
3 1761 08117075 5

896

VLČKOVA

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

MAJITEL, VYDAVATEL A NAKLADATEL
JMÉNEM DRUŽSTVA
J. OTTO

REDAKTOR
FR. AD. ŠUBERT

*

ROČNÍK XLI

1911

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE

Tiskem »Unie« v Praze.

Obsah 41. ročníku Vlčkovy „Osvěty“.

Str.

*

Nové knihy a časopisy redakci zaslané oznamovány na vnitřní straně obálek všech čísel.

Obsah ukončeného 41. ročníku Vlčkovy »OSVĚTY« ukazuje, jak v uplynulém roce hleděli jsme nejen udržet, ale i podstatně rozmnožit dědictví »OSVĚTY« našim rukám svěřené. Řada vážných studií a statí té doby mluví za sebe tak jako část obecně rozhledová a kritická i jako belletrie. Vše prodchnuto a neseno duchem práce vážné, tu vědecké, tu umělecké, tu odborové nebo popularisující a nepřetržitě hleděno k vysokému cíli, jejž naše revue sobě vytkla a k němuž neodvratně kráčí.

Jest to cíl stálého většího vzdělávání, stálého postupu k vyšším úrovním osvěty našeho národa, cíl stálých podnětů k plodné práci a jasného, klidného rozhledu po drahách, kterými jsme buď prošli, nebo po kterých nám dále jest postupovati.

Posvětili jsme a posvěcujeme i nadále rádi tomu cíli svou sílu. Ale práce naše sama ovšem tu nestačí. Jest nezbytno, aby s ní šla ruku v ruce živá účast naší veřejnosti, i toho pevného kmene odběratelstva, o který naše revue již po léta se opírá, i nových jeho kruhů, na jejichž účast při stále šířící se vzdělanosti myslíme, že máme jisté právo počítati.

Doporučujeme proto Vlčkovu »OSVĚTU« vzácné pozornosti každého vzdělance, důvěřujeme v ni pevně a v té důvěře nastupujeme pout do nového ročníku, pro který již dnes zabezpečen jest bohatý obsah pracemi, jejichž rukopisy v našich rukou jsou.

Jménem vydavatelského kruhu Vlčkovy »Osvěty«:

J. OTTO.

Za redakci:

FR. AD. ŠUBERT.

V Praze, dne 12. listopadu 1911.

Na prahu pátého desetiletí Vlčkovy „OSVĚTY“.

Naše Vlčkova »Osvěta« vstupuje tímto ročníkem do pátého desetiletí svého trvání a působení. Beze sporu veliký jest význam její v celém dosavadním rozvoji novodobého života českého. Neboť Vlčkova »Osvěta« jest ve mnohém směru z jeho positivných duchovných aktiv, jak obsahem svým tak vlivem, nyní již na druhé české pokolení.

Hledíc k prospěchu, odtud *celému národu* našemu plynoucímu, dlužno si přáti, aby tato naše revue i nadále zapouštěla nové a nové kořeny do národa našeho, v prvé řadě do jeho kruhův intelligence, jimž hlavně jest určena. Čím větší bude rozšíření Vlčkovy »Osvěty«, tím větší bude i zisk, jejž *národ* náš z toho vezme.

Můžeť národ náš v duchové soutěži s jinými národy a ve svém národním, politickém a hospodářském boji s národem německým obstáti, jen když svou výší duchovou tyto národy přímo předčí, neb aspoň jim se vyrovná — a když všechno své jednání zařídí ne ve smyslu překotného náhlení a nerozvážnosti, nýbrž ve smyslu klidného všestranného pokroku a zároveň za jasné soudnosti o tom, co jemu v daných poměrech přinésti může prospěch skutečný a trvalý, a co mu je škodlivo.

Všemi těmi směry působí prospěšně Vlčkova »Osvěta«. Šíříc obzory vzdělanosti, podávajíc nové poznatky, pojednávajíc věcnými úvahami o jednotlivých zjevech dnů, docházejíc správných úsudkův, ukazujíc tím na správné cesty, a poskytujíc kromě toho i vhodnou zábavu, je Vlčkova »Osvěta« stálým živým zdrojem skutečné a zdravé osvěty, kultury národní. Při tom má zadostučinění, že *nejedné myšlence v ní hlásané dostává se uznání* — byť i ne vždy hned, tedy přece po čase. Tak na př. myšlenka *opětné jednoty celonárodní*, Vlčkovou »Osvětou« po desítiletí hlásaná a jí přímo i nepřímo zdůvodňována, pronikla posléze, po trpkých sice předchozích zkušenostech, jimiž bylo provázeno občasné neporozumění jí, ale pronikla, jevíc se dnes blízka svému uskutečnění — bohdejž trvalému!

Doporoučíme proto ze všech uvedených momentů na prahu pátého desetiletí naši Vlčkovu »Osvětu« *upřímné a účinné přízni veškerého národa našeho.* Nechať nejen zůstane zakotvena, kde dosud jest, ale nechať při bohatém a zdravém obsahu svém horlivým přispěním každého jednotlivého přítele svého najde *hojně krovů nových*, pod kterými v budoucnosti by mohla působiti stejně dobře, jak dobře jí bylo možno působiti pod krovy dosavadními. *Každý přítel její, každý přítel osvěty národa našeho vůbec přičiň se o její rozšíření*, jsa sobě vědom, že tím prospívá nejen tomuto svrchovaně důležitému podniku literárnímu, nýbrž v prvé řadě veškerému *národu* našemu.

Nechať Vlčkova »Osvěta« roste, zkvétá a hojné ovoce nese i v pátém desetiletí svého trvání a působení!

V Praze, v prosinci 1910.

Dr. *K. V. Adámek.* — *Božena Augustinová.* — *Boh. Bauše.* — *Fr. Bílý.* — Dr. *Albin Bráf.* — *Boh. Brodský.* — *Růžena Čechová.* — Dr. *Jaromír Čelakovský.* — *Karel Červinka.* — *V. Červinka.* — *Ludvík Čížek.* — *Karel Čvančara.* — Dr. *Jan Deyl.* — *Karel Drož.* — Dr. *Fr. Faktor.* — *Jan Felcman.* — Dr. *Václav Felix.* — Dr. *Václav Flajšhans.* — *O. Flégl.* — *František Flos.* — Dr. *Vladimír Frída.* — *Irma Geisslová.* — Dr. *F. X. Harlas.* — *Adolf Heyduk.* — *Karel Hoffmeister.* — *Jos. Holeček.* — Dr. *K. Chodounský.* — *Růžena Jesenská.* — *Ot. Josek.* — Dr. *Karel Kadlec.* — *Karel Kálal.* — *Josef Kalus.* — Dr. *Josef Kalousek.* — *Antonín Klášterský.* — *Václav* hrabě *Kounic.* — *Jos. Kousal.* — *Eliška Krásnohorská.* — *Václav Kratochvíle.* — *V. Krofta.* — *Vladimír Krtička.* — *Karel Leger.* — Dr. *Karel Mattuš.* — *Ferd. Menčík.* — *Jos. Mikš.* — Dr. *V. E. Mourek.* — *Aug. Eug. Mužík.* — *Fr. Nerad.* — *Alfons Neubauer.* — *Fr. Novotný.* — Dr. *Duch. Panýrek.* — Dr. *Ant. Podlaha.* — Dr. *Ant. Polák.* — *Gabriela Preissová.* — *Frant. Procházka.* — *K. V. Prokop.* — *Fr. J. Rypáček.* — Dr. *J. Řežábek.* — Dr. *Ondř. Schrutz.* — *F. A. Slavík.* — *Alois Spisar.* — *Adolf Srb.* — Dr. *Mil. Stieber.* — *J. Šafránek.* — *Jos. Šach.* — *Fr. Ad. Šubert.* — Dr. *Em. Švagr.* — Dr. *V. Švambera.* — *Felix Tèver.* — *Ferd. Tomek.* — *Frant. Tropp.* — *Renáta Tyršová.* — Dr. *Jindřich Uzel.* — *Alb. Vojt. Velflík.* — *J. Vobornik.* — Dr. *Jos. Volf.* — *Jaroslav Vrchlický.* — *F. V. Vykoukal.* — *Otakar Zachar.* — *Lad. N. Zvěřina.* — Dr. *Čeněk Zíbrt.* — *J. V. Želízko.* — *Jos. Žemla.*

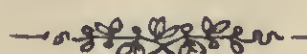
* * *

Vydavatelství, nakladatelství, *redakce i administrace »Osvěty«* je *v Praze-II., Karlovo náměstí 34*

R. 1911. ČÍS. 1.

VLČKOVA OSVĚTA

Strana národní v době padesáti let.

Napsal

Dr. Karel Mattuš.

Rokem 1911 počítá česká Národní strana plných padesáte let svého trvání. Po vydání diplomu říjnového hleděli přední mužové čeští národ svůj politicky organisovati a k tomu konci založili časopisecký orgán svůj »Národní Listy«, které ve svém prvním čísle dne 1. ledna 1861 prohlásily program, mající v tehdejší době význam nad pouhý program žurnálu, ba nad program strany — bylť to program národní, za nímž stáli František Palacký, František Ladislav Rieger, František Brauner s řadou vynikajících osobností jiných. Když v prosinci 1863 tito mužové založili nový orgán »Národ« pro sebe a svou stranu, shledáváme v něm program, shodující se zcela s programem dříve vzpomenutým.

První důležitý čin lidu, předními muži organisovaného, byly volby po dlouhých letech konané v březnu roku 1861 pro Sbor obecních starších král. hlavního města Prahy, v nichž dosavadní správa městská, spočívající od reakce, po roce 1848 zavládlé. úplně v rukou Němců a národnostně vlažných Čechů, přešla na stranu národní, která, pokud se tklo záležitostí pražských, vystupovala jménem strany pokroku. Hned na to nastaly volby do prvního sněmu království Českého na základě únorových patentů složeného, a byli to opět Palacký, Rieger, Brauner a jiní, kteří oběžníkem do všech volebních okresů rozeslaným vyzývali ku pilným přípravám volebním a k navrhování kandidátů pro poslanecký mandát. O nějakém zvláštním ruchu volebním, jen zdaleka podobném tomu, jejž vídáme nyní téměř při každé volbě, nebylo tehda potuchy. Navržení pražským komitétem kandidáti skoro

všude beze všech obtíží a, při valně obmezeném právu volebním za účastenství skrovného, byli zvoleni.

Sněm skýtal arci se stanoviska českého obraz málo potěšitelný; kurie velkostatkářská měla ve středu svém nevalný počet členů, shodujících se s programem politickým a národním strany národní, kurie městská měla značnou většinu německou, protože všechny obchodní komory byly buď zcela nebo většinou v rukou německých, ba i část poslanců pražských hlásila se ke straně německé. Volební řád únorových patentů byl pro sněm český s rafinovanou úmyslností sestaven tak, aby v něm český živel nemohl přijíti ku platnosti. Proto směřovala hlavní péče národní strany od samého r. 1863 k tomu, aby především se dosáhlo spravedlivé opravy jeho. Bohužel že bez výsledku, a změny, které v době sněmovní passivity byly provedeny zákonem nebo vládou pouhým správním opatřením (přenesení bývalých chebských len do desk zemských), směřovaly jen ku většímu zabezpečení majority německé. — Že ovšem během doby za platného volebního řádu i před rokem 1883 objevila se většina, která hověla snahám českého národa, to bylo jedině výsledkem voleb v kurii velkých statků, při nichž vláda neužila svého velkého vlivu na značnou část voličů, vlivu tomu přístupných.

V programu ze dne 1. ledna 1861 vytknut je říjnový diplom jako základ a východisko k upravení říše, z něhož vyvoditi lze zaručení historického práva koruny české. V prvních letech sněmování nepodnikla strana národní ničeho, co by vésti mělo k uznání a provedení státního práva. Je však pamětihodno, že jedenatřicet šlechtických členů kurie velkostatkářské, jako členové někdejších stavů českých, podalo na počátku prvního zasedání písemné prohlášení, vyslovující jménem bývalých stavů jako depositarův a opatrovníků práv zemských důvěru, že císař a král státoprávní postavení svého království Českého uzná a znovu potvrdí. V důsledku toho pak kardinál-arcibiskup pražský učinil návrh, aby císař a král zvláštní deputací byl požádán, aby se dal korunovati za krále Českého. Císař deputaci vlídně přijal a na oslovení odpověděl mimo jiné: »Dám se korunovati v Praze za krále Českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem mým a mým Českým královstvím«.

Vedle tohoto dosti silného zdůraznění českého práva státního může se pokládati spor o obeslání rady říšské a ohrazení, které v příčině té národní poslanci před volbou podali, za akt státoprávní politiky jen potud, že vedle výtky nespravedlivého volebního řádu a nutnosti jeho opravy zřejmě se ukazuje k tomu, že zásady říjnového diplomu nedošly správného provedení patenty únorovými.

Ačkoli trůnní řeč, kterou bylo zahájeno první zasedání rady říšské, měla místa dosti smířlivá a povzbuzující, a ačkoli poslanci čeští toliko rozšíření zemské autonomie učinili základním kamenem vídeňské politiky, byli přece se strany německé levice do té míry

pro své politické přesvědčení uráženi a předsedou způsobem přímo neuvěřitelným ve svobodě slova zkracováni, že jim, když protiústavně v nepřítomnosti zástupců zalitavské polovice říše vláda měnila kompetenci předlitavského říšského shromáždění na zastupitelstvo celoříšské, nezbývalo, než říšskou radu s protestem opustiti. Od června 1863 datovala se pasivní politika česká naproti říšské radě prováděna tím, že poslanci čeští na sněmě odpírali voliti posly zemské do rady říšské.

Když pak ministerstvo Schmerlingovo dohospodařilo a povolán byl hrabě R. Belcredi v čelo vlády, vyšel památný manifest ze dne 20. září 1865, jímž nepřímo patenty únorové byly uznány za nevhodnou formu ústavy. Proto platnost zákona o říšském zastupitelstvu byla zastavena, slíbeno předložení říjnového diplomu i patentův únorových sněmům zemským, aby o nich svá přání vyslovily a aby časem pronesly se o návrzích na upravení záležitostí říšských vzhledem k zahájenému vyjednávání s královstvím uherským.

Sněm poněkud jinak složený než předešlý, podal císaři adressu souhlasu, na niž mimo jiné císař odpověděl dne 29. prosince 1865: »Radostně uvítám okamžik, ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného hlavního města Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a posvátném obyčeji vykonal akt korunovační.« — Ale nešťastná válka v roce 1866, povolání saského barona Beusta v čelo vlády a jeho ukvapené vyrovnání s polovicí uherskou takovou formou dualismu, která měla trvale zabezpečiti zde nadvládu německou a tam maďarskou, učinily na ten čas konec nadějím na lepší úpravu říše při šetření historických práv zemských.

Hned na to následovalo opětné rozpustění sněmu, jenž vzpíral se vykonávati volby do říšské rady, pak (1868) i opustění českého sněmu poslanci českými po podání protestu a deklarace ze dne 22. srpna 1868, jež obsahuje první náležitě odůvodněné a v hlavních rysech definované státní právo české.

Český lid stál v době té neústupně při svých poslancích a namnoze jednohlasnými volbami prokazoval jim důvěru. To a neurovnané poměry státní vedly v roce 1870 k nastolení ministerstva hraběte Potockého, které zapřádalo jednání se zástupci českého národa, jichž požadavky aspoň částečného splnění dojíti měly, jak tomu svědčí královský reskript ze dne 26. září 1870, ve kterém čteme: »My jsme se na tom ustanovili, království tomu znova nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi a tak jako u Našich jasných předků má korunování korunou českou dáti zářící význam vnitřnímu spojení s národem českým.« Že ale sněm přes naléhání naň zdráhal se vykonati volbu poslů do rady říšské, byl odročen.

Však již v únoru 1871 povoláno bylo nové ministerstvo, jemuž v čele stál hrabě Karel Hohenwart. Ministerstvo toto mělo účelem opětovně počatá a vždy zase přerušená jednání s českým sněmem zdárně zakončiti. Po dalším průpravném jednání byl

1*

sněm svolán a jemu především sdělen královský reskript ze dne 12. září 1871, v němž čteme věkopamátná slova: »Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě vědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo toho jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.«

Práce zákonodárné na základě tohoto král. reskriptu sněmem vykonané (fundamentální články, zákon o ochraně rovného práva národností, oprava volebního řádu) byly marny, an prudký odpor Maďarů proti provedení státního práva českého a nepřízeň spojeného s nimi kancléře Beusta přivodily pád ministerstva Hohenwartova a zároveň všeho dalšího státoprávního jednání.

Osvědčení českých poslanců podané dne 24. září 1878 při opětném vstupu do sněmu a dne 9. října 1879 při opětném obeslání říšské rady, ačkoli první výslovně se dovolává deklarace z r. 1868 a reskriptu z 12. září 1871, druhé pak státoprávního stavu království Českého a koruny České, nelze již zařaditi ku stejně závažným státním aktům dřívějším; jsou to pouze pomocné můstky, usnadňující přechod z passivity neuznávající právní základy ani sněmu ani říšské rady k činnosti na půdě faktické ústavy.

Manifest z r. 1865 uvedl nás na bojiště proti nebezpečnému dualismu, a když tento přece jen byl utvrzen zákony z r. 1867, odhodlali jsme se po příkladě Maďarů k boji za své státní právo deklarací z r. 1868, k boji vedenému za přísné politické kázně všeho lidu českého, který byl dovršen věkopamátným král. reskriptem ze dne 12. září 1871, jenž nám uštědřil pohled do zaslíbené země, do níž vstoupiti nám však bylo zabráněno.

Od té doby odložen je skutečný zápas o státní právo, poněvadž boj všenárodní za statky na tu dobu nedosažitelné byl by mařením sil, jež dlužno obrátiti k mnohým jiným důležitostem národním. Co nám přinese budoucnost, oč zápasiti budou naši potomci, zahaleno rouškou neproniknutelnou. My těšíme se tím, že nebojovali jsme zcela bez užitku; neboť k vysokým cílům byly po léta obráceny zraky všeho českého lidu, jehož síla odporu zocelena byla měrou do té doby nevídanou. A výsledky bojů těch: adressy, pamětní spisy a reskripty — nedají se více vymazati z historie naší země a našeho národa.

*

Nemůže býti úlohou této stati, aby vypsala podrobné dějiny strany Národní; pozdrželi jsme se poněkud při akci státoprávní jako na ten čas ucelené, a dotkneme se působnosti strany v jiných oborech veřejného zájmu toliko zběžně.

Co do složení svého zahrnovala strana Národní už podle názvu svého hned od počátku členy všech povolání, rozličného

vyznání náboženského i nestejného politického přesvědčení, jen když věrně k národu lnuli a za jeho interesy byli ochotni zasazovati se. Vidíme tudíž v poslanectvu zastoupeny statkáře a řemeslníky, duchovní katolické i evangelíky, krajní konservativce i liberály. Poměr pak ku české šlechtě byl přátelský.

Mladší členové, kteří si zakládali na svém přibarvení svobodomyslnějším, mívali sice své zvláštní předběžné porady, ale v klubovních schůzích poslaneckých nebylo stranictví patrno. Teprve po pádu fundamentálek jevilo se rozlišování duchů v řídkých schůzích poslaneckých za abstinence sněmovní, když tu a tam nadhazována otázka, kdo hlavně zavinil zmar vyjednávání s korunou a když vyslovovati se počala pochybnost o správnosti politiky passivné. Nepomýšleno tehda ještě nikým na obeslání říšské rady; za to od některých důrazně zastáváno mínění, že chybou je zanedbávati sněm a zůstavovati zákonodárství zemské zcela Němcům.

V roce 1873 rozpor o obeslání sněmu vedl ku katastrofě. V klubovní schůzi podán byl návrh, aby konečně abstinence byla zakončena a sněm aby byl obeslán. A když návrh tento byl většinou zamitnut, z těch, kdož byli přehlasováni, dvacet osm složilo mandát. Při následujících volbách z nich toliko sedm bylo zvoleno a do sněmu vstoupilo. Roztržka klubovní stala se roztržkou v národě a doba tím zahájená a do opětné dohody (r. 1878) trvavší náleží k nejsmutnějším kapitolám našeho národního života.

V roce 1876 za smutečných slavností při pohřbu Palackého byl ze širších kruhů dán podnět, aby roztržka byla odčiněna; dlouho jednáno mezi stranami; konečně r. 1878 utvořen státoprávní klub, do něhož opět vstoupili všichni poslanci čeští.

Udržeti celek z tak četných a rozmanitých elementů složený po několik desetiletí pospolu, vésti ho trnitými cestami a vyrovnávati rozdíly v mínění často se naskytující, toť arci dařiti se mohlo jen mohutné osobnosti vynikajících vlastností, jakou byl František L. Rieger, opravdový vůdce národa. Jeho imponující zevnějšek, jeho výmluvnost zdobená lidovým rčením a nesená zvučným kovovým hlasem každé modulaci schopným, přímo k srdci se loudícím, při velkých duševních schopnostech a důkladné znalosti všeho toho, co národu v životním rozmachu třeba bylo — toť jej předurčilo k úloze vedoucí. Že si životním úkolem ustanovil výhradně práci pro národ a jeho povznesení, že ryzí láska k lidu svému vyplnila celé jeho srdce, že nezištně a bez bažení po hodnostech věnoval se národní práci, to bylo příčinou neobmezené důvěry a autority, kterou si zachoval téměř po celý svůj život. A proto právem o něm bylo lze říci: Národní strana je Fr. L. Rieger a Rieger je Národní strana.

Straně Národní záleželo na získání šlechty aspoň pro ty části programu, které směřovaly k vybavení z národního područí — pro prostřednictví toto nemohlo býti způsobilejší osobnosti než Riegrovy a jemu také v první řadě děkovati bylo, že dosaženo plné shody v nazírání na státní právo české.

Však i ve všech jiných směrech práce národní, ať v aréně parlamentní, ať mimo ni, lví podíl z ní padal na něho. Strana Národní obrátila zřetel svůj, jakmile zahájena byla činnost sněmovní, na širé pole osvěty, po dobu politiky passivní až běda zanedbané. Válka působí ovšem škodu nejen nepříteli, ale i domácímu; politická válka, kterou jsme passivitou vedli na poli školském, velice škodila nám, nepříteli však místo škody přinášela neobyčejné výhody. My zavedli passivitu i do školského zřízení a nebyvše zastoupeni ani ve sněmě ani v školních radách, dopustili jsme, že Němci jednostranně užili prostředků zemských k zřizování nových škol, jichž úžasně přibývalo, kdežto školství české zůstávalo zanedbáno. Teprve upustěním od passivity, zvláště však od doby, kdy nabyli jsme většiny ve sněmu, nastal obrat pro české školství příznivý, tak že jsme dospěli v oboru obecného vzdělání k poměrům, kterými nemůže se honositi každý z evropských národů: my nemáme skoro žádných analfabetů.

Zároveň však pečováno o rozmnožení škol středních, o zřizování škol odborných a konečně — české vysoké učení technické už v letech šedesátých bylo založeno — dosáhli jsme svého práva na vysokém učení Karlovu, zakladatelem přece v první řadě pro Čechy zřízeném. V letech osmdesátých také velkolepá budova Musea království Českého byla postavena.

K osvětovým institucím počítati nutno Českou Akademii pro vědy, slovesnost a umění, jejíž zřízení arci děkovati jest jednotlivci, našemu nezapomenutelnému, Josefu Hlávkovi — než nelze jinak než zařaditi ji v aktiva strany Národní, poněvadž zakladatel byl jejím členem a sněm svou patronanci propůjčil za doby vynikajícího dotud účastnictví strany. Také Akademie hraběte Straky po návrhu Fr. L. Riegra byla teprve teď u provedení poslední vůle zakladatele před půl druhým stoletím zemřelého zřízena.

V téže éře založeno a provedeno bylo Národní divadlo za podnětu a hlavního vedení Riegrova, ač v proměnách a sporech řízení stavby časem bylo při osobách náležejících straně svobodomyslné.

Co po celou dobu ústavnosti na českém sněmu nebylo lze provésti, aspoň částečná oprava volebního řádu, to měrou aspoň obmezenou stalo se na radě říšské rozšířením volebního práva a upravením voleb v kurii velkých statků. Byly to výhody pomíjející, utonulé v pronikavé reformě z r. 1906. Za to trvalé reformy docílili jsme vymožením nových volebních řádů pro české obchodní komory, kterými komory pražská, plzenská a budějovická obdržely složení více se shodující s národním rázem komorních obvodů, nežli to bylo před tím.

V oboru zájmů hospodářských možno aspoň příkladem uvésti provedení transversální dráhy česko-moravské, založení Zemské banky království českého a zřízení Národohospodářského Ústavu podnětem Fr. L. Riegra a Jos. Hlávky.

Nesnadno vmysliti se jest dnešní generaci ve svízelné počínání, kterým průkopníci národní myšlenky klestiti musili jazyku

českému cestu do veškeré veřejnosti. V první polovici osmnáctého století germanisace zapustila kořeny tak hluboko ve všechen téměř život, že stopy její, aspoň co do zkaženosti jazyka, leckde i v české vsi bylo znáti. Jaký tedy div, že naše městečka podléhala německé módě a větší, zvláště krajská města, opatřená krajskými úřady, magistráty, mnohdy pak vojenskou posádkou a »obcí« židovskou mohla slušně považována býti aspoň za poloněmecká. Co v ohledu tom rok 1848 napravil, reakce brzo následovavší opět skoro naprosto zmařila. A tak v době vydání říjnového diplomu vidíme v českých krajinách němectví ještě dosti bujeti. Jak ustláno bylo v době té češtině u státních úřadů, snadno lze si domysliti, a bylo by dosti zajímavo, zároveň ale velmi nechutno, učiniti sbírku z těch ovšem poměrně nečetných českých vyhlášek úředních, jak je Úřední List Pražských Novin mezi r. 1850 a 1860 přinášel.

Politické zastoupení českého národa musilo hleděti v první řadě k nápravě u úřadů a soudů ve smyslu rovného práva jazykového, kteréž v základních zákonech z r. 1867 bylo sice uznáno, ale po celé desetiletí neprovedeno. Proto také česká delegace, obeslavši říšskou radu r. 1879, ihned k tomu obrátila zřetel svůj a vymohla ono pamětihodné nařízení jazykové z dubna 1880, které jen částečně — pokud se tkne tak zvaného vnějšího jazyka úřadního — razilo rovnému právu v Čechách a na Moravě cestu, nechajíc však netknutou otázku z úřadního jazyka vnitřního. Pro tuto neúplnost jazykové nařízení na české straně neuspokojilo, na německé pak vyvolalo rozhořčení a bouře a bylo příčinou, že od toho okamžiku požadavek německého státního jazyka pro celou říši předlitavskou, po případě s vyloučením Haliče, kde stal se polský jazyk panujícím, dán byl na denní pořádek německé veřejnosti.

Ač neúplné, mělo nařízení jazykové z r. 1880 velký dosah, poněvadž provedlo zásadu ode dávna zákonně byť ne prakticky platnou: že v Čechách každý obyvatel u všech soudův a úřadů ve svém jazyku práva svého se domáhati smí a rozhodnutí v témže jazyku dosíci musí. Předpoklad toho pak byl, že u všech státních úřadů musí býti úřadníci obou jazyků zemských dokonale znalí.

Nelze upříti, že prohlášení tohoto jazykového nařízení na straně německé národní protivenství do krajnosti zostřilo. V každém na to následujícím zasedání českého sněmu Němci vyzývali vládu, aby nařízení odvolala, aby provedla rozhraničení země dle národnosti, což směřovalo k odstranění úřadní češtiny z německých okresů, konečně pak r. 1886, když tyto jejich návrhy byly zamítnuty, opustili sněm a po čtyry léta jej míjeli.

Býval-li v letech dřívějších sněm kusý pro neúčastnictví Čechů, byl nyní po několik zasedání kusý, že Němci do něho nedocházeli. Dlouholetou abstinenci Čechů Němci nechali bez povšimnutí a hospodařili po svém, nic neohlížejíce se po tom, že většina obyvatelstva země není ve sněmu zastoupena. Za abstinence Němců byl ovšem proveden hodný kus užitečné práce, ale,

ač tu scházelo zastoupení jen menšiny obyvatelstva, uznávalo se na straně české, že sněm kusý je přece jen vadný a bylo dáváno na srozuměnou, že požadavky německé došly by objektivního zkoumání, kdyby se vrátili němečtí poslanci opět do sněmu.

Této dobré vůle uchopila se vláda Taaffova a v lednu 1890 pozvala zástupce českých, německých a velkostatkářských poslanců do Vídně, aby se jednalo o oboustranných požadavcích a o docílení národního smíru aspoň v bodech nejnaléhavějších. Výsledek toho jednání byly úmluvy vídeňské, označené u veřejnosti názvem »punktace«, které v českém národě rozvířily neobyčejné hnutí, vedly k vášnivému boji a byly příčinou, že ve volbách pro poslaneckou sněmovnu rady říšské v roce 1891 kandidáti strany Národní téměř do jednoho byli poraženi a vyloučeni ze zastoupení českého národa na půdě vídeňské; po následujících na to volbách do sněmu pak (v listopadu 1895, pro které volby strana Národní kandidatur naprosto se vzdala) jen skrovným počtem mohli se objeviti ve sněmu, kde po třicet roků byli skoro výhradně, nebo z velké většiny důvěrníky českého lidu.

Z úmluv vídeňských jen dvě předlohy staly se zákonem a sice upravení zemské rady školní a rady zemědělské. Obě instituce osvědčily se po dobu trvání téměř dvacetiletého a nelze o nich říci, že by jimi byly poškozeny interessy národní.

Smír s německými krajany náleží ode dávna mezi programové body národní strany; neboť nelze si mysliti spořádané poměry v zemi bez řádného upravení právních vztahů obou národností. Již v pojmu rovného práva, kterého se dovoláváme ač dosud bez úplného výsledku, je touha po tomto smíru, k němuž čelila všechna snaha zvláště Fr. L. Riegra vyslovená jeho formulí, podávající Němcům bílý list, aby si naň napsali čekokoli si přejí, toho že jim od nás bude přáno s výhradou, že totéž platiti bude nám. A příležitost k tomu Rieger podával několikráte Němcům, jen že ruka podaná několikráte byla zamitnuta. Vídeňské úmluvy měly vésti k smíru a měly zároveň býti mostem, po němž, bez mravní úhony, měl se Němcům usnadniti návrat do sněmu, aniž by jazykové nařízení z r. 1880 bylo odvoláno.

Zmaření dalšího provádění úmluv způsobilo nové a stále se stupňující vření národního záští v německé části zemi, jež po osmnácti letech vyvrcholilo ve ztroskotání veškeré činnosti sněmovní a v rozkladu zemského hospodářství samosprávního.

Po dvaceti letech vidíme zase zástupce českého i německého lidu s důvěrníky poslanců velkostatkářských zasedati ke stolu, aby opět byla zkoušena možnost národní dohody v Čechách a všechen český lid sleduje toto jednání s pochopitelnou zvědavostí, ale také s plnou důvěrou k svým zástupcům a s upřímným přáním, aby tentokráte co nejdokonaleji se zdařilo, co tolikráte bylo marně připravováno a počato. Při nesmírné důležitosti smíru pro oba kmeny, pro celou zemi, ba i pro říši samu, zajisté splnomocní národ český důvěrníky své, aby v povolnosti k požadavkům německým šli až k těm mezím, které překročiti nelze,

má-li zachována býti jednota země, rovné právo obou národností a možnost řádné správy veřejné, při čemž však zároveň uplatniti sluší právní nároky naše.

Byla-li strana Národní ode vždy pro smír s krajany německými, usilovala přirozeně tím více pro dohodu uvnitř národa samého a kázala stále a s takovou houževnatostí o nutnosti jednoty, o zlu rozkolu, o účinku spojených sil až konečně u všech, kdo lehce vážili těchto zřejmých pravd slovo »svornost« stalo se téměř posměškem. Již v prvních programech strany Národní považováno za hlavní povinnost, aby se proti »rozdrobujícím, seslabujícím a ničícím snahám pevněji vztyčila korouhev celého národa«. Dále se praví: »Chceme státi za celý národ český rozhostěný po všech vlastech koruny české, která jest nám společným symbolem minulé slávy a moci, jakož i naší jednoty, našeho politického bytí, naší budoucnosti«. A v programu strany před málo lety složeném na základě zásad od prvopočátku hájených čteme: »Totožnost hlavního úkolu při všech stranách českých ukládá jim jako přední povinnost, aby spojily své síly k dosažení všeho, co národu je prospěšno a k odvrácení každého nebezpečí, které by národnosti české hrozilo, ať to přichází z kterékoli strany.« —

Dějiny vnitřní našeho národa v minulém půlstoletí učí nás bohužel, že přečasto a krutě bylo hřešeno proti těmto vlasteneckým příkazům. Bylo by nemístno zkoumati na kterých stranách bylo snad hřešeno více; všem zajisté náleží učiti se z chyb předešlých a varovati se jich co nejvíce. A proto zaznamenejme radostně velký skutek posledních dnů, spojení všech politických stran českých v jednu mohutnou organisaci, která — udrží-li se — věstí nám snad lepší budoucnost v domáhání se práv nám dosud odpíraných. Jest nám po tomto politickém skutku jakoby genius národa volal: »Svorně, rozvážně a mužně ku předu!«

Již program z 1. ledna 1861 uveřejněný definuje poměr nás Čechů ku Slovanstvu a za celou dobu své činnosti strana Národní, ač poměry domácí vyžadovaly napětí všech sil a pozornost obrácenou k nejbližším úkolům a cílům, neztrácela nikdy se zřetele ty povinnosti, které ukládá příbuznost s pobratimskými národy. Pouť moskevská r. 1867, sympathie s bojujícími o svobodu Jihoslovany a s těmi, kdož jim spěchali na pomoc r. 1878, účastenství ve všech velikých osvětových podnicích a podněcování horlivosti v poznání jazykův a literatur slovanských jsou toho jasným dokladem. — Pravda, že to co nazýváme slovanskou ideou, nedošlo pochopení ani u všech slovanských národů, tím méně u těch, kdo z jakýchkoli příčin nejsou Slovanům nakloněni. Již pouhé cítění příbuzenské, vědomí nepopíratelného faktu, že jsme skrovným členem velké rodiny slovanské, vzbuzovalo ode dávna u Němcův a Maďarů nelibost a podezírání, jako bychom tajné pikle kuli proti zájmům říše, ve které žijeme.

A přece celá historie naše jest toho nezvratným důkazem, že všechna péče naše k tomu v první řadě se nese, aby národ

náš v odvěkých sídlech svých byl svobodným a plnoprávným, v řadě druhé aby říše, k níž země české po čtyry skoro století jsou připoutány, byla mocnou, nezávislou a spravedlivou ochránkyní všech zemí a národů, z nichž je složena a v třetí řadě teprve abychom s těmi národy, k nimž příbuznost jazyka nás víže, mohli pěstovati styky v oboru osvětovém a hospodářském, které vzájemnému prospěchu všech sloužiti mohou.

Vždyť naše říše sama je většinou slovanská a ve všemožném rozmachu slovanských sil budoucnost její je zabezpečena. Je-li kriteriem velmocenství, že říše vedle državy původní ovládá také částečně jiné díly světa, pak by Rakousko-Uhersko ani velmocí nebylo. Nadbytek jeho sil nemůže se uplatnit ani na východ, ani na sever, ani na západ. Jen na jihu slovanském může historický vývin dosud neukončený nahraditi to, co nyní už v jiných dílech světa nalézti nelze. Ale na jihu slovanském může hledati rozmnožení moci své jen přítel Slovanstva a ne jeho protivník. Jen mocnost, která dovede ovládati duši slovanskou, která šetří práv slovanských národů a potírá ty, kdo je zkrátiti neb dokonce vyhubiti chtějí, jen ta může činiti nároky, aby slovanský jih s čarovným pobřežím Aegejského moře někdy stal se autonomní součástkou její. —

Snad nás zavedly příliš daleko výwody z programu a dějin strany Národní; ale to co pouze z jednotlivých bodův a skutků uvedeno, stačí zajisté k objektivnímu posouzení jejímu. Nepíšeme její dějiny, neuvádíme jména, nehloubáme v protokolech sněmovních, abychom posmrtné věnce pletli vynikajícím řečníkům, nevynášíme zásluhy těch mnohých, kteří v čele samosprávných institucí, nebo ve sborech jejich platně působili, ale nebudeme také horliti proti těm, kdo straně Národní vytýkali hojné chyby, kterých prý by se nebyli dopustili jiní, kdyby byli stáli na jejím místě. Jako jednotlivci jsou i strany chybné a bylo-li jim dopřáno delšího života a mají-li vedle sebe nebo dokonce proti sobě soutěžících stran, pak neubrání se častým výtkám.

Čeho však politické strany dobudou, nedobývají pro sebe nýbrž pro národ. A z toho, co během činnosti své Národní strana vymohla, národ těží dosud a těžiti bude dále. Na bedrách předchůdců stojí a pracují nástupcové; aby tito vykázati se mohli větším ziskem pro národ než ti, kdo jimi byli vytlačeni, přáti si musí každý, komu na národní věci záleží. Strany vznikají a zanikají, národ trvá — a v prospěch celého národa těm, kdo z různých stran a směrů podali si ruce ku společnému dílu voláme zavírajíce tuto stať: »Svorně, rozvážně a mužně v před!«

Z dopisů L. N. Tolstého od r. 1848—1876.

Podává

Josef Mikš (Novočerkask).

Korrespondence Tolstého, kterou v době nejblíže příští hodlá uveřejniti P. A. Sergějenko jako druhý Tolstovský Almanach, bude obsahovati listy od r. 1848 po 1910. Myslíme, že nejlépe uctíme památku vznešeného člověka, uvedeme-li z ní některá místa, pokud jest uveřejněna v srpnovém čísle Ruského Bohatství. Většina těchto listů byla také uveřejněna v Birjukově »Životopise L. N. Tolstého«.

Prvý dopis máme z Petrohradu (11. února 1848). V něm si libuje bratru Sergějovi Nikolajeviči, že petrohradský život naň má velký a dobrý vliv, poněvadž jej přinucuje k činnosti; neboť všichni chvátají, všichni pracují a nelze najíti člověka, s kterým by mohl mařiti čas prostopášným životem. »Vím,« pokračuje dvacetiletý Lev Nikolajevič, »že nevěříš, že bych se mohl změniti, řekneš »to už jest po dvacáté a pořáde nejsi k ničemu,«.. nikoli, vidím, že jsem se změnil, a tvrdím to. Hlavní věc je, že jsem úplně přesvědčen, že *nelze žíti přemýšlením a filosofií*, ale že třeba jest žíti positivně, totiž býti *praktickým člověkem*. To jest veliký krok a velká změna, toho se mnou posud ani jednou nebylo. Chce-li kdo žíti a je mlád, není proň na Rusi lepšího místa než Petrohrad.«

Bohužel Petrohrad mu nepomohl a již v květnu si stěžuje bratru, že zbytečně přijel do Petrohradu, kde nic nevykonal — leda že nadělal hromadu dluhů. Chtěl vykonati zkoušku kandidátní na universitě, ale po dvou zkouškách jej to omrzelo, a nyní se chce státi »junkerem« v jízdním gardovém pluku.

»Bůh dá, že se polepším a stanu se někdy pořádným člověkem; nejvíce se spoléhám na junkerskou službu, která mne přiučí praktickému životu, i já nolens volens musím dosloužiti do hodnosti (»čina«) důstojnické.«

O tři roky později shledáváme Lva Nikolajeviče na Kavkaze, kde, jsa důstojníkem, nejvíce se baví honbou, i obcuje s důstojníky-soudruhy, jen pokud toho vyžaduje slušnost a kamarádství.

»V baterii jest nemnoho důstojníků, proto jsem se všemi znám, ale velmi povrchně, ačkoli se těším všeobecné přízni, poněvadž my s Nikoleňkou (mladším bratrem) vždy máme pro hosti vodku, víno a zákusku.«

Ještě o tři roky později (v létě r. 1854) píše ze Sebastopole T. A. Jergolské, která po předčasné smrti matčině r. 1830 stala se mu druhou matkou, i bratrovi Mikulášovi (»Nikoleňce«) velmi zajímavý a dlouhý dopis, ve kterém líčí své dojmy při obléhání Silistrie.

»Ovšem podivná to zábava pohlížeti, jak lidé se vraždí navzájem, přece ale každý večer a každé jitro sedával jsem si na svůj vozík a celé hodiny se kochal pohledem. Pohled byl skutečně velkolepý, zvláště v noci.«

Tolstoj tábořil se svou baterií na druhém břehu Dunaje na výšině uprostřed rozkošných zahrad, patřících Mustafovi gubernatorovi Silistrie. Tam byl svědkem utrpení Bulharů, jichž mnoho se vystěhovalo do Ruska po uzavření míru.

»Mnoho přispívala k dobré náladě ducha emigrace asi sedmi tisíc bulharských rodin, které jsme vzali s sebou na památku zvířecí ukrutnosti Turků, které při vší své nedůvěře musil jsem uvěřiti. Jakmile jsme zanechali několik bulharských vsí, ve kterých jsme před tím žili, Turci tam přicházeli a neušetřili nikoho kromě mladých žen, hodících se pro harem. Znám vesnici, do které jsem chodil z tábora pro mléko a ovoce, která byla takovým způsobem vypleněna.«

Mladý Tolstoj nemůže dosti vynachváliti dobrotu a laskavost hlavního velitele knížete Gorčakova, jenž všemožně přispíval radou a pomocí nebohým Bulharům, věnuje při tom mnoho z vlastních peněz.

»Ano, drahá tetičko, přál bych si, aby se vaše proroctví vyplnilo, o čem nejvíce sním, i abych se stal adjutantem takového člověka, jakým jest on, kterého miluji a ctím z hlubiny svého srdce.«

Rok 1854 vůbec byl jedním z nejvýznamnějších v slavném životě Lva Nikolajeviče. V listopadu z baterie u Sevastopole píše bratru Sergějovi, líče s nadšením heroism ruského vojska, jakož i statečnost a zdatnost nepřítele. Vše to jest nám dostatečně známo z jeho Sevastopolských povídek. Bitev se nesúčastnil, při čem je zajímava jedna podrobnost. Ještě s několika soudruhy dělostřeleckého štábu odhodlal se Tolstoj vydávati laciný časopis pro vojáky, jehož měl býti redaktorem. Peníze potřebné poskytli Tolstoj a Stolypin. Časopis dovolen nebyl a Tolstoj rozmrzelý prohrál peníze určené pro časopis (1500 rublů), ba ještě jednou tolik a tím »dokázal celému světu, že přece jest ničemným větroplachem (»pusťjašnyj malyj«)«, ač sám uznával některé circonstances atténuantes (zmirňující okolnosti). Před tím si velice liboval ve vojenském životě.

»Tento nezdar, přiznává se v dopise k »tetěňce« v lednu r. 1855, velice mne zkormoutil a značně změnil mé plány. Jestliže Bůh dá a Krymská vojna dobře dopadne a jestliže neobdržím místa, kterým bych byl spokojen, a jestliže nebude v Rusku vojna, zanechám vojenčiny a pojedu do Petrohradu do vojenské akademie. Tento plán přišel mi do hlavy, předně poněvadž nechtěl bych zenechati prací literárních, kterým nemohu se věnovati v táborském životě, za druhé proto, že, jak se mně zdá, stávám se marnivým, vlastně ani ne tak marnivým, jako spíše, že chci konati dobro, a proto jest málo býti pouhým poručíkem.«

V květnu byl přeložen poněkud dále od Sebastopole do Belbeku, a sice na výslovnou žádost caře Alexandra II., jenž si přečetl povídku Tolstého Sebastopol v prosinci r. 1854 v korrektuře a tak byl jí dojat, že rozkázal vzdáliti mladého důstojníka od nebezpečného místa, aby takto byl ušetřen jeho život. Vzácný a nejediný příklad péče ruských cářů o rodnou literaturu.

Svůj záměr Tolstoj splnil, dlel v hlavních městech, obcoval se spisovateli, posléze se vrátil do Jasné Poljany, odkud v dubnu 1858 píše své babičce A. A. Tolsté (vlastně vzdálené příbuzné, kterou žertem nazýval »bábuškou«, jako paní Jergolskou »ťatěnkou«), kochaje se rozkvétající vesnou:

»Divný pocit jsem měl, odjížděje na venek při těch poměrech životních, při kterých jsem přijel. Prvý pocit byl radosti, — vědomí svobody, možnosti ihned vylézti z kočáru a jíti pěšky třebas do Astrachani, neb obrátiti koně a jeti do Paříže, nebo navždy zůstati žíti na prvé stanici. Tento pocit je znamenitý a ženy ho neznají. Ale potom, čím blíže jsem dojížděl k vesnici, tím smutnějším a smutnějším zdálo se mně budoucí osamocení, tak že, když jsem přijel, představil jsem si, že jsem vdovec, že nedávno zde žila celá má rodina, kterou jsem ztratil. A skutečně tato rodina mé fantasie tam žila. A jaká rozkošná rodina! Zvláště mně bylo líto nejstaršího syna! A také žena byla znamenitá, ač i podivná ženština. Vidíte, bábuško, naučte mne, co mám s sebou učiniti, když vzpomínky a sny zároveň vytvářejí takový ideál života, s kterým se nic neshoduje. Vše stává se ne tím (co si přeji), a neraduji se a neděkuji Bohu za ty dary, které On dal a v duši sídlí neklid a zármutek. — Zavrci tento ideál, — řeknete. — Nemohu. Tento ideál není výmyslem, než tím nejdražším, co mám v životě. Bez něho žíti nemohu.«

Ten ideál si Tolstoj uskutečnil, ale bohužel též posledními dny svého života tak krutě jej zavrhl, neušetřiv ani srdce ženy kdysi mu nejmilejší a oň nejpečlivější. Zvláště významný pro převrat v duševní náladě Tolstého je dopis z ciziny k A. A. Tetovi ze dne 17. října 1860 o smrti bratra Mikuláše, jejž zvěčnil též, jako mnoho jiného ze svého života, v »Anně Kareninové«:

»Myslím si, že už víte, co se stalo. 20. září on zemřel doslovně v mém náručí. Nic v životě neučinilo na mne takový dojem. A jestliže si patřičně pomyslíme, že smrt přece jest konec všemu, tedy nic není horšího života. Proč se truditi, proč se starati, když z toho, čím byl Lev Nikol. Tolstoj, proň ničeho nezbylo. Neříkal, že cítí přiblížení smrti; než vím, že stopoval každý její krok a přesně věděl, co ještě zbývá. Několik minut před smrtí zdřiml, pojednou procitl a s úžasem zašeptal: »Ale co jest to?« To znamenalo, že ji uviděl, zpozoroval toto zmizení v ničem (поглощеніе себя въ ничто). A jestliže on ničeho nenašel, zač se uchytiti, co já najdu? Ještě méně. A zajisté již nikdo, ani já tak nebude s ní zápasiti do posledního okamžiku, jako on . . . Den před smrtí odebral se do své ložnice a klesl slabostí na postel u otevřeného okna. Vešel jsem, on dí se slzami

v očích: »Jak kochám se nyní celou hodinu.« Ze země jsi vzat a do země se vrátíš. Zůstala jediná nejasná naděje, že tam v přírodě, jejíž částičkou staneš se v zemi, zbude něco a najde se. Všichni, kdož znali a viděli jeho poslední okamžiky, říkají: »Jak obdivuhodně klidně a tiše zemřel!«, ale já vím, jak strašně se trápil, poněvadž ani jediný pocit nezůstal mne tajným. Tisíckráte si říkám: »Ponechte mrtvým pohřbívati mrtvé; než třeba jest na něco užíti sil, které ještě máme. Nelze přesvědčiti kámen, aby letěl nahoru, a ne dolů, kam je přitahován. Nelze se smáti žertu, který nás omrzel. Nelze jísti, když se nechce. Nač je vše, když zítra počnou smrtelná muka, s veškerou neřestí lže, sebeklamu, a vše se končí ničím, nulou pro sebe? Zábavná hříčka. Buď užitečným, buď ctnostným, šťastným, pokud jsi živ, říkávají si lidé na vzájem; ale i ty, i štěstí, i ctnost, i užitek záleží *v pravdě*. A pravda, kterou jsem si získal, za třicet dva roky, jest to, že onen stav, ve kterém trváme, jest úžasný.«

»Berte život, jaký jest; sám jste se uvedl v takový stav.« Ovšem; Beru život, jaký jest. Jakmile člověk se octne u nejvyššího bodu svého rozvoje, zřejmě uvidí, že vše je nesmysl (дичь) klam, a že ta pravda, kterou on předce miluje nejvíce, jest úžasna. Že když ji patřičně prohlédneš, zřejmě, procitneš a s úžasem si řekneš: »Ale co jest to?« Ale ovšem, pokud máš touhu věděti a mluviti pravdu, hledíme věděti a mluviti ji. Toto jediné zbylo mně ze světa morálního, výše čeho nemohu se postaviti. Toto jedině budu konati, pouze ne formou vašeho umění. *Umění jest lež*, já pak nemohu už milovati překrásnou lež . . .«

Dobře, že Tolstoj se zpronevěřil tomuto svému úmyslu, jináče bychom neměli ani »Vojny a míru,« ani »Anny Kareninové,« místo nich leda spoustu různých pojednání a úvah ceny jistě daleko menší.

Ještě r. 1855 napsal Tolstoj ve svém Denníku: »Rozmluva o božství a víře vnukla mně velkou, ohromnou myšlenku uskutečnění jíž, jak cítím, jsem s to věnovati celý svůj život. Myšlenka ta jest — *založení nového náboženství, shodujícího se s vývinem lidstva.*«

Nové náboženství sice ani tehdy Tolstoj nezaložil, ale prvním krokem asi k tomu byla ona škola v Jasné Poljaně, kterou zřídil po své zahraniční cestě r. 1859. Pozval si tam studenty, založil časopis »Jasnou Poljanu«. Tolstoj byl tehdy alespoň na čas velmi spokojen, jak vysvítá z dopisu N. A. A. Tolsté (2. srpna 1862):

»Vše se dařilo nejen dobře, než výtečně. Často jsem se divil samému sobě, svému štěstí, a děkoval Bohu za to, že jsem našel dílo tiché, kýžené a pohlcující mne úplně.«

Ano kdyby nebylo té děsné ruské skutečnosti, která zničila nejednu krásnou naději! V nepřítomnosti Tolstého počátkem července, zrovna v týž den, kdy očekáván byl příjezd Lva Nikolajeviče, tři trojky s ozbrojenými četníky a místními i krajskými náčelníky policie překvapili svou návštěvou asi deset studentův a Zetička Tolstého.

»Jeden z těchto pánů při prohlídce přečetl všechny ty dopisy, které jsem četl pouze já a ta, která je psala, a můj denník, jejž nikdo nečetl.«

Tolstoj byl tím velice rozhorlen a zkormoucen i hodlal si stěžovati zvláštním listem jakožto věrný poddaný samému hosudárovi. Jestliže se mu to nepodaří, hodlá se vystěhovati z Ruska.

»K Herzenovi nepojedu (tehdy Herzen byl jaksi hlavou všech vystěhovalců, jehož se nemálo bála vysoká petrohradská administrace); Herzen jest sám o sobě — též já jsem sám o sobě. Ale ani schovávati se nebudu a veřejně oznámím, že prodávám své statky, abych odjel z Ruska, kde nelze vědět ani o minutu dříve, co nás očekává. Takhle, jak se věc má — je to směšno, odporno, k zlosti. Víte, čím mně byla škola od té doby, jakmile jsem jim otevřel. *Byl to celý můj život, byl to můj monastýr, můj chrám, ve kterém jsem hledal spásu přede všemi starostmi (neklidem), pochybnostmi a pokušeními života.* Vzdálil jsem se z ní, abych navštívil nemocného bratra, a ještě více zemdlelý a toužící po práci a lásce, vrátil jsem se domů a neočekávaně byl jsem povolán za smírčího (»posrednika«, prostředkovatele mezi kresťjany a pomĕščíky). Měl jsem časopis, měl jsem školu, ale nesměl jsem se zříci toho úřadu, to mně nedovolovalo svědomí a ona hrubá, úžasná a ukrutná šlechta (»dvorjanstvo«), která slibovala mne sníst, jestliže se stanu smírčím . . .«

Tolstoj se nevystěhoval, byl smírčím a v září 1862 se oženil se Sofií Andrejevnou Bersovou a byl s ní velmi šťasten, jak to sděluje ve svém dopise příteli básníkovi Tetovi.

»Dva týdny jsem ženat a šťasten i stal jsem se novým, docela novým člověkem.«

Tato šťastná nálada trvala dosti dlouho, Tolstoj mínil, že nyní našel svůj životní úkol, jak sděluje ve svém Denníku r. 1863.

»Volba dávno učiněna, — *literatura, umění, pedagogika, rodina.* Nedůslednost, nesmělost, lenost, slabost — hle moji nepřátelé.«

Toto jeho štěstí potvrzuje též dopis k švekruši Taťjaně Andrejevně (sestře ženině v únoru r. 1865.

»Vidiš tedy, rozmýšlím se už druhý den, že jest velmi smutno proto, že na světě jsou vesměs sobci, kterých prvým jsem já. Nečiním nikomu výčitek, ale myslím, že to jest velmi špatně a že není pouze sobectví mezi mužem a ženou, když se milují navzájem. Žijeme nyní dva měsíce zcela samotni s dětmi, které jsou prvými sobci . . . Jak bychom se mohli naučiti tak žíti, abychom se vždy radovali štěstí svých bližních. Ty nikomu nečti, co píši, sice si pomyslí, že jsem se minul rozumem. Právě jsem procitl a v hlavě mé jest motanice a podrážděnost, jakoby mně bylo patnácte let, i neustále chce se mně porozuměti tomu, čemu nelze porozuměti, a ke všemu pociťuji něžnost a podrážděnost.«

Ale taková neklidná nálada nepřekážela Tolstému v jeho spisovatelské činnosti. Spisovatel svou »Vojnu a mír«, kterou do-

končil r. 1869, a ještě dříve se roznítil s horlivostí jemu vlastní pro druhou práci. Zprvu to byla Schopenhauerova filosofie, pak řečtina. Příteli Tetovi sděluje v srpnu 1869:

»Zdali víte, čím bylo pro mne nynější leto? Neustálé nadšení při čtení Schopenhauera a nepřetržitá rozkoš, jaké jsem nikdy nepociťoval. Objednal jsem si všechny jeho spisy a čtu i čtu (přečetl jsem též Kanta). A zajisté ani jediný student za dobu svých studií neučil se tak mnoho a tak mnoho neseznal, jako já nynější leto. Nevím, změním-li kdy své mínění, ale nyní jsem si tím jist, že Schopenhauer jest nejgeniálnější z všech lidí.«

Neméně nadšeně mluví v druhém dopise o řečtině a řeckých spisovatelích, přicházeje k důsledku, že »bez znalosti řečtiny není vzdělání«. Studium řečtiny a filosofie bylo přerušeno nemilou událostí, neštěstím v panském dvoře Jasnopoljanském. Býk utrkal pastýře a Lev Nikolajevič Tolstoj octl se ve vyšetřování a nesměl se vzdáliti ze svého domu. Zle si na to stěžuje své »bábušce« A. A. Tolsté (1872, srpen):

»Strašno si pomysliti, strašno vzpomínati všech mrzkých protivenství, která mně dělali, dělají a budou dělati. S šedivou »bradou«, s šesti dětmi a s vědomím užitečného a pracovitého života, s pevným přesvědčením, že nemohu býti vinný, s opovržením, kterého nemohu nemíti ke všem těm novým soudům, jež jsem viděl, s jedinou touhou, aby mne nechali v pokoji, jako já všechny nechávám. Život na Rusi stává se nesnesitelný strachem, že každý chlapec, jemuž se neznelíbila má tvář, může mne posaditi na lavici před soudce a potom do žaláře; ale přestanu se zlobiti. Celou tuto událost přečtete si v tisku. Zemru zlostí, jestliže ji nevypovím, a nechť mne soudí za to, že jsem pověděl pravdu. Povím vám, co hodlám dělat a oč vás prosím. Jestliže nezemru zlostí a tesknotou v žaláři, kam nejspíše mne posadí (přesvědčil jsem se, že mne nenávidějí), odhodlal jsem se odstěhovati do Anglie navždy aneb alespoň do té doby, pokud svoboda a důstojnost lidská nebudou u nás chráněny. Žena pohlíží na to se zálibou — miluje vše anglické, dětem to bude prospěšno — peněz budeme míti dosti (seberu prodaje vše asi 200 tisíc); sám já, jakkoli se mně protiví evropský život, doufám, že tam přestanu se zlobit a budu s to stráviti těch několik let života, která mně ještě zbývají, klidně, vzdělávaje to, co ještě jest potřeba mně napsati.«

Plán tento, jak víme, na štěstí se neuskutečnil. Následující leta Tolstoj kromě pedagogiky zabýval se spisováním nového velkého románu »Anny Kareninové«, o kterém pilně si dopisuje s filosofem Strachovem. Obávaje se souchotin, odebral se do Samarské gubernie pít kumys. Vrátiv se odtamtud píše Strachovu v polovici listopadu 1876:

»Vrátiv se ze Samary u Orenburka, už skoro budou tomu dva měsíce (byl to čarokrásný výlet), myslil jsem, že počnu pracovati, dokončím tísnící mne práci, totiž román, a zahájím něco nového, leč pojednou místo všeho toho — nic jsem nevykonal.

Spím duchovně a nemohu procitnouti. Cítím se nezdravým, trpím unylostí. Nedůvěřuji svým silám. Co mně je souzeno osudem, nevím, ale tráviti život takto bez vážnosti k němu — a vážnost k němu získáváme pouze určitou prací — jest trapno. Ba ani přemýšleti — nemám energie. Buď jest se mnou docela zle, nebo jest to spánek před zdárnou prací.«

Dále si dává otázku, co jest vědění, i odpovídá:

»*Pravé vědění* po mém soudu — a jsem přesvědčen, že též po vašem bude tak, ale vy to umíte lépe vyjádřiti — — *získává se srdcem, t. j. láskou.* My známe to, co pouze milujeme. Poslední otázkou v naší filosofické korrespondenci bylo: co je zlo? Mohu odpověděti k ní pro sebe . . . zlo je to, co je rozumno ze světského hlediska. Vražda, loupež, trest — vše je rozumno, a má své základy v logických vývodech. Obětavost, láska — je nesmysl.«

Smutná nálada dlouho neopouštěla Tolstého, nebo spíše znova se zjevovala; v dopise z r. 1878 k A. A. Tolsté si stěžuje: »Celý tento podzim až do včerejšího dne cítil jsem se churav a skleslý duchem i tělem a též bych nemohl říci, co se mnou bylo (lékařů jsem se netázal) — ale byl jsem nemocen. Doufám, že nyní vše minulo . . . Čím déle jsem živ, tím méně dovoluji sobě něco podnikat a tím více podrobuji se těm vnějším popudům, které řídí náš život . . .«

A tyto popudy, či »*tolčky*«, jak je nazývá Tolstoj, byly tak mocny, že zvrátily celý život velikého umělce a učinily z něho »proroka«, učitele všech těch, kteří svým obdivem, slepým kořením se znamenitému starci zahnali jej na dráhu, ze které návratu nebylo a kde stárnoucí Tolstoj — jinak ovšem do poslední chvíle hlasatel dobra a skutečně vznešený člověk — poznenáhla se odchyloval od umění, vlasti i rodiny, od níž posléze odešel, [1]) nevěda, že spěje do náručí smrti.

Moře.

Ó moře, jak tě miluji, ó moře,
veliký praobraze nekonečnosti,
symbole věčnosti
v svém harmonickém zmítání a tichu,
já žila v oblasti tvých záhad ve pokoře
a v zapomenutí všech světských smutků, hříchů,

[1]) Odchod L. N. Tolstého do samoty lze arci posuzovati s hlediska dvojího: buď všeobecně a zvykle lidského, nebo s hlediska názorů, ke kterým došel Tolstoj s plným, byť i subjektivným o jejich správnosti přesvědčením, tedy s hlediska nezbytné pro něho nutnosti. To dvojí hledisko připouští arci o činu Tolstého dvojí od sebe odlišný úsudek. *Red.*

já žila v okruhu tvém čarovném —
ubohé lidské srdce na tvých vlnách hořící,
a ty přede mnou obrovitým, nesplněným snem
jsi vítězilo, moře, do apotheosy náladu svou měníci.

Napila jsem se volnosti tvé, vzduchu tvého, vůně,
paprsků, které v tobě lámou se a ztrácejí
a bloudí v hloubce nesmírné tvé tůně,
tvých barev odpočinku, plných světlých nadějí,
napila jsem se odpoutaných snů tvých obzorů,
do zlata břehů vzdalujících se a mizících,
tvých očí, skrytých jako v keřích hořících,
napila jsem se vznikajících tónů rozluky a spojení
ve fialkových stínech neohraničených prostorů,
tvých duší, na dně nepřístupném zakletých,
a moře, moře — temnot tvých,
tvých temnot, plných kouzla nesvětského záření.

Napila jsem se tvého ticha půlnočního,
jak polibků za odbíjení hodin nečekajících,
tvých bludných plachet, stožárův a korouhví jak vlasy vlajících,
tvých přístavův i břehů, míru z hájů, zahrad kynoucího,
tvých závratí a bouří, potácení, hudby příbojů,
tušení zemí neznámých a tvého blednoucího
splývání s oblohou a klidu jako příkrovu
skleněné rakve, vln tvých usnutí
v nachovém slunce zrození a jeho zhasnutí
v modrosti luny, — lásky k domovu
velikých sil a pravd a neodvratných zákonů,
tvých, moře, hlubin, výšek, blízkosti tvých hvězd,
tajemných lodí nezvěstných a nenávratných cest,
kde spouští kdosi neznámý snů věčnou oponu.

Ó, moře, já se dotýkala mrtvých rukou,
těch žlutých prstů, rostoucích z tvých propastí,
já rozuměla vlnám tvým, jež jako srdce tlukou,
i těm, jež mlčí důvěrně, jež v bouři rozpoutají se i rolničkami zachrastí,
já v loubí měsíčných tvých visí všeho pozemského vzdálena
jsem v křídla volná toužila svá lidská změnit ramena,
vyprostit duši z osudných a drahých pout
a ztratit vědomí své jsoucnosti před bytím tvým,
splynouti s tlesknutím tvé bílé vlny perlovým
a bezejmenná ke dnům osamělým plout.

Růžena Jesenská.

Hlávka a Wiehl.

Napsal

Dr. **Albín Bráf.**

K sedmdesátým narozeninám Josefa Hlávky nastínil jsem před bezmála deseti lety v »Osvětě« dějiny vzniku České akademie. Čtenář, který by náhodou vypravování moje tehdejší znovu vzal do ruky, shledal by, že tu také již jest zpráva, jak vznikl a kterak se účinkem poměrů měnil plán velké kulturní nadace, která byla životním snem Hlávkovým. Jejím stanovám konečnou podobu dala Hlávkova poslední vůle z 25. ledna 1904.

Hlávka zatím již v roce 1901, ve kterém dovršil věk sedmdesáti let, založil nový trvalý pomník své prozíravé obětavosti, Studentské kolleje, nyní po zakladateli správně Hlávkovými zvané, které též pojal ve své poslední pořízení, zabezpečiv jim určitý podíl z čistého výnosu nadačního jmění. A ještě po uzavření své výše řečené poslední vůle myšlenkově i rozhodující měrou hmotně spolupůsobil při založení Národohospodářského ústavu při České akademii, který má na zřeteli určité směry národohospodářského zvelebování českého, dosud pak hlavně k němu působí vysíláním mladých nadaných lidí na zkušenou do závodů ve vynikajících zahraničných sídlech podnikání výrobního neb obchodního. Ústav tento, jenž právě ku přání Hlávkovu byl sloučen s Českou akademií, měl sice také větší část svého základního fondu od Hlávky, nicméně vzniknuv teprve r. 1906 nemohl v poslední vůli Hlávkově z ledna r. 1904 míti přikázánu účast na výnosech velkého »Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových«. Teprve když Hlávka nedlouho před svou smrtí se rozhodl, zříditi nadaci tu ještě za svého života, aby mohla být účastna osvobození od poplatků z podnětu císařského jubilea (1908) a náčrt listiny nadační úřadům předložil, octl se v ní také Národohospodářský ústav při České akademii vedle Akademie a Studentských kollejí jako spolupodílník čistého výnosu veliké nadace. Ač posléze dotčený záměr Hlávkův ještě formálně proveden nebyl, přece po smrti jeho ochotou všech súčastněných činitelů, kteří nechtěli se příčiti úmyslu zcela nepochybnému, došlo k dohodě o klíči, podle kterého se dělí nyní čistý výnos Hlávkovy nadace, zbývající po výplatě jistých dočasných i trvalých povinností, mezi Českou akademii, Národohospodářský ústav a Studentské kolleje poměrem $58\frac{1}{2} : 20 : 21\frac{1}{2}$.[1])

Kdežto Studentské kolleje a Národohospodářský ústav podílů z výnosu nadačního na ně připadajících užiti mohou volně

[1]) Podle výkazu zemským soudem v Praze 5. února 1910 schváleného skládá se jmění nadační z těchto čtyr hlavních položek: Lužanský velkostatek 748.466 K, domy pražské 1,684.139 K, domy vídeňské 778.941 K a cenné papíry 2,068.178 K, úhrnem 5,279.726 K.

pro účely pravidly jejich vyměřené až na to, že správa Studentských kollejí jest zavázána ukládati z příjmu roční jednoprocentové kvoty na stavební fond a na fond rigorosní a promoční — není tomu zcela tak při podílu, jenž se vyplácí České akademii.

Akademie nesmí jej prostě pojmouti jako výdajnou kvotu do svého jmění a upotřebiti jí podle pravidel platných pro všechen její příjem všeobecný, tedy pro všechen druh příjmu, jenž nemá dle podmínek věnování určení zvláštního (jako má na př. Šíchův fond a j.). Spadajíť sice skoro všechny úkoly, na něž mohou býti poskytovány podpory z příslušné části důchodu nadačního, do stanovené působnosti České akademie. Leč způsob postupu dle stanov Nadání jest jiný, než dle stanov Akademie. Jest jiný, protože důvod podpor z Nadání jest do jisté míry odchylný. Nebýti takové odchylky zvláště zdůrazněné, naprosto by se nedalo vysvětliti, proč vymýšlel Hlávka zvláštní složité ústrojí přípravné, posuzo- a rozhodovací, které se každoročně musí v pohyb vací uvésti. Bylať by jinak postačila nějaká formule, podle které třídy se mohou o podíl z výnosu nadačního mezi sebou rozděliti. Hlávka také neříká, že jest to vůbec příděl na úkoly České akademie, nýbrž že jest určen pro »úkoly Nadání na Českou akademii pro vědy, slovesnost a umění přenesené«. S tím také souvisí, že podle zřejmých předpisů stanov Nadání Hlávkova není třídám Akademie dáno vůbec právo rozhodovat o výši nebo předmětu podpor z »Nadání«. Třídy mají jen právo ucházeti se pro své účely za podpory z něho, ale stejné právo mají v jistém ohledě všecky vědecké, literární a umělecké korporace české i jednotliví členové Akademie. Moc rozhodovací pak má zvláštní porota, arci z tříd volená, a ani valné shromáždění nemá právo její usnesení měniti, ono jen je může šmahem přijmouti nebo šmahem zamítnouti.

Nebývá sice snadno propracovati se těžkopádnostmi Hlávkova slohu k naskrze nepochybnému smyslu jeho intencí. A poslední vůle jeho z r. 1904, psaná česky, poskytuje v tom směru více obtíží, než dřívější psané německy. Tolik však lze jen poněkud bedlivějším srovnáním a promyšlením docíliti, že v žádném podstatném kuse nezůstane pochybnost. I dojde se k následujícímu obrazu.

Podíl z výnosu Nadání jest určen z části přímo pro úkoly Akademie, tedy k doplnění její pravidelné statutární činnosti. Kdežto však všeobecné prostředky její pro tuto pravidelnou působnost, ať plynou z vlastního fondu České akademie nebo ze subvencí bez zvláštního určení jí poskytovaných, po srážce dotací na záležitosti společné, se rozdílejí stejným poměrem mezi všecky čtyry třídy Akademie — určují stanovy Nadání Hlávkova pro řečený doplňovací úkol úplně jinak. Příděl z nadace má dáti Akademii »možnost, rozšířiti svou činnost *od stejně odměřených svých prostředků všude tam*, kde toho jak potřeba tak i skutečně vykonaná práce té které vědecké, literární a umělecké práce zrovna žádá«. Ta část přídělu z výnosu Nadání, která při-

padá České akademii přímo jako prostředek k doplnění její činnosti, vylučuje tedy šablonu stejnoměrného rozdílení dle tříd, protože zřizovatel chtěl, aby věnována byla vždy na takové úkoly vědecké, umělecké a literární práce české, které na ten čas nejvíce toho potřebují, jsouce důležitější nebo naléhavější než jiné, anebo potřebujíce při stejné závažnosti více prostředků. V krajním důsledku jest tu dána možnost, že by mohla ta část přídělu celá obrácena býti v jednotlivém roce i v několika letech po sobě na jediný z kulturních zájmů národních, který dočasně by se jevil býti poměrně nejdůležitějším. Dejme tomu, že by šlo o důsledky velikého nějakého objevu z řad českých učenců, tedy o práce spojené s jeho prováděním neb pod. — anebo o kromobyčejně závažný umělecký záměr velikého slohu.

To jest opravdu skvostná myšlenka Hlávkovy závěti, jeho nadačních stanov. Hlávkova nadace stává se reservním fondem pro dočasné národní potřeby kulturní, je-li jejich dosažení podmíněno náhlým soustředěním větších hmotných prostředků. Plyne z té možnosti jisté upokojení ne nepodobné tomu, jaké v hospodářství soukromém vzbuzuje vědomí o existenci pevných reserv pro mimořádné potřeby budoucí.

Pohříchu padlo ustavení Nadace Hlávkovy, jejíž porota letos v listopadu ponejprv zasedala, do doby veliké finanční tísně zemské. V rozpočtu Akademie znamená odpadnutí zemské subvence velikou mezeru a tak přinutily ji poměry, zrovna na ponejprv užiti přídělu z Nadání Hlávkova nikoliv k doplnění *působnosti* přes meze podmíněné řádnými příjmy, nýbrž k *doplnění řádných příjmů* do výše pravidelných stejných podílů. Bylo by však věčná škoda, kdyby se mělo v České akademii na velkou intenci Hlávkovu zapomenouti, neřkuli ji potlačovati z obav před vzájemným žárlením tříd.

Připomenouti jest ovšem hned na tomto místě, že samy stanovy České akademie neobmezují ji na pouhé pěstění původní tvorby v oboru věd, literatury a umění. Akademie malých národů nemohou míti ve všem obdobné poslání s akademiemi velkých. Kdežto tyto nebudou zpravidla míti zapotřebí, aby práci a peníze vynakládaly také ještě na seznamování vlastního lidu s výsledky původní vědecké a umělecké práce ať domácí ať cizí, nemohou akademie národů malých ani posléze dotčenou úlohu odmítati, když na počiny soukromého nakladatelstva nelze dostatečně se bezpečiti. Proto Hlávka již do stanov »České akademie« vložil příslušná ustanovení a v pravidlech »Nadání« takměř s rozkoší do té myšlenky se pohroužil. V souvislosti s uvedenými větami o doplnění pravidelné činnosti Akademie ve směrech, v nichž kulturní potřeby národa dočasně nejvíce toho vyžadují, nalézá se hned dodatek, aby byla spolu »národu českému dána možnost, všestranně činnost Akademie samé seznati, uznati a z ní k duševnímu a kulturnímu svému povznešení přímo těžiti«. A něco málo níže jde ještě dále, volaje po tom, aby se hledělo »ku dočasným kulturním potřebám veškeré životní činnosti národa, která jen

poznáváním dosažených již výsledků vědeckého badání může se povznésti a zdokonaliti a aby poznání nutnosti a užitečnosti této součinnosti vědeckého badání s výkonnou prací, jakož i uznání jejich blahodárných výsledků šířilo se vždy dále a dále až do těch nejširších vrstev celého národa«.

Takto tedy ukazuje se dvojí účel Nadání Hlávkova: sloužiti novému původnímu výzkumu i nové umělecké tvorbě a vnášeti vědomost o domácích i cizích pokrocích ve vědě a umění do českého lidu. V obojím směru mají prostředky Nadání býti přístupny jak Akademii i jejím členům, tak i každé vědecké, literární i umělecké korporaci (společnosti) české »v zastoupení vlastním neb v zastoupení zvláštních u ní zřízených komisí neb jednotlivých jejích členů«. Ale vždy má jíti jen o věci závažné rozsahem i hodnotou, oč důsledně pečuje obvyklé Hlávkovo rozvádění kasuistické.

Do něho dále zabíhati není naším záměrem. Podle slova i smyslu podrobných pravidel nebylo by na př. závady, aby Nadání badateli, jenž nemá dostatečných vlastních prostředků aniž k disposici pracovnu v ústavu veřejném, dalo prostředky k zařízení vědecké laboratoře, aby ji samo zařídilo k dočasnému jeho užívání a potomní potřebě jiných a j. p.

Uvážíme-li toto všecko a na pamět si uvedeme i celou ostatní řadu institucí Hlávkou utvořených, zejména také veliký počet stipendijních kapitálů pro speciální účely studijní, ať vědecké neb umělecké, vidíme, že kruh opatření k rozmanitým druhům kulturních potřeb přiléhajících se uzavírá, takže není co do podstatných účelů v něm mezery. Ovšem ale, jak samozřejmo, zůstávají mnohé nesrovnalosti v míře dotací. Novým mecenášským podnětům zbývá, tuším, již jen buď množení prostředků pro jednotlivé směry nebo nové dotace pro speciálné účely z širších celků výlučně vybrané.

Tou cestou dal se muž, kterého jsme před několika nedělemi pochovali na posvátném Vyšehradě, Antonín Wiehl.. Také on byl povoláním architekt, jako původně Hlávka. Také on jako Hlávka utvořil si jmění stavitelskou působností. A také on už dlouhá léta se statečnou a ušlechtilou druží svou při skromnosti vlastních potřeb to jmění střádal v pevném záměru, že je dá národu. V něčem se lišil od Hlávky. Hlávka přese všecku svou křehkost fysickou byl do posledního dechu povahou bojovnou. Wiehl snad ani tehdy ne, když ještě neduh sluchový styk s lidmi mu nestěžoval. Sám byl čilý a vymýšlivý až do posledních časů. Ještě málo měsíců před smrtí celou hrst rozdílných náčrtků sestrojil svému příteli Myslbekovi k architektonickému přiodění jeho silné a výrazné skizzy pro Riegrův náhrobek. —

Kdysi na sklonku r. 1908 jsem se náhodou dověděl, že stavební rada Wiehl byl na poradu u generálního sekretáře České akademie, nyní již také zvěčnělého prof. Raýmana. Ptal se, zda by Česká akademie přijala odkaz, který by měl sloužiti zvelebování výzkumů přírodních a průmyslových mezi Čechy. Zdá se,

že se rozešli bez náležitého vyjasnění, ježto dle všeho prof. Rayman si nedovedl dobře představiti, jak by se na půdě nynějšího zřízení České akademie a v mezích jejích stanov daly podporovati průmyslové vynálezy. Na Národohospodářský ústav při České akademii a na způsob rozřešení v něm už takřka připravený nepochybně si nevzpomenul.

Uslyšev něco o jejich rozmluvě, myslil jsem, že jde o nadaci, pro niž by si zřizovatel z podnětu císařského jubilea ještě chtěl opatřit osvobození od poplatku. Za čerstva jsem poslal archit. Wiehlovi stanovy Národohospodářského ústavu. Takměř obratem došel mne dotaz, kdy a kde by se mnou mohl mluviti. Já arci přišel milerád k němu a on mi vyjevil své záměry a předložil náčrtek, který si byl učinil chtěje, aby byl součástí jeho poslední vůle. Doznal, že nevěděl o existenci Národohospodářského ústavu a spíše se domníval, že nějakým způsobem ještě dojde k utvoření zvláštní třídy technické v Akademii samé. Nyní, když vidí, jak samostatného zastoupení nalezli praktičtí technikové ve zvláštním ústavu, Akademii přičleněném, sotva že by si dovedl představit orgánu povolanějšího, který by mohl prováděti záměry jeho, pokud jde o výkonnou techniku. Že jest pro ně jako udělán. Uvažovali jsme o hlavních rysech možného provedení a shodli se do té míry, že osnovu stanov, kterou jsem mu 15. ledna 1909 poslal, takměř beze změny schválil.

Rozmluva naše byla sice trochu nesnadná, neboť nedoslýchal. Ale přítomná jeho choť tlumočila mu moje slova. Sledujíc stále s patrným zájmem předmět rozmluvy bezděky prozrazovala, jak jest zasvěcena do záměru mužova a ve věci té s ním veskrze za jedno.

Bylo věru zajímavo viděti toho muže, jehož běh životní tak úzce souvisel s uměním, jak zájem svůj pro dobu posmrtní obrací v jiné směry. Ti, kteří mu vytýkali, že jako umělec není »moderním«, nemohou aspoň popříti, že byl moderním českým člověkem. Cítil zřejmě, na kterých bojištích se bude především rozhodovat o české budoucnosti. Ve květu svých let viděl, jak v těsném spojenství přírodovědeckého badání vyrůstalo Německo v průmyslový stát, jak nikde ve světě není vliv vědeckého výzkumu na rozvoj výkonné techniky tak bezprostředný a nepřetržitý. Pořizuje o svém majetku, chtěl právě těmi směry nejpalčivějšími obětovati jej prospěchu národnímu.

Proto určil, aby pozůstalost jeho tvořila fond a jeho výnos aby se každoročně stejnými částkami rozdílel na dva směry. Jednou polovicí mají býti podporovány výzkumy Čechů a Slováků v oboru přírodních věd jak theoretických tak použitých či praktických; druhou technické vynálezy Čechův i Slováků. Na Slovácích mu při tom záleželo nemálo. Několikrát opakoval, on že ví, že Slováci jsou s námi jedna krev, leč abych přece ve stanovách výslovně vytkl vedle české i národnost »slováckou«. A když jsem podotkl, že tedy napíšeme »uchazečům národnosti

české a slovenské«, nestačilo mu to a musil jsem aspoň do závorky přidati »Slovákům«. Pak už byl spokojen.

Také otázku o podporách pro výzkumy v oboru věd přírodních měl promyšlenu. Pravil, že by si nepřál, aby se věnovaly podpory z jeho fondu na pouhé takové práce, ve kterých někdo popíše nějakého živočicha, rostlinu neb nerost, třeba pomocí mikroskopu, neb udělá nějakou novou klassifikaci. On že má na mysli jen takové objevy, které mohou býti bezprostředněji cennými pro lidské dobro. I dovedla mne všelijaká obmezující přání jeho k tomu, že jsem, jako bývá často v anglických zákonech, porůznu také už v našich, vložil do návrhu zvláštní definiční paragrafy, které určitě vymezují, co se po rozumu toho statutu vyrozumívá přírodními vědami a co technickými. Přírodními především hvězdářství, všechny větve fysiky a chemie a všeliké vědy biologické. Technickými hlavně nauky hornické, hutnické, agronomické, všeliký obor technologie chemické, inženýrství stavebního, strojnictví a strojnické technologie.

Vyloučena je z oboru odměn a podpor z fondu Wiehlova všeliká práce, jevící se jako pouhé zpracování, systemisování nebo popularisování vědeckých výzkumů již známých pro účely učebné. Za to může odměny či podpory býti účastno sestrojení nějakého vědeckého přístroje pro výzkum vědecký vhodného nebo nějaké nové vědecké methody výzkumné, prokáže-li se jimi badatelským pracím ve vědách přírodních a technických vynikající služba.

Ostatně nejsou hranice vedeny příliš urputně. I práce pouze popisná nebo klassifikační nemá býti vyloučena, kdyby poskytovala něco pro pokrok vědeckého poznání opravdu zvláště významného. A vzhledem k pracím rázu učebnicového vyhradil odkazovatel dohodnutí mezi druhou třídou České akademie a Národohospodářským ústavem, zdali a jakou sumu ročně stejnými částěmi ze svých přídělů povolí Matici technické v Praze.

Po tomto předběžném vysvětlení nebude nyní třeba vykládati ještě blíže, oč jde, když se ustanovuje, že z výnosu Wiehlova fondu mohou býti účastny odměn (cen, prémií) nebo podpor 1) *objevy nových pravd* v oboru *věd přírodních*, dosáhne-li se jimi cenného pokroku vědeckého, nové výzkumy ve *vědách technických*, jsou-li způsobilé býti podkladem pro pokrok v nějakém oboru technické praxe, a nové výzkumy *v lékařství a hygieně*, když se jimi docílí platného zdokonalení v léčbě nějaké nemoci neb účinného zvelebení podmínek zdravotních; 2) *vynálezy technické*, záležejí-li v praktickém vytvoření nějakého pro lidský užitek a prospěch schopného *nového druhu výrobků*, nového *prostředku výrobního* nebo *dopravního* nebo nového *postupu* (processu) *výrobního*, po případě aspoň *podstatného zdokonalení* nějakého již před tím známého výrobku, prostředku výrobního neb výrobního processu. Že posléz dotčené vymezení opírá se o pojmy z práva patentního, netřeba ani znalcům připomínati.

Hned budiž také připomenuto, že agenda odměn a podpor pro objevy ve vědách přírodních, technických a lékařských svěřena jest druhé (přírodovědecké) třídě České akademie, Národohospodářskému ústavu pak, pokud jde o vynálezy technické. Čisté výnosy fondového jmění budou tedy rozdělovány stejným dílem mezi oba řečené sbory. Aby neměly strachu, že jim něco propadne a ten strach je nesváděl stůj co stůj vydávati vždy celý roční příjem, byť i na věci nezávažné, zůstane část v jednotlivém roce neupotřebená k další disposici příslušného sboru.

Zásady pro upotřebování výnosu jsou pro oba hlavní účely stejny. Buď se udílejí odměny nebo podpory. Odměny na rozřešení hotová, podpory na řešení, o nichž se pracuje a jejichž zdar úsudku znaleckému jeví se býti pravděpodobným. Odměny se vypisují pravidelně jednou do roka, po případě i dvakráte, buď na rozřešení určitého vymezeného problému z některé v působnost fondu spadající vědy nebo z některé větve výkonné techniky — anebo se mohou vypisovati všeobecně pro všeliká odvětví vědecká, k nimž působnost fondu se může vztahovat, a touž měrou na všecka odvětví výkonné techniky. Úlohu ustanovuje tedy v prvém případě druhá třída Akademie nebo, pokud jde o technické vynálezy, Národohospodářský ústav, v druhém přichází každý uchazeč s vlastním problémem. V prvém případě dostati se má odměny nejlepšímu rozřešení, v druhém nejdůležitějšímu nebo nejdůležitějším z rozřešených problemů.

Podpory udílejí se k tomu cíli, aby osoby, jež v nějakém oboru vědeckém badatelsky se osvědčují nebo o vynálezu technickém pracují, mohly se oddati práci své nejsouce nuceny vyhledávati si výživu od práce odvádějící, anebo aby se jim usnadnily náklady s prací spojené.

Až na to, že mají odměny i na vědecké objevy i na technické vynálezy zpravidla se vypisovati jednou do roka, není ve stanovách předpisu, který by obmezoval volnost rozhodnutí každého z obou sborů v příčině klíče pro rozdělení jeho prostředků na odměny či podpory nebo v příčině způsobu odměny a podpor. Panuje tu táž karakteristická volnost a možnost říditi se dle dočasně převládající účelnosti, jako ve stanovách nadání Hlávkova. Kasuistika stanov fondu Wiehlova vůbec obmezuje se jen na některé příklady, kterak jistými způsoby odměny neb podpory pečovati lze o nemajetného badatele nebo chudého technického vynálezce.

Jest na snadě, že při vynálezcích, jsou-li chudi, má nemalou váhu i pomoc k dosažení patentu. Ve stanovách Wiehlova fondu řečeno je výslovně, že odměny za technické vynálezy mohou se udíleti též v podobě úplného či částečného hrazení taxy patentní, kteráž — jak povědomo — během lhůty zákonně vymezené rok od roku stoupá. Mohou býti také vynaloženy roční přiměřené částky, aby nemajetným vynálezcům (rozumí se: českým a slovenským) dostalo se bezplatného zastoupení a bezplatných porad při zkoumání a zdokonalování jejich vynálezů, při

ucházení se o patent a vůbec při krocích, směřujících ku zpeněžení vynálezu. Odměna za slibný vynález vyplacená v hotovosti může opatřiti vynálezce začátečním příspěvkem, aby mohl s vynálezem svým vydati se na pouť těžební. Ostatně budou toho způsobu podpory míti ráz zápůjčky, splatné tehdy, dodělá-li se vynálezce těžením z vynálezu výtěžku, jenž podporu obdrženou značně převyšuje.

A rovněž, ač by možnost už z povšechného znění předpisů vyplývala, výslovně se ustanovuje o podporách osobám, které se v nějakém vědeckém oboru badání podjímají neb o vynálezu technickém pracují, že se mohou takové podpory udíleti také v podobě příspěvku k najmutí účelné laboratoře neb dílny, vhodných motorů nebo přístrojů, dražších surovin nebo látek pomocných, také, pokud by šlo o práce vědecké, k pořízení drahých štočků, tabulek a jiných pomůcek.

Se zvláštní horlivostí naléhal Wiehl, aby posléze řečené ustanovení bylo pojato ve stanovy jeho fondu. Podobného něco, jak již podotčeno, ani Hlávkovo nadání v pravidlech svých nevylučuje. Kdyby se nebylo poznalo, že stanoviště, vyhlédnuté původně pro českou zoologickou laboratoř přímořskou, nalézá se v krajině malarií ohrožené, již dnes nákladem Nadání Hlávkova konaly by se přípravy zřizovací. Tak tedy aspoň první lhůta na zřízení takového ústavu v místě příhodnějším už je z nadání Hlávkova povolena.

Byl jsem nedávno svědkem mocného dojmu, který vyvolalo při oslavě stoletého trvání university berlínské prohlášení císaře Viléma II. o sumě 10 milionů marek, kterou mu nabídlo několik boháčů německých na zřízení ústavů, v nichž by znamenité badatelské hlavy výlučně se mohly věnovati práci výzkumové nejsouce od ní odváděny ničím, ani povinnostmi učitelskými. Ta suma, ač pěkná, přece není ničím tak velikým, aby ji nemohly k ostatním svým nákladům na ústavy kulturní lehce snésti finance velkého státu. Leč to právě činí věnování ono tak významným, že ze zdroje mocných výdělků velkokapitálových přináší se obět nejvyšším cílům práce vědecké.

Daleko, daleko jsme ještě u nás od takových možností. Ostatně již naše početní skrovnost nezabezpečuje ryze statisticky takovou pravidelnost v dorůstání geniálních badatelských osobností velkého střihu, jaká v národech jiných o stejné průměrné výši kulturní vyplývá již z jejich početnosti. Zatím nám plyne útěcha z přesvědčení, že nemajetný badatel nebo vynálezce není ani u nás odkázán jen na veřejné podpory svých snah a na cesty povolání, které k nim obvykle přístup otevírají, nýbrž že z hospodářského úsilí zdatných synů národa mu kynou opory, dovede-li jen on sám ve svém působišti býti stejně zdatným.

Z nových veršů.

Na violoncellu.

Já svoje cello čistě naladil
a tiše nocturno jsem zahrál lkavé,
a struna blouznila snem sladkých chvil,
a štkala, zpívala a modlila se Ave . . .

V mých očích touhou slzy vzhořely
a k srdci kanul mi jich horký příval,
až v tonech prozradil jsem rozchvělý,
co před světem jsem dosud v prsou skrýval.

A hrál jsem dlouho v snivý podvečer
své fantasie truchlivé a táhlé,
až noci rozlehlé mě oblil šer
a hvězdy ke mně promluvily náhle.

A dlouho přes půlnoc jsem snil a hrál,
až bol svůj, zpěvné touhy své i štěstí
jsem do snů noci vroucně vyzpíval
a písní uspal květ i ratolesti — — —

Tajemný stesk.

Vždy úžas bezměrný mě srazí k zemi
a před životem vždy mě schvátí strach,
když v jasných nocích chodím v zahradách,
kde z květů vůně řine ručejemi.

Jak vása kypící tam srdce vře mi
rozkoší tužeb závratných a snah,
však neznámý kdos jde mi po stopách,
sny drtí mi a poutá otěžemi.

Již stokrát chtěl jsem srdce vytrhnouti
a v let je pustit k zlatým obzorům,
však tajemná ta bytost, z mlhy stkaná

mi ruku zachytí, mě vzbudí z dum,
a duše má se jako třtina shroutí,
a rozrušený sotva dočkám rána — — —

Felix Nebovidský.

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

I.

Tolstoj zamítnuv křesťanství církevní a utkvěv z evangelia Kristova na jediné větě o neodpírání zlu, měl smysl života, možnost žití, měl náboženství. Pro sebe měl dosti, aby mohl účelně žíti. Chtěje však náboženství své hlásati světu a získati pro ně vyznavače, byl nucen, větu o neodpírání zlu, tak příkře stojící proti novodobému heslu boje o život ve společnosti lidské, zdůvodňovati. Odtud vznikla celá řada spisů větších a menších, pojednání a článků, v nichž dává praktickému požadavku mravnímu theoretický podklad, ethice podklad metafysický. Tímto vyvstával u Tolstého pozvolna celkový názor životní i světový. Jednotlivé složky tohoto názoru nebylo mu třeba teprve shledávati, nýbrž měl je již pohotově z dob předchozích v studiu filosofickém. Stěžejním bodem veškerého nazírání na život a svět byla pak zásada o naprosté lásce k bližnímu, vyjádřená větou o neodpírání zlu. Kolem té zásady skupilo se vše ostatní. Tolstoj na přechodu z mužných let ve stáří dospěl k jednotnému názoru světovému.

Zajímavo je, že napřed měl ethiku a potom shledával metafysické zdůvodnění. To vysvětleno je celou povahou jeho vrozenou a od mládí nabytou, jakož i studiem osvícenství, Rousseaua, Schopenhauera. Tolstému běželo vždy jedině o věci praktické. Světový názor Tolstého posunuje v centrum veškerého myšlení a snažení a cítění *život*. Život, toť pojem, od něhož vychází a k němuž se vrací. Nikoliv »odkud« a »kam«, ale »*nač*« jsem zde, *nač* žiji, jak mám žíti, aby život můj měl smysl, abych vůbec mohl žíti — to jsou základní otázky znepokojující nitro Tolstého, vzpružiny duševní činnosti.

Všecka tvorba jeho literární — od velkých románů »Vojna a mír«, »Anna Karenina«, »Vzkříšení«, až po menší povídky, od prvních vypravování až do poslední práce — svědčí o jakémsi anthropocentrismu. Lidská osobnost je ústředním předmětem jeho literární práce. Všude líčí a studuje člověka, jak pracuje duševně tělesně, jak touží po štěstí, jak souží se a trápí, strádá tělesně, duševně, mravně. Tolstoj hledal ideál, k němuž přiblíže se, člověk našel by ideál života, smysl, možnost žití. Nezná hesla »život pro život«, ale pozoruje život s hlediska ethického zorným úhlem trvalého štěstí, věčnosti.

Ethika jest mu vším, náboženstvím i filosofií, nebo jak praví o něm Solovjev: »Idea náboženská jest mu ideou praktickou«.

Vede člověka nejen ke správnému názoru o životě, nýbrž také k činnosti, ke skutkům, podává pravidla života.

»Náboženská i filosofická učení všech národů vyjma filosofická učení pseudokřesťanského světa, všecka, která známe, judaismus, konfucianství, buddhism, braminismus, řecká moudrost, — všecka učení mají za účel upravení života lidského a objasnění lidem toho, že má se každý snažit, aby byl lepší a žil lépe. — Celé Konfuciovo učení záleží v osobním zdokonalování, judaismus v osobním plnění každým jedntolivcem úmluvy s Bohem, buddhism v učení o tom, jak se má každý zbaviti zla životního, Sokrates učil osobnímu zdokonalování sebe ve jménu rozumu, stoikové rozumnou svobodu přiznávají jediným základem pravého života.« (Víra, hl. VII)

Tolstoj je povaha skrze na skrz náboženská. Jeho názor světový je náboženský, poněvadž stotožnil Boha způsobem pantheistickým se životem. Život — toť Bůh — toť vše. Pojem, od něhož vychází a k němuž se vrací, život povýšen na Boha, ethika pak vyčerpává se plněním vůle toho, jenž nás postavil na tento svět.

Již v 27. roce svém jakoby byl tušil svůj veškerý pozdější názor životní; napsalť tehdy v deníku svém:

»Zabývání se božstvem, vírou přivedlo mě na velkou myšlenku; byl bych s to, abych věnoval uskutečnění své ideje celý svůj život. Jest to založení náboženství, které by bylo přiměřené nynějšímu vývoji lidstva .... Rozumí se samo, že myšlenka má může být uskutečněna teprve svědomitým snažením celých generací. Generace odevzdá ji generaci příští a jednoho dne pomůže jí fanatismus nebo rozum k vítězství. Vědomě směřovati k tomu, aby bylo lidstvo spojeno náboženstvím — toť základní myšlenka, která, jak doufám, stále mě povede.«

Myšlenka náboženská jej také stále vedla. Že pohlížel na život s hlediska náboženského, toť právě to, co činí Tolstého zvláštní osobností v literatuře 19. století, co staví jej v protivu k materialisticko-positivistickému nazírání na svět a úkoly lidstva. Poněvadž prožíval a probojovával otázky života lidského, na něž dává mu odpověď jenom náboženství, působil vlivně na dobu svou, nejen na čtenáře, nýbrž i na umělce. Rěpin, malíř ruský, psal mu pod dojmem knihy: »Co jest umění?«, že nejde o to, zdali v jednotlivých vývodech může s ním souhlasiti, nýbrž že jde o kladení otázek jakož i o obzory, které se otvírají knihou tou.

»Náboženství jest objeveno — toť největší čin života. Nyní mohu s největší upřímností říci, že jsem šťasten, poněvadž dočkal jsem se toho dne.«

Tolstoj již jako mladý muž nabýval přesvědčení, že základní, idea života jest idea náboženská. Co v mladším věku jen tušil, to stalo se mu ve stáří jistotou.

»Nechť sebe více filosofii vynáší privilegovaná věda, hlásajíc, že ona vede a řídí lidského ducha, přece tvrdím, že není jeho

vládkyní, nýbrž jeho služebnicí. Náboženství dalo jí hotový již světový názor a věda ubírá se jen cestou, kterou jí náboženství vykazuje. Náboženství odhaluje lidem smysl života a věda applikuje toliko tento smysl na jednotlivé jeho stránky.« (Víra, hl. VII.)

Nuže, jaké jest náboženství Tolstého? Která jest podstata, který obsah jeho náboženství?

Napřed dlužno uvésti Tolstého názory o náboženství po stránce formální, o původu, podstatě náboženství, o víře, zjevení a t. d. Třeba však upozorniti, že Tolstoj užívaje terminův, obvyklých v církvích křesťanských jako náboženství, víra, zjevení, Bůh, vůle boží, plnění vůle toho, jenž nás poslal na tento svět, křesťanství, syn boží, svoboda vůle, život věčný: podkládá jim smysl jiný než církve křesťanské, *smysl specificky svůj.*

Tolstoj předně přísně obrací se proti těm, kteří původ náboženství hledají v pověrčivé bázni před neznámými silami přírodními, tvrdě, že hypothesy takové nic nevysvětlují.

»Nehledě k tomu, že uznání neviditelných, nadpřirozených bytostí nebo jedné takové bytosti nevzniklo a nevzniká vždycky z bázně před neznámými přírodními silami, jak dokazují sta nejdále pokročilých a vysoce vzdělaných mužů dob minulých, jako Sokrates, Descartes, Newton, a mužů takových doby naší, kteří uznávají, ač nikoli z bázně před neznámými silami přírodními, vyšší, nadpřirozené bytosti nebo jednu takovou bytost, což nikterak nedokazuje mínění, že vzniklo náboženství z pověrčivé bázně před nepochopitelnými silami přírodními, — nehledě k tomu, zůstává nezodpověděna hlavní otázka: odkud ze vznikla v člověku představa (!) neviditelných nadpřirozených bytostí?

»Měli-li lidé strach před bleskem a hromem, byli by se báli hromu a blesku; proč však vymyslili jakousi neviditelnou, nadpřirozenou bytost, jako Jupiter, jenž kdesi se zdržuje a občas šípy metá na lidi?

»Byli-li lidé omráčeni pohledem na smrt, byli by se báli právě smrti; proč pak vymyslili duše zemřelých, s nimiž vstupovali ve vymyšlené spojení?« (Náboženství a mravouka.)

Tolstoj dále rozhodně zamítá názor »lehkomyslné a povrchní nauky Augusta Comtea«, že »náboženství je známá a již dávno přežilá fáse vývoje lidského, jež překáží pokroku«. Neuznává Comteoy tři periody: náboženskou, metafysickou a nynější vědeckou, neuznává, jakoby náboženství bylo přežitkem z dávno minulých méně dokonalých dob lidstva. Tolstému je náboženství složkou duševního života lidského, kterou žádný pokrok osvícenství nezruší a nezničí. Proto také nehledá původ náboženství v příčinách zevních, jako je strach před přírodou, ale v nitru lidském, což souvisí s jeho názory na život člověka.

»Před hromem mohli se lidé ukrýti, před hrůzou smrti mohli utéci; věčnou a mocnou bytost, na níž cítí se závislými, a živoucí duše zemřelých vymyslili nejenom z bázně, nýbrž z nějakých jiných důvodů.

»Mimo to: každý člověk, který někdy, na př. jenom v dětství, měl náboženský cit, ví z vlastní zkušenosti, že cit ten nebyl v něm probuzen zevními, hroznými, hmotnými zjevy, nýbrž vnitřním vědomím své nicoty, svého osamocení, své hříšnosti, což nemá s bázní před nepochopitelnými silami přírodními nic společného.

»A proto může člověk poznati z pozorování zevního jakož i z osobní zkušenosti, že náboženství není uctívání božstev, vznikající z bázně před neznámými silami přírodními v určitém jenom období lidského vývoje, nýbrž něco z bázně na stupni lidské vzdělanosti zcela neodvislé, co žádný vývoj vzdělanosti nemůže zničit, poněvadž vždy existovalo, a pokud člověk člověkem, existovati bude vědomí konečnosti člověka uprostřed nekonečného vesmíru, jeho hříšnosti, to jest neplnění toho, co by byl měl činiti, ale neučinil.« (Náboženství a mravouka.)

Tolstému není však náboženství kodexem vět a zákonů, jež chytří lidé vymyslili, aby lid obecný měl se čím těšiti, neb aby vášně jeho byly držány na uzdě, neb aby nad lidem lépe se panovalo. Taktéž nevidí náboženství v sestavení určitých pověrečných vět a v pověrečném uctívání božstev. Ale ani určité lidem od Boha dané zjevení a z tohoto zjevení pocházející uctívání Boha není mu náboženstvím.

Aby vystihl podstatu náboženství všeobecně, usuzuje takto:

»Rozumný člověk nemůže být uspokojen takovým uvažováním, kterým dává se vésti zvíře.

»Zvíře bude vždy stejně v souhlase se svým pudem jednat, aniž by kolísalo.

»Tak lítá včela za medem a snáší jej do úlu, poněvadž potřebuje nashromážděné potravy v zimě pro sebe a své mladé, a nad toto uvažování neví nic a nemůže ani věděti . . .

»Každý rozumný člověk cítí, když toho neví, že nemůže se dáti vésti v nejdůležitějších otázkách života svými osobními city ani uvažováními o nejbližších následcích své činnosti, poněvadž vidí příliš mnoho různých a často protichůdných důsledků, to jest takových, které mohou působiti pravděpodobně zrovna tak užitečně jako škodlivě, pokud týká se jeho i pokud týká se jiných. Proto musí rozumný člověk vzhledem na nekonečně malé zjevy životní, které mohou působiti na jeho jednání, to činit, a činil to také vždy, co nazýváme v mathematice »hledáním integrální veličiny«; to jest kromě vztahů k nejbližším jevům životním musí stanoviti svůj vztah k celému, časem a prostorem nekonečnému světu, při čemž svět považován jest jako celek . . .

»A takové stanovení vztahů člověka k celku, jehož částí se cítí a z něhož bere návod pro své jednání, to jest právě, co zváno bylo a jest *náboženstvím.*« (Co je náboženství?)

Tolstoj definuje tedy náboženství jako *»vztah člověkem stanovený mezi člověkem a věčným, nekonečným vesmírem nebo jeho původem a příčinou«*. (Náboženství a mravouka.)

Z toho pak plyne, že náboženství je nezničitelné jako přirozenost lidská a její vztah k veškerenstvu. Proto potírá Tolstoj břitkým způsobem mínění moderního lidstva, jakoby lidstvo, dosáhši vysokého stupně vzdělání, nepotřebovalo náboženství. »Člověk bez náboženství, to jest bez jakéhokoli vztahu k vesmíru, je zrovna tak nemožný, jako člověk bez srdce. Může sice někdo nevěděti, že má náboženství, jako může nevěděti někdo, že má srdce, ale bez náboženství nemůže člověk žíti jako bez srdce.

»Každý člověk učiní si naprosto jistě nějakou představu o svém vztahu k vesmíru, poněvadž rozumný člověk nemůže žíti v obklopujícím jej světě a nemíti nějaký vztah k němu.

»Každý rozumný člověk musí přemýšlet a tázati se: nač tato krátká, nejistá, kolísavá jsoucnost uprostřed tohoto věčného, jistého a nekonečného světa?

»Tato otázka vnucuje se každému člověku, a každý člověk odpoví na ni takovým nebo jinakým způsobem. Odpověď pak na tuto otázku je právě to, co tvoří podstatu náboženství. Podstata každého náboženství záleží v odpovědi na otázku: nač žiji a v jakém vztahu jsem k nekonečnému mne obklopujícímu světu?« (Náboženství a mravouka.)

Proto náboženství bylo vždy a bude vždy tím, čímž býti nemůže přestati, totiž nutností a nezbytnou podmínkou životní pro každého rozumného člověka a pro celé rozumné lidstvo.

Hledáme-li pak konkretně onen vztah člověka k veškerenstvu, k jeho původu, příčině, narážíme na různá náboženství, různé metafysiky, různá učení o božstvech, o vzniku světa, různá uctívání Boha. To však nejsou různá náboženství, různé vztahy k veškerenstvu, ale různé příznaky doprovázející náboženství za různých podmínek zeměpisných, národopisných a dějinných. Fakticky jest pak onen vztah člověka k veškerenstvu jenom trojí: 1. primitivní, osobní, 2. pohanský, to jest společenský, rodinný, státní, a 3. křesťanský nebo božský. Přesně vzato jest pak onen vztah jenom dvojí: osobní, pokud smysl života spatřuje se v blahu osobním, jehož dosahuje se jednotlivě nebo ve společnosti s ostatními osobnostmi, a křesťanský, pokud smysl života spatřuje se v plnění vůle toho, jenž poslal člověka na svět. Druhý vztah člověka ke světu, pohanský, to jest vztah společnosti, pospolitosti, jest jenom rozšířením prvního vztahu, to jest osobního.

Na prvním vztahu, osobním, primitivním vztahu člověka k veškerenstvu, jenž vyznačen je snahou po blahu osobním, individuálním bez ohledu na bližního, vztahu to, jenž značí nejnižší stupeň lidského vývoje osvětového a jenž bývá vlastní dětem při vstupu do života, na tomto sobeckém vztahu založena jsou všechna stará náboženství pohanská jakož i nejnižší druhy pozdějších náboženství ve formě zvrhlé: buddhism, taoismus, mohamedanism a ***křesťanství církevní.*** V nejnovější době také spiritism vznikl z toho vztahu, poněvadž také spiritismu jde o zachování osobnosti a jejího blaha.

Všechny pohanské zvyky náboženské mají původ svůj v osobním vztahu člověka ke světu, k čemuž Tolstoj počítá: věštění, zbožňování člověku rovných bytostí nebo svatých, kteří za něho prosí, oběti a modlitby za udělení pozemských darův a t. d.

Z druhého vztahu člověka k vesmíru, vztahu to pohanského, podle něhož nezáleží smysl života v dosažení blaha jedné osobnosti, nýbrž mnoha osobností spojených v celek (rodina, rod, národ, stát, lidstvo), vznikají náboženství patriarchální, náboženství pospolitá: činské, japonské, židovské, římské státní, naše církevní státní, positivistické náboženství lidskosti. Sem patří také uctívání předků v Číně a Japonsku, zbožňování imperatorů v Římě, složitý kult židovský, křesťanské církevní modlitby za blaho císařů, států, za šťastný výsledek zbraní ve válkách a t. d.

Z třetího pak vztahu člověka k veškerenstvu, křesťanského nebo božského, do něhož podle Tolstého nyní lidstvo vstupuje, a jenž záleží v tom, že smysl života hledá se a spatřuje nikoli v dosažení blaha jedné osobnosti, ani mnoha osobností spojených v celek, nýbrž jedině v plnění té vůle, jež i člověka i celý svět v život vevolala: z toho vztahu vyrůstá nejlepší a nejvyšší nám známá nauka, jejíž kořeny tkví již v učení Pythagoreovců, Therapeutů, Essenů, Egypťanů, Peršanů, bramínů, buddhistů, taoistů, a která nejlépe rozkvetla v křesťanství, nikoliv ovšem v křesťanství církevním, ale v učení Kristově. Tolstoj nalézá ono »pravé křesťanství« nejlépe v sektách, mezi nimiž jmenovitě uvádí: unitáře, universalisty, quakery, srbské nazarény, duchoborce a všechny tak zvané sekty rationalistické.

Všechna náboženství jakéhokoli druhu možno zařaditi do těchto tří vztahů lidstva k veškerenstvu. Každý člověk nutně náleží některému z těchto tří vztahů svým poměrem k vesmíru. A kdo se domnívá, že nepotřebuje náboženství a že žádného náboženství nemá, nechce uznati sice křesťanské náboženství, ale přidržuje se třeba nevědomky náboženství primitivního nebo pohanského. (Pokračování.)

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

O Lužických Srbech se u nás poměrně málo ví i přese všechny snahy lužických a českých pracovníků, kteří o to pečovali, aby náš národ co nejvíce a nejúže přilnul k tomuto nejmenšímu národu slovanskému, jejž jen pevná a houževnatá národní povaha dosud v moři německém při životě zachovala, a kteří jediní nevyzpytatelnými cestami osudu tu zbyli jako trosečníci z bývalé

mohutné větve Polabských Slovanů. Vždyť Lužičtí Srbové patřili kdysi ke koruně svatováclavské, až teprve bouře války třicetileté, onen nezkrotný proud válečný, jenž zaplavil polovinu Evropy a jenž tak mnoho zničil, urval také koruně české tento skvost — Lužici, která tehdy navždy a definitivně přešla pod moc a správu Kurfirstů saských. Tím byly ovšem rázem styky českolužické násilně přervány a země, která ve spojení s Čechy ač *ne* mnoho, přece lecos získala a ještě získati mohla, přišla pod vládu odvěkých nepřátel Slovanstva — Němců, kteří již o zničení jakéhokoliv vzruchu národního hned v zárodku se postarali.

Nicméně v době všeobecného obrození i Lužice se vzchopila a znovu hledala opory u českých sil a znovu bývalé styky aspoň kulturně navázala. Proto snažil se velký Lužičan Michał Hórnik, poslední apoštol slovanský, informovati českou veřejnost o stavu Lužice, proto psal své články do Čas. Čes. Musea a Riegrova Slovníku Naučného, v době, kdy Čechové sami již všímali si bedlivě každého svérázného projevu Lužičanů, k nimž na př. také otec slavistiky — náš Dobrovský náležel, jak na svém místě se dovíme. A pak styky ty pokračují nepřetržitě, až vyvrcholují pracemi Adolfa Černého, jenž většinu svých snah jim věnoval, drobnými články a rozpravami počínaje, od souborných spisů jako z r. 1890 »*Luž. obrázky*«, dále v r. 1894 »Různé listy po Lužici«, a j. až k překladům z češtiny do lužičtiny i vlastním knihám, lužicky psaným, a vedle toho i vypravení luž. interieuru v »Nár. Museu Česk.« v Kinského zahradě, zač za všechno dostalo se mu právem čestného názvu »lužický konsul«. V jeho jméně a intencích ustavil se také českolužický spolek »*Ad. Černý*« v Praze r. 1907 a také jemu na důkaz úcty k jeho velké práci rozprava tato jest věnována.

Účelem rozpravy není vyčerpati látku dopodrobna, nýbrž načrtnout aspoň hlavními rysy dějiny a vývoj Lužických Srbův až do doby dnešní. Je potřeba upozorniti znovu na tuto nejmenší větev slovanskou a vzbudit o ni zájem, dokud není vše ještě ztraceno. Proto bylo nutno znovu zopakovat i mnohé věci z dřívější doby známé, aby tím lépe vyniklo bývalé postavení Lužických Srbův a dnešní jich stav.[1])

* * *

[1]) Literatura příslušná uvedena hlavně od *Ad. Černého* v stati o Luž. Srbech v Ott. Nauč. Sl. XXIII. Hlavní prameny jsou: *Boguslawski-Hórnik*: Historija serbského národa, 1884; *Muka*: Statistika Serbow, 1884—86; *Ad. Černý:* Národopisná mapa Dolní Lužice ve Sl. Přehledě IV.; *týž:* Lužické obrázky, 1890, Různé listy o Lužici, 1894; *K. A. Jenč:* Stawizny serbskeje řeče a narodnosće, Čas. Matice Serb. 1849 až 1854; posledně *L. Niederle:* Slovanský svět, 1909, str. 65 nn. — *M. Hórnik:* Řeč a písemnictví Luž. Srbů, Č. Č. M. 1856; *Pypin-Spasović:* Istoria slavj. literatur II. 1881; *Ad. Černý* ve Sl. Přehl. III. a XI. Jinak drobné zprávy a články ve Sl. Přehledě, Lužici a Čas. Mat. Srbské.

I.

Lužičtí Srbové jsou nepatrný zbytek bývalých Polabských Slovanů, kteří sídlili kdysi na středním a dolním Labi, kteří však nikdy netvořili státu jednotného; Němci je zovou Wenden nebo Lausitzer Wenden. My je nazýváme Luž. Srby nebo Lužičany, sami se nazývají »*Srby*«. Šafařík zabýval se jejich historií, o níž možno určitěji mluviti ve stol. IX. a X., kdy setkali se poprvé s válečnou mocí německou. Žili zde ovšem již mnohem dříve, jak dosvědčuje zpráva historika Vibia Sequestra, který tu připomíná již po VI. stol. Lužičany jako domorodé; většímu ještě stáří svědčí řada prastarých slovanských jmen místních, na základě jichž, jakož i slovanských typů vesnic a konečně na podkladě t. zv. žárových hrobů lužickosrbských, snaží se někteří badatelé dokázati jsoucnost těchto Slovanů hluboko do let před Kristem. Nicméně teprve ve stol. VI. po Kr. jsme na pevnější půdě historické. Tehdy po pádu Durynků r. 531 rozprostřeli Frankové a Sasové své panství až k řece Sále, čímž vzniklo Slovanům na východ od Sály velké nebezpečí, proti kterému oni houževnatě se bránili. Slované polabští, kteří zaujali svá sídla za Odrou na západ k Sále a Labi, skládali se tenkráte ze tří velkých kmenů:

1. t. zv. *Bodrců* v Meklenbursku, Lüneburgu (až po řeku Varnavu),

2. z *Luticů* čili *Veletů* mezi Odrou, mořem, Varnavou a Labem, a

3. ze *Srbů* nad středním Labem mezi Verrou, Havolou a Bobrou.

Od první setkané s živly cizími — franckými a germánskými ve stol. VI. jsou dějiny těchto Pol. Slovanů stálým bojem o bytí a nebytí, bojem, v němž hlavní a základní tón udávají dvě největší mocnosti: *německé císařství a římská církev.* Je zcela přirozeno, že v tomto nerovném zápase, kde šlo Němcům nejen o politické podmanění Slovanů, nýbrž i o jich porobení národnostní a náboženské, musili podlehnouti Slované, zvláště když k Německu i Dánové se přidružili a občas i panovníci čeští (!) a polští, a když Slované sami mezi sebou byli nesvorni. Za Karla Velikého a jeho nástupců byly učiněny první silné nárazy do těla Polabanů, jež úplně rozerváno bylo panstvím saským a markrabaty s těmito Slovany sousedícími, tak že již ve XII. stol. Slované Polabští jsou na vymření, Němci dostávají nad nimi převahu a od XV. stol. vidíme tu pouze slovanské zbytky. *Bodrci* vymřeli již dříve — až na nepatrné zbytky v Meklenburku ve stol. XIII. a v Lüneburku, kde ještě r. 1671 byli Slované. Ale na rozhraní stol. 17. a 18. se poměry zhoršují i tu a *r. 1751 sloužena tu snad poslední slov. mše*; poslední *Lutici* na Rujaně vzali za své již r. 1404 a tak udrželi se ze všech Polabanů jediní *Srbové při hranicích českých až po dnešní den.* Že blízkost území, dále příbuznost jazyková a kulturní styky mezi Lužicí a Čechami, dříve i politicky spiaté, hrály velkou roli, je nepochybno.

Původně zaujímali *Srbové* souvisle celý kraj mezi řekami Sálou, Verrou, Fuldou, Horní Havolou, Sprévou až asi k Frankfurtu nad Odrou, dolní Bobrou, Kvizdou (Queis), skládajíce se z vlastních *Srbů* mezi Sálou a Labem, pak z *Lužičanů* nad střední Sprévou a *Milčanů* nad Horním Halštrowem, horní Sprévou a Nisou. *Lužicí* (lat. Lusatia, něm. Lausitz) zván byl původně kraj, obydlený Lužičany, který nyní jest označen jménem Lužice *Dolní* a poprvé se vyskytuje u neznámého latinského historika bavorského ve stol. XI. Název vznikl asi na podkladě útvaru půdy, kde bylo mnoho bažin, »łuhů« či »łuží«, odkudž deminutivum »Lužica« — tedy kraj bažinatý, čemuž dobře hoví a svědčí jiný termín dnešní »Błota«, t. j. »Blata«. Brzy na to rozšířilo se pojmenování to i na kmeny sousední a konečně ve stol. XIV. přešlo i na kraje Milčanů se župou Záhvozdem (luž. Zagózd, něm. Zagost), jež pojmenovány pak Lužicí *Horní*. Hranice obojí Lužice takto ustavené během století byly asi tyto: na jihu pomezní hory české se sev. výběžky Krkonošů, na východě řeka Kvizda a Bobra, na severu několik mil Odra a pak močály při dolní Sprévě, na západě Halštrow s přítokem Ploučnicí (vl. Polučnice, Połčnica). Rozhraní mezi oběma Lužicemi jde po Halštrowě od ústí Ploučnice přímo přes stok Velké a Malé Sprévy u Sprejc a přes Nisu severně od Mužakowa ke Kvizdě. Politicky náleží nyní Lužice Sasku a Prusku, mezi něž na kongressu vídeňském r. 1815 byla rozdělena tak, že Prusku náleží celá Dolní Lužice a sev. větší část L. Horní, Sasku pak pouze část bývalé L. H. uvnitř Saska. Celá Lužice rozpadá se tedy dnes na *tři* části (!): Saskou L. Horní, pruskou L. Horní a pruskou L. Dolní.

Počet obyvatelstva na tomto území je nesnadno přesně určiti. Na německé statistiky, které počítají s Lužickými Srby jako s národem k vyhynutí určeným, ovšem spolehnouti se nemůžeme; v mnohém případě neuvědomělý lid nebo lhostejný se hlásí k Němcům, mnohde skutečně již Lužičanů není, tak že počet ten i hranice krajní jsou vždy nejisty a neurčity. Tím se stalo, že ani nejlepší statistika a národopisná mapa prof. A. Muky z r. 1886 nemůže dnes podati přesného názoru o hranicích a počtu Lužických Srbů, jak vidíme z dalších dat pastora Śwjely a z mapky Ad. Černého z r. 1902, podle níž za 15 let srbské území dolnolužické, část. i hornol. značně se zúžilo a podle níž během těchto několika let ubylo na 20 tisíc Lužických Srbů, počet to při tak malém národu, jehož napočetl Muka na 176 tisíc ve vlasti i mimo vlast — ohromný. A jen přibližně můžeme dnes naznačiti národopisné hranice lužickosrbského území, v němž *německé* ostrovy tvoří město Budyšín (Bautzen) a Wóspork (Weissenberg) v saské H. L., Kulow (Wittichenau), Wojerecy (Hoyerswerda) a Mužakow (Muskau) v pruské H. L., Grodk (Spremberg) s okolím, Zły Komorow (Senftenberg), Drjowk (Drebkau), Chośebus (Cottbus) s předměstími a okolím a Picú (Peitz) v pruské Dolní L. — V území tomto podle *úřední* statistiky sídlilo r. 1900 celkem *116.811 Lužických Srbů*, číslo proti Mukovým 166 tisícům nesmírně malé a

nesprávné. Muka cestoval ode vsi ke vsi a napočetl všech Srbů *175.960*, v čemž bylo zahrnuto 72 tisíc Dolnolužičanů a 103 tisíc Hornolužičanů. Černý však počítá již r. 1902 jen 156.969 L., stejně tak Florinskij ve své knize »Slavjanskoe plemja« z r. 1906 157.000, kterýžto počet nejnověji Niederle ve svém spisku »Slovanský svět« redukuje na *150 tisíc* — číslo tedy směšně malé, nedosahující snad ani počtu vnitřního města pražského. Lužickosrbských farních osad napočetl tehdy Muka celkem 105 se 130 kostely a 763 vesnicemi, ale oč asi tento počet zase do dneška se zmenšil! Vidíme tu nejlépe, jak germanisace jistě postupuje, majíc podporu hlavně v hospodářské závislosti Srbů na Němcích, ve vojenské službě, škole, církvi a ve všem; vedle toho zvláště v nedostatku intelligence a úplné isolaci, jež tím více pociťována je v Lužici Dolní, kde není žádného takového centra, jaký získali Lužičané Horní vystavěním Matičního domu v Budyšíně r. 1904. Ani o emigraci za hranice není dosud přesných dat; podle Muky žije jich asi 3500 v Americe, kde tvoří pět osad, z nichž hlavní je Serbin v Texasu s lužickým kostelem a školou, a v Australii, kde netvoří žádných samostatných obcí. Srbové vystěhovali se tam z příčin náboženských r. 1849 a 1854—55. a Ad. Černý ve svých »Různých listech o Lužici« věnoval jim pěkný a zevrubný článek (»Lužice v Americe« str. 97 nn.).

Vyznáním jsou Lužičtí Srbové většinou lutheráni, jen asi 15.000 Srbů hornolužických v okolí Budyšína se hlásí k vyznání římsko-katolickému.

Nežli přejdeme k dějinám Lužice, zmíníme se aspoň stručně o právních pramenech Lužičanův, o jich erbu a zeměsprávě. Základními prameny práv Lužice jsou: 1. *Smlouva stavů hornolužických s králem Janem Lucemburským* ze dne 30. srpna 1319, kde se mu poddávají pod ochranu, začež obdrželi od něho *majestát* a to 31. srpna 1319 pro Budyšín a 19. května 1329 pro Zhořelec, že nemají nikdy od české koruny býti odtrženi. Podobné majestáty byly vydávány i později, ale nedodržovány. — 2. *Diplom přivtělovací* (Diploma incorporationis), vydaný Karlem IV. s povolením všech kurfirstův a knížat německých v Norimberce, z moci císařské 9. října 1355, podle něhož »marchio Budissinensis et Georlicensis« ke království českému navždy »indivisibiliter et inseparabiliter« se připojuje, když již ovšem jižní část L., zv. Záhvozd od r. 1076, — od Vratislava II., k Čechám patřila. Ustanovení to zahrnuto i do XXV. čl. *Zlaté Bully* Karla IV. z r. 1356. — 3. *Diplom přivtělovací Václava IV.* z r. 1411, jímž Dolní L. na věčné časy ke koruně české se připojovala. — 4. *Odstupovací listina, recess* ze dne 30. května 1635, výsledek míru pražského, kterým se obě Lužice postupují jako dědičné léno koruny české saskému kurfirstovi Janu Jiřímu I. a jeho potomkům s tou podmínkou, že po vymření mužských potomků lze obě Lužice znovu vykoupiti, po vymření téhož rodu po přeslici spadnou opět bezplatně ke koruně České a s uznáním vždy českých králů jako svrchovaných pánů nad Lužicemi. — 5. *Vídeňská akta ze dne*

18. května 1815, jímž král saský Bedřich August odstoupil Prusku celou Dolní L. a sev. část L. Horní, při čemž se vzdal císař rak. František I. vrchního lenního panství v částech odstoupených, kdežto v saské části H. L. si je i na příště vyhradil, a při čemž také návrat obou Lužic podle recessu z r. 1635 dosud je v platnosti, jak také znovu stvrzeno 6. *deklarací ze dne 25. kv. 1845* o poměru nynější saské H. L. ke koruně české. Císař rak., jakožto král český, dosud užívá titulu markraběte obou Lužic.

Těmito šesti listinami je zároveň také podána historie Lužičanů v hlavních, velkých rysích, jež mluví za celé knihy. Jimi nejlépe naznačen osud obou Lužic, zemí, jež původně v X. stol. spojoval jeden *znak*[1]) společný: červený býk v stříbrném poli, k němuž za Vratislava II. připojil se znak Budyšínska: zlatá zeď s trojím cimbuřím a černými zedními pruhy v modrém poli, který záhy platil pro celou Horní Lužici, prvý pak zůstal v platnosti jen pro L. D., jak také recessem *z r. 1635 a znovu 1815* potvrzeno. Listiny, které učinily z původní, kompaktní půdy luž.-srb. části dvě, což ovšem zemi a národnosti na prospěch nebylo, a k čemuž se připojilo vedle silného rozlišení jazykového i roztržení náboženské, jež opět působilo na roztržku a bipartici v literatuře. Jaký to mělo zhoubný vliv na rozvoj Lužičanů a jak to napomáhalo rychlejšímu poněmčení tohoto slovanského kmene, uvidíme na svém místě.

Správu Lužice *vedli nejvyšší úředníci jako zástupci markraběte a stavové lužičtí podle usnesení sněmovních*, v době panování českého také čeští velmožové. Ústava sněmovní i řád byly tu definitivně ustaveny v XVI. století. Sněmy bývaly *a*) *velké* zv. Bewilligungslandtage — vždy po pěti letech a *b*) *obyčejné* (willkürliche), do roka někdy i třikráte svolávané. Na sněmích zasedali stavové z kraje a měst (von Land und Städten — jak znělo ve formuli), a to páni, preláti, rytíři a zástupci určitých měst. To platilo až do r. 1815, kdy rozdělením Lužice aktem vídeňským nastaly značné změny, hlavně Dolní L. a H. L. pruská o všechny téměř výsady připravena, takže vysílají obě jen poslance do pruského sněmu nebo říšské rady. Saská H. L. si zachovala více starých výsad a privilegií, *ale i tu od r. 1821 byli voláni již zástupci stavů jen na poradní sněm do Drážďan.* Teprve roku 1831, kdy dána byla konstituce, zahájila saská vláda s lužickými stavy jakési vyjednávání, jehož výsledkem byl t. zv. *Provinzialstatut* ze dne 17. list. 1834, jímž lužická ústava v Sasku přesně modifikována v ten smysl, že stavové z kraje a určitých měst (z t. zv. Čtyrměstí, zbytek to Šestiměstí), jakož i zástupcové rolnictva a průmyslnictva smějí konati bez povolení třikráte ročně řádný sněm (ve skutečnosti se konají pouze dva: Elisabeth- a Walpurgislandtag), vedle toho s povolením vlády i mimořádně. Stavové mají vliv na volbu *amtshauptmanna*, hlavními úředníky jsou *sta-*

[1]) Ottův Slovník Naučný I., Zn. české II. *K. Haupt*: Von den Wappen der Ober- & Niederlausitz v »Neues Laus. Magazin«, XI..

rosta jako vrchní vůdce a jeho náměstek, sekretář sněmu, zv. *zřízenec*. Zákon ten v jádře až dosud se nezměnil, ač některé ústupky ještě byly učiněny a r. 1848 chtěli dokonce němečtí demokrati i tyto zbytky luž. ústavy odstraniti. Ale tehdejší starosta von Thielau proti tomu se opřel poukazuje na to, že koruna Česká se nezřekla práv a nároků na Lužici. Naopak, sám se postaral o upevnění ústavy a rozmnožení zástupců z krajů venkovských, čímž se dostalo do sněmu více lidí srbského domácího původu; návrh jeho a zařízení to bylo schváleno r. 1849 a 1858. Pod správou tohoto rozšířeného sněmu stojí Hypoteční banka lužická, r. 1844 založená, kterou vláda saská r. 1850 schválila a po některých změnách ve stanovách r. 1857 nazvána *Stavovskou bankou saského markrabství Hornolužického*. Jak Michał Hórnik ve svém čl. v Riegrově Slovníku Naučném pravil, trvá banka pod dozorem lužického sněmu. — Na saský sněm do Drážďan volí saská L. 12 poslanců (4 za města a 8 za venkov) a to podle saské ústavy z r. 1868 přímou volbou, od r. 1897 nepřímo prostřednictvím voličů podle ústavy pruské. Do říšské rady do Berlína vysílá saská L. od r. 1871 z přímých voleb tři poslance. Dnes mají Hornolužičané v Sasku své dva poslance původu srbského; jsou to rolníci Kokla a Zoba. (Pokračování.)

Z nových básní Aug. Eug. Mužíka.

Sláva.

Tříšť lidských údů slepená jen krví,
jež pole zryté, rozdupané mrví,
změť masa, ran a zpřeražených kostí,
a kolem davy krákoravých hostí,
jež lačný zobec do vnitřností ryjí —
praporů hadry, jež ty skvosty kryjí,
jež drsný vítr časem načechrává
tam, kde se dole hemží červů vřava.
Kdes z daleka sem kletby, nářky vějí,
a Bída, Spustlost svoje zrní sejí.

Když v půlnoc záře luny dokonává,
tu na tom poli Ženy stín, hle, vstává,
a shnilou rukou polnici k rtům tiskne
a v čtyry strany světa divě vřískne:
»Jsem, smrtelníci, sláva!«

U Moskvy.

Obrovská, hle, svatá Moskva hoří . . .
Všady požár, popel, zřícenina,
v trosky chrámu kopyto se boří,
žárem puká Kremlu starý zvon.

Je to severní jak slavná záře,
v ní jak skála Napoleon stojí.
Ze smrtelných dosud na oltáře
nepostaven nikdo takové.

Temně duní zvonic puklé zvony,
v mrazné noci jejich hlahol zmírá.
V dáli dále dumné moře stony
buší v skálu Svaté Heleny.

Dorážejí ve ostrova mysy,
tiše, věčně jde jich volný spád,
tajně, bez ustání šeptají si
jedno jméno jen: Napoleon.

Slepý děd.

Byl večer pozdní, starý, slepý děd
za ruku ujal vnouče, vyšel ven
před práh a k zahradě, jež voněla
svým jarním dechem květů, zeleně,
a usedl si s děckem do trávy.
Nic neviděl, jen temno hrobové
mu leží na očích, ta věčná noc,
již žádné slunce svitem nezjasní,
v níž žádná hvězda nikdy nevyjde
krom na světlo už matné vzpomínky.
Jen v nastražené ucho hučel van —
šept noci tajemný a hluboký,
jejž člověk srdcem svojím slyší spíš.
A sladká vůně ze všad vanula
jak z věcí minulých . . .

— Ach, svítí hvězdy, svítí ještě hvězdy?
tak ptal se stařec tiše dítěte.

— Ba svítí, svítí, děde, mnoho jich,
ba tolik, že jich ani nespočítám;
je nesmírně, je nekonečně jich! . . .

— Pojď, vypravuj mi o nich, ať je vidím!

A dítě mluví: — Jsou tam husté tak,
že nevím ani, jak je jmenovat . . .
Ta jako včelička je drobounká,
ta jako motýl, ta jak kvítek zas,
ta jako hračka, ta zas jako dítě,
ta — oko matčino, ta — otcův hlas,
ta jak tvá, ruka děde! . .

— Dost, děl stařec,
již vidím je.
A dítě umlklo
a stulilo se v lokty dědu — — spí . . .
A slepý děd se dívá ku hvězdám.

Vzpomínky na Vácslava Vlčka.

List *Elišky Krásnohorské* paní *Anně Vlčkové.*

Velectěná, vzácná přítelkyně!

Žádala jste mě, abych Vám načrtla své vzpomínky na zvěčnělého drahého chotě Vašeho, pana Vácslava Vlčka, jenž mi byl po tak dlouhou řadu let upřímným, nezapomenutelným přítelem. S pietou jsem se rozpomněla na dávné i pozdější styky naše, skoro vesměs literární; napíši vše, co pamatuji, věrně, a přece nevím, dovedu-li Vás uspokojiti; neboť za dlouhou tu dobu se mezi slovutným panem redaktorem Osvěty a mnou opakovalo stále téměř totéž, jen doba byla jiná a jiná se svými hesly a směry. Nejsou to tedy žádné události, o čem Vám budu referovati.

S panem V. Vlčkem jsem se poprvé seznámila asi r. 1869 neb 1870. Tehdy jsem s matkou bydlila v Plzni, kdež mě p. Vlček navštívil. Znala jsem z jeho prací tehdy Paška z Vratu, jenž vzbuzoval můj respekt; neméně mohu to říci o občanské pověsti páně Vlčkově. Můj bratr (Adolf Pech, fotograf) žil v Budějovicích, i věděla jsem od něho mnoho o vlasteneckém působení tamního prof. Vlčka, jenž požíval *nadšené* úcty tamních Čechů. Tento vzácný host mě osobou svou velice zaujal; neboť český spisovatel, jenž byl tak úplně dalek »světobolu«, skepse, zevní i vnitřní rozervanosti, byronské »interessantnosti«, nemluvil paradoxně a vůbec nejevil příznaků exotické, tehdy již odkvetlé romantiky, byl pro mne zjevem úplně novým. Nesetkala jsem se dříve s básníkem neb novelistou, jenž by tak po občansku rozumně hovořil a klidně, bez exaltace posuzoval věci i lidi. (Ať vědomě, ať bezděčně byl opak toho u tehdejších literárních lidí našich modou.) Vím, že jsem s p. Vlčkem výtečně se pobavila, ale z obsahu rozmluvy naší již nepamatuji nic; v paměti utkvěl mi jen onen rozumový, mně sympathický její tón.

Také neměla jsem ani tušení o účelu, za jakým mě p. Vlček vyhledal. Teprv asi po třiceti letech mi kdysi pověděl, jaký byl měl záměr, aniž opravdu přikročil k uskutečnění jeho. Chystaje se totiž založit »Osvětu« svoji, ohlížel se po někom, koho by aspoň pro těžký počátek mohl získati jako tichého společníka, i nevím, z jakých důvodů či na základě jakého doporučení, se

domníval, že bych snad byla vhodnou osobou, již hledal. Ale nalezl mě značně nemocnou, viděl, že následkem chronické své choroby jsem na své rodině příliš závislá, a snadno se domyslil, že za těch okolností jsem asi málo zkušená věcí praktických — a nezmínil se tehdy o záměru svém ani jediným slovem.

Příznivý úsudek můj o V. Vlčkovi byl potvrzen přátelským jeho chováním vůči Karolině Světlé, když r. 1871 založila Ženský Výrobní Spolek, jenž tehdy mnohým podivným osvícencům zdál se býti neslýchanou novotou a nebezpečným emancipantským experimentem. Klidný a prozíravý Vlček, prost veškerých zdogmatisovaných předsudkův i hrdopanských pošklebků, bral to se zdravou myšlenkou Světlé zcela vážně, jsa upřímně ochoten ji podporovati. »Osvětu«, tuto revui kvetoucího jména i úspěchu, list v tehdejší době zajisté čelně vážený, nabídl jí ku propagování jejích snah, i vybídl ji, aby do ní o cílech svého spolku napsala článek informační, rozsahu a směru, jaký sama uzná nejlepším. Světlá s nadšením přijala nabídnutí tak vlídné, ale uložila sepsání článku mně, jež jsem tehdy o ženské otázce věděla sotva více, nežli čeho jsem v dívčím svém osudu sama zažila. Světlá mi poslala trochu materiálu, jaký měla právě po ruce, a Vlček i přes to, že článek nepocházel od ní, dostál slovu a uveřejnil v I. a II. čísle »Osvěty« r. 1874 článek můj »Ženská otázka u nás a jinde«.

(K tomu připomínám z doby pozdější toto: když jsem r 1890, hodlajíc založiti »Minervu«, chystala petici k říšské radě o povolení universitního studia dívkám, byl to Vlček, jenž na mne naléhal, abych nedávala petici podpisovati jen ženám, ale také mužům, a sám první přišel ji podepsat. — R. 1896 uveřejnil mi v »Osvětě« ještě jeden článek o Výrobním spolku a sice o 25letém jeho působení.)

Onen první můj článek v »Osvětě« prý, jak mi Vlček později kdysi řekl, upozornil jej, že mám péro »pro takové věci, o které Vás po léta nejvíce trápím,« t. j. pro věci essayistické. Byla jsem vždy znova překvapena, že mu práce mé vyhovovaly; ano přeceňoval je jistě.

Když jsem se r. 1874 do Prahy přistěhovala, uvedl mě V. Vlček do své rodiny, kde mi bylo okamžitě tak milo, jako u svých. [1])

Škádlívala jsem pana Vlčka vyčítajíc mu, zvláště když něco dalo podnět k hovoru o manželství, rozvodu atd., asi takto: »Vy, pane redaktore, nejste kompetentní, posuzovat otázku manželskou, proto že Vaše manželka jest unicum, jakého byste jinde marně hledal! Manželský poměr, jako je Váš, nesmíte považovati za normální; ten je přímo ideální. Pro Vás neexistují všecky ty zoufalé konflikty a svízele, všecko to trápení, jež bývá spojeno

---

[1]) Následuje obšírný odstavec, v němž se vyslovuje slečna Eliška Krásnohorská s obdivem o ušlechtilé povaze choti Vlčkovy. K výslovnému a důtklivému přání paní A. Vlčkové vynechává redakce, ač nerada, celé to místo dopisu.

s manželstvími obyčejnými, neřku-li nešťastnými.« — Skoro vždy v odvetu na to škádlíval mě Vlček: »Vy teprve nesmíte mluvit o manželství, proto že neznáte ani obyčejného ani ideálního; neboť máte pro všecky muže takový despekt, že byste jistě každému se dovedla spíše vysmát než co jiného, zvláště než se mu věnovat. Když Vám není na světě nic svatého! Jakž by Vám byla svata sedmá svátost?« Na to jsem odpovídávala podobně jako: »Vy, svatý muži, ani nevíte, jaký poklad máte; ale u mne je jisto, že si ho nezasluhujete.« —

Nevím, co jiného by bylo kdy Vlčka tak popudilo (aspoň pokud jsem byla svědkyní), jako jal-li se někdo kritisovati zásadu nerozlučnosti manželství a navrhovati reformy. V té příčině utkal se kdysi se Světlou a byl tím tak rozladěn, že ku pravé, bezvýminečné harmonii mezi nimi již od té doby nedošlo. Byli oba asi stejně neústupni ve svých názorech.

Utkvěl mi v paměti výstup jeden, který mi nevšedně důrazně ukázal, jak vášnivým zastancem své ideje byl v této věci Vlček. Bylo to na Orlíce v hostinci, kde jsme seděli při obědě mezi lesnickým personálem. (Myslím, že jste při tom nebyla, odejevši k vůli expedici »Osvěty« do Prahy.) O čem byl hovor, nevím již, ale mně se přihodilo vysloviti jméno: Max Nordau. Pan Vlček nechal jídla, vstal a jal se horliti proti Nordauovi; to proto, že měl na mysli jeho pojednání o manželství, zařaděné v knize »Conventionelle Lügen«. Rozohnil se tak, že nepozoroval, jak ubíhá čas, jak všichni kolem něho již dávno dojedli, vytratili se a nechali mě samotnu s horujícím řečníkem, krutě zápasícím s Nordauem o věc, o které nebylo před tím řeči mezi námi. Neodpovídala jsem ani slůvkem, zvědava, jak dlouho bude Vlček mluvit o tom nedůtklivém svém předmětu. Mluvil dobrou hodinu, byla to úplná přednáška. Když se odmlčel a rozhlédl po prázdné místnosti, obrátil se ke mně poněkud rozpačitě i řekl: »A Vy jste mi neutekla s těmi ostatními?« — Odpověděla jsem potutelně: »A Vy Jste ani neokusil, jak výborná byla ta skopová s okurkovým salátem!« »Chcete říci, že lepší než má řeč, a máte vlastně pravdu,« odpověděl, a já na to: »Všichni si jistě myslili, zač asi mi tolik do duše hřímáte! Ale zítra budu zde hřímat já a Vy budete tiše poslouchat, jako já dnes;« s tím jsme se rozešli, a více jsme toho nevzpomínali. Vlček snad ani nevěděl, že toho dne šel hladov od stolu.

Tou vrchovatou měrou horlícího, že nedbal času, místa, osob i všeho ostatního, jindy jsem ho již neviděla; ale bez počtu bylo příležitostí, kde jsem se přesvědčila, že bezmezná víra ve vlastní ideály i zásady a dobývavá snaha, přesvědčovati jimi ty, kdo jinak smýšleli, náležela k hlavním rysům jeho povahy. Bylo mu vrozeno apoštolovati pravdám, jež uznával správnými — hlavně pak národu prospěšnými. Poněvadž byl nadán vřelou, ušlechtilou, bohatou výmluvností, mohu si představiti, jak výtečným byl asi učitelem; byltˇ učitelem rozeným, a zanícená jeho přesvědčenost zajisté měla veliký, vzněcující účinek na mládež

Ale v jiných kruzích a okolnostech mu — dle mého pozorování a mínění — souhrn těchto vlastností, jinak krásných, byl nejednou na závadu, ano získával mu snad více nepřátel než přátel, zvláště kdykoli se působením svým blížil kruhům a otázkám politickým. Neochvějnost jeho názorův, absolutnost jeho výroků pak nepokládána za přímou, poctivou přesvědčenost, ale snadno hned za cosi neomylnického, za bezohlednou kritiku názorův opačných. Ovšem to byla věc tím choulostivější, čím krutěji v oné době na sebe doráželo rozdvojené strannictví politické a čím úsilněji Vlček chtěl působiti k sjednocení české akce politické, k znemožnění rozkolu každého. Nedařil se mu smír rozvaděných, ale pohněvala se naň strana ne pouze jedna, však i druhá; každá se domnívala, že útoky jeho čelí proti ní samé a nadržují straně druhé.

Ovšem i v hovorech jeho se mnou docházelo někdy na věci politické — a pak býval mír mezi námi porušen. Tvrdívala jsem, že zdravý rozvoj národa čilého a konečně i dosti silného není ani možný dle jednotného tempa i směru, nýbrž že přirozeným způsobem nezbytně musí vznikati různosti, tedy strany; tomu však Vlček odporoval celou silou a vytrvalostí svého temperamentu. Takž jsme se sami mezi sebou různili ve dvě strany, které se mezi sebou svářily a zase smiřovaly, snad stejně často, jak se měnilo počasí. Byla jsem vždy stranou radikálnější, bezbožnější, — stranou, jíž »nic nebylo svato«; Vlček byl stranou, jíž všecko bylo vážno a svato — kromě toho, co se mu jevilo býti strannictvím.

Snad nikdy vůbec jsem neseznala člověka, jenž by vše bral tak seriosně jako Vlček; byl tak poctivý, že u něho nebylo ani myslitelno, že by něco mluvil nebo psal pro effekt fráze, že by něco hlásal, čeho by nechtěl až do krajní možnosti skutečně konat, aneb že by byl s to odepříti uznání a podpory své něčemu dobrému buď z pouhé netečnosti, buď z tendenční nevšímavosti nebo snad z osobní nevraživosti. Byl tak upřímně dobrosrdečný, přejný, ba šlechetný, že mě mnoho a mnohokráte dojala tato stránka jeho povahy. Koho si vážil — a vážíval si lidí skutečně zasluhujících úcty — tomu důvěřoval tak hluboce, že mu bývalo nemožno, při tak světlém zjevu spatřiti i stín. Kdykoli jsem mu o osobnosti jinak ctihodné vypravovala něco méně pěkného, co se mi osobně s ní přihodilo, zvážněl nesmírně, stal se zamyšleným a málomluvným, divil se — ale viděla jsem, že mi neuvěřil. Nevypravovala jsem nikdy klepů a slechů, opovrhujíc takovým hanebným smetím; Vlček věděl, že nelžu a že mluvím dle vlastního zkušení, a přece nikdy — pravím: nikdy nebyl s to uvěřiti, že by věhlasný X. mohl v nestřežené chvíli prozraditi tolik předsudku a brutálnosti, jemnocitná Y. tolik fiflenství a bezcitnosti, moudrý Ž. tolik nehorázné obmezenosti, atd. atd.; nikdy mi nebylo nic platno, chtěla-li jsem Vlčkovi dáti toho druhu výstrahu, upozorniti jej na člověka falešného, nebezpečného; nevěřil, — dobré stránky těch lidí zakrývaly mu stránky jejich špatné, tak že jsem úplně odvykla sdíleti se s Vlčkem o po-

dobné své zkušenosti. On mě zajisté nepovažoval za lživou, ale za příliš »kritickou«; myslil, že jsou mé morální brejle příliš ostré, a modifikoval si mé úsudky o lidech dle svého.

Naproti tomu zase, znal-li sám někoho po špatných jeho stránkách a věděla-li jsem o něm něco, co jej aspoň omlouvalo, nebo vůbec v lepší světlo stavělo, uvěřil mi Vlček okamžitě a s takovou radostí, jako bych mu byla přinesla nějaký ztracený klenot. Taková novina byla mu vždycky nejvítanější. Proti klepům však, pomluvám a hanebným řečem neviděla jsem u nikoho tolik odporu jako u Vlčka; hnusily se mu, štítil se jich a za celý svět nebyl by prozradil, že se mu to či ono doneslo.

Kdykoli nějaký lidský zjev nám byl záhadný, Vlček vždycky hledal proň vysvětlení v příčinách nezaviněných, osudných. Leckdy se stalo, že jsem měla domněnku jinou, pessimističtější, »kritickými« brejlemi na neprůhledném individuu vyhledanou; a jak jsem bývala dojata, jak jsem se klaněla Vlčkovu důvěřivému, dobrému srdci, když mělo konečně pravdu proti mé skepsi a kritice! Stalo se to dosti často, skoro tak často jako opak, i bylo mi to vzácně poučno.

Širé pole nalezla jeho dobrosrdečnost ve Svatoboru. Nepíši to proto, že i mně Vlček ve Svatoboru prokázal mnoho dobrého, aniž jsem vůbec o to žádala; ale existence, proti kterým jsem si mohla připadati jako nějaká vévodkyně, ty se k němu obracely v tísních svých, za takové i já jsem se u něho nejednou přimlouvala, a nejednou Vlček mi ukládal, abych onou jistou ženskou obratností vypátrala, jaké asi jsou tu vlastně poměry, hlavně však abych pomohla zjistiti, jaké jsou tu snahy a zásluhy, »neboť jsme povinni ve Svatoboru pamatovati hlavně na literaturu, ne jen tak na bídu všeobecnou« . . . Nic nebral lehce, vše s tou svou neochvějnou vážností pro čest a povinnost.

Rozkoší mu bylo pomáhati jiným, kde jen možno bylo, i pomáhal nejen hmotně, však ještě více duševně. Jak se radoval z nových talentů, jak rád je uváděl na cesty jim přiměřené! Neřekla jsem marně, že byl rozeným učitelem; zůstalo mu navždy radostí *vychovávati*; činil to jako redaktor »Osvěty« s velikou oddaností, a byla jsem toho nejen svědkyní u jiných, však zakusila jsem toho na sobě samé.

Sám velice samostaten a nepodléhaje úsudkům jiných, rád působil na své přátele a zvláště na mladší, zejména pokud bězelo o »Osvětu«. Jeho snaha vůči mně byla vždy takového směru, že jsem mu v žertu říkávala: »Aha, krotitel šelem.« Když mi bylo dle přesvědčení nemožno umírniti se a zůstala jsem důsledna, Vlček byl také důsledným a nepřijal mi prací, které by byly rušily názorovou harmonii »Osvěty«, což mi bylo mnohem milejší, než kdyby mi byl něco zásadního měnil. Nejednu práci, kterou mi Vlček vrátil, uveřejnila jsem pak jinde. Pro tuto příčinu jsme se nikdy nehněvali. Vždyť jsem sama redigovala maličké »Ženské Listy« a také bych v nich nebyla uveřejnila nic, s čím jsem nesouhlasila.

Ale z jiné příčiny se Vlček opravdu na mne mrzíval, i když nesouhlas svůj vyslovoval způsobem rozmarným a zdánlivě neopravdovým. Kárával mě velmi často, že se odcizuji literatuře svými příliš houževnatými péčemi a starostmi pro Výrobní spolek, později také pro Minervu. Ačkoliv uznával účel obou těch ústavů a je podporoval, poctíval je drastickými epithety, jichž nebudu opakovati; slovem — nežehnal jim, postřehnuv dobře, že mě absorbují a mou literární práci — zvláště básnickou — velice obmezují. Kolikráte bylo mezi námi umluveno, že napíši pro »Osvětu« delší báseň toho neb onoho obsahu historického nebo moderního, nebo báseň dramatickou, jejíž děj jsem mu napřed vypravovala, nebo cyklus lyriky atd. atd. — a když jsem mu neodevzdala ani za delší dobu to ni ono, bývalo mu toho líto, napomínal mě a myslím, že se opravdu nade mnou rmoutil. Přiznávám se, že jsem mu sama leckdy tesklivě žalovala, jak mi starosti spolkové přerůstají přes hlavu, skoro všechen čas a naprosto všecku náladu, k literární práci nutnou, mi nemilosrdně berou, a Vlček zase sám také nahlížel, že takové dva kulturní ústavy nesmím dáti jen ošemetné náhodě na pospas, nemohouc nalézti nástupkyň, jež by si je na svědomí uvázaly tak upřímně, jak já jsem je uvázány měla. Věděl sám, jak mnoho *on* měl dobrovolných povinností mimo svůj literární úkol, jak jemu byly důležity a jak často též opustil vlastní svou práci duševní, aby té neb oné dostál. V tom jsme si viděli navzájem do duše a rozuměli jsme si úplně.

Ale kdykoli pan Vlček potřeboval stati literárně časové, o které se domníval, že bych mu ji dovedla napsati tak, jak si přál, — musela Minerva i s Výrobním spolkem ustoupiti; dovedl tak přemlouvati, tak přesvědčovati, tak suggestivně vštěpovati pojem o důležitosti toho, co vymoci chtěl, že to konečně vždycky vymohl; nabyla jsem pak pocitu, že jest mou povinností udělati zázrak, a nemajíc ani chvilky volné, uvolniti si přece tolik hodin, co jich práce pro »Osvětu« vyžadovala.

Vlastně nebylo ani těžko, aby mě Vlček k tomu získal; vždyť jsme nejčastěji byli téhož náhledu, horovali jsme pro tuže věc, a Vlčkova výmluvnost mohla nade mnou zvítěziti, když předmět, o nějž běželo, byl i pro mne palčivým.

Tak jsme byli úplně za jedno ve svých pojmech o národním stanovisku v literatuře, uplatňovaných hlavně v rozporech s mladými Lumírovci od r. 1876 až do let osmdesátých. V té době sympathisoval s námi a byl věrným naším spojencem Ferd. Schulz, jehož prudký temperament jak Vlček, tak já jsme museli leckdy krotiti. Zejména dbal Vlček přísně, aby do polemik s naší strany se nevneslo nic osobního, nic klepařského, nýbrž aby zůstaly solidně věcné, i přistřihovali jsme sem tam sanguinické neopatrnosti Schulzovy.

Jako v politice, i v literatuře byl Vlček člověkem ideálně nestranným, jen k cíli národního dobra důsledně hledícím. Osobní nevraživost a mstivost byly mu věcmi neznámými. Kolikrát on

neurvalému nepříteli odplatil dobrem! A žádný nevděk ho neodvrátil od opětného a opětného snažení pomáhati každému přátelsky, čím a jak jen mohl.

Zlo a utrpení snášel hrdinsky. Pamatuji se, jak se mu proto obdivoval nebožtík Frant. Šimáček, — snad z nejupřímnějších přátel, kterého kdy Vlček měl. Šimáček říkával: »Tak stoicky snášet neštěstí a hoře jako Vlček — nedovedl bych!« — A také nedovedl. —

Mnoho by bylo zajímavého, kdybych byla vše stenografovala, o čem se mnou Vlček hovořil a jednal buď v mém pokojíčku, buď ve své redakční místnosti. Škoda, že to nelze v pamět přivolati zpět! V dopisech však býval skoupozvuký; psávalť arci vždy mezi návalem práce, spěšně a co nejstručněji na pouhé karty. Byly to jen kratičké poznámky o mých pracích pro »Osvětu«, jichž rukopisy jsem mu snad *nikdy* nedodala v celku, vždy úryvkovitě, v »ukradených« chvilkách psané po částkách, které pan redaktor hned posílal do tiskárny. Tak jsem trápívala toho bezpříkladně trpělivého redaktora a přítele.

Naposledy navštívil mě v den po úmrtí Svatopluka Čecha. »To víte, proč k Vám přicházím,« pravil vcházeje. »To víte, že Vám neodřeknu,« odpověděla jsem, podali jsme si ruce a oba jsme se dali do pláče nad Svatíčkem. A cítili jsme, že již nebudeme často takto spolu dumat a uvažovati, ale že dříve nebo později — — —

Odpusťte mi, drahá přítelkyně, jestliže to, co jsem zde načrtla, je příliš chudé a Vám příliš známé. Je to všecko úplně bez děje, bez nejmenších příhod, neepické. Vše mezi námi se otáčelo kol »Osvěty«.

Prosím o laskavé Vaše shovění a prominutí přílišné jednoduchosti těchto vzpomínek mně drahých, v nichž Vy sama zaujímáte tak přední místo.

Přejíc Vám i Vašim milým nejlepšího zdraví, srdečně Vás pozdravuje v přátelství a nelíčené, hluboké úctě Vaše

Eliška Krásnohorská.

V Praze, 13./VI. 1910.

Z básní Eduarda Šimka.

Jsou chvíle velké v životě.

Jsou chvíle velké v životě, kdy duše
výš od hmoty se k nebi povznese
nad všední, vyšlapané cesty davů,
kde křikem hesel lidstvo klame se
a k boji staví stav se proti stavu.

Výš nad řády, jež doba stanovila,
jež pouty všecku volnost ubíjí,

nad modro hor, s nichž laviny se řítí
a pod nimiž se protěž rozvíjí,
kde duši kyne lepší, jasné žití.

Zří duše tu, co všude krásy skryto,
již ve dnech všedních člověk pomíjí
a mluví s horami a s šumem hvozdů,
skal hlavy o věčnosti mluví jí
a o radosti plaché písně drozdů.

Je básníkem tu každý bez výjimky,
ať vzdělanec či prostý drvoštěp,
neb oba tuší kolem sebe život vyšší,
neb chápe každý, jak byl dosud slep,
co nikdy neslyšel, že nyní slyší.

V té říši hovoří vše mluvou sladkou,
trav stébla dlouhá, vánkem zvlněná
i dumaví ti obři starých lesů,
jichž kmen se časem skloní, zastená,
i brouk, jenž dole leze v nízkém vřesu.

Tak velké chvíle v prosu padnou někdy
jak slavný akkord v chvíli vzkříšení,
že duch se vznáší v nedozírnou dáli,
kde sproštěn pout se v orla promění,
povznešen nad vše, i nad lidské žaly.

Ty chvíle velké tvoření a vzrůstu,
a inspirací, plné vznětů, snah,
jsou lidstva ze všech nejšťastnější chvíle,
jsou staviteli velkolepých drah,
jsou věčny v nehynoucím, slavném díle.

Rosné kapky.

Rosné kapky na lukách,
slzy země — matky,
proč vy večer padáte
v kalich květů sladký?

Či jste slzy loučení,
jimiž země pláče,
když den hasne v červáncích
a usíná ptáče?

Kdy vše v travách usnulo.
nad sny země bdíte,
až noc mine hvězdnatá,
květ zas probudíte.

S jitřním jasem splynete,
každá úsměv v tváři,
po paprscích vzlétnete
ke sluneční záři.

A svět bude celičký
radovat se z žití, —
v trávě brouk a v modru pták
po všech polích kvítí.

Tak i v žaly života,
v utýranou duši,
padne časem štěstí jas,
jenž ty slzy suší.

Člověk.

Od

M. Jahna.

Rychle se schyloval březnový soumrak . . .

Neveliká dolina zanášela se řídkou, průzračnou mlhou. Několik olší a vrb táhlo se podle řeky a dále tměla se pole a černaly vrchy až po hřbet kuželovitě rozsedlé hory na konci obzoru.

V třesavých parách zpíval poslední skřivan a z mokravé lučiny kvílela čejka. Hlas její nyvě se rozléhal šerem tak jako nářek ztracené minulosti.

Cestou běželi téměř dva chodci. Chlad a stísněnost jarního večera poháněly je k vesnici. Kouřili a rozháněli se holemi. Setkali se hned za městečkem po třech letech a hovořili.

Menší a slabší chodec s malým knírkem a velikýma, mdlýma očima házel sebou znepokojeně se strany na stranu a zachvíval se chladem v lehkých svých, zamoučených šatech, nahlas odplivuje stranou a zlostně žmuchlaje v ústech laciný doutník.

Jeho starší, zarostlý společník ve svrchníku labužně kouřil silnou viržinku a časem fučel z plných svých prsou, jakoby ho již chůze unavovala.

»Nemohu nikde vydržet na místě. Jsem jako divoký holub. Tři, čtyři týdny někde pobudu a hajdy zas dál,« řekl tenký muž, pošoupl si štít placaté čepice do čela a rozmáchl se svým zakřiveným a pevným čaganem.

»Tys byl jakýsi nedopečený. Nerozuměl sis. Jak na tě přišel první vítr, ztratil jsi hlavu. Tvá chyba byla, žes nebyl nikde ve světě a vyválel jsi se za pecí. Na, už to nevzpomínat,« pravil starší soudruh klidně a skoro lhostejně.

Nebylo mu vhod, že se setkal s tímto člověkem, ale když už, snažil se nemyslit na něho a rád by byl natočil hovor na jiný předmět. Ale mladší druh nechtěl, ba nemohl odbočit. Byl jako začarován do určitého kruhu myšlenek a nevybočoval z něho.

»Je pravda. já jsem ničemu nerozuměl a dodnes tomu nemožu přijít na koži, jak se to stalo. Čert ví, co to bylo. Neštěstí nebo co? Možná, že osud. Byl jsem jako ve mhle,« mluvil mladší, zakousl mrzutě do své krátké, odplivl a zachrastěl čaganem o štěrk.

»Tys měl jít na zkušenou do světa, to je všecko. Ale tak — dali ti majetek a žádný rozum. Na, zabředl's, ale co naplat, už je to tam,« pravil starší, vypustil chumel dýmu do vzduchu a zase jej lapal nosem.

»Je pravda, už je to tam,« opakoval za ním jeho soudruh a zamlkl.

Před očima vyvstal mu bílý mlýn u cesty na kraji malé dědiny a za ním pole a louky — to, co kdys bylo jeho a k čemu se po tři roky vracel jako k nezapomenutelnému snu.

Vzpomínal, jak šel dnes okolo a sotva se podíval na ta široká vrata, vchod se stříškou a zaslechl ostré řinčení pily, najednou po-

cítil úzkost, jako by mu byl někdo hrdlo stáhl. Přeplížil se kolem jako lasice, vrhl bolestný pohled na prázdnou lavici u vchodu, zamáchl holí a z těžka vydechl. Skoro byl rád, že už měl s dohledu bílou, do očí bijící zeď a břitký, do duše se zařezávající hvizd mlýnské pily. Ale neodbytné výčitky stále šly s ním a přepadaly ho po celou cestu.

»Už je to tam,« dozněla mu v duši slova soudruhova, ale myšlenky jeho se nemohly odepnout od minulosti.

Žvýkal svůj hořký doutník a vzpomínal, jak směle vykročil do života po smrti otcově a jak mu všecko pracovalo do rukou. Našel si nevěstu s třemi tisíci hotových peněz a oženil se s ní. Mletí bylo doboha z blízka i z daleka. Ale rázem ho cosi posedlo. Rozběhl se do novot. Jenom rozházet tu starou chamrad ve mlýnici a zbudovat všecko po novém způsobu: nová kola, nové »francouzy», novou zanážku. Až to všecko spořádá ve mlýnici, potom teprve bude svůj. Vystoupne si na práh, dá ruce v bok a poví těm nafoukaným sedlákům, kdo je on, mladý Gerla. A slepě se rozběhl do díla. Rozházel mlýnici, stavěl, jezdil, kupoval stroje, smlouval a dovážel v jednom vichru. Ten jeho soudruh, montér Bartas, by mohl nejlépe říci, jak bylo živo v jeho mlýně. Stolaři, tesaři nádeníci nevycházeli ze mlýna, jedlo se, pilo, hrálo komando přes půlnoc a harmonika nepřestávala hrát. Nikdy, už nikdy nebude takových časů. Ale čert ví, jak se ty peníze rozsypaly. Pravda, sedláci přestali vozit, kola půl roku neklapla, žilo se z hotového, pole šlo za polem a konec konců — no už je to tam . . .

»Na, co bys toho litoval. Žil jsi tři roky pansky, co je pravda. To taky stojí za něco,« ozval se Bartas ironicky.

Gerla se vytrhl ze snění.

»Ale mně je z toho až hořko, kamaráde,« řekl spáleným hlasem a zachrastil holí po štěrku.

Cítil, jak ho život přišlápl a pokořil. Nesměle, pološlyšně řekl kamaráde tomu, s nímž před třemi roky jezdil a verboval doma i ve světě. Dnes na něj hleděl jaksi z dola a při tom se styděl sám za sebe.

»Na, nech to být. Za čtvrt hodiny jsme v dědině,« utrhl Bartas, unaven jednotvárným hovorem.

Ale soudruh jeho neměl pokoje, jakoby se chtěl dodlubat čehosi temného, nerozřešeného.

»Ale víš, ten loucký mlynář nás ohnul. Tam u něho se ten francouz zdál jaký taký, ale jak jsme ho začali skládat — hotová rachotina. Čepu v něm nebylo mravného. Ubohá věc! A přes dva tisíce za ni padly!« vzdychl Gerla, ale vzdech ten se rozplynul s dýmem hořkého doutníku.

Montér se ošívl.

»Na, to by, brachu, nebylo nejhorší, ale že zeď pod ním sletěla v lednici. Víš, jak jsme se rozletěli od komanda. To byla rána! Hlavní kolo bác a zeď za ním křáp! Tak jsem se jaktěživ nelekl. Já myslil, že letíme v propast se vším činem a že nás už zem chce pohltit,« pravil Bartas a stiskl zuby svou viržinku, jakoby živě slyšel tu trapnou předzvěst Gerlova pádu.

Čejka z mokřiny zakvílela svým prorážejícím piskotem.
»Protivný pták!« ozval se montér.
»Protivný. Naříká, jakoby ho škrtil,« řekl Gerla a maně si vzpomněl na ženu, jak si rvala vlasy z hlavy, ležíc na prahu jako snop natažena a hořekovala strašně, jak měli odejít ze mlýna. Ta vzpomínka ho ještě nyní smáčkla v prsou a bolela strašně jako zjitřená rána.
Přepadl jej hořký, otravný hnus rozdrceného, plahočivého života.
»Co si počnu? Jdu, nevím kam. Kdesi se uchytím na chvíli, ale nevydržím. Je to krušno být pod cizí palicí. Kdybych měl odvahu tak si dát na krk oprátku anebo zmrznout! Už jsem i to zkoušel, ale nešlo to. Strach! Umřít — to nemohu a žít jak žiju — to je mi horší než smrt,« stýskal si Gerla, pohladil knírek, pošoupl čepici do týla, ale krok jeho vázl.
Montér pokrčil rameny.
»Těžká rada, brachu. Kdybys měl nějaký kapitál, řekněme čtyři, pět stovek, šlo by to, mohl bys něco začít, ale tak —,« řekl suše a přesunoval viržinkou v ústech.
»Ale mohl bys poradit, jsi světem sběhlý,« doléhal Gerla.
»Na, rada by byla, ale jak pravím, kapitál, groše —,« řekl montér.
»Tož jaká rada, možná, že by se něco dalo sehnat. Krajánkem neumru za nic,« řekl Gerla a jakási světlá, ale vzdálená myšlenka zatanula mu na duši, ale hned shasla.
Montér si vzpomněl na zlaté časy u Gerly a jenom z toho důvodu cítil jakousi povinnost k nešťastnému.
»Mohl bych ti poradit: kdo nechce dělat, chytí se hospody. Věděl bych tu v jedné dědině o dobré hospodě. Pachtýř odejde ještě ten měsíc a ty bys ji mohl chytit, ale jak pravím, abys měl v hrsti čtyři, pět stovek. Bez ohně ani vody neuvaříš,« mluvil omrzele a chladně, jen aby soudruha utišil.
Gerla pohlížel do mlhy.
Z dědiny schoulené v černi stromů probleskovala plachá světélka. Rozsvěcovali, hřáli se u kamen — a on? Plahočí se světem jako zlý peníz. Ale tam za dědinou, ani ne deset minut, je žena, jeho žena Karuša. Má u bratra byt a dobrý výminek po otci. Najednou ulpěl s celou svou duší na této myšlence a nemohl se od ní odtrhnout. A ku podivu, jak se ta myšlenka hlásila k návrhu Bartasovu!
»Mám ženu!« zvolal Gerla jaksi prudce a radostně, ale hned schladl.
»Na, nic ti nenapadá?« ozval se Bartas. »Nepomohla by? Sedí si v teple u bratra.«
Gerla se živě roztřásl. Bartas připadl na tutéž myšlenku, na niž se právě uchytil.
»Což ta má panský výminek: byt, zrní, mouku, mléko, máslo a každý rok stovku na ruku. Dobře jí to nebožtík otec zavedl. Co jí chybí?« rozohnil se Gerla, ale rázem ho cosi stísnilo.
Žena ho zavrhla, nebožtík tchán mu vzkázal, že ho zastřelí jako psa, jestli se odváží za Karušou, a švakr o něm jinak neřekl než lump.

»Na, jestli ti žena nějak nevytrhne, tož na světě žádný. Té se chyť, brachu,« řekl Bartas.

Pozoroval soudruha a z dlouhé chvíle si s ním pohrával.

»Víš, mně se se smrtí dělí, jít k ní a prosit,« namítl Gerla.

»Poddat se musíš, jináč ti není pomoci,« chladně odtrhl montér.

»S hanbou přijít a s hanbou odejít, ne, to bych nepřenes',« ošívl se Gerla a zase zarachotil štěrk pod jeho holí.

Montér se hlasitě usmál.

»Hanba sem, hanba tam, hraje se o tebe. Čeho se bojíš? Ty špatně znáš ženské! Považ si: tři roky žije bez tebe — a ty k ní přijdeš, odprosíš a třeba si trochu popláčeš a slíbíš, že se obrátíš. Čert by v tom seděl, abys ji nepřemluvil. Vždyť nejsi k zahození. Ale to je tvá chyba, že světa neznáš. Dej na má slova a tak to udělej, jak ti radím. Ženskou dostaneš na všecko, jenom vědět jak a kdy,« vnukal do soudruha a skoro ho zmámil.

Gerla si všecko uvědomil.

Jaké chytráctví šlo z Bartasových potměšilých slov! Jakoby se ho viděl dobývat k ženské a vítězit nad ní. Skoro mu záviděl té strašné a chladné pohotovosti, on, který byl tak neobratný a slepě šel za tím, co veň vemluvili. Sám si ani netroufal k ženě a nedoufal v dobrý výsledek. Ale mohl by s ním jít kamarád — a nebál by se ničeho. Ten by to jistě sprostředkoval.

»Víš, kamaráde, pojďme tam spolu. Ty to zaonačíš, to vím,« zalichotil Bartasovi, ale nepochodil.

»Na, kamaráde, z toho nebude nic. Já bych ti spíše něco zkazil. Víš, tvoje žena na mne neměla dobrého zření. To si ty vyřiď sám a mne nechej stranou. Tak to bude nejlepší: sami dva, beze svědků,« radil Bartas.

Gerla ochladl ke své myšlence. Ztratil odvahu a nedůvěřoval sobě, jakoby měl jíti po úzké lávce.

»Ty jsi baba, tož trp!« drsně odkrojil montér a zlostně mlaskl silnými rty.

Gerla se zastyděl.

»No abys věděl, opokusím se,« řekl, ale v pravdě rád by byl všecko oddálil a vzdal se přeludné myšlenky.

Než Bartas na něho doléhal.

»Radím ti, abys kul za tepla, a hlavně, nesmíš se bát. Dělej tak, jakobys už měl všecko jisté. Mluv, pořád mluv, až přemluvíš. Všecko vylož, jak spolu budete živi v pokoji, a slibuj, co bude chtít. Ženské si potrpí na tu komedii. Ale abys neutekl od slova, počkám na tebe v hospodě. Řekneš mi, jak jsi pořídil. No, a co komando? Nedáme si zas jedenkrát?« mluvil Bartas živě a při slově komando zachvěl se jeho hlas horkou náruživostí.

Gerla tušil, že neodolá. Bartas ho svými slovy zrovna opíjel, zrovna mu dával úspěch do rukou. To, co veň vnukal, mu dodávalo odvahy. Ani sám nevěděl, jak to přišlo, že je odhodlán jít a přinutit ženu, aby prodala bratrovi výminek a šla za ním. Vším si byl jist, všecko tak jasně viděl, že rázem zamnul vesele rukama, jakoby se už vítězně vracel za Bartasem.

Vešli do hluché dědiny. Měsíc, jenž za nimi svítil, přeléval se v studených mlhách a vyvolával ze tmy bílé stěny chalup, zavitých v černé chomáče zahrad.

Gerla si vzpomněl, jak ti tu sedí u teplých kamen a jak on se tluče druhý den ode mlýna ke mlýnu jako bludná ovce a nikde nemá stání. Ale hned se před ním rozvinul život člověka nově nařezeného a jakýsi libý a šťastný obraz mihl se před jeho očima jak mu jej vykouzlil Bartas. Najednou poskočilo v něm sebevědom› a schvátilo ho celého.

»Víš, kamaráde, půjdu tam,« řekl horce a rázem se prudčeji rozběhl, ale montéra nezmátl.

»Na, jenom abys šel. Ale doprovodím tě kousek, aby se's nezpáčil. Znám tě, že jsi zajíc. Člověk tě musí do všeho strčit a ještě dáš v nohy. Ale na komando nezapomeň. Nejsem rád sám a se sedláky se nedá mluvit leda o klisnách a hnojivech,« pravil Bartas, pozoruje rozohněného Gerlu, který se rozbíhal, jakoby už u ničem nepochyboval.

»Povídáš, čtyři, pět stovek že potřebuju?« ptal se zjasněně soudruha.

»Na, kolik seženeš, tolik, a potom se dá mluvit,« odpověděl Bartas.

Hlas jeho nepodléhal žádné pochybnosti, a proto rozplameňoval Gerlu.

Tloukli se šerou, neurovnanou návsí, okolo chalup a kolových plotů a dali se vymletou cestou ke mlýnu. Na rozlehlé rovině utkával se měsíc s mlhami, prostupoval je a zaplavoval svým chladným, stříbrným svitem. Pole a louky, ještě holé, dřímaly pod ním jako pod rubášem. A potom se cesta zahnula a vústila v temnou olšovou houšť, ze které zabliklo světlo.

Montér se rázem zastavil a postavil se tváří v tvář Gerlovi. Měsíc osvítil jeho plnou, opuchlou tvář a malé, krtčí, ale jiskrné oči.

»Na, už tam trefíš i beze mne. Tož jak jsem řekl: jako bys měl všecko jisté. Sebe dnes nešetři jako ve zpovědi — a vyhráš. A potom si teprve dáme komando. Tož dobře pořiď a vrať se za mnou, abych věděl, jak dál«, pravil a podal svou teplou a masitou ruku Gerlovi.

»Přijdu jistě, čekej!« řekl Gerla v radostném rozčilení a stiskl ruku Bartasovu.

Ten se otočil k dědině a volně stoupal s vědomím výbojného člověka, který se statně protlouká životem a pro slabého, osudem šlehaného bratra má pouze přitrpklý úsměv.

»Přijdeš, přijdeš, nepřijdeš, taky dobrá. Není ti pomoci,« řekl si v duchu a nadobro pustil Gerla s mysli.

Jenom jakási zaházená vzpomínka vyvřela ještě na jeho mysli, ale i tu přehlušily cifry a obchodní plány. A neohlížeje se na soudruha, šel volně, hvízdaje sobě otřelou valčíkovou melodii, kterou odrhovaly všecky gramofony v malých, laciných hostincích.

Gerla s odchodem Bartasovým pocítil to, co cítí člověk nesamostatný, když ustane hlas, jenž jej pohání. Ještě před chvílí poddal se síle slov Bartasových, ale po několika krocích se zastavil a

hleděl za ním. Teď, jak dosněla jeho vnukavá slova, cítil se slabým a ztratil důvěru v to, co již viděl jako na dlani.

Stál v pustých a temných stínech a hleděl ku předu za světlem, jež na něj hledělo cize a nepřátelsky. Váhal a přemítal, jak ho přijme žena a nestřetne-li se se švakrem. Stud s hanbou o něho zápasily.

Hleď sebe! vnukl do něho Bartas, ale teď nejen že sprchla mu slova ta s paměti, nýbrž ovládala ho bázeň a slabý a křehký člověk stál bezmocně před okamžikem, kdy měl účtovat s prohranou minulostí. Čekal najisto, že žena se naproti němu zatvrdí a chladně ho srazí, než začne mluvit. Ale vrátit se nazpět nemohl. Srdce mu přetékalo jakousi dlouho střádanou lítostí a čekal s bolestí na vlídné slovo, jehož mu ani Bartas nedal. To, co mu vemlouval, nevyrostlo mu z duše, bylo mu cizí, a proto tak rychle doznělo a ztratilo všecek účinek, jak se ocitl sám. Nemyslil, nedůvěřoval ve svou záchranu, a jenom potřeba sděliti se se svým neštěstím stejně nešťastné duši, poháněla ho ku předu,

»Půjdu, ať se stane, co chce. Vím, že Karuša pro mne nic neudělá, ale jsem na cestě, nevrátím se,« pravil mu nejasný, ale nutkavý hlas.

Poslechl a pokročil na pěšinu podle mlýnské hráze.

Tajemná, lomená světla ukrývala se mezi stíny, pod hrází temně šuměla strouha a červená záclonka z Karušina výminku lákala ho tak záludně, tak jako lampa vábí bludného nočního motýla.

Šel nejistým krokem, ale šel. Poháněla ho nikoli síla, ale slabost. Sad okolo chalupy topil se v měsíčném svitu, větve se zdvihaly od země a rostly do nebes, za lávkou zasvitla zeď a mihala se mu v očích.

Stanul na lávce a patřil dolů do vln. Zdálo se mu, že by v nich nejlépe všecko ukončil, ale neměl síly, aby se do nich vrhl.

Přeplížil se po lávce, pokročil ke zdi a chvíli naslouchal pod oknem. Neslyšel žádného hlasu, ale přece si nebyl jist. Srdce mu tepalo a netišilo se. Jakýsi dlouhý, vláčný stín zvolna se přenesl záclonkou a zmizel. Opět ho přepadla bázeň, ale bezmocná tesknota slepě ho nutkala dále.

Jenom se otočil ve tmavé síňce, zaklepal, otevřel neobratně a stanul na prahu jako socha.

Karuša v modrých šatech naň úžasle pohlédla jakoby spatřila mrtvého. Rty její byly stisknuty a zraky vklíněny do lebky. Ale to byl jen okamžik.

»Jozko, Jozko!« splynulo jí najednou s úst, a úsměv zalitý slzami oživil její mladou a bledou tvář s jasnýma, světlýma očima, které se té chvíle neobyčejně zaleskly.

Gerla chtěl promluvit, ale v hrdle ho smáčklo a dolní čelistí mu zacukalo, že nebyl mocen slova. Jenom ruku stiskl ženě a při tom doteku pocítil palčivý, užírající pocit.

»Přišel jsem se podívat na vás, Karušo,« řekl po chvíli cizím a svému nepodobným hlasem, jenž se mu těžce dral z duše.

S hořkou výčitkou pohlédla mu Karuše do tváře, v níž byly stopy zlých časů.

»A za celé tři roky nemohl's přijít? Tak jsi se odcizil?« řekla mu v prvém rozechvění, které ji celou ovládlo.

»Už mi to odpusť, Karušo. Rozešli jsme se v nedobrém,« řekl Gerla a hleděl po rozestlaném loži, kde spaly jeho dvě děti, chlapec a děvče, stuleni k sobě jako dvě ptáčata.

Bylo mu, jakoby se do něho zabodl nůž.

»Já jsem ti odpustila, co's chybil,« řekla Karuša, »ale bolí mne, že se's mi vyhýbal.«

Gerlovi bylo horko. Na čele vyskočila mu rosa a na temeně pocítil chvění, až se mu zježily vlasy.

»Však víš, co mi sliboval nebožtík otec a jak mne švakr zle tupí,« hájil se Gerla.

Vyhlížel skoro chlapecky a bojácně hleděl ke dveřím, jakoby slyšel švakrovy kroky. Ale nešel nikdo. To ho jenom strach klamal.

»Bratra se nemusíš bát. U mne se ani neukáže. Mrzí ho, že má na krku břemeno,« pravila Karuša nezabaleně.

»Tak je to?« ozval se Gerla, pohlédl k podlaze a hned si vzpomněl na kamaráda Bartasa a na jeho plán, ale nešel s ním ven.

Scházela mu síla. Byl jako ubit a dosud se nemohl probrat ze své slabosti.

»No sedni. Odkud jdeš? A jaké máš lehké šaty na sobě,« pravila Karuša, bloudíc očima po něm.

Gerla dopadl ztěžka na židli před malým stolem a neodpovídal.

»Beztak jsi nevečeřel, máš hlad. Dám ti, co mám,« řekla Karuša a rychle běžela do síně.

Gerla se rozhlédl po světnici. Nebyla veliká, ale jak by mu stačila dnes. Jenom kdyby se nemusil plahočit! U lože viděl starou, koží potaženou lenošku. Ta v něm křísila minulé časy. A vedle v loži spaly děti. Ty byly jeho obžalobou. Zavířilo to v něm bolestně. Připadal si jako psanec a zastyděl se sám před sebou. Strašně mu bylo čehosi líto, sebe či ženy či dětí — nevěděl. A nejhorší bylo, že nemohl plakat. Jenom tupá bolest mu projížděla duší a mučila ho. Podepřel se lokty o stůl a složil hlavu do dlaní. Zradily ho myšlenky a jenom bolest se v něm ozývala hluchými a stejnoměrnými vlnami.

Už se mu zdálo, že vyskočí se židle a odběhne všecko, ale v tom vešla Karuša.

»Pojez!« řekla, stavíc před něho chléb, máslo a mléko.

Gerla byl vyhladovělý. Zakrojil do pecna, namazal máslem, ale tu se z něho náhle provalil příval. Ruce se mu roztřásly, rty zacukaly a ze spodiny duše dobyl se mu těžký, rdousený pláč.

»Ticho, Jozko, ticho, ať mi neprobudíš děti. Jsem ráda, že mi usnuly,« řekla Karuša, ale příval byl silný, Gerla jej nemohl zadržet.

Vzpomínka na děti znovu ho rozechvěla. Jak je vychová, co jim zanechá? Připadal si před nimi strašně vinným, že ani omluvy nenašel.

»Vidíš, včil je ti toho líto. A kdybys mne byl poslechl a nedal na toho Bartasa. Jak ten tě dostal do tenat, už to šlo s kopce. Co chtěl, ti schválil a ty jsi věřil, že ti jde na dobré. On smlouval a tys platil a staré střepy vozil domů. Tak hrál o tebe. Prosila jsem tě na kolenách, abys obrátil — a nevěřil jsi mi. Kolo spadlo a shodilo zeď — a neobrátil jsi. Jezdění, pití a karty — to nás tak zabilo. Za tři roky jsme vytáhli ze mlýna. Hleď, co je z tebe a ze mne? Žijeme, jakoby nás byl vlk roztrhal od sebe,« mluvila Karuša těžkým a strašně pravdivým hlasem, jakoby se chtěla vypovídat ze svých těžkostí. Její slova padala jako krupobití na duši Gerlovu a drtila ji. Věřil, chápal a najednou si ujasnil celý svůj život.

»Už to vím, Karušo, všecko, ale — už se to nevrátí,« mluvil Gerla a z duše se mu provalila strašná lítost.

Plakal upřímně, chlapecky, až mu prsoma vyhazovalo.

Karuše měkla s ním. Viděla, že chybil v zaslepení a litovala ho. Tušila, že je ho třeba povzbudit, aby se vzchopil.

»Abys aspoň včil vešel do sebe, ještě si pomůžeme. Prodám výminek bratrovi a něco si zařídíme, ať nejsme od sebe po celý život,« pravila Karuša, aby ho vzkřísila.

Ale byl jejími slovy ohromen. Nečekal toho od ženy. Překonala ho, div že neklesl před ní, aby jí objal nohy. V prsou mu tála dávná hořkost naproti vadivé, plačtivé ženě a s očí mu padalo bělmo, které mu kalilo průzor do dřívějšího života. Už chtěl vyjíti s plánem, který mu vnukl Bartas, ale styděl se. Vzpomněl si, jak pouze myslil na sebe, jak stál jenom o tu hromádku peněz a ženu si při tom odmýšlel — a tu mu chce ona dáti své poslední, jen aby mohla s ním žít. Rázem se dobral k strašnému sobectví Bartasovu a vzkypěl.

»Už vím, kde to bylo, už vím,« řekl a hleděl do minula jinýma, zbystřenýma očima.

»Včil pojez a potom si promluvíme,« řekla Karuše, ale Gerlovi jídlo hořklo. Nyní, kdy se našel, nemohl myslit, jak by se nasytil. Stud, lítost a msta se v něm rvaly a poháněly ho k čemusi.

Cosi ho hnalo ven.

Pryč, pryč — spořádat se s tím ošemetným Bartaesm ve čtyřech očích, zasadit mu ránu do hlavy čaganem! řvalo to v jeho vzkypělé duši a přehlušovalo všecko myšlení.

»Pojez!« pokračovala Karuša bezvýsledně.

»Nemohu, Karušo, dnes ne, až jindy. Mám ještě před sebou práci, půjdu,« řekl jako ve zmatku a vstal.

»Nepůjdeš. Co je ti? Oči ti svítí,« řekla Karuša a dlouze na něho pohlédla.

»Nic, nic mi není, ale musím jít,« opakoval Gerla, ohlížeje se po své holi, kterou už už se rozpřahoval na Bartasa.

Karuša strhla ho za ruku.

»Ne, neodchoď tak. Já tě nepustím,« řekla, držíc ho pevně za rukáv.

Ale Gerla se vysmekl.

»Až jindy, Karušo. Až to spořádám v hlavě. Přišlo to náhle jako povodeň. Necítím se,« řekl Gerla roztřásle.

Karuše stála naproti němu zmatena.

»Zlobíš se na mne, Jozko, co?« řekla mu měkce a v očích se jí zatřpytěla vláha.

»Nezlobím, ale dnes mne pusť. Přijdu jindy,« řekl Gerla a pokročil ke dveřím.

Karuša hleděla na něho vyjeveně. Nerozuměla mu, ale hádala na jeho vnitřní bouři.

Gerla už neotálel.

»S bohem, Karušo!« řekl a vyšel s čaganem ze dveří.

Jakýsi strašný hlas ho volal do noci, ále Karuša vyšla za ním a zastavila ho.

»A kdy zas přijdeš?« řekla mu skoro toužebně na prahu.

»Už jsem ti řekl. Až si to v hlavě srovnám. Dnes mi jde hlava kolem a kolem. Ale půjdu a odplatím,« řekl zmateně a běžel zpátky k dědině podle strouhy.

Karuša hleděla za ním jako omráčena, až se jí ztratil ve světlé březnové noci.

Ale Gerla už nemyslel na ni. Jakási rvavá síla ho ponoukala, aby se vrátil za Bartasem a na místo komanda vťal mu do hlavy čaganem.

Ale za chvíli usedl na hráz, aby si všecko promyslil. Seděl a hleděl udiveně do noci.

Do očí svítil mu měsíc, plovoucí pokojně v bílých beráncích, ovíjela ho měkká, zavlhlá mlha, strouha stlumeně šeptala mezi temnými břehy a louka zalita stříbrnou mlhou jakoby rozkvetla květy sasanek.

Gerla sevřel rozbouřenou hlavu do dlaní, jakoby stiskl horkou hmotu a myslil polohlasitě: »On, Bartas, mne čeká, on, který mne připravil o život, o všecko? Poslouchal jsem ho, až mne zavedl. Co včil? Skolím ho jako psa, že ani nedýchne. Chce mne vylákati na hospodu, aby obral ženu a děti o poslední, zase mne ošálil, do karet svedl a zkazil. Ale už je konec. Dám mu záplatu, jakou už dávno zasloužil.«

Ale tu pocítil, jak je slabý, jak je daleko u něho k činu. Tichá, svítivá noc a nemohoucné srdce mu vyrážely z rukou hůl, kterou ještě svíral, jakoby se o ni obával, ale v duchu už kolísal a nevěřil, že by ji zvedl na člověka.

Myslil a myslil bez konce.

»Oh bože, co je člověk? Slabota. Jde a nevidí na čtyři kroky před sebou, jde za cizím hlasem a svého neposlouchá a potom, až je pozdě, prohlédne a vidí, že bloudil. Proč jsem věřil prv Bartasovi a včil ženě? Ze slaboty. Ubohost, holá ubohost. Co včil začnu? Mám ho skolit? Co tím napravím? Nic, leda padnu a nevysekám se. Jsme spolu vyrovnáni. Ale k sobě ho nepustím do smrti. Vyhnu se mu a nechci ho vidět. Ale co dál, co bude potom? Vrátím se ke Karuši a budeme rozmýšlet spolu, co začnem. Už jsem to našel. Tak to bude a jináč ne. Jenom čas, až to všecko uzraje ve mně,« mluvil Gerla sám se sebou a chvíli seděl jako člověk, jenžto se zmítá jako ryba na ledě, důvěřuje a zase klesá, ale hned vstává a věří v to, co byl včera zavrhl.

Ale z toho, že mu Karuša vyšla vstříc, už se nemohl probrat. Byl tím udiven a zmámen jako v opojném snu.

Po chvíli vstal. Bylo mu lehčeji, jakoby se sebe spláchl včerejší špínu vnitřní bolestí. Stál, ale nevěděl, kudy by pokročil. Ale hned mu napadlo, aby šel do trávnického mlýna. Může tam dorazit za hodinu. Prospí tam noc — a ráno?

Chápal, že se už našel a důvěřivým zrakem hleděl vstříc jasnému březnovému jitru, své ženě Karuši, svým dětem a tomu novému, neočekávanému, co tak dnes obdivuhodně vyklíčilo v jeho lidské duši . . .

F. F. Šamberkova smuteční komnata.

Vzpomínka z ledna roku 1903.

Příspěvkem k psychologii herců napsal

Dr. R. J. Kronbauer.

Bylo smluveno s F. F. Šamberkem, že připravíme spolu do tisku jeho paměti. Fragment jejich jsem před časem uveřejnil. Bylo to pouze několik kapitol, obsahujících první Šamberkovy divadelní příhody, jeho přípravy k herecké dráze a vylíčení, jak se dostal k divadlu, u koho se učil a jak pochodil při svém prvním vystoupení.

Docházel jsem tenkrát k Šamberkovi do bytu a byl jsem u něho celkem čtrnáctkráte. Bydlil v domě proti Koulovi, nedaleko Národního divadla, v bytě, který po Šamberkovi obsadil Rudolf Ineman. Šamberk v té době už nebyl mužem skalopevného zdraví . . . postonával, chodil sice ještě k Flekům, ale dlouho nepobyl a před desátou hodinou večerní ubíral se domů. Často k sobě zvával hosty, pro které sám připravoval zamilovanou svou pochoutku, pokrm, upravený po maďarském způsobu.

Šamberk bydlil v přízemí, kde měl dva pokoje. Ložnici měl v pokoji prvním, kde měl také psací stůl. Často jsem ho zastihl u tohoto stolu, u kterého zřídka kdy sedával. Bylo zamilovanou jeho myšlenkou, vydati svoje paměti, a shledával také velice horlivě materiál. Měl několik ochotných spolupracovníků, kteří s největší radostí plnili jeho pokyny, chodili do knihoven a navštěvovali pamětníky, u nichž pátrali po různých dokumentech doby, pídili se po fotografiích, zjišťovali data a pod. Jednou jsem se u Šamberka sešel s přítelem Rud. Inemanem, jemuž Šamberk uložil celou řadu cestiček ke starším hercům a herečkám. Inemanovi se tenkráte byt Šamberkův velice zalíbil hlavně pro jeho blízkost u divadla. Kde by mně bylo napadlo, že za nějaký rok na to zastihnu Inemana v bývalém Šamberkově bytě ve chvíli, kdy duševní jeho choroba propukla tak povážlivou měrou, že musilo dojíti k nejtragičtějším konsekvencím.

Při jedné z posledních mých návštěv u Šamberka stalo se něco, co mně po dnešní dobu nevymizelo z paměti. Šamberk seděl svlečen,

bez županu, u stolu a naříkal si, že mu je nevolno a že má strach, aby nedostal horečku. Byl tenkráte v podivné, roztesknělé náladě. Vzpomínal mnoho na svoje syny, které, jak známo, horoucně měl rád, a vzpomínal na svou ženu, paní Julii Šamberkovou, která, jak známo, zhynula tragickou smrtí.

»Jsou,« řekl tenkráte, »roztroušeny po světě všelijaké legendy. I na to jednou přijdeme . . . ale svět často a často věci špatně pojímá. Má pro svoje pojmy určité, řekl bych šosácké měřítko, slyší to a ono povídat, a nejde při svých úsudcích do hloubky. Každému člověku není osudem dáno, aby měl klidný, bezstarostný, rodinný život. Tatínek je dobře zaopatřen u úřadu, odbude si svou povinnost, odpoledne si vyjde na procházku, a večer se pěkně sesednou kolem stolu, povídají si, pobaví se, jdou spat... a to je jejich život. Tak to dělají celý boží rok. Šťastný člověk, komu stačí takové koleje. Lidé divadelní mají, neb aspoň mívají, jiný život, mají také svou zvláštní, abych tak řekl, morálku. Zasvěcení lidé vám dotvrdí, že v mojí ženě bylo nesmírně mnoho lásky. To se dá těžko vykládati lidem, kteří mají plnou hlavu bůh ví jakých povídaček — a při tom si myslí, že takový člověk, jenž byl hrdinou tolika záhadných, exotických příběhů, nemá, nemůže míti duše, nemá srdce.

Když moje žena přišla z Frankfurtu do Prahy . . . pane, to byl pro ni takový převrat, jako když člověk skočí z ledové vody do teplé. Děti byly tenkráte vychovávány po aristokraticku, učily se jezdit, šermovat a podobným věcem . . . a tady pro to všechno nebylo půdy. Plakala tenkrát usedavě, plakala k vůli svým dětem. Kdo pak tomu porozumí — kdo pochopí? To je to nejlehčí, hodit po člověku kamenem . . . Vím o tom všem, ale chodil jsem v tom strašném dešti s úsměvem na tváři. Ale dnes mne to nějak přepadlo . . . dnes je mi z toho všeho teskno. Co z toho všeho mám, že jsem se takovou řadu let líbil, že jsem byl nejpopulárnějším (?) českým hercem? Vzpomínal jsem mnoho na minulost, a u lecčeho jsem se zastavil, čemu leta ve svých vzpomínkách jsem se vyhýbal.

Před chvilkou, než jste přišel, klepali moji přátelé na okno, dlouho zvonili, chtěli se sem stůj co stůj dostat. Jsou mezi nimi lidé, které mám velice rád a s nimiž často pobeseduji. Ale neozval jsem se jim, neotevřel jsem jim. Všechno se mi zhnusilo . . . společnost, kamarádi, všechno, co souvisí s tak zvaným světem. Slyšel jsem, co si povídají. Dokonce měli obavu, že snad mne ranila mrtvice. Jeden z nich vylezl na okno, a skulinou v záclonĕ nakukoval do pokoje. Mluvili také o tom, že zavolají doktora a že dají byt otevříti zámečníkem, aby se přesvědčili, nestihlo-li Šamberka něco lidského. Poněvadž je znám a poněvadž vím, že jsou všeho schopni, přistoupil jsem k oknu a řekl jim, aby mi dali pro dnešek pokoj, že dělám testament.

Dovedete si představiti to haló, že ano? Jen když prý jsem živ a zdráv . . . Testament prý abych napsal, ale abych namáčel péro do flekovského piva. Inu . . . blázni . . . mladí lidé . . . Těm je hej . . . mají dobrý žaludek, a to je důležitější a potřebnější, než plná tobolka. Budou z nich také jednou Lazarové, a až sestárnou, najdou

se cynikové, kteří si z nich budou dělat blázny. Dělali tu pekelný rámus... člověk věru musí se někdy obdivovat trpělivosti a shovívavosti naší policie.

Dnes vám, milý doktore, nebudu nic vypravovat — zapálíme si a budeme jen tak hovořit... čili, jak říkával Kolár, budeme jenom na plném krajáči olizovat škraloupy. Od té doby, co se obírám myšlenkami na svoje paměti, mám prapodivný pocit... zdá se mi, že valem slábnu a valem stárnu. Minule jsem vám vypravoval o svém setkání s Krumlovským. To je vám zvláštní... pořád se mi zdá, jakoby ten člověk se mnou seděl v pokoji. Poslal jsem si k Flekům pro tři sklenice piva. Jedna z nich byla obtočena papírem... psali mi ti blázni, abych přišel za nimi. Legrační psaní... samo sebou se rozumí, tamhle leží... ale to je vedlejší. Sedím tu sám a sám... Kouřím z dýmky, pivo piju pomaloučku, jako medicinu... a co byste tomu řekl, co vám nyní povím? Najednou vidím, že nesedím u stolu sám, že sedí se mnou člověk, s kterým jsem se sešel před padesáti roky. A nejpodivnější je, že mne nikterak nepřekvapilo, že se mnou sedí Krumlovský. Na hlavě měl širák, sražený do týla, sedí jako Babinský, láteří na svět, na sebe, a povídá: »Tak vidíte, Šamberku, že je to pravda, co jsem vám tenkrát, když jste za námi přišel k Tylovi, prorokoval: bída, jenom bída je u toho divadla. Všechno máte za sebou, všechno, celá vaše divadelní sláva, všechny tak zvané zásluhy, všechno je pryč, všechno je pochováno před vámi. Tak je to, milý Šamberku... napřed jde člověk sám sobě na funus... to ostatní už potom nestojí za řeč. Po kavárnách, po hospodách se o člověku nějakou chvilku mluví... ale to všechno nic neznamená. Zapomenou dřív, než umřete... šourat se budete po pokoji a budete nejšťastnější, když se vám podaří několik hodin dobře spát...«

Prachprotivný chlap,« ulevil si Šamberk s nádechem humoru... »tenhle Krumlovský. On to řekl daleko drastičtěji... ale má pravdu. Ten přijde zase, uvidíte, třeba byly dveře zamčeny a okna zabedněna. Přišli a přijdou jiní... je to divná věc... jsem tu sám a sám a pořád mám hosta. Už tu seděl na téhle židli Tyl, po něm přišel Kolár, Josef Jiří i František, sedělo tu několik divadelních ředitelů, přišel se podívat Frankovský... zkrátka... chvilinku nejsem sám, všichni vypravují zajímavé věci — ale všichni naříkají, všichni mají nějakou trpkost.

Ale to všechno jsem neměl dnes na mysli. Napíšeme do pamětí i takové věci, že se budou lidé divit, proč se o nich zmiňuji. Ještě to nemám v hlavě srovnáno, nevím od toho, jak se říká, ani rohy ani nohy. Takové paměti musí býti jako obraz — nic v nich nesmí býti nejasného nebo mlhavého. Povím také leccos o své dramatické tvorbě slovesné... jsou o mně po světě všelijaké legendy, kterých jsem si rovněž jindy nevšímal. Musíme se jim podívat na zuby a nános prokopat.« — —

Šamberk zvedl se od stolu, u kterého jsme seděli, přistoupil ke svému psacímu stolku a rozsvítil svíčku. Pak otevřel almaru, vyňal z ní černý kabát, oblékl ho, významně se na mne podíval a řekl: »Pojďte se mnou... něco vám ukáži.«

Vstoupili jsme do vedlejšího pokoje. Nebylo v něm takřka nábytku — myslím, pamatuji-li se dobře, že byl prázdný. Celou jednu stěnu vyplňoval obraz, portrét dámy, krasavice v rozpuku, dílo mistra Václava šl. Brožíka. I na to se dobře pamatuji, že pod obrazem bylo lehátko, a že celý pokoj byl pokryt měkkým kobercem.

»To je obraz mojí ženy, Julie,« řekl Šamberk.

Celý tento výjev působil na mne prazvláštním dojmem. Znal jsem Šamberka dlouhou řadu let, scházíval jsem se s ním často ve společnostech, vždy jsem ho viděl veselého, bezstarostného — a proto snad vyvolala scéna, kterou líčím, u mne tak ponurý dojem, poněvadž jsem ještě nikdy Šamberka neviděl v takové pohnuté, teskné náladě. Dívám se chvíli na obraz, na jeho báječný kolorit, obdivuji se kráse obličeje, nádherné, svůdné postavě.

V tom Šamberk poodstoupil stranou, a světlo svíčky dopadlo na divný předmět. Vedle obrazu byla konsola, zakrytá černou rouškou.

»Kdyby mohlo býti všechno jiné, než je,« řekl Šamberk ... »celý pokoj bych změnil v černou, smuteční komnatu. Nevíte, nemůžete míti tušení, co je pod touto černou rouškou. Moje žena skonala v Hamburku. Teprve nedávno jsem slyšel bizarní povídačku — že prý nemohla žít, poněvadž přišla o krásu. Pro ženu takových půvabů zní to konečně dost milosrdně a lichotivě.«

Šamberk mávl rukou. »Kopejte v zemi na kterémkoliv místě,« řekl ... »každou chvilku přijdete na ponravu.«

Přistoupil ke konsole a odhalil roušku.

Na rudé podložce ležel ... revolver.

Šamberk roušku zase přihalil a napřed vyšel z pokoje. Povšiml jsem si, že svlékl černý kabát a že jej pověsil do skříně. Tenkráte jsem si v duchu pomyslil: »Vida — i v takové velké životní chvíli hraje komedii.«

V duchu jsem ho za to několikráte odprosil. Bůh ví, co mu zatanulo na mysli, když bral na sebe černý kabát, aby nevstoupil do smuteční své komnaty s rozhalenou košilí. Brzo jsem se zvedl a odešel. Šamberk tehdy seděl u stolu ztrnule. Snad nadobro na mne zapomněl. Vzal jsem ho za ruku, stiskl ji a řekl: »Dobrou noc.«

Neodpověděl, ani brvou nepohnul. Když jsem vyšel na ulici ... byla půlnoc ... zadíval jsem se do oken. Stál jsem tu hezkou chvilku. To vše, co jsem slyšel, učinilo na mne hluboký dojem.

Za chvíli shaslo světlo v prvním pokoji a za okamžik objevilo se — v pokoji druhém ...!

Rozhledy po umění výtvarném.

Třicátá čtvrtá *výstava Manesova* věnována je *švédskému umění.* To znamená, že především tu jde o naprostou novinku; neboť nikdo nezná u nás švédské umění, nežli snad z lexikálních kapitol nebo z jednotlivých obrazů, které se vyskytly tu i tam na nějaké velké internacionálce. Švédské umění? Jaké jest? A je také *mo-*

derní švédské umění? A zase na tyto otázky odpovídá spolek výtvarných umělců Manes, jenž tak často již na sebe vzal úkol sprostředkovatele známostí našich s cizím uměním. Uvykli jsme těmto seznamovacím výstavám, ano v obecenstvu vítána je každá s onou dychtivostí, která je vystupňována očekáváním nějaké sensace. Vždyť víme, že Rodin, Munch, že pointillisté a divoši (les feroces) v pavilloně pod Petřínem se nám představili, že teklo při těchto a jiných příležitostech mnoho inkoustu a že padlo mnoho papírových ran, jejichž detonace snad byla v našem malém světě daleko slyšitelna. Ano lze říci, že právě očekáváním takových sensací, při nichž dokonce je umění zcela vedlejší věcí, nasákne atmosféra před výstavami Manesa nejdříve, a že teprve nějaký týden po vernisáži se rozhošťuje v obci umění milovných nálada, která je vyvolána složkami skutečně uměleckých poznatkův a požitků. Ba někdy zdá se obecenstvo až sklamáno čirou uměleckostí hodů zde přichystaných; neboť opravdovost uměleckých požitků, sváteční radost z obrazů a soch, povznesení i zjaření mysli — to nebývá konečným cílem, toho mnozí nehledají na výstavách. Stačívá sensačnost, módnost, aktualita, a hlavní věcí je troška kritických půtek, sprcha invektiv a neomaleností a všechen ten papírový šum, jímž se prohlašují »události«.

Nuže, z takových událostí výstava Švédů není; neboť co zde vystaveno, hodnotí se příliš vysoko, aby sloužiti mohlo za vděčnou látku k fanfaronádám. Je to zdravé, osvěžující umění, a k tomu naskrze moderní umění, jsou to květy dneška, zcela neporušené ve své křehkosti, a je to při všem tom umění tak mondainní, tak světácky elegantní, že většina návštěvníků zajisté s udivením postojí před obrazy a plastikami, před lepty, akvarely a dřevoryty, jichž tu rozvěšeno a postaveno 169 čísel.

Ano mnohý asi postřehne a poznamená, že elegance a chic tohoto malířství i sochařství vlastně nedopouštějí, aby tu někde vyvíralo švédské umění, národně zbarvené, individualitu svou jasně ukazující. Co je tu specificky švédského? A rázem asi ukáží všecky ruce na skvělé, svítivé obrazy zimy, na krajiny sněhem a ledem jiskřící, na lesy, strže, závěje a modré stíny švédského kraje tuhou zimou napadeného. Skutečně dýchá z těchto pláten, po výtce rozměrných, velkých obrazů s poměrně malými výseky přírodními, břitký mráz seveřanský. Ale hned vedle jsou motivy z jihu, a celá řada portraitů, velká sbírka grafických listů, cyklus akvarelů Karla Larssona »Dům na slunci« (to jest v sluneční záři, ve smyslu domu prozářeného tichým, smavým štěstím rodinného života), a všecky tyto ukázky moderního výtvarnictví z daleka deklarují svou světovost, ba přímo poukazují na Paříž jako na ohnisko, z něhož vyšly, díla vyciselovaná za assistence »ducha času«, díla vyhrocená docela za vlivu francouzského genia malířského. A sochař Milles, kde jinde by byl inspirován ke svým pracím v kameni a v bronzu, k výjevům ze života, genrovitým, tak měkce z tvrdé hmoty jako vyloupnutým, ke skupinám slonů řvoucích neb hrajících v houštinách džungle, než — nechť zní to až komicky — v Paříži? Jen ti mořští orlové, jen

ti z šedého kamene vytesaní medvědi připomínají Švédsko a přírodu jeho pralesů a pustých břehů. A nejslavnější jméno ze všech, jmeno Anderse Zorna, co jiného nám napoví, než neobmezené »světoobčanství« malíře, jenž ve svých leptech předvádí svého krále, princeznu Ingeborg, malíře Karla Larssona, ale také pana Faurea, mrs. Clevelandovou, Maxe Liebermanna, Anatola France, presidenta Roosevelta, Rositu Mauriovou, Pavla Verlaina, sochaře knížete Trubeckého — kde by je byl všecky seznal, ne-li v Paříži? To přece jest ona kosmopolis, kde se scházívají národové světa, třebas Bourget jmenem tím označil Řím, jenž bývá jen villegiaturou Pařížanů a jejích hostí z Anglie, Ameriky, Polska atd.

Mezinárodní umění však nebylo Seveřany přejato s bezpodmínečnou pokorou, s kterou se potkává na př. u národů jiných, ale prošlo filtrem individuality švédské. Jest to jemný smysl pro realitu, je to naturalistní sklon, tak patrný v umění všech germánských národů, a je to chladná uvážlivost, jakási delikátní zdrželivost, které zase modifikují všechen temperamentní enthusiasm a všecku přísnost velikých realistů, jimiž Švédové jsou především a všude. Pohleďme na jejich podobizny. Nebylo u nás ještě tolik znamenitých ukázek moderního umění portraitového seskupeno, jako na této výstavě, a to vzhledem k celkovému pojetí, nad to pak též k provedení. Karel Larsson, maluje sama sebe s humorní pointou, třeba s trochou persifláže sebe sama — s paňácou v ruce, s karrikovanou loutkou, jaké nyní dětem dávají. Ale hlava s očima hledícíma lesklými brejlemi je v rozptýleném světle malována, s reflexy světla do zeleně, do zlatových tónů hrajícími. Pestrost těchto stínů a odrazů světelných není na újmu inkarnátu zdravé té a přímé tváře. Je to malíř bonhomme, idyllik svého umění, jako jeho osm plavých akvarellů jest moderní idyllou — slunného štěstí rodinného. Akvarely malovány jsou nad míru prostě, při kresbě velmi ostré zcela hebce, reservovaně. Nenadsazuje tu nikde moderní malíř, vždy trochu neoromantik, jakmile se nespokojuje přírodou, to jest jejím dle možnosti věrným vystižením, ale trochu chladu tlumí vřelost citovou, kterou více tušíme a sami vyciťujeme, než abychom jí z obrazu byli přímo napadáni. Larsson je výchovou malířskou Pařížanem, ale koncepcí svých obrazů pravý Švéd, upiatý, něžnost svou skrývající seveřan.

Podobně Oskar Björck, jenž zde má tři portraity, prostinké obrazy živých lidí, nikterak nepřilichocených. Do bílého světla denního vsadil hlavu mladého myslivce; boudoirové ovzduší obklopuje baronku Trolleovou, a herec Freddrikson je postaven před ztemnělé fournitury salonu — tvář tak upřímně ošklivá, při tom tak nervosně živá, že jen málo podobizen moderních mistrů zde lze přiřaditi.

Pak jsou zde dva Oestermannové, Bernard Gustav a Emil. Jejich domaina je salon, je hladký parket »dobré společnosti« švédské. B. Gustav Oestermann maluje svoje zákazníky v temné tonině starých mistrů, ale nikoli pouze napodobené, uměle přivoděné, nýbrž dle skutečnosti v zákoutích, z nichž pak hlava, na př. biskupa Lundského, bledou pleti svou prosvítá. Ale hlavu tuto karakterisuje malíř tak

břitce, tu vylíčí nám tak poctivě, tak bez banálních lichotek a hladkostí, že lze se tu obdivovati vysoké umělecké kultuře jak malíře tak i zobrazeného. Lidé, kteří se »dávají takto malovat«, patří mezi skutečné intelligenty s dobrým uměleckým vychováním.

B. G. Oestermann zná také úpravu podobizny vznešené dámy, ale ani baronce z Rappe nelichotil v běžném smyslu. Jenom volil úplný pravidelný čtverec formátu, a do plochy té volně vsadil štíhlou postavičku mladé dámy v žlutých šatech na pohovku rokokovou, se zlacenými obrubamí, a rámec obrazu volil skorem z těchže lištů, celek pak držel v barvách našedlých, dosti světle odstupňovaných. Je v tom i život i elegance moderního střihu. Emil Oestermann pak jde ještě dále ve své lásce k pravdě, a maluje lidi ve společenském úboru také při večerním osvětlení, v záři lamp, snad plynových, snad žárovkových, ale s velkou noblessou, bez vtíravých blýskotek — ovšem že také s velkou technickou vyškoleností. Krásný obraz je dvojnásobná podobizna umělců sedících vedle sebe »po hostině« u stěny, na které se rýsují jejich hlavy ostrými stíny. Vypodobněny tu B. G. Oestermann a medailleur Lindberg — také na výstavě řadou prací zastoupený. A dále je tu portrait pana Tranchella zcela pleinairově malovaný, a zase velmi distinktní podobizna starého pána se šedivými kníry, v černém rámu, v černém kabátě, s černou stuhou přes prsa, na šedém pozadí — ensemble na výsost jemný, při zredukovanosti barevných tónů přece krásně barvitý. Pan zemský president z E. nemohl zvoliti lepšího arrangementu — nechávaje volbu svému malíři.

Není mnoho slunečné záře ve Švédsku, není-li jí v zimě. Proto vidíme zde podobizny malované v teplém světle umělém, a proto jsou zde krajiny oslnivě svítící slunečním jasem — venku na zasněžených pláních a stráních, za mrazu, jímž vzduch se stává nad míru průzračným. Co vystavuje Gustav Fjaestad, je apotheosa krásy švédské zimy. Lesní stromy obalené sněhem, zamrzlé řeky a pramemy, stopa ve sněhu vedoucí dolů k vodě — šel tudy člověk, nebo medvěd procitlý z polospánku zimního? A jasné, bílé letní noci švédské, při nichž slunce jen na krátko zajde za horizont, tak že z večerního soumraku přechází den přímo do ranních červánků (Oskar Hullgren), zímní modravé večery a noční motivy (Hesselbom, Hedberg), jarní tání (Kallstenius, Schultzberg), čáp letící nad močálem (Norlind), pobřežní pláně v zimě (Behm) — to malují, a také akvarelista Bergman, ryjec Bergström v xylografiích, architekt Boberg v leptech nám to vyličují. Za to architekt Molin (lepty) a malíř Hjertzberg nás vedou na jih, do Španěl a do Italie, Zorn pak podává zprávu o cestách po celém světě, kresle na měděnou desku švédské sedláky, černošky, Pařížany, Němce, Židy atd. s virtuositou, několika črtami jehly a vyleptaných polotónů.

Jiskřivost a čistota barev u Fjaestada nejvíce strhuje k obdivu, je to virtuos v malbě běli a bělavé modři sněhu, jantarově žlutého nebe zimního. Vykrajuje motivy neobsažné, několik stromů z výšky viděných, něco sněhem zaváté půdy, a žádnou dálku, ano žádný »horizont«. Tedy malý výsek přírodní, a ve velkém formátu, trochu po japonsku — za to tím účinnější co do bezprostřednosti suggesce.

Ještě jednu nápadnou vlastnost má tato výstava: není tu nudit, aspoň nikoli velkých malovaných ženských aktů, tak nezbytných pro každou repraesentaci modernistního umění. Tu i tam modelka v řadě listů Zornových nepadá na váhu — je to v měřítku svém decentnější a také s velkou noblesou podáno. Jsoutě i v tom Švédové upřímně moderní, že nemalují, čeho »nezažili«, čeho život náš neskýtá, leda jen výjimečně a nahodile, a čeho si jejich vrstva nepřeje viděti. Snad tu jde skutečně o puritánství, a snad též o nedostatek zdravé smyslnosti, každému umění blízké. Buď jak buď, výstava ve svém rázu je z »nejsalonnějších« v pavilloně pořádaných výstav. Švédské umění pak se nám tu představuje s aristokratní jemností.

*

Posmrtná výstava malíře Jindřicha Jakesche v Rudolfině seznámí pražské obecenstvo s umělcem, jehož práce vídalo na jarních výstavách. Jednotlivé obrazy olejové, tu i tam pastel, a skoro vždy vedle toho lept, zpravidla pohled na Prahu, na staropražské zákoutí, nebo zase dívčí hlavinku v kroji bieder meierovském. A velké obrazy jaksi ustupovaly před pastely, kresbami a lepty, za to však malý obrázek olejový, jenž se někdy objevil, zrovna vykřikoval, že tu ještě pracuje umělec jinak zcela moderních allur po »starosvětsku«. J. Jakesch počítán bývá k německé »državě« pražské, ale byly časy, když chodíval s českými malíři. Náležel staropražské rodině, jedné z těch z pola německých z pola českých rodin, které přes všecky národnostní rozbroje si zachovaly svůj internacionalism. Bylyť především »Pražany«, a takovým se ukazuje J. Jakesch také ve svém umění. Narodil se r. 1867 v Praze, a jeho prvním učitelem byl bratr jeho Alexander, temperamentní malíř podobizen. Pak šel na Mnichovskou akademii, učil se u prof. O. Seitze a navštěvoval tak řeč. leptařskou školu Leonarda Raaba. Roku 1893 byl zase v Praze. Od r. 1897 věnoval se J. Jakesch leptání se zvláštní zálibou. Pyramus a Thisbe dle Ovida, tišina na moři, figurální a krajinářské studie, podobizny, mezi nimiž portrait bratra Alexandra, objevovaly se ve veřejnosti a hlásaly, že tu vystupuje malíř - graveur takřka cechovní, to jest malíř, jenž nachází v jehle a v desce měděné nejvhodnější materiál pro výraz svých uměleckých snů. A tu byla to zvláště Stará Praha, jejíž krásou J. Jakesch se inspiroval, melancholicky zladěná krása, rozprostřená nad starými věžemi tohoto nevyrovnatelně malebného města. Zašeřené večery, jejichž mlžným vzduchem prosvítají proužky jasného nebe, mračné dny, zahalující Prahu do hebkých stínů, to byly nálady, které miloval a vyličoval. Byl z prvních ctitelů Staré Prahy a předcházel příkladem mladé naše malíře ve vyhledávání nových motivů staropražských. Výstava shrnuje celé jeho dílo v jednotu, a J. Jakesch poznáván je jako neúnavný pracovník, jako malíř nevšední poctivosti umělecké. Jsou zde celé řady studií k leptům a k olejným obrazům, nákresy, akty kolikráte znovu kreslené, jsou zde skizzy a náčrty ke krajinám, které prováděl na měděné desce, a jsou zde jemňoučké obrázky staromistrovsky skvělé barvitosti i pelu, jenž připomíná klassickou dobu miniaturního malířství. A vše je vyrovnáno, nikde neburácí vášeň nebo neklid kypivé tvořivosti — byl

Jakesch malíř tichý, neúmorně pracovitý, pilný osnovatel problemů, které neustále luštíval, nad svým stojanem, pod průsvitným stinítkem nad měděnou deskou skloněný. Kde hledal své mistry, to prozrazují znamenité kopie dle van Dyka, Pavla Veronského, G. Belliniho, to napovídají studie z italské cesty a neméně interieury malované a kreslené ve Volendamu. Mnichovskému chovanci ovšem líbilo se Hollandsko, které malováno také Kam. Stuchlíkem aspoň v postavách dívčích, ve světle prosakujícím bílými záclonami okenními a četnými jinými malíři, kteří před dvaceti pěti lety v Mnichově studovali. Výstava nás takto uvádí do uměleckého prostředí, v němž jsme žili na počátku let osmdesátých — a v němž dle četných nákupů na výstavě hned v prvních dnech ohlášených, dosud žije nebo sobě libuje značná část obecenstva umění konsumujícího. Bude zajímavo konstatovati tento effekt výstavy J. Jakeschovy pozůstalosti, neboť je na snadě, že tu se projevuje vkus a stupeň umělecké výchovy, onoho činitele v kulturním životě, kterému připadá úkol jistě důležitý: živit umělce a tím též umění. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Josef K. Šlejhar ve své nové knize, nazvané *Z chmurných obzorů* (v Ottově knihovně Lumíra, str. 261) ukazuje jaksi zhuštěně některé stránky svého umění, osvědčené dostatečně již v knihách předešlých. Položil sem tři práce, celkovým názvem sbírky velmi případně charakterisované. Kresby tyto mají společnou vlastnost: zachycují jen poslední chvíle osob, kterými se obírají, a nedbají spleti dějové, nevyhledávajíce umělé osnovy jejich nitek. Pouze retrospektivním pohledem poodhalují clonu minulosti, čímž čtoucí má spíše dojem dějového podkladu než podklad ten sám. Retrospektiva ta ve dvou případech je stručná, téměř úhrnečná a objasňuje vše, co o zvolené postavě posud bylo pověděno, aby se ozřejmila situace, v které se s nimi seznamujeme. Naproti tomu v prvém obrázku, v »Pomstě«, zmíněný pohled do minulosti je vlastním předmětem autorova líčení. Tu je Šlejhar všecek a týž, jak jej známe z větších jeho povídek i drobnějších kreseb dřívějších. Vizme, oč běží. Pod boží muka stranou cesty uchýlí se tulák. Je právě škaredý nečas podzimní v podhorském kraji, za něhož vše nabývá nevlídnějšího, zasmušilejšího zabarvení. A tady je vše sešlé, zchátralé. Bídná je cesta, zchátralý je tulák, sešlý jest i kříž, na jehož stupeň bědný poutník se uchýlí. Náhoda tomu chce, že za ním, ani to nevida a nevšímaje si ho, uchýlí se pod kříž i druhý tulák, od prvního nikterak se nelišící. První nevěnuje příchozímu nijaké pozornosti, ale ulevuje svým citům rozsáhlým monologem (str. 36.—92.), z něhož se dovídáme, co ho přivedlo na pustou dráhu tuláckou a co ho na ní udržuje. Hledá

muže, který se kdysi dopustil hnusného činu na jeho milované dcerušce a tím ji zničil, aby se na něm krutě pomstil. Deset let ho hledá marně, ale je přesvědčen, že ho posléze nalezne, pomstu vykoná a pak sám zemře. Předtucha jeho se splní; neboť ten, jehož hledá, bývalý kněz, sešel se s ním tuto pod křížem a kajicně se vydává v jeho ruce msty dychtivé.

»Pomsta« jeví také známé formální stránky tvorby Šlejharovy, postupující společně s jejich vlastnostmi vnitřními. Zejména niterné stavy zaměstnávají autora tou měrou, že se k nim opět a opět vrací a s nejrozmanitějších hledisk, na která vůbec může připadnouti, je osvětluje. Žádné slovo nezdá se mu jaksi dosti plastické, žádná myšlenka dosti působivá, aby u čtoucího vzbudila týž pomysl, touž představu nebo pocit, který má on sám. A o suggesci jde mu především. K ní míří jeho místy až přívalná mnohoslovnost a stálé vracení k věci, která se nám zdá již zplna vyčerpána a po všech stránkách a ve všech odstínech probrána. Jeho neúnavnost ve vyhledávání výrazu a bohatost jeho slovníka je vskutku podivuhodná. Snaha, aby každý odstín myšlenky vyjádřil co nejurčitěji, vede jej také k tomu, že si oblibuje více než jiní spisovatelé abstrakta a že se zjevnou zálibou užívá substantiv slovesných.

Jako v »Pomstě«, také v dalších dvou obrázcích, »Na krchovcích« a v »Písni dvou okapů« zachycuje se poslední fáse života neklidného, neutěšeného, poslední chvíle, která jest smírem a vykoupením z útrap světu neznámých, po případě záhadných. Chmurný byl životní obzor mlynáře, který položil za základ svého majetku cenu, kterou dostal za vyzrazení a tedy i zničení pěti nešťastných zběhů ve válce, chmurný jest i konec, kterým ukončuje potomní výčitky svědomí. A příroda — u Šlejhara stálá průvodkyně lidských myšlenek i činů — jež kdysi za zrádného skutku hýřila sluncem a svěžestí, způsobuje skon trýzněného muže nekonečným přívalem deště a ničivých proudů vodních. Ale odvetné dílo je vykonáno, vina jest odčiněna a zase nastupuje lad a smír — »vynořilo se velké rudé slunce«. — Ale nejenom živá příroda, i mrtvý výrobek lidské ruky, jakým jest na př. starý okap, cítí s člověkem dobrým a zasluhuje, aby jsa personifikován stal se jeho zpravodajem. Okap arci hovoří jen za deště a zpívá dokonce jen za trvalých lijavců. Již odtud tedy v »Písni dvou okapů« vzbuzuje se chmurná nálada a zvyšuje se pak i vším okolím a smutkem dvou osob, o kterých se tu dovídáme. — Obrázku vadí pravděnepodobnost situace, na které je sosnován. Že by dva lidé, kteří se kdysi znali a po sobě toužili, po léta žili vedle sebe, odděleni jsouce jen slabou zdí, a o sobě naprosto nevěděli, těžko lze si představiti. Ovšem i tu smrtí nastal smír, umlkla píseň okapův a »vypialo se zářivé, ohromivé hvězdno, jakým někdy sama věčnost zdá se vyhlédat k pozemskosti«. Tento závěrečný smír, přinášející vykoupení z běd pozemského života, pojí tři obrázky autorovy neméně družně než chmurnost jejich vnějšku a připojuje k mračné líci světlý rub, posílený ostatně také zjevnou sympathií, kterou spisovatel provází tvory skrušené a trpící. — Slovesná stránka Šlejharova vykazuje bohužel značnou řadu nesprávností a citelných vad. *F. V. Vykoukal.*

Z literatury dramatické.

(Několik dalších poznámek o dramatech Jana Voborníka.)

Stalo se skoro zvykem počínati každý článek o nějakém zjevu naší dramatické literatury jedině steskem a žalobou nad skrovným vegetováním jejím u nás vůbec. A přece spíše mohlo by se říci, že poměrně málo se ví i o tom, co tu existuje a mezi čímž jsou i díla relativně značné ceny literární i dramatické. Pár stráneček vyhrazených mému článku nedovoluje šíře pátrati po příčinách; přece však dovoluji si tvrditi, že produkce naší dramatické literatury není tak bídná proti nynější stagnaci, již jeví novinkový repertoir francouzský, nám dříve vždy stavěný za příklad.

Nejnovější dramatická literatura německá a ruská přinesla několik děl, jejichž cena jest světová a nesmrtelnost jim zajištěna; ale repertoir francouzských divadel jest nucen stále více a více sahati znovu po klassicích a vyplňuje mezery jen veselohrami a dramaty, jichž život mimo Francii přečká pravidelně jen jednu, nejvýše dvě serie předplatitelů. Zřejmě pak obráží se u nás tato stagnace francouzské dramatické tvorby; neboť naše scény jak Národní divadlo, tak Městské na Král. Vinohradech a j. sbírají své doplňky repertoiru a tak zv. kasovní kusy mezi saisonními novinkami pařížských divadel.

Naše pak tvorba domácí, jakkoliv jest nemnohá, má při tom jedno základní neštěstí, které brzdí její celkový zdárný a rychlejší vývoj: dvojí loket, jakým se měří v ředitelnách divadel i ve sloupcích kritiky autorům našim i cizím. Dokladem toho jest okolnost, že i mezi těmi autory dosud cizími, kteří neprošli naší officielní scénou, vyskytují se zjevy zajímavé, jichž dramata knižně vydaná opravňují k nejlepším nadějím, takže jest opravdu s podivem, že Národní divadlo neuvede některé z nich na jeviště, aby dopřálo tak volnějšího a širšího pole k rozvinutí. Takovým autorem jest *Jan Voborník.*

Jméno p. Voborníka je známo českému čtenářstvu z jeho prací kritických a literárně historických. Málo však pronikla do veřejnosti jeho práce dramatická. Není velká, ale má cenu literární do té míry, že není bez zajímavosti o ní psáti. Prof Voborník píše dramata a studuje tento druh literární již léta (první jeho tištěná práce nese datum 1887) a dosud vydal tiskem dvě tragedie podepsané vlastním jménem (*Lví nevěsta* a *Soumrak věků*), jednu pak práci pod pseudonymem Jan z Pohoře (*Jan Hus*). Kromě toho několik dramat (mezi nimi *Matky*) zůstává v rukopise; některá se někde hrála, jiná vůbec nezřela světlo rampy.

Lví nevěsta je práce slabá, staré struktury, jevící zřejmý vliv sociálních dramat Jeřábkových, tentýž vliv, který jeví se v konstrukci dramat Stroupežnického ba i prvních prací Šolbových. Přes to přece jen nyní, kdy máme v ruce dvě další, vyspělé práce téhož autora, můžeme zjistiti, že základní moment dramatického názoru Voborníkova byl založen již tehda, že totiž spisovatel dal se do produkce po dobré přípravě vnitřní. Jeho dramaty táhne se jako červená nit

vždy snaha, postaviti v popředí osobu povahově silnou, neochvějnou psychologicky zajímavou. Ve Lví nevěstě nedisponoval ještě p. Voborník všemi dramatickými prostředky, jichž bylo třeba k docílení jednotného obrazu duševních bojův a psychologických záhad, které přecházely jevištěm, pracoval také tuze dle starých norem. Jinak však založil již svého *Jana Husa.*

M. J. Hus stal se již předmětem řady děl literárních. Ale mezi nimi zaujímá drama p. Voborníkovo místo velice čestné a velmi neoprávněně opomíjené. Postava kazatele kaple Betlemské vábila k spracování belletristickému. Proto prodlením času navěšeno bylo kolem světlé jeho bytosti tolik různých fantasií a dohadů, že vlastní její podstata zanikala. Prof. Voborník založil Husa pevněji. Do úst vkládá mu pečlivě sebrané citáty z jeho děl a nechává ho jednati přesně dle historických fakt. Hus vystupuje tu jako neohrožený obhájce svých tvrzení, hájí vše svými slovy a ne smyšlenými, mnohdy emfatickými texty, jako jest na př. u Tyla. Není opřádán také žádnými vybájenými a nemožnými vztahy. Existuje tu pouze Hus v poměru ke svému učení a v poměru k církvi. Koncil pak kostnický není líčen jako jednomyslně odsuzující, ale jako vyštvaný pražskými faráři a žalobníky, kteří snášeli spousty nepravd na hlavu Mistrovu.

Tak i oba královští bratři. Více než Zikmund zdařil se autorovi Václav IV. Vystupuje tu dobrák celkem, však prchlý, uštvaný stálými intrikami, křiky, žalobami, nemající chvilky pokoje, jsoucí ve stálém strachu, jakou mrzutost přinese mu nejbližší chvíle. Tak mohl bych probírati všecky postavy kusu a zjistiti postupně, co pilného studia spočívá ve všech, co práce bylo vynaloženo na přesné vykonstruování nejdůležitějšího aktu naší dějinné národní tragoedie. Zmíním se jen několika slovy o celkové stavbě dramatu.

Prof. Voborník nechal celkem poměr scén tentýž, jaký zachovává Tyl a jiní, kteří před ním o drama Husovo jakýmkoli způsobem se pokoušeli.[1]) Scénu před kaplí, v bytě, na hradě, v Kostnici, ba ponechává i obsah scén týž, jen mění konec, kdy klade největší důraz na duševní neoblomnost Husovu a vyzvedá mocné tělesné utrpení, jež mu bylo přestáti.

Hnutí samo má v dramatě ráz zcela lidový. V prvním jednání skutečně, v ostatních pak ve zmínkách dociluje se pevného dojmu lidovosti hnutí husitského, reakce kněží a reservy šlechty a vyšších stavů, kteří vyčkávali, až která strana nabude pevnější půdy a vrchu. V dramatě samém nedochází k náhlým prudkým výbuchům, ale jsou tu mnohé v pravdě dramatické scény vycházející vesměs z účelné exposice. Je všude patrno, že autor měl na mysli Husa, Žižku, Jeronyma a ostatní ty osoby dramatu v prvé řadě v jejich lidské podstatě a ne bytosti zidealisované, jak jich bývá užíváno v protiklerikální agitaci. Lidskost všech postav a logické jednání jejich jest jednou z nejsympathičtějších stránek celé dramatické tvorby p. Voborníkovy.

---

[1]) Národní divadlo pražské oznámilo právě, že Alois *Jirásek* zadal mu k provozování drama »Jan Hus«.

O *Soumraku věků* bylo již v těchto listech promluveno i netřeba opětně o něm se šířiti.

Právě tak, jako v *Janu Husovi* vidíme i v *Soumraku věků*[1]) přesné a pilné historické studium, jež vynaložil prof. Vobornik na vykonstruování svého díla. Anekdotických skoro episod dovedl výhodně využitkovati pro dramatický sráz věci a zase vykulminovává své scény po předchozí řádné exposici. Netoliko Claudius, Lidie a Octavianus jsou tu pevně postaveni, ale i celá řada jiných osobností, které zdárně representují tehdejší Řím. Livie ovšem stojí tu jako bytost zvláštní, silná, obezřelá, mající širý rozhled, umějící lépe vládnouti než Octavian a než by byl uměl sám Claudius. Livie sledující vyšší zájem budoucnosti má ovšem totéž právo k sympathiím, které má Claudius umírající ve svém vzdoru. —

Ti, kterým dopřáno bylo, seznati z rukopisu Vobornikovo drama »*Matky*«, mluví s velikým uznáním o mimořádné originalitě, básnické hloubce díla, vzácné kresbě postav a povah a o celém způsobu provedení toho dramatu, i bylo by žádoucno, aby bylo vydáno tiskem a tak vešlo ve známost veřejnosti.

Ze všech dramatických prací prof. Voborníka je zřejmo, že jest dramatikem velkých rysů. Proto dvojnásob je želeti, že zůstávají všechna jen v knižním vydání nebo dokonce v rukopisech. Kdyby bylo aspoň jedno dílo provozováno na velikém jevišti, bylo by to i prospěchem literatury i básníka samého. Poznalť by on s jeviště vedle předností prací svých také to, co po technické stránce dramatické jim částečně vadí — a poznal by tedy i stezky, po kterých v budoucích pracích by prospěti mohl i úplnému zevnímu účinu svých děl. Jeť stará známá věc, že každý dramatik z jednoho svého v divadle provedeného kusu více se přiučí technice dramatické, nežli z několikaletého čtení a studia jiných prací dramatických.

Bohužel práce Voborníkovy až dosud marně se namáhají, aby se jim otevřel vstup na české jeviště. Ročně se uvádí do našich divadel po pěti i více naprosto špatných hrách cizích — a to bez kasovního úspěchu, ke kterému jinak divadla tak ráda odkazují — ale uvésti jedno vážné a slibné drama Voborníkovo nebo Karáskovo, k tomu není bohužel ani chuti, ani času — především ne vůle. —

V. Kr. Blahník.

Literární dějepis.

Od té doby, co Jaroslav Vlček probádal naši literaturu staré a střední doby, objevují se příručky o české literatuře mnohem hustěji; připadáť jich nyní na jednotlivá léta více než kdysi na desetiletí. Také Laichtrova Literatura česká XIX. stol. má o to arci nepopíratelné zásluhy. Při tom je pozoruhodno, že Morava, zejména tamní nakladatelé, živě se účastní podniků tohoto druhu. Také nejnovější práce tohoto oboru přišla z Moravy. Brněnský professor Pavel *Váša* vydal *Katechismus dějin české literatury*, který vkusně

[1]) Vyšlo nákladem J. Otty v Praze.

vypravil nakladatel A. Píša v Brně (str. 348 + XII). Pojem »katechismu« předpokládá, že jsou tu shrnuty jen výtěžky posavadních vědomostí o naší literatuře, že se tu podávají pouze věci hlavní, důležité, významné, kdežto všeho podružného, méně významného jest pominuto. Zásadu tuto zachovává Vášův Katechismus správně, pokud jde o dobu starou a střední. Tu se neodchyluje podstatně od hledisk a názorů, které posud rozšířili vědečtí badatelé naši, a které podle nich hlásají také posavadní příručky a kompendia. Zejména v době střední vytýká, jak jest obyčejem, jakožto hlavní proudy: husitství, humanismus, bratrství, protireformaci a exulantství, s nímž spojuje výklad o písemnictví slovenském. Tyto partie jistě vyhovují účelu, který si spisovatel vytkl, »podati populární příručku, která by o hlavních nástupcích jednotlivých proudů literárních poučovala přístupně, zajímavě a dosti podrobně«.

To lze v celku říci také o obraze, který Katechismus podává o době nové. Ovšem jen v celku, jednotlivostem lze ledaco vytýkati. K době nové především vztahuje se, co autor praví o způsobu, kterým svou knihu skládal: »Pokládal jsem za nejvhodnější methodu prosté popisovou, která uvádí čtenáře do vlastní četby a pro subjektivní úsudek aesthetický opatřuje spolehlivý základ.« Methoda ta jevila se mu nejúčelnější vzhledem na populární ráz spisu — a v tom lze s ním souhlasiti. Váša seznamuje čtenáře s čelnými zjevy literárními, neprodlévá příliš u podrobností jejich životopisu, ale neopomíjí tu a tam uvésti detail, který je zajímavý a charakteristický pro vývoj literární činnosti. Právem věnuje větší pozornost tvorbě samé. Třídí ji většinou látkově, po případě ideově, bera za podklad stručné naznačení obsahu nebo vůdčí myšlenky toho neb onoho díla básnického. Tak si vede na př. u Kollára, Čelakovského, Erbena, Němcové, Máchy, Jablonského, Rubše, Havlíčka, Hálka, Nerudy, Karol Světlé, Svat. Čecha, Sládka, Zeyera, Vrchlického, Machara, Bezruče, Sovy, Březiny, Jiráska a Herbena. Již tu však nám napadá, srovnáváme-li místo, které je v Katechismu věnováno tomu neb onomu zjevu literárnímu, nepoměr, kterým spisovatel odvažoval své kresby. Srovnejme na př. Němcové Pohorskou vesnici, tedy dílo nikoli základní, s kterýmkoli dílem Jiráskovým nebo Wintrovým. Pohorské vesnici jest věnováno přes dvě strany, tedy více místa nežli se dostalo knihám Proti všem, Bratrstvu, F. L. Věku, U nás s řadou menších povídek dohromady. Autor nejeví snad nějaké animosity proti historické povídce, oceňuje ji objektivně, ale zůstaviv příslušný výklad na konec knihy, nevěnoval jí místa, jež by příslušelo významu jejích pěstitelův. A přece není pochyby, že právě tak řečené široké čtenářstvo, v odborných otázkách literárních jistě méně soudné, utvoří si bezděčně nesprávný úsudek podle nahodilého dojmu vnějšího. Tak srovnávati mohli bychom tu v případě nejednom.

O době nejnovější připomíná autor v Doslovu: »V posledních kapitolách o literatuře doby přítomné bylo nutno vynechati mnohé jméno, neměl-li buď objem knihy povážlivě vzrůsti nebo výklad sklesnouti na suchopárný seznam autorův a knih. Z téhož důvodu pominul jsem písemnictví naukového doby přítomné . . .« To jsou dva citelné

nedostatky, kterými vážně churaví kniha jinak dobře založená a až po tyto partie dobře provedená. Jestliže totiž někde, právě u doby přítomné je třeba opatřiti čtenářstvu spolehlivý základ pro subjektivní úsudek aesthetický. Obava ze značnějšího rozsahu knihy nikterak neměla rozhodovati, jako nerozhodovala při knize Novákově. Ostatně i za tohoto rozsahu Katechismu bylo lze vyšetřiti trochu místa, jež mohlo zase býti dobře zužitkováno. Vysvitlo to již ze slov, která jsme svrchu položili o Pohorské vesnici. Podobně mohly být obmezeny mnohé údaje o době obrozenské, o Jablonském (jeho Moudrosti otcovské je věnována plná strana!) a některé podrobnosti, týkající se kruhu Májového a Lumírovců. Buď však jak buď, neměla býti vypuštěna mnohá jména, když už jsou tu uvedena jiná buď stejně cenná, nebo mnohem méně hodnotná. Jistě přímo nepochopitelné jest, že mohl býti vynechán A r b e s, o jehož hojné a mnohotvárné tvorbě zde není ani zmínečky! Vidíme-li, že je tu oceněn Antoš Dohnal, povídkář celkem kalendářový, a že tu není slova o románech a povídkách F. X. Svobody (také ne o jeho verších, pouze dramata jsou uvedena), srovnáme-li pozornost, které se dostalo Uhrovi, Herbenovi a j., s faktem, že tu není ani sebechudší zprávy o Fr. Bartošovi, Brandlovi, že Sušil je položen do poznámky pod čáru, že se tu nedočteme vůbec o Táborském, F. S. Procházkovi (pouze zmínka o jeho výběru ze Zeyera), Vl. Šťastném (srovnej s ním Jablonského!) a Merhautovi, neubráníme se dojmu, že Katechismus nepodává o době nejnovější poučení spolehlivého, ba že svádí prostšího čtenáře k mínění nesprávnému. Vedle zmíněných Moravanů není tu vůbec uveden zjev tak svérázný a výbojný, jako jest Viková-Kunětická, dále pak G. Preissová, R. Jesenská, Lier, Klostermann, Konrád, K. Červinka a j., kdežto V. Vlček jest odbyt poznámkou pod čarou. Jiných literátů dotkl se autor příliš stručně, jak se stalo na př. Raisovi, Holečkovi a j. A přece bylo by stačilo několik ne-li listů, tedy alespoň stránek, aby se těmto vadám odpomohlo, a kniha byla by tím velmi získala.

O rozvoji literatury naukové Váša připomíná, že jest poslední dobou takový, že se vymyká oceňování jednotlivcovu. V tom je zrnko pravdy. Ale pak by bylo žádoucno vytknouti hned v nápise knihy, o čem tu spisovatel bude mluviti. Jinak se zdá, že u nás historie končí Palackým (Tomkovi, jinde přece obligátnímu, dostalo se zde dvou řádků v poznámce), lékařství Purkyní, přírodní vědy Preslem, filosofie Zahradníkem atd. Písemnictví naukové stíhá i v literárních příručkách jakási nechut nepopulárnosti, příznačná — nepěkně ovšem — v době, kdy se všemi prostředky usiluje o zvýšení vzdělanosti ve vrstvách nejširších. *F. V. Vykoukal.*

Hudební rozhledy.

Koncerty.

(Česká Filharmonie. — Spolek pro komorní hudbu. — Spolek pro pěstování písně. — Brahmsovo Requiem. — Koncerty solistů.)

Česká Filharmonie zařadila do koncertů věnovaných vždy cele tvorbě některého z význačných skladatelů koncert *Sukův.* Dosud uvedeni byli letos R. Strauss a z domácích Fibich a V. Novák. Sukův koncert byl nutný, měl-li být obraz české tvorby hudební po Fibichovi úplný.

Poslední koncert ovšem nevyčerpával nikterak ani v hlavních rysech bohatou tvorbu autorovu (obsahoval Symfonii E-dur, Fantasii pro housle a Fantastické scherzo), a nezasahoval do poslední vrcholné doby Sukova tvoření, charakterisované Asraelem a Pohádkou. Ostatně byl výběr při koncertu Novákově podobně volen, a můžeme snad právem se těšiti, že Č. Filharmonie uspořádá ještě druhý koncert Sukův a Novákův, kde Asrael, Pohádka léta a o věčné touze a Toman nebudou scházeti. Výchovný moment obecenstva nyní po tom přímo volá. — Solový part houslové fantasie sehrál opět K. Hoffman, jenž jest snad u nás jediný povolaný interpret její, nejen co do nedostupnosti technické, ale hlavně co do pochopení subtilných záchvěvů duše autorovy, v čemž dlouholeté a upřímné přátelství jeho jest mu vydatnou oporou. Tento koncert Sukův vedle Novákova opět úplně potvrdil, že česká hudba osiřelá smrtí slavné trojice má zase dále dva jich důstojné nástupce, duše *hluboké* a *velkým nadáním posvěcené.*

V nedělních koncertech *Filharmonie*, kde stále se pokračuje v cyklech symfonií Dvořákových a klavírních koncertů Beethovenových, provedeno bylo z původních prací »Idyllické scherzo« *Jar. Křičky.* Jest to třetí věta symfonie, jejíž 1. a 2. větou absolvoval mladý autor svá studia komposiční na konservatoři. Nyní vyvíjí zdárnou činnost jako sbormistr Vinohradského Hlaholu. Předností jeho scherza je nepopíratelně živá, působivá rytmika a obratná instrumentace, ne ovšem vždy originální, a opírající se o ruské vzory. Méně zdařilou stránkou je však program, který autor dílu podkládá: pozdní Oněgin (?) opuštěný Taťánou hledá smír s životem v klidném idyllickém životě venkovském, jehož karakteristika omezuje se bohužel na nějaké podivné zabečení a zabučení, s dílem celým nikterak nesouvisející, a ubírá jinak pěkné práci účinnosti. — Zajímavá byla ouvertura k opeře »Veselý kumpán«, od *Siegfrieda Wagnera.* Syn nedosahuje ovšem ani z daleka slavného otce, ač na něho na nejednom místě živě upomíná; ale práci, v níž zračí se snaha po zidealisované lidovosti, nelze upříti velkou, ovšem šablonovitou routinu orchestrovou. Jako zvláště zdařilý výkon Č. Filharmonie sluší označiti jiskřivé provedení *Dvořákova karnevalu* v dobročinném koncertě spolku »Domov«.

Český spolek komorní poskytl v řádném koncertě příležitost poslechnouti skladby komorní větších rozměrův, Schubertův oktet a

Beethovenův septet. Provedli je s Českým kvartetem, v němž opět K. Hoffman měl neobyčejně šťastný den, členové orkestru Nár. Divadla (kontrabas, lesní roh a fagot) a prof. klarinetu Schubert z Berlína, jenž vynikal krásným tonem nejen jako virtuos svého nástroje, ale též jako dokonalý hráč komorní. — V mimořádném koncertě hrál pianista E. Dohnanyi, jenž uvedl se k nám již jako skladatel v orchestrální jednotě a v Nár. divadle pantomimou »Závoj Pierotčin«. Pianista Dohnanyi stojí vysoko nad skladatelem Dohnanyim. Jeho večer patří k nezapomenutelným dojmům. Neomylnost techniky na jedné a ryze musikální vnikání do polyfonické spleti skladeb na druhé straně ukázal hlavně v Bachově anglické suitě a Brahmsových variacích na Händlovo thema. Vrcholem podání byly však myslím Schumanovy dětské sceny, při nichž i do rozlehlé a pro komorní hudbu se nehodící místnosti Rudolfina dovedl vdechnouti mnoho tepla a intimity.

Ze stálých institucí hudebních ještě *Spolek pro pěstování písně* pořádal večer písní novoruské školy. Zastoupena byla jména: Balakirev, Rimskij-Korsakov, Kjuj, Borodin a Musorgskij. Pí. Musilová, jíž svěřeno bylo provedení, ujala se ho, jako vždy, s láskou a opravdovým porozuměním, které hlavně vynikalo v ostré karakteristice různých sujetů.

Mezi jednotlivými koncerty čelné místo zaujalo provedení *Brahmsova Requiem* Pensijním spolkem sboru a orkestru Nár. Divadla, který s dirigentem p. Zamrzlou vykonal tím záslužný čin.

Slavná francouzská pěvkyně *Ivonna de Treville* oslnila sice dokonalou virtuositou hlasovou (trylky, staccata, chromatika), ale požitků ryze hudebních nevykazoval bohužel koncert její žádných.

Z pianistů dlužno jmenovati *Fred. Lamonda*, známého již u nás interpreta Beethovenova, jenž zřejmou snahu po stylovosti provedení nikdy nezastřel nějakou nevhodnou subjektivností; po té stránce jest zvláště upozorniti na nepřehánění temp (sonata Es dur op 31), které se poslední dobou stalo zvykem.

Očekávání, jež jsme minule vyslovili, že totiž počet solových koncertů se asi restringuje, se nesplnilo. Rozdíl mezi minulou saisonou a letošní jest jen ten, že letos byla tu většinou jména osvědčená a také návštěva byla dosud velmi uspokojující. Jen v jediném případě, jenž by byl plnou měrou zasluhoval pravého opaku, tomu tak nebylo. Byl to španělský virtuos na housle *Joan de Manén*, jenž patří bez odporu k několika málo, ba řeknu velmi málo umělcům, stojícím na vrcholu umění houslového. Největší ostudou pro hudební Prahu je však při tom to, že umělec ten nebyl tu po prvé; již letos na jaře uvedl se tak skvěle, a když přišel opět — hrál před prázdným téměř sálem. Bylo nejlépe viděti, jak málo máme ještě hudebně vyspělého obecenstva, které se často oslnivým pozlátkem dá zmámiti a v pravdě velké činy umělecké míjí s chladností neuvěřitelnou.

Pisatel těchto řádků byl první,[1]) který se s celou vřelostí poklonil vzácné individualitě Manénově, kdy ještě ostatní kritika i obecenstvo zachovávalo upiatou reservu, podobně asi jako při prvém vy-

[1]) Při prvém koncertu v dubnu t. r. v »Národ. Listech«.

stoupení Ysayově. Manén jest duše hluboká, svrchovaně hudební, Manén jest také suverénem techniky svého nástroje. A více již žádati nelze.

Z ostatních houslistů jmenuji *Br. Hubermanna*, jenž děkuje za každoroční ovacemi i publikem přeplněný koncert jen nadšení svých souvěrců, které nemá ovšem tak hned sobě rovna. V čelo pořadu staví obyčejně sonatu, aby dodal svým produkcím seriosního rázu. Letos to byla C-moll sonata Beethovenova; komu tanulo na mysli ideální podání Sauretovo, Hoffmanovo i Ondříčkovo, poznal v čem toto nedosahovalo interpretů zmíněných. Hubermanovi schází velký tón a vůbec velká linie pro Beethovena tak nezbytná; vše se u něho utápí ve vyciselovaných titěrnostech.

Ženskou hrou ve špatném slova smyslu, kterou karakterisují nevypracovanost pravé ruky, mňoukavá glissanda a úplná bezduchost, byl koncert argentinské virtuosky houslové *Beatrice Leech*, která zvolila s odvážností, zas jen damám vlastní, těžké problemy: Čajkovského, Saint Saënsův a Bruchův koncert s průvodem orkestru. Taková hra by u diletanta byla obdivuhodná, u professionala jest zbytečností. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Vojnarka. Drama o 4 dějstvích od Al. Jiráska. — Vláda tmy. Drama o 5 dějstvích od hr. L. N. Tolstého.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Tajfun. Drama o 4 dějstvích. Maďarsky napsal Melchior Lengyel. — Posvátný háj. Komedie o třech dějstvích. Napsal G. A de Caillavet a Robert de Flers.

Brzy po Svobodově Rozkladu vypravilo Národní divadlo v novém nastudování Jiráskovo drama *Vojnarka*, jež znamená význačný zjev v novodobé české literatuře dramatické. Dnes ovšem více již vynikají slabiny této hry, jmenovitě okolnost, že čeledínu Antonínovi, jenž má zálusk na statek vdovy Vojnarky, své bývalé lásky, divák vidí od začátku do karet. Kresbou postav však nahrazuje autor, co při celkové koncepci bylo zanedbáno.

Hráno bylo velice pěkně. Úloha titulní byla nově přidělena pí. Hübnerové, jež zdůrazňovala především Vojnarčinu lásku k synáčkovi, jakož i shovívavou dobrotivost zklamané ženy vůči nenapravitelnému karbaníku. Pan Vojan podržel svého Antonína, jejž vybavil novými odstíny. Každým pohybem, posunkem i přízvukem vzbuzoval dojem prohnaného venkovského chasníka. Rázovitou figurkou je též p. Hurtův švakr Vojnar, jehož odpor k Antonínovi herec velmi dobře tlumočil. Ostrá mluva, provázena zlostným odprskováním, přímo čišela zlobou k vetřelci. Pan Viesner taktéž velmi vhodně charakterisoval dohazovače. Jen ten zpívavý tón a prodlužování posledních slabik měl by si odvyknouti. Tentokráte náhodou zlozvyk dobře se vyjímal, ježto dohazovač je zároveň poutním předříkávačem.

Smrt hr. L. N. Tolstého zavdala Národnímu divadlu podnět, že na repertoir dáná *Vláda tmy.* Obsazení nebylo valně pozměněno. Pan Vojan hrál Nikitu, a bylo požitkem srovnávati jeho výkon v roli napilého ruského čeledína s úlohou Antonína vypínajícího se v hospodě. Úlohu chorého Petra hrál neobyčejně realisticky pan Hurt, jehož kašlavá a sípavá řeč až do kostí se zařezávala. Novým byl pan Kolár jako Akim. Mladý tento herec činil, seč byl. Dlužno však s podivem se otázati, proč úloha tak významná, nositel a hlasatel celé ideje hry, nesvěřena povolanějšímu herci, na př. p. Vávrovi, jenž je přímo ideálním představitelem ruských typů. Pí. Laudová jako fintivá Anisja, p. Sedláček jako dobrácký se světem vyrovnaný stařeček Mitrič a sl. Suchánková, dojemně hrající Aňutku, zasluhují rovněž čestné zmínky. Akulina pí. Hübnerové posuzována samostatně, je znamenitým hereckým zobrazením přiblblého děvčete. Ale zdá se mi, uvažuji-li poměr Nikitův k Akulině, že zjev tohoto v pravdě jen přihlouplého děvčete kreslí umělkyně příliš silnými čarami.

Na scéně Městského divadla Král. Vinohradů provedli Lengyelovo maďarské drama *Tajfun*, jež exotičností jednajících osob (Japanců, studujících v Paříži) a sensačně-detektivním dějem s pseudovlasteneckým nátěrem zajišťuje si vděčné posluchačstvo, se zájmem naslouchající výkladům o »žlutém nebezpečí«. Obsah hry je ten: Vynikající pracovník japanský Tokerama zavraždí v Paříži kokotu, která zhrdla jeho láskou. Místo něho se udá soudu mladý japanský student, aby zachránil vlasti vynikající hlavu. Tokerama dokončí svoje dílo a zemře, vzpomínaje stále na svou oběť, již nepřestal milovati. Naturalisticky věrně vystižena je ve hře spodina nízké duše kokoty a obratně na scéně zobrazena, ač skoro bych podezříval autora, že spíše mu šlo o to, aby hověl pudům diváctva, než o umělecké zobrazení kalu duše. Proto také mohla režie zcela dobře zmírniti scénu, kdy kokota, dráždíc Japance, nadává mu a stupňuje své urážky až v nadávku: »Ty hnoji!« V prvém dějství je pěkná scéna náladová, kdy Japanci improvisují si koutek z dálné domoviny, ale tato maličkost nedovede literárně ospravedlniti uvedení tohoto kusu v repertoir Městského divadla Král. Vinohradů, nehledě ani k tomu, že něco tak nechutného, jako je soudní líčení v *Tajfunu*, už dlouho tu nebylo.

O Japancích utvořili si herci vinohradského divadla zvláštní představu. Pokud jsem měl příležitost setkati se s Japanci, žádný z nich nemluvil jako kleštěnec a také nechodil jak viselec.

Slečna Šíblová hrála zkaženou kokotu a obratnou herečku lásky velice pravdivě. Litovati sluší, že tato mladá umělkyně vzdává se divadelní dráhy. Dlouho bude vzpomínáno řady jejích roztomilých dívčích úloh i salonních dam, jež vytvořila v moderních veselohrách.

Staří známí zavítali opět na vinohradskou scénu, Francouzi Caillavet a Flers, jejichž jména mají u návštěvnictva divadla dobrý zvuk od provedení her Láska bdí, Buridanův osel a Král. Tentokráte představili se veselohrou satirickou, karikující ředitelství krásných umění, jemuž přezdívají Pařížané *Posvátný háj.* (Le bois sacré). Autoři zároveň tepou honbu spisovatelek za vyznamenáním, a líčí spisovatelku, jež v touze po rytířství Čestné legie nelekà se

ani toho, aby dobráka manžela nabádala k flirtu se záletnou paničkou ředitele krásných umění. Spisovatelce po mnohých obtížích vskutku vyznamenání se dostane, ale málem by ztratila chotě, jenž zajde ve flirtu příliš daleko.

Komedie oplývá nevázaným humorem a dosti lehtivými vtipy, jež však nejsou vždy právě nejnovější ráže. Vůbec oproti jiným veselohrám těchto autorů jeví se po stránce technické značná nedbalost. Caillavet a Flers vypomáhají si starou technikou poznámek stranou, monologův i situací ryze operetních (pantomima v ředitelství). Malou poklonou pro nás je figurka tatrmana, knížete Zákuskina, ředitele carského baletu, koketujícího s vůní slovanské raçy. Pan F a l t y s, jenž této úlohy zhostil se dosti dobře, mohl Zákuskina učiniti přece jen trochu sympatičtějším. Výborná a půvabná byla pí. M á j o v á v roli spisovatelky. Také sl. V e v e r k o v á zdatně si vedla v roli záletné choti ředitele krásných umění. Jen někdy vadil tu a tam mužsky znějící její hlas. Režie p. H l a v a t é h o byla velice pečlivá.

Karel Čvančara.

Nové rovy.

Dne 20. listopadu t. r. skončil dráhu svého života prof. Beneš K n ü p f e r, malíř český, o jehož výstavě minule bylo v Osvětě referováno. Zakončil svou dráhu skokem do moře, jehož rozbouřené vlny tolikráte zobrazil. Malíř evropského jména, jehož díla chována jsou v galeriích po celém světě, mistr svého umění, virtuos, vynikající líčením příboje — vyhledal smrt za bouřlivé noci při plavbě do Italie u Ancony. Z kusých zpráv vysvítá, že dohnán byl k sebevraždě roztrpčením nad zneuznáním své umělecké hodnoty v generaci nejmladší, která neurvalým způsobem o Knüpferově díle se vyslovovala. Nad to, jsa churav, pozoroval ubývání sil tělesných i tvořivosti své.

Knüpfer narodil se r. 1847 ve Fridštejně v Pojizersku. Na mnichovské akademii věnoval se malbě »historických« obrazů (Götz z Berlichingen, Kolumbovo vejce a j.), ale usadiv se v Římě, kde míval až do posledního roku své atelier v Palazzo Venetia, zanechal malování nahnědlých historií a počal zobrazovat břehy italské, přístav Porto d'Anzio, Porto Nerone, motivy z Campagně, římské výjevy z ulic. Portretoval, maloval studie námořníků, římské zahrady — a jeho brillantní přednes, šířka malby spojená s lehkostí nánosu, při čemž barva zrovna nabývala světla a zvučivosti, zjednaly Knüpferovi slavného jména. Byť tu i tam spatřeno ve veřejnosti dílo zběžnější machy, byť stálým kořistěním z thematu Nereidek ve vlnách pohrávajících někdy příliš zdůrazňoval líbivost na úkor malířského realismu — mistrovství jeho štětce prozařovalo každé dílo. Arkadická idyličnost, malý dekameron bohů minorum gentium, to jest hlavní obsah maleb, jimiž Knüpfer proslul. Povlaštil se, ale na konec přece chtěl žíti ve své vlasti, a tu zazněly v uvítacím sboru hlasy, které umělce hluboce urazily. Byl hrdý, a právem, na své umění, a ustoupil, nechtěje se poskvrniti — do říše smrti. Dr. *F. X. H.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. prosince 1910.

(Dohodovací porady pražské. Moravský sněm. Haličský sněm. — Delegace. — Volby v Poštorně. — Říšská rada. — Nové dohodovací konference).

Dohodovací konference pražské skončily se, jak se při známé neustupnosti Němců očekávati dalo, s nezdarem. Výsledek několikanedělních porad byl málo potěšující. Byť se i zástupcové obou stran nerozešli na dobro, nedocíleno přese všechnu dobrou vůli zástupců českých více, než že se dospělo ke konkretnímu rozboru věcné stránky otázek sporu česko-německého. Kdežto první komise svůj úkol vyřídila dosti hladce a v krátké době, stihala v ústavní komisi krise krisi, kteráž sice přičiněním velkostatkářův a ústupnosti českých poslanců opětně byla zažehnána, ale na konec musilo býti další jednání přece přerušeno. Poslanci všech českých stran učinili dne 19. listopadu společné prohlášení, v němž praví: »Jakkoli stálé stížnosti Němců, že jsou námi ve svých právech nějak zkracováni, nespočívají na pravdě, přece jsme před sedmi týdny vstoupili do jednání sněmovního s nejupřímnější vůlí, se vším úsilím zasaditi se o to, aby mezi oběma, království České obývajícími národními kmeny, podmínky smírného spolužití byly sjednány. Neopomenuli jsme hned při počátku dohodovacích porad této své upřímné vůli dáti výraz tím, že jsme na řadu otázek německými kollegy na nás vznesených dali prohlášení v tom směru, že ve všech oborech jsme ochotni národním přáním německých krajanů vyjíti co nejdále vstříc, v tom samozřejmém předpokladu, že i s jejich strany k požadavkům našim ve stejné míře zřetel bude brán.

Práce v komisi ústavní v prvé době zdárně pokračovaly přes veliké obtíže, které bylo překonávati krok za krokem. My jsme neustali v loyálním svém postupu a nepřerušili vyjednávání, i když německé strany v národnostní otázce vzaly slovo zpět, jakkoli jejich členové komise k předloze ve všech podstatných částech dali svůj souhlas. Se značným sebezapřením setrvali jsme v poradách stran i tehda, když němečtí poslanci projevili odpor proti osnově zákona o menšinovém školství, ač před tím jejich delegáti v užším kruhu svolaném, vyslovili souhlas s určitými zásadami zákonodárné úpravy té. Když bylo patrno, že ani komise, tím méně sněm, nebudou s to, aby v tomto období vykonaly úkol sobě vyměřený a když jednalo se o tom, aby bylo nalezeno východiště z povstalé krise, prohlásili jsme dne 14. listopadu ve společné poradě zástupců všech stran krajní ochotu svou k dalšímu jednání tím, že jsme se vyslovili pro to, aby ze sněmu k vyřízení otázek, o něž jde, byla ustavena permanentní komise. Při tom jmenování, jak to bylo od počátku podmínkou našeho vstupu do jednání, žádali, aby zároveň byl učiněn v zemském hospodářství aspoň částečný pořádek. Ve svém usnesení ze dne 15. listopadu učinil však svaz německých poslanců proposice, které již z technických příčin nedají se provésti. Bylo tedy slibně

zahájené jednání o zlepšení poměrů ve vlasti přerušeno jedině vinou stran německých. Jakkoli naše nejlepší snahy za tím účelem, aby byly sjednány snesitelné poměry v zemi, potkaly se i tenkráte s nezdarem, předce neváháme prohlásiti, že i příště, projeví-li se se strany druhé dobrá vůle, jsme hotovi súčastniti se porad o takovém uspořádání poměrů, které by uspokojovalo oba národy.«

Český sněm odročen dne 22. listopadu.

Také moravské sněmování bylo velmi neutěšené. Ježto němečtí a sociálně-demokratičtí poslanci neustávali v obstrukci a důsledně všecku činnost sněmovní mařili, uzavřela vláda dne 10. listopadu sněm. Sociální demokraté omlouvali své jednání tím, že prý nemohou jinak, poněvadž sněmovní většina jest odhodlána ozdraviti zemské finance zavedením takových nových daní, které dolehnou nejcitelněji na nejchudší vrstvy obyvatelstva. Poslanci české většiny vydali manifest k českému lidu na Moravě, v němž se uvádí, že zemské hospodářství vykazuje deficit 100 milionů korun. Nynější většina převzala správu se schodkem; kulturní a hospodářské potřeby českého národa byly tak zanedbány, že nová správa byla nucena k častým vydáním. Proto učinila většina pokus otevříti nové zdroje příjmů. V manifestě konstatuje se dále, že většina osvědčila krajní ochotu vůči novým německým požadavkům tím, že chtěla přistoupiti na stálý vyrovnávací výbor s jedinou podmínkou, že budou vyloučeny politické a národnostní otázky, kteréž delšího vyjednávání vyžadovaly. Němci dali zamítavou odpověď.

Zasedání haličského sněmu bylo velice bouřlivé, ale polské většině podařilo se přece projednati rozpočet. Mezi Poláky a Ukrajinci stala se dohoda v tom směru, že komise má bezodkladně napravovati volební opravu, aniž by rozvrhla počet mandátů mezi obě národnosti, a že vláda musí býti vyzvána, aby co nejdříve svolala sněm, jenž by volební předlohu vyřídil, při níž by při zvýšení počtu přísedících Zemského výboru byl vzat zřetel na Ukrajince. Zajímavým úkazem bylo, že i v Haliči se ozvali Němci žádající, aby při volební opravě na ně byl vzat »náležitý zřetel«. Německé hnutí vzrůstá i v Haliči velmi povážlivě. Němci mají dosti peněz k disposici, zakupují se a zakládají o překot německé školy, peněžní ústavy a různé výbojné spolky. Vedle nich ozývají se také Zionisté.

Delegace zakončily své jednání dne 19. listopadu. Zástupcové všech stran, dr. Kramář a dr. Masaryk, podrobili celou zahraniční politiku hraběte Aehrenthala zdrcující kritice. Také neoslavismus a austroslavismus dostaly se na přetřes a nalezli se Slované, jako Poláci hr. Wodzicki, Jędrzejovicz, Ukrajinec Ceglinsky a Slovinec Ploj, kteří se odřekli neoslavismu tvrdíce, že prý dru. Kramářovi nestačí jen kulturní a hospodářská vzájemnost Slovanů rakouských, tak zvaný austroslavismus. Dr. Kramář odpověděl jim řízně a dokázal, že neznají hlavní zásady novoslovanství. Dr. Masaryk dorážel prudce na hr. Aehrenthala pro jeho machinace s podvrženými dokumenty srbskými ve spolku s rakouským vyslancem v Bělehradě hr. Forgachem.

V Poštorné podařilo se Němcům s pomocí vlády zdolati Čechy při obecních volbách. Češi zvítězili toliko v jediném čtvrtém sboru, tak že většina v novém zastupitelstvu připadla Němcům a přeběhlíkům. Vedle vládního aparátu pracoval i celý aparát dolnorakouského Zemského výboru pod vrchním vedením bývalého ministra křesťanského sociála dra. Gessmanna a žida Rosenbauma.

Říšská rada svolána na den 24. listopadu. V českém táboře stala se radostná událost: v celém českém národě opětně a důrazně vyslovené přání, aby české síly v poslanecké sněmovně konečně se spojily a společně postupovaly, stalo se skutkem. Dne 25. listopadu ustavil se jednotný klub všech českých poslanců na říšské radě, jehož předsedou zvolen dr. Fiedler; do předsednictva povoláni posl. Udržal, dr. Hruban a Klofáč, do poslanecké komise zvoleni za agrární stranu posl. Prášek, baron Rolsberg a Staněk, za náhradníky Rychtera a Zázvorka; za stranu svobodomyslnou posl. Maštálka a dr. Žáček, za náhradníky dr. Čelakovský a dr. Masaryk; za stranu národně-katolickou dr. Horský a dr. Šrámek; za náhradníka Šilinger; z české radikální strany dr. Hajn, za náhradníka Choc. — V první schůzi předložil a odůvodňoval ministr financí dr. Biliński rozpočet na r. 1911. Celkový výdaj vykázán částkou 2.818,196.736 K, celkové příjmy částkou 2.818,507.772 K, jeví se tedy přebytek 311.036 K. — Předseda kabinetu bar. Bienerth pronesl obvyklou řeč o situaci. Bar. Bienerth nepronesl žádné nové myšlenky, jak by se poměry v říši uspořádati daly. Hned v úvodě tvrdil, že prý vláda nemůže vyléčiti všecky bolesti a že rozhodující pomoc mohla by zjednati jedině spořádaná sněmovna, která by náležitým vyrovnáním mezi občanskými stranami opatřila vládě silnou většinu. Mluvčí jednotného českého klubu posl. dr. Fiedler prohlásil ve své řeči dne 6. prosince, že čeští poslanci jsou a zůstanou opposiční stranou vůči nynější vládě a že tato opposice bude těžkým způsobem zdolnou. Dr. Fiedler postavil »nestrannost« kabinetu Bienerthova do pravého světla a prohlásil, že nutno odmítati všecka lidová slova, jimiž bar. Bienerth zval české poslance k přistoupení k vládní většině. »Kdybychom,« pravil, »se dali k tomu zlákati, znamenalo by to pro Čechy ztrátu českých práv.«

Bar. Bienerth rozeslal pozvání k novým česko-německým poradám, které se mají odbývati ve Vídni. Jednotný český klub usnesl se dne 6. prosince konferencí se nesúčastniti, jestliže porady svolá nynější vláda. Za to bylo usneseno súčastniti se jich, jestliže je svolají předsedové společných klubů Čechů a Němců, ve kterémžto případě může býti ke konferenci přibrána též vláda. Porady mají se pak týkati úpravy užívání jazyků u úřadů zeměpanských vůbec, jakož i úpravy otázky úředníků v jejím celém rozsahu. Vyloučeno z porad bylo projednávání zásadní otázky krajských vlád v království Českém. Dále bylo usneseno, aby svolavatelé těchto konferencí pozvali na ně též zástupce sociální demokracie. Vyjednávání nemá ovšem míti žádného vlivu na oposiční postup poslanců českých proti vládě nynější.

Adolf Srb.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. — Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

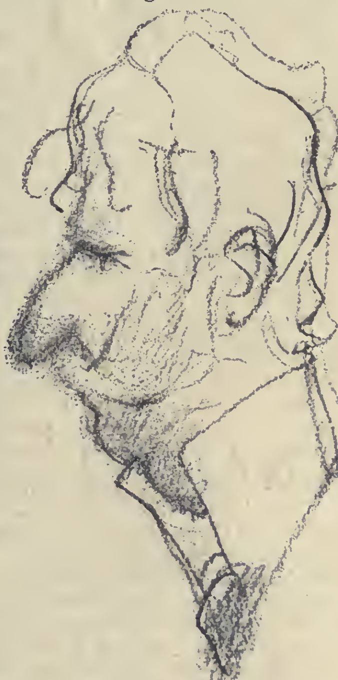
1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 1.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

DÍLA UMĚLECKÁ.

KARRIKATURY. Kreslil *Hugo Böttinger.* (Dr. Desiderius.) 54 listů faksimil. reprodukcí formátu a úpravy umělcova náčrtníku. V orig. vazbě - - K 12·—

...Tato knížka kreseb je hotovou panoramou (pamatujete se na panoramy našich venkovských poutí a trhů?) význačných osobností hudebního, výtvarného, literárního a politického světa, plná skvostných čísel. Není třeba znát je osobně a tváří v tvář. Böttingerova karrikatura vás s nimi seznámí tak, jako byste byli jejich důvěrníky. Každý rys a črt tužky, zdánlivě nonchalantní, sedí jako bod hbitého a jistého končíře a právě na místě nejkarakterističtějším, nešetře sobělibosti ani přátel, ani sebe sama. Někdy zůstává na portrétu anebo jemu těsně v patách (Kovařovic, Rebikov, K. Weis, Ondříček, Sidanner a j.), jenom že ostře pointovaném; jinde se směje sic z plna hrdla, ne však hřmotně a harašivě, jako by měl radost z vlastního nápadu, který i ve větších scénách (»Stěhování«, »Kotěra jde«) nebo v závěrečné humoresce o šesti listech roste z pozorování do plnosti trefné kombinace . . . Veselá knížka z umělecké ruky. — K. B. Mádl v »Národních Listech«.

BÁSNĚ.

BÁSNĚ. Napsal *Oskar Wilde.* Z angličiny přeložil *Ant. Klášterský.* Světové knihovny č. 844—845. 128 stran. 8⁰. Za - - K —·40

K desátému výročí úmrtí Wildeova († 30. listopadu 1900) vyšel tento český, šťastně volený a mistrně ztlumočený výbor poesie tragického apoštola krásy. Kniha obsahuje klassickou báseň »Ravenna«, již dobyl Wilde r. 1878 ceny a prvního literárního úspěchu, dále Básně z r. 1881, jejichž čtvero vydání bylo rázem rozebráno, následují na to Básně za života básníkova nesebrané, mezi nimiž proslulá báseň »Dům nevěstek«, dále slavná »Sfinx« a nejvýznačnější z děl Wildeových »Ballada ze žaláře v Readingu«, ukazující, jak strašný a krutý byl život básníkův v žaláři. Básně vzácné krásy, jejichž převod povznáší české vydání k výši originálu.

KRÁSNÁ PRÓSA.

MISTR KAMPANUS. Historický obraz. Napsal *Zikmund Winter.* Illustroval *Adolf Kašpar. Druhé vydání.* 578 stran kvartu se 73 obrazy. Vypraveno originelním způsobem dle starých typografických vzorů českých XVII. věku. V originelní vazbě, mistrné imitaci starobylých vazeb českých za 20 K, v nádherné vazbě kožené s vlastnoručním podpisem autora - - - - - - - - - - - - K 24·—

Zmenš. titul díla »Mistr Kampanus«.

Kniha vzácná — kniha milá každému upřímnému srdci českému je velkolepá epopej bělohorská »Mistr Kampanus« od dra Zikm Wintra. Tak úchvatně, historicky věrně a živě nebyl nikdy rozvinut obraz bělohorského dramatu jako v této monumentální historické malbě. Vůně života dávno prožitého, světa dávno pohřbeného vane ze živých a krásných těch obrazů románu. Když loni na zimu kniha tato byla vydána ve skvělé umělecké výpravě Kašparově, bylo nám, jako když objeví se někdo, koho jsme již dávno a s toužebností čekali. Ano, velikou a pro moderního Čecha vysoce poučnou tragedii osudné katastrofy bělohorské dosud nám nikdo nepopsal tak, aby sáhnuto bylo k samým kořenům, příčinám a pochybením, jež zavinily takřka zkázu národa. Teprve Winter v překrásné své knize formou románu vylíčil nám celé to prostředí, z něhož katastrofa vznikla. »Mistr Kampanus« je svéráznou a osobitě rušnou historií Prahy z doby bělohorské dílo prodchnuté a oživené uměním básnickým a oděné v bohatou slovesnou i uměleckou formu To je ta kniha, na niž jsme čekali. Nebylo divu, že Wintrův »Mistr Kampanus« jedva se na trhu knihkupeckém objevil, stal se knihou nejhledanější. Během necelého roku byl náklad rozebrán — slova ta mluví za tisíce doporučení! Těchto dnů podáváme dílo v druhém vydání poznovu čtenářstvu, těm, na něž se již z prvého nedostalo. Jsme přesvědčeni, že legie toužebných přátel »Mistra Kampana« letos vyroste a nebude zajisté o letošních Vánocích nikoho, kdo mohl by se rozpakovati, jaký vlastenecký, důstojný a vítaný dar komu vybrati. Prostě poukazujeme na Wintrova »Mistra Kampana«, poznamenávajíce pouze: tato kniha u Čechů má všude být!

DROBNÁ PRÓSA. Napsal *John Henry Mackay.* Přeložil *Jaroslav Pšenička.* Knihovny Zlaté Prahy sv. 56. 170 str. 8⁰ Za - - - - - - - - - - - - K 1·60

Obsah: Úvod. Malíček. Nepřežila. Nejnešťastnější. Poslední dům ve vsi. Hnus. Slepci. Zmužilost zapomenouti. Tehdy náhle se rozpomenul. Přítel Jeník. Odříkání. Na Water of Leith. — Kdykoli jmenováni jsou spisovatelé, kteří jsou chloubou nejnovější literatury německé, nechybí mezi nimi John Henry Mackay, jedna z nejvýraznějších hlav německé moderny, básník s anglickým jménem, filosof, který dovedl povědéti ve svých svérázných spisech něco nového a zjednal si hloubkou svých myšlenek i vroucností svého přesvědčení úctu za hranicemi. Kniha jeho novell pod vuhodné původnosti a logiky chvěje se neznámým chmurným tónem, naplněna je však ušlechtilostí a hlubokým citem. Krásná kniha přátelům vážné četby!

HEREČKA. (Die Rahl.) Román z vídeňského života. Napsal *Hermann Bahr.* Přeložil *Karel Šípek.* Knihovny Zlaté Prahy sv. 55. 284 str. 8⁰. Za - - K 2·60

Sympatické jméno Hermanna Bahra, liberálního a moderního Němce, který již častěji dovedl se svým vlivným slovem v německé publicistice ozvati proti nekulturnímu šovenství svých krajanů, je každému čtenáři zárukou, že dostane se mu vzácného požitku duševního. Znamenitý román Bahrův, začátek široce a hluboce zamýšleného cyklu románového z prostředí uměleckého světa vídeňského, je v pravdě mistrovským dílem belletristickým.

ZIKMUNDA WINTRA SEBRANÉ SPISY z belletrie a z kulturních studií.

Díl I. Rakovnické obrázky. Řada prvá. Sešit 1. Vycházejí v sešitech po K —·30.

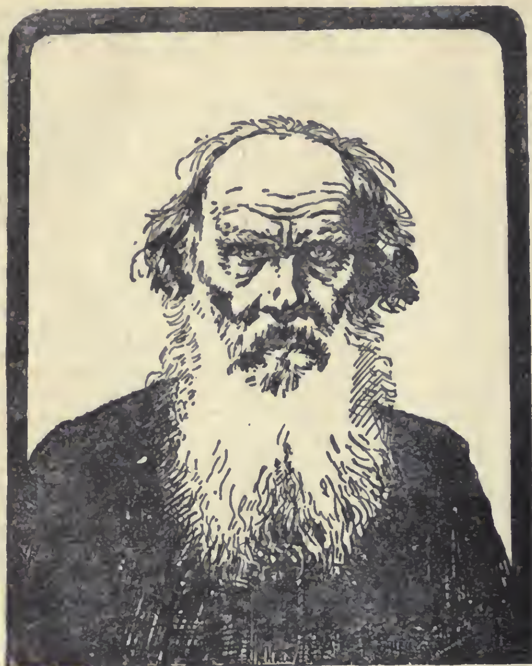
Milá, radostná událost našeho nakladatelského podnikání: zahájeny jsou sebrané spisy Wintrovy! Za několik málo dní budou tomu právě čtyři roky, co jsme v Čechách oslavili šedesáté spisovatelovy narozeniny — a tenkráte ukázalo se, co srdečného zájmu, co lásky a vroucné účasti přiklonilo se v české veřejnosti k tomuto milému zjevu. Tehdy byl Zikmund Winter ještě professorem akademického gymnasia, dnes je školním radou na zasloužilém odpočinku — a autorem »Mistra Kampana«. Snad tento titul, ve Wintrově životním významu nejčestnější, bude i nejmilejší a nejpopulárnější ozdobou jeho jména pro čtenáře Sebraných spisů. Autor »Kampana«! Vždyť v této knize slavné a krásné, třebaže dějem svým připiaté k nejsmutnější historické události českého národa, jako by vyvrcholeno, takřka zhuštěno bylo vše, čím se nám stal Zikmund Winter literárně drahým a umělecky výrazným a nezapomenutelným. Winter — umělec vyrostl z Wintra vědátora. Jako učitele historie připoutaly jej k sobě archivy. Ale nepoutala ho snad historie ve svých válkách a mírech, ve svém boření trůnů a stavění nových —: oblíbil si kulturní, vzdělanostní ráz dějin, ponořil se do starých listin a knih, ve kterých znamenáno, jak žili lidé tenkrát a tenkrát, jaké byly jejich zájmy a potřeby ve věci vzdělání, bydlení, jídel, krojů, léků . . ., jaké bylo jejich náboženské i mravní přesvědčení, jak se bavili, jak žili, jak se kde vzdělávali, jak umírali. Tisíce a tisíce výpisků nashromáždil si Winter za ona léta přípravná, kdy prostudovával množství velikých archivů domácích a zahraničných a tímto způsobem sebral takové spousty materiálu, že nikoho nemohla později překvapiti ona nesmírná množství živých a úchvatných dokladů, jimiž své literární dílo oživil, prohloubil a svrchovaně vyzdobil. Tak vyrostl Winter-novellista z určitých faktů jako vyrůstá bohatě rozkvetlý strom ze živého plodného jádra. A byv nadán mimo to podivuhodným talentem psychologickým a vedle toho i živým smyslem pro rázovitost mluvy, pro historicky věrné zabarvení jazyka, podal nám svým belletristickým dílem literární dar, který byl pro nás v tom všestranném ohledu n ě č í m n a p r o s t o n o v ý m a d r a h ý m, p r á v ě p r o t o s v é u m ě l e c k é p r v e n s t v í. Sebrané spisy Wintrovy staly se skutkem a vycházejí v sešitech po 30 hal. Winter dovede vykresliti plastický obraz naší minulosti a předvést sytě a dobově věrně kus naší minulosti. Pod jeho rukou kouzelně oživuje ten mrtvý, dávno už setlelou čísi rukou snesený historický mateirál. Autor vdechl mu znovuzrozené mládí a vykouzluje obrázky, plné životního dechu, zdravé rosy a mízy. Sebrané spisy dra Zikm. Wintra zahájeny jsou jeho rozkošnými »Rakovnickými obrázky« a lze si objednati sešit ukázkový v kterémkoli knihkupectví.

SPISY LVA NIK. TOLSTÉHO. LIDOVÉ VYDÁNÍ. I. Anna Karenina.

Přeložil *Jar. Hrubý*. Sešit 1. Sešit o 64 stranách za - - - - - - - - - - 20 hal.

Každý prostý i vzdělaný čtenář při nedávných zprávách o úmrtí Tolstého, velikého »proroka jasnopoljanského«, zatoužil, aby velký jeho odkaz lidstvu, slavná díla literární, stala se také jeho majetkem. Chceme, aby dílo velebného jasnopoljanského proroka stalo se údělem všech českých srdcí a podnikáme proto nové, velmi laciné lidové vydání Tolstého knih. Knihy ty zachycují celý život Tolstého, ve všech jeho nejušlechtilejších vznětech, ve všech jeho snech, tužbách a kulturních sklonech v celém rozsahu jeho velkého uchvacujícího požehnaného umění. Knihy ty budou mluvčím onoho zářivého ducha, který byl podle slov Turgeněvových po Dostojevského smrti »jedinou nadějí osiřelé ruské literatury«, a který se stal za těch 30 let, co slovo bylo vyřčeno, naděje oné svrchovaným splněním. Tolstoj je dle úsudku celého světa největším ruským realistou. Jeho stěžejní dílo náleží krásnému písemnictví, a přes to, že v letech pozdního stáří cenil si autor více svých pojednání náboženských a umravňovacích, bude svět přece jen pohlížeti najnadšeněji k jeho velikým románům »Vojna a mír«, k jeho »Anně Karenině« a »Vzkříšení«, k jeho veliké řadě skvělých povídek a novell, k jeho nečetným sice, ale za to svrchovaně působivým dramatům. V čem tkví ta jejich okouzlující síla? Tolstoj je předně velikým borcem života a znatelem lidské duše. Než se odhodlal psáti, hnán k tomu prudkou ctižádostivostí a dychtivým příkazem uměleckého nitra poznal svět v jeho

*

nejrozmanitějších formách a vztazích. Když napsal »Vojnu a mír«, jednu ze svých nejrozsáhlejších a v prvních částech také nejumělečtějších prací, uvidělo lidstvo jasně ten obrovský pokrok a rozdíl. Tolstoj vrhl se tu s odvahou na předmět, který už sám sebou mohl vyčerpat velkého ducha: na válku. Pověděl pravdu, ne proto, aby káral, ale proto, aby pozvedl svoji vlast prostřednictvím poznání k ideálním výšinám dobra a síly. Nešetřil světly tam, kde opravdu zářila, ale jadrně nebojácně a s plným vědomím zodpovědnosti podtrhoval chyby, neřesti a nedostatky, které hrozily záhubou do budoucnosti. Už tehdy byl tedy apoštolem! A když — zakotviv v klidný a šťastný život rodinný — psal svoji zázračně krásnou »Annu Kareninu«, ten veliký sen o lásce čisté a oddané a onu velikou kletbu zločinné vášně smyslů, která se stává záhubou rodů i států, měl opět před očima celou společnost, celou ruskou matičku zemi, a ne pouze těch pět, šest rodin aristokratických, do kterých položil děj. Krásná hříšnice Anna, která se stává milenkou sobeckého důstojníka, je tu zrovna typem pro sílu vášní a pro vratkost lehce založených povah — a takový Levin anebo Kiti jsou zrovna symboly dobroty, vroucnosti, jasu, života a zdravých křesťanských ctností. Když psal toto dílo, byl Tolstoj unešen čistě uměleckými cíli. Proto tam také najdeme tolik vroucného zaujetí přírodou, tolik barev a štěstí z nich, tolik nádherných obrazů krajin a společenských zábav. Odevzdávajíce lidové vydání spisů Tolstého českému čtenářstvu přejeme si upřímně, aby vykonalo svůj obrodný a vzdělavací úkol právě v tom lidu, pro nějž — bez rozdílu národnosti — Tolstoj žil, myslil a díla svoje napsal.

ZLATÁ PRAHA PAMÁTCE LVA NIKOLAJEVIČE TOLSTÉHO. Velký pamětní list se 43 obrazy v textu a zvláštní přílohou umělecky provedeného portrétu Tolstého. 20 fol. stran za - - - - - - - - - - - - - - K 1·—.

Je jen aktem povinné piety českého národa k velikému spisovateli země ruské, tento nádherný pamětní list, jenž na 20 fol. stranách oceňuje nejen život, ale i vzácné literární a umělecké dílo Tolstého a všestranné jeho působení. Bezprostřední názor na filosofii Tolstého z posledních dob jeho života podává Tolstého předmluva k obrazům Orlova ze života mužického, obraz jeho soukromého života načrtnut je v článku K. Velemínského »Z Jasné Poljany«, dále »Rozloučení s Jasnou Poljanou« a »Poslední okamžiky Tolstého a jeho pohřeb.« Vzácnou a nádhernou tuto publikaci doporučujeme na památku všem, kdož s dychtivým zájmem sledují vše, co souvisí se jménem Tolstého.

LEV N. TOLSTOJ: SMRT IVANA ILJIČE. Povídka. Přeložil *Jar. Hrubý*. Světové knihovny č. 848—849. 98 str. 8⁰ - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40.

Z četných menších prací Tolstého snad nejpřednější místo zaujímají »povídky sevastopolské« a mezi nimi nejkrásnější: Smrt Ivana Iljiče, dílo kvalit opravdu vzácných, pocházející z doby, kdy Tolstoj nalézal se na výši své tvůrčí síly. Laciné vydání tohoto krásného díla zajisté upřímně vítáno bude zejména v době nynější, kdy lidstvo truchlí nad mohylou geniálního ruského spisovatele.

VYBRANÉ POVÍDKY. Napsal *André Theuriet*. Přeložil *Josef Kubín*. Světové knihovny č. 846—847. 128 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40.

Drobná prosa veleplodného romanopisce a povídkáře francouzského jistě patří do rámce »Světové knihovny« jak svým autorem, tak skutečnou svoji literární cenou. Mistrovské ty drobnůstky umění vypravovatelského mají četnou a vděčnou obec čtenářskou nejen doma ve Francii, ale vůbec ve všech kulturních národech. I naše čtenářstvo rádo seznámí se s povídkami spisovatele dávno uznaného a oblíbeného.

ZMOUDŘEL. Novella. Napsal *Petr Dimitrij Boborykin.* Z ruštiny přeložil *A. G. Stín.* Světové knihovny č. 838—840. 236 str. 8°. Za - - - - - - - - - K —·60.

Letos v říjnu bylo tomu 50 let, co vyšla v Rusku první komedie P. D. Boborykina, snad nejplodnějšího spisovatele ruského, jenž vynikaje neobyčejným bystrozrakem, vedle Turgeněva býval vždy mezi prvními, kteří odráželi společenské »momenty«, zrození nových nálad a zlobu dne. Jeho spisy vydaly by přes 100 svazků po 400 str. a ve všech těch pracích je originálním letopiscem ruské společnosti posledních čtyřiceti let. Nejpopulárnější novella jeho »Zmoudřel« stala se jistým typem v ruské literatuře a slovo »zmoudřel« na Rusi okřídleným: »zmoudřel« renegát, který se dlouho přemáhal, ale konečně neodolal touze po vlivném postavení a zradil ideály mládí svého. Ukázka uměleckého díla Boborykinova zajisté bude zajímati i naše čtenářstvo, které přesyceno nekritickými překlady moderních literárních »veličin« ruských, rádo sáhne po knize skutečně krásné.

SPISY POUČNÉ A VĚDECKÉ.

BULHARSKO-ČESKÝ SLOVNÍK. Sestavil *Vladislav Šak.* Vychází v sešitech o 32 stranách. Formát 8° po - K —·40.

Mladá literatura carství bulharského vynucuje si čím dále tím větší pozornosti v literárním světě evropském a zejména slovanská písemnictví, mezi nimiž na prvém místě ovšem písemnictví české, hojnými ukázkami seznamují svoje čtenáře s uměním bulharským. Živé tyto styky, podporované i zájmy obchodními a průmyslovými, přirozeně vyžadují si díla, kteréž by českému čtenáři mohlo býti pomůckou při četbě bulharských originálů. Professor Šak, spisovatel a básník český a bulharský, zasloužilvši si čestného názvu »českého konsula« v Bulharsku, byl přímo povolán sestaviti takovou slovníkovou pomůcku. Jako bulharsko-český slovník bude stručným a přece výstižným a znamenitou příručkou všem, kdož jakkoli bulharštinou se obírají.

ŘIHOVA NĚMECKÁ MLUVNICE A ČITANKA. Podle vydání pro nižší třídy škol středních pro potřebu škol obchodních zpracoval *Karel Taubenek.* Se 4 vyobrazeními a přílohou: Přehled slov a rčení z oboru obchodního. 222 str. v 8°. Váz. za - K 3·—.

Známá Řihova methoda, jak učiti cizím jazykům, dávno byla již odborníky za výbornou uznána, čehož dokladem je velké rozšíření učebnic, složených Řihou nebo na základě jeho methody. Právě pak nastávajícím obchodníkům, učícím se nutné němčině, nejlépe se methoda Řihova hodí: při veliké zásobě slovního materiálu používá co nejméně grammatické přítěže, přihlížejíc k praktické stránce a žádoucí úspoře času. Výbornou učebnici, sestavenou se zřetelem ke všem potřebám obchodním, doporučujeme nejen pozornosti všech obchodních učilišť, jakož i jejich učitelstva, ale i vůbec každému mladému obchodníku, jenž s obchodním heslem »snadno a rychle« chce se němčině dokonale naučiti.

METEOROLOGIE A KLIMATOLOGIE. Napsal prof. dr. *Vilém Trabert.* Přeložil a upravil dr. *Rudolf Schneider.* S 28 vyobrazeními a 2 barev. přílohami. 176 str. 8°. Za - K 3·—.

S potěšením sluší proto uvítati toto dílo, vynikajícího německého odborníka, které podává populárním způsobem všeobecný přehled moderní meteorologie a klimatologie. Toto české vydání není doslovným překladem originálu, nýbrž bylo na několika místech pozměněno ve směru novějších výzkumů, čímž ovšem kniha jen získala. Překladatel, sám dlouholetý pracovník v oboru meteorologie, věnoval své práci největší péči, tak že překlad je vskutku vzorný a velmi pěkně se čte. Můžeme proto říci, že knihou touto dostává se našemu písemnictví skutečného obohacení, a že jí platně vyplněna dosavadní mezera. Českému obecenstvu můžeme »Meteorologii« tuto co nejvřeleji doporučiti.

O CHOROBÁCH POHLAVNICH a jich sociálním nebezpečí. V lidových rozpravách lékařských c. k. čes. university v Praze r. 1910 přednesl *doc. dr. Šamberger.* Lidových rozprav lékařských č. 100 26 str. v. 8°. Za - - K —·50.

Mezi ochrannými prostředky proti všem nakažlivým nemocem je poučování obecenstva přístupně psanými brožurami, jak jest se chrániti před blížícím se nebezpečím. Výborným takovým spisem je výše uvedená knížka doc. dra Šambergra, jenž přesvědčivě a jasně vykládá o podstatě chorob pohlavních a nebezpečí z nich i o způsobech, jak jim lze zabrániti.

HUDBA.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Rediguje *V. J. Novotný.* Ročník XV. Čís. 1. *J. Holý* op. 57. Polonéza. Pro klavír na dvě ruce. Čís. 2. *E. Axman,* Skizzy pro klavír na dvě ruce. Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto přílohu měsíčně vycházející čtvrtletně pouze K 1·20. Jinak stojí každé číslo - K 1·—.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

První moderní román český přeložený do ruštiny! Zdá se, že konečně ledy netečnosti, jakéž v ohledu literárním až dosud Rusové k nám chovali, jsou prolomeny významnou událostí literární. Těchto dnů objevil se na ruském knižním trhu typograficky sličně vypravený svazek názvu: Václav Hladík: Deputat i ugolnyj baron. Roman. Perevod s češskago V. Juženina. Izdajetsja pri učastiji Naučnago Slavjanskago Komiteta. S. Peterburg 1911. Je to ruský překlad románu Hladíkova *»Evžen Voldan«,* jejž vydal J. Otto v Praze a prvý moderní román český, kterýž objevuje se v ruském rouše! Překladu připojen je úvod V. Bechtěreva a výňatky z českých kritik románu Hladíkova. Předmluva konstatuje, že Nauč. Slav. komitet obral si za úkol, seznamovati ruské čtenářstvo i s českou literaturou, aby ruské čtenářstvo sblížilo se s národy, které tak živě v poslední době zajímají ruskou veřejnost. Krásný román Hladíkův bude zajisté pro ruské čtenáře nejlepší ukázkou z moderní české belletrie. Naše čtenáře znovu na český originál »Evžena Voldana« vydaný u J. Otty upozorňujeme.

Kdo chystá štědrého »Ježíška«, tomu doporučujeme jako dobrou a vítanou příručku Ottův illustrovaný vánoční katalog vydaný těchto dnů nakladatelstvím J. Otty v Praze ve vkusné úpravě. V tom ohledu je tento katalog opravdu výbornou pomůckou a pokyny jeho budou radostně vyhledávány zejména těmi, kdož při svém nákupu bývají na rozpacích, co vhodného vybrati. Z bohatého skladu Ottova nabízejí se tu skvělé poklady literární a umělecké, pěkné knihy nejoblíbenějších spisovatelů českých i cizích, nádherná díla illustrovaná, vhodné spisy poučné, z nichž zejména bude vyhledáván jednodílný výtečný »Ottův kapesní slovník naučný«, jako nejpřiměřenější dar dospělým i mládeži. Firma Ottova doporučuje ve svém 61 illustracemi ozdobeném katalogu výborná díla pro každý věk a každý stav a mimo to četné překrásné obrazy v dokonalých barevných reprodukcích. Doporučujíce pozornosti českého obecenstva tuto výbornou příručku, kterouž nakladatelství Ottovo pokud zásoba stačí rozesílá *zdarma,* přejeme si nejvroucněji, aby knížka ta přinesla letošnímu trhu vánočnímu nejhojnějšího posílení — české knize a českému umění!

Skvostné dary vánoční

nádherná díla obrazová, literární a umělecká.

doporučuje mimo jiné z bohatého svého skladu **J. OTTO v Praze,**

Karlovo nám. 34. Pobočný závod ve VÍDNI, I. okr., Gluckg. 3.

Knihy vesměs ve skvostných vazbách

NOVINKA! **MISTR KAMPANUS.** Historický obraz od **Z. Wintra.** S nádhernou uměl. výpravou **Ad. Kašpara.** 73 obrazů. Druhé vydání. V orig. skv. vazbě **20 K,** v pův. skv. vazbě s vlastnoruč. podpisem autora **24 K.**

Monumentální díla o českých krajích! Dary skvělé a umělecky cenné!

Šumava, se 124 obrazy - - - - - - - - - - - K 32·—
Vltava, se 142 obrazy - - - - - - - - - - - » 28·—
Praha, hrad král., se 208 obrazy - - - - - - » 36·—
Praha, město a okolí, se 403 obrazy - - - - - » 51·20
Polabí, se 203 obrazy - - - - - - - - - - - » 33·20
Hory Orlické, se 179 obrazy - - - - - - - - » 31·—
Jihovýchodní Čechy, se 170 obrazy - - » 29·60
Středohoří, se 195 obrazy - - - - - - - - » 31·40
Táborsko, se 205 obrazy - - - - - - - - - - » 29·60
Západní Čechy, se 375 obrazy - - - - - - - » 53·—
Krušné Hory, Poohří, se 251 obrazy - - » 40·40
Rakovnicko, Slansko a středočes. Mezihříčí, se 302 obrazy - - - - - - - - - - » 44·—
Severní Čechy, Pojizeří, se 436 obr. - » 51·20
Severní Čechy, Krkonoše, se 298 obr. » 33·20
Východní Čechy, se 442 obrazy - - - - - - » 54·80

Nádherná umělecká obrazová alba:

NOVINKA! **KARRIKATURY** od Ed. Böttingra. 54 faksim. listů. Veselá umělecká kniha. Váz K 12·—.

BROŽÍKOVO ALBUM, 130 velikých skv. obrazů. Skvělá úprava - - - - - - - - - - - K 100·—

ŽIVOT A SEN PŘÍRODY, 3 pastelly a 12 kreseb FERD. ENGELMÜLLERA - - - - - - » 15·—

MAROLDOVO ALBUM, 55 obrazů. Skv. úprava - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K 30·—

ALEŠŮV ŠPALÍČEK jednoho sta národních písní a říkadel - - - - - - - - - - - - - » 12·—

PÍSMO SVATÉ. 230 obrazů GUST. DORÉ. Textové ornamenty od Enr. Giacomelli. Nádherné umělecké vydání domácí bible. Vydání pro **katolíky** o dvou dílech K 139·20. — Text českobratrský (kralický). 1 díl K 85·60.

Skvostně illustrovaná díla — nádherné dary!

Pohádka máje, román V. Mrštíka, s illustracemi Braunerové - - - - - - - - - - - - K 11·60
Filosofská historie, román Al. Jiráska, s obrazy Ad. Kašpara - - - - - - - - - - - - » 13·—
Psohlavci, román Aloisa Jiráska, s obrazy Mikuláše Aleše - - - - - - - - - - - - - - » 11·—
Píseň o Činu, báseň Fr. S. Procházky, s illustracemi K. L. Klusáčka - - - - - - - - » 10·—
Povídky, arabesky a humoresky Svat. Čecha, s illustracemi V. K. Maška - - K 26·—
Konec světa, od C. Flammariona, se 120 obrazy franc. umělců - - - - - - - - - - - - - » 7·20
Pařížští Mohykáni. Román Alex. Dumasa, s illustracemi V. Olivy - - - - - - - - - » 20·—
Vzkříšení, román L. N. Tolstého, s illustracemi Pasternaka - - - - - - - - - - - - » 8·—

Nádherně illustrovaná díla cestopisná, skvostně vypravená!

TIBET. Velké dílo cestopisné. Napsal **dr. Sven šl. Hedin. Novinka!** Dva díly se 362 obrazy v textu a 10 kartony, 7 mapami v textu a 2 velkými mapami v příloze. Dva skvostně vázané díly . . . . K 26·50

Z OVZDUŠÍ HAREMŮ A POUŠTÍ, napsal Fr. Klement. Se 108 obrazy . . . . K 10·—

K JIŽNÍ TOČNĚ, dva roky ve sněhu a ledu, cestopis dra O. Nordenskjölda; dva svazky se 4 mapami a 300 obrazy . . . . K 19·80

Cesta kolem světa. Líčí **Josef Kořenský.** Dva veliké díly se 606 obrazy v textu a 53 uměleckými přílohami. Ve dvou skvostných vazbách . . . . K 37·—

K Protinožcům, cesty po Australii a j. od J. Kořenského, se 483 obrazy - - - - - - - - - K 32·80
Na severní točnu, cestopis Fr. Nansena, se 219 obrazy a 4 mapami - - - - - - - - - - » 30·40
Švýcarsko, potulky turistovy v údolích a na horách od E. M. Rutte, se 232 obrazy - - » 26·30
Japonsko, z cesty kolem světa vylíčil Jos. Kořenský. Se 237 obrazy - - - - - - - - - - K 13·—
Nová země na severu, cestopis kap. O. Sverdrupa, se 271 obrazy - - - - - - - - » 30·80
Z českého Jihu, od Fr. Ad. Šuberta, se 103 obrazy - - - - - - - - - - - - - - - - - » 9·60

BREHMŮV ŽIVOT ZVÍŘAT, nádherně illustr. vyd. se 1716 obrazy v textu a 122 malovanými tabulemi. Šest velikých dílů v nádher. vazbách . . . . K 155·—

Vhodný dar každému: OTTŮV MALÝ SLOVNÍK NAUČNÝ. **Dvoudílný.** Redaktor FR. AD. ŠUBERT. S přečetnými illustracemi v textu a mnohými obrazovými přílohami. Dva skvostně vázané díly **K 58·—.**

Své dámě věnujte **Kalendář paní a dívek na rok 1911.** Skvostně illustrovaný. Vkusně vázaný K 2·40.

Illustrovaný vánoční katalog **knih a uměleckých děl, za dary vhodných, rozesílá se, pokud zásoba stačí, zdarma.**

Ku štědrovečerní nadílce

vybírejte mládeži z následujících krásných knih:

Pro děti od 6-8 let

Veselé hlásky. Verše hodným dítkám od V. Sokolové. S 28 malovanými obrázky. Vkus. váz. K 4·80

Básně pro mládež od Jos. V. Sládka. Zvony a zvonky. Illustr. Aleš. Váz. . . . . K 2·60
Zlatý máj. 24 písní. Váz. . . . . » 1·60

Pro děti od 8-10:

Naše děti. Sepsal Fr. Bartoš. Illustroval M. Aleš. Skv. váz. . . . . K 7·40
Andersenovy pohádky a povídky. 3 svazky. Skv. váz. „ 6·40
Hauffovy Pohádky. 2 svazky skv. váz. . . . . „ 4·40

Národní pohádky. Sebral J. K. Hraše. Illustroval St. Hudeček. Váz. . . . . K 3·80
Bajky. Sepsal J. K. Hraše. Illustroval St. Hudeček. Váz. . . . . „ 4·20

Spisy pro mládež do 14 let:

Obrázkové cestopisy Jos. Kořenského:

Amerika. S 59 obr. a 5 map. . . Skv. váz. K 5·40
Žaponsko. S 59 obr. . . . . „ „ „ 5·—
Čína. Se 08 obr. a 4 map. . . . „ „ „ 7·—
Plavba do Australie. S 31 obr. . . . . „ „ 2·60
Na Labutí řece. S 61 obr . . . . . . „ „ 2·60
Cesty po Australii jižní, s 93 obr. . . „ „ 3·40
Cesty po austr. Viktorii, s 61 obr. . . „ „ 3·60
Na jihu Nového Zélandu, s 45 obr. . . váz. K 3·—
Na severu Nového Zélandu, s 72 obr. . „ „ 3·60
V jižním moři, s 39 obr. . . . . . . „ „ 3·—
Ve Vých. Australii, s 27 obr. . . . . . „ „ 2·60
V Malajsku, s 54 obr., 2 map. a 1 příl. „ „ 3·10
V Siamu a Číně, s 30 obr. . . . . . „ „ 3·—
Po druhé v Žaponsku, s 25 obr. a 2 příl. „ „ 3·—
Sibiří napříč, s 28 obr. a 2 map. . . . „ „ 2·60

Moře a jeho tvorstvo. Napsal B. Bauše. S 10 barevnými tabulemi a 141 obrazy. Skv. váz. K 10·—
Šotci krále Holce. Básně Fr. S. Procházky. Illustroval V. Oliva. Skv. váz. . . . . „ 8·—
Sto lidových písní československých od Fr. Bartoše. Illustr. M. Aleš. Váz. . . . . » 2·80
Obrázky z pravěku země české, od prof. A. J. Bernarda, se 198 illustr. Váz. . . . . „ 3·60
Dvě kytky bájek od J. F. Hrušky a Fr. Procházky. Váz. . . . . „ 3·—
V záblescích staré chodské slávy od J. F. Hrušky. Váz. „ 2·70

Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu, od prof. M. Molčíka, illustr. Váz . . K 2·20
Sbírka pověstí historických lidu českého. Sebral prof. A. Sedláček, s 61 obr. a 2 malov. přílohami. Váz. . . . . „ 3·20
Národové evropští. Napsal prof. dr. Jar. Vlach. S illustracemi. Váz. . . . . „ 3·20
Dary přírody. Napsal prof. F. V. Vykoukal. Váz. „ 2·50
Kytice z básní K. J. Erbena. Skv. váz. . . . . „ 1·90
Ze zašlých dob. Povídky Al. Jiráska. Váz. . . . „ 3·—

Spisy pro dívky:

Babička od Bož. Němcové. Skv. váz. . . . . . K 2·40
Božena Němcová. Životopis od V. Vávry. S 30 illustracemi. Skv. váz. . . . . „ 4·—

Kniha W. V. Napsal W. Canton. S illustracemi. Skv. váz. . . . . K 3·—

Spisy pro dospělejší mládež:

Znamenitý dar pro celý život!

OTTŮV KAPESNÍ SLOVNÍK NAUČNÝ, **jednodílný.** Se 3000 illustr. a 7 map 50.000 hesel. Eleg. váz. . . . K **16·—**

Psohlavci. Román Al. Jiráska. S illustracemi M. Aleše. Skv. váz. . . . . K 11·—
Filosofská historie. Román Al. Jiráska. S illustr. Ad. Kašpara. Skv. váz. . . . . „ 12·—
Píseň o Čínu. Báseň Fr. S. Procházky. Illustr. K. L. Klusáček. Skv. váz. . . . . „ 10·—
Konec světa. Napsal C. Flammarion. Se 120 ilustr. Skv. váz. . . . . „ 7·20
K jižní točně. Velký cestopis dra. O. Nordenskjölda. Se 300 obrazy a 4 mapami. 2 skv. váz. svazky . . . . „ 19·80
Athény. Napsal dr. J. V. Prášek. S 45 obr. Skv. váz. „ 11·—

Z českého Jihu. Napsal Fr. A. Šubert. Se 103 illustr. Skv. váz. . . . . K 9·60
Astronomie pro každého. Napsal S. Newcomb. Se 112 obrazy Skv. váz. . . . . „ 4·70
Komenského Labyrint světa a ráj srdce. Skv. váz. „ 2·40
Od kolébky našeho obrození. Napsal řed. Fr. Bílý. Váz. . . . . „ 2·70
Katechismus dějin umění. Napsal J. Braniš. Se 206 obr. Váz. . . . . „ 3·60
Výbor z poesie V. Hálka. Váz. . . . . „ 3·20
Výbor ze spisů K. Havlíčka Borovského. Váz. . „ 3·20

Fotografie ve vědě a praxi, od prof. dra. V. Novaka. Váz. . . . . K 4·20
Člověk a jeho dílo. Napsali Herbertsonovi. Se 24 obr. Váz. . . . . „ 3·—
F. L. Věk. Román Al. Jiráska. Díl I. Skv. váz „ 3·80
Slávy dcera. Báseň J. Kollára. Skv. váz. . . . . „ 3·10
Ohlasy písní ruských a českých od Fr. L. Čelakovského. Skv. váz. . . . . „ 1·80
První lidé na měsíci. Román H. G. Wellse. Skv. váz. . . . . „ 4·40
Stroj času. Neviditelný. Romány H. G. Wellse. Skv. váz. . . . . „ 5·10
Ottův Slovníček česko-německý a německo-český. Vkus. váz. . . . . „ 5·—

Mitrovice Příhody na cestě do Cařihradu. S obr. Váz. K 3·60
Výbor z prósy Jana Nerudy. Váz. . . . . „ 3·—
O magnetismu a elektřině, výklady dra. Vl. Horáka. Se 125 obr. Váz. . . . . „ 6·40
Lékaři a travíči z říše rostlinné. Napsal dr. D. Panýrek s illustr. Váz. . . . . „ 3·40
Bájesloví římské a řecké. Napsal Fr. Ruth. S 31 illustr. 3 díly. Váz. . . . . „ 9·40
Za českou osvětu. Napsal řed. Fr. Šafránek. Váz. „ 3·60
Karel Hynek Mácha. Výbor ze spisů. Váz. . . „ 2·70
Kytka ballad, romancí a legend Jar. Vrchlického. Váz. „ 2·40
Kytka lyriky Jar. Vrchlického, Váz. . . . . . „ 3·—
Legenda o sv. Prokopu od Jar. Vrchlického. Vydání pro mládež. Váz. . . . . „ 2·40

Illustr. vánoční katalog knih a uměleckých děl, za dary vhodných, rozesíláse, pokud zásoba stačí, **zdarma.**

Veškera tato díla jsou na skladě v každém knihkupectví.

Veškera tato díla jsou na skladě v každém knihkupectví.

J. OTTO V PRAZE

Karlovo náměstí 34. Filiálka **ve Vídni** v I. okr. Gluckg. 3.

Pravá: FRANCKOVKA: z Pardubic doporučována budiž všem šetrným hospodyním jakožto: nejlepší: přísada ku kávě.

VLČKOVY OSVĚTY

starší ročníky

za cenu velmi sníženou prodává

Anna Vlčková,

Kr. Vinohrady, Čelakovského ulice čís. 165.

Žádejte prospekty!

Hrabě L. N. TOLSTOJ
SPISY.

Výborné české překlady z Ruské knihovny.

Celkem vyšlo:

1. Povídky I. . K 3·—
2. Povídky II. . K 3·—
3. Dětství, chlapectví a jinošství . . . . . K 3·—
4.—6. Anna Karenina (3 sv.) . K 7·40
7. Povídky a dramata III. . . K 3·—
8. Povídky a dramata IV. . . K 2·60
9. Paedagogické stati . . . . . K 2·40
10. Vzkříšení, román . . . . K 4·80
11. Povídky pro lid . . . . . K 3·—
12.—15. Vojna a mír, román (4 sv.) . K 8·—

Každý díl váz. o 60 h více.

Nakladatelství J. OTTY V PRAZE.

České víno!

Beřkovická vína

doporučují se jako ryze česká, velmi zdravá, lahodná, posilující, četnými lékaři doporučená.

Veškeré dotazy vyřídí Správa vinařství prince Ferdinanda z Lobkovic v Dolních Beřkovicích u Mělníka.

Hlavní sklad pro Prahu Hybernská ul. č. 15.

Hlavní zástupce pro Prahu ADOLF TÁBOR Král. Vinohrady, Karlova ulice č. 5.

Vinárna v Praze-II., Havlíčkovo náměstí číslo 5. (Lobkovický sklep.)

---

1. sešit roč. 39. nejstaršího belletristického časopisu a orgánu Literárního odboru Umělecké Besedy ~~

LUMÍRA

žádejte na ukázku! — Půlletní předplatné poštou

= 5 korun =

V každém knihkupectví!

Nakladatelství

J. OTTY V PRAZE,

Karlovo nám. 34.

Umělá **parostrojní barevna** a chemická prádelna **František Červenka v Pardubicích** provádí **chemické čidění a barvení** veškerých druhů látek a šatů dle nejnovějšího osvědčeného způsobu u Nejsolidnější obsluha. Denně rozesílání poštou.

PRVNÍ ČESKÁ všeobecná akc. společnost pro pojišťování **NA ŽIVOT**

naproti »Národnímu divadlu« v Praze.

Poskytuje nejlepší zabezpečení stáří a rodin.

Žádejte prospekt.

Nový seznam SVĚTOVÉ KNIHOVNY úplný dle čísel i oborů, PRÁVĚ VYŠEL a rozesílá se ZDARMA. Žádejte v kterémkoli knihkupectví.

Nakladatelství J. OTTY v Praze, Karlovo n. 34.

Nákladem knihkupectví. E. Šolce v Telči. Malá knihovna spisů poučných. Číslo 93—96. **Biografický a bibliografický slovník českých spisovatelů.** Napsal J. F. Urbánek. Díl I. Básníci a belletristé (1800—1910). Čís. 97.—100. Díl druhý. Spisovatelé vědečtí (1800—1900). Každý díl po 80 h. — Česká expedice XX. století. Rediguje Lad. J. Živný. Svazek 3. Mychajlo Kočubyňskyj. **Z hlubin duše.** Přeložil z ukrajinštiny V. Charvát. Úvod napsal H. Boczkowski. 1 K.

Nakładem Towarzystwa historycznego we Lwowie. **Kwartalnik historiczny**. Organ towarzystwa historycznego założony przez Xaweriego Liskego. Redaktor Aleksander Semkowicz. Rocznik XXIV, zeszyt 3—4. We Lwowie. Glówny sklad v ksiegarni Gubrynowicza i syna. Obsahuje 12 rozprav, 10 pojednání, kritiky, bibliografii historie všeobecné a polské, dále zprávy o zasedáních Towarzystwa historicznego a polemiky.

Godišnik na sofijskija universitet. V. 1908—9. I. Istoriko-filologičeski fakultet. Sofia 1910. Obsahuje práce: Prof. Dr. A. Iširka: Hidrografia na Blgarija. Prof. dr. P. Noikov: Pedagogia na L. N. Tolstoja. Prof. dr. Iv. Georgov: Slovinjat imot v dětskija govor. Prof. dr. N. Alexiev: Prinos km yčenetto za voljata. Assistent zeměpisu J. Rodev: Kartometričeski prinosi za izučvane na Blgarija.

Nákladem Matice srbské v Novém Sadu. Knjige Matice srpske. Broj 42. **Naša narodna prosveta.** Zadače joj i potrebe. Napisao Ljubomir Lotič. — Knjige za narod. **Polikuška.** Pripovetka Lava N. Toltoga. Preveo s ruskago Nik. Nikolajevič.

Německá firma Wetzlerova odepřela zpravodaji Vlčkovy »Osvěty« vstupenku do posledního koncertu, který uspořádala; nebudeme tedy o jejích koncertech přinášeti referáty. *Red.*

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 2.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze, knihkupce české university. Zikmunda Wintra **Sebrané spisy**. Z belletrie a kulturních studií. Svazek 1. Sešit 1. Rakovnické obrázky. Řada 1., sešit 1. Po 30 h. — Hugo Böttinger (dr. Desiderius): **Karrikatury**. 12 K. **Spisy L. N. Tolstého.** Lidové vydání. Anna Karenina. Seš. 1. Po 20 h. — Ottova Laciná knihovna národní. Č. 235. **Rozsévači.** Román. Napsal Karel Rožek. 2 K. Ruská knihovna. Spisy Vsevoloda Michajloviče Garšina. Přehled rediguje Pavel Papáček. Povídky. Přeložili V. Mrštík, P. Papáček, L. Ryšavý. 3 K. — Vladislav Šak. **Bulharsko-český slovník.** Seš. 2. Po 40 h. — Světová knihovna. Č. 848—9. Lev Nik. Tolstoj. **Smrt Ivana Iljiče.** Přeložil Jaromír Hrubý. 404. Č. 850—3. Selma Lagerlöfová. **Jerusalem.** Román. Autorisovaný překlad Em. Miřiovského. I. V Dalarně. 80 h. Č. 854—5. Ant. P. Čechov. **Smutné povídky.** Přeložil Vincenc Červinka. II. 40 h. Č. 856—8. Aeneas Silvius. **Historie česká.** Vydal Jiří Vičar. 60 hal. Sborník světové poesie. Vydání IV. třída České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Fr. von Schiller. **Valdštejn.** Dramatická báseň o třech dílech. Přeložil Bohdan Kaminský. 5 K 80 h. — Z našich a cizích vlastí. Sven Hedin. **Po souši do Indie.** Překlad redigoval Ludvík Tošner. Seš. 3. Po 60 h.

Nakladatelství dra Ant. Hajna v Praze. Hajnův výběr románův a povídek. III. H. Sudermann. Píseň písní. Román. 3·—, 2·60 K. — IV. Viktor Dyk. **Příhody** Ironie a smutky. (1905—10). 2 K. — Hajnova knihovna děl domácích a cizích. Svazek IV. R. Mayredérová. **Ke kritice ženskosti.** Přeložila Anna Sychravová. 3 K.

Nákladem Spolku akademiků židů v Praze. Knihovna spolku českých akademiků židů v Praze. Svazek III. Vojtěch Rakous. **Vojkovičtí a přespolní.** Úvodní slovo napsal Leda. 2 K.

Nákladem České grafické akciové společnosti Unie v Praze. Raisovy spisy. Sešit 76—81. X. **Potměchuť.** Seš. 82—89. XI. **Půlpání.** Po 32 h.

Nákladem knihtiskárny O. Janáčka v Praze. Arnošt Czech z Czechenherzů. **Erotovy úsměvy.** 1 K. (Pokračování viz na str. 3.)

R. 1911. ČÍS. 2.

VLČKOVA

OSVĚTA

Dvacet let všeněmecké práce a bojů.

Referuje

Dr. Karel Kadlec.

Dne 18. ledna 1911 jest tomu plných čtyrycet let, co ve Versaillích slavnostně bylo prohlášeno Německé císařství. Prvému apoštolovi Všeněmců Arnoštu Maurici Arndtovi, básnickému autorovi vlasteneckých písní Was ist des Deutschen Vaterland, Der Gott, der Eisen wachsen liess a j. a původci spisu Der Rhein, Deutschlands Strom nicht Deutschlands Grenze, nepodařilo se sice přes dlouhý věk (1769—1860) dočkati se splnění toužných snů, aby rozervaná a ponížená německá vlast došla opět plné slávy, ale sotva uplynulo jedno desetiletí od jeho smrti, smělé sny staly se skutkem. Německý Napoleon provedl r. 1870 na Francouzích odvetu za ponížení, způsobená Němcům na počátku XIX. století Napoleonem francouzským. Železný kancléř přivedl Němce po $4^1/_2$ roku k nové vítězné metě, od Králové Hradce k Sedanu.

Sotva nová Německá říše uvnitř se zorganisovala, počala pomýšleti na rozšíření svých državˇ. R. 1879 uzavřena s Rakousko-Uherskem alliance, která sice neměla míti agresivní tendence. ale měla oba státy, hlavně ovšem Německo pojistiti před případným útokem Ruska. Nová velmoc měla míti v Evropě volné ruce, aby tím snáze mohla věnovati pozornost činnosti kolonisační. Když dvojspolek přistoupením Italie r. 1883 proměněn v trojspolek, získáno v Africe krátce za sebou hned několik kolonií, k nimž daly podnět dílem již na konci let sedmdesátých, dílem na počátku let osmdesátých německé společnosti, zabývající se snahami kolonisačními. Německá říše měla míti nejen sídla pro své vystěhovalce; nýbrž měla nalézti i odbytiště pro výrobky domácího rychle se vyvinujícího průmyslu a také země, jež by dodávaly německému průmyslu suroviny.

Národní vědomí německé stouplo v té době měrou podivuhodnou. Bylo to pozorovati i mimo Německou říši, hlavně u nás. Již r. 1880 nechtěli rakouští Němci spokojiti se četnými německými školami a založili ve Vídni spolek Deutscher Schulverein, který se měl starati o zakládání a udržování německých škol v neněmeckých, zejména českých krajích, aby poněmčoval jinojazyčné děti. Krátce po vzniku německého školského spolku ve Vídni vznikly podobné organisace v Německu. Časem připojily se ke spolku založenému r. 1881 v Berlíně cestovatelem po Africe Falkensteinem, řečenému Allgemeiner Deutscher Schulverein zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande. Také tento říšsko-německý spolek vyvinuje svou činnost hlavně v Čechách.

Základní myšlénkou jmenovaných školských spolků byla sice péče o udržení Němectva v zemích, nenáležejících k Německé říši, ale oba spolky daly se na výboje. Táž expansivnost německá, která se projevovala ve snahách kolonisačních v Africe, osvědčovala se pod firmou šíření kultury v blízkém sousedstvu Německa. Stouplo vůbec značně sebevědomí Němců, také rakouských. Již v květnu r. 1880 podán byl poslancem Wurmbrandem a soudruhy návrh, aby němčina uznána byla za státní jazyk v královstvích a zemích, zastoupených na říšské radě. Podobný návrh učinil pak v únoru r. 1886 posl. Scharschmid a soudruhové, a v prosinci téhož roku vystoupili němečtí poslanci na českém zemském sněmě s návrhem, aby v Čechách provedeno bylo národní rozhraničení, tak že by čeština byla vyloučena z t. zv. uzavřeného německého území.

Ještě dříve dali Němci cítit tíhu své moci pruským Polákům. Sotva vznikla Německá říše, zahájila pruská vláda r. 1872 t. zv. kulturní boj proti katolíkům, namířený také proti živlu polskému. Pouhými nařízeními vyloučena polština z obecných škol, a v letech 1872—1874 provedena úplná germanisace i nepatrného počtu polských škol středních. Podle zákona ze dne 28. srpna 1876 stala se pak němčina výhradným jazykem úřadův a soudů v celém Pruském státu. Po ukončení války kulturní Bismarck počal r. 1885 provozovati protipolskou politiku i na poli hospodářském. Dne 26. dubna 1886 vydán byl t. zv. zákon kolonisační.

V čele německé politiky udržel se Bismarck do roku 1890. Obrovské úspěchy nového císařství a Němectva vůbec byly zásluhou největšího tohoto Všeněmce. Dokud on byl u vesla, nemohly národní zájmy německé ani podle přání nejpřemrštěnějších Němců nikým lépe býti opatřeny. Jinak bylo tomu podle mínění radikálních nacionálův od r. 1890, kdy říšským kancléřem jmenován generál Caprivi. Nelíbila se hned jeho politika vůči Polákům. Největší rozčilení v řadách jejich způsobila však smlouva německo-anglická o Zanzibaru, uzavřená r. 1890.

R. 1884 koupila Společnost pro německou kolonisaci od náčelníků východoafrického pobřeží část území, jež podle tvrzení zanzibarského sultána náleželo pod jeho svrchovanost. Německá

Východoafrická Společnost získala území nové. R. 1885 sultán zanzibarský uznati musel protektorát Německa nad zabraným územím, jehož hranice stanoveny roku 1886 smlouvou německo-anglickou. Mezi Němci a Angličany vyvinula se totiž řevnivost v příčině území na východním břehu Africkém, jež se pak rozšířila i na samý Zanzibar. R. 1888 dosáhli Angličané protektorátu nad pobřežím somálským, kterýž protektorát uznán r. 1890 i nad Zanzibarem. Ve smlouvě, kterou v té příčině uzavřel Caprivi s Anglií, dán byl Německu za Vitu ostrov Helgoland, a uznána ochrana Německa nad zabraným východoafrickým pobřežím i vnitrozemím až k jezeru Viktoriinu, Tanganjice a Njase.

Veřejnost německá vytýkala tehdy Caprivimu, že za nepatrný ostrov Helgoland zašantročil Angličanům veliké koloniální území v Africe. Rozčilení, jež přemrštěných německých kruhů se zmocnilo, vedlo na podzim roku 1890 k akci, aby založen byl spolek Allgemeiner deutscher Verband, jehož jméno roku 1894 změněno na Alldeutscher Verband. Nový spolek chtěl prohlubovati německé národní cítění a připravovati politické prý obrození Němců. Příslušníci velikého německého národa měli si uvědomiti, jaké jim hrozí nebezpečí v přítomnosti, a jaké je čekají národní úkoly v době budoucí. Všeněmecký svaz měl se zasazovati o silnou národní koloniální a vystěhovací politiku, jakož i o ochranu Němectva v cizině tím, že by se staral o energické diplomatické zakročování a zejména i o rozmnožování a vydatnější podporování německých škol v cizině. Novému spolku připadnouti měl také úkol udržovati úzké styky s Němci zahraničnými, zvláště rakousko-uherskými, a působiti i na krajany v zámoří. Vědomí sounáležitosti spojovati má všechny příslušníky německého národa bez rozdílu, jsou-li usazeni uvnitř či vně hranic Německé říše. Pojmem »Němci« rozumějí se při tom nejen Němci ve vlastním slova smyslu (Hornoněmci), nýbrž i Dolnoněmci, t. j. i Holanďané a Flámové, tak že hnutí všeněmecké zahrnuje také africké Bury. Na prvém místě týkati se měla činnost Všeněmeckého Svazu arci německé irredenty rakousko-uherské. Výslovně vylučovali Všeněmci z péče své Skandinavce a Anglosasy, prohlašujíce opětovně, že hnutí jejich není pangermanismem. Anglosasy pokládají naopak Všeněmci právě tak jako Slovany za své nejnebezpečnější nepřátele.

Aby před jedněmi i před druhými se uchránili, usilují o úzký státoprávní poměr Německé říše a Rakousko-Uherska aneb aspoň o zřízení středoevropského celního a hospodářského území, které by zahrnovalo i Švýcary, Belgii a Nizozemí. Za vhodné prostředky k dosažení řečených cílů označují se ve stanovách Všeněmeckého Svazu: 1. povznášení vlasteneckého vědomí u Němců v říši a potírání všech směrů příčících se národnímu rozvoji, 2. řešení vzdělavacích, vychovávacích a školských otázek ve smyslu německé národnosti, 3. pěstování a podporování německo-národních snah ve všech zemích, kde příslušníci německého národa musejí bojovati o zachování své individuality, a semknutí se všech Němců

na světě za těmito účely, 4 péče o účinnou německou zájmovou politiku v Evropě i za mořem, zejména pak vedení německého koloniálního hnutí k praktickým výsledkům.

Také vnitřní národní konsolidace Německé říše náleží k úkolům Všeněmeckého Svazu. Německé císařství má býti vybudováno ve stát ryze národní, v němž by nebylo místo než pro Němce. Proto mají v Německé říši zmizeti Poláci, Francouzi a Dánové. Tyto snahy propaguje Všeněmecký Svaz jednak na svých sjezdech (Verbandstage), jež se občas konají na různých místech Německa, jednak ve svých četných písemných projevech a publikacích, vycházejících dílem od svazové správy, dílem od vynikajících jednotlivců, hlavně však z redakce svazového časopisu Alldeutsche Blätter, vydávaného v Berlíně. Největších zásluh o svaz dobyl si professor lipské university a poslanec Arnošt Hasse, o jehož knize »Deutsche Politik« jsme referovali r. 1907 v této revui (str. 426—433, 481—489).

Dne 28. září 1910 bylo tomu dvacet let, co byl založen Allgemeiner Deutscher Verband. Mají tedy Všeněmci za sebou již dvě desetiletí práce a bojů. Na oslavu toho vydal právě jejich Svaz v Lipsku knihu »Zwanzig Jahre alldeutscher Arbeit und Kämpfe«, s jejímž obsahem stručně chceme seznámiti české čtenářstvo.

Objemná kniha (467 stran) nepodává soustavných dějin Všeněmeckého Svazu, nýbrž přestává na pouhém sebrání projevů předních členů svazu i svazových sjezdů o nejdůležitějších časových otázkách v uplynulých dvaceti letech. Slovo projev béře se tu v širokém slova smyslu, tak že se v knize uveřejňují řeči, jež pronášeli na všeněmeckých svazových sjezdech předsedové jakož i zpravodajové o rozličných otázkách, dále různá provolání, petice a usnesení všeněmecká. Všechny tyto projevy jsou seřaděny a uveřejněny chronologicky bez zřetele k jejich obsahu. Kniha není tedy zpracováním materiálu, nýbrž jen prostou jeho reprodukcí. Nicméně dobrou pomůckou jest roztřídění látky podle obsahu s poukazem na příslušné stránky knihy, jež se nalézá hned na počátku (str. XIII.—XX.).

Zajímavá poznámka činí se v úvodě. Vznikla prý otázka, měly-li by se z bohatého materiálu svazové správy uveřejniti také rozličné pamětní spisy, články, dotazy a odpovědi, pocházející od přívrženců (Gesinnungsgenossen) ve svazové správě nezúčastněných i od širší veřejnosti — mimo Svaz. Ačkoli prý svazová správa má za to, že v oněch písemnostech obsaženo jest mnoho významného pro dějiny doby, neshledává dobu vhodnou k uveřejnění. Snadno pochopitelné ohledy radily ke zdrželivosti. Milerádi věříme. Neboť když Všeněmci, zvyklí upřímnosti, pro kterou již ani nestačí slovo smělost, mají důvody k tajení něčeho, budou to jistě věci, s kterými není radno jíti na veřejnost

V úvodě knihy činí se zmínka o vzniku Všeněmeckého Svazu. Obyčejně se uvádí, že sdružení to bylo založeno dne 9. dubna 1891 zřízením Všeobecného Německého Svazu. Z úvodu dovídáme

se větších podrobností. Všeněmecký Svaz je prý výsledkem dvojího s počátku souběžného hnutí, jež pod vedením Dra Karla Petersa, známého afrického cestovatele a zakladatele německé osady ve Vých. Africe, spojeno bylo ve Všeobecném Německém Svazu. Již r. 1886 Peters pomýšlel prý na Všeobecný německý kongres k podporování zámořských zájmův, ale k provedení myšlénky nedošlo, poněvadž interesované osoby byly příliš zaměstnány akcí koloniální. Smlouva Zanzibarská, o níž jsme se již zmínili, vyvolala v létě 1890 na jihu i západě Německa hnutí, jež došlo výrazu v provolání podepsaném MUDrem A. Fickem v Curychu a ještě třemi jinými osobami. Dne 28. září 1890 konala se pak ve Frankfurtě nad Mohanem za předsednictví tajného rady prof. Dra Wislicena z Lipska důvěrná porada zvaných osob, jež se usnesly vystoupiti na veřejnost s provoláním.

Tato porada prohlašuje se v úvodě knihy za dobu vzniku všeněmeckého sdružení. Osoby, jež se sešly ve Frankfurtě, obrátily se k Dru Petersovi a jeho přátelům. Obojí hnutí se spojilo a dne 9. dubna 1891 založen Všeobecný Německý Svaz, v jehož čelo postaven Dr. Peters. Koloniální činnost Petersova byla však na závadu působnosti svazové. Věc se změnila, když 5. července 1893 zvolen za nového předsedu říšský poslanec a professor lipské university Arnošt Hasse, který se stal duší všeněmeckého hnutí, maje k rukám stejně horlivého jednatele Dra Adolfa Lehra. Úsilovné, neúnavné práci obou těchto apoštolů Všeněmectva děkuje Svaz rychlý svůj rozvoj a úspěch. Oba již zemřeli, dříve Lehr, a v lednu 1908 i Hasse. Oběma těmto prvým vůdcům Všeněmeckého Svazu věnována jest kniha, o níž tuto podáváme zprávu.

Látka, o níž se v knize jedná, sestavena je podle předmětů v tomto přehledu: I. Celková politika, II. Politika vnější, III. Politika koloniální a zámoří, IV. Marokko, V. Rakousko-Uhersko, VI. Otázka válečného loďstva, VII. Otázka polská, VIII. Alsasko-Lotrinsko (Západní marka), IX. Politika dánská (Marka severní), X. Otázka Welfská, XI. Reforma říšských financí, XII. Říšská a státní příslušnost, XIII. Cizinci v říši (Německé), XIV. Vystěhovalectví, XV. Němectvo v cizině, XVI. O německém jazyku, školství a školách v cizině, XVII. Otázka Burská, Dolnoněmectvo, Jižní Afrika, XVIII. Politika hospodářská, XIX. Otázka plemenná (rasová), XX. Rozličné věci.

Ve stručném tomto referátu nemůžeme podrobně probírat obsah jednotlivých projevů podle skupin, a proto, přestávajíce jen na celkovém přehledu, všimneme si pouze některých význačnějších věcí. Zajímavo jest, o čem všem jednáno bylo ve Všeněmeckém Svazu jakožto o věcech vnější politiky. Pozornost Všeněmců poutala ochrana Němců v Brasilii, německé požadavky v otázce delagojské (soupeření s Anglií v jihovýchodní Africe), otázka samojská, záležitost týkající se Karolinských ostrovů a Sokotry, celní svaz s Nizozemím, otázka jihoafrická, poměr k Rakousku a postavení Němců v Rakousku, postup Německé říše proti Venezuele atd.

Některé z dotčených otázek spadají i do koloniální a zámořské politiky Všeněmců, která byla zejména oblíbeným předmětem Všeněmeckého Svazu. Na tomto poli projevovala se nejvíce všeněmecká rozpínavost. Svaz Všeněmecký netají se tím, že Němci chtějí se děliti s jinými velmocemi o svět. Ve zprávě z r. 1900 libuje si jednatel Dr. Lehr, že Němci stojí pevnou nohou v čínském Kiaučau, odkud budou moci postupovati dále (str. 85). Všeněmecký Svaz jest prý hrd na to, že byl prvý, který ke konci japonsko-čínské války veřejně prohlásil, že Německá říše neměla by při pošinutí mocí ve východní Asii vyjíti na prázdno. Německo nabylo též koupí od Španělska Karolin, Marian a Palavských ostrovů, jež nejsou sice tak velikou politickou a hospodářskou událostí jako získání Kiaučau, ale přece mají veliký význam, poněvadž Německo nabylo spojení s ostatními svými državami ve Velkém oceáně, nabylo rozsáhlé ostrovní říše s dobrými a bezpečnými přístavy. Zakoupení řečených ostrovů bylo umožněno následkem anglicko-burské války, vypuklé v jižní Africe. Německému zahraničnému úřadu podařilo se dále nejdříve s Anglií a pak se Spojenými státy severoamerickými dohodnouti se (dne 2. prosince 1899) o Samojské čili Plavecké ostrovy tak, že nejdůležitější část ostrovní skupiny s Upolu a Savaii přešla do německé držby.

Otázkami koloniálními nalámali si soukromí státníci Všeněmeckého Svazu mnoho hlavy. Rozvoj komunikačních prostředků z říšských peněz jest prý nejdůležitějším úkolem ve všech t. zv. ochranných územích (str. 140). Říšské výdaje na tato území — 30 mil. marek ročně — jsou prý dosti nepatrné. Dlužno činiti mnohem více.

Aby se zamezily třenice v obyvatelstvu kolonií, doporučuje prý se (r. 1902), aby ochranná vojska ve Východní Africe německé a v Kameruně byla proměněna v policii, tak že by vlastně vojsko německé zůstalo jen v Jihozápadní Africe, kde Němci necítili se dosti bezpečnými (viz pozdější vzbouření Hererů), a také v Kiaučau (str. 140). Také doporučováno ve Všeněmeckém Svazu, aby všechny německé državy v jižním moři, čítajíc v ně i ostrovy Samojské, Karoliny a Mariany, shrnuty byly v jedno vrchní zemské hejtmanství. Ani to nedalo Všeněmcům spáti, že některá ochranná území označována jsou jen názvy geografickými, jako Německá východní Afrika, Německá jihozápadní Afrika. Měla by prý se jim dáti skutečná jména.

S politikou koloniální souvisí otázka válečného loďstva. I této věci věnoval Všeněmecký Svaz stálou svou pozornost. Již na konci r. 1895 kladl důraz na silné německé válečné loďstvo. Počátkem r. 1896 zavedl čilou agitaci k dosažení onoho cíle. Agitace nezůstala bezvýslednou. R. 1897 vystoupila konečně říšská vláda německá na veřejnost s předlohou zákona o rozmnožení loďstva, na jaře 1898 byla pak předloha ona přijata. Všeněmecký Svaz nespokojil se arci dosaženým úspěchem. Rozmnožení německého válečného loďstva pokládal za nedostatečné a agitoval dále pro zdvojení stavu válečných lodí a také pro zvětšení jejich nosnosti.

V úvaze nadepsané »Der Alldeutsche Verband und die praktische Politik« konstatuje hr. Reventlow, že celý říšský sněm německý s výjimkou strany sociálně-demokratické stál během deseti let dvakráte na stanovisku doplnění loďstevního zákona (str. 457).

Při projevech Všeněmeckého Svazu a jeho členů, vztahujících se k Rakousko-Uhersku, nebudeme se mnoho zdržovati. Myšlenky všeněmecké jsou nám dobře známy, a také jsme již o věci té jednali v Osvětě r. 1907. Jen k tomu bychom poukázali, že Hasse ve své »Deutsche Politik« byl mnohem upřímnější. (Viz str. 482 a násl. Osvěty r. 1907.) Nyní najednou z řeči nynějšího předsedy Svazu, advokáta Jindřicha Classa, kterou pronesl r. 1909 v Děčíně, se dovídáme, že Všeněmci prý neusilují o to, aby Rakousko bylo rozbito a habsburská dynastie svržena. Běží prý jim jen o udržení zdejšího Němectva a vydobytí mu dřívějšího dějinného postavení. Němci rakouští nemají prý spoléhati na pomoc z Německa. Říše německá má prý dost starostí na všech svých hranicích s cizími národnostmi. Neví prý si rady se svými Poláky, Dány a Romány, jak by prý se mohla vypořádati po takových svých neúspěších s rakouskými Slovany (str. 429). Nejsme zvyklí slyšeti taková slova ze všeněmeckých úst. Buď nynější předseda Všeněmeckého Svazu při řeči své z opatrnosti měl na zřeteli, že nestojí na půdě německé říše, nebo se říšští Všeněmci naučili vůbec býti opatrnějšími. Předchůdce jeho prof. Hasse netajil se aspoň svou neomaleností, a cíl jeho zůstal zcela nepochybně skutečným cílem Všeněmeckého Svazu.

Z projevů, spadajících do rubriky »Rakousko-Uhersko«, zajímavé jsou zvláště ty, jež pocházejí od Dra Samassy, redaktora časopisu »Alldeutsche Blätter«, kdysi universitního professora, původem Němce z Krajiny, známého autora nedávno vyšlé brožury »Der Völkerstreit im Habsburgerstaat«, a také zprávy jiných rakouských Všeněmců, jako chebského Dra Reinigera (Die slavische Gefahr in Österreich, str. 51 a násl.), štýrskohradeckého Viktora Heegera (Arbeit der deutschösterreichischen Schutzvereine, str. 293 a násl.), říšského poslance Dra ryt. Mühlwertha z Kremže (Die gegenwärtige Lage des Deutschtums in Österreich, str. 313), zemského poslance Reitterera (Die Not und die Kämpfe des Deutschtums in Österreich-Ungarn, str. 398 a 399) a říšského poslance Jessera (Der wirtschaftliche Kampf gegen das Tschechentum, str. 427 a 428).

Hradecký p. Viktor Heeger zabývá se ve své zprávě nejdůležitější činností ochranných spolkův a dovozuje, že trvalých úspěchů lze na jazykovém rozhraní dosíci jen, když se tam zřídí německé dětské opatrovny a německé školy, a když se získá, pokud možno, pozemkový a domovní majetek a osadí se spolehlivými německými lidmi. Němcům řečník vytýká, že nečiní pro národní účely tolik, jako jejich odpůrci. Spolky německé seženou prý do roka pro své účely okrouhle jen asi 950.000 korun, kdežto Češi jediní 1,100.000, Slovinci 350.000, Vlaši 700.000 korun, nepřátelé Němců tedy 2,150.000 korun. Nejlepším rozřešením celé otázky

by prý bylo, aby pro osazovací účely utvořen byl ze všech dosavadních ochranných spolků Rakouska společný osazovací úřad, a k sehnání potřebných prostředkův aby byla zřízena všeobecná německá podpůrná banka Dobrá rada! Nezbývá, než aby liduprázdné země rakouské byly kolonisovány »spolehlivými« německými osadníky tak jako půda africká a brzo snad i asijská a australská!

Poučno je čísti, jak všeněmecký důvtip vyhladiti chce nenáviděné Tschechentum. Útočnost a síla Čechů musí prý se tlumiti na poli hospodářském; výrobky české musejí se rozkřikovati a bojkotovati, jako prý se to stalo v Německu s českým pivem (str. 422). Hospodářský boj protičeský musí býti nejen bojem obranným, nýbrž i útočným. V obou případech spojen býti musí s reformami (str. 427). Německé ochranné spolky a národní rady pracují prý s nedostatečnými prostředky. Němci čeští potřebují prý prostředků a moci veškerenstva, v jednotlivých případech, ač zní to paradoxně, i prostředků státu. A pro velkou reformu, totiž pro kolonisaci malých sedláků bylo by lze jí dosíci. Vlastní příčina národního zla, stěhování uvnitř země (Binnenwanderung), bylo by dobrou reformou odstraněno. Německý kapitál a německá podnikavost měly by vydatněji než dosud započíti s industrialisací českého území (str. 428).

Velice zajímavou četbou jsou také projevy a zprávy, týkající se t. zv. »marek« v samé Německé říši, marky východní (otázka polská), marky západní (otázka alsasko-lotrinská) a marky severní (otázka dánská v severním Šlesviku).

Činnost všeněmecká v otázce polské a částečně i alsaskolotrinské jest u nás dosti známá, méně již působnost Všeněmců v otázce dánské. Z knihy (str. 307) se dovídáme, že v severním Šlesviku, kde jsou asi dvě třetiny Dánů, po připojení Šlesvicka a Holštýnska (1865) zůstala z počátku dánština jazykem úřadů i škol. Teprve r. 1878 byla němčina jako cizí jazyk zavedena v obecné škole, a konečně r. 1888 zavedeno, vyjímajíc náboženství, úplně německé vyučování. To bylo příčinou, že v zemi vznikly cizí pomocí dánské jazykové a školské spolky (str. 307). Dne 11. ledna 1907 uzavřena byla s Dánskem smlouva, podle níž potomci optantů, dosud dánští poddaní v severním Šlesviku, stávají se Němci. Zpravodaj Svazu o věcech dánských stěžuje si, že Němci šlesvičtí pomocí dánského kapitálu hospodářsky se ničí a donucují k vystěhování. Půda na prodej jsoucí přechází do rukou dánských. Dánové podnikají prý invase do měst »severní marky« a zmocňují se tam pomocí dánského venkovského odběratelstva rozličných živnostenských odvětví. Šlesvičtí Dánové posílají své syny na vysoké školy do Dánska atd. (str. 359 a 360).

Důležitou částí všeněmeckého programu jest i otázka welfská. Jak známo, nebyla v Brunšvicku po vymření tamní dynastie r. 1884 otázka trůnní definitivně vyřízena. Oprávněný dědic trůnu, Arnošt August vévoda Cumberlandský jakožto syn bývalého hannoverského krále, nebyl cís. Vilémem I. na trůn brunšvický připuštěn. Země

spravována jest dosud prozatímně jen regentem. Poněvadž však stále hrozí nebezpečí, že by se Welfové přece jen mohli dostat v držení Brunšvicka, naléhá Všeněmecký Svaz na to, aby Brunšvicko, podobně jako Alsasko-Lotrinsko prohlášeno bylo za říšskou zemi, v níž by přímým pánem byl císař sám. Dosavadní nevyřízený stav zavdává prý neustále podnět k agitacím Welfů a jejich stoupenců v Hannoversku a Brunšvicku.

Všeněmci starají se také o říšské finance německé. Má-li býti Německá říše mocná, což je přáním každého poctivého Němce, musí míti dostatečné hmotné prostředky. Ve prospěch říše zavedeny musejí býti jisté spotřební daně a tabákový monopol. Výpůjčkové hospodářství, jež se v době nebezpečí může na říši vymstít, musí přestat. Říšští příslušníci nemají k říši jen práva, nýbrž i povinnosti. V úpravě říšských financí Všeněmecký Svaz vidí vůbec národní otázku prvého řádu (str. 383).

Předmětem horlivé péče Svazu jest dále otázka říšské a státní příslušnosti. Největším znalcem této otázky jest Dr. Hans Ratjen, který jí věnoval důkladnou studii. Všeněmecký Svaz naléhá na to, aby byl vydán zákon, podle něhož by — mimo jiné — říšské a státní příslušnosti německé proti vůli příslušné osoby vůbec nebylo pozbyto, a zvláště ne tehdy, když příslušná osoba nabude cizího státního občanství, neboť v tomto případě německá říšská a státní příslušnost má jen odpočívati, obživne totiž sama sebou, jakmile cizí státní občanství přestane. Má býti také zřízena zvláštní, samostatná říšská příslušnost, jež by vznikala nebo trvala bez příslušnosti k některému bundovému státu. Ustanovení to má býti dáno do zákona se zřetelem k Němcům zahraničným. Účelem reformy jest udržeti Německu co nejvíce příslušníků německého původu a pokud možno, neztratiti ani v cizině jediného poctivého Němce.

Naproti tomu zasazují se Všeněmci, aby práva cizinců v Německé říši co nejvíce byla obmezena. Dokladem jsou projevy ze skupiny XIII. Cizinci v Německu.

Z ostatních skupin projevů zajímá nás nejvíce XIX. Otázka rasová, byť v ní není už nic nového. Prof. Hasse po jiných učencích dávno nám už pověděl, že v lidstvu jsou veliké rasové rozdíly, že prý není mezi národy rovnosti. Vedle nejlepší rásy bílé jest nižší rasa žlutá, a ta zase jest vyšší nežli černá. Mezi národy rasy bílé jsou pak zase rozdíly další. Zkrátka nejušlechtilejší krev koluje v Germánech. Jen ti jsou zrozeni k panství (Herrenvölker), kdežto národové ostatní mají menší kulturní hodnotu, jsou minderwertig. Proto jest přímá urážka Němců, jsou-li srovnáváni s Čechy, Slovinci nebo Maďary (str. 69). Zákon stejný pro všechny poškozuje v Rakousku Němce nejvíce (str. 135).

Takovéto a podobné jiné nehoráznosti náležejí už ke všeněmeckému evangeliu, založenému na jiné logice a jiném způsobu myšlení než u lidí normálních. Nic by nevadilo, kdyby běželo jen o platonické projevy a tužby. Všeněmci v říši chlubí se však, a to vším právem, že politika jejich, pokládaná dříve za

výtvor planého fantasování a ztřeštěného mozku, stala se politikou reální, rozhodujícími kruhy skutečně přijatou a částečně již také provedenou.

A v tom vězí nebezpečí největší. Všeněmecké zvíře obchází kolem dokola se svým, jed chrlícím jazykem a jícnem dokořán otevřeným, hltajíc oběť za obětí.

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Pokračování.)

Definuje-li se náboženství jako vztah člověka k veškerenstvu, zdála by se na místě námitka, že takové určení onoho vztahu není věcí náboženství, ale filosofie, nebo vůbec vědy. Tolstoj ví o té námitce a vyvrací ji.

»Namítnete snad, že stanovení vztahu člověka k vesmíru není věcí náboženství, ale spíše věcí filosofie, nebo vůbec vědy, považujeme-li filosofii za část vědy. To nemyslím. Naopak myslím, domněnka, že by věda vůbec i s filosofií dovedla určiti vztah člověka k veškerenstvu, je naprosto mylná, a tvoří hlavní příčinu zmatení pojmův o náboženství, vědě a morálce za našich časů.

»Věda s filosofií nemůže stanoviti vztahů člověka k nekonečnému světu nebo k jeho původu, a to již proto ne, poněvadž, nežli mohla vzniknouti věda nebo filosofie, musilo již to existovati, bez čeho není možna žádná činnost myšlenková, totiž jakýsi vztah člověka k světu nebo k jeho původu.« (Náboženství a mravouka.)

Jaký jest tedy poměr náboženství k vědě, najmě k vědě spekulativní, k filosofii? Jinými slovy: jakým způsobem, čím získá člověk svůj vztah k veškerenstvu?

Tolstoj míní, že náboženství ukazuje vědě vůbec jakož i filosofii směr, cestu, kterou se badání bere.

Věda s filosofií není podle Tolstého rozsudkyní a vůdkyní rozumu, nýbrž služkou. Názor světový byl jí vždy dán hotový náboženstvím, věda jenom pracuje na dráze, kterou jí ukazuje náboženství. Náboženství odhaluje smysl života lidského, věda obrací pak tento smysl na rozličné stránky života. Člověk není s to, aby duševní prací filosofickou nebo vědeckou našel směr, kterým tato práce má se bráti. Každá duševní práce vykonána bývá udaným jí napřed směrem.

»Takový směr udává každé duševní práci náboženství.«

»Všechny nám známé filosofie od Platona až po Schopenhauera šly vždy směrem od náboženství jim vykázaným.

»Filosofie nebyla a nebude nikdy nic jiného, nežli zkoumání toho, co vzniká ze vztahu člověka k vesmíru náboženstvím stanoveného, jelikož před stanovením tohoto vztahu nebylo žádného materiálu k filosofickému zkoumání.

»Totéž platí o positivní vědě v užším slova smyslu. Taková věda nebyla nikdy a nebude nic jiného nežli zkoumání a studium těch předmětův a jevů, které se vnucují zkoumání následkem vztahu člověka k vesmíru, určitým náboženstvím stanoveného.« (Náboženství a mravouka.)

Tak jako filosofie je zbarvena náboženstvím, které jí určovalo směr a cestu pro její zkoumání, tak i věda nese prý známku onoho náboženství, s jehož hlediska věda předměty pozoruje, což demonstruje Tolstoj na vědě renaissanční, bramánské, buddhistické, židovské, církevní a na pravé křesťanské, jež teprve vzniká.

Podle Tolstého zabývá se věda (i filosofie) zkoumáním toho, co existuje; neurčuje tedy vztah člověka k veškerenstvu a nedává mu návod pro život. Věda (i filosofie) vykládá člověku, že jenom pomysly, ideje, jsou něco skutečně jsoucího, že vše skládá se jenom z atomů, že podstatou života je vůle, že teplo, světlo, pohyb, elektřina jsou různé jevy jedné a též energie a t. d. Ale to všechno neobjasní člověku jeho postavení ve světě, postavení bytosti cítící, trpící, těšící se, bojící se, doufající. Jenom náboženství může mu ono postavení vymezit, určiti, stanoviti, poněvadž jediné náboženství mu praví: 1. Svět je pro tebe, užívej tedy; nebo: 2. Ty's částí lidu vyvoleného, služ tomu lidu, plň vše, co Bůh předepsal, a dosáhneš zároveň s tím lidem nejvyššího blaha; nebo: 3. Ty's nástroj vyšší vůle, jež poslala tě na svět, poznej tu vůli, plň ji, a učiníš pro sebe to nejlepší!

Aby člověk poznal svůj vztah ke světu jej obklopujícímu, nepotřebuje ani filosofie ani vědy. Nadbytek vědomostí může zde naopak jenom škoditi. Potřeba jest jenom zříci se všech marností světských, poznati svou hmotnou nicotu a býti pravdomluvným. Proto také lidé neučení, prostí jasně a snadno poznávají vyšší křesťanský názor životní, kdežto učení a převzdělaní zůstávají neb upadají v pohanství.

»Filosofie a věda nemohou stanoviti vztah člověka k veškerenstvu, poněvadž věda i s filosofií zkoumá zjevy rozumově a neodvisle od postavení zkoumajícího, neodvisle od citů jím vládnoucích.« (Náboženství a mravouka.)

Tím dotýká se Tolstoj otázky, jakým způsobem, čím stanoví člověk svůj vztah k veškerenstvu?

»Vztah člověka k vesmíru nemůže býti stanoven pouze rozumem, nýbrž také citem, to jest spolupůsobením všech duševních sil člověka.

»Vlastnosti, které tyto neb ony lidi více nebo méně uzpůsobují vzcházející pravdu v sebe pojmouti (t. j. poznati svůj vztah k veškerenstvu ve smyslu Tolstého), nejsou nikterak aktivní vlastnosti rozumu, nýbrž spíše passivní vlastnosti srdce, které se málo kdy setkávají s velkým, znamenitým rozumem, jak to vidíme také u všech zakladatelů náboženství, kteří se nikdy nevyznamenávali filosofickými nebo vědeckými vědomostmi.« (Náboženství a mravouka.)

Podle Tolstého rozdíl mezi vědou a náboženstvím záleží tedy v tom, že věda rozumově zkoumá jevy života směrem, který náboženství jí udalo, náboženství pak rozumem i citem stanoví vztah člověka k veškerenstvu, více však citem. Na otázku pak, v čem záleží tedy podstata onoho nevědeckého a nefilosofického poznání, jaké jest ono poznání, není-li ani vědecké ani filosofické, čím získává se ono stanovení vztahu člověka k veškerenstvu, odpovídá Tolstoj:

»Poněvadž na poznání náboženské staví se každé jiné poznání, a poněvadž jde před každým jiným poznáním, nedá se precisně vyjádřiti, jelikož nám schází k tomu nástroj.

»V theologické řeči nazývá se toto poznání »zjevením«. A toto pojmenování, nepřikládá-li se slovu zjevení žádný mystický význam, jest úplně správné. Neboť toto poznání nezískává se ani studiem, ani snažením jednotlivce nebo mnoha lidí, nýbrž tím, že jednotlivci nebo mnoho lidí pojímají do sebe projev nekonečného rozumu, jenž pozvolna se člověku zjevuje.« (Náboženství a mravouka.)

Tolstoj nerozumí tedy zjevením sprostředkování a sdělení pravd nadpřirozených, přesahujících přirozenou schopnost poznávací — zjevení ve smyslu křesťanském předpokládající osobního Boha — nýbrž projevení a pochopení všesvětového a nekonečného neosobního rozumu v člověku, v přirozenosti lidské, tedy ve smyslu pantheistickém, vyjadřující poměr člověka k vesmíru a povinnosti plynoucí z toho vztahu pro praktické jednání.

Je-li náboženství zevním ode všech zachovávaným zjevem, pak znamená *víra* tentýž zjev, pokud jej člověk v sobě zakouší. Jinými slovy: co je náboženství po stránce objektivní, totéž je *víra* po stránce subjektivní.

Ponětí víry je Tolstému východiskem nového názoru na svět. Víra neznamená mu spoléhati se na autoritu, která pravdu ví a je schopna i ochotna lidstvu ji sděliti (autorita Boží v církvích křesťanských), nýbrž být uvnitř přesvědčen o pravdivosti toho, k čemu člověka přivádí pud bez užívání rozumu.

Jest tedy víra jakési intuicí nabyté přesvědčení — v našem případě — o smyslu lidského života, následkem kteréhož se člověk neničí, nýbrž žije. Jest to síla života, jak říká Tolstoj. Když si uvědomil Boha, věřil v Boha, mohl žíti, život měl pro něho smysl, žil. Bez víry v Boha nemohl žíti, neměl smyslu život jeho, zoufal si a chtěl se zavražditi. Jest tedy víra u Tolstého jakés uvědomění si pudu sebezachování, se stanoviska pantheistic-

kého, na němž celkem Tolstoj stojí, uvědomění si toho, co v našem nitru působí a podmiňuje veškeren náš vývoj.

»Víra je totéž, co náboženství, s tím jenom rozdílem, že slovem náboženství rozumíme zevní zjev ode všech zachovávaný, vírou označujeme tentýž zjev, když jej člověk v sobě samém zakouší.

»Víra není ani naděje, ani důvěra, nýbrž zvláštní stav duševní . . .

»Víra je vědomí člověka o vztahu jeho k nekonečnému světu, z něhož vzniká směr jeho jednání.« (Co je náboženství?)

»Jediné ve víře možno najíti smysl a možnost života. Co jest tato víra? I porozuměl jsem, že víra není pouze objevením věcí neviditelných a t. d., že není zjevením (toto jest jen opsáním jednoho z příznaků víry), že není poměrem člověka k bohu (třeba vymeziti víru a potom boha, ale nikoli bohem vymezovati víru), že není pouze potakováním toho, co řekli člověku — jak nejčastěji se rozumí víře; víra je známost smyslu lidského života, následkem kteréž člověk neničí sebe, nýbrž žije. Víra je síla života. Jestliže člověk žije, tedy jistě v něco věří. Kdyby nevěřil, že jest třeba pro něco žíti, tedy by nežil. Bez víry nelze žíti.« (Zpověď, hl. IX.)

»Základ víry je smysl života, z něhož vyplývá ocenění toho, co jest důležito a dobro v životě, i toho, co je nedůležito a špatno. Ocenění všech jevů života jest víra.«

»Rozumné jednání stanoví se vždycky věrou.« (Víra, hl. IX. a XI.)

Vzájemný poměr náboženství, zjevení a víry lze podle Tolstého vyjádřiti takto: *v náboženství zjevuje* člověku nekonečný rozum světový vztah člověka k veškerenstvu, a člověk přijímá, uvědomuje si onen vztah *věrou.* Odpověď na otázky po smyslu života nebo po vztahu k veškerenstvu není dána rozumem, ale celou bytostí lidskou, pudově více.

Proto nalézáme správné odpovědi na otázky po smyslu života v náboženském vývoji lidstva, nikoli ve vědě. Hlavní základy víry jsou vždy a všude ve všech náboženstvích stejny. Tolstoj chápe pantheisticky veškerenstvo jako jedno: život je bůh.

»Tam, kde se věří, jest dáno rozřešení odporů konečného a nekonečného takové, že život je možný. A toto jediné rozřešení, které nalézáme všude, vždy a u všech národů, rozřešení vynesené z doby, ve které se nám ztrácí život lidí, rozřešení tak nesnadné, že my nic podobného učiniti nedovedeme — to lehkomyslně svým rozumováním boříme, abychom otázku opět si položili a neměli odpovědi . . .

»Kde je život, tam víra od těch dob, co je člověčenstvo, dává možnost žít, a hlavní črty víry jsou všude a vždy jediné a tytéž.« (Zpověď, hl. IX.)

»Pojmy o nekonečném bohu, o božskosti duše, o svazku skutků lidských s bohem, o jedinosti, podstatě duše, o lidském výkladu mravního dobra a zla — jsou pojmy, které jsou utvo-

řeny ve skrývající se nekonečnosti myšlenky lidské, jsou to pojmy, bez kterých nebylo by života, ani mne sama . . .

»Začínal jsem chápati, že v odpovědech dávaných věrou chová se nejhlubší moudrost člověčenstva, a že jsem neměl práva popírati jich na základě rozumu a že hlavní odpovědi tyto jediné odpovídají na otázky života.« (Zpověď, hl. X.)

Odpověď na otázky po vztahu člověka k veškerenstvu a smyslu lidského života jsou výsledkem pudového vývoje člověčenstva v náboženském životě. Rozum nemůže zamítnouti pojmů náboženských, ve kterých se přirovnává konečné k nekonečnému, poněvadž jemu jest vyměřena jiná sféra působnosti, totiž dobrati se pravdy o skutečnosti věcí dostupných smyslovému vnímání. Pud působí i tam, kde není rozumu; rozum je výsledkem jeho poznání. Rozum nesmí odporovati pudu.

»Všechny tyto pojmy, ve kterých se přirovnává konečné k nekonečnému a objevuje se smysl života, pojmy boha, svobody, dobra zkoumáme logicky. Ale tyto pojmy nesnášejí kritiky rozumu.« (Zpověď, kl. IX.)

Takovým způsobem Tolstoj snaží se uvésti v soulad víru a vědu, náboženství a rozum. Pravé vědění je náboženské, filosofie náboženstvím a naopak.

Tolstoj spoutává jako evolutionista i náboženství zákonem vývoje. S vývojem lidstva vyvíjí se i pojmy náboženské. Určité náboženství vyhovuje jenom své době, pak zvrhá se a stárne a obrozuje se opět v nové dokonalejší formě, aby vyhovovola nové době.

»Náboženství má, zrovna jako vše živoucí, vlastnost, klíčiti, rozvíjeti se, stárnout, odumírati, znovu se obrozovat a při každém obrození vždy v dokonalejší formě než dříve povstati.

Po období nejvyššího rozvití náboženství nastává vždy perioda vysílení a ztrnutí, načež nastává obyčejně období obrození a stanovení rozumnější a jasnější nauky náboženské, než byla dřívější. Taková období vývoje a odumírání a znovuzrození jsou v každém náboženství. Tak bylo tomu v hlubokém náboženství bramánském. Jakmile začalo stárnout a tuhnouti ve svých hrubých formách dříve stanovených, jež odchylovaly se od základní myšlenky, objevilo se jednak znovuzrození bramanismu, jednak vznešená nauka buddhistická, kteréžto nauky pojem vztahu lidstva k nekonečnu posunuly. Takový úpadek byl také v náboženství řeckém a římském, a jako následek úpadku pokročilého na nejvyšší stupeň objevilo se křesťanství. Podobně bylo s církevním křesťanstvím, kteréž zvrhlo se v Byzanci v klanění se obrazům a v mnohobožství, načež objevila se protiváha takového křesťanství v Pauliciánech, a jako odboj proti nauce o Trojici a rodičce Boží — přísný mohamedanismus se svým základním dogmatem jediného Boha. Totéž událo se v papežském křesťanství středověkém, jež vyvolalo reformaci. Tak tvoří tedy periody vysílení náboženství nutnou podmínku života a vývoje všech náboženských nauk.« (Co je náboženství?)

Jakým způsobem dochází ku ztrnutí náboženského života, k úpadku, ku zvrhnutí náboženských nauk? Tolstoj píše:

»Každé náboženství uznává člověka stejně nicotným před nekonečnem, a proto obsahuje každé náboženství pojem rovnosti všech lidí před tím, co uznává bohem — ať je to blesk, vítr, strom, zvíře, polobůh, zemřelý nebo dokonce i živý panovník, jak bylo v Římě. Tak je uznání rovnosti všech lidí nutně základní vlastností každého náboženství. Poněvadž však ve skutečnosti rovnosti lidí nikdy a nikde nebylo a není, snažili se lidé, pro něž byla nerovnost výhodou, při objevení se nové nauky náboženské tuto hlavní vlastnost každého náboženství tím skrýti, že náboženskou nauku samu znetvořovali. A to se dělo větším dílem nikoli vědomě, nýbrž jenom důsledkem toho, že lidé mocní a bohatí, jimž nerovnost byla výhodou, všemi cestami usilovali o to, aby dali náboženské nauce takový výklad, že nerovnost zůstala možnou, aby před přijatou naukou byli ospravedlněni, aniž by při tom něco na svém postavení změnili. Toto znetvoření náboženství, při němž panující nad jinými k panování oprávněnými se mněli, přeneseno přirozeně na vrstvy lidu a vštípilo těmto vrstvám víru, že podrobiti se panujícím je požadavkem jimi vyznávaného náboženství.« (Co je náboženství?)

Každá lidská činnost vyvěrá ze tří zdrojů: citu, rozumu a vnuknutí zevního, kteréž nazývají lékaři hypnotismem. Také náboženská činnost má původ svůj v těchto pohnutkách. Tyto tři pohnutky jsou súčastněny v náboženství stejnou měrou jenom tehdy, pokud náboženství nebylo znešvařeno. Časem však mohutní vnuknutí zevní, hypnotismus na úkor rozumu a citu. Hypnosy dociluje se prostředky vždy a všude stejnými. V okamžicích, kdy člověk (neb jeho okolí) je dojmům nejpřístupnější (narození, smrt, svatba atd.), působí se na člověka stavitelstvím, sochařstvím, hudbou a suggeruje se mu, co je mocným tohoto světa příjemno. Zvláště prý se hledí vnuknouti potřeba kněží, zázrakův a svatých písem.

»Ve všech náboženských naukách, když začínají upadati, snaží se strážcové náboženské nauky vsuggerovati lidem, čeho sami potřebují, uvádějíce je při tom ve stav seslabené činnosti rozumové. Potřeba bylo ve všech náboženstvích suggerovati vždy tři věty jako základ všeho znešvaření, jemuž náboženství stárnoucí bylo vydáno. Za první: že jest zvláštní druh lidí, kteří jedině mohou býti prostředníky mezi člověkem a bohem nebo bohy; za druhé: že dály a dějí se zázraky, které dokazují pravdivost toho, co mluví tito prostředníci mezi člověkem a bohem; za třetí: že jsou určitá slova, zpaměti opakovaná nebo v knihách napsaná, vyjadřující nezměnitelnou vůli boha nebo bohů, kteráž jsou proto svatá a neomylná!«

Jakmile upevní se takové názory v myslích věřících, pak přijímá se vše, co oni prostředníci mezi bohem a lidmi mluví, jako svatá pravda. Hlavního cíle znetvoření každého náboženství je dosaženo: zákony rovnosti všech lidí nejenom zahaleny, ale

zavedena a stanovena největší nerovnost lidí, rozdělení na kasty, na lidi a pohany, pravověrné a nevěřící, svaté a hříšníky.

Takovým způsobem zahaluje se pravý význam náboženství a dává se znenáhla jiný. Vztah člověka k veškerenstvu a pravidlo jednání plynoucí z toho vztahu zatlačovány jsou do pozadí a klade se důraz na věci podružné, vedlejší, články věroučné, dogmata, věci nadpřirozené, zázraky, modlitby, oběti a t. d.

V každém náboženství obráží se jednak vztah člověka k veškerenstvu, jednak také věci, které sice nemohou býti dokázány, ale které v životě vysvětlují, co bez víry jevilo by se nám jako nerozumné a odporů plné. Je to jakési představování si onoho vztahu člověka k veškerenstvu na základě celkového kulturního stavu té které doby. Tyto představy jsou jakoby slupkou obsahující jádro náboženství; mění se tedy kulturním vývojem.

»Na příklad, věřil-li Žid starověký, že je nejvyšší, věčná, všemohoucí bytost, která stvořila svět a zvířata a lidi a slíbila, že bude svůj lid ochraňovati, bude-li jenom lid zachovávati její zákony: tedy nevěřil v nic nerozumného, v nic, co by nebylo stálo v souhlasu s jeho vědomostmi tehdejšími; nýbrž naopak, takové pojímání víry vysvětlovalo mu tak mnohé, co by mu bylo jako jev života zůstala nevysvětlitelné.«

»Zrovna tak, věřil-li Hindu, že naše duše byly ve zvířatech, a že po našem dobrém nebo zlém životě mohou přejíti ve vyšší nebo nižší zvířata, vysvětloval si touto vírou mnohé jinak nepochopitelné zjevy. Taktéž má se věc s člověkem, jenž pokládá život za zlo a cíl života vidí v klidu, jehož možno dosíci zničením chtění. Nevěří v nic rozumného, nýbrž naopak věří v něco, co činí jeho světový názor rozumnějším, než by byl bez této víry. Totéž možno říci o pravém křesťanu, jenž věří, že Bůh je duchovním otcem všech lidí, a že nejvyššího blaha dosahuje člověk tehdy, uznává-li synovství své k Bohu a bratrstvo všech lidí navzájem.«

»Všechna tato pojímání víry nemohou sice býti dokázána, ale nejsou sama o sobě nerozumná, nýbrž naopak dodávají rozumného významu oněm jevům životním, jež jeví se bez těchto pojmů víry nerozumnými a odporu plnými.« (Co je náboženství?)

Jakmile však náboženství obsahuje prvky nevyhovující celkovému kulturnímu stupni té které doby, je zastaralé, falešné.

Tolstoj mluvě o falešném náboženství uvádí trojí známku nepravosti.

»Předně odchýlení se od účelu každého náboženství, jímž je stanovení poměru čili vztahu člověka k veškerenstvu.«

»Každé náboženství je stanovením vztahu k nekonečnému bytí, jehož částí cítí se člověk, a z tohoto vztahu odvozuje pravidlo svého jednání. Nestanoví-li náboženství onoho vztahu člověka k nekonečnu, jako na př. modlářství nebo magie, pak to není již žádné náboženství, nýbrž jenom znešvaření náboženství.« (Co je náboženství?)

Jinou známkou nepravého, falešného náboženství jsou věty nesrovnávající se s rozumem a s vědomostmi vědeckými toho kterého období, nebo věty nepřispívající nikterak k upravení lidské činnosti.

»Stanoví-li náboženství vztah člověka k Bohu větami, které nesouhlasí s rozumem a současnými vědomostmi lidstva, že člověk nemůže těmto větám věřiti, pak to není rovněž žádné náboženství, nýbrž jenom podoba jeho. Nespojuje-li náboženství život člověka s nekonečným bytím, není to žádné náboženství. A zrovna tak není náboženstvím požadavek, věřiti ve věci, z nichž nevzniká určitý směr pro lidské jednání.« (Co je náboženství, hl. III.)

»Tvrdí-li náboženské učení nějaké věci nerozumné, které nic nevysvětlují, nýbrž smysl život jenom zatemňují, pak to není žádná víra, nýbrž znetvoření víry.« (Co je náboženství, hl. VII.)

Třetí pak známkou falešného náboženství jsou oběti a modlitby, jichž chce člověk použiti, aby dosáhl od Boha duševní nebo tělesné pomoci.

»Jedním z hlavních rozdílů mezi pravou vírou a znetvořenou jest, že člověk víry znetvořené žádá, aby Bůh za jeho oběti a modlitby splnil jeho přání, aby člověku sloužil; v pravé víře cítí naproti tomu člověk, že Bůh žádá na člověku, aby pochopil jeho vůli, aby člověk Bohu sloužil.« (Co je náboženství, hl. VII.)

Pravé náboženství definuje pak Tolstoj takto:

»Pravé náboženství je takové, které v souhlasé s rozumem a s věděním člověka stanoví pro něho vztah k obklopujícímu jej životu věčnému, které spojuje život s nekonečnem a řídí jeho jednání.« (Co je náboženství, hl. III.)

Než existuje takové pravé náboženství? Všechna náboženství jsou tak různá, a my nemáme práva, některé z nich poznačiti jako pravé, poněvadž se snad srovnává lépe s naší chutí. Tak řeknou podle Tolstého mnozí, kteří pozorují náboženství jenom podle forem.

Tolstoj je přesvědčen, že existuje náboženství pravé, ovšem nikoli oděné v jednu formu, ale ve formy různé; na dně všech náboženství je náboženství pravé. Základní prvky každého náboženství, toť ono náboženství pravé.

»Náboženství jsou rozdílná podle svých zevních forem, ale všechna jsou stejna ve svých základních prvcích. A právě tyto základní prvky všech náboženství tvoří ono pravé náboženství, které jedině za naší doby je ovšem lidem vrozeno, a jehož přisvojení jedině může zachrániti lidi od jejich bídy.

»Lidstvo již dlouho žije, a jak si vypracovalo své praktické vymoženosti, tak nemohlo nevytvořiti si oněch duševních základů, které tvoří basi života...

»Takové všem lidem naší doby společné náboženství — nikoli nějaké zvláštní náboženství se všemi zvláštnostmi a zrůdnostmi, nýbrž náboženství sestávající ze zásad náboženských, jež jsou stejny ve všech rozšířených a nám známých, od více než devíti desetin lidstva vyznávaných náboženstvích — takové náboženství

je, a lidé jenom posud nestali se zvířaty, poněvadž nejlepší mužové všech národů, třebas nevědomě, ale přece vyznávají ono náboženství. (Co je náboženství, hl. XIV.)

Které jsou ty pravdy všem náboženstvím společné podle mínění Tolstého?

»Tyto pravdy jsou, že jest jeden Bůh, jenž je prazdrojem všeho; že v člověku žije částka tohoto božského prazdroje, kterou může v sobě svým životem zmenšovati nebo zvětšovati; že ku zvýšení tohoto prazdroje musí člověk udusiti v sobě vášně a zvětšiti lásku, a že praktický prostředek k dosažení toho je, zacházeti s jinými tak, jak chceš, aby s tebou zacházeli. Všechny tyto zásady mají jak bramanismus, tak židovství, Konfuciova nauka, taoismus, buddhismus a křesťanství a mohamedismus společně.« Co je náboženství, hl. XIV.) (Pokračování.)

Z básní Gustava R. Opočenského.

Zimní.

V ulicích se sype sníh
běloučký a něžně sypký,
jako z rukou matčiných
peří děcku do kolíbky.
Když už hodně pozdě je,
rostou sněžné závěje —
běloučká a něžná tíha! —
Vítr ostrý, mrazivý,
vyrovnává protivy,
tam ubere, tam zas zdvihá.

V také chvíli podivné
mnoho v srdci oživne,
co už dávno mělo spát.

Ulicemi za šera
toulávám se z večera
bez cíle a směru rád.

Vidím: vločka za vločkou
zimavou se točí mlhou —;
čekám, že mě pozvou snad;
že mě vítr zavolá:
Pojď ty s námi do kola,
pojď ty s námi tancovat!
Duše dávno ztratila
každou radost, štěstí něhu.
— Pro radost tu nezbyla
jen ta bílá trocha sněhu . . .

Bez pokoje.

Ba, marně na cestách svých hledáš pokoje!
Tvé smutné úsilí v nic vytříští se vždycky.
Vždy poznáš naposled, že všecko marno je.
A to je kletba tvá! A to je osud lidský!

Tam, kde jsi dobro chtěl, už včera narost blín
a květem pokryl svým tvou dávnou dobrou snahu.
— Když večer přijde v kraj, děsivý jako stín
zas státi bez hnutí u tvého bude prahu.

Ať jsou to výčitky, ať je to dávný hřích,
vždy stejně poděsí tvou duši unavenou.
Tvé oko zkalí se a zahořkne tvůj smích
a budeš zhnusen vším: životem, prací, ženou!

Noc přijde smutná pak, ty budeš v nejistotě
v svém pustém obydlí se chvěti divnou bázní.
A budeš přemýšlet ve tmách a o samotě:
vše, co kdys zapomněl, zas do duše ti zazní.

Čím blíže svítání, tím rostou tvoje muka,
v mučivých myšlenkách se sklání tvoje hlava.
A poznáš, zlo že jen tvá směla plodit ruka,
že vlastně k pokoji zde nemáš ani práva!

Pak jednou zemřeš snad. Klid budou mít tvé kosti,
po němž jsi toužíval po život skoro celý!
Spát budeš v hrobě svém, jak doklad o marnosti.
A na tvém hrobě as vyrostou immortelly.

Alfred de Musset.

Kritický relief ke stým narozeninám.

Napsal

Jiří Karásek ze Lvovic.

Ač je romantikem, Alfred de Musset je pokládán všeobecně literární historií za ducha, reagujícího proti romantismu. Sám se stavěl také do bojovné posy proti *pathetickému* romantismu. Je to vysvětlitelno. Všeho byl schopen Musset, jen ne pathosu, kothurnu, ceremoniálnosti.

Jeho dílo je citová revolta, bujnost a vzdor mládí.

První kniha, jíž Musset začal literární dráhu roku 1829, *Španělské a italské povídky*, má ostentativní immorálnost, zřejmou snahu pohoršovat a urážeti, působící však jinak rozkošnou naivností devatenácti let, jež osnovala tyto lascivní sujety. Victor Hugo je *doktrinářem* romantismu. Zosobňuje pathos francouzského ducha. Alfred de Musset zosobňuje esprit francouzské psychy. Je *lyrikem romantismu.*

Vášeň je hlavním znakem jeho poesie, měnlivost hlavním jeho charakterem. Citové impulsy jím hrají. Po celý život jest jich hříčkou. Je sentimentální a ironický, vřelý a posměšný, naivní a raffinovaný, elegický a rozpustilý.

Zdá se mezi soudobými romantiky cizím živlem. Ale učiňte pokus a srovnávejte jej s těmi, za jichž pokračovatele sám se

pokládal, o nichž s enthusiasmem mluvil, na příklad s Racinem — a pocítíte, jak silně romantický je právě Musset, jak je přímo typem romantikovým.

Jeho domnělá prostota, jíž se blížil, po svém soudě, Musset klassickému období, prošla složitou a těžkou formou soudobého romantismu, vytěžila z něho svou lehkost, svou subtilnost. Na prvních stránkách, jež psal devatenáctiletý Musset, cítíte, jak byla jeho obraznost okouzlena *Orientalemi* Victora Huga. Snaží se míti lomoznou, vášnivou šílenost, hlubokou, žhavě vytrysklou barvu, jako Victor Hugo.

A cítíte dále, že si uvědomuje básník svou závislost, že se snaží zastříti pramen, z něhož pije. Má však něco, čeho chybělo Victoru Hugovi — *temperament*, má vášnivou, horoucí *smyslnost*. Nemá formy v onom smyslu, jak jí rozuměl Victor Hugo, jenž ji propracoval do nejkomplikovanějších, nejciselovanějších tvarů, jenž byl virtuosní až do poetického hračkářství. Má formu okřídlené, lehké fantasie, má těkavý a jako nehmotný styl básnické gracie. Zná *svobodu* tam, kde Victor Hugo je poután *pravidlem*, *doktrinou*, *kázní*. Je *psychický* a *hudebně lyrický* tam, kde je Victor Hugo *rhetorem* a *verbalistou*. Jest jediný, kdo je *psychologem* v celém romantismu let třicátých.

Lyrik a *psycholog romantismu* — to jest jediná kritická formule, jež vystihuje individualitu Mussetovu.

Jen sklonem k ironii a paradoxu lze si vysvětliti Mussetovo vyznání víry, v něž pojal veliké klassiky z poloviny sedmnáctého století, předem Racina, soudobě proskribovaného. A týmže sklonem, převládajícím tak význačně v jeho charakteru, lze si vysvětliti, proč se smál hrdinné pose Victora Huga, světobolu Byronovu, Lamartineově uslzenosti. Smál se alluře seriosnosti, s níž vystupují tito básničtí věštcové, sacerdotálnímu, slavnostnímu smutku, jenž jimi prochvívá.

Mussetův smutek jest jiného druhu. Je to smutek vědomí, že je všechno marno, smutek, jenž činí Musseta předchůdcem dekadence, jenž jej pojí vývojově k poesii Baudelairově.

V *Zpovědi dítěte svého věku* řekl Musset tuto náladu výrazně: »Máme ze všech století něco, mimo ze svého, věc to, jíž nebylo vídáno za žádné doby: naším vkusem jest eklekticismus . . . Bereme, co najdeme, z krásy, z pohodlí, z lásky ke starožitnosti i z ošklivosti; tak že žijeme jen z trosek, jako by byl blízek konec světa.«

Pro Musseta má cenu jediné: pověděti vše, co dojímá jeho nitro. Pověděti to tak pravdivě, tak přesně, jak to cítí. Poesie je mu nástrojem, jímž nitro projadřuje, jak se obráží v něm skutečnost.

Chápete okouzlení, jež Zola cítil v tom vzhledě k Mussetovi: zaujatý naturalista se domníval, že Musset je prvním tušitelem naturalistické formule umělecké. Byl to omyl, hodný krátkozrakosti celého hnutí. Musset činil svou poesii jen denníkem toho, co prožíval v reálnosti: vkládal do svého díla *celou svou*

osobnost — tedy právě opak toho, čeho požadovali fanatikové *neúčastnosti* autorovy v díle, zastánci naturalistické *impassibility*.

Musset je z básníkův, u nichž nelze odlučovati život od jich díla, již z toho důvodu, že sami činili vlastní život látkou svého umění.

Slovo »život« je zde totožné se slovem »láska«. Erotismus vyplňoval všechnu bytost básníkovu tak, že jen erotismem žil, erotismem plnil svou fantasii a prozařoval svůj básnický svět.

Celá poesie Mussetova je napojena touto prudkou, vášnivou smyslností. Je hmotná, pozemská a ničeho není tak vzdálená jako abstraktnosti, jako bledé, snivé chimaeričnosti.

Musset nemiluje fantomu, miluje reálnou ženu. Jest absurdní ovšem, přičítati nějakým ženám, jež přešly cestou Mussetovou, že »zničily« básníka, jak se vyčítalo na celá desítiletí v literární historii George Sandové. Povaha Mussetova sama v sobě nesla zárodek ztroskotání, příčinu hořké, zoufalé bolesti. Nebylo ženy, jež by ji byla vyléčila.

Požívačný, bezstarostný Musset žil den ze dne. George Sandová, jejíž dobrodružná pověst s ničím tak málo nesouhlasila jako právě s její vlastní povahou a vlastním životem, byla rozumná, střízlivá povaha chladného, praktického smyslu, podivuhodné pracovní zdatnosti.

Čtěte její *Historii mého života* — a dobrodružná amourésní episoda s Mussetem v Benátkách, po níž se mění Musset, »zlomen nevěrou milenčinou«, v mátožný stín, vyprchává v šedou, mrazivou skutečnost: milenka je pouhou ošetřovatelkou básníka, onemocnělého těžce hlavničkou, a sama chora, stará se o něj mateřský. Po sedmnácte dní dlí u jeho lože a nedopřává si odpočinku než na jedinou hodinu noční. Déle než měsíc pečuje tak o básníka a provází jej pak za odjezdu z Benátek až k Mestre — a když se vrací, jsou její zraky tak podrážděny stálým bděním, že vidí všeckny mostní přechody nad benátskými kanály obráceně.

Mussetovi stěží mohla stačiti tato péče, kde hledal vášně: nastalo rozčarování. Ale místo aby zárodek choroby viděl v sobě, jako pravý romantik hledá ho mimo sebe. Mluví o ženách s hořkostí, s prudkou nenávistí, s krutými obžalobami. Zklamala jej i Rachelová a Pavlina Garciová, za jichž hereckou slávou se bil, okouzlen jich osobnostmi — nezbývá mu pro život než bolest a nuda. Tak si namlouvá a dále touží po tom, o čem praví, že tím opovrhuje: po ženě.

A ještě umíraje, v horečce sní, že jest obklopen ženami, jak vypráví jeho věrná ošetřovatelka Adéla. Vztahuje po nich žádostivě ruce, oslovuje je, šeptá k nim slova lásky.

Sledujete-li tohoto celého života, nacházíte v něm málo mužného. Za to všechno, co Musset podnikal, co snil a čím trpěl, nese ráz zřejmého jinošství až do chvíle, kdy umírá, nejsa již příliš vzdálen padesátého roku života.

Musset byl mlád po celý svůj život, mlád všemi pošetilostmi a citovými rozmazlenostmi, mlád vším svým egoismem dítěte, jež život pokládá za hračku a nezná slova »povinnosti« jinak než se vztahem druhých k sobě.

Kriticky prohlédnut a oceněn, tento život touhy po vášni a po zábavě, po požitku a ženě, snažící se realisovati romantický ideál lásky, ač si neuvědomil nikdy ani na okamžik podstaty tohoto vztahu, dovedl rozmrhati dary velikého genia marnotratně za smutný výtěžek citových krisí, trapných výbuchův a ukvapených nerozvážností — jež přešly posléze v apathii, nudu, ve vědomí marnosti všeho.

V třiceti letech Musset řekl vše, co je dnes jeho dílem. Vyslovil to horečně, neklidně, kvapně, naznačil jen, co mohl jeho genius zrale provésti. V třiceti letech má »krásnou minulost před sebou«, dle slova Heineova.

Další dvě desítiletí jsou neplodna. Sváděti tuto citovou krisi jen na George Sandovou, je velmi pohodlné. Pravděpodobnější je, že Mussetova povaha neznala oné *rovnováhy psychických sil*, jež podmiňuje velikého umělce, že byla sama v sobě zmatena a roztříštěna. Zde, jen zde je tragika života Mussetova — ne v cestě do Italie se Sandovou, kde Musseta zžírala žárlivost, kde básník mučil milenku chorobnou podrážděností pro její přátelství k Pietru Pagellovi.

Láska Mussetova k Sandové se skončila ostatně zcela obvykle: oba ji zbelletrisovali. Musset jí děkuje za své nejlepší věci, za *Zpověď dítěte svého věku* a za *Noci*. Musset, »zničený« Sandovou, produkuje pak ještě celou řadu děl, lyrických básní, proverbů, novell a satir: episoda se Sandovou podnítila jej k výbuchu horečné, kvapné tvořivosti. Po té ovšem nastal konec. Vnitřní síly psychické, vnitřní tvořivé vzpružiny ochably osudně.

Musset se nerozvíjel ideově, nepokračoval myšlenkově. Jako byla jeho poesie výrazem nejskvělejších schopností gallského ducha, jeho emotivnosti a espritu, tak byla výrazem i jeho slabostí: skepse a cynismu, olupujícího básníka o radost z bytí, předčasné zralosti, jež dala básníkovu umění kouzelnou zjemnělost, ale příliš záhy mu zjevila všechno a zanechala ho znaveným.

V posledních dvou desítiletích svého života nevytvořil Musset mimo jedinou aktovku a básnickou odpověď na Beckerovu *Rheinlied* ničeho. Jeho nemoc tedy není jen zklamání ze života, jeho nemoc je *stagnace*. Neboť od jinošského vzdoru *Rollova*, vyjádřeného v dvacíti letech, básník nepokročil ke hlubším koncepcím, k pronikavějšímu názoru světovému: končí, kde začal.

Ale deset let básnické činnosti stačilo, aby Musseta učinilo největším francouzským lyrikem. Jeho poesie je ryze dojmová, působí prožitím a skutečností, jejími důvěrnými a živými podrobnostmi. Reálné a obrazné se pojí u Musseta s jímavou intensitou, s přímými a pravdivými postřehy, převáděnými v reliefní

sloky zdánlivé nonchalantní formy, nedbalých rýmů, nenásilného rhythmu, ale působící tím příměji a prudčeji žhavým dechem života a opojivostí chvějného vzrušení.

Mládí je v poesii Mussetově, věčné jaro v urně jeho strof. Ale toto vzrušení je vykupováno vlastní bolestí. V *Noci májové* Musset přirovnává básníka k pelikánu: vlastními rudými krůpějemi živí svou poesii, vlastní krví ji sytí. Ale když touha jeho se vzpíná k nejvyšším metám, kdy sní jako Poe v *Al-Aaraafu* o tajemném spojení duše lidské s hvězdami — kdy také jeho vášeň jako by nabývala takové síly, že by mohla vlivem do kosmu vyslati novou hvězdu — skličuje ho náhle pocit nesnesitelné samoty, vědomí, že jest odsouzencem zklamání a nudy. Cítí, že se třese jeho tělo, že jest jeho duše rozdrásána, jeho mládí připadá mu strašidlem — a poesie jeho vleče bezmocně svá křídla zase prachem skutečnosti.

Noci jsou nejmohutnějším darem Mussetovy poesie. Vedle nich vše ostatní je drobná hračka, filigránská práce. Vlastní osud vystylisoval zde Musset v lyrické elegie, osobní drama uvedl v kouzelné rhythmy — ale mluví o něm jako v smíru s bolestí, ve vzdálené vzpomínce, v snivém, hlubokém smutku z minula . . .

Převedl osobní bolest na bolest všelidskou, vlastní drama převedl na drama všeho, co je lidské. Ani zde není pro Musseta štěstí, než v lásce. Ale básník zároveň uvědomuje si, že jediné toužiti po lásce je blahem, ale milovati že znamená pozbývati illusí a nabývati jediné jistoty, že je vše klamem.

Noci místo pouhých výbuchů smyslnosti, charakteristických pro poesii Mussetovu, promluvily hloub o niterném dramatě básníkově. Zde je básník daleko od posy *Rollovy*, od posy ztraceného cynika, jehož rozkladu nezastaví čistá láska ženina — zde mluví bolest ne affektací, ale ryzím přízvukem, upřímnými záchvěvy, pravdivými slzami.

V próse Mussetově se vyrovná touto psychologickou hloubkou *Nocem* jen *Zpověď dítěte svého věku*: je v ní zobrazeno celé inferno lásky, žalobné a rozdrážděné, rozhořčené a cynické, mučivé a pathologické. Ne vnějškem, ale nitrem je zde celý Musset po rozluce se Sandovou.

Španělské a italské povídky jsou jen hříčky, dráždivě naparfumované levandulí ženských ložnic. V ostatních novellách je stále totéž thema: že milovati je více nežli vše ostatní ve světě, že erotická vášeň jest jediná věc hodná, aby ji umělec žil. Více než obsahově zajímají tyto práce formou, jež je průzračně a kouzelně jednoduchá a při tom tak plynulá a lahodná, že se blíží nejlepším stránkám prósy osmnáctého věku.

Divadlo Mussetovo je ryze lyrické. Fabule, postavy, scenerie — vše je vedlejší, jediné převládá: stav citovosti, melancholický nebo rozmarný sen psychický, úzce spiatý s duší básníkovou, s jeho vnitřním cítěním a jeho vnitřním snem.

Nejrůznější komedie a proverby mají jen jediného hrdinu různých jmen: vždy je to básník sám, ať je to Lorenzo z Medicia, jenž bere na sebe škrabošku prostopášníkovu, aby sprostil vlast tyranna, ale jenž se stává ponenáhlu tím, čím jen chtěl se zdáti, ať je to Fortunio, jenž tak čistě miluje ženu jej vykořisťující a klamoucí, že pro její dobrou pověst chce jíti vstříc smrti. Je to básník sám, i když se kreslí v témže díle, v *Rozmarech Marianniných*, ve dvou postavách: jako světácký Octave, jenž nechce věnovati více času úsili, aby dobyl ženy, než věnuje tomu, aby otevřel láhev vína, a jako Celio, jehož láska je tak nyjíc a roztoužená, že si přeje raději smrti, nežli života bez lásky.

Vedle toho vše ostatní v divadle Mussetově je graciosní stínová hra, rej roztomilých a směšných figurek, originálního karikujícího stylu, jasné, prozářené poetičnosti. Zde se vysleduje tradice až k Watteauovi — stejným dojmem nás ovívají slova růžových rtů těchto postav, jako pohledy sladkých očí žen, jež maloval Watteau. Galantní veselí, roztomilá povrchnost, ironický smích neb impertinence, pronášená smavými rty, vše je kresleno s kouzelnou volností, s hmotnou, viditelnou rozkoší básnického ducha, odpoutaného na okamžik od bolestnosti svého bytí, zaujatého jen milostným flirtem, blouznivým sněním a sladkými madrigaly. —

Konec života Mussetova byl tragický. Na dvě desítiletí vyhasla s dvěma malými výjimkami jeho tvořivost — jeho existence sama byla trapná, jako beze smyslu. Pokoušel se o sebevraždu, stal se pak obětí nervových krisí, hledal zapomenutí v alkoholu. Blouznil stále o ženě vykupitelce, snil dále nejryzejší sen romantiků, jejž chtěl kdysi realisovati s George Sandovou.

Zapomínal, že nejsilnější zbraní mužovou, jak řekl Balzac, je moc, ženu zaměstnati samu sebou. Musset dopustil, že mu tato zbraň vypadla z rukou, zaměstnal sám sebe ženou, dal celému svému životu uplynouti pro tuto chimaeru. Ženy mívají nenapodobitelný talent nalézati nejkrásnější slova místo svých pocitů. Musset bral jich slova za pocity; neboť sám po celou dobu svého života usiloval, aby nalezl přibližná slova pro to, co cítil — nejosudnější klam, jemuž podlehl tento dandy, jenž se upoutával stále ženami, ač jimi nepronikl, ač jich neznal.

Díval se na ně jako na koketní Mimi Pinsonovou, jež s růžemi za pasem, se smíchem na rtech jde lehkým krokem boulevardem. A byl překvapen, spatřil-li touž Mimi Pinsonovou proti sobě v bojovné pose jako drtivou moc, jako bojovnici na barrikádě, jež mu se postavila v cestu tam, kde myslil, že je vítězem... Nezbývalo mu pak než totéž passivní vzdechnutí, jaké praví jeho Fortunio ve *Svícnu*: »J'aime, je souffre...«

Vztah Mussetův k ženě zůstal věčně *jinošským* vztahem. Proto když zmizelo jeho fysické mládí, nemohl žíti ani jako básník ani jako člověk jinak než bez cíle. Byl-li prázdný život, bylo i prázdné umění; neboť obsahem umění nebylo nic než život.

V problemu díla a života Mussetova nelze hledati než *psychologie mládí, psychické nedozralosti, křehké, jinošské útlosti a nevyspělé citovosti přechodní doby.* Kouzlo je v jeho proměnnosti, v prchavosti jeho emocí, v tom, jak se přetvářejí jeho city z rozkoše v zhnusení, z naděje v skleslost a z lásky v nenávist. Ale to je právě kouzlo vlastní jenom mládí, kdy duše je příliš ještě poddajným nástrojem vnějších otřesů, kdy nedovede jich ještě zpracovávati s pevnou kontrolou střízlivého rozumu a chladné úvahy.

Musset-jinoch má na náhrobku vedle choré, štíhlé vrby slovo *Rozmar* jako název jedné ze svých her. Ale toto jediné slovo charakterisuje celé jeho bytí hloub, nežli se zdá. Rozmar — to byl jediný styl básníkova života a díla. Když rozmar zhasl, bylo po životě... Když básníkovy kročeje rozšlapaly všechnu krev růží, naházených na jeho cestu, jeho duše nemyslila na další pout prašnými cestami skutečnosti; neboť se děsila vystřízlivění a resignace. Jeho rty navždy se odmlčely... Musset nemohl nalézti náhrady za život v tvorbě; neboť nebyl z umělců, kteří pokládají za úpadek, nemohou-li tvořiti, a jimž je lhostejno, že vůbec nikdy nemohli žíti — jemu slovo život a umění bylo jen různým názvem pro týž pojem.

Z národních písní albánských.

Přeložil

Dr. Jos. Vinař.

I.

Když se v dubnu večer stmíval,
slavík se mi rozezpíval.
Slavíče, tvůj zpěv mám rád,
hlas tvůj čistý prost je vad;
pěj, slavíče, sladce pěj,
ze spánku nás probouzej.

II.

Tys má hvězda, tys můj květ,
před zorou tvůj září hled;
Bůh ti dopřej dlouhých let!
Všady mluví o tvé kráse,
duše má!

Ptáci pějí na větvích
o čarovných vnadách tvých,
velebí tě v písních svých,
rozmlouvají o tvé kráse,
duše má!

Čelo bílé, temný zrak
ukrývá se v brvy mrak,
jako slunce do oblak;
všecko mluví o tvé kráse,
duše má!

Vlas tvůj, svinut nad skrání,
tváře tvoje zaclání,
fialkami zavání,
vše to mluví o Tvé kráse,
duše má!

III.

Zdaž je svátek dnešní den?
písně mi to všady věstí;
já se stápím v slzách jen,
u děvčat že nemám štěstí.

Rozpučte se, kvítkové,
podejte mi potěšení,
v barvě bílé, nachové,
ať se země na ráj změní.

IV.

Shromážděny květy byly,
zasnoubiti chtěly růži;
svorně v radě stanovily:
se slavíkem ať se sdruží.

Slyše slavík růže jméno
povylétl plný štěstí:
Jest mé lkání vyslyšeno?
Kterak mám tu radost snésti?

Ó slavíku, zanech lkání;
dost jsi plakal dobu dlouhou —
Pro tě, růže, bez ustání
ve dne v noci pláči touhou.

V zahradě jest uzavřena,
dýše krásu, vůně divy,
milovníkem svým je ctěna,
který ji svou láskou živí.

Přijde jaro plné kvítí,
dol i stráně květem pučí,
srdce moje lásku cítí,
pláčem však má píseň zvučí.

Růže moje plná vnady,
nad vše kvítí ty se stkvěješ; —
proč, můj květe, květe mladý,
když já pláči, ty se směješ?

Z veršů Jaroslava Ráčka.

Černá hodinka.

Růžové líčko v soumraku mne hladí
  teď na spáncích,
my máme se rádi, tak rádi
  jak v romancích.

Vlas její voní jako chrysanthemy
  v zahradě v podletí,
jsme oba hluši a jsme němi
  v svém objetí.

V soumraku není v modrých očích vidět
  bázlivé otázky.
Ach, nelze se báti a nelze se stydět —
  jen líbat na vlásky.

Růžové rtíky polibkům se brání
  a zase svolují,
neb silné jako smrt je milování
  a svati ti, kdo milují — — —

Víno rtů.

Nalijme vína do skleniček malých
při dnešním našem rendezvous,
a podejte mi rtů svých kalich,
ten plný sladkých úsměvů.

Skleničky hoří tmavorudým vínem
a pěna stříká přes kraje,
o víně povíme si jiném,
jež naším srdcím dozraje.

Růžová ústa, vínem pokropená
a měkká jako hedvábí
mým retům nechte, to je pěna
vína, jež uzdraví —

To víno rozkošné to dlouho zrálo
a dnes se hrozny nalijí —
Lze napít se jen trochu málo —
Je silné, opíjí — — —

U klavíru.

Dlí její ručka dosud v kláves sněhu
a očka hledí oknem do dálky,
kde jaro dává prvním růžím něhu,
kde něžně voní první fialky.

Za ni se stavím.... Neví to snad ani,
bázlivou tajím v očích otázku,
tiše se kloním, čelo hlaďě dlani,
až pobožně ji líbám do vlásků.

Teď kloní hlavu na zad, na má ústa
a setkává se vždy s mým pohledem,
a jak jsme blaženi, jak štěstí vzrůstá,
jen mlčky očima říc dovedem.

— — —

Hora.

Hra o jednom dějstvi.

Od

Emila Trévala.

Osoby:

Otec. — *Dcera.* — *Její manžel.*

Děj za našich dnů.

Režie.

Otec 55letý, statný, zdravý aviatik. — *Dcera* 24letá, snědá, živá, v elegantním cestovním úboru. — *Manžel* 30letý, rusý, poněkud vyžilý, rovněž v cestovním obleku.

Scenerie.

Ledovce v Alpách. — V pravo (od herce) asi 2 m. nad podiem do poloviny jeviště výstupek skalní, sněhem pokrytý. Za ním v pravo příkrá stěna. Kol dokola výstupku příkré srázy do propasti. V pozadí massy alpských vrcholů. V levo jasná, rozptýleným světlem svítící propast. — Světelné effekty sluneční v sněhu a ledu. — Prodlením hry zvolna se zatemňuje jeviště, zamlžuje. K závěrku hustá chumelenice a mlha téměř neprůhledná, takže postavy mihají se jako fantomy.

Při vytažení opony jasno. S hora snáší se obrovitý aeroplan s třemi osobami na sedadle. Stroj bučí, ale ne tak hlučně, aby přehlušoval hovor — ostatně velmi hlasitý. Stroj míří k výstupku skalnímu.

Otec, dcera, manžel.

Dcera. Zastavme, prosím, tati!

Otec. Zde? V té poušti ledové?

Dcera. Zastavme! Bude to tak nevšední. Viď, Edo?

Manžel. Ano, miláčku.

Otec. Co tu budeme dělat?

Manžel. Tati, zastavte, když Eluška tolik o to prosí.

Otec. Už nás oba tyranisuje. Nehodné dítě!

Dcera. Novomanželka, prosím, žádné dítě.

Manžel. Ano, od rána, od šesté. Ona je anděl, tatínku!

Otec. Tedy pozor! (Aeroplan stane na výběžku poněkud v pozadí.)

Manžel. Kotvu? (Spouští kotvu.)

Otec. Ano. Zarazím. Chytila?

Manžel. Drží.

Otec. Dobrá. (Rachot umlkne, oba mužové obsluhují stroj.)

Dcera. Mohu vystoupit?

Otec. Přistáli jsme ideálně hladce.

Manžel. Však máte na svůj stroj patent, tatínku. Incomparable! Moci vzlétnouti s každého místa, hned a kolmě do vzduchu! Toť věru incomparable.

Dcera. Tatínku!

Manžel. Může Eluška vystoupit?

Otec. Může. Ale pozor! Sníh je sypký.

Dcera (vyskočí za pomoci manželovy). Sníh je pevný.

Manžel (vystoupí za ní). Ale je vlhký. A hodně.

Dcera. Juchhej!

Otec. Ne křičet!

Manžel. Proč pak ne?

Dcera. Otec bojí se laviny. Ani jsi neměl říkat, že je sníh vlhký.

Otec. Alpa je potměšilá.

Dcera. Ale ještě nám nikdy neublížila.

Otec. Vem kožíšek, Ello, je zima. (Podává jí z koše pod sedadlem kožešinou podšitý plášť.)

Dcera. Vždyť svítí slunce!

Otec. Jen to vem!

Manžel. Ella má pravdu, je teplo, ba velmi teplo.

Otec. Jak by ne, novomanželé! (Vystoupí rovněž. Manžel zahaluje do pláště ženu.)

Dcera. A řekni, tatouši, kdo měl kdy takovou svatební cestu jako já? Na křídlech?

Otec. Z tisíců jedna je tak smělá jako ty, Ello!

Manžel. Řekněte z millionů.

Dcera. Však to může jen taková, která má za otce tak slavného vynálezce, jako já! (Obejme otce.)

Otec. Nu! Nu!

Manžel. A což já?

Dcera (obejme ho). Miláčku!

Otec (dívá se kukátkem na Alpy). Jsme na jednom z nejvyšších bodů Alp.

Dcera. Tati, co je to tam? (Ukáže do výše.)

Manžel. Kde?

Otec. To je kondor.

Dcera. Ani se nehýbe.

Manžel. Slídí. Škoda, že nemám pušku.

Otec. Abys ranou strhl třebas lavinu, když ne kondora. (Pohlédnou na sebe; manžel porozumí otci.) — Jsme velmi vysoko. Daleko od světa.

Dcera. Viď, tati? To je zde jako stupeň do nebe.

Manžel. Já již jsem v nebi.

Otec. Ale já po nebi ještě netoužím.

Manžel. Co hledáte, tatínku?

Otec (jenž obcházel po výstupku). Hm!

Dcera. Snad kudy se sem chodí?

Otec. Ano, ale vidím, že nikudy.

Manžel. Jak to?

Otec. Jen orlové a supi sem mohou.

Dcera. A my. Jsme tu tedy první lidé? Je to jisto?

Otec. Zcela jisto. Po všech stranách jsou propasti.

Dcera (tleská). To je krásné.

Manžel. Originelní zastávka na originelní cestě.

Dcera. Přiletěli jsme.

Manžel. Ano.

Dcera. Eduarde, zdálo se ti též, když vznášeli jsme se nad světem, jako bychom lásku svou pozvedali z prachu, zduševňovali ji?

Manžel. Cítil jsem to rovněž a celou duší!

Dcera. Co závistivých pohledů bylo zdola na nás upřeno!

Manžel. Mlč, žárlím na každý pohled na tebe upřený. Nechápu, že mají lidé právo dívat se na tebe. Myslíš, že bych jinak, dra-

houšku, byl k nebezpečné cestě svolil? Ale chtěl jsem tě míti samu, mimo svět.

Dcera. A což, kdybychom nemohli nazpět do světa? Bál bys se?

Manžel. Ne, Eluško. U tebe by bylo i umírání sladké.

Dcera. Opakuj to!

Manžel. S tebou i smrt je sladká.

Dcera. Vidíš Edo, tak k sobě přituleni — odevzdali bychom si duše.

Manžel. Miluji tě více než svůj život.

Dcera. A já ti věřím. A tebe, Edo, miluji já více — více než tatíčka —

Otec (jenž zatím konal výhledy a prohlížel aeroplan). Děkuji!

Dcera (objímá otce). Tatouši — nehněvej se!

Otec. Proč bych se hněval? Je to přirozeno. Ovšem trochu brzy mne házíš z koše ven. Přítěž, vid?

Dcera (objímá muže). Tatínek je zlý.

Manžel. Můj světe!

Dcera. Chtěla bych zemřít — za tebe.

Manžel. Šel bych za tebou. Což má můj život bez tebe cenu?

Otec. Že vždy mladá láska koketuje se smrtí! Já jsem z vás nejstarší a nemyslím ještě na smrt.

Dcera. Tatínek je statný, dokonalý hrdina, ten má do smrti daleko.

Otec. Tu nerozhoduje ani zdraví ani věk.

Manžel. A že se smrti nebojí, dokázal tatínek při svých vzletech mnohokráte.

Otec. Člověk se otuží, když se tak často jako já vznáší mezi nebem a zemí. Ale byl to často prožluklý pocit, když pode mnou zírala propast a náhle stroj selhával, skákal, neposlouchal. Zápasil jsem s ním tak jako s povstalcem — na život a na smrt — až jsem jej přemohl — vždy jsem vyvázl z nebezpečí.

Dcera. Ano, všichni říkali, že tatíček má báječné štěstí.

Otec. Vše záleží na stroji.

Manžel. A konstruktérem je tatínek geniálním. Jméno jeho má světovou pověst.

Dcera. Nemám tedy práva býti hrda na svého tatínka?

Manžel. Plné právo.

Otec. Chtěl jsem jen říci, že já už žil a vy teprve budete žíti. Ale dosti takových řečí. Což komandovala Eluška nějakou zastávku křížové cesty? Tedy veseleji!

Manžel. Tatínek má pravdu. (Chytí ženu kol pasu a zatočí jí.) Pojď, zatančíme.

Dcera. První párek na této půdě. Lalala!

Otec. Divoši, sklouznete a sletíte. (Jde ke koši.) Napřed by chtěli umírat a pak to tančí valčík. (Vyjme z košiny aeroplanu košík s lahvemi, odkorkuje láhev a naleje do tří skleniček na podnosu, jejž postaví na výstupek skalní.) Tak děti, teď dosti!

Dcera. Lalala!

Manžel. Juch, juch!

Otec (vezme podnos a blíží se k nim). Než odletíme dále — připijeme si, děti, na stálé štěstí vaše manželské. A já, otec váš, slibuji věrně vás, seč síly jsou, ochraňovat.

Manžel (bere skleničku). Lásce a věrnosti!

Otec (podává podnos dceři, která bere sklenice). Ano láska a věrnost, to jsou nezničitelné aeroplany, které nás vždy přenesou přes sebe strmější hory v životě.

Dcera (ťuká si s manželem a otcem). Jak jsi dobrý, tatínku!

Manžel. Jak vás máme rádi!

(Pijí.)

Otec. Pohled na vás vrací mi vzpomínky na vlastní mladé štěstí.

Dcera. Zde jsme i nebožce matce nejblíže. Snad nás vidí.

Manžel. Ještě na věrnou lásku!

Otec (nalévá).

Dcera. Na lásku v životě i v smrti.

Otec. Na dlouhý, spokojený život! (Pijí.)

Dcera (políbí otce, pak manžela). To byl slavný slib. A sklenky své hodíme do propasti, aby nikdo z nich už nepil. (Všichni tak učiní. Otec hodí i láhev přes okraj. Naslouchají.)

Manžel. Ani to necinklo.

Dcera. Strašná hloubka.

Otec. Nejméně tisíc metrů.

Manžel. A jsou dole lidé?

Otec. Nemyslím.

Dcera (jde k okraji a spojí ruce v trubku). Haló!

Manžel (drží ji za šat). Bojím se o tě!

Dcera. Haló!

Manžel. Haló!

Otec. Nekřičte!

Dcera (rozmazleně.) Ale já chci, aby mne dole slyšeli! Co z toho mám, že jsem tam, kam noha lidská dosud nevkročila — když mne tu nikdo nevidí? Nebudou mi věřit. Edo, víš co mi připadá? Jako bych byla objevila novou zemi. Třeba jen malinkatou. Ale jest moje, jen moje!

Manžel. Eleonorahoru! Hora Eleonora! Sláva!

Dcera. Haló! Což se z dola nikdo neozve?

Otec. Patrně je údolí pusté.

Dcera. Hned uvidíme. (Vytáhne z kapsy browning a vystřelí. Ozvěna rachotí, nedozní, ale mění se ve vzrůstající hukot. Vichr a padající mlha sněhová. Všichni v úděsu couvají pod stěnu v pravo. Přes stěnu v pozadí se valí spousty sněhu, rozvířený sníh zatmí jeviště. Strašlivý hukot a praskot. Vše trvá asi půl minuty.)

Otec. Bůh nám buď milostiv! Lavina! (Hukot se vzdaluje, jeviště se zvolna projasňuje. Aeroplan zmizel. Z massy sněhové vyhrabávají se tři postavy, setřásají sníh, potácejí se zapadajíce po kolena.)

Manžel. Mě brní hlava.

Dcera. To bylo hrozné!

Otec. Jste na živu?

Manžel. Mně hučí v uších.

Otec. Zachráněni! Ale pouhou náhodou; letět lavina o několik metrů blíže, byli bychom v propasti. A varoval jsem: nevolat, nestřílet!

Dcera. Odpusť, tati!

Otec. Ale — kde — je létadlo? (Ohlíží se zoufale.)

Dcera (jektá). Lé—tadlo!

Manžel. Naše létadlo?

Otec. Kde jest?

Dcera. Snad pod sněhem. (Všichni vrhnou se na místo, kde byl aeroplan a hrabou rukama ve sněhu.)

Manžel. Nic!

Dcera. Pryč!

Otec. Je v propasti.

Manžel (jektá). To — to není možno.

Otec. Lavina je smetla.

Manžel. To je žert — žert!

Dcera. Lavina!

Manžel. To znamená —? (Všichni se odmlčí.)

Dcera. Ne, ne! Hledejme! (Prohrabávají znovu sníh.)

Otec. Nenajdeme.

Manžel (zuřivě). Musíme!

Dcera. A když nenajdeme? Tak co? Co?

Manžel (drkotá zuby). Mně je zima a v hlavě mi hučí.

Dcera (křičí). Co budeme dělat? Hněte se!

Otec (stojí nehybný). Přemýšlím.

Manžel. Zima! A horko v hlavě!

Otec. Kus ledu tě asi udeřil, Eduarde. Ukaž! (Ohledává mu hlavu.) Rány tu není.

Dcera (dotírá na otce). A když nenajdeme — co bude?

Otec. Nic. Konec. (Pomlka. Dívají se na sebe.)

Manžel. Ó tak nehrajeme! Vy, tcháne, míváte štěstí. Nefixlujete?

Otec. Což jsi se pomátl?

Manžel. Lavina! Proč lavina? A výstřelem? Kdo střelil? (Jde proti otci.)

Dcera. Já! Otec ne.

Manžel (obrátí se proti ní a napřáhne ruku, aby ji uhodil. Ona mu nerozumí a padne mu kol krku.) Já tě budu hřát! A ty mne nenecháš zemřít!

Manžel (odstrkuje ji). Jdi ode mne!

Otec. Hledejme!

Manžel. Aeroplan? Haha!

Otec. Ne, sestup. Snad přece jest. (Jde na pokraj.)

Manžel (za ním). Kde?

Otec. Ne na samý okraj. Ledy jsou lavinou zulámány.

Manžel. Starý partyka může míti pravdu.

Dcera. Jak to mluvíš, Edo?

Manžel. Jak chci. Sestup musíme najíti! Musí být! (Oba hledají.)

Dcera. Neopouštějte mne!

Otec (jde k ní). Musíme hledat a pak ti pomůžeme.

Dcera. Edo, miláčku.

Manžel (ostře). Miláčku! Ted není čas na něžnosti. Létadlo v pekle a my půjdeme k čertu. Otče, slavný aviatiku! Teď lítej! Pomozte nám! Slíbil jste nás ochraňovat. Před chvílí — či před několika lety? (Náhle zaštká.)

Dcera (vrhne se k němu). Edo! Zemřeme spolu!

Manžel. Ani mi nenapadne. (Odstrčí ji. Pobíhá kol krajů výstupku, žena eho za ním. U stěny stojí otec ponurý, kapesník drží na ústech.)

Dcera. Edo — což se nemilujeme?

Manžel. Deklamátorko!

Dcera. V životě a smrti spolu — u oltáře jsme přísahali. Zapomněls?

Manžel. Zima! (Pobíhá.) Kde, jen kde? Hola! Kde je kdo? Haló! Vy dole! Ano vy!

Dcera. Ale vždyť nikdo neodpovídá! Edo, to vše je strach. Vidíš, já se nebojím — jen když jsi při mně, když tě vidím. Každý zvlášť — to bych nesnesla — ale spolu — to není ani smrt — to je jen nová rozkoš — necítíš to také?

Manžel. Ne.

Dcera. Snaž se to cítit — bude ti volněji — jako mně. Vzbud svou lásku — ona jen spí a pak se přestaneš bát.

Manžel (volá do dlaní). Haló! Haló!

Dcera (drží ho za kabát). Přimkneme se těsně k sobě — v jediný dech — a vydechneme jedinou duši.

Otec (pohnut). Zmužilé dítě.

Dcera, Vydechneme ji v polibku — ty do mne — já do tebe. Vždyť my se tak milujeme! (Vzlyká.)

Manžel. Kdybys raději pomohla. Volej! Střílej! Teď střílej! Haló!

Dcera (osuší oči). Vidíš — už nepláču. Ale slyš mne, Edo — věřím, že jen láska nám odtud pomůže.

Manžel (obrátí se k ní dychtivě). Máš naději? Snad otec — ví? Tak ho pros ty! Na mne už nedá.

Dcera. Otče, ty jsi moudrý. Ty jsi nikdy nezoufal. Vymysli něco! Prosím pěkně! Ukaž jen, napověz a pochopím. Jsem tvá dcera, mám bystrý rozum. Otče, jen poroučej!

Otec (vine se v trýzni). Bože, můj bože!

Dcera. Nemysli si, že jsem slabá, mám sílu ke všemu.

Otec. Moje dítě!

Manžel. Nuže? Co máme dělat? Je mi strašně zima.

Otec. Nechte mne — ať mohu přemýšlet. Jsem od laviny též napolo omráčen, z nosu se mi spustila krev.

Manžel. Že o takové malichernosti mluvíte!

Otec. Už přestala. A je mi lépe. Snad není vše ztraceno.

Manžel. Kdybychom měli padáky.

Dcera. Snad bychom všichni tři na povel měli houkati.

Otec. I kdyby nás slyšeli, sem nikdo nemůže.

Manžel (k ženě). Proč nestřílíš?

Dcera (prohledává se). Vypadl mi browning — když se řítila lavina.

Manžel. Tak jej hledej!

Otec. Ello nehledej, nastydla bys ve sněhu na ruce a nenašla bys.

Manžel. Máte vy snad nějakou bouchačku?

Otec. Nemám.

Manžel. To je blbé. Blbé! Tak se vydat na cestu. Inu, otec své dcery.

Dcera. Edo!

Manžel (klepe se). Zima!

Otec. Duje ledový vítr, dostaneme sníh.

Manžel. To nám ještě scházelo. (Volá dolů.) Hahou! Haló! Sem! Konečně! (Obrátiv se.) Slyšeli jste? Co tu stojíte jako sochy? Napněte také své velevážené chřtány.

Dcera. Ale to byla jen ozvěna.

Otec. Edvarde! Synu! Jsi nemocen.

Manžel. Nechte si Edvarda i syna. Já hlupák, hlupák! Vlezl jsem do pasti. A ted si mne rozdělíte a sníte mne. Lidožrouti!

Dcera. Edvarde! (Klesne na kolena.) Smiluj se!

Otec (zdvihne ji). Nekleč, Ello. On je nepříčetný.

Manžel. Smiluj se! A smilovala ty jsi se? Já letěl poprvé, ty už častěji. A hrála jsi si se životem nás všech — jako holčička. (Volá.) Hahou! Hahou! (Obrátí se nenávistně k ženě.) A prohrála jsi partii za nás za všecky.

Otec. Edvarde, upokoj se!

Manžel. A snad mám ještě k tomu všemu mlčet? Vzorný otče! Kdo ji tak vychoval? Aby každý rozmar její byl pro jiné zákonem? Takový mělký mozeček ženský! Ona si myslí, že jen její život má cenu, že já jsem nicka? (Volá.) Hahou! Sem! Sem! Pomoc!

Dcera (svíjí se v náručí otcově). Bože, bože!

Otec. Edvarde, otravuješ sebe i ji. Měj ohled!

Manžel. A měli jste vy ohledů ke mně? Vaše dcera mne využitkovala — ano využitkovala.

Dcera. Muži! Manželi!

(Chce k němu.)

Otec (zdržuje ji). Ublížil by ti. Počkej, až se vzpamatuje.

Dcera. Jak je změněn! Otče — pro boha prosím — zanech mne a zachraň jeho! Já ať zhynu — a třeba i ty — ale on ne! Tatínku zlatý, ty to dokážeš — tatínečku! (Klekne si.) Prosím, prosím!

Manžel. Hahou!

Otec (zdvihne dceru). Pokusím se, slibuji — ano — slibuji — jen se upokoj! Nech mne klidně myslit. Čekejte oba. Jen trochu klidu! (Jda k okraji a bedlivě prohlíží půdu krok za krokem.)

Dcera (podle něho). Hahou! Dobří lidé! Pomoc! Řebříky! Provazy! Pomoc! Bože, bože!

Manžel. Hahou! Už chraptím!

Otec. Hahou! Sem! Hahou! (Couvne.) Co to činím? Nedej bože, abych se také mátl! Nechte volání, děti — údolí je na několik metrů zavaleno lavinou. Nikdo nemůže k nám.

Manžel. Kdo chce, může.

Otec. Ano, ale než by se prokopal sněhem —

Manžel. Ať kope!

Otec. Uplynou tři dny.

Manžel. Ať uplynou. Já nespěchám.

Otec. A zatím tu zmrzneme.

Manžel (za další řeči chraptí víc a více). Nezmrzneme! Já alespoň ne! (Ovzduší se zvolna kalí.)

Otec. Máme jedinou kožešinu — pro Eleonoru.

Manžel. Pro Eleonoru? A proč ne pro mne? Ona je vším vina. Ať zmrzne! (K ženě.) Dej mi kožešinu. Je mi zima.

Otec. Nadobro šílí.

Dcera (svléká plášť). Zde ji máš.

Otec (zadrží ji). Ne, to nedovolím.

Dcera (prudce). Otče — je to můj muž!

Otec (ustoupí).

Dcera (svleče plášť, jejž jí manžel z rukou vytrhne, a rychle se do něho zaobalí).

Otec. Ale jen na chvíli!

Manžel. Co je mi po kom?

(Pausa.)

Dcera. Kolik je hodin?

Otec (vytáhne kapesní hodinky, podívá se, přiloží k uchu). Zastavily se mi.

Manžel. Také lavina?

Otec. Ano tlakem vzduchu.

Manžel. Hahou! Hou!

Otec. Kdyby svítilo slunce, věděl bych, kolik je hodin.

Dcera (drkotá zuby). Mraky táhnou.

Otec. Sníh. (Vezme dceru pod paždí a chodí s ní sem a tam.) Choď a nestůj! Skřehla bys.

Manžel. Hahou, hou!

Dcera. Zima!

Otec. Eduarde, vrať kožich.

Manžel. Mne pěkně hřeje. Nedám.

Otec (přistoupí k němu). Jářku, vrať kožich!

Dcera. Na chvilčičku jen, můj dudoušku! Co by se Elinka ohřála. Je jí zima.

Manžel. Hou! Hahou!

Otec (tahá ho za plášť). Vypadáš jako bába. Styď se!

Manžel (nedbá). Hou, hahou!

Otec. Dej, darebo!

Manžel. Vy jste dareba!

Dcera. Otce mi tupíš?

Manžel. Oba jste z jednoho pytle. Darebáci!

Dcera. Nevíš, co ve mně dráždíš, Edo!

Manžel. Mizerná komediantko! Hahou!

Dcera. Otče — u srdce mi ledovatí — ale já nechci nemilovat — otče; nech ho — já sama mu domluvím.

Otec (odstoupí od zetě, dcera jde k muži).

Dcera. Oh, otče — pojď, pohleď!

Otec (jde k nim). Co jest?

Dcera. Eda sešedivěl.

Otec. Úzkostí — stává se to.

Dcera. Edo — ubohý Edo — půjč, milý zlatý — kožíšek!

Manžel (vine se pevněji do pláště). Ne, příliš pěkně hřeje.

Dcera. Vidíš, dudoušku, je přece můj, a jen jsi řekl — a hned jsem ti jej půjčila.

Manžel. Hou, hahou!

Dcera. Jen na chvilčičku — zase jej dostaneš — padám zimou.

Otec. Už toho mám dost! Eduarde, po dobrém nebo po zlém. Dej sem kožich!

Dcera (odstrkuje otce). Řekla jsem, je to můj muž! Viď, Edouši, že mi kožíšek půjčíš? Dobrovolně, že? Z lásky, že?

Manžel. Dej pokoj! Nepůjčím. (Pobíhá, otec a dcera za ním, otec sahá po plášti, ale vždy je odstrčen dcerou.)

Dcera. Edoušku, mně je ukrutně zima — vidíš, pláči zimou —! Tvé ženušce, tvému anděli je zimička. Slyšíš?

Otec. Dej kožich, povídám!

Manžel. Ne a ne! Ona vystřelila, shodila lavinu — všecky nás zabila. Ale ona ať je první mrtva! Ta mrcha napřed!

Dcera. Edo!

Manžel. Ať cítí, co udělala — darebnice lehkomyslná.

Dcera. Edo, lupiči! Dej! (Tahá jeho plášť. Otec zastoupí mu cestu.) Zloději! Vrať cizí majetek!

Manžel. Nežádej si mne — sůvo!

Dcera. Barbare!

Manžel. Nedáš pokoj? (Chytí ji za vlasy a srazí na kolena.)

Dcera. Tatínku! (Brání se.)

Manžel. Škrábeš? Do propasti! Do propasti! (Vleče ji za vlasy k okraji.)

Dcera. Pse!

Otec. Edo — ani krok! (Chytí ho za hrdlo.)

Dcera. Zab ho, tatínku! Zab ho!

Otec. Dej kožich!

Manžel (chrčí, nepouštěje vlasy své ženy). Vrahové! Pomoc!

Dcera (ryjíc rukama ve sněhu najde browning, míří jím na muže). Pusť, Edo! Pusť! (Střelí.)

Manžel (padne). Hoho!

Otec (trhá s ležícího plášť a zaobaluje dceru). Obleč! Honem! (Hřeje se při tom ruce o kožešinu). Jak je to teplé!

Dcera (obléká se). A od krve — ale nechť! (Schová si revolver a zabalí se.)

Otec (nemůže rukou od kožešiny odtrhnout). Počkej ještě! Jak je to teplé!

Dcera (divoce). Zabal! Hned!

Otec. No, no!

Dcera (potácí se ku stěně, s úlevou, polohlasem). To je dobré, teplé!

Otec (dívá se na ležící tělo). Co s ním? (Skloní se a naslouchá u srdce.) Hotov! Má to odbyto. (Svléká mu svrchník.) Tebe už, brachu, nezahřeje, půjč mi ho! (Obleče svrchník.)

Dcera (choulí se pod stěnou). Jak to hřeje. Rozkoš!

Otec (stojí nad mrtvolou). A nač tu má otravovat vzduch? (Shodí mrtvolu do propasti.)

Dcera. Co se to řítí?

Otec. Blázen.

Dcera. Ah, tatínku, už je mi lépe, ne tak zima.

Otec. Mně také.

Dcera. Jen bych ráda věděla — kolik je hodin.

Otec. Nevím.

Dcera (sahá si na hlavu). Tak se mi cosi zdálo — že jsme na svatební hostině —?

Otec. Jen sni dále! Bylo by to dobrodiním!

Dcera. Takový krásný sen — kde je Edvard?

Otec. Je pryč.

Dcera. Ano, ano! Nyní se probouzím — on je mrtev. — Otče myslíš, že se zachráníme?

Otec. U boha je vše možno. (Sněží.)

Dcera. U bóha? Otče — myslíš, že po smrti je něco? Nebo nic? Žádný trest?

Otec. Nevím.

Dcera. Já chci kněze! Ať mne vyzpovídá! Páté — nezabiješ! Viď, otče?

Otec. Nemysli a nevzpomínej!

Dcera. Je konec?

Otec. Ještě ne.

Dcera. Jsi ty mým manželem?

Otec. Ne, ale otcem. Či nejsem? (Udeří se do prsou.) Jen neztrácet rozum! Jen ne rozum!

Dcera. Otče — ty znáš smrt — z blízka — totiž tu svou smrt.

Otec. Co chceš, Ello?

Dcera. Nauč mne tomu — jak se to dělá.

Otec. Člověk nesmí ani na okamžik pozbýt naděje, že vyvázne.

Dcera. Viď? A už máme za sebou to nejhorší — nejhroznější — jsme tu dlouho, už mnoho dní.

Otec. Dní? Ne. Či ano?

Dcera. To je důkazem, že je nám souzeno žíti. Nemyslíš?

Otec. Dokud člověk žije, mnoho se může státi.

Dcera. Jen kdybych věděla, kolik je hodin. To mne trápí. — Novomanželé! Anděl! On říkal: anděle!

Otec (nad propastí). Hou! Hahou! (Obrátí se.) Ello, půjč mi browning.

Dcera. Ne, nepřibližuj se!

Otec. Neboj se! Koho vidíš? Jsem to já — tvůj otec. Chci dát signál. Snad nějaký lovec nebo pytlák je na blízku.

Dcera. Zavolej raději pytláka než lovce. Ten neprozradí.

Otec. Sněží. Musíme odtud. Dej mi zbraň! A polib mne!

Dcera (prchá před ním). Chceš mne také zabít? Ale máš pravdu. (Stane.) Kdybychom si to zkrátili — ta muka? Ty mne a pak sebe! (Ukazuje mimicky.)

Otec. Ne! Nech si zbraň! (Úděs.) Jak to uhodla! Zoufám! A přece —?

Dcera. Viď, tatíčku, že tvá dcera nezemře? Neodvracej se!

Otec. Tak hloupě! Tak hloupě!

Dcera. Tatínku, třeseš se. Není ti zima?

Otec. Bože, rouhal jsem se! Řekl jsem: Jen ne rozum ztratit! Nyní volám: Zbav mne myšlenek! Hrozím se jich! Příšery! Nechci! Odejděte! Zima — brr!

Dcera. Jak to ledově věje! Chumelenice.

Otec (strhne svrchník a zabalí dceru). Hřej se, Ello! (Strhne jej zase.) Ale nač? Rychle zhynout — lépe nám bude! (Hodí kabát do propasti.) Sřítit se, rozdrtit se — ano! Ale zvolna — kousek po kousku umírat — bez nemoci — to je příliš! Příliš!

Dcera. Ty jsi můj manžel. Pojď, miluj mne!

Otec. Blouzní. Je šťastnější než já.

Dcera. Zdálo se mi — že jsem žila — milovala — kde je můj muž?

Otec. Tomu je lépe než nám. Ten již unikl.

Dcera. A mne tu zanechal?

Otec. Miláčku!

Dcera. Nepřibližuj se! Leda bys byl knězem. Zlé myšlenky na mne jdou.

Otec. I na mne! Mravnost — zákon — jak prázdná slova! Čím jsou — před tváří smrti? Zlé, dobré — není-li to jedno?

Dcera (jde k němu a hladí ho). Ubohý, ubohý! Neblouzním, vím kde jsme — ale mám hrozný strach — a myslím, že spím. (Podává otci browninga.) Zde máš — střílej třeba do mne — alespoň mne probudíš — zasmějeme se těžkému snu. (Schová zase zbraň.) Viď, že se zas zasmějeme?

Otec (pobíhá a spouští se přes okraje výstupku a zase vylézá.) Musí tu býti sestup — musí! (Unaven a zuřiv tluče do hory.) Horo tvrdá, horo jalová! Otevři se, raď! Ukaž! sestup! Sestup!

Dcera. Je už tma a nevím, kolik je hodin.

Otec (klekne před ní). Dítě, odpusť mně! Špatnému otci! Neměl jsem dovolit — měl jsem mít sílu — věděl jsem, jak je tu nebezpečno! Hrdost, ctižádost mne zaslepila.

Dcera (obejme ho). I ty mi odpusť milovaný! Oba jsem vás zničila. Už nejsi otcem — ale člověkem, mužem — mou obětí. Viď, že mne nemůžeš milovat? Ani já nemohu sebe milovat.

Otec (vstane). Ello?

Dcera. Nikdo mne už nepomiluje!

Otec. Mlč!

Dcera. Buď mým knězem! Zpovídej mne! Vraždila jsem.

Otec. Ne ty — já — já ho uškrtil.

Dcera. Ne — rána šla přímo do srdce — viděla jsem oheň —

Otec. Mlč!

Dcera. Když on mne tak ukrutně tahal za vlasy.

Otec. Mlč!

Dcera (dívá se nahoru). Tati — jaké to černé stíny?

Otec. Supové. Cítí mrtvolu.

Dcera. Nás cítí.

Otec. Ne — jenom toho dole.

Dcera. Edvarda.

Otec (přechází, tluče rukama o ramena). Zima! Zima!

Dcera. Já už nohou necítím. (Chytí se otce.) Drž mne, ať nepadnu! Snad ptáci přivolají lidi, střelce. Křikni na ně!

Otec. Sami přiletí, až to bude.

Dcera. Jediní živí tvorové mimo nás. Zavolej je sem! Ať je pohladím, ať se s nimi rozloučím. (Pausa.)

Otec (dívá se úkosem a bručí). A co kožíšek — he? Hřeje, hřeje?

Dcera. Hřeje.

Otec. Ukaž! (Vjede jí rukama za krk.)

Dcera (otřese se). Brr! Jako by mrtvý na mne sahal. Dej ruce pryč!

Otec. Víš co, Ello? Hehe! Mohla bys — ale jen na chvilku — mohla bys mi ten plášť půjčit?

Dcera (couvá). Ty mne chceš — oklamat?

Otec. Ale bláhová, neboj se! Vidíš — na chvilčičku. Abych ti nezmrzl. Co bys dělala sama? Jen trochu ztuhlou krev rozproudit — zas ti jej dám — jen abych nezkřehl!

Dcera. A já mám zmrznout?

Otec. Nezmrzneš, nedopustím tomu. Dej kožich, mne to zachrání.

Dcera. Dosti dlouho jste žil, já jsem mladá, vy starý!

Otec. Šest a padesát. A znám lidi, kteří nemají ani polovice zdraví, té síly co já. A jsou šedesát, osmdesát. Ti by mohli spíše jít. Proč já a proč ne oni?

Dcera. A mně je dvaadvacet.

Otec. Nelži! Šest a dvacet!

Dcera. Hrubče! Dvaadvacet!

Otec. A vím, že bych ještě mohl mnoho vykonat — pro vědu — pro lidstvo — nikdo neví, jaký nádherný problem mám v hlavě — co jeden! Dva, tři, deset problemů! A jeden skvělejší než druhý. Já bych měl ještě sto let žíti!

Dcera. Supové otče, supové!

Otec. Takové myšlenky, za sto let se v jiné hlavě nerodí. A zde, na té proklaté hoře mají neplodně zahynout?

Dcera. Supové!

Otec (prudce). Dej mi kožich!

Dcera (utíká). Ne, nedám! Nedám svůj kožich!

Otec. Zmrznu! Dej!

Dcera. Jsem tvá dcera. Tvá krev!

Otec (pronásleduje ji). Co dcera? Co krev? Já jsem já! A tvůj život není ničím.

Dcera. Tvůj není ničím.

Otec. Můj je pro celé lidstvo důležitým. Já jsem povinen žíti.

Dcera (uniká mu). To je tvá láska otcovská?

Otec. Dej kožich, zlotřilá dcero, dej život! To je tvá vděčnost?

Dcera. Nech mne! (Oba zápasí.)

Otec. Vraždila jsi. Co chceš ještě na světě?

Dcera. Vraždila a zase budu! Měj se na pozoru! (Vytáhne revolver.)

Otec (vyrazí jí zbraň z ruky). Já jsem ti život dal — já mám právo ti jej vzít. Obětuj se za otce!

Dcera. Obětuj se za dceru!

Otec. Co tě čeká na světě? Šibenice.

Dcera. A tebe? Osiření — hanba — zlé svědomí. Tys ho shodil do propasti. Snad živého.

Otec. Není pravda! Byl mrtev.

Dcera. Shodil jsi živého a svádíš to na mne.

Otec. I tebe shodím. Ale napřed dáš kožich! (Rvou se.)

Dcera. Loupežníku! Pomoc! Edo!

Otec. Vražedkyně! Dej! Mrznu! (V zápase přiblíží se oba k okraji, otec sklouzne a sřítí se do propasti.) Ježíši!

Dcera (uskočí, aby ji nestrhl sebou. Stane uprostřed jeviště a halí se pevně do pláště). Zachráněna!

(Jeviště zatím zatmělo se hustou bílou mlhou, takže v poslední scéně viděti jen silhouetty osob. Po pádu otcově zatočí se dcera několikráte kol své osy a usedá uprostřed jeviště do sněhu a kloní umírajíc hlavu.)

Opona.

(Provozovací právo zadává spolek českých belletristů »Máj« v Praze.)

Z národních zpěvů srbských v Bosně a Hercegovině.

Přeložil

Dr. Jos. Vinař.

Pod Mostarem . . .

Pod Mostarem lučina se zelená
s kraje na kraj růžicemi zdobená,
granátovec roste na ní uprostřed,
pod ním sedí Šahin Melva, mládí květ,
zrcadlo si drží rukou před oči,
černou barvou natírá si obočí.
Myslí sice, že ji dobře skrývá stín —
shléď' ji s minaretu mladý muezín.
Zahleděl se, na modlitbu zapomněl,
takovou jen píseň s minaretu pěl:
»Černé dívčí oči s černou obrvou
odnesly mi větrem celou pámět mou.«

Hasan aga . . .

Hasan aga mladou ženu kárá
prvé noci na posteli měkké:
»Vyznej, ženo, kdo se s tebou líbal!«
Závojem jí ruce pevně svázal.
»»Hasan ago, uvolni mi ruce,
povím tobě, kdo se se mnou líbal:
dva pašovci a dva begoviči.««
»Vyznej ženo, co ti darovali!«
»»Dva pašovci malé fezy zlaté,
begoviči nože na řetízcích.««
»Vyznej ženo, kde ty dary skrýváš?«
»»Fezy jsem svým sestrám darovala
a ty nože přinesla jsem tobě.««
Hasan aga na nohy tu skočil
botou vyrazil on víko truhly,
z nitra truhly vyndal ostré nože.
»Nože s sebou přinesla's mi, ženo,
těmi musíš nyní zahynouti.«
Řek' a zahubil ji na tom místě.

Jos. Náměstek:

Starý Bornak.

Podvečer zimní. Těžká oblaka.
Na moři člunek strýce Bornaka.
Vous šedivý má rybář shrbený
a přes pěnivé vodní hřebeny
člun hbitě letí v dálku mlhavou.
Kol vítr pádí — mraky nad hlavou . . .
K New Jersey míří. Plachta plápolá
a mořské vlny tančí dokola,
jak v nitru duše city zbouřené
když neštěstí se vichr přižene . . .

Má starý Bornak smutné pondělí. —
Na východě se oblak rozdělí,
by velký, tichý měsíc vyplynul.
Nadešla noc — kde večer zahynul. — — —
Má starý Bornak cestu k úřadu,
by zítra ráno přišel na řadu
ve spolku s těmi, jejichž doufání
rozplyne v žalu, pláči, zoufání,
jimž velitel smí sdělit novinu,
že Kalaharské stepi rovinu
syn statečně svou krví pokropil,
by nikdy více už se nevzchopil
ku návratu. — Pad chladnou ocelí
či střelnou ranou. — Pak zvolna rozdělí
balíčky s velkou státní pečetí —.
A rodičové budou mlčeti,
když dědictví svých synů obdrží —.
Proud hořkých slzí nikdo nezdrží —.
Ty hořké slzy mocným ručejem
promluví za ně : »Kam se podějem,
bez naděje, že v stáří lopoty
mláď naše přijde v šero samoty.«

A velitel — prost svého úřadu —
třesavou pěst si vloží pod bradu
a velkou slzu v očích zahladí — — —
Pak okuláry tmavé nasadí,
by do duše mu nikdo nehleděl . . .

— — — — — — — — — — — — — —

Přeskočil vítr. Bornak nevěděl.
Zmatena hlavní plachta plápolá,
bouří se moře kolem do kola —
ve chumlech mraků měsíc zhasíná . . .

A starý Bornak v člunu usíná!
Ta těžká hlava klesla ke hrudi
a ve snu blahém nic ho netrudí:

Čas minulý se vrátil. Den co den
na hojný lov on pluje s chlapcem ven.
Na hojný lov —. Hoch sílí, roste tak,
železné svaly má a orlí zrak —.
Už dospívá — s ním štěstí rybáře —
už s vyvolenou došel oltáře —
a starý tatík v koutku blažený
od syna vážen — mladé od ženy —.
Kraj slunečního stopen do zlata . . .
Již na kolenou houpá vnoučata. —

— — — — — — — — — — — — —

V tom naříkavý ston zněl opodál —.
A proti větru, který mocně vál —
veliký parník —. Světlo proniká
mlhu a temno —. Člunek vyniká
před plavci zraky —. Uhni, rybáři!
Výstraha nová —. Staré na tváři
Bornaka plavce svitlo vědomí,
jako když krov se bleskem prolomí.
Sáh po provaze —. Plachta třepetá
se po větru. Ach — cesta prokletá!
Teď rozmyslil se náhle. Ve mžiku
běh loďky řídí proti parníku
a nežli plavci tuší — na stěně
železem kuté touhy ztracené
on vysvobodil z utrpení pout . . .
A plavci vidí trosky kolem plout.
Po rybáři ni sluch — kams v bezdno kles.

— — — — — — — — — — — — —

Obláček drobný nad mořem se vznes —
výš stoupal — výš — nad bouře jek a kvil —
až v modrý azur ztratil se a vpil.
A nazítří — když každý přichází —
novinu slyší — s pláčem odchází —
když velitel už chladu pozbývá —
Čte adressu — Hle — Bornak? Písaři,
ať vyhledati se ho podaří!

— — — — — — — — — — — — —

Však smrt i věčnost umí mlčeti.
Pod nezlomenou státní pečetí
balíček v archiv uložen byl hned.
A doposud ho nikdo nevyzved.

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

(Pokračování.)

Tak se poměry utvářily pod vlivem nadvlády cizí od stol. XIV. Jak jinak bylo vše před tím, dokud žil Lužický Srb svůj klidný slovanský život úplně samostatně a neodvisle v družinách se společným jměním! Vraťme se od 14. stol. v 9. neb 10. století nazpět, kdy klidně tu ještě Slované na Labi sídlili, nejsouce nikým znepokojováni a svým způsobem se vyvíjeli a utvářeli. Jaký zcela jiný tu obraz! Stejně jako všichni Slované ostatní žijí i Polabané svůj bájný pohanský život v úzkém styku s přírodou, jak dosud tomu zbytky jich písní a zkazek nasvědčují. Až najednou v 6. století r. 531 po pádu Durynků jsou vyrušeni ze svého klidu a od té chvíle nastává Slovanům na východ od řeky Sály a tedy i Lužičanům (v dnešním slova smyslu; termín zeměpisný!) 400letá doba bojů za neodvislost. V VII. století uchýlili se pod ochranu *Samovu*, ale po jeho smrti (682) vrátili se opět k původní roztříštěnosti a v 9. stol. byli znovu silně napadeni a ačkoliv se vzepřeli cizímu panství, byli přece poraženi a porobeni, při čemž zahynul i kníže jejich *M'liduch*, postava nám dobře z Kollárovy »Slávy dcery« známá. Tehdy také vojska Karla Vel. vtrhla do země Milčanů, do dnešní L. H., dobyla Budyšína a spálila jej. V dalších letech za nástupců Karla Vel. utekli se opět Lužičané a Milčané pod ochranu říše Velkomoravské (873—907), kdy se mezi nimi šířilo rychleji křesťanství než dříve ve stol. 8., kdy jim křesťanství téměř násilně bylo vnucováno. Byl to sv. Bonifác, první obratitel Němců na křesťany, jenž s nimi se stýkal a o jich pokřestění pečoval; nazývalť je »plemenem nejhanebnějším a nejprotivnějším«, poněvadž jeho víře se bránili vytrvale, a je to spíše zásluhou Čechů, že obrácení to záhy a pevně provedeno. Kníže Bořivoj a sv. Ludmila o to pečovali a vypravuje se, že prý Methoděj sám mezi nimi víru křesťanskou zaséval, ač pro to není historického dokladu žádného. Na základě některých lexikálních zvláštností nelze bezpečně usuzovati, jak to činí Ad. Černý a také poslední práce Přikrylovy o t. zv. cyrillomethodějských křížích jako dokumenty působení slov. věrověstů v Lužici nemohou bezpečně dokázati nic a také jich útvar ✠ nic nedokazuje.[1] Jedna věc je však zajímavá, že až dosud v poněmčeném okolí Zhořelce se zachovala pověst o sv. Cyrillu, jenž prý tam se zdržoval. Všechno arci pouhé pověsti, domněnky a hypothesy. Po pádu říše Velkomoravské r. 907 žili sice obyvatelé L. nějaký čas v klidu, ale ten rázem zmizel, když nastoupil na trůn německý Jindřich Ptáčník. V Jin-

[1]) Dřívější mínění o cyr.-meth. křížích na Moravě a v Čechách jsou dávno již vyvrácena.

dřichu Ptáčníkovi vyvstal Lužičanům a Polabanům vůbec veliký a nebezpečný nepřítel, jenž zahájil proti nim vyhlazovací boj a ránu za ranou na ně dorážel: od r. 921 plenil kraje Slovanů braniborských, Srbů, Lužičanů i Milčanů, záhy učinil si je poplatnými, a jako pevnost a stráž proti nim postavil hrad Míšeň a zřídil marku Míšeňskou r. 928. Jeho nástupci pak šli ještě dále. Za Otty I. vpadl do L. a do Milčanska známý markrabě Gero,[1]) jenž úkladně dal zavražditi 30 knížat slovanských, začež byl od Slovanů zahnán za Labe, ale Tugomír, pokřestěný kníže Stodoranů, zradil své bratry a v porobu Němcům je vydal — události, jež básnicky zpracoval Dolnolužičan Mato Kosyk a zdramatisoval náš Al. Jirásek ve své hře »Gero«. Sv. Čech v »Nových písních« skvěle básnicky zachytil zradu Tugomírovu v hovoru s Geronem v básni »Geronův smích«.

Tedy zrada vlastního krajana to byla, jež pomáhala kopati Polabanům ve vlastní rodné půdě hrob, zrada a to knížete již pokřesténého a nesvornost — vlastnost do dnes u všech Slovanů pevně zakořeněná — jediná věc, jež všem Slovanům je společná a vzájemná. Od té chvíle kolísají již Slované Polabští stále více a nepomáhá ani, že se snaží opříti se o krále české nebo polské, Mečislava I. a Boleslava Chrabrého, kteří opět sami mezi sebou se znesvářili. A kde dva se perou, těží třetí — kořistil z toho markrabě *Erkhard*, jenž zatím Lužičany porazil a podmanil si r. 990 i Milčansko, jež sice 1002 získal *Boleslav Chrabrý*, ale stále o ně musil s Němci půtky vésti, celkem třikráte, a teprve mírem budyšínským r. 1018 uznána byla Lužice s Milčanskem až k Černému Halštrowu a Ploučnici za část říše polské. To však trvalo jen 14 let; neb 1032 nástupce Boleleslavův Mečislav II. byl přinucen země získané Němcům odstoupit a při Polsku zůstal jen nejsevernější cíp L. do stol. XIII. Tak skončilo panování polské v L., na něž dosud je zachováno dosti upomínek v tradicích a písních lidových, zvl. *v Błotach, zde i píseň ke cti Bol. Chrabrého.* Zajímavé je, že se tehdy vytvořil zvláštní vojenský typ jezdce — zvaný »wićaz« — snad tolik, co čes. vítěz — asi bojovník.

V těch dobách zanikl také již název Milčansko i Lužicko, a místo toho se užívá názvů pro jednotlivé kraje Budyšínský, Zhořelecký, Kamenecký a j. a místo nich opět do 16. stol. ustálil se pro bývalé Milčansko název *Horní* L., kdežto bývalá vlastní L. nazvána *Dolní* (viz shora). V těch dobách také přecházely Lužice z jedné vlády pod druhou, čehož přirozený důsledek byl, že lid upadal, německá kolonisace stoupala, zvláště značný přírůstek Němců lze pozorovati ve XIII. a XIV. stol. Do století XI. spadají silnější zájmy české v Lužici. Český kníže *Vratislav II.* obdržel r. 1076 za pomoc válečnou od Jindřicha IV. v léno celé

[1]) *Bog.-Hórnik* str. 41. o tom: Gero byl velmi krutý panovník; »tím rozhořčeni chopili se Slované zbraně a chtěli na G. táhnouti; ale ten tvářе se, jako by nic netušil, pozval k sobě 30 okolních slov. knížat a po dobré hostině dal všechny povražditi.«

Milčany, jež ale zase přešly do rukou *Viprechta z Grojće* jako léno české r. 1086 a jen Záhvozd zůstal při koruně České až do stol. XIV. Na to ovšem nástupce Jindřicha IV. Jindřich V. s nelibostí hleděl a země Viprechtovi odňal a daroval *Hoyerovi z Mansfeldu*, kterého však syn Viprechtův v bitvě zabil. Tím vzniklo r. 1115 v Milčansku bezvládí a velké bouře, v nichž Němci násilně Slovany ničili, pod rouškou náboženství je porobovali, proti čemuž nastalo živelní vzbouření mezi lidem, doprovázené vypalováním klášterů i chrámů, lid — jak vypravuje Bog. Hórnik 57, znovu se vracel k pohanství a znovu vystřídala se tu řada panovníků, o země vedeny nepřetržité půtky, často se nevědělo ani, komu náleží, bývaly děleny, drobeny, odstupovány a dávány v léno, takže ani dnes ještě není tu vše vyjasněno a přesně vyloženo.

Tolik víme jistě, že od r. 1131—1254 náležela Horní L. k Čechám, ale pak spadla zase až do zač. stol. XIV. — 1319 pod Braniborsko Ostatně králové čeští o Lužici mnoho se nestarali, zvl. posl. Přemyslovci ne. S výčitkou praví B. Hórnik 65, že Přemysl Ot. II. pěstoval ném. písně a patřil k Minnesängrům, ale o rozvoj své vlastní národnosti se nestaral. A stejně tak ne Jan Lucemburský, jenž znovu r. 1319 Horní L. se zmocnil a slíbil, že ji nikdy *neodtrhne od Čech*; *o dobytí L. Dolní se marně pokoušel. To se zdařilo teprve Karlu IV. r. 1348 částečně a konečně r. 1373 úplně. Tak spojena r. 1373 obojí Lužice*, tak dlouho zmítaná a od jednoho majetníka ke druhému předávaná, *trvale s korunou českou*, u níž setrvala až do r. 1635. Že v té době již národnost lužická — o Slovanech Polabských vůbec již nemluvě — mnoho utrpěla a silně byla v úpadku, je jisto. *Němci byli tu již silně a bezpečně usazeni, takže obyvatelstvo slovanské klesalo dále. Jan Lucemburský postaral se pouze o větší bezpečnost v zemi tím, že založen byl tehdy svazek šesti měst*: Budyšína, Kamence, Zhořelce, Lubije, Žitavy a Lubáně, jež král Jan obdařil rozl. výsadami, zavedl v nich magdeburské právo a dal jim všeliké výhody tržní. Tím vzniklo mocné *Šestiměstí* (Hexapolis, Sechsstädte 1346) na úkor slovanského srbského venkova, čímž živel domorodý poklesal dále. Ani vláda Karla IV. v té věci mnoho nezměnila, ač Karel IV. ve zlaté bulle vydal mnohé příkazy Slovanům příznivé a staral se o povznesení slov. národnosti, Karel IV., »Otec vlasti«, jenž sám v Čechách chopil se vlády za doby neutěšené, za doby úplného rozvratu, tvůrce velké Prahy a zaklad. české univ., vážil si jazyka slovanského a nazýval jej »vznešeným a ušlechtilým«, nicméně do Lužice přišel již pozdě. Musíme silně redukovati výrok Flajšhansův, praví-li, že za Karla IV. »opanoval jazyk a písemnictví české obě Lužice«. Němci stejně jako dnes podobných výnosů si ani nepovšimli. Ani kněží srbských nebylo s dostatek, jak vidíme z výnosu biskupa Míšeňského Jana Salhausena z roku 1496, podle něhož měli faráři si držeti kaplany nebo pomocníky luž. jazyka znalé. Vedle toho Karel IV. sám učinil tu chybu, že Lužice opět rozdělil na 2 části, což byl začátek nového roztříštění a nájezdů něm., proti nimž Jiřík Poděbradský musil Lužici hájiti.

Bouře husitské neměly na Lužici již žádného vlivu, za to reformace Lutherova ve stol. XVI. je úplně ovládla.

A tak přišel čas války třicetileté. —

Válka třicetiletá, zahájená defenestrací pražských místodržících 23. kv. 1618, jejíž hrůzyplné řádění rozprostřelo se téměř po celé Evropě, rázem také změnila posavadní stav Lužice. Když k odbojným stavům českým se přidali vedle jiných také Lužičané, přispěl *Ferdinandovi I.* ku pomoci kurfirst saský *Jan Jiří I.*, ač protestant, jenž hleděl tak Lužici pro sebe získati. Záměr jeho se také zdařil. Ferd. I. ustanovil jej nejprve správcem od r. 1624, ale později r. 1635 dne 30. kv. byl nucen *v míru pražském* obojí Lužici odstoupiti kurf. saskému jako dědičné léno koruny české s podmínkami, při recessu shora vytčenými. Tím nadobro odtržena Lužice od koruny české, s níž byla spojena 262 léta, Horní pak 326 let a přešla pod vládu saskou; i vystřídalo se tu v letech dalších opět mnoho panovníků, při čemž země trpělá ještě nájezdy Švédů, s nimiž Jan Jiří se znepřátelil, ač byla již dosti vyčerpána a v úpadku po válce třicetileté. Stejný úpadek tu byl jako u nás v té době. V lidu utlačovaném, ochuzovaném i nevědomém šířila se germanisace úžasně, jazyk srbský úředně zakazován. K tomu přišly během let ještě války napoleonské, po nichž nastalo dnešní rozdělení obou Lužic pod vládu pruskou a saskou na kongresse vídeňském r. 1815. Zde připadla celá *Dolní L.*, jakož i větší polovice L. H. Prusku, ostatek Sasku a od té doby pozbývá Lužice též jakéhokoliv samostatného charakteru dějinného a její dějiny splývají úplně s dějinami Saska a Pruska. Možno uvésti jen postupné zrušení poddanství a udělení konstituce — v Prusku do r. 1825, v Sasku do r. 1831. — Od té doby však se již datuje národní probuzení Lužických Srbů a jich nový život národní. —

Přehlédneme-li celý běh historie Lužičanů, vidíme, jak od té chvíle, kdy poprvé setkali se s Němci, vratký a kolísavý byl jejich osud a jich bytí, jak neustále stáli na půdě nakloněné a většina z nich navždy zapadla, zmizela.

A těsně s jejich historií souvisí jejich vývoj národnostní, dějiny jejich národnosti, stejně tak kolísavé a vratké, nejen v době staré, ale i v době novější, ba můžeme říci, stejně tak na nakloněné ploše stojí ještě i v době dnešní.

II.

Z dějin národnosti lužickosrbské.

S historií bývalých polabských Slovanů a jich zbytků — Lužických Srbů — rukou v ruce šla a vyvíjela se jejich národnost. Ta stála na stejně vratké a nakloněné půdě, ať to bylo za vlády Poláků či Čechů nebo konečně Němců, někdy zdánlivě utěšeně se rozvíjející a vzmáhající, přece však vždy podléhající mocnému živlu okolnímu — Němcům, a zvolna, ale jistě upadající během

jednotlivých století čím dále tím více. Až teprv osvícenské století XVIII. vyvolalo i u nich — rozumí se, že opozděně — začátkem století XIX. po válkách napoleonských *nový vzruch národnostní a nové snahy*, jež je dovedly zachovati až po dobu dnešní.

Lužičtí Srbové až do VI. století byli úplně samostatný slovanský národ, jenž žil po staroslovanském způsobu v družinách se společným jměním tak, jak dosud žijí v nejstarších částech Slované balkánští v t. zv. zádruhách. Tvořili řadu jednotlivých kmenů, žili bez rozdílů majetkových a stavovských a teprve později vznikli mezi nimi vůdcové, zvaní *lechové* (termín ten opět záhy vymizel a zachoval se snad jen v jmenech místních, snad i v příslovích jako: »To jsou moje lechi a Čechy«) a ještě zámožnější *Knjezové.* (*Knjez* je nejvlastnější slovanský termín pro pána ve smyslu německého »König« a dosud je u Lužičanů zachován. Český pán značí luž. knjez, paní = kujeni, slečna = knježna; u nás dosud jen ve jménech místních jako na př. Kněževes tj. panská osada — Herrendorf). Dosti pozdě se tu uvádějí poddaní pod jménem *khłopův* a *smordův* a v té době také se vyvinul útvar obecní správy volených starostů, županů a knížat (zv. wjerch), kteří svolávali lid k valným shromážděním, tzv. věcím (wěco od vět-, od-větiti, srv. též srbochorv. sabor vieća, sněm zasedá).

Do doby prvních nájezdův a nátlaků německých spadají také první začátky pokřesťanštění Lužičanů, jež mezi nimi prováděl v VIII. stol. sv. Bonifác, onen první apoštol Němců, jenž Slovany nazýval plemenem hanebným a protivným. Ale s úspěchem nevelikým. Lužičtí Srbové neradi a s odporem přijímali a měnili své staré náboženství, zvyky a obyčeje za náboženství a obřady nové, dobře asi tušili, že stará víra pevně souvisí s jich bytím národním. A také teprve době Cyrillomethodějské působením knížete českého Bořivoje se zdařilo sice k nové víře je obrátit, ač ani tehdy ne ještě trvale: časté náboženské bouře dob pozdějších, z nichž nejživelnější byly ve stol. XII., přesvědčují nás o tom, jak cizí víra nemohla dlouho vykořeniti staré zvyky a obyčeje a jak Slované snažili se nové náboženství a tím ovšem i cizí nadvládu svrhnouti. Vidíme tu Lužického Srba, jak kácí vášnivě vše, co nové německé náboženství dosud bylo vystavělo, jak zamítá s odporem vnucovanou mu novou víru, ničí kostely křesťanské a vrací se ku své původní kultuře pohanské, v níž byl nejšťastnější a nejspokojenější. Nač bylo mu po jeho názoru potřeba nového boha, když měl své posvátné háje, měl své slovanské bůžky, svou slovanskou přírodu, k níž nejvíce přilnul a jejímž dítětem byl — to mělo mu býti všechno násilně vyrváno, co dosud věky křesťanské kultury nedovedly úplně zničit a co dosud žije v tradicích a duši lidu? Vždyť ta nová víra se mu nepodávala ani jeho rodným — mateřským jazykem, jímž dýchal celý kraj a celé jeho okolí!

Tehda prý podle pozdějších záznamů kronikářských — (tak aspoň čteme u brunšvického historika Konráda Botha

v r. 1492) postavil si Lužický Srb kdesi nad Sprévou znovu pohanskou modlu snad *Flins* zvanou, jaké dříve bývaly i na horách lužických, podle nich Černobohem a Bělobohem zvaných, aby se jí jako dříve klaněl a staré své pohanské náboženství uvedl. Ovšem — nadarmo. Německá politika snadno dovedla nalézti cestu k srdcím Lužičanů, — dala jim kněze sice německé, ale vyučené domácímu jazyku. Hle, jak Němci se dovedli i slovanskému jazyku v čas potřeby učiti! — A Lužičané si dali říci — vždyť to byl také národ slovanský — a křesťanství znovu se zakořenilo a tentokráte pevněji, poněvadž bylo podáváno jazykem domácím.

To byly ještě kraje mezi Sálou a Labem úplně srbské, jen tu a tam vyskytují se pevnosti v rukou německých. A germanisace dála se zvolna shora — od zemanů počínajíc, jimž lidový jazyk se nelíbil. A jak se mohl líbiti, když prodlením století XII. nabývají Němci v Lužici převahy, když živnosti přecházejí do rukou německých a záhy veškeré zařízení v zemi je úplně německé, když srbský člověk je roven nule a považován za nic v očích Němce a před soudem. Jak čteme v »Sachsenspieglu«, nejstarší to sbírce zákonů saských ze stol. XIII. »nesmí Srb proti Němci svědčit a naopak, ježto bylo známo, že každá strana ke škodě druhé byla by s to, kteroukoli nepravdu odpřisáhnouti.« A tehdy to bylo jen zemanstvo. — Bohužel po jisté době stydí se i prostý sedlák za svůj jazyk a mluví jím jen doma — venku za řeč společenskou, tj. slušnou, považuje jen němčinu!

Postup ten lze přesně a téměř krok za krokem sledovati: Slovanský živel je odevšad násilně vytlačován, roku 1327 zakázána lužickosrbská řeč v Altenbursku a současně i v Lipsku a jeho okolí, o sto let později vyloučena i ze soudů v Míšni, kde dříve měla plné právo a platnost. Tak děje se i jinde, a Lužičtí Srbové znenáhla v mnohých krajích vymírají, dílem se assimilují, přizpůsobují živlu německému úplně, dílem se stěhují do krajin srbštějších a slovanštějších. Zbytek v krajích poněmčených takto jen živoří a mluví zvláštní směsicí jazyka lužickoněmeckého, což dává našemu grammatikáři stol. XVI. Blahoslavovi v Mluvnici jeho podnět k narážce a zároveň výstraze, aby Čechové svého jazyka si vážili a jím správně mluvili, sice že se jim stane jako Lužickým Srbům věků minulých, kteří již »tak sobě zpletli i zmátli řeč, že jim toliko ti rozumějí, kteří se od nich plodí.« —

Hlavně reformace — náboženství Lutherovo — to bylo, jež nejvíce Lužičany začátkem stol. XVI. o jejich národní individualitu připravovalo; v mnohých krajích vymírá slovanský živel úplně. »S naukou Lutherovou klesla srbská národnost mezi Sálou a Labem do hrobu« tak čteme v Horníkově »Historii serb. nár.« na str. 97. A co nezničila reformace, to odplavila, neb aspoň ještě více podvrátila válka třicetiletá ve stol. XVII.

A nebylo tu nikoho, jenž by byl učinil okřik na nedbalého Lužičana, jak to u nás činil Pavel Stránský zač. stol. XVII., jenž varoval Čechy před Němci, třebas byli téže víry, připomínal bájku

o ježku, jenž vypíchal zajíce z vlastního lože a také — což nás zde nejvíce zajímá — ukazoval na podobný případ u Slovanů polabských; dobře asi cítil, že *náboženství vedle politiky* zde hrálo úlohu hlavní a největší a také Lužičanům a jich národnosti kopalo trvalý hrob. V té době množili se značně němečtí kolonisté i ve vlastní Lužici dnešní, v krátké době hlavní města poněmčili a celé vedení země do svých rukou dostali, jsouce při tom horlivě podporováni německou vrchností a německými zemany. Zvláště se usazovali v úrodném pruhu na pomezí českém, které takto již v XIII. století téměř úplně od Čech odtrhli a každý bližší styk mezi těmito příbuznými kmeny hned tehdy znemožnili.

Připojením Lužic ke koruně České ve stol. XIV. ovšem postup germanisace zastaven nebyl. V prvních dobách čeští panovníci se tu mnoho o národnost slovanskou nestarali, a velký Čech a Slovan — Karel IV. přišel již pozdě. Tehdy byli již Lužičtí Srbové pouze poddanými a sluhy; kdo vládl a poroučel, byli Němci. Lid byl neuvědomělý, o jeho výchovu a duševní kulturu se nestaral nikdo, německý kostel a kněží ještě více jej otupovali a poněmčovali, neboť starší nařízení biskupa Brunona II. »aby kněží znali domácí slovanský jazyk, a lidu kázali v jazyce jemu srozumitelném,« bylo dávno zapomenuto. I není divu, že v dobách, kdy u nás Karel IV. tvořil velkou Prahu, kdy Čechy nabývaly dobrého jména v Evropě, kdy u nás řada mužů byla literárně činna a jihočeský samouk Tomáš ze Štítného vedl hádky o český jazyk proti jazyku německému a latinskému, v Lužici tomu bylo právě naopak. V dobách, kdy u nás vřelo tolik myšlenek a snah opravných, a všechny čelily proti rozpínavé moci církve při čemž velkou úlohu hrál motiv národnostní, a jež vyvrcholily v mistru Janu Husovi, dekretu kutnohorském a válkách husitských, čímž se projevil u nás lid obecný, v těch dobách obecný lid luž.-srbský byl v hlubokém již duševním úpadku. Nejlepším dokladem toho jest, že Lužický Srb byl k hnutí husitskému naprosto netečný a že nanejvýše jen *proti* Husitům pomáhal opevňovati tvrze a hradby městské.

Ani reformace v stol. XVI. nepřinesla Lužičanům nějaké nápravy, touhy a snahy po zlepšení dosavadního stavu. Doba, která Slovincům — druhému nejmenšímu národu slovanskému — dala jejich prvního velkého reformátora Primože Trubara — přivedla Lužičany spíše ještě k většímu úpadku národnímu. To již dávno u nás bouře husitské se přehnaly, v důsledku jich šel duch jiný — Chelčického českobratrství a bohaté jeho květy — duch český mohutněl, zatím co Lužice kus po kuse se zmenšovala, poněmčovala a přecházela k nové víře — luteránské. Během století XVI. mezi Lužičany reformace provedena a jen skrovná část Hornolužičanů saských v okolí Budyšína zůstala katolická — ostatní Hornolužičané všichni, jakož i příslušníci celé Lužice Dolní přijali náboženství nové.

Reformace ovšem také nebyla provedena hned a hladce, i nové víře Luž. Srb se bránil stejně jako cizímu jazyku německému, ale pak — když Němci získali kazatele v jazyce domácím, srbském, bylo převedení na novou víru téměř za tři desítiletí úplně provedeno. Mohlo by se zdáti, že lužickosrbský živel byl snad posílen kázáními v mateřském jazyce, ale tomu tak nebylo: lužická kázání trvala tak dlouho, pokud nebyla reformace provedena a dokud lid úplně se nedoučil německy. Pak nastalo teprve soustavné poněmčování a v XVII. stol. byla dobrá polovina Lužičanů Horních i Dolních úplně o svou prvotní slovanskou národnost oloupena. Nebylo ostatně oněch lužickosrbských kazatelů mnoho. Reinhold Urban praví sice ve svém spisku »O náboženství mezi Slovany« z r. 1905, že Lužičané měli již v první pol. stol. XVI. značný počet svých domácích kazatelů, jichž čítá kolem r. 1576 na 140 (!), ale tvrzení jeho je nesprávné — domácích sil tu nebylo a Němci jen nepatrně lužický jazyk ovládali. Pravda je, že tehdy po prvé lužičtí stavové povšimli si hlubokého úpadku mezi lidem obecným a začali se starat o jeho vzdělání — ovšem že zase v jazyku německém. Od r. 1575 pak bylo dokonce dovoleno, že Luž. Srbové směli (!) vstupovati do německých škol a gymnasií a že bylo vždy dvěma lužickým synkům — jako stipendistům — dovoleno navštěvovati knížecí školu v Míšni. —

(Pokračování.)

Jan Vřesnický:

Barvy jeseně kdy u nás planou.

Že ten život tvrdý, bez útěchy? —
Že jen slzy smutku s očí kanou,
že jen vzdechy kolem krbů vanou,
že jen bol se vkrádá pode střechy? . . .
Ach, ne, nevěřím! — Jen přijď k nám tehdy,
barvy jeseně kdy u nás planou.

Přijď, kdy na ně stéká zlato slunka,
kdy se křehký lístek s větve kloní,
schnoucí loubí zahořkle tu voní,
potichounku potok roklí žblunká,
kdy tu pýří nové setby klíčí,
kdy své barvy říjen v stromy roní!

Přijď, kdy šeré skály ozlaceny
při západu slunce v usmívání
k sobě přituleny v krásné stráni,
v tiché řece klidně pohrouženy
ve plamenech barev slavně planou:
neodtrhneš od nich očí ani.

Přijď sem s ranou v nitru zahloubenou,
přijď sem s duší zmučenou a chorou,
jak se rokle tady váže s horou
jasem slunka mile ozářenou:
všeho zapomeneš v kráse kraje,
barvy jesenĕ kdy u nás planou!

Zima.

Lesy zasypány sněhem,
zahrady a luhy taky,
mrazná závěj pode břehem;
nekvetou víc rudé máky. —
V kolnách pluhy, brány, háky.

Pohádky snad přicválají
s vločkami, jež oblak trousí?
Ne, ne, na ně dávno v taji
zubatá smrt kosu brousí,
pohádky i táčky rdousí.

Kam as prchly dumky lidu?
Co mu dává tiché těchy,
duši posily a klidu,
zalehne-li vetché střechy
zima mrazivými dechy?

Bída se vším! — Pryč jsou doby
pohádek a lidu snění!
Zima táhne — na všem hroby!
V duších básní, písní není,
ani žertů zápolení.

Místo oněch zašlých květů
do rodin a vsí se hostí
planých svárů, drsných vznětů,
rozvratův a sterých zlostí
kruté jedovaté ostí!

V prvních počátcích Vlčkovy „Osvěty“.

Podává

Anna Vlčková.

Jest tomu 40 let, co se roznesla pověst, že Václav Vlček zamýšlí vydávati revui. Pamatuji se, jak u muže vznikla ta myšlenka v tehdejších poměrech dost odvážná. Na počátku roku 1871 přišel jednou z redakce od Grégrů roztrpčen,[1]) a pozorovala jsem, že má něco důležitého na mysli. Nerušila jsem jeho mlčení, vědouc, že, uznává-li za dobré, svěří se mi s tím. Konečně z nenadání pravil ke mně: »Mám pracovat pro jiné« — redigoval tenkráte týdenníky Hlas a Obranu — »bude lépe pracovati pro sebe; myslím na založení svého časopisu.«

---

[1]) Až po čase dozvěděla jsem se, že v redakci chtěli mu přiděliti jistou rubriku, kterou považoval svým schopnostem za nepřiměřenou, ponižující.

Od té chvíle poznenáhlu jsme o tom mluvili, radili se, a hnedle netajil se muž tím úmyslem svým literárním přátelům. Se Zákrejsem, s kterým se před nedávnem v Poličce seznámil, dopisoval si pilně o té záležitosti, a v Praze svěřil se mnohým o svém předsevzetí.

Jednou přišel muž rozjařen domů od Mužáků — od paní Světlé, a vypravoval mi, jak oba manželé jsou nadšeni tou myšlenkou založiti měsíční revui. Paní Světlá mluvila o obsahu a směru časopisu, a pan profesor měl hlavní starost o vnější úpravu. »Jen, prosím vás, nevydávejte žádnou škrkavku,« nabádal muže, »ale po příkladu ruských revuí silný sešit, papír jak z prkének.« — Paní Světlá ochotně přislíbila svoje účastenství při listě a slíbila příspěvek do prvního čísla. Slovu svému plně dostála a napsala rozkošnou povídku »Hubičku,« kteréž látky později použila sl. Eliška Krásnohorská k librettu Smetanovy opery, stejného jména.

Hned pro první číslo »Osvěty« mimo K. Světlou shledali se spisovatelé zvučného jména: Adolf Heyduk, Vít. Hálek, Sofie Podlipská, Dr. Jos. Durdík, Dr. J. Emler a K. Sabina. Ze jmenovaných je dnes jediný Adolf Heyduk na živu.

Mnozí přátelé varovali muže před vydáváním časopisu, a připomínali nezdar pokusů jiných. Ale muž nedal se již od svého úmyslu odvrátit a pracoval usilovně o založení listu. Shledával literární přátele a jiné, na které by se mohl při svém podniku spolehnouti, že ho budou podporovati. Na štěstí měl mnoho přátel a intelligentních známých, a těšil se velkým sympatiím a popularitě.

Víc a více nabýval důvěry, že máme nejen dosti spisovatelů pro zamýšlený časopis, ale také dosti vzdělaného obecenstva, neb aspoň obecenstva toužícího po vzdělání. Při tomto myslil hlavně na studentstvo. A skutečně, první léta vydávání »Osvěty« bylo studentstvo hlavní hmotnou oporou listu.

Nastala otázka, kdo si vezme administraci na starost. Nabídla jsem se, možno-li, abych při své domácnosti a rodině takovou mimořádnou práci zastala, že se o to dle svých sil pokusím. Bohu díky brzy jsem se do toho vpravila, a pak mne ta práce bavila a těšila. Již také proto, že jsme měli s mužem zajímavý předmět, o kterém bylo možno stále mluvit a se dorozumívati.

Počátkem března 1871 rozesílali jsme již provolání, že bude vydáván časopis »Osvěta« redakcí i nákladem Vácslava Vlčka za podpory spisovatelů těch a těch. Jména jich pak byla na obálce ročníku 1871 vytištěna. Nežli vyšlo 1. číslo, obdrželi jsme již celoroční předplatné od Vojty Náprstka a dána první záloha na honorář. Dne 22. března 1871 vyšlo 1. číslo »Osvěty«, a od té doby zahájen život v redakci a administraci »Osvěty« v Praze, v Mezibranské ul. č. 1482.

Mimo literární přátele, kteří se hlásili k odebírání časopisu, sotva vyšlo 1. číslo, předplatili na »Osvětu« : JUDr. Jakub Škarda, rada Wenzig. kanovník V. Štulc, pí. Joh. Rottová, Dr. Naxera,

okr. taj. A. Šimek, Dr. Max Wellner, P. Zima, J. Matějíček, později školní inspektor, Dr. Fr. Skrejšovský, V. Krupka, Boh. Adámek, Malinský, medik, prof. Bořický, J. Stöhr, setník Čenský, prof. Fr. A. Slavík a jiní.

Za sběratele propůjčili se nám k rozšíření »Osvěty« hned na počátku: Fr. Zákrejs v Poličce, Ad. Heyduk v Písku, J. V. Jahn, Gust. Heš, J. Klvaňa, Rud. Wunš v Lounech, J. Votruba, prof. v Hradci Králové, Dr. H. Konvalinka, prof. Černý v Rychnově, Dr. J. Vaňaus v Jičíně, H. Mejznar v Táboře, Dr. Jos. Kubišta v Č. Budějovicích za pomoci J. Režábka, a později profesor V. Mourek, V. Šála v Plzni, ředitel Bulíř v Praze, J. Malát v Hořicích a postupem více jiných.

Ze studentů v prvních počátcích byli horlivými sběrateli: Fr. Hanzl, nynější ředitel gymnasia, stud. Sochor, Jos. Ost. Úlehla na uč. ústavě v Brně, L. Čech, Fr. Bílý, J. Krátký, Em. Zítek, J. Kasanda, Otakar Materna a jiní.

Našemu jednateli Škorpilovi dařilo se na počátku jeho činnosti dost dobře. Hned v březnu 1871 získal řadu abonentův a odevzdal přes 100 zl.

Knihkupectví Dr. Grégra a Dattla horlivě se přičinilo o rozšíření Osvěty a za nedlouho získalo přes půl druhého sta abonentů. Národní knihkupectví Em. Petříka též brzy mělo na sto odběratelů. Venkovští knihkupci také znenáhla se přihlašovali a brzy se jim prostřednictvím komisionáře hezký počet expedoval.

Nežli vyšlo číslo 1. »Osvěty«, sešly se peníze za honorář, a nežli vyšel sešit 2., platili jsme již v tiskárně.

Stalo se kolikráte, že v sobotu přišel k nám pan Dr. Ed. Grégr, a po sousedsku beze všech omluv říkával: »Máme sobotu, nemůžete mi, lidičky, vypomoci nějakou částkou?« — Ochotně jsem přinesla, co jsem měla doma peněz v zásobě, a pan doktor přepočítav to potvrdil nám na lístku a rychle od nás spokojeně odcházel. Nám bylo též milé, že jsme mu mohli vyhověti.

Pověst tehdy šířená, jakoby někdo větším kapitálem byl »Osvětu« založil, nezakládala se na pravdě. Byli jsme odkázáni jen sami na sebe.

Redakce a administrace měla malé požadavky a režie byla také malá. Ve dvou pokojích, v kuchyni a v předsíni bylo všecko; i rodina, která tehdy sestávala z nás rodičův a jedné dcerušky Ludmily — nyní provdané Matějovské.

Poněvadž mimo na skromnou domácnost nevydávalo se mnoho — muž ani nekouřil, nechodil ani do hostince ani do kavárny, ani nebyl žádný labužník — mohli jsme takměř každý přijatý peníz obrátiti k udržení listu. Výhodou také bylo, že si muž sám do svého listu mnoho psal. Hned v prvním ročníku mimo jiné menší články měl historickou pověst »Golgota i Tábor«, a v druhém ročníku román »Vavřínový věnec«. Jen tím způsobem a za přispění přátel, jak literárních, tak přátel listu, kteří

buď odebíráním časopisu nebo péčí o něj starali se o rozšíření jeho, dokázalo se, co vedlo ku známým výsledkům.

Pomalu byl nám byt o 2 pokojích těsný. Zásoba »Osvěty« přibývala, a také rodina o jednoho člena mužského pohlaví se rozmnožila. V termínu Havelském, v listopadu 1871 stěhovali jsme se do Ječné ul. č. 29, do bytu po prof. Hattalovi. Již tenkráte byla nouze o byty; hradby se začínaly teprve bourat a na Vinohradech bylo zatím jen několik domů. My jsme jen jaksi pod rukou o tom bytě zvěděli.

Mám ještě v živé paměti to naše první stěhování. Muž šel do nového bytu s maličkou Ludmilou, aby přijal věci, které nám tam odváželi, a já zůstala do poslední chvíle ve starém bytě se synáčkem Jaromírem sotva půltřetího měsíce majícím[1]). Stmívalo se již, když pečlivě zabalila jsem hošíka, vzala na ruku a pohlédla jsem se po prázdném bytě — a mám-li se přiznati, uronila jsem při tom slzičku. Nebylo divu, loučila jsem se po třech letech s místem, kde jsme zažili společně první radosti a starosti. Namanula se mi otázka, jak nám bude štěstí přáti jinde.

Nesměla jsem dlouho o tom bádati, neboť jsem věděla, že na nás muž čeká. A skutečně, když jsem s dítětem na ruce přicházela skoro za tmy ke dveřím nového bytu, viděla jsem na tváři mužově, že nás již netrpělivě očekával.

Za večera a toho nepořádku, jaký panuje při stěhování, neudělal na mne nový příbytek dobrý dojem. Až druhý den bylo veseleji. V domě v Ječné ulici č. 29 na jedné chodbě v prvním poschodí bydlil s námi profesor Pinkas s rodinou a na druhé straně professor Velišský. S těmi rodinami ovšem dobře jsme se znali, ale nestýkali. Za to nahoře nad námi bydlil prof. Niederle, který často se zastavil, aby s mužem pohovořil. Byl to tichý, skromný pán, a muž říkával jeden z nejlepších filologův a profesorů českých. Přispíval také do »Osvěty«. Za nedlouho, po čtyřech letech, psal mu muž nekrolog do »Osvěty«.

V Ječné ulici bylo již živěji s »Osvětou«. Brzy se někdo ptal po redakci, po administraci, jiní zase jsou-li páni v kanceláři — to mi bývalo k smíchu — a dostanou-li to a to. Mnozí si u nás přímo předpláceli »Osvětu«, a to zejména studující, že jim byla poskytnuta sleva. Také v Praze na ústavech utvořily se kroužky a jeden nebo dva z čilejších po vydání čísla odnášeli od nás dost objemné balíky. Do Akademického čtenářského spolku posílali jsme až ke 200 výtiskům, později spolku Stálců již méně.

Hlavní potíž měli jsme tenkráte s poštou. Každý sešit, každý balíček a rekomandovaná psaní musily se dodat až na Josefské náměstí! Tam byla pošta, stará to budova na spadnutí a k tomu málo prostorná. Ovšem také málo úřednictva poštovního bylo k vyřizování všeho, co tam přicházelo. Denně tam bývaly půtky mezi úředníky a obecenstvem. Když nemohli stačit odpoledne páni úředníci s expedováním, posílali obecenstvo na

---

[1]) Po 5 letech ubožák zemřel na neštovice.

státní nádraží do Hybernské ulice, a odtamtud často zase posíláno zpět na Josefské náměstí! Sama místo procházky podnikla jsem tu cestu kolikráte s nějakým sešitem do expedice časopisů, která byla v té chatrné budově nahoře jak ve věži umístěna. Schody byly celé porouchané, zdivo se drolilo, a při chůzi sesypávalo.

Nevím také, jaký v tom byl systém, že ku př. sešity pro Prahu pošta nepřijímala. Pamatuji se, jak nám všecky sešity pro Prahu určené z pošty vráceny byly a potom jsme je teprve roznášeli. Rekomandovaná psaní dodávala pošta do domu, ale pro peníze za poukázky musili jsme si choditi na poštu a strávilo se tím kolik hodin. Často tam bylo o život a v té tlačenici o peníze. Hádky byly na denním pořádku.

To byla nějaká výhoda, když konečně vystavěna byla poštovní budova v Jindřišské ulici! Ale ten, kdo nezakusil dřívější rozkoše, nedovedl si toho vážiti.

Mužovi nabízelo se dosti rukopisův, až jej čtení jich přemáhalo. Později byl nucen dávati si je předčítati. Bývalo mu nemilo, když musel rukopis vraceti, třeba učenému pánovi, chtěl-li někoho »skresati«. Honoráře často muž osobně odevzdával přispívatelům, a při tom hned s tím neb oním umlouval si další články. O P. Fr. Douchovi říkával mi, jaké má s ním vždycky boje, nežli přijme honorář. Také sešit »Osvěty«, kde měl článek, nechtěl Doucha za živou moc bezplatně přijmouti. Celý sešit vždy pročetl, aniž by jej rozřezal, a vracel jej úplně neporušený. Přimlouval se ale, abychom ten sešit dali do musea, že on tam dává každý nepatrný papírek. Nebylof ani třeba mužovi takovou věc připomínati; dávalť tam stále po dvou výtiscích »Osvěty« zdarma.

S paní Sofií Podlipskou, dámou ušlechtilou a přelaskavou, seznámila jsem se při odevzdávání honoráře. To bylo prvně, co jsem s ní déle pohovořila. Později chodívala jsem s mužem k paní Podlipské na její týdenní literární večírky, při nichž se podával čaj. Tam seznala jsem řadu spisovatelů, spisovatelek a přátel literatury. Paní K. Světlá, sestra paní Podlipské, vedla tam hlavní slovo, a všecka pozornost se k ní obracela.

Mimo tento útulný koutek měly tenkráte dámy příležitost vzdělati se literárně také při nedělních přednáškách v Umělecké besedě. Do dnešního dne po 40 letech zůstalo mi v paměti mnoho, o čemž se přednášívalo. Pánové Dvorský, dr. Jos. Durdík, dr. Tyrš, K. Tůma, prof. Dunovský, K. Sabina a jiní se k tomu propůjčili. Můj muž ovšem také častěji tam přednášíval.

Jednou se ale stalo, že přednášející snad zapomněl, pro koho je určena přednáška. Vybral si předmět dobrý — o našich národních písních — ale vybral si takové šťavnaté nebo smyslné písně, že jsme se všecky poděsily a jedna na druhou pokukovaly v největších rozpacích, a při tom se červenaly až do ruda. Pan přednášející ale toho nedbal a čím dále tím ohnivěji pokračoval. Jak jsme si oddechly, když byl konec! Páni tleskali a jen se ušklibovali.

Naši Elišku Krásnohorskou prvně jsem spatřila jednou u paní Světlé po roce 1870. Byla mladičká, hezounká, duchaplná

slečinka. S paní Světlou vedly živý hovor o literárních pracích. Až později měla jsem štěstí poznati slečnu Elišku Krásnohorskou blíže. Je z těch vzácných duší, která — tak jako Ad. Heyduk — od prvního ročníku »Osvěty« až za hrob zakladatelův setrvala při našem časopise. A jaké neocenitelné služby nám prokázala! Fr. Zákrejs a Ferd. Schulz, věrní přátelé naší »Osvěty«, psali do listu až do své smrti. Ferd. Schulz, i když již vážně churavěl, pamatoval na »Osvětu« a přinesl sám v r. 1904 poslední svoji práci: »Za doby předbřeznové«. Krátce na to zemřel.

Zvěčnělý Dr. Mir. Tyrš pilně psával do »Osvěty« a po jeho úmrtí jeho choť paní Renata Tyršová ochotně převzala úkol psáti kritiky o pracích uměleckých.

Paní Marie Červinková-Riegrová, Josef Toužimský, Dr. Boh. Rieger a nedávno zemřelý A. Pikhart až do svého skonu odevzdávali »Osvětě« své práce

Mimo tyto přispívatele vážil si muž všech přátel, kteří k jeho časopisu lnuli a jakýmkoliv způsobem mu prospěli. Mezi nejstarší a na předním místě sluší jmenovati Dr. K. Mattuše, Dr. Jos. Kalouska, Dr. Al. Bráfa, J. Nerudu, K. Adámka a J. Sládka.

R. 1872 při počátku druhého ročníku »Osvěty« vpravila jsem se již tak dalece do prací administračních a expedičních, že si mohl muž někam vyjet, aby učinil nové známosti s lidmi vlivnými za účelem rozmnožení odběratelstva. Tak se vydal již v lednu 1872 nejdříve do Českých Budějovic, kde byl na gymnasiu ještě v r. 1867, v měsíci květnu téhož roku zajel si do Loun a Peruce. V Lounech seznámil se blíže s okr. tajemníkem Rud. Wunšem, s kterým pak v měsíci červenci vydal se na delší cestu přes Mnichov, Curich, Ženevu a Basilej do Paříže. V Paříži se zdržel nejdéle, kdežto společník jeho p. R. Wunš ho zde opustil. Na zpáteční cestě stavil se muž v Havru a konečně v říši ducha Bismarckova ve Strasburce.

Muž psal mi o Paříži: »Co jsme si koli o Paříži napřed myslili, ona přece nás překvapila — mne v těchto mých letech více překvapila než ondy Praha, když jsem ji co chlapec poprvé viděl. Paříž je obrovská svými rozměry a svým životem. Dojmy jsou teď dvojí: paláce způsobují je, ale rovněž zříceniny paláců, budov nadmíru znamenitých od poslední bouře pařížské v sutinách ležících. Přikládám Ti lístek ze zdejší přírody — ze slavné zahrady Tuillerijské, kde se po kolik století procházívali všemohoucí panovníci a panovnice, a kde jsme včera (4. srpna 1872) my se vším všudy lidem měli všecku volnost se toulati. Tuillerie vedle této zahrady leží — v popeli!«

Ještě dodatek: »Zde je pomněnka ze slavné zahrady Luxemburské, kterou Ty znáš asi nejlépe co místo, kde se Marius a Cosetka do sebe zamilovali.«

Za nepřítomnosti mužovy převzal přítel Schulz — tak ho muž jmenovával — redakci »Osvěty«. Odevzdávala jsem mu rukopisy pro »Osvětu« určené a on již všecko vyřídil, i korrektury. Malá hra osudu: před deseti léty v r. 1862, kdy měl Schulz svoji

»Osvětu«, psával muž do jeho časopisu, a po deseti letech přítel Schulz převzal na čas redigování mužovy »Osvěty«.

Z oné doby pohnuté v r. 1862 (mimochodem řečeno — na počátku naší známosti s mužem, v mých patnácti letech), kdy nad každým redaktorem visel Damoklův meč, že za nepatrné slovo bude vězněn a pokutován, psal mi Vácslav v prosinci 1862, že byl p. kanovník Štulc za svůj »Pozor« na dva měsíce do vězení odsouzen a k pokutě 1000 zl. Kardinál však, ač by ho měl hned před vězením zbaviti všech hodností, dle politických náhledův *svých* uznává ho nevinným, politickému trestu zabrániti jej nemůže, sám ale nedá si také ve *svém* předpisovati.

Tím časem zažaloval státní zástupce redaktora »Hlasu« V. Vávru rovněž ze zločinu, jejž má Vávra odpykati vězením.

Vácslav připojil k těm zprávám žertovnou poznámku: »Ejhle! radujme se, veselme se — z naší krásné konstituce — v tomto i budoucím roce!«

Právě v tu dobu, co byl muž na cestách, roznesla se zpráva o Karlu Sabinovi, že se vyzradilo, jak sloužil policii. Udělalo to tenkráte velkou sensaci.

Muž dával mi, k mé útěše, časté zprávy ze svých cest, a sám s povděkem přijímal z mých dopisů ujišťování, že jsme zdrávi, a že mu s »Osvětou« dobře hospodařím.

Největší si dělal starost za své nepřítomnosti, aby se nedostala žádná polemika do listu. Tenkráte se totiž učení pánové prof. Šembera a M. Hattala dostali do vlasů a velice se podrchali. Proto psal mi muž, abych důtklivě příteli Schulzovi vyřídila jeho přání, aby nepřijímal žádnou polemiku do »Osvěty«.

Rozpomínám-li se nazpět, na těch skoro 40 plných let, co jsem s mužem, rodinou a naší »Osvětou« prožila, musím přiznati a žehnati osudu, že jsem měla život duševně bohatý. Za ta léta co intelligentních lidí se vystřídalo, s nimiž jsme měli co jednati! A z horlivců studentů, kteří odbírali »Osvětu«, po léta to sleduji, stala se veliká část důležitých a platných členů v našem národním a veřejném životě.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

Almagi nazítří odejel. Evelyna zůstala. Měl jsem prvotně úmysl vrátiti se do Paříže, Maud o něm věděla. Když jsem však úmysl tento změnil, vyprostiv se trochu bezohledně ze svých povinností, přijala o tom zprávu bez poznámky, beze změny výrazu své tváře.

Nikdo z nás nedotekl se poznámkou posledního teskného výjevu, ale všem nám bylo těžko nalézti slova lhostejných rozhovorů při společném stolování.

Maud nastávalo mnoho práce. Výraz její tváře byl v té době soustředěně pozorný. Na Westernoeud přijel notář, přijížděli právní zástupci. Maud přejímala statek ve své držení. Odepřel jsem jakoukoli spolučinnost při vedení jmění své ženy. Věděl jsem sice, že mé jednání se vymyká obvyklosti, ale cítil jsem pro ně jakési vnitřní sebeuspokojení. Nedovedl jsem si náležitě objasniti vnitřní pohnutku, pro kterou jsem se stal Maudiným manželem. Mezi hledáním těchto pohnutek byla jedna, která mne pokořovala, již jsem zapuzoval jako nejkrutější sebeurážku: byla to myšlenka, že jsem zaprodal svou svobodu za hmotné statky své ženy. Proto jsem k patrné žalosti Maudině nevěnoval dědictví jejímu nejmenší pozornosti.

Téhož jara bylo mnoho nevlídných, zachmuřených dnů, v nichž bývala obloha pokryta, jakoby těžkým, olověným pancířem, kterým nepronikaly paprsky slunce.

Sklenula-li se obloha průsvitněji nad zámkem a zableskly-li sluneční paprsky v mramorových hávech gotických andělů, stojících nad balustradou Pasquittiny kaple, oživily se také cesty parku hbitými krůčky Ilčiných střevíčkův a švitořivý, ptačí její hlásek zavzněl do souzvuku s hlasy ptáků, šveholících v mladé zeleni věkovitých stromů.

V ty dny lehávala Evelyna, obložena poduškami, na proutěném lehátku v parku. Poznával jsem, že je velmi nemocná, tvář její odrážela se od pestrých podušek neživá, jako z průzračné hmoty setkaná. Lehávala dlouhé hodiny bez pohybu, bez známky života, zamčená víčka jejích očí tvořila jí hustou clonu, oddělující ji od všech dojmů zevního světa. Ale v několika málo dnech si Evelyna odpočala, jakoby byla zaspala nějaké hrozné dojmy svého života. Zmučený výraz její tváře se uklidnil i lehký ruměnec počínal se objevovati na bledých lících.

V těch dnech, ukryt v lesíku starých cypřišů, vyslechl jsem Maudin hovor se zahradníkem, jemuž udílela některé rozkazy.

Starý Jakub pamatoval narození obou lordových dcer, nazýval obě dívčími jich jmény a činil Maud v době nové její vlády mnohé obtíže tím, že její rozkazy přikrýval svými radami. Dovolil si mnoho, nemoha zapomenouti důvěrných, minulých dob, kdy obě dcery lordovy, opřeny o jeho kolena, naslouchaly vyprávění starých bretoňských pověstí a věřívaly mu i neuvěřitelné na slovo.

Ale tenkráte zněl Maudin hlas přísně jako často v těchto dobách.

»Bylo to zaviněno jeho nedbalostí, že zašly všechny orchideje v skleníku,« pravila.

»A přece jste neměla Coradina vyhánět, mylady.«

»Jakže neměla! Což nerozbil i okna v hostinci, kde mu nechtěli nalévat?«

»Neměla jste dáti uzavříti hostinec »Rendez-vous des bons amis.« Celá ves se bouří.«

»Neměla, dle tvé moudré rady, neměla — ale právě ten tvůj Coradin bil ženu, když se opil!«

»Bil. — Ona měla vždycky dlouhé řeči, vrátil-li se domů zveselen nad boží tvorbou, která dala jablkům dozráti k sladkosti. Cidr byl sladký, ženiny řeči hořké. Bil, ale jazyka jí neubil. Neupřete lady, Maud, že je krátké bití lepší dlouhého mluvení. I děti ve škole to uznávají. Nový kněz, kterého jste povolala, mluví do nich, že jsou vrtohlavé jako ovce v parnu, starý vyplácel. I děti mají radši krátké bití nežli dlouhé mluvení. Začínáte svou vládu přísně, mylady; dovolte abych vám to řekl, jsem starý, oddaný váš služebník.«

»Jste všichni vrtohlaví jako ovce, což nevidíte, že tu chci jen vašemu štěstí?«

»Měříte je svou mírou a naše je jiná, lady Maud. Až budete tak stará jako já, doznáte to. — Neměla jste zavírati »Rendez-vous des bons amis«, neměla jste vyháněti Coradina.«

»Nu dosti,« vyrazila krátce Maud. »Na tento záhon vysázíš gladioly.«

»Jak poroučíte.« Jakubův hlas zněl v hloubi dotčeně.

»Opilec, své povinnosti nedbalý pracovník a ty mi pravíš, »neměla jste ho vyhánět«,« vracela se Maud sama k uťaté rozmluvě.

»Za orchideje nemohl, nebylo jeho vinou, že zašly. Jeho milost,« Jakub smekl plstěný klobouk, »náš starý pán si orchideje sám opatroval. A což jsem vám neříkal vždycky, mylady, že květiny žijí v dechu svého pána. Starý pán zašel a orchideje zašly též. Coradin za to nemůže. Měla byste ho nazpět povolat. Je po jedné straně dobrý chlap, po druhé mstivý vlk.«

Pojednou se Jakub zarazil. »Tiše,« zašeptal, »tamhle spí na lehátku lady Evelyne. — Není to květina, která se daří v dechu svého pána,« dodal po chvíli, »spravuje se vůčihledě od doby, co pan hrabě odejel. Dříve měl jsem o ní strach.«

»Jsi plný předsudků a vidíš všude strašidla,« vsunula do jeho řeči zmateně Maud.

»Ba vidím, mylady. V poslední době vzpomínal jsem toho, co vyprávěla její milost, stará naše paní. Povídala, jak ženy vašeho rodu divně umíraly. Povadly, zašly a žádný lékař nenalezl pravou příčinu jich smrti. Bylo to tak v rodě. Povadly v letech, kdy srdce ještě prudce bije. A měl jsem strach, že ještě jedna vašeho rodu takto zajde, že letošního roku ještě jednou budeme otevírati rodinnou hrobku pro lady Evelynu.«

Maud chvíli mlčela. »Jsi ty starý pohádkář, Jakube«, řekla nadzíravě. »Nesložil's na to také písničku?«

»Ba složil,« doznal stařík.

»Abys mohl skládat písničky, domýšlíš se lecčeho, co není.« A tenkráte se Maud zasmála nuceným, tvrdým smíchem. »I tys měl Evelynu radši nežli mne, protože ona pozorněji naslouchala

tvým pověstem. Žalem nikdo neumírá, zvláště ne ten, kdo cítí v sobě povinnost v žití něco vykonat,« dodala jakoby pro sebe.

Další slova obou zanikla na zatáčce cesty.

Ano, Evelyna se vůčihledě zotavovala od odjezdu Almagiho. A já vítal každé vlídnější rozklenutí modré jarní oblohy nad krajem a vítal jsem každý ojedinělý sluneční paprsek zbloudilý do clony žlutě svítících křovisk. Evelyna ožívala a zachtělo se i mně žíti. Zanechal jsem veškeré vážné práce. Chtělo se mně žít a chtělo se mně hráti — zachycovati barvami a štětcem jarní zeleň země i perleťové obláčky oblohy, průzračnost vzduchu i jemné stíny spleti větvoví kladoucí se na cesty.

Po letech po prvé napnul jsem si plátno na rámec a vybalil zvláště k tomu účelu z Paříže objednané tuby barev.

Na konci parku, tam, kde se počínal rozkládati ovocný sad, rozpučelo se stromořadí rozložitých jabloní do květu. Staré pně stromů byly zarostlé šedým mechem, ale koruny tyčily se do modra oblohy, poseté chumáči bělostných i lehce zrůžovělých květů. Vzduch chvěl se bílým zářením v dálku vybíhajícího stromořadí, vzduch dýchal vůní květův a šuměl bzukotem včel.

U tohoto rozkvětlého sadu stál již od několika dnů můj malířský podstavec.

»Těším se z toho velmi, že jste zase jednou po dlouhé době začal malovati, René,« řekla Maud. »Hle, jak se vám povedla perspektiva tohoto do dálky se ztrácejícího stromořadí.«

»Nedívejte se prozatím na stafáž obrazu,« zakryl jsem palettou rychle část malby.

»Nedívám se, kam nedovolíte, poznávám jen, že perspektiva bude výtečná — hle, jak zapadá bělost kvetoucích korun v jemnou modř obzoru.«

Maudino rámě ovinuté kol mé šíje mne tížilo před pohledem Evelyniných očí.

Hraběnka stála dosud mlčky hledíc úporně v kvetoucí sad.

»Viď, Evelyno, že obraz bude krásný?«

»Myslila jsem, že bude krásnější.«

Okázalá lhostejnost, jakou hraběnka ke mně poslední dobou se chovala, vyznívala i z této věty.

»Máte pravdu, Evelyno,« odvětil jsem rozmarně. »Obraz byl krásnější v mé představě. Ale co žádáte? Kdysi jste řekla, že jsou nejkrásnější básně, které nikdy nebyly napsány, že jsou nejhlubší knihy, jež nebyly potřísněny černí tiskařskou. Proč by tedy nemohly býti nejzdařilejší obrazy, které žijí v představě malířově, dříve nežli se štětce uchopí. Barva je dosti nepodajná hmota, štětec nedokonalý nástroj, ale i kdyby toho nebylo. — Vše, co prošlo znojem práce, je zhmotněno tvorbou, vše, co zůstalo pouhým snem, má v sobě jiskru onoho snu, který měl sám Bůh o světě, nežli jej sedmidenní námahou tak dokonale pokazil. A proto je sám Pán Bůh patronem všech špatných muzikantů, ať už hřeší zvuky, slovy, nebo barvami. Bože, Bože, nedaří se nám, jak se Tobě nedařilo, hořekuji.«

»René, nemluvte dále!« Maudin hlas se chvěl a její ruka se položila na mé rty. »To, co pravite, má býti vtip, ale je to bohopusté rouhání.«

»Mluvím, jak myslím, Maud, trochu jinak, nežli myslíte vy.«

»Nikdy jste takto nemluvil.« Maud se zamlčela trhajíc v rukou křečovitě šátek, jímž si byla setřela slzy s očí. »Cítím dávno, že doba životní mé zkoušky počíná,« řekla tiše, vážně. »Cítím, že se mezi nás vetřel zlý nepřítel. — Budu s ním o vás bojovati, René.«

Toby, bílá Maudina fenka, přilísala se té chvíle k nohám své paní. Maud ji pozvedla a položivši tvář do čisté srsti zvířete, zaštkala krátce. Po chvíli odcházela spěšně.

»Urazil jste náboženský její cit,« ozval se Evelynin hlas.

»Možná.«

»Pravíte to chladně.«

»Chápete, Evelyno, že je těžko žíti, máme-li stále jinak mluviti nežli myslíme.«

»I vy — i vy —« zahleděla se na mne mlčky, bezradně. »Půjdu,« řekla náhle jakoby vytrženým hlasem, zvedajíc váhavě kreppovou vlečku černého šatu.

»Zůstaňte, jen chvíli zůstaňte. — Je v tom hřích, svěří-li si dva uvěznění v krátké chvíli volnosti útrapy svých žalářů?«

Klesla bezvolně na zahradní lavičku v mé blízkosti. »Nechci ji ublížit — nechci. — Přišla jsem na Westernoeud, abych trpěla. Dle jejích listů, z nichž dýchalo štěstí, očekávala jsem s jistotou, že budu trpěti — Chtěla jsem, aby bolest znovu probudila, co umrtvilo sebepřemáhání — moji vlastní bytost — mé já. — Přijela jsem, ale když jsem spatřila chlad vašich očí a chtěla uvěřiti jejímu štěstí, necítila jsem z toho uspokojení, odříkavé bolesti. — A tenkráte jsem poznala, že nelze věřit sobě samé. V popředí našeho vědomí je to, co chceme, ale za ním mnohem mocněji je to, co chtíti musíme. — A v tom je hrůza života, René. Nechci jí ublížit, proto chtěla jsem s vámi mluvit. V dlouhých hodinách noci pátrala jsem po ozdravujících slovech, jež bych vám měla říci — nyní volím nepravá.«

Její slova kanula jak krůpěje krve z bolestně rozevřené rány a vzbouzela přes to v zločinné mé duši zvláštní uspokojení. Milovala mne dosud. Tato jistota zkolébala mne ve zvláštní rovnováhu. Odechla mne krutým pocitem lhostejnosti dosaženého.

»Pravda včírka může býti dneska lží,« tak jste řekla, Evelyno, v divné nezapomenutelné hodině. Mýlila jste se. Jsou pravdy, jež nám osud sám do nitra nasel — ty se nemění.«

»Nechci o nich přemítati. Má hlava je slabá, unavená, nechápe pravd. Mé srdce nemá více síly zapírati. Po pět let hledala jsem prolínající plamen pokání. Nenalezla jsem ho. — Po pět let jsem hřešila myšlenkou i touhou. — Narodila se Ilka, hrabě tiskl dceru k hrudi jako své dítě, a já přece věděla, že ač jsem ji počala v jeho kleté náruči, přec není jeho dítětem. Čin bývá nám ženám vnucen, ale myšlenka a touha srdce ta je naše. Má

bytost byla naplněna divnou, neproniknutelnou vaší bytostí, krev mého srdce, z které dítě pilo život, bylo jí naplněno. Vidíte, že Ilka nese vaši podobu a zdědí vaši duši. Bude věčně cizí tomu, kterého otcem nazývá. Miluje-li ji hrabě jako svou dceru, je v tom lež — chtěla jsem snášeti tíži této lži jako pokání života, jako pokání za svůj hřích. Ale přišly temné hodiny, ve kterých jsem se tázala: »Co je hřích?« Kde se nalézá jeho místo ve zmatku toho, co chceme, s tím, co chtíti musíme? A nitky mých myšlenek se zamotaly, vůle neměla síly je rozmotat — a v tom je má nemoc — Ne, ne, můj nebohý mozek není nemocen, jen k smrti znaven hledáním. Před celým světem, před jeho zákony i před zákony Boha bylo hříchem, když jsem vám náležela každou svou myšlenkou, ale před vnitřním hlasem vlastního studu bylo nemravností, trpěla-li jsem obejmutí mužovo. — Kde byla pravda? V čem byla lež?«

Z Evelyniny hrudi vydral se krátký vzlyk, pak se zamlčela, klopíc oči na liliově bledé ruce, spočívající v jejím klíně.

A té chvíle, ve chvění bíle rozzářeného vzduchu, kdy zlaté záplavy slunce oblévaly kvetoucí koruny jabloní a hrály se stíny jejich haluzek po žluté cestě vášnivě rozkošnickou hru, té chvíle, kdy černý Maudin šat se posledně mihl na zatáčce zámecké cesty a kdy skláněla se víčka nad Evelyninýma očima, aby zakryla žíznivé ždání jejich pohledů, té chvíle roztrhlo se slepé obkouzlení a ucítil jsem znovu ono osudné rozpoltění svého vědomí ve dvě různě cítící bytosti.

Jeden ve mně byl až do základu roztoužen po jediné spáse této chvíle. Jeho paže se napínala bolestnou touhou po objetí marně ždané ženy, jeho rty prahly po doteku jejích vlasů.

Druhý stál nad ním v kruté síle plného uvědomění a hrůza byla v tom, že ucítil neodvratnou chut, vysmáti se žhavosti erotických přeludů prvního. Poznával jejich přemrštěnost, pátral po jich původu, chladnou vášní vivisektora, který nechce cítiti bolest otevřené hrudi své oběti, jsa zachvácen snahou poznání, z kterých příčin se zrychluje i staví tlukot jejího srdce.

A druhý vítězil. Zlý smích provanul mnou jak vichr, zhasil nadšení, rozevlál teplá oblaka obkouzlení. Němě, aby nebohá, vášní zatížená žena neslyšela, zachechtal jsem se tomu, jakých zářivých barev vynalézá fantasie, aby jimi okrášlila prostý fakt touhy pohlaví k pohlaví, aby zakryla ohavný mechanismus tvorby, která klade nový život podmiňující lásku na váhu proti velké ničitelce

»Maud chválila perspektivu mého obrazu, ale já jsem jí zakryl to, co číhá v hloubi kvetoucího stromořadí. Pohleďte, Evelyno, zdali to dobře rozeznáte.«

Odsunul jsem ruku a odkryl část obrazu dosud skrytou za palettou.

»Smrt — z hloubi kvetoucího sadu kráčí smrt!«

»Ano, Evelyno. Míval jsem tohoto jara divnou představu, vídal jsem kostlivce na konci stromořadí. Bylo to před týdnem, kdy květy jabloní počínaly se rozvíjeti, bylo to včera, v každé chvíli,

kdy jsem se zahleděl do krásy kvetoucího sadu a cítil vzněty jara i touhu lásky k vám. A tu se mi postavila kmotra, v bílém hávu s kosou v hnátě, téměř samovolně do hloubky obrazu. A zde v popředí vidíte kontury, jsou dobře vyšetřeny v zeleni pažitu, a právě míchám růžovost mladé lidské pleti na své palettě. Zde v popředí, kráčeje z druhého konce stromořadí smrti v ústrety, bude Eros, krásný, smutný, bezvolný, jak ho zpodobovala antika. Je to tam ta bledá kostlivá, potměšilá, která tajemně pobádá zde toho růžového k divným skokům mimo pravidla a řád. Silnější nežli pravidla a řád jsou oba.«

»Co tím chcete říci,« otázala se Evelyna zdušeně.

»Že nemá zodpovědnosti svých činů ten, kdo je láskou jat. Pravíte, že je v popředí našeho vědomí to, co chceme — zdá se nám, že chceme to, co na nás vyžadují mravní naše zákony. Pravíte, že za nimi mnohem mocněji je to, co chtíti musíme — mýlíte se znova — za nimi je hlas přírody přehlušující mohutností svého znění ony mravní zákony. — A co se bojácně tetelí mezi oběma, strhováno brzo v jedno, brzo v druhou stranu, je naše duše — kvílící atom — nejvnitřnější tušení, jež v znoji tohoto života nepřichází k poznání. Naše duše je atom velkého hříchu Boha, tak ohromného hříchu, že se v něm všechny malé lidské naše hříchy rozstřikují v nepatrný poprašek, kryjící zevní plochu našeho bytí —«

»Mlčte, nemluvte dále, René,« vzkřikla té chvíle hraběnka s plnou silou přesvědčení. — »Nemohu žíti, aniž bych neuznávala toho, který soudí nad pravdou a lží — který trestá i odpouští. — I já ho cítím ve své hrudi. — Chci se před ním káti.«

»Pokání musí předcházeti hřích,« zasmál jsem se a pod mým smíchem bledla tentokráte Evelyna. Bledla k mrtvolnému vzezření, a já jsem chladně, nedojat díval se v její tvář.

(Pokračování.)

Rozhledy po umění výtvarném.

Karrikatury. Nakreslil H. Böttinger (Dr. Desiderius). 55 kreseb tužkou. V Praze, nákladem J. Otty.[1])

Novinkou nejedním vzhledem je vydané album karrikatur v podobě skicáře, obsahujícího tužkové kresby Hugona Böttingera. U nás a v našich poměrech karrikatury nebývaly programovými čísly uměleckými; neboť znalo je obecenstvo jenom z listů, abych tak řekl, sloužících veřejnému mínění také po stránce jiné, než jen literární. Karrikatura znamenala u nás obyčejně šleh neb úder, invektivu, nadávku, pohanu a potupu, a nešlo z pravidla o žert a humor. Neboť dosud je česká společnost namnoze velmi nedůtklivá, lehce popudlivá,

bez humoru a bez porozumění pro humor věcí i lidí, dosud »uráží« poznámka třebas dosti lichotivě vystihující příznačnou slabůstku, malý nedostatek a drobnou pošetilost.

Nedůtklivost, upiatost — řekněme bornovanost — ve valné části malé společnosti české právě svědčí o jejím šťastném mládí — jsme ještě tak nevyspělí, společensky tak nezkušení! Příliš domýšlivě pohlížíme na sebe, na naše zařízení a řády společenské, příliš předpojatě díváme se na všechen náš život veřejný i soukromý, abychom nejen snesli, ale přímo milovali satiru, humor trefného porovnání, komiku zkreslenin tělesných i duševních, jak to vše milují jinde a jiní, na př. Francouzi ano i Němci, tento lid vyhlašovaný za nejseriosnější. Ba právě milují, a za vyznamenání považují, stanou-li se terčem vtipu a předmětem karrikatury lidé jinde, než u nás, a mnohý řekl již — jinde, ne u nás — : »Stávám se slavným, neboť vyšla má karrikatura.« Nejslavnější státník své doby a nejnenáviděnější muž na světě, Bismarck, sbíral své karikatury — těch bývalo do tisíců po celém světě kresleno a tištěno. Americké, anglické, španělské, italské, francouzské listy humoristické — a humor sloužíval právě politice ode dávna za nástroj bodavý i sečný nejjemnějšího druhu — a německé listy, o slovanských nemluvě, podávaly si Bismarcka den ze dne obrazem, ovšem též s náležitým doprovodem slovním, a jeho »zevní člověk« rozpytván, rozřezán nejbřitčtějšími tužkami a péry uměleckými, a rysy jeho povahy, jeho duševní »já«, podrobeny nejnemilosrdnějšímu proleptání lučavkami nejotravnějšími. A Bismarcka bavilo, jak je zkreslován, šlehán a mrzačen aspoň in effigie, jako se smával hrabě E. Taaffe svým karikaturám, které také ukládal do desek, a jichž také byly celé stohy. Pravda, jen duchaplní lidé jsou vskutku tolerantní ano i vděčným obecenstvem, jde-li o smích »na jejich účet«. Platí tu německý bonmot, že není z nejlepších, kdo nedovede sama sebe »míti k lepšímu«.

Umělci toho dovedou. A těm věnoval Hugo Böttinger hlavně »vlídnou svoji pozornost«, a svět literární a výtvarnický, zvláště pak hudební a divadelní odráží se v jeho karrikaturách.

I to bylo překvapením, že Dr. Desiderius, jenž často již v humoristickém listě si dobíral české výtečníky, je usměvavou »druhou« tváří salonního portraitisty Böttingera. A přece není daleko od karikatury k portraitu, zvláště v naší době, která miluje břitkou karakteristiku, synthetické zjednodušování a tím podškrtávání rysů. Dobrá karrikatura přibližuje se dobré podobizně na vzdálenost velmi nepatrnou, a byly již portraity, v nichž spatřovali často i portraitovaní své karikatury — ovšem že neprávem. Tak řeklo se též o některých Böttingerových karrikaturách, že vlastně jsou »podobenkami«, ale není to výtka ani hana — mohou jimi být.

Ano, snad i mají býti karrikatury zhuštěnými portraity, s přísadou trošky fantasie, to jest umělec má tolik fantasie, že vidí v realním zjevu svého modelu čili své »oběti« již zdůrazněny rysy, detaily (ať již jde o nos, ústa a t. d.), kterých zobrazenému ve skutečnosti ještě se nedostává. Malíř doplní si svého muže zcela logicky v podrobnostech, aby resultovala podoba jasně vyjadřující, jak

vlastně vypadá ten milý malířův model dle »pravého obrazu«, viděného malířovým zrakem. A co v něm vše vidí, v tom elegantním soudruhu, který s takovou gracií hraje na klavíru, i v jeho příteli, majiteli grafického ústavu, jenž kochá se dvojnásobným požitkem svého předlouhého »viržínka« i sladké hudby; v tom baculatém básníkovi, jenž tak soustředěně studuje ukazovatele cesty; v tom velikém sochaři, jenž »mohutnými kroky měří dráhu svého života«; a t. d., a t. d.

Zasmáti se, zdravě a bez maliciosnosti, probírati se galerií těchto postav trefně vypodobněných s veselou náladou, která nás naplňuje ve společnosti milých nám lidí, »amusovat« se dobře prohlížením šedého tohoto načrtníku — to měli bychom za odměnu malíři, jenž nás obdaroval dárkem u nás vzácným: Kyticí, která byla natrhána v zahrádce, kde roste pravý humor.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Letošní památka stých narozenin K. H. Máchy přinesla několik zajímavých publikací, oživujících pamět a oceňujících význam proslulého pěvce. Spolek Máj vydal péčí Fr. Sekaniny za premii pro své členy na rok 1911 *Máchův Máj a jeho ohlasy.* Kniha jest pietním uctěním oslavovaného básníka a zároveň cennou pomůckou literárně historickou. Obsahuje především věrnou kopii památného vydání »Máje« z r. 1836, tisku dnes velmi vzácného. Kopie, kterou nakladatel vydává také samu o sobě, jest pořízena cestou fotolitografickou, vystihuje tedy originál co nejúplněji. Podepsaný, chovaje neporušený výtisk originálu jako vzácné dědictví po otci, lituje jen vnější maličkosti na tomto pečlivém vydání, totiž že knihař nesešíval archů právě tak (co do délky švu a hloubky řezu), jak učinil knihař roku 1836. — Druhá část knihy podává »ohlasy« Máje od počátkův až do dnů našich. Pořadatel vybral tresť z úsudků, které zaujaly k Máchově tvorbě nějaké nové stanovisko, a přidal také veršované skladby — Riegrovu, Sabinovu a Kuzmanyho — oslavující Máchu, jakož i ukázku z Rubešova Horymírova skoku jakožto příklad parodie Máje. Známé úsudky Čelakovského, Chmelenského, kritika Tomíčkova, Tylova atd. jdou za sebou v chronologickém pořadu až po posudek F. V. Krejčího a Arna Nováka. Čtoucí nalezne zde vše co o Máchovi bylo napsáno důležitého, a má jasný obraz, jak mínění o básníkovi zprvu kolísalo, až se ustálilo na úctě obecné a vědecky odůvodněné.

*

Gabriela Preissová počala vydávati své Spisy sebrané. Autorka na pohled stále stejně svěží, stejně úsměvná, stejně dobromyslně naladěná a plná dobroty a soucitu, jak byla na počátku své dráhy literární, sahá k úhrnnému súčtování své práce, k němuž spi-

sovatelé přistupují zpravidla, když dostoupili svého zenithu. Arci čas prchá a čtenáři by se ani snad nezdálo, že uplynulo již čtvrt století od doby, kdy Matice lidu přinesla od G. Preissové první sbírku Obrázků ze Slovácka, jež zjednaly upřímné sympatie jak spisovatelce, která tehdy z Hodonína seznávala Slováky moravské i uherské, tak lidu, který zobrazovala.

Po její stopě šel pak i Jaroslav Věšín, než obrátil se do Bulhar, a nejeden pěkný obrázek slovenský vznikl pod jeho štětcem. Jako on malbou, také Preissová posestřila se literárně s jinou větví slovanskou, se Slovinci, a střídala pak slovenské stráně s horami korutanskými a krajinskými. Tu a tam zabočila také do víru života nám bližšího, ale to jen jako na odskok, výjimkou, která je z těch, o nichž se říká, že potvrzují pravidlo. Pravidlem zůstalo u ní, že se vzdalovala městského ruchu a utíkala se do vzdálených krajů k samorostlému, svéráznému lidu, který ji poutal svou prostoduchostí a bezprostředností. A právě tyto vlastnosti tvoří hlavní význaky figurek, jež Preissová kreslí nejraději a s nejlepším výsledkem. K nim druží se ještě citovost, která řídívá i konání postav autorčiných a jest v souladu s jejich měkkostí, po případě náladovostí.

Preissová zakládá své povídky a obrázky hlavně na ději. Rychle narýsuje jednající osoby tak, aby na nich vynikla hlavní stránka jejich povahy, a pak již přechází k námětu, nezdržujíc se hlubším zkoumáním příčin a podnětů, tím méně podrobným rozborem složek povahových nebo psychologických důvodů, z nichž vyplývají činy líčené. Dívá se na svět důvěrným, vlídným zrakem soucitného diváka, nikoli kritickýma očima chladného, zkoumavého a opatrného pozorovatele. Těm stránkám vnitřním odpovídá také její forma slovesná, jíž zůstala v celku věrna v té jednoduchosti, jak si ji zprvu vytvořila vhod svým námětům a své mohoucnosti vyjadřovací.

Všechny tyto znaky jeví se již v prvním svazku sebraných spisů G. Preissové, jejž tvoří *Králuša a jiné povídky* (nákl. Ottovým str. 162). Spisovatelka připomíná v úvodě, že nebude »sestavovati svých obrázků po stejné notě a ovzduší« — spořádá prý si je, jak je to srdci jejímu milé. Má tedy nesoustavnost, nahodilost býti základem soustavy spisovatelčiny. Je to stanovisko sice zhola neliterární, ale budiž! Autorka má k němu právo a nelze jí nutit, aby nesrovnala svých prací, jak jí libo. Přes to se nám zdá, že tento první svazek má býti jaksi představitelem veškeré tvorby spisovatelčiny od jejích počátkův až po dnešek a zároveň že má znázorňovati všecka prostředí, z kterých za ta léta čerpala. Prostí venkované slováčtí a slovinští jsou tu zastoupeni a k závěru přidán obrázek jaksi městský, modernější, působící kontrastem zaslepenosti jinocha, puštěného právě z přísné kázně na svobodu a dotápavšího z kruhu jaré, nevinné mládeže dívčí do brlohu prodejné lásky. Probleskuje-li i v této črtě spisovatelčina sympathie k toužícímu mládenečkovi, vysvítá tím zřetelněji tam, kde jde o prostičkého člověka a jeho bolesti, drásající nitro a zasahující všecku podstatu jeho bytosti. Tak se děje v Králuši, která ze zrady milence a ztráty matky i děcka pozbyla rozumu, tak ve Dvou Priskách, kde tvrdý koňař Daniel

jihne a souží se nad podivnou, záhubnou chorobou jediné dcerky, kterou matka opustila, tak i v črtě O opuštěné Dobiášce. Jinak je založena povídka Neomylný Damián, kde spisovatelka zobrazuje pevnost povahy mladého Slovince, který pro přítele a slovo, jež mu dal, neváhá potlačiti vlastní city a zříci se vysněného štěstí.

Druhý svazek sebraných spisů pí. Preissové, nazvaný *Bludičky* (str. 160), je sestaven podobně jako svazek první. K delší povídce titulní, známé původně z naší Osvěty, pojí se tři kratší črty z podobného prostředí, o jakém jsme se svrchu zmínili. Bludičky jsou založeny na národnostním zápase Slováků s přemocí maďarskou. Mladý správce Milošík znelibuje se svému pánu, zvláště však budoucímu zeti jeho Gezovi tím, že učí slovenské děti po slovensku. Padne potom v souboji, na nějž ho Geza vyzve pro lásku své snoubenky Marty, a Marta přejímá jeho úkol vlastenecky výchovný. Obrázek romanticky zladěný trpí idealisováním hlavních postav; smutná zkušenost bohužel ukazuje nám poměry na uherském Slovensku v jiném světle. — Ze zbývajících tří črt je nejzdařilejší Peterka, kdež smrt chlapcova je vhodně motivována babiččinou pohádkou, a nejslabší Světoborce, jemuž se nedostává hlubší, závažnější myšlenky. Bylo by žádoucno, aby spisovatelka u v š e c h prací udávala dobu vzniku, jak učinila u některých.

Záhy po prvém pokusu svém románu, »Myrtě« poslal Frant. N o v á k do světa druhou knihu prós, nazvanou *Odplata* (nákladem Prombergrovým v Olomouci, str. 180). Šest prací, jež jsou tu obsaženy, rozpadá se téměř rovným dílem na drobné črty a na propracovanější povídky. Obé pojí v jednotu dějiště — látky jejich jsou čerpány z jižní Moravy, z kraje, nad nímž pnou se hřbety Palavských hor, ze slunného, úrodného území, zdobeného selskými vinohrady. Dar révy, jak známo, přispívá velmi účinně k rozvoji povahy těch, kdož révu pěstují a jejího plodu požívají. Moravští Slováci, pitelé vína, jsou povahy mnohem vznětlivější, prudší, ohnivější než na př. ječmenní a pšeniční Hanáci. Tato povaholičná stránka kraje staví se nám u Nováka právem na oči hned v prvních črtách této sbírky. Přesvědčujeme se odtud také, že co do temperamentu není valného rozdílu mezi našincem a sousedním Němcem — autor totiž, ocitaje se u národnostního soumezí, zachází za svým příběhem také za hraniční čáru k sousedům druhého jazyka. Prudká vášeň vede v Odplatě Bartoně k tomu, aby potutelným způsobem vypálil někdejšího soka svého Fabiše, a Fabiše zas, aby hroznou odplatou utratil život odpůrcův. Vášeň zkazí Hansa Krause tou měrou, že se mu z pijanství až rozum zatemní, vášeň také stává se slepým, nespravedlivým rozhodčím v Hanesu Šandárovi, kde povídkový hrdina padne rukou úkladného vraha, pijáka lesníka, který se prve marně ucházel o Hanesovu choť a marně se pokusil šťastnějšího soka přivésti na mizinu. Vášeň jest ovšem rádce i vůdce zlý; odtud plyne, že v těchto obrazích jest více stínu než jasu. Ale tak bývá i v životě, jejž si autor patrně učinil vzorem.

Z těchto řádků jest již také zjevno, které látky obírá si Novák k novellistickému zpracování. Spory o ženu mezi soky, tu chudým

a bohatým, tu řádným, poctivým a mravně zbídačelým, jímají především jeho pozornost, jako jímaly již řady povídkářů před ním. Také ostatní motivy, po případě náměty, které tu nalezneme, nevyznačují se zvláštní novotou nebo původností. V Obecním dítěti na př. opakuje se mnohokráte již zachycená historie sirotka děvčete, jež davši se svésti hlasem zklamaného srdce, octlo se na dráze prodavačky lásky. V Lásce Marianině zase stárnoucí, osamělá služka v slepé důvěřivosti podlehne lehkomyslnému svůdci a potom sama urychlí svou záhubu. Ale právě ta okolnost, že se spisovateli zdařilo z látky nikoli nové vytvořiti obrázek působivý tím, že ji životně zabarvil a zachytil na ní přece některé rysy odlišné, svérázné a původní, jest platným svědectvím jeho pokroku a dobrou prognosou pro jeho budoucnost. Vetší soustředěnost dějová a ještě určitěji vypráněný povahopis, prostý kolísavosti a vystižený rysy co možná markantními, bude mu jistě jenom na prospěch. Jak také kratičkou črtou dovede nakresliti hluboký rozpor společenský a znázorniti charakterový rozdíl tříd společenských, ukázal již zde ve Slůzich.

Po jedovaté bylině nazval Václav Plaček sbírku veselé prósy své *Atropa belladonna* (nákl. Přem. Plačka na Král. Vinohradech, str. 196). Aby se čtenář nepolekal, přidává na vysvětlenou »humoresky a šílenstva« a vykládá v úvodě, že sáhl po tom botanickém nápise, aby osvědčil zlomocné účinky, kterými naň kdysi zapůsobil úspěch literární. Jeho sbírka obsahuje dlouhou řadu črt a obrázků nestejného rázu a nestejné zdařilosti, z nichž ale značná část dobře vyhovuje svému účelu, podrobiti své jasné, veselé náladě nepředpojatého čtenáře. Ústředím, z kterého spisovatel čerpal, jest téměř napořád venkov, jenom v jednom případě (Soucit a smrt) objevuje se pražské Podskalí a v jiném (Bílé vrány) jakási neutrální půda vltavského parníku. Figurky, které Plaček kreslí — jeho kresba děje se letmo, jen v nejvýznačnějších rysech — takořka samy se řadí v určité skupiny většinou maloměstského ovzduší. Lékař a advokát, páni od soudu, zástupci městského úřadu a městské správy, lesníci, učitelé a živnostníci — toť jsou představitelé autorových příběhův a historek. V nejednom případě jde skutečně o pouhé historky, ba skoro toliko o rozvedenější anekdoty, jak se jimi veselí lidé častují na ukrácenou dlouhé chvíle. Spisovatel má na mysli vtip — sám o sobě účinný — nebo pointu, načrtne k ní přiměřenou situaci, oživí ji krátkým dialogem nebo příslušnou scenerií — a humoreska je hotova. V takovém případě nevadí mu ani, že látka není právě nová, že motivace upomíná na toho neb onoho staršího spisovatele; má před sebou zažitou zkušenost, vidí stělesněný model a poddává se nutnosti nakresliti jej. Tak se děje na př. v črtách Revakcinace, Milostné záchvaty, Dopravní prostředek, Exhumace a j.

Jinde však, kde se autor chopil působivého námětu, který mu poskytl příležitosti těžiti z nových stránek zvolené látky, vytvořil obrázky pevně založené a obratně stavěné. Sem čítáme humoresky, založené na rozporu theoretických nařízení a zákonitých předpisů, naproti nimž se staví holá skutečnost všedního života s klidnou nevšímavostí nebo útrpným výsměchem. Plaček, jemuž tu vlastní zku-

šenost dodává ověřený materiál, má v oblibě konflikty, do nichž přichází lékař, zejména pokud je vykonavatelem předpisů zdravotních. Svědčí o tom hned první obrázek Babí sněm, motivovaný bojem, který vede lékař proti pověře a předsudku, a tak i Jménem zákona!, Hygiena na cestách, Hygiena vězení, Pomsta a jistě i Zdravotní komise. Rozpor mezi theorií a praksí, mezi zněním předpisu a způsobem, kterým jej lze obejíti, má v sobě nepopíratelnou komiku, jíž spisovatel náležitě a s úspěchem využitkoval, věnovav také formální stránce náležitou péči. Humoresky jeho jsou — to lze říci o nich úhrnně — celkem jaksi hrubozrné. Ta charakteristika plyne většinou již z osob, které autor líčí; ti řezníci, s kterými se potýká lékař jakožto jateční dozorce, nejsou arci figurky salonní, a tak obhroublí jsou také jeho sedláci, sekretáři, soudcové, pensisté atd. Grotesknost zdává se některým lidem silou nebo originálností; na autorově dějišti to mínění převládá. — Slovesná stránka Plačkova není bez vad; tak čteme na str. 26. »řekla manželi«, str. 137. »zatroubil doň«, str. 187. »vnitřní nemoce« a j. Že by muž tak venkova znalý, jako je starý učitel Kulíšek, již v červenci chodil na oříšky (str. 83.), lze zajisté právem pochybovati.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Penelopa. Anglická veselohra o 3 dějstvích. Napsal W. S. Maugham. — Děti. Veselohra o 3 dějstvích. Německy napsal Hermann Bahr. — Representantka domu. Veselohra o 3 dějstvích. Napsala Božena Viková-Kunětická. — Bulharský host.

Místo nové veselohry Maughamovy, jehož práce jsou obecenstvu Národního divadla již s dostatek známy, mohla býti opravdu vypravena hra některého jiného autora. *Penelopa* má toliko druhý akt divadelně účinný. První dějství je neobyčejně rozlezlou exposicí, kde zcela zbytečně každý kožený vtip se opatřuje výklady. Všichni příbuzní, sezvaní náhle telegramy, v nichž hřešeno na jejich osobní záliby, do obydlí manželem klamané dámy, na př. druh za druhem vysvětlují úskok Penelopin, ač divák toho ani dost málo nepotřebuje. Třetí dějství mohlo by úplně se vypustiti. Jde-li divák po 2. dějství *Penelopy* domů, učiní nejlépe. Obsahem veselohry je známá pravda, že milenka i žena se muži zprotiví, nedopřejí-li mu oddechu, zahrnujíce ho neustále něžnostmi. Zároveň dává autor radu klamaným manželkám, kterak si zpříjemniti skutečnost, že jsou podváděny, a po případě kterak vyléčit manžela z jeho lehké nevěry: nakupovati si totiž vždy za jeho nepřítomnosti (když je na záletech) nové šaty. V Maughamově veselohře to aspoň pomohlo.

Nebýti však výborné hry, byla by *Penelopa* nesnesitelna. Paní Dostalová (Penelopa), která již ve hře Šaty dělají ženskou naznačila v roli koketky, že ani tento obor jí není cizí, roztomile a se čtveráckou naivností oznamuje své nákupy i prozrazuje, že o ne-

věře mužově ví. Pan Matějovský lehkomyslného, v podstatě však dobráckého muže přiřadil do galerie podobných četných svých úloh, pí. Laudová našla si dva vhodné tóny, pro ženu vzpomínající na záhadného manžela i pro milenku, jež »tropí scény«.

Dlouho již nevzbudila některá premiéra takovou pozornost jako Bahrova veselohra *Děti*, a to jak vnějšími okolnostmi, tak svým obsahem. Den před Štědrým večerem sehrána byla u nás a současné na 23 německých scénách. Výsledek byl v Německu rozdílný. Většinou dílo bylo odmítnuto, někde nechybělo mnoho k vypískání a jen na několika scénách přijaty byly *Děti* sympaticky. U nás dostalo se jim rovněž příznivého přijetí, k němuž razila cestu důkladná reklama. *Děti* jsou spíše tragikomedií nežli veselohrou.

Děj veselohry je ten: O dceru chirurga dv. r. Scharitzera uchází se mladý hrabě. Chirurg vzpěčuje se proti sňatku, ježto je otcem mladého hraběte. Ke konci hry ukáže se, že také nadutý chirurg byl za mlada podveden a že jeho dceři je otcem vlastně starý hrabě. Sňatku dětí nestojí nyní už nic v cestě.

Cením si *Děti* rozhodně výše než téhož autora Koncert. Při posuzování nové práce Bahrovy je chybou, přihlížeti více k ději než k názorům a charakteristice osob, jakož i k hledisku, jež Bahr zaujímá k slavnému chirurgovi. Jako v Koncertu ukazuje ideál konservatoristek a hysterických žen, slavného virtuosa v málo vábném županu, tak i v *Dětech* přímo karikuje, nespouštěje ovšem se zřetele životnost a pravděpodobnost osoby, drsného, demokraticky holedbavého cynika. Vkládá mu však tu a tam do úst vídeňácké buršikosnosti, čímž u mnohých diváků činí chirurga příliš nesympatickým. Díváme-li na dvorního radu Scharitzera jako na znamenitou karikaturu, pak všecky jeho názory o přírodním výběru, o síle rasy a zbytečnosti sentimentality jeví se hned v jiném světle a netřeba protestovat proti Bahrovi, že prý hlásá — útěk do pralesů, návrat k životu prvého člověka.

Za to jistě autor plně stojí za názory, temperamentně hájenými dcerou chirurgovou, protestující proti tomu, aby dva mladí lidé, kteří se dlouho mají vášnivě rádi láskou milenců, náhle na základě prostého sdělení, že jsou bratr a sestra, vyměnili své city za legální. V těchto momentech nabývá veselohra síly tragiky, jež ale rychle zmizí vysvětlením starého hraběte. Autor zřejmě vyškíbá se tu nezlomnému, tvrdému učenci. Toť ideový obsah hry, jež po stránce scénické, nehledě k starému ději, má ovšem nejednu vadu. Tak hned prvé dějství je nesmírně rozvleklé. Tomu lze pomoci škrty. V druhém dějství je zcela zbytečnou episodou návštěva jiného nevlastního syna Scharitzerova, v třetím dějství pak jeví se jistá technická bezradnost, kterak celou věc skončiti. Proto úspěch veselohry spočívá na vyspělosti herecké a pochopení režie, jež nechybělo na Národním divadle. Pan Vávra sehrál dv. radu lapidárními rysy, v nichž bezděky objevil se některý z charakteristických rysů Šmahových: Hrdelní »Jo, jo«, poklesávání kolen a hrabání se v kapsách. Jinak však byl to výkon výborný. Pí. Rydlová, jíž zvláště svědčí úlohy smyslných děvčat se žhavou krví a kočkovitými pohyby těla přesvědčivě, ba vášnivě hájila své právo dívčího srdce na lásku, byť i nezákonnou,

ale již zakořeněnou; pp. Schlaghammer a Hurt vystihovali zdrželivostí a uhlazeností tón obvyklý v aristokratických kruzích. Režie p. Kvapilova věnovala jak mluvenému slovu tak delikátní scénické výpravě pozornost, za niž může býti autor plně vděčen.

Národní divadlo prý má raději veselohry pí. Vikové-Kunětické nežli dramata. Tak napsala autorka v nedávné anketě. Píše tedy veselohry. Její *Representantka domu* nevyrovná se ovšem Copu, ale je poměrně lepší než její veselohra Dospělé děti. Není bez zajímavosti, že o *Representantce domu* dalo by se mnohé opakovati, co řečeno o Dospělých dětech. V tom vzhledě odkazuji laskavé čtenáře ke svému posudku v 6. čísle XXXIX. ročníku »Osvěty«. Zde jen připomínám, že se činí zase pokus vyložiti veselohru pí. Kunětické, když ne symbolicky, tedy aspoň s hlediska bolestného výsměchu satirického. Nu, kdo *Representantku domu* soudí, tak jak působí na scéně, dosti násilně by, myslím, došel k podobnému závěru. Vždyť i v Björnsonově veselohře Když réva znovu kvete... je dosti na pováženou hledati jinotaj. *Representantka domu* má všechny charakteristické znaky veseloherní tvorby pí. Kunětické. Po stránce obsahové setkáváme se tu zase s persifláží (tentokráte vzala si spisovatelka na mušku spiritismus, jejž nedávno ještě nadšeně opěvala) a s ohroženým štěstím mladých lidí, po stránce technické opět na jeviště nosí se živočichové (předešle myš, nyní krocan), vytvářejí se co možná komické situace a udávají někdy i otřelé vtipy. I jednu zvláště charakteristickou figurku mají poslední dvě veselohry společnou. V Dospělých dětech je to scvrklý professor, v Representantce domu stydlivý důchodní. — Proti Dospělým dětem je *Representantka domu* ve výhodě tím, že v ní koluje více žhavé životní energie. Nejnovější práce pí. Kunětické patří do řad veselých her jako jsou práce Legerovy, Štolbovy a některé Štechovy; divák se při nich zasměje a nemá nemilý pocit, že se směje draze dováženému zboží cizímu, které po druhém aktu se znechutí. Viz výše. Hráno bylo za pečlivé režie řed. G. Schmoranze, jenž se zálibou a velmi švižně scénuje útulné staré zámečky. Z účinkujících dlužno zmíniti se jmenovitě o p. Schlaghammerovi, o němž hned tak brzy nebude možno užiti rčení, že patří do starého železa. Na začátku nevhodně byv zaměstnán v některých historických hrách, neměl příležitosti náležitě se uplatniti, až teprve postupem času se tak stalo. Nemá krásného hlasu, jako většina moderních herců, ale dovedl se vemluviti v přízeň obecenstva vřelým přednesem, intelligentní hrou a všestranností. Dnes hraje švarného 23letého milovníka (Bezejmenná), zítra otylého starého strážmistra (Valdštejn), jindy zase nad hrobem stojícího kardinála (Beatrix Cenci), aby již druhého dne představil se jako uhlazený elegán v upiaté uniformě (Mravnost) nebo čiperný číšník hotelu I. řádu. Má nejen výborné nápady pro masky, ale provádí je do nejmenších detailů, právě jako vždy snaží se udržeti postavu v konturách, v jakých ji předvedl při prvním vstupu. Tak tomu bylo i s rolí cís. r. v *Representantce domu*.

V Národním divadle vystoupil pohostinsku Bulhar a režisér bulharského Národního divadla v Sofii Sáva Ogňanov. Hrál bul-

harsky Karla v Noci na Karlštejně. Byli bychom jej raději viděli v některé velké úloze (na př. Otello, Hamlet), ale i tak možno říci o něm, že jest asi herec intelligentní, umírněných prostředků a mající smysl pro moderní pojetí. Tím, že volena všeobecně dobře známá Noc na Karlštejně, usnadněno bylo obecenstvu sledovati hru hostovu. Pí. Červená byla rozpustilou Alenou, pí. Dostalová na královnu Alžbětu, lámající meče a podkovy, je trochu drobné postavy. O mrtvém klidu na Karlštejně a šablonovitém vypravení bude se patrně ještě dlouho a dlouho psát — nadarmo.

Karel Čvančara.

Hudební rozhledy.

Opera.

(Boris Godunov. — Šárka.)

Národní Divadlo uvedlo Musorgského operu *Boris Godunov*, zajímavou z nejedné příčiny. O jejím osudu rozhodl již před lety Zd. Fibich, jenž jako hudební dramaturg nedoporučil ji k provozování. Vadilo patrně jemu, jenž byl dokonale theoreticky vzdělán, že dílo nese stopy, zejména v instrumentaci, ne zcela dokonalé techniky komposiční. Nastudování opery však potvrdilo, že některé tyto nedostatky jsou plně vyváženy obsahem, v němž zračí se snaha po reformě stylu operního, tedy zjev v ruské literatuře hudebně dramatické dosti vzácný. Vlastnost ta byla by ovšem více vynikla, kdyby se bylo dostalo k nám dílo dříve a ne po 40 letech. Ani v době vzniku nemělo ovšem významu děl Wagnerových, a nebyl by dospěl Musorgský k metě tak vysoké, ani kdyby mu bývala popřána osudem delší dráha k tvoření.

Mezi nejcennější části opery dlužno zařaditi partie, kde uplatnil se, hlavně ve sborech, domácí ruský kolorit, kdežto obrazy, odehrávající se na půdě polské, jsou nepoměrně slabší. Autor byl i tu veden snahou po nejpřísnější karakteristice, v níž omezil se však pouze formálně na rhytmus, a jež mu obsahově zůstala tak cizí, jak blízké mu bylo ruské ovzduší.

Opera rozhodně trpí libretem. Děj nehodí se k dramatickému zpracování, jest to část epopeje, již nelze organicky dle požadavku dramatu vměstnati do jednoho večera. První obraz, v němž trefně zobrazena povaha lidu ruského, nemá vnitřní souvislosti s druhým, jenž je vlastně jen průvodem z paláce do chrámu a zpět, tento obraz zase nijak nepřipíná se k třetímu, jenž uvádí nás do kobky klášterní, a tak dále, až episoda na půdě polské trhá plně souvislost a nemá při vynechané sceně lesní vůbec žádného zakončení.

Při provedení vynikli zvláště p. Benoni v roli titulní, p. Huml (mnich Pimen) a slč. Šlechtova (Feodor).

Šedesáté narozeniny mistra Fibicha a spolu desáté výročí jeho smrti dalo podnět k znovustudování jeho Šárky. Hudba Fibichova žádá býti často slyšena, aby širším obecenstvem mohla aspoň z části

tak býti oceněna, jako od těch, jimž větši vzdělání odborné umožňuje hlubší vniknutí do díla. A proto měly by práce jeho — arci vždy v provedení co možná dokonalém — býti častěji dávány a tak přístupnějšími činěny. Jsme zvědavi, co příští desítiletí v tom směru přinese nového. Oba představitelé hlavních rolí pí. Slavíková a p. Lebeda věnovali provedení všechnu svou snahu, jež vyvrcholila v čarokrásném duettu erotickém, které tvoří těžiště této hrdinné pověsti.

Koncerty.

(Koncert Spolku českých žurnalistů. — Orchestrální sdružení. — Umělecká Beseda. — Komorní spolek. — Písňový spolek. — Pražský a Vinohradský Hlahol.)

Koncert Spolku českých žurnalistů pokračoval i letos ve své plného ocenění hodné snaze, převésti každoročně nějakou původní novinku, které mají tak málo příležitosti u nás, a tím méně v cizině se uplatniti. Letos byla to symfonická epopeje R. Karla „Idealy", líčící duševní boje autorovy, zápas jeho tvůrčí síly s pochybnostmi a nedůvěrou ve vítězství. Jest to dílo zajímavé, velkých rozměrů (7 částí zabírajících téměř $1^1/_4$ hodiny), pracující se značným aparátem (velký orchestr, varhany, klavír), jemuž právě vadí po mém zdání tyto velké dimense; skoncentrovaností by rozhodně získalo.

Orchestrální sdružení jemně jsouc vedeno Ostrčilem slavilo jubileum Fibichovo koncertem z jeho skladeb, v němž hlavně pozornost upoutaly neznámé opusy, »Fantasie ve formě ouvertury« z mladých let, o Wagnera hlavně v instrumentaci silně se opírající, pak tři příležitostné divadelní hudby. Nejvíce působila symfonická báseň Othello, krásná a poutající každým taktem, kdežto suita Gdur od svého prvého provozování (tuším před 12 lety) silně pobledla.

K oslavám Fibichovým přidružila se také *Umělecká Beseda* provedením méně známých písní, klavírních pieç a melodrama »Věčnost«, jenž spolu s melodramem »Královna Emma« v koncertě žurnalistů oživil vzpomínku na jeden z nejkrásnějších oborů Fibichovy tvorby, kde invence a karakteristika jeho nejvíce se hlásí.

Komorní spolek zakončil letošní činnost koncertem ze skladeb německého skladatele M. Regera za osobní účasti jeho. Jméno M. Regera vyslovuje se v současné hudbě německé vždy vedle R. Strausse, ač cíle jich tvoření jsou zcela divergentní. Kdežto Strauss ujal se dědictví Wagnerova a pracuje o vývoji hudby programní, pokouší se Reger pěstovati dále hudbu absolutní, o níž část světa hudebního soudí, že dostoupila Brahmsem (a zajisté Dvořákem) vrcholu, a dnes že jest překonaným stanoviskem. Nesdílíme názor tento,[1]) ale jest jisto, že k hudbě absolutní jest rozhodně více třeba, než sebe větší hotovosti technické i hojné tvořivosti, jakou u Regera nalézáme. Jest známo, že již Brahms záviděl Dvořákovi onu průzračnou bezprostřednost, která jest nesporně předností každého díla uměleckého a hudby absolutní zvláště. A té má Reger ještě daleko méně než Brahms. Usilovnou snahou přinésti každým taktem něco

[1]) Viz článek o R. Straussovi v loňském ročníku Osvěty.

nového zabředne často v divnosti a roztříštěnou formu. Matematicky přesné a architektonicky smělé vedení hlasů na papíře zklame někdy i v nejdokonalejší reprodukci. Pro ty ovšem, kdož poslouchají hudbu pouze rozumem a odmítají jakékoli působení její na cit, připouštím, že partitury Regerovy chovají mnoho požitku. I práce Straussovy mají mnoho nového, smělého a při prvém setkání někdy i nepřístupného, ale v nich všech proudí přece jen teplá krev a pravé cítění hudební, což o komposicích Regerových říci nelze. Nemožno popříti, že někde zvláště ve volných větách docílí se v těchto smělých kombinacích krásného effektu a i podmanivé, ovšem jen chvilkové nálady, která zas za malý okamžik zmizí v tom komplikovaném studeném víru. Technické umění autorovo zazářilo plně ve smyčcovém kvartettu, jenž končí grandiosní fugou. Reger sám je pianista velmi vzácných kvalit. České kvartetto podjalo se málo vděčného úkolu s takovou láskou a pietou, že by pravé skvosty naší komorní literatury mohly i trochu žárliti.

Spolek pro pěstování písně přinesl vedle souborného provedení Dvořákových Moravských dvojzpěvů (pí. M. Dvořáková a Tůmová) večer písní Lisztových a Corneliových, jež zpíval p. E. Burian a večer písní polských v interpretaci pí. Bogucké.

Co se obsahu týče, stály nejvýše písně Corneliovy svou vzácnou intimností, v nichž plné prožití zanechalo svou stopu, kdežto písňové opusy Lisztovy, ač jim nelze jistou působivost upříti, mají proti jiným oborům jeho tvorby význam přece podřízený. — Obraz polské literatury zůstal tentokráte poněkud jednostranně nedokreslen. Vedle Chopina a Moniuzska celá řada pozdějších autorů (Noskovski, Zeleński, Paderevski, Karlovicz a j.) zůstává většinou v jejich tradicích a utkvívá buď na formě starší balady neb věčné mazurky.

Co interpretů se týče, měl p. Burian jeden z nejšťastnějších svých večerů vůbec, disposicí hlasovou i absolutně dokonalým přednesem, a bylo jasně viděti, co ztrácí koncertní podium divadelní činností p. Burianovou. Neváhám říci, že to byl nejkrásnější večer z dosavadního působení spolkového, koncert Heroldův a Plaškův nevyjímaje. Pí. Bogucká byla nejpovolanější interpretkou u nás písní své domoviny. Zpívala je dokonale, s patrnou láskou i krajním porozuměním. Také ji pokládám za větší pěvkyni na podiu nežli na jevišti, kde ovšem její osobní půvab i vrozená gracie ještě více se uplatňují.

Oba *Hlaholy*, Pražský i Vinohradský, uspořádaly v krátké poměrně době za sebou své produkce, což vybízí přímo k srovnání. Vinohradskému, jenž jest početně daleko slabší, dal bych přece přednost pro svěžest materialu hlasového a přesnost intonační.

* * *

Dne 1. ledna 1911 dovršil zasloužilý nestor hudebních kritiků českých *Emanuel Chvála* 60. rok svého života. Po 30 let píše úvahy do denních a jiných listů, byl svědkem vývoje dnešního hudebního života, byl současníkem zakladatelů české hudby a sleduje

do dnes s neúnavnou horlivostí všechny význačné zjevy. Je činný též jako hudební skladatel, hlavní jeho význam je však v objektivné, všem směrům přístupné a mnohou vzácnou zkušeností podepřené kritické činnosti, již pěstoval po celý život vedle obtížného povolání ve službě železniční. Přejeme jubilantu, aby ještě mnohá léta působil v neztenčené svěžesti k prospěchu našeho života hudebního.

Dr. *Vladimír Frída.*

Nové rovy.

Gabriel Blažek. — H. A. Joukl.

Dne 6. prosince r. 1910 zemřel v Praze dvorní rada Gabriel Blažek. Narodil se 20. září r. 1842 v Borovnici u Chocně, studoval na gymnasiu v Mostě, v Žatci a v Praze a věnoval se potom na pražské universitě studiu mathematiky. Tehdy (r. 1862) dal podnět k založení spolku pro volné přednášky z mathematiky a fysiky, z něhož se potom vyvinula podnes kvetoucí Jednota čes. mathematikův a fysiků. Ve studiích pokračoval r. 1863 na universitě vídeňské; tam vykonal státní zkoušky pro střední školy, nabyl r. 1865 doktorátu filosofie a tam se také habilitoval. Odtamtud byl r. 1867 povolán za mimořádného professora mathematiky na českou techniku do Prahy, na níž byl r. 1872 ustanoven professorem řádným. V letech 1876, 1882 a 1902 byl rektorem české techniky a počátkem listopadu r. 1907 odešel na odpočinek. Za svou učitelskou i veřejnou činnost byl vyznamenán komturským křížem cís. Františka Josefa.

Práce ze svého oboru vědního uveřejňoval ve Zprávách král. čes. společnosti nauk (česky i německy), jejímž byl mimořádným členem, a v Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky. Tak pojednal na př. O tříosém ellipsoidu jakožto deformaci koule, O osách souměrnosti, napsal Elemente einer mechanischen Theorie der Meeresströmungen, O differenciálu povrchu, Příspěvek k theorii čoček, O differenciálních rovnicích ploch obalujících, Dva vzorce pro krychlový obsah čtyřstěnu a j. Také přispěl do Archivu pro výzkum Čech.

Hojná a užitečná byla také Blažkova činnost mimoškolská. R. 1883 a 1886 byl vyslán do sboru obecních starších král. hlav. města Prahy a r. 1887 zasedal také v městské radě. R. 1887 byl na Starém městě pražském zvolen za poslance na říšskou radu, kdež náležel ku předním členům strany svobodomyslné, účastně se pilně zejména jednání o otázkách finančních. Stejně činný byl také na zemském sněmě českém, kamž byl zvolen r. 1890 za Chrudim a potom r. 1895 a 1901 za Nové město pražské. Od r. 1907 byl generálním ředitelem Hypoteční banky. Snaha po věcném úspěchu vyznačovala jej mnohem více než touha po popularnosti, získané parádními slovy a lesklými frásemi.

Téhož dne zemřel na Žižkově H. A. Joukl, vynikající entomolog český. Narodil se 23. června r. 1862 v Praze, vystudoval něm. reálku, vstoupil r. 1880 na malířskou akademii a absolvovav ji za-

býval se malováním podobizen, kostelních obrazův a kresbou illustrací. Aby uhájil života, setrval na této dráze, která mu nedala povznésti se k ryzímu umění. Za to se na jiném poli vyšinul značně nad průměr laika. S nadšením věnoval se studiu entomologie a zabýval se nejraději palaearktickými motýli denními. Vydal — beze vší hmotné podpory — důkladné dílo odborné: Motýlové a housenky střední Evropy se zvláštním zřetelem k motýlům řeckým. Chystal se vydati také druhý díl: »Motýlové drobní«, ale smrt zmařila jeho záměr. Joukl byl též spoluzakladatelem České společnosti entomologické a později některý čas jejím místopředsedou. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. ledna 1911.

(Zmar dohodovacích konferencí českoněmeckých. — Demise kabinetu Bienerthova. — Delegace. — Sčílání lidu. — Volby do anglické sněmovny.)

V dohodovacích konferencích českoněmeckých pokračováno v Praze hned po novém roce. Hrabě Fr. Thun podal kompromisní návrhy: 1. aby byla sněmu podána zevrubná zpráva o jednání národně-politické komisse a aby v ní byla uvedena určitá závazná prohlášení obou národních stran o jednotlivých předmětech dohodovacích; 2. aby byl rozmnožen počet míst přísedících zemského výboru, také pokud se týče rozmnožení míst německých; 3. aby byly Němcům povoleny národnostní volební kurie (k volbám do zemských ústavů); 4. aby byl schválen §. 1. nové osnovy zemského zřízení, ve kterém se stanoví nedílnost království Českého a rovnoprávnost obou národův a jazyků; 5. aby byla podána zpráva o jednání rozhraničovacího komitétu; 6. aby byla podána zpráva o jednání týkajícím se menšinového školství; 7. aby byla podána zpráva o jazykovém zákoně pro úřady samosprávné, jenž byl oboustranně změněn; 8. aby byla dosazena stálá dohodovací komise. Ačkoli návrhy hr. Thuna se přicházelo Němcům valně vstříc, a ačkoli čeští zástupcové projevovali ochotu ke krajní ústupnosti, zůstali Němci na svém odmítavém stanovisku, ano stupňovali ještě své požadavky. Na poradě německých členů komise, která se konala dne 3. ledna, bylo prohlášeno, že ani návrhy Thunovy nemohou býti pokládány za dostatečnou záruku za projednání a vyřízení všech nezřízených požadavků německých a že nutno domáhati se nejen krajských a rozhraničovacích předloh do 1. listopadu 1911, nýbrž i schválení, co dosud dohadovací komise vyřídila a pak teprve že by mohly býti povoleny berní předlohy. Dne 4. ledna konala se společná porada všech účastníků. Když poslanec Pacher usnesení německých zástupců oznámil, prohlásil Dr. Škarda jménem českých zástupců, že trvají na usnesení z listopadu 1910, aby za permamencí dohodovací komise byly obě berní předlohy povoleny. Posl. Pacher žádal, aby před povolením berních předloh bylo sněmem uzákoněno vše, co na podzim komissí bylo

projednáno. Dále žádal schválení resoluce Dr. Eppingra, že se dle národnosti rozdělují referáty zemského výboru, personalie, dotace, a subvence, nadace, stipendia a dodávky, jakož i za schválení resoluce posl. Bärenreithra na stanovení národnostního klíče. Konečně vyslovil požadavek, aby do 1. listopadu 1911 byl dohodovací komissí projednán a sněmu předložen zákon o krajském zřízení a rozhraničení. Poradiv se se svými soudruhy prohlásil pak Dr. Škarda: »Jménem svých kolegů a jménem svým prohlašuji, že tyto nové návrhy německé jsou pro nás naprosto nepřijatelny, ježto znamenají nové stupňování požadavků německých a zároveň odporují našemu prohlášení ze dne 20. září m. r. schválenému i zástupci německých stran, že současně s návrhy německými budou také projednány návrhy české. Těmito novými návrhy pokládáme dosavadní jednání za zrušené a necítíme se již vázanými. Nenalézajíce na vzdor své krajní ústupnosti u německých zástupců dobré vůle k dohodě, prohlašujeme poslání své za skončeno.« Na to se čeští zástupcové vzdálili. Předsedající nejvyšší maršálek prohlásil pak, že si po dobu celého jednání ukládal nestrannou zdrželivost, že však nyní pokládá za svou povinnost se vysloviti, že němečtí zástupci své požadavky skutečně stupňovali.

Bar. Bienerth podal dne 12. prosince demisi celého kabinetu. Učinil tak, když obdržel od předsedy polského kola Glombiňského zápornou odpověď na svůj dotaz, může-li Glombiňski ručiti, že bude celé polské kolo hlasovati pro zatímní rozpočet. Poláci dostali se do rozporu s vládou pro její zamítavé stanovisko vůči vodocestným požadavkům polským. Panovník přijal demisi kabinetu a nařídil ministrům, aby do zřízení nového kabinetu své úřady zastávali. Poslanecká sněmovna vyřídila všecky tak zvané státní nezbytnosti. Ve schůzi dne 13. prosince skončila první čtení bankovní předlohy a přikázala ji výboru, dne 14. prosince vyřízena v druhém i třetím čtení platnost loňské opravy jednacího řádu sněmovny, kteráž prodloužena o další rok s tou změnou, že předsedovi odňato právo vylučovati poslance ze schůzí; návrh, aby byla němčina prohlášena za jedinou jednací řeč sněmovny, zamítnut. Sněmovna vykonala ještě volbu do delegace a schválila v 2. i 3. čtení prozatímní rozpočet. Dne 31. prosince pověřil panovník bar. Bienertha sestavením nového kabinetu. Bar. Bienerth vstoupil za tím účelem ihned do vyjednávání se zástupci jednotlivých stran. Předseda jednotného českého klubu Dr. Fiedler oznámil mu v dohodě s předsednictvem klubu, že Čechové za nynějších poměrů nemohou se účastniti tvoření ani nové vlády ani vládní většiny. Ježto bar. Bienerth zamýšlel povolati do nového kabinetu, jehož politika neměla se odchýlit od dosavadní, některého českého universitního professora a některého konservativního velkostatkáře českého, zdvihli Němci na nátlak radikálů proti tomu odpor a prohlásili, že by za těchto okolností nový kabinet nemohli podporovati. Usnesení své oznámili zástupcové německo-radikálního svazu bar. Bienerthovi dne 7. ledna, a připojili, že také nemohou souhlasiti s ústupky Polákům v otázce vodních drah. Po sdělení tom prohlásil bar. Bienerth, že mu nezbývá, než

aby poslání své do rukou panovníkových vrátil. Avšak již druhého dne oznamovaly listy, že bar. Bienerth kabinet utvořil. A skutečně dne 10. ledna uveřejnil úřední list vídeňský listinu nových ministrů. Nový kabinet sestaven takto: předseda bar. Bienerth, ministr vnitra Dr. hrab. Max Wickenburg. V novém kabinetě jest zase převážná většina Němců, české národnosti jest jediný člen kabinetu, ministr veřejných prací Marek, narozený r. 1850; ministr kultu a vyučování hr. Stürgh, ministr spravedlnosti Dr. Hochenburger, ministr financí přednosta statistické komise Dr. Rob. Meyer, ministr obchodu Dr. Weisskirchner, ministr veřejných prací odborový přednosta v minist. železnic Karel Marek, ministr železnic předseda polského kola Dr. Glombiński, ministr orby dvorní rada u zemské vlády slezské bar. Widman, ministr zemské obrany podmaršálek šl. Giorgi, polský ministr krajan ryt. Václav Zaleski.

Delegace sešly se dne 28. prosince ke krátkému zasedání, aby vyřídily prozatímní rozpočet na společné záležitosti na první tři měsíce r. 1911. V rakouské delegaci zvolen předsedou Dr. Bärenreither. V zastoupení císaře přijal delegace arcivévoda František Ferdinand dne 29. prosince a přečetl trůnní řeč, v níž se poukazuje na dobré styky se všemi cizími státy a v níž se žádá za povolení zvýšeného úvěru pro vojsko a loďstvo pro další zabezpečení míru. V plenární schůzi rakouské delegace prohlásil delegát Dr. Masaryk, že trvá na tom, že dokumenty, jež daly podnět k procesu Friedjungovu, byly v rakousko-uherském vyslanectví v Bělehradě padělány.

V poslední den r. 1910 provedeno v celém Rakousku všeobecné sčítání lidu. Čeští poslanci snažili se, aby tentokráte byla zjišťována národnost a poslanecká sněmovna přijala resoluci v tom smyslu navrženou. Než vláda nevzala na sněmovnu zřetel a nařídila i tentokráte, aby se zjišťovala pouze řeč obcovací. Tím ovšem pozbylo sčítání v ohledu národnostním významu; neboť slovanské menšiny vydány v šanc terorismu svých národních odpůrců. Německý »Volksrath« rozvinul záhy zimničnou agitaci, aby české menšiny uvedli na počet nejmenší. Vydal oběžník, v němž uvádí, že jest povinností sčítacích komisařů, aby v krajích většinou německých zapisovali bezpodmínečně německou řeč obcovací. O násilnostech, které v krajích těch na příslušnících českého národa se děly, docházejí stálé zprávy až neuvěřitelné. Rovněž tak počínali si Němci ve Vídni, na Moravě a ve Slezsku.

Všeobecné volby do anglické dolní sněmovny nezměnily dosavadní poměr stran. Liberálové i unionisté udrželi celkem své dosavadní posice. Liberální strana jest odhodlána prováděti svůj program dále. Horní sněmovna má býti sice zachována, ale vláda chce její působnost valně omeziti. Až dosud neměli členové anglického parlamentu diety, které vláda nyní chce zavésti, aby také nezámožným byl vstup do politiky umožněn. Tarifní reforma ustoupila do pozadí. Konservativní strana vstoupí do nového parlamentu nesjednocena, ježto dva z nejpřednějších politiků této strany Austen Chamberlain a F. C. Smith nesdílejí návrh Balfourův, že tarifní reforma a rozpočet mají býti předloženy rozhodnutí národa. *Adolf Srb.*

Pravá: FRANCKOVKA: z Pardubic doporučována budiž všem šetrným hospodyním jakožto: nejlepší: přísada ku kávě.

VLČKOVY OSVĚTY
starší ročníky

za cenu velmi sníženou prodává

Anna Vlčková,

Kr. Vinohrady, Čelakovského ulice čís. 165.

Žádejte prospekty!

Hrabě L. N. TOLSTOJ
SPISY.

Výborné české překlady z Ruské knihovny.

Celkem vyšlo:
1. Povídky I. . K 3·—
2. Povídky II. . K 3·—
3. Dětství, chlapectví a jinošství . . . . . K 3·—
4.—6. Anna Karenina (3 sv.) . K 7·40
7. Povídky a dramata III. . . K 3·—
8. Povídky a dramata IV. . . K 2·60
9. Paedagogické stati . . . . . K 2·40
10. Vzkříšení, román . . . . . K 4·80
11. Povídky pro lid . . . . . K 3·—
12.—15. Vojna a mír, román (4 sv.) . K 8·—

Každý díl váz. o 60 h více.

Nakladatelství J. OTTY V PRAZE.

České víno!

Beřkovická vína doporučují se jako ryze česká, velmi zdravá, lahodná, posilující, četnými lékaři doporučená.

Veškeré dotazy vyřídí Správa vinařství prince Ferdinanda z Lobkovic v Dolních Beřkovicích u Mělníka.

Hlavní sklad pro Prahu Hybernská ul. č. 15.

Hlavní zástupce pro Prahu ADOLF TÁBOR Král. Vinohrady, Karlova ulice č. 5.

Vinárna v Praze-II., Havlíčkovo náměstí číslo 5. (Lobkovický sklep.)

DIVANY

a čalounovaný nábytek nejlépe koupíte u fy. LUDVÍK MARTINEK, Praha II., Ječná ulice čís. 45, roh Komenského náměstí. Též na pohodlné splátky!

Matični zubní pasta LIBUŠE

svým nynějším složením jest tak zdokonalena, že dle úsudku odborníků řadí se mezi nejlepší přípravky zubní, i nahradí velmi dobře podobné cizí výrobky, které v našich domácnostech jsou zakořeněny.

Používejte a rozšiřujte ve prospěch Matice školské.

Vyrábí a zasílá **Alois Mikulášek** v Brně.

Nový

seznam SVĚTOVÉ KNIHOVNY úplný dle čísel i oborů, PRÁVĚ VYŠEL a rozesílá se ZDARMA. Žádejte v kterémkoli knihkupectví.

Nakladatelství J. OTTY v Praze, Karlovo n. 34.

Nákladem F. Topiče, knihkupce v Praze. Vzdělavací knihovna českého venkova. Svazek 1.—5. **Spisy Václava Beneše Třebízského.** Laciné vydání pro český lid. Po 20 h. — Osení, knihy mladých čtenářů. 29. S. T. Semenov: **Děti v továrně.** Z ruštiny přeložil J. Jílek. 60 h.

Nákladem Ženských Listů v Praze. **Svědectví o Minervě.** Dvacet let po jejím vzniku píše její zakladatelka.

Nákladem Jana Laichtera na Kr. Vinohradech. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Kniha 37. **České dějiny.** S pomocí několika spolupracovníků napsal univ. prof. Dr. Václav Novotný. S illustracemi, mapami atd. Sešit po 48 h.

Nákladem Fr. Šimáčka v Praze. **Právní rádce** pro obchodníky a živnostníky. Vydává Dr. J. V. Bohuslav. Sešit 38. Po 60 h.

Nakladatel Přemysl Plaček na Kr. Vinohradech. Knihovna Přehledu revuí. Č. 2. až 4. V. Dresler. **F. X. Svoboda** 90 h.

Nákladem »Rozvoje« v Praze. Knihovnička »Rozvoje«. Č. 4. **Otázka židovská.** Napsal Karel Scheinpflug. 40 h.

Nákladem Dra A. Baťka v Plzni. Illustrované přednášky. Č.2 11 - 4. Dr. A. Dittrich. **Starobylá astronomie Luny IV.** Po 48 h.

Nákladem Matice Srbské v Novém Sadě. Knige za narod. Sv. 137—8. **Srbska i Chorvatska narodna književnost** po najnovijim proučavanjima i književnim istorijama našim za narod sastavio a napisao Jovan Živojnović. Prvi deo: Stara književnost s predgovorom, uvodom i pregledom.

Nákladem V. Kotrby v Praze. Zábavy večerní. Dílo 174. Charles de Rouvre. **Srdce křesťančino.** Z francouzštiny přeložil Vojtěch Kameš. 50 h. — Dr. Jos. Bilezenski. **Eucharitie.** Z polského originálu přeložil Dr. Jos. Tumpach. Seš. 3—4. 1 K.

Nákladem Královské české společnosti nauk v Praze. **Příspěvek ke sporu o Českou konfesí v letech 1631—7.** Napsal Dr. Jos. Volf.

Otisk z »Českého Lidu« v Praze. **Bratří růžového kříže** (Roseae crucis) v **zemích českých** a proroctví jejich na rok 1622. Napsal Dr. Josef Volf, skriptor bibliotheky Musea království Českého.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNIK 41. 1911. ČÍSLO 3.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nakladatel J. Otto v Praze. Spisy Adolfa Heyduka. Svazek 50. **Co hlavou táhlo.** Volné verše. 3 K. Česká knihovna zábavy a poučení. Č. 26. Lucyan Rydel. **Matka a syn.** (Ferenike a Peisidoros.) Vypravování z kulturního života řeckého na podkladě her olympických. Autorisovaný překlad Františka Vondráčka. 1 K. — Zikmunda Wintra Sebrané spisy. Svazek 1. Seš. 2. a 3. **Rakovnické obrázky.** Po 30 h. — G. Preissová. Spisy sebrané. III. **Podvečerní selanky.** K 2·80 h. — Spisy L. N. Tolstého. Lidové vydání. Anna Karenina. Seš. 2. a 3. Po 20 h. — Světová knihovna. Č 859—62. Selma Lagerlöfová **Jerusalém.** Aut. překlad Em. Miřiovského. II. Část prvá a druhá. Po 40 h. — Č. 863—4. Henryk Ipsen. **Hedda Gablerová.** Činohra o čtyrech dějstvích. Přeložil Jaroslav Kvapil. 40 h. — Z našich a cizích vlastí. Sven Hedin. **Po souši do Indie.** 4. a 5. seš. Po 60 h.

Kníhtlačiarsky účastinársky spolek v Turčianskom Sv. Martine. Sobrané Diela Svetozára Hurbana. Sväzok IX. **Zajatý carevič. Zločin a pokánie. Jarný mráz. Duchovia sudov· Volosko. Venecia.** K 3·40 h.

Bursik a Kohout v Praze. Josef Thomayer. **Kulturně historické obrázky z oboru lékařského.**

Nákladem důchodů kr. hl. m. Prahy. **Almanach král. hlav. města Prahy na r. 1911.** Ročník XIV. S dvěma obrazy. Redakcí Vojtěcha Krausa.

Nákladem R. Prombergra v Olomouci. **Nový Obzor.** Měsíčník pro literaturu a umění. Redaktor Fr. Dohnal. Ročník 1., č. 1.

Nakladatel Er. Topič v Praze. Osení. Pořádá Ad. Wenig. Knihy mladých čtenářů. 30. Arne Novák. **Patero obrázků z dělin knihy.** 80 h. — E. St. Vráz: **Exotické povídky.** Seš. 14.—18. Po 50 h. — E. St. Vráz. **Z dalekých světů.** Seš. 14.—18. Po 40. h. Vzdělávací knihovna českého venkova. **spisy V. Beneše-Třebízského.** Svazek 6.—8. Po 20 h. Sebrané spisy Svapluka Čecha. IX. **Výlety pana Broučka.** Seš· 74. 32 h:

Nákladm Josefa Pelcla v Praze. **Chvilky.** Vydání rediguje Jos. Pelcl. Č. 1. a 2. Jos. Pelcl: Příklad, jejž dal chudý světu. J. D. Rockgefeller: Jak jsem nabyl. Č. 1. a 2. Po 29 h. Siegfried Hagen. **Nucený celibát či kněžské manželství?**

R. 1911. ČÍS. 3.

VLČKOVA

OSVĚTA

Albín Bráf.

K jeho šedesátým narozeninám

napsal

C. Horáček.

Nečetná obec českých pěstitelů nauky národohospodářské hledí s radostným očekáváním vzácné chvíli vstříc. Dne 27. února letošního roku dovrší její učitel a mistr Albín Bráf šedesátý rok svého plodného života. Co Albín Bráf znamená pro českou vědu národohospodářskou jakožto badatel, co pro dorost akademický jakožto učitel, to nelze ani zhruba na tomto místě vystihnouti, a stal se pokus jinde tak učiniti. Zde jen tolik budiž na jisto postaveno: teprve literárními pracemi Albína Bráfa a jeho mladšího akademického druha Josefa Kaizla povzneseno bylo české písemnictví národohospodářské na úroveň ostatní tvorby světové. Jména obou těchto mužů, přes to, že valnou většinu spisů svých sepsali jazykem českým a přes to, že, jako i v jiných oborech naukových, i na tomto poli činnost českých pracovníků vědeckých setkává se leckdy s nepříznivou zaujatostí a chladným přezíráním, dobyla si zvuku světového a jsou dnes s úctou a vážností vyslovována i tam, kde jinak pro vědecké snahy naše skrovného ještě dostává se pochopení.

Uváží-li se, že věda národohospodářská, jakožto teoreticky vybudovaná soustava nauková ani dvěstěletého dosud není trvání, že anglický, pro nauku tu základotvorný spis Smithův o blahobytu národů vydán teprve r. 1776, ba že i jinak bohatá a pyšná literatura německá teprv okolo polovice minulého věku může se vykázati spisovateli, kteří nebyli pouhými epigony autorů francouzských a anglických, nýbrž vynikli samostatným pojetím a tvůrčím prohloubením národohospodářské teorie, pak lze s uspo-

kojením vítati, že již tak záhy — počátky literární působnosti Bráfovy padají do konce let sedmdesátých — i česká vědecká literatura národohospodářská dobyla si čestného postavení.

Bezpočetné jsou práce, jimiž Bráf vědecké badání obohatil. Není oboru ani teoretického ani praktického, jenž by badatelské pozornosti jeho nebyl upoutal. Zvláštní zálibu věnuje otázkám noetickým a metodologickým věd duchových, obírá se úvěrnictvím a bankovnictvím, problemy důchodovými a chudinskými. V oboru národohospodářské politiky největší pozornosti jeho těšily se nejrůznější otázky politiky agrární a sociální. Také politika dopravní, zejména železnice, a politika obchodní, byly předmětem jeho prací. Mimo to rozšiřovala se činnost jeho i na dějiny hospodářské, statistiku, otázky finančně vědecké, na samosprávu a politiku. Vedle četných samostatně vydaných spisů ukládal práce své v různých sbornících, revuích — také »Osvěta« chlubiti se může od dávných let cennými jeho studiemi — v časopisech vědeckých, odborných i politických, encyklopediích a slovnících, jubilejních publikacích atd., takže sotva bude vážného listu vědeckého, jenž by v posledním čtvrtstoletí nevykazoval Bráfa mezi svými předními spolupracovníky.

Při tom vědecká jeho činnost literární vyznačuje se zvláštním nakem. Jest úzce spiata s celým českým životem hospodářským a kulturním. Bráf dovedl vždy svým jemným nadáním pozorovacím vystihnouti, jakmile se vynořil nějaký důležitější problém hospodářského života českého. Dovedl upoutati k němu pozornost veřejnou, ale i dáti podnět a ukázati cesty k jeho řešení.

A kde sám nemohl literárně nějakou otázkou se obírati, nalezl dojista vhodnou sílu mladší mezi svými bývalými posluchači, jež k práci té povzbudil. Bráf po mnohá desitiletí byl — a jakožto čestný professor vlastně jest dosud — akademickým učitelem, habilitovav se již roku 1877 na tehdejší ještě společné universitě jakožto docent politické ekonomie. Vychoval celá pokolení českých právníkův, a nemnoho z nich bude, kteří by rádi nevzpomínali jeho živých, názorných, bystrých a vtipných výkladů. Byl jak známo často co do politického svého přesvědčení v příkrém odporu s názory valné většiny studentstva — vždyť ještě v posledních letech z důvodů těch ani hodnosti rektorské nepřijal, — avšak to nevadilo tomu, aby nebyl jedním z učitelů nejoblíbenějších. Zvláště pak ty z posluchačů, u nichž spatřoval zájem i schopnost ku práci vědecké, dovedl kolem své osoby v cvičeních seminárních soustředit a z nich vytvořil průběhem let onen kruh českých národohospodářských pracovníků, kteří hrdě přijali název *národohospodářské školy Bráfovy*, vidouce v něm svou hlavu a svého váženého vůdce a mistra.

Není to škola ve smyslu tom, že by žáky Bráfovy pojila jednotnost nazírání určitého vědeckého směru teoretického nebo hospodářsko-politického. Avšak jedna jednotící idea přece je všechny sdružuje, kterou Bráf učinil svým životním programem,

a kterou vštípil všem svým odchovancům: jest to myšlénka, kterou sám nazval českým *národohospodářským buditelstvím.*

V obrodném vývoji českého národa lze znatelně tři období rozlišovati: první, jež obmezeno bylo jen na snahy slovesné a literární, druhé, kdy k snahám těm připojilo se úsilí o vydobytí moci politické, a konečně dnešní dobu, kde stále více nabývá půdy přesvědčení, že bez hospodářské zdatnosti není naděje na dosažení našich politických ideálů, ani na jich udržení. A šířiti toto poznání, budit a podněcovati slovem i skutkem národ jakožto celek i všechny vrstvy jeho k tomu, aby svépomocí a vlastní silou vyšinuly se na takový stupeň hospodářské síly a výkonnosti, aby platně soutěžiti mohly ve všech oborech výrobní činnosti se svými národními odpůrci, pracovati k národní hospodářské soběstačnosti a k vymanění z cizí hospodářské odvislosti, to vše rozumí Bráf tímto národohospodářským buditelstvím.

Byli již mužové v národě našem, kteří myšlénky tyto hlásali a prováděli, ale teprve Bráfovi podařilo se skutečně nalézti pro ně i v širokých vrstvách porozumění, učiniti z nich jeden z nejdůležitějších článků našeho národního programu a opraviti tak náš dosud poněkud jednostranný postup vývojový.

Při tom Bráf ovšem neobmezil se jen na pole teoretické, nýbrž snahám svým i praktickou činností zjednával platnosti. Tak především na sněmu království českého, jemuž jakožto poslanec po řadu let přináležel, byv krátkou dobu i členem zemského výboru. Působnost jeho poslanecká padala šťastnou náhodou v ono období zemského sněmování, jež vyznačovalo se nadmíru plodnou zákonodárnou činností, jaká dnes zdá se býti neuvěřitelnou pohádkou. V nejdůležitější otázky hospodářské a sociálněpolitické, jež tehdejším zemským zákonodárstvím byly řešeny, zasahoval Bráf a měl podstatnou účast v zákonodárné jich úpravě. Byla to na příklad otázka domovského práva, zákon o donucovacích pracovnách, o veřejných nemocnicích a j. Spolupůsobil při reorganisaci a vybudování zemského statistického úřadu, zřízení Zemské banky král. Českého, jubilejním pojišťovacím fondu císaře Františka Josefa, jehož byl pak dlouholetým předsedou a hlavním organisátorem. Do té doby také připadá dlouholetá činnost jeho jako člena výboru zemědělské rady král. Českého, představenstva Úrazové pojišťovny pro král. České, předsedy kuratoria českoslovanské akademie obchodní. Stav se pak státním inspektorem vyšších obchodních škol s českým vyučovacím jazykem, měl podstatnou zásluhu o vybudování tohoto odborného školství a zdokonalení jeho osnovy vyučovací, stejně jako i o zřízení vysokoškolského oddělení obchodního při české technice v Praze. Vůbec péče o zdokonalení školství odborného, v němž Bráf spatřuje jeden z prostředkův uvésti jednostrannou výchovu národní na správné koleje, jest jeho neúmornou snahou, a ještě v poslední době vzbudily pozornost jeho referáty o pěstování národního hospodářství na školách obchodních a o reformě odborných škol zemědělských.

Řadu let zasedal Bráf v ředitelstvu Hypoteční banky pro král. České, a neocenitelné služby tu prokázal rolnictvu českému organisováním velkolepé akce za účelem konversí dluhových a tím snížení břemene úrokového. Stejně záslužně působí dosud v řiditelstvu Prvního českého ústavu ku vzájemnému pojišťování proti škodám z ohně a krupobití, i ve správní radě nově založené Pozemkové banky české.

Stav se hned při zřízení Rolnické rady při ministerstvu orby ve Vídni r. 1898 vlivným jejím členem, působil zde v mnohých důležitých otázkách jakožto zpravodaj. Podněty jeho staly se tu směrodatnými pro další zákonodárné a správní řešení otázky zájmových společenstev rolnických, statistiky osevu a sklizně, zemědělského školství a j.

Byv r. 1905 povolán do panské sněmovny i tu aktivně se účastnil prací zákonodárných. Zejména měl zde důležité zpravodajství o návrhu zákona o starobním pojišťování soukromých úředníků.

Věhlas jeho, jakožto na slovo vzatého národohospodářského odborníka byl i mimo domácí hranice ode dávna vysoce ceněn. Již v anketě o důležité otázce nápravy rakouské měny brán byl na radu, stejně jako v četných jiných záležitostech. Když pak v zimě r. 1909 přese své zdráhání jmenován byl ministrem orby, ucítilo se záhy, že otěží chopila se odborná síla, jaké v tomto ústředním úřadě již dávno bylo postrádáno. Ujav se svého úřadu poznamenal Bráf kdesi žertem, že nyní má tři představené — mínil tím své odborné přednosty. Ale záhy široký rozhled a odborná znalost Bráfova dobyly si takového uznání, že všechno úřednictvo bez rozdílu národnosti projevovalo jemu svou úctu i příchylnost. Bráf, jakožto ministr na parlamentních vlivech nezávislý a jedině na základě své věcné kvalifikace v čelo ressortu postavený, nepotřeboval také proudům politickým činiti ústupků a mohl jíti svou přímou cestou bez ohledů nahoru i dolů. Obklopen řadou výborných sil povznesl v krátké době svého úřadování význam ministerstva, jež spravoval, a dal podnět k řešení mnohých otázek, jehož výsledku ovšem se nedočkal. Tak lze uvésti jen šetření o výnosnosti výroby zemědělské, akci směřující k vybavení dluhovému a j. Jen nerado bylo viděno, když Bráf z politických důvodů přece byl nucen v poměrně krátké době s portefeuillem se rozloučiti. »Aera Bráfova trvala pro rakouské zemědělství příliš krátce,« pravil ještě nedávno vynikající poslanec polský — a okřídlené slovo o Bráfovi jakožto »výtečném ministru orby,« jest po celé Vídni známo. Tím lze vysvětliti také opětovné snahy, aby Bráf znova úřad ministerský převzal, snahy, které ovšem za daných okolností nemohly než zůstati marnými.

Nejdůležitější a nejušlechtilejší pomník, jejž Bráf postavil svému jménu a jenž teprve v budoucnosti hojné ponese ovoec ve prospěch hospodářského zmohutnění národního, jest Národohospodářský ústav při České Akademii. Velkolepý podnik

tento založen byl sice munificencí vzácného mecenáše Josefa Hlávky, ale je všeobecně známo, že myšlenka k němu vyšla od Bráfa, jenž jest také autorem osnovy jeho stanov. Národohospodářský ústav, jejž podařilo se Bráfovi přičleniti k České Akademii a tím dodati mu zvláštního významu i postaviti jej pod záštitu mocných činitelů, jest institucí s účelem zcela zvláštním, jaké podobné sotva bychom kde jinde nalezli. V jeho poslání vtělena jest zalíbená myšlenka Bráfova vyhledávati, vychovávat a podporovati mladé talenty, vynikající praktickými podnikatelskými schopnostmi ve všech oborech hospodářské činnosti. Stipendia ústavu mají jim umožniti delší pobyt v cizině, aby tam, prakticky jsouce zaměstnáni, nabyli rozhledu a zkušeností, jichž po svém návratu do vlasti v samostatném podnikání ve prospěch hospodářského povznesení domácího zemědělství, průmyslu, tržby, úvěrnictví, dopravnictví atd. by mohli využitkovati. Toto zcela nové a pro rozvoj českého života hospodářského nadmíru důležité poslání Ústav národohospodářský, vládnoucí dostatečnými prostředky a čítající ve středu svého členstva přední zástupce všech praktických oborů českého světa podnikatelského, s Albínem Bráfem v čele již také po několik let plní. Každoročně rozlétá se četa mladých snaživých zemědělců, průmyslníků, obchodníků do bližších i vzdálenějších zemí nejen Evropy ale i Ameriky a Asie, vypravených hmotnou i mravní podporou ústavu, a již dnes ukazují se slibné výsledky této záměrné a široce založené akce. Teprve příští pokolení bude moci však oceniti v budoucnosti požehnaných výsledků této velkolepé myšlenky Bráfovy. —

Vystižení Bráfova významu bylo by jednostranné, kdyby obmezovalo se jen na okruh vlastního životního jeho povolání, na působnost jeho na poli národohospodářském. Jméno Bráfovo proniká také celým naším životem kulturním. On spatřoval vždy ve vysokém učení nejpřednější osvětový ústav každého národa a proto oceňoval zřízení české university jakožto nejdůležitější kulturní čin. Viděl záchranu národní existence naší především v osvětovém soutěžení s cizinou a povznesení kulturní naší zdatnosti bylo mu stejně důležitým, jako zmohutnění hospodářské. Ovšem nepokládal polovzdělání a pseudokulturní nároky s ním spojené za pravou cestu ku výšinám pravé osvěty lidské. Proto byl vždy přísným kritikem všech takových podniků, které pod pláštěm tak zvaného popularisování vědy rozsévaly jen zmatky duševního znepokojení a budily neukojitelné touhy, sloužíce nad to mnohdy i zájmům vedlejším. Kde ale šlo skutečně o práci v pravdě osvětovou, tam Bráf stál vždy v první řadě, pokládaje ji za svou povinnost již jako učitel akademický. Platí to především o účasti jeho při založení České Akademie pro vědu, slovesnost a umění. On byl i v tomto velikém díle kulturním duchovým rádcem Hlávkovým, pokud tento při své zvláštní povaze radám vůbec byl přístupen. Bráf měl účast i při věnovací listině Hlávkova památného nadání a i mnohé jiné veliké

odkazy posledních let děkují za vznik svůj přímému nebo nepřímému jeho podnětu. Žárlivým okem střežil Bráf vždy všechny instituce naše vědecké a kulturní, v nichž spolupůsobil, aby neklesla duchová jich úroveň, i aby plnily dokonale vysoké své poslání. I za doby svého ministrování, třeba ressortem svým vzdálen byl kulturních potřeb českých, nepřestával o ně pečovati a splnění mnohého osvětného požadavku i odvrácení leckteré škody děkujeme jeho přímému zakročení.

Zbývá konečně, třeba jen letmo, zmíniti se o Bráfovi, jakožto politikovi. Ani on neodolal v mládí svém, aby nevrhl se v bystrý proud života veřejného. Jest to přirozený úkaz u nás, kde zápas o nejvyšší statky národa vyžaduje všech schopných sil, že by spíše opak byl s podivem. Bráf cítil, že i jeho sil ve práci pro dobrou věc národa jest potřeba a neotálel dáti je k disposici. Dle uceleného svého názoru světového přilnul úplně k mohutné tehdejší straně staročeské, jež vedle činnosti politické soustřeďovala v sobě i výkvět české inteligence kulturní a hospodářské. S touto stranou prodělal doby její slávy i jejího pádu. Připoután úzkým rodinným svazkem k Františku Ladislavu Riegrovi, vžil se zcela v posvátné ovzduší této v nejušlechtilejším smyslu patricijské rodiny české, prodchnuté velkými tradicemi Františka Palackého. Jsa poslancem na sněmu zemském v letech 1883—1895 — do říšské rady nedal se volit, aby nezameškal svého povolání učitelského — byl v komissích sněmovních jedním z pracovníků nejpilnějších a na tribuně sněmovní jedním z řečníků nejúčinnějších — i nejneohroženějších; neboť Bráf dovedl za své přesvědčení státi, jako málo kdo jiný i když bylo hodně nepopulárním a když zavánělo »kacířstvím«. To dokázal zejména v eře protipunktační. Tehdy, když politické přeběhlictví odměňováno bylo čestnými hodnostmi i hmotnými výhodami, Bráf, jakožto vzor politického charakteru, vytrval při zlomené žerdi starého poctivého praporu na místě nejexponovanějším. Ani nízké útoky zdivočelého tisku, ani rozvášněná nenávist poštvané mládeže nedovedly otřásti jeho přesvědčením a způsobiti, aby odchýlil se jen čárku od cesty, kterou pokládal za správnou. Bráf vytrval, tehdejší politická vřava minula, a dnes . . . . . . ?

Než zde není místo a nebylo by dojista ani v intencích Bráfa samého pronášeti nad starými křivdami soud. O tom dosti brzy snad rozhodne historie. Ale význačno je, ačkoliv Bráf svého politického přesvědčení nikdy nezměnil, že přece se politicky nepřežil a neopotřeboval. Aktivní politiky je sice vzdálen, ačli pilná účast v pracích panské sněmovny nepokládá se za takovou. Nemá také hlasu ani slova v oficielním vedení politiky české. Ale přece jméno jeho má zcela aktuálný politický význam. To ukázaly příběhy nové doby, kdy povolán byl, byť ne jakožto vyslanec české delegace politické, tedy dojista jakožto uznaný zástupce českého národa, do rady koruny, i události nejnovější, kdy o účast jeho právě v této funkci opět důrazně bylo usilováno.

Bráfova krátká činnost ministerská po stránce politické není ještě knihou otevřenou. Nastoupil i vykonával úřad svůj za poměrů politických svízelných i nad míru neutěšených. Ale jedno jest jisto: i odpůrcům dovedl vynutiti respekt a čest i váhu českého jména vysoce povznesl. A vůdčí zásada, kterou ani na okamžik nepustil se zřetele, jest vyjádřena v prvém oslovení, které pronesl k ministerskému předsedovi, nabízejícímu mu portefeuille: »Především vězte, Excellencí, že jsem každou žilkou svého srdce Čechem!«

Poslední léta života Bráfova těžce zkoušena byla osudem. Odešel na vždy jediný jeho syn, jeho naděje života. Bráf i jeho vzácná choť, pravá dcera Riegrova, i tuto hroznou ránu hrdinně snesli. Ani tento hluboký žal, ani ne vždy uspokojivý stav zdravotní nedovedly duchovou sílu a svěžest Bráfovu podlomiti. A tak v šedesátém roce stojí zde ještě duchem mlád, pln tvořivosti, energie pracovní a myšlenkového bohatství. Česká věc národní a kulturní i v budoucnosti ještě velmi, velmi mnoho od něho může očekávati. Splnění pak této naděje jest vroucím přáním všech přemnohých jeho ctitelů.

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Pokračování.)

Tolstoj snaží se všemožně dokázati, že jeho takto definované a pojaté náboženství není nikterak jen filosofií neb ethikou pouze, ale skutečně také náboženstvím.

Praví, že lidé jsou zvyklí spatřovati náboženství jenom v něčem neobyčejném, nezvyklém, nadpřirozeném. Zatím právě tyto známky prozrazují porušení náboženství. »Tvrditi, že nadpřirozenost a nerozumnost jsou základní vlastnosti náboženství, bylo by totéž, jako kdyby někdo pozoroval jenom shnilá jablka a dovozoval, že hořkost a škodlivé působení na žaludek jsou základními vlastnostmi plodů, jež nazývají se jablka.« (Co je náboženství, hl. XIV.)

Náboženství má podle Tolstého vysvětlovati vztah člověka k prazdroji všeho jsoucna a určení člověka plynoucí z toho vztahu. To činí ono všeobecné náboženství obsažené na dně každé konfese. »Všeobecné náboženství, jehož základní zásady jsou stejny ve všech konfesích, uspokojuje tyto požadavky úplně. Vysvětluje vztah člověka k Bohu jako části k celku; z tohoto vztahu plyne

určení člověka, jež záleží v touze po božské vlastnosti v sobě samém. Z tohoto určení člověka pochází pak praktické pravidlo životní: čiň jiným, jak chceš, aby tobě činili.« (Co je náboženství, hl. XIV.)

Z toho, co posud uvedeno bylo z názorů Tolstého o náboženství, víře, zjevení, je viděti jasně, že Tolstoj svými názory o náboženství stojí na stanovisku rationalistickém, pokud vylučuje z náboženství tajemství, vše nadpřirozené, zázračné; náboženství není mu však výplodem rozumu, nýbrž celé bytosti člověkovy.

Tolstého názory o náboženství nekryjí se však úplně s náboženstvím tak zvaným přirozeným, které šířeno v 17. a 18. stol. anglickými deisty, francouzskými a německými osvícenci oproti náboženství nadpřirozeným způsobem zjevenému, tedy náboženství, které doporučováno jako rozumné a ode všech lidí přijatelné. Tolstoj stanoví náboženství své, shodující se s jeho názory filosofickými, ethickými, vědeckými. Po stránce formální stojí na stanovisku čistě subjektivistickém, po stránce obsahové na stanovisku pantheistickém.

Tím ovšem dán také jeho poměr k náboženství církví křesťanských: Tolstoj stojí na stanovisku odmítavém. Že církve nejenom neobsahují učení křesťanského, ale naopak ještě jsou institucemi protikřesťanskými, které svými dogmaty a svátostmi jenom zadržují lidu poznání pravého náboženství, aby mohly ovládati lid na prospěch vyšších tříd: to mínění Tolstého vysvítá již z processu odcírkevňujícího, jenž odehrál se u Tolstého na rozhraní mužných let a stáří. Proto volá Tolstoj do boje proti církvím a jejich učením; jenom pád církví urychlí rozšíření náboženství pravého, jím objeveného.

Tolstoj optimisticky domnívá se, že náboženství ono lze snadno zavésti. »Člověk je slabé nešťastné zvíře až po ten okamžik, kdy zaplá v duši jeho světlo Boží. Když zažehne se toto světlo (a ono zažehne se jenom v duši osvícené náboženstvím), pak stane se člověk nejmocnějším tvorem světa. A nemůže ani jinak býti, poněvadž nevládne potom v něm vlastní již jeho síla, nýbrž síla Boží.« (Co je náboženství, hl. XVII.)

Ony společné všem náboženstvím zásady, jež tvoří pravé náboženství Tolstého, jsou člověku tak velice přiměřeny, že budou od lidí přijímány hned jako něco známého a samozřejmého. »Pravdy náboženství za naší doby všem lidem společného jsou tak prosty i snadno srozumitelny a srdci každého člověka tak blízky, že by se mohlo zdáti: rodiče, panovníci a učitelé potřebují jenom vštípiti dětem i dospělým místo přežilých a nesrozumitelných nauk o trojicích, rodičkách božích, vykoupeních, Indrech, Trimûrtech, do nebe letících Buddhech a Mohamedech, v něž často sami nevěří, ony prosté a jasné pravdy náboženství všem lidem společného, jehož metafysické jádro záleží v tom, že v člověku žije duch Boží, a jehož praktická zásada záleží v tom, že člověk má se svým bližním tak zacházeti, jak chce, aby se s ním

zacházelo — a celý život lidský by se změnil.« (Co je náboženství, hl. XV.)

To posud ovšem se neděje; lživé náboženství se neničí a pravé se nekáže. Ale ono křesťanské vědomí ve smyslu Tolstého přece jenom se probouzí, až časem zvítězí. »Tito náboženští lidé, jakkolvěk jsou počtem slabí, postavením společenským nízcí, rozumem a vzděláním nedostateční, oni přece protrhnou onen magický kruh, v němž lidé jsou spoutáni.« (Co je náboženství, hl. XVII.)

Tak obnoví se tvářnost země.

Tolstoj nazývá své učení křesťanským, sebe křesťanem. V jakém poměru stojí ku křesťanství biblickému? Odpověď možno dáti slovy Tolstého, kde mluví o pravém náboženství, a dodává, že jemu pravým náboženstvím je křesťanství. Ale v jakém smyslu? Pokud souhlasí se základními pravdami každého náboženství. »Nám je tímto pravým náboženstvím křesťanství v oněch zásadách, ve kterých se neshoduje se zevními formami, ale se základními pravidly bramanismu, nauky Konfuciovy, taoismu, židovství, buddhismu a dokonce i mohamedanismu.« (Co je náboženství, hlava XIV.)

Těmito slovy dokonale je osvětleno stanovisko Tolstého ku křesťanství biblickému, k evangeliu Kristovu. Je to stanovisko již naznačené, stanovisko čistě rationalistické. Křesťanství v evangeliu Tolstého zbaveno všeho nadpřirozeného, objektivně zjeveného, zázračného.

Co zůstává tedy obsahem evangelia po recensi Tolstého?

Kristus — ale ne jako Boho-člověk, nýbrž jako pouze člověk. Poněvadž neznal otce svého, nazýval Boha otcem svým. Když potom počal Jan, prorok, kázat, aby lidé se očistili, aby nečinili bezpráví, nýbrž aby navzájem si pomáhali, potom že přijde Bůh a založí svou říši na zemi, tehdy přišel i Ježíš, poslouchal Janovo kázání a dal se od něho pokřtiti. Pak odešel na poušť, aby tam přemýšlel o smyslu života lidského a o svém vztahu k Bohu. A Ježíš uznal otcem svým nekonečný původ všeho, to, co Jan zval Bohem.

Když ale počal učiti, nelíbily se nauky jeho pravověrným (zákonníkům), poněvadž tito domnívali se, že učení Ježíšovo odporuje státu, národnosti, bohoslužbě a víře. Jelikož nemohli však učení jeho vyvrátit, usnesli se, že jej usmrtí. Ačkoli Ježíš o tom věděl, přece šel na velikonoční slavnost do Jerusaléma. Byli tam přítomni pohané, kteří chtěli rozmlouvati s ním o jeho učení. To Ježíše zarazilo. Chápal, že kázání jeho před lidem pohanským ukáže jeho opovrhování zákonem židovským; lid obecný od něho odpadne, a pravověrní budou míti příčinu obžalovati jej jako rouhače. Ježíš věděl, že tento krok bude jej státi život, nicméně nedal se zastrašiti, poněvadž chtěl všem lidem bez rozdílu náboženství kázati, že jsou všichni syny Božími. Smrt jeho dá lidem poznání života.

První den sváteční slavil Ježíš se všemi svými učedníky passah. Vzal chléb, lámal jej a dával učedníkům, také Jidášovi; řka jim: »Vezměte a jezte! Ten, jenž mě zradí, když bude jísti tento kousek, bude jísti tělo mé.« Potom vzal misku s vínem, podával všem řka: »Pijte všichni z toho!« A když byli všichni pili, pravil: »Ten, jenž mě zradí, pil mou krev!«

Na to šel Ježíš se svými učedníky do zahrady, aby se skryl. Cestou pravil učedníkům: »Dnes budu polapen, abych byl souzen, usmrcen, a vy všichni mě opustíte.« Učedníci však prohlásili, že budou jej brániti, třebas až k smrti. I přišlo na Ježíše pokušení, aby se bránil proti nepřátelům svým. Proto pravil učedníkům: »Připravte se na obranu, vezměte zásoby, poněvadž bude třeba skrýti se, vezměte zbraně k obraně.«

Učedníci řekli jemu, že mají dva meče. Když slyšel to Ježíš, zmocnila se ho nevole. Šel na osamocené místo a modlil se: »Otče, učiň konec pokušení ve mně! Posilni mě v plnění vůle Tvé, abych neodpíral zlému!« — Když několikráte takto se modlil, přemohl tuto slabost těla, pud sebezachování. I řekl učedníkům svým: »Již jest ujednáno. Nebudu bojovati, nýbrž vzdám se v ruce lidí tohoto světa.«

A Ježíš zemřel na kříži.

Toť vše, co je podle Tolstého skutečného na Ježíšově osobě a jeho osudech. Proroctví, zázraky, jeho z mrtvýchvstání — to vše přidáno později.

Toť obraz díla Ježíšova, jeho osoby a jeho osudu podle nového evangelia Tolstého.

A která jest podle Tolstého nauka Kristova? Obsah nauky Kristovy v evangeliu kryje se podle mínění Tolstého úplně s názory Tolstého, až na body, v nichž Kristus stál pod vlivem své doby, kulturního ústředí. Proto Tolstoj nazývá sebe křesťanem, učedníkem Kristovým a své učení křesťanským. Mravnostní princip lásky k bližnímu, nejlépe vyslovený slovy Kristovými o neodpírání zlu, podpírá však Tolstoj metafysickými názory pantheismu, eudaimonismu a evolutionismu. Tím evangelium Kristovo zbarvuje se tolstojovsky. Kristovo evangelium přestává, a nastává evangelium Tolstého.

Tolstoj je si toho také plně vědom, jak vyplývá ze slov úvodních ku »Krátkému výkladu evangelia«: »Čtenář budiž pamětliv, že učení Kristovo, které je zde vyloženo, je přese všechnu stejnost jména naprosto jiné, a že tedy jeho (t. j. čtenářův) poměr k tomuto výkladu jako poměr vyznavače církevní víry jest analogický poměru mohamedána ku hlásání křesťanství; že není pro něj otázka, zdali učení zde vyložené souhlasí s jeho vírou, nýbrž jedině, které učení lépe souhlasí s jeho rozumem a s jeho srdcem, zdali učení církevní či pouhé učení Kristovo.«

Toť stanovisko čistě rationalistické a subjektivní.

Tolstoj nazývá své učení křesťanským proto, poněvadž Kristus dal mu návod praktického jednání, mravouku. V jaké souvislosti je tedy jeho náboženství k mravouce vůbec?

R. 1894 v srpnu zaslal Tolstému propagator tak zvaného ethického hnutí, ethiky neodvislé od filosofie a náboženství, Gižycki dotaz, je-li možna mravouka neodvislá od náboženství. Tolstoj odpověděl záporně.

Tolstoj je přesvědčen pevně, že náboženství je jediným možným základem a podkladem mravouky — ovšem náboženství ve smyslu Tolstého; že není neodvislé morálky a mravnosti od náboženství. Je-li totiž náboženství stanovený poměr člověka k vesmíru určující smysl života, jest mravouka označení té činnosti člověka, která vyplývá sama sebou z onoho vztahu k vesmíru. Proto jako je trojí náboženství, tak je také trojí mravouka různá. Předně tak zvaná osobní, individuální, založená na snaze po osobním blahu, potom pohanská (rodinná, státní, společenská), a konečně křesťanská, která záleží ve službě Boží, v plnění oné vůle, která člověka postavila na svět. (Náboženství a mravnost.)

Tolstoj prošed stadiem individuální a pohanské morálky, veden je nyní křesťanskou, snaže se plniti vůli Boží. Také lidstvo bere se podle názorů Tolstého ve svém mravním vývoji těmito stadii. Někteří utkvěli posud na stanovisku morálky osobní, jiní propracovali se k morálce pohanské, blaha společenského, menší pak část lidí žije život křesťanský, plní vůli Boží. Lidstvo vždy víc a více blíží se k tomuto ideálu mravnosti vůbec.

Tolstoj tedy rozhodně popírá možnost morálky tak zvané neodvislé, nezávislé na náboženství. »Mravouka jest obsažena ve vysvětlení života, které dává náboženství; nemůže tedy nikterak být oddělena od náboženství.« (Náboženství a mravouka). Morálku křesťanskou nelze odvodit z jiné filosofie nežli z křesťanské, tedy zase z náboženství. V naší době pozorovati prý snahu filosofií, která uznává nutnost a povýšenost mravouky křesťanské, ale zamítá náboženství křesťanské ve smyslu Tolstého, naočkovati křesťanskou mravouku na nekřesťanskou, nebo jak Tolstoj praví — pohanskou filosofii. Ale to je věc nemožná. Aby filosofové zakryli onen rozpor mezi mravoukou křesťanskou a filosofií pohanskou — dobře jej cítíce — hromadí pojem na pojem, abstrakci na abstrakci. Pokud zůstávají při svém theoretisování, zdá se, že rozporu není; jakmile však, opustivše oblast myšlenky, octnou se v praktickém životě, pozorovat ihned nesouhlas a nemožnost spojení pohanského podkladu a křesťanské ethiky. »Křesťanská mravnost nemůže býti vybudována na pohanském nebo na společenském pojímání života a nemůže odvozena být ani z filosofie ani z nekřesťanské vědy; nejen že nemůže z nich odvozena býti, nýbrž nemůže s nimi ani být uvedena v soulad.« (Náboženství a mravnost.)

Myslí-li někdo, že existuje mravnost bez náboženství, mýlí se; lidé žijí mravně podle zákona setrvačnosti.

Pokusy, založiti mravouku bez náboženství, podobají se počínání dítek, které chtějí přesadit bylinu, ale utrhají kořínky její. »Bez náboženského podkladu není pravé, pravdivé morálky, jako není byliny bez kořínků.« (Náboženství a mravnost.)

II.

Po tomto vymezení formální stránky náboženství, víry, mravouky u Tolstého, jejich vzájemného poměru a poměru jejich ku vědě, naskýtá se otázka: Které jsou tedy názory jeho o Bohu, světě, člověku a mravním jednání? Či, poněvadž u Tolstého filosofie, náboženství a mravouka jedno jsou: *který je obsah náboženství Tolstého?*

Tolstoj v nazírání na Boha dospěl ke stotožnění Boha se životem. Psychologický postup, kterým bral se, hledaje Boha, líčen je ve »Zpovědi« hl. XII. Boha dokázati rozumem nelze, o tom je Tolstoj přesvědčen. Ale člověk Boha potřebuje, aby mohl žíti. »Je mi hrozně na mysli, jsem-li bez Boha, a jenom tehdy jsem klidný, jsem-li s ním.« (Bůh a nesmrtelnost.) Jenom tehdy má život pro Tolstého smysl, má-li pomysl Boha, věří-li v Boha.

Ale jak získává tento pomysl Boha, jak dospívá k víře v Boha? Nikoli rozumem, ani srdcem, ale celou svou bytostí. »Boha nepoznáváme rozumem, ani pouze srdcem, ale z pocitu úplné neodvislosti od něho, podobně jako pocit, který má kojenec v náručí matčině. Neví, kdo jej drží, kdo jej zahřívá, kdo jej živí, ale ví, že tento někdo jest, a i když ho nezná, přece jej miluje.« (Bůh a nesmrtelnost.)

Ve skutečnosti zaměňuje Tolstoj pomysl Boha a jeho potřebu se jsoucností Boha; Boha potřebujeme, tedy existuje. Aby dal pak této potřebě Boha základ reálný, aby od potřeby postoupil ke jsoucnosti, proto stotožňuje Boha se svým životem. »Tedy co hledám ještě? — ozval se ve mně hlas. Tedy aj, tu on. On jest to, bez čeho nelze žíti. Znáti Boha a žíti jest totéž. Bůh jest život.« (Zpověď, hl. XII.)

Co vypovídá, co ví o tomto Bohu takto získaném? Poněvadž nezískává Boha ani rozumovým poznáním ani zjevením nadpřirozeným, měl by Tolstoj po způsobu agnosticismu zdržovati se jakýchkoli výpovědí — ať kladných ať záporných.

Čeho nepoznáváme, o tom nemůžeme nic vypovídati. Tolstoj uznává, že Boha nepoznává, že zná jen směr k němu (Bůh a nesmrtelnost), obrací se proti tvoření Boha podle obrazu lidského, proti anthropomorfisování Boha, ale přece také dovoluje si Boha blíže určovati pojmem a vlastnostmi života. Co ví o životě, vypovídá o Bohu.

Předně popírá, že by Bůh byl osobností. Ač mluví o Bohu jako o bytosti živé, rozumné a milující, která posílá lidi na tento svět, aby zde plnili vůli její, přece osobnost její naprosto zamítá. »Vím dokonce určitě, že není (Bůh) osobní, poněvadž osobnost znamená omezení, Bůh však jest neohraničený.«

»Praví se, že nutno Boha chápati jako osobnost. V tom je velké neporozumění. Osobnost jest omezení. Člověk cítí se jako osobnost jenom proto, poněvadž přichází ve styk s'jinými osobnostmi. Kdyby člověk byl sám, nebyl by osobností. Tyto dva

pojmy určují se navzájem: zevní svět, jiné bytosti a osobnost. Kdyby nebylo světa jiných bytostí, necítil by se člověk osobností. Ani by neuznával jsoucnosti jiných bytostí. Proto není člověk uprostřed světa jinak možný než jako osobnost.

Ale jak možno o Bohu říci, že jest osobností, že jest osobní? V tom je kořen anthropomorfismu.« (Bůh a nesmrtelnost.)

Jak popírá Tolstoj Boha osobního, tak neuznává ani Boha-tvůrce. Víra, že svět je stvořen, jest mu pověrou, která nejvíce mate naše pojmy metafysické. »Ve skutečnosti nemám příčiny věřiti v Boha-stvořitele a ani potřeby. (Číňané a Indové neznají těchto pojmů.) »Ale Bůh jako Stvořitel nedá se ani ve smyslu Tolstého spojiti s křesťanským Bohem, Bohem Otcem, Bohem Duchem, jehož část ve mně žije, můj život tvoří . . . »Boha tvůrce není.« (Bůh a nesmrtelnost.)

Poněvadž pak Bůh světa nestvořil, nad světem nestojí, ani neřídí lidí, nespravuje světa, není božské prozřetelnosti. »Bůh jako hospodář rozsévá símě na zemi a nemyslí již na ně.« Pokud lidé žijí, nezasahuje Bůh v jejich život. Jest tedy také proto zevní a vnitřní bohopocta zbytečna a beze smyslů. Tolstoj mluví sic o modlitbě, ale modliti se není nic jiného než uvědomiti sobě »synovství Božího« ve smyslu pantheistickém. Jest to pohlížení na život lidský sub specie aeterni. »Modliti se je zpověď, zkoumání dřívějšího jednání a zároveň návod pro budoucí chování.« (O rozumu, víře, modlitbě.)

Co ví tedy Tolstoj o svém Bohu kladného? Stotožniv Boha a život, nucen byl Tolstoj věnovati svou spekulativní pozornost rozboru života; život nabyl pro jeho filosofii významu základního, centrálního. A zde opět projevil se praktický smysl jeho, charakterisující celé jeho snažení, tak zvaný anthropocentrism, totiž postavení člověka, života lidského do středu veškerého dění světového. Určuje podstatu života, nepočíná hmotou, ale člověkem. V tom jeví se známý subjektivism Tolstého, že vše měří člověkem, život člověka že jest mu porozuměním života vůbec. Jest to rationalistické stanovisko subjektivního idealismu v noëtice, že se vychází v poznání od duševního života jednotlivcova.

I když možno zváti člověka souborem buněk, přece z toho podle Tolstého neplyne, že by život člověka měl základ svůj v buňce. Člověk je si sama sebe vědom, buňka nikoli. Základem života je rozumné vědomí. Chtějíce pochopiti život, nesmíme mysliti, že známe nejlépe hmotu, méně pak rostliny a zvířata, nejméně však člověka, a tu opět nejméně to, co nazýváme duchem a touhou po blahu. Je to sice kletbou poznání lidského, že nejznámějšími zdají se člověku předměty nejvzdálenější. To jest tím: čím předmět vzdálenější, tím zdá se jednodušší, průhlednější, poněvadž nám jednotlivosti unikají a my vidíme jen obrazy, tak že zdá se nám pochopitelnější, známější.

»Člověk obrací zraky své nevědomě na nejvzdálenější a proto podle barvy a obrysů nejjednoduseji se jevící předměty: na nebe,

obzor, vzdálené lesy a pole. Tyto předměty jeví se mu tím určitěji a jednodušeji, čím dále jsou, a naopak, čím bližší je předmět, tím rozmanitější jsou obrysy a barva . . .!«

. . . »Neděje se tak lživému vědění člověka? To, co je mu nade všechnu pochybnost známo — jako rozumné vědomí — zdá se mu nevyzpytatelné, poněvadž není jednoduché, ale to, co je nedostižitelné — — — neohraničená věčná hmota — zdá se mu lehce pochopitelné, poněvadž zdá se, jsouc vzdálena, jednoduchá . . .«

»Člověku zdá se, že blaho vůbec a jeho vlastní blaho je pro něho nejnepochopitelnější předmět. Téměř zrovna tak nepochopitelný zdá se mu jeho rozum, jeho rozumné vědomí; poněkud pochopitelnější jeví se sám sobě podle své zvířecí stránky; ještě pochopitelnější jeví se mu zvířata a rostliny, a nejpochopitelnější zdá se mu mrtvá, nekonečně rozsáhlá hmota . . .«

»A přece jest pravdou pravý opak. Přede vším, a to nepochybně, může znáti každý člověk ono blaho, po němž touží, a zná je také; zrovna tak nepochybně zná onen rozum, který mu toto blaho ukazuje, potom teprve zná svou zvířecí, tomuto rozumu podřízenou osobnost, a konečně teprv *vidí*, ale nezná, všechny ostatní jevy, jež se mu v čase a prostoru jeví.« (O životě XII.)

Člověk myslí, že zná tím lépe ony věci, které jsou určitěji umístěny v čase a v prostoru. Ve skutečnosti zná nejlépe to, co není ani v čase ani v prostoru: zákon rozumu a blaho své. (O životě XII.)

Nejlépe zná člověk své já rozumné, které od času a prostoru je neodvislé. Toto své já zná přímo, bezpodmínečně; vše ostatní: lidi, zvířata, rostliny, hmotu, nepoznává, ale pozoruje podmínečně, posuzuje podle sebe. (O životě XII.)

»Naše poznání světa proudí z našeho snažení po blahu a z nutnosti podříditi naši zvířecí osobnost rozumu, abychom tohoto blaha dosáhli . . .«

»Znalost všeho je přenášení našeho vědění: že totiž je život snahou po blahu, jehož dosahujeme, podřizujeme-li se zákonu rozumu . . .«

»Nemůžeme sebe poznati ze zákonů, které ovládají zvířata, nýbrž zvířata poznáváme jen z toho zákona, který známe v sobě. A tím méně můžeme se poznati ze zákonů svého života, které jsou přeneseny na jevy hmotné.« (O životě XIII.)

(Pokračování.)

Z nových básní Aug. Eug. Mužíka.

Trojí hlas.

Hus.

Hranice moje nocí šlehá,
já z ní zas k Čechám vyhlídám . . .
Stín věčný na jich duchy lehá —
kde světlo tam své záře mám?

Komenský.

Od moře moje vzdechy vanou
jak moře, které nemá klid —
tou, já co zotvíral mu branou,
nevchází dosud český lid.

Havlíček.

Já, Prometheus přikovaný
ku alpským skalám, touhou mřel.
Kde jediný, jenž pout svých rány
by v Čechách ještě nésti chtěl?

Hus.

Když Ježíš v ohni u mne stanul,
žár tlumil jeho libý dech,
mně bylo, jak by ke mně vanul
to pozdrav z drahých rodných Cech.

Komenský.

Když do ciziny z půdy rodné
mne krutý biřic navždy štval,
já šel, bych sémě ducha plodné
mým bratřím navždy uchoval.

Havlíček.

Když poroučeli, hrozili mně
a slibovali, já se smál —
však nevím, zdali muk svých břímě
jsem marně přece nezvedal.

* * *

Od Rýna, z moře, Alp se nese
vzdech, ston, jejž nocí slyšeti — —
děs pochyb mrtvým srdcem třese
nad marnou, marnou obětí!

Jan Otto.

Z pozorování a vzpomínek

napsal

Fr. Ad. Šubert.

Dějiny lidské osvěty jsou dějinami snah jednotlivcův a jednak uvědomělé, jednak i neuvědomělé práce všeho lidstva ku hmotnému zpříjemnění života a k duchovému povznesení jednotlivce i celku získávanými novými poznatky a zušlechťováním myslí. K práci produktivní přistupuje v těch snahách práce zprostředkující, a po té následuje pak využívání těchto dvou druhů prací jednotlivými vrstvami a jednotlivými celky lidstva k účelům právě zmíněným. Práce zprostředkující jest pak opět dvojí: jednak ta, která prostě podává dále a šíří, co prací produktivní bylo vytvořeno, jednak ta, která sama dává podněty k pracím produktivním, je vyvolává a tím jim se staví nejblíže, druhdy i v podstatě do stejné s nimi řady.

V dějinách české osvěty moderní, novodobé, plným právem dlužno přičísti k předním mužům jednak prostředkující, jednak i přímo produktivní kulturní činnosti muže, který letoškem nejen vstupuje do 70. roku svého života, nýbrž i se dočkal 40. roku působení vydavatelského a nakladatelského, jež svrchovaně podstatným podílem přispělo v národě našem ke značnému šíření, vzrůstu a rozkvětu osvěty. Jest jím Jan Otto, muž práce tiché, při tom však mimořádně intensivné a veliké, práce v prvé řadě nakladatelské, ve druhé národohospodářské, ve třetí — jakož arci s obojí právě jmenovanou — práce národní, k nimž všem hleděti dlužno s uznáním a s opravdovou úctou.

Vedle školy je tištěné slovo nejmocnějším průkopníkem a tvořitelem osvěty. A největšího významu nabývá u národů, netěšících se státní samostatnosti, odkázaných v prvé řadě jen na práci vlastní. Však i sama škola dnes již více je založena na knize nežli na učení ústním, a mimo školu časopis a kniha vůbec jsou nejzdatnějšími šiřiteli kultury. Neboť vedle nich postrádá u národů vzdělaných tradice již dávno té síly a významu, jaké mívala dříve, a působení od člověka k člověku daleko nemá toho účinu, jako slovo tištěné, mluvící současně na místech tisícerých.

Nakladatelská činnost J. Otty má pak v sobě dvojí známku povýšenosti: první, že podávala a podává velikým počtem práce vnitřní ceny nadprůměrné, druhou, že jí došlo k vydání děl, z nichž se rozlévalo a rozlévá světlo osvěty zvláště ušlechťující, vzdělávající a ducha lidského nejedním směrem k dalšímu vývoji vedoucí. Vyvrcholením snahy Otťovy tím směrem se nesoucí jest Ottův Slovník Naučný — dvacetiosmidílná encyklopaedie všech nauk, dílo, imponující nejen rozsahem, ale ještě daleko více obsahem, složenou v ní vědeckou prací téměř celého jednoho českého pokolení doby moderní. Kulturní zásluhou zcela mimořádnou bylo

a jest jeho vydání — a ovšem tím větší zásluhou nakladatelovou, že on sám dal k němu podnět a vydání jeho skvěle provedl i při rozmanitých a druhdy ne malých nesnázích vnitřních. Jak lodivoda loď úskalími, tak J. Otto dovedl veliký ten kulturně literární podnik mimo ohrožující jej občasná vnitřní nebezpečí šťastně, v každém vzhledě šťastně, k žádoucímu cíli. A i mimo nebezpečí, nakladateli samému odtud hrozící. Neboť případný nezdar znamenal do veliké míry hmotné i mravní ztroskotání nejen toho podniku, nýbrž i samého odvážného plavce. Ale díky jeho obezřelosti zdařilo se dílo všestranně způsobem, jemuž u velikém prospěchu naší kultury můžeme býti z plna srdce povděčni. K prvnímu, arci neméně důležitému a svrchovaně záslužnému podniku toho druhu, k jedenáctidílnému Riegrovu Slovníku naučnému, vydanému I. L. Kobrem, přistoupilo Ottovým odhodláním, úsilím a zdárným provedením dílo nové, nepoměrně větší. Jest to dílo, které vedle svého významu obecně osvětového bude a zůstane do celé budoucnosti jednak největším památníkem úrovně, na jaké stála věda česká na rozhraní věků XIX. a XX., jednak i arci největším památníkem svého zakladatele a nakladatele.

Kolem Ottova Slovníka Naučného — k němuž se připojilo i malé jeho vydání dvoudílné a nejmenší kapesní — seskupen je veliký počet děl vědeckých, J. Ottou vydaných. V rámci článku, majícího za účel vytknouti jen hlavní body kulturní činnosti jubilantovy, nemožno arci dopodrobna uváděti všechna díla — ani jen vědecká — nákladem J. Otty vyšlá, nýbrž dlužno se obmeziti jen buď vytknutím jednotlivých oborů neb uvedením jmen autorův. A tu obrací k sobě zvláště pozornost soustavná činnost v oboru slovníkářském, počínající Sterzingerovým slovníkem německo-českým a jdoucí dosud až k bulharsko-českému. Že budou následovati slovníky další, možno plným právem doufati. Podobně závažno je vydávání českých zeměpisných atlasů, k nimž pro jejich nákladnost před J. Ottou žádný nakladatel náš nechtěl v tom rozsahu se odhodlati V jiných oborech vědecké literatury vydali u Otty svá díla právničtí badatelé a vědci čeští Randa, Bráf, Fiedler, Hanel, Heyrovský, Jireček, Kaizl, Storch, Zucker, K. Kadlec a j., historikové Tomek, Čelakovský, Goll, Rezek, Svátek, Šembera, literární historikové Zelený a Zoubek, filosofové Durdík a Masaryk, přírodozpytci Rayman a Vejdovský, mathematik Studnička, jazykovědci Král, Šercl a j.

Vedle děl těchto vědců vydal J. Otto řadu prací populárně vědeckých, dílem jednotlivých, dílem ve sbírkách stále pokračujících, jimiž jsou Sbírka přednášek a rozprav, Osvěta Lidu a Lidové rozpravy lékařské, dále česká díla cestopisná, jež sepsali Holub, Kořenský, Rutte, Sláma a Štolba.

Jinak nechybějí mezi českými autory, jejichž práce vyšly u Otty, ani dr. F. L. Rieger, prof. dr. Albert, prof. dr. Lad. Haškovec, Karel Havlíček-Borovský, dr. E. Holub, Jos. Kuffner, dr. Máchal, J. Malý, Fr. Schwarz, dr. K. Sladkovský, dr. Č. Zíbrt.

Lán neobyčejně veliký zaujímá v nakladatelství Ottově česká belletrie. Vyšlé u Otty spisy Arbesovy, Heritesovy, Heydukovy, Jiráskovy, Preissové, Sládkovy, Světlé, Vrchlického a Winterovy znamenají již samy o sobě znamenitou část novodobé české belletrie. Ta nad to rozmnožena velikou řadou českých prací, vyšlých jednak osobitě, jednak v Ottově Laciné knihovně národní a v Salonní bibliotece, jakož i v jiných knihovnách a časopisech belletrii věnovaných. Jsou to Zlatá Praha, vůbec jediný náš veliký illustrovaný časopis belletrijný, dále Lumír, Besedy Lidu, Světozor, knihovny jednotlivých těchto listů, neméně Světová knihovna, v níž arci vedle prací českých vycházejí — a to počtem převážným — práce cizí, belletrijné i poučné. A tak nalézáme v seznamu české poesie a krásné prosy Ottou vydaných jména Beneše-Třebízského, Svatopluka Čecha, Fr. Douchy, V. Dyka, K. J. Erbena, dra. J. Gutha, V. Hálka, Boh. Havlasy, I. Herrmanna, V. Hladíka, M. Jahna, J. Jakubce, Edv. Jelínka, Růž. Jesenské, B. Kaminského, Ant. Klášterského, J. Kollára, J. Konráda, J. Kvapila, J. Liera, J. Mokrého, bratří Mrštíkův, A. E. Mužíka, J. Nerudy, G. Pflegra-Moravského, Ž. Podlipské, Fr. S. Procházky, K. V. Raise, Q. F. Renáta, V. Řezníčka, Ferd. Schulze, Lad. Stroupežnického, Jos. Svátka, Jos. K. Šlejhara, V. Štecha, Jos. Štolby, Fr. Táborského, F. Tèvera, V. Vlčka, Jul. Zeyera a četných jiných.

Z knihoven prací jinojazyčných dlužno vedle Světové knihovny — v níž počet prací dostoupí za nedlouho plného tisíce — a vedle Anglické knihovny jmenovati zvláště Ruskou knihovnu, znamenitou českou zprostředkovatelku belletrie ruské, v posledním půl století tak mimořádně význačné.

Vedle krásné literatury české věnoval J. Otto značnou pozornost i českému umění výtvarnému, vydav tiskem práce Alšovy, Böttingerovy, Brožíkovy, Chittusiho a Maroldovy celými alby, vedle nich pak jednotlivá díla malířů, zvláště B. Knüpfera, Fr. Ženíška, Hynaise, Dvořáka, Kalvody, Jeneweina, bratří Liebscherův, Muchy, Olívy, Schwaigra, Věšína, Zvěřiny a m. j. K těm druží se nákladná obrazová vydání jednotlivých děl literárních, jakými jsou zvláště 14svazkové »Čechy«, dílo »Národní divadlo v Praze, dějiny jeho i stavba dokončená,« »Národopisná výstava českoslovanská v Praze r. 1895«, jednotlivé práce Vrchlického a Sv. Čecha a několik velikých děl cizích v jazyku českém u Otty vyšlých.

Z časopisův odborných a revujních, nákladem Ottovým vydaných buďtež uvedeny — mimo »Palečka«, bohužel zašlého — naše Vlčkova »Osvěta«, kterou převzal J. Otto do nákladu po smrti jejího velezasloužilého zakladatele Vácslava Vlčka, »Živa«, »Samosprávný Obzor«, »Obzor národohospodářský«, »Posel z Budče« a »Pražské Hospodářské Noviny«. — Netřeba tuto se šířiti, jaký význam pro osvětu toho kterého národa má známost literárních děl cizích obecné důležitosti, podaných dobrými pře-

klady. Takových děl z literatur všech národů, vědeckých i belletrijných vydal J. Otto bez počtu a nesnadno bylo by na tomto místě uváděti i jen nejdůležitější z nich.

Chtít pak uvést i jen pouhá jména všech autorův domácích a cizích, jejichž práce vešly u veřejný majetek ducha českého vydáními Ottovými, znamenalo by sestaviti celý katalog, jenž arci nemůže být účelem této stati. Dlužno však vytknouti jednu zvláště výraznou vlastnost nakladatelské činnosti Ottovy. Tu, že ve výběru prací do nákladu přijímaných, vládne u J. Otty v prvé řadě zřetel k seriosní povaze prací. Je již téměř nepřehledný počet knih z nákladu Ottova: ale zásadně mezi nimi nejsou žádné, které by spekulovaly na sensačnost a jiné k ní se družící nízké motivy.

Nepravím, že každá kniha u Otty vyšlá je ceny bezpodmínečné a zcela nepochybné. Kdež by veskrze takových tisícův a tisíců skvostů se nabralo. Ale pravidlem jsou to převážnou většinou skutečně díla zasluhující pozornosti a svědčící, jak zmíněno, o vážném a soustavně prováděném výběru. To znamená zisk pro osvětu, které slouží nakladatelství Ottovo spisy vědeckými, poučnými a uměleckými, to znamená spolu velikou čest pro nakladatele takovou tendencí vedeného. A konečně to znamená, že ku každé publikaci Ottova nákladu takřka již předem možná sáhnouti s důvěrou oprávněnou.

Zasáhl tedy J. Otto svým čtyrycetiletým nakladatelstvím podstatně ve prospěch české osvěty a jejího rozvoje rukou zdravou, silnou, i obezřele a vydatně působící. Tak, že by věru žádoucí se jevila podrobná monografie o jeho činnosti. A vzpomínky J. Otty z téhož oboru obsahovaly by pak zajisté nejednu literární zajímavost, která jinak známou se nestane. —

Rukou v ruce s Ottovou činností nakladatelskou jde v uplynulé době činnost na jiném poli národní osvěty, na poli *národohospodářském*, jehož význam pro náš národ teprve poslední dobou náležitě se oceňuje. Ottovým podnětem r. 1870 vešel v život velice důležitý ústav Československé obchodní akademie, jejíž zdárného řízení zúčastnil se řadu let jako předseda sboru pro její vydržování. V tom byl podstatný kus práce ve prospěch našeho povznesení národohospodářského, zvláště v oboru obchodu. A spolu kus práce o vyproštění české v Praze z bývalého područí německého, ježto dříve byla v Praze jen obchodní akademie německá a ta nechtěla připustit, aby na ní se vyučovalo zároveň česky.

Dále pracoval J. Otto v oboru národohospodářském horlivě jako člen, jednu dobu i jako místopředseda, Obchodní a živnostenské komory pražské. Byl činný v Průmyslové jednotě, v »Merkuru«, v »První občanské záložně v Praze, v ředitelstvu pojišťovací banky »Praha« a zvláště v Živnostenské bance v Praze. Jako dlouholetý člen její správní rady, pozdější místopředseda a nynější president, měl a má J. Otto vynikající účast v rozkvětu tohoto velikého českého ústavu peněžního. České grafické akciové společnosti Unie v Praze byl po leta předsedou, byv

celá desetiletí majitelem tiskárny, kterou tak jako majitelé tiskáren Fr. Šimáček a J. R. Vilímek, prodal Unii. Vedle toho zastává ještě celou řadu jiných hodností v národohospodářských organisacích nynější doby, zejména je členem Národohospodářského ústavu při České Akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Ve výstavnictví českém měl vynikající účast a to zvláště při Jubilejní výstavě r. 1891 a při Národopisné výstavě českoslovanské r. 1895 v Praze. Dnes pak je předsedou výstavní komise Slovanského výboru při Národní radě české pro chystanou na r. 1914 Slovanskou výstavu v Praze. —

Je zajisté samozřejmo, jak celou svou činností zasahuje J. Otto velmi prospěšně, zároveň do rozvoje *národního* života českého vůbec. Však v něm byl činný ještě i na mnohých jiných místech — v Umělecké besedě a Sokole pražském tak jako ve Sboru pro zřízení Národního divadla, v němž jeho podnětem provedena byla s úspěchem krejcarová sbírka pro Národní divadlo, a později ve výboru Družstva Národního divadla. Jako člen Sboru obecních starších kr. hl. města Prahy dal výhodný pro obec návrh na konversi obecních půjček. Prospívalť svými odbornými zkušenostmi hospodářskými vůbec všude, kde působil, a dával vedle toho stálý příklad nejzdárnější činnosti osobní především na vlastních závodech a vlastních podnicích. —

Všechno jednání J. Otty neseno je bystrým klidným pozorováním a, v čemkoli dojde u něho k rozhodnutí, neunavnou energií, obezřelostí a vytrvalostí. Je bezhlučný, ale za to tím jistěji dostupuje vytknutých cílů. Při všelikém vystupování jeho vládne jisté ticho, o kterém by vůbec bylo přát, aby u nás více se rozmohlo na místo vystupování hlučného, druhdy i hřmivého, u nás tak jak u Němců příliš obvyklého. Vždy dobře uváží, než něco podnikne, ale potom provede všechno vždy do konce, na půl cestě nikdy se nezastavuje. —

V tom způsobu jednání jeho sleduji jubilanta po celou tu dobu, po kterou přiblížily mne k němu zájmy literární. Setkal jsem se s ním po prvé kolem r. 1869, kdy jako student, v kapse se zlatkou z několikazlatového honoráře, který jsem si vydělal jako »vojenský« spisovatel v Rüfferově časopisu »Žižka«, spěchal jsem do Růžové ulice, abych v kanceláři tamní Grégrovy knihtiskárny dal se zapsati na rok za člena »Matice lidu«. Přijal mne mladý štíhlý účetní, jehož tvář drobných rysů svou jistou výrazností vtiskla se mi hned k trvalé paměti. Byl to J. Otto. Do bližšího styku s ním — tehdy již knihkupcem, nakladatelem a knihtiskařem — vstoupil jsem asi o deset let později, kdy J. Otto ve mně uviděl redaktora pro svou sbírku cestopisův a novell »Z našich a cizích vlastí«, ve které jsem později uveřejnil své obrazy »Z českého jihu«. Ta má kniha a bližší již seznámení naše vedla nakladatele k tomu, že mi odevzdal vedení velikého díla »Čechy«, které na tehdejší dobu byla nakladatelsky dosti odvážné. Myšlenka díla byla Ottova, rozvrh díla a způsob, jak opatřit obsah, podal jsem já, kdežto zesnulý Karel Liebscher vedl část obra-

zovou. Do provádění díla jsem se dal s velikou zálibou a ke svazku prvému — Šumava — napsal jsem úvod a doslov, spojující jej zároveň se svazkem druhým »Vltavou«. Později jsem chtěl si vzíti na starost sepsání celého jednoho dílu »Čech«.

Ale nedlouho po převzetí redakce byl jsem zvolen za ředitele Národního divadla. Vida pak, že v prvních letech Národní divadlo upoutá všechnu moji hlavní činnost, a seznav, že by mně tedy nezbývalo dosti času pro »Čechy«, vyžadujícími zvláště s jednotlivými autory mnoho jednání, cest a dopisování, oznámil jsem nakladateli, že prospěch díla nezbytně vyžaduje skutečného redaktora jiného, majícího k disposici více času, než jakým mohu nadále disponovati. Zůstal jsem pak jen jménem při několika ještě svazcích dalších.

Že jsme od té velmi milé práce »Čech« neradi se rozešli, tomu snad nasvědčila okolnost, že J. Otto, když po sedmnácti letech jsem se stal opět volným, připoutal mne k České grafické společnosti Unii a později odevzdal mi hlavní vedení Malého Slovníku Naučného, posléze pak Vlčkovy »Osvěty«, kterou převzal. Mezi tím zasedali jsme spolu po leta ve výkonném výboru Národopisné výstavy československé a po r. 1900 ve správním výboru Družstva Národního divadla, i stýkali se kromě toho v nejedněch poradách a pracích, týkajících se i jiných záležitostí národních. Mimo to nyní i dříve ob čas jsem se účastnil i prací v Ottově Slovníku Naučném.

A tak měl jsem příležitost leckdy dosti z blízka podívati se u Ottů na ten stálý ruch nakladatelský, jenž vřel z hlavy muže v proudu několika desetiletí zevně jen málo, v jednání pranic se neměnícího, muže v prospěchu kultury národní, jejíž částí arci jest i národní hospodářství, vydatně a s nemalým prospěchem působícího a při tom bohudík stále šťastnějšího. Jeť jubilant šťasten i velikými úspěchy své činnosti pro veřejnost i všestranným zdarem jiným.

Neuslyšel jsem sice od něho v soukromých hovorech, že by i jen při jediné knize byl něčeho získal — ale pozoruji k radosti nás všech, že při ohromném množství vydaných děl všechny ty »deficity« navzájem potěšitelně se vyrovnávají. Hodností pak, vyznamenání, komthurských a jiných řádů, medailí a diplomů má J. Otto tolik, že by dvacet jiných kompetentů dobře se mohlo poděliti. Co tedy vlastně zbývá jemu přáti? Věru, že již nic jiného, nežli po našem staročeském způsobu »zdraví a dlouhé panování« — k dalšímu štěstí vlastnímu a k radosti jeho nejbližších. Ovšem pak i k nemenšímu zadostiučinění všech nás, kteří vidíme před sebou všechny ty bohaté žně, jež jeho prací stále vzcházejí našemu přednímu národnímu prospěchu, naší národní osvětě.

Z básní Lad. Narcisa Zvěřiny.

Siciliána o lásce zkřehlých vrabců.

Tak hustě sníh se sype, jak bys v půli
byl právě přeťal pytel plný peří!
Pod starou římsou v koutečku se tulí
dva zkřehlí vrabci . . . Chvílemi se speří,
sníh střesou s křídel a zas, jak bys z žuly
je vytesal, sní o svém. Snad že věří
v svou trpnou sílu, s níž se rozhodnuli
žít, žít a žít . . .
Oč my jsme slabší téhle ptačí sběři!!

Ve spárech Bolesti.

Jsou chvíle, kdy se k tobě stulí Bolest,
šíj ovine ti zledovělou rukou,
v níž dříme utrpení
všech nezrozených ještě generací,
zrak bezvýrazný vytřeští a dlouze
se dívá do tvé duše
a staré rány, které dávno zaschly
a dnes již nebolí, svým drápem znova zjitří,
krev jejich hltá, ve tvém utrpení
svou rozkoš hledajíc . . .

A marně skládáš hlavu do mdlých rukou,
a marně prsty probodnout chceš skráně,
vrýt do uzlin se zjitřeného mozku
a teprv tam ty ruce tiše sepnout
a jako děcko vrhnout Neznámému
v líc němou otázku:
zda dal ti duši pro to, abys trpěl
víc nežli zvíře, jemuž duše upírá se? . . .
— — — — — — — — — — — —

Prst křečovitě vrýváš do své skráně,
ret zprahlý odříkává hříšnou prosbu
za rovné právo s tím — prý němým! —
tvorem,
a zatím Bolest v koutečku se směje,
že o jednoho víc má vyznavače!

Chtěl bych . . .

Chtěl bych se rozletět, chtěl bych se rozběhnout
a nikým nezdržen za touhou duše plout,
pomalu, zjista však, jak bílá oblaka,
kterých z jich rozletu nikdo již nezláká . . .

Třeba jen do lesů, třeba jen do polí,
kde stará příkoří sotva již zabolí,
kde není výčitek, kde zmlklé bolesti
cestičku k ryzímu lidství si proklestí.

Na kraji paseky lehnout si do mlází,
čekat až noc do tmy hvězdičky rozhází,
před tváří vesmíru snít celý život sám,
učit se prostým být, odvrhnout prázdný klam.

Před tváří vesmíru, kde všecko zaniká,
chtěl bych i v jednu noc odvrhnout básníka,
duši svou vhřížiti v tajemství odvěká,
odvrhnout básníka a hledat — člověka!

Chtěl bych se rozletět, chtěl bych se rozběhnout,
pro svou jen touhu žít, rezivých zbýt se pout,
odplouti do dáli jak bílá oblaka . . .
Těch beztak nikdo již od cíle nezláká!

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

(Pokračování.)

Jedno však přece reformace přinesla jako nutný důsledek: chtěli-li Němci, aby Lužičané pevně v nové víře kotvili a od ní snad zase neustoupili, bylo potřeba nejenom slova *mluveného* — kázání, nýbrž i slova *psaného* jazykem domácím, jež by si lid četl a tím se v nové víře utvrzoval. Proto byly pořizovány překlady základních modliteb a pravd náboženských, jakož i výňatků z Písma Sv. Záhy práce v tomto oboru přejali lužičtí duchovní sami. Tak darovala aspoň reformace Lužičanům první knížky v jazyce domácím, zdánlivě *málo* za tolik bezpráví a křivd, ale zase *mnoho*, uvážíme-li, že v tom tkvěl *zárodek* domácí literatury lužicko-srbské, a tím již také mocný činitel v dějinách národnosti. Vzpomeňme si jen, že stejně jako u nás, tak i v Lužici

v dobách dalších jedině Písmo Svaté to bylo, které v nejširších vrstvách lidových zachovávalo domácí jazyk mateřský a povědomí národní. — Tak vznikl tehdy první rukopisný překlad *Jakubicův* — Nový Zákon z r. 1548, tak vytištěn byl po prvé dolnolužický Lutherův Katechismus v překladě *Mollerově* roku 1574 a hornolužicky v překladě *Warrichiově* r. 1597. Katechism ten vyšel ještě jednou dolnolužicky 1610. Vedle toho vydán hornolužický *Martinův* překlad žalmů 1627 a tak cesta literatuře upravena. Byly to však jen slibné začátky, důležité pouze tím, že na ně navázal pak další věk — věk obrozenský.

Lužický Srb, stejně jako Čech v té době byl tělem nemocným — nemoc, do níž byl uvržen bouřlivým přívalem války třicetileté. Veškeré snahy o povznesení duševní rázem zašly, jakoby zasaženy mrazem, a jen dva hornolužické spisky v době té vydané ukazují, že snahy ty aspoň živořily, ale úpadku všeobecnému zabrániti nedovedly a nemohly. Lid byl hmotně vyssán a duševně sklesl ještě hloub, dal se vésti beze všeho již zdráhání rukou cizáckou — německou, mimovolně a resignovaně se přizpůsoboval Němcům v celém svém životě a jeho řeč — hlavně v Lužici Dolní — je němčinou úplně pokažena, ano i jejich jména vlastní jsou překrucována, kažena a poněmčována — a Lužický Srb všechno to klidně trpěl. Proti jazyku luž.-srbskému vydána řada ostrých zákonů od let 1714—1735 Bedřichem Vilémem I. a ruku v ruce proti Lužičanům pracuje stát, církev i škola.

Zdá se nám v oné době, že Lužický Srb se již více nevzchopí, že zahyne a zajde jako polabský Slovan dříve všude kolem něho. Símě zaseté prvními knížkami však tak hned neutuchá a nedá se vypleniti. V době nejvážnější navazují na tyto začátky evangeličtí duchovní v Horní Lužici, chápou se jako jejich předchůdci péra a vydávají náboženské spisy pro lid jazykem domácím. V čele jich stojí *Michal Brancel* (Frencel) svým překladem bible, vedle níž má také text český a polský, on první pokouší se o úpravu a poslovanštění německého pravopisu lužickosrbských knih, on první ukazuje na příbuznost Lužických Srbů s velikým národem slovanským, k němuž patří podle něho Čechové, Poláci, Rusové a Jihoslované. Zatím i strana katolická — početně mnohem menší — vyslala své spisovatele — *Ticina* a *Swětlika*. Stejně jako na straně evangelické Brancel, tak na straně katolické Ticin poukazuje na luž.-srb. jazyk jako jazyk slovanský, dovede určiti již, že luž.-srbština je blízká sestra češtiny, a chce, aby se psala luž.-srbština českým pravopisem. Jeho snahy nejsou však korunovány úspěchem, naopak, stávají se začátkem sporů pravopisných, z nichž vycházejí pravopisy *dva* — katolický Ticinův, zreformovaný to pravopis Brancelův, a evangelický jako odpůrce katolického, jejž zavedl pastor Běrling r. 1689 ve své knize »Didascalia sev orthographia Vandalica« — pravopis to vskutku vandalský! K těmto přidán dokonce i pravopis *třetí* — reformovaný. — Všechno to značně škodí dobrému rozvoji literatury lužickosrbské.

V Dolní Lužici nebylo ani takového začátku; zde bylo mrtvo a ticho. Zatím co Horní Lužice aspoň zahájila jakous takous činnost literární, v Lužici Dolní jakoby nebylo po Slovanech již ani památky. *Jan Chojnan* zabýval se tu asi v pol. XVII. století sepsáním mluvnice a slovníku dolnolužického a některých spisů náboženských, ale tiskem nevyšlo z toho nic a mnohé se ztratilo. Marně pátráme po stopách jakéhokoli projevu na nivách dolnolužických, marně hledáme tu známky duševního života, voláme do celého století XVII. — ani jediný hlas se nám neozývá vstříc, ani jediné slovo slovanské nedoléhá k našemu sluchu — jen mrtvá, prázdná ozvěna a — jazyk německý jak skřek krvelačných krkavců, na mrtvolách si pochutnávajících. Úpadek je tak veliký, že lidu snaží se dodati povědomí a slova božího v domácím hynoucím jazyku rozený Němec *Bohumil Fabricius*, jenž dolnolužičtině se naučil a na začátku století XVIII. počal vydávati dolnolužické náboženské spisy, mezi nimi i překlad Nového Zákona. A opět v té době Hornolužičané, jimž lépe pod vládou saskou vždy se dařilo, byli dále. To již v Praze na Malé Straně v Lužické ulici založili bratří *Martin* a *Jiří Šimonové* z Čemjeric srbský (lužický) seminář, jenž vstoupil do života r. 1706 jako první a nejdůležitější instituce lužická, která se stala mocnou záštitou a ochranou lužických katolíků; neboť ze semináře vyšla během doby valná řada kněží a vlastenců hornolužických. Seminář byl založen proto v Praze, ježto kat. kapitula budyšínská náležela k arcidiecési pražské. Vyšel z něho zejména biskup *Wóski* a *Wałda*, kteří vydávali v 2. pol. XVIII. stol. katolické spisy náboženské, a Tecelin *Mět*, jenž podobně působil na začátku stol. XIX. Náš Dobrovský rád do semináře docházíval, tam poučoval, a sám přiveden byl ke studiu jazyka lužickosrbského; také hodlal napsati mluvnici luž.-srbskou a měl již valnou část hotovu, ale rok před svou smrtí 1828 v záchvatu choromyslnosti všechny tyto práce zničil. I jiní čeští buditelé se zajímali o rozvoj lužickosrbské národnosti, zvláště když záhy na to byl založen v Lipsku 1716 *první lužickosrbský spolek* vůbec — evang. kazatelské towařstwo (Wendisches Prediger-Collegium), jenž měl týž význam pro Hornolužičany evangel. jako pražský seminář pro Hornolužičany katolické.

Záhy na to založen byl podobný spolek ve Wittenberce r. 1749, který však již r. 1814 s universitou zanikl, kdežto oba spolky, jak pražský (»*Serbowka*« formálně se nazývá od r. 1846), tak lipský (pod jménem »*Sorabicum*«) se udržely podnes.

Jak pražská »Serbowka« — tak lipské »Sorabicum« měly velký vliv na rozvoj lužickosrbského národa; z Lipska vyšel pěkný počet hornoluž. buditelů a spisovatelů evangelických jako Langa, Böhmer, Ast, Šěrach, Mjeń, Šołta i jiní, mezi nimiž vynikl zvláště první básník lužickosrbský Handrij Zejleř.

Tak bylo v té době o duchovenstvo domácí v Luž. Horní postaráno a v první polovici stol. XVIII. založeny konečně i dva *učitelské semináře*, čin to neobyčejně důležitý a významný, tak že Lužice Horní nemusila se již obávati, že bude zničena a odpla-

vena vlnami německými, naopak — na těchto základech stavěla bezpečně dále, ačkoliv v době války sedmileté uvědomění národní značně bylo stlačeno, a opět bylo nebezpečí silného úpadku a zániku i Hornolužičanů. Český lid měl aspoň své kroniky, čítal potajmu spisy svých nejlepších mužů, a v minulosti čerpal naději a útěchu pro budoucnost, zachovával si svou národnost a jen čekal na vhodnou dobu projevení. Toho u Lužických Srbů nebylo: jen *písně duchovní a bible;* vzpomínky na bývalou samostatnost a sílu národní již ničím neživeny, a předáci psali německy. K tomu připojila se i skleslost duševní, která jim, a to i nejlepším vlastencům diktovala úplnou netečnost, resignaci a myšlenku, že Luž. Srbové musí nutně zahynouti jako všichni ti Slované polabští. Za všechny řekl to Hórčanski ve svém anonymním spisku »Gedanken eines Oberlausitzer Wenden«, kde úplně resignuje, skládá zbraň, a bolestně praví, že »konečně i zbývající ještě malá hrstka Luž. Srbů ponenáhlu úplně se poněmčí.« A tím hůře bylo v Lužici Dolní, kde v době roztržení obou Lužic r. 1815 po uvědomění národním vůbec nebylo ani stopy, dosud ani žádné nepatrné známky života, který aspoň v Lužici Horní se projevil a na němž Hornolužičan budoval dále.

Po válce sedmileté vzchopil se nejdříve kazatelský spolek lipský k nové práci, členové znovu pěstovali jazyk rodný a osvěžovali vzpomínky z národní minulosti — v době, kdy Hórčanski pronášel svá pohřební slova nad národem lužicko-srbským, kdy všichni vlastenci pochybovali o záchraně své národnosti. Proto také zaniká a ztrácí se snažení theologů lipských, oblast lužickosrbského národa se zúžuje ještě více a naděje na vzchopení neb projevení není vskutku žádné. Marně někteří poukazují na krásu a význam rodné mluvy, marně zpívá člen evangelického kazatelského spolku lipského *Mjeń* svou »rytířskou píseň« o schopnosti řeči rodné, všechno zaniká v přívalu germanisace jako hlas volajícího na poušti.

Až najednou jako jiskra zašlehne začátkem stol. XIX. obrozenské hnutí české a obrozenské hnutí evropské vůbec do Lužice a zanítí tu plamen nového silnějšího nadšení a nových mocných snah. Dejkův »Serbski powědaŕ a kurjeŕ« v letech 1809—1812 je znamením nové doby v Lužici Horní. *Jan Dejka* byl prostý tesařský mistr, jenž dlel v Praze a odtud si přinesl s sebou domů mnoho dojmův a snah obrodných. Viděl, jak mocně se vzmáhá národní duch v Praze a v Čechách vůbec, slyšel řadu nových hesel, slyšel mluvit o svobodě národů a o svobodě jednotlivce, slyšel mluvit o velikosti a síle národů slovanských, k nimž i Lužičtí Srbové náleželi, a chtěl podobný vzruch vzbudit i doma — mezi svými. Jako sto let před tím Michal Brancel a Ticin poukazovali na příslušnost Srbů lužických velikému kmenu Slovanskému a mluvili ve prospěch rodného jazyka, tak činí i Dejka: horlí na netečnost svého lidu, na úpadek lužicko-srbského jazyka, ukazuje na mocný a silný kmen slovanský, jehož nejmenší větví jsou Lužičané, budí lid k vážnosti a užívání mateřského jazyka.

Jeho slova nepadají již na skálu. Války napoleonské otevřely také širší obzory Lužickému Srbu. V Lipsku znovu vzchopil se kazatelský spolek pod vedením *Handrije Lubjenského*, jehož věrným pomocníkem byl *Adolf Klin*, zasloužilý úpravou školského zákona na školách lužických a spoluzakladatel »Matice srbské« r. 1845.

Lipsko stává se důležitým bodem v dějinách lužickosrbského obrozenského hnutí, zvláště když v letech dvacátých min. století přišel na studie do Lipska též *Handrij Zejleř*, jenž vedle předsedy Krügara a Sommera náležel k nejznamenitějším členům spolku té doby.

Jedna věc je tu zvláště důležitá a pro nás zajímavá. Zejleř a členové spolku lipského stýkali se tehdy i s příslušníky jiných národů slovanských, z nichž byli to zvláště jihoslovanský básník *Milutinović*, Polák *Kucharski* a náš *Fr. Palacký*, kteří měli na lipské Lužičany a jich národní uvědomění neobyčejný vliv. Milutinović cvičil a zdokonaloval Zejleřa v umění básnickém, Palacký opět ho vybízel, aby se zabýval jazykem a dějinami lužickými odborněji a vědecky; ovocem toho byla Zejleřova německá mluvnice jazyka hornolužického podle dialektu budyšínského, vydání r. 1830 jako náhradu za zastaralou již mluvnici Mateovu.

Tak rostlo v Lipsku nové pokolení, jehož nejlepším představitelem byl Zejleř sám, jenž sice r. 1829 z Lipska odešel, ale símě jím zaseté rostlo dále, zvláště když v té době již i na jiných stranách horlivě se pracovalo. V Praze v čilejším již hnutí obrozenském zvolna dospíval Jan Petr Jordan, v Budyšíně seskupili se kolem Jana Arnošta Smoleřa gymnasisté lužičtí v kroužek ku pěstování rodné mluvy a literatury, který vystoupil na veřejnost r. 1839 pod vedením *A. Mosiga-Kłosopolského* jako »Societas slavica Budissinensis«, zatím co již rok před tím založil Smoleř ve Vratislavi podobný spolek: »Towařstwo za łužiske rěče i stawizny«, kde opět náš *Čelakovský* a *Purkyně* činně se súčastnili a Lužičanům ku pomoci přispívali Také jiní Čechové a Slované přičiňovali se o rozvoj lužickosrbského národa, zvláště z našich, jak již řečeno, *Dobrovský*, jenž docházel do semináře lužického, *Šafařík*, jehož »Starožitnosti« byly do lužičtiny přeloženy, *Kollár*, o jehož stycích s Lužičany se dočítáme ve Sb. Kollárově z roku 1893, *Fr. Doucha*, překladatel lužických národních písní, Slovák *Štúr*, jenž navštěvoval kroužek budyšínský a o své cestě lužické pojednal v delší rozpravě v Čas. Čes. Musea r. 1839, strana 464 až 490, dále také Poláci *Maciejewski* a *Zmorski*, Rusové *Hilferding*, *Sreznĕvskij* a jiní, *tak že počátkem let 40tých minulého století nastalo v Lužici silnější hnutí literární.* Lužice stává se známější nejen v světě slovanském, ale i v neslovanském, a v skeptických myslích domácích vyvstávají nové naděje a chuť k usilovné práci další. Lid sám stává se ještě více předmětem pozorování těchto buditelův a vlastenců, a tak již v letech 1840, 1841 a 1843 vydávají *Jořdan a Smoleř* své sbírky národních písní, své spisy mluvnické, práce slovnikářské i poučné v oborech jiných.

Kromě toho počal Jordan r. 1842 vydávati zábavně poučný týdenník »*Jutničku*« (»Jitřenku«), první časopis tištěný od dob Dejkových. Po zániku »Jutničky« pokusil se Jordan o jakousi revui lužickou ve své »*Srbské Jitřence*« a Zejleř vydával »*Týdenní noviny*«, důležitý to orgán obrozenský, jenž byl prostředníkem mezi lidem a jeho vůdci. Lid sám pak byl již dosti připraven k těmto nenáhlým reformám, zvláště když bylo r. 1820 v Lužici pruské a r. 1831 v L. saské zrušeno poddanství.

Vrcholným bodem snah obrozenských bylo konečně ustavení »Matice Srbské v Budyšíně r. 1847, o niž velmi se zasloužil opět náš Palacký, dále Smoleř, jenž stanovy vypracoval a konečně Dr. Adolf Klin, první předseda Matice, týž, jehož zásluhou zavedeno bylo do škol lužických v Sasku nařízení, že děti lužické smí čísti a výklady náboženské poslouchati v mateřském jazyku. To byl tedy již pokrok ohromný a jistě potěšující: k řadě časopisů citovaných a pracím dosavadním přibyly publikace Matiční »*Časopis Maćiny Serbskeje*« později i s odborem dolnolužickým, Matice vydávala hned spisy poučné i zábavné pro lid a stala se střední osou celého hnutí i života lužickosrbského. K tomu připojily se »sváteční koncerty«, z nichž první vedením mladistvého komponisty *Karla Kocora* uspořádán v Budyšíně r. 1845; zde tehdy poprvé zpívala se Kocorova píseň na slova Zejleřova »Trać dyrbi Serbstwo, zawostać« — dnešní to hymna Lužických Srbů, jakož i nejoblíbenější píseň »Hišće Serbstwo njezhubjene«. Matice stala se hlavní národní institucí Hornolužičanů a Lužičanů vůbec; hlavní »zhromadźizny« matiční, konané vždy ve středu po Velikonocích, jsou pravými svátky národními, a význam její ještě stoupl od roku 1904, kdy postaven Matici důstojný stan »*Serbski dom*« v Budyšíně za účasti všech slovanských národů. A budovu, jež v sobě chová bibliotheku, zasedací síň (zároveň divadelní sál), knihtiskárnu, knihkupectví a srbské Museum, zdobí právě ona slova Zejleřova, jež Kocor zhudebnil: »Trač dyrbi Serbstwo, zawostać...« Trvati musí Srbstvo, věčně žít . . .

Ovšem, nežli k tomu došlo, bylo potřeba mnoho práce na všech stranách. Smoleř zavítal r. 1846 přece do Lipska, kde převzal redakci Jořdanových »Jahrbücher für slav. Literatur, Kunst und Wissenschaft«, jež pak r. 1848 přenesl do Budyšína. Rok osmačtyrycátý, jenž přinesl tolik změn v celé Evropě, nezůstal bez vlivu ani na Srby Lužické. — V Lipsku dokonce založil Smoleř »Slovanský spolek«, jehož členy vedle Lužičanů byli i Poláci a Čechoslované. Studentstvo lipské ve volnějším vzduchu se hotovilo k revoluci, a Smoleř sám, jak ve svém životopise vypravuje, odejel do Berlína, kde nejdříve povstání vypuklo, aby se revoluce súčastnil. Tehdy Lužičané chovali mnoho nadějí, všichni i ti nejlhostejnější se vzchopili k společné práci, Smoleř všemožně se přičiňoval, aby získal více svobody a výsad svému národu, dopisoval na všechny strany, protestoval proti poněmčování Lužických Srbův, a různě hleděl doby vhodné využitkovati. Tak na příklad chopil se sám redakce Zejleřových »Týdenních novin« a změnil

je v politický list »Tydženské« — později »Serbske Nowiny«. Tehdy také celý národ podal saskému ministerstvu památnou *petici,* memorandum, v němž se dožadovali rovnoprávnosti s Němci ve škole, chrámě a úřadech. Z doby té datuje se také vznik některých srbských spolků, jako řečnického spolku budyšínského, budyšín. »Bjesady« a jednotlivých venkovských sdružení rolnických.

Ze všech snah a slibů uskutečnilo se v r. 1849 velice málo, a k petici lužické vzat zřetel teprve po květnovém povstání drážďanském roku 1849, jež bylo namířeno proti královskému rodu, a v němž jediný lužický pluk zachoval věrnost. Za to dovolen srbský jazyk do škol obecných, čtyřykráte za rok povoleno v kostelích lužické kázání a v Budyšíně na gymnasiu zavedena lužičtina jako nepovinný předmět. Prvním učitelem byl tu sám Smoleř. Tak se stalo i na evangelickém učitelském ústavě zemských stavů lužických, jakož i v nově založeném katolickém semináři učitelském, tehdejší korunní princ Albert dlel pak dokonce nějaký čas v Budyšíně, aby se tu pod vedením Smoleřovým lužičtině přiučil. Nebylo toho tudíž mnoho, co Lužičané dostali, ale i to stačilo. Nejlepším důkazem toho jest, že ani politická reakce let padesátých nemohla jiskry vhozené a planoucí uhasit a rozvoj Lužických Srbů zadržeti. Někteří sice ochabli, ustoupili nečinně do pozadí, ale jich místo zastoupili bojovníci jiní — jako Dučman, bibliograf Jenč, botanik Rostok, Fiedler a hlavně *Michał Hórnik,* jenž jal se vydávati belletristický měsíčník »*Lužičana*«, z něhož později a ze »*Serbske Lípy*« vznikla dnešní »*Lužice*« (1882), a všemožně se staral o zlepšení produkce literární.

Zdařilo se mu získati i širší vrstvy domácí pro práci národní a zvláště učitelstvo účastní se od té doby horlivě práce obrozovací mezi lidem — pořádá koncerty a besedy, hraje divadlo, zakládá spolky a spisuje potřebné knihy jak pro lid, tak pro školy. K Matici od r. 1863 připojily se dva nové důležité literární spolky, pracující v programu »Matice« — »Serbske lutherske knihowne towarstwo« a katolické »Towarstwo swjateju Cyrilla a Methodija« — prvé na straně evangelické, druhé na straně katolické. Důležitým činem je založení nakladatelství Smoleřova roku 1850, v r. 1863 otevření luž.-srbského a slovanského knihkupectví, k němuž se Smoleř spojil s Pjechem, konečně se roku 1875 zdařilo Smoleřovi založiti v Budyšíně i vlastní knihtiskárnu, již nyní vede jeho syn Marko Smoleř v Matičním domě.

Téhož roku 1875 konána byla již také první »skhadźowanka serbskeje studowaceje młodźiny«, t. j. jakýsi organisační sjezd všech studentských spolků lužických, jenž se děje vždy dvakráte do roka: o velkonocích v Budyšíně a pak hlavní skhadźowanka o prázdninách, obyčejně v druhé neděli srpnové, v kraji národnostně ohroženém. Skhadźowanka má velký výchovný význam pro národ, vidí-li lid tolik domácí intelligence pospolu v družném rokování i zábavě, kde se mluví jen lužickosrbsky, hrají a zpívají domácí písně, divadlo, pronášejí návrhy o povznesení národa, a pak zapěje hymna národní »Naše Serbstwo z prachu

wstawa« — — Hlavní slovo má pražská »Serbowka«, pak lipské »Sorabicum«, dále se účastní svými referáty a návrhy budyšínská »Societas«, »Włada«, spolek katolických seminaristů budyšínských, a »Swoboda«, rozněž budyšínská. Rozumí se, že celé jednání děje se v rázu co možná klidném a neškodném, jinak by to vláda zakázala. Příznačné je, že dosud do svého kroužku nepřijala skhadźowanka pražského lužického spolku »Adolf Černý« jen proto, že by se domácím spolkům mohla vytýkati snaha *panslavistická*, a pak hlavně — že spolek »Adolf Černý« chce pracovati pokrokově! — Na jedné takové skhadźowance v Buketách roku 1907 sehrán i Andrického překlad Jiráskova »Gera«. Teprve r. 1899 poprvé se súčastnili i Dolnolužičané, členové to studentského svazu »Zwěstku«, založeného r. 1891.

Z nejmladší generace, která byla již těmito směry odchována, vyšel básník J. Bart-Čišinski, prof. Arnošt Muka, Bjedrich Libš, Skala, Holan i jiní, kteří všichni zabezpečili Hornolužičanům silnější a pevnější snad budoucnost. Lipský kazatelský spolek v té době nemusil již tak činně zasahovati do událostí domácích, pracoval jen uvnitř a na skhadźowankách o své práci referoval, zvláště když vedle něho se v letech devadesátých v Lipsku utvořil spolek nový — *serbske blido* vedením spisovatele Hand. Dučmana-Wólšinského, — spolek úplně volný a beze stanov — nicméně existující dosud, a jistě také důležitý. Vede jej dnes hlavně učitel Felix *Pětranc.*[1]) Jeť všechno při tak nepatrném národě důležito, co k jeho existenci a bytí se vztahuje. Proto také důležité je založení srbského *homiletického* semináře prázdninového od r. 1877 na žádost pastora Imiše a konečně r. 1880 založení »Towaŕstwa Pomocy za studowacych Serbow« — na podnět velkého příznivce Lužických Srbů, Poláka Alfonse Parczewského. Rok 1880. sám znamená začátek nových úsilovných snah a práce v krajích hornolužických, jichž středem je *Budyšín*, a k nimž ruce si podávají kněz, učitel, student i sedlák. Řada lužických spolků činí dnes počet přes 50. (Jsou to 4 spolky literární, 7 studentských, zábavně-poučných 17 (z nich 7 ryze poučných), 12 hospodářských a rolnických, jichž středem je »Towaŕstwo serbskich burow« v Budyšíně (orgánem jich je »Serbski hospodaŕ«, jejž rediguje M. Nawka, učitel v Radworu), 1 pojišťovací, 9 záložen-ských a 2 podpůrné. Z nich jen *tři* jsou *dolnolužické*, ostatní všechny *hornolužické.* A hornolužické ještě přibývají.

Časopisů dnes vychází *hornolužických:* vědecký »Čas. Maćicy Serb.« (red. Muka), belletr. měsíčník »Lužica« (red. M. Smoleŕ), polit. »Serbske noviny« (red. M. Smoleŕ), náboženské týdeníky »Katholski posoł — katolický a »Pomhaj Bóh« evangelický, měsíčník náboženský »Missionský posoł«, hospodářský »Serbski hospodaŕ«, dětské čtrnáctidenníky »Raj« a »Zahrodka«. V Dolní Lužici vychází jen politický týdenník »Bramborski casnik« a náboženský »Wosadnik«.

---

[1]) Srv. můj článek »Z dějin Luž. Srbů v Lipsku« ve Slov. Přehledě XII. Také ve zvláštním otisku, Praha 1900.

Už z toho vidíme, oč pozadu a jak slabý je dnes život v *Lužici Dolní.* O Lužici Horní je postaráno, a nelze věřiti, že by kdy zde národní život slovanský umlkl, ale Lužice Dolní zvolna propadá úplné zkáze a Slovanstvu odumírá tu jedna krásná zelená ratolest, krásná Błota se svými písněmi, svým slovanským krajem a krojem, a nevzchopí-li se celou energií a ve všech vrstvách, jistě Lužice Dolní padne za obět německému Drangu. Všechny snahy Hornolužičanův i ostatních Slovanův o zachránění Dolnolužičanů vyzněly téměř na prázdno, a to, co se zdařilo, je slabé a nepatrné. Dlouho bylo již vření v celé Evropě, již i Hornolužičan se vzchopil ze své slabosti a národní netečnosti, ale Dolnolužičan nevěděl o ničem. Poddanství tělesné zrušeno r. 1820, ale poddanství duševní trvalo dále. Velkým neštěstím bylo tu roztržení obou Lužic na kongresse vídeňském r. 1815, silně se mstí separace jazyková a tím i literární, že Dolnolužičané nemohou se účastniti výsledků a ovoce práce duševní u Hornolužických bratří, ačkoli přece v posledních letech jde aspoň »Matice srbská« a studentstvo v národní práci společně. Základ všeho tkví ovšem *v pruské* vládě, která nikdy nedovolila ani nejmenšího, co by mohlo přispěti k zachování luž. živlu domácího, takže ještě na počátku minulého století bylo mezi Dolnolužičany naprosté mrtvo, lid mluvil německy a zvolna se odrozoval. Všechny pokusy jednotlivců — a ironií osudu byli to Němci, jako *Schindler*, kteří vydávali knihy náboženské v jazyce srbském! — rozbíjely se o netečnost lidu a teprve rok 1848. vzbudil je z této netečnosti a mdloby. Farář *Nowka* začal vydávati »*Bramborski serbski casnik*«, jenž ale svému účelu mnoho nevyhovoval a r. 1852 zašel. Znova, ale lépe jej vydával farář *Pank* po půl létě, a od r. 1867 jej rediguje učitel K. Šwjela, otec pastora Šwjely — v té době také r. 1849 založil J. B. Tešnař v Chotěbuzi stud. spolek »Lužicu« — na popud spolku lipského, vedle toho založen spolek »Serbske towarišstwo Dołojcneje Łužice«, ale záhy zanikl a Dolnolužičan živořil stejně jako před rokem osmačtyřicátým. Teprve roku 1880 vystoupili někteří dobří pracovníci, mezi nimi na prvém místě H. *Jordan*, učitel v Popojcích v Dolní Lužici, rodem Hornolužičan, jenž začal sbírati a vydávati dolnolužické národní písně, napsal »Drobty ze srbské historie«, vydal »Čítanku pro dospělé« i práce jiné. Bohužel, loni odešel tento neúnavný pracovník na vždy. R. 1880 vystoupil konečně také první dolnolužický básník Mato *Kosyk* se svým národním idyllickým eposem »Srbská svatba v Błotech« a vedle něho Němec Jiří *Sauerwein*, jenž napsal cyklus dolnolluž. básní. Zjev velmi zajímavý, jemuž věnoval Ad. Černý ve svých »Lužických obrázcích« pěknou črtu, ačkoliv pravým básníkem nebyl. — V témže roce založen odbor dolnolužický u »Matice srbské«, roku 1891 založen konečně i studentský svaz »Zwěstk«, jenž, jak řečeno shora, od r. 1899 se účastní hornoluž. skhadźowanek. Zmíníme-li se ještě o tom, že na *národopisné výstavě drážďanské* r. 1896 se súčastnili Dolnolužičané, a že od roku 1904 vychází redakcí pastora Rěža náboženský časopis »*Wo-*

sadnik«, jsme v hlavních rysech s Lužici Dolní hotovi. Jest toho smutně málo. Vzpomeneme-li, že proti Hornolužičanu Dolnolužičan je poměrně chudý, tak že závisí úplně na Němci, že ve škole není dovoleno dolnolužicky vyučovat, ani ne takovou měrou jako v Horní L. (pruské) kde správa lehnická aspoň náboženství a čtení dovolila v domácím jazyku, dále že krásná Błota stávají se cílem výletů mnohých Němců, hlavně Berlíňáků, jimž se lid přizpůsobuje a jistěji poněmčuje, vidíme, že naděje na zachování jsou tu velmi slabé, a zemře-li několik předáků dolnolužických, jistě to budou další hřeby do rakve Dolnolužičanů. Žalostným dokumentem toho jest, že v mnohých osadách nedávno ještě dolnolužických již jen starší lidé mluví lužicky a to jen doma (!) a ještě jazykem plným germanismů, — děti jsou již německé — škola a kostel je odrozují. — Lid sám nedůvěřivě se dívá na každého cizince, kdo by s ním chtěl venku mluviti jazykem domácím, ač vrozené pohostinnosti nezapře.

A přece možno s jistotou říci, že časté slovanské zájezdy, turistické vycházky do Lužice Dolní jak Horní, by je tento nejmenší nárůdek posílily a jistě — ne-li zachovaly, aspoň déle udržely. Slova, jaká pronesl pověstný nepřítel luž.-srbského národa, lehnický školní rada Bock v letech 70. že »nejlépe uspíšiti smrt Lužičanů a ne je nechati při životě« jsou barbarská a nekulturní. Dnes, kdy každý národ chce žíti svůj samorostlý a vlastní život, musí býti dovoleno i Lužickému Srbu, aby žil po svém. A ostrá národní individualita, svéráznost Luž. Srbů, kterou dosud si zachovali, nám dává největší naději, že žíti bude i dále. Ovšem s přispěním všech Slovanův, a Čechů v prvé řadě. Slova největšího básníka hornol. J. B. Čišinského, jenž přirovnává Lužici k člunku, zmítaném divou bouří německou, jejž jen Slovanstvo celé může chránit a zachovati, jsou výkřikem význačným a důležitým »mementem« pro Slovany všechny! (Pokračování).

Z nových veršů M. Jahna.

Březnová neděle.

Ticho, slunno v celém kraji.
Skřivánci si rokotají,
z dáli chví se zvonu hlas,
a ty dlouhé polní pláně
otvírají odevzdaně
novému se slunci zas.

Tiše vánek brázdou letí,
zticha vlají lístky setí,
klidně sálá hřejný dech.
Mlčí pole bez oráče,
v keři hlohu skryté ptáče
tiká, jak by spalo v snech.

A co duši hněte, bolí,
rozvívá ten vánek poli —
všedního dne rmut a tíž.
Z náplně té ticha čiré,
klide vroucí, boží míre,
v prsa má též vejdi již!

Žnečka.

Srp za pás, děcko na rukách
jde žnečka rosou po lukách,
a jak ji zřím v té zeleni,
stát musím jako v zdivení.

To děcko milé! Jak by pel
je ranní cele obestřel.
Ty zraky! Tak jen kvete len,
jen blankyt je tak průhleden,
a hedvábný ten, zlatý vlas,
jak paprsk by se břízou třás,
to líčko, plané růže květ
se může takto jemně rdět,
a jako svlačec ručky ty
v šíj matčinu tak ovity,
že nedbajíc ni dálky cest
je nese jak svou ratolest
a trýzeň dne a práce tíž
snáz' na tom poli snese již.

Ó, jak ji zřím tak ránem jít,
jsem jako divným čarem zpit,
že neuniknu ani v snách
té žnečce s děckem na rukách...

Zajaté křepelce.

Nad oknem dílny truhlářovy
tlučeš jak den se budí nový,
až jak se šero slehá níž
stříbrným hlasem: »pod poli ž?«

Však proč tě kdysi z hnízda vzali,
z pšeničné brázdy kdes tam v dáli,
přistřihli peruť, v ples či tíž
nechali zpěv tvůj: »pod poli-ž?«

Člověk je sobec. Na souvrati
do klasu všecko lačně schvátí,
plní svůj špýchar, plní díž —
nač mu však tvoje: »pod poli-ž?«

Sám že je otrok dílny šeré,
zpěvačko, tobě volnost bere,
svobodným polím chce být blíž
aspoň tvým zvukem: »pod poli-ž?«

A ty mu z rána do soumraku
tlučeš, mír polí v tichém zraku,
před sebou jen tu klec a mříž
bez únavy své: »pod poli-ž?«

Cože tě zpěv tvůj nerozbolí?
Vždyť už je ticho, ticho v poli.
Myslíš naň? Marně. Zasni již.
Neptej se, jak tam: »pod poli-ž?«

V polích.

U těch našich polí, křižovatek, cest
mezi nebem, zemí Kristus rozpiat jest.

Řezba neumělá, kámen, pestrý plech,
ale vzhůru vzhlédni — z duše plyne vzdech.

Od východu v západ, od severu v jih
samy boží muky, jak by nasel jich,

samo utrpení, samo hoře, žal,
jak by tento symbol příkazem se stal,

že jen trpět máme, v hruď se stále bít,
denně chodit ve jhu, dlaní v zemi rýt,

kolena svá nížit v bázni, mlčení,
silnějšími stále k zemi tlačeni.

Či jen pro útěchu, když nás dusí tíž,
vzhlédnout smíme v polích na ten prostý kříž?

Ze života Dra Ignáce J. Hanuše*) jako professora na universitě Lvovské v l. 1838—1847.

Napsal

Jaroslav Božek.

Na Hanuše, když dovršovalo se již tříletí jeho služby jako adjunkta filosofie na universitě Vídeňské, posléze Štěstěna se usmála dne 12. září 1838, kdy jmenován byl od panovníka pro-

*) K snazšímu porozumění tohoto článku uvádíme několik dat z předchozího života Hanušova. Ignác Jan Hanuš narodil se dne 12. listopadu 1812 v Praze. Vykonav studia na akad. gymnasiu a filosofickém učení svého rodiště, vstoupil (v polovici září 1831) do kláštera Strahovského, kde jako novic obdržel jméno Cassianus, ale necítě se tam šťastným, k radě šlechetného novicmistra Stoppaniho vystoupil zase z řádu (v březnu 1832). Dav se zapsati na právnickou fakultu, poslouchal zároveň filosofické výklady prof. Frant. Exnera (jako již dříve Lichtenfelsovy) a vyučoval jako domácí instruktor děti Kajetána Nádherného, ředitele guberniální registratury, a potom v rodině bratra jeho Jakuba Nádherného, majitele tabákového velkoskladu na Malé Straně. Jakub, pronajav pak velkosklad, odstěhoval se do Slaného a odtud do Vídně, kde již o něco dříve meškala u příbuzných vědychtivá a jemnocitná dcera jeho Laura, přilnuvši zatím celým srdcem k Hanušovi. Do Vídně uchýlil se pak i Hanuš, aby dokončil svá studia právnická, ale zřekl se jich, když se mu tam poštěstilo (1835) státi se placeným adjunktem u professora filosofie Lichtenfelsa, jenž býval jeho učitelem v Praze. Takto i Hanuš dostal se na dráhu učitelskou, a zjednav si hodnost doktora filosofie (rigorosními zkouškami v Praze 1836), ucházel se po delší dobu marně o professuru na rozličných universitách, aby mohl pojmouti za choť svou nevěstu Lauru. Ve Vídni Hanuš spřátelil se s právníkem Aloisem Kalinou (později minist. radou z »Urbanova«), rodilým z Jindř. Hradce, a býval zván od jeho rodičů, aby o prázdninách pobýval u nich v tomto městě. Důvěrnými známými rodiny Kalinů byli piarista a gymn. praefekt Jindřichohradecký Hubert Hudec i jeho přítel a častý o feriích host Tomáš Bratránek, Starobrněnský augustinian, jenž rovněž tou dobou ve Vídni studoval a byl r. 1839 povýšen za doktora filosofie. Čiperný, společensky obratný a vtipem překypující Hanuš stal se záhy oblíbencem u všech členů přátelské té družiny a zvláště Hudcovým miláčkem. -- S Al. Kalinou, Bratránkem a Hanušem obcoval důvěrně ve Vídni také Rud. Eitelberger z Olomouce, oddávaje se studiím filologie a umění, později (1863) řádný professor historie umění na tamější universitě. Eitelberger proslul svou péčí o vyhledávání a zachování uměleckých i historických památek, o zvelebení uměleckého průmyslu v Rakousku, jakož i o zřizování vzdělávacích ústavů toho oboru. Jeho podnětem zabořil se Hanuš ve Vídni do filosofie Heglovy.

fessorem toho předmětu na universitě Lvovské. Úřední zprávu o tom zaslal mu dne 5. října t. r. vicerektor filosofických studií ve Vídni Heintl, ukládaje mu, aby se co nejdříve odebral na nové své působiště a přihlásil, u zemského gubernia ve Lvově o dekret ustanovovací. Zároveň byly mu vysloveny díky za dosavadní platné služby ve Vídni, kdež, jak zpráva připomínala, získal si vážnost jak žáků tak i professorů svou mravní povahou, skromným a důstojným chováním, mnohostrannými a důkladnými vědomostmi, neunavnou pilností a upřímnou láskou k vědě.[1])

Radostná zvěst oblažila nejvíce Lauru Nádherných, ušlechtilou nevěstu zánovního professora; neboť konečně přišla chvíle, kdy jejich sňatku, již delší dobu chystanému, mohlo býti požehnáno. Stalo se tak již dne 8. října t. r. v kostele předměstí Neubau, načež mladí manželé vydali se ihned na cestu do hlavního města Haličského, jehožto tehdejší podobu popsal nám K. Vlad. Zap. [2])

Toho, kdo blížil se městu od západu, vítal již z dálky »Svatý Jur«, zelený pahorek s kostelem, sídlo metropolity ruského a jeho kapituly. Za pahorkem objevila se brzy rozlehlá kotlina, věnčená na protější straně horou Lysou, pokrytou malým porostem, Zámeckou (na které však již bývalého zámku nebylo) a pustou horou Lví. V dolině pod těmi výšinami hemžila se spousta domův a domečků, tmavých šindelových střech a štítů. Tam, kde se zdálo býti jádro města, kde totiž domy se jaksi nejvíce tísnily, vyčnívalo plno třpytících se věží kostelních a klášterních,[3]) mezi nimi také tenká, bílá věž radniční. Předměstské ulice byly ještě nedlážděny, plny prachu, bláta a nezastavěných mezer v pravo i v levo, které ohraženy byly zatím dřevěnými parkány. Od západu vjížděl jsi mezi dvorky a zahrádkami do větší ulice Grodecké, a odtud na rozsáhlé prostranství, podélně od jihu k severu rozložené. Tam bila v oči uprostřed ohromná budova hraběte Skarbka s divadlem, k níž po levé ruce přiléhalo náměstí Krakovské, po pravé široká a dlouhá ulice (»Dolejší valy«), zřízená na místě někdejších hradeb městských; jejím prostředkem protékal potok Peltev, vroubený stromořadím. Po jedné straně této zánovní ulice vynikalo z řady velikých budov zvláště sídlo zemské vlády, na protější několik dvoupatrových hostinců, židovských i křesťanských. Před nimi stávali premovaní vrátní, hojně čeládky polských šlechticů, Krakoviaci a Kozáci v pestrých oblecích i hejna židovských faktorů.

Středištěm vnitřního města, protkaného těsnými ulicemi, byl starý rynk, do čtyr úhlů světa svými stranami směřující, obklíčený stejně vysokými, ale úzkými domy, v nichžto byly umístěny obchodní krámy, vinárny, cukrárny, knihkupectví, lékárny a p.

---

[1]) Úřední ta listina uložena vedle jiných úředních při literární pozůstalosti Hanušově v Museu král. Česk.

[2]) K. Vl. Zap: »Připomínky ze Lvova« (Čas. č. Mus. 1845, str. 555—586).

[3]) Podle Zapa bylo ve Lvově 18 kostelů latinských, 8 slovanských, 1 arménský, 1 evangelický a 10 klášterů.

Na rynku, v jehožto prostředku stála nová radnice, byl shon lidí největší a hlaholila pestrá směs jazyků. V tehdejším Lvově počítalo se kolem 70 tisíc duší (r. 1845 dle Zapa 75 tisíc); z nich třetina byli Židé, dvě třetiny Poláci, Malorusové, Arméni, Čechoslované, něco Maďarův a Němci původu domácího i zahraničního. Co do náboženství bylo evangelíků nejméně proti valné většině katolíků (latinského, řeckého a arménského obřadu) a Židů. Podle politického smýšlení dělili se tito obyvatelé ve dva protivné tábory, jichžto příslušníci na sebe hleděli s patra a nedůvěřivě, nestýkajíce se pospolu, než nutkala-li je k tomu živnost nebo úřad: v tábor polský a německý.

Polský (do něhož však hlásilo se i mnoho Malorusů) prodchnut byl ideami velkopolskými, roztesknĕn zmarem povstání Varšavského (v l. 1830—1831) a znovu rozčilen obsazením republiky Krakovské (obviněné z přechovávání cizích emigrantů a osnování stálých nepokojů) od vojska sousedních mocností (r. 1836), z nichžto Rakousko ponechávalo tam svou posádku až do r. 1841. Tento tábor a jeho snahy byly úzkostlivě sledovány od Františka barona Kriega z Hochfeldenu, správce praesidia při guberniu Lvovském (od konce r. 1832 do r. 1847), jenž právě svou tuhou policejní vládou spíše ještě více rozdmychoval než tišil vření mezi vlastenci polskými, vládnoucími ústavem Ossolińských a těžícími z jeho knihovny, čítárny, rozmanitých sbírek a knihtiskárny na prospěch svých národních i literárních snah. — Do tábora německého hlásili se vedle Němcův a Židů všichni podporovatelé centralistického, germanisujícího byrokratismu Vídeňského, po výtce úředníci ze všech koutů mocnářství přivolaní, mezi nimi zvláště policejní ředitel Sacher-Masoch (známý později v Praze svou nepřízní k Palackému), a vojenští důstojníci původu nedomácího. Úředníci, jimžto svědomí nebo politické přesvědčení velelo státi uprostřed mezi oběma tábory, zakoušeli arci přes to hojně hořkostí. Pouhá sympathie Polákům nedostačovala a Němcům (i úřadům) bývala zase známkou skrývaného smýšlení revolucionářského.

Hanuš ubytoval se ve Lvově na předměstí Lyczakowském, rozloženém na východě od centra městského, v domě č. p. 140. V těchto končinách bylo tehda ještě domů pořídku, ale za to mnoho zahrad. Také k Hanušovu obydlí družila se zahrada, zdvíhajíc se po terasách do vrchu dosti vysoko. Byla odtud příjemná podívaná na velkou část města, dolinu vyplňujícího, i na budovu universitní. [1])

Ústav tento skládal se ze 3 fakult (theologické, právnické a přípravné filosofické) a učiliště lékařsko-chirurgického.[2]) V čele jeho stálo »consistorium« 5 direktorů (3 správců fakult, 1 správce učiliště a 1 direktora gymnasií celé provincie), 3 děkanů fakult

---

[1]) Tato data zvěděl jsem od velect. dcer Hanušových: slč. Dóry a Kleméně, a sestry jejich pí. Miliny Kocurové.

[2]) Srovn.: Dr. Ludw. Finkel i Dr. Stan. Starzyński: »Historya uniwersitetu lwowskiego. Lwów, 1894.« I. sv., zvl. str. 284. a násl.

(mezi něž z právnické nesměl býti pojat professor práv) a 4 seniorů; předsedou konsistoria byl vždy rektor Magnificus.

Direktoři jakožto správcové fakult byli vybíráni stále z vyšších úředníkův administrativních anebo soudních. Měli povinnost (jako na jiných tehdejších universitách mocnářství) podávati vládě rok co rok obšírný referát o stavu studií a dozírati na politické chování jak posluchačů universitních (jichž bývalo v letech čtyrycátých minul. stol. úhrnem 1100—1400, na filosofii v prvním ročníku kolem 240, v druhém asi 160) tak professorů. Při posuzování professorů hleděno nejen k odborným vědomostem, ale i na způsob výkladu, zvláště pak na to, zda přidržují se učebnic od vlády předepsaných, a jaký vedou život soukromý. Školní rok počínal se před r. 1839 vždy dne 1. září, po r. 1839 vždy dne 1. října inaugurací, která slavena byla bohoslužbou a zahajovacím výkladem nejmladšího professora za přítomnosti praesidenta Kriega.[1]) Tento a s ním Sacher-Masoch nepřestávali pak po celý školní rok bedlivě stopovati každičké hnutí mezi universitní mládeží. Stíhání, věznění a vylučování žáků vysokých škol dálo se den co den, ale neneslo očekávaného ovoce; mladí lidé tím více tíhli k tajným spolkům a konspiracím, zvláště tam, kde pospolitě bydleli, totiž jako chovanci ruského i polského semináře a jako stipendisté akademie stavovské. Policie dávala si předkládati seznamy studentů, kteří nedbale chodili do přednášek universitních a opozaďovali se ve studiích, a udávala je brzy »pro neslušné chování v divadle«, brzy »pro šíření veršovaných letáků«, brzy »pro politické pikle, podezřelé potulování, podezřelé spisy a jiné věci«, které při prohlídce bytů nalezla. Od r. 1841 každý studující, jenž chtěl býti posluchačem universitním, musil přinésti k zápisu také policejní povolení k pobytu ve Lvově; zároveň přikázáno bedlivě si všímati špatných známek z náboženství a mravů na předložených vysvědčeních. Professoři ustavičně se radili o věcech disciplinárních.

Za učitelování Hanušova ve Lvově byl direktorem filosofických studií (s vyučovacím jazykem německým) nejdéle soudní rada JUDr. Adolf Pfeiffer, zůstávaje v tom úřadě od r. 1839 do r. 1846, kdy direktorát přešel na ředitele universitní knihovny Františka Strónskiho. Tento ušlechtilý a jemnocitný muž byl před příchodem Hanušovým professorem filosofie, již vykládal dle učebnice Likavcovy, schválené od vlády a zavedené od r. 1820. Ale r. 1833 papežský nuntius ve Vídni zdvihl takovou prudkou žalobu proti té knize, že očekáváno suspendování jejího auktora (tehdáž professora filosofie na universitě ve Št. Hradci).[2]) Strónski, zakusiv několik úředních výtek pro své výklady, zmalo-

[1]) Gubernatorem byl (od 20. list. 1832) arcivévoda Ferdinand z Este, ale vedení úřadu praesidiálního měl baron Krieg.

[2]) Dr. S. Frankfurter: »Graf Leo Thun-Hohenstein, Franz Exner und Hermann Bonitz. Wien, 1893. Alfr. Hölder,« str. 67. — Toho času Exner, zamýšleje sepsati učebnici pro své posluchače v Praze, zalekl se osudu, který hrozil Likavcovi, a upustil od toho úmyslu.

myslněl, a když naskytlo se mu (r. 1836) místo v bibliothéce, ochotně zřekl se učitelování. Po něm supplovali po dvě léta jeho stolici adjunkti Mik. Lipiński a Jos. Jaeger, ucházejíce se o ni, ale nedosáhli jí, nýbrž Vídeňský adjunkt Hanuš, jenž později také dvakráte (r. 1840 a r. 1847) na fakultě děkanoval. Po jeho boku působili na filosofickém učení: historik Jos. Mauss, rodilý z Badenska, mathematik Ign. Lemoch (Čech z Netvořic), fysik Aug. Kunzek ze Slezska, klassický filolog Kar. Tangl z Korutan, přírodopisec MUDr. Rud. Kner z Hor. Rakous, professor náboženství a paedagogiky Frant. Amtmann z Moravy; ze zástupců mimořádných stolic uvádíme Poláka Mik. Michalewicze, jenž přednášel o řeči a literatuře svého národa. Professoři tito byli co do osobní povahy muži řádní a některou svou předností posluchačům dobře známí: Mauss svým vtipem, bystrostí a svobodnou myslí, Amtmann dobráckým srdcem, Kunzek učitelskou obratností, Tangl veršovnickou dovedností. Ale vytrvalých a soustavně postupujících badatelů hlubšího rázu mezi nimi nebylo. O Hanušovi připomínají historikové university Lvovské, [1]) že byl na své stolici filosofické již zcela jiná hlava nežli jeho předchůdci, »uczony rozleglej wiedzy i welkiego pokroju«, při tom však přísný, bezohledný, a že rád vytýkal studentům »bezhlavost«; nicméně, jak níže doložíme, vážili si ho (jak se zdá) pro jeho spravedlnost, důkladnost a živost výkladu. Zprva zápasil na kathedře s některými nesnázemi. Chtěl v předmětech obligátních přidržovati se co možná učebnic předepsaných (z r. 1835) co do obsahu a látkové posloupnosti a toliko opravovati neb vysvětlovati ústně některé jejich nedostatky. Ale jeho posluchači (valnou většinou Poláci a Malorusové) byli zvyklí takové glossy zapisovati si do sešitů, jenže málo jich přicházelo na universitu s dostatek němčiny a jejího pravopisu znalých. Tím se stávalo, že poznámky studentů hemžily se chybami. Z té příčiny dozírající direktor Pfeiffer doléhal na Hanuše, aby žákům svým dal co nejdříve do rukou učebnice tištěné, jím samým sepsané. Ježto zápisky »fysiků« bývaly celkem správnější nežli nevycvikovaných ještě »logiků«, Hanuš umínil si skládati příručky nejprve pro tyto a pak teprve pro ony. [2]) Všechny dohromady měly tvořiti jakýsi souvislý cyklus, zahájený dušeslovím a logikou, postupující k metafysice a ethice, a ukončený stručnou historií filosofie. [3]) Literární pomůcky k těmto (a také k jiným) svým pracím Hanuš shledával jednak v universitní knihovně Lvovské, jednak dostával z Vídně prostřednictvím svého přítele Rud. Eitelbergra, jenž při tom zmi-

[1]) Finkel-Starzyński: »Hist. uniwers. lwow.« I. sv., str. 224—225; úsudek těchtoh istorikův o Hanušovi jest příliš drsný; že by byl Hanuš ucházel se ze Lvova hned o professuru na universitě Pražské (a ne dříve o stolici v Olomouci), je nesprávno.

[2]) Srovn. rukopisnou Autoapologii Hanušovu z r. 1852, uloženou při jeho lit. pozůstalosti v Mus. kr. Česk.

[3]) Srovn.: Dr. Ign. J. Hanusch: »Handbuch der Erfahrungs-Seelenlehre. Lemberg, 1846, II. umgearb. Aufl.«, kde v předmluvě k prvnímu a druhému vydání knihy o tomto cyklu jest zmínka.

ňoval se v dopisech svých [1]) o rozmanitých novinkách z hlavního města nad Dunajem, o uměleckých výstavách, jichžto byl již tehdáž horlivým milovníkem, o svých stycích s rodinou Jakuba Nádherného, tchána Hanušova, o Bratránkovi, Pompeovi (jenž stal se adjunktem filosofie ve Vídni po Hanušovi) a jiných svých známých, o korrespondenci své s Al. Kalinou (jenž vstoupil do soudní služby na Moravě), o svých studiích, své četbě a p. — Eitelberger a jeho důvěrníci bavili se potají rádi spisy Heglovými a dvou filosofických škol, které po smrti Heglově vznikly: [2]) »pravice«, která po boku Hengstenbergově a v jeho časopise (Evangel. Kirchenzeitung) nepřestávala dokazovati, že její filosofie shoduje se s křesťanským dogmatem, a »levice«, která rozbírajíc kriticky dogmata i politické ideje, dospěla v theologii své k atheismu a v politice k radikalismu. Dílo Davida Strausse »Das Leben Jesu«, vyšlé r. 1835 v Tübingách, Ludv. Feuerbacha »Das Wesen des Christenthums« (z r. 1841) a orgán mladohegelianů »Hallische Jahrbücher«, v němžto v l. 1838—1842 Ruge a Echtermeyer hlásali svůj (i politický) radikalismus, čítaly se také v Rakousku jako »zapovězené ovoce« se zálibou, vedle nich však i polemika, kterou ozýval se proti Heglovi klerikální historik Jindř. Leo v Dobrosoli. Hanušovi a jeho choti byly zasílány některé z těchto literárních novinek za tepla do Lvova. Ještě r. 1845 oznamoval Hanušovi jeden z Vídeňských jeho přátel anonymně, [3]) že se rozbalují na poště dopisy, adressované professorům, kteří jsou v důmnění hegelianismu. »Vzpomínám dob, kdy jsme mladí lidé na právech začali nositi dlouhé vlasy a vousy; nyní větří se za tímto dětinstvím Heidelberské smýšlení, [4]) a dospěli jsme již tam, že policie na jednom z nás pletla se frisérovi do řemesla.« Sám praefekt Jindřichohradecký Hudec čítal rád (vedle spisů Bolzanových) Straussovy Deutsche Jahrbücher a Feuerbachovo »Wesen des Christenthums«, ba dával je úmyslně do rukou i tamnímu gymnasijnímu katechetovi (Janu Zátkovi), [5]) ač v ty časy již proti josefinskému duchovenstvu a Bolzanistům, jakož i proti intelligentním laikům, holdujícím náboženskému liberalismu neb i indifferentismu, sestupovalo se v pevný šik orthodoxní kněžstvo katolické v Čechách i na Moravě. V Brně Frant. (Matouš) Klácel, professor filosofie na biskupském ústavě, byl vlivem německých kanovníků Jana Kutschkera a Ferd. Pandschaba na biskupa Ant. hr. Schaffgotsche jako hlasatel Heglovského pantheismu (a buditel

---

[1]) Listy Eitelbergrovy najdeš v Mus. kr. Č. při liter. pozůstalosti Hanušově.

[2]) Srovn. Dr. Th. Flathe: »Das Zeitalter der Restauration und Revolution 1815—1851,« Berlín 1883 (Allgem. Gesch. in Einzeldarstellungen IV.), str. 414—433.

[3]) List tento je při liter. pozůst. Hanušově v Mus. kr. Česk. a datován 9. ledna 1845.

[4]) Snad proto, že v Heidelberce vyšla (r. 1830) Heglova »Encyklopaedie der philos. Wissenschaften im Grundrisse«, 3. vyd.

[5]) Viz mezi Hudcovými listy (při lit. pozůst. Han. v Mus. kr. Č.) dopis jeho Hanušovi ze dne 14. břez. 1844.

národního vědomí) s úřadu svého (dne 29. září 1844) složen.[1]) A ještě neutichlo pohnutí veřejnosti, vzbuzené affairou Klácelovou, když zpráva o jiné události sensační, tentokráte z Německa, rychle k nám se šířila. Koncem r. 1844 přinesly totiž »Sächsische Vaterlandsblätter« otevřený list k Trevírskému biskupu Arnoldimu jako »Tetzlovi 19. století«, že v kostele vystavil věřícím k uctívání roucho Kristovo, utkané prý od P. Marie, a dal tím podnět k nekonečným processím prostého lidu do svého sídla. Auktorem listu byl Jan Ronge, suspendovaný kaplan v Grodgově (Hor. Slezsku) pro dřívější již svůj článek (»Rom und das Breslauer Domkapitel« z r. 1843) v týchž novinách. Ronge, vyobcován byv z církve od biskupa Vratislavského, vyzýval katolíky, aby, odpadnouce od Říma, sestupovali se v církevní obce německokatolické, jichžto pak roku 1846 čítalo se již 298 s 60.000 údův.[2]) I po Čechách a nejvíce po Praze roztroušeno bylo hojně českých i německých výtisků Rongeova vyzvání, a ježto jeden z nich zachoval se nám též v literární pozůstalosti Hanušově, lze říci, že také jej věc nemálo bavila. Není pochybnosti o tom, že také on smýšlel o náboženství a církevních řádech velmi liberálně, jako jeho Vídeňští přátelé a Hudec, jak tomu svědčí některé úsudky o těchto věcech v jejich dopisech i tón, kterým se o nich vyslovují; všaktě sám Václ. Vlad. Tomek tou dobou nevážil si hrubě »vyvinutí positivného jak ve státu, tak v církvi«.[3]) Na rozdíl od těchto mužů byl však Hanuš, plný ohně a přímosti, mnohem méně prozřetelný ve svých výrocích, i když se mu namanulo obcovati s duchovními osobami, které ve svém církevně-katolickém přesvědčení byly naprosto nedůtklivy.[4])

Školský úřad i domácnost ve Lvově Hanuš zprva si liboval, jak zřejmo z dvou jeho listů (k Al. Kalinovi a Hudcovi) z r. 1839:[5])

[1]) Srovn. rozpravu St. Součka »Klácelova filosofie řeči české a spor jí vznícený« (Listy filologické, 1905. Roč. 32.) a feuilletony Jana Kabelíka v pol. denníku Času 1908 »Ke stým narozeninám Matouše Františka Klácela«.

[2]) Flathe: »Das Zeitalter der Restaur. u. Revolut. 1815—1851« (Allgem. Gesch. in Einzeldarst. IV. Hauptabth.) str. 430—433. Srovn. »Paměti Jos. V. Friče« I. str. 226—227.

[3]) V. V. Tomek: »Paměti z mého života.« Díl I. (Novoč. bibl. nákladem Mus. kr. Č., č. XXXVIII.) str. 137—138.

[4]) Ještě roku 1847 (13. října) psal Tatzauer ze Lvova za Hanušem do Olomouce, aby v obcování s duchovními byl opatrný, byť nikoli pokrytcem. »Man darf sich im Umgange mit ihnen nicht sorglos gehen lassen, man muss gewisse Meinungen, Dinge und Verhältnisse schonend, vielleicht sogar ausweichend behandeln, sie in gewisser Weise wie Damen nehmen,« etc. etc. — List jest v Mus. kr. Čes. při liter. pozůst. Hanušově. — R. 1852, když Hanuš byl od vlády zbaven professury na universitě Pražské jakožto Heglovec, obránce vlády vyčítal Heglově filosofii »destruktivní« směr v praxi, kterému přičísti jest »Straussovský, historický nihilismus, Feuerbachovský anthropologismus a Rongianismus«. Srovn.: »Der verderbliche Einfluss der Hegel'schen Philosophie. Vom Verfasser des Antibarbarus logicus«; brošurka ta vyšla v Lipsku 1852.

[5]) Německy psané ty listy jsou v rukou sleč. Dóry a Klemény Hanušových.

»Nacházím mezi jinochy výtečné hlavy a přes to, že jsem dosti přísně klassifikoval, zjednal jsem si vážnost u mnohých, alespoň u lepších. Žiji pouze svému povolání a těší mne, když vidím, jaký mám vliv na duševní vývoj svých posluchačů. Ne tu tak zle, jak se snad někdo domnívá, ačkoli bych zde umříti nechtěl, zde — v té zemi stranami rozeštvané. Universitní knihovna jest co do spisů filosofických dosti dobře zásobena, a bibliothékář sám milý učenec. Páni kollegové jsou též dosti líbezní a družní, ač jsem se ještě se žádným nedal v přátelské styky.« Velebí Kalinovi svou Lauru, že jest nejlepší hospodyňkou, a dá-li Bůh, že bude i nejlepší matkou; že vede domácnost s neunavnou pílí a dovedností, jako by již po léta si nastřádala vzácných zkušeností, a při tom že ustavičně čte a prohlubuje své duševní vzdělání. Podobně vychvaluje svou choť i Hudcovi, připomínaje, že Laura brzy asi »oblaží svět novým filosofem. Jsem s ní velice šťasten, šťastnější, nežli jsem se kdy býti nadál«. (Pokračování.)

Josef Žemla:

Divoká jízda.

Kudy jsme to jeli? Pouští, přes močály,
přes vývraty, klestí, soutěskami skal.
Ořům okřídleným zraky ohněm plály,
bič jak Neznámého do dálky je štval.
Kola divě hrčí, prach se vzadu zvedá,
my však stále jenom letíme kams v před
cestou nad propastí, pod skalou, jež šedá
v svitu měsíčním tak hrozně mámí hled.

Kudy jsme to jeli? Jaký je náš cíl?
Marně ptám se v předu jezdce tolikrát . . .
Mlčí, práská! Jedem stotisíce mil.

Pohlédnu naň blíže — v plášti samý hnát — —
A když procitl jsem: svého žití děj
chápal jsem jak jasnou bolu epopej.

Zimní večer.

Stříbrný srpek měsíce
v oblacích časem se tratí,
na větvích jehliček tisíce
v záři té počíná pláti.

Mlha se snesla níž ku zemi,
bělostné chuchvaie tvoří,
co nebe hvězdnými písněmi
jiskří, a plane, a hoří . . .

Mráz se již uchopil otěží,
divoce krajinou letí,
devátá odbila na věži,
sen slétl na víčka dětí.

Však ticho nesmírné kolkolem
na ztuhlou zemi se kloní;
a Mráz si objíždí celou zem
bílými, ryčnými koni.

O vyučovací radě vídeňské.

Dle zápisu účastníků.

Napsal

Jan Šafránek.

Ode dávna se říká: Kdo vládne školou, vládne generacemi, které škola odchovává. Proto také byla a dosud je škola politicum. Kterým směrem a jakým duchem se mládež ve škole vzdělává a vychovává, toť předůležitá otázka. Jejím řešením zprvu církev se zabývala, pak stát. Byl-li tu zájem státní moci souhlasný se snahou národa, jenž těšil se politické samostatnosti, přineslo řešení otázky školské přirozeně nejširším vrstvám společnosti hojné požehnání, poskytujíc a vybírajíc z pokladů vědění lidského vše nejlepší a nejpotřebnější pro rozvoj osvětový. Ale u národa, jemuž nebylo popřáno politické samostatnosti, leckdy z nařízení a zařízení školského vanul mrazivý vítr poručnictví a péče otčimské . . . Nestranné a spravedlivé dějiny zápasu našeho o českou školu podají toho úžasný doklad. Bohužel, nebude to tak brzy; ještě hojně uplyne času, než bude národ český pánem své české školy, než bude míti stánků své vlastní osvěty a vzdělanosti tolik, kolik mu jich přináleží dle jeho číselného počtu a poplatnosti . . . .

Platí-li dosud zásada, že je škola politicum, nepodivíme se, že k určování výchovných idejí a vší činnosti naukové, pro kontrolu vší práce školské, vzešlo v našem životě ústavním ministerstvo veřejného vyučování 23. března 1848, aby řídilo osvětové snahy a vývoj všech národních kmenů mnohojazyčného našeho státu. Správou jeho pověřeni byli po sobě ministři spravedlnosti: hrabě Ludvík Taafe, svob. pán František Sommaruga, po nich ministři vnitra: Antonín svob. pán Doblhof a hrabě František Stadion, za jehož zodpovědnosti skutečnou správu vykonával dr. Josef Alexander sv. pán Helfert. Za dobu ne celých šestnácti měsíců mělo ministerstvo vyučování čtyry správce. Teprve 28. července 1849, když k veřejnému vyučování přidružily se záležitosti kultu, jmenován byl prvním skutečným »ministrem věcí duchovních a vyučování« Lev hrabě Thun a zůstal jím do 20. října 1860. Muž velikých koncepcí, neúmorné píle, znamenitý organisator, přešťastný ve volbě svých rádcův a pomocníků. Stačí uvésti jména: dr. František Exner, Heřman Bonitz, J. Vahlen, Fr. Miklosič, J. A. Helfert, P. J. Šafařík, Jos. Jireček . . . Právem zasloužil si Lev hrabě Thun obecného uznání, jemuž s hlediska říšského a obecně kulturního se těšil až do pozdních chvil svého požehnaného věku. Organisaci škol vysokých a středních v naší říši dal základy nerozborné. Ale s hlediska českého dlužno význam jeho ještě po jiné stránce oceniti. Pak přesněji a správněji dopadne úsudek o jeho činnosti úřední. Mám na mysli jeho po-

měr k naší národnosti a našim osvětovým tužbám. Vznik a vývoj názorů jeho o mateřském jazyce, jako základu všeho vzdělání, o kulturních potřebách českého národa lze dobře stopovati; od r. 1842, kdy vydal svou studii »O nynějším stavu české literatury a jejím významu«, kdy ujímal se ujařmené naší větve slovenské, až do r. 1882, kdy v panské sněmovně rady říšské vřele se zastával požadavku zřízení české university, naskýtá se hojně podnětů pro rozbor této otázky. Vrcholným bodem vší jeho veřejné činnosti a spolu jeho labutím zpěvem byla řeč duchem státnickým a filosofickým provanutá, v níž silou vzácného svého charakteru hájil na zemském sněmu r. 1884 jednoty a celistvosti království Českého proti návrhu Herbstovu na roztržení naší vlasti . . .

Odstoupil s křesla ministerského, když vydán byl neodvolatelný diplom říjnový, dle něhož zásadně přiznáno bylo právo zemským sněmům, aby měly péči o úkoly vzdělavací. Červánky českých nadějí, že starost o vzdělání národní bude přenesena na domácí půdu, aby národové naší říše mohli si dle vlastních potřeb a cílů upraviti otázku školskou, netrvaly tuze dlouho. Bylo sice ministerstvo kultu a vyučování *formálně* zrušeno, přestal sice centrální samostatný úřad nejvyšší správy školské, ale Thunův věrný a spolehlivý pomocník, zkušený a v zákonodárství školním vynikající odborník dr. J. A. sv. p. Helfert přešel jako odborný přednosta věcí, týkajících se kultu a vyučování, do nově utvořeného *ministerstva státního.* Pod dozor politické moci postaven byl úřední odbor školský. Za hraběte Agenora Goluchowského nebyly ještě patrny následky provedené změny; ale když 13. prosince 1860 nastoupil v úřad státního ministra Antonín rytíř Schmerling, poznal i Helfert, že centralistickým choutkám nového přednosty stěží vyhoví jeho stanovisko klerikálně konservativní. Proto r. 1863 odstoupil. Nástupce jeho vyhledal si státní ministr v kruhu *svých politických přátel.*

Byl jím Leopold Hasner, rytíř z Arthy. V ústavním životě tehdejším stoupala právě hvězda jeho slávy do zenitu. Jsa ve věku mužné síly, čtyrycetipětiletý, od r. 1848 žurnalisticky činný, dobře byl znám v pražské společnosti, neboť se narodil v Praze, dne 15. března 1818. Jako professor národního hospodářství při universitě měl přátele nejen v kruzích německé intelligence, nýbrž také v kruzích českých buditelův a vlastenců. R. 1861 nabyl svornou volbou Čechův i Němců mandátu na zemském sněmě království Českého, z jehož středu vyslán byl na radu říšskou. Jako náměstek předsedův a později jako předseda říšské rady uplatnil se jednak svým bystrozrakem a vzácnými schopnostmi, jednak též v životě veřejném tak důležitou uhlazeností a bezvadností v styku společenském. Není tudíž divu, že záhy k němu přilnul státní ministr Schmerling a že r. 1863 uchystal pro Hasnera výhodné místo. Rozhodl se totiž, že dosavadní obor ministerstva vyučování, který přidělen byl k státnímu ministerstvu, přemění v nový ústavní útvar, *v říšskou vyučovací radu.* Za před-

sedu jejího určil Hasnera. O tom vypravuje Hasner ve svých »Pamětech«: »Na zimu 1862—3 vrátiv se do Prahy věnoval jsem se opět horlivě jednak práci universitní, jednak sněmování zemskému. Tehdy došlo mne psaní Schmerlingovo, v němž nabízel mi předsednictví v rakouské vyučovací radě. Nový úřad měl se státi poradným sborem ve všech otázkách, týkajících se vyučování v celé říši. Jeho předsedovi obmyšlena byla hodnost sekčního chefa. Pro mne daleko čestnější a lákavější, nežli ta hodnost, zdálo se *samostatné náčelnictví* v úřadě, jemuž se přikazoval obor působnosti tak rozsáhlý. A ježto jsem tušil, že dříve či později rozloučím se s kathedrou universitní, přijal jsem nabídku, která nicméně povaze a zaměstnání mému byla bližší, než kterákoli jiná. Přesídlil jsem tedy do Vídně nejprv sám, později po letním venkovském pobytu i má rodina.« O tom, že se chystá zřízení vyučovací rady, byl Hasner předem dobře zpraven; věděl také, že velice vlivné kruhy na místo předsednické doporučovaly vysoce váženého slavistu vídeňské university, professora Fr. Miklosiče; ano, pokládalo se jeho jmenování téměř za jisté. Váha Schmerlingovy vůle dopadla ve prospěch Hasnerův; Hasner pak dovedl svou osobní způsobilostí nejen uklidniti zklamání v kruzích, kde jmenování pražského professora rozladilo, nýbrž dokonce získal si Miklosiče, po něm Bonitze, Hocheggera, Littrowa.

Z lůna vyučovací rady vzešla skutečně řada znamenitých návrhů, poněvadž Hasner uměl si získati k odborným pracím síly vynikající. Věděl, že připravuje půdu k obnovení ministerstva kultu a vyučování, jak obmýšlel centralista Schmerling. Ba věděl také, že ministrem tím nebude nikdo jiný než on sám, bude-li půda dobře připravena. Ohled k zásadám říjnového diplomu, k právům a působnosti zemských sněmů, ukládal mu za povinnost, aby jednal obezřetně, aby pod rouškou odborných a čistě věcných otázek, jež vyučovací radě byly předkládány, zastřeny zůstaly záměry centralisačních snah, pokud toho bylo potřeba. Podařilo se mu to povoláním odborníkův a znalců školství. Také u nás.

V září 1864 Hasner prodléval návštěvou v Praze. Znal z dřívějších let sklon českých tužeb k samosprávě i naděje, které Čechové upínali k zásadám neodvolatelného diplomu říjnového, znal však také jejich lásku k české škole; neboť žil mezi nimi, kdy zápasili o první počátky národního vzdělání na základě mateřského jazyka. Doufal, že získá Čechy, neb aspoň nakloní si je a zlomí zásadní odpor proti vyučovací radě říšské, povolá-li do ní také z jejich řad odborníka na slovo vzatého a vlastence zasloužilého. Z dřívějších let bylo mu známo úsilí *Karla A. Vinařického* v zápasech za právo jazyka českého ve škole, v úřadech a v kostele; z úředních akt vídeňských seznal, kterak si vážili v bývalém ministerstvě jeho účasti při skládání a vydávání čítanek pro národní školy. Také byl dobře zpraven o tom, kterak Vinařický ostrými články v časopise musejním potíral poněmčovací snahy pověstného školního rady J. Maresche. Shledával tedy,

že osoba Vinařického nad jiné byla by způsobilou k jeho záměrům nejen z důvodů věcných, nýbrž i z ohledů národních. A zjednati náladu v české veřejnosti pro vyučovací radu pokládal si za veliký zisk pro cíle další. Dne 18. září vyhledal Vinařického v jeho bytě na Vyšehradě a při návštěvě déle než půl hodiny trvající přiměl jej, že nebránil se svému povolání do vyučovací rady. Ostatek zařídil ve Vídni. Vinařický jmenován členem vyučovací rady a účasten byl jejího zasedání od 5. do 29. října 1864.

O vyučovací radě neproniklo mnoho do veřejnosti; co Hasner sám v »Pamětech« poznamenal, jest kusé a strannické. Zajímavý však příspěvek — a pro nás velice cenný — podávají soukromé listy, které Vinařický poslal té doby svému příteli a švagrovi *Václavu Hálovi*, toho času radovi při krajském soudu v Hradci Králové. Hála jako soudní úředník v Mladé Boleslavi, později jako okresní soudce v Turnově, náležel do sboru vlastenců českých, kteří shromážděni byli ve společnosti musejní a Matici české, nehlučně ale vydatně pomáhajíce věci národní.

Z Turnova častěji dojížděl k přednímu buditeli tamní krajiny, Antonínu Markovi, děkanu v Libuni, ježto náležel do hloučku jeho osobních a literárních přátel. V březnu 1855 přestěhoval se do Hradce Králové. K častému dopisování s Vinařickým zavdaly podnět nejen svazky příbuzenské, nýbrž také zájmy národní. Hálovi svěřil Vinařický leccos o poměrech a jednání ve vyučovací radě. Z toho, co zachováno, uvádíme všecko. Je to nad míru důležité.[1]) Dne 10. října 1864 psal Vinařický z Vídně: »Jsem chvála Bohu dokonale zdráv. Bydlím a stravuji se u přívětivých otců Františkánů. Sezení bylo posud čtvero minulý týden; zítra a pak opět každý den budou se odbývati od páté hodiny odpoledne, obyčejně do půl deváté večer. Debaty jsou živé. Jak se samo sebou rozumí, předsedá pan dr. rytíř Hasner. Stanoviště vlády naznačuje a také předlohy hájí ministerský sekretář Hermann. Votantů přísedících jest jen šest: ministerský rada Fickr, kanovník Stöger, farář Palec z Otogrünu u Vídně, rodem Moravan, ředitel Wieser, školní rada Herrman a já. Ministerský sekretář dr. Ambros vede protokol. Jak se podobá, sotva ten týden budeme hotovi. Věci jsou na mnoha místech uzlovité a nedůtklivé. Přípravy k poradám všechen můj zbytečný čas požadují. Den svého návratu posud nemohu určiti. Těším se na šťastné shledání s vámi.«

Dne 3. prosince 1864 píše Vinařický, navrátiv se z Vídně, Hálovi: »Domýšlel jsem se, že můj pobyt ve Vídni jen asi čtrnáct dní trvati bude: ale prodloužil se až do konce října. Bylo konečně co jednati i se zástupci židovskými i protestantskými. O čem se v poradách jednalo, psal jsem již dříve; totiž o působení obcí na školy národní jimi zřízené a vydržované.« Vyjme-

[1]) Dopisy byly mi laskavostí členů rodiny Hálovy dány k disposici, začež děkuji. Originály odevzdám českému museu.

novav opětné účastníky porad, pokračuje: »Z jiných krajin nebyl nikdo povolán. Kuziemský a Vojnarský vybídnuti byli, aby zaslali své zdání písemně. Mezi těmito pány — ryzími centralisty — bylo mé postavení dosti krušné. Nicméně jsem — odvolávaje se na § 12. našeho statutu jako zástupce zájmů své vlasti a přání národu — poukázal hned na počátku, že pro veliké rozdílnosti částí říše, království a zemí, ohledem na vyznání, jazyk, stupeň vzdělanosti a j. bylo by účelněji, aby se připravovaná předloha podala *zemským sněmům*, které nejlépe uhodí na své potřeby a přání lidu, než to neúplná říšská rada může učiniti. Vyslechli mne sice: ale připomenuto mi, že vyučovací rada na to pole se pustiti nemůže a že předloha k říšské radě jen se stanoviska didaktického se zkoumati má. Po prvním sezení řekl mi usmívavě pan vládní refererent: »Sie scheinen etwas stark provinziell gesinnt zu sein.« Já na to: »Ich glaube dies im Sinne des § 12. unseres Statutes sein zu müssen und weil ich allein aus den Provinzen vorberufen worden, glaube ich, dass in dieser Richtung mir noch grössere Verantwortung auf meine schwache Schultern gelegt worden war.« (»Zdá se, že jste poněkud silně provincielního smýšlení.« Já na to: »Mám za to, že dle čl. 12. našeho řádu takového smýšlení býti musím a poněvadž z ostatních zemí já jediný byl jsem povolán, trvám, že v této příčině ještě větší zodpovědnost položena byla na má slabá bedra.«) — V tom smyslu jsem i později často, kde třeba, opponoval a někdy jsem přece prorazil. Když pak jsme někdy po sezení bývali pohromadě u večeře, měl jsem dvakráte příležitost panu ministerskému sekretáři více říci; dixi et salvavi animam meam. Ton byl, jak se samo sebou rozumí, vždy zdvořilý. Moji dva duchovní kolegové zřídka mluvili a téměř ničeho nenamítali; jeden z nich docela se ke mně vyjádřil, že pravidlo jeho jest »málo neb nic nemluviti.« Inu, při tom pravidle netřeba radních pánů! Snad mne chtěl svou pastýřskou opatrností poučiti, abych jeho centralistické soustavě neodpíral. No, každý vede svou politiku. Má jest alespoň přímá. I ustanovil jsem se na tom, jakmile uvidím, že bych málo neb ničeho prospěti nemohl v této radě vyučovací, poděkuji se a vystoupím z ní. Svědomitě jsem se ke každodennímu rokování připravoval, i v něčem jsem prorazil, ale ne ve všem. Zatím zachováno všude poněkud heslo mnou vyslovené: Suum cuique! (Každému své!) Uvidíme, co z toho všeho pojde, Za cestu a za diety (od 3. do 30. října) dostal jsem 217 zl. S pracemi mými byli dle vyjádření uspokojeni; ale přijde-li za ně také nějaká remunerace, jak by se dle pravidla díti mělo, pochybuji; leda by pan Plener (tehdejší ministr financí) kasu pro vyučovací radu naplnil.«

Z řádků těch jasně poznáváme, kterak Vinařický vytrvale a se zájmem stál při zásadách autonomistických a při právu jazyka národního ve škole; prohlédl však průběhem debaty jasně, kam se ve vyučovací radě směřuje a který konečný cíl tane na mysli jejímu předsedovi. Proto nepřekvapují řádky, které dne

4. prosince 1864 na večer položil na konci dopisu svého k Hálovi: »Dozrává u mne úmysl, že se z rady vyučovací poděkuji. Pro postavení to cizí se mne našinci a ve Vídni bych dělal takovou figuru, jako těch několik hlasů v říšské radě.«

Plné třicetiletí neunavně zápasící bojovník za právo českého jazyka ve škole a přítel samosprávy zemské tak rozhodný, nemohl jinak jednati.

A cíle pana předsedy rakouské rady vyučovací? Dne 2. března 1867 bylo opětně zřízeno ministerstvo kultu a vyučování. Dne 31. prosince téhož roku povolán k úřadu tomu Leopold rytíř Hasner. V Pamětech v odstavci 100 dokumentoval jasně, že předsednictví ve vyučovací radě bylo jeho propravou.

V Praze, 17. ledna 1911.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

Toho dne při polední snídani vyzvala nás Maud k vyjížďce ku vzdálenému zálivu svatého Cada.

»Pojedeme kolem starého pohřebiště v Plouharnelu, i Carnac můžete prohlédnouti. Já se zatím přeplavím na ostrůvek svatého Cada. Povezu tam Stenu Wardovi nevěstu.«

Maud měla uplakané oči, ale mírný, trochu nucený úsměv pokrýval jako průhledný závoj její tvář. Upozornil jsem ji, že moře není zcela klidné, že je svatý Cado obklíčen ostrými skalisky, že bude při odlivu téměř nemožno k němu přistati. Ale ona poukázala k tomu, že toho dne nastává odliv hodinu po slunce západu, do té doby že bude se svým řízením hotova, odklad celé záležitosti že je nemožný.

»Na svatém Cadu čeká kněz i svědci svatební,« dodala a pobídla nás k pospěchu.

Věděl jsem, že v přímořské chatrči ostrova hyne ze zámoří přivezenou malarií Sten Ward, kdysi krásný, divoký námořník, otec nemanželského dítěte jedné z našich dvorských pracovnic. Věděl jsem, že Maud usiluje o církevní spojení hezounké Marion s ubohým neduživcem. A věděl jsem, že mezi divokým i v nemoci zuřivě žárlivým Stenem a lehkonohou Marion pro hádku k oddavkám by nedošlo, kdyby nad nimi s mravokárnou domluvou nestála o blaho svých poddaných pečující Maud.

Kočár čekal před zámkem. Zadní jeho nosič byl obtěžkán krásně řezanou výbavní truhlou bretoňskou. Marion, která okázalým

pláčem, jak se na nevěstu slušelo, se loučila se svou máteří, byla přioděna bohatě vyšitým svatebním krojem. Když zpozorovala, že páni usedli do kočáru, ustala plakati, jak na povel, a ač jí slzy ještě v očích stály, rozpukly se rty její v koketní úsměv, když jí mladý kočí pomahal vstoupiti k sobě na kozlík.

Koně se dali do běhu, oranžové stuhy na Marionině čepečku rozlétly se vesele do vzduchu, Petr, mladý kočí, zachytil je někdy laškovně do konečků prstů.

My uvnitř kočáru jsme dlouho mlčeli. Každý z nás soukal vlákno vlastních myšlenek. Evelynina tvář nesla stopy únavy, sledující krise mohutných rozechvění. Hraběnka dívala se do krajiny mizející podél kočáru, jakoby zřela do krajin zjevujících se v nočních snech. Maud byla bdělá, modré její oči ploužily se chvílemi tázavě mou tváří.

Zdálo se mně, že má tušení toho, co se děje v nitru její sestry, ale nechtěla připustiti podezření zločinné lásky. Nebylo jí prostě možná, míti podezření tak nedovolené vášně. Setřela slzy s očí a kráčela dále podél cest své předepsané ctnosti. Nedotkla se slovem ranní roztržky našich názorů, klidně, s nadvládnou přehlíživostí jala se mluvit o lhostejných věcech.

Byl jsem znetrpělivěn jako nemocný, který je nucen odpovídati k planým otázkám, ač by rty jeho chtěly se dráti výkřiky bolesti. A bylo mi hleděti stále v Maudinu tvář a cítil jsem stále vzrůstající, mou celou fysickou podstatu uchvacující odpor k ženě.

»Sten Ward si pro vás nepřijede ke břehu?« otázal se pojednou Petr tiše své sousedky.

»Jak by mohl, leží jako zabit, horečkou sežloutlý.«

»Hm, divný ženich, ten s vámi dnes večer nezatančí svatební gavottu.«

Marion zhluboka vzdychla.

»Nebude svatby, budou jenom oddavky.«

»Sten Wardovi mají špatný domek, kámen se na něm drolí. Otec Sten nedávno prodal pěknou svoji plachtovku v Concardeau. — Nedostanete se do plného, Marion.«

»Vím,« Marion odpovídala tiše, slova její zanikala v hrčení koles. Ale pojednou dodala v domácím bretoňském nářečí, o němž soudila, že mu páni v kočáře jen nedokonale rozumějí:

»Byla bych raději zůstala ve Westernoeudu, ale nový abbé je přísný a mylady netrpí nemanželských dětí v osadě. Co se děje, stává se k vůli malému Stenovi a k vůli pořádku. ‚Je tvou povinností dosloužiti k smrti otci tvého dítěte, a opatřiti chlapci poctivého jména,‘ řekla mi mylady.«

»Ba měla pravdu.« Pierre pohladil trochu bičem podsedního a dal se do hvízdání elegické písničky. »Ba měla pravdu mylady,« řekl, když byl půl míle ujel v mlčení. »Ovšem přísloví praví, že dobrý kůň padá v tahu a dobrý rybář že vypouští duši do slaných vln. — Byla by chyba, kdyby Sten dlouho vydržel a vám zdravé svou nemocí udýchával vzduch. — Je mně vás líto, Marion, nerad vás vezu na oddavky se žlutým Stenem. Ale hle, tu

jsme již u prvních kamenů. Počítám. Marion, že za půl hodiny budeme v přístavu.«

Blížili jsme se k oněm břehům Atlantiku, jež tvoří do nedozírna roztroušená pohřebiště keltická.

Někdy v bezesných nocích objeví se tyto kraje na obzoru mé paměti. Opuštěné, zádumčivé kraje, místy mírně zvlněné, jakoby tu vlny moře byly ztuhly v nehybnost těžké prsti zemské, místy rovinaté, pokryté mlčelivou šedí ohromných balvanů, vztýčených na pamět dávno zašlých pokolení — pokolení nezvěstných. Vysoko k nebi strmící balvany značí toliko o nadlidské síle týčitelů, ale nikde slovo lidských rtů nevrylo se v runu kamene, není psáno v písmech o vzdálených kmenech tuto pohřbených, a i pověst, která nosí tajemný nápoj starých zkazek od dědů k pravnukům, zde zmlká, jak nesmírnou dálkou cesty k smrti udolaná stařena.

Divný kraj — neklene se nad ním téměř nikdy modrá obloha a sluneční koule bývá nad ním zahalena v opálové závoje jako lampa v hrobce králů, jako lampa, jejíž světlo nechce probouzeti, jenom bdíti nad věčnými sny. Lidských příbytků ubývá v tomto kraji, v němž půda není živitelkou, v němž se zdá býti pouze temně zeleným, květy protkaným kobercem, rozprostřeným nad hroby.

Gotické věže nad románskými portály starých kostelíků propichují sice sem tam vzduch, omšené kalvarie s kamennými sochami světců stojí na pokraji vesnic, jichž domky jsou zrobeny jak z úlomků kamenů náhrobních. Život skromně se krčí v chatrčích, jakoby zakřiknut velikým mlčením. A blíže břehů mizí úplně. Bílé cesty zatáčejí se v zeleň, stínem plněnou, zmizejí i pinie, jež košatými korunami obzor vroubily, a dále k moři ubíhá pustina, šeď kamene, šeď oblohy a sem tam mezi křovinami malé, napolo vyschlé jezírko, v němž se nebe bez paprsků zrcadlí jak ve smutném oku slepce.

Ale místy se pustina rozezvučí barvami, po vlnité půdě rozlije se žhavá růměn velkokvětého vřesu, jakoby se po ní ploužily odlesky skvěle krvavých západův a jakoby slunce žhnulo kdesi pod zemí a prodíralo se její korou tisíci rozstřiklých paprsků a zajásalo v stepních křovinách bodlačin v bohatých, prudce zlatých květech, svítících jakoby vnitřním žárem, pod šedou, bezslunečnou oblohou.

A lazurové závoje počínají se skláněti nad řadami hrozivě vztyčených menghírů a vzduch se lehce zachvívá přívalem oněch lazurných přísvitů, jež značí blízkost mořských vod. A moře, v jehož zrcadle roztálé v polotóny se chvějí všechny barvy země i oblohy, zpívá v bezmeznou dálku záhadnou písní vln. Moře zvedá se na obzoru a stoupá k obloze, jakoby chtělo zatopiti její klenoucí se výši.

V malém přístavu svatého Cada houpalo se toho dne několik rybářských lodic, jichž jemné, k lovení sardinek sloužící sítě, lehce větrem zmítané, jak hnědé hedvábné závoje se licho-

tily k stožárům. Dna lodic byla vystlána živě svítícím stříbrem nalovených rybek, které nosily ženy v koších na břeh, mezitím co si muži v modrých halenách a černých kápích hověli ve žlutém písku pobřeží.

Bárka, v níž se rděla rudá barva kazajky veslujícího starce, projížděla pod mohutnými vzmachy vesel bleskurychle hladinou. V malé chvíli přistal otec Ward, přijíždějící pro nevěstu synovou.

Maud vyskočila rychle z kočáru, Marion jaksi bojácně slézala s kozlíku.

Otec Ward smekl plstěný širák před paní a setřel rozpačitě pot s čela. Byl to jak stožár rovně se nesoucí stařec s tváří ostrých rysů, zašedlé pleti, a klidně, jakoby stále do velké dálky hledících očí. Tvář jeho profilovala se na pozadí mořské plochy, podobna některému z výběžků ostrých skalisk, obkličujících záliv malého přístavu. Výbavní truhlice byla za pomoci Petrovy vnesena do Wardovy barky. Marion nemohla zadržeti zoufalé štkání, jež zalomcovalo celým jejím tělem, nežli vstoupila do lodice a usedla poblíže její přídě na svou bohatě řezanou truhlu. Otec Sten Ward, sotva že o tvář její mihl lhostejným, pohrdlivým pohledem, nepřivítal snachu slovem, bezpochyby že neuznával nutnost tohoto sňatku smrtelně nemocného syna.

»Nechala svého hocha u matky,« řekla Maud.

»Dobře tak, mám pod střechou už dost hladových krků. Je letos špatný lov sardin, ani zemčata se neurodila.«

Marion štkala dále. Starý Sten Ward rozložil na přední lávku lodice krásný orientální koberec a zval Maud k usednutí.

»Nehrozí bouře, otče Warde?« otázala se Evelyna úzkostně.

Stařec jakoby začenichal do vzduchu. »Počítám, že před nocí nepřijde, ačkoli rackové poletují nízko nad vodou.«

»A dovezete sestru jistě ke břehu před odlivem, otče Warde?»

»Doufám, že ano, mylady. Nechystáme svatebního veselí a kněz je rychle sváže — počítám, že to nebude na dlouho, chlapci se už dere duše hrdlem.«

Hleděli jsme dlouho za vzdalující se barkou, která, když minula ostré výběžky skalisk pobřežních, projížděla pod plnými vzmachy starcových vesel rovně stříbrnou, nyní jak hedváb hladkou plochou. Stuhy na Marionině čepci kroužily vzduchem oranžovými spirálami, šátek v jejích rukou mával ke břehu.

I Petr vyčkal, až loďka zmizela na zatáčce skalisk pobřežních, pak teprve odjížděl zvolna do Carnacu, aby koně napojil.

Obrátili jsme se od moře. Cesta nás vedla k pahrbku, na němž starobou zšedlý čněl do šedého nebe starý kostelík.

Za kostelíkem se černal vchod do tumula, archaeology pečlivě odkrytého.

Cesta stoupala, zavěsil jsem hraběnčino rámě do svého.

»Není vám obtížno stoupati, Evelyno? Neměl bych vás ke kostelíku odnésti?«

Ruka její zachvěla se v mé, blesk jejího oka mihl o mou tvář.

»Necítila jsem se dávno tak silna jako dnes.«

Pohodila hlavou, jakoby tímto pohybem od něčeho se odpoutávala, jakoby něco za sebe házela k nenalezení daleko.

»Chtělo by se mi žít, jen chvíli, bezpodmínečně, prudce žít.« A temně husté její obrví se sklenulo jak peruť ptáka vznášejícího se do vzduchu, a rudé její rty se rozpukly, jakoby chtěly vyraziti skřek žízně, ale pojednou stanula.

»Kdy se asi vrátí Maud,« hlas její se podlomil za touto otázkou.

Přitiskl jsem rámě její plně ke své hrudi.

»Moře je mezi námi a ní. Tato chvíle je naše, Evelyno. — Za tím, co chceme, je to, co chtíti musíme.«

Zachvěla se znovu, a já se zasmál hlasitě.

»Jsme divní milenci, jichž všechny vztahy se dějí pod dohledem smrti — hle i nyní vás vedu ke hrobu.«

»Kupte, pane, kupte kytičku pro svou paní,« žebronil malý hoch, pronásledující nás kus cesty zvoně svými dřeváčky.

Podal jsem hraběnce kytici purpurového vřesu. Vzala ji nedbale, pak se ale zahleděla dlouze v bohaté nachové zvonky a jakoby ten dlouhý pohled v rudou barvu byl ustálil jakýsi překotný klusot jejích myšlenek, přitiskla kytici ke svým rtům a pak k mé tváři.

»Hle vřes je rudý jako lidská krev, ač vyrostl na hrobech. — Něco se mi vrací, snad zdraví, síla života — nevím — nechci mysliti jiného, nežli že tato chvíle je naše.«

Zahleděl jsem se do ní udiven. Celá její bytost jakoby se náhle byla změnila, nezkrotný oheň šlehal z černých jejích očí, odpoutané rudé kadeře jejích vlasů slétaly ve větru kol jejího čela, kol jemného chřípí jejího lehce vypiatého nosu.

»Pasquitta Pavardina,« pronesl jsem, nechtě, tiše.

»Nejsem jí, — ona se bála prázdné bílé chvíle sledující hřích a nazývala tuto bázeň ctností. Ona se bála bílé chvíle, která nastává, když rudý oheň pohasne — já se jí nebojím.«

A jakoby si nebyla vědoma přípovědi, jež mi těmito slovy dávala, kráčela rychle přede mnou.

Stanula uvnitř hrobní koby vydlážděné kulatými kameny, těsně k sobě skloubenými.

Ani zde, jako na menghirech polí hřbitovních nebylo vrytých run ni ornamentů vtesaných do kamene. Zde i tam vzat ku výzdobě hrobu surový kámen, ošlehaný větry dávných věků, ohlazený dávno přeteklými vodami.

V mělkém, kameny vystlaném hrobě ležela kostra skrčence hlavy nepoměrně velké.

Evelyna sklonila se nad zábradlím hrobu.

»O divná země, ta naše Bretagne, divná země, v níž vše, co stává, je přitlumeno tím, co stávalo. Jaký pyšný krasavec byl snad tuto ležící pohlavár. — Kolik ženských srdcí zdeptal pod kročeji svých noh? A nyní — nebožec, jaká to ohava, jen podle zubů vidno, že byl mlád! — Zde od nás dar, bývalý kra-

savče!« Hraběnka vhodila rozmarně svou kytici rudého vřesu na kostlivce do jámy.

»Pojďte, René, musíme využiti doby Maudiny nepřítomnosti. Ve tváři smrti posedá mne zlý duch vzpoury života. Jak ohromným bohatstvím je žár života oproti zamlklému chladu smrti!«

Vyšli jsme z kobky. Rudý pruh na obloze značil slunce sklánějící se k západu a zrcadlil se v mořské ploše, nyní nějak zašedlé a lehce zneklidněné.

Evelyna zavěsila se na mé rámě, cítil jsem překotný tlukot jejího srdce.

»Proč mlčíte, René?«

Mlčel jsem ve zmatku, cítil jsem, že této chvíle nejsem vůdcem okamžiků naší svobody.

»Jste nyní jiná, Evelyno, nežli jsem vás znal, jste jiná, nežli jste byla ještě tohoto rána.«

Rozesmála se znovu, polo vesele, polo nervosně.

»Vy muži přemýšlíte o nedůslednostech života, my ženy je žijeme. Za každou ženou, kterou znáte, je jiná, kterou neznáte. — Jen Maud je pravdivá. Obraťte Maud na ruby a bude táž, která se vám jeví býti na líci. Je tolik zodpovědná, k životu, k sobě, ke všemu. Zákon, který je nad ní je i v ní. Proto jsem ji někdy nenáviděla.«

»Vy — i vy?«

»Nedoznaně — pod našimi city doznanými plují nedoznané. — Ostatně rozjímám, ač nechci — chci býti veselá — chci žít.«

Seběhla s vršku. Procházela chvatným krokem mezi šedými řadami vztyčených menghirů, pohodila někdy hlavou a zasmála se téměř bez příčiny smíchem, jehož zvuk chtěl přehlušiti na dně duše spící úzkost. Konečně usedla na úlomek menghiru, tvořící v rudém vřesu kamennou lavičku. Klesl jsem k jejím nohám, opřel hlavu o její klín. Její ruce tiskly moje skráně, a horké její rty dotýkaly se mých vlasů vášnivými polibky.

»Co bude zítra, Evelyno?«

»Zase okamžik lásky, která jiné nenáleží.«

Ležel jsem tiše u jejích nohou, zkolébán v divné kouzlo, bez vášně, bez divokosti přání, jako nezměrný bohatec, který ulehl na pokraji sluje svých pokladův a nechce porušiti kouzlo jejich nakupení vztažením ruky po nich.

Bylo naprosté ticho kolem nás, ticho téměř ohmotněné, nerušené ohlasem kroků živé bytosti. Zádumčivost, jakoby naplněná tajemně neurčitou vzpomínkou toho, co kdy bylo milováno, co kdy zářilo dávným mrtvým, jichž prach se rozpadával pod půdou rudým vřesem pokrytou, plula vzduchem jak v šedém dechu minula. Ojedinělý paprsek sklánějícího se slunce zabloudil v plochu šedi a zelena a osvítil žlutavý mech přissátý, jak v hieroglyfech neznámého písma na náhrobních balvanech. A nyní nastával divný okamžik. Ve hře světel a stínů západu nabývaly ve vzdálenost vybíhající pomníky tvářnosti smutečních soch, dlouhé šedé závoje splývaly s jich těl, vztyčené údy čněly do vzduchu, záhyby rouch

se vláčely po vřesu, šedé tváře, závratnou černí se hloubící oči hleděly na nás, jak před věky v nehybnost utkvělými pohledy.

Vymrštil jsem se se země a sevřel Evelynu v náruč v pocitu ztráty časového pojmu, v pocitu blízkosti všech vzdálených mrtvých setlelých pod zemí.

»Co je vám, René?«

»Nic — divná myšlenka. — Hleďte, všechny tyto balvany značí jen ohromnou sílu tyčitelů, neznačí ničím vzněty jich mozků ní dovednost jich rukou. A holá lebka nahoře ležícího pohlavára vyznačuje se tvarem lebky opičí. — Což aby tuto zbylé kameny hlásaly pamět onoho posledního článku tvorstva, které předcházelo vývinu pokolení lidského. Kdo byli tuto pohřbeni? Snad tvorové přechodní, již se stali lidmi v tu osudnou chvíli, kdy si uvědoměli neproniknutelné mysterium smrti i zákon rozluky, trhající, co láskou k sobě přissálo, člověka od člověka.«

»Láska a smrt, je nad ní Bůh?«

Slova, vyslovená chvějícími se ženskými rty, zanikla bez odpovědi. A nastalo ticho kolem nás, ticho téměř ohmotněné, jen sluneční koule, oprostěna z par, spadala na obzoru, a nebe nyní zrudlé, jakoby mocně zavládlo nad plochou moře, vrhalo odlesky požárů nad hladinu vod.

Trvalo vteřinu a celá šedá smutná krajina se rozezvučela divnými lesky, v nichž se země zdála roztouženě zvedati do výše k oblakům. A v té chvíli bylo ticho prorváno pokorným zvukem, zvoněním malých kopýtek o kamení. Velké stádo ovcí blížilo se mezi menghiry k louce, která bývala za přílivu zatopena vlnami a poskytovala zvířatům slanou pastvu v hodinách odlivu.

»Moře padá,« řekla tiše Evelyna, »Maud se dosud nevrací.«

Mlčel jsem. Zraky mé zalétly k vodám.

»Ano, moře se chvěje jako před bouří, ale Sten Ward je příliš zkušený plavec, nesvolí nyní k převozu. Bude nám zde asi dlouho čekati.«

Vstali jsme a kráčeli blíže ke břehu.

Ovce na slané louce se klidně pásly, ozářeny do růžovosti září západu. Byla to ona krásná bretoňská zvířata růžových nozder, bílých čel a trpných, smutkem plněných temných očí. Vstoupili jsme do stáda, které se nerozuteklo, ano některá zvířata přiblížila se k nám v důvěřivé krotkosti a sledovala Evelynu žebronivě krok za krokem.

Zašli jsme dále podél břehu, vyhlížejíce znepokojeni k moři.

Když jsme se vraceli k slané louce, uzřeli jsme dvojkolku, v níž zapřažen byl oslík.

»Pojď sem, Blanchette,« zavolal venkovan do stáda ovcí, a jedno ze zvířat se oddělilo od ostatních, přiskočilo k svému pastýři a jalo se mu růžovým jazýčkem lízati tvrdé ruce. Muž porazil zvíře, a druhý, opásaný bílou řeznickou zástěrou, svázal ovci dovedně provazem útlé nožky, vhodil ji na kozlík svého kočárku a udeřil opratí oslíka.

Ovce bolestně zaplakala; bylo něco lidského ve zvuku jejího hlasu. Když kočárek kolem nás projížděl, mělo zvíře hlavu

vzhůru zvrácenou, oči jeho hleděly v tklivém smutku za vzdalujícím se stádem a zahleděly se pak na nás jak v úpěnlivé prosbě o život.

»Měla výraz oka jako mají mučedlníci na obrazech,« řekla Evelyna a ruka její se zachvěla na ruce mé. »Mám pocit René, že nebudu moci zapomenouti toho pohledu.«

»Což jste si nikdy nevšimla výrazů očí zvířat, hledících do tváří lidí? Je to výraz buďto prosby, pokorné omluvy pro němotu a nejčastěji výraz srdcervoucí výčitky. Kdo umí čísti v očích zvířat, vyčte z nich tuto výčitku.«

»Je hrozné, co pravíte, René.«

»Není naší vinou, že žijeme smrtí tvorů, v jichž duších dýší pudy radosti i stezků, tytéž pudy, jež v našich duších vzrostly k uvědomění. — Velkým zákonem celé tvorby je slovo »Zabiješ«. Jen zákonem lidského řádu je slovo »Uchráníš co z tvého druhu. Člověče, šetři člověka stvořeného dle obrazu božího«. — Nezdá se vám, Evelyno, že je trochu směšné lidské nadnášivosti v tomto příkaze?«

Zasmál jsem se.

Láskou roztoužená žena, které byla má myšlenka nepříjemně krutá, vysunula svoje rámě z mého.

»Jste hrozný, René!«

»Čím?«

»Svými slovy, výrazem své tváře.«

»Pozor, moře, velký zabíječ, počíná se bouřiti. Nezastavila-li se energická noha vaší sestry na břehu ostrůvku, bude zle.«

(Pokračování.)

M. Jahn:

Stará legenda.

Noc byla mrazná . . Jako divý
dul vítr na roh. Nahoře
jak šavle svítil měsíc křivý
a dole v mrzké pokoře
jak lidský vrak stál žebrák chorý
jen v rozedrané cáry spiat
a v bezsilí tlouk' na závory
těch okovaných panských vrat.

Jen sluha vyšel, v prsa dlaní
mu prudce dal, že nazad kles'
a vzdych' jen k nebi: »Slitování!«
A co tam s hora šum a ples
mu z rozsvětlených panstva síní
zněl v tratících se ohlasech,
svit zhášelo mu ledna jíní
a v mrazu noci stydl dech.

Kles' podle zdi jak padá třtina,
kdy spodní vír ji podmyje
a s vrchu měsíc tupě vtíná
se naposled mu do šíje.
Leč v agonii k výši patře,
shléd' jakýs bílý, světlý stín,
jenž pohladil jej, šeptl: »Bratře!«
a znik té noci do hlubin.

Pak jako v snivém vytržení
zří v duchů řadě světlé stát
stín bílý zas. Či týž to není,
jenž děl mu »bratře!« u těch vrat?
A pochopil. Stín tento světlý,
jenž není z těchto zemských lad,
jak oči mdlé se s jeho střetly,
mu v náruč jako bratr pad' . . .

Stáza.

Od

Bohumila Brodského.

Několik dní chodila selka Brtníková jako nemocná. Nic ji v domě netěšilo, na nic nemyslila a kudy chodila, tudy se jí v myšlenkách pletl syn Venca a ševcova Stáza. Tu ani kale neznala, odešla před léty ze vsi do služby a vrátila se před několika týdny. Zaslechla sice o ní od chasy, která si při práci povídala, jaká ze Stázy stala se ve světě slečna, jak je bělounká, jaké panské šaty má a jaké má jemné ruce, jakoby nikde ani nepracovala.

Zpanštěla, žába, pomyslila si lhostejně, když domácí služka se závistným povzdechem po prvé vykládala pasačce o povýšení Stázině. Naučila se jísti lehčí chléb a přišla se domů ukázat. Nadarmo poplete venkovským děvčatům hlavy, znechutí se jim selská práce a zatouží také po parádních šatech a po snazší práci. Proč nezůstala, kde byla, rozumovala selka sama u sebe, proč se vrací do zapadlé vsi, je-li zde pro ni všecko sprosté.

Ve stálém přívalu práce zapomněla na Stázu. Neměla času obírati se novinkami ze vsi a její vrozené vědomí povinnosti nedovolovalo, aby upírala svou mysl k něčemu jinému leč k hospodářství, které se svým synem Václavem vedla. Už patnáct roků byla vdovou a čím starší byla, tím starostlivěji upírala svou mysl k domácím pracím. Zdálo se jí stále, že čeládka nedbá, že statek hyne a chudák Venca že jednou neudrží statek, který byl její pýchou a její starostí. Od časného jitra do pozdní noci kmitala se její přiohnutá, ale statná postava po statku a když ulehala, ještě vzdychala, že toho či onoho opomenula a že snad z toho škoda vzejde.

Aspoň kdyby Venca měl jinou povahu a trochu ji povyrazil, křikl, jak se na hospodáře sluší, na chasu, zasmál se nebo zahuboval. Ale nemluvný Venca mlčky vysedával při jídle, bez křiku vyjížděl na pole a večer místo hovoru natáhl se na lavici, jakoby ani neslyšel matčiných otázek. Několikráte musila opakovat otázku, než jí odpověděl a několika slovy odbýval, nač ona čekala obšírný výklad.

»Bože, ty Venco, jakobys celé dny se hněval,« vytýkala někdy. »Nemluvíš, na nikoho se nepodíváš a kdyby snad ti střecha nad hlavou padala, ani se nehneš. Mluv přece!«

»Co bych mluvil?« povídal klidně. »Práce je hotova, všechno je v pořádku, ty o všem víš a nechce se mi marně povídat.«

»Povídej, co chceš, jen se aspoň ozvi,« posteskla si usouženě. »Nemám, s kým bych za celý den několik slov pohovořila, jsem tu jako ve vězení a všechno mne už zmáhá. Vyjdi si někam, jdi do hospody nebo mezi chasu, však nejsi malý chlapec a na útratu máš.«

»Nechce se mi,« prohodil suše a zapaluje si dýmku, hledal lavici.

»A kdy se oženíš?« dorážela matka. »Jsem už stará, práce je mi na obtíž a řeknu-li ti, že by ta či ona si tě vzala, rukou hodíš

a jdeš ven. Snad si nemyslíš, že to takhle věčně půjde. Lehnu-li jednou, teprve uvidíš, co je dům bez ženské. Najdi si sám nevěstu, nekoukej na peníze, jen když to bude ženská k světu a práci rozumí. Žádnou nemáš vybranou?«

»Žádnou,« zněla stručná odpověď.

Nepochybovala o pravdivosti synova tvrzení. Opravdu neměl žádné děvče, však neuměl ani tancovat a nikdy se nezmínil, že by šel k muzice. Bůh ví, po kom ten hoch je. Ona sama v mladých letech ráda si zatancovala a ještě v prvních letech manželství musil s ní muž k muzikám, aby utišila svou prudkou krev a unavila své napiaté nervy. Nebožtík muž, pravda, byl taky nemluva a nejraději mezi usedlé sousedy se posadil, dívaje se na šumný taneční vír, ale přece jen občas ji chytil, zasmál se, zazpíval a zatočil se s ní mezi ostatními.

Ba, kříž má s Vencou. Takový statný, hezký hoch, pomalý sice, ale ramenatý, přímý a v obličeji jako malovaný. Oči má dobrácké a do práce je jako kat. Nezastaví se až večer a kdyby celý den se lopotil, nikdy si na únavu nestýská. Rád má hospodářství, dobře všechno vede, na polích se bohatě rodí, stáje jsou plné, koně má jako lvy, statek je až po hřeben plničký, ale co platno, když je v něm zoufale smutno.

Mladá žena by statek rozsvětlila, uhodla stará selka. Syn by ožil, všecko by ho jinak těšilo, dětský hlahol by naplnil velikou světnici s nízkým černým stropem a když by zima přišla, jak by se krásně předlo, peří dralo a povídalo. Není možno, aby se Vencovi po ženě nezastesklo, jak je možno, aby mladý, zdravý hoch nezatoužil po teplé náručí ženy. I u něho se tahle touha dostaví, ale pozdě snad, nebo ho zláká nějaká, která by mu neštěstí přinesla.

S horečnou úzkostlivostí vzpomínala na všechna mladá děvčata ve vsi i v okolí, uvažujíc, která by se nejlépe k nim hodila. V její stařecké mysli vstávala lakotná tužba, aby budoucí selka byla ke cti jejich statku, aby byla hezká, zámožná, z pořádného rodu a pracovitá. A když o všech, na které si vzpomněla, usoudila, slevovala se svých požadavkův, aspoň slušnou a pracovitou nevěstu si přála.

Jednou za nedělního odpoledne, když chasa odešla a ona zůstala doma sama se synem, důrazně zase o nevěstách začala a vypočítala děvčata, která proň vybrala. Poslouchal ji mlčky, zvolna pokuřoval a díval se do prázdna. Měla radost, že neutíká, že bez odporu ji poslouchá a v probuzené radosti se nabízela, že by sama tam či onam vzkázala, mohl-li by je Venca navštíviti.

»Kam mám nejprve vzkázati?« ptala se na konec a dychtivě se na syna zadívala.

»Nikam, maminko, já už nevěstu mám,« odpověděl pokojně.

Nemohla se hned probrati z úžasu, který se jí zmocnil. Venca měl nevěstu a ona o tom nevěděla!

»Kdo je to? Proč jsi mi to neřekl?«

»Co bych povídal, když jsem neměl jistotu,« stejně pokojně prohodil. »Vezmu si Stázu Hořínovu.«

»Ševcovu?« vynutila těžce.

»Ševcovu,« přitakal a jakoby se mu ulevilo, že prozradil své tajemství, nebo jakoby vzpomínka na Stázu zahřála jeho srdce, světle se usmál, na chvíli vyňal dýmku z úst a díval se k oknu.

»Vyber si, kterou chceš, ale ta u nás selkou nebude!« křikla matka podrážděně a vyskočivši před syna se postavila. »Máš rozum? Takovou fiflenu si chceš vzíti? Kdo ví, co ve světě prováděla, kdo ví, proč ji vyhnali, ruce má jako hraběnka a to že by byla selka? Ne, Venco, ráda tě mám, vyber si holku, že nebude mít ani jednu košili, ale Stázu sem nepustím. Můj je statek, nadřela jsem se zde jako kůň a nedám od takové rozházet, co jsem našetřila. Ne, Stázu si nevezmeš.«

Všecka se rozpálila a hněv jí zalomcoval. Venca seděl bez pohnutí a jakoby matky ani neviděl.

»Vezmu, maminko,« povídal zvolna, jakoby na každou písmenu důraz dával. »Nedáš-li mi statek, půjdu do služby. Je mi třicet roků, nedám si poroučet.«

Otočila se k němu a vytřeštila naň oči. Znala Vencu a věděla, že co jednou řekne, je svaté. Neobyčejná odhodlanost synova ji ohromila. Otvírala ústa, aby mu řekla něco zlého, ale včas se přemohla. Popošla po světnici a potřásajíc hlavou, mučila svůj mozek přemýšlením, co mu má říci. Vždyť k tomu sňatku nesmí dojíti, povídala si, ztracen by byl syn, ztracena ona i statek.

»Venco, nemysli si, že mám na ni zlost proto, že je chudá,« řekla po chvíli vrátivši se k němu a snažila se dodati svému hlasu hodně vřelosti. »Ať nic tvá žena nemá, ale musí býti poctivá. V našem rodu nikdy nic nebylo, čemu by se lidé smáli a ani tvoje žena nesmí býti lidem za posměch. A Stáza poctivá není.«

»Je,« řekl krátce. »Pomlouvají ji a pomlouvají každého. A proč bychom se hádali. Vezmu si ji, už jsem řekl, o posvícení se budu ženit.« Než mohla matka něco říci, vstal, vzal čepici a už byl venku.

Zalomila rukama, zaplakala a aby si ulevila, sama začala volati, sama sobě začala dokazovati, že to není možná, že se hoch zbláznil a že by to bylo strašné neštěstí, kdyby neustoupil. Vykřičela se a samomluvou se jí ulevilo. Opravdu, není možno, aby k tomu došlo, nemá-li Venca rozum, ona ho musí míti a hasiti oheň, dokud je čas. Vášnivá nenávist proti vetřelkyni jí zalomcovala a kdyby mohla, byla by ji bila, dokud by neprohlásila, že ze vsi odejde. Ne, opakovala si bezpočtukráte, nesmí k tomu dojíti. Neštěstí by to bylo pro syna a pro ni a neucouvne. Však přečkala jiné trampoty, přečká i tohle.

Po několik dní bouře nad statkem visela, matka s Vencou ani nepromluvila, čekajíc, že sám začne. Nezačínal a na jeho zamračené tváři četla, že neustoupí. Celý týden vzpomínala, přemítala, kde nalézt východu a každým dnem rostl její nepokoj. Když přišla druhá neděle, Venca vyšel ven, chasa se po táčkách rozeběhla a selka zůstala se svým soužením sama.

Se svraštěným čelem přecházela po světnici a přemýšlela. Se synem nic nespraví, jeho tvrdá hlava nepovolí a u něho ani prosbami ani hrozbami nepořídí. Není jiné naděje, leč aby Stáza sama

ho odmítla a ze vsi odešla. Ano, to je jediný prostředek, povídala si s rostoucím přesvědčením, že u Stázy je rozluštění náhlého něštěstí.

Na chvíli se zastavila, váhala, ale pojednou chvatně vešla do přístěnku a už se nakvap oblékala. Ve sváteční šorce vyšla na dvůr a křiknuvši na pasačku, aby dala pozor, vyběhla do vsi. S hlavou sklopenou, aby nikoho neviděla a s nikým nemusila hovořit, cupala mezi baráky, které stranou od návsi stlačeny byly do rokle. Ten předposlední patřil Hořinovi a tam byla Stáza.

Hanba ji cestou zalévala, její selská pýcha se v ní zvedala, že sama vyhledává baráčníka a jde k němu s prosbou. Ale její láska k Vencovi a ke statku byla mocnější. Však jednou, až nebezpečenství mine, švec Hořina tohle odnese; neodpustí mu soužení, do kterého ji jeho dcera uvrhla. Jen dnes musí potlačiti všechno, co ji dráždí a musí svému srdci poručit, aby se ztišilo.

Barák Hořinův stál na kopečku a několik zohýbaných stromků porůznu stálo na otevřeném dvorku. Zápraží bylo zameteno, a když mrskla okem po okénkách, postřehla záclony v nich. Vida pyšné baráčníky, pomyslila si jízlivě, po zámku se opičí a barák jim chce spadnout. Ale už zase se uklidňovala a když vstupovala, snažila se tvář k úsměvu zladiti.

V síni setkala se s matkou Stázinou, jež nezakrývala svůj údiv a vítala hosta.

»Muž není, panímámo, doma,« oznamovala, domnívajíc se, že jde objednat nějakou obuv.

»Ale Stáziĉku doma máte?«

»Máme. Sedí sama ve světnici a něco čte. Je jí chudákovi doma smutno, zvykla si . . .«

»Ráda bych si s ní mezi čtyrma očima o něčem promluvila,« přerušila ji selka netrpělivě. »Tady je?«

Zvolna otvírala dvéře a její oči lačně hledaly Stázu. To je tedy ona, povídala si v duchu, když spatřila, jak Stáza hlavu otočila a spatřivši hosta, vstávala. Selka přirazila dvéře, aby ševcová za ní nevešla, a její oči chvatně měřily tu, se kterou přišla vyjednávat. V lehounkých letních šatečkách proti ní stála, široká stuha obemýkala její pás a na souměrných ňadrách, ukrytých za krajkovou vázankou, vetknutou měla kytičku.

Bože, jako cikánka je, prolétlo hlavou selčinou, když mlčky ji pozorovala. A hezká je, svůdnice. Podlouhlý obličej, plné šťavnaté rty, sličně skrojená brada, a ty oči! Jakoby jimi uhranouti chtěla, svítí se a třpytí a výsměch se z nich dívá. Krk má obnažený hodně hluboko, aby se pochlubila, jaké má bílé tělo a na krku skleněné perly se matně lesknou. Stála a dívala se a Stáza nemohla potlačiti úsměv.

»Přála jste si něco?« ptala se vesele. »Posaďte se u nás,« pobízela, ukazujíc na otřelou židli a sama také usedla.

»Přála bych si, panenko, něco,« přikývla selka, ostýchavě usedajíc na roh židle. Už se na Stázu tak upřeně nedívala, jen občas vyslala k ní polou polekaný, polou zlostný pohled. »Vy mě znáte?«

»Znám, jste paní Brtníková, pamatuji se na vás ještě z mládí. Málo jste se změnila.«

»Za to vy jste se hodně změnila. Inu, město člověka změní, zapomene tam na práci a spanští. Teď by se vám nechtělo doma v polích pracovat.«

»Proč by nechtělo?«, zasmála se vesele a její oči svítily jakýmsi šelmovstvím.

»Protože tomu nejste zvyklá,« řekla selka zlostně. »Bála byste se, aby vás slunce neopálilo, ruce by vám rozpukaly jako tuhle mně. Ukažte své ruce a podívejte se, jak moje vypadají.«

»Máte ruce rozpukané, to je hrůza!« politovala ji, ale úsměv z jejích rtů nezmizel. »Ale proč tolik děláte? Takový statek jako váš by ještě jednu služku unesl a vy byste mohla dělat paní.«

»Nejsem paní, jsem selka a každá selka musí dřít a namáhat se, div nepadne. A kdo nedře, toho zkrátka ze statku vyženou do podruží. Jednat chcete, plný dům děveček a kam byste přišla? Povídejte, co by z vás bylo.«

Nevědomky se rozčilovala a přála si, aby Stáza byla také nepokojná. Ale Stáza jako hrdlička se usmívá, oči se jí blýskají a její bílé prsty hrají si kytičkou, kterou vyňala a ku které voní.

»Nevím, co by ze mne bylo,« přiznává se upřímně. »Chodila bych po domě, dohlížela na chasu, krmila drůbež, vařila jídlo pro muže, oh, já bych si práci našla. A veselá bych při tom byla, zpívala bych si a všichni by musili býti veselí. Všecko potom těší a všechno se snese.«

Selka zvolna sepiala ruce a s pootevřenými ústy zadívala se na Stázu.

»Veselá bych byla, zpívala bych si,« opakovala si šeptem. Ne, Bůh ji Stázy chraň, neštěstí by domu přinesla, za rok by byl statek na bubnu.

»Vy už nepůjdete do služby?« ptala se, namáhavě sbírajíc odvahu.

»Ne, nepůjdu. Dost dlouho jsem sloužila. Odpočinu si doma a vdám se.«

Tahle poznámka byla jako bodnutí. Selka ramena súžila a hotovila se k odchodu.

»Přidám vám, Stáčičko, na vaši svatbu,« povídala zajíkavě. »Vyberte si člověka k sobě, nějakého řemeslníka nebo panského hajného, ti mají lehké živobytí a když se trochu přičiníte, dobře se vám povede. Dvě stovky vám přidám.«

Oddychla si a chtivě se zahleděla na ni, co odpoví. Zasmála se jako v opojení, hlavu nazad vyvrátila a její poprsí zachvívalo se výbuchem veselosti.

»Je vám to snad málo?« zvolala selka zlostně. »Jiná by byla šťastna, kdyby ji takové štěstí potkalo. Víte, proč vám to dávám a nesmějte se mi! Jsem usoužená matka a chci obětovat, co mám. Ne dvě, ale tři sta dám.«

Stáza potlačovala smích, třeba že šibalství jí hrálo každým rysem.

Hlavou záporně vrtěla a k oknu pohleděla.

»Ani toho není vám dost? Kolik chcete?«

»Nic nechci,« řekla vesele. »Nečekám na almužnu. Venca mi slíbil, že si mě vezme, a já mu slíbila taky, že si jiného nevezmu. Proč byste mi dávala peníze? Nemám ráda peněz, chci být veselá, chci, aby mě měl muž rád a aby mi nikdo neporoučel. I dělat budu, ale jako vy to ne, to je zbytečné. Přijednám si, budu chodit hezky oblečena, abych se muži líbila a aby hodně po mně toužil. A to Venca bude. Vypadá jako hlupáček, ale není! Málo mluví, ale ať, budu mluvit já a on mě bude poslouchat. I vás budu míti ráda, když se nebudete mračit.«

Selce roztřásly se ruce i nohy. Zdálo se jí, že padne se židle, jak se jí hlava zatočila a jaká úzkost ji sevřela. Ale najednou zuřivá zlost ji chytila. Vyskočila a před Stázu se postavila.

»Nic syn nedostane, ani stébla mu ze statku nedám,« křičela, tlukouc pěstí do stolu.

»A proč?« divila se Stáza usměvavě. »Že má rád mě a ne jinou? Nemohu za to, že se mu líbím a on že se líbí mně. Je jako medvěd, ale takový je silný a takový je při tom měkký jako dítě.«

»Vezme-li si vás, ze statku ho vyženu,« rozčilovala se selka, kterou rozdražďovaly smích a veselost Stázina: »Ano, vyženu ho, na hodinu musí pryč a do nejdelší smrti ho vidět nechci. Vemte si ho, mrzáka, vemte.«

Ušklíbla se a její oči sršely hněvem.

»Vezmu,« přikývla vzdorovitě a rty zúžila. »Do města se odstěhujeme, on bude chodit do práce, já posluhovat, a až umřete, vrátíme se. Nemáte jiných dětí, pole nikdo neukradne a vy statek nerozdáte. Vidíte, už jsme si o všem s Vencou povídali, o posvícení bude svatba a těším se, jak budeme při ní veselí.«

Už se jí zase obličej rozjasnil, do očí se plameny vrátily a šotek smíchu usadil se do koutků úst. Brtníková jako bez duše stála a patřila na ni ne se zlostí, ale s jakýmsi nesmírným úžasem, jakoby náhle ztratila vše, nač se spoléhala a co jí síly dodávalo. Tvář Stázina neurčitě se před ní kmitala, světnice se s ní točila, všecka odvaha ji opouštěla.

Bez hlesu se otočila, hlavu nachýlila a šla ke dveřím. Ještě na okamžik se zastavila, jakoby chtěla ještě jednou se pokusit, ale nevěděla, co by řekla. Ano, je bezmocná, statek do hrobu nevezme, a Stáza ho přece dostane, ať jí brání jak brání.

»Dejte pozor, paní Brtníková, naše dveře jsou nízké a v síni je vysoký práh,« upozorňovala ji Stáza svým jasným hlasem, prohřátým zvláštní radostnou náladou, která jak by nedovolovala jí, aby se nesmála a neveselila.

Hlas Stázin vytrhl selku z omámení. Prudce do dveří strčila, do síně veběhla a už byla na zápraží. Jen vteřinu váhala, potom však pustila se roklí nahoru. Za nic na světě by teď nešla vsí, každý by na ní poznal, jak ji odbyli, vysmáli se a jak stará selka, hrdá na svůj statek a na svou čest, marně se podkládala ševcově dceři. Humny se domů dostane, do komory se zavře a Bůh sám ví, co se s ní dnes stane. Udýchaně vyšplhala se příkrým úvozem na volné prostranství a přes pole si zamířila ke statku. Jen aby ji nikdo ne-

potkal, vzdychala plaše se rozhlížejíc, a její rty se pohybovaly, jakoby si cosi povídala.

»Kam pak, tetičko, kam?« ozvalo se náhle vedle ní. Stanula jako omráčená a ohlédla se, kdo to volá. Bohu díky, oddychla si ulehčeně, to je Kramule, mladý sedlák, z příbuzenstva je, toho se nemusí bát. Šelma je to člověk, jak už možno na jeho červeném, kulatém obličeji a na jeho přimhouřených jasných očích viděti. Loni ovdověl a libuje si, že je svoboden, že může nerušeně do hospody a k muzikám. Nikoho nezarmoutí a sám sebe nezkrátí. Stál na zahradě za lískovím, že ho selka neviděla, ale teď vyšel ven a podával ruku. »Byla jste na táčkách?«

»Na táčkách?« opakovala hořce po krátké pomlčce. »To byly krásné táčky. Soužení mám, hochu, takové soužení, že si snad z toho smrt udělám.« Zlostně se rozplakala a jakoby slze protrhly hráz jejího niterného ustrnutí, začala povídat. »Vysmála se mi, opice, do očí se dívá, hlavou kroutí a mně, staré osobě, se směje. Tak jsem se pokořila, peníze slibovala, a ona pořád jen svou vede, že si Vencu vezme. A já nechci, nechci, nechci.«

Sedlák pozorně poslouchal, obočí nazvedl a rty sešpulil.

»Koukejme na Vencu, kdo by to byl řekl,« prohodil s upřímným podivením. »A jakou hezkou si vybral, na mou věru, i mně se ta žába líbí. Jakoby s ní čerti šili, jen to s ní hraje, tělo má jako prut a je jako z másla. Čertovská holka, škoda, že je ševcova, že nemá pomoc. Tu bych Vencovi přebral.«

»Přeber, Tomáši, přeber,« dychtivě ho selka nutila. »Přidám ti já, aby nikdo nevěděl.«

»Kolik dáte, tetičko? Mám velkou povinnost, zasekal jsem se a žena musí přinést věno, abych si pomohl.«

»Dám, co budu moci, pět stovek dám.«

»To je málo, musíte přidat, však máte. Nemyslete si, že to půjde zlehka, zasloužím si dost. Na Vašeho Vencu se musí opatrně. Kdyby se dověděl, že mu lezu do zelí, zabije mě. Znám ho dobře, je nemluva, ale když přijde k činu, ani ďábla se nelekne. To bych musil chytře navléci, on sám by se musil Stázy odříci, dobrovolně a z nějakého vzdoru, jinak by byl konec. Nu tak to, tetičko, vidíte, půjde to, ale sáhněte hloub. Máte hodně, děti vás netíží a já bych si Stázu vzal ještě dnes.«

Přešlapoval s nohy na nohu, jak najednou ho chytila náruživá touha zmocnit se ševcovy dcery, která pobláznila muže z celé vsi.

»Sedm stovek mohu dát, ale víc ani krejcaru,« řekla selka rozhodně. »Mám je ušetřeny na svůj funus a Venca o nich neví.«

»Trochu málo, tetičko, přidejte,« prosil Kramule rozechvěně.

»Ani trojníku nepřidám,« opakovala a ruce rozhodila. »Půjde-li to, půjde, nepůjde-li, vše je rozhodnuto. Vyženu ho, tvrdohlavce, ať jde a ať se nají její krásy a jejího smíchu.«

»Však vy přidáte, vím to,« povídal vychytrale. »Jen až se přesvědčíte, že vám Tomáš pomohl. Nevíte, kde Venca je?«

»Sedí asi pod naší hůrkou, tam jsou jeho nedělní táčky. Bůh milý ví, co tam dělá vždycky sám. Sedí, kouká na ves, odplivuje

a sotva někoho shlédne, už se šourá pryč. Ty se mnou nechoď, uhodl by hned, že jsem tě navedla.«

»Nic se, tetičko, nebojte, nejsem dnešní. A nezapomeňte, přidat musíte.«

Zahučela cosi a pustila se za zahradou dál. Když vcházela do statku, ohlédla se a spatřila, jak Kramule pomaloučku kráčí po mezi. Jde do polí, ale to on se stočí k hůrce, za Vencou míří. Náhlá starost se v ní ozvala, zastavila se a chtěla zavolat na pasačku, aby běžela za strýčkem, že s ním chce mluvit.

»Mančo,« křikla prudce.

Pasačka skotačila mezi zahradami a ozvala se z daleka, co selka chce. Mám ji poslat za Tomášem či ne, uvažovala rozčileně. Pošlu-li, je po všem veta a o posvícení se sem nastěhuje Stáza. Děvečku přivede, sama se do nažehlených šatů navlékne, bude chodit po stavení jako paní správcová a smát se bude, jí i Vencovi. Tvář Stázina se jí zjevila, její mladé, rozkošné tělo se svítící se pletí, smích její zavzněl v uších selčiných a už její srdce stvrdlo.

»Co chcete, panímámo?« vyvolávala pasačka, neochotně se blížíc.

»Nic« křikla selka, »nezapomeň se včas vrátit.«

»Však přijdu,« odpověděla nevrle a už zase zmizela. —

Za chvíli vyšla selka na dvůr, opatrně se zahnula za roh a nakoukla. Jsou pohromadě, řekla si spokojeně, couvajíc. Teď to začne a Tomáš ukáže, je-li tak chytrý, jak se dělá. Nepomůže-li on, nikdo už nepomůže. Rozhlédla se po statku a v její zvířené mysli jako by se už střecha kácela a zkáza se hrnula. Ne, sem Stáza nesmí, opakovala si tvrdě, vracejíc se do statku. Ke stolu usedla, starý kalendář si rozložila aby chvíli četla, ale písmenka jí před očima skákala. Byla myslí u Venci a mučila se přemítáním, co mluví Tomáš a jak mu Venca odpovídá.

Venca neodpovídal. Nevlídně se na sedláka podíval, když ho v jeho samotě překvapil. Utéci mu nemohl a váhavě přijal jeho vztaženou ruku.

»Odpočíváš?« povídal Kramule vesele a pátravě naň očima zamžoural. »Máš pravdu, odpočívej, člověk se teď nadře, až ho každý kloub bolí. Do hospody nepůjdeš?«

»Ne,« odpověděl Venca suše.

»Pravda, ty o hospody nestojíš a mně se dnes taky jaksi nechce,« rozumoval sedlák, usazuje se pohodlně vedle něho. »Člověka chytí někdy tesknota, že je nejraději sám. To je z toho, že jsme oba jako opuštění. Ty jsi svobodný a já jsem vdovec, čert jako ďábel.« Zasmál se svému vtipu a cpal si dýmku.

»Vidíš, Venco, začínám toho mít dost,« povídal po chvíli, když si dýmku zapálil. »Takový život, jako vedu, nestojí za nic. Poctivě se nenajím, nepořádek mám, a uhodím do toho. Ožením se.«

Venca úkosem se naň podíval, hlavou přikývl a kouřil.

»Právě, že se ožením,« rozpaloval se vdovec. »Kdo mi může zazlívati? Nejsem starý, majetek mám a rád bych užil světa. Však to taky znáš, protože se chceš ženit.«

Venca poposedl, jeho oči zneklidněle zatěkaly a nejistý úsměv přelétl jeho nehybnou tvář.

»A nic jsi ani neřekl, děláš tajnosti,« dodával Kramule, nespouštěje s něho očí.

»Jaké tajnosti,« zahučel Venca mrzutě.

»Přece však kdyby to cizí nepovídali, ani bych nic nevěděl. Dnes ráno si o tom lidé u kostela povídali. No, máš dobře, žeň se, však jsi k tomu. A chválím ti, že si vezmeš chudou. K čemu bys peněz potřeboval? Se Stázou užiješ života, to je ženská jako květ, veselá, hezká, přítulná jako kočka a mužským rozumí, no, ta jim rozumí,« dodával významně a chtivě mlaskl.

»Co jim rozumí,« vyhrkl Venca a jeho oči na ráz se rozšířily a zažehly se jako světla. »Kdo co může o ní říci? Veselá je, ale je při tom poctivá.«

»Inu, dejme tomu,« krčil Kramule rameny, »kdo pak bude na takové věci brát zlaté vážky. Jsme všichni chybující a mladý člověk klopýtne ani neví, kde a jak.«

Vencovo čelo se stahovalo a mrak na něm rostl.

»Tak co o ní víš?« vzkřikl znenadání vztekle. »Povídej, co víš o její poctivosti.«

»Nezlob se, Venco, a nekřič,« chlácholil ho uraženě. »Mluvíme po sousedsku a není třeba křiku. Já proti Stáze nic nemám, mně se taky líbí, a povídám jen, že je veselá. A to mohu říci. Ani jsi na ni ještě nevzdechl, když jsem už já ji líbal a tomu je již kolik roků. Ta umí líbat, duši by z člověka vylíbala, čertovské děvče!« A zase si zamlaskl a oči přivřev, zálibně se pousmál.

Okamžik nastalo ticho. Sedlák se neodvážil podívat se na Vencu, ačkoliv cítil, jak na něm lpí svýma očima.

»Že tě líbala?« ptal se po chvíli Venca jaksi těžce. »Kde, kdy?«

»Je tomu kolik let, než šla do služby. Měl jsem před svatbou a šel jsem naposled sám k muzice užít svobody. A tenkrát mi padla Stáza do očí. Nebyla tak hezká, jako je dnes, ale už jí oči hrály a do tance byla jako vítr. Tancovali jsme spolu skoro celou noc a Bůh ví, kdybych byl neměl před svatbou, kdo ví, co by se bylo stalo. Domů jsem ji doprovázel a v rokli jsem jí dal hubičku. Oplatila mi ji a kolik jich potom padlo, ani se nepamatuji. Ale dobré byly, Stáza byla jako oheň, a mít aspoň tisícovku, byla by dnes už kolik let selkou. Ba, škoda toho, ta uměla líbat!«

Zase hlavou zakýval a díval se před sebe. Pojednou se překvapeně ohlédl. Venca vstal a bez pozdravu odcházel. Přes pole si namířil a ani se neohlédl, když Kramule naň volal. Jako stroj šel dlouhými kroky, minul statek a už zmizel v zahradách. Kudy se jeho matka před chvílí vracela, tudy on teď mířil, zrychluje své kroky a dívaje se utkvěle před sebe.

Nad roklí se maličko zastavil a potom seběhl dolů. Jeho těžké kroky ozvaly se na zápraží a rázně otevřel.

Stáza ho čekala, protože ho spatřila nahoře nad roklí. S tichým smíchem šla mu vstříc. Návštěva Vencovy matky ji rozveselila, třeba že selka se hněvem odešla. Všechno ji k smíchu dráždilo, a vědomí,

že jediný její úsměv zmůže u Vency více, než největší hněv matčin, plnilo ji zvláštní rozkoší. Viděla, že jde Venca jaksi pohněvaný, ale jeho zlost zmizí, sotva se ho dotkne. Jako kuřátko bude, vedle ní si sedne a poslušně přikývne ke všemu, co ona mu řekne.

»Nemrač se, nemrač,« povídala rozjařeně. »Nemám tě ráda, když se mračíš. Pověz mi . . .«

»Je to pravda, Stázo, že jsi líbala Kramule?« přerušil ji a jeho oči spočinuly na ní jako chladná ocel.

»Já Kramule?« podivila se. »Ještě jsem s ním ani nemluvila.«

»Ne teď, než jsi šla do služby,« vysvětloval netrpělivě. »Tady v rokli, od muziky tě doprovázel a dal ti hubičku. Taky's mu nějakou dala?«

»Ach, to bylo tenkrát, už se pamatuji,« zasmála se rozpustile. »Měl před svatbou a naříkal si, že mě dřív neznal. Dal mi hubičku a já jemu taky. Hezké to bylo, v noci, teplo bylo a mně bylo po muzice tolik veselo. Vzpomněl si na to? Vida, já už zapomněla, je tomu kolik let, a kdo by si na každou hubičku vzpomínal.«

A zase se její smích zaperlil a její poprsí se rozechvělo rozjařením. Venca stál s rukama spuštěnýma a jeho pohled jak by byl k ní ukován.

»Proč se mračíš?« ptala se rozdurděně, když si ho všimla. »Je snad hubička něco zlého? Od toho jsou mladá děvčata, aby je hoši líbali. Však, když se vdají, dostanou hubiček pořídku.«

»Jiní tě také líbali?« ptal se zasmušile.

»Proč by nelíbali? Líbila jsem se jim a smála jsem se, jak jsou mlsní. Počkej, Venco, kam utíkáš? Snad bys k vůli hubičce se nezlobil. Jiné také líbají a nepochlubí se.«

Vytrhl se jí a skokem byl ze dveří. Když za ním vyběhla, už byl nad roklí a s hlavou skloněnou kvapil k domovu.

»Odkud chvátáš?« volal naň Kramule kráčející zvolna proti němu.

Nedal mu odpovědi, uhnul se do polí a zmizel za vysokou mezí.

— — — — Když šel večer oráč na senník, aby pro koně shodil sena, v přítmí vrazil do čehosi, co se klátilo. Ucouvl, dveře u vikýře ze široka rozrazil, aby lépe viděl, a křiknuv, zděšeně lezl dolů.

»Panímámo, Venca na senníku — klátí se — oběšený,« vyrážel se zoufalým zděšením, vpadnuv do světnice, ve které selka chystala večeři.

Jako kdyby ji blesk zasáhl, stanula, oči vytřeštila a potom skokem byla venku.

»Venco!« rozkřikla se v šíleném úděsu letíc ke schodům. Večerní záplava vrhala své hasnoucí paprsky do otevřeného vikýře a na tmavou postavu, která nehybně visela u trámu.

»Kriste Ježíši, Venco!« vyjekla ještě jednou a už se v mrákotách svalila se schodů.

Vítězslav Novák.

Napsal

Dr. Vladimír Frída.

Mine-li v některém oboru umění doba, která přinesla požehnané nejlepší výtvory a může býti právem zvána zlatou, zdá se nám, jako bychom z krásného snu procitli do nevlídného šerého jitra. Lítost se nás zmocní, že to, co tak duši hřálo, jest už minulé. Ale dvojnásobná radost nás rozechvěje, když si uvědomíme, že to šero jest jen poslední zbytek noci, že po kraji okna rozlily se první červánky, na louce třpytí se rosné démanty, a že bude zase krásný den. — —

Stejný pocit ovládl jistě všechny ty, kdož byli učiteli a přáteli Vít. Nováka, když poprvé vytušili, kterak z malých, ale mnohoslibných počátků vyrůstá osiřelé české hudbě po Smetanovi a vedle stříbrem prokvetalé drahé hlavy Antonína Dvořáka nové jméno plné mízy a síly. A byl to v prvé řadě Ant. Dvořák sám, který měl v letech devadesátých ve své komposiční třídě oba koryfeje dneška, Suka a Nováka, a jenž poznal jejich eminentní nadání.

Je charakteristické, že musikálnost v rodině Vít. Nováka nebyla domovem; on sám neovládal »již v nejútlejším věku« mistrně nástroj a nekomponoval věci, nad kterými starším rozum se zastavuje, on také nevyvíjel se jednostranně. Vít. Novák narodil se 5. prosince 1870 v Kamenici n. Lipou, studoval gymnasium, hudbě učil se a prospíval jen zcela průměrně, ba ani zvláštního interessu o hudbu tu nebylo.

Když vstoupil na právnickou fakultu a současně dal se zapsati na varhanickou školu, bylo mu jako mnohým jiným, později velkým, umělcům dáno na srozuměnou, že se žádné naděje v něho neskládají, a on sám, později takový mistr formy a kontrapunktu, nevynikal nikterak nad své spolužáky tímto směrem. Ale oddav se na radu Dvořákovu přece výhradně hudbě, pracoval s bezpříkladnou svědomitostí, až si všechny obory svého povolání dokonale osvojil.

Tvorba Novákova jest bohatá a pestrá. Jeho všestrannost charakterisuje, že mimo církevní hudbu, operu a melodram, pěstoval všechny útvary: tvorbu symfonickou, komorní, písňovou i sborovou.

Pomineme-li jeho pokusů z dob studia gymnasiálního, kde psal beze všeho theoretického vzdělání až do r. 1891, kdy přišel do Prahy a počal studovati seriosně komposici — vidíme, že první práce pražské nejsou zcela samostatné a podléhají různým vlivům hudebním i literárním. Jak již řečeno, Novák nevyvíjel se jednostranně. Tak obíral se vedle studia gymnasijního vždy se zálibou i literaturou. A toto vzdělání a širší rozhled zanechaly v pozdějším jeho tvoření stopy blahodárné. Vliv lektury Byronovské, stísněné poměry rodinné a slabý organismus byly jistě příčinou, že prvé práce mají nádech silně pessimistický. *Op. 2 klavírní ballada dle Byronova Manfreda*

volbou látky i výrazu jest toho dokladem. Leč z této periody Novák záhy se vymanil. Ve dvou písňových svazcích op. 4 a 8 (*Pohádka srdce*) vytryskly z roztouženého jeho srdce nejkrásnější jeho erotické písně, které patří vůbec k nejlepšímu, co v naší písňové literatuře bylo napsáno. Novák sám jednou — bylo to v roce 1908, kdy již měl v rukopise »Notturna«, poslední a nejvyspělejší opus své vokální tvorby — usmíval se zamítavě, když jsem nadšeně těchto písní vzpomínal. Ale měl jsem na mysli skutečně »písně«, protože Melancholie, Údolí nového království a Notturna nejsou písní ve vlastním slova smyslu, ač dokonalostí formálnou a individualitou výrazu a naprostým vystižením nálady textu ovšem první sešity písňové daleko předstihují. Jedině melancholické písně o lásce, ač mají všechny zmíněné vlastnosti pozdějších prací vokálních, upomínají svojí zpěvností na tyto pravé »písně« op. 4 a 8.

Do této roztoužené doby spadají hlavní skladby *Vzpomínky op. 6* (Triste, Inquieto, Amoroso), *Serenady op. 9*, *Barcarolly op. 10* — vesměs pro pozdějšího Nováka méně významné, ač jako všechny jeho práce naprosto musikální a vkusné. Dosti odlišného rázu jsou *Eklogy op. 11*. Dále sem patří ještě z orchestrových prací rozkošná *serenada z F-dur*, která po svém prvém provozování na Národopisné výstavě 1895 teprve v letošní saisoně opět Filharmonií z nezaslouženého zakletí byla vysvobozena, pak z oboru komorního *klavírní trio* (číslované op. 1, vlastně op. 3 [1]) *a kvartet z c-moll op. 7*; *klavírní variace na Schumanovo thema a klavírní koncert* zůstaly v rukopise, rovněž *sbory pro 4 ženské hlasy.*

Druhou důležitou etapu jeho tvorby nutno datovati od té doby, kdy usilovným a hlubokým studiem lidové hudby moravsko-slovácké, stal se tento element důležitou složkou v jeho umělecké práci. On však stejně, jako kdysi Smetana, pochopil zcela správně, v čem spočívá podstata národní hudby, a pokud a v jakém směru může býti šťastně oplodňujícím prvkem pro tvoření umělé. Vít. Novák s obdivuhodnou geniálností vnikl do nejskrytějších zvláštností harmonických, rhytmických i melodických a dovedl i do klavírního průvodu přenésti ty živé barvy a cymbálu a houslí. *V písničkách na slova moravské poesie lidové op. 16, 17 a 21* máme umělecky zachycenu věrně část tohoto velkého pokladu.

Větší význam však a daleko zajímavější jsou ještě díla umělá, která vznikla z fondu jeho vzácné individuality, zúrodněné a prosycené nyní tímto bohatstvím. Odtud počíná profil jeho plasticky vystupovati, tu jsou první velké individuálné rysy jeho umělecké osobnosti. *Klavírní kvintetto op. 12* má v krajních větách vysloveně slovácké prvky, kdežto střední věta, variace staročeské milostné písně XV. století ukazuje v plném světle polyfonní potenci Novákovu. Dále jest vytknouti z této periody *kvarteto op. 22 a sonatu eroicu op. 24*. Jest to dílo myšlenkově velmi obsažné, hluboké, formálně mistrovské, zajímavé, že vyjadřuje hrdinství lidové, v tom

[1]) V prvých dobách Novákova tvoření, kdy nebyla všechna díla vydána tiskem, různí se někde udaná a skutečná čísla opusů.

právě jeho svěží síla. Formální složitostí i bohatostí obsahu stává se ovšem interpretace jeho málokomu dostižnou. Novákův sklon k balladickému tónu nalezl v tomto období výrazu ve 4 sborových balladách *Ranoša*, *Zakletá dcera*, *Vražedný milý a Neščasna vojna op. 19 a 23.* Z drobnějších prací dlužno uvésti 4 klavírní piečy *»Za soumraku« op. 13*, cyklickou klavírní skladbu *op. 20 »Můj máj«*, *Cikánské melodie* na slova A. Heyduka op. 14 a *3 české tance* pro klavír na 4 ruce.

Orkestrální díla, beroucí náměty své z oblasti moravsko-slovácké jsou tři: ouvertura k dramatu bratří Mrštíků *»Maryša« op. 19*, symfonická báseň *»V Tatrách« op. 26 a »Slovácká suita« op. 32.* Obraz v »Tatrách« jest velkolepým vylíčením mohutné scenerie přírodní, jest přímým ohlasem osobního dojmu. Z majestátního ticha, které obklopuje nejvyšší vrcholy hor, přivalí se z dáli z údolí bouře, burácí a duní v rozervaných štítech a pomalu odchází; na loučky dole padne zase polosvit slunce a velebné ticho opanuje opět horské velikány. Zde došel Novák vrcholu v tomto období, které lze charakterisovati jako tvorbu objektivnou, kterou živily hlavně podněty vnější.

Slovácká suita (později též pro klavír upravená), která patří mezi nejpopulárnější skladby Novákovy, vyjadřuje jemně různé nálady, jaké přináší život malé vesnice slovácké. Již z výpočtu vět (V kostele, mezi dětmi, zamilovaní, u muziky, v noci) vidíme, jak šťastně voleny tak poetické a tak kontrastující náměty.

Suita tato, ba již báseň v »Tatrách«, spolu 2 *valašskými tanci pro klavír op. 34* prostupují třetí periodu Novákova tvoření, kterou jasně zahajuje již op. 25. Jest to cyklus písní názvu *»Melancholie«* na slova Sovy a Kvapila. Tedy moderní náladová lyrika, něco naprosto diametrálního od slováckých »tanců« a »muzik«. Odtud počíná nejvniternější tvorba Novákova, diktovaná těžkou šlépějí Osudu, posvěcená prožitím a bolestí. Ukazují tak zřejmě *trio v balladovém tónu op. 27*, vokální básně *»Údolí nového království«* na texty Sovovy op. 31, *»Písně zimních nocí«* (píseň měsíční noci, bouřlivé noci, vánoční noci a karnevalové noci) pro klavír op. 30, *smyčcové kvartetto op. 33*, *melancholické písně o lásce op. 38* na domácí (Vrchlický, Borecký, Neruda) a *Notturna op. 39* na cizí texty komponované, jimiž dospěl Novák vrcholu ve své tvorbě vokální. Ve všech těchto devíti náladách je společný vztah — noční nálada, a jak různě, jak výstižně zachycena. Balladový živel zastoupen v tomto období opusem 28: *dvě ballady Nerudovy* (*dětská a horská)* pro střední hlas, a opusem 29: *Ballada o duši Jana Nerudy* pro bas, obé s průvodem orchestru. R. 1905 vznikla půvabná a motivicky zajímavá *serenada z D-dur op. 36* pro malý orchestr a r. 1906 *šest mužských sborů op. 37*.

V době krajního rozpětí umění Novákova, charakterisovaného naprostou souverenitou formy i hloubkou individuálného obsahu, význačna jsou velká díla, dvě orchestrové básně *»O věčné touze« op. 35* a *»Toman a lesní panna« op. 40*, které se pojí v ideový i formálný celek pod názvem »Touha a vášeň«. V těch dvou pří-

značných rysech, když připojíme ještě tóny ironické satiry, jest obsažena celá Novákova individualita.

K Vrchlického *»Godivě«* komponoval ouverturu zbudovanou na příznačných motivech a provedenou současně s premierou dramatu při otevření Městského divadla Vinohradského. Pravá krása díla toho však vynikla teprve při pozdějším provedení koncertním, v obsazení sesíleném. Poslední hotové opus, mořskou fantasii *Bouři op. 42* na slova Svat. Čecha pro orchestr, soli a smíš. sbor neměla bohužel Praha dosud příležitost slyšeti. Provedena byla 1910 při jubil. koncertě Filharmonického spolku Beseda Brněnská, a posledně v Pardubicích. — Dvě části z pětičlenného klavírního cyklu *Pan op. 43* (Prolog, Hory, Moře, Les, Žena) přinesla Umělecká Beseda na druhém Novákově večeru v interpretaci p. Štěpánově.

Umělecká Beseda byla jediná z našich hudebních korporací, která oslavila 40. narozeniny Novákovy večerem písňovým a klavírním. Na prvém zpívala známá interpretka jeho děl pí. Musilová Ballady op. 28, Údolí nového království, Melancholické písně o lásce a některá Notturna s krajní pietou a často již osvědčeným porozuměním. O klavírní večer se rozdělili pp. Roman Veselý, který vyzvedl lyrické partie v klavírních opusech Můj máj a písně zimních nocí s delikátností jemu vlastní, kdežto p. Štěpán, jeden z nejlepších žáků mistrových a routinovaný umělec klavírní, uplatnil v sonatě eroice mohutné akcenty a v ukázkách z posledního díla Pan důmyslné proniknutí v spletitou individualitu svého učitele. —

Ještě několik slov o Nováku-člověku a Nováku-učiteli. Novák jako člověk má příznačné rysy: neobyčejnou houževnatost, vytrvalost a seriosnost v práci, spojenou s krajní autokritikou a někdy až nemístnou skromností. Na prvý pohled zdá se upiatým, ale ve společnosti dobrých přátel je nejroztomilejší společník, jakého si lze jen mysliti. Od zmíněné jeho seriosnosti, kdekoli jde o práci uměleckou a jakési uzavřenosti, kontrastuje jeho živý a někdy i zžíravě ironický humor. — Jako učitel vyniká bezpříkladnou svědomitostí, maje v tom snad jediného konkurenta — mistra Ševčíka. Oba tito velikáni pronikající všechny detaily svých velkých oborů se stejnou laskavou pozorností, obírají se i nejprimitivnějším začátečníkem, pokud jen v něm špetku talentu tuší. Novák, ač s nejpřísnější kritikou přistupuje k pracím svých žákův — a jen tak ovšem jim nejvíce prospívá — činí tak vždy tónem přátelským, který nikdy nedisgustuje, naopak jen pobádá k nové práci. Neomezí se ani na počátku jen na suchopárné vypracování číslovaných basů, nýbrž vede žáka od prvé chvíle k samostatnosti a zpestřuje práci někdy monotonní a namáhavou svou osobností, živým humorem a pak frapantní znalostí hudební literatury. Ze své bohaté knihovny nalezne pro každé své tvrzení ne jeden, ale hned několik příkladů. Jedním hmatem ruky vyloví svazek a se stejnou virtuositou, ať je to Haydn, Smetana, Wagner nebo Strauss, nalezne okamžitě místo analogické. —

Vítězslav Novák dospěl svého poledne, zenit jeho plá takovým světlem a teplem, že v radostném rozechvění hledíme jeho budoucnosti vstříc. Jeho umění jest veliké, pravé, životné, trysklé z duše

národa i jeho vlastní vzácné bytosti; ač jde před svou dobou, jako všechna velká díla, nepotřebuje vnucující se reklamy, aby došlo svého plného uznání i u vrstev širších.

Kdo zná dílo Vítězslava Nováka, musí si ho neskonale vážiti; kdo zná člověka Vítězslava Nováka musí ho vřele milovati.

Ze slovanského světa.

(Vzorná učebnice ruského jazyka.)

Košutić Radovan, lektor ruského, polského a českého jazyka na universitě bělehradské, známý jako básník, literární historik a filolog, vydal učebnici ruského jazyka, která může sloužiti za vzor podobných slovanských učebnic vůbec. Jak známo, nevyhovují často dosavadní učebnice, nemajíce dostatečný filologický podklad. O Košutićově díle možno však bez nadsázky říci, že v něm dosaženo přímo ideálu, jak se mají učebnice sestavovati. Zkušený praktik podává si tu ruku s odborně vzdělaným a vyškoleným theoretikem a tak vzniká krásná, vzorná a poučná kniha, nemající soupeře nejen u Srbův, ale u většiny slovanských národů. Zasluhuje tím více uznání a pochvaly, jež se jí u Rusů a Bulharů dosud dostalo, jelikož oficielní slavistika bělehradská z osobních důvodů ji tolik necení, jak by měla činiti. Váží si mnohem více slavisty, jenž vydal několik řádek ze starého rukopisu, než muže, jenž podal kritický výběr z ruské literatury 19. stol., jak ironicky Pogodin poznamenal.

Učebnice Košutićova dělí se na tři díly.[1]) První obsahuje text, druhý připomenutí a srovnání se současnou mluvou ruských vzdělanců a třetí slovník.

Sledujme autorovy myšlenky a zásady, jak je vyslovil v předmluvě ke své zajímavé a neobyčejně laciné knize.

Při výběru vhodné látky do prvního svazku řídil se Košutić zásadou pojmouti v text ukázky ruské literatury, počínající jednoduchou povídkou a prostou, lehce srozumitelnou básničkou 19. stol. a postupující až do nejvyspělejších plodů moderní ruské literatury. Účelně a přísně methodicky uspořádal látku tak, aby žák dovedl jej bez obtíží následovat a učení aby mu bylo příjemné. Volil velice promyšlený postup od lehkých kusů k těžším, nebera nijak ohledu na mechanický pořádek časový, nýbrž řídě se jedině správnou snahou, podati žáku nejlepší výběr v nejdokonalejší a přec lehce srozumitelné úpravě, vytvořil přímo ideální učebnici, již Srbům jiní Slované mohou záviděti. Jak sám v obšírné předmluvě vykládá, zařadil do prvního svazku na počátek jednoduchá přísloví, hádanky, bájky a po-

---

[1]) *Košutić Rad.*, Primeri književnoga jezika ruskog. I. Tekstovi, Beograd, 8° 1910, str. XXII, 290; II. Napomene, t., str. 225; III, Rečnik, t., str. XV, 359.

vídky, z nichž řada vybrána z krásných Turgeněvových Písní v próse, potom ukázky z Puškina, Lermontova a Gogola; k tomu přibral vybrané kusy prosaické z Garšina, Dostojevského, Lva Tolstého, Gončarova, Turgeněva, Stanjukoviče a Gorkého a zakončil knihu básníky Majkovem, Polonským, Fetem, Aleks. Tolstým, Někrasovem, Tjutčevem a Kolcovem. U Čechova a Korolenka nenalezl případných vhodných ukázek. Do středu tohoto výběru postavil Puškina a otiskl kritické poznámky slavného Bělinského o jeho tvorbě a významu. Nebylo to nijak lehkou úlohou, sestaviti tento skutečně vzorný výběr, svědčící jak o estetickém jemnocitu autorově vůči krásným výtvorům ruského písemnictví, tak o obsáhlých vědomostech jeho. Pouhé nahlédnutí stačí seznati, že pořadatel je výborný a zkušený pedagog, jenž chce žáka něčemu naučit a také to skutečně dovede, a že jest i výborný znalec ruské gramatiky i literatury, takže i ten, kdo ruský jazyk zná, může mnohému z knihy se přiučiti. Košutić při tom zachytil jak charakteristiku spisovatele, tak i methodicky jasně se vyvíjející postup při žákově učení se neznámému jazyku.

Veliké obtíže mu činil přízvuk. Jak známo, není přízvuk v ruštině ustálený, což jest při ohromném prostranství, jenž národ ruský zaujímá, zcela přirozeno. Ač škola se snaží zavésti jednotnost a skutečně ji částečně také zavádí, přihodí se přece jen velmi často, že i mezi vzdělanci panují značné rozdíly při užívání přízvuku. Tuto nejasnost musel Košutić odstraniti, měl-li se dodělati úspěchu. Odhodlal se proto, uvažuje o významu, jakého moskevský govor v spisovné řeči požívá, voliti přízvuk tohoto govoru a opatřil proto důsledně ruská slova přízvukem, jehož užívají moskevští vzdělanci. Žák má stále před očima obraz přízvuku a pravidla jeho a zapamatuje si takto snáze větší neb menší zdůraznění jednotlivých slabik, a zároveň se stává čtení jeho správnějším, přirozenějším a lahodnějším než obvyklé monotonní akcentování každého slova a zvykne si takto širokému přízvučnému spojování několika slov, což činí jednu z hlavních krás ruského jazyka.

Dále vykládá Košutić obtíže, s jakými musí Srb zápasiti, chce-li se naučiti ruskému jazyku. Platí to pro každého Slovana, jenž se učí jinému slovanskému jazyku. I dobrá snaha žákova ztroskotá tu často, není-li tu obratná a zkušená ruka, jež by jej vedla. Žák postupuje obyčejně tak, že si neznámá slůvka vyhledá ve slovníku, stejně znějící nebo podobná že si pak vysvětlí bez namáhavého a nepříjemného hledání slovíček ve slovníku. Již v prvém případě naskýtají se překážky: současných dobrých ruskosrbských slovníků jest totiž velice málo, vlastně žádné, a proto žák musí obraceti se k slovníkům rusko-německým nebo rusko-francouzským. Zná-li dobře německy nebo francouzsky, poradí se dobře; je-li jeho znalost těchto jazyků povrchní, nemá z těchto slovníků valného zisku. Při slovech stejně nebo podobně znějících nastávají pak ještě větší obtíže, jimž velmi často podlehne. Ruské slovo může sice značiti totéž co srbské, ale může mít i jiný význam a odtud vznikají hojné nejasnosti při překládání. Žák prostě těch slov ve slovníku nehledá, domnívaje se

obyčejně, že formální shoda slovní uzavírá v sobě i shodu vnitřní a překládá proto bez uvažování, i když se překlad příčí logickému smyslu a často přímo na nesmysl hraničí. Košutić to ukazuje na několika trefně vyvolených příkladech.

Podle jeho správného názoru zaručuje výsledek jen metoda jež nutí žáka, aby se předně a hlavně učil neznámým slovům a shromáždil takto hojný poklad slov, a jež vedle toho jej vede k tomu, aby postřehl a potom si i zapamatoval rozdíly, jež jsou někdy velice jemné, mezi svým a ruským jazykem. Touto snahou se Košutić řídil a jí věnoval neobyčejnou péči, jež dochází i grafického znázornění v jeho knize. Jedná jako přísný, ale svědomitý a zkušený vychovatel, jenž železnou vůlí svírá a řídí vyučování svého chovance. Neznámá slova musí žák hledat i stejná neb podobná slova, která jen v uvedeném textu značí něco jiného nežli v srbštině, jsou opatřena v předu hvězdičkou nebo malým výkřičníkem vzadu, nebo prostým upozorněním pod čarou. Žák nemůže proto libovolně ani na pravo ani na levo se uhnouti, nýbrž jest úplně v moci učitele, jenž mu stále ukazuje, čeho si má všímati, jaké chyby by se mohl dopustit a do jaké směšnosti by mohl upadnout, a vede jej takto za ruku od počátku až na poslední stránku k vytčenému cíli. Nemá na mysli, naučiti snad žáka pouze tolik, aby porozuměl čtenému slovu. Vytkl si mnohem důležitější úkol: zjednati svému žáku úplnou znalost ruského jazyka. Žák má správně překládati, užívaje pro ruské obraty vhodných výrazů srbských, a dobře mluviti, a učení se ruskému jazyku má v něm zároveň vypěstiti smysl pro čistotu jeho vlastního jazyka. Dosud prý tomu bylo v Srbsku tak, že učitel cizího jazyka hyzdil obyčejně svůj vlastní, přidržuje se zvláště v syntaksi pravidel cizího jazyka. Nebezpečí odtud plynoucí jest veliké. Jelikož ruský jazyk se v Srbsku stále víc a více šíří, byla by při dosavadním způsobu učení oprávněná obava, že tím bude srbský jazyk jen znečištěn. Tu právě musí učitel, je-li dobrým filologem — a jen takoví by měli vyučovati — činně zasáhnout a vzbudit u žáka lásku a pochopení pro vlastní i cizí jazyk a tříbiti správným překladem jazyk žákův a zvyšovati jeho smysl pro ryzost a čistotu jeho řeči. Nejedná-li se takto, jest učení se ruskému jazyku jen závadou při zdárném vývoji srbského jazyka a jeho literatury.

Obšírná literární a historická připomenutí a porovnávání se současnou obcovací řečí vzdělaných Rusů tvoří druhou knihu učebnice Košutićovy. V dílu textovém ukazuje k ní autor neustále. Oko znalce pozná a dovede si vážiti péče, jakou autor své práci věnoval; zvláště když používatel uváží, že některé odstavce jsou výsledkem dlouholetého badání a všestranného uvažování, zajímavé i poučné i pro rodilé Rusy. Při tom nepředpokládá Košutić nižádné znalosti u žáka a podává všestranný výklad, aniž by upadal do zbytečného opakování.

Druhá část jest novum. V ní porovnává autor text v první knize se současným jazykem vzdělaných Rusů. Aby se tento způsob dovedl náležitě oceniti, táže se autor: K čemu se učíme rusky? Či jen proto, abychom rozuměli tomu, co čteme, či i proto, aby-

chom mohli rusky hovořiti? Kdo se učí rusky jenom proto, aby mohl číst a rozuměti, tomu není tohoto oddílu potřeba. Stačí mu, aby věděl, co značí ruské slovo v daném případě právě na tomto místě a nic více. Kdo však tak jedná, zastavil se na půl cestě, neboť ruský jazyk jest, jak autor praví, nejenom klíčem k velké světové literatuře, která jest i svým obsahem i svým směrem srbské příbuzná a Srbům nejpřístupnější, jelikož Srb snadno se přiučí ruskému jazyku, a která konečně může svou původností přispět i k obrození literatury srbské, ale jest zároveň jazykem největšího slovanského národa, s kterým pojí Srby těsné svazky v minulosti i přítomnosti a proto jest přímo příkazem, aby vzdělaný Srb hovořil dobře rusky.

Chce-li Srb se naučiti správně rusky hovořiti, má míti na paměti stále dvě pravidla: 1. ruský spisovný jazyk liší se mnohem více než srbský od jazyka lidového, a proto chce-li se někdo naučiti hovořiti rusky, musí se naučiti hovořiti tak, jak mluví vzdělanci ruští; 2. literatura může mu podati mnoho pomůcek a podpory, ale nutno je přijímati s kritickým porozuměním, jelikož poměr mezi spisovným jazykem a řečí vzdělanců není v Rusku takový jako v Srbsku; neboť ruská spisovná řeč jest jiného původu a vyvíjí se zcela jinak než srbská. Mimo to nachází se u básníkův, a zvláště největších, mnoho slov, přejatých ze starého jazyka ruského; namnoze jsou to slova neb obraty z řeči lidové neb spisovné, kterých řeč vzdělanců buď vůbec nepřijala neb aspoň ne v tom značení, které jim básník dal. To osvětluje a dokládá Košutić řadou příkladů z Lermontova, Tjutčeva a Al. Tolstého. Většina těchto slov má nádech lehké ironije a ten, jenž by jich v obyčejném rozhovoru použil, stal by se často směšným, což jest pro vážného muže nejnepříjemnější věcí na světě. Aby se toho všeho žák vystříhal, k tomu slouží tato druhá část druhé knihy.

Třetí knihu tvoří slovník, jenž vyžadoval největší opatrnosti a námahy; vypadl za to nezvykle dobře, jak u učebnic málo kde nalézáme. Veškerá slovíčka, úsloví a místa, jimž by bez bližšího vysvětlení žák nerozuměl, bylo nutno rozepsati na zvláštní samostatné lístky, což činilo přes 20.000 kusů, pak vše přeložiti, seřadit a zpracovati; při tom autor se dotazoval skoro při každém slovu moskevských učenců, jaký přízvuk slovo má a jaké jsou při tom odchylky. Při jménech přídavných bylo nutno zaznamenati a připojiti všade význam, jaký mají v obyčejné a jaký v řeči vzdělanců, či užívá-li se jich jen v řeči básnické nebo spisovné nebo konečně lidové. To vše podává autor jasně, přehledně a neobyčejně svědomitě a můžeme mu plně přisvědčiti, že jeho slovník je důležitým příspěvkem k ruské lexikografii vůbec.

Při sestavování slovníku měl autor stále na paměti, že jest to pro Srby první vážná práce toho druhu, a proto hleděl bezesporněo a do nejmenších podrobností zjistit a ověřiti pravý význam každého slova; zvláště obezřele počíná si u slov podobných, kde se snaží vystihnouti nejjemnější odstíny mezi srbštinou a ruštinou. Jeho poznámky a vysvětlivky u zájmen, spojek, citoslovců a p. jsou neoby-

čejně pečlivé a příklady doložené. Košutić tu pracuje svorně s ruskou lexikografií, jež tomuto oboru věnuje velikou pozornost, jak ukazuje akademikem Grotem vydávaný slovník.

Slovník Košutićův není proto jen klíčem k jeho učebnici, nýbrž tvoří ukázku budoucího velkého rusko-srbského slovníku, ať jej již vypracuje autor sám nebo někdo jiný, kořistě z tohoto slovníku. Pozná, jak veliké dílo Košutić vykonal a skloní hlavu před tou energií, pílí, svědomitostí a učeností bělehradského lektora, jehož pravé místo by bylo na universitě bělehradské.

Dílo Košutićovo započato r. 1902 a ukončeno r. 1910. Nonum prematur in annum . . . Autor si musel předem ujasnit a vytvořiti metodu, podle níž by postupoval. Potom pročetl všechny větší srbské překlady z ruštiny (okolo 5000 str.) a chybami překladatelů učil a ujistil se, jak třeba správně z ruského jazyka na srbský překládati. Při výběru textu šlo mu o věrný a přesný text a vedl si při tom tak bedlivě jak filolog činí se starým textem. Několikráte pak vše přepracoval a stále novými výsledky badání doplňoval. Jelikož neměl v Bělehradě dosti pramenů po ruce, zajel si třikráte do Ruska, do Petrohradu i Moskvy, aby si vyžádal rady i pomoci při svém nesnadném díle. Běželo hlavně o správný překlad, o správné upotřebení slova neb úsloví a o správný přízvuk. Ohledně překladů shromáždil bezpočetně dokladů, jak některá slova se překládají a od ruských učenců vysvětlují. Přízvuk zaznamenával přímo při vyslovování slov. Z Rusů mu byli nápomocni v Moskvě akademikové F. J. Korš a A. J. Sobolevskij, v Petrohradě akademik A. A. Šachmatov, prof. P. A. Lavrov, N. M. Karinskij a badatel v ruské dialektologii V. J. Černišev.

To jsou zásady a metodický postup díla Košutićova, jež tvoří ideální učebnici ruského jazyka. Až ostatní slovanští národové budou míti podobných učebnic, bude se moci přistoupiti k velkému všeslovanskému slovníku. Kéž se to brzy stane ! Dr. *Josef Volf.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní Divadlo: Hedda Gablerová. Činohra o 4 dějstvích. Napsal H. Ibsen. — Král Václav IV. Historické drama o 5 dějstvích. Napsal Arnošt Dvořák.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Ach, ta láska! Veselohra o 3 dějstvích. Napsal F. Štolba. — Pošetilá panna. Hra o 4 dějstvích. Napsal francouzsky Henry Bataille.

Hedda Gablerová patří k divadelně nejúčinnějším pracím Ibsenovým a proto lze si vysvětliti úpěch, jehož docílila v cizině i u nás. Ale úspěch nekotví v tom, že by obecenstvo zřelo v Heddě typ ženy, toužící po krásném životě; jest to spíše typ ženy zvrhlé, tak jak čas od času jeví se v běhu všedního života, ženy chorobné a vlivu neblahého (hr. Tarnowská). Nechať je legendou, co se praví o vzniku *Heddy Gablerové,* že totiž povstala na základě osobní známosti Ibsenovy s podobnou ženou, zmíněná denní zkušenost jen utvrzuje

u víře v onu legendu. Kdysi napsala »Nordd. Allg. Ztg.«, Ibsenovi neobyčejně nepřátelská, snad bezděčně několik správných slov, pravíc, že Hedda Gablerová je v naší době tak pravdiva jako byl pravdiv Werther v 70. letech XVIII. století. Také Werther má pathologický rys, a ač ne všichni mladíci, kteří s ním trpěli a plakali, se zastřelili — přece zůstane Werther pro onu dobu a v jisté míře i pro vždy typickým charakterem. Rovněž Hedda Gablerová představuje [1]) typ »moral insanity«. Přiměje Lövborga aby dokázala svou moc nad geniálním mužem, že opět oddá se hýřivému životu, z něhož jej milenka jeho, pí. Elvstedová vyvedla, načež mu odevzdá pistol, aby »aspoň krásně umřel«. Zvěděvši o jeho sebevraždě, pociťuje Hedda radost, že existuje přece něco silného a krásného, něco vybočujícího z mezi denní »banality«. Je však zklamána další zprávou, že Lövborg nezemřel »krásně«; neboť střelil se do břicha a ne do prsou. Hedda, ježto assesor Brak pozná v pistoli, jíž se Lövborg zastřelil, její majetek, volí smrt, obávajíc se skandálu. Zahravši na piané divoký tanec, umírá »krásně« střelnou ranou do spánku. — Nesnadno věru hledati rysy velikosti a krásy v charakteru této ženy, jejíž choutky, zostřené rozmary těhotenství, jakož i ničivý vliv sice najdou pochopení u moderního diváka, ale sympatie sotva. Dnes ovšem nikdo již se nesměje slovům Heddiným o krásném umírání, o révoví ve vlasech a jejím starostem, zda se Lövborg střelil do prsou (jako se stalo před dvaceti lety v Mnichově, takže potom, 10. března 1891 v Lessingově divadle Blumenthal za souhlasu (!) Ibsenova ona místa vyškrtl), nýbrž hledí se na Heddu vskutku jako na typ doby.

Titulní roli sehrála pí. Dostálová jistě v intencích autorových. Má pro ženy tohoto charakteru zvláštní smysl, jak dosvědčila v *Doně Sanči* a v *Beatrix Cenci.* Za to p. Hašler založil manžela Heddina jako komickéko professora, místo aby dodal postavě jen rysy dobráckosti a ohleduplnosti.

V druhé polovici ledna uvedeno bylo na scénu Národního divadla neobyčejně pečlivě a do podrobností scénicky J. Kvapilem vypilované drama Arnošta Dvořáka *Král Václav IV.* Po Al. Jiráskovi, jenž svou románovou prací Mezi proudy přispěl nemálo v širších kruzích českých k očistě památky krále Václava IV., dříve většinou jen líčeného jako pijana a zuřivce, přichází Dvořák, aby v rouše dramatickém ukázal tohoto českého krále. Cosi příbuzného jako z historických dramat Tylových a Kolárových vane z nové práce Dvořákovy. Je to v prvé řadě vlastenecká tendenčnost, dále snaha po efektech (vděčně kvitovaných diváctvem) a posléze i libovolné zacházení s historickými daty dob nám příliš drahých, abychom toho necítili. V tom zejmena následuje Dvořák Kolára. Nebudu opakovati výtek, které už v denních listech právem byly učiněny spisovateli v té věci, ale podotýkám jen, že to po stránce divadelní tak mnoho nevadilo. To není chyba dramatikova, nýbrž povrchnost, jíž při trošce

[1]) Eyriès: Les idées médicales dans le théâtre contemporain. Ref. dr. Č. Šimerka v Revue v neurologii, psychiatrii atd. 1906.

píle nebo za tichého spolupracovnictví některého historika možno příště předejíti. Základní myšlenku dramatu *Král Václav IV.* naznačil sám autor: Lucemburský král, otevírající svou náruč českému člověku, ale neztrácející ani v nejvřelejších chvílích smyslu pro autoritu, královskou či papežskou, stanul mezi jihočeskými sedláky, kteří dovedli opustiti svá políčka pro při Boží. Člověk renaisanční, plný smyslu pro život, nedochází porozumění u lidu, jejž miluje a to proto, že jest mu daleka povaha přísných náboženských hloubalů českých. Dlužno též připomenouti, že *Král Václav IV.* pracován jako I. díl trilogie, jejímž druhým dílem má býti Tragedie Lipanská a třetím Bílá Hora.

Od Knížete po stránce techniky divadelní dlužno zaznamenat u Dvořáka značný pokrok, ačkoliv i zde dosud převládá nehospodárnost slovem, k níž druží se zbytečné množství jednotlivých postav, které nikterak nepřispívají k pošinování děje, ale za to působí obtíže při provedení. Je pak nutno obsazovati dvě i tři role týmž hercem, a nechať už pak vhodnou hrou a maskou dociluje se illuse, jakmile herec promluví, je po ní.

Krále Václava IV. hrál p. Schlaghamer, jenž životně ztělesňoval tuto sympatickou postavu. Z ostatních účinkujících zvláště dlužno uvésti p. Hašlera (šašek), Hurta (biskup Železný). Ostatní role byly rázu podřízenějšího, ale vesměs vhodně provedeny.

Městské divadlo Král. Vinohradů, uznávajíc zásluhy dr. J. Štolby o českou dramatickou tvorbu vypravilo nejnovější jeho veselohru *Ach, ta láska!*, jež prostičkým dějem a běžnými figurami zamlouvati se bude zvláště ochotnickým divadlům. Obecenstvo velkých scén je už příliš zmlsáno, než aby mu tato prostá krmička zachutnala, neboť nelze veselohru *Ach ta láska!* ani porovnávati se zdařilými a dosud účinnými veseloherními pracemi Štolbovými jako jsou Vodní družstvo, Mořská panna a pod.

Bataillova hra *Pošetilá panna*, v níž se mísí živel symbolický s realistickým, uvítána byla ve Francii velice přívětivě a jmenovitě mladší generace přijala ji přímo nadšeně. Henri de Weindel v Indépendance belge dokonce nerozpakoval se napsati i tuto tirádu po premieře *Pošetilé panny*: »Dlužno od nynějška pohlížeti na datum 25. února 1910 jako na den zvláště pamětihodný v dějinách divadla. Lze je zapsati na bronzovou desku vedle 21. listopadu 1670, kdy vyšla Racinova Bérénice; vedle 27. dubna 1784, kdy provedena Beaumarchaisova Figarova svatba; a konečně r. 1880, kdy zrodila se Ibsenova Nora.«

Je mi líto, že nemohu sdíleti — a se mnou jistě mnozí — tohoto enthusiasmu, ač nelze upříti, že práce Bataillova je pozoruhodna. Zvláště příjemně působí jeho smysl pro básnické slovo, třeba že se tak někdy děje na úkor dramatičnosti.

Pošetilou, správněji nemoudrou pannou míněna je šlechtická dceruška 16letá, jež zamiluje se do 40letého advokáta a ujede s ním. Přesvědčivši se o veliké obětavé lásce zrazené choti advokátovy, děvče, jež po celou hru jeví nápadný sklon k perversi (vypravujíc se zálibou, jak se chtěla upáliti za živa, zažehujíc o svíčku konečky

svých krásných vlasů — Esthera!) zastřelí se. Nemoudrá panna — jež tak nazvána podle podobenství z Písma o pannách moudrých a nemoudrých, dala příliš brzy vyhořeti oleji své lásky skoro do poslední kapky. Chvílemi chodí po jevišti s kahancem a visionářsky promlouvá, aby za chvíli pronášela slova vášnivá, slova plně rozvité ženy. Diváku zamlouvá se tento druh dramatických prací, dýšící smyslností a rafinovaností.

Titulní úlohu hrála jmenovitě ve visionářských scénách velmi pěkně sl. Baldová, kdežto její sokyně, choť advokátova, která během hry vlastně povznáší se na osobu hlavní, nebyla v dobrých rukou. Pí. Ptáková nemá pro takové dámy dosti jemnosti ani v hlasu ani ve hře. Hraje výborně maloměstské a po případě velkoměstské paničky i ženy z lidu, ale v úlohách podobného slohu se zbytečně exponuje. Její hra rukou, poplácávání na boky a jiné zlozvyky nesvědčí salonní dámě. *Karel Čvančara.*

Nové rovy.

Ant. Bělohoubek. — Josef Müller. — L. Arleth. — Lad. Kuchynka.

Dne 24. prosince m. r. zemřel na Král. Vinohradech dvorní rada Antonín Bělohoubek. Narodil se 28. dubna r. 1845 v Jeřicích u Hořic, vystudoval v Praze techniku, kdež se věnoval chemii, byl assistentem při hospodářsko-chemickém ústavu vlastenecké společnosti hospodářské a potom assistentem chemie obecné i analytické na technice. R. 1871 stal se na české technice docentem soukromým, r. 1878 honorovaným a byl r. 1880 jmenován mimořádným a r. 1888 řádným professorem encyklopaedie chemie anorganické i organické na zmíněné škole vysoké. Tam vykládal také technickou mikroskopii a zbožíznalství jakož i chemii kvasnou a rolnickou. Nějaký čas řídil výzkumnou stanici hospodářsko-chemickou a dal podnět k založení školy sladovnické (r. 1868) a později i lihovarnické. Za jeho účastenství byl také založen výzkumný ústav pro průmysl pivovarský, nad nímž měl potom vrchní dozor. Roku 1898 byl povolán do Vídně za přednostu chemického oddělení v rakouském úřadu patentním. Odtamtud vrátil se, vyznamenán hodností dvorního rady a řádem Leopoldovým, r. 1906 do Prahy na odpočinek. Utěšený rozvoj ústavů, jež pomáhal zakládati, nebo na nichž působil (značnou řadu let vyučoval na Československé obchodní akademii), přinášel mu blahé vědomí, že vykonal mnoho dobré práce, která nesla praktické výtěžky na polích rozmanitých. Jeho věcná znalost a praktická zkušenost byla často brána v potaz od úřadů finančních, u zemské rady zdravotní, v komisích při zakládání průmyslových závodů, v rozmanitých anketách a j. Zhusta byl Bělohoubek žádán o chemické a mikroskopické rozbory, jež prováděl často samostatnou, původní methodou.

Jeho práce literární týkají se jednak chemie kvasné, jednak hospodářské, analytické a anorganické. Pochází od něho Pivovar-

nictví, Několik slov o stavbě a zřizování pivovarů, Úvahy o lisovaném droždí, Úvahy o droždí vinopalném; O stanovení hodnoty ječmene; Rukověť technické mikroskopie. Některé práce uveřejnil též německy. Nějaký čas byl spoluredaktorem Chemických Listů, Zpráv společnosti architektův a inženýrův a Archivu zemědělského. Z jeho rozborů nejznámějším se stalo zkoumání, které podnikl spolu s V. Šafaříkem za památných bojův o rukopisy. Zjistiv berlínskou modř v rukopise řečeném kralodvorském — ovšem nanesenou na barvě jiné — bezděky přispěl k tomu, že se zakolísali v dosavadní víře mnozí z těch, kdož nedůvěřujíce filologům chtěli míti bezpečný důkaz z ohledání mikroskopického. Obšírnou Zprávu o chemickém a drobnohledném ohledání některých rukopisů musejních podal r. 1887 spolu s V. Šafaříkem v Časopise čes. Musea a na námitky Gebauerovy odpovídal téhož roku v této Osvětě.

Ve Vídni zemřel 26. prosince m. r. dvorní rada Josef Müller. Narodil se 2. listopadu r. 1834 v Kutné Hoře, vystudoval v Praze techniku, v Uh. Šťávnici hornickou akademii a vzdělal se také cestami v cizině. V Benátkách vstoupil roku 1858 do služby státní v tamní mincovně; r. 1867 byl poslán do Krakova, aby tam zřídil filiálku úřadu mincovního a puncovního a stal se r. 1870 představeným toho úřadu. Po sedmi letech byl odtamtud povolán do hlavní mincovny ve Vídni a stal se posléze jejím ředitelem. Vedle hodnosti dvorního rady dostalo se mu též řádu železné koruny III. tř. Müller, ač byl od mládí nucen pobývati mimo vlast, zůstal všude upřímným Čechem, vyhledával krajany, zejména umělce, a těšil se z jejich úspěchů. Roku 1889 byl ve svém rodišti zvolen za poslance na zemský sněm, kde býval referentem zvláště komise petiční a finanční.

Literární činnost Müllerova týkala se hlavně mincovnictví. Z toho oboru napsal řadu důkladných článků do Naučného slovníka (viz na př. Prubířství, Mince atd.) a přispěl platně k ustálení odborné terminologie české na tomto poli. Z jeho německých prací tohoto druhu uvádíme na př. Die Münzreformen in Österreich während der 50jährigen Regierung des Kaisers Franz Josef I. — Náhoda zavedla Müllera také mezi pracovníky literárně dějepisné. Za pobytu v Krakově poznal tamní rukopis našeho kronikáře Pulkavy i jal se jej bedlivě studovati. Potom se dal na zkoumání ostatních rukopisů Pulkavových, latinských i německých; srovnav jich pak značný počet, vydal r. 1888 v Praze studii. O rukopisech kroniky Přibíka z Radenína, příjmím Pulkavy. V ní se snažil dokázati, že český rukopis jest originál, podle něhož vznikly rukopisy ostatní.

Před svátky vánočními prošla novinami zpráva o úmrtí spisovatele Louisa Arletha, který skonal po dlouhém utrpení ve Vršovicích. Slul vlastně Jindřich Koblic, narodil se v Praze r. 1876, vychodil měšťanskou školu a byl potom dán na učení do obchodu. Vzdělávaje se soukromě zanechal po čase praktické dráhy životní, oddal se spisovatelství, ale nepronikn uv zažil mnoho zklamání a s rodinou i bídy. Psal veršem i prósou. Vydal: Poesie, Z dum barda (r. 1897), Kniha osamělého, Písně Miriaminy (1902). Jiné práce zanechal v rukopise.

V Arku zemřel 10. prosince m. r. Ladislav Kuchynka, úředník dráhy Ústecko-teplické. Pražan, Čech rodem, byl nucen žíti mezi Němci a říditi se pravidlem: »Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti.« Pravé smýšlení své však dokázal závětí, kterou odkázal své jmění — na 300.000 K — Ústřední Matici Školské. Postaviv se tím skutkem mezi přední mecenáše národní, zasluhuje trvalé, vděčné paměti všeho národa. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. února 1911.

(Třetí kabinet Bienerthův. — Jednotný český klub. — Polské kolo. — Sjezd strany národně-sociální. — Změna v českém místodržitelství. — Sjezd českých okresů. — Sčítání lidu. — Delegace. — Elsasko-Lotrinská předloha v německém říšském sněmu. — Anglický parlament. — Řeč Pichonova. — Balkánské zbrojení. — Turecko.)

Třetí ministerstvo Bienertovo představilo se dne 17. ledna oběma sněmovnám. Programatický výklad předsedy kabinetu ubezpečoval, že nová vláda bude provozovati politiku nejsvědomitější objektivity a nestrannosti. Bar. Bienerth sliboval totéž, když vstoupil poprvé v čele vlády, sliboval totéž, když utvořil svůj druhý kabinet, ale český národ se nepřesvědčil, že by baron Bienerth svá slova skutkem učinil. Zástupcové českého národa nemají tudíž příčiny, aby na třetí kabinet Bienerthův pohlíželi jinak, než na oba předešlé, a to tím méně, ježto bar Bienerth v řeči své zdůraznil, že dosavadní kurs vládní politiký zůstane nezměněn. Tomuto názoru dal výraz předseda jednotného klubu českého dr. Fiedler, jenž v odůvodnění svého návrhu, aby se o prohlášení náčelníka kabinetu zahájila debata, pravil, že žádná strana, nejméně Čechové, nepovažují nový kabinet za vydání zlepšené, a že ministerský předseda, jenž dal deputaci německých stran slavné ujištění, že kurs nového ministerstva zůstane týž jako ministerstva předešlého, vytkl sám jasně stanovisko českých zástupců k svému třetímu kabinetu. Totéž prohlášení učinil dr. Fiedler při prvním čtení rozpočtu na r. 1911. — Nové jmenování soudců v Čechách dokazuje, že dosavadní kurs nebude změněn. Jmenování způsobilo v českém národě trpké překvapení, ježto bylo provedeno zcela dle přání Němců.

Jednotný český klub na radě říšské usnesl se o změně svých stanov, dle které rozmnožen počet místopředsedů ze 3 na 4 a náhradníků ze 6 na 8 Pak vykonána doplňovací volba a zvolen z českého klubu místopředsedou dr. Kramář.

V polském klubu bylo následkem vstoupení dosavadního předsedy dra Gląbińského do kabinetu nutno provésti volbu předsedy. Klub nemohl se dlouho sjednotit, až konečně zvolen jednohlasně předsedou divoký demokrat dr. Lazarski. Zvolen právě proto, že nenáleží k žádné straně. Tato volba jest pro poměry v polském kole význačnou.

Česká národně-sociální strana konala sjezd, na němž urovnány rozpory v taktických názorech. Resoluce ukládá poslancům

strany vystoupiti ze společného klubu, kdyby se stal částí pracovní většiny.

V českém místodržitelství stala se změna. Místodržitel hrabě Coudenhove, jenž po patnácte roků stál v čele politické správy království Českého, odstoupil, a nástupcem jeho jmenován dne 17. ledna hrabě František Thun. Hrabě Thun ujal prý se těžkého zodpovědného úřadu přes svůj pokročilý věk — jest mu 64 let — na důrazné přání mocnáře, jenž očekává, že se mu podaří zjednati česko-německou dohodu.

Třetí sjezd českých okresů, který se konal v Praze dne 16. ledna, přijal jednomyslně resoluci, kterou se prohlašuje vládní osnova zákona o zřízení krajských zastupitelstev v království Českém za naprosto nepřijatelnou, a sice z důvodů správní taktiky, s hlediska finančního a z důvodů národních. V důvodech národních vyslovuje se, že zřízení krajů vládní osnovy znamená dekomponování království Českého na departementy, a že má býti docíleno, aby dosavadní teritoriální útvary (království České) nadobro zmizely.

Při letošním sčítání lidu použili Němci všude tam, kde jsou ve většině, všech prostředků, aby české menšiny buď úplně zničili aneb alespoň co nejvíce snížili. Neštítili se ani prostředků nejhanebnějších a krutého pronásledování vrstev odvislých. Těm, kdož se přihlásili k obcovací řeči české, hrozeno výpovědí z bytu a práce, a vyhrůžky ty též provedeny, aniž úřady zakročily. Dr. Fiedler, dr. Kramář a dr. Baxa vznesli v té příčině těžké obžaloby. Uvedli množství dokladů zneužití úřední moci, organisovaného systematického padělání a falšování veřejných listin, prohlásili, že neuznají nikdy takové sčítání lidu, poněvadž nemůže býti základem k stanovení národnostních poměrů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Dolních Rakousích — zejména ve Vídni. — Protestovali proti všem násilnostem a nesprávnostem, a domáhali se revise, žádajíce, aby ve všech městech a okresích, kde se násilnosti dokázaly — dr. Baxa uvedl, že v Čechách došlo v 54 okresích k zjevnému falšování — bylo sčítání lidu znova a sice spravedlivě provedeno. Nový ministr vnitra hr. Wickenburg prohlásil, že vláda nebude otálet, aby zjednala nápravu ve všech případech, kde bylo opuštěno vodítko nejpřísnější objektivity. Dlužno ovšem vyčkati, jak vláda tento slib vyplní. Dr. Kramář prohlásil, že Češi nikdy nepřipustí, aby na základě tohoto sčítání bylo prováděno jakékoli vyrovnání česko-německé, zvláště pak praxe ohraničovací, a projevil naději, že hr. Wickenburg bude míti zmužilost jednati tak, jak mluvil. Ministr vydal všem zemským vládám výnos, jímž nařizuje, že oznámení úřadům podaná mají se pečlivému šetření podrobiti. — Zajímavo jest, že židé v Haliči, kteří se ještě při posledním sčítání přihlašovali k polskému obcovacímu jazyku, tentokráte z velké části udali jazyk židovský za řeč obcovací. Jen v Krakově učinilo tak 8000 Židů.

Delegace sestoupily se dne 24. ledna. Rozpočet na rok 1911, který jim předložen byl, vykazuje čistou potřebu 448,589.803 K (proti loňskému rozpočtu o 25,000.000 více. Vojenské požadavky jsou nesmírné. Ministerstvo vojenství žádá zvláštními předlohami za povolení

mimořádného úvěru na vybudování vojska penízem 20 milionů, dále pro mimořádnou potřebu na vybudování loďstva 312,400.000 K, z kteréhož peníze připadá na tento rok 55 mil. K, konečně za mimořádný úvěr jednou pro vždy na další opatření nového polního materiálu 40 mil. K. Celková potřeba na vojsko jest proti loňsku o 22,900.000 K, potřeba válečného námořnictva o 1,500.000 K větší. Tyto ohromné požadavky vzbudily na všech stranách zděšení. — Výklad o zahraniční situaci, jejž hr. Aehrenthal podal, neobsahuje nic pozoruhodného. Ministr tvrdí, že tou dobou není na obzoru pražádná otázka, která by evropský mír ohrožovala. Jak se srovnává tvrzení to s ohromnými novými požadavky vojenskými, hr. Aehrenthal zamlčel. Dr. Kramář uvedl, že výklad ministrův může obsahovati málo nového, ježto se zahraniční politika nyní dělá jinde — v Berlíně, že se pyšné sny o aktivní rakouské politice rozplynuly, a že rakousko-uherský zahraniční úřad vede nyní dosti trpný život. Ruské politice vytkl dr. Kramář, že pracuje pro Prusko. — Admirál hr. Montecucculi oznámil delegátům, že nynější požadavek na zvelebení loďstva jest jen počátkem mnohem větších nákladů na stavbu ohromných lodí válečných. V dozírné době musí prý míti mocnářství v Jaderském moři »strašné« válečné loďstvo moderního rázu.

Německý říšský sněm projednával předlohu o ústavní reformě v Alsasku-Lotarinsku. Požadavky obyvatelstva zůstaly nepovšimnuty. Země se nestane samostatným spolkovým státem, nebude zastoupena v spolkové radě, a místodržitel nebude doživotně jmenován. Elsasští poslanci prohlásili, že Elsasané a Lotrinčané chtějí býti dobrými Němci, ale že se nechtějí popruštiti.

Anglický parlament zahájil svou činnost. Sněmovna bude co nejdříve projednávati zákon o reformě horní sněmovny, ježto předloha o vetu lordů musí býti vyřízena do června, v kterémž měsíci se bude konati korunovace krále Jiřího.

Francouzský ministr zahraničních záležitostí Pichon promluvil v senátě pozoruhodnou řeč o politické situaci. Prohlásil, že dohoda Francie s Anglií nebyla nikdy vydatnější, a že Rusko je s Francií v úzkém spojení. Ujišťoval jménem vlády, že zahraniční situace Francie nebyla nikdy lepší než nyní.

Bulharský ministr prohlásil v sobrani, že Bulharsko může v kritickém čase postavit armádu 485.000 mužů, kteráž jest úplně k boji připravena. Sobrani schválilo pak žádaný úvěr. Ministerský předseda Melinov prohlásil, že mezinárodní situace mimořádné výdaje na vojsko odůvodňuje, a že vláda hodlá v tomto směru postupovati.

Také z Turecka docházejí zprávy o mobilisaci vojska. Bude povoláno do zbraně asi 600.000 mužů a hranice budou úplně obsazeny. Turecko má nyní značné starosti. Poměry s Bulharskem přiostřily se celním konfliktem značně a v Arabii zuří povstání, kteréž turecké vojsko nemůže zdolati. V parlamentě prohlásil ministr vojenství Mehmed Ševket, že se vláda ocitne v nepříznivé situaci, nepotlačí-li vnitřní vzpoury bezohledně. Jsou vážné obavy, že z jara vypukne revoluce. Mezi Albánci, Araby a Sýřany uzavřena prý dohoda, zahájiti vzpouru současně. *Adolf Srb.*

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTEREŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 2.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

CO HLAVOU TÁHLO. Volné verše. Napsal *Adolf Heyduk.* Spisů Ad. Heyduka sv. 50. 352 str. m. 8⁰ Za - - - - - - - - - - K 3·—

Nová básnická kniha Heydukova jest jednou z největších sbírek básníkovy drobné lyriky. Obsahuje čtyři velké serie, každá o 40 až 50 číslech, verše volné, jež, jak titul hlásá, »hlavou volně táhly«, tedy bez společné základní idey. Přes to vše vznáší se nad knihou velký smírný klid básníkova nitra, cele s vnějškem vyrovnaného. Klid a mír básníkovy duše, oddané účtování s životem, sny a idealy. V dumavých písních vzpomíná, nebo zase pohledem na přírodu rozjasní se a občerstvuje. Krásná kniha milé pohody a slunka podzimního, nový důkaz neutuchající svěžesti Heydukovy.

ERUSALÉM. Román. Napsala *Selma Lagerlöfová.* Autoris. překlad *Em. Miřiovského.* I. *V Dalarně.* Část 1. a 2. Světové knihovny č. 850—853. 420 str. m. 8⁰ za - K —·80
II. *Ve Svaté zemi.* Část 1. a 2. Svět. knihovny č. 859—862. 300 str. m. 8⁰ za K —·80

Ačkoli náleží do skupiny romantiků, kteří po delším panování realismu znovu zvedli čistý a básnický štít romantismu, je Švédka Lagerlöfová dnes opravdu světovou spisovatelkou, na niž je vlast její hrda. Z vynikajících děl jejích je »Jerusalém«, obsáhlá románová skladba, pro celou tvorbu její příznačná. Lagerlöfová vrací se tu jako náš Čech, Jirásek, Sládek, Holeček a j. k rodné hroudě, k sedlákovi, v němž tuší obrození svého lidu. Velký román zajímá jak svoji vůdčí ideou, tak i mistrným románovým zpracováním. Lagerlöfové dostalo se literární ceny Nobelovy, první, kteráž udělena byla ženě za práci literární.

DYŽ VLNY OPADLY. (Po hodech života. Tišiny.) Napsal *J. Sumín.* Ottovy Laciné knihovny národní č. 234. 288 str. 8⁰. Za K 1·40, váz. - - - - K 1·80

Obě povídky v knize obsažené vyznačují se známými přednostmi literární práce této oblíbené spisovatelky: zajímavou látkou čerpanou jako vždy z venkovského ovzduší a realistickým podáním, k nimž tuto přistupuje značná dávka ironie. Povídka první je dobrodružnou historií ženy, jež sama na smrtelné posteli vypravuje, druhá klidnou kronikou starého domu a jeho obyvatelů, vzbouřenou jenom působením staré kartářky a její kočky. Obě povídky udrží zájem čtenářův dokonale.

PODVEČERNÍ SELANKY. Napsala *Gabriela Preissová.* Spisů sebraných G. Preissové sv. 3. 216 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·80

Nový svazek spisů Preissové přináší čtvero povídek, spiatých něžnou páskou základního motivu selanky. Tři z povídek čerpány jsou ze Slovácka (»Před západem«, »Ostručina«, »Stařeček Klúčka«), čtvrtá (Podjezernické sny«) vybrána z oblibeného autorčina ovzduší korutanského. Kniha skutečně rozkošná, pravá perla v řádě spisů Preissové, kniha, jíž rád pokochá se každý čtenář.

POVÍDKY. Napsal *Vsevolod Michajlovič Garšin.* Přeložili *V. Mrštík, P. Papáček, L. Ryšavý.* Ruské knihovny sv. 55. str. 374 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - K 3·—

Nejnovějším svazkem Ruské knihovny přibylo do této řady předních klasiků písemnictví ruského nové jméno — Garšinovo. Jeden z nejskvělejších novelistů, jimiž se pochlubiti může evropská literatura 19. století, nepřispěl dílem kvantitativně rozsáhlým písemnictví svého národa. Ale k neznačné početnosti literárního odkazu Garšinova v obráceném poměru jest jeho vysoká a trvalá kvalita, jejíž význam doceňuje se teprve u porovnání s velikými vrstevníky autora, který již více než před 20 lety vzat byl literatuře a při smrti své již jednomyslně uznáván byl za fenomenální talent. Těch 20 povídek, které po něm zbyly, stačilo, aby mu zajistily nesmrtelnost. Svazek Garšinových povídek v Ruské knihovně, na 374 str. pojal zhruba celou jeho pozůstalost literární. České čtenářstvo jistě rádo pojme do svých knihoven i tohoto ruského mistra psychologie a slohu.

ROZSÉVAČI. Román. Napsal *K. Rožek.* Ottovy Laciné knihovny národní č. 235. 392 str. 8⁰. Za K 2·—, vkus. váz. - K 2·40

Práci Rožkovu možno plným právem nazvati románem, neboť v osudech hrdiny románu zobrazen je skutečný život v celé své šíři a plnosti. Zprvu učitel, jenž s hlavou plnou nadšení a ušlechtilých plánů odchází mezi horský lid, aby se tu stal »rozsévačem« vzdělání, hrdina románu stává se později z lásky k ženě sedlákem, jemuž nové jeho povolání je zdrojem radosti a plného uspokojení. Román vyniká bohatým a zajímavým dějem, takže čtenářstvu stane se jistě knihou hledanou a milou.

SMUTNÉ POVÍDKY. Napsal *Ant. P. Čechov.* Přeložil *Vinc. Červinka.* Sv. II. Světové knihovny č. 854—855. 164 str. m. 8⁰. Za - - - - - - - - - - K —·40

Druhý svazek povídek Čechovových obsahuje 12 prací, z nichž některé kratičké, několikastránkové, jiné rozměrnější, všecky pak úhrnem geniálně vypravované.

ZEMĚ. Román. Napsal *Karel Červinka.* Vychází ve sbírce »Ottova Laciná knihovna národní« v sešitech po 20 hal. Předplatné na 10 sešitů poštou - - - - K 2·20

Velkou rodinnou trilogii románovou zahájil Červinka před dvěma lety románem »Rodina«, loni pokračoval románem »Dědicové« a letos končí »Zemí«. Dílo veliké, jediné svého druhu v původní naší literatuře. Nejen čtenáři románů, ale vůbec všichni, kdož v rodinné kronice, byť i zajímavou formou románovou podané, vidí více, než řadu vzpomínek, jistě tuto románovou trilogii čísti budou s plným zájmem.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A RŮZNÉ.

HISTORIE ČESKÁ. Napsal *Aeneas Sylvius.* Vydal *Jiří Vičar.* Světové knihovny č. 856—858. XVIII a 222 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60

Historia Bohemica Aeney Sylvia, pozdějšího papeže Pia II., byla v 15. a 16. stol. knihou velmi čtenou, tím spíše, že byla jediná, která celkově informovala o udá-

lostech tak znamenitých a to nejen cizinu, nýbrž i Čechy samotné. Třeba že kniha Sylviova, jak ovšem jinak ani nemohlo býti, je plna nenávisti k Čechům, kteří působili římské církvi tolik nesnází, není jako historický pramen zcela bez ceny, ba i sám Palacký poznamenal, že můžeme Sylviovi býti povděčni za mnohé zajímavé osvětlení našich vlasteneckých dějin. Čtenář, jenž dovede si již kriticky opraviti mnohé nesrovnalosti historické, jistě čísti bude se zájmem toto vynikající dílo literární.

PRVNÍ CESTA KOLEM SVĚTA. Napsal *James Cook.* Z angličtiny přeložil Dr. *Bořivoj Prusík.* Světové knihovny č. 865—866. 168 str. 8⁰. Za - - K —·40

V době, kdy velké zeměpisné objevy upoutaly na sebe pozornost nejširší veřejnosti, vzbuzen byl neobyčejný zájem o zeměvědu vůbec; cestopisy jsou dnes četbou snad nejhledanější. Bude tudíž také i širší čtenářstvo zajímati denník slavného mořeplavce 18. věku kapitána Jamesa Cooka o jeho cestách kolem světa, jíž celkem třikráte podnikl. A podniky jeho byly korunovány zdárným výsledkem: objev za objevem v širých oceánech byl bohatou kořistí podniknutých plaveb odvážného kapitána. Cestopis Cookův doporučujeme tudíž jako milou a poučnou četbu všem, kdo rádi se poučí o krajích dalekých.

DIVADLO.

HEDDA GABLEROVA. Činohra o čtyřech dějstvích. Napsal *Henrik Ibsen.* Přeložil *Jaroslav Kvapil.* Světové knihovny č. 863—864. 122 str. 8⁰. Za K —·40

Drama Ibsenovo, ač staršího data, teprve tou dobou přešlo na scenu Národního divadla, kdež působí jako z brusu nová pravda umělecká. Není sice drama to propleteno láskou k lidem, ale náhradou za to béřeme za vděk objektivnost anatoma, jemuž jde o správný nález. Kus průběhu života, příhoda dvou dnů, v nichž shrnuty jsou výslednice mnohých let, karakterů se svými následky a důsledky. Jako knižní drama s mistrovstvím své morálky bude hra Ibsenova působiti mohutně na každého čtenáře.

VALDŠTEJN. Dramatická báseň o 3 dílech. Napsal *Fr. von Schiller.* Přeložil *Bohdan Kaminský.* Sborník světové poesie sv. 102. 428 str. 8⁰. Za - - K 5·80

Konečně dostalo se české literatuře díla jednoho z nejslavnějších básníků německých v moderním, krásném ztlumočení, kteréž vyvyšuje překlad k výši originálu. Grandiosní dílo teprve nyní mohutně působí na čtenáře. Postava Valdštejnova jako dramatický charakter, se svou demonickou ctižádostí, egoismem, sebevědomím i vírou v osud, a při tom ale tak lidská, jest z největších tragických postav literatury světové. Také ostatní vše jest životní, celek i jednotlivosti působí přesvědčivou silou psychologické důslednosti, hloubkou myšlenek i plastičností výrazu. Převod Kaminského je sám o sobě znamenitým dílem básnickým.

VOJNARKA. Drama o čtyřech jednáních. Napsal *Alois Jirásek.* S titulní illustrací *A. Brázdy. Páté vydání.* 80 str. 8⁰. Za - K 1·—

Nov', již páté vydání slavné Jiráskovy »Vojnarky« dokazuje, že čtenářstvo i dramatický svět stejně pečují o nejhojnější rozšíření vzácného díla.

SPISY PRO MLÁDEŽ.

MATKA A SYN. (Ferenike a Peisidoros.) Vypravování z kulturního života řeckého na podkladě her olympických. Napsal *Lucyan Rydel.* Autorisovaný překlad *Fr. Vondráčka.* S četnými obrazy a zvl. přílohou. České knihovny zábavy a poučení sv. 26. 112 str. 8⁰. Za - K 1·—

Proslulý polský básník sáhl šťastnou rukou do doby, kdy řecká kultura dostoupila svého vrcholu. Zavádí čtenáře k proslulým závodům v Olympii, jež líčí na základě

odborných studií věrně, věcně a takořka s názornou živostí. Před našima očima oživují nejslavnější a nejrázovitější chvíle všeho Helénstva. Dílo pro cenný obsah svůj bylo doporučeno nejen studující mládeži, ale i veškeré naší intelligenci. V době, kdy cviky tělesné poutají obecný zájem, jistě dojdou také zasloužené pozornosti našeho světa sportovního. V naší literatuře nemáme posud tak obsažného, živého a věrného vylíčení slavností olympických.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

J. Arbesa Sebrané Spisy postoupily k dílu XXX. Nedávné jubileum Arbesovo připomenulo opětně české veřejnosti, že má k literárnímu dílu života Arbesova svoje povinnosti. Dnes, kdy již třicet objemných svazků ukazuje mohutnou produkci velducha, jakým Arbes bez odporu je, je povinnost obecenstva vůči Sebraným spisům Arbesovým snad již samozřejma. Nemělo by také býti knihovny nebo sbírky knižní, ať již domácí, spolkové či jakékoli jiné, v níž by slavná, ryzí, veskrze původní tato díla na prvém místě nebyla. Povinnost volá sama sebou k vyplnění. — V sešitech nejnovějších obsaženo je pokračování knihy »Z galerie českého herectva«, v níž obsažena v prvých sešitech rozsáhlá studie o herci, básníku a romanopisci J. J. Kollárovi. Arbes svojí zajímavou methodou zkoumá veškeru tvůrčí schopnost a vývoj Kollárův a jako literát přirozeně věnuje pozornost i spisovatelské jeho činnosti. Z ní zajímá jej hlavně spor o drama Kollárovo »Monika«, o něž svého času vznikly u nás tuhé spory. Sebrané spisy J. Arbesa vycházejí nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 30 hal. a lze si také vyžádati úplný seznam svazků dosud vyšlých.

Sven Hedin v Persii. Naši čtenáři, kteří se zájmem četli naše oznámení nového velkého cestopisného díla Sven Hedinova »Po souši do Indie«, jsou zajisté pamětlivi plánu odvážného cestovatele švédského, jenž napříč Malou Asií, Persií a Beludžistanem proniknouti hodlal do Indie, aby odtud nastoupiti mohl svoji proslulou cestu Tibetem. Předběžné tyto přípravy vylíčeny jsou v sešitě 1.—3. nového toho illustrovaného díla, kteréž vydává opět J. Otto v Praze v sešitech po 60 hal. Avšak nejzajímavější partie celé odvážné cesty obsahují sešity 4.—8. právě vyšlé. Hedin vstupuje do starobylé země Xerxovy a Dareiovy, o níž nám vypravuje bible i Herodot a před jejímiž vládci ještě před 170 lety třásl se veliký Mogul — do Persie, dnes ubohé a rozeštvané. Na samých takřka hranicích Hedin navštěvuje hrobku, v níž dle mínění lidu dříme věčný sen veselý a vína milovný Noe. Podle všeobecné pověry je předzvěstí šťastné cesty, jestliže kámen, který člověk přitiskne na omítku, zůstane na ní lpěti. Také Hedin přinesl si kámen, jejž přitiskl na omítku — zůstal tam. Od osamělého hrobu Noemova nastoupil Hedin nekonečně dlouhou cestu, 3700 kilometrů, Iranem. Líčí dnešní Persii, setkání s perským tehdejším následníkem, jež později jako šach r. 1909 vyhnán byl ze země. Následník věnoval Hedinovi podobiznu s podpisem ruským. Z města pouště Tabrisu, sídla to následníkova, ubíral se Hedin přímo do Teheranu. Zajímavy jsou cestovní vzpomínky a všecka líčení krajů i obyvatelstva. Moderní Persie je ovšem jen stínem slavné kdysi říše Perské. Plémě degenerované, řeč, vykazující jednu z nejbohatších literatur, mluví se lidem tak nedbale, že spisovné řeči nerozumí a »král králů« má sotva titul, zatím co samostatnost země visí na slabounkém vlásku. Hedin navštívil vládnoucího panovníka, nešťastného a předčasně sesláblého a prochází Teheranem, kde to již kvasí příští revolucí. Odtud vybírá se na cestu směrem k poušti. Do krajní stanice indických drah ještě odtud tak daleko, jako asi z Madridu do Varšavy. Hedin sestavuje tudíž karavanu tak, aby mohla snésti cestu i pouští. Dílo na výsost zajímavé bude poutati každého, jakmile je počne čísti. Upozorňujeme na ně naše čtenáře a doporučujeme je všem, kdož v moderním cestopisu hledají nejen poučení, ale i zábavy a osvěžení. Sven Hedinův cestopis »Po souši do Indie« vychází nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 60 hal. a lze si vyžádati sešit na ukázku.

Třetí kniha Maloměstských povídek Heritesových vychází právě v jeho Sebraných spisech nákladem J. Otty v Praze. Genre maloměstských povídek uvedl Herites do naší literatury a tím také založil svoji spisovatelskou slávu. Jeť v líčení maloměstského života, jejž dokonale poznal, uznaným mistrem a proto jeho knihy z toho ovzduší jmenovány budou vždy mezi nejlepšími spisy krásné literatury české. Nejnovější třetí svazek »Maloměstských povídek« je již osmou knihou, kterouž nám Heritesovy Sebrané spisy podávají. Díla ta, vzácná a milá každému čtenáři, doporučujeme co nejvřeleji. Vycházejí v sešitech po 30 hal.

Lidové vydání spisů Tolstého, kteréž jsme před nedávnem radostně ohlásili, číle již začíná postupovati a zaznamenáváme dnes již sešit 4., jejž nakladatelství Ottovo čtenářstvu odevzdalo. Laciná cena pouhých 20 hal. za sešit o 64 hustých stranách, tištěný na pěkném silném papíře, pěkným a jasným tiskem, je jistě jednou z nebývalých výhod naší literatury. Knihy

slavného »třináctého apoštota Kristova« náleží tomu, komu byly psány — lidu a nyní za cenu neobyčejně lacinou jsou všude přístupny. S pomocí všech přátel četby lidové může nový tento lidový podnik všude velmi záslužně působiti a my jej co nejvřeleji doporučujeme. Kdo chce za laciný peníz slavná díla Tolstého získati, nemeškej! Zahájena jsou nejslavnějším románem světa, proslulou »Annou Kareninou«. Předplatné na deset sešitů s poštovní zásilkou je K 2·20.

Co jste již četli od Zikmunda Wintra? Bylo by to otázkou hodně pokořující, kdybychom čtenářů svých podezřívali, že z knih vedle Aloise Jiráska, nejslavnějšího našeho historického romanopisce, dra Zikmunda Wintra četli dosud málo. Slavný autor »Mistra Kampana« jistě si dávno zaslouží svoji rozsáhlou a vytrvalou obec čtenářskou. Ale nicméně otázka výše položená, v ústech našich čtenářů při všech možných příležitostech použitá, jistě by dobře působila zejména tam, kde vlažnost pro historickou četbu domácí není překonána, nebo kde ji nahražuje různá pokoutní četba. Náš slavný Zikmund Winter jistě zaslouží, aby na jeho rozkošná díla ze XVI. a XVII. věku, založená na přísných studiích archivních, stále bylo upozorňováno a knihy jeho byly stále rozšiřovány a čteny. Zejména nyní, kdy literární žeň jeho požehnaného života, jeho Sebrané spisy z belletrie a kulturních studií, vcházejí nákladem J. Otty v Praze v život, je potřebí znovu a důrazně každého, kdo rád čte romány a povídky historické, upozorniti, že Sebrané spisy Wintrovy obsahovati budou veškerá proslulá jeho díla, a to jak historické romány a povídky, tak i studie historické. Sebrané spisy Wintrovy doporučujeme tudíž všem upřímným Čechům, kteří vzpomínajíce svých předků, rádi slyší o tom, jak bývalo za oněch »zlatých časů«. Sebrané spisy Zikm. Wintra vycházejí nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 30 hal. a lze si vyžádati 1. sešit na ukázku.

ČESKÝ PRŮMYSL
MATIČNÍ
ZUBNÍ PASTA
LIBUŠE

Tiskem UNIE v Praze.

TIBET, do nedávna téměř neznámá a neprozkoumaná země ve středu Asie, rozsahem svým třikráte tak veliká jako naše mocnářství, vykazuje na mapách nejvíce bílých skvrn, označených anglickým slovem „unexplored“ (neprozkoumáno). Příčinou toho jsou nejen přírodní poměry, ale i politické okolnosti: jeť Tibet jaksi v zajetí s jedné strany anglickou Indií, většinou pak Čínou, která osobuje si tu politický vliv. Tyto dvě mocnosti nepropouštějí cestovatelů do Tibetu z důvodů politických. A pak neposlední příčinou dosavadních nedostatečných zpráv o Tibetu je lid sám, proti Evropanům zaujatý. Nechce pustiti cizince do své „svaté země“.

Tibetský pozdrav (vypláznutí jazyku). Ukázka vyobrazení.

Tyto okolnosti od let podněcovaly švédského badatele a cestovatele, **dra Sven Hedina**, jenž obral si patrně za životní úkol, Tibet prozkoumati. S odvahou nevídanou podjal se nové cesty a připravil světu skutečná překvapení.

Zažil tu příhody neobyčejné. Po dvě léta takřka denně dával svůj život v šanc, na dlouhou dobu pak v pustinách tibetských nadobro zmizel. **Celá cesta jeho je jako napínavý román.** Po mnohých dobrodružstvích vniká lstí do Tibetu a ubíraje se **zemí zapovězenou** cestami, zřídka poutníky oživenými, objevuje obrovský, na sta kilometrů daleko táhnoucí se horský masiv, jejž nazval **Transhimalají.** Jako prvý Evropan **dostupuje pramenů veletoků Brahmaputry a posvátného Indu, prozkoumává záhadné jezero Manasarovar a obchází se zbožnými poutníky nejen všem Tibeťanům, ale i veškerým buddhistům posvátnou horu Kailas.** Postupuje od severu neznámými dosud cestami, nespatřil po 83 plných dnů lidské tváře. Zvířata jeho karavany podlehla hroznému mrazu a řídkému vzduchu nadoblačných výšin. **Ledovými pustinami, ve výši ještě 1000 metrů nad Mont Blankem,** proniká do „svaté země“, až konečně **stanul v Šigatse,** v jakémsi to Římě tibetském. Přišel sem právě o pouti, spojené s velikými náboženskými slavnostmi.

Malý bratr Taši-Lamy, manželka Kung Gušuka a jejich pět služebných.
Ukázka vyobrazení.

Prvý Evropan vůbec je tu přítomen náboženským shromážděním a slavnostem, smí prohlížeti obydlí kněží, kresliti pozoruhodné stavby a na konec **přijat je Taši Lamou, nejvyšší to duchovní hlavou církve lamaitské, jakýmsi papežem tibetským**, jejž sta milionů vyznavačů ctí za svatého. Jako moderní cestovatel, opatřený dobrým fotografickým aparátem, fotografuje všude, ba dokonce i „jeho svatost“ — Taši Lamu, jehož podobiznu po prvé přiváží do civilisované Evropy.

Než dále žene jej cestovatelská horečka — do samých „bílých skvrn“ mapy Tibetu. Překročiv výběžky mohutného uzlu horstva pamirského za strašných mrazů až 40^0 pod nulou, vkročil do samého nitra „zapovězené země“. Aby nebyl poznán, přestrojil se za tibetského ovčáka, zamazán a v rozedraném šatu žene své stádo, při tom pilně zaznamenávaje vše, co důležito. Ale takřka na konci cesty jej štěstí

opustilo: poznán a prozrazen, donucen je vrátiti se do Indie . . . Tím však také cíl cesty dosažen: „bílé skvrny“ na mapě Tibetu po výzkumech Hedinových mizejí.

Sven Hedinův „Tibet“ je knihou, kteráž dlouho jiným cestopisem předstižena nebude. Ať již líčí přírodu tibetskou, nebetyčné horstvo, nebo tibetský lid, nalézající se v naprostém područí mnišské vlády lamaitské, nechť popisuje kláštery, jich taje a nádheru, světce či samotného Buddhu, posvátná místa i náboženské horlivce, kteří davše se zazdíti do jeskyň, z nich nikdy nevycházejí — nechť již popisuje politické zřízení čínského poručnictví či diplomatickou hru, jíž tak šťastně dovedl čeliti — všude je svrchovaně poutavý, zajímavý, překvapující. Vzpomínky a dojmy, dobrodružství, jež zažil a skvělé výsledky, jež vědě přinesl s nasazením vlastního života, všecko je mimořádného významu. Čtenář nemůže se odtrhnouti od díla tak krásného, jež právem může býti zváno

nejkrásnějším moderním cestopisem!

Dr. SVEN HEDINA DÍLO „TIBET“ VYŠLO TAKÉ ÚPLNÉ V 34 SEŠITECH PO 60 HAL. A LZE JE TÉŽ POSTUPNĚ V SEŠITECH ODEBÍRATI. - VŠECKY SEŠITY JSOU NA SKLADĚ. NA 10 SEŠITŮ PŘEDPLÁCÍ SE POŠTOU K 6·20.

NA POŽÁDÁNÍ ZAŠLE SE SEŠIT NA UKÁZKU.

Dr. Sven Hedina velký illustr. cestopis „Tibet“ vyšel nákladem J. Otty v Praze, a lze jej objednati, odebírati, zakoupiti nebo

na splátky obdržeti v každém knihkupectví.

Pohřbení Muhameda Isy. Ukázka vyobrazení.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 4.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty, knihkupce české university v Praze. Zikmunda Wintra Sebrané spisy. Sešit 4. a 5. Po 30 hal. **Rakovnické obrázky.** Řada první. — Z našich a cizích vlastí. Sven Hedin: **Po souši do Indie.** Seš. 6.—8. Po 60 h. — Spisy L. N. Tolstého. Seš. 4., 5. Po 20 h. **Anna Karenina.** — Světová knihovna. Č. 865—866. James Cook. **První cesta kolem světa.** Z angličtiny přeložil Dr. Bořivoj Prusík. Za 40 hal.

Nákladem České grafické akc. společnosti »Unie« v Praze. **Česká lyra.** Antologie českého básnictví novodobého. Sestavil Fr. S. Procházka. Se 142 podobiznami básníků. Za 6 K.

Nakladatelství Dra Ant. Hajna v Praze. Hajnova knihovna děl domácích a cizích. Svazek V. Seš. 62—68. Nikolaj Ivanovič Pirogov. **Otázky života.** (Denník starého lékaře.) S podobiznou autorovou a doslovem MUDra. J. Semeráda. Přeložil Václav Veit. Část 1. 3 K. — Hajnův výběr románův a povídek. V. Boris Lazarevskij. **Rodina.** Se svolením autorovým přeložil Bohumil Landa. 3 K.

Nákladem J. Laichtera v Praze. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Ročník XVI. Kniha XXXVII. Václav Novotný. **České dějiny.** Seš. 4. a 5. Po 48 h.

Lidové nakladatelství v Praze. Sebevzdělání. Pořádá Jaroslav Kamper. F. A. Soukup. **Jubileum evolucionismu.** Na pamět 50. výročí evolucionismu a stých narozenin Darwinových. 90 h. — Ženský tělocvik v domácnosti. Deb. Primrose a Marg. Zeplerová. **Půvab i zdraví ženy.** Přeložila M. Klecandová. S mnoha vyobrazeními. 3 K. — Lidová knihovna právnická i státovědecká. Č. 44—46. **Pojišťování sociální.** Pro poučení a studium našeho dělného lidu sepsal XYX. Pavlovský. 60 h. — **O bankovce a cedulové bance,** se zvláštním zřetelem k Bance rakousko-uherské. Napsal prof. Josef Č. Kerner. 80 h.

Nakladatel Emil Šolc v Telči. **Slovenská čítanka.** Sešit 8. 30 h.

Nakladatel F. Topič v Praze. Osení. Knihy mladých čtenářů. 31. Wacław Sieroszewski. **Letorosty.** Z polštiny přeložil Hanuš Sedláček. 50 h. — Spisy V. Beneše Třebízského. Sv. 9.—12. — Po 20 hal. Sebrané spisy Svat. Čecha. Sešit 76. **Výlety pana Broučka.** 32 h. — Topičův Sborník vybrané četby. Sv. 54. M. J. Saltykov Ščedrin. **Výbor povídek.** 20 h.

Nákladem F. Šimáčka v Praze. **Právní rádce pro obchodníky a živnostníky.** Seš. 43. 60 h.

Nákladem dílny autora. Stanislav Mráz. **Konec Polyphéma. Ballada o cyklopu a jeho poháru. Ballada o srdci utrýzněném. Bard se vrátil.**

Nákladem V. Kotrby v Praze. Zábavy večerní. Bohdan Vened. **Nešťastné zlato.** Ze slovinštiny přeložil Ign. Zanáška. K 1·20.

Nákladem vlastním v Hradci Král. Časové úvahy. **Mravní velikost Krista.** Napsal F. J. Konečný.

Živena. Illustrovaný časopis. Orgán »Živeny«, spolku slovenských žen. Vychádza mesačne v Turčianskom Sv. Martine. Ročník II. Redaktor Pavel Socháň. Ročne 5 K. Sešit 2.

R. 1911. ČÍS. 4.

VLČKOVA

OSVĚTA

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Pokračování.)

Člověk tedy zná jenom sebe; vše ostatní pak jenom potud a proto, pokud a že jest to odleskem jeho rozumného já, rozumného vědomí. Člověk v sobě nalézá trojí vztah ke světu: předně vztah rozumného vědomí, potom vztah své zvířecí osobnosti a konečně vztah hmoty. Proto dělí se pro člověka všechen zevní svět mimo něj jsoucí v rozumné bytosti, zvířata a rostliny a neživou hmotu. V sobě poznává bytost rozumovou, která si podmaňuje osobnost zvířecí v člověku, dále vidí v sobě zvíře, které se podřizuje rozumovému vědomí a konečně hmotu zvířeti podřízenou. Nejlépe zná ono vědomí rozumné, zákon rozumu, rozum, méně zná osobnost zvířecí a ještě méně hmotu. Hmota a zvíře v člověku jsou materiál a nástroje života člověkova, nikoli jeho práce sama, nikoli jeho život. (O životě XIII.)

Pravý život člověka není ten, který odehrává se v čase a v prostoru; pravý život člověka je v rozumném vědomí, jež projevuje se sice v čase a prostoru, není však podmínkami času a prostoru určováno. Základem života lidského a všeho života je rozum. »Rozumný život existuje. Jen tento život existuje. Intervaly časové, zda jednu minutu nebo 50.000 roků jsou bez významu, poněvadž pro život není času. Pravý život člověka odehrává se mimo čas a mimo prostor.« (O životě XIV.)

Z toho jde, že podle Tolstého je rozum podstata a hlavní pramen bytí i poznání. Tážeme-li se pak dále, co onen rozum,

ono rozumné poznání je, míní Tolstoj, že rozum nedá se již blíže vysvětliti. »Rozum nemůže býti vysvětlen, ale nač také rozum vysvětlovati, když jej známe, a když vlastně rozum jen to jediné jest, co známe?« (O životě X.)

A poněvadž život je Bůh, rozum pak základem života, je Bůh v prvé řadě rozum, rozumné vědomí, zákon rozumu. »Evangelium Janovo začíná tím, že slovo »*logos*« (logos, t. j. rozum, moudrost, slovo) je počátek a vše v něm, a vše z něho; proto nemůže to, co vše ostatní vysvětluje — ničím býti vysvětleno.« (O životě X.)

Protože pak rozum, zákon rozumu vládne celou přírodou — ovšem jinak ve hmotě, jinak v rostlinstvu a zvířectvu a jinak v člověku, je Bůh též v celé přírodě, v celém světě jako život veškerenstva. Bůh je zákon světa, rozum světový, podle něhož vše se vyvíjí. »Rozum je pro člověka onen zákon, podle něhož vyvíjí se jeho život — tentýž zákon, jako zákon zvířete, podle něhož se ono živí a rozmnožuje — jako také zákon rostlin, podle něhož strom a tráva roste, kvete — jako zákon těles nebeských, podle něhož se země točí a je osvětlována. A zákon, který známe v sobě jako zákon života svého, je tentýž zákon, podle něhož dějí se všechny jevy také zevního světa, jenom s tím rozdílem, že onen zákon známe my v sobě jako zákon, který musíme uskutečňovati — kdežto v zevních jevech jako něco, co se bez našeho přičinění podle těchto zákonů děje. Všechno, co víme o světě, jest jenom to, co děje se mimo nás v tělesech nebeských, zvířatech, rostlinách celého světa: *podřizování rozumu*. Ve světě zevním *vidíme* ono podřizování zákonu rozumu; v sobě však *známe* tento zákon jako něco, co sami musíme uskutečňovat.« (O životě X.)

Bůh je věčný před námi existující zákon rozumu a v nás se zjevující rozum. Věčný božský rozum přichází v lidském já, v našem rozumném vědomí, k svému vědomí, k sebevědomí.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tolstoj však dochází k poznání Boha nejen uvědoměním si nekonečného věčného rozumu v sobě, nýbrž také snahy po blahu, lásky.

»Nejen, že nalezám v sobě vědomí nekonečna, že cítím se za jedno s Bohem, tak že on ve mně je životem, nýbrž nalezám v sobě touhu a snahu po blahu, po štěstí. Tato touha a snaha činí ve mně podstatu mé osobnosti, a to jest, co nazýváme Bohem.«

»Bůh je pro mne to, za čím směřuje má snaha; v této snaze je můj život a proto existuje Bůh pro mne.« (O Bohu a nesmrtelnosti.)

Základem života lidského a tedy každého není jenom rozum, nýbrž také snaha po blahu. Rozum člověku praví, v čem pravé blaho záleží.

»Každý člověk žije, aby se mu vedlo dobře, pro své vlastní blaho. Necítí-li člověk přání svého blaha — necítí se též živým.

Člověk nemůže si představiti život bez přání svého blaha. Žíti znamená pro každého člověka totéž jako přáti si a dobýti svého blaha.« (O životě I.).

Na počátku hledá člověk své blaho v tělesném životě, v ukájení potřeb tak zvané »zvířecí osobnosti«. Čím více vyvíjí se v člověku rozum, tím jasněji poznává, že pravé já člověka není v těle, které nemá pravého života nepomíjejícího, nýbrž ve snaze po blahu, po blahu všeobecném. Snaha po všeobecném blahu jest to, co dodává všemu bytujícímu života; tato snaha je pramenem života, jest to, co zoveme Bohem. (Křesťanské učení.) Bůh je tedy bytost, která zjevuje se člověku v jeho vědomí jako snaha po všeobecném blahu. A poněvadž ona snaha po blahu nejeví se jenom v rozumném člověku, nýbrž ve všech samostatných bytostech, z nichž každá touží podle své individuality po všeobecném blahu, je Bůh ve všem přítomen, co žije. Bůh je potom všeobecný, neohraničený, nekonečný život, jak zjevuje se v rozumném vědomí člověkově a nezadržitelné snaze a touze všech živých bytostí po štěstí a blahu.

Tím však pojem Boha Tolstého ještě není úplně vystižen. Tolstoj nazývá Boha láskou. I k tomu vystižení dospívá Tolstoj rozborem života lidského, nebo lépe řečeno, aby dospěl k vymezení Boha láskou, rozbírá život lidský a blíže jej určuje. Dochází pak k tomu, že jedinou rozumnou činností člověka je láska.

Tolstoj zkoumaje život lidský — nebo život svůj, rozeznává dvoje vědomí v člověku: empirické a jednotné, zvířecí a rozumné. Empirické nebo zvířecí je pomíjející, pomíjí smrtí člověka; jest to ono vědomí, které hledá ukojení potřeb zvířecí osobnosti. Toto vědomí nepatří k podstatě života, nýbrž jenom jednotné, rozumné vědomí, které se nemění, které ve všech změnách zůstává totéž! Aby pak určil toto jednotné vědomí, které uznává naše měnící se tělo jako celek a jako své tělo, činí tak láskou. Láska je mu jednotným a stálým, neměnným vztahem k vesmíru, který člověk myslí a cítí. »Co je toto »něco«, které řadu v čase po sobě jdoucích druhů vědomí pojí v jeden celek? Co je toto moje první a zvláštní »já«, které nevytváří se ze jsoucnosti mého těla a z řady druhů vědomí ve mně přítomného, nýbrž ono základní »já«, kolem kterého se ukládají různé, v čase po sobě jdoucí druhy vědomí jako kolem jádra stromu? Otázka zdá se příliš hluboká a příliš moudrá a přece není dítěte, které by nevědělo na to odpovědi a dvacetkráte denně tuto odpověď nedávalo. »Miluji toto, onoho nemiluji.« Tato slova jsou velmi jednoducha, a přece je v nich odpověď na otázku, v čem jest ono zvláštní »já«, které pojí všechny druhy vědomí v celek. Jest to »já«, které toto miluje, onoho pak nemiluje.« (O životě XXVIII.)

Jednotné vědomí, které je protivou vědomí empirického — toť láska. Poněvadž láska je podstatou lidského života a poněvadž život je Bůh, je Bůh také láska. »Říká se, Bůh je láska; máme

však říci, láska je Bůh . . .« »Láska je zjevení (poznání) Boha v nás samých . . .« (Bůh a nesmrtelnost.)

Bůh je tedy láska, ovšem láska myšlená jako živá podstata, která je nerozdílně spojena se všemi bytostmi a která zvláště v člověku snaží se propracovati se k určitému cíli, totiž k vnitřní vyšší jednotě. Tento cíl, jak uslyšíme, je království Boží na zemi.

Čím je tedy Tolstému Bůh? »Jakousi všepodstatou, již nazývá Nekonečnem na rozdíl od konečných individuálních bytostí, nebo nekonečnou silou. (Fr. Krejčí.) Že chápe Boha ve smyslu pantheistickém, dokazují slova: »Co je Bůh? Bůh je neohraničené vše to, co znám v sobě ohraničeno. Já jsem tělo ohraničené — Bůh tělo neohraničené. Já jsem bytost, která žila 63 roky — Bůh je bytost žijící věčně. Já jsem bytost, která myslí v hranicích svého rozumu — Bůh je bytost, která myslí neohraničeně. Já jsem bytost milující někdy — Bůh bytost milující vždycky nekonečně. Já část — On je vše. Nemohu sebe pojímati, než jako část jeho.« (Bůh a nesmrtelnost.)

A tamtéž praví Tolstoj opět na jiném místě: »Bůh je celý nekonečný vesmír, jehož já jsem částkou, a proto je vše ve mně ohraničeno Bohem, a já cítím jej ve všem a to není naprosto žádná fráse, to je to, v čem já žiji.«

Ač Tolstoj popírá Boha osobního, přece uznává ve smyslu pantheistickém boha jednotného. Uznává, že možno o Bohu říci, že je jeden, nikoli ve smyslu, že není jiných bohů — v Bohu nemůže býti pojmu čísla — a proto nemožno říci o Bohu, že je jeden (1 ve významu čísla) — nýbrž v tom smyslu, že má jeden střed, že není pojem, ale bytost, nejvyšší bytost duchová, žijící ve všem. Jest jeden v tom smyslu, že je jako bytost jednotná, k níž možno se obraceti, ale ne modliti se. (Bůh a nesmrtelnost.)

Proč však uzavřel se Bůh, bytost duševní, jednotná a nedílná, proč uzavřela se tato bytost v těla rozlišná a v individuální tělo lidské? Proč božská podstata je tak ohraničována podmíněnými individualitami a hmotou? Proč rozděluje se tak bytost duševní a nepodmíněná? Tolstoj zodpovídá tuto otázku v tom smyslu, že Bůh teprv tím přichází k svému sebevědomí.

»Kdyby tato snaha po všeobecném blahu, tato láska nebyla uzavřena v bytosti zvláštní, pak by si nebyla své jsoucnosti vědoma a zůstávala by si pořád stejná; ale uzavřena ve hranice zvláštního jedince, člověka, je si sebe vědoma a snaží se dosíci zvláštního cíle.« (Křesťanské učení.)

Z toho plyne zase stanovisko pantheistické, dle něhož nemá svět, souhrn individuálních bytostí, svého bytí, nýbrž mají bytí božské. Bůh pak není odlišný od světa, ale manifestuje se ve světě, vyvíjí se ve světě a ve svět. Bůh a svět jedno jest.

Tím byl by naznačen také názor Tolstého na svět. S tohoto pantheistického hlediska v kosmologii a subjektivního idealismu v noëtice rozumí se pak samo, že jen božské, všeobecné má trvání, má realitu, kdežto vše jednotlivé, zvláštní je pomíjející a prchavé. Toto trvalé, všeobecné, božské je duševní, spirituali-

stické. Jenom snaha po všeobecném blahu zjevující se v rozumném vědomí člověka, má realitu, vše ostatní jest imaginární. Hmota, zvířecí organismy, dokonce i zvířecí osobnost jsou skutečny jen potud, pokud rozumné já v nich nachází podobné snažení po blahu nebo »časové a prostorové jevy zákona rozumového, jemuž se podrobují.«

Proto také Tolstoj netrápí se poznáváním světa mimo svůj život jsoucího a omezuje se se svého stanoviska anthropocentrického jedině na poznání, v čem záleží jeho život věčný. Ostatní život rozlévající se jako oceán od břehu ke břehu, ale jdoucí také ještě daleko za břeh časový i prostorový — zůstane neznámý jako Bůh. »Ať studuje člověk sebe více viditelný, cítitelný život, který pozoruje v sobě a v jiných, život ten, který děje se bez jeho přičinění, zůstane mu tajemstvím.« (O životě XIII.)

Věci, které rozprostírají se mimo nás v nezměrném prostoru, k nimž i my podle své tělesnosti patříme, jsou jenom jevy, faenomena čehosi neznámého, trvalého, které nazývá se Bohem. Toť stanovisko Kantem zahájené a německými idealisty přejaté. Tam odtud i Tolstoj je čerpal a podle svého nepatrně pozměnil. U Tolstého nebude nás zarážeti, že vyslovuje se o hmotném světě nejistě a kolísavě, jakoby přijímal hned jenom jeden princip (duševní) a hned zase dva (dualismus hmoty a ducha), považíme-li, že pro Tolstého jako ethika má metafysika jenom podřadný význam, kterou zabývá se jen mimochodem, příležitostně.

U Tolstého nemůže hmota ničím přispěti k rozřešení otázek nitro jeho zaměstnávajících. Proto staví do středu svých zkoumání člověka, a u něho zase vrcholí život podle Tolstého ve snaze po blahu, které odhaluje rozum. Zajímá tedy Tolstého rozum, zákon rozumu, jednotné vědomí, rozumové vědomí, rozumové já — kteréž názvy znamenají totéž — asi to, co zoveme duchem — v boji proti osobnosti zvířecí, empirickému vědomí, hmotnému životu lživému, falešnému, jenž pohybuje se v čase a v prostoru — kteréžto názvy zase značí totéž — asi to, co nazýváme tělem. Tak jako hmotě nemůže připisovati se svého stanoviska idealistického samostatnou realitu, tak také tělo člověka je podle Tolstého reflexem rozumného v člověku, ač ani zde zase Tolstoj není důsledný, uznávaje sice rozumné vědomí za pramen všeho poznání a jedinou podstatu života, které jediné přísluší realita, ale stavě zároveň proti tomuto rozumnému vědomí onu »zvířecí osobnost«, které připisuje tak zvané empirické vědomí, tedy nový pramen poznání. »Zvířecí osobnost« v člověku zajímá Tolstého jenom potud, pokud hmota a zvířecí osobnost jsou nástroje a materiál práce člověkovy (O životě XIII.), pokud zvířecí osobnost musí člověk podřizovat rozumu. Podstatu života lidského vidí však právě v rozumu a ve snaze po blahu, kterouž mu rozum dává poznati v podřizování oné »zvířecí osobnosti« zákona rozumu. A po této stránce — tedy v podstatě své — je člověk stejné bytnosti s Bohem. Život viditelný jest jenom částí nekonečného pohybu života. (O životě XXXIII.)

»Počátek a konec všeho je v duši člověka. Každý člověk poznává v sobě, kromě toho, že ví o svém početí z tělesného otce v těle tělesné matky, svobodného, rozumného a od těla neodvislého ducha. Tento duch, nekonečný a z nekonečného pocházející, je původem všeho, co jest, to, co nazýváme Bohem. (Krátký výklad evangelií.)

Tolstoj mluví o duši, o duchu volném, neodvislém, nemíní však duší podstatu individuální ve smyslu anthropologického dualismu (duch a tělo), nýbrž Boha v člověku, život Boží.

Snaží se blíže určiti podstatu toho, v čem záleží život člověka, podstatu rozumného vědomí, jak on praví, podstatu duše ve smyslu svém.

Ač člověk je částí celku, částí Boha, přece nepoznává vždy vlivem zvířecí osobnosti tuto svou souvislost. Domnívá se klamně, že život jeho spočívá v osobnosti zvířecí; v ní hledá svou podstatu, své já

Za skutečný život svůj považuje život od narození až do smrti, život v čase a v prostoru. To je však klam. »Mého těla vlastně nebylo a není: tělo mé vždy bylo a jest hmota, kterou neustále proudí cosi nehmotného a neviditelného. Tělo mé jistě desetkráte se proměnilo, nic na něm nezůstalo, svaly, vnitřnosti, kosti, mozek — vše se změnilo. Tělo mé jest jenom proto jednotné, že je cosi nehmotného, co uznává toto měnící se tělo za jedno a totéž, za svoje. Toto nehmotné je to, co zoveme vědomím. Ani mé tělo, ani čas jeho existence neurčují život mého já. Táži-li se v některé minutě svého života: co jsem? tedy odpovím: něco myslícího a cítícího, t. j. ke světu ve zvláštním vztahu stojícího. Jen to uznávám za své já, jiného nic.« (O životě XXVIII.)

Poněvadž vědomí udržuje měnící se organism pohromadě jako celek, zdá se člověku, že ono je neměnné. Ale neprávem. I vědomí naše, naše já po stránce poznávání se mění.

»Ani vědomí není stálé. V našem životě často opakuje se zjev spánku, který zdá se nám velmi jednoduchý, poněvadž všichni každý den spíme, který však je velmi nepochopitelný, přiznáme-li, že ve spánku vědomí mnohdy naprosto je přerušeno.« (O životě XXVIII.)

Vědomí naše tedy přerušováno spánkem každý den. A přece tělo naše se nerozpadne. Ale vědomí naše se mění stále v životě jako tělo naše. »Ne dosti na tom, že naše vědomí udržující tělo pohromadě periodicky je přerušováno, a tělo naše se nerozpadne — toto vědomí mění se kromě toho zrovna tak moc, jako naše tělo. Jako není nic společného mezi hmotou mého nynějšího těla a před 10 lety, jako není *jedno* tělo, tak není také *jedno* vědomí. Mé vědomí jako dítka tříletého a mé nynější vědomí jsou tak různa, jako nynější hmota mého těla a před 30 lety. Vědomí není celek, nýbrž je celá řada vědomí, která dá se drobit do nekonečna.« (O životě XXVIII.)

Ztrácíme tedy své tělo neustále, vědomí pak, kdykoli usínáme; potom denně a každou hodinu mění se naše vědomí. Nemůže tedy býti podstata naše v těle, které ztrácíme a které se mění, ani ve vědomí, které v určitou dobu jmenujeme svým vědomím, nýbrž v něčem jiném, v něčem, co celou řadu různých druhů vědomí po celý život náš pojí v jedno.« (O životě XXVIII.)

Toto »něco« jest opět zmíněná již láska, onen jednotný a stálý, neměnný vztah k vesmíru. Spatřuje tedy Tolstoj nejvnitřnější podstatu člověka v jeho individuálním vztahu ke světu, v jeho ethickém nebo náboženském já. Tak stýkají se v mysli Tolstého metafysika, ethika, filosofie, náboženství a tvoří jedno a totéž. To dodává jeho systému ráz ethický, praktický.

Toto jeho náboženské, ethické já — »jest ono něco, které záleží v mém jistém výlučném vztahu ke světu, to je moje pravé, skutečné já. Sebe chápu jako tuto základní vlastnost; ostatní lidi, znám-li je, znám pouze v některých, zvláštních vztazích ke světu.« (O životě XXVIII.)

Odkud ona vlastnost, odkud ono zvláštní naše já, které tvoří jedinou basi našeho života? Obyčejně se má za to, že je výplodem jistých časových a prostorových podmínek. To však není správné. Ačkoli se ona naše vlastnost v životě našem dále vyvíjí, přece přináším ji s sebou na tento svět z minulosti neznámé, neviditelné. »Zvláštní vlastnost člověka, že miluje více nebo méně, nebo že nemiluje, nepochází z podmínek časových a prostorových, nýbrž naopak, časové a prostorové podmínky působí nebo nepůsobí na člověka, poněvadž člověk vstupuje do světa, má již tuto zcela určitou vlastnost, něco milovat a něco ne. Jen odtud pochází, že lidé, kteří zrodili se a vychováni byli za zcela stejných časových a prostorových podmínek, tvoří nejostřejší protivu svého vnitřního já.« (O životě XXVIII.)

Proto máme různé já u různých lidí. Vnější svět působí na všechny lidi, často na různé lidi stejně, ale tyto dojmy ze světa zevního jsou různy podle onoho různého já, se kterým se člověk rodí, ale které nedědí po rodičích, nýbrž které dáno je mu Bohem, které je v člověku původu božského. A toto vědomí pojící konečné s nekonečným, lidské s božským — toť Tolstého duše. Člověk záleží z těla a z duše, duše je podstatou člověka, ale duše ve smyslu pantheistickém, Bůh v člověku. Duší souvisí člověk s Bohem, duší je člověk Bohem, synem Božím. Boha známe v sobě, proto jej nemůžeme dokazovat, netřeba Ho dokazovat, nýbrž jenom si uvědomit. Bůh je v nás. S tím souvisí důsledně názor Tolstého o původu člověka — nikoli po stránce tělesné (ta Tolstého nezajímá), ale po stránce duševní: člověk existoval před svým objevením se v čase a v prostoru. »Vstupuji s jistými, hotovými vlastnostmi lásky ke světu do života, moje tělesná existence — krátká nebo dlouhá — plyne ve zvětšování této mnou na svět přinesené lásky, a z toho usuzuji, že jsem před narozením žil a po své smrti žíti budu.« (O životě XXXIII.)

Zdali míní jsoucnost individuální před narozením nebo jsoucnost v podstatě boží, zůstává nejasno, zrovna jako nejasně vyslovuje se o existenci lidské, o existenci svého já po smrti. Se stanoviska pantheistického monismu plynula by důsledně jsoucnost před narozením i po smrti v podstatě boží; někdy však Tolstoj mluví o lidské existenci po smrti jako téměř individuální.

(Pokračování.)

Ot. Josek:

Libouskovy prameny k dějinám selského stavu v Čechách.

Řády selské a instrukce hospodářské 1781—1850. Vydal Josef Kalousek.

Archiv Český, díl XXV., v Praze 1910, 4°, str. 1—800; nákladem domestikálního fondu království Českého.

Tato publikace, jejímž účelem jest otištěním nejpodstatnějších pramenů historických rozlíti světlo na vývoj práva agrárního a sociální poměry rolnického obyvatelstva v Čechách od r. 1350 do r. 1850, vyplňuje čtyry objemné díly (XXII.—XXV.) Archivu Českého.

První její část (s prameny z l. 1350—1626) vyšla r. 1905, *druhá* (z l. 1626—1698) o rok později, *třetí* (z l. 1698—1781) r. 1908 a *čtvrtá* (závěrečná) s písemnostmi z l. 1781—1850 vydána loni. Jí Kalouskův imposantní sborník je v podstatě své dovršen.[1])

Kdykoli některá z prvních tří částí publikace byla odevzdána veřejnosti, Osvěta pokaždé upozorňovala na vzorný výbor, pečlivé uspořádání a komentování bohaté i zajímavé látky od vydavatele. Ukazujíc na význam těchto pramenů jako nevyčerpatelné studnice poućek nejen pro historika, ale i právníka, národního hospodáře, filologa, folkloristu a jiné učence, snažila se prospěti svými zprávami zároveň prostému čtenáři tím, že obracela jeho pozornost mezi předkládanými písemnostmi na kusy nejzávažnější, z kterých bylo možno si sestrojiti hlavní rysy osudu našeho sedláka za toho neb onoho období.[2])

S podobným závěrem podáváme tentokráte zprávu také *o čtvrté* (a poslední) partii Kalouskova sborníku, hledící k l. 1781—1850.

Z této doby přináší nám edice (čís. 556.—1205.) asi půl sedma sta písemností (pojímajíc v ně i 3 kusy dodatné z l. 1853—1869), z nichžto valný počet týká se přímo *emancipace selské*, t. j. zpravuje nás o tom, kterak s beder poddaného sedláka i jeho půdy svaluje se ponenáhlu břímě za břemenem. Sedlák vymaňuje se předně zdarma

---

[1]) Zbývá otisknouti ještě jen *doplňky* z celého velkého období (1350—1850), což stane se podle připovědi p. vydavatele později, totiž v XXIX. díle Arch. Česk.

[2]) Viz Osvětu z r. 1906 (č. 6., 10.—12.) a z r. 1908 (č. 7.).

z tělesné poroby, pak výkupem z roboty naturální, jenže z počátku jen na některých panstvích a teprve na konec tohoto období na všech všudy. Podobně sprošťuje se i jiných závazků (dávek peněžních i naturálních) k své vrchnosti, kterými jest jí povinován na základě smluv staršího nebo novějšího původu, dílem zdarma, dílem za peněžitou náhradu neb i výkup. Ukážeme, kterakým postupem a spůsobem se to dělo v případech nejzávažnějších.

1. Zrušení tělesného nevolnictví.

Náleží k nesmrtelným zásluhám císaře Josefa II., že památným patentem z 1. listopadu 1781 učinil konec potupnému «člověčenství«, nařídiv z důvodů národohospodářských (k zvelebení orby a průmyslu), po příkazu zdravého rozumu a lásky k bližnímu, aby poddaný směl se ženiti i bez povolení své vrchnosti, stěhovati se pryč z panství jinam v zemi bez překážky od ní (šetře toliko předpisův o vojenském verbování), a dáti se na řemeslo nebo na studia rovněž bez povolení pánova. I služby dvorské (čeledínské) měl býti napříště ušetřen, vyjmouc sirotky bez otce a matky, kterým za poručenství vrchnostenské pozůstalo službu tu konati nejdéle po 3 léta. — Patent byl sedlákům na dvojí prospěch: povznášel v nich mravní důstojnost lidskou[1]) a zároveň zbavoval je poplatků za bývalé výhosty a za povolení vrchnostenská k ženitbě a jinému zaměstknání než rolnickému.[2]) Nicméně císař ponechával sedláka i nadále »v mírnějším poddanství« (jak bylo obvyklé v rak. zemích alpských), připomínaje mu, že roboty (jak byly vyměřeny patentem Marie Terezie z r. 1775) a jiné urbariální jeho povinnosti (s peněžitými a naturálními dávkami) zůstávají v platnosti.

2. Abolice a reluice roboty na některých panstvích.

Podotknouti sluší, že naturální robota v Čechách byla již na sklonku vlády Marie Terezie na některých dominiích pominula z té příčiny, že se z ní poddaní sedláci novějšími smlouvami s vrchnostmi svými vykupovali, a to jednak na vždy (abolice roboty), jednak jen na čas (reluice roboty). Již od r. 1774 totiž dvorský rada Frant. Ant. Raab prováděl na panstvích hlavně exjezuitských abolici roboty tím, že podle své soustavy velkostatek drobil v samé menší a odevzdával je sedlákům s tím závazkem, aby za užívání těchto panských pozemků, a za někdejší roboty platili vrchnosti jakožto vrchnímu vlastníku každoročně dávky peněžité neb obilné. Tuto »raabisaci« (ač s některými pozměnami) uváděl potom (od roku 1783) ve skutek i jinde dvorský rada a komisař Jan Pavel z Hoyeru, a ještě po-

---

[1]) Jakožto »známku bývalé nevolnosti« zrušil Josef II. (r. 1787) také líbání ruky a klekání před člověkem.

[2]) Téhož dne a roku s patentem o zrušení tělesného nevolnictví (z 1. list. 1781) vyšel také patent Josefa II. o tom, že poddaní mohou statků, které jim náležejí požitečným vlastnictvím, »užívati, je zastaviti, prodati a směniti«, ale v patentu schází slovo »odkazovati«. — Kalousek dovozuje (na str. 126—131. této čtvrté části slovníku), že pozdější patenty a dvorské dekrety z doby Josefovy i s gubern. rozhodnutím z 20. března 1796 *předpokládají*, že poddaní na zakoupených statcích mají právo také *pořizovat o nich poslední vůli*, ač takové právo nikdy před tím nebylo jim výslovně uděleno.

zději kamerální administrátor Jan Jos. Erben; na Moravě měl podobný úkol Ant. Valent. baron Kašnic. Zprva dávalo se (dvorské dekrety z l. 1781—1787) vrchnostem na vůli, aby na svých statcích raabisaci připouštěly neb nepřipouštěly; toliko podotýkáno, že tam, kde již jest provedena, dobře prý se vede pánu i poddanému. Brzy však (r. 1783) již nařizováno, aby Raabův »Robotabolitons-System« zaváděn byl všude na statcích kamerálních, exjesuitských, nadačních a duchovních i na statcích všech měst, což rozsáhlou měrou ještě téhož roku bylo vykonáno zvláště na komorním panství Pardubickém.— Na jiných dominiích (jmenovitě také na Schwarzenberských a Černínských) vcházela v obyčej toliko *reluice roboty* (vždy na kratší delší dobu), ale dosti zřídka, ježto výminky stanovené od vrchnosti za kterými byla povolována, poddaným viděly se nepříznivými. Býval‘ některdy nesnadno sedláku sehnati hotový peníz na to, aby se vybavil z povinné práce. Když na př. r. 1793 Hoyer pokoušel se o raabisaci na statku kláštera augustiniánského v Třeboni, poddaní o najímání panských pozemků nechtěli ani slyšeti; spíše zamlouval se jim výkup roboty, ale i ten se jim zadíral, protože většina jich byli zadlužení chuďasi, kteří mimo rolničení neměli příležitosti, aby si přivydělali hotových peněz nějakou vedlejší živností (na př. formanstvím). Konečně přiházelo se také (jak patrno z dvor. dekretu z 30. května 1783), že někde poddaní (nejspíše v sousedství statků již raabisovaných) jali se odpírati robotu, ač se s pánem o výkup z ní nedohodli; proto nařízeno, aby byli k ní připuzováni pomocí vojenskou, ba i bitím, (10—25 ranami). —

Kalouskův sborník uvádí četné instruktivní příklady s mnohými podrobnostmi o tom, jak kde v konkretních případech soustava Rabova i Hoyerova, brzy abolice, brzy reluice roboty, byla umlouvána neb realisována.

(Viz Rejstříku věcného str. 735.).

3. Josefinský pokus o srovnání pozemkové berně vrchnostenské s poddanskou a zároveň o proměnu roboty (a všech jiných urbariálních povinností) v jednu dávku peněžitou.

Zatím již dozrával v mysli císaře Josefa II. záměr, přinutiti vrchnosti, aby účastnily se daní z půdy dominikální *rovnou měrou* jako poddaní ze svých pozemků rustikálních. Holduje zásadám fysiokratů, dle nichž daně měly býti ukládány jen na pozemky a domy, nařídil (patentem z 20. dubna 1785), aby veškerá půda, bez rozdílu ať panská, ať poddanská, byla k pořízení nového katastru vyměřena, výnos z ní aby se odhadl. a podle něho berně aby byla stanovena. Měla se vybírati dle nových obcí katastrálních (ne dle usedlostí), tvořených z obvodů domů a pozemků, které při vojenské konskripci byly počítány za jedno číselné oddělení, a pouze tam, kde ta oddělení byla příliš malá, dovoleno několik jich sdružiti v spojenou obec. Takto vedle osad vesnických, které měly svého vesnického rychtáře (dosazeného od vrchnosti), vznikaly nové, větší *obce berní*, které směly si voliti obecního rychtáře a konšely, a spolupůsobiti při zařizování Josefinského katastru a vybírání berní podle něho. Později (patentem z 10. února 1789, jehožto ustanovení měla vejíti v platnost 1. listopadu

t. r.) nařídil císař dále v příčině poddaných sedlákův, aby ze sta zlatých hrubého odhadnutého svého příjmu odváděli *státu* (jakožto daň pozemkovou) 12 zl. $13^1/_3$ kr., a *vrchnosti své* 17 zl. $46^2/_3$ kr.,[1]) avšak za tuto jedinou dávku na penězích, aby zároveň sproštěny byli jak roboty, tak všech jiných peněžitých nebo naturálních dávek svému pánovi.

Tyto Josefinské novoty pobouřily (jak bylo očekávati) nejvíce vrchnosti, jimž nebylo po chuti ani rovnoměrné zdanění půdy dominikální jako rustikální, ani uvedení roboty a jiných dávek urbariálních na peníz poměrně malý, ani vymaňování berní správy z jejich vlivu císařem, jenž (r. 1789) jal se zřizovati v berních okresích zeměpanské výběrčí. Avšak ani sedláci se namnoze nepokojili, když za dosavadní práce a dávky naturální měli odváděti jen a jen peněžité platy, které nesnadno sháněli.

»Stížnosti českých vrchností a nelibost velikého dílu poddaných samých« přiměly tudíž císaře Leopolda II., že hned po smrti svého bratra zrušil (dne 22. března 1790) nejprve berničné komise (zemské i dvorskou) a nové zeměpanské výběrčí okresní, místo nichž obnovil (6. dubna t. r.) výběrčí vrchnostenské, načež (dne 9. května t. r.) vyzdvihl i celou berniční a urbariální úpravu Josefinskou. Zaváděje zase dřívější kontribuci, jak bývala před r. 1789, obnovil též dřívější povinnosti urbariální a desátečné i s robotou, pokud se z ní dosud poddaný nevykoupil. Patent jeho z 9. května 1790 jest také tím pozoruhodný, že vyčítá závady berničné soustavy Josefinské a jejího katastru: nesprávné vyměřování pozemků, příliš ledabylé zvyšování či snižování jich výnosu, nepřihlédání k nákladu na vzdělání půdy potřebnému, nutkání poddaného, aby dával vrchnosti jen peníze (i když nemá postranních výdělků, a když bylo by mu snáze odváděti jí naturalie nebo konati práci), zavazování celé obce, aby ručila za kontribuci, kterým pilný hospodář přejímá břímě za nepilného neb za nedbalého pána, přílišný náklad na úředníky, určené k vybírání zeměpanské berně a p. —

Přes to ani restaurační nařízení Leopoldova nebyla všude sedlákům příjemna. Jde to na jevo z patentu císařova z 21. července 1790, kde se hrozí přísnými tresty těm, kdo »opouštějíce svá hospodářství, do větších houfů se rotějí, všelijakými násilnými skutkami (sic!) vyhrožujou a vrchnostenské povinnosti vybejvati, ba i zemoknížecí dávky zapravovati dílem docela odporujou a dílem nějaké jejich umenšení vynutiti hledějí.« —

Ačkoliv potom (r. 1792) stavové čeští nabízeli se na sněmě zemském, rokujícím o nové, definitivní soustavě berničné, že budoucí novou daň pozemkovou chtějí nésti s poddanými rovnou měrou, tak aby přestal všeliký rozdíl mezi *ordinariem* (gruntovní daní z usedlostí poddanských) a *extraordinariem* (daní z pozemků vrchnostenských), přec ani později vskutku se tak nedálo. Přestalo sice (patentem z 30. června 1792 starobylé rozvrhování berně dle usedlostí a uklá-

[1]) Ostatních sedmdesát zlatých ze sta mělo zůstati sedláku na jiné jeho potřeby.

dala se pak dle hrubého výnosu půdy (vyšetřeného při katastru Josefínském) stejným procentem na půdu rustikální i dominikální, ale daň, kterou by vrchnost měla platiti ze svých příjmů urbariálních (z robot a dávek), *odčítala se* od vrchnostenské daně pozemkové. Tím stávalo se, že berně z pozemků panských přece jen byla *skrovnější* nežli z půdy rustikální. A ještě r. 1825 stavové čeští odepřeli srovnati přesně a úplně zeměpanskou daň na pozemcích vrchnostenských s poddanskými, ač byli k tomu vyzýváni postulátovým reskriptem císaře Františka I.[1])

Povšimnutí zasluhuje, že za tohoto panovníka vydána zápověď (dvorsk. dekretem z 9. října 1812) uzavírati smlouvy o výkup poddanských dávek a prací navždy. Zápovědný ten dekret sice po 7 letech (dne 4. list. 1819) byl zase zdvižen, ale brzy potom (cís. rozhodnutím z 24. července 1821) úřadům rozkázáno, aby nenabádaly k výkupu roboty, a kde na statcích státních a městských ještě trvala, aby nebyla odklizována. Naproti tomu r. 1846, když nastaly velké bouře selské v Haliči, Ferdinand Dobrotivý nařídil, aby dobrovolné úmluvy mezi vrchnostmi jakož i pány desátku a mezi povinníky o výkup robot i desátku byly co možná usnadňovány. Zákon tento (z 18. prosince 1846), o kterém horlivě rokoval zvláště stavovský sněm Markrabství Moravského, byl doplněn dodavky (z 27. března 1848). Pozemky, kterých by se dostalo vrchnostem v náhradu za roboty a desátky, nesměly se prodávati židům, nýbrž toliko jiným bez ohledu na předpisy o drobení gruntů; zároveň dovoleno i poddaným odprodávati pozemky, aby tím nabyli peněz k výkupu oněch dvou břemen. —

Doba Josefinsko-Leopoldovská, oplývající důležitými proměnami poměrů poddanských, zastoupena jest v Kalouskově sborníku velmi četnými písemnostmi (č. 556.—786.), takže vyplňují plnou třetinu tohoto XXV. dílu Archivu Českého. Kdo chce přesvědčiti se o tom, jak zeměpanský absolutismus uměl vnikati do ohrad vrchnostenské pravomocnosti, a jak mocně přetvářel poměr mezi pánem a poddaným, má zde k tomu nejpádnější doklady. Čtenáři vede se tu, jako by probíral Paměti Vavákovy: tak bezprostředním, časově přibarveným dojmem působí předváděné dokumenty. Zejmena tam, kde se líčí pořizování Josefinského katastru a celé jeho berniční soustavy, zdá se nám, jako by všechen ten ruch takořka před našima očima se odehrával. — (Dokončení.)

Karel Piskoř:

Osud.

O mramor anděla ledovou opřen páží
a nohu vnořenou do chladné, kypré hlíny
na vlastním rovu svém stál mrtvý noční stráží
a doufal, příští noc že vystřídá ho jiný.

---

[1]) Srovnej Kalouskovo »České státní právo«, II. vyd. z r. 1892, str. 493. a 531.

On ve hřbitova zdech poslední z hostů host
sen mrtvých střežiti sám převzal povinnost.
Z přivřených víček v dál zřel bělmem očí svých,
kde město zhltila již noci temnota.
Tu z dálek vesmíru po světla paprscích,
kam obraz zašlého mu právě života
ve spěchu závratném bez konce prchal dosud,
zjev bledý na hroby se snesl — jeho Osud.

»Já neúprosný vždy a tvrdý, štědrý zlem,
po cestách neschůdných, vystlaných kamením,
jsem vodil bosého tě chudým životem.
Dnes líto mi tvých snah, jež nikdy splněním
jsem tobě nezhojil; a proto, věz, té chvíle
jsem zde, by touha tvá, ta nade všechny smělá,
jež ze všech nejvyšší tě žitím provázela
mou mocí, za hroby jež sáhá, došla cíle.
Ji pouze vyslovit ti třeba.«

Na ta slova
vlastního Osudu se mrtvý hnul a rukou,
pleť jejíž do temnot svítila úbělová,
on k výši ukázal s odvětí temnozvukou:
»Když na mé vůli jest, jediné z přání svých
tu vyslovit, tož chci, na větrů perutích
bys' strhal s oblohy a odnesl ty mraky!
Chci, aby zatopen v svit luny naposled
kraj rodný stříbrem vod i město, křivolaký
též věnec krásných hor můj potěšily hled.«

Stín chmurný k mrtvému se tiše přichvěl blíž:
»Nemohu splnit víc, než žádost jedinou,
tož dobře sobě raď, než mně ji potvrdíš!
Nech přání nicotných, jež brzy pominou.
Vždy shltne okamžik, co okamžik byl zrodil.
Teď chvíle příhodná, bys vzpomněl na svou snahu,
tu velkou jedinou, jež v žití tvého dráhu
ti povždy svítila, jíž veselosti podíl,
klid duše, lásky vděk jsi složil obětí;
bys' sobě vzpomenul, jak díla tvého cena,
v kruh touhy svedla tě — tvé věčné zajetí —
za triumf umění a nesmrtelnost jména«.

Mrtvého dutý smích a hořký, jakby s ním
všech mrtvých smál se sbor zde v poli hřbitovním,
v noc temnou nesl se za pobořenou zeď
a na ta slova též s ním pevná odpověď:
»Dík za tu zábavu a za ten pozdní smích!

To v pravdě zdařilý od tebe jednou šprým,
chtít nesmrtelnost tak nabízet umrlým!
Toť vzácná, věru, věc, jak tam ten třešně vích!
Mně nesmrtelnost! Ah! Já nevím, oč to víc,
než závist živého mrtvému jeho nic!
Ten slib mi chatrnou je útěchou v můj zmar,
že nebudu čím jsem. Dík tobě za ten dar! —
Chci světlo, řekl jsem; tož rozežeň ty mraky!«

Tu Osud naposled v skleněné jeho zraky
se zahleděl a děl: »Tys' miloval, to vím,
své božské umění, svůj žití velký sen,
své dílo nadšení a krásy v noc i den,
jež bylo tobě vším: přítelem, bohatstvím
i lásky náhradou ve chvílích tesklivých.
Však zneuznaný um, tvé pýše, rci, co značí? —
Rci slovo jediné a vůle má tu stačí,
by sňato bylo hned zlo křivdy s beder tvých,
by v plném jasu svět znal díla tvého cenu,
a v úctě poklonil se, věř — —«

»Mrtvému jménu!«
Tím mrtvý přerušil řeč svému Osudu.
»Mé dílo zůstalo a zniknout může ztěží.
Však přijde někdo z těch, jež lepší Osud střeží,
by uznal ho, a jist, že žárliv nebudu
na slávy jeho lesk, on v dlani své pak chtivé
výš zlato pozvedne mých snů: — zřím ve předtuše —
cit, krásu, nadšení i jas i tón mé duše,
vše světu zachová, a pouze jméno živé, —
tož svoje jméno dá tam sobě v náhradu,
že mého umění otevřel zahradu.
Jsem nyní spokojen! Mně míru palma zkvétla,
a nežádám už nic, než trochu — trochu světla!«

Stál Osud chvíli tich, jak v sluch by nevěřil,
pak křídlem vůle své ve mraky udeřil,
že rázem strhány na kusů tisíce,
se nebem rozprchly. Tu mrtvý naposled
zrak upřel v údolí, a v svitu měsíce
tok řeky sledoval v dál krajem k horám zpět,
až kmitlo nadšení se vyhaslým již okem.

Přes rovy travnaté i otevřené dosud
v tom jakby proti zdi kdos' čelem hnal se skokem:
Umělcův zoufalý to byl a kletý Osud.

———

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

(Pokračování.)

III.

O literatuře lužickosrbské.

Literatura má být obrazem veškerého národního ducha, zrcadlem všech směrův a proudů, které tím kterým národem vřely, má je zachycovat, udržovati pro věky další, má reagovati jako jemné péro na každý záchvěv a tep národního života, má zkrátka zobrazovati národní duši, celý národní život. A čím všestrannější je tento život, tím mnohotvárnější je literatura, zvláště vyvíjí-li se pod volnou oblohou a samostatně, má-li dosti světla a tepla, slunce a vzduchu. Tomu tak nebylo u Lužických Srbů. Právě posledního literatura lužickosrbská úplně postrádala: nebylo tu nikdy volnosti, nikdy domácí slunné oblohy; neboť všechno zahaloval mrak cizoty, třebas ta půda byla původně slovanská. Proto také nenalézáme u Lužických Srbů nějaké zvláštní mnohostranné a vyvinuté literatury, nelze mluviti tu o rozličných druzích literárních, a pravých zjevů literárních v našem slova smyslu nalezneme tu jen několik.

První velkou překážkou pro rozvoj literatury lužickosrbské jest, že — ač tak nepatrná — jest rozdělena jazykem ve dvě odlišné literatury, *hornolužickou* a *dolnolužickou*, což ještě více politické rozdělení utvrdilo. A politické rozdělení způsobilo také dále, že Hornolužičané saští a pruští mají opět *dvě* literatury podle měřítka náboženského, to jest *katolickou* a *evangelickou*, k čemuž se připojila ještě roztržka *pravopisná*, která přesně dělí čtenářstvo na přívržence pravopisu katolického Frencelova, evangelického Běrlingova a konečně reformovaného latinkou. Vidíme, jaké je to rozdrobení, co tu dělidel: literatura *hornolužická*: *katolická* a *evangelická*, psaná pravopisem starým, katolickým a evangelickým a konečně novým, analogickým v latince a literatura *dolnolužická*, třebas jednotná jazykově, pravopisem a vírou, nicméně zase příliš slabá. A výsledek toho všeho je, že spisovatel musí mluviti vždy jen k malé části čtenářstva, kniha dochází malého odbytu, věci novým pravopisem lid nechce čísti, nanejvýše katolíci, a intelligence je příliš málo. Tak jediný lužický nakladatel budyšínský *Marko Smoleř* musí vždy počítati s prodělkem nežli s krytím výloh a bez »Matice« nebo katolického spolku »Cyrilla a Methoděje« a evangelického spolku pro vydávání knih, dále několika obětavých jednotlivců, k nimž náležel na př. Michal Hórnik a dosud žijící kanovník wotrowský Herrmann, mnohá

kniha lužickosrbská by nespatřila světla denního a mezi lid se nedostala. A o *lid* hlavně běží: v *něm* je celá síla a naděje, neboť intelligence je velmi málo: několik vlasteneckých kněží, učitelů, studentů, nepatrný počet živnostníkův a — jsme hotovi. Tedy lid obecný a ten zase mnohdy postrádá té nejprimitivnější průpravy pro literaturu, z valné části musí se učiti neb doučovati svému jazyku doma od otce na starých spisech náboženských, proto také tak lpí na tradičním pravopise a protiví se všem novotám a jen zvolna dá se jeho duch v novějším směru vzdělati. Děje se tak pomocí spiskův a časopisů náboženských i hospodářskych, o něž poměrně dosti dobře postaráno. Nový pokus v literatuře zábavné učinil pražský lužický spolek »Adolf Černý«, jenž vydal k vánocům roku 1909 Karafiátovy »Broučky« v překladu Wjenkowě — pro děti a rozumí se i dospělé vedle sebe dvojím pravopisem — vždy část t. zv. švabachem a část latinkou — snad možno tak lid zvolna převésti k pravopisu druhému — nejsprávnějšímu a nejpřirozenějšímu.

Jinou příčinou, zdržující vývoj lužické literatury, je vedle malého počtu čtenářů malý počet spisovatelův. Uvidíme hned, že pole literární ovládá a vede vždy jen jeden nebo několik málo spisovatelův a že některé pole vůbec jest opuštěno.

Uvážíme-li všechny ty okolnosti, dojdeme nutně k závěru, že nelze literaturu tohoto nejmenšího národa slovanského, jenž má asi na 150.000 duší, posuzovati týmž měřítkem, jako na př. posuzujeme literaturu jiných národů, jako posuzujeme literaturu českou, sice by nám z celé té literatury *zůstalo velmi málo* a my naopak musíme zachycovati všechno, co by nám předvedlo smýšlení a cítění lužickosrbského národa od té chvíle, kdy se objevuje první spisek lužický a uvidíme tak, že *i ta literatura je pravým a věrným obrazem duše Lužického Srba*. Obrazem Lužického Srba, který dlouhá století žil v neuvědomění a proto také neměl literatury, kdy ho udržovala pouze síla národních zvyků, zkazek a písní, až konečně doba osvícenská otevřela také jemu jiné průhledy do světa a přinesla literaturu pravou — literaturu *národní.*

Základním dělidlem literatury lužickosrbské je *jazyk.* Ten během doby roztrhl původně jednotný národ srbský na dvě skupiny — Hornolužičany a Dolnolužičany, a tím zároveň roztrhl i literaturu. Jazyk lužickosrbský náleží oblasti jazyků západoslovanských, t. j. k polštině a jazyku československému, při čemž blíží se hornolužický jazyk více *češtině*, jak svým složením, tak přízvukem, kdežto jazyk dolnolužický je bližší polštině. Rozdělení to je patrno už v nejstarších památkách literárních, ale zároveň z nich je jisto, že oba jazyky byly si dříve mnohem bližší než dnes.

Nejstarší písemnou památkou lužickosrbskou vůbec jest *hornolužická přísežní formule* měšťanů budyšínských z druhé polovice XV. století z doby našeho Jiříka Poděbradského, první literární památka rukopisná je *dolnolužický Jakubicův překlad* No-

vého zákona z roku 1548, zajímavý tím, že je tu mnoho *bohemismů*, jež dokazují, že Mikuláš Jakubica používal jako předlohy a pomůcky českého překladu Písma sv.; také nejstarší *tisk* srbský je dolnolužický zpěvník a katechismus *Albina Mollera*, vydaný roku 1574 v Budyšíně. Teprve *Václav Warichius* (Worjech), farář hodžijský, roku 1597 dal svému lidu do ruky první tisk hornolužický v překladu *Lutherova katechismu* a po něm následuje již celá literatura další, kterou nutno roztříditi na *hornolužickou* a *dolnolužickou* a o každé pojednati zvláště.

Lužickosrbskou literaturu vůbec vytvořily *dva* principy: *náboženství* a *národnost*. Podle toho také celá literatura lužickosrbská je až do začátků století XIX. čistě *náboženská* a teprve ve století XIX. tvoří se zvolna literatura *národní*, z níž u Hornolužičanů jediný Ćišinski postavil je na stupeň *kosmopolitický*. Studium jazyka, zvyků, přísloví a písní vytvořilo značně vyspělou literaturu naukovou, vědeckou, která vykazuje řadu jmen ve světě filologie slovanské dobře známých a důležitých.

Lutherova reformace náboženská ve století XVI. vyvolala v Lužici literaturu k životu. Lid nelpěl příliš na víře katolické, která mu byla před věky násilně vnucována, ač by byl při ní jistě konservativně setrval, kdyby mu zase nové náboženství mocně nebylo vnucováno. A církev použila opět dobrých prostředků: najala kněze a kazatele, znalé lužické řeči, mluvila k lidu o nové víře jazykem domácím a slovo *živé* utvrzovala slovem *psaným a tištěným*. Jen tak si vysvětlíme, že Lužičtí Srbové tak záhy a téměř úplně k reformaci byli převedeni — v době, kdy u nás začínala zkvétati Jednota českobratrská jako snaha po projevení a uplatnění národního ducha a národní individuality. —

Zmíníme se nejdříve stručně o literatuře dolnolužické. V *Dolní Lužici* vznikla tak sice pod vlivem reformace literatura, začínající Jakubicovým překladem Nového zákona roku 1548; ale literatura ta nikdy nebyla veliká a dnes vlastně až na časopis — více vládní než lidový — »*Bramborski casnik*« a náboženský měsíčník »*Wosadnik*«, vycházející od roku 1904 — připojuje se k literatuře hornolužické a zastupuje ji dnes téměř jen pastor *Jiří Šwjela*, spisovatel pravidel pravopisných a mluvnice pro Dolnolužičany a učitel *Hendrich Jordan*, autor řady povídkových črt a poučných knížek pro lid, zároveň vydavatel písní. Jinak literatura dolnolužická v pravém slova smyslu živoří a nenajde-li aspoň několik dobrých pracovníkův, umlkne docela. Od časů reformačních až do první polovice století XIX. je tato literatura čistě *náboženská*, spisy citovanými počínajíc, jež mnohdy vydávali rození Němci, z nichž na př. *Fabricius* dal Dolnolužičanům Překlad *Nového zákona*, roku 1709 ve vlastní tiskárně vypravený, jiný Němec — Jan Boh. *Hauptmann* napsal roku 1761 dobrou Mluvnici dolnolužickou, a teprve koncem století XVIII. dva bratři Dolnolužičané Jan *Fryco* a Pomhajbóh Krystolub *Fryco* starali se o náboženské knihy pro lid. Vydávané písně lidové v první polovici století XIX., *Zwahrův* slovník dolnolužický a

Těsnařova plodná práce literární připravují teprve půdu skrovné *národní* literatuře dolnolužické. Je to Kito *Stempel* (1787—1867), překladatel Phaedrových bajek a Theokrita, jenž napsal také řadu dolnolužických epických básní, z nichž některé zachoval »Lužičan« ve svých ročnících v letech 1861—1864. Pravým básníkem dolnolužickým a dosud jediným je *Mato Kósyk*, básník idyllického zpěvu »*Serbska swaźba w Błotach*«, napsaného šestiměrem roku 1880. Dva roky na to uveřejnil v témže časopise »Matice Srbské« novou epickou skladbu »*Přerada markgrofy Gera*« (»Zrada markraběte Gera«), která stejně jako swaźba dokazuje velký talent básníkův, jenž má smysl pro rodný kraj, lid i minulost jeho, dovede sytými barvami kreslit a city své zobrazovati. Škoda, že básník náhle v letech 90tých odjel do Ameriky, kde se odmlčel nadobro. Ale jeho některé verše, ještě odtud do otčiny posílané, projevují silnou individualitu básnickou, před níž všechny ostatní pokusy *Kopfovy* nebo lidové písně a popěvky Němce *Sauerweina* ustupují do pozadí.

Tak píše na př. Kósyk báseň z Ameriky, již do otčiny posílá:

Skjarźba.

Ptašk mimo přelětujo jan z nuznym třikotom,
a ja se wobtužyju, gaž na njog' poglědnjom.
Mě njecha žeden ptašack how kjarližk zaspiwaś,
do wutřoby jog' głosy se njam'gu rozlěgaś.
Wšak pyšniwe how stwórby spód njebjom letaju;
co pomga pak jich pycha, gaž wšykne něme su?
Źo sy ty, škowronk jasny, ty spiwar łužyski,
kenž zgłosyš rolnikarju wšě křasne kjarližki?
Źo sy gósć lubomě]y, ty syłojk błotański,
kenž při směrkanju spiwaš wót měra, lubosći?
Na waju tyrlikanje wěc słuchaś njamogu,
a bóžko tak ja skóro sam spiwaś wothuknu ...
Zaś ptašack mimo leśi ze směrknym třikotom —
mě wutroba se łamjo, gaž na njog' poglědnjom. —

To jest:

Stesk.

Ten ptáček létá kol jen s chudým tikotem,
a já se soužím každým na něj pohledem.
Mně nechce žádné ptáče píseň zapěti,
mně jeho hlas, ach, nikdy v srdce nevletí!
Jak nádherné zde ptactvo letí oblohou,
však pro mne němi jsou, oblažit mne nemohou?!
Kde jsi ty, skřivánku, můj pěvče lužický,
jenž sedlákovi sypeš svoje písničky?
Kde, slavíku, jsi, hoste drahých Błot,
jenž o lásce a klidu zpíváš v šeru vod?
Vás obou trylky nezazní již nikdy v můj zde sluch,
a, bože můj, snad opustil mne básnický můj duch —
Zas ptáče kolem letí s cizím tikotem
a srdce moje puká každým na něj pohledem. —

Srdce básníkovo v cizině pukalo a přece odešel, svou vlast opustil, kde jeho síly bylo tak zapotřebí. Proč opustil, dosud nevíme. A náhrada není tu žádná. — —

* * *

Stejně tak reformace způsobila, jak již řečeno, vzruch v literatuře hornolužické a zde výsledky byly skvělé. Reformace nejprve použila diplomaticky jazyka domácího — lužickosrbského a to jak ústně, tak písemně. Tak vznikly první literární památky, uvedené dolnolužické i hornolužické. Byly to překlady z Písma sv., žalmů a zpěvníků, při nichž často překladatelé používali předloh českých, tak vydán překlad Lutherova katechismu hodžijským farářem *Václ. Worjechem* r. 1597, překlad žalmů, pořízený *Martinim*, farářem poršickým r. 1627 — ostatně se souběžným textem německým. A tyto tak nepatrné začátky rázem byly zastaveny válkou třicetiletou; teprve r. 1670 — tedy skoro po půl století pokračuje v literatuře hornolužické dále bydystecký pastor *Michal Frencel* (Brancel, 1628—1706), od něhož vedle řady překladů z *Evangelií*, *Kázání*, *Katechismu* a j. pochází také *první úplný hornolužický překlad Nového zákona*. Současně vystoupili již náboženští spisovatelé — vlasně překladatelé a upravovatelé — jiní, jako Pretorius, Čuderly, Krüger, Matej, první grammatikář hornolužický na straně *evangelické* (1721: Wendische Grammatica), k němuž se řadí rukopisný slovník a mluvnice *Jana Bedř. Schmutze*; mezi nimi byl také syn Brancelův *Abraham*, jenž však stejně jako *Michal Frencel* mladší psal latinsky a jeho význam spočívá v jeho uvědomění národním, pokud se týče příslušnosti ke kmeni slovanskému. Z katolíků první napsal mluvnici hornolužickou a již r. 1679 v Praze vydal jesuita *Xaver Jakub Ticin*, v níž použil pravopisu českého; spis jeho však je psán latinsky a lužicko-srbského nic nezanechal. Od něho pramení pravopis katolický, jehož odpůrcem se stal pravopis evangelický, uvedený Běrlingem o deset let později r. 1689 knihou »Didascalia seu orthographia Vandalica«. První knihy pro katolíky psal *Jurij Swětlik*, vydavatel *perikop* a *církevních písní* a vedle toho prvního slovníku hornolužického (1721: Vocabularium latinoserbicum) v roce, kdy i *Matej* vydal svou mluvnici.

Z další doby máme celou řadu náboženských spisovatelů, většinou překladatelů, z nichž evangeličtí většinou vycházeli ze srbských spolků v Lipsku (1716) a Wirtemberce (1749), katoličtí zase z katolického semináře pražského (1706).

Tak se dostalo Hornolužičanům, jak evangelickým, tak katolickým celé řady překladů z Bible, ze žalmů, rozličných modlitebních knih a zpěvníků, tehdy vyšly všechny ty »Wince Jězusowy«, »Duchownje brónjernja«, postilly atd., jež pořídili Ast, Běhmarj, Langa, Kowař, Kilian, Wałda, *Wóski*, Prokop Hančka a jiní, které o utvrzení a zažití reformace na jedné straně a o zachování katolického vyznání na straně druhé všemožně se přičinily a také své poslání dobře vykonaly. Mimoděk konaly také důležitou práci jinou: pomáhaly udržovat v lidu *povědomí domácí řeči a národnosti* a připravovaly cestu literatuře další. Dokud lid četl, nemusil se báti svého zániku a dokud bude čísti, nemusí se ho nikdy obávati. I v tom se jeví jeho národní osobitost, jeho národní individualita, má-li v lásce *svou knihu*, třebas byla nábo-

ženská, jen když je psána mateřským jeho jazykem. A zároveň je to krok k dalšímu.

Jakmile lid byl převeden k reformaci, a to bylo provedeno během třiceti let, přestali se ovšem Němci starat o mateřský jazyk lužických Srbů, ale literatura vyvolaná jednou v život, nemohla zajíti rázem, třebas v době války 30leté a po ní byla přestávka téměř 50letá. Símě vržené se ujalo a bujelo dále, majíc oporu v zmíněných založených spolcích začátkem století XVIII. Od překladu přešlo se k napodobování, od imitace šlo se k tvoření samostatnému. Rozumí se, že to byla zase jen parafrase kostelních písní a žalmů, co se objevilo, ale od nich byl již jen krok k básním rázu světštějšího a všeobecnějšího. Tak se zvolna ve druhé polovici XVIII. století vyvíjela z literatury *náboženské* literatura *národní* — prostřednictvím básní příležitostných, z nichž zmínky zasluhuje šestiměrný *Rycéřski Kěrluš*, zpívaný nesvačidlským pastorem Jiřím Mjeňem k chvále srbského jazyka a srbských spisovatelů, báseň, kterou teprve jeho syn Theodor roku 1806 v době, kdy úpadek lidu byl veliký, vydal a Theodor sám první před *Zeljeřem* dokonalejší verše skládal.

Jiří Mjeń (1727—1785) znamená *první* důležité slovo v národní literatuře lužickosrbské, *slovo*, jež budilo a volalo k životu spisovatele *nové*, mezi nimiž v přední řadě stál vlastní syn jeho August Theodor (1767—1841) Rudolf Mjeń, vydavatel *básní otcových*. Jako otec, tak i *on* nejraději básnil hexametrem, pramenem jeho byla Bible a manýrou sloh biblický, také *jeho* vzorem byl duchovní básník německý Klopstock, z něhož otec řadu hexametrů byl přeložil.

August Theodor Mjeń má pro lužickosrbskou literaturu týž význam asi jako u nás Puchmajer: oba stvořili dobrou básnickou řeč svého národa, oba skládali básně vlastenecké a zpěvy příležitostné. Z Mjeňových básní nejdůležitější je *hexametrická báseň* věnovaná buditeli Jakubovi a vydaná tiskem r. 1812. Báseň působí na nás dnes zvláštním dojmem, čteme-li dosti dobré hexametry, v nichž ozývá se nejen láska k muži — vlastenci, ale i k rodné vísce:

Njeswačidło ty lube, tež mi 'šćen drahe a lube —
tam ja (šědźiwc nětk skoro) wohladach žiwjenja swětło.
Tam na jandźelskich křidłach mi zlećichu dźećowstwa lěta,
tam mi někotry blečk na wokole farskeho doma,
kapłonec row a keřchowske lipy a kamjenje ćělne
hišće do spomnjenja wjedu tu hru tych mjedowych lětow.
Tam próch dostojnoh' nana tež tli we pokojnym měrje;
ach, jeho spomjenje traje hišće we wutrobach wšelkich —
Wzmi, luby nano, hišćen tu sylzu wobstarnoh' syna,
kiž snadź po krótkich dnjach ći dźakować budźe před trónom
za twoju lubosć a swěrnosć, wšu prócu a wučenje mudre —
štož su tudy njemóžeše stać, dokelž daloko preč bě,
jakô woko ty zańdźeli k dołhemu spanju we rowje.[1])

[1]) Nesvačidlo ty milé, mně dosud tak drahé a blízké, kde já (dnes stařec již) života světlo jsem spatřil. Tam na andělských perutích létla mé mladosti léta, tam každé téměř místečko kol farního domu,

Co poesie a půvabu je v těch několika verších, jež zároveň projevují hlubokou lásku k otci básníkovu, od něhož poeta sám veršovati se naučil. A od Jurije Mjeňě učili se i současníci Theodorovi, jako *Hilbjenc*, jenž psal básně úplně v duchu Jiřího Mjeňě a jedna z nich připomíná leckde Rytířskou píseň Mjeňovu, dále *Ruska, Jurij Rak*, jenž napsal úvodní báseň do slavnostní publikace lipského kazatelského spolku již r. 1766. Všichni jmenovaní byli členy spolku lipského, tedy *evangelíci* a od nich také vyšel podnět k založení *prvních časopisů hornolužických.* Byly to spolkové rukopisné »*Lipske Nowizny a Skitkizny*«, z nichž zachována jsou jen dvě čísla. První tištěné noviny začal vydávati *Janka* a *Šerach* r. 1790 v Budyšíně pod názvem »*Měsačne pismo*«, zábavně poučný časopis, jenž však zanikl hned prvním číslem.

V té době — t. j. na rozhraní století 18. a 19. — dály se již pokusy větší o mluvnické zpracování lužickosrbského jazyka, podnikána studia národopisná, čímž intelligence více s lidem se stýkala a tento se uvědomoval, takže byla půda pro lidový časopis a literaturu vůbec lépe a bezpečněji připravena. A zajímavo je, že na tomto poli se k práci přihlásil samouk, prostý tesařský mistr *Jan Dejka* (1779—1853), jenž jal se r. 1809 vydávati svého »*Srbského vypráověče a Kurýra*«, a zde ostře vytýkal srbskému lidu netečnost k jazyku mateřskému, budil lid k uvědomění a stejně jako Brancel před sto lety poukazoval nyní i on na příslušnost lužických Srbů k velkému kmeni slovanskému. V jeho časopise nalézáme též řadu příležitostných básní, vlasteneckým duchem vedených, jaké v té době skládal obnovitel zašlého spolku lipského, pozdější pastor a primarius při chrámu sv. Petra v Budyšíně, *Handrij Lubjenski.* Z jeho písní a zpěvů zavzní již mnohde struna *čistě národní*, *lidová nota*, kterou brzy na to se ozval první skutečný básník hornolužický — *Handrij Zeljeř.* (Pokračování.)

O rozdílech v povaze Hálkově a Nerudově.

(Z první části monografie »Lumírovci, jejich snahy a boje.«)

Od

Ferdinanda Strejčka.

O vzájemném poměru mezi Hálkem a Nerudou zachovalo se celkem málo zpráv a namnoze odchylných, v novější době zejména pro Hálka často dosti nepříznivých. Věc tu lze si vysvětliti částečně tím, že o *Hálkově osobě* napsalo se poměrně málo a ještě

hrob kaplanův, lípy hřbitovní a náhrobní kameny mně dosud na mysl uvádějí celou hru těch sladkých dob. Tam prach hodného otce též spočívá v tichém klidu; ach, vzpomínka naň dosud trvá v duších mnohých. — Přijmi, otče drahý, ještě slzu stárnoucího syna, jenž záhy snad již ti poděkuje před trůnem za lásku tvou a věrnost, celou práci a naučení moudrá — což zde na zemi se nemohlo státi, ježto daleko vzdálen byl, když tys k věčnému spánku v hrobě oko zavřel — —

dosti kusých zpráv, kdežto o Nerudovi látka stále ještě se množí. Je skoro podivno, jak málo vzpomínek a dokladův o vlastní povaze Hálkově bylo zaznamenáno; vždyť ani »Lumír«, někdejší list Hálkův a Nerudův, nepřinesl o svém redaktoru po jeho smrti nic nežli zcela krátký nekrolog, ač hned v něm tehdejší redaktoři slibovali, že »zůstavují si, vypsati krásný, požehnaný život Hálkův a důležitost jeho v rozvoji české literatury a v dějinách české osvěty zvláštními články« (č. 42, str. 512). Tenkráte jen »Ženské Listy« přinesly několik drobných episod ze života Hálkova od Elišky Krásnohorské, která pak zvláštním řízením osudu stala se jeho hlavní obhájkyní proti odsudkům malíře Soběslava Pinkase v »Revue Slave« a Macharovým v »Naší Době«.

Hálkem podrobněji se zabývali Ferdinand Schulz, který vydal jeho Sebrané spisy u Kobra, nestrannými kritiky jeho stali se Leandr Čech a Jaroslav Vlček, kteří napsali několik vzácných prací o jeho díle, ale zvláštním popisem Hálkovy osobnosti z důvodů na snadě jsoucích a svrchu dotčených se nezabývali. Pokusím-li se tedy jen poněkud aspoň osvětliti »kouzlo Hálkovy bytosti«, nemíním ani já podati nějakou studii definitivní, nýbrž malý příspěvek k poznání Hálkovy povahy a poměru jeho k Nerudovi.

Jisto je, že z literátů, kteří znali Hálka osobně a žili ještě r. 1894, kdy Hálek charakterisován byl jako »duše malá«, ani snad jediný nesouhlasil s touto charakteristikou a později za vhodné příležitosti jeden za druhým, třeba více méně skrytě, proti ní protestovali (tak Ad. Heyduk, Sv. Čech, Servác Heller, Jar. Goll, Lad. Quis a j.).

Hálka nikdo z nich nepřeceňoval, vždyť již »Lumír« nedlouho po smrti Hálkově 3. prosince 1874 (v č. 49. na str. 596) konstatoval referuje o jeho »Pohádkách z naší vesnice«: »— Jeho »Student Kvoch«, uveřejněný v »Lumíru«, jeho nedokonaný »Husar« jest počátkem pásma přervaného. »Student Kvoch« je sice práce rozsahem nevelká, ale literární historie jí jistě vykáže mezi spisy Hálkovými místo neposlední. Třeba při tom na Turgeněva neb Bret Harte vzpomeneš, byl tu Hálek přece svým, originálným, českým. *»Kvoch«, »Husar« a co mělo následovati, by bylo patřilo literatuře světové.* Příbuzným duchem jsou ovanuty veršované »Pohádky« —«

Kdo Hálkovy spisy za jeho života zbožňovali, byly snivé duše mladých lidí, které se kochaly sentimentálními náměty jeho »Večerních písní«, později také básně »V přírodě« měly své obdivovatele, kdežto dramatické práce Hálkovy a některé básně lyrickoepické buď neměly vůbec hlučnějšího úspěchu nebo jen na čas, a to ne na dlouhý po svém vydání. Ba ani všechny oddíly lyriky »V přírodě« nebyly uvítány nadšeným potleskem obecenstva a způsobily Hálkovi i trochu hořkosti, jak píše Quis. »Vydal písně ty, jak známo, ve třech knížkách. Když vyšla druhá řada, prohozeno tu i tam, jak už to bývá, že by toho už mohl nechati. To se Hálkovi asi doneslo a mělo to na něho zajisté účinek. Ubíraje se některého dne po Václavském naměstí setkal jsem se blíže Pospíšilova knihkupectví s Hálkem. Spatřiv mne, ještě než mne došel, vytáhl z kapsy svého svrchníku malou, šedivou knížku. Podav mi ji, ani hrubě se nezastaviv, prohodil

jako na omluvu: »Ale to už je ta poslední!« Darovaná ta knížka byla třetí řada písní »V přírodě«.«

Že Hálek měl *v letech šedesátých* více nadšených ctitelů nežli Neruda, lze snadno také vysvětliti srovnáním tehdejší činnosti obou, jež u Hálka byla větší a průměrným čtenářům přístupnější než u Nerudy. Nerudovu bodlavému »Hřbitovnímu kvítí« nepodařilo se proniknouti vedle vřelých písní Hálkových a Nerudovy tehdejší povídky nedovedly ještě čtenáře nadchnouti.

Co nejvíce mladým spisovatelům u Hálka imponovalo, bylo řečené již kouzlo jeho bytosti, kterému z jeho vrstevníků neodolal snad nikdo. Jaroslav Goll v článku »Moje vzpomínky na Lumír« (v »Lumíru« 1906 str. 446) píše: »Kdo by chtěl spravedlivě oceniti Hálka, měl by znáti také kouzlo jeho osobnosti... Dnes o onom »sporu o Hálka« můžeme mluviti klidně a znáti se i k chybám. A ježto jsem se v tomto sporu proti Macharovi ozval první, měl jsem hned také k tomu poukázati, měl jsem říci, jak se Hálek přátelsky choval k těm, kdo vystoupili pod praporem »Ruchu«. Nepřipomínám to snad — proti Nerudovi; sám bych k tomu měl nejméně příčinu. *Ale Hálek byl přístupnější, otevřenější, teplejší. Bylo v něm cosi naivního v nejlepším slova smyslu. Měl humor bez ironie.* Vypravoval rád a dobře a rád se smál. . . . *Není pravda (ač se někdy něco podobného tvrdí i dnes), že Neruda byl nedoceňován nebo zneuznáván, že by mu byl Hálek něco odnímal.* My — mluvím vždy o »Ruchu« — jsme se znali k oběma; my jsme při tom věděli, v čem stojí Neruda výše, ale nebylo tu stran podle Nerudy a Hálka, třeba osobně někdo stál blíže Nerudovi, druhý Hálkovi, jako nebylo rivality mezi oběma, ač mezi oběma nebylo, tuším, intimního přátelství osobního —«

Neruda a Hálek byli rozdílných povah, proto se snad zdálo, že mezi nimi nebylo upřímných styků, ale ve skutečnosti byli si navzájem oddáni nelíčeným přátelstvím. Podle svědectví nejzávažnějšího druha obou, Adolfa Heyduka, došlo mezi nimi k jakémusi napětí jen za pobytu chorvatského básníka Špuna v Praze: »Do družiny naší uveden byl Hálkem a vypial se v ní prostřednictvím jeho na místo čelnější jiných. Když sám pro »Máj« pěkný příspěvek napsal, a snad též proto, že s Hálkem bydlil, domníval se mít i práva spoluredakce almanachu. Nevím, jak a co se stalo — Neruda mi nikdy dopodrobna věc nevysvětlil — ale to bylo asi příčinou po-, drážděnosti a podnětem přestřelku mezi oběma redaktory »Máje« již přáteli moudře jsouce chlácholeni, nikdy v oheň hněvu nevzplanuli. *Byliť Hálek i Neruda věci své z duše oddáni a měli se vzájemně rádi.* Důkazem toho bylo, že, jakmile Špun, který jiskru podrážděnosti obou přátel živil, z Prahy odešel, ihned stará družnost srdcí jejich se vrátila a stále se utužovala.« („Skočme, hochu!' ve Zvonu z r. 1905, str. 2.)

Hálek vůbec byl povahy mírumilovné, zlatého srdce, nedělával rád okolků, měl chování pravého venkovana, přímého sic, ale bodrého, familiárního, v čemž se lišil od zdánlivě drsného, štiplavého

Nerudy, který býval »pln břitkého, neúprosného vtipu, ba i sarkasmu«. (Quis, Kniha vzpomínek, str. 320.)

»Do Nerudovy společnosti Hálek... nechodil, jako zase Neruda nechodíval do »Umělecké Besedy« do kroužku Hálkova; vídali se jen v redakci »Národních Listů« nebo na ulici« (Quis, str. 277—8). Podle tvrzení Elišky Krásnohorské býval Hálek častou attrakcí různých soukromých dýchánků, býval ozdobou měšťanských salonů pražských, kam Neruda vůbec zván nebýval, ač měl mnohem více vzdělání a společenské routiny. Neruda býval velice zábavný, »pln veselého rozmaru« (Quis) a objevoval se v lesku svém jako výtečný společník a tanečník zejména v zábavách veřejných anebo salonech tanečních mistrů. »Hálek měl upřímnou známost se sl. Dorotkou Horáčkovou, vědělo se, že jest jí věren, a i když někdy po celý večer dle zvyku svého se věnoval jiné dívce, aby ji »prostudoval«, jak říkával, nikdy z toho nebylo klevet ani trpkostí. Nerudy však se matky dívek bály nejen jako známého motýle, však i jako nebezpečného Dona Juana.« (El. Krásnohorská.)

Že nebyl Hálek na svou slávu domýšlivý a úspěchy svými nezpyšněl, dokazuje n. př., že nepokládal za ponížení, hráti veřejně loutkovou komedii. V »Umělecké Besedě« dáván jednou při sylvestrovské zábavě pro členstvo a hosty Kopeckého »Doktor Faust« živými »figurami«. Hálek v titulní roli tržil salvy smíchu a potlesku. Čerta představoval Václav Frič (obchodník přírodninami), Kašpárka hudebník Hynek Palla, jinou málomluvnou roli neodolatelně sehrál Josef Barák. »Někteří literáti byly pohoršeni, že Hálek, čelný básník, se propůjčil k takové komedii. K. Světlá nemohla mu odpustiti, že tím »degradoval literární jméno« vůbec. Ale Hálek zůstal až do smrti oním prostým, nenuceným, nevypínajícím se, bodrým člověkem, kterým byl, když hrál Doktora Fausta.« (El. Krásnohorská.)

Kdežto tedy Hálek v letech šedesátých pro svou společenskou bodrost a nikoli jen literární díla byl miláčkem všech, kdož ho znali, byl Neruda v stejných dobách celkem ještě málo znám a nespravedlivě pomíjen. »U mnohých směrodatných hlav byl Neruda neoblíben; byl jim »cynikem« a platil za enfant terrible české literatury i české společnosti. Mnohé »hlavy«, kterým snad mladý, svižný a smělý Neruda leckdy stál v cestě při zákulisních, světáckých dobrodružstvích, sobě ovšem velkodušně odpouštěly všecky ony interessantní poklesky, za které Nerudu krutě odsuzovaly a ze svých vybraných sfér vylučovaly. S »proletářem« Nerudou se nedělalo mnoho okolků.« (Eliška Krásnohorská.)

Teprve po rozhodném úspěchu »Knih veršů« a hlavně *na začátku let sedmdesátých* nastal ponenáhlý, ale rozhodný obrat ve prospěch Nerudův. Kolem Nerudy soustředili se mladší nadaní kollegové z »Národních Listů« (Jos. V. Sládek, Servác Heller) a jiní mladí spisovatelé (Antal Stašek, Ot. Hostinský, Lad. Quis atd.), jimž Neruda stal se vůdcem, rádcem a povzbuzovatelem. V hostincích a kavárnách předsedal Neruda celým společnostem literárním a uměleckým, bez něho bývalo smutno a mrtvo. Hálek do hostinců nedocházel, vyhledával poetické koutky v sadech pražských a v nejbližším

okolí. L. Quisovi sdělila kdysi pí K...., že Hálka ani nevidí, že se »jí proměnil vn ějaký lupínek nebo travičku«. Jen zřídka stýkával se intimněji s nadějnými literáty, z nichž nejmladší znali jej již jen jako básníka, nikoli jako člověka. »Mladí spisovatelé a kandidáti spisovatelství, kteří se k tehdejší »moderně« hlásili, viděli v Nerudovi svého vůdce, v Hálkovi pak předního representanta novodobého směru« (Heller v Lumíru 1906 na str. 299).

Hálkova povaha tíhla tehdy již sama k tomu, aby ani jemu nic ani on nikomu »nesevšedněl«, jak si přával. A ten, komu se podařilo stihnouti jej na jeho samotářských toulkách, podržel milé ty okamžiky u vděčné paměti. Tak setkali se ještě Jar. Goll a přítel jeho Martin (Martinec) s Hálkem ve zvlášť oblíbené jím Závisti několik dní před jeho smrtí. »Měli jsme vůz a Hálek se vrátil s námi — obraz zdraví, svěží a v té rovnováze nálady, která mu byla vlastní« (»Lumír« 1906, str. 447).

A právě touto »rovnováhou nálady« také se lišíval Hálek od Nerudy. Hálek měl svůj vysněný svět, své úspěchy, těšitelku přírodu, domáci štěstí, jež ho zabíraly a nedaly mu pociťovati prósy života; Nerudu strašívala časem jeho samota, neúspěchy českého národa jej skličovaly, příliš lpěl na světě reálném, aby se byl mohl povznésti jako Hálek do říše snův a vzpomínek a potlačiti vnitřní nepokoj.

Stíny jeho »ošklivého pessimismu« v takových dobách padaly i na jeho okolí, jak se Quis několikrát o tom zmiňuje. »Když mistr náš byl vážný, když byl něčím dotknut — a co vše bolestného dotýkalo se tehda našeho národa i našich užších kruhů — tu cítili jsme všichni, jaké to dobré, jaké zlaté a jak mužné srdce bije v té hrdé hrudi.« (320.) Jinde (na str. 346) praví týž spisovatel: »První dni po obnovení našich stálých styků (1874) zdál se mi Neruda jaksi cizím, změněným, zamlklým; teprve znenáhla chápal jsem toho příčinu a poznal, že to naše obecné hoře, které naň tak působí —«

Hálek tvořil velice lehce, napsal-li jednu píseň, již »sto jiných« se mu v duši hlásilo, *Neruda tvořil pracně* a bývalo mu dosti dlouho čekati na chvíle tvůrčí. Když pak se dostavily, míval i Neruda mysl jasnou a klidnou. Když psal na př. své »Kosmické písně«, »rozmlouval o předmětu, jenž jej cele zaujal, ochotně a často, aspoň se mnou; naznačil mi, byť jen zhruba, svůj plán a předčítal někdy tu kterou píseň. Byl ve tvůrčí činosti své šťasten, byl jasné a veselé mysli, jako nikdy před tím ani po tom za celou tu dobu, co jsem jej znal.« (Quis 366.)

Že oba básníci — Hálek i Neruda — lišili se básnickou individualitou svou, jest známo, než *i v jejich soudech literárních byl nejeden rozdíl.* Neruda ovšem býval v té příčině samostatnější a míval na Hálka značný vliv. »Hálek podřizoval se úsudku zneuznávaného a dlouho nepochopovaného Nerudy« (Quis 278). Že však přes to došlo někdy k některým neshodám, dá se souditi již z pevné a rozhodné povahy obou.

Nejzajímavější jest jejich rozdílné nazírání na důležitost epiky a lyriky. Podotknouti předem sluší, že za podklad bere se tu »Listárna redakce« »Květů«, které redigoval r. 1872 Hálek úplně

samostatně, a »Lumíra« z prvních měsíců r. 1873, jehož listárnu podle svědectví Quisova (také ještě zvláštního vůči pisateli tohoto článku) vyřizoval jediný Neruda.

Hálkovi lépe svědčila lyrika a proto ani mladým talentům, kteří se mu hlásili do »Květů«, *nebránil v pěstování lyriky*, *žádaje* na nich především jen *lehkost a přístupnost motivů*, ale ani dobrá epika nebyla mu proti chuti, byl však v ní dosti vybíravý. Naproti tomu *Neruda*, ač také psal básně lyrické, všude v »Listárně«, ve svých dopisech a podnicích redakčních *protežoval epiku.* [1])

Obětí tohoto osobního vkusu Nerudova stal se i Vrchlický, jenž se sám rozmarně o tom rozepsal v 3. čísle »Knihy«. Mýlí se, předpokládaje, že Hálek odmítal jeho lyrické příspěvky, zasílané »Lumíru«. (Ten činil tak jen, jsa redaktorem »Květů«, a to pro jejich těžký reflexivní obsah, jak svědčí již odpověď ve »Květech«: »Na takové básně máte času dost, až vám bude sedmdesát let.«) Ve skutečnosti byl to Neruda, který žádal na přispěvatelích epiky, jak to dal hned do programu »Lumíra« (Svat. Čechovi psal začátkem prosince 1872: Nejmilejší mně budou — k vůli aktivnějšímu rázu listu — poesie výpravné, nechť již delší či kratší, pak novelly, humoresky atd.). Myslím, že není těžko ani ještě dnes uhodnouti, pod kterými šiframi v Listárně redakce »Lumíra« odpovídal Neruda Vrchlickému, a tak kontrolovati počáteční úsudky Nerudovy o Vrchlickém, než otiskl jeho dvě ballady v 21. čísle »Lumíra«. Soudím aspoň s určitostí, že Vrchlickému náležejí šifry J. V., J. V. H. (P.) a V. Z.

V č. 2. na str. 24 píše Neruda: V. Z. — Dokazujete, že máte poetický názor. Avšak lyrika to příliš subjektivní. Epičnosti nám třeba, objektivnosti, síly!

V č. 4 na str. 48: J. V. H. P. — Pěkná, lehká forma; potřebujem ale příspěvků jiného druhu. Nemáte chuti do překladu něčeho *výpravného* ve verších?

V č. 8. na str. 84: V. Z. — Pěkné myšlenky i pěkná forma. Ale proč nehledíte pravdy vyslovené dolíčit příkladem konkretním, n. př. novelkou?

V. č. 13. na str. 156: J. V. H. — Ballada nemá plastičnosti. Písně jsou hravy, ale ještě nerozkvetly zcela.

V č. 21. na str. 252: J. V. — Podobné věci uveřejniti nelze.

Ale v témž čísle již jsou otištěny také dva epické příspěvky Vrchlického na str. 245 »Z básní Jaroslava Vrchlického«: »Vlčí stopa« a »Dědicové« (později za jiné již redakce uveřejněny byly ještě Vrchlickému v témž ročníku »Ukázky z lyriky francouzské« [387, 495, 579, 592] a ballada »O korunu« [512]).

Když šťastný autor tehdy po prvé šel si pro honorář, setkal se do týdne s oběma redaktory »Lumíra« a to právě v době, kdy Neruda, rozmrzen finančními neúspěchy »Lumíra«, obíral se již myšlenkou, vzdáti se redakce a přenechával proto většinu řízení Hálkovi

[1]) Zajímavý aforismus Nerudův otištěn v Lumíru 1873 na str. 492: *Myslím že přijde doba, kdy všechny lyrické výtvory literární pocházeti budou výhradně z per ženských.*

Tak došlo k onomu komickému rozporu ve výrocích obou oblíbených básníků.

Nejprve stihl toliko Nerudu, který jej odkázal na Hálka. » — — — — — — Na prahu mne Neruda zastavil: »Pošlete zase brzy něco, *ale prosím vás, jen epické věci, tam se nejlíp ukáže, kdo co svede, musí to míti hlavu a patu a musí to býti kované. Však mi rozumíte. Tedy brzy a zase jen něco epického.*«

Okouzlil mne. Psal jsem od té doby jen ballady a romance. Asi za týden jsem se dověděl, že jest Hálek v Praze, a šel jsem jej vyhledat. Bydlil u Šítkových mlýnů blízko Podskalí. Nebylo to tak lehké vniknouti až do jeho pracovny.

Představil jsem se, ač mne znal již z »Umělecké Besedy«. »Ano, ty básně z čísla 21,« pravil úsečně a popošel k psacímu stolku. — Tenkrát jsem poprve viděl na vlastní oči pověstný »lineál redakční«. Hálek jej tiše nasadil na číslo »Lumíra«, odměřil a napsal na poukázku něco kolem 2 zl. a několik, nevím již dnes kolik, krejcarů. »Tak,« pravil, »tu máte. A pošlete nám zas brzy něco, *ale prosím vás, jen lyriku, nic epického, to je bezbarvé, kdežto v lyrice jen ukážete, že něco jste a máte-li právo, něco říci a vyslovit. Tedy brzy, ale něco jen lyrického!*« A již jsem byl venku.

A tu mi napadla slova Nerudova a bylo mi jako žáku, když odcházel od Fausta-Mefista, o němž praví v svém příkladě Jos. Jiří Kolár:

. . . . . já z toho zpitoměl,
jak bych v své hlavě mlýnské kolo měl.«

Vrchlický vyhověl oběma, pěstoval epiku a lyriku a, s jakým zdarem, je známo.

Ale Neruda zůstal své zálibě věren až do smrti. »Poetické Besedy« založil především zase jen proto, aby povznesl českou epiku. Píše 23. listopadu 1882 Lad. Quisovi: »Chci vydávati sbírku básní. Účel popularisování poesie. Prostředek: laciné vydání a *epický obsah.* . . . . . Překlady se nevylučují, naopak. Item ne lyrika, jen že až později a cum grano salis. Item ne proza, jen že by musila být zcela zvláštní . . . «

Hálek tenkrát ovšem již dávno spal věčný svůj sen. Osud nedopřál mu vyzpívati se.

Z nových veršů.

V. Martínek:

U hrobu.

Kdys letního dne, který sluncem kvet',
při hrobu stál jsem, vykopaném právě.
Vše připraveno, unavené hlavě
by odpočinek dán byl naposled . . .

A vedle hrobu hozeno jsem shléd'
několik hnátů, žlutou lebku v trávě.
Tma očních důlků zřela vyčítavě
v nádheru barev, v rozzářený svět.

Tak kosti snily v žhavém léta jase,
a čekaly, až k novým kostem zase
je hrobník hodí země do lůna . . .

A dech z nich vanul ironie děsné:
Nu, na konec to vše zas v temno klesne . . .
Ať žije člověk, tvorstva koruna!

Josef Ludvík:

Vzpomínka.

Já seděl v koutku . . . zamyšlený seděl,
tys tančila — tak mile a tak krásně . . .
já v tvoje oči ve veselé hleděl,
jak plály tobě zmateně i jasně!

Šel bílý stín, kol hlavy tvé se spřádal
a vplétal v tvoje řasné černé vlasy,
a v moji duši pocit kýs se vkrádal.
Byl smutek to i veselí tvé krásy.

A valčík šuměl jako symptom lásky —
mi slzu v oku vyloudilo štěstí . . .
tvé vratké štěstí, ale prosté masky . . .
jež duši čistou, duši prostou věstí . . :
— — — — — — —

Já sedím v koutě, usměvavý mládím,
a každý pohled, každý záblesk očí,
kams v nekonečno, v dálné sféry svádím,
tam, kde se všecko kolem centra točí.

Karel Nový:

V letní večer.

Od blízkých hor se modrým šerem stmívá,
údolí mléčnou mlhou zvolna zarůstá.
Večera píseň zlatě zádumčivá
líbá mě jemně na ústa.

Pluk ptáků zmdlených nízko nebem šumí,
jak roje snů mých v dálku bezcílnou . . .
Var krve odvážný se v skráních tlumí,
k nimž chlebné vůně měkce lnou.

Ach, blaho luk a oplodněných polí!
Teď měsíc vchází v sladké noblesse!
. . . Zlatistá píseň srdce rozhlaholí,
na oči rosu nanese — —

Chtěl bych být stromem, větve plně sklenout
a kořeny své v hloubku zavésti.
Tak živ být . . . a tak nebýt . . . Zapomenout.
Na jedno štěstí, na sto bolestí — —

J. Al. Koráb:

I.

V zlatém rouše Jeseň kráčí —
tiše stromy listím pláčí,
slzy žalu na všem září,
a přec klid jí zírá z tváří . . .
Klid, kam bludný krok se šine,
zevšad světlý klid ti kyne . . .
Větví holých prázdnem sirá
obloha, klid všehomíra,
v duši lije, v řeku padá,
s písní vln se měkce spřádá —

II.

Vysoko modrou nebes bání
myšlenky mé tak rády bloudí . . .
Jaká tu volnost tužeb, ždání,
jaká tu rozkoš srdcem proudí! —

Vesmírem duše jemně víří,
jásajíc v světel zázracích —
vidiny krásna tkaní jich hýří,
zpívají v žhavých vibracích.

Miloš Marvan:

Cynická píseň.

To večer smutný byl a housle kdesi lkaly,
já na zeleném sofa svoje drama čet',
Vy zrakem zeleným jste zřela v šerou dáli
a moje slova dusila mdlá vůně cigaret . . .

Pak prosil jsem Vás, abyste mi chvíli hrála,
když u potoků utich' smutných houslí vzlyk,
Vy byla jste tak zlá a mstivě jste se smála,
a hrála táhlý výsměch líných harmonik . . .

Já plakal jsem a nechápal tu šerou zradu,
ve Vašich hebkých kadeřích jsem hledal klid,
však nahmatal jsem jenom chumáč černých hadů
a Vaše dlaně jakoby mne chtěly udeřit . . .

R. Olšanský:

Oči Tvé svítí kamsi do dáli,
jak by svět kolem ani neznaly —
nevidí, nebo nechtí ani zřít,
ach, nechtí zřít,
že je tu někdo, kdo musí
o Tobě stále snít.

Myšlenky Tvoje, kdo ví, kde jich let,
zdají se někam v dáli velkou spět —
nemyslí, nebo nechtí ani znát,
ach, nechtí znát,
že je tu někdo, kdo myslí
na Tebe častokrát.

Frant. Rybář:

Doznívající echa.

Háj rozkvetlý a něžných odstínů,
hořící světla na rozkvetlé stráni.
Jen stín mi zbyl. Ten k srdci přivinu
v své divé vášně chabém zaplesání.

Byl plavý vlas a velká láska v oku,
nerv chvěl se jako pružná tetiva.
Čas počítal svých pět, šest roků. —
Jen stín sem ještě se mnou chodívá

Od břehu v dálky voda utíká,
holoubci ze skal v dálky odletují.
A srdce tón — jak smutně naříká,
že sťastni ti, již nikdy nemilují.

Podzim má smutné, šedé perspektivy,
předtucha bílých, sněžných závějí.
Pohřeb tak teskný, bolestivý,
když k hrobu nesem všechnu naději.

J. B.:

Podzimní.

(Příteli básníkovi.)

Tak záhy vůkol nás se stmívá . . .
Proč v podzimního slunka hasnutí
se tolik elegie skrývá?
Proč klesají mdlé duši peruti,
jak z hrobu kdos když na ni kývá?

Co v čápů odlet, řady táhlé,
tak zadumán zříš v šedých vidinách?
Co žití kvap tě svírá náhle,
že's včera mlád byl, dnes již v šedinách?
Proč vzdychnout chtějí rty tvé sprahlé?

V své nitro zamkni, co tě jímá;
nač na břehu stát v teskných rozpacích?
Vstup klidně v člun, jejž Charon třímá —
však nezanikne v modrých oblacích
tvá bytost, ni to, co v ní dřímá.

Tkví cosi z tebe v duších jiných,
co nepomíjí, nikdy nestárne;
když v podsvětí dlíš hájích stinných,
tvé símě bují v síle útvarné
dál v cizích sadech pohostinných.

Tvé sny a tužby, cíl tvůj velký,
tvých zpěvů kouzla, zářné osnovy,
žít budou dál ty immortelky;
jich hodnotu čas příští obnoví
a kletbou stihne náš věk mělký — —

Felix Hevera:

Neznámý autor.

V dnech vlažných jeseně, za ztlumeného světla,
kdy křepčit ustává tlum vášní bajader,
sen jiter růžových mi padl do ňader
a v srdci touhou mdlém zas nová láska zkvetla

Cit sladký zaplašil zlou nudu, která hnětla
mne tísní neblahou v života podvečer,
a s heslem jásavým »co život dává ber«
milostných písní hra se znavených rtů vzlétla.

Nad černí řádků mých, hle, dychtivě se kloní
hlavinka dcery mé, poupěte lásky prvé,
a z ústek drobounkých jí moje rýmy zvoní.

Ač ptá se, tvůrcem kdo, a já bych sotva dal
za slávu veškeru obdiv své vlastní krve,
říc' nemám odvahu, že verše ty jsem psal.

Ze života Dra Ignáce J. Hanuše jako professora
na universitě Lvovské v l. 1838—1847.

Napsal

Jaroslav Božek.

(Pokračování.)

Hanuš hned od počátku své professury nejhorlivěji a nejraději vykládal dějiny filosofie. Do jeho posluchárny hrnulo se vždy hojně posluchačův i z jiných fakult nežli jen z filosofické, a přednášející, jenž často v svém zápalu zapomínal, že již hodina pro tento předmět určená uplynula, upoutával své auditorium

tak, že se přes to nikdo nehýbal s místa.[1]) — Tato jeho horlivá záliba v dějinách filosofie místo ve filosofii samé je vysvětlitelna myšlenkovou metamorfosou, kterou v jeho nitru způsobil Hegel. Hanuše okouzloval pomysl Berlínského mudrce[2]) o ustavičném, nezbytném vývoji ideí, podle něhož příznačné názory některé dějinné doby nutně vyplývají z myšlenek doby předchozí, a samy v sobě nesou již zárodky k opětnému svému přetvoření periodou následující. Toto nepřetržité přerozování myšlenek děje se tak, že jedna z nich, nově vzniklá, budívá pak protivnou, a potom zase ideu třetí, ve které první dvě se usmiřují a v podstatných rysech v jednotu splývají. Ovocem toho processu je zdokonalení myšlenky původní jejím posledním přerodem, ale týž proces opakuje se pak znova dál a dále. Odtud vyvěrá neustálý zápas názorů starších s pozdějšími a objevuje se v neshodách mezi filosofickými soustavami, které nejznamenitější duchové postupně za sebou vymýšlejí. Všickni tvrdí, že postihli pravdu a to celou, a přece jest patrno, že pravda celá nemůže býti zachycena soustavou jedinou, nýbrž jen znenáhla proskakovati z obnovovaného přemítání lidí mnoha, žijících postupně za sebou. Odtud i Hanuš jal se klásti větší důraz na dějiny filosofie, totiž na to, jak názory rozličných myslitelů plynule za sebou se vyvíjely, nežli na ustrnulé soustavy filosofů jednotlivých, byť i prohlašovali učení svá za cosi již dokonalého a dovršeného. A žádný myslitel nežil jako osamělý ostrovan, nýbrž byl odchován svými předky, vlivem svých vrstevníků a zvláštní povahy své vlasti.

Ráz jeho přemítání a pomyslů nezávisel toliko na jeho osobních vlohách, nýbrž i na vládnoucích ponětích národa, z něhož pocházel, na rozvoji živností, věd, umění, náboženských představách a společenských řádech jeho doby. Počátek, vzrůst a rozdílnost kultur národních Hanuš vysvětloval rád a často.[3]) Základním jeho vodítkem jest při tom názor Aristotelův po heglovsku upravený, že v stupnici organismů vrcholem je bytost lidská, v jejímžto životě postihnouti lze vedle stránek společných s rostlinou a zvířetem ještě jiné, rázu vyššího, čistě člověcké čili »humanní«. Rostlina žije životem bezvědomým (»vegetativním«), jímž

---

[1]) Autoapologie Hanušova z r. 1852.

[2]) Které spisy Heglovy zvláště na Hanuše působily, uvádíme jinde.

[3]) Viz jeho »Handbuch der Erfahrungs-Seelenlehre«, Lemberg, Stockmann, vyd. 1842 a 1846 (§ 3. »Arten der Lebensveränderungen« a §§ 97—99 »Von Menschen mit vorherrschenden Anlagen«), jeho stať »Blicke in die Urgeschichte der menschl. Kultur« (v Tomaschkově-Stubenrauchově Oesterr. Kalender, Wien 1844); o sobě vyšla ta stať podruhé r. 1847 u Stockmanna ve Lvově; jeho »Vorlesungen über die allgem. Cultur-Geschichte der Menschheit. Gehalten an der Universität zu Olmütz«, I. Liefer., Brünn, 1849, Winniker, str. 4. a n.; jeho článek v Kobrových »Kritische Blätter, Prag 1858, str. 217—223 (»Die natürlichen Völkerunterschiede und die Menschenracen«). Také ve své »Geschichte der Philosophie von ihren Uranfängen an bis zur Schliessung der Philosofenschulen durch Kaiser Justinian«, Brünn, Wimmer, 1849, Hanuš věnoval té věci (na str. 63. a násl.) svou pozornost.

v ní a na ní vznikají a rostou rozličné útvary prostorové: kořeny, kmen, větve, tkaniny a šťávy. Výše stojí zvíře, žijíc životem vědomým (»animalním«), jenž shoduje se po některých stránkách (na př. tělesném vzrůstu, vytváření údův a šťav) s rostlinným, ale vyniká nad něj tím, že živok schopen také stavů duševních: pocitů smyslových, představ, pudův a žádostí. Za nejvyšší jest pokládati život člověcký (»humanní«) čili sebevědomý, ježto člověk, ač po některých svých vlastnostech jest rostlinou a zvířetem, přece příznačnou povahu své vyšší bytosti ukazuje v tom, že je způsobilý tvořiti si také ideu pravdy, krásna i dobra, a že snaží se je prováděti prací vědeckou, uměleckými výtvory a společenskými řády. Takto osvědčuje jednak rozum (po stránce theoretické), jednak vůli (po stránce praktické).

Lidé neexistují leč pospolitě, a všude a vždy projevují tyto své vlastnosti »humanní«, takže není národa (ani divokého) bez jakési kultury, t. j. který by aspoň v některé věci nedával na jevo, že dovede více nežli rostlina nebo zvíře. Nicméně v bytosti lidské hlásí se ustavičně vedle »životního momentu« čistě člověckého sloučené s ním »momenty« vegetativní a animalní. Ba, u některých národův a plemen nabývá vrchu některý z těchto dvou momentů nad člověckým, a podle toho, který z nich má kde převahu, nabývá ta neb ona kultura svého zvláštního zabarvení, i když nehledíme k tellurickým, klimatickým a jiným poměrům rozličných bydlišť lidských.

U plemene mongolského a zvláště Číňanů má podle Hanuše nadvládu moment vegetativní. Svou nehybností podobají se rostlině; lpějí houževnatě na minulosti, starých řádech a zvyklostech. Národové aethiopští vyznačují se proti tomu převahou momentu animalního; jsou příliš hybní, příliš unášeni jen smyslnými dojmy přítomnosti a zapomínají hned na vše minulé. Pouze plémě kavkazské, v jehožto povaze ohlašuje se nadvláda momentu humanního, vyniká schopností k pravé, t. j. organicky se vyvíjející kultuře, která patrna i v souvislém rozvoji jeho mythů.[1]) Jenom toto plémě ustavičně přetváří řády a zkušenosti minulé, aby hodily se k potřebám přítomnosti, a zdokonaluje vše tak, aby bylo semenem lepší budoucnosti.

Hanuše vábilo sledovati dál a dále do minulosti antecedence pokročilejší kultury lidské, zejmena první červánky rozbřeskující se vzdělanosti u národů staropohanských. To vedlo jej k studiu srovnávací archaeologie, brzy pak i k studiu srovnávacího jazykozpytu, bájí, přísloví, písní lidových, zvykových přežitků, historie literatur, umění, krátce k studiu kulturních dějin v širokém smyslu slova. Díla Jak. i Viléma Grimma a Šafaříkova stávala se nejmilejší jeho četbou; ba lze říci, že od té doby snažil se vel-

[1]) Plemena hnědé a rudé Hanuš pokládal (dle Cuviera) za přechodná mezi hlavními (žlutým, černým a bílým); prameny, z nichžto čerpal svůj názor o rozličném rázu kultury u rozličných plemen, lze najíti v jeho »Geschichte der Philosofie« a v připojených k té knize »Anmerkungen und Beweisstellen.«

kého slavistu napodobovati po všech stránkách jeho literární činnosti. Když r. 1841 těžce onemocněl professor historie a diplomatiky Mauss, takže se pochybovalo, že se uzdraví, direktor Pfeiffer, znaje Hanušovų zálibu v dějinách, vznesl naň supplování předmětů Maussových (od 1. května do 15. srpna t. r.).[1] Hanuš dal se hned do studií heraldických a tak si oblíbil stolici historie, že si ji chtěl vyměniti za professuru filosofie, k nížto láska jeho potuchla. Maje za to, že Maussovy stolice spíše se domůže, dokončí-li svá studia právnická, podrobil se rychle předepsaným zkouškám u examinatorův Ed. Tomaschka a Mauricia Kabatha a obdržel (dne 1. září 1841) juridické absolutorium, podepsané Drem Jos. Reinerem jako direktorem fakulty právnické.[2] Ale záměr ten nepodařil se mu, ježto prof. Mauss proti všemu nadání opět se uzdravil a na svou stolici vrátil. Hanuš tedy, jsa na dále připoután k professuře filosofie, ukájel svou zálibu v dějinách horlivým vykládáním historie aspoň svého předmětu, kterou si k svým přednáškám písemně a po svém samostatném úsudku upravoval.[3]

Proč nepřidržoval se ve všem všudy Heglovy Geschichte der Philosophie, vykládá tím, že kniha ta je vlastně spíše nesnadno srozumitelným mudrováním o historii filosofie, nežli pouhým líčením soustav rozličných myslitelů; ba, utvrzoval se čím dále tím více ve svém přesvědčení, že i Heglova nauka sama je spíše systematisováním všech soustav filosofických nežli ojedinělým systemem. Odtud si vysvětloval, proč tak nesrovnalé úsudky kolují o ní v obecenstvu. Hegel, tyje z ideí předchozích badatelů, stěžejní své pomysly přejal (dle Autoapologie Hanušovy) z Platona a Aristotela, a ne ze Schellinga a Spinozy,[4] jak se všeobecně tvrdívá.

Hanuš, maje na mysli hlavní zdroje nauky Heglovy, již za svého pobytu ve Vídni opatřil si díla Platonova a Aristotelova, a učený tamní filolog Titze pomáhal mu vniknouti do smyslu mnohých nesnadných míst spisů „περὶ ψυχῆς“. Ale ve Vídni zabýval se těmito antickými mysliteli jen jaksi mimotně; teprve ve Lvově oddával se jim velmi pilně i se svými adjunkty a rozhovořoval se o nich podrobněji také ve svých universitních před-

[1]) Viz Autoapologii Hanušovu z r. 1852 a úřední listinu, týkající se supplování za Mausse, při jeho liter. poz. v Mus. kr. Č.

[2]) Dvor. studijní komise povolila Hanušovi již dne 29. ledna 1840 pokračovati v studiích na právnické fakultě; listina ta i jeho absolutorium juridické jest v Mus. kr. Č. při lit. poz. Hanuš.

[3]) O tom a následujícím viz jeho Autoapologii.

[4]) Z Platona přejal svou Dialektik der Ideen, z Aristotela pomysl o metafysickém poměru mezi bytím a myšlením. A to jsou dle Hanuše hlavní stránky Heglovy soustavy; vše ostatní přidalo jeho systematisující a kombinující nadání, nebo pochází z vlivu, který měla naň studia klasická a duch jeho doby. Opírá se tudíž po výtce o antickou filosofii, která klade důraz na stát a jeho potřeby, ne na jedince a a jeho individualitu. J. H. Fichte shoduje se v některých věcech s Heglem, ale v jiných stal se příkrým jeho protivníkem, protože klade váhu na význam individua.

náškách. Tam byl mu z adjunktů nejdříve přidělen Ant. Wacholz, po něm Frant. Tom. Bratránek (od srpna 1841 do srpna 1843), dávný přítel svého představeného, a posléze (v l. 1843—1845) Eusebius Czerkawski, jenž, jsa nejlepší znalec řečtiny, překládal k vybídnutí Hanušovu Aristotelovu metafysiku, ale práce své pro nedostatek pomůcek ve Lvově nedokončil.[1]) Takto Hanuš zabořoval se vždy více do dějinných zdrojů filosofie (do historie rozličných literatur a do všeobecných dějin kulturních) nežli do filosofie samé; neboť poznával vždy jasněji, že každá z rozličných soustav myslitelských je co do rázu odleskem nejen osobnosti svého původce, ale i celého kulturního stavu národa a území, z něhož myslitel vzešel.

Zpytovati, jak se organicky vyvíjel duch některého národa k vyšším stadiím vzdělanosti z prvopočátečných jejích záblesků, bylo heslem mnohých učenců na počátku 19. století. Jejich pozornost obracela se po výtce k národním mythům a pověstem, ježto pokládány byly takřka za zrcadlo, v němžto se obrážejí primitivní názory starobylých lidí na svět a život, a trojím směrem: historickým, etymologickým a ethnografickým byly vyšetřovány ony výtvory daleké minulosti. Historická škola (jejímž předním zástupcem stal se K. Ottfr. Müller) jala se určovati, na kterém určitém místě, za jakých zevních podmínek a dějinného ovzduší, která báje či pověst původně vznikla, kterými osobami a v jaké formě byla prvotně vytvořena, a jak se potom přetvářela. Proti ní ustavila se záhy jiná škola, když znenáhla poznány byly řeči a mythy orientální, zvláště indické, a překvapovaly mnohé shody mezi nimi a mezi jazyky i bájemi některých národův evropských. Tyto shody (ač někdy jen povrchní) oslňovaly některé učence německé (na př. Fridr. Schlegla, Hammra, Adelunga a zejména Görresa) tou měrou, že jali se odvozovati původ Germanů z Persie, a podle nich pak slovanští učenci (Majewski, Rakowiecki, Ant. a Jos. Jungmannové, Kollár a zprva také Šafařík) měli za pravlast Slovanů Indii, kterýžto omyl přiváděl je na scestí při vysvětlování mythů slovanských.[2]) Objevování dotčených shod dalo podnět nejen k srovnávacímu jazykozpytu, ale i k srovnávacímu bájesloví, které za příkladem Ad. Kuhna a Oxfordského professora Maxa Müllera hledělo z výsledků svého zpytování sestrojiti jakési pranáboženství všech indoevropských národů. Ježto

[1]) Data životopisná o Wacholzovi a Czerkawském najdeš v citov. již spisu Finkelově a Starzyńskiho (»Historya uniwers. lwow.« I. sv.); Bratránek, odešed z Lvova, byl v l. 1843—1851 professorem na filos. učení a pak na gymnasiu v Brně; dne 18. července 1851 jmenován mimořádným professorem německé literatury na universitě Krakovské. (Srovn. Dr. W. Schram: »Der mährische Gelehrte Dr. Bratránek« — Notizenblatt der hist.-stat. Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues etc. 1887 Nro 6.).

[2]) Srov. Dr. Matth. Murko »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik«, Graz, 1897, str. 50—51 a str. 153. — Šafařík ještě r. 1826 ve své »Gesch. der slaw. Sprache und Liter.« (str. 11.) upozorňoval na překvapující podobnost slov. mythylogie s indickou.

tato škola při své práci postupovala tak, že etymologicky vysvětlovala jména mythická, a pokládala za první popud k tvoření bájí zjevy meteorologické, nazývá se etymologickou čili meteorologickou. — Vedle těchto škol vznikla však ještě třetí, totiž ethnografická. Vedena jsouc myšlenkou, že všickni národové (i vysoce vzdělaní) bývali kdysi divochy, a že z té dávné doby zachovaly se až dosud v nižších vrstvách lidových (na př. u sedláků) mnohé zbytky primitivních představ a zvyků (zvláště náboženských), jala se za vzdálenějším popudem Herderovým a zánovním bratří Jakuba a Viléma Grimma sbírat a zkoumati lidové báchorky, písně, pověry, zprávy o selských obyčejích a slavnostech i z moderní doby, a tou cestou pátrati, jak vypadala kulturní minulost některého národa. Do jejího tábora přeběhli pak také někteří bývalí přívrženci školy etymologické, když sami davše se do prací folkloristických (jako na př. Vil. Mannhardt), shledávali, že dřívější methodou docházeli výsledků nespolehlivých.[1] (Pokračování.)

Vácslav Vlček professorem.

Milá je vzpomínka na Vácslava Vlčka i jakožto učitele. Bývalí žáci jeho chováme ho stále v uctivé dobré paměti.

Působil nejprve roku 1863—1865 na akademickém gymnasiu v Praze, potom r. 1865—1867 na gymnasiu v Budějovicích jako supplující professor.

Již první jeho příchod do naší třídy r. 1863 vzbudil u studentů zájem pro nového professora. Věděli jsme o něm, že již spisovatelem jest — a jméno spisovatelské budilo tehdy v době vlasteneckého probuzení již samo pozornost a vážnost, — někteří studenti četli také jeho povídky ze života našeho lidu a z českých dějin. Známo bylo též, že pro své národní smýšlení zakusil nepříjemnosti. A to arci tím více působilo na studenty, jež měl učiti vedle klassických řečí hlavně české řeči a literatuře.

Dychtivě čekali, jaký jest, jak si bude ve škole počínat a k nim se chovati. Starší studenti měli různé zkušenosti.

Do třídy vstoupil nový professor, mladý muž, teprve 24letý, úhledného zevnějšku, a zadíval se na žáky, kteří všichni napiatě a zvědavě hleděli na něho. Klidně a jasně vykládal, řečí lahodnou a libozvučnou, laskavě a mírně s námi jednal. Dojem u všech byl hned s počátku velmi dobrý a povzbuzující, a čím dále tím více vyvinula se v nás důvěra a láska k novému professoru. Brzy měli jsme ho od srdce rádi, a on vzájemně nás.

Velice působil ve škole i svou ušlechtilou povahou, nestranností, spravedlností a svým blahovolným jednáním ke každému bez rozdílu. Účinek jeho na žáky byl tím ještě větší.

---

[1]) Srovn. A. Gercke und E. Norden: »Einleitung in die Altertumswissenschaft«, Teubner, Leipzig-Berlin, 1910. II. Band, str. 248-251.

Přednášel vždy klidně, věcně a poutavě. V latině a řečtině nebyly to u něho těžké, unavující hodiny, kde se jinde často při čtení a výkladu básní Homerových a j. málo hledělo k obsahu a nejvíce jen k slovíčkům a grammatickým tvarům, a tím se chuť k učení řečem tlumila neb i ničila. Prof. Vlček dovedl i tu buditi a udržovati pozornost a zájem pro čtené dílo, a vedle grammatiky vykládal pečlivě ducha čtených míst a celého díla. Neukládal jen, jak se jinde často dělo, určitý počet veršů nebo řádků, »odtud až potud«, aby se žáci sami doma na ně připravili, nýbrž ulehčoval jim práci náležitou přípravou ve škole napřed, jak později všeobecně bylo úředně nařízeno pro ulehčení žákům a lepší prospěch jejich.

Co prof. V. Vlček právě toho roku 1863, kdy začal vyučovati na gymnasiu, napsal v úvaze své »O čtení starých klassikův«,[1]) čeho tu žádal pro užitek mládeže a jejího vzdělání, to arci sám ve škole prakticky dělal. Přihlížel u výkladu jich bedlivě k tomu, aby žáci, učíce se vybraným plodům literárním, chovali je nejen v paměti, ale i v mysli a v srdci, aby, jak pravil, »vnikali v ducha jejich, osvojili si pokladů v nich uložených, kteréžto poklady, hojné a vzácné, mají státi se základnými zdmi a sloupy, na nichž by vystavěli budovu své vzdělanosti«, a opravdu vzděláni a čisté povahy jsouce, aby později stali se užitečnými syny vlasti své a společnosti lidské.

Učil-li tak prof. V. Vlček cizím klassickým jazykům, tím více ovšem působil vlastenecký nadšený učitel v hodinách české řeči a literatury.

Pozorně jsme vždy poslouchali, když mladý spisovatel-professor vykládal české básně nebo prosaické články, jak živě a jasně nám vysvětloval jednotlivá místa důležitější, myšlenku nebo náladu mysli básníkovy, upozorňoval na čistotu a lahodu řeči, na spojitost obsahu, na formu básní a sloh celku.

Sám to nejlépe znal ze svých vlastních prací literárních, a proto tím důkladněji a jasněji dovedl to vše vyložiti i studující mládeži.

U něho studenti viděli, jak si mají při práci vésti, jak také samostatně doma číst a poznávat díla básnická a prosaická, jak mají sami bedlivě dbáti ve své řeči a v písmě čistoty, správnosti a lahody naší mateřštiny.

Vůbec jeho upřímná slova, ze srdce k srdci mluvící, jeho laskavost spojená s vážností, s pevnou vůlí, jeho ušlechtilé jednání získaly mu velikou úctu, vážnost a lásku u vděčné mládeže, a mnohým stal se vzorným příkladem, dle něhož by se v budoucím životě svém řídili.

Proto bývalí žáci V. Vlčka k němu lnuli a na něho rádi vzpomínali i později, když je osud v různém povolání rozvál a časem opět se na svých sjezdech shledali. Zajímavo bylo tu viděti, když starší mužové, někteří již zkušenostmi života sešedivělí, opět se v Praze sjeli, a mezi ně přišel také V. Vlček. Radost

[1]) Podána v »Osvětě« Ferd. Schulze a Mikše r. 1863.

jevila se na všech tvářích, uctivě a srdečně se všichni s ním pozdravili. Ten neb onen připomenul rozličné studentské příhody za jeho doby ve třídě, a prof. Vlček sám rád vzpomněl na své působení ve škole. A když jsme ho někdy navštívili, sami také již staří v pozdějších letech, potěšila nás vždy jeho nezměněná vlídnost a laskavost, stejná jako za studentských let našich na gymnasiu. Z učitele stal se nám přítelem dobrým a upřímným.

V. Vlček patřil věru k nejlepším učitelům, které jsme kdy měli a později jiné poznali, neb o nich slyšeli. Byl opravdu vzorem velmi dobrého, svědomitého učitele vlasteneckého a přítele žáků svých, jež hleděl co nejlépe vychovati a vzdělávati, aby jednou v životě svém tím spíše mohli prospěti nejen sobě, ale i národu svému. Škoda bylo, když se r. 1867 vzdal professury, jíž se původně s láskou oddal. Učinil prý tak zvláště proto, aby měl volnější a širší působnost v zájmu národním a bez překážky mohl se úplně věnovati činnosti literární. *F. A. Slavík.*

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Těver.

Díl II.

(Pokračování.)

Úzkostné světlo, pocházející jako od vzdálených, planetních požárů, nás zahalilo a v té chvíli zasvištěl vichr, jakoby neviditelná ruka byla obrovským bičem zapráskala ve vzduchu. Z dálky počínaly se valiti bíle opěněné vlny, a celá hladina se rozhoupala rozechvěným pohybem, jakoby tisíce do jedné slitých, uvědomělých vůlí pádilo za dílem velikého ničení.

Hladina se vzepiala, vlny přijímaly podobu kroužících temně zelenavých hadích potvor. Sluneční koule zapadala za vody jak krví zbrocená mrtvá tvář.

Bouře při odlivu. Vlny valily se od břehu, srážejíce se s těmi, které kvačily z mořských dálek, a potkavše se zakroužily v hrozných vírech. Dno moře jakoby bylo provrtáno a spousty vod jakoby jím chtěly vytéci z ohraničení naší zeměkoule a porušiti soulad koloběhu světů.

Nalézali jsme se nedaleko míst, kde divoká řeka se vlévala v objetí moře.

Na celé rozbouřené ploše nebylo zříti lodní plachty ni stožáru; jen bílé perutě velkých racků mávaly v šedi nad vlnami, jakoby utopenci, přívalem ze dna vyzdviženi, kývali bílými šatkami do vzduchu, který druhdy živil jejich dech.

A téže chvíle pronikl vzduchem výkřik a hraběnčino tělo kleslo těžce na mou hruď. Nad smečkou hadovitě vzepiatých vln

zahořel drze červený bod. Sten Wardowa bárka, přehazována s vlny na vlnu, vyplula za skaliskem, sahajícím hluboko do moře.

Zatajil se ve mně dech, srdce ustávalo tlouci, ale v druhé chvíli zabušilo prudce. Hrůza smrti na mne zakývala z černého, větrem zmítaného závoje Maudina i z rudé barvy Stenovy kazajky. Leč i této chvíle zřelo mé oko pozorně, a myšlenka sledovala myšlenku v tom divném klidu, který chladně číhá v duši na dně rozechvění.

Před chvílí bylo moře jen lehce rozechvěno — bouře se zvedla náhle — překvapila zkušeného plavce.

Pruh rozbouřené hladiny, dělící bárku od břehu, nebyl široký; ale nastala již doba odlivu, která lodím při bouři nedopřává přistati. Poznával jsem, jak Sten Ward čelí vlnám vzmachy vesel v ocelových pažích.

Stařec kamenné tváře konal divy; obejel vlnu, ocitl se na jejím hřbetě a když s ní barka jeho sjížděla jak s kopce do údolí, zahřměl velitelsky jeho hlas:

»Držte se pevně pažby, mylady!«

»Odvázat lodě, jeti jim na pomoc!« Evelyna opakovala stále táže slova; cítil jsem, jak ztrnulé údy její nejsou mocny pohybu.

Nebylo jediného lodivody na břehu. Lodě ležely na písku. I kdyby se nám bylo podařilo odtáhnouti je s nadlidským úsilím do vln, nebyli bychom jednou se zmítající barkou mohli zachrániti druhou.

»K čemu házeti vlnám více lidských životů na pospas. Ostatně nejsou daleko od břehu.«

Nové zasvištění větru urvalo mi slova ode rtů.

»Maud omdlela,« vzkřikla Evelyna, když vichr zapadl, jak vlnami zdušený.

Černý závoj zmizel nad hladinou. Maudino tělo kleslo na dno bárky.

Té chvíle jsem si uvědomil, že je osud její zpečetěn. První prudší náraz vyhodí bezvládné tělo přes pažení, vlny se nad ním zavrou. A já ničeho necítil, všechen cit byl zastřen silou vjímání.

Z dálky se valila veliká vlna, západem zkrvavělá vlna smrti.

Přeběhl mne mráz od temene hlavy celým tělem, mráz divoké nedočkavosti. Vášnivé chtění schvátilo celou mou bytost a po něm nadešla hrůza uvědomění si ďábelského ždání, hrůza ze sama sebe.

Sten Ward pustil nyní veslo, přitáhl jedním vzmachem ruky bezvládné tělo k sobě a položil naň nohu, jako těžké závaží. Pak nepochopitelnou zručností odvrátil bárku, aby nebyla potopena hřebenem valící se vlny.

»Bože, bože milosrdný, netrestej hříšnici,« zaúpěl této chvíle Evelynin hlas, tak hroznou silou, že zvuk jeho pronikal nad řádění vod. »Bože, dej k sobě proniknouti mému hlasu, zachraň Maud!«

Hraběnka poklesla na kolena, ruce její vzpínaly se k nebesům, její stále opakovaná slova řadila se v ponurý nápěv, vyrážený rty pološílené.

Bárka sjela s boku velké vlny a přiblížila se o několik stop ku břehu, ale o vteřinu později smetla ji nová vlna od něho dále. Hra se opakovala, někdy bárka zmizela za vlnou, pak ji Sten Ward dovedným vzmachem vesla zase vyzvedl. Někdy odpočíval, drže vesla nad vodou.

Vlny rozehráty, jakoby do uvědomělé ukrutnosti, házely loďkou jako míčem, a ničily svojí hrou úsilí člověka.

Hraběnka ustala volati k nebi, i mne obestřela jakási ztrnulost.

Zmrtvěle přihlíželi jsme tesknému divadlu, hranice z uvědomělého v bezvědomí stávaly se v nás tekutými. Síla lidské vůle bojující proti krutému živlu strhla i mne; stál jsem při Stenu Wardovi.

»Bože, milosrdný bože,« chtěl jsem vzkřiknouti, ale téže chvíle vrazila se vzpomínka na zločinné mé ždání jako ledová tyč do mého vědomí. — Jeho jméno nevydralo se mými rty.

Pruh vod dělící bárku od břehu se úžil.

Nenalézali jsme se už sami na břehu.

»Lano, hoďte lano!« zasvištěl vzduchem Stenův hlas. O chvíli později udeřilo hozené lano starce mocně do hlavy; zakolísal, ale uchytil lano oběma rukama, pak se jednou silně opřel o pažení bárky.

O chvíli později vynášeli bezvládné tělo Maudino na břeh.

Sten Ward zůstával nehybně seděti ve své bárce, schvácené síly jeho mu nedovolovaly pohybu.

»Vykonal's kus práce, starý Warde!« řekl jeden z rybářů, a podal starci láhev.

»A mylady?« otázal se tento, když se byl napil sílicího nápoje.

»Dýchá.«

»Odneste ji do nejbližšího stavení. Je nutno tříti její tělo, omýti ji octem, vpraviti jí za rty nejsilnějšího koňaku. Ať nezhyne vysílením.«

»Zachránil jste sestře život,« štkala Evelyna.

»Moře bylo milostivé, mylady.« Divný, nadvládný úsměv skroužil jeho tvář.

Rybáři odnášeli Maud.

»Co bude s vámi, otče Warde?« otázal jsem se starce, hledícího za ponurým průvodem.

»Odpočinu, počkám, až se moře uklidní, pak povesluji k domovu. — Počítám, pane, že hoch můj do rána duši vypustí.«

Vypravil jsem ze sebe soustrastné slovo, ale Sten Ward jal se ždímati mokré šosy rudé své kazajky.

»Zemřít musíme všichni, zdali o chvíli dříve nebo později, na tom nesejde. Hoch nebyl už k práci, nebyl už k životu. Nemocný udýchával zdravým vzduch.«

O hodinu později, za spadajícího temna vyjížděli jsme k Westernoeudu.

Maud, obložena houněmi, vzatými z rybářské chatrče, ležela na zadním sedadle kočáru, Evelyna u ní klečela. Maud byla při

vědomí, velmi bledá, jako bývají ti, kteří se podívali z blízka smrti v tvář.

»Jsem klidna, velmi klidna, nemějte starost,« šeptala, a ruka její vztahovala se přes hraběnčinu hlavu k ruce mé. A té chvíle hraběnka hrozně zaštkala.

»Evelyniny čivy jsou přepiaty přestálou hrůzou«, řekla Maud.

»Nikoli, Maud, ale musím se ti vyznati, hned, této chvíle, kdož ví, budu-li míti v následující již síly k vyznání. Miluji tvého muže. — Po léta přemáhala jsem svou lásku, dnes chtěla jsem se jí oddati. Hřešila jsem v myšlenkách. Dědictví krve Pasquitty Tavardiny bouřilo mými žilami. Dnes chtěla jsem hřích svůj převésti v čin. Ale později, kdy jsem se tak úsilně modlila za tvůj život, vzešlo mně za modlitbou poznání. — Jediný lidský hřích je lež. Maud, vyznávám se ti — buď milosrdná — buď silnější nežli je zákon, který ukoval lživá pouta jemu i mně . . . Žíti bez něho znamená pro mne smrt. Žíti s tebou znamená pro něho nésti nadlidsky těžké okovy. Jseš silna v opoře své víry, buď silna v odříkání. Kladu svůj osud ve tvé ruce, Maud. Přísahám, že se tvému soudu nevzepru.«

Maud strhala křečnými pohyby rukou ze sebe pokryvky, její hruď pracovala o dech, ani slovo se nevydralo z jejích rtů, ale přísný rys její tváře se prohloubil. —

Téže noci byl na Westernoeud povolán lékař. Maud zmítala se mezi životem a smrtí v silném záchvatu srdeční choroby. Když mne i Evelynu o několik dnů později dala zavolati k svému loži, byla klidná, na pohled chladná, ale mladá tvář její složila se v těchto několika dnech choroby ve tvrdé rysy starobné.

»Dopsala jsem hraběti, Evelyno, přeji si, abys neodkladně odjela.«

Hraběnka, jakoby přijímala čekanou ránu, zakývala zvolna hlavou a mlčky odcházela z pokoje.

»Vaše sestra zemře, Maud!«

Chorá vzepřela se na loži.

»Lépe když zemře, odřeknouc se hříchu, než aby žila v něm.«

Tvrdost vyznívala z jejích slov. Cítil jsem, jak ani ona se nebojí vražditi pod záštitou své cnosti. Ale v téže chvíli ozvaly se ve mně všechny měkké, úzkostné pocity, jichž bylo schopno mé nitro. Klesl jsem na kolena před Maudiným ložem.

»Mějte smilování! Netázal bych se vás a odvedl ji daleko do šťastnějšího života, ale vím, že vložila svůj osud do vašich rukou, Maud. Jen z vašich odříkavých rukou chce přijmouti své štěstí. Maud, kráčela jste rovně životem, opřena o vůdčí lano zákona. Ale je cosi vyššího v člověku nad zákon, který stanovili jeho předci za účelem pořádku v lidských zástupech. Je vyšší vědomí, stojící nad zákonem. Je to vědomí tajemné pásky, spojující všechno tvorstvo, je to tajemný ohlas principu útrapy, na němž zbudován zákon všeho života. K němu se přikloňte, Maud! Dejte

nám svobodu, vykupte štěstí dvou bolestí jedné. — Je velké odříkání, ale není hříchu, Maud. A je-li v kruté vášni, která námi zmítá, hřích, nechať padne na hlavu toho, který rozžehl útrapný plamen v našich hrudích. Dejte nám svobodu. — Doznejte lživost práv, která dva lidi chtějí ukovati k protichůdnosti vlastních, silou přírody stanovených vášní.«

A té chvíle byla by má celá hořkost k ní se proměnila v obdiv, v oddanost, té chvíle byla by se Maud vyšinula nad Evelynu, kdyby byla zvítězila tajemným hlasem srdce nad zákonem.

Ale ona jen bledá, ustaraná, s divným pláním vášně v zakalených očích, se pozvedla na poduškách.

»Nerozumím vám, René, vím jen, že jste mi před oltářem Boha věrnost přísahal. — Zítra Evelyna odjede.«

»Odjede — a co myslíte, že zbude vám?«

»Povinnost, René.«

»Přelud zrozený z přeludu.«

»Jeho je zákon i soud.« Maud položila ruku na kříž nad ložem jejím visící.

Na zítřek v ranním šeru dne měla Evelyna odjeti.

Kočár stál před zámkem. Bonna vynášela rozespalou, vzpírající se Ilku a ustýlala pro ni bílé podušky v rohu zadního sedadla kočáru.

Potkal jsem Evelynu, vycházející z Pasquittiny kaple.

»Směl bych vás doprovoditi k nádraží?« otázal jsem se znesmělen výrazem její tváře.

»Ne, ne — lépe to zkrátit.«

»A nelze jednati jinak?« Má otázka zněla chladně, jako bych mluvil o jakési lhostejné záležitosti, nikoli o vyplni našeho osudu.

Zakývala mlčky, záporně hlavou.

»A co bude dále, Evelyno? Jaký bude náš život?«

»Rozžehla jsem svíci u Pasquittina hrobu — svíci za sebe.« Mlčela chvíli, kráčejíc velmi zvolna, pojednou se zastavila. Bylo dosud temno, Petr rozžehl obě svítilny kočáru. Světla k nám zasvítila kalně, teskně.

»Vzpomínám výletu do svatého Cada a stále vidím jeden obraz, jakoby se jiný v mozku zrcadliti nedovedl. Onu k popravě vezenou ovci vidím, jak upírá oči do červánků tolik milovaného nebe.«

»A přece je milosrdenství ve smrti zvířat. My lidé vespolek zabíjíme se ukrutněji, vraždíme se zvolna, smrtelné naše zápasy trvají léta.«

Zakývala znovu hlavou.

»Proto rozžehla jsem svíci při Pasquittině tombě. — Umírání počíná.«

Chtěla jíti dále, ale já ji zastavil a sevřel silně obě její ruce; byly chladné, nehybné, jako ruce mrtvé.

»Součet je nekalý — proč mají dva zvolna mříti k vůli jedné?«

»Ona je v právu!« Slova spadala jí se rtů tvrdě, zkameněle. »Ona je v právu,« opakovala. »Nikoli není ve všem pravda a ve všem lež. — Ona je v právu.«

Cítil jsem, že není možno zalomcovati v ní touto větou, do které vústil boj její vášně se zákonem mravnosti, tvořícím i v jejím nitru jakousi druhou přírodu.

A osud kráčel přes chvění našich srdcí po ztmělých stezkách parku.

Před služebnictvem, které obstoupilo kočár, sevřel jsem tílko rozespalé Ilky do své náruče a uzřel pak posledně hraběnčinu tvář v okně kočáru.

Svitalo, park se probouzel, kočár vyjel kovovými jeho vraty, jel dále, nevjímal jsem chvíli jiného, nežli že kolesa hrčí. Kopyta koní zvonila o nový štěrk zámecké cesty. Kočár se blížil k zatáčce cesty — zmizel — hrčení koles ještě zanikalo k zámku, slaběji, slaběji. Konečně zaniklo.

»Umírání počíná.« Nebyl jsem schopen jiné myšlenky a nebyla to ani myšlenka, jen jakési fysické vědomí, ve kterém srdce tlouklo jakoby obtěžkáno olověným, těžkým závažím.

»Viděl jsi ji naposled, umírání počíná.«

A v té chvíli jakoby se celé nitro roztrhlo děsně krutou bolestí, bolestí bezmocnou.

Pádil jsem ztmělými dosud chodbami zámku, uvrhl se ve svém pokoji na lože a krutě bezmocné slzy bolesti pro utracení milované bytosti, kterou jsem nemohl uchrániti trýzně pozvolného umírání, skropily moji tvář. Jimi jako bych byl vyplakal všechny lepší, měkčí pocity své lidskosti.

Byl jsem jedním ve své bolesti. — Byl jsem druhým, určitě druhým v zášti, která se z ní zrodila.«

Goutière se zamlčel.

Ranní šero počínalo vnikati do komnaty, v níž zaznívalo vypravování, jehož děje i obrazy musely dlíti ojasněné, tisíckráte v paměti vyvolané v hlubinách duše Goutièrovy. —

Nyní se Francouz odmlčel, shasil lampu i dohořívající oharky svíček.

Šero vlilo se do temna pokoje, jehož předměty po uhašení světla upadly v krátkou ranní dřímotu.

Dosud byl Artuš udržován živým zájmem k slovům Goutièra, v nichž se jako oživující jiskra sem tam kmitlo jméno komtessy Ilky. Nyní hlásila se mu únava neprospalé noci. A znovu se zvedl mistrův hlas, zněl nyní zlou posměšností.

»Není spravedlnosti v zákonech lidí,« řekl Goutière. »Zločinec, který svou oběť skolí jedinou ranou, propadne trestu smrti — onen, který ji zvolna mučivě rdousí, neodchýliv se při tom od lživých konvencí života, uchází trestu. Zákon pracuje toliko s effektem otevřených ran.

Maud dlouho churavěla. Lékaři mluvili o nedomykavosti srdeční chlopně, předepisovali léky, radili naprostý klid.

Odjeli jsme do Paříže. Zpočátku jsem se jí vyhýbal. Zdálo se mně, že jsem churavější nežli ona. Mé nitro bylo rozerváno, ztratil jsem zrak pro zákmit slunce na předmětech, pro úsměv štěstí v lidských tvářích. Divná zmrtvělost, kterou jsem již jednou trpěl, zahalila znovu mé vědomí, jak těžkou, dusící, nepronikavou hmotou. Jediné mne na chvíli osvobozovalo z dusícího jejího objetí vášnivé, temné ždání, jež jsem nechtěl ošatiti určitostí slov.

Cítíval jsem úlevu, ranil-li jsem Maud slovy, objevily-li se slzy v jejích očích. Její slzy plnily mne divným chladem, tam, kde jsem je pokládal za posly vyslané k probuzení mého soucitu, plnily mne zároveň uspokojením, — nad nimi uvědomil jsem si dosud nepoznaný pocit — radost z páchání zla — ohromné zadostučinění částečně napojené mstivosti. Uvědomoval jsem si tenkráte zcela jasně, že je ve mstě spravedlnost — nedočkavá, samočinná spravedlnost, spravedlnost svéprávná, předbíhající onu tak zvanou spravedlnost boží, nevěřící jí prostě, poněvadž je celá stavba tvorby vyvrstvena na základech nespravedlnosti, na útisku slabosti silou. —

V polovici zimy Maud povstala a se starou pílí počínala se obraceti k obvyklému zaměstnání. Ulekl jsem se pozoruje, že by jí požehnání radostné práce mohlo ozdraviti. V té době počínal jsem se jí zabývati, seděl jsem hodiny poblíže pracovního jejího stolku a jal jsem se dobře promyšlenými slovy rozrušovati souzvuk věřící její bytosti.

Tvář její, oblita záplavou štěstí, kdykoli jsem blíže ní usedl, bledla a chvěla se za průvodu mých slov. Nešetřil jsem jí, nebyl jsem již němým otrokem její souladnosti, jakým jsem býval v prvních letech našeho manželství. »Opíráš-li se o sílu své víry i zákona, nechať tě tato síla spasí,« říkal jsem si v úkrytu, otravuje ji důsledností svých nevěreckých slov. Někdy jsem s uspokojením pozoroval, že klesá. Ale přišla doba, kdy ještě jednou zvládla nade mnou.

»Mysl vaše je zastřena chorobou, René.«

Na této větě se ustálil rozrušený stav jejích myšlenek. A v čase po tomto ustálení sledujícím chovala se ke mně jako milosrdná sestra k těžce nemocnému, jehož, chorobou zaviněnou, zlobu snášela s andělskou mírností. Cítil jsem, že nyní nade mnou vítězí. Slýchával jsem vždy o rozdrážděnosti chorých, trpících srdcem. Odkud čerpala síly k andělské své mírnosti?

»Máte se mnou nadlidskou trpělivost, Maud,« řekl jsem záludně.

»Je mou povinností ji míti, René.«

»Povinnost.« Slovo mě vydráždilo. Jiný ďábelský nápad se mi ozval.

»Slýchám někdy, jakoby vzdálené výkřiky zoufalosti, Maud. Snad je i to chorobné — kdož ví. Ale vaše sestra nedává známky života. Je asi pravděpodobno, že zmírá v hnusném svém okolí.« A při těchto slovech cítil jsem i já trýzeň a ucítil jsem onen děsný chvat, chtějící zničiti jednu, abych druhou zachránil.

»René,« zaúpěla Maud a vzepiala ke mně ruce.

»Ano, v ní je pocit vášně asi tak silný, jako ve vás cit povinnosti. Zmírá — necítíte nikdy lítosti nad pozvolným jejím zmíráním?«

Mlčela, jen mrtvolná bledost její tváře odpovídala k mým slovům.

Vyvolal jsem strašidla. Té chvíle se mně zdálo, že skutečně slyším vzdálené, hrozné vzlyky bolesti a krutosti, spočívající na dně mého nitra, jakoby tím byla zasazena ostruha.

»A Evelyna má starší práva, nežli jsou vaše. Milovali jsme se a byla to ona, která, jsouc vázána, mne přemluvila státi se vaším manželem.«

»Je pravda, co mi pravíte?«

»Zajisté.«

Tenkráte vydral se z její hrudi bolestný vzlyk a obě její ruce zaryly se křečným pohybem ve hruď, pod kterou se chvělo choré srdce. Ve chvíli se vzpamatovala a hluboké rozhorlení zasršelo z bledých jejích očí.

»Já v lásku vaši věřila. A vy jste přijímal moji víru. A vy jste vzal první vzněty mé lásky, moji nezměrnou oddanost a dal jste za ni lež, jen lež, René. Jak nízký je člověk, který svoji slabost neopírá o Boha!«

Neodpovídal jsem, zákmit pohrdání v jejím oku mne zarazil.

A její rozhorlení přelilo se v téže chvíli v lítostivost. Uvrhla se na pohovku a položila hlavu na bílou srst malé Toby. Ohromné štkaní zmítalo jejím tělem. Z hrudi psa ozval se bolestný kvil, oči malé Toby naplnily se vláhou.

Uvědomil jsem si, že Maud nemá oddanějšího k sobě tvora nad tuto soucitnou duši zvířecí.

»Hleďte, jaký jsem zlosyn,« řekl jsem posměšně. »Nechtěla byste se přece ode mne odloučiti?«

Pozvedla hlavu, osušila slzy.

»Zhřešil jste na mně, René. Přísahala jsem však snášeti s vámi dobré i zlé. Tak jako bych vás neopustila, kdybyste churavěl tělem, neopustím vás pro chorobu vaší duše. Hřích jest nemocí duše. Má oddanost i nad ním zvítězí!«

Rovně pevně hleděly oči její do mých a já ucítil okovy té pevné vůle, té o absolutno přeludu víry se opírající vůle, která se jen nejkrutější zbraní dala se šíje mé setřásti. —

Téhož léta hostil nás zase Westernoeud.

Maud zabírala se znovu do práce. Vnitřní zařízení právě dostavěné školy, kterou pořídila vlastním nákladem, zaujímalo veškerou její pozornost. Ale mimo to prováděla na statku mnoho oprav. Pravila mi kdysi, že se jí vrací dívčí její myšlenka, založiti na Westernoeudu říši šťastných. Zakládala říši šťastných, ač sama stala se tvrdší a krutěji potírala vše, co se stavělo proti přísným jejím zásadám.

Návratem na stará místa oživly ve mně staré vzpomínky, stesk mně vodil po stopách kroků Evelyniných. Její naprosté

mlčení plnilo mne chvějnou obavou. A přímočárná Maud se zotavovala.

Jednoho dne bylo několik osob vyhnáno z panských služeb. I onen nedbalý zahradnický pomocník Coradin, kterému před rokem na domluvu starce Jakuba dána milost, byl ze služeb propuštěn.

»Je mně to trapné, má kolik dětí, ale vzpíral se okázale,« omlouvala své jednání Maud.

»Dobře jste udělala, nutno odloučiti prašivých ovcí ze stáda.«

Nevycítila posměšnost mých slov, nebyla si toho ani vědoma, že od ní odpadává láska dobrého, trochu zádumčivého lidu, jehož mysl stísněna bezeslunným nebem i ponurostí dalekého moře, měla potřebu rozptýliti se při víně v krčmách, při různých produkcích potulných kejklířů na návsi vesnice. Maud dala uzavříti krčmu, zapudila kejklíře. Přemítala o tom, jak omeziti okázalé průvody, tance i dlouhé hodování při bretoňských svatbách, při nichž tak často docházelo k nevinným zápasům mezi hodovníky.

Práce byla jí jediným potěšením, modlitba jediným zotavením. Neuznávala potřebu radosti ani v životě jiných. Pozoroval jsem se zločinně přibarvenou radostí, jak krátí volný dech svému okolí, přikládajíc mu obojek své úzkoprsé ctnosti.

»Nemyslíte, že se choroba mé ženy úplně zlepšila?« tázal jsem se jednoho večera starého lékaře, doprovázeje jej kus cesty za Westernoeud.

Starý pán dlouho neodpovídal.

»Před rokem jsem nedoufal, že se paní baronka takto zotaví.«

»A nyní?«

Odpověď následovala za dlouhou chvíli.

»Pane barone,« řekl stařec zvolna. »Vše je v rukou božích. Vaše paní choť může ještě dlouhá léta žít, ale pokládám za svou povinnost upozorniti vás, že jí též první velké rozechvění, ba i prudký, srdce příliš namáhající pohyb může přivoditi smrt. — Přečkáme-li však šťastně nějakou ještě dobu, mohla by býti naděje, že se barončin stav trvale polepší.«

Doprovázel jsem toho dne lékaře daleko do kraje.

Na zpáteční cestě bylo mně jíti přes most neveliké, ale dosti hluboké, překotně k moři spěchající řeky.«

Goutière povstal a jal se mlčky rychle přecházeti pokojem. Chvíli jakoby zapomínal Artušovy přítomnosti, ale pojednou se u něho zastavil, chtěje se opříti rukama o mladíkova ramena, na poloviční cestě stáhl ruce zpět.

»Neutratil jste nikdy zvíře, jež je svým cítěním blízké člověku?«

Artuš zatřásl záporně hlavou.

»Pak se nedovedete vmysliti do duševního stavu, který nám po vykonané vraždě lehá na duši.« Procházel se znovu chvatnými

kroky po pokoji. »Co jsem vám, mladý muži, co jsem vám vyprávěl?« tázal se, jakoby zaujat vzdálenými obrazy.

»Ocitl jste se, mistře, u břehu hluboké řeky.«

»Tak, tak,« zašeptal Goutière, a napřáhl prudce před sebe obě ruce, jakoby jimi chtěl odháněti trapné představy.

»Hlasy ozývající se tenkráte na břehu přiměly mne zastaviti krok. Byl jsem ukryt křoviskem. Ženský hlas o cosi šeptem žadonil, mužský vzkřikl hlasitě.

»Neměla lítosti s dětmi ani s tebou.« A té chvíle vystříkla voda pod pádem čehosi těžkého.

Byl jsem skokem na můstku. Pachatelé zmizeli v křovinách.

Toby, Maudina fenka, se zoufalou námahou udržovala se nad hladinou. Kámen připevněný provazem k jejímu krku stahoval ji do hlubin. Když mne zvíře spatřilo, vyrazilo krátký zvuk. Můstek nebyl vysoko nad vodou, tyč ležela opřena o jeho zábradlí. Uchopil jsem se jí chtěje ji rychle podati malé Toby do vody. Věděl jsem, že se zvíře na ni zachytí, že je budu moci přitáhnouti k břehu. Ale nežli se tyč přiblížila k hladině vody, zastavila se má ruka na vteřinu.

To byla ona osudná vteřina, v níž se mi vyvrstvila smečka černých myšlenek. Vteřina zdající se býti věčností, v níž v zločincově duši se vychoulí zlo. Odložil jsem tyč. Zvíře bojovalo o život, šílená hrůza trčela v jeho oku, které bylo nyní zcela podobno oku lidskému a mluvilo vedle hrůzy zklamáním, srdcervoucí výčitkou.

Jaké zběsilé množství pocitů dovede vyjádřiti oko zvířete ve chvíli zániku! A jeho pohledy, usilovná práce malé jeho hrudi, křečné pohyby bílých nožek, všechno se to na mne přímo lepilo, ale za tím tvrdě jako kámen dlelo vědomí.

Konečně se Toby potopila. Ještě jednou zakroužila bílá barva její srsti ve vlnách — pak nic —

Stál jsem na můstku, všechny mé údy se chvěly, mé nohy chvěly se tak silně, že mne dále nésti nechtěly. Mlha zahalující vědomí na mne dolehla a pojednou tou mlhou švihl blesk a něco určitého, hrůzného po něm zůstalo.

Nalezl jsem zcela přesnou souvislost mezi slovy starého lékaře a svým jednáním.

Odcházel jsem zvolna, půda unikala pod mými kroky.

Toho večera vyhnul jsem se Maud. Kdybychom byli s to, pohlédnouti pozorně do udeřené tváře, ztráceli bychom sílu k dalším úderům.

Chodil jsem celý dlouhý večer krajem, namáhaje se nemyslit, ale pohled topícího se zvířete mne pronásledoval.

Ve stínu ztmělého kouta na návsi potkal jsem toho večera Coradina. Když mne spatřil, jakoby chtěl utéci, ale najednou stanul a čekal, až se k němu přiblížím. Věděl, že jsem ho spatřil utíkajícího od místa zlého činu? Věděl více? —

Když jsem se přiblížil, vyšklebila se na mne drze řada dravých jeho zubů.

Sáhl jsem do kapsy a vložil do Coradinovy dlaně zlatý peníz.

»Vezměte pro děti, jste asi v úzkých.«

Šklebil se dále nepoděkovav. Viděl on mne jako já jeho — pokládal peníz za úplatek? Uznal jsem neprozřetelnost svého jednání. Zaujala mne ona divná úzkost před odkrytím, která plní mysle zločincův, ona i blahodárná úzkost, v níž je vědomí naplněno myšlenkou sebeobrany, myšlenkou silné přítomnosti, která zakrývá děsné obrazy nedávno minulého.

Druhého dne přinesli rybáři mrtvou malou Toby i s provazem a na něm přivázaným kamenem. Utonulé její tělo se zachytilo v síti, kterou toho večera potopili hluboko do řeky.

Slyšel jsem Maudino štkaní. Utekl jsem z domu, vyhýbaje se mluviti s kýmkoli z domácích o příhodě, vzrušující všechny obyvatele zámku. Nemohl jsem se také zbaviti šeredného, hrozně určitého pocitu, že je mé nitro obnaženo před zraky všech.

A pak jsem čekal — čekal jsem.

V poledne musel jsem se vrátit, abych zasedl se ženou ke stolu.

Maud byla klidna. Mluvila o tom, že jí nad lítost pro ztrátu milého zvířete trápí vědomí lidské zloby, vědomí nepřátelství k její osobě.

»Hleďte, co se může státi ve vaší říši šťastných,« řekl jsem nedbale, a úžas nad vlastní drzostí mnou zvládl. »Hleďte, co provádějí vaši šťastní.«

»Člověk, který to spáchal, je zajisté nešťasten. Toby bude pochována a pozvolna na ni zapomeneme i my — ale on nebude moci nikdy zapomenouti krutého činu, který zničil dobré zvíře, chtě tím ublížiti člověku.«

Pohlédl jsem na ni úkosem — ne, neměla ani zdání o pravém stavu věci; poznal jsem, že ani nechce uvrhnouti podezření na určitého člověka.

»Jste vy to klidná bytost, Maud.« —

Přikryla si tvář oběma rukama. »Nutím se do klidu, René, lékař řekl mně ještě včera, do jaké míry mne rozechvění může ublížiti.«

Mlčel jsem, té chvíle pocítil jsem k ní snad dosud nikdy tak silně nepoznané záští. Čiň co čiň, ona netrpěla jako jsme trpěli my, Evelyna i já. Jí nevytrhovala vášeň jako zlý pes kusy masa z těla, jako se dělo nám. A litoval jsem sebe, je to téměř neuvěřitelné, ale litoval jsem všech děsných stavů, jimž jsem v trýzni podléhal této noci, a litoval jsem i marně utraceného života věrné, k smrti oddané Toby. Ano, měla pravdu, nebudu nikdy moci zapomenouti krutý čin.

Maud toho poledne jedla — bylo mně to odporno až k chorobě. Klid její mne dusil. Nemohl jsem prodrati sousto křečovitě staženým hrdlem.

Bál jsem se, že Maud, která nikdy nevycítila toho, co se dělo pod povrchem mé bytosti, v některé chvíli složí rámě kol

mé šíje. A věděl jsem, určitě jsem věděl, že bych jí v té chvíli byl zardousil.

Odešel jsem od stolu, vyjel jsem toho odpůldne na koni, abych nemusel býti přítomen pohřbívání utopené v parku.

Projížděl jsem krajem, nemoha se zbaviti pocitu, že všechna má trýzeň byla marna. Ale něco z ní zůstalo, pocit, jaký míváme někdy ve snu, když se nám zdá, že pohlížíme do zrcadla a vidíme v něm ohromný rudý příškvar znetvořující naši tvář a usídlí se v nás jistota, že tato ohavnost již nikdy s tváře naší nezmizí. A cítil jsem, že je má duše hmota, které se něco štítí, něco buď ve mně nebo nade mnou sídlícího. Pásky přimykající ji k světlům dávno povolily a tajemné temné stíny obestíraly chvílemi mé vědomí.

Na břehu moře zastavil jsem koně. Slaný vichr ovanul mně tvář a jakoby zavanul čímsi osvěžujícím o můj mozek.

Rybáři házeli z lodic celé množství vylovených krabů, zvířata se zmítala bojem o život. Jeden z rybářů, mladý silák, uchopil každý ulovený kus za končetiny a mrštil každým zvlášť o tvrdou hranu skaliska. Kolik úderů, tolik smrtí.

Té chvíle ucítil jsem kouzlo zabíjení, kruté, sílu vzpružující kouzlo. Kouzlem zabíjení přibližoval jsem se k duchu tvorby, který dává v bolestech rodit a v bolestech ničí vše, co zrozeno. Údery zvonily o tvrdou hranu skaliska, zasněný úsměv dlel při nich na tváři mladého rybáře a já si znovu uvědomil zákon zabíjení v celé přírodě a ucítil jsem jisté uspokojení, jako kdybych byl uhodil tón, na nějž mi odpovídalo ohlasné znění vycházející ze strun všehomíra.«

Goutière se znovu odmlčel, a když po dlouhé chvíli počínal mluviti, spadala mu slova chvatně, trhaně se rtů, jakoby ta slova byla pouze doprovodem k chmurnému obrazu, který nyní vyvstával v hloubi jeho paměti.

»Oblékla bílé brokátové roucho a chtěla tančiti. Ano chtěla — ona chtěla. Teprve později jsem chápal proč.«

Mluvil pro sebe a teprve po chvíli, vytřeštiv na Artuše oči, jakoby si uvědomil, že je třeba souvislosti jeho slov.

»Tenkráte konala se na Westernoeudu slavnost k otevření nové školy. Od pohřbu lorda Gonwaye nesešlo se tolik hostí jako tenkráte.

Zářila bledou září, oblékla bílé brokátové roucho, chtěla otevříti ples. Ona — ona chtěla!

Řekl jsem »nesmíte«, ano pamatuji se zcela jasně, že jsem dodal: »lékař zakázal«. Slova byla vyrčena, ale přání, které se za nimi skrývalo, bylo slovům opačné. Vím to — musel jsem od té doby tisíckráte vyřknouti ta slova a vždy jsem za nimi ucítil přání jim opačné.

Ve velkém sále ladili hudebníci nástroje. My stáli jsme na prahu zelené jídelny. Pasquitta Tavardina hleděla na mne upiatě, ožila do příšerna ta, která hřešila toliko v myšlenkách.

»Je slušno, aby domácí zahájili ples.« Její ruka dotkla se mé — starý odpor se ozval, ale trhl jsem uzdou svých chtíčů — objal jsem ji v pase.

Té chvíle přitiskla se horoucně k mé hrudi.

»Nebýti toho, nebylo by se stalo. Ne, nebylo by se stalo!« vzkřikl Goutière, jakoby se přel s krutým hlasem zaznívajícím v jeho nitru. »Hudebníci zahráli první takty divokého tance, taneční hudba má spodní, mluvící tóny — oproštění — svoboda — svoboda — štěstí — všechno to zmateně neurčitě divoce lkalo ve vysokých tónech houslí.

Zatočil jsem se s Maud v divokém reji — hosté zatleskali. Cítil jsem chvějné její tělo na své hrudi. Vír zatočil mým mozkem, ale za ním neuhasla jediná myšlenka, hořela jako kalný plamen. »Nemohu dále . . .« Slyšel jsem slova, nebo mi jen něco hučelo v uchu rozpálené hlavy?

Prolétal jsem sál ve skocích šíleně rychlého tance, pojednou jsem cítil, že tělo v mé náruči nabývá neživé tíže. »Nemohu dále . . .« tenkráte jsem slyšel jasně.

A té hrozné chvíle přelila se myšlenka v čin.

Vědomí bylo jasné jako snad nikdy před tím, beze slova strhl jsem ji za sebou, tančil jsem ještě jedno kolo — cítil jsem, že se nohy její více nepohybují v rytmu tance. Zavzněl odkudsi výkřik, ucítil jsem tíži úplně bezvládného těla, něco horkého stékalo po mé ruce.

Ležela na zemi u mých nohou. Proud krve valil se jí se rtů na bílé roucho.

Upiala na mne oči, její pohled se zvolna měnil v skelnou ztrnulost, zdušeně zašeptala:

»To je smrt.« (Pokračování.)

Tma.

Od

Václava Jiskry.

Slečinka houpala se v křesle, s knihou na klíně. Každým kyvem svážela se kniha s klínu víc, až bouchla o zem. Slečinka se houpala pořád, ale pomaleji, pomaleji, pak přestala se odrážet, i stanula.

Shýbla se pro knihu, ale zase ji zahodila.

»Já se nudím!« vykřikla zlostně a dupla.

Nikdo jí neodpověděl, protože byla sama v pokoji, ve svém pokoji. Mělať slečinka pro sebe pokoj, jsouc bohatou dceruškou.

Ticho ji podráždilo a dupla zase. Mladé čílko se ošklivě stáhlo, a v oči vklouzly zlostné slzy.

»Já se nechci nudit, nechci, nechci!« stupňovala zlostné výkřiky. »Protivná kniha, protivný nábytek, protivný pokoj, všecko protivné!«

A slečinka plakala, opravdu plakala, ta slaná voda z očí jsou přece nepochybné slzy. Náhle však sebou škubla, hodila vzdorně hlavou a plakati přestala.

»Což já potřebuji plakat? Já? Mám-li pak rozum? Večer jdu do divadla, jak budu vyhlížet! A proč vlastně pláči?«

Ohlídla se po pokoji. Skutečně byl prázdný, a proto si odpověděla hlasitě. Cítila toho potřebu.

»Protože . . . se nudím . . . já bych chtěla . . . tak jako je v románech . . . chtěla bych romanticky žít; chtěla bych míti třeba hlad, třebas bych i pracovala, ale musela bych potkat někoho, kdo dovede blouznit, milovat, šílit . . . trhat hvězdy s nebe, lomcovat světem . . . a to všecko pro mne . . .

Ten střízlivý komfort tady . . . br! Probudím se, všecko jde jako na drátku . . . A já bych chtěla bloudit lesem, ale s ním, trhat jahody, potkávat srnky . . . A zatím — pojedeme do naší villy, kde to půjde zase po drátku. Budou k nám chodit, ale kdo . . . rytíři jako je Remóny (to byl Raimund, nevyslovený ženich nespokojené slečny Tyty), který se podobá odkrojené kůrce sýra; se mnou budou chodit, a po maman budou točit oči . . . Ale je ta maman koketa . . . a jak raffinovaně se obléká . . . Divím se její beztaktnosti, jako by neměla dospělé dcery. A papa? Kdyby to nebyl můj otec, řekla bych, že je hlupák. Usmívá se, a »Bavíš se, Malvínko?« je jediné, co říká, když maman vyvádí. Má starost, aby se nenudila, chudák —«

Slečna Tyta se podívala do zrcadla.

»Vypadám to krásně!« řekla se zlostnou upřímností. Otevřela zásuvku, a naprášila na zčervenalý pláčem obličej silně rýžové moučky.

»Teď bych mohla dělat clowna,« kritisovala se žíravě, »jen cihlu na tváře . . . mohla by mi maman půjčit něco červeni . . .«

Tyta sedla na taburet k zrcadlu, hlavu položila na mramorovou jeho desku a zavřela oči. Musila moučku nechat chvíli na obličeji, aby zmizely skvrny od pláče. Cítila příjemný chlad poudru, zvláště na očích, a začala se uklidňovat. Představovala si chládek v lese, jedle kolem jejich villy, hluboce modré nebe — všecko nesmírně klidné. Je tam krásně, jistě, těší se . . . Těší? Vždyť se bude nudit, za tři dny, nejvýše za týden . . . to je tak jisté, jako že tam bude vedle ve ville Remóny, kůrka od sýra . . .

Tyta se hlasitě, krátce zasmála. Smích ten, byť krátký, spotřeboval všechnu její nepatrnou duševní vyrovnanost, a dívka se zasmušila ještě více.

Seděla bez hnutí, s očima zavřenýma, cítíc stíny sklánějícího se odpoledne rozkládati se v pokoji, myslíc i na to, že se má oblékati, že se opozdí — ale nehýbala se s jakýmsi tichým, slepým vzdorem a umíněností.

Ozvalo se rychlé, zběžné klepání.

»Oblékáš se?« slyšela hlas maman za dveřmi.

Tyta se ani nehnula, ohrnuvši pysk.

Klika prudce cvakla.

»Tyto! Jsi tam?«

Tyta váhala s odpovědí. Po chvíli řekla liknavě:

»Jsem.«

»Tak přece otevři — co děláš! Rychle!« poroučela maman netrpělivě.

Tyta zdlouhavě, se zúmyslnou loudavostí vstávala a otevírala.

»Jak to vypadáš?« zhrozila se maman, stanuvši na prahu oblečena v krajkové nedbalky s růžovými atlasovými stuhami.

Tyta se kriticky dívala na nalíčenou její tvář, karmínové proužky rtův a načerněné oblouky obočí. Viděla, jak se jí tvář pod ličidlem stahuje, a řasy se chvějí a víčka mrkají pod těžkým nánosem barvy. Dívala se tak pronikavě, že maman zapomněla na svou první otázku a znepokojeně vyslovila druhou:

»Proč se tak na mne díváš?«

»Udělala jsi levé obočí delší než pravé nejmíň o půl centimetru!« řekla Tyta s úsměškem.

»Je to možné?« zvolala maman a spěchala k zrcadlu. Nahnula se k lesklé jeho ploše a úzkostlivě srovnávala oba oblouky.

»Skutečně! Jsem já to malíř!« zasmála se do zrcadla na Tytu.

Tyta nehnula ni brvou v odpověď. Znala tento úsměv matčin ze společnosti a věděla, že se neusmála matka k vůli ní, že jen provedla malou zkoušku pro večer.

»Kdyby mne má malá Tyta nepřehlédla, ani bych nemohla nikam jíti!« zahovořila maman koketně, pozorujíc se v zrcadle.

»A kdo tě přehlížel dříve?« odmítla Tyta tvrdě mazlení, škaredivši se o to víc, oč maman se tvářila líbezněji.

Maman neodpověděla, jsouc zabrána cele pozorováním svého zevnějšku.

»Co oblečeš, Tyto?« pronesla posléze zpytavě.

»Mně je to jedno,« zněla více než lhostejná odpověď.

»Jedno? Co to mluvíš, Tyto?«

»Maman, neříkej mi Tyto!« vyjela dívka. »Nechápu, jak jsi mohla pěstovati takový nesmysl — proto, že jsem si říkala ve třech letech Maltyta, volá na mne dnes každý jako na papouška v kleci. Přeji si jednou pro vždy, abych byla nazývána Markétou!«

Maman zahleděla se překvapeně na dívku.

»Tys dnes podivná! Tedy, Markéto,« pokračovala v smíchu, »co dnes oblečeš, abych se podle toho mohla ustrojit?«

»Řekni si, co chceš, abych oblékla a stačí. Můžeš pak vzíti toilletu, jakou jen ráčíš,« odvětila Tyta s ledovou tváří.

Maman k ní přistoupila s důležitým a starostlivým vzezřením, a hledíc na ni, začala, jako když diktuje kuchařský recept:

»Jsi dnes bleda a máš kola pod očima; nejlépe učiníš, vezmeš-li matnou toilettu, bledost tváře s ní splyne a spíše se ztratí. Květiny bílé. A pospěš, je nejsvrchovanější čas! Setři dobře poudre!« doznívalo ještě ve dveřích.

Po maman zbyl jen ostrý, těžký parfum.

Tyta chvíli stála, pak šla mechanicky k zrcadlu a stírala si poudre. Když byla hotova, lehla si na pohovku. Založila ruce za hlavu, a dívala se ke stropu. Cítila velkou únavu a prázdnotu. Nechtělo se jí jít, a nechtělo se jí zůstati doma. Když však zaslechla tlukot hodin, vstala, a ze zvyku se začala oblékati.

Vyhlížela bledá a unavená, ale bylo jí to v této chvíli jedno. S jakýmsi vzdorem oblékla se rychle, bez péče, do zrcadla nehledíc, a když se jí zachytil krajkový šáteček do háčku, škubla jím zlostně, až visela drahá krajka na něm jako cár. Odhodila ho kamsi do kouta a šla si oblečená zase lehnout, umínivši si ležeti na pohovce tak dlouho, až pro ni matka přijde.

»Pomačkám si oděv,« akceptovala s uvědoměním, trvajíc nehybná v téže posici. Pak přestala mysliti; v hlavě se jí rozhostilo příjemné šero, v němž nevystoupila žádná určitá představa. Pak i šero mizelo, mizelo, až nezůstalo nic — nic —

»Tyto?« projelo jí v tom sluch i vědomí jako když řízne, a dívka prudce vyskočila. Na prahu stála maman ve světlém plášti, zcela připravena k odchodu.

»Co dnes děláš tak dlouho?« zeptala se chvatně, zapínajíc rukavičky.

»Jsem hotova,« řekla ospale Tyta, berouc hedvábnou šálu.

Zmocnila se jí zarytá nemluvnost. Po celé cestě neřekla ni jediné věty, a odpovídala po dlouhé chvíli, nerada.

»Vzala jsem dnes novou granátovou toilettu,« pravila jí maman s jakýmsi ostychem.

»Proto jsi mi poradila mdlý oděv,« byla by řekla Tyta, kdyby se jí bylo chtělo mluviti. Takto vydala ze sebe lhostejně jenom: »M«, nehnouc ústy ani očima.

Ale když maman v záři světel shodila plášť, a v hlubokém výstřihu rudého šatu zabělela se překypující její hruď, pocítila Tyta odpor a odvrátila se. Maman byla rozechvěna sama nad sebou a nevšimla si toho. Byla nádherná, oči všech mužů jí to říkaly, i zapomněla pro okamžik, že vedle ní stojí dcera. Teprve když se v loži usadila, počala se obraceti k Tytě, neboť jí potřebovala, aby se mohla usmívat.

Tyta seděla jako ze dřeva, vyhýbajíc se úporně pohledu na matku. I tak viděla křičící pleťovou pláň, jež se zvedala a klesala, ostře ohraničena rudým okrajem šatu, stupňujíc odpor Tytin.

Začala pozorovati obecenstvo, aby vypudila ze svého vědomí odpor budící představu. Přeletěla bez zájmu obloukem sedících, a zůstala pohledem na přízemní loži, kde měl své místo známý, zajímavý spisovatel. Byl lhostejný a nevšímavý k okolí, nebo se jím stavěl být, ale v každém případě byl zajímavý se svou ble-

dou, nejvýš inteligentní tváří a tmavým vlasem. Lhostejně přehlédl vždy obecenstvo, jen na tolik, aby se pozdravil se známými. Ale i tu zabouchalo Tytě srdce, když přešel očima přes jejich loži a setkal se s jejím pohledem. Byl jí svého druhu ideálem, neboť si představovala, že je zcela odlišný od druhých.

Nebyl ještě na svém místě. Tyta si umínila tak dlouho na ně upřeně hleděti, až by přišel. Jen si to umínila, v tom otevřel dveře a vstoupil.

Tyta zčervenala, nicméně neodvrátila očí, sledujíc známé jí pohyby. Teď zůstane v pološeru dále v loži státi, teď se začne dívat, teď —

Zarazila se, neboť právě pohlédl k nim — a aj, nešel dále. Natáhl ruku pro kukátko, a díval se — na maman. A díval se a díval se. —

Tyta cítila, jak se jí drobné rty křiví v nepokrytém, ironickém úsměchu, břitkém a pohrdavém, naprosto výmluvném, jejž nemohla překonati.

Uvidí ten úsměv — a vrhne na ni podivné světlo vzhledem k tomu, že je to její maman, co sedí vedle — ale co platno, lhostejný, ode všech odlišný pane, nemohu si pomoci, mé rty se křiví samy — vyjadřovala Tyta pohledem i úsměvem.

Pak odvrátila zvolna hlavu. Nehodlala mu věnovati více ani jednoho pohledu. Nevěděla, přestal-li se zajímavý spisovatel na maman dívat; v jejích očích pozbyl všeho. Co na tom, díval-li se ještě, či nepodívá-li se již vůbec. Odsoudila ho naprosto ve svém shovívavosti neznajícím mládí, a neměla již v divadle bodu, na nějž by se upiala ve své dnešní rozrušenosti.

»Ruku líbám!« ozvalo se v loži.

Tyta se vyklonila z lože. Věděla, že je to Remóny. Úmyslně neposlouchala, co mluví s maman. Po chvíli cítila, že jí maman klepe na rameno. Obrátila se s nepokrytou nevolí, kývnuvši odpudivě na pozdrav dlouhého, elegantně oděného mladíka, který byl skutečně prohnut jako uschlá kůrka sýra. Podíval se trochu pozorněji na Tytu a obrátiv se k maman, řekl s úsměvem, který býval Tytě zvláště protivným, neboť se jím vždy postavili s maman jaksi mimo ostatní společnost:

»Slečna Tyta je dnes ve špatné náladě?«

»Zdá se, viď — Markéto?« Maman pohlédla čtveračivě a koketně na Tytu, a Remóny se díval na maman. Pravda, je hodně nalíčená, ehem — ale jinak je velmi — ehem — a pak, má temperament a exponuje se pořádně — rozhodně je lepší než ta žába —

Tyta vycítila všecko, a vzdor kolikaletému pečlivému vedení a výchově, již řídily pravé Francouzky, řekla v divadle a u přítomnosti třetí osoby docela zřetelně:

»Fuj, maman!«

Remóny zamrkal, ale jako dobře vychovaný mladý muž ničeho neslyšel, a překotně začal vykládat o tom, že pravděpodobně nastane nové, dnešní době přiměřené stěhování národů.

Rozhledy po umění výtvarném.

Období bohaté výstavami na počátku roku jako by připravovalo pražské obecenstvo na umělecké události jarní saisony, která dříve bývala dobou procitnutí toho, čemu se říká pražský život umělecký. Bývalo v Rudolfině hlučno a slavno na sklonu března nebo v dubnu, když jarní »salon« náš otevíral svoje dveře obecenstvu vždy v zástupech se hrnoucímu. Nyní arci se decentralisuje »saisona«, a snad také proto dříve začíná: jest tu konkurence dvou uměleckých spolků, je tu stálý salon Topičův, a je tu také stále ještě Rudolfinum, kde sice již nepořádají »veliké« výstavy, jako byly ony jarní, ale za to více výstav do roka. Je věru dobře postaráno o zábavu obecenstva, nebo zdá-li se slovo zábava příliš profanujícím čili rouhačským, — o »výchovu«, rozumí se, že uměleckou.

Tu ovšem sluší počítati s nahodilými výstavkami ve výkladech Topičova závodu, kde našemu obecenstvu mnoho zajímavých a mnohdy velmi pěkných obrazův i plastik k bezplatnému nahlédnutí se vystavuje, ale přece pomíjím výstavy díla, které maloval osel, tentokráte notariellně ověřený. Obraz »Slunko nad Adrií«, přijatý do výstavy pařížských »divochů« (les feroces), nepůsobí na naše obecenstvo přílišným dojmem, mistr Aliboron-Boronali promeškal vhodnou chvíli, a přichází pozdě.

Byl předstižen výstavami umělecké družiny Manesa a německých umělců z Čech. Ale sbírka leptův Angličana Brangwyna v saloně Topičově již má tolik váhy a seznamuje s uměleckým zjevem tak pozoruhodným, že jest jí přáti většího zájmu. Brangwyn je grafik dobrého zrna, moderní vykořisťovatel starých technik, a jakýsi pokračovatel Rembrandtův — ve velkém.

Kde stačívala Rembrandtovi destička jako dlaň neb o málo větší nežli čtvrtka papíru, tam položí Brangwyn desku rozměrů přímo ohromných, to jest se stanoviska grafiků řečeno neobvyklých. Ukazuje tím, jak mistrně ovládá práci jehlou a lučavkami, jak jistě dociluje effektů, abych tak řekl tolikráte zvětšených, kolikráte násobí plochu dříve graveurovi dostačující. Je to vše velmi šťavnaté, silné, ano robustní v černi a běli čili v tonech světlých a temných, v kontrastech světla a stínů. Listy jsou výslovně dekorativní, vypočteny na protiváhu černých ploch a světlých skvrn, z nichž teprve nutno si vyhledati buď postavy dělníků, nebo popraskané zdivo nešťastné Messiny po posledním zemětřesení, nebo labyrint lodí a loďiček v přístavu. Nejde o předmět, o podání skutečnosti; Brangwyn hraje na themata tohoto světa fantasie a variace sestylisované v temnosvit prací Rembrandtovských. Mnoho upomíná na velmistra nizozemského, i toporností postav, někdy jako sražených a zúmyslně zkreslených, ale jak již řečeno: zvětšuje vše velmi odvážně a důsledně až po samé meze grafických možností.

*

České umění výtvarné letos nejdříve se představuje ve *výstavě družiny Manesa* pod Petřínem; neboť Manes pořádal tu »spolkovou« výstavu svých členů, přibrav Ed. Muncha jako hosta. Výstava Manesa, velmi vkusně upravená, jako vždy byly exposice v Kotěrově pavilloně, obsahovala díla malířů a žádné plastiky, kterým vyhrazen jiný termin k výstavě zvláštní. Byli tu Bém, Dvořák, Honsa, Hudeček, Jiránek, Lauda, Masaryk, Němec, Stretti, Ullmann, z krajinářů dobrého jména zastoupeni řadou prací osvědčené kvality, a zejména Němec, jenž tu měl jenom malé dvě studie ze své domoviny v moravské vysočině, ukázal se malířem jemného citu pro náladovost krajiny vyjádřenou barevnou harmonií zcela subjektivního zvuku. Němec je originální i v tom, jak vykrajuje svůj motiv ze skutečnosti, i v tom, jak vidí barvy — a neméně ve svém lehkém, plynném, jako by hravém přednesu. Stretti též dokazuje každým obrazem, že je svůj od počátků, kdežto Honsa, Hudeček, Ullmann, ano i Bém, jindy tak svérázný v lahodě svých barevných vidin, i Dvořák se zdají upoutaní vzorem společným, a tím jest zesnulý Slavíček. Zvláště Hudeček namaloval několik lesních interieurů zcela nejen v duchu ale i ve formátu a liniové úpravě Slavíčkových maleb, Ullmann mnoho naň myslí míse tóny na své paletě, a krajiny těchto umělců, jak vedle sebe jsou zavěšeny, až zarážejí svou uniformitou.

Tu jest Jiránek velmi odlišný svým vločkovitým, lehounkým malováním prostých motivů krajinářských, v nichž jsou slunce a vzduch, a také Dvořák zůstává při své vlastní tonalitě i technice, což nutno počítati za přednost moderního malíře — vskutku došlo tak daleko, že v době takřka uzákoněného subjektivismu bezmála bude vzácností český malíř, jenž si hledí pouze sama sebe. Prostota a lehkost Slavíčkovy techniky, zářnost jeho barev ovšem objasňují mocný vliv zesnulého umělce na jeho vrstevníky a soudruhy, ale že tito, uzralí již pracovníci, nyní pojednou se dávají slepě po jeho stopách, zdá se znamením jejich nesamostatnosti a kolísavosti. Honsa a Hudeček mívali ovšem již sklon k primitivisování technickému, při tom Honsa rád stylisuje krajinu a Hudeček ji rád zjednodušuje, ale na této výstavě děje se tak zřejmě se snahou napodobiti Slavíčka.

Byli jsme vždy připraveni uvítati Švabinského na výstavách s radostí, očekávajíce vždy nové nebo vždy svěží požitky a věru podobizny perem kreslené a vodovou barvou kolorované, jichž tu vystavoval několik, opět strhly k obdivu. Autoportrait Švabinského patří k nejlepším jeho dílům. Velké panneau »ve žluti« s dvěma ženskými akty za to poněkud sklamalo, namalovalť Švabinský v menším měřítku takové koloristní hříčky mnohem skvěleji a také působivěji. Bylo v nich více poesie, více radosti ze světla a z barevné krásy světa.

Zajímavé, barevnou intensitou vynikající práce měl tu Vik, a Wachsmann vystavoval zákoutí pokoje s postavou sedící dívky zvláště krásného ladění barevného. Taková zátiší, v nichž někdy se objevuje živá osoba, podává Wachsmann delikátně a přece s velkou finessou. Také Wiesner potvrzuje na výstavě, že nepozbyl smyslu pro něžné, lehýnké odstíny barev prohřátých světlem. Masaryk svými akvarely vystihuje nálady severního moře v pravdě minimem tech-

nických pomůcek, klade klidné tony v plochách na papír, ovládaje barvu s jistotou.

Munchovy krajiny přiváděly návštěvníky k oddělení výstavy vyhrazenému skupině mladších malířů, kteří repraesentují českou filiálku francouzského novoprimitivismu a též expressionismu — tak trochu kombinaci obou. Nebylo by upřímné, kdybych na tomto místě pomlčel o pointě této výstavy Manesa tolik zdůrazněné plakátem. Nevím, kdo plakát nakreslil, a mám za to, že také nesejde na jmenu autora, neboť Procházka, Filla, Kubín a j. vystupují všichni za jednoho a jeden za všecky v semknuté řadě. Jejich obrazy v apsidě výstavy jsou sobě podobny k nerozeznání, a plakát je vlastně jedním z oněch obrazů. Však tu jde především o manifestaci uměleckého »směru«, o vystoupení demonstrativní, jímž našemu obecenstvu se předvádí nejnovější výhonek modernistního umění, nejmladší odnož dekadence.

Sluší takové věci zaznamenávati zcela kronikářsky, se stanoviska historika umění; neboť je jisto, že se kdysi v budoucnosti najde stopa a tu i tam zpráva týkající se tohoto vystoupení, a konečně není referentu a kritikovi lhostejno, co se u nás děje v uměleckém světě, i když běží o pouhé efemerní čtveračiny nebo pathologické ukázky modernismu. Také otázka, zdali je to, co se zde vystavuje, vážné dílo, vzniklé z »přesvědčení«, nepadá dle mého názoru na váhu neboť referent a kritik položí *své* přesvědčení na misku a vyváží eventuellní překlon. Malíři malují z radosti nad přírodou, nad krásou skutečnosti, nad divadlem světa, třeba z radosti nad výzdobou a nad malováním — vše jedno, přesvědčení jejich se nás lidí umění konsumujících nedotýká — stačí nám dílo a jeho moc. Staneme-li před výtvory bezmocnými, bych tak řekl němými, nám nic nesdělujícími, jsme zcela tak v právu, odmítnemeli taková díla, jako byli v právu umělci, když je malovali.

Referent na př. má dojem, že tu jde o pouhou snahu vyprovokovat obecenstvo, podrážditi je, pozlobiti kritiku, a tak na sebe upozornit. Jiný zase řekne, že tu nemohoucnost, začátečnictví a úplné ignorantství všeho, co se zove uměleckou kulturou, se pokoušejí o úspěch. Jiný dále odsoudí tyto věci jako nevkusný žert, jemuž nemělo býti dopřáno místa ve výstavě Manesa. A tak jedenkaždý dle svého přesvědčení — předpokládám to — vysloví, co aspoň jako zpravodaj ve výstavě pozoroval, procítil a zažil, kritik pak aspoň zaznamená, na které místo zjev by měl býti zařaděn, čím je podmíněn, vysvětlen, a tak zařadí naše nejmladší modernisty, ať již vhod nebo nevhod, do »rubriky«. Ani není třeba, aby je zvláště odsuzoval nebo posuzoval. —

Ale tu právě nelze pomlčet o zjevu jiném, za příležitosti této výstavy přímo nápadném, a zjevem tím je nesamostatnost, neupřímnost české kritiky výtvarnické. Pokud lze sledovati hlasy české kritiky o této výstavě, slyšíme jenom přetvářené výkřiky nebo dokonce perorace pochvalné, a není v četných redakcích listů »kulturními záležitostmi« se zabývajících, mužů, kteří by se odvážili přímého posudku, byť jen, jak jsem řekl, kronikářského. Vrátím se ještě k některým uměleckým pracím z dřívějška, o nichž doposud všeobecně

se mlčí, ale považuji za zajímavý a záznamu hodný úkaz svědčící o terrorismu, jemuž podléhají čeští kritikové umění výtvarného. Čeho se vlastně obávají, zdali toho, že bude jim spíláno tiskem modernistně-dekadentním, nedovedu rozpoznati.

Myslím však, že je hlavní příčina bázně před upřímností u jedněch neschopnost, utvořiti si vlastní úsudek o hodnotách uměleckého díla, u jiných odvislost od literárních skupin a kroužků. U těch, kteří mlčí, byla by pochopitelna nechut k útokům v tisku českém, jimž bývají kritikové, nepřející akrobatismu modernistnímu, uctíváni epithety neintelligentních, omezených, ignorantních nebo dokonce snad bezkarakterních lidí. Ale v přítomnosti není třeba si všímati takových ukázek intelligence, ducha a karakternosti velikánů moderny; jsouť právě tak malomocnými výrony neprávem ješitných individualit, jako jsou »malby« v apsidě pavilonu pod Petřínem ubohými karrikaturami onoho moderního umění, o němž estheti z tábora modernismu sice mnoho mluví, ale o němž ani jasnou představu si utvořiti nedovedou.

Kdyby na př. malby Hoffmannovy tvořily střed oddělení novoprimitivistů, chápalo by obecenstvo, že tu jde o směr zcela přirozený, naší dobou takřka oddůvodněný. Náležíť Hoffmann k malířům, kteří zjednodušují techniku, a také kresbu i kolorit redukují tou měrou, aby vyniklo jen vše důležité, příznačné. Synthesa malířská ovšem zase není novým znakem nebo dokonce attributem moderního umění, neboť ví snad již každý gymnasista, že kulturní národové starověku měli »synthetické« umění. par exellence, a že v každé době velcí umělci se vyznamenávali schopností synthetickou. Důraz spočívá na tom, že v naší době se synthetisuje programově a mnohdy proti pravdě, proti umělecké pravdě, proti logice moderního umění, které je v základech a v podstatě realistické. Ale Hoffmann ukazuje, že i dobrý portraitista může zjednodušovat pohyb linií, tvary a barevné tóny — nutíli k tomu jeho individualita. Nečiní tak z »modernosti«, ani proto, aby stropil hluk, toho lze poznati u Hoffmanna, ale prostě z nutnosti: je to jeho osobní způsob. Pozná se to, byť snad ne snadno, a nepozná to snad každý. Ale v oddělení na konci výstavy zajisté i nestranný, to jest v žádném uměleckém táboru neengažovaný návštěvník vyrozumí, že tu jde au fond o věci zcela neumělecké, to jest že tu nejde o vážné umělecké problemy. Náleží dle mého názoru k povinnostem i prostého referenta, aby na takové momenty upozozornil a naše obecenstvo informoval.

*

Uplynul drahný čas od objednávky, než byla dodána opona Městskému divadlu Král. Vinohradů malířem V. Županským. Divadlo zahájilo svou působnost s provisorní »courtinou«, a teprve za tři léta spuštěna jednoho večera hlavní opona, dílo pilné práce, po dlouhých pokusech dokonané. Proslýchalo se, že Županský hodlá provésti malbu opony technikou pointillistů, tedy po česku tečkováním, a že dle svého původního návrhu pokusí se také ještě o to, ponechati valnou část

plochy bez krytu barevného, to jest bez malby. Režné plátno samo svým tónem měkce šedým mělo působiti v souzvuku barev, jako na návrhu působil šedý papír — ona část návrhu, která byla ponechána nepokryta malbou, a to byl »vzduch«.

Kritika i veřejnost znají Županského jako umělce jemného smyslu pro barevné harmonie a jako moderního dekoratéra neméně jemného vkusu. Županský provedl pro Volné Směry a výstavy Manesovy mnohé dílo dekoračního poslání, plakáty, obálky, linky, a ze všech takových prací zrovna zpívala lahodnou kantilenou umělcova appartní koloristika. Očekávalo se tedy v oponě vinohradského divadla dílo nevšedního půvabu, moderní dekorativní malba, která bude zapsána na účet »mladého« umění českého, representovaného družinou Manesovou.

Ale nade vše pomýšlení zklamala se veřejnost, a také kritika se netají s rozčarováním Županskému nepodařilo se vytvořiti velké moderní dílo dekorativního účinku a takové působnosti, o jaké se ve společnosti snilo. Ukázalo se na př., že nápad s ponecháním režného podkladu selhal, že pointa, v malém měřítku a při jemnějším materialu velmi pikantní, se prostě sploštila, když došlo na provedení. Velký šedý komplex plošní na oponě nemá ani měkkosti ani neharmonuje se živými barvami malby, ale odlamuje se velmi energicky od plochy obrazové.

Ovšem, neměl to být obraz, nýbrž dekorace, jak se říká v ateliérech modernistů — té pak zase neposloužilo pointillisování. Ani po této stránce nezdařil se experiment; neboť protečkovati plochu, která se rovná stavební parcelle slušného rodinného domu, jest právě z důvodů čistě technických spíše siláctvím než uměleckým výkonem. Nenehodíť se technika tato nijak k účelu za okolností tak jasně vyjádřených úkolem, který zde byl dán malíři. Zlaté malé roztomilé spirály na návrhu pak v měřítku gulliverské »říše obrů« rovněž pozbyly všech výzdobných vlastností, rozdrobujíce komplex millionů teček velmi příkrým způsobem. Kontrast mezi těmito širokými pásmy ploše lesklého zlata a jemného prediva gobelinových tónů hlučí přespříliš.

Co pak se dotýká komposice, i ta ku podivu postrádá působivostí. Allegorie čili jinotaj tu zachovává obvyklé formy »všech opon na světě«, ba zdá se mně povšechnější a neurčitější, než vůbec allegorie bývají. Neočekávali jsme, že umělec kvalit tak znamenitých se spokojí rekvisitami okřídlené postavy ženské, tentokráte úplně »v aktu«, tančícími a hrajícími jinochy neb dívkami atd. A toto vše umístil Županský na oponě ještě dosti konvenčně, a kdyby nebyl namaloval kmeny stromů sbíhající od kořenů vzhůru korunami k sobě skloněnými nebo vlastně v jednu korunu, a kdyby nebyl nakreslil sedící postavu ženskou v popředí s takovým decidovaným »skurcem« šíje a s takovým vtíravým zvětšením hlavy v před nakloněné, nevymykala by se figurální část opony onomu měřítku, které družině umělecké, k níž Županský náleží, odedávna nestačí. Takto zase působí kresebné zvláštnosti velmi příkře — a není řeči o účinkuharmonie nebo lahody při této oponě, při tomto tak toužebně očekávaném díle českého malířství »velkého slohu«.

O účinku na obecenstvo nelze tu mluviti, poněvadž obecenstvo neuznává ani skutečných uměleckých kvalit tohoto díla. Kronikář, který by měl zaznamenat úsudek obecenstva, nevyšel by z rozpaků; neboť není zvykem dosti zobecnělým vyjadřovati se o umělecké práci tak odmítavě, jako lze slyšeti před vinohradskou oponou.

Pokus o novou originální dekoraci uměleckou se tu nezdařil a zdá se, že Županský ani není sám příčinou neúspěchu. Byl zaveden na neschůdné stezky bludičkami, za nimiž šel a pro které tak mnozí čeští umělci příliš ochotně odbočují s cesty umění.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

V. Hladík jest u nás znám jako výmluvný hlasatel gallské vzdělanosti, jako neúnavný tlumočník zjemnělého, vybroušeného života francouzského. Z jeho rozprav, jimiž nás seznamuje s duševním prouděním nad Sekvanou, mluví rozsáhlá znalost věcná, ale zároveň upřímné přesvědčení a nelíčená náklonnost ku předmětu svého pozorování. V posledním románě svém, nazvaném *Dobyvatelé* (nákl. Hejdy a Tučka, str. 343), projevil Hladík zmíněný sklon svůj také způsobem jiným. Umístil své hrdiny přímo do Paříže, kde se konají důležité části jeho příběhů, zaměstnal na dějišti také zlomek pařížské společnosti a dal na nejedné stránce svého románu prouditi rušnému, omamnému životu francouzské veleobce. Jeho dobyvatelé jdou vydobýt Paříže. Jsou to mladí intelligenti naši, kteří přijeli do Paříže, aby se tam něčemu naučili, a naučíce se, aby si tam dobyli veřejného uznání. Tu sejdou se malíř, literát, virtuos, kritik, národní hospodář a nastávající politik, a každý po svém zkoumá, čím by se obohatil, čím by dobyl úspěchu. Rozumí se, všichni theoretisují, některý z nich však chápe se díla zároveň prakticky. Umělcům silných vloh daří se tu nejlépe, jejich úspěchy na cizí půdě jsou nejviditelnější. Sobělibý, zhýčkaný virtuos houslista vehrává se v přízeň vznešených dam, umělec malíř zjednává si obecnou pozornost hodnotným, svérázným uměním svým. A k studiím i k vítězství v cizině víže se úspěšná činnost v domovině. Také doma, v Čechách, je místo k ušlechtilému závodění, také sem zasáhá dobývačné působení mladých horlivců. A také zde dobývá trvalých úspěchů — rozhodné nadání a vytrvalá, poctivá práce.

Spisovatel připoutal hlavní zájem ke dvěma postavám, malíři Mádrovi a žurnalistovi-literátu Hurychovi. Mádr je z dobyvatelů vítězných. Rychle pronikl v Paříži, sláva umělecká i láska krásné dívky podávala se mu téměř bezprostředně. Ale malíř, všecek zdravě silný, pevnou vůlí zdolá nástrahy, kterými Paříž hrozí mnohým dobyvatelům, vytrhne se z lákavé náruče a vrací se do Prahy k nevěstě a ku pilné práci. Mádr je Dobyvatelům nosným pilířem románového pří-

běhu, na něm a na záludné krasavici Lucy spočívá pletivo hlavního děje, vížícího se v celku k osobám nemnohým. V románové osnově druží se k této dvojici ještě hrabě Rovenský, aristokrat jemného vkusu, ať jde o moderní malby, staré šperky nebo milenky, jež zahrnuje přepychem a nádherou. Jím a jeho zámkem Plokštejnem v Čechách vpadá do románu určitý ozvuk šlechtického prostředí, bystře vystižený v osobité výlučnosti. Hurych, Mádrův přítel, je postaven malíři po bok zajisté proto, aby se od jeho sžíravé skepse a sebeničivého kriticismu i kolísavé vůle tím pádněji odrážela činorodá zdravota tvořícího umělce, pevně jdoucího za cílem určitě vytčeným. Připadá nám téměř, že tyto dvě postavy jsou jaksi dogmatickými představiteli zásad, které hlásá autor a s nimiž vzhledem na lidský pokrok a národní prospěch možno jen souhlasiti.

V románě Hladíkově jest čtenář opět a opět uváděn do ovzduší uměleckého, po výtce malířského. V Paříži, u Mádra v Praze a také za pobytu Mádrova na Plokštejně nahlížíme v zákulisí výtvarníků, jež spisovatel jistě bedlivě studoval. Kresbou, popisem i dialogem zachycuje význačný ráz této společnosti. Bezpochyby pro charakteristiku užívá pak na takových místech cizích výrazův a vět tou měrou, že tím českost jeho slohu citelně trpí. Neradi to vidíme proto, že zdařilé dílo přese všechny své cizinské příměsky a živly jest dobře česky myšleno a v základní myšlence také dobře česky provedeno. V slovích těchto je chvála nemalá, vzpomeneme-li, s jakým nadšením autor mluví o Paříži a jak nicotnými jeví se mu poměry naše.

Kniha byla vyšperkována illustracemi, vtroušenými do textu zhusta beze vší souvislosti s místem, kam jsou položeny. O umělecké ceně těchto obrázků nechceme se zmiňovati; o dobré polovině však je nutno říci, že by bylo lépe, kdyby jich tu nebylo. Knihy, jež mají nepopíratelnou hodnotu literární, nepotřebují doprovodu okázalých nudit.

V nové sbírce drobné prósy, nazvané *Příhody* (nákl. dr. Ant. Hajna, str. 143), Viktor Dyk má celkem totéž stanovisko, na němž byl v předešlé knize své, Písni o vrbě. Vedlejší titul »ironie a smutky« dobře přiléhá k obsahu knížky, jejíž trpce zahořklý úsměv zajisté napadne i povrchnímu čtenáři. Jeden rozdíl od Písně o vrbě ovšem je třeba vytknouti; tam byl autor jaksi povídkovější, volil si širší náměty, jež dopouštěly rozměrnější provedení, zde zachovává spíše ráz episod, posbíraných na cestě životní. Drobná pozorování jeho jsou namířena na zjevy všedního života a kresbičky sem spadající mají pak ráz jaksi obecně lidský (Špicl, Červenobílá karkulka, Červ Eduarda Houžvičky, Doktor Magnus). Slabosti a nedostatky těchto lidí, k nimž lze ještě připočísti hrdinu Příhody a Fridolína Kocourka, vyskýtají se stejně u nás, jako jinde. Slabých, tuctových lidí je všude více než silných, a také síla domněnky a víry v tajemné kouzlo, kterým se proslavil doktor Magnus, na konec není než slabostí. — V jiných črtách spisovatel, známý svou hořkou ironií z Konce Hakkenschmidova a z Prosince, staví se určitěji na půdu domácí a stíhá lehkou satirou vady naší společnosti. Literárních hádek a sporů týká se tu črta Šebestián Bouda čili Kam vede roztržitost, kdež autor

snad až nadbytkem a jistě na úkor umělecké ceny práce užil zkušeností z určitých šarvátek literárních. Politických, zejména pak volebních půtek týká se výstižná kresba Chřástal, redaktor, z části pak i Důvěrná schůze, ukazující názorně slabost a jalovost některých mužů, dotlačivších se do popředí politické činnosti. — Co tuto je vadného na jednotlivci, v Životě Herodesově se kárá jako vada naší společnosti vůbec, zvláště naše malátná ústupnost před cizinou a pošetilé škorpilství doma. — Ve dvou črtách zahlíží spisovatel hloub a dál než jinde a dociluje také hlubšího úspěchu. V Setkání pozastavuje se nad smutným zjevem, jak život otupuje vzájemné city dvou přátel z mládí, kteří náhodou se setkavše lhostejně se rozcházejí, aby se snad již nikdy nespatřili. A v Hranici křičí bolest Čecha, po letech se vracejícího do vlasti, nad tím, jak daleko ještě uvnitř země rozpíná se živel cizí, jak dlouho trvá, než cizinec uslyší v Čechách český zvuk. Črta jest účinným, třeba prosaickým pendantem ke krásné básni Nerudově V železničním kupé, ale ovšem je naproti jasné náladě vlastenecké motivace Nerudovy zastřena bolestným smutkem.

Zlatá Venuše, kniha prósy Frant. Langra (nákl. Grosmana a Svobody, str. 185) napovídá již nápisem, že tu jde o děje, vykouzlené žezlem Afroditiným. Autorova Venuše je mocná vládkyně, na niž pěli hymny dávní lyrikové právě tak, jako libretisté moderních oper a operet, staří ovšem z upřímného, takořka živelného nadšení, moderní přisluhovači hudebního umění pak často jen z touhy vyhověti vkusu davů. Langer náleží k těm ctitelům bohyně lásky, kteří zplna uznávají vznešenost jejího majestátu a všévládnost její pravice, ať kyne prostým mužům, ať čistým ženám, ať řemeslným služkám jejím. V několika črtách zňázorňuje hlad mužů po ženách, při čemž jde mu jen o smyslnou touhu, na niž pohlíží jako na nutný důsledek zákonů přirodních. Připomíná tu poněkud onoho besedníka z Platonova Symposia, který žertovně vykládá, jak obě pohlaví vznikla rozdělením prvotního těla jednotného; proto prý oddělené polovice po sobě tak touží. V rozličných variacích vyskýtá se tato motivace v črtách Hlad, Pohřbivač mrtvol, Krysař a holky, Šedivý den. — V Loži čtyřandělíčkovém spisovatel odbočil poněkud na pole jiné. Postavil proti sobě dva bratry, z nichž jeden, tělem obr, vyniká právě jen tělesnou silou, kdežto druhý, muž velkého světa, jest zjemněn aristokratickou kulturou. Oba si vybrali po ženě k vlastní povaze příhodné. Katastrofa nadešla, když silák sáhl po milence bratrově.

V dalších obrázcích povznáší se smyslný vztah mužů k ženám, o němž se svrchu stala zmínka, k ušlechtilejší, ideálnější touze, založené na jakési podmanivé lásce ke zvláštnímu, osobitému krásnu, jež se vtěluje v postavě některých žen. Zejména ze života umělců bývá touha ta známa. Vyvinutá vnímavost, bystrý smysl pro formu a její podrobnosti vysvětluje onu touhu, jež odolává pouhé tělesnosti a vítězí nad ní. Sem náleží obrázek Ruce a druhý díl povídky O nešťastném a šťastném umělci. V obou případech spisovatel užil také širšího podkladu dějového a formy rámcové, příhodné k ovzduší, vzdálenému všední skutečnosti. Ideové pojítko knihy vyvrcholuje se

v Panně Kláře. Čistota ženy, vznešenost panenství oslavuje se v pravém, nejvyšším úkolu jeho — v zdravém, požehnaném mateřství. Tak Zlatá Venuše vyznívá ladným souzvukem, tím příjemnějším, že jest také umělecky nejsilnější. — Obrázky Langrovy, promítané do různých, vzdálených dob a míst a utíkající z šedé všednosti skutečného života, probouzejí důvěru v tvůrčí sílu autorovu. Také sloh má spisovatel celkem již svůj. Obraz »paže od ramenou nořily se zešatů« (str. 21.) je nesprávný. Rčení »pracovati *na* pra*cech*« (str. 105) je chybné.

Plnou rukou do současných poměrů našich sáhl A. Sova v novém románě svém *Tómu Bojarovi* (nákl. Hejdy a Tučka, str. 403). Spisovatel zašel si pro látku do svého rodného kraje. Seznamujíce se s dějištěm jeho, bezděky si vzpomenete starších veršů jeho:

»Přec jsou jen chudé Táborské ty kraje,
však mám je rád až k smrti neskonale . . .
jsou města malá, zapadlá a skrytá
pod lesy mhavými, kde soumrak dýmá,
cimbuří hradů sbořených tě vítá
a sláva Žižky v každém koutě dřímá.«

Tím nápadněji však odráží se od bývalé slávy, od bývalého vzruchu a nadšení dob husitských duševní mrtvo doby, kdy se ujímá správy svého statku hrdina románu Tóma Bojar. »Rodina Bojarů byla rodina snílků, krásných, neenergických lidí«. Ty vlastnosti má také mladší bratr Tómův Oskar, oddávající se hudebnímu skladatelství, ale vždy nerozhodný, je-li na pravé cestě či ne, hned bezradný, hned zas smělými plány oplývající. Za to v Tómovi se téměř vybíjí utajovaná a z několika pokolení nashromážděná energie předků. Silná vůle a rázná rozhodnost a pohotovost k činům bystře promyšleným jest hybnou pákou jeho života v soukromí i na veřejnosti. Pokládáť Tóma za svou povinnost nežíti jen sobě a svému statku, který ostatně v krátké době platně zvelebil, nýbrž pečovati také o vůkolní lid. Snaží se probouzet duševně své drobné sousedstvo rolnické a posilňovati je hospodářsky. Pokládá to za svou povinnost tím spíše, že kraj jest prostoupen majetkem velkostatkářským, jehož držitelé ode dávna v obou směrech působili na lid neblaze. Zdá se mu, že by mohl okolnímu lidu zvláště prospěti, kdyby byl jeho říšským poslancem. Když se tedy uprázdní mandát, ohlásí svou kandidaturu jakožto zastance směru pokrokového a demokratického. Z ostatních kandidátů někteří nevýznamní záhy ustoupí, ale se vší výzbrojí horečné agitace postaví se do boje proti Bojarovi doktor Petrich, bývalý spolužák Tómův, nyní stoupenec směru klerikálního a chráněnec velkostatků. Za Petricha bojuje kněžstvo veškerého okresu a pomáhá mu nejbližší sousedka Tómova paní z Rossbachu, jejíž dcera Gita, krásná, rozmarná »vosková panenka«, posud ráda vídala Bojara, který již počal také mysliti na trvalé spojení s rodinou Rossbachovou. Staré šlechtičně vlévá odpor proti svobodomyslnému Tómovi agilní, podnikavý a neústupný farář Theodorik. Rozvine se úporný, houževnatý boj volební. Udávají a rozpřádají se hesla proti heslům, rozvíjejí se programy, znázorňují se vážné snahy i stranické pletichářství. Autor věnoval obrazu agitačního a volebního boje spolu

s exposicí románu dobrou třetinu knihy. Měl tu zajisté — je to patrno z překvapující věrnosti a živoucí plastiky, s kterou kreslí figurky i rušné výjevy voličské — před očima skutečné vzory, takže mohl pracovati o těchto stránkách s přesností přímo dokumentární. Odtud tato plnost a obsáhlost líčení, jež právě již vyčerpává možnou míru, odtud také dojem pravdivosti, kterým působí tato část románu.

Při volbě zvítězí Petrich, Bojar zůstane v menšině a odnáší si z voleb jenom hlubší poznání lidu a jeho místních vůdců, uvědomí si, kterým způsobem nutno dále pracovati, aby bylo s trvalým prospěchem lidu i národa. Poslaneckou volbou jest také vyčerpán politický podklad románu, ne sice úplně, neboť spisovatel stopuje i dále rozvoj ideí a snah tu Petrichových, tu Bojarových, ale přece tou měrou, že politika dále zůstává živlem podružným. Vrchu potom nabývají osobní, soukromé zájmy Bojarovy, jež jsou hlavním předmětem románu. Že při tom zájmy ty jsou v stálé souvislosti s otázkami veřejnými, plyne ovšem z povahy tohoto hrdiny románového. — Volbami přetrhne se posléze nadobro přátelství Gitino s Tómou, Gita se provdá za lehkomyslného, útratného nadporučíka Maxa, který se jí záhy ukáže v pravé, nicotné podstatě, její panství zabřídá většími a většími dluhy v tíseň den co den rostoucí. Také Bojar se ožení, jaksi náhle obnoví styky se vzdálenou příbuznou Ernou, dívkou, již osamělost ve světě, náležité vzdělání i tělesná, sportem vycvičená otužilost učinily energickou, ráznou a prostou vší romantické sentimentálnosti. Paní Erna záhy projevuje dobrý smysl pro hospodářství a opravdovou péči o veškeren dům. Tóma pouští se po jejím boku s novou chutí do práce, také osvětná práce po kraji více ho těší a za změněných poměrů má větší úspěch. Poslanec Petrich totiž měně svou taktiku i charakter nepořídí ničeho z toho, co sliboval, a pozbývá důvěry značné části voličstva. A klerikálům kazí půdu farář Theodorik, ne sice znechucením zásad, jak by bylo logicky žádoucno, ale osobní převráceností a vášnivým vzplanutím lásky ku paní Gitě, která zatím ovdověla. Rozvoj a zdravý, cíle vědomý postup ušlechtilého demokratismu na straně Bojarově a stálé klesání, až pak i konečný neodvratný pád přežilého feudalismu s průvodem živlů, jež mu odedávna sloužily — toť v podstatě tresť dalších částí Sovova románu. Boj těchto dvou principů jest sice veden nerovnými silami, ale nerovnost ta jest jen důsledkem praemis dostatečně vysvětlených a zdůvodněných — nejeví se nám tedy vadou. Spisovatel oživil a spestřil boj ten prvky ryze románovými, totiž soukromými vztahy vrtkavé, nerozhodné, ženských úspěchů chtivé paní Gity ku pevnému, prozíravému Bojarovi a jeho choti. Boj se vystupňuje nastalou katastrofou jmění Rossbachovského, jehož držitelem stane se Bojar, a paní Gita hyne nearistokraticky, nikoli však pravdě nepodobně, zardousena jsouc vlastními psy. Autor pomáhá sympathickým zásadám k vítězství a znázorňuje, jak Bojar také po vítězství důsledně provádí své ideje. Nehromadiť majetku ve svých rukou, nýbrž odstupuje jej ze značné části spolehlivým mužům jiným, »aby mohli silnější kvésti«. Neboť »silný nemusí býti zištný, nemusí poškozovat jiných«. A Bojar »šel, jako dosud, rovně za svou prací a myšlenkou«.

Ze závěru spisovatelova jde jasně na jevo, kterou vůdčí myšlenku román sleduje přes to, že nikterak není z románů thematických, nejsa psán proto, aby osvětlil jakoukoli theorii spisovatelovu. Práce, řádná práce každého jednotlivce — toť jest, čeho je našemu národu nade vše potřebí. »Všecko ostatní jest dým, velký dým. Nad zbouřené vlny evropské politiky různých velkých národů, nade vše mocnější je *vnitřní důsledná práce ve vlastním lidu.* Ona určí naši sílu uvnitř, expansi na venek a poměr k ostatním národům zde i v cizině. Připravujeme půdu jiným, silnějším, než jsme byli my.« — Myšlenka zajisté pěkná a zde tím sympathičtější, že plyne z rozvitého a úměrně složitého děje přirozeně, beze všeho násilí a strojenosti. Sovův román má vedle hlavních osob řadu pevných, života schopných figurek, jejich povahy a příběhy účinně posilují hlavní osnovu, z níž vynikají pečlivou, detailní povahokresbou zejména postavy Tómova a Gitina. Vyroste z naší půdy, zabývá se přítomným životem naším a otázkami, významnými pro všechen národ. Září z něho vroucí láska umělcova k rodné půdě, upřímná touha prospěti svou hřivnou národnímu celku. Čtoucí se mu proto poddává ochotně, tím ochotněji, že dílo má také všecky rysy pravého umění.

F. V. Vykoukal.

Z nejmladší původní poesie.

Leží přede mnou čtyry knížky básnické, vyšlé v poslední době. Dvě z nich jsou vůbec prvotiny, jeden z autorů vydal již jednu sbírku básní, a jeden má za sebou desetiletou karrieru spisovatelskou. A přece jest tolik shodných známek, které charakterisují netoliko tyto čtyry zjevy, ale i celou nejmladší produkci. V nové, rodící se generaci básnické jeví se bezradná směsice dojmů z několika předních našich mistrů. Působí tu na jedné straně Machar z prvního lyrického období, na druhé straně zase kontemplativní živly z Březiny, Sovy, básníků kupících se kolem »Moderní revue« a kolem »Noviny«. Jako dříve všichni debutanti se snažili docíliti zářného modelu tvůrčího ducha Jaroslava Vrchlického, právě tak nyní jeví se patrný vliv autorů shora jmenovaných na celou literaturu.

Jeden moment při všech skoro debutech je však příznačný a zároveň dosti smutný. Probíráme-li se začátečnickými knihami poslední doby, můžeme snadno konstatovati velikou dávku vědomé nezodpovědnosti, s jakou se posílají nové plody do světa.

Posuzování samého debutu, nebo vůbec knihy na počátku karriery spisovatelské, je vezdy zajímavé; neboť jest nám v podstatě rozhodovati a vycítiti, pokud jest v autoru opravdového intelektu, zda má takovou hlubokou básnickou intuici, aby se mohl pustiti v boj na literárním kolbišti. Proto také pravidelně začátečníkům věnuje se v kritice velká péče, a posouzení se děje s plným vědomím, že jest to debut. Bohužel v posledních dvou letech vyšlo málo knih debutních, o nichž by se byla kritika vyjářila poctivě příznivě. Byly to jen sbírky V. Martinka, J. Schmidta a knížka J. Zachara, o níž se pak ukázalo, že jest prací Em. šl. z Lešehradu. Ostatek byl kritikou skoro šmahem odkázán do literárního ústraní.

Naše čtyry knížky shrnují v sobě vše, co chybného a nedostatečného se jevívá v naší mladé tvorbě. Erotika, badání o Bohu, moment sociální. Toť tři základní hesla napsaná na štítu. Hesla nenová, nikterak také nově stylisovaná.

Zdeněk Knittl skládá své city do úzkého svazečku s ohavnou bronzovanou obálkou. (Zdeněk Knittl: Momenty. Intimní lyrika. 1907—1910. Nakl. družstvo Máje.) Ozdobuje tenký ten svazeček svou podobiznou. Stojí tu s dlouhým, na zad sčesaným vlasem, ve frakovém úboru, v pečlivém postoji, s knihou v ruce. A jak uměle připravený vypadá svým zevnějškem na fotografii, tak násilně nucenou posu má duševně v básních, které vyplňují 72 stránky jeho knihy. Rozděluje tu tvorbu na tři oddíly, pod určité názvy, ale zařazuje do nich jen tak, co mu náhodou přišlo pod ruku. Není tu systému, není tu uvědomění určitého poetického cíle, jest to prostě jen shrnutí několika nahodile vzniklých básní. A mezi nimi jest ještě velké procento těch, které mají veškeré známky násilné posy. Jen připomínám na příklad báseň nadepsanou »Při zprávě o smrti Svatopluka Čecha«, »Meditace štědrovečerní« atd.

Druhý oddíl má řešiti poměr k Bohu. Byly-li básně první slabé, zůstávají piecy zařazené tuto pouhými rýmovačkami několika stereotypních vět pochybovačnosti a hledání klidu v Bohu a pochopení jeho. Třetí pak oddíl je pro p. Knittla nejcharakterističtější, má probuzenecký nadpis »Jen pro Miladu«. Ve všech tu básních studeně, bez vroucího citu znovu a znovu se rýmuje motto o Miladě z Dalibora, dokazuje se prázdnými slovy láska, ta obyčejná, kvintánská láska bez důvodu. K tomu pak naivnímu vzletu připojuje se taktéž naivní interpretace slovní. Jako příklad cituji drobnost jednu, zvanou Improvisace:

Co bez Tvé duše krása Tvá by byla?
Nic.
A nebyla bys mně pak tolik milá
víc.
Čím bez Tvé krásy duše Tvá by byla?
Vším.
A že bys byla mně pak stejně milá,
vím!

A v této tonině pohybují se básně veškery. Knížka páně Knittlova bude míti cenu pro slečnu Miladu, která jest tu opěvána, pro několik účastníků tanečních hodin, kteří zde najdou naivní verše na vějíř, ale významu literárního nebude mít nikdy. Snad na to ani neaspirovala, ale pak měla zůstati v rukopise.

Sešitek básní Aloise Pazdery *Ztlumené akkordy* (Verše intimní a lethargické. V Pelhřimově. Nákl. spisovatele.) Činí jaksi již přechod. Zatím co mohli bychom usouditi, že na pana Knittla působila jen erotika nejpozději let šedesátých, u p. Pazdery jest patrno, že čte autory nejmodernější. Jest to patrno na thematech zhuštěnějších a na výběru forem. Nalézáme tu i pokusy o složitější formy básnické, ghazel, rondel, rispetti a podobně. Zdá se, že p. Pazderovi schází možnost se rozepsati, že nedostává se mu v plné míře statečnosti k hlubšímu studiu. Nelze říci, že by knížka jeho byla veskrze-

slabá, jest ale všude neukončená. Všude patrno, že měl autor cosi na mysli, seč nebyl, že nahodil na papír veršíky, jak zachytil je ve své paměti, ale není tu opravdové hloubky, posvěcení básnického. Proto některé básně působí velmi rušivě vedle jiných velmi lehce se čtoucích a zajímavých. — Knížka má trestuhodnou úpravu.

Pan V. Křemen ve své knize *Z úhoru duše*, skvěle vypravené Dělnickou tiskárnou, se domýšlí, že moderní báseň spočívá v sestavování effektních slov do řádků, které pak mnohdy postrádají vlastního hlubšího smyslu. Pan Křemen dožaduje se, aby se »nesoudilo suše«, dal vysvětliti čtenářstvu p. V. Stachem vše, co hodlal a zamýšlel. Však ani tato informační předmluva nevyvolá při čtení básní ty dojmy, které jsou v ní tvrzeny. Březina, Sova, Machar, Bezruč, Hlaváček, Karásek a co tu ještě jiných ve směsici pestré jak formou, tak myšlenkami. Moderní život se mu hnusí ve všech směrech, není na čem utkvěti. Není to příležitost, blaesovanost, jest to tragický stav negace, popírání všeho. Pan Křemen však dává si co nejvíce záležeti na pevnosti formy, chce podati básně jednolité rythmicky a daří se mu to, pokud nezabíhá do záhadných výrazů. Najde-li si více pochopení pro život a svět, bude jeho oznamovaná druhá knížka dražší a kompaktnější. (Ona malajská forma zdá se, že se nazývá pantoum a ne pantomu.)

Že mezi debutanty píši i o Arnoštu Czechovi z Czechenherzů, je zcela oprávněno. Jeho poslední knížka *Erotovy úsměvy* (nákladem O. Janáčka) dokazuje, že za deset let své činnosti literární nedostal se ani o stupeň výše, že nepostoupil v tvorbě ani v obsahu. Není velkého rozdílu mezi jeho erotikou a erotikou páně Knittlovou. Chvílemi probleskne hbitý verš, zableskne pěkný obrat, smělejší myšlenka, ale vše opět se skloní do jednotné nehybné hladiny stereotypních jeho veršů, které mají tak málo obsahu a taktéž poměrně málo krásy formové. Nepřináší nic nového, ani pokrok, ani úpadek. Pan z Czechenherzů jest od roku 1902, kdy vydal »Snivou lásku«, první svou knihu veršů, v mrtvém bodě.

Vojt. Kr. Blahník.

Z literatury dramatické.

Maurice Maeterlinck. Analytická studie. Napsal V. Tille. Vyšlo ve Sbírce přednášek a rozprav v serii V. (Výbor lidových přednášek c. k. české university v Praze. Čís. 9. S podobiznou.) Cena 9 K.

Pátá serie Ottovy Sbírky přednášek a rozprav přinesla již dvě cenné publikace divadelní. Jsou to prof. dr. Zd. Nejedlého Zpěvohry Smetanovy a prof. dr. Jos. Janko Shakespeare, jeho život a dílo. Nyní vyšla v téže sbírce obsažná publikace univ. profesora a divadelního kritika V. Tille *Maurice Maeterlinck.* Je to výsledek přednášek, konaných v extensi české university v letech 1905 a 1910. Autor sleduje podrobně Maeterlinckův vývoj filosofického názoru, jak se jeví postupně v jeho dílech, analysuje tvorbu básnikovu a celkový svůj názor shrnuje v ostře črtaném závěru. Pos-

simism, optimism i pantheism Maeterlinckův a jeho literární vývoj vyličuje autor stejně důkladně a formou přístupnou jako provádí rozbor dramat a děl básníkových. Práce Tilleho opravuje v nejedné věci i knihy pomocné literatury; neboť Tille pročetl dosti nepřístupnou cizí literaturu časopiseckou i knižní, čímž získal intimnější názor, jak sám dí, na duševní rozvití Maeterlinckovo. Proto také literární činnost básníkova je v přítomné knize pokud možno přesně datována, zejména pokud se týče první periody Maeterlinckova tvoření. Práce Tilleho obsahuje též obšírný seznam Maeterlinckových prací literárních, mnohem obšírnější nežli všecky dosud vydané, dále seznam překladů do češtiny i cizích jazyků a posléze soupis studií a článkův o Maeterlinckovi. Přátelé divadla i literatury sáhnou jistě se zájmem po této cenné publikaci. *K. Čv.*

Hudební rozhledy.

Koncerty.

(Česká Filharmonie. — Spolek pro komorní hudbu. — Spolek pro pěstování písně. — Umělecká Beseda. — Hlahol. — Jednotlivé koncerty.)

Česká Filharmonie pořádala v tomto roce obvyklé nedělní koncerty v Plodinové burse. Vedle každoročního provedení Dvořákových Slovanských tancův a únorové oslavy Wagnerovy byly zajímavy dva koncerty, francouzských a ruských autorů. Na prvém z nich provedeny V. d'Indyho Symfonie B dur, C. Francka Rédemption a C. Debussyho Iberia. Nejpříznivěji působila symfonie d'Indyho vkusně umírněným modernismem, kdežto práce Debussyho odpuzovala affektovanou snahou po zvukových effektech. C. Francka Rédemption byla konservativnějším elementem uprostřed francouzské moderny. Z ruských novinek byla stěžejním bodem velká Rachmaninova symfonie z E moll, která nemá v sobě harmonických rafinovaností zmíněných francouzských autorů, poutá však jak obsahem tak formou, zachovávajíc většinou ruský kolorit. Čajkovského suita C dur op. 53 byla svěžím a vtipným kaleidoskopem, kdežto Ljadov v »Začarovaném jezeru« nevybočil v ničem z konvenčních mezí báchorkové hudby. — Jako každoročně provádí se i letos cyklus Beethovenových symfonií.

Řádné koncerty *Spolku pro komorní hudbu* mimo České kvartetto, které takřka se stále stoupající dokonalostí hrálo kvartetta Borodinův, Dvořákův (C), klavírní Fibichův a klavírní kvintett Sindingův, hostily pařížskou pěvkyni Yvonnu de Trévillle, která se ve virtuosních piecách koloraturních v samostatném koncertě podzimním příznivěji uvedla, než nyní ve francouzských klassicích 17. stol., a pí. H. šl. Lopuskou, která hrála již v letošní saisoně v. koncertech Filharmonických. Ani tenkráte ani nyní nezanechala hra její hlubšího dojmu, neboť jí schází pravá vervní hudebnost. V třetím koncertě hrálo Ševčíkovo kvartetto Haydena D. a Čajkovského F. Mimo to opakován za účasti pp. Lišky a Fingerlanda Schönbergův sextett

na Dehmelovu báseň »Zjasněná noc«, jenž původně byl proveden na večeru Mladé Vídně. Schönbergovo dílo patří k nejradostnějším výsledkům současného umění; ono spojuje s krajně moderními výrazovými prostředky ryzí obsah, v němž chvěje se celá duše, a proto nalezlo tolik ohlasu i ve vrstvách širších. Ševčíkovo kvartetto podalo v něm výkon znamenitý.

V mimořádných koncertech téhož spolku uvítali jsme s upřímnou radostí dokonalou dvojici Eug. Ysaye (housle) a R. Pugna (klavír). Lonský jejich večer sonatový byl z vrcholných v celé saisoně. A bude tak jistě i letos. Nejvýše obsahem i provedením stála Beethovenova c-moll sonata. Bachova sonata nevzbudila širšího ohlasu, neboť není již dnešnímu posluchači tak blízkou jako sonaty pro solové housle téhož autora (z nichž nejznámější jest často hraná Ciaconna) a práce Saint-Saënsova čišela jako obyčejně prázdnotou. Bylo věru litovati, že tak vzácné síly plýtvaly na ni svou energii. Souhra Ysayova a Pugnova v celku i v jednotlivostech jest tak úchvatná, že nemá snad dnes sobě rovné. — Cellista A. Barjanský měl letos těžké postavení po zjevu tak fenomenálním, jako byl loni Pablo Casals. Hrál také Bacha pro solové cello, Beethovenovu sonatu D a Brahmsovu z e-moll. Nedosáhl ovšem svého předchůdce, ale temperamentní hrou docílil čestného úspěchu. Pianista Artur Schnabl, osvědčený interpret Schubertův, hrál tentokráte na koncerním podiu málo se vyskytující rozkošné Schumannovy Davidsbündlertänze op. 6 s tak dokonalou vyciselovaností a rozmanitou charakteristikou, že rozsáhlá skladba se zdála býti jen rozkošnou chvílí.

O dvou oslavných večerech *Umělecké Besedy* u příležitostí 40. narozenin Vít. Nováka psal jsem v čísle minulém. Táž korporace pořádala zajímavý večer mladé hudební Vídně, z níž nejpozoruhodnější byl výše zmíněný Schönbergův sextett a písně Fr. Schreckera. O Korngoldovi zmínil jsem se při referátu jeho baletní pantomimy Sněhulák.

Spolek pro pěstování písně, jenž zasloužil by více pozornosti a účasti našeho obecenstva a na němž se žádají bez ohledu na jeho skrovné finanční prostředky velké úkoly, zahájil 3. správní rok večerem ruských autorů (Čajkovský, Arenský, Rachmaninov, Grečaninov a Dargomyžský), jenž měl býti doplňkem večera novoruské školy. Jeho pořad byl, až na Dargomyžského, jenž do této skupiny nikterak nepatří, vhodně volen. Provedení, jež svěřeno bylo sl. A. Hesse z Petrohradu, nebylo však dosti uspokojující. Interpretka, ač vládne pěkným materialem, nedovedla zapříti germánský původ a nepřiblížila se v ničem měkké snivosti a náladovosti slovanské hudby.

S radostí konstatujeme, že poslední koncert *Hlaholu* značně předčil produkci prosincovou. Dvě ballady Novákovy op. 19, nejcennější číslo pořadu, Stabat mater J. B. Foerstra, dílo ušlechtilého eklekticismu a Fibichova Meluzina trpící barokním textem Kinklovy básně, provedeny vesměs s průvodem Filharmonie řízením sbormistra A. Piskáčka intonačně pevně a v působivém odstínění.

Jan Kubelík měl svůj každoroční koncert v lednu. Jeho technická souverenita, v níž nemá soupeře, byla přečasto již oceněna;

zdokonalení jeho v přednesu klassických skladeb uplatnilo se tentokráte v Tartiniho Ďáblově trylku a Bachově Ciaconně. Že vedle takových skladeb hrál také Vieuxtempsa, lze vysvětliti snad jen snahou vyjíti též vstříc širšímu publiku, jehož bývá vždy většina. — *Pěvecké sdružení pražských učitelů* podalo v koncertu, v němž zastoupena různá čelná jména literatury sborové, důkaz, že pod vedením vzorného svého dirigenta Spilky spěje k metám vyšším a vyšším. — *Spojené orchestry* »Hudební jednoty posluchačů vysokých škol« a »Symfonického orchestru« vystoupily poprvé společně na veřejnost pod vedením K. Nedbala. Program byl veskrze český (Smetana Karneval a Česká píseň, Dvořák Serenada E, Fibich Ouvertura k Blaníku a Foerster Mé mládí) a pilně nastudován. Nebylo ovšem dosud docíleno takových výsledků, jakých dodělalo se již Orchestrální sdružení, mající převahu delším trváním a osobou dirigenta Ostrčila. Vrcholem večera byla ovšem Dvořákova Serenada, jejíž nevyčerpatelné zdroje krás, ač provedení její bylo poměrně nejslabší, zvítězily zas, jako vždy, na celé čáře.

Na oslavu 50. narozenin skladatele *J. B. Foerstra* pořádán byl zvláštním komitétem koncert z jeho skladeb. Nejcennější jest pro mne suita »ze Shakespeara« karakterisující ve 4 větách čtyry tak odlišné postavy ženské anglického básníka: Perditu, Violu, Lady Mackbeth a Kateřinu. Symfonický obraz Mé mládí oplývá břitkou rhytmikou a svěží náladou. Méně významnou jest příležitostná hudba Legenda o štěstí a neobyčejně prázdně vyzněly písně, ačkoli pí. Strettiová jest inteligentní interpretkou a věnovala jim všechny své nejlepší síly. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Poražení. Aktovka. Napsal V. Dyk. — Z čista jasna. Dva akty. Napsal Victor Margueritte. — Kontesa Micl. Aktovka. Napsal Arthur Schnitzler. — Begův samoores. Hra o třech dějstvích. Napsal K. M. Čapek.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Habada a Jordán. Veselohra o třech dějstvích. Napsal V. Štech.

Viktor Dyk napsal trilogii Revoluce, jejíž první díl zřeli jsme na Městském divadle Král. Vinohradů pod názvem *Ranní ropucha*, druhý díl Figaro četli jsme v Květech a nyní Národní divadlo v Praze vypravilo třetí část, aktovku *Poražení.* Autor líčí v ní scénu z r. 1793. Dva šlechtici a dvě šlechtičny očekávají ve vězení soud revolučního tribunálu, jenž nevyzní asi jinak než na smrt. Zdálo by se, že v takových okamžicích myslí se na jiné věci, než na milostné úspěchy. Ale Dykovu chevalieru Grassetovi, jemuž štěstí v lásce nebylo příznivo, nelze se diviti, že v poslední chvíli zoufale sází vše na jedinou kartu — a prohrává. Šťastnější jeho sok opět odchází jako vítěz. Uvážíme-li též povýšenost a posérství tehdejší šlechty, zapudíme všecky námitky, jež se dostavují mimoděk, sledujeme-li jinak účinnou a jemnou hru Dykovu. Hráno bylo zdařile.

Doplňkem večera byla dvouaktovka Victora Margueritta *Z čista jasna*, připomínající námětem Rudou záclonu d'Aurevillyho. Nevěra manželská hraje hlavní úlohu. Hra ničím zvláštním nevyniká, ale také není příčiny, nad ní se pohoršovati.

Příštího večera přidána byla k těmto aktovkám Schnitzlerova *Kontesa Mici*, v níž nově obsazeny byly úlohy Mici (dříve pí. Bennoniová) a jejího svůdce (dříve p. Seifert), totiž pí. Naskovou a p. Schlaghammrem, jenž opětně předvedl rázovitou postavičku z galerie svých uhlazených, obstarožních elegánů. Pí. Naskové zdařily se nejlépe tóny impertinentní, jež stejně dobře zněly v Čapkově hře *Begův samokres*, kde zvláště měla příležitost uplatniti jízlivost a jedovatost šlechtické dámy.

Begův samokres možno nazvati plodem pozdního naturalismu divadelního. Okázalá drastičnost a bizarrnost jak ve volbě slov, postav, mluvy i výjevů, v nichž si K. M. Čapek jako romanopisec a novelista libuje, vynikají na scéně přílišně, a způsobují, že jednotlivosti podružné vystupují na úkor celku.

Hra omezuje se skoro úplně na vnějškové srážky a projevy, kdežto bychom chtěli trochu také nahlédnouti do koutku duší, kde se krčí aspoň trochu jemnosti.

Přes to však, že spisovatel přímo se brodí v naturalismu, jemuž oprávněnosti na divadle neupírám, právě jako jinému směru, má hra romantický děj, značně upomínající na Marlittovou.

Hospodářský správce na zadluženém panství dohasínajícího rodu šlechtického, poloněmeckého, poločeského, vrátí se z Bosny (1878), kdež se vyznamenal jako záložní nadporučík. Je však tělem duší sedlák, a nemůže se již dočkat, až svlékne stejnokroj, aby se mohl zase »snoubiti s hroudou«. Sestra svobodné majitelky panství okouzlí správce, a ten ji pojme za ženu. Choť správcova však horuje pro život v ovzduší důstojnickém, a přijala ruku správcovu jen proto, že správce mohl by se státi hejtmanem, kdyby se mu dostalo svolen k přestoupení do činné služby. Tomu však je na závodu kulka v těle správcově, již mu byl vstřelil vůdce povstalců, beg Ismail. Žena naléhá na správce, aby se dal operovati, a když správce odmítne, vyčte mu, že prý ji podvedl, zatajiv jí, že nemůže se státi činným důstojníkem. Dojde k slovní potýčce, při níž se žena správcova tak rozčilí, že potratí. Správce jede pro lékaře, při šílené jízdě spadne s vozu, ale mnoho si neublíží. Za to však kulka, jež vykonala delší cestu tělem správcovým, dostala se až pod kůži, takže lze ji snadno vyjmouti. Správce se však tím netěší; neboť na smír s chotí, z níž se stala jeho zapřísahlá nepřítelkyně, není ani pomyšlení. A tu hrdina bosenský sáhne po pistoli, samokresu, jejž ukořistil begovi, nabije do ní kulku, lékařem z těla vyňatou, a chystá se k sebevraždě. V poslední chvíli přitápe oslepla jeho švakrová, jež jej tajně miluje, a snaží se jej přemluviti k životu. Když se jí to nedaří, chce vyrvati mu samokres. Vyjde rána a správce padne mrtev.

Dlužno podotknouti, že na samokresu vzácné práce je zaříkávací průpovídka Iblisova (ďáblova), jež každému věští smrt, kdo ukořistí samokres takto poznamenaný. Tedy osudem předurčený

skon! Vskutku také správce, než nabije, ptá se: Osud či moje vina? A pozorný divák jistě v duchu odpovídá: Ne osud, ale tvá vina. Znal jsi dobře zámecké slečny, mohl jsi viděti, že se důstojnická dcera pro tebe, venkovana od kosti, nehodí.

Narážky na osudovost a pak ryze náhodná smrt výstřelem (nikdo neví, čí vinou vyšla rána) dosti podivně dělají se v naturalistické hře, ač nestotožňuji se s názorem, že psychologicky je neodůvodněna smrt správcova. Voják, jenž bil se hrdinně s povstalci, prý není tak citliv. Výtka ta je lichá; neboť právě hrdinové bývají nejcitlivější.

Begův samokres po Magdaleně Dr. P. Starého, je, tuším, první české drama s ovzduším vojenským. Čapek správně postřehl, že pro dramatiky jest v poměru armády k českému životu ještě velmi mnoho vděčné látky. Arci bylo by žádoucno, aby pro drama voleny byly motivy výhradně dramatické a také aby dramaticky byly spracovány. Práce Čapkova jest i při jednotlivých pohnutých scénách rázu veskrze novellistického a trpí mimo to i tím, že používá příliš mnoho motivů »silných«, jež na jevišti dvojnásob krutě vystupují. Scénicky je hra Čapkova dosti obratně pracována a za pečlivé režie Kvapilovy nejedna scéna neminula se s účinem.

Správce hrál sytě p. Matějovský, jenž dobře zdůraznil venkovskost správcovu i jeho shroucení v aktě posledním. Pí. Dostálová tklivě sehrála slepnoucí šlechtickou dcerku, milující beznadějně správce, a pí. Hübnerová byla v úloze staré služky nepostrádatelným mobilářem schudlého zámečku. Že p. Schlaghammer (švakr správcův) zahraje životně důstojnickou figurku, bylo lze předem očekávati.

Na Městském divadle Král. Vinohradů sehrána byla nová práce řed. V. Štecha *Habada a Jordán*, veselohra z učitelského života. Bylo by velmi snadno srovnávati veselohru Štechovu s Ernstovým Flachsmannem vychovatelem, kdybychom si neuvědomili, že poměry v obecném školství u nás i v Německu jsou skoro na vlas stejny a že není divu, sáhnou-li dva spisovatelé do téhož ústředí, přesně ohraničeného, že zachytí podobné postavy a situace. Přece však příliš se vtírá shodnost schematů postav ve veselohře Ernstově i Štechově. Arci v Ernstově veselohře jde o spor mezi slepou poslušností, jíž vyžaduje Flachsmann, a paedagogickou schopností, jíž se honosí Fleming. Ve Štěchově veselohře jde o srážku bezcharakternosti a šlechetnosti. A kdežto ve Flachsmannovi vychovateli vítězí paedagogický talent, v *Habadovi a Jordánovi* se vše po česku ututlá. Veselohra Štechova je psána s obvyklou jeho scénickou obratností; jenom trochu dlouhé výklady o trampotách venkovských učitelů vadily spádu děje. Režii hry měl spisovatel. Pořídil do hry sborovnu, že ve skutečné škole, právě vysvěcené, by ji sotva pohledal. Politura na nábytku leskla se tak, že herci v ní se odráželi jako v zrcadle. A všichni chodili jak z modních žurnálů. Autor přece zná z vlastní zkušenosti ty »útulné sborovny«. Proč tedy ten lesk?

Karel Čvančara.

Opera.

(Poupě. — Sněhulák. — Kdybych byl králem. — Bratříčku můj. — Sultánova nevěsta.)

Poupě, komická zpěvohra o 1 jednání dle komedie F. X. Svobody. Hudbu složil O. Ostrčil.

Otakar Ostrčil je bez odporu z nejzajímavějších profilů mladší současné hudební produkce. Po svém učiteli Zd. Fibichovi zdědil oba význačné rysy jeho: formální vyspělost a intelligentní pronikání subtilných subjektivných momentů. »Poupě« jest třetí jeho dramatická práce. »Vlasty skon« a »Kunalovy oči« provedlo Nár. divadlo v letech minulých. »Poupětem« zabočil Ostrčil na zcela novou dráhu. V jmenovaných dvou pracích byl mu hlavním vzorem Zd. Fibich a také zvolené historické látky nedopouštěly valně se uchýlit od tradicionelní formy wagnerovského hudebního dramatu.

Tentokráte však volba látky znamená energický obrat na cesty nové. Bylo to po prvé, kdy u nás za libreto zvolena prosou psaná komedie, až na malé škrty zcela v původním rozsahu ponechaná. A k tomu ještě práce F. X. Svobody, která usilovně tíhne k realismu, která každým slovem chce býti co nejživotnější, chce podati nejvěrnější obraz malého venkovského ústředí s tou trochou poesie a notnou dosí všednosti.

A tu počíná pro zhudebnění kámen úrazu. Nehledíme-li ani k velkým obtížím, jež bylo překonati skladateli vzhledem k rhytmické stránce deklamace, podmíněné přirozeným tokem originálního textu, který se zhudebněním ovšem nikdy nepočítal, přichází snaha po naprosto realistické opeře do neřešitelného konfliktu s podstatou hudby samé. Opera nebyla nikdy a nebude útvarem přirozeným a chtíti stupňovati realistický výraz stále víc a více, znamená prostě zabíjeti ji. Přese všechny snahy moderní doby, dokázati opak, zůstane přece hudba vždy výhradně mluvčím citu a nálady.

Extrem toho, uzavřená čísla starých italských i francouzských oper, byl odstraněn pozdějším vývojem, který vyvrcholil v reformních snahách Wagnerových, ale tím zároveň dána mez, která překročena býti nesmí, má-li opera zůstati vůbec operou. K docílení toho může přispěti volba vhodné látky a pak potence skladatelova, stmelit ariosní partie s deklamací v organický celek.

V naší novince jsou to mezihry orchestrové, hlavně pak scéna, v níž vzpomíná Kučina na úmrtí své matky, kde poznovu se uplatnil jemný lyrický talent Ostrčilův, často již oceněný. Že ovšem zhudebnění hovorův o organisaci dělnictva nemůže se potkati s úspěchem, je samozřejmo. Nešťastna jest tedy volba látky, jak zdařilé partie pro hudbu se hodící jasně dokazují. Zajímavý byl tento pokus rozhodně, ale mám za to, že zůstane ojedinělým a že dále touto cestou bráti se nelze. Správně upozornily denní listy na to, že by vady tu vytčené při práci větších rozměrů ještě markantněji vystoupily, ba ji snad vůbec znemožnily.

V titulní roli podala pěkný výkon pí. Horvátová; svědčil o pilném studiu, neboť role jest jejímu temperamentu i exterieuru naprosto diametrální. Dílo dirigoval sám autor.

Baletní pantomima *Sněhulák*, k níž hudbu prý napsal 13letý E. W. Korngold, nejmladší člen mladé hudební Vídně, vypravena byla v Nár. Divadle asi jako kuriosita vzhledem k věku autorovu. Kdyby všechno, jak tam stojí psáno (k instrumentaci nehledě), bylo skutečně dílem tak mladého hocha, bylo by to ovšem něco kromobyčejného. Totéž platí o klavírním triu, jež provedla Umělecká Beseda na večeru mladé Vídně. Tatínek jest ovšem hudebním kritikem, sám žákem Goldmarkovým, a tu se ovšem vynořují různé nápady a pochybnosti.

V Městském divadle Kr. Vinohradů vystřídaly na čas nadvládu operety Adamova opera »*Kdybych byl králem*« a Fallova aktovka »*Bratříčku můj*«. Adamovo dílo jest ovšem dějově i hudebně dnes již velmi primitivní a zastaralé, ale přece dlužno schváliti tento krok divadelní správy. Mladší generaci poskytla příležitost poznati dílo samo, účinkujícím pak pokusiti se opět jednou o seriosnější genre, jejich silám zcela dostupný. Zvláště orchestr pod taktovkou p. kap. Holečka vedl si tentokráte velmi úspěšně. Z účinkujících sl. Drozenova a pp. Ouředník a Lanhans podali pěkné výkony.

Známý autor »Dollarových princezen« a »Rozvedené paní« měl před svými konkurrenty Straussem a Leharem nepopíratelnou přednost: že se dovedl totiž dosti vyvarovati sentimentality. Do této chyby upadl však silně bohužel v této aktovce. Velkou vinu má ovšem libretto: Starý kapelník dómu slaví se svojí ženou 40. výročí své svatby. Staří manželé vzájemně vzpomínajíce zvolna usnou, a ve snu zjeví se jim jejich mládí, den svatby a první nezapomenutelné chvíle v mladé domácnosti. Myšlenka tu sama o sobě nebyla by tak špatná. Nešťastnou figurou je však Mládí (zvláště v této výpravě: růžový frak s guirlandou růží), které se prochází s houslemi z pokoje do pokoje. Hudba Fallova nedostupuje tu ani z daleka melodické svěžesti a křepké rytmiky obou dříve zmíněných prací.

Po méně zdařilém pokusu s původní operetou Nedbalovou Cudnou Barborou následoval druhý, Weissova *Sultánova nevěsta*. Zda kdy zrodí se vskutku dobrá česká operetta, nesnadno dnes říci; dosud se tak nestalo. Dr. *Vládimír Frida.*

Nové rovy.

Jan E. Šlechta. — B. Řezník. — Em. Miřiovský. — Jul. Pažout. — Frant. Stratil. — Ant. Mikenda.

Dne 3. ledna t. r. zemřel v Modřanech u Prahy spisovatel Jan Emil Šlechta. Narodil se r. 1859 v Kouřimi, vystudoval v Praze reálku a studoval potom na české technice. Potom vstoupil do služeb obce pražské, ale brzy opustil toto místo a věnoval se žurnalistice, Redigoval Posla z Podhoří, Besední Listy a Písecké Listy. Vedle toho psal povídky a hry divadelní a zabýval se divadlem v praksi i v theorii horlivě. Napsal povídky V různém vzduchu, Chudá světnice, V davu ztracených, Mezi kulisami a j., dále divadelní hry: Svatby

reservistů, Hospodář a výměnkář, Z malého knížectví, Na horách, Ničema a j. Pokyny pro ochotníky a pořadatele divadel složil v knize Ve službách Thalie. Řadu her a románů také přeložil, zejména Jarborgův Mír, Mackayovu Poslední povinnost a j.

V Jindřichově Hradci zemřel 7. ledna l. r. náhle professor tamního gymnasia Bedřich Řezník. Narodil se v Pardubicích r. 1869, po studiích gymnasijních věnoval se na české universitě studiu věd přírodních a nastoupiv r. 1894 na dráhu učitelskou působil na středních školách v Jičíně a v Lipníku, načež od roku 1900 pobýval v Jindř. Hradci. Byl nejen velmi svědomitým učitelem žactva, jež mu bylo svěřeno, ale také obětavým, horlivým vzdělavatelem širokého obecenstva, které se scházelo na jeho obsažné, populární přednášky. Středoškolská extense měla v něm přednašeče vždy ochotného, vždy pohotového, který vhodnými slovy i vkusnými obrazy, jež si sám pořizoval, šířil poučení z oboru, jejž dokonale ovládal. Vzdělavací sbor hradecký i širé okolí města pozbylo v Řezníkovi výmluvného šiřitele osvěty. Vedle této činnosti pilně pracoval také literárně. Byl spoluredaktorem Prombergrovy Přírody a školy a vydal mimo časopisecké práce samostatně Úvod do fotografie, Techniku mikroskopickou, Mnemotechniku, pak ve výročních zprávách školních rozpravy Některé úkoly učitele přírodopisu, Poznámky z prakse, Účelnost v přírodě, Úvod do mikrofotografie.

V Praze zemřel dne 10. ledna t. r. spisovatel Emanuel Miřiovský. Narodil se 24. prosince r. 1846 v Jindřichově Hradci, vystudoval doma gymnasium a v Praze filosofii, načež byl nějaký čas vychovatelem. Nastoupiv potom na dráhu učitelskou, působil na středních školách v Litomyšli, Olomouci, Prostějově, Pardubicích a v Praze; posléze stal se r. 1885 professorem na učitelském ústavě v Král. Hradci, kdež působil do r. 1908, kdy odešel, obdržev titul školního rady, na trvalý odpočinek. — Miřiovský býval pilným literátem. Na různých místech svého působení za mladších let byl redaktorem, řídě na př. v Olomouci Besedu, v Prostějově Prostějovské noviny, v Pardubicích Pernštýn a v Praze jsa literárním referentem v Pokroku, v Lumíru, Zlaté Praze a j. Z původních prací jeho jsou knihy básní: Márinka (r. 1869), Básně (r. 1869), Básně (v Pardubicích r. 1881), Nové básně (r. 1886), Šimon kostelník, jenž vyšel v Nerudových Poetických besedách, a Památce Calderonově. K tomu se pojí sbírky povídek: Mezi vůlí a činem, Povídky a kresby (v Pardubicích r. 1882) a Kresby a povídky (v Praze r. 1886). Hlubších stop z knih těchto nezanechala žádná. Ve výročních zprávách uveřejnil rozpravy: České čítanky našich středních škol po stránce básnické, Příspěvek k historii českých grammatik a Repertorium jazyka českého. Až do konce života překládal, vydav na př. z Goetha Wertherovy strasti, Hamerlingova Ahasvera a j.

Na Smíchově zemřel v noci na den 16. ledna t. r. Julius Pažout, titulární ředitel zemského archivu. Narodil se 13. května r. 1837 ve Sv. Petru u Komárna v Uhrách, vystudoval v Čechách gymnasium, zabýval se v Praze na universitě právy, byl nějaký čas členem redakce Pražských Novin a stal se r. 1865 adjunktem zem.

archivu, v jehož službách zůstal do r. 1909. Dřívější správce zem. archivu, historik Gindely vysílal ho do archivů zahraničních, aby mu sbíral prameny k dějinám Valdštýnovým a k dějinám války třicetileté. Tam i v archivech domácích Pažout pořídil množství opisů, jichž Gindely užil ve svých pracích. Činnou účast měl Pažout na vydání Sněmů českých po r. 1526 a platně pomáhal také archiváři Dvorskému v rozmanitých publikacích jeho. Z vlastních prací jest uvésti příspěvek K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských, a Jednání a dopisy konsistoře podobojí r. 1562—1570. Některou práci vydal také německy.

V Opavě zemřel dne 22. ledna t. r. tamní advokát Dr. František Stratil. Narozen r. 1849 Hunčovicích na Moravě, vystudoval gymnasium v Olomouci a práva v Praze, stal se r. 1875 doktorem práv a konal advokátní praksi v kanceláři Dra Pražáka v Brně a Dra Vašatého v Praze. Od r. 1880 působil jako advokát v Opavě a činnost jeho byla českému lidu ve Slezsku požehnána. R. 1889 zvolen za venkovské obce okresu opavského do zemského sněmu, kdež byl rok jediným poslancem českým. R. 1897 stal se přísedícím zem. výboru, 1898 byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy. Háje vytrvale práv naší národnosti ve Slezsku a veda český lid k vědomí náležitých práv, zasloužil si vděčnou pamět všeho národa.

V Karlíně zemřel 16. února t r. škol. rada Antonín Mikenda. Narodil se v Jičíně 24. února 1851, vystudoval doma gymnasium, na universitě v Praze oddal se klassické filologii, kterou potom vykládal na gymnasium ve svém rodišti. Odtud přešel r. 1876 na gymnasium v Truhlářské ul. v Praze, kdež působil do r. 1906, kdy odešel na odpočinek. Českým gymnasiím pořídil cenné pomůcky, vydav s výklady některé klassiky, zejména Sallustiova Jugurtu, Ciceronův spis O stáří, Pro Archia poeta, Liviových dějin I. a XXI., slovník k Nepotovi a j. V Památníku Čes. akademie pojednal O překladech z římské literatury. Jakožto výborný znalec hudby účastnil se v Praze činně ruchu hudebního a býval hudebním referentem zejména v listech Šimáčkových a j. Několik překladů zůstavil v rukopise.

F. V. V.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. března 1911.

(Delegace. — Hr. Aehrenthal na dovolenou. — Rakouská sněmovna poslanecká. — Slovanská jednota. — Vláda a české finance zemské — Lex Perek před správním soudem. — Čechové a Poláci v Slezsku. — Chorvatský sněm. — Bosenský sněm. — Proti německému rozmachu v Rusku. — Král Petr v Římě. — Nové ministerstvo ve Francii. — Ústavní boj v Anglii. — Krise v Turecku. — Spor rusko-čínský.)

Delegační zasedání skončilo se dne 4. března. Bylo neobyčejně dlouhé a uvalilo na poplatníky, beztoho již nad míru zatížené nová, nesmírná břemena. »Záruka evropského míru« a »pořádku a bezpečnosti v domově« vyžádala si opět velikých obětí. Vybudování branné moci rakousko-uherské, zejména na moři, pohltí ohromné

miliony. Když se ministr vojenství vytasil se svými překvapujícími požadavky, ozval se výkřik zděšení u všech rakousko-uherských národů. I zástupci stran, kteří vládě rakouské i uherské bezpodmínečně přisluhují, ježto ony plní všechna přání jejich, prohlašovali, že nelze povoliti tak ohromné sumy. A konec konců? Vláda neslevila nic a veškeré její požadavky povoleny přese všechen odpor hlavně zástupců českého národa, kteří výmluvnými slovy se ujímali těžce ohrožených zájmů poplatnictva. A ministr vojenství prohlásil, že vojenská správa bude v nejbližších letech požadovati ještě o 200 milionů více. Na osvětových a hmotných potřebách obyvatelstva spoří se úporně, a na vojenské potřeby vydávají se nesčetné miliony lehkou myslí, jakoby obě polovice říše tonuly v blahobytu. Německý poslanec Dr. Steinwender dokázal číselně, že půjde-li to tak dále, řítí se Rakousko do neodvratné katastrofy. Čeští delegáti, zejména Dr. Masaryk, Dr. Kramář a Klofáč, odsoudili po právu a pravdě nešťastnou zahraniční politiku hr. Aehrenthala. Přese všecky stížnosti českých delegátů na zahraniční i vnitřní politiku přešlo se i tentokráte k dennímu pořádku. Delegát Masaryk prohlásil, že trvá na všech těžkých obžalobách, které proti hr. Aehrenthalovi v srbské záležitosti pronesl a kteréž vyvrátiti ministrovi se nepodařilo, a čeští delegáti prohlásili svůj úplný souhlas.

Velmi poučnou byla debata o našem poměru k Prusku, kteréž své »věrné spojenectví« nanovo skvěle osvědčilo. Delegáti čeští tázali se hr. Aehrenthala, jak se míní zachovati vůči tomu, že se v Německu děje hromadné vypovídání českých, polských a německých dělníků do Rakouska příslušných. Odpověď hr. Aehrenthala byla naprosto neuspokojující a vůči Prusku chabá. Návrh, aby se o ministrově odpovědi zahájila debata, byl zamítnut, načež delegáti Dr. Kramář, Dr. Masaryk, Klofáč, Staněk, Udržal, Zázvorka, Bulín, Šrámek, Šusteršič, Fon a Tresič-Pavičič podali pilný návrh, který přijímá stanovisko hr. Goluchowského z roku 1898 a žádá, kdyby jiné prostředky nepomohly, retorsi. Delegát Dr. Kramář uvedl proti hr. Aehrenthalovi, jenž tvrdil, že jde toliko o 43 případy výpovědi rakouských dělníků z Německa, že jde především o výnos, jímž se rakouským dělníkům zabraňuje vstup do německé říše. Pro pilnost návrhu vyslovili se také Poláci žádajíce, aby nařízení pruské vlády bylo rakouskou vládou zásadně potíráno. Pilnost návrhu zamítnuta však 28 proti 16 hlasům; hlasovali pro ni čeští delegáti až na sociálně-demokratického delegáta Dra Soukupa, Jihoslované a Poláci.

V rakouském výboru pro věci vojenské odpověděl ministr financí Dr. Mayer na dotaz, jak se uhradí nová břemena na poplatníky uvalená. Vypočítal, že ze zvýšeného společného rozpočtu připadne Rakousku uhraditi 50,244.000 K. Finanční ministr chce potřebu tu uhraditi půjčkou ve výši 54,613.000 K.

Rakousko-uherský ministr zahraničních záležitostí hr. Aehrenthal nastoupil dvouměsíční dovolenou z důvodů zdravotních. Záležitosti ministerstva bude vyřizovati velevyslanec v Cařihradě markrabě Pallavicini.

Rakouská sněmovna poslanců vyřídila osnovu zákona, jímž se noční práce žen zakazuje; zákon nabude platnosti dnem 1. srpna t. r. Rovněž přijat zákon o podomním obchodě a zahájena debata o novém spolkovém zákoně, jímž také ženám se má dovoliti vstup do spolků politických.

Slovanská jednota na říšské radě reorganisovaná a všechny kluby schválily nové stanovy. Nyní vstoupí do jednoty také klub českých radikálů, který koncem roku 1909 z ní vystoupil, když schválila podání pilného návrhu Dra Kramáře a Dra Kreka na dočasnou změnu jednacího řádu. Nejhlavnějším ustanovením nových stanov jest, že má rozhodovati zásada většiny; tím jest jednotnému českému klubu zabezpečen převážný vliv. Za stálého předsedu zvolen Dr. Fiedler, za místopředsedy posl. Dr. Šusteršič, Udržal, Dr. Ploj, Dr. Kramář, Dr. Hrubar a Klofáč, kteří budou v uvedeném pořádku své funkce zastávati.

Vláda osvědčila vůči českému sněmu opět svou známou blahovůli. Vyhovujíc přání Němcův odepřela loni předložiti císařskému schválení usnesení zemského výboru, aby se vybírala 65% přirážka a vyzvala zemský výbor, aby se usnesl na vybírání zemské přirážky v dosavadní výši, což na úhradu potřeb nikterak nestačí. Ačkoli zemský výbor vyzvání tomu nevyhověl, učinila vláda rozhodnutí, že se od 1. ledna do 31. března t. r. může přirážky vybírati v dosavadní výši. Zemský výbor ohradil se většinou hlasů proti tomu, že vláda vymohla císařské schválení věci, o níž se zemský výbor neusnesl a prohlásil, že se rozhodnutí vlády příčí ústavě.

Před správním soudem konalo se dne 17. m. m. líčení o pěti stížnostech podaných místními školními radami v Židlichovicích a Lipníku na ministerstvo vyučování, které schválilo přijetí českých dětí němčiny neznalých do tamních německých škol, ač zákon (lex Perek) tomu nedovoluje. Správní soud vyhověl stížnostem ve všech případech a zrušil rozhodnutí ministerstva. Jest to opět nový doklad k »nestrannosti« vlády.

Poměry mezi Čechy a Poláky ve Slezsku jsou stále neutěšené. Při sčítání lidu v obcích s polskými většinami použito proti Čechům týchže prostředků, jichž užili Němci proti Čechům a vzdor tomu stěžují si ještě Poláci, tak zvaní »deutschfreundlíři« na útisky, jichž prý od Čechů utrpěli. V Orlové konal se polský tábor, na němž prudce útočeno na Čechy. Konference na vyřízení sporu česko-polského neměly ani tentokráte příznivého výsledku.

Sněm chorvatský zabýval se adresní debatou. Všecky strany podaly své návrhy. V návrhu srbsko-chorvatské koalice žádá se nová úprava poměru mezi Uhrami a Chorvatskem, ježto nynější vyrovnání jest pouze prostředkem Uhrům k hospodářskému potlačování a finančnímu vykořisťování Chorvatska. Dále se žádá spojení s Dalmacií a konečné rozřešení otázky města Rjeky. Konečně se žádá, aby se neprovedla žádná změna v státoprávním postavení Bosny a Hercegoviny bez dohody se zákonnými zástupci těchto zemí.

V bosenském sněmu přijata osnova zákona o zavedení povinné čtyrleté návštěvy školní. V rozpočtové debatě učinili Srbové prohlá-

šení, že jsou ve svých nadějích sklamáni a že nabyli dojmu, že vláda chce na zemském sněmu utvořiti většinu proti Srbům. Srbové se usnesli rozpočet neschválit, aby takto vládě projevili nedůvěru.

Rusko odhodlalo se konečně zameziti německý rozmach v Rusku. Dumě podala vláda návrh, aby v guberniích kijevské, volyňské a podolské Němci-cizinci nesměli pozemky ani pachtovati ani zakupovati. Němci drželi v guberniích těch roku 1882 přes půl milionu hektarů půdy a bylo jich tam 97.000. Zákonem z roku 1887 zakázáno cizincům zakupování půdy, ale Němci stávali se příslušníky říše a zakupovali se dále. Roku 1890 přibylo na 200.000 německých osadníků na Volyň, r. 1909 drželi přes 700.000 hektarů půdy, což činí 11% plochy celé gubernie, loni přibylo jim nových pozemkův a jest jich na 700.000. Ministr Stolypin poukazuje v pamětním spise na nebezpečí tohoto německého rozmachu. Předloha netýká se maloruských osadníků z Haliče a českých přistěhovalců.

Srbský král Petr dlel minulého měsíce návštěvou v Římě. Evropské dynastie smířily se sice s násilným odstraněním Obrenovičův, uznali faktický stav v Srbsku, ale mezi nimi a rodem Karaďorděvičů nebylo styků. Teprve loni vykonal král Petr cestu do Petrohradu a Cařihradu, nyní navštívil krále italského a v nejbližší době navštíví presidenta francouzské republiky a anglický dvůr. Rakousko chová se vůči němu dosud upiatě, čehož důkazem jest, že nádraží záhřebské a lublaňské byla, když jimi dvorní vlak srbský projížděl, nejen obecenstvu, ale i nezaměstnaným železničním úředníkům uzavřena. Příčinu toho hledati dlužno v známých nedávných neshodách, které by byly málem způsobily válku. V Římě byl král Petr velmi vřele přijat, při hostině vzpomenuto, že si oba národové svou samostatnost krví draze vykoupili a oba králové ubezpečovali se svým přátelstvím. Italie osvědčila Srbsku již své přátelství, ana s ním po uzavření jeho hranic obchodu s Rakouskem navázala obchodní styky, které velmi čile a nikoli na prospěch Rakouska se vyvíjejí.

Srbský ministr vojenství Gojkovič odstoupil, ježto odmítl co nejrozhodněji dáti satisfakci německému vyslanci, jehož obvinil, že se o vojenské dodávky Srbska zajímá více, než se sluší.

Francie má nové ministerstvo. Aristide Briand, který poslední dobou pozbyl úplně vedení v parlamentě, byl nucen odstoupiti. Když nastoupil, ohlašoval jako svůj program volební reformu, úřednický zákon, zavedení rozhodčího soudu mezi zaměstnavateli a dělníky, vybudování odborného zákonodárství s úpravou kollektivní pracovní smlouvy, zavedení progressivní daně z příjmů a j. v. Ze slibů svých nesplnil ani jediného. Nyní tvrdí, že se stal obětí pletich radikální strany. Briand se vyslovil, že chce vládnouti jen s většinou čistě republikánskou. V debatě o používání kongregačního zákona přijat byl návrh vyslovující vládě důvěru, většinou toliko 16 hlasů. Bylo zjištěno, že většinu rozhodli progressisté. Briandovi nezbylo než podati demisi. Nástupcem jeho stal se radikální předseda senátu Monis, který není nikterak vynikajícím politikem. Je 65 roků stár a byl ministrem spravedlnosti v kabinetě Waldeck-Rousseauově.

Ministrem zahraničních záležitostí stal se posl. Cruppi, vůdce radikální levice. Byl ministrem obchodu v kabinetě Clémenceauově; zahraniční politikou se dosud nezabýval. Velmi nepříjemné překvapení způsobilo v Německu, že do nového kabinetu vstoupil jako ministr námořnictví také bývalý ministr zahraniční Delcassé, jenž jest znám jako odpůrce Německa a jemuž se přičítalo, že by byl málem přivodil válku Francie s Německem. Dne 6. března čteno v sněmovně vládní prohlášení, v němž se praví: Naše zahraniční politika bude nezměnitelně pečovat, aby naše aliance byly osvědčovány. Ovládáni stejnými city, které naplňují vlády jiných mocností, a spatřujíce, jako ony, v pevném vojenském zřízení jednu z podstatných záruk míru, budeme své pozemní i námořní armádě věnovati zvláštní péči. Vláda si vyžádá schválení zákona o daních dle jejích podstatných zásad, dále hodlá provésti opravu volební a zpětnou platnost pensí zřízenců železničních drah. Vláda bude pokračovati v opětném ustanovení propuštěných železničních zřízenců vyjma ty, kteří byli odsouzeni pro násilné anarchistické činy, provede bez slabosti zákony o kongregacích a rozluce a bude světskou školu hájiti i novými zákony. V sněmovně vyslovena novému kabinetu důvěra velikou většinou hlasů.

Anglická vláda podala dolní sněmovně dlouho očekávanou osnovu o vetu lordů. Prohlašuje, nepřistoupí-li lordi na zákon ten, že si opatří jmenováním nových peerů většinu v horní sněmovně. Lordi neberou však pohrůžku tu příliš vážně; neboť by se musilo jmenovati neméně než 500 lordů, což by vládě spůsobilo veliké obtíže. Předseda kabinetu Asquith vyslovil se, že vláda dostala posledními volbami souhlas národa k provedení konstituční reformy. V sezení dne 2. března schválena vetová předloha 366 hlasy proti 243.

V Turecku vypukla ministerská krise. Oficiální vláda má velké obtíže s vedlejší vládou v Soluni, která jí přerůstá přes hlavu. Staroturci namáhají se, aby se dostali opět k veslu, a nebezpečí staroturecké reakce je stále na obzoru. Uvažuje se o vojenské diktatuře, kterouž by prováděl nynější ministr vojenství Ševket paša.

Mezi Ruskem a Čínou vypukl ostrý spor. Čínská vláda nepočítá s ustanoveními obchodní smlouvy z roku 1881. Rusko pohrozilo Číně, nedá-li souhlasu k zachování všech bodů, že to bude pro Rusko důkazem, že si Čína nepřeje zachovávati přátelský poměr s Ruskem a že ruská vláda učiní nutná opatření k upevnění smluvních práv. Čínská vláda dala smířlivou odpověď. *Adolf Srb.*

Oprava. Ve článku »*Dvacet let všeněmecké práce a bojů*« na str. 89. ř. 24. zdola místo: n ě k t e r é m u b u n d o v é m u s t á t u státi má: k n ě k t e r é m u d í l č í m u s t á t u ř í š e (bundového státu).

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 3.

Při dovršení 40 let mé činnosti nakladatelské dostalo se mi se všech stran tolik důkazů přízně a uznání, že v této chvíli není mi naprosto možno na všechny ty blahopřejné, vzacně mi milé projevy podle přání svého odpověděti.

Začal jsem v době, kdy vědomí národní teprve se rozvíjelo. Příležitosti k práci národní bylo všude dost, na štěstí našlo se i dosti pracovníků, kteří se nelekali překážek a činně chopili se rádla k zúrodnění národního úhoru.

Přihlásil jsem se také. Od počátku své činnosti měl jsem za přední svůj cíl rozhojnění českého písemnictví, rozšíření české knihy i mezi nejširšími vrstvami národa. Za cílem tímto kráčel jsem a kráčím dosud již po 40 let, těše se z každého úspěchu, kterého se nám podařilo dosíci.

Pohlížím-li dne po 40 letech zpět, jaký to pokrok. Z tehdejších skromných začátků vyvinula se nám bohatá literatura, jež nás čestně representuje před cizinou. Národ náš činně účastní se již světové kulturní práce.

Jsem šťasten, že dočkal jsem se tohoto povznesení národního. A jestliže podařilo se mi k němu jen skrovnou měrou přispěti, je mi to bohatou odměnou za životní mé dílo.

Nesčetné projevy uznání a přízně došlé mne v těchto dnech ze všech krajů našich jsou mi hřejivým důkazem, že snahy moje nevyzněly na plano.

Jsem svrchovaně vděčen za všechna ta krásná slova, jimiž jsem byl zahrnut a jež zůstanou mi nezapomenutelnými.

Všem, kdož na mne v minulých dnech s přízní vzpoměli, zejména slavné žurnalistice české, slavným korporacím a spolkům, jakož všem přátelům a příznivcům svým vzdávám své vřelé, upřímné díky.

J. Otto.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

GULIVEROVY CESTY. II. Cesta do Brobdingnaku. Napsal *Jonathan Swift.* Přeložil *Zd. Franta.* Světové knihovny č. 870-871. 112 str. 8°. Za - - K —·40

Druhý díl nesmrtelné knihy Swiftovy líčí příhody lékaře Lemuela Gulivera v zemi obrů. Přesnost, s jakou líčí situace, vzniklé různou velikostí a různou tělesnou podobou Gulivera a domorodců i v nejmenších podrobnostech správně, je už sama sebou zdrojem scén velmi komických a při tom úplně přirozených. I dospělý čtenář

přistihne se při úvahách, jak by si v tom či onom případě počínal, kdyby byl na Guliverově místě. Vše vypravováno velmi vtipně a humoristicky a dnešní čtenář ani nepozná, že byla to — před dvěma sty lety! — vražedná satira na anglické poměry politické a společenské! Humor rozkožný, jimž velkolepě se pobavíte!

HRDINA NAŠÍ DOBY. Román. Napsal *M. J. Lermontov.* Převedl, úvodem a poznámkami opatřil *Čestmír Stehlík.* Světové knihovny č. 872-874. 260 str. 8°. Za - K —·60

Po Puškinovi druhý nejlepší ruský básník a mistr verše, první pak prosaik, zahajující ruskou prósu 19. věku, románem svým doplnil básnický obraz svého neklidného života. První z románů, v nichž záleží pojem a pýcha ruského psychologického románu, je takřka zpovědí Lermontovou. Jeho Pečorin, litující prázdného života a v návratu k přírodě nabývající své svobody, je jistě typem i dnešního moderního člověka. »Světová knihovna« znamenitým dílem tím, vydatným za nejlevnější cenu a opatřeným vystižným úvodem, vykonala svoji povinnost k velikému básníku ruskému, a na českém čtenářstvu je, aby skvost ruské literatury také hojně četlo.

KORSIČTÍ BRATŘI. Román. Napsal *Alexandre Dumas.* Přeložil *V. Kovinský.* Světové knihovny 868—869. 138 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Veliká je obec čtenářů Dumasových, ba může se směle říci, že z romanopisců světových je Dumas st. jistě nejznámější a nejčtenější. Nezkrocená fantasie jeho unáší čtenáře v širokém proudu lehkého a živého vypravování, dramatičnost scén a duchaplnost dialogů se spoustou malebných podrobností dovedou hluboce zaujmouti. Tyto všecky známky díla Dumasova má románek »Korsičtí bratři«, jehož hlavní motivy — korsická krevní msta a nadpřirozená zjevení — tak dovedou čtenáře upoutati, že neodloží knihu, dokud ji jedním dechem až do konce nedočetl. Přátelům napínavé četby románové vřele doporučujeme.

KOŠILE. Románek. Napsal *Anatol France.* Přeložil *V. Jiřina.* Světové knihovny č. 867. 100 str. 8°. K —·20, váz. za - K —·52

Známá pohádka o košili šťastného člověka, která měla vyléčiti krále z nemoci, je podkladem rozkožné satiry jednoho z nejpřednějších umělců francouzkých. Satira čistě moderní, v níž skvělou formou básnickou odhaluje autor malichernosti a slabůstky moderní společnosti — kteráž rovněž hledá »Košili šťastného člověka«. Hluboká myšlenka skryta je v tom díle, jež i při zábavné své formě zasluhuje hojného a pozorného i — přemýšlejícího čtenářstva!

SPISY POUČNÉ A VĚDECKÉ.

SLOVNÍK MAĎARSKO-ČESKÝ. Sestavil *Frant. Brábek.* Seš. 1. Str. 1—32 Za - K —·40

Politické i obchodní, v neposlední pak řadě literární styky naše s druhou polovinou mocnářství, resp. s jejím representantem, národem maďarským, stávají se stále živějšími. Proto je pomůcka toho druhu nadmíru vítána, a není pochyby, že nalezne hojného rozšíření zejména v kruzích obchodních, technických, právnických i v širší veřejnosti.

DIVADLO.

TROILUS A KRESSIDA. Drama o pěti jednáních. Napsal *William Shakespeare.* Přel. *Jos. V. Sládek.* Dramatických děl W. Shakespeara sv. 30. str. 160. 8°. Za K 2·40

Z látky vzaté z války trojské vytvořil Shakespeare hru, kteráž mnohou scénou válečnou činí podobný dojem, jakýž Cervántes chtěl dosáhnouti svým Don Quijotem — tedy drama satirické, plné šlehů a neúprosné pravdivosti. V mistrném převodu Sládkově podána básnická dikce a bohatý fond myšlenkový plným dojmem.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

K oslavě 40letého svého jubilea chystá nakladatelství Ottovo jubilejní seznam knih vlastním nákladem vydaných, jenž vedle velkého počtu podobizen (přes 200) autorů bude obsahovati zajímavou novinku, totiž řadu původních vzpomínek resp. blahopřejných projevů, jež súčastnění autoři zvlášť k tomuto účelu zaslali. Nejčetněji zastoupena je — jak přirozeno — naše obec literární a to velice zvučným jmény. Pokud měli jsme příležitost do chystaného seznamu nahlédnouti, Jar. Vrchlický píše tu z Opatie o vzniku svého pseudonymu a první své sbírce »Z hlubin«, Al. Jirásek vzpomíná vydání první své povídky r. 1884 v Laciné Knihovně, Ad. Heyduk, jak psal úvodní báseň do 1. čísla Zlaté Prahy r. 1873, Zikm. Winter podává svým rázovitým slohem malou vzpomínku a za nimi hned celá řada zajímavých projevů El. Krásnohorské, Fr. Heritesa, Jos. Kořenského. K. V. Raisa, Vil. Mrštíka, Ant. Staška, dra. Jos. Štolby, Ant. Klášterského, Jar Kvapila, Fr. Kvapila, Jar. Hrubého, K. M. Čapka, Jos. D. Konráda, V. Štecha, Ot. Theera, Růž. Jesenské, Fel. Tévera, Fr. S. Procházky, dra. Fr. Slámy, Jos. Kuffnera, Jos. Šíra, Fr. Klementa, Prim. Sobotky, Meth. Jahna, B. Brodského. Z kruhů uměleckých nalézáme tu příspěvky J. Dědiny, Ferd. Engelmüllera, prof. Ad. Liebschera, Jar. Věšína. Četně zastoupeny jsou i kruhy vědecké; na předním místě J. E. c. k. ministr dr. ryt. Randa, dvorní radové dr. Jos. Čelakový, dr. J. Dvořák, Dr. Jar. Goll, dr. Leop. Heyrovský a Jos. Šolin, profesoři vysokých škol Dr. R. Dvořák, Dr. Jos. Král. Dr. G. Kraus, Dr. H. Vysoký, Dr. Jos. Gruber, Dr. L. Haškovec, Dr. Zd. Nejedlý, vlád. rada Dr. Metelka, rada Dr. K. Vyškovský, vlád. rada a zem. škol inspektor Fr. Bílý, prof. Dr. Tobolka, Dr. Jos. Sterzinger, Fr. Brábek, řed. J. Třeštík, řed K. Kálal. Je přirozeno, že řada tak zvučných jmen dává tušiti mnoho zajímavých myšlenek a že vydání tohoto jubilejního seznamu bude dojista událostí pozoruhodnou.

ČESKÝ PRŮMYSL
MATIČNÍ
ZUBNÍ PASTA
LIBUŠE

Tiskem UNIE v Praze

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 5.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Ř 1911. ČÍS. 5.

VLČKOVA OSVĚTA

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Pokračování.)

Poněvadž Tolstoj obrací se svými názory o životě stejnou měrou proti materialistům, kterým život není ničím jiným než slepou hrou sil ve hmotě, v čase a v prostoru, jako proti anthropologickým dualistům (názor křesťanský), stavícím proti tělu duši jako samostatnou podstatu, odlišnou od Boha: potírá názory o zániku života lidského při smrti tělesné zrovna jako nauku o individuálním životě duše od Boha odlišné v nebi nebo v pekle. Neuznávaje Boha osobního nemůže Tolstoj ani uznávati Boha odměňujícího dobro a trestajícího zlo. Trestající Bůh je mu také nemyslitelný jako Bůh lásky zároveň. Proto nazývá nauku o »odměňujícím a trestajícím soudci — nemravnou«, ač nachází se ona nauka ve všech náboženstvích historicky dochovaných. Víru v budoucí osobní život posmrtný označuje jako »velmi nízkou a hrubou představu, založenou na smísení snu se smrtí, a vlastní všem divokým národům.« (Víra, hl. VIII.)

Židovství oné víry prý neznalo, tím méně pak Kristus ji hlásal. Kde mluví Kristus o životě věčném, o duši, o z mrtvých vstání, nemíní prý individuální existenci duše mimo Boha v nebi nebo v pekle, nýbrž nesmrtelnost v Bohu, jak ji vykládá Tolstoj. Proti osobnímu životu zde na zemi neklade Kristus záhrobní život, nýbrž život vůbec, spojený se životem nynějším, minulým i budoucím všeho lidstva — život syna člověka. (Víra, hl. VIII.)

Nuže, jak myslí si Tolstoj život věčný, posmrtný, jak rozumí nesmrtelnosti duše?

Známo, že Tolstoj, pokud byl oddán názorům materialistickým na svět a život, pociťoval nepřekonatelný strach před smrtí, nikoli ovšem jakoby se bál života po smrti — vždyť jej neuznával — ale že život pozemský neměl pro něho smyslu. Myšlenka smrti brala mu možnost žíti. Snahou jeho bylo získat víru v život posmrtný, v prodloužení života po smrti, aby mohl prožít život od narození až po smrt tělesnou. Uvěřiv v zákon lásky, daný Kristem, a podloživ tento zákon pantheistickou vírou v Boha a v duši — získal názory na život posmrtný, vyložený ve filosofickém spise »O životě«.

Pro Tolstého, vyznávajícího se stanoviska pantheistického život věčný, nekonečný, jako Boha — není smrti vůbec; proto mluví pouze o »pověře« smrti. Vzniká pak pověra smrti a strach odtud, že člověk zaměňuje své různé vztahy ke světu.

»Poněvadž člověk nechápe, že vztah jeho rozumného vědomí ke světu je jediný vztah *jeho života*, představuje si svůj život také ve viditelné souvislosti zvířecího vědomí a hmoty se světem, a bojí se, že ztratí zvláštní vztah rozumného vědomí ke světu, zničí-li se v jeho osobnosti dřívější vztah zvířecího vědomí a hmoty ke světu.« (O životě, XXXII.)

Smrti netřeba se báti. Smrt ničí jenom tělo v prostoru a časné vědomí, nemůže však zničit, co činí basi života: onu zvláštní souvislost každé bytosti se světem.

»Tělesná smrt ničí skutečně to, co udržuje tělo pohromadě — vědomí časného života. Je otázka, zdali tělesná smrt ničí to, co pojí všechna po sobě jdoucí vědomí, t. j. můj zvláštní vztah ke světu? Abychom mohli to tvrdit, nutno dokázat především, že tento zvláštní vztah ke světu, jenž pojí všechny druhy vědomí v jedno, zrodil se zároveň s mou tělesnou existencí, a proto také zároveň s ní musí umřít. Tomu však není tak.« (O životě, XXIX.)

»Život je jenom to, čeho jsem sobě vědom. Ale já si nejsem nikdy svého života tak vědom, jak jsem byl, anebo jak budu, nýbrž jsem si vědom svého života, že jsem — nikdy a nikde nezačínám, nikdy a nikde nekončím. S vědomím mého života je pojem času a prostoru neslučitelný. Můj život zjevuje se v čase, v prostoru, ale to je jenom zjevení. Život, jehož jsem si vědom, uvědomuji si mimo čas a mimo prostor. Při tomto názoru ukazuje se toto: nikoli vědomí života je zdánlivé, ale všechno prostorové a časové je zdánlivé.

Proto nemá prostorový a časový konec mé tělesné existence žádné skutečnosti, a nemůže mého pravého života ani končiti ani rušiti.« (O životě, XXVII.)

Náš zvláštní vztah ke světu, jsa mimo čas a mimo prostor, nebyl stanoven v časném a v prostorovém životě, nezačal s naším tělem, ani s druhy časného vědomí. Proto nemůže býti zničen s tělem a časovým vědomím. (O životě, XXVIII.)

»Pro člověka, jenž spatřuje život v podřizování své osobnosti zvířecí zákonu rozumu, v podřaďování blaha své zvířecí osobnosti blahu rozumné osobnosti, není tedy smrti, není strachu ze smrti. Život je vztah ke světu. Pohyb života je přechod v nový vyšší vztah, smrt je pak vstup v nový vztah k vesmíru.« (O životě, XXX.)

»Můj viditelný, můj pozemský život je jenom malou částí mého celého života, který svýma oběma konci — před narozením a po smrti — jistě existuje, ale mému nynějšímu porozumění se ukrývá. Proto nebere mi konec viditelného života po smrti tělesné, a jeho neviditelnost před narozením nad vši pochybnost povznesené vědění jeho existence před narozením a po smrti.« (O životě, XXXIII.)

Život vůbec nekončí tedy smrtí; existuje život po smrti. »Můj bratr zemřel — co se stalo vlastně? Stalo se, že zjevení jeho vztahu ke světu, přístupné mému pozorování v čase a v prostoru zmizelo s mých očí.« (O životě, XXXI.) A nezůstalo mi? Bratr zemřel; já nevidím jej v té postavě a podobě, ve které jsem jej vídával, ale jeho zmizení s mých očí nezměnilo můj vztah k němu.

Zůstala vzpomínka na něho, a sice vzpomínka na jeho duševní obraz.

Co je tato vzpomínka?

»Ta je tím živější, čím více shodoval se život mého bratra se zákonem rozumu, čím více zjevoval se v lásce. Tato vzpomínka není pouhá představa, ona je něco, co na mně zrovna tak působí, jako působil na mne život mého bratra po dobu jeho pozemské existence. Tato vzpomínka je tatáž neviditelná, nehmotná atmosféra obklopující jeho život, a působící na mne jako na jiné. Tato vzpomínka žádá nyní, po jeho smrti, totéž ode mne, co žádala po mně po dobu jeho života. Ano — tato vzpomínka je pro mne po jeho smrti mnohem závažnější než za jeho života. Ona síla života, která byla v mém bratru, nejen že nezmizela, nýbrž změnila se, stala se větší a působí na mne silněji než dříve.« (O životě, XXXI.)

Nemohu tedy říci, že bratr můj nemá po smrti tělesné žádného života. Co jedině mohu říci, je, že opustil onen nižší vztah ke světu, v němž byl zde na světě, a v němž my posud jsme. Nevidím sice centra onoho nového života, onoho nového vztahu po smrti, ale nemůžeme popříti život sám, poněvadž cítíme, jak na nás jeho život působí, mnohem silněji působí, než pokud zemřelý dlel v těle.

»Člověk zemře, ale jeho vztah ke světu nepřestává na lidi působit, dokonce nejenom jako v životě, nýbrž nekonečně silněji, a toto působení roste a sílí podle stupně rozumu a lásky jako vše živé.« (O životě, XXXI.)

Život posmrtný je podle toho všeho v názorech Tolstého pokračováním onoho života pravého, který člověk započal již zde na zemi, vstoupiv ke světu ve vztah rozumného a láskyplného života, jenž jeví se podřizováním osobnosti zvířecí zákonu rozumu, a odříkáním se blaha osobního pro blaho obecné.

Proto také ti, kteří zde na zemi onen život pravý si uvědomí, věří v život posmrtný. Jinak také víra v nesmrtelnost nemůže býti získána. »Kdo položil život svůj v podřízení se zákonu rozumu a zjevení lásky, vidí již v tomto životě s jedné strany světelné paprsky onoho nového centra životního, jemuž se blíží, na druhé straně pak účinek, který působí na okolí světlo skrze něho přicházející. To dodává mu nepochybné víry v neumenšitelnost, nesmrtelnost a věčné zvětšování života. Víru v nesmrtelnost nelze od nikoho přijati, nelze se o nesmrtelnosti přesvědčiti. Aby existovala víra v nesmrtelnost, musí býti nesmrtelnost, ale aby byla, nutno život svůj viděti v tom, v čem je nesmrtelný.« (O životě, 102. XXXI.)

Určitějšího poznání nebo vědění o životě posmrtném pak již nemá a nepodává Tolstoj. »Co toto centrum, co tento život sám o sobě jest, nemohu věděti. Mohu hádati, mám-li hádání rád a nebojím-li se, že se zmýlím. Hledám-li však rozumné porozumění života, spokojím se s tím, co je jasné a nepochybné, a nerad bych kazil toto jasné a nepochybné přidáváním temných hádanek« (O životě, XXXI.)

Tolik věděti o životě a o životě posmrtném postačí Tolstému — aby jej netrápila »nemotorná a strašná pověra smrti«.

Tolstému bylo však potřeba přemoci také strach, prýštící z utrpení hrozných, bezúčelných, ničím neospravediteľných a neodvratných, kterým člověk zde na zemi je podroben, a která berou životu rozumný smysl. (O životě, XXXIV.)

Tolstoj míní, že se mu to plně podařilo, alespoň pro jeho osobu, a je přesvědčen, že jenom tehdy pozbudou pro člověka vší hrůzy utrpení tělesná, bude-li člověk vidět život svůj v tom, v čem Tolstoj jej spatřuje, v rozumném milujícím já, které trvá i po smrti tělesné. Potom budou pro takového člověka tělesná utrpení nezbytnou podmínkou života a blaha lidského. »Tělesná bolest chrání zvířecí osobnost.«

»V době, kdy není rozumné vědomí ještě probudilé, a bolest chrání osobnost, není bolestná; v době pak, kdy existuje v člověku možnost rozumného vědomí, je bolest prostředkem podrobení zvířecí osobnosti rozumu, a čím více se probouzí toto vědomí, tím méně bolestně působí bolest.« (O životě, XXXV.)

Tak nabývá utrpení, kterému nerozumí člověk materialisticky smýšlející, v očích člověka duchovně smýšlejícího mravního významu v životě lidském.

Zlo v podobě smrti a utrpení je člověku viditelné jen potud, pokud má zákon své tělesné, zvířecí existence za zákon svého života. Smrt a utrpení dorážejí jako strašidla se všech stran na něho a ženou jej na jedinou pro něho otevřenou cestu lidského života: života podrobeného zákonu rozumu a jevícího se láskou. Pro člověka žijícího takový život není ani smrti ani utrpení. (O životě, konec.)

(Pokračování.)

Nová politická situace v Chorvatsku.

Napsal

Štěpán Radič.

Kdo před několika měsíci v Chorvatsku býval by studoval politické poměry a přijel dnes za tím účelem znova do Záhřeba, v první chvíli by v nich se naprosto nevyznal; neboť v té době všechno se změnilo, ba převrátilo: i číselná síla jednotlivých stran jak ve sněmu, tak v národě i vnitřní jejich organisace i poměr jejich k vládě a nejvíce jejich taktika a vzájemný poměr.

Před posledními volbami panující stranou byla v Chorvatsku srbská koalice, již tvořily tři strany, a jeden zvláštní klub z mírných »divokých«. Nejpočetnější byla chorvatská strana práva s 20 poslanci; za ní srbská samostatná strana s 19 poslanci; dále chorvatská lidová pokroková strana se 4 poslanci a konečně jmenovaný klub »divokých« s 10—15 členy. Byly to dohromady bezmála dvě třetiny z 88 volených poslanců sněmu chorvatského. Protože virilisté do sněmu buď nechodili, nebo sledovali politiku koaliční, byla koalice ve sněmu všemocná, tím více, že jí celkem náležela i chorvatská čtyrycetičlenná delegace na společném chorvatsko-uherském sněmu v Pešti.

Při nedávných říjnových volbách klub »divokých« naprosto zmizel a chorvatská část koalice, nově utvořená totiž chorvatská sjednocená samostatná strana, s tíží zachránila 18 mandátů, ba i lépe organisovaná srbská samostatná strana klesla na 15 poslanců. Dřívější imponující sněmovní většina scvrkla se na 35člennou menšinu, rozdělenou na několik frakcí tak, že bylo třeba od každého člena žádati čestné slovo nebo revers, že složí svůj mandát jak v chorvatském, tak v společném chorvatsko-uherském sněmu, jakmile se ocitne ve sporu s koaličním vedením. Neobyčejným tím a naprosto nekonstitučním prostředkem nezachránila si koalice ani toho vlivu, jenž jí jako relativní sněmovní většině náleží.

Nemohouc totiž proniknouti za sněmovního předsedu vlastním kandidátem, a zamítnuvši nabídku, aby předsedou byl takový její člen, s nímž by také vláda byla spokojena, považovala za nejvhodnější, zamítnouti jakékoliv účastenství v sněmovním presidiu, převzala totiž taktiku nejradikálnějších sněmovních frakcí. Nová taktika znepokojila tak značnou část ztenčené koalice, že při rozhodujícím hlasování, má-li se voliti nová delegace do Pešti, scházelo dne 23. ledna t. r. 7 koaličních poslanců s předsedou koalice p. Tuškanem v čele, což bylo tím osudnější, že denní pořádek s volbou delegace byl přijat pouze dvěma hlasy většiny.

Jaký tedy div, že při volbě delegace samé koalice již naprosto složila zbraň a hlasování se vůbec nezúčastnila. Kdyby byla hlasovala aspoň prázdnými lístky, měla by s osmi členy

strany selské 43 »němých« hlasů, a protože bánova listina obdržela pouze 36 hlasů, byla by volba nové delegace dle sněmovního jednacího řádu znemožněna. Tu však nejvíce působila na koaliční passivnost u jedněch jistota a u druhých naděje, že budou na listině bánových delegátův. A skutečně vybral si bán dr. Tomašić 15 kandidátů z řad poslanců koaličních a sice 8 Srbů a 7 Chorvatů, ovšem jen takové poslance, o nichž dobře ví, že dříve či později s ním se dorozumějí.

Koalice přirozeně hned vycítila následky té rány, a proto na základě již zmíněného slibu nebo reversu přinutila zvolené své členy, aby se v téže schůzi zřekli delegačního mandátu. Ale jednak samo to zříkání bylo dosti nejisté — vždyť někteří poslanci, na př. dr. Mazzura a dr. Dušan Popović zřekli se až na konci schůze po dlouhém přemlouvání — jednak to zřeknutí neplatí dotud, pokud se nezřekne delegace celá a to se svolením sněmu chorvatského.

V krisi totiž, kterou prodělává dnešní politika Chorvatska jak vůči Uhrám, tak doma, vyjasnil se důležitý státoprávní moment: Chorvatští poslanci na sněmu pešťském nejsou ničím jiným, než jedním zvláštním výborem sněmu chorvatského, a proto členství toho výboru nemůže se dle paragrafu 25 sněmovního jednacího řádu nikdo sám vzdáti, nýbrž pouze sněm je s to, zbaviti jej té povinnosti, uzná-li uvedené příčiny oprávněnými. Stanovisko to zaujal také ban Tomašić a v tom přesvědčení vydal ještě v polovici r. 1910 nařízení, dle něhož chorvatští delegáti v Pešti požívají imunity pouze jako členové sněmu chorvatského. Důsledně tomu stanovisku odepřela chorvatská vláda v záležitosti delegáta Banjanina jak spisy, tak jakékoliv informace vládě uherské.

Ze všeho toho vysvítá, že chorvatsko-srbská koalice ztratila všechny své posice a nyní jí zbývá jen zachraňovati dnešní svou posici v národě. Dosud jí to byla práce snadná; neboť měla po ruce velmi rozvětvený a náramně bojovný denní tisk. Dnes je tomu již zcela jináče. Nejdříve opustil koalici řecký »Novi List« se svým obratným a prozíravým poslancem Supilem, jenž po čtyry leta byl nejen na slovo vzatý vůdce koalice, ale i zbožňovaný její »oberban«, kterého však nyní zbývající část koaličního tisku jen posměšně nazývá »obrem« Supilem. Brzy po »Novém Listě« ztratila koalice záhřebský »Obzor«, který nyní již zcela otevřeně se postavil zvláště proti terrorismu v koalici, totiž proti mravnímu násilí na základě opětně uvedeného reversu. »Obzor« již před volbami psal o koalici bez jakéhokoli nadšení a tu jeho střízlivost prohlásila sama koalice za hlavní příčinu veliké své volební porážky. Konečně odpadl od koalice i třetí vlivuplný denník, osěcká »Narodna Obrana«, a to s celým t. zv. nezávislým centrálním klubem, bývalou opposicí slavonskou, která si v posledním desetiletí získala neocenitelných zásluh svou prací za chorvatský ráz druhého chorvatského hlavního města Oseku, jenž na prvý pohled živě připomíná Olomouc a Brno.

Koalice ztratila také tisk krajinský, jmenovitě »Hrvatski Branik« v Mitrovici a nejstarší chorvatský lidový časopis, značně rozšířený »Prijatelj naroda«, jenž prostou koupí přešel do rukou vůdce jedné strany práva, dra. Mich. Starčeviće.

Kromě všeho toho pozbyla koalice bezmála veškerých sympatií v dalmatském Chorvatsku, kde i nejbojovnější její přívrženec, poslanec Smodlaka ve své splitské »Slobodě« píše o ní ostřeji nežli záhřebský »Obzor«. Následek toho všeho je, že koalice disponuje pouze dvěma denníky (»Hrvatski Pokret« i »Srbobran«), a několika dosti bezvýznamnými, špatně redigovanými týdenníky. Politické organisace v pravém slova smyslu neměla ani tehdy, kdy byla na vrcholu své moci.

Ve své tísni utíká se koalice k osvědčeným zbraním laciného radikalismu, totiž radikalismu ne promyšleného a důsledného, na konkretní případ obmezeného, ale chvilkového, hazardního, jenž vrcholí ve známém rčení: »Všecko, nebo nic.« Proto koalice navrhuje a hájí nyní okamžitou roztržku s Uhrami, které považovala a považuje dosud za jediného možného a spolehlivého spojence proti »prušáckému, klerikálnímu a nevděčnému Rakousku«. V době dřívější snad by tou taktikou skutečně aspoň na čas získala širokých vrstev lidových; nyní však, kdy má proti sobě četné, více méně organisované politické strany, které jí ještě neodpustily její maďarofilství, vyvrcholené v řécké resoluci, a z nichž odnímá jí půdu zvláště strana selská svým programem sociálním a hospodářským, říšským a slovanským, v dnešní době možno směle předpovídati, že koalice, ať se politické poměry změní a utváří jakkoli, již při příštích sněmovních volbách přestane býti vážným, třebas negativním činitelem politickým.

A kdo koalici zamění, nebo vlastně již zaměňuje? Je skutečně pravda, že nedávná volební porážka koalice chorvatsko-srbské znamená vzkříšení starého maďaronství a že další její seslabení neodvratně vede k opětné přemoci zvrhlého systému, známého daleko vně hranic chorvatských pode jménem systém Khuenův? Abychom dostali správnou odpověď, nutno vyložiti politiku dnešního bana, doktora Tomašiće, sestavení jeho strany, a politický vzrůst, po případě stagnaci stran ostatních.

Politická osobnost dnešního bána byla do nedávna širší veřejnosti chorvatské dosti neznámou. O dru. Tomašići jako universitním professoru vědělo se sotva, že studoval v Pešti a v Německu a vedle svého oboru finančního věnoval se zvláště veřejnému právu Chorvatska a to jako přívrženec proslulého professora Pliveriće, autoritativního zastance nepřetržité státní individuality království chorvatského. Teprve po odchodu hrab. Khuena z Chorvatska vynikl dr. Tomašić trojím způsobem. Nejdříve se zasadil o to, aby t. zv. národní (»maďarofilská«, »maďaronská«) strana měla vlastní svůj orgán, do něhož často psal sám formou umírněné, obsahem však rozhodně státoprávní úvodníky. Brzy na to utvořil z chorvatských delegátů v Pešti zvláštní parlamentní klub, jehož se stal předsedou. Konečně jako ministr pro Chorvatsko

v prvém Khuenově kabinetě po sensační své audienci u panovníka prohlásil v parlamentě pešťském, že Maďaři obdrží maďarské velení, až samých Maďarů v Uhrách bude 20 millionů, zároveň však že Chorvatsku dostane se velení chorvatského.

Mezitím přišla resoluce řecká, s kterou dr. Tomašić sice nesouhlasil, ale koalici chorvatsko-srbské přes to nejen že nedělal žádných překážek, nýbrž posilnil její posici, nechtěje za žádnou cenu se zbytky strany maďaronské připojiti se k baronu Rauchovi, a doporučuje hrab. Khuenovi, když ten se opětně stal uherským ministerským předsedou, aby učinil konec neústavným poměrům v Chorvatsku, a koalici jako sněmovní většině uznal právo navrhnouti svého kandidáta na křeslo bánské. Pravda, že tímto kandidátem byl Tomašić sám, ale přes to jeho prohlášení ze dne 20. března 1910 ve sněmu chorvatském, že bánskou hodnost přijal pouze se svolením sněmovní většiny a že na svém místě bude vždy do všech konsekvencí hájiti stanovisko chorvatské, dokazuje nepopíratelně neoprávněnost a mělkost všech maďarských tvrzení, jako by bán byl představitelem, ba pouhým nástrojem uherské vlády v Chorvatsku.

V polovici roku 1910 vznikl mezi dr. Tomašićem a koalicí velmi ostrý konflikt, hlavně, ne-li výhradně, z příčin osobních, které konečně znemožnily i vzájemný politický styk, ačkoli bán přijal nově revidovaný program koaliční. Koalice dokonce tvrdí, že bán Tomašić nemá jiného úkolu, než dle diktátu vídeňského a v zájmu maďarském chorvatsko-srbskou koalici zničit a na jejím místě obnoviti staromaďaronskou stranu podobně tomu, jak dnešní ministerský předseda hr. Khuen pod jménem národní strany práce obnovil zlopověstnou maďarskou stranu liberální. Tvrzení to však jest jednak čirý výmysl strannické taktiky, jednak, kdyby bylo pravdivé, nelze již zmíněného úkolu v Chorvatsku provésti. O tom obojím přesvědčíme se hned.

Krátkou dobu před nastoupením své vlády začal dr. Tomašić vydávati charakteristické dílo pod názvem »Základy státního práva království chorvatského«. V první a nejdůležitější části díla autor zkoumá dobu nejstarší, zvláště první chorvatskou smlouvu s králem Kolomanem r. 1102. Nás zde zajímá duch a účel tohoto bádání, jenž se zračí nejlépe ihned v předmluvě a zatím jako závěr důkladného bádání na str. 58.

Předmluva začíná: »Předkové naši v předůležitém jednom momentu — autor tu myslí na samostatnou chorvatskou pragmatickou sankci ze dne 12. března 1712 — učinili tento znamenitý projev: »Žádná moc nás nepřipojila k Uhrám. Dobrovolně a vlastní pohnutkou stali jsme se poddanými nikoliv jejich království, nýbrž pouze jejich krále. Právo naše — pokračuje dále Tomašić — jest tedy původní. Ono je naše *vlastní:* Nikdo nám je nedaroval, a proto nám je nikdo také nemůže vzíti. Pouze naší vůlí může se to právo měniti a přizpůsobovati okolnostem a času . . . Chorvatský národ také dnes užívá svého *práva vlastního.* Jeho positivní státní právo, jak jest uzákoněno vyrovnáním, zavazuje ho na

základě jeho vlastního zákona, totiž zák. čl. I. sněmu chorvatsko-slavonsko-dalmatského z roku 1868, takže se to *právo* bez svolení chorvatského sněmu *právně* měniti nemůže.« Na str. 58. čteme: »Dle všech tehdejších mezinárodních poměrů můžeme zcela jistě tvrditi, že *Chorvatsko ve chvíli, kdy vymřela jeho národní dynastie, bylo naprosto nezávislé na každém jiném státu nebo moci jako nezávislý, mezinárodně-právný subjekt*, s nímž nemohli rozhodovat ani Byzance, ani papež, ani německý císař. *Osud státu chorvatského byl v rukou svobodného národa chorvatského.*« [1])

Jaký div, že Tomašićovo dílo, přeloženo do němčiny, vzbudilo mezi maďarskými politiky takový poplach, že došlo i ke košutovské interpellaci a k zajímavé odpovědi hr. Khuena, jenž mezi jiným pravil, že ona doba není dosti vyjasněna, ale že chorvatský bán jako chorvatský vlastenec má nepochybně právo zaujímati jiné vědecké stanovisko než na př. badatel maďarský. Ostatně i bez té odpovědi celé Tomašićovo dílo vyniká takovou přesností, důkladností, národní vřelostí a státnickým rozhledem, že jest psychologicky nemožno, aby Tomašić s bánského křesla buď zamýšlel, nebo prováděl cokoliv v neprospěch státu a národa chorvatského.

Dejme tomu, že je však Tomašić jiný jako bán než jako historický badatel. Ale v tom případě nabývají rozhodujícího významu zcela nové politické poměry v Chorvatsku. Toť především rozšířené volební právo, zatím stagnace jednostranného státoprávního radikalismu, dále nemožnost jak protisrbského štvaní, tak propagandy srbské, konečně netušený rozmach národního a politického uvědomění chorvatského selského lidu vůbec a chorvatské lidové selské strany zvláště.

Podle nového volebního zákona ze dne 28. května 1910 všech zapsaných voličů jest okrouhle 200.000, z toho na 170.000 sedláků. Selský lid v Chorvatsku i v době nejtěžší tyranie Khuenovy a i při vysokém volebním censu, dle něhož vedle 20.000 intelligentův a měšťáků bylo jen o něco více hlasů selských, dále přes to, že Srbové šmahem byli pro systém Khuenův, byl s to, aby na př. r. 1897 z 88 poslanců zvolil 28 poslanců. Od té doby protimaďaronská nálada v lidu stala se všeobecným národním přesvědčením, jemuž nyní podléhají všechny strany, ba i sama vláda. Tak ve schůzi dne 23. ledna 1911 bán Tomašić pranýřoval spojenectví koalice s košutovci jako hanebné maďaronství; koalice zase jak v tisku, tak ve sněmu pranýřuje každého, kdo s Tomašićem má jakýkoli politický styk, jako přívržence Khuenova čili »munkače«, tedy člena Khuenovy strany práce. Státoprávní opposice, a ovšem také strana selská, nemohla ještě dříve maďaronům přijíti na jméno a tak celý chorvatský sněm jest v té věci tak jednomyslný, že výrok bývalého podbána, šl. Crnkoviće

[1]) Podškrtávám všude dle originálu.

z let devadesátých, »název maďaron měl by se popularisovati tím, že strana národní měla by se nazvati maďaronskou«, zní dnes jako báchorka.

Proto také volby do společného pešťského sněmu byly vykonány tak, že 62 poslanci nehlasovali vůbec, a 8 jich hlasovalo prázdnými lístky, takže dnešní novou delegaci zvolilo pouze 18 poslanců s 18 virilisty. Nenapravitelní maďarští obhájcové jednotného maďarského státu, zahrnujícího prý také Chorvatsko, mají věru dostatečnou příčinu zamysliti se trochu nad tímto hlasováním. Ba věc stává se ještě důležitější, když uvážíme toto faktum: Zvláštní, patnáctičlenný výbor pro urovnání poměrů mezi Chorvatskem a Uhrami měl dne 26. ledna první svou schůzi a tu všichni členové, kteří promluvili, celkem 10, prohlásili se pro roztržku od Uher. Sedlák Jalžabetić prohlásil dokonce, že by to byla nejšťastnější chvíle pro veškeren selský lid, jenž by nelitoval žádných obětí, kdyby se nebál, že v rozhodném okamžiku intelligence jej zradí. Jalžabetić pokračoval dále v tom smyslu, že pro tu roztržku nutno se dobře připravit odstraněním středověkých překážek hospodářskému a osvětovému vývoji lidu a v té positivní práci že by všechny strany měly postupovati svorně. Bán gratuloval sedláku k tomu mužnému a zároveň střízlivému projevu, což je také velmi charakteristické.

Nechať tedy se vyvinuly politické poměry v Chorvatsku jakkoli, jedno možno tvrditi s absolutní jistotou, že ani staré maďaronství systému Khuenova, ani maďaronství nové, jež vzniklo resolucí řeckou, nebude již nikdy vážným politickým faktorem. Zároveň však nutno zdůrazniti, že také planý státoprávní radikalism jest ten tam, jak nasvědčují následující fakta: Obnovená strana práva, bývalí to přívrženci dra. Franka, přes to, že se spojila s představiteli hnutí katolického čili s křesťanskými sociály a přes to, že v poslední chvíli slavnostně uklidnila touto fusí znepokojené israelitské příslušníky a že měla jistý volební kompromis s bánem — přes to všechno nerozmnožila počet svých mandátů (15), ba tři své nejjistější okresy zaměnila za tři nejisté. Odštěpenci strany práva a přívrženci dra. Mich. Starčeviće podrželi také pouze dřívější počet mandátů (9), a také tři jisté okresy zaměnily novými. Jediná selská strana jednak se tří mandátů stoupla na devět,[1]) jednak v deseti okresech dostala tak značné menšiny, že při příštích volbách, kdyby byly také ještě letos, dnešní svoji »državu« pravděpodobně zdvojnásobí. Ale mravní

[1]) Číselný poměr stran jeví se nyní v chorvatském sněmu takto: Koalice 35 (18 chorvatská sjednocená samostatná strana, 15 srbská samostatná strana, 2 »divoši« na programu koalice); přívrženci bánovi 19 (12 neorganisovaných »bánovcův«, 6 přívrženců »nezávislého centrálního klubu či skupiny« osěcké a jeden bývalý srbský radikál); strana práva (Frankovci) 15; Starčevićova strana práva 9, chorvatská lidová selská strana 9; vně stran 1 (Supilo). Bán má po ruce 16—19 virilistů, tedy při passivitě všech ostatních stran oproti koalici nepatrnou většinu. V potírání koalice může vždy počítati na 14 pravášů

význam jejího vítězství spočívá hlavně v tom, že čtyry mandáty v pravém slova smyslu vybojovala při užších volbách a to tak, že porazila jednak kandidáty všech politických odpůrců — členy vlády dra. Amruše, vůdce pravášských odštěpenců, Starčeviće, praváše Crkvence a člena koalice Křepelku — a jednak že při užších volbách zvítězila mnohem silnější většinou, než kdyby jí byly přičteny všechny hlasy, odevzdané při první volbě, že se totiž zřejmě ukázala k ní veliká důvěra selského lidu, jenž stává se nepřemožitelným, jakmile jasně vidí, že úsilí jeho bude korunováno úspěchem.

Tento moment lidové politické psychologie jest nejdůležitější zjev v dnešní nové politické situaci v Chorvatsku. To vědí dobře také všechny ostatní strany, a proto, jakkoli se mezi sebou hašteřily a potíraly, v jedné věci postupují svorně: podkopati důvěru k selské straně dnes tvrzením, že selská strana je rakušácká a klerikální, zítra výmyslem, že jest atheistická a podvratná, jindy zase, že jest až do kosti maďaronská, a hned na to, že je šíleně protimaďarská. Tvrzení ta nejen že si navzájem odporují a již proto nemohou míti žádoucího účinku, ale jsou bezmocná také tím, že každá strana užívá proti ní jiné terminologie, takže se navzájem »silné výrazy« paralysují. Tak na př. selský lid již dávno prohlédl ošemetnou hru, když strana práva bratry Radiće vydává za srbské a ruské emisary, kdežto tisk koaliční již dávno přibil jejich »prodajnost slovinským klerikálům a kamarile vídeňské«. Také mocně působilo na lid volání kněžstva s arcibiskupem v čele, že selská strana podrývá víru, kdežto veškerá světská intelligence odsuzuje hlavně přílišné prý akcentování náboženského momentu.

Pro politický život *český* má dnešní nová situace v Chorvatsku ten význam, že při všech snahách a pokusech o přetvoření monarchie nebo aspoň o zmírnění dualistického bezpráví bude mnohem snáze spolehnouti se na Chorvatsko, v němž místo maďaronství zakořeňuje se již i politická vzájemnost nás Slovanů v říši a místo planého radikalismu již tak nadějně vzrůstá smysl pro osvětovou a hospodářskou svépomoc mezi lidem.

Bylo by ovšem zajímavo i poučno zpytovati zevrubněji jak příčiny, tak následky toho obratu, jenž nenadálým zdá se býti jen vzdálenému pozorovateli; to však byla by již stať úplně nová, daleko více reflexivní než informativní.

(nemocný dr. Josef Frank nepřichází do sněmu) v positivní sněmovní práci vždy na selskou stranu, v otázce politické důvěry jedině na své přívržence. Koalice nemá většiny ani v radikálních státoprávních návrzích, jelikož Starčevićovci se tu rozdělí, kdežto praváši a selská strana nehlasují pro pouhé státoprávní demonstrace.

Zikmund Winter jako belletrista.

Piše

Václav Dresler.

Glossy k Sebraným spisům autorovým.[1])

I.

Literární dílo Wintrovo, pokud z něho mám na mysli jeho součást historicky belletristickou, oproti Jiráskovu označil a rozlišil bych se zřetelem k jeho předmětům asi tak, že Zikmund Winter všímá si v svých dějepisných povídkách i novellách hlavně toho, jak naši předkové (zejména pražští nebo rakovničtí) žili kdysi doma, v útvarech úzce rodinných i ve styku starosousedském, ve vzájemných vztazích k soudobým úřadům, soudům, šlechtě, dvoru, židovstvu nebo cizincům, které vášně, záliby, zvyky i módy jimi v tom či onom časovém období nejvíce zachvívaly a pod. O slovesné zachycení a belletristické vyjádření životní intimity, rodinného i sousedského zákulisí, šlo, myslím, Wintrovi jako novellistovi vždy především a nejnaléhavěji. Méně zajímaly jej události veřejné, politické, válečné a složitě diplomatické. Souvisí to ostatně se základní spisovatelovou schopností pro povahovou drobnomalbu a jeho příznačnou zálibou v detailní kresbě mravoličné i jazykově kulturní.

To jest jeden karakteristický znak Wintra belletristy. Původ i podstatu druhého vidím v okolnosti, že se u něho ve většině povídkových sbírek vlastní novellistické obrázky střídají se studiemi kulturně dějinnými. A to je při něm tím důležitější, významnější i vlivnější, ježto právě tím směrem šel vnitřní vývoj jeho belletristické tvorby: od konstatující popisnosti k umělecké portretnosti. Kdežto dříve dlouho přeplňoval své lehce sbelletrisované črty, výjevy, podobizny či životopisy, množstvím dokumentních podrobností, později Winter pořád úzkostlivěji v této pestrobarevné zásobě dokumentů vybírá, třídí i urovnává. Jest to postup ku pojetí stále umělečtějšímu, k přísnějšímu výběru a k větší umírněnosti v dějovém rozvrhu látky. Jednotlivé fase tohoto postupu, jevícího se ostatně u všech s Wintrem obdobně založených individualit, u nichž napřed převládala popisnost, aby byla časem vystřídána i nahražena vždy zřetelněji vynikající silou tvůrčí, vystopujeme na celém spisovatelském díle Wintrově. Dílo toto je ve svém vzrůstu a rozvoji znamenáno stálým prostupováním se vědy i umění, intelektu i citu, snahy po zevrubné dokumentaci i poetické inspirace, kulturně historické odbornosti i instinktivní životné evokace, smyslu pro dobový kolorit i umění postihnouti životnost jevů či postav.

[1]) Začaly nedávno vycházeti nákladem *J. Otty* v Praze.

Probíráme-li se posavadní belletristickou produkcí Wintrovou, hned při zběžném pohledu na ni vypozorujeme, že rozsáhleji podložená skladba románová nápadně ustupuje v ní drobnému náčrtu povídkovému i krátce střižené črtě novellistické. To nejen souhlasí s celkovou literární schopností autorovou, ale jest případno i k době, v jejímž zachycování si Winter nejvíce libuje, a jež v základním pojetí Wintrově lépe se dá vyjádřiti řadou mravoličných i jazykově popisných genrů, než o dějovou pestrost opřeným útvarem románovým. Co tudíž Winter nejraději kreslívá? Detajly, sceny, figurky, úseky, genry, říkává se: ale vždyť životní realita konec konců také jen se skládá ze samých takových úryvků, složek, projevů i prvků, které do sebe navzájem zapadají, splývají spolu a navazují se... Jen třeba tuto vnitřní spojitost správně nalézti, pochopit a plasticky zachytiti, v tom se jeví celé umění. A tomu Winter rozumí více nežli se dříve soudívalo, a než bylo lze kdysi při recensování jednotlivých knižních publikací belletristových. Jasněji projeví se toto autorovo umění teprve, bereme-li spisovatelskou práci Wintrovu jako souvislý celek a výsledek mnoholetého životního snažení. Taková úhrnná revise ostatek i v ledačem jiném opraví starý úsudek spíše příležitostných než essayisticky založených referátů.

Odkud Winter čerpal látku ku svým dějepisným obrazům, snad až na »Rozinu sebrance« a »Mistra Kampana« vesměs nerozměrným prósám rázu povídkového i novellistického? Jest proň a pro jeho dílo příznačno, že hlavními prameny belletristických dějův i kulturně historických výplní pokaždé byly mu archivní záznamy, matriční i kšaftovní zápisy, farní či městské paměti a písemné památky šlechtické, cechovní nebo soukromě rodinné. Ty nejsouce zvláště bohaty na fakta veřejně politická či státnická, mají za to poměrnou hojnost údajů zvykoslovných, mravopisných a kulturně názorových. Stavěli-li dřívější dějepisní romanopisci po stránce jak dějové, tak výplňkové hlavně na kronikách nebo pragmaticky sestavených historiích, Winter omezoval se v té příčině skoro výhradně na archivy a listiny privátní, jež mu sice neskýtaly tolik materiálu státně-politického, daleko výmluvněji však jednaly o něm v ohledu kulturním, důvěrně rodinném, sociálním i specielně společenském nebo třídním.

Co se týče dějinného období, nejvíce lákala Wintra k belletristickému zpracování století šestnácté i sedmnácté, v nichž nalézal nejpříbuznější své umělecké povaze zdroje látkové. V mezích této dobové sfery, ohraničené s jedné strany asi bělohorskou pohromou, se strany druhé pak posledními dozvuky českobratrskými, částečně i humanistickými, pozorovatelský zájem jeho ulpěl postupně na ústředí rakovnickém, pražském a staročeském vůbec. Velkou váhu klade autor na syté vyzdvižení daného ústředí časového, místního i společensky sociálního: vede nás křivolakou spletí ulic i jednotlivými součástmi starobylého domu, podrobně popisuje vnitřní zařízení měšťanských domácností, i s vyhlídkou bytových oken nás seznámí, uvede sta detajlů zdánlivě malicher-

ných a denně opakovaných, za to však vynikne kreslené ovzduší v plné životní plastičnosti. Při tom dvěma ústředními směry rozbíhala se pozorovatelská a popisná schopnost belletristova souběžně. Jednak Winter se zálibou líčil vzrušivé sceny pouliční, hlučné výjevy hospodské, dramaticky rušné výstupy manželské, bouřlivé pitky, noční výstřednosti studentské, hromadný sběh lidu, a napínavá přelíčení soudní a výtržnosti židovské, jednak rád a trpělivě zabýval se miniaturní malbou domáckých intimit, milostné důvěrnosti, starodávných zákoutí, patriarchálně zabarvených rodových tradic, cechovních zvyklostí i staletími zasvěcených obřadů, slavností, her. Obojí jest, kde se život, nálada, temperament, povaha a záliba lidí i doby nejvýrazněji, nejupřímněji, nejnenuceněji na venek projevuje, kde vášeň lidskost a instinkt vyrazí v pravé, nefalšované ryzosti, a kde cit nejostřeji střetne se s rozumem, jedinec se společností, touha po volnosti s ustáleným řádem. Na obojím výhodně uplatní se život barev a náladová vůně doby, což dává Wintrovým drobným obrazům tón detajlně provedených i pestře malebných genrů . . .

K tomu silně přispívá i účelně volený a látce přizpůsobený tón slovesného výrazu, celkový karakter řeči. »Lidé za starých časů neužívali tak lživých, vzletných a básnických slov jako my to teď umíme. Byli pravdivější.« (*Staropražské novelly* 16.) Tím je zároveň dán i určen ráz a obsah dialogů, jež jsou v povídkách Wintrových živlem velice častým a zhusta se vyskýtajícím, zastupujíce partie popisné, a prosám samým dodávajíce zvýšené živosti. Themata i forma těchto rodinných nebo sousedských rozhovorů, disputací, porad, jsou podobně propracovány a nejednou přesně doloženy jako archivní citáty. V těchto archaicky formovaných a dobové náladě co možná přiblížených rozhovorech projednávají se často důležité časové otázky (osudy alchymie v Čechách, vztah měšťanů k stavům, poměr Čechů k Němcům, události na pražském vysokém učení, problemy náboženské atd.), do nich ukládá spisovatel mnohé ze svých odborně studijních výtěžků, jež nám tak činí stravitelnější, než by to bylo lze sebe delšími referáty či popisy. Jsou tudíž tyto dialogické passáže u Wintra důležity po stránce i jazykové i ideové. Ony byly nejpatrnějším spojovacím mostem mezi belletrií a kulturní historií již v nejstarších drobných novellách autorových. Při té příležitosti nesmíme zapomínati, že takměř pokaždé k napsání belletristické črty vedla Wintra touha, vylíčit určitý význačnější moment kulturně dějinný či zvykový, a ten že potom tvoří vlastní střed dějového zájmu spisovatelova. Tyto látkově vděčné momenty našel autor hotovy v archivech, a teprve na nich i kol nich sestrojil si volně zbelletrisované příběhy rodinného, milostného, starosousedského či cechovního zabarvení. Většina jeho nerozměrných povídkových obrázků jest pak buď lehce belletristovanými scenami a životopisně podloženými podobiznami, nebo informativně popularisačními studiemi, ukázkami mravů i zvyků, genrovými výjevy i popisy s podivuhodně úplnými podrobnostmi. Pro román má

Winter jaksi méně smyslu a ani se v něm (před »Kampanem«, jenž vlastně je také více serií drobných, mistrně vystínovaných partií popisných nebo dialogních, než skutečným románem v běžném vymezení toho pojmu) tolik nepokoušel; je si toho sám dobře vědom, valnou část svých historicky belletristických skladeb označiv prostě a výslovně jako: črtu, obrázek, scenu, list z dějin, novellistickou studii nebo nejvýše dějepisnou povídku. Románem nenazval z vlastní iniciativy, snad až na »Kampana« žádnou ze svých dosavadních prací, jednak dokazuje tím vzácně vyvinutou autokritiku, jednak dávaje klíč k náležitému pochopení svého literárně uměleckého díla vůbec.

Vedle obsažných, jazykově barvitých, neobyčejně živých a do detajlu vypracovaných dialogů, nejšťastnější složkou i nejpyšnější ozdobou Wintrova belletristického umění jsou jasně a určitě provedené portrety jednajících osob. Spisovatel nemiluje rozvláčného psychologisování, a lyricky náladová nebo reflexivní malba duševních stavů i pochodů nevystupuje v jeho díle nikde příliš do popředí. Winter zachycuje ne podvědomé, prvopočáteční psychické popudy ani *průběh* duševního dění v člověku, nýbrž hotové výsledky tohoto vnitřního processu citového i myšlénkového a jeho vnější projevy. Tedy vystihuje duševní dění, nikoli jak vznikalo, obměňovalo se i rostlo, ale kterak a pokud zrcadlilo se na venek, kterým konečným rozhodnutím vrcholilo. Odtud vše jest u něho v kresbě povah i duchového života krátké, úsečné, určité a přesné, ne malířsky náladové a lyricky kolísavé, měnivé. Karakterisuje gestem, jednou větou, ne široce podkreslenou passáží popisně lyrickou či dojmově náladovou. Odtud: víc místa a pozornosti věnuje popisům činů, gest, fysiognomií, vnější úpravy, toiletty, způsobu v chůzi a pod. Jeho figurky stojí potom před vámi plně i životně, jasné a přesné. Specielně, lépe řečeno abstraktně psychologickými záhadami lidského a zejména ženského srdce se mnoho nezabýval, nechtěl zabývat. »Co nestojí v listinách a knihách černě na bílém, toho se zhusta historik dohádá přece, ale v divných knihách srdce ženského, v nichž tak mnohá iniciálka a slovce jest přemazáno barvou falešnou, je spolehlivé čtení a vykládání skoro nemožné. Necháme tedy tak«. (*Kámen filosofický,* 40.)

II.

Historicky belletristické dílo Zig. Wintra určeno jest dosud těmito samostatnými *knižními záhlavími*: Starobylé obrázky z Rakovnicka, Rakovnické obrázky, Dva obrázky Rakovnické, Pražské obrázky, Ze staré Prahy, Staropražské novelly ze 16. a 17. věku, Staré listy, Povídky a obrázky historické, Miniatury, Rozina Sebranec, Ze starodávného života, Bouře a přeháňka, Mistr Kampanus a pro mládež »Z české minulosti«. Mimo tyto knižní povídkové serie je řada novellistických obrázků i studií autorových roztroušena po čelnějších domácích časopisech revuejních. Uvě-

domíme-li si, že vedle belletrie pilně a vlastně jako odborník byl autor činný v odvětví statí i essayí kulturně dějinných, jest to žeň jistě bohatá a úctyhodná.

Co do místního a společenského ústředí, čerpal spisovatel k svým povídkám i novellám nejdříve z rakovnického, od něhož přešel ku staropražskému, a to pak vystřídal staročeským vůbec. Dnes zajímá nás hlavně staropražské. Jako karakteristickou ukázku látek *starorakovnických* uvedu po stránce dějové dvě delší skladby povídkové: Kdo s koho? a Do zeleného pokoje, obě ze sbírky: *Dva obrázky rakovnické.*

Kdo s koho? Jest kulturně založený a jen lehce zbelletrisovaný list z historie města Rakovníka i jeho sociálně společenských vztahů k arciknížecímu Hrádku, vůči němuž ono bylo od dávna povinno platy i robotami. Povídkového děje je tu vlastně pramálo: jedná se o tom, že rakovničtí odepřeli dobrovolně odevzdati na Hrádek určitý počet zpěvného ptactva, jehož arcikněžna byla vášnivou milovnicí, a že Ferdinand lstí i úskokem svých myslivců dostal ho od nich více než hojnou zásobu. To tvoří téměř jedinou kostru čistě belletristického námětu, vedle něhož vše ostatní jest jen pouhými výplňkovými popisy, jednak výročního trhu rakovnického, jednak slavnostního závodění v porážení lesního stromu, mezi dvěma rozvaděnými a navzájem na dobrou pověst žárlivými cechy řemeslnickými. Motiv milostný má zde místo hodně podružné a episodní, za to sympaticky z děje vyniká okolnost, že tu autorem pietně vzpomenuto uvězněného a později propuštěného českobratrského předáka Augusty.

Do jisté míry přímý vztah k českým bratřím má i druhý rakovnický obrázek, nadepsaný »*Do zeleného pokoje*«, který s prvním vykazuje značnou dějovou podobu i potud, že také v něm předmětem belletristického líčení, probíraného však mnohem zevrubněji a více povídkově, je spor Rakovnických s vrchnostenským sousedem, tentokráte senomatským rytířem Václavem Hochauzarem; zištná, prospěchářská, úhořovitá povaha tohoto »šlechtice« výrazně karakterisována obojetným poměrem jeho k českým bratřím s jedné a židům se strany druhé. Autor vplétá při tom do ústředního děje obšírné rodokmeny i povahopisy jak Hochauzarovy, tak i význačnějších tehdejších měšťanů rakovnických či senomatských. Obě strany činily si všeliká příkoří, jejichž ráz hraničil místy až na pověstné pěstní právo středověké. Spor skončil teprve náhlou smrtí rytířovou a tím, že rakovničtí měšťané vdově Senomaty odkoupili, zbavivše se tak v dobrotě konkurenčního souseda . . . V příčině kulturně historické nejsilněji působí pěkný i důkladný výklad pychu a moci v tehdejším dobovém pojetí.

Zřejmý krok od živlu převahou kulturně dějinného k historicky belletristickému znamenají oproti rakovnickým později vzniklé obrazy staropražské.

III.

Přihlížíme-li k jednotlivým společenským vrstvám, vidíme, že ze staré Prahy šestnáctého či sedmnáctého věku nejraději kreslil Winter v své drobné belletristické próse ovzduší jednak měšťanské, jednak studentské, někdy dobrodružně cizácké, umělecky vojenské a kněžsky církevnické.

Staropražská *sféra měšťanská* ode dávna těšila se mimořádné pozornosti autorově, poněvadž v ní nalézal poměrně nejbohatší ložisko pro belletristické zpracování působivých momentů zvykových, mravoličných i kulturně tradičných. V ní zase upoutala jej jednak poloukrytá intimita příběhů, po případě tragedií či katastrof úzce rodinných, jednak vděčná barvitost výjevů patriarchálně sousedských a zajímavých historií cechovních.

Zákulisí manželského soužití, domácí hádky, vnitřní sváry a i vzájemné zločinné úklady v t. zv. nerovných nebo jinak nešťastných manželstvích staroměšťanských daly Wintrovy látkový podnět hlavně k trojici menších, ale jaksi intimně srdečných obrazů novellistických: »*Z tiché domácnosti*«, »*Judith zlé paměti*«, »*Pro tu lásku*« . . . První z těchto genrových drobnokreseb jest v příčině dějové typickou ukázkou rozhárané měšťanské rodiny a bez lásky uzavřeného sňatku manželského, jež na venek jevíc se jako nejspořádanější, uvnitř bylo neustále zmítáno zlobou i nepřátelstvím. Když obapolná nechut manželů vyvrcholila zločinem, ubitím mužovým, dostala se ve formě sporného případu před soud, z jehož zápisů ji Winter znovu vzkřísil a oživil. Črta byla autorem původně pojata do sbírky obrázků »Ze staré Prahy« a má méně hybné dramatičnosti nežli druhý, poněkud obšírněji rozvedený povídkový pohled do nešťastné měšťanské domácnosti, nadepsaný »*Judith zlé paměti*« a zařaděný kdysi v serii »Pražských obrazů«. Jest to nejobjemnější číslo jmenovaného novellistického cyklu a po stránce mravoličné i společensky dokumentní hojně zásobený doklad pražského rodinného krbu, sestavený z údajů i poznámek místního archivu, tedy věcně spolehlivý a věrný. Illustrace domácnosti, kde muž a žena stáli vůči sobě jako dvě strany vysloveně nepřátelské. Důvěrný pohled na manželský ráj populárního kdysi pražského advokáta i prokurátora Kolína z Elbingu, jehož žena obviněna z travičství, po delších průtazích usvědčena a utracena po svědecké výpovědi vlastního manžela. »Jsou bity jiné paní taky, jsou bíjeny pro věci špatnější nežli ty, pro holičká slova vychlazují sobě na nich manželé svoje zlosti, svoje mozky v opilém večeru zbahnilé.« V jediné větě karakterisuje tu spisovatel jistě přiléhavě povšechný ráz ústředí, do něhož sáhl pro látkový motiv ku své práci, mimo vlastní povídkový děj podávající několik detajlů o kvetoucím tehda v Praze pokoutním hadačství i čarodějství, o hojně rozšířené víře v nápoj lásky, o božím soudu atd. . . . V téže knižní sbírce čteme skizu »*Pro tu lásku*«, která dějově není leč pouhým náčrtkem (»Jsme s obrázkem hotovi. Došly nám barvy, archivní paměti víc nehovoří, aniž dopouštějí

bezpečně hádati. Obraz tedy není celý«), glossujícím zlomkovitě historii nešťastné lásky, kde měšťanské děvče, vzpírajíc se po přání rodičů provdati se za nemilovaného člověka, bylo doma bito, bičováno a jako neposlušné dítě podle řádů městských i vězněno. I tehdy byla na světě »nešťastná láska« a už tenkráte děti mívaly jiný vkus milostný než rodiče . . .

Velice svérázný a samorostlý svět otvírá se nám, zvyklým dnes na zcela jiné, ryze novodobé poměry národohospodářské, průmyslové i živnostenské, při četbě *cechovních obrázků* Wintrových, přenášejících nás v duchu do dob, kdy řemeslo mívalo u nás opravdu ještě příslovečné zlaté dno a těšilo se rozmanitým stavovským i sociálně společenským výsadám.

Kniha povídek »Ze staré Prahy« má zvláště pěkný a příznačný dokument ze starodávného života cechovního. Jest nadepsán »*Boj o pivo pivem*«, a vypravuje o sporu, jejž r. 1578 vedli správcové pražského cechu nákladnického i cechmistři sladovníků pražských proti svobodnému dovozu rakovnického piva do hlavního zemského města, snažíce se na císaři i jeho komoře vymoci, aby cizímu pivu byla Praha na dohlednou dobu zásadně uzavřena a podplácejíce vlastním pivem kde koho vlivnějšího u dvora. Ve sporu tom, kde se zápasilo hlavně darovaným pivem a rozhodovalo především, která z obou bojujících stran nabídla ho větší množství, zvítězili sice pražští, ale jejich vítězství bylo vítězstvím Pyrhovým.. S jinou stránkou staropražského cechovního zřízení seznamuje nás obrázek »*V šermířské škole*« (Pražské obrázky). Jsou to lehounce zbelletrisované kulturně dějinné glossy k vývoji, cechovnímu rozkvětu a konečnému úpadku pražských mistrů šermířských; české školy šermířské byly dávného původu, mívaly zvučnou pověst a dlouho těšívaly se značné pozornosti v době, kdy »ráz souboje neurvalý zůstával dlouho v Čechách«. Autor zevrubně vypisuje pravidla i druhy soubojů, průběh školních kursů odborných, a zmiňuje se o příčinách, proč kol r. 1730 »svobodný kumšt fechtýřský« byl v Praze zakázán . . . Pod totéž knižní záhlaví »Pražských obrázků« vřadil spisovatel malý popisný reliefek obyčejový (»*Na rybím trhu v Praze*«), zachycující vnější vzezření, vnitřní zařízení, obchodní stránku, průměrný peněžní kurs a obvyklý běh rybího trhu na starém městě pražském, kde se trhy ty konaly se značnou hlučností, jako jedna z nejúzkostlivěji střežených místních výsad. Zcela obdobně je založena skizza »*Ve vinárně*« (z téže sbírky), vypisující kterak bývaly zařízeny a jakou denní společnost mívaly rozmanité populárnější pražské vinárny, piterny i hostěnice. Těch starý místopis pražský vypočítává víc než opravdovou hojnost. Vždyť »píjeno bývalo tak nesmírně, že i sněmovní zákazy hledívaly to staviti« a: »U nás v šestnáctém věku píjeno opravdu hrubě mnoho.« Pražští lidé bývali tehdy bujní, bujnější nežli pozdější měšťané usedlí i rozvážní. Po jistou míru souviselo to ovšem s dobou a jejím celkovým nazíráním . . . Nejobšírněji rozvedený a látkově nejzajímavější obraz Wintrův tvoří střed knihy »*Staropražské novelly ze 16. a 17. věku*« a jmenuje se výmluvně »*Pro čest ře-*

mesla«. Líčí se v něm první stávka pekařských tovaryšů pražských, kteří pro veřejně pohaněnou čest svého stavu chtěli se do krajnosti angažovat, ale opuštěni vlastními mistry, byli úředně trestáni. Tenkráte stávka nebyla nazírána jako obranný prostředek sociálně hospodářský, nýbrž jako společenská vzpoura a zřejmý odboj. Ve shodě s tímto pojetím pak ovšem také »řešena« a zažehnávána. Na jejím vnějším, místy dějově dost dramatickém pozadí široce nakreslen autorem soudobý mzdový i rodinný a společenský poměr mistrů k všemocnému cechmistrovi, jakož i tovaryšů vůči mistrovi. A teprve k tomu všemu volně navázán motiv milostný, rozpředený mezi zámožnou ovdovělou pekařkou Házou a pro hájenou čest řemesla potrestaným, ale vysoce karakterním tovaryšem Janem. Láska přemáhá zde tyranii veřejného mínění i společenských předsudků, což bylo v době většinou Wintrových povídek zachycované zjevem dosti vzácným.

Měšťanských themat dotýkají se, třebas někde jen episodně a volně, ještě čtyry drobnější staropražské novellistické náčrty. Dva z nich čteme ve sbírce »Ze staré Prahy«, druhá dvojice jich patří k povídkovému souboru »Pražských obrázků«. Ústřední dějový zájem těchto episodně tradovaných skizz vztahuje se na všeobecně společenský, sousedský nebo zvykový projev současného pražského měšťanstva, méně bera v úvahu specielní jednu stránku jeho, jak jsme to byli viděli u obrazů cechovních či rodinných.

Děj »*Nepřátelského vpádu*« přiléhá k bouřlivému roku 1611, kdy surové vojsko pasovské podniklo nezdařený pochod do Prahy. V tomto dějinném rámci seznamuje nás belletrista s dvěma muži na soudobých událostech zvlášť súčastněnými. První byl hotov Prahu i s obyvatelstvem prodat za půl kopy grošů, druhému, měšťanu Janu Šustrovi z Koldpurku zdařilo se rázným činem ohrožené město zachrániti ... »*Dlouhý muž*« glossuje krátce stížnost pražských měšťanův i obchodníků na dobrodruha Toška, jenž značné peníze vydělával pouhým okazováním podivuhodně vysokého muže, nemaje k této »živnosti« úředního povolení ani odborné koncesse. Cosi jako primitivní zárodek pozdějších podniků varietních podal nám historický novellista svým genrovým výjevem. — S dvěma vžitými a velmi kdysi oblíbenými nábožensko-výročními obyčeji seznamuje nás dvoučíselný obrázek »*O velké noci v staré Praze*« (Jidáš, Židovské koláče). Mnohem hovornější než tyto informativní zmínky jest povídka »*Simon Proxenus*«, látkově čerpaná z nejvýmluvnějšího svědka o bývalém sousedsky měšťanském životě, z knih kšaftovních. Autor cituje na doklad některé kusy kšaftu, jejž r. 1575 v Praze psal »doktor dvojích práv Šimon Proxenus ze Sudetu, Čech nadmíru vzdělaný a učený.«

(Dokončení.)

Ot. Josek:

Kalouskovy prameny k dějinám selského stavu v Čechách.

(Dokončení.)

4. *Všeobecné a trvalé vymanění sedláka a jeho půdy jak z roboty tak i z jiných břemen dílem zdarma, dílem za peněžitou náhradu neb za výkup.*

Když r. 1848 francouzská revoluce únorová přenesla své vlny i na území soustátí Rakouského, bylo přirozeno, že toto hnutí lidové domáhalo se vedle jiných věcí také odklizení zastaralých řádů, které až dosud široký zástup selských poddaných tak tísnily.

a) *V Čechách* byly těchto snah projevem návrhy dr. Frant. Braunera, přijaté na schůzi v lázni Svatováclavské dne 11. března t. r. a vložené do petice, kterou zvláštní deputace odevzdala pak ve Vídni císaři Ferdinandovi. Mimo jiné žádáno v té listině jednak za zrušení soudů privilegovaných a vrchnostenských (a za zřízení neodvislých soudů okresních s veřejným a ústním jednáním), jednak za *všeobecné vykoupení z roboty i jiných urbárních povinností*, za *vyzdvižení poddanosti*, jakož i za *stejné* postavení gruntovní majetnosti v příčině práv i břemen, jednak za zavedení městských a vesnických obcí, které by byly spravovány od svobodně volených municipálních a kommunálních úřadů.[1])

K této demokratické petici přidružila se brzy jiná, o které se usnesli šlechtici (a jiní velkostatkáři v Praze meškající) dne 20. března t. r. Tito mužové, hledíce toliko k robotě, žádali, aby výkup z ní byl nařízen zákonem, cenu její aby na každém panství vyšetřili obapolní rozsudí, vrchnosti aby obdržely dluhopisy zemí zaručené, na jichžto zúročení i umoření by platili poddaní, dříve robotou povinní.

V odpověď na ty petice vyšel dne 28. března 1848 patent císaře Ferdinanda, kterým nařízeno, *aby naturální robota od té chvíle do roka* (nejdéle do 31. března 1849) *přestala za náhradu*, která má býti určena *zákonem*. Výkupy z robot, které až dosud byly mezi vrchnostmi a poddanými umluveny, zůstávají v platnosti, a jiné mohou býti ještě mezi nimi v dobrotě umlouvány až do 31. března 1849.

b) V Čechách zákon o náhradě za robotu měl býti ujednán na zemském sněmu ústavodárném, který se však potom pro svatodušní bouře nesešel. Na *Moravě* naproti tomu sněm zasedal, zprva ve formě starostavovské (od 30./3. do 30./5. t. r.), později podle nového zatímného zřízení obnovený, tak že vedle šlechty a měst byl valně zastoupen také stav *selský*. Tento nový sněm usnesl se

[1]) Později vypravena do Vídně jiná deputace s *druhou* peticí, ujednanou dne 29. března t. r., která články první petice rozhojňovala novými v příčině sjednocení zemí koruny České pod společným sněmem a v příčině voleb do sněmu.

na tom, aby nejen patentální *robota*, ale i naturální *desátky* pominuly v markrabství již *dnem 1. července 1848* a to za náhradu, která se dodatečně vyšetří, což obojí panovník *schválil* (dne 26. června t. r.). — Po té rokováno *o velikosti* a *způsobu náhrady* za ona dvě břemena, avšak sněmovního usnesení, aby robota byla chudým podruhům a domkářům odpuštěna zdarma, od jiných pak povinníků aby byla vykoupena za určité taxy (sněmem v stupnici upravené), císař *nepotvrdil*, ježto vyhražoval *říšskému* sněmu, aby ujednal zákon o náhradě pro všecky země (tak zv. předlitavské) jednostejně. Panovník schválil také (dne 8. července t. r.) sice další snesení sněmu moravského, aby všecky *vzájemné* dávky naturální (z poměru poddanského a z ochrany vrchnostenské plynoucí), pak všecky naturální práce a dávky vymíněné *smlouvami* (robotními, desátkovými, výkupními a vyměňovacími) již dnem 1. července 1848 pominuly, ale v příčině náhrady za ně ukazoval zase k tomu, že jest to věc říšského sněmu.

c) Sněm říšský sešel se ve Vídni dne 10. července t. r. Měl pouze jednu komoru, volenou nepřímými volbami od lidu beze všeho censu, tak že mezi poslanci šlechtic byl bílou vranou. V 16. řádné schůzi sněmovní (dne 8. srpna t. r.) navrhl Hans Kudlich, německo-radikální poslanec ze Slezska, aby *robota a poddanský poměr vůbec* (se všemi z něho vyvěrajícími právy a povinnostmi) byly prohlášeny za *zrušeny*, odložíc zatím otázku, zdali za náhradu a za jakou. Z hojného rokování o tom Solnohradský poslanec Josef Lasser vybral věci nejpodstatnější a sestavil z nich přesně formulovaný návrh zákona, který *dne 7. září* t. r. byl říšským sněmem přijat a ještě téhož dne od císaře Ferdinanda *potvrzen*. Vyhlášen byl ve formě císařského patentu o 11 článcích, z nichžto prvým prohlášeno poddanství a poměr vrchnostenské ochrany za zrušeny, druhým nařizováno, aby půda byla vyvazena, a všeliký rozdíl mezi grunty dominikálními a rustikálními (co do placení berně) aby pominul; třetím, aby všecka břemena (služby, práce a dávky), která lpěla na poddaném gruntě (z poměru poddanství neb z vrchního vlastnictví vrchnostenského), byla vyzdvižena.

Podle článku čtvrtého některá břemena měla býti zrušena zdarma, jiná za náhradu. Dalšími články vyčítají se, která přestanou bez náhrady, a která za náhradu, [1]) a ukládá se komisi složené z poslanců všech provincií, aby vypracovala a říšskému sněmu předložila návrh zákona o provedení těch věcí; dále zůstavuje se patrimoniálním úřadům prozatím ještě soudnictví a politická správa, dokud nebudou zřízeny úřady zeměpanské, a konečně zdvíhá se závazek poddaného odbírati pivo a kořalku od vrchnosti.

d) Avšak dříve ještě, než komise úkol svůj dopracovala, byl říšský sněm ústavodárný manifestem císaře Františka Josefa I. (daným v Olomouci dne 4. března 1849) *rozpuštěn*, a mladý panovník sám ze své moci nařizoval patentem z téhož dne, *kterak* prováděti jest články zákona Ferdinandova ze 7. září 1848; za tímto patentem

[1]) Obojí tato břemena uvádíme níže.

vyšlo potom (27. června 1849) ještě ministerské nařízení, k němu hledící a důležité zvláště podrobným výčtem břemen zanikajících bez náhrady.

Podle těchto ustanovení

1. *bez náhrady* zanikala práva vrchnostenská (a plynoucí z nich užitky): odúmrtní, vkračovati v trh, předkupní, ke konání soudní moci, bráti odchodné, akcidence, taxy z knih gruntovních a jiné), k rybolovu a myslivosti na cizím gruntě (pokud nesmluveny s vlastníkem gruntu za plat), propinační v příčině piva, kořalky i vína, a právo vlastnické k nezakoupeným statkům selským, jichžto poddaný užíval; právo toto přešlo zdarma na držitele těchto gruntů, ale za to vrchnosti zbaveny povinností pomáhati poddaným v nouzi;

2. *náhradu mírnou* (peněžitou) měly vrchnosti obdržeti od povinníků za všecky *roboty a dávky urbariální*, jakož i za *pravý desátek* (aliquotní díl z naturálních plodin);

3. *za výkup* měli se povinníci sprostiti *neměnitelných dávek* (fundačních) ke kostelům, školám a farám (čili nepravých desátků), jakož i závazků uložených jim *smlouvami emfyteutickými* a jinými *o dělbě vlastnictví*, tak aby napříště bylo vlastnictví pouze jedno.

V každé zemi měla býti utvořena *komise vyvazovací* jakožto prostředník mezi vrchností a poddaným a vyšetřiti, zač kterým oprávněncům náleží od povinníků mírná náhrada a zač výkup. V Čechách komise ta (za předsednictví minist. rady Klecanského) vyhlásila dvěma edikty (z 16. srpna a 15. října 1849) oprávněncům, kterak mají u ní opovídati (písemně) své pohledávky.

Výška mírné náhrady byla odhadována takto: za robotu měla se dávati nejvýše třetina mzdy, která se platila za práci svobodnou r. 1824; cena za dávky naturální měla býti určena podle katastrálních cen téhož roku. Součet obojí náhrady, takto odhadnuté, rozdělen na třetiny, z nichžto jedna byla sražena *oprávněnci* na daň (přirážky a náklad při vybírání daní), druhou měl platiti *povinník* a třetí *zemský fond* (utvořený z vyvazovacích přirážek).[1] Tato dvoutřetinová summa roční náhrady násobila se dvaceti a kapitál takto vypočtený měl jakožto *dluh* býti oprávněncům i s 5% zúročením splácen a znenáhla umořován annuitami.

Z té příčiny vydány a oprávněncům odevzdány *dluhopisy* (obligace) *vyvazovací*, splatné nejdéle do 40 let dle pořádku půlletně losem stanoveného.

Od r. 1848 do roku 1853 postupovala akce vyvazovací a tím »střásání« břemen se sedláka i jeho půdy rychlým krokem.

Roku 1853 (císařským patentem z 5. července) nařízeno dále, kterak vykupovati neb upravovati jest také *služebnosti (servituty) lesní a polní*, při čem výkup nedovolován jen v případech řídkých a z příčin závažných; (když by na př. značně škodil hospodářství jedné z účastněných stran neb zemědělství vůbec). Roku 1867 za-

---

[1]) Avšak při *výkupu* břemen plynoucích ze smluv emfyteutických a jiných o dělbě vlastnictví, jakož i při výkupu nepravých desátků povinník zavázán platiti *dvě* třetiny náhrady samojediný.

mezeno sedmým článkem základních zákonů prosincových i *pro budoucnost* opětné zavazení selských pozemků (opětným vyrčením, že ruší se poddanství a půda vyvazuje z břemen) a o dvě leta později dovršena vyvazovací akce zákonem z 11. května 1869 o tom, kterak mohou býti vykupována také všecka naturální i peněžitá vybývání *dávek neměnitelných* (ke kostelům, farám a školám jako nepravých desátků), úroků, dávek naturálních i prací, kterých dostává se vrchním vlastníkům z odprodaných *mlýnů*, *hospod a vinopalen* (a jiných nemovitostí k provozování živnosti průmyslné), a konečně *závazek hostinských* odbírati nápoje od vrchností, vymíněný smlouvou. Touž dobou zdvižena v Čechách konečně platnost Josefinského nařízení (z 6. června 1786), dle něhož nesměly býti *děleny* selské pozemky tak, aby výměra statku klesla pod 40 měřic, čímž padla poslední překážka bránící vyvazenému sedláku nakládati se svým gruntem podle své vůle.

5. *Stručná zmínka o obsahu jiných písemností z l. 1781 až 1850.*

Zbývá promluviti krátce o písemnostech zařazených do Kalouskova sborníku, o nichžto dosud řeči nebylo.

a) Za nejdůležitější pokládáme z nich ty, kterými jakožto zeměpanskými nařízeními zajišťováno poddaným získané staré *vlastnictví* nebo usnadňováno nabytí nového, a kterými omezováno *trestní právo* vrchnostenské. Sem náležejí nařízení o vlastnickém právě poddaných ke statkům a jeho zakupování (1./11. 1781), o postupování nezakoupených statků selských držitelům jich zápisem k vlastnictví (2./10. 1782), o platnosti staršího dědického řádu poddaných (vydaného 20./12. 1770) i po zrušení nevolnictví, vyjmouc jeho článek třetí (8./5. 1786 z doby Josefovy a 26./5. 1791 z doby Leopolda II.), o normě, aby selský statek připadl nejstaršímu synovi,[1] o způsobu zřízení poručníka, o nedílnosti statku selského a dědických podílech (3./4. 1787), o dědické posloupnosti v stavu selském po rodičích spoluzápisných (31./3. 1788), a na selských statcích, když držitel zemře bez testamentu a bez potomků, ale jsou na živě jeho rodiče nebo jejich potomci (25./6. 1789) a p.

Pozoruhodný jest i zákaz daný vrchnostem, nabývati selské půdy jakýmkoli způsobem, vyjma směnou (25./5. 1789), vyhrazovati sobě právo odúmrtní při smlouvách emfyteutických na panské pozemky (5./4. 1797), dále nařízení, že jenom manské statky mohou odúmrtí spadnouti na vrchnost (7./9. 1789), k čemuž pozdější dvorský dekret (z 24. června 1790) dodává, že sice statek poddanský (i když není manský) může odúmrtí spadnouti na vrchnost, jestliže tak bylo ustanoveno ve smlouvě před tím dnem ujednané; ale potom dni nemohou se již takové smlouvy ujednávati, a poddanské statky, které podle starších smluv dostanou se vrchnostem odúmrtí, nemohou se již přepouštěti poddaným s břemenem odúmrtním, nýbrž k dědičnému vlastnictví.

---

[1]) Nejstarši synové selští jakožto dědicové měli býti osvobozeni od vojenské povinnosti (24./1. 1788).

Vrchnostem sice ponecháno *právo trestati* poddané (dle nařízení z r. 1781 žalářem neškodným zdraví, po případě zostřeným, prací z pokuty — ne penězi — a odsadou se statku), ale připojovány výminky, kdy a jak jest který trest ukládati (na př. v l. 1785, 1786 a 1791) a zejmena stěžována ukvapená odsada. Také zřejmě připomenuto, že poddanské povinnosti k vrchnostem, zapsané v urbáři, jsou pravoplatné jenom, když urbář byl spolupodepsán od poddaných. Arci dovoleno připuzovati poddané ke konání těch povinností, odpírají-li na příklad robotu (30./5. 1783), povinné práce na panském za plat (16./11. 1789), nechtějí-li robotovati dle svého závazku dominikalisté (17./11. 1789). Odpěrači mohli býti odváděni také k vojsku a po případě posíláni do káznic (16./8. 1790); později místo káznic doporučovány jiné tresty (třeba i bití). Na druhé straně poddaní *chráněni* proti útiskům svých pánů i jejich orgánů pilným dozorem, uloženým instrukcemi krajským úřadům, kterým i duchovenstvo [1]) mělo oznamovati, kde se takové útisky vyskytují. Stížnosti utiskovaných k dvorským úřadům musil podpisovati přísežný agent dvorský; k bezplatnému zastupování poddaných ustanoven poddanský advokát; také pořad instancí, kterým bylo se spravovati při podávání stížností, vytknut, a vydány předpisy o tom, kterak zjišťovati a vymáhati jest náhradu přisouzenou těm, jimž bylo ukřivděno. [2])

b) Jiné písemnosti zpravují čtenáře o tom, jak císař Josef II. nutkal vrchnosti, aby na panstvích svých postaraly se *o řádné, odborně vzdělané úředníky*, uváděje jim na pamět povinnost ručiti za správné úřadování těchto orgánů, a ukládaje krajským hejtmanům poháněti k odpovědnosti ty z nich, kdo nešetří zeměpanských nařízení. Podle patentu z 11. května 1786 měla *soudní správa* vrchnostenská býti konána (dílem bez poplatků, dílem za taxy) zkoušenými justiciáry, a sborník přináší nám ukázku, jak na panstvích Schwarzenberských toto nové soudnictví bylo upravováno; později vytknuto, která část toho soudnictví přísluší justiciárům, a která hospodářským úředníkům.

Josef II., hledě k vzdělání *úředníků hospodářských*, organisoval nově (1. října 1788 novou zakládací listinou a stanovami) vlastenskohospodářskou společnost v království Českém, udělil jí titul »cís. královská« a spojil s ní nově zřízenou stolici oekonomie na universitě Pražské, aby zahájila svou činnost 1. lednem 1789. Od tohoto dne noví úředníci hospodářští neměli býti na panstvích ustanovováni, leč by byli immatrikulováni u oné společnosti a od universitního učitele oekonomie při zkoušce approbováni; nové stanovy této společnosti upraveny později (4. června 1835) z nařízení císaře Ferdinanda.

---

[1]) Duchovenstvo samo podrobeno dozoru krajských úřadů v tom smyslu, že r. 1795 jim uloženo, aby vedle biskupských vikářů staraly se o to, co se zapisuje do pamětních knih farských, zda totiž také něco proti vládě.

[2]) Zajímavé zprávy *o svobodnících na Litomyšlsku* a jejich stížnostech proti vrchnosti najdeš na str. 133. tohoto dílu sborníku.

Velmi hojná nařízení vládní týkají se zakládání a řádného spravování *kontribučenských fondů obilních*, jimžto vedle Josefa II. obracel zvláštní pozornost (také z příčin vojenských za válek Napoleonských) císař František I. a kolem let třicátých minulého století Karel hrabě Chotek, když stal se (r. 1826) nejvyšším purkrabím a praesidentem gubernia v Čechách.

Popudem tohoto hraběte byla (r. 1827) sestavena ze starších norem obšírná instrukce (i s výkladem) o tom, čeho všeho si třeba všímati, aby správa oněch fondů byla dokonalá a přiměřená účelu, pro který byly založeny.

Chotek postřehl mimo to záhy, že také administrace *obecního jmění* v městech i vesnicích jest nepořádná a zanedbaná. Z té příčiny nařídil (r. 1827), aby v krajích, kde jest více než po dvou komisarech krajských, každý z nich rok co rok vyšetřil aspoň jedno město neb městečko [1]) se zřením k tomu, jaký jest jeho majetek a jak jest spravován.

Později (roku 1828) vybídl krajské úřady, státní účtárnu a Pražský magistrát, aby přihlédaly k nápravě obecního hospodářství jak ve městech a městečkách, tak i ve vesnicích.

c) Sborník protkán také hojně *předpisy a normami rázu policejního*, jako o vyhazování sněhu, o ručnicích u poddaných, o cikánech uherských (1781—1785), o stěhování lidí v zemi, ven ze země a odjinud do země (i náboženských emigrantů), o volném stěhování uvnitř zemí českých, do Rakous a do Haliče, ale o vybírání odchodného od vystěhovalců do Uher a cizích států (1781—1789), o poměrech mezi vojskem a poddanými (1783—1788), o dozoru na tuláky, o vydávání pasů žebrákům a muzikantům; dále *příkazy* stavěti komíny od kamene, kovárny vně vesnic, odklizovati krby ve stájích, neloupati v lesích kůru se stromů, nechytati zpěvných ptáků, vystříhati se karbanu (zvláště v městech o veliké peníze); konečně dlouhou legii *řádů*, jako řádem čeledním pro Čechy, Moravu a Slezsko (1782), viničným pro zemi Českou (1784), hasicím městským a vesnickým (1785), honebním (1786), poddanským na panství Pardubickém (1790), policejním pro vesnické rychtáře a konšely (1830), stavebním (1833) a j.

d) Některé z písemností týkají se větších nebo menších *úlev poddaným*, jichž se jim dostalo omezením (1783) a pak zrušením přímusu mlýnského (1789), k lisům olejným (na Moravě a ve Slezsku 1793), nuceného dodávání a kupování potravin mezi vrchnostmi a poddanými (1787), příkazem, aby vrchnost sama nesla každé zvýšení daně z půdy dominikální, když jest emfyteuticky pronajata, dovolením poddanému, aby směl svobodně vyráběti a prodávati cihly, dolovati na kovy a uhlí a p. Ale najdeme tu také rozsáhlou zprávu

[1]) Vyjma města královská a věnná, podrobená dozoru král. úřadů podkomořských. Dne 11. května 1840 gubernium nařídilo vyšetřiti a seznamenati majetek obcí vesnických podle předpisů z 20. března 1828, a podle gubern. dekretu z 12. července 1848 napomenuty všecky obce v Čechách, aby nepromlčely pozemků dříve obecních.

o velké ráně, která stihla pána i poddaného *státním bankrotem* (dvojím) r. 1811 (str. 480—484).

e) Konečně nemalý počet písemností jsou *technické předpisy a rady* o věcech hospodářských: o pěstování alejí u silnic, sázení topolů a vrb, ovocných stromů, bramborů a o dělání mouky z nich, setí jetele, pícnin, chovu dobytka, bourců, hubení plžů, sbírání housenek, léčení nemocí ovčích, prašiviny, vztekliny, zužitkování zrostlého obilí atd. I poučení, kterak křísiti zmrzlé a jak zužitkovati úsporná kamna, tu najdeme.

Badatele *lidovědné* pobaví asi zákazy vykuřovati domy o vánocích (koledy na Moravě), doušek (slavnosti při ohledávání hranic a mezníků), tance vrtáku, zvonění na bouřku, stavění májových stromů a oloupaných smrků o posvícení, léčení člověka v teplé peci, krmení vepřů (zdechlinami) u pohodných a u katů, vedle příkazu chovati lizovačku (Waldzeichen) na radnici a návrhů na vyznamenání Josefa Brandejského, vzorného vesnického rychtáře v Nepoměřicích (roku 1847).

Jak patrno, i tento závěrečný díl Kalouskova sborníku oplývá pestrostí a všestranností svého obsahu, přinášeje listiny (brzy stručnými vysvětlivkami, brzy obšírnějšími výklady bedlivě opatřené), kterými život českého sedláka ozařován po nejrozmanitějších svých vztazích.

Nyní, když probíráme se rozsáhlou publikací Kalouskovou jako celkem již v podstatě své dovršeným, jehož užívání usnadněno jest pečlivým trojím rejstříkem (písemností, jmen osobních i místních a rejstříkem věcným), nemůžeme se nepodiviti neúmorné píli a vzácné dovednosti, kterými byla pořízena, a bylo by věru nevděčné, nepokloniti se zásluhám našeho Nestora mezi českými historiky.

Postavilť svým sborníkem nejen nehynoucí pomník svému jménu, ale i stěžejní pilíř, o který se bezpečně mohou opírati jak důkladná historie našich sedláků, tak i dlouhá řada menších monografií, zabývajících se podrobnostmi z jejich sociálních a právních poměrů.

Narcis:

Ballada o sténajících duších.

Když táhne k půlnoci a okna rudá
jen staré továrny v tmu zazáří
a kroky těch se černá chvěje půda,
jimž smrt svou pečeť vtiskla do tváří,

když poslední se kovkop vypotácí
zas na vzduch čerstvý, širých do polí,
kdes v dáli sten se s echem kroků ztrácí
a výkřik bolu s větrem zápolí . . .

Všem zdá se, že tu někdo úpí, sténá,
že zas tu stará zmaru kletba zní
těm duším, kterých touha zmrzačená
jen jedenkrát se — v smrti — uplatní . . .

A kovkop stenům naslouchá a tuší
v nich hlasy druhů, kteří v žití svém
za vše, co vysnili svou drsnou duší,
na konec dostali prach s olovem . . .

U továrny cos naříká a úpí . . .
V špinavých chatách děd se bázní chví,
zda nových mrtvol nenarostou kupy
ať k větší bídě — či již k vítězství!

Za bouřných nocí . . .

Za bouřných nocí, kdy jen vichr sténá
a řve a hučí, šíleně dál pádí,
já letím s ním, a v jednom okamžiku
se mihne mi zas v stínech dávné mládí . . .

Z těch vlídných rukou, které hladily mne
a vodily přes náves v starou školu,
jsou nyní pěstě tvrdé, žilovaté,
a věru, že by dnes mne nehladily,
ač já bych je tak rád zas hladil . . .
— — — — — — — — —

Smích druhů z mládí, který kdysi v létě
za podvečerů tichých rád jsem slýchal,
zní mi dnes suše, skoro ironicky,
a z modrých očí jejich vidím šklebit
se žlutou, nízkou, špatně skrytou závist . . .
— — — — — — — — —

Ze staré chaty není ani třísky . . .
Mně zdá se, že tou mlhou vidím černé
tam v dáli komíny se k nebi zdvihat,
jež pnou se, pnou a zase s mraky hroutí . . .
— — — — — — — — —

Teď starý učitel se mihnul kdesi v dáli,
na krku s oprátkou a kalným zrakem . . .
Měl prý mne rád a do polí mne vodil
a vykládal mi skoro celé noci
o ironii našich dějin . . . .

Tam zas
starého otce vidím zvolna kulhat . . .
a vichr řve a skučí, sténá, hvízdá,
a otec kulhá tiše, shrben k zemi . . .

To harmonie smrti nocí pádí,
jež nese dál ty staré ztvrdlé pěstě,
smích druhů, z jejichž očí čouhá závist
a černé komíny a bídné chatky,
zrak vypoulený mého učitele,
a prací shrbený hřbet otcův . . .

Přece
však s touhou nevýslovnou rád se dívám
do nocí bouřných, rád poslouchám steny
přervaných větrů, vždyť ze všeho zeje,
ač dechem smrti hnilobným a vlhkým
to staré mládí . . .

A když člověk nemá,
čím těšil by se, sáhne třeba k troskám
těch věcí, které kdys mu nitro hřály . . .

Poslední pořízení a pozůstalost Jana Nerudy.

Sděluje

Jos. Vejvara.

Jaké jmění tvůrce českého feuilletonu, trvale skvělé památky Jan Neruda zanechal, a jak o něm ve své závěti pořídil, o tom podrobné zápisy nalézají se v pozůstalostních spisech Jana Nerudy, založených ve spisovně okresního soudu pro horní Nové město a Vyšehrad pod značkou IV 1891/2073.

Dle *úmrtního zápisu* (listina čís. 1.) bylo tomuto okresnímu soudu oznámeno, že Jan Neruda, český spisovatel, 57 roků starý, katolík, svobodný, bydlící v Praze č. p. 1382—II. zemřel dne 22. srpna 1891 v tomtéž domě.

Jako nejbližší příbuzná označena *Boháčková*, nevlastní sestra, neznámého zaměstnání, kdesi v Americe již od 40 roků bydlící, dále universální dědička Anna Haralíková, hospodyně v čís. 1382-II. Zesnulý zanechal písemnou poslední vůli, datovanou v Praze, dne 8. října 1890, již měl p. dr. Julius Grégr v obálce nezalepené, a byla podepsanému c. k. notáři odevzdána. Poznamenáno dále, že zesnulý zanechal něco nábytku domácího, peřiny, šatsvo, prádlo atd., sbírku mincí starých, skvosty, cenné papíry a pojištěný obnos u banky »Slavie« 1500 zl.

Za toto úmrtní zapsání liquidoval notář 3 zl. 15 kr. Zapsání zhotoveno 31. srpna 1891 c. k. notářem JUDrem Ant. Šmalfusem, v přítomnosti svědků Anny Haralíkové a Jana Portycha.

V poznámce soudní (rada J. Czech) uvedeno, že tento úmrtní zápis se k soudu přijal a universální dědička Anna Haralíková vyzvána, aby liquidovaný obnos 3 zl. 15 kr. notáři do čtrnácti dnů zaplatila.

Poplatkovému úřadu soud sdělil, že zemřel český spisovatel Jan Neruda, a zanechal jmění, poplatkům podléhající.

Anna Haralíková, služebná v č. 1382-II. přihlásila se podáním ze dne 2. září 1891 k pozůstalosti po Janu Nerudovi jako dědička dle poslední vůle, a předložila místopřísežné přiznání jmění pozůstalostního.

Přihláška byla k soudu přijata, a Anna Haralíková vyzvána, aby udala bydliště Boháčkové.

Přiložena (v opise, originál nachází se u téhož soudu v pokladně) *poslední vůle* Jana Nerudy tohoto obsahu:

»Spisuji pro případ úmrtí vůli svou. Dědičkou jest Anna Haralíková, služka moje. Náleží jí vše, co po mně zbývá. Dlužen jsem dnes: Paní krejčové Šímové 222 zl., Dru L. Quisovi v Přelouči 100 zlatých, firmě Bušek na Příkopě asi 10 zlatých, penězoměnci J. G. Seligovi 90 zlatých, A. Chválovi, modistovi, asi 30 zlatých, knihkupci Valečkovi asi 120 zlatých, kněhkupci Topičovi rovněž asi 120 zlatých. Na to, snad na jiné ještě dluhy, které by se proukázaly, stačila by asi suma, kterou po mé smrti v obnosu 1500 zl. vyplatiti musí »Slavie«. Kdyby nestačila, uhradí se ostatek z výnosu sebraných mých spisů. Právo na vydání mých spisů nemá dnes ještě nikdo; svoluji ale, aby v ně uvázal se pan Topič, s nímž jsme předběžně smluvili honorář již na 25 zl. za arch 16 stránek, velikosti mých Feuilletonů. Vzít se smí do sebraných mých spisů *jenom:* a) co vydáno o sobě již co kniha, b) všechny básně od 10 posledních let různě vytištěné, c) z feuilletonů mých po roce 1876 do dnes sepsaných a vytištěných jen lepší, a sice *ne více* než co by se vešlo na 30 tiskových archů velikosti výše naznačené.

V Praze, 8. října 1890.

Jan Neruda.«

Tato poslední vůle byla dne 5. září 1891 u okresního soudu pro Nové město a Vyšehrad Drem Kozlíkem veřejně prohlášena.

Jaký majetek a v jakém ocenění Jan Neruda zanechal, o tom podrobné údaje obsahuje místopřísežné přiznání jmění pozůstalostního.

A. Jmění aktivní:

hotových peněz 40 zl. *Cenné papíry:* Jeden uherský křížový los ser. 3495 č. 36 dle kursu 22./8. 1891 11 zl. 20 kr., los dobrého srdce 5554—47 4 zl. 25 kr., los velechrámu 7153—75 6 zl. 80 kr., los Rudolfský 1913—14 20 zl., dva rakouské křížové losy 9191—29 a 3603—9 17 zl. 70 kr. — úhrnem 59 zl. 95 kr.

Skvosty: Zlaté hodinky kapesní remontoir s řetízkem kovovým v ceně 20 zl.; zlatý řetěz k hodinkám 30 zl., dva prsteny staré, zlaté, jeden s plotničkou a jeden s kamínkem ze zlata č. 2 = 2 zl. 50 kr., dva prsteny zlaté s granátky, jeden s malými routkami 20 zl.; dvě stříbrné tabatěrky, jedna větší, jedna malá, 7 zl.; dva korálové závěsky k řetízku u hodinek, dlouhé 1 zl.; stříbrný závěsek k hodinkám, vajíčko 30 kr.; stříbrný kroužek na servity, slánka stříbrná malá a podložka stříbrná pod příbory 5 zl.; dva příbory, jeden velký a jeden malý, stříbrné, po lžíci, vidličce a noži 4 zl.; kávová lžička a malá lžička na zmrzlinu, stříbrné 1 zl. 60 kr., úhrnem 91 zlatých 40 kr.

Pohledávání: Na knížku I. Pražské záložny vklad s úroky 84 zl. 46 kr. Pojistný obnos u banky »Slavie« č. poj. 20.502, který se měl vyplatiti zůstaviteli, kdyby byl dožil 60. roků věku svého, a že zemřel dříve, vyplacen býti má oprávněnému majiteli pojistky částkou 1500 zl., celkem 1584 zl. 46 kr.

Sbírka starožitných mincí v ceně penězoměncem J. G. Seligem v Praze vyšetřené 100 zl.

Nábytek domácí, šatstvo, prádlo a různé věci nedílné: Postel hnědá, tvrdá, v ceně 2 zl. 50 kr., šatník dvoukřídlový, tvrdý, hnědý, 2 zl., prádelník, dto jednokřídlový 3 zl., pohovka poduškovaná, černým americkým plátnem potažená, s lenochem a takovétéž křeslo 12 zl.; malý stolek se šupletem, hnědý 1 zl. 50 kr., noční skříňka tvrdá, hnědá 1 zl., malý stolek toiletní dto 50 kr., rozkládací stínidlo čtyřdílné 1 zl., 4 židle tvrdé s rákosovými sedadly 4 zl., křeslo s rákosovým sedadlem 1 zl. 50 kr., umývací skříň s přísl. 2 zl. 50 kr., židle měkká velká 50 kr., stolička pod nohy se zeleným suknem a 2 obyčejné malé podnožky měkké 40 kr., psací stůl tvrdý, hnědý se svrškem, 4 malými a 2 většími šuplaty 3 zl., 5 stojanů na knihy a spisy s otevřenými přihradami 5 zl., stůl žlutý tvrdý se 2 nohama 1 zl. 50 kr., věšák na ručníky s vyšíváním 50 kr., dva věšáky na šaty, jeden dřevěný a jeden železný 1 zl. 80 kr., křeslo tvrdé, žluté, dřevěné 1 zl., hodiny kyvadlové, bicí půly a hodiny, v hnědé skříni 8 zl., 7 párů rozličných kalhot z vlněné látky 7 zl., zimník dto modrý, 8 zl.; podzimní kabát 3 zl.; devět rozličných vest 4 zl. 50 kr., župan šedivý prožraný 1 zl., dva kulaté klobouky plstěné, černý a bílý a bílý slaměný klobouk 65 kr., 8 košil kartounových barevných 4 zl., dvoje povlaky na peřiny, dva velké a 6 malých 3 zl. 80 kr., dvě poslamky kartounové 1 zl. 20 kr., piková pokryvka na postel 1 zl., 6 párů podvleček trikot. 3 zl., 2 košile Jägrovky 1 zl. 20 kr., 10 párů punčoch 80 kr, 4 servity bílé velké 60 kr., 12 ručníků 72 kr., 12 kapesních šátků 36 kr., 6 kávových různých servitů 24 kr., velká peřina a 3 podhlavnice 9 zl., slamník a žíněnka do postele 4 zl. 60 kr., stojan na deštníky zelený a 2 košíky na papír 35 kr., dohromady 98 zl. 22 kr.

Kuchyňský nábytek a nářadí, rozličné věci. Almárka žlutá, měkká, dvoukřídlová, se šupletem 1 zl. 20 kr., stolek měkký, malý, nenatřený 60 kr., 3 měkké židle 60 kr., malá dubová štoudev 80 kr., putna, vál a škopek 1 zl. 20 kr., tři modré, emailované plechové

hrnky 45 kr., 10 bílých porcelánových talířů 50 kr., polévková mísa 20 kr., 2 malé misky 8 kr., 2 pekáče železné 20 kr., devět hrnečků porcelánových 18 kr., kávový přístroj starý 10 kr., cínová konev na pivo s víkem 1 zl., 7 pivních odlivek 42 kr., 3 plechové tácky a košík pro jídelní náčiní 20 kr., mlýnek kávový dřevěný 20 kr., dva páry nožů, vidliček a lžic 24 kr., velká vidlička a nůž 10 kr., 13 rozličných kuchyňských nádob 39 kr., koupací vana poškozená 1 zl. 50 kr., vana ku koupání v sedě 50 kr., košík na prádlo proutěný 10 kr., svítilna se skleněnou koulí 40 kr., ruční kufřík plátěný, starý 60 kr., velký kufr cestovní, prkenný, plátnem potažený 1 zl. 50 kr., noční stolice měkká 60 kr., dvě předložky k posteli, srnčí a z divoké kočky 3 zl., troje šněrovací boty 3 zl., různé drobné věci v ceně 4 zl., *knihovna malá v ceně* 30 zl., dohromady 53 zl. 82 kr.

Jmění passivní: udáno celkovým obnosem 725 zl. 45 kr.; mezi tím jsou položky: kněhkupci Topičovi 248 zl. 19 kr., Valečkovi 125 zl. 26 kr., L. Quisovi 100 zl., krejčové Šímové 222 zl., posluhovačce Haralíkové 11 zl., za telegramy a zprávy 2 zl. 20 kr.

Jmění pozůstalostní jeví se tedy obnosem . .	2027 zl. 85 kr.
dluhy	725 » 45 »
Čisté pozůstalostní jmění	1302 zl. 40 kr.

»Tímto jsem pozůstalostní jmění po p. Janu Nerudovi svědomitě přiznala, ve stavu aktiv nic nezamlčela a ve stavu dluhů nic smýšleného neudala, a nabízím se toto přiznání přísahou potvrdit. V Praze, 2. září 1891. Anna Haralíková.«

Vzhledem k tomu, že p. F. Topič, knihkupec, podáním ze dne 22. září 1891 *odvolal* přihlášku svých pohledávek 17 zl. 54 kr. a 230 zl 65 kr., vzrostlo dle sdělení rady z. s. J. Czecha pozůstalostní jmění na 1550 zl. 59 kr.

Podáním ze dne 1. října 1891 oznámila Anna Haralíková okresnímu soudu, že nevlastní sestra Jana Nerudy, Boháčková, dle vyprávění p. Nerudy asi před 35—40 lety do Ameriky se vystěhovala a od té doby p. Neruda od ní žádného psaní nedostal, aniž se kdy dověděl, kde se zdržuje.

Soud okresní odvolal dne 14. října 1891 příkaz o udání bydliště Boháčkové, »ana též vzhledem k poslednímu pořízení nemá nároku na pozůstalost po Janu Nerudovi.«

Dále ustanoveno soudem, že z pozůstalosti v obnosu 1550 zl. 59 kr. má být zaplacena částka 7 zl. 85 kr. k fondu nemocničnímu.

A. Haralíková svým právním zástupcem Drem Em. Herrmannem oznámila soudu dne 5. listopadu 1891, že Dr. Vojtěch Frič, advokát v Praze, přihlásil k pozůstalosti pohledávku 250 zl. z hotové zápůjčky, kterou Janu Nerudovi dne 28. května 1877 poskytl, a na důkaz předložil dopis J. Nerudou psaný.

Soud nárok ten uznal a prohlásil, že čisté jmění pozůstalosti obnáší 1300 zl. 59 kr.

Poplatkový úřad dne 20. listopadu 1891 z pozůstalosti vyměřil poplatek 167 zl. a příspěvek školní 6 zl. 19 $^1/_2$ kr. Tyto poplatky

A. Haralíková 20. a 27. listopadu 1891 zaplatila, načež jí okresní soud pro horní Nové město a Vyšehrad vyhotovil odevzdací listinu a projednání pozůstalosti po českém spisovateli Janu Nerudovi prohlášeno za skončené dne 1. prosince 1891.

Felix Nebovidský:

Při Lisztově „Consolation“.

Té hudby kolébá mne měkká vlna,
jak jemné chvění etherických sfer,
jak jižní noc by vála zpěvuplná
kol mojí duše v lásky svatvečer . . .

Ty touhy hořící a stichlé žaly,
jak z duše zpěvné v tonech vytryskly,
mě v opojivé snění včarovaly
a květy snů k mým skráním přitiskly . . .

Já vymyl duši tónů teplou lázní
a setřel žal a marné touhy hlas,
až píseň utajená zpívala z ní,
smír svatý v zlekaném srdci se třás'.

Tím rythmem klidným, tempem uvolněným
mé skleslé city něhou zvroucněly,
že zved jsem ruku k skráním rozpáleným
a na své duši cítil pocely . . .

Zpívej ještě . . .

Ó zapěj mi tu píseň Fibichovu
a zahraj mi ji ještě jedenkrát,
by rozkoší mi vzplálo srdce znovu
a něze ohnivé se mohlo vzdát!

Ta píseň mě tak mile v duši hřeje,
když line se z tvých retů hedvábných,
vše zapomenu, tak mi líbezně je,
když slyším akkordů těch pláč a smích . .

Já rád tě vidím sedět u klavíru
a bílou rukou těkat v klávesách,
rád opíjím se v tonů šumném víru
a v harmonických básníkových snách.

A když ti hudba ve tvář vdechne růže,
a oči rozsvítí ti hvězdami,
jichž tolik pojmout sotva nebe může,
když v nocích jasem hýří nad námi . . .

Když oko zvlhne ti a pohled změkne
a slza na brvy se zavěsí,
tu chápu vše, co píseň nedořekne,
mé srdce k tvému cestu najde si.

Ty sama sladká píseň něhy, krásy
pak s mojí duší splyneš v nápěvech
jak paprsk nejčistší, jímž duha hrá si,
jak v trylcích slavíčích nejsladší vzdech . . .

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

(Pokračování.)

Handrej (Ondřej) Zejleř, rodák ze Slané Boršće v kraji budyšínském, kde se narodil 1. února 1804, byl celým svým založením uzpůsoben státi se pěvcem svého lidu. Lidu, z jehož středu byl vyšel a k němuž od nejútlejšího mládí přilnul, jehož písně národní, pověsti a přísloví si oblíbil a do paměti vštípil, a na podnět svého budyšínského katechety Handrije Lubjenského sám sbíral. Od Lubjenského vychází asi také první podnět k básním Zejleřovým, u něho seznámil se asi také se staršími skladbami Mjeńovými, jichž si velmi vážil, jak svědčí jeho distichon z r. 1828: »Nadobne hrónčka we zańdźenym stotku ćečechu z pjera Möhnoweho, a hlaj: netčiši wuka na nje« t. j. »Půvabné verše v minulém století plynuly z péra Mjeńova, a hle, nynější Srb udiveně zírá na ně (I, 167).

Po studiu budyšínského gymnasia přišel Zejleř dobře připraven r. 1825 z jara po Velikonocích do Lipska, aby zde ve studiích pokračoval. Zde stal se záhy duší celého sdružení theologů lužickosrbských v kazatelském spolku. Zde pokračoval ve svém básnění, jež ukládal do rukopisné »*Serbské nowiny*«, jím založené, vyučoval své krajany správnému mateřskému jazyku, nabádal je ke spisování, sbíral s nimi písně, popěvky a přísloví mezi lidem, zapisoval tradicí dochované pohádky a zkazky dávnověku lužického, a pustil se do sepsání hornolužické mluvnice, kterou r. 1830 vydal. V Lipsku seznámil se také s naším Palackým, jenž měl na něho velký vliv co se týče studia lidovědy a jazyka, dále se srb-

ským jihoslovanským básníkem Simou Milutinovićem, jenž ho zdokonaloval v umění básnickém, a konečně s Polákem Andrejem Kucharskim, kteří všickni stali se zároveň Zejleřovými učiteli o ostatních Slovanech a tím jeho *vědomí slovanské* značně sesílili. Rukopisná »Srbská Novina«, jejíž první číslo vyšlo 25. listopadu 1826 pod redakcí Krügarovou a Zejleřovou a jíž vyšlo celkem 60 čísel — zachovala nám mnohé skladby Zejleřovy, jež teprve koncem stol. XIX. pražská »Serbowka« svým nákladem a pod vedením prof. Muky ve 4 svazcích (1883—1891) vydala. Zde čteme celou řadu básní příležitostných, jimiž vítal Zejleř nové členy spolku lipského, s odcházejícími se loučil, skládal básně novoroční, psal přípisy rozličným Slovanofilům, zde také čteme řadu básní přeložených a obsahu jiného, čistě samostatného. Zejleř šel tu sice po stopách Mjeňových, ale duch jeho je již zcela jiný — místo obrazů biblických vyvstává před námi obraz dávnověku lužického, vře a kypí *současný život* lidu Zejleřova, všude hlásí se k nám dech otčiny a niv lužickosrbských. A v tom je ohromný pokrok. Zejleř si *dovedl již* uvědomiti, že je nutno mluviti k lidu slovy mu známými, že je nutno vzbuzovati a udržovati v lidu lásku k vlastní zemi a národnosti, poukazovati na jeho minulost a zašlou samostatnost — tedy stejný pochod, jímž bralo se uvědomění národní u nás — v Čechách.

Zejleř sám vědomě vytkl si program své básnické činnosti ve svém pozdravu »Srbskému spolku v Lipsku« ze dne 21. března r. 1827. Žádá tu výslovně, aby soudruzi jeho sbírali zbytky srbských pověstí a písní, uvádí je do dávnověku lužického, aby je tak povzbudil a k novému domácímu životu přiklonil, k čemuž heslem mají býti jeho vlastní slova:

Šero a mrákota blíží se Lužici se všech čtyř stran,
srbská loď je bez vesla a německý lodník ji řídí:
na skálu narazí jistě — kdo zachrání a pozdvihne ji? —

A sám si odpovídá:

Hluboká láska a přátelství nechť svorně všechny vede
do svatyně srbské minulosti, našeho jazyka, práce —
jeť důstojno nás to, neb naše síly a ducha to
probudí, roznítí, vzpruží, potěší a ozáří Srbstvo — — —

Zcela tak po půl století promlouval Čišinski, volal-li, že zachovati rodnou brázdu je ctí nejvyšší, k nebi jež až sahá — —

Také formálně se Zejleř od svého vzoru — Mjeňa — odchýlil a nechal úplně *antických rozměrů*, vznikajících vlivem poesie Klopstockovy — forma národní písně byla mu nejvlastnější a duši lidu nejbližší. Že tomu tak je, nejlépe dokázalo znárodnění mnohých básní Zejleřových, o jichž nápěv se postaral první komponista lužickosrbský *Kocor*. Proto také se Zejleř učil na národních písních a první jeho báseň »Skóržba« (Stesk) nového směru není nic jiného než *přepracování dolnolluž. písně národní*. Od napodobení přešel Zejleř k básním vlastním a napsal celou řadu popěvků lidových, z níž mnohé znárodněly a báseň »Rjana Lu-

žica, sprawna, přećelna« stala se dokonce hymnou národní; mnohé z nich jsou dosud oblíbenými čísly lužickosrbských koncertů. Některé vyznačuje poctivý a jadrný lidový humor, v mnohých podkladem byl nějaký zvyk a pověra lidová, jinde zase romance jeví vliv německého balladisty a romanciera Uhlanda, ale všechny jsou pravými perlami poetickými a skvělými ohlasy národní písně, v nichž jeví se nám Zejleř jako *lyrik* čistého zrna.

Z jeho vlasteneckých a zároveň reflexivních básní nejzajímavější je báseň »Bože sedleško«, víźící se k lidové pověře srbské, podle níž před každým neštěstím se zjevuje duch »Bože sedleško« v podobě dítěte v bílé košilce, jež pláče a obyčejně smrt věští. Báseň je zároveň svědectvím a výrazem beznaděje v té době:

Sedleško boží sedalo
při svitu měsíce
na černém žmórci, plakalo,
plakalo velice.

I zašumělo sosnoví
a vzdychla lučina:
»Ať sedleško nám vypoví,
co nářku příčina?«

Na větvi, kde o lupu snil,
teď procit krahuj rváč —
jej ze sna také probudil
ten divně teskný pláč.

A sedleška pak slyšel hlas,
v němž pláč se ještě chvěl:
»Já křížem prošlo zas a zas
kraj srbský v šíř i dél,

a v bílý rubáš vidělo
se halit srbský lid,
a všechny zvony slyšelo
jsem umíráčkem znít.

Stromové, spěte tichým snem,
i krahujče, jdi spat:
nad lidu toho osudem
mě nechte vyplakat! . . .[1])

Ale nevyplnila se věštba božího sedleška, byli tu již mocní ochránci lužickosrbského národa a první z nich byl Zejleř sám. Jeho básně a písně se záhy ujímaly, rozlétly mezi lid, rozšiřovaly se pomocí letáků neb opisováním, hlavně však zpíváním, od r. 1842 také tiskem v »Jutničce« a »Tydźenských Novinách« a nejvíce pěveckými slavnostmi, pořádanými pravidelně již na podnět Kocorův od r. 1845. A od té doby také Zejleř pokoušel se o skladby větší, o skladby epické a dramatické, ač i v těchto lyrismus převládá a v jádře jsou opět jen cykly písní, společnou myšlenkou základní v jednotný celek spojených. Tón jich je mužnější, veselejší, vždyť okolí Zejleřovo bylo již probuzeno, lid se vzchopil a k své vlasti hlásil, Zejleř sám nevěří už ve věštbu sedleška, jež byl psal r. 1828 a už r. 1835 radostně volá:

Ne, ne! Bratří, kyne spása,
ještě není po všem veta;
vítěz — naše řeč — ať jásá,
žádný z nás ať není sketa;
kdož si krájíš černý srbský chléb,
Srbem buď — a neskloň srbskou leb! —

A závěrečná slova znovu ozývají se pak v Ćišinského příkazu, jenž tak přímo na Zejleřa navazuje:

---

[1]) Černý »Výbor písní«. 36. sv. Poesie svět.

»Co srbské, srbským buď, dím! A napnout luky!
A nic si vzíti nedej z rabské kázně,
svou řeč mluv nahlas, všude bez vší bázně,
a chatu, pluh si nedej vyrvat z ruky!« —

Slyšeli jsme, že Zejleř se v Lipsku i slovansky uvědomil. A slovanství své dal na jevo jednou básní z r. 1839, kde se táže »što je Serbow wótcny kraj«, zda jen tam, kde Spréva do Labe se vlévá? Ne, odpovídá, lužickosrbská vlast je mnohem větší, poněvadž Lužický Srb jako Slovan je domovem v onom kraji, jenž

wot Lobja dźe hač k Dunawje.
wot Čornoh' morja k lodowom',
wot Baltiskoh' hač k Kamčatskom' —
to je, to je nas Serbow wulki wótcny kraj.«

Tak se za desítiletí před rokem 48 projevilo slovanství Zejleřovo, v době, kdy zvolna celá Lužice se probouzela a kdy již písně jeho byly majetkem lidu. Mnohé z nich ovšem byly slabé a zapadly, ale některé udržely se dodnes »Hišće Serbstwo njezhubjene« a »Trać dyrbi Serbstwo zawostać« znárodněly. Rok 48-tý neučinil ze Zejleřa propagátora nějakých národnostních snah, hlasatele nových směrů a proudů: Zejleř píše klidně dále své popěvky lidové, své roztomilé pijácké písně, ve styku s Kocorem pracuje na větších básnických cyklech a skladbách, z nichž nejvíce jej proslavil lyrický cyklus »*Počasy*«, psaný v letech 1845 až 1860. Zejler zde vzdal hold vypěstovanému tehdy kultu přírody, jenž od antického opěvání přírody přes renaissanci humanistickou nalézá hlasatele v Rousseauovi a jeho volání »Vraťme se k přírodě!«, jež stojí na rozhraní a u pramene celé literatury stol. XIX. stejně jako Byron a Walter Scott, volání, které nalezlo básnického ohlasu už před Rousseauem u Angličanů Popea a Thomsona v jeho »Počasech« r. 1730. V zápětí pěstuie se poesie ta u Němců, ozve se konečně také u nás téměř po stu letech r. 1813 v Polákově básni »Vznešenost přirozenosti« a ještě později opět téměř po půl století projeví se stejný smysl a cit pro přírodu u Lužičanů v Zejleřových »Počasech«. Čtěme jen ukázku z jeho »Počasův«, »Duett ze Žnjow«, uvidíme, co tu je poesie a jak výborně dovedl pozorovati a líčiti přírodu Zejleř, bez jakýchkoliv předchůdců a vzorů starších. Jím uveden do lit. lužickosrbské ráz a směr nový: příroda jako obraz Nekonečnosti Boží, jako přítel člověka, příroda, kterou dovede kresliti Zejleř ne přírodopisně, jako to činil náš Polák, ale životně, kde všechno sálá životem a barvami jako u našeho K. H. Máchy deset let před tím v »Máji«, ačkoliv k pravému uměleckému vyjádření přichází příroda teprve později u Ćišinského.

Jednotnější než »Počasy« byl jiný cyklus písní, zvaný »*Serbski kwas*« z let 45—46, vedle něhož napsal Zejleř ještě řadu *ballad a romancí*, otiskovaných pod názvem »*Powěsće ze serbskeho kraja a luda*« v čas. Matice Srbské, jež však nenašly v Zejleřovi takového mistra, jako látky lidové u našeho Erbena

v »Kytici«; a konečně napsal též řadu básní satirických, cyklus humoristicko-sat. »*Hans Wučba*« a »*Čmjeły a wosy*«, druh to, jenž mnohem lépe a silněji vynikl opět teprve u Čišinského. To byl Zejleř v té době již od r. 1835 farářem v Łazu v H. Lužici pruské, kde také zemřel r. 1872, zabývaje se až do své smrti sbíráním lidových tradic a svou literární činností, v níž k svým ohlasům národních písní a citovaným skladbám připojil řadu drobných bajek a písní náboženských.

Zejleř značí pro literaturu lužickosrbskou *jméno pravého zvuku* básnického, z jehož činnosti dají se vyloupnouti věci *ceny trvalé* a pevné. Jeho působení na generace další bylo vydatné a všichni básníci další vycházejí z něho. Jeho sklon k poesii národní, jeho čistá lyrika, která nerozebírá a neuvažuje, jen se raduje ze života a v pevné víře nebojí se smrti, je plná optimismu a bodrého humoru lidového, někdy trochu štiplavého, ale přec neškodného, sbližuje ho se skotským básníkem Burnsem, jak Ad. Černý případně podotýká ve své studii o něm, neboť oba vycházejí ze stejné půdy a ráz jejich poesie mnohdy je souběžný. Zejleřem zahájena pravá literatura v Lužici Horní, která se projevila hned za jeho života školou, první to školou básnickou, seskupenou kolem Jórdanovy »Jutničky« a »Tydźeńských Nowin«, z níž hlavně vynikli epik *Jan Radyserb-Wjela*, *Křesćan Bohuwěr Pful*, *Jan Bohuwěr Mučink*, *Michal Domaška* a *Křesćan Kulman*.

Zakladatel »Jutničky« *Dr. Jan Petr Jórdan* sám vydal *r. 1840 sbírku národních písní*, zdroj to poesie Zejleřovy, hned na to r. 1841 a 1843 vydal druhý vynikající Hornolužičan *Jan Arnošt Smoleř* dva díly své velké sbírky »*Pěsničky hornych a delnych Lužiskich Serbow*«, současně překládány ukázky z poesie české: z Čelakovského »Ohlas písní českých« (Smoleřem vyd. r. 1846), z Kollára, Jablonského, Vinařického, z písní národních a také básní Rkpu Kralodvorského, jenž vyšel v Praze 1852 v překladu Smoleřově, což *všechno* značně spolupůsobilo při literárním vývoji Hornolužickém, kde z řady jmen vedle Zejleřa a Wjely nejmohutněji zaznívají jména Jórdanovo a Smoleřovo, kteří obrození lužického činně se súčastnili. *Jórdan*, povaha slovansky cítící a revolučně naladěná, staral se o zakládání časopisů, organisoval literáty lužickosrbské, sbíral národní písně, s Pfulem začal psáti vědecký slovník lužickosrbský, před r. 48 odešel do Lipska, kde chtěl vydávati »Srbskou Jitřenku« opraveným pravopisem v latince (druhým číslem jeho pokus zanikl), vydával německé »*Slavische Jahrbücher*«, jež revolučního roku 48 odevzdal Smoleřovi a odešel do Prahy. Smoleř pak po nevelkých úspěších r. 48 z Lipska odešel zpět do Budyšína, kam také tyto »Jahrbücher« přenesl. Doba ta v letech *40-tých až 50-tých byla plna ruchu a vření,* plná bojů o pravopis, o zachování národnosti, doba, kdy literatura se teprve vyvíjela, utvářela a nabývala pevnější půdy i v širších massách. Zmíněná první škola básnická, soustředěná kol Jórdana se záhy a vedle Zejleřa silně projevila epikem balla-

distou *Janem Radyserbem Wjelou*, rodákem budyšínským, jenž úplně v duchu Zejleřově začal psáti od r. 1842 své ballady a romance lidové, ač Zejl. výše básnické nedostoupil. Chyběl mu básnický talent, neměl onoho posvěcení básnického a vyšších snah. Chtěl psáti pro lid tak, aby mu lid rozuměl, a snaze té obětoval svou slávu básnickou: jeho verše jsou většinou rýmovaná prósa, ať je to romance, ballada či zveršovaná pověst nebo pohádka. Wjela nedovedl dáti svým předmětům básnickou formu, *není* pravý umělec, nedovedl v pravé slovo odíti své myšlení a cítění, chybělo mu to, co právě Zejleřa učinilo velikým: *pochopení a osvojení si ducha i formy písně lidové.* Je málo skladeb Wjelových, jež nás mohou *částečně* uspokojiti, a mnohem více se mu dařily *drobné črty povídkové*, jeho »Powědaňčka«, v nichž mohl vyniknouti a přivésti věci úplně nové, kdežto v poesii zůstal v stopě Zejleřově a za ním.

Překlady z Jablonského a Vinařického jistě měly vliv na didaktisující poesii této generace, poesii *mravokárnou*, s kterou se shledáváme jak u Wjely, tak i Mučinka, vedle toho německý sentimentalismus působil na Pfula a Domašku, z nichž první, *B. Pful*, gymn. prof. v Drážďanech (1825—1883), vynikl spíše jako grammatikář a slovnikář. Druhý — evang. farář *Mich. Domaška* (1820—1897), zapsal se do srdcí lužických svou básní »*Naše Serbstwo z procha wstawa*«, dnes nejoblíbenější a nejzpívanější národní písní; jinak Domaška vynikl jako spisovatel kněh náboženských a jako spoluredaktor »Missionského posla«.

Vlastní duší celého tohoto sdružení a hybnou silou byl vedle Jórdana zmíněný *Jan Arnošt Smoleř* (1816—1884), vydavatel lidových písní a skladeb, překladatel z češtiny, zakladatel »Matice srbské« v Budyšíně (r. 1847), redaktor »Časopisu Maćicy Serbskeje«, jejž vedl až do r. 1852, roku 48 uchopil se Smoleř i redakce Jórdanem založených »Týd. Novin« a změnil je na čas v *drobný list politický*, od r. 1854 pod názvem »Serbske nowiny«, vydával »Slavische Jahrbücher« (1852—1858), pak Zeitschrift für slav. Lit., Kunst und Wissenschaft (1862—1865) a Centralblatt für slavische Literatur und Bibliografie (1865—1868). Učinil tak z *Budyšína důležité středisko Lužických Srbů* a všech jich snah, zvláště když došel mocného ohlasu u celé řady pracovníků druhých, bibliografa a historika lit. *Jenče*, *Dučmana*, *Buka*, botanika *Rostoka*, *Imiše* a jiných, z nichž zvláště vynikl *Michal Hórnik*, rodák Worklecský (1833—1894), odchovanec pražského semináře, jenž pracoval pilně po boku Smoleřově jako uvědomělý Lužičan a Slovan téměř do sklonku stol. XIX. Čím byl našemu národu Čelakovský, tím byl Lužičanům Hórnik. Je představitelem jazykozpytného studia v té době, jež staví na pevný vědecký podklad, a *Muka* navazuje vlastně na něho, píše práce literárně-historické a folkloristické, sbírá lidové tradice, písně, přísloví a pověsti, upravuje slovanskou soustavu stenografickou pro Lužičany, zakládá r. 1858 při »Srbských novinách« Smoleřových »Měsačny přidawk«,

první belletristický list lužický, z něhož se r. 1860 vyvinul »*Lužičan*«, jenž v létech 80tých splynul s »Lípou srbskou« v dnešní »*Lužici*« (od r. 1882), zakládá r. 1861 náboženský list pro katolíky »Katholského posla« a přispívá tím zdatně k tehdejšímu časopiseckému ruchu hornolužickému. (Dokončení.)

Vzpomínka.

Napsala

Gabriella Preissová.

V příbytku strýce Karla, ve velkém, střízlivě vybíleném pokoji hodonínského cukrovaru stála v nemnohém nábytku však také královská pokladna. [1])

Strýc Karel byl hrdý na svoje knihy, neboť tkvělo v něm, krušně placeném technickém úřadníku, vědomí, že si svoji znamenitou a krásně vázanou knihovnu bezměrnými obětmi a těžce sestřádal.

Jednou za měsíc přicházel potulný knihkupecký posel v ošumělé čamaře, z kteréhosi moravského města k nám do vybíleného pokoje, usedal si tam na kufr poblíže kamen a levou ruku nechal vždy (mně zdálo se slavnostně) spočinout na zeleně svinutém balíku, který sebou přinášel.

Strýc Karel přiběhl švižně z továrny a vítal poslíka vždy stejnými slovy: »Tož co je nového, Krajíčku?« Krajíček si prohrábl dlouhé, na zad sčesané vlasy, a odpovídal také pokaždé stejně: »A tam u nás nic tak zvláštního, pane adjunkte, jenže ti Němci Čechy pořád víc tlačejí ke zdi.«

Při tom už rozbaloval svůj uzel na stole a vykládal před strýcovými a mými lačnými zraky nové knihy a časopisy. Zatím již přiběhl také vrátným přivolaný účetní Vacek z kanceláře a baron Zdeněk Helfert, který jako úřadník císařských statků v hodonínském cukrovaru praktikoval. Konečně byl přivolán také ještě ze vzdálené tabákové továrny tajemník Jan Brázdil. Takto zbubnovaná česká intelligence počala s roztouženými a rozsvětlenými zraky prohlížeti nové české písemnictví a všichni dohromady, nenadáni pozemskými statky, kupovali.

Byl mezi nimi také můj pozdější muž Jan, se svým pro vše dobré nadšeným úsměvem, hanáckou krví po matce, ale veskrze německým vychováním. Ten kupoval zase německé, českým duchem vedené časopisy a knihy.

A v těchto čtyrech továrních stěnách zaslechla jsem já čtrnáctiletá nenasytná čtenářka, tolik oddaných, tesklivých a váš-

---

[1]) Vzorná knihovna (dle Ruskina).

nivých hovorů o českých ideálních statcích, a o Zlaté Praze, že jejich ozvuk mi bude do posledního mého dechu tkvěti v duši otázkou: »... Nekráčela jsi mátožně nadarmo, či s hlodavým pocitem zklamání v těch krajích, které hrstce těchto lidí byly zemí zaslíbenou?...«

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vyhráněným drahokamem českého písemnictví byla této čtenářské obci Vlčkova »Osvěta«.

Když se o deset let později objevily moje povídky v českých časopisech, poklepal mi strýc Karel svojí energickou rukou na rameno a smetl celé šťastné opojení mladé literátky slovy: »No, to je všechno hezké, ale teprve až ti vezmou tvoji práci do »Osvěty«, koupím ti na hedvábné šaty.«

Jeho slova nebyla mi záhadou, ale moje blahé sebevědomí počalo trpně kolísati. Zeptala jsem se Marie Červinkové-Riegrové: »Je to pravda, že je redakce »Osvěty« tak přísná? Odpověděla mi: »Ano — redaktor Vlček si velice vybírá a mnoho vrací. A protože v »Osvětě« je belletrii vykázáno jen málo stránek, málo který spisovatel se tam dostane.«

Dušička se ve mně seskromnila... Hedvábné šaty — vrchol mé síly, důkaz mé zdatnosti — už ani muk.

Až tu z nenadání přiletí za mnou do Hodonína psaní se značkou »Osvěta«. Redaktor Vlček sám, sám mi píše, vyzývá mne milými, stručně srdečnými řádky, abych mu něco poslala pro »Osvětu«. Opsala jsem tedy svou nejnovější povídku »Králušu« s obzvláštní péčí na čisto a poslala ji troufale redaktoru »Osvěty«. Odpověď přišla za málo dní — kartáčovým otiskem korrektury. Jakmile přišlo první číslo »Osvěty« s mojí prací, zaslala jsem je jako nepochybný dokument strýci Karlovi na Slovensko do Trnavy, kde se stal zatím řiditelem cukrovaru. Věren svému slibu, poslal mi ihned již nachystané (protože moje sláva se již ode dne kartáčového otisku tutlala) krásné ruské hedvábí.

Setkala jsem se potom asi za půldruhého roku s redaktorem Vlčkem v Praze, na Vinohradech, v jeho zahradě, kde právě stlal na rovno nějaký záhonek nebo cestičku. Dojem této jeho zahradnické práce zůstal mi srostlým s jakousi rovnou duševní linií, kterou jsem pak stále u vzácného toho člověka stopovala. Nebylo v jeho povaze a jednání, ba snad i snech, nic klikatého a bouřlivě vlnitého; klidně se silným sebevědomím zryl jeho pevnou rukou řízený pluh do hloubky kus naší půdy.

Postava Vlčkova připadala mi vždy vzpřímenou jako postava dobrého vojína na stráži a málo kdy v životě jsem se zadívala do tak průhledných očí, takových teple zvědavých a dobropřejných; nikdy neměla vlastní moje duše, vždy šťastně či trpně rozechvěná a roztěkaná, takové celé jistoty v rozmluvě a důvěře, jako na besídce u Vácslava Vlčka.

Byla v tomto muži silná demokratická noblessa. On nechápal luxusu hmoty a vášní, ale byl sebevědomým hrdým člo-

věkem nad svou vlastní dobrou vůlí, neunavnou prací a pílí. Svým přátelům byl oddán vždy jaksi více otecky než bratrsky, upřímně radil, rád dával, ale sám nic nepřijímal a dovedl vždy říci poctivou pravdu, která nepochlebovala. Své nepřátele smetal humorem se své cesty. Vyprávěl mi mnoho zajímavého a nadšeného o našich literárních a hereckých postavách, sám o sobě se zmínil jenom jedinkrát. Zadíval se za svojí odcházející ženou, která jej vždy s literární návštěvou nechávala samotného a povídá: »Já nedostal se svou ženou ani krejcaru a přece jsem s ní dostal million. Bývaly doby v počátku našeho manželství, kdy jsme si koupili večer za desítník uzenáčka k večeři a za pět chléb, toho jsem rozdělil na spravedlivou polovici. Jednou moje žena uřízla ze svého dílku ještě půli a přisunula ji ke mně s přímluvou: »Ty zasloužíš větší díl, napracoval jsi se dnes tolik.« Ale i já jsem zatím oddělil půli ze svého dílku a přistrčil k jejímu talířku: »Ty máš více dbát posily — nosíš dítě pod srdcem . . .« Ano — doložil se zaroseným zrakem — »byla to kdysi dívka jednoduchých linií a prosté lásky, ale dostal jsem s ní million. Kdykoli jsem se v životě nacházel v nejzamodrchanější situaci, v které moji nejlepší přátelé marně tápali po rozuzlení — utihl jsem se k ní, která se z každého veřejného významu tak skromně plašila — a instinkt jejího srdce mi napověděl vždy tu pravou cestu.«

Vácslav Vlček byl z nejšťastnějších literátů a redaktorů své doby. Kráčel březnovými dny našeho literárního života — těmi, které nosí v pohádce »O dvanácti měsících« nejvíce nadějí . . . Ten březnový nádech vanul celým Vlčkovým zjevem. A zůstal přede mnou v aleji, kterou já jsem kráčela, příkladně sobě věrný. Byl zvláště markantní neochvějnou duší té staré krásné gardy, která přehlížejíc všechno okolní těkání a lomcování, předávala tklivě přítomným a budoucím svaté odkazy, v které věřili a za ně chtěli trpět u kmene našich Psohlavců Kozinové.

Ze života Dra Ignáce J. Hanuše jako professora
na universitě Lvovské v l. 1838—1847.

Napsal

Jaroslav Božek.

(Pokračování.)

Za této nevyrovnanosti i nevykvašenosti methodologických pomyslů o tom, jak báje a pověsti vykládati, a zároveň za nadvlády Heglovy filosofie v Evropě rodilo se první čelnější dílo Hanušovo »Die Wissenschaft des Slawischen Mythus« z l. 1840—1842

a nese všech těch vlivů patrné na sobě stopy. Hanuš zamýšlel v tomto svém spisu posvítiti na kulturní minulost starých Slovanů ještě jiným prostředkem, než jakého užívaly Šafaříkovy Starožitnosti slovanské (I. díl), vyšlé r. 1836, totiž rozborem mythů velkého toho národního kmene, až dosud tak zanedbávaných, nebo s nesprávných hledisk vyličovaných. Vždyť prý přišla již doba, kdy na báje jinak se hledí, než jako na směs pestrých povídaček o milostných pletkách bohů, bohyň a reků (hlavně řeckých a římských), doba, kdy již se uznává, že báje jsou svrchovaně důležitým produktem kollektivního (»všeobecného«) ducha primitivních národů, ukazujíce nám, jak duch ten nazíral na svět a život, přírodu a dějiny za prvopočátečního procítání svého dětsky prostého rozumu, pomíšeného ještě bujnou fantasií, ale přes to pevně věřícího svým myšlenkový osnovám jako svaté pravdě, tak že národové upravovali si podle nich své společenské i náboženské řády a zavazovali své příslušníky k jich šetření. [1]) Hanušovi stalo se takřka náruživostí sbírati tyto zkazky starobylosti slovanské po drobtech a sestavovati je jako ukázky naivního rozumování dávnověkého v celkový obraz.

Počav práci tu již ve Vídni (r. 1838), pokračoval v ní ve Lvově s úsilím tak horečným, že by se byl z duševní námahy málem roznemohl, a dokončil ji v dubnu r. 1840. Ale vytisknutí díla se protahovalo a bylo by se snad i zastavilo, kdyby byl penězi na ně nepřispěl přítel auktorův dr. Ant. Karger, vojenský štábní lékař. A tak posléze vyšlo r. 1842 pod názvem »Die Wissenschaft des Slawischen Mythus« (nákladem Jana Millikowskiho ve Lvově, Stanislavově a Tarnově) jakožto »příspěvek k dějinám vývoje lidského ducha. [2])«

Ze všech knih, které pocházejí z pera Hanušova, jest tento »pokus pojmout a vylíčiti slovanský mythus po filosoficku« psán nejvzletněji, nejvroucněji, s nepopíratelnou láskou k věci. Auktor přiznává se (v úvodě k své publikaci), že jen ostýchavě předkládá jej soudu slovanských archaeologů, věda, že asi leckde pobloudil. Ale omlouvá se, že nutkán byl k němu nejen mocnou svou osobní zálibou v historii a filosofii, jež pěstovati mu velí také učitelská jeho stolice, nýbrž i »vděčností k státu«, jenž propůjčiv mu adjunktství ve Vídni a professuru ve Lvově, právem prý očekává od něho ovoce badatelské činnosti. Lzeť vyčísti mezi řádky úvodu Hanušova polozakrytou obavu, aby spisem svým, hledícím ke všem

---

[1]) Srovn. Hanušův článek »Zustand der slav. Götterlehre in der Gegenwart« (v časopise doktora A. Schmidla »Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geogr. etc. I. Jahrgang. Wien, 1844 Nr. 10—12).

[2]) Celý titul knihy zní: »Die Wissenschaft des Slawischen Mythus im weitesten, den altpreussisch-lithauischen Mythus mitumfassenden Sinne. Nach Quellen bearbeitet sammt der Literatur der slawisch-preussisch-lithauischen Archaeologie und Mythologie. Als ein Beitrag zur Geschichte der Entwicklung des menschlichen Geistes entworfen von . . .«

Slovanům jako celku, neuvedl se v podezření, že je přívržencem politického panslavismu, v podezření snadno u Němců se ujímající po nedávném vydání Kollárovy knížečky »Uiber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation« (v Pešti r. 1839), ač hlásalo toliko vzájemnost literární.[1] Nad to auktor musil se míti na pozoru i před theology katolickými, aby se nepohoršovali jeho rozborem rozumových názorů pohanských, který prohlašoval za »příspěvek k dějinám vývoje lidského ducha« ve smyslu Heglově. Konejšil je tedy tím, že dějiny národů, »do oblažujícího klína« církve křesťanské již přijatých, vzdělávají se po vědecku pilně, ne však lidstva (dle theologického výrazu) »sobě samému zůstaveného«, t. j. lidstva, které si samo svým prostým rozumem upřádá představy náboženské, a positivním křesťanstvím ještě není odkájeno. Zdá se také, že Hanuš, uváděje v předmluvě ke své knize jmena svých učitelů (J. Beera, F. Hallaschku, J. Jungmanna, L. Knolla, J. Peithnera z Lichtenfelsu), od nichž prý nabyl přípravných vědomostí k svému bádání, chtěl se jimi jako ochranným štítem krýti proti těm, kdo by v jeho díle větřili cosi nebezpečného státu neb církvi.

Dílo toto přepracoval třikráte, nežli je vydal na veřejnost. Z počátku, chystaje publikaci širšího rozsahu, totiž všeobecné dějiny vývoje lidského ducha, sledoval vývoj ten v mythu indickém, starých Parsů, řeckém a v jiných příbuzných, až dospěl k slovanskému, který jej lákal nejvíce, ale zahalen byl »v hustou mlhu«. I věnoval pak všecku pozornost jemu samojedinému, a když začal zachycovati hlavní jeho obrysy, poznával prý, že tento mythus souvisí nejpatrněji se staropruským a litevským, a jal se tedy na jediném obraze kresliti tuto »bratrskou trojici«. Přál si, aby odborní slovanští archaeologové povšimli si v knize jeho nejprve souvislosti hlavních ponětí, která se jako červená nit celkem táhnou, a potom teprve aby přihlédajíce k jednotlivostem, opravovali a objasňovali podle svých vlastních výzkumů, co se jim uzdá. Vyslovoval naději, že zejména druhý (chystaný) díl Šafaříkových Starožitností poučí jej přímo nebo nepřímo o tom, v čem kniha jeho na pravdu uhodila, a v čem pochybila. Posléze sliboval, dopřeje-li mu osud »navrátiti se do milované vlasti«, že užije bohatých zdrojů literárních ve Vídni a v Praze, aby některé své výroky opřel o hojnější a pádnější doklady, jakých ve Lvově přes všecku pomoc svých vzdálených přátel a ochotu bibliothékáře Strónskiho nemohl sehnati.

Hanušova »Wissenschaft des Slaw. Mythus« může v očích nynějších mythologů vzbuditi dlouhou řadu výtek — a nehledí-li se k historickým okolnostem, za kterých vznikla, — výtek i laciných. Ale rozvážný posuzovatel nemůže se ještě nyní nepodiviti

---

[1]) Dr. M. Murko: »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik«, str. 238—250.

její snaze po logické jednotnosti, rozsáhlému vědeckému apparátu, jehož užívala, úžasnému počtu mythologických i folkloristických dat, který nasbírala, a obratnému způsobu, kterým je dle věcné příbuznosti uspořádala. Čtenář z let čtyrycátých minulého století spatřoval v ní arci nepopíratelný pokrok proti předchozím mythologiím slovanským: Papánkově, Kaysarově, Ant. Jungmanna, Naruszewiczově, Kollárově (Slávě Bohyni z r. 1839) a j. Tato díla buď slovanské bohy seřazovala podle stupnice a hodnosti bohů řeckořímských, k nimž je přizpůsobovala, buď vyčítala je prostě pořádkem abecedním, aneb dokonce pokládala mythus slovanský za pouhou kopii indického, nic nedíc o tom, že sama nemívala určitějšího ponětí o mythu, co vlastně jest jeho podstatou.[1])

Hanuš, pokládaje mythus srovnale se žvatláním děcka za první nedokonalý výraz přemítajícího ducha lidského, sdruženého s jinými v rodině, v kmenu neb národě, upozorňoval na to, že tedy každá skupina společenská osnuje si mythy svérázné a ustavičně je obměňuje postupem své vzdělanosti. Proto sluší báje vykládati vždy ve spojitosti s duševním vývojem té sociální skupiny, v nížto vznikají a se rozpřádají, a nikoli odloučeně od něho. Člověk není si toho na počátku vědom, že bytosti, kterými zalidnil zemi, nebe a ovzduší, jsou výtvory jeho mysli. Teprve mnohem později poznává, že mythus vytvořil si sám popudem zevnějších dojmů, a různí bytost svou od přírody, která jej ponukla k bájivé tvořivosti; posléze, když rozum jeho vyspěl ještě více, pokládá báje, vytvořené od předků, za pouhé povídačky neb pověry.[2]) Na mythologovi jest, aby mythy nejen sbíral, třídil a popisoval, ale i vyšetřoval, jakého rázu byl duch národa v té oné době, kdy u něho kolovaly.

Důrazného vytknutí zasluhuje, že Hanuš, když spisoval svou knihu (tedy již po vydání I. dílu Šafaříkových Starožitností), věře C. Ritterovi (»Vorhalle europ. Völker-Gesch.« Berlin 1820),[3], domníval se, že Slované již *jako Slované* přestěhovali se z Asie do Evropy, že tudíž závažné živly k svým bájím přinesli si odtamtud z mythu indického a starých Parsů,[4]) (které arci musily by býti již v těch pradávných dobách přesně od sebe rozlišeny a vyhrá-

[1]) Srovn.: »Wissenschaft des Slaw. Myth.«, str. 72—76 (Zustand der slaw. Mytholog. in unserer Zeit«).

[2]) Srovn. »Wissensch. des Slaw. Myth. str. 5—6, dále Hanušovy rozpravy: »Entwicklungsprocess des Mythus an sich und in seinem Uibergange in die Filosofie« (A. Schmidl: Oesterr. Blätter für Liter.- und Kunst, Wien 1845, Nr. 87—89), »O bájech čili mythech« (Ohéralův Týdenník, Brno 1848, čis. 25—30) a »O podstatě a původu slov. mythologie« (Sitzungsber. der kön. böhm. Akad. der Wissensch. Philosoph. Sect. z 9. října 1865).

[3]) Srovn. »Wissensch. des Slaw. Myth.« str. 33.

[4]) Na str. 146. své »Wiss. des Slaw. Myth.« Hanuš tvrdí, že Slované přijali od Peršanů mythickou protivu mezi světlem a tmou, boj mezi dobrem a zlem; tedy dualismus proti monistickému živlu indickému. (Srovn. tamtéž str. 93.)

něny), a přetvářejíce je pak v své pozdější vlasti evropské, že vkládali do nich živly samostatně vynalezené, původu již neorientálního. Jako jiní starodávní národové, tak i Slované měli za to, že všecka příroda jest oživena; bylo jim dle Hanuše všecko oduševněno božskou podstatou,[1]) a proto také vše za božské prohlašovali. Smyslový názor vedl je k tomu, že různili trojí obor všehomíra: co bylo světlého *nahoře* (nebe), co neviditelného a tmavého *dole* (pod zemí), a co bylo *uprostřed* (země).[2]) Odtud Hanuš dělí bohy slovanské v nadzemské, podzemské a pozemské, načež rozhovořuje se o nich podrobněji. Nicméně sám záhy postřehl některé hlavní závady svého díla, jak patrno ze tří jeho statí, uveřejněných hned v l. 1844 a 1845, zvláště ze stati »Uiber den Zustand der slaw. Götterlehre in der Gegenwart«, kde posuzuje vedle mythologie Kollárovy a Kastorskiho také svou »Wissenschaft des Slaw. Mythus«.[3]) Tu již uznává, že Slované vyvinuli se z arijského pranároda v Slovany teprv v Evropě (podobně jako Germani a Gallové), že tedy obzvláštní ráz jejich mythu nelze odvozovati z mythu orientálního, nýbrž, vyskytují-li se mezi oběma některé shody, že dovoleno na ně toliko upozorňovati; rovněž báje starých Prusů a zvláště Litvanů (kteréž národy Hanuš pojímal hlavně podle názorů Aug. Fr. Potta mezi slovanské), že dlužno toliko se slovanskými srovnávati, a nikoli pokládati za hlavní věc při výkladu.

Srovnávací mythologie a jazykozpyt prý ukazují, že národové indoevropští mají mnoho společného v bájesloví, v slovních kořenech, mluvnici a syntaxi svých jazyků. Vše to je známkou jakési uniformity jejich ducha, ale bylo chybno usuzovati z toho, že některý z nich byl původní, a druhé národy že z něho byly odvozeny. Slované, Keltové a Germáni jsou vedle Indův a Peršanů národové koordinovaní. Pokud naše známost historie vůbec sahá, onino objevují se v Evropě, tito v Asii, již jako národnosti zvláštní, každá v určité své vlasti. Jest na omylu ten, kdo se domnívá, že Slované, Keltové a Germáni bydleli v pradávných dobách již jako rozlišení kmenové v Asii; těmi stali se teprve v Evropě, a proto nelze jinak, než vyhlásiti je za autochtony

---

[1]) Podle indického názoru svět se vyřinul z jediného nejvyššího boha, a proto ve všech věcech, takto vzniklých, trvá podstata božská (srovn. »Wissenschaft des Slaw. Myth.« str. 95); Slované, kteří prvotně věřili v jednoho boha, později přidružovali a podřizovali mu ještě bohy jiné (Tamtéž str. 96—99 a 248—250.)

[2]) Srovn. »Uiber den Zustand der slawisch. Götterlehre in der Gegenwart« (v Schmidlov. »Oest. Blätter für Literatur und Kunst«, Wien, 1844, Nr. 10—12).

[3]) V Schmidlových »Oest. Blätter für Liter. und Kunst« Hanuš uveřejnil r. 1844 uvedený již článek o tehdejším stavu bájesloví slovanského a r. 1847 (Nr. 26—30) referát o Slovanských starožitnostech Šafaříkových pod titulem »Urgeschichte der Slaven«. Třetí stať »Blicke in die Urgeschichte der Menschheit« vyšla dvakráte: poprvé ve Vídni roku 1844 v Tomaschkově-Stubenrauchově »Oest. Kalender zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse«, podruhé o sobě r. 1847 u Stockmanna ve Lvově.

evropské.[1]) Ba, Hanuš uznával již tenkráte také, že není možno sepsati spolehlivou všeobecnou mythologii slovanskou, pokud nebude zpracováno monograficky bájesloví jednotlivých národů velikého toho kmene.[2]) Ještě později (r. 1858) obviňuje sám sebe, že ve své »Wissensch. des Slaw. Myth.« po příkladě jiných »koketoval s indickou mythologií«,[3]) a dvakráte v předmluvě (k svému »Rozboru filosofie Tomáše ze Štítného« z roku 1852 a v úvodě k svému Bájeslovnému kalendáři z r. 1860) vyčítá sobě, že nemaje ve Lvově dosti literárních pramenů, příliš hověl »filosofickým konstrukcím« bez dostatečné »látky empirické«, že »nestál, jak by bylo slušelo, na půdě zkušebné«, a že zatím »nabyl přesvědčení, že zkoumání bájeslovná na pouhém domyslu osnovati nelze«. Vytýká-li Louis Leger Šafaříkovi,[4]) že v přídavku k druhému svazku svých Starožitností narýsoval v seznamu mythologických jmen program bájesloví slovanského (kterého pak nenapsal), a že přibral do něho názvy, náležející v obor pouhé fantasie (na př. Karevit, Krodo) aneb jen do folkloru (na př. Kosczej, hastrman): platí ta výtka i Hanušovi, jemuž Šafařík byl ve všem tom auktoritou, zejmena také v názorech svých (a Palackého) o holubičí povaze a idyllickém životě starých Slovanů, rovněž i výtka, že užíval některých »apokryfických pramenů« (na př. Rukopisů KD. a ZH.).

Zatím Hanuš začal již ve Lvově zakoušeti některých nepříjemností, jednak s censurou, jednak na universitě. Jsa ustavičně vybízen direktorem Pfeiffrem, aby již censuře předložil cyklus svých učebnic, snažil se, aby mu učinil po vůli, a od července r. 1842 do konce r. 1846 vydával své příručky tím postupem, který — hledě k potřebám svých žáků — uznával za nejvhodnější.

Nejprve vyšla (r. 1842) jeho příručka »Handbuch der Erfahrungs-Seelenlehre in filosofisches Wissen einleitend«,[5]) v jejímž úvodě připomínal, že zamýšlí postupným publikováním svých učebnic narýsovati dogmaticko-historický obsah a rozsah filosofického vědění spůsobem co možná srozumitelným, aby čtenář orientoval se o vespolném poměru nejzávažnějších myslitelů a poměru jich k dějinám, a zároveň aby ponoukán byl k samostat-

[1]) Srovn. v té příčině zvláště Hanušův článek: »Blicke in die Urgesch. der Menschheit« a z pozdější doby (roku 1868) pocházející jeho dílo »Quellenkunde und Bibliographie der böhm.-sloven. Literaturgesch.,« vyd. v Praze, str. 4—5.

[2]) Tu myšlenku Hanuš opakuje důrazně ještě roku 1865 v své rozpravě »O podstatě a původu slov. mythologie« (Sitzungsber. der kön. böhm. Akad. der Wissensch. z 9. října t. r.).

[3]) V časop. Kobrově »Kritische Blätter« (z r. 1858 str. 283—287) redig. tehdáž od Hanuše.

[4]) Louis Leger »La Mythologie slave«. Paris 1901. (Introduction.)

[5]) Nákladem knihkupectví Stockmannova ve Lvově (II. přeprac. vydání tamtéž r. 1846, III. vydání však v Brně u K. Winnikra r. 1849 s připojením českých terminů do textu).

nému přemítání. Za toutou duševědou objevila se (roku 1843) na veřejnosti Hanušova Logika, roku 1845 Metafysika a roku 1846 Ethika.[1]) Na tyto učebnice, totiž na vědeckou jejich původnost, auktor (dle svého přiznání v Autoapologii z r. 1852) nekladl valné váhy, ježto měly býti toliko jakýmsi zdokonalením obvyklých příruček dřívějších. Proto podržel v nich starší rozdělení látky a obsah tu a tam rozhojnil jen vysvětlivkami, kritikou a některými novinkami z tehdejšího badání filosofického; Heglovy myšlenky hlásily se zřetelněji v ethice a ještě více v metafysice.[2]) Dvě tyto učebnice Hanuš odevzdal censuře zároveň, oznamuje v předmluvě (své Metafysiky), že chtěje toliko upozorňovati na záhady filosofické, obětoval srozumitelnosti vědeckou přesnost; dále, že obsah té knihy souvisí s historií filosofie, kterou auktor chystá k tisku; že nepokládaje filosofii za nic hotového, nýbrž jen za vědu, která se stále víc a více rozvíjí, nepřidržuje se v své učebnici žádného jednotlivého myslitele.

Censura nepozastavila se v ničem nad jeho ethikou, ale metafysice vytýkala, že obsahuje principy Heglovské a spory s positivním křesťanstvím. Hanuš (jak sám v své Autoapologii z roku 1852 vypráví) divil prý se nemálo tomu úsudku censorskému a rovněž i direktor Pfeiffer. Tento, jenž pilně dozíral na Hanušova kollegia, nikdy prý ničeho nenamítal proti jeho výkladům; ba, ani jesuité Lvovští, ani rektoři semináře latinského a ruského, kteří se svými chovanci doma opakovali lekce professorovy, neměli prý nikdy nic proti jejich obsahu. Nad to prý recensenti censury — byliť dva — rozcházeli se sami v svém soudu o knize; neboť jeden z nich, smýšleje o ní příznivěji, uznával výslovně, že odpírá Heglovým principům, nepřipouštějíc sourodost člověka, jakožto ducha konečného a omezeného s Bohem (jakožto ducha nekonečného a neomezeného), protestujíc proti myšlence, že by se Bůh rozvíjel teprve světovým processem, a věříc v nesmrtelnost lidské duše a p. Hanuš tedy prý nevěda, co vlastně má opraviti, vypouštěl zcela mechanicky ta místa rukopisu svého, která byla censurou zatržena. Potom zaslav spolu s direktorem vládě své ospravedlnění, předložil znova svou metafysiku censuře, jež pozměnivši jen asi dva výrazy, konečně ji schválila a rovněž ethiku připustila k tisku beze vší závady.

Tyto mrzutosti s censurou odňaly Hanušovi chuť dovršiti cyklus učebnic ještě příručkou o dějinách filosofie. Látku, kterou již k tomu účelu sebral, a kterou ještě hojně rozmnožil výňatky z rozličných pramenů, umínil si spracovati raději ve větší publikaci trojdílné na základě všeobecné kulturní historie. Ale ze

---

[1]) »Handbuch der wissenschaftlichen Denklehre in filos. Wissen einleitend« (ve Lvově, tiskem u P. Pillera, II. přeprac. vydání později pod jmenem »Handbuch der Logik« u J. G. Calveho v Praze roku 1850); »Grundzüge eines Handbuches der Metafysik« a »Handbuch der filosof. Ethik« vyšly ve Lvově nákladem F. Volckmara-Stockmanna.

[2]) Podrobnější rozbor těch učebnic dlužno odložiti na místo jiné.

zamýšleného toho celku vydal později (r. 1849 v Brně nákladem Wimmerova knihkupectví) toliko první díl,[1]) o němžto zmíníme se jinde.

Jiným zdrojem nepříjemností, hrnoucích se na Hanuše i jiné professory, byly nepokoje studentské na universitě a nová zakročování policejní. Na sklonku r. 1841 zatčeno a uvězněno pro účast v politických konspiracích mnoho mužů nejvzdělanějších po celé zemi, mezi nimi také Flor. Ziemiałkowski, ucházející se o professuru, a plno posluchačů právnické fakulty. Následujícího roku trestní soud vyžádal si klassifikační známky mnohých uvězněných právníkův, a polekaný direktor Reiner přikázal (dne 24. list. 1842), aby se předčítalo v třídách nařízení arciv. Ferdinanda z 21. září 1840 proti četbě zakázaných spisů, účasti v tajných spolcích a p. Z ponuknutí Reinerova jal se mimo to prof. Jan Mor. Chlupp vykládati posluchačům, čím se kdo proviňuje proti státu, a když obdržel (24. ledna 1843) anonymní list, který obsahoval »nejzáhubnější zásady politické«, nastalo vyšetřování znova. Na základě soudního nálezu senát vyškrtl pak r. 1845 ze seznamu doktorů jmena osmi mladých mužů, mezi nimi také Frant. Smolku (později proslulého politika) a Flor. Ziemiałkowskiho, a rok 1846 (kde byl zabrán a k Rakousku přivtělen Krakov) vyžádal si zase hojně obětí mezi akademiky za účast jich v bouřích politických.[2]) Tehdáž byl guvernérem Haličským již hr. Rudolf Stadion, jemuž na krátký čas přidělen jako vládní sekretář hr. Lev Thun,[3]) aby mu pomáhal při organisování zemské bezpečnostní stráže a expositur úřadů krajských, muž, jenž později jako rak. ministr vyučování hluboce zasáhl (r. 1852 a roku 1860) v životní osudy Hanušovy.

Koncem r. 1846 strhly se nenadále veliké nepokoje studentské na universitě z nevole polských a ruských akademiků k Němcům, nenáviděným více než jindy po zabrání Krakova Rakouskem, ale přes to okázale posupným. Ježto obšírnější zprávu o této bouři dává Bratránkovi sám Hanuš[4]) a poznáváme z ní jednak poměr jeho jakožto professora ke studujícím, jednak způsob, jak si vedlo gubernium a policie za podobných nepokojů na universitě, šíříme se o této události podrobněji. (Pokračování.)

---

[1]) Pod názvem: »Geschichte der Filosofie von ihren Uranfängen an bis zur Schliessung der Filosofenschulen durch Kaiser Justinian. Mit Beigabe der Literatur vom allgemein kulturhistorischen Standpunkt entworfen«.

[2]) Srovn.: »Historya uniwersitetu lwowskiego« od Finkla-Starzyńskiho svazek I.

[3]) Hr. Lev Thun pobyl pak krátký čas ve službě u spojené kanceláře dvorské ve Vídni a 30. října r. 1847 navrátil se zase do Lvova jako gubern. rada.

(Srovn.: Dr. S. Frankfurter: »Graf Leo Thun-Hohenstein, Fr. Exner und H. Bonitz« str. 19. a násl.)

[4]) V dopise k němu, jehož opis jest v rukou slečen Dóry a Kleméně Hanušových, ale od nich mylně do r. 1840 (místo do roku 1846) kladen.

Ctirad a Šárka.

Hra o 1 dějství.

Od

Karla Legera.

Osoby:

Ctirad.
Vlk, } z čeledi jeho.
Tetva, }
Mlada.

Šárka.
Ludiše.
Častava.

V pozadí skalnatá stráň, balvany a křoviska po obou stranách. Uprostřed starý dub.

Četa žen z lovu se vracejících s oštěpy, luky a kořistí. V popředí *Častava*, *Šárka*, *Ludiše* přivádí *Mladu*.

Častava. Kde jest?

Ludiše. Zde, — přišla mezi nás.

Šárka (k Mladě). Co chceš?

Mlada (ruce skřížené na prsou). Jsem Mlada, Věslavova dcera z Lipnice dědiny. Patnáct let je mi. Jdu k vám, družky Vlastiny, které jste volny a nezkrušeny porobou sobeckých mužů.

Šárka (odpočívajíc na skalním balvaně). Proč žaluješ na muže — tak mladá, něžná jako kvítek, větrem neošlehaná, sluncem neožehnutá, — kde jsi okusila sobeckost mužů?

Mlada. Na Ctirada žaluji — Znáte jej?

Všechny. Známe!

Ludiše. Je hrdý!

Častava. A silný!

Šárka. A smělý! Lehko cení svoji mladou hlavu.

Mlada (rychle). Oh, je statečný a bystrý jako sokol — (zarazí se). Žaluji naň.

Častava. Ublížil ti?

Mlada. K vám jsem přišla, — o pomstu prosím. Ztrestejte Ctirada. Vy, které jste pohrdly jhem a vypověděly poslušenství mužům, ztrestejte jeho pýchu a bezcitnost. Přijížděl denně k nám, do našeho dvorce, zvykla jsem mu jako bratru — ne, — více! (Tiše.) Snad mi rozumíte? Čekávala jsem jej před ohradou s květinami v klíně —

Častava. Ach, dítě! kratčeji! Nech pošetilého blouznění! Co dál?

Mlada. A — a — Ctirad pošlapal ty květy. Vysmál se mi, vysmál se mé lásce —

Šárka. Nevíš? My se také smějeme lásce!

Ludiše. Láska? co jest to?

Častava (s úšklebkem). To, co kněžnu naši Libuši nutilo pro Přemysla poslat, muži se pokořit.

Šárka. Hledáš-li politování u nás, klameš se.

Mlada. Nehledám soustrast, pomstu chci, — řekla jsem již. Nechci vzpomínat, — vím, smály byste se mi a nepřišla jsem povídat o sklamání svém a své bolesti. Ctirad tudy jede, těmito úvaly, — z rána u našeho dvorce stanul — předběhla jsem ho vědouc, že zde lovíte. Dvanácte mužů jej doprovází. Nuže, v těchto skalách rozložte se zálohou a nic netušícího i s jeho lidmi vezměte v plen.

Šárka. My do zajetí živé nebereme. Zabíjíme.

Mlada (po rozmyšlení — nejistě). Tedy — zabijte!

Častava. Kolik je nás, družky?

Ludiše. Málo je nás — ni více dvaceti.

Častava. Málo.

Šárka (vstávajíc). Dost je nás — (k Mladě). A víš jistě, že tudy pojede Ctirad?

Mlada (hledí do dálky). Vidíte tam v dáli blyskot ocele? Jdou již!

Častava, *Ludiše.* Jdou! jdou! (Rozruch.) V dálce jdou kolem potoka.

Mlada. Vidíte Ctirada na vzácném koni?

Šárka. Ticho! (K Mladě.) Slibuji ti u bohů všech: budeš pomstěna! strašlivě pomstěna! (K ženám.) Do zálohy! ve skalách a houštinách zmizte! A mne vy, Častavo a Ludiše, lýkem spoutejte, přivažte ke stromu. — (Přistoupí ke stromu.) Co stojíte? pospěšte! lýko vezměte!

Ludiše. Co zamýšlíš?

Častava. Jaký zase úmysl šíleně odvážný se ti vylíhl pod čelem?

Šárka. Povím vám — ale pospěšte! lýko máte? Rozepněte mi spony na rameni — (Spadne s ní svrchní šat.) Nu! rychle! rychle! ruce mi svažte, ke stromu připoutejte! pevněji! pevněji!

Častava (utahujíc lýko). Nebolí?

Ludiše. Provazy se ti zařezávají do rukou.

Šárka. Ne, nebolí! Pevněji stáhněte uzly!

Ludiše. Řekni, co vše má znamenat? Cos vymyslila?

Mlada Co počínáš? Proč jsi shodila roucho?

Šárka. Uvidíš, moje drahá!

Mlada (rozechvěna). Co jsem učinila? proč —?

Šárka (zatím družkám rozkazuje). A rychle pryč! ukryjte se — mne samotnou tu nechte ke stromu připoutanou. Ze zálohy sledujte, co bude se dít. Pilný pozor mějte na mé znamení. Až nejméně muži se nadějí, z úkrytu vyrazíte!

Ludiše. Počínám chápat. Jsi strašlivá ve své kráse.

Častava. Tvé tělo, Šárko, svítí bělostí!

Šárka. A bijte! Milosti nedávejte!

Častava. Nikomu?

Šárka. Nikomu! ať nikdo smrti neujde. Jsou to muži!

Mlada. Ah ne! — ne!

Šárka. Co chceš?

Mlada. Jsi zlá!

Šárka. Je ti líto Ctirada? Samas jej vydala v ruce naše. Raduj se, pomstěna budeš!

Mlada Ne! nechci! Nechci, aby tě Ctirad viděl —

Šárka. Bláhové dítě! — Už je pozdě! jdou!

Ludiše. Jdou! blíží se!

Šárka. Pryč! pryč! Odveďte to děcko! a ve křovinách zmizte!

Ludiše. Jsi strašlivá ve své kráse, Šárko! (Odejdou všechny v levo do křovin a mezi skály — odvádějíce Mladu.)

Šárka (samotna zůstane ke stromu připoutána).

Z druhé strany *Vlk, Tetva* ozbrojeni.

Vlk (užaslý). Co tu? co tu?

Tetva (šeptem bázlivě). Šalba zlých duchů a mámení.

Vlk. To není pozemský tvor!

Tetva. To je stryga — kouzelnice —! Ne, nechoď blíže! spálíš se!

Vlk (opatrně se přiblíží, prstem bázlivě dotkne se nahého ramene Šárky). Ne, žena je to!

Tetva. Živá?

Vlk. Živá.

Tetva. Zabij ji! Zabij, Vlku!

Vlk. Počkej — jdi, oznam to Ctiradovi!

Tetva, Ne, jdi ty!

Vlk. Proč? jdi jen sám. Zůstanu na stráži. Pospěš, Tetvo!

Tetva (ohlížeje se odejde).

Vlk (dotýká se ramene Šárčina). Jsi opravdu živa? a ženou jsi, ne přeludem? Tvé rámě je tak hladké, — jsi krásná! Neviděl jsem na světě takové krásy, přísahám bohům, neviděl! (Rozechvěn.) Slyš, neptám se, kdo jsi, — pojď se mnou, rozetnu ti pouta, chceš? Chceš jít se mnou?

Šárka. Běda ti! Nedotýkej se mne! Jsem smrt! Kdo se mne dotkne, zahyne!

Vlk (zasměje se). Pravím, že se neptám, kdo jsi — třeba Smrt! — Jsi krásná — chceš? přeseknu pouta — Pojď se mnou!

Šárka. A já ti opakuji: jsem Smrt! dočkáš se!

Vlk. Škoda — Ctirad již tu.

Ctirad, *Tetva* s ním. Několik mužů v pozadí.

Tetva (okazuje). Zde stojí — bílá — ke stromu lýkem přivázaná. Nevím, kdo jest. Vlk praví, že je to žena, ale nevím, je příliš krásná. Rusalka je, víla lesní. — Perun ví kdo! Zlé znamení nějaké, hospodáři!

Ctirad (chvilku mlčky pozoruje Šárku). Máš pravdu. Snad víla, snad stryga. Je příliš krásná na pozemskou ženu. Podejte mi luk!

Tetva. Zde můj, hospodáři, a šíp.

Vlk. Ne! je to žena! živá žena!

Ctirad. Tím lépe! (Namíří lukem.) Proklatě! (Šíp netrefí.)

Vlk. Nezabíjej ji. Je jí škoda! dej mi ji! Svou otrokyní ji udělám, do rádla zapřáhnu —

Ctirad (střelí podruhé). Co to? Z luku nelze střílet — ruce se mi chvějí či zraky se mně kalí? (Zahodí luk k Šárce). Kdo jsi?

Šárka. Jsem Šárka, z Oskořína zemanova dceř, pane můj!

Ctirad. Z Oskořína? Znám zemana. Tvá pouta krutě se ti zařezávají do rukou — rozetnu uzly. —

Vlk. Nedotýkej se jí! Je Smrt — sama pravila mi.

Ctirad (rozetne pouta). Jsi volna, panno!

Šárka (se země zvedne svoje svrchní roucho, zahalí se a skromně stojí u stromu). Díky, dobrodinče můj!

Ctirad. Pověz, kdo tak nelítostně tady v pustinách tě spoutal, ke stromu přivázal? Vypravuj!

Šárka. Slyš — z rána jsem na lov vyšla se dvěma družkami jen, za raněnou laní až do těchto pustin jsme zašly. Náhle nás zbujné dívky — ony, jež Vlastu na Děvíně poslouchají — se všech stran obklopily, mé družky zahnaly a mne, že jsem se bránila, lýkem svázaly, ke stromu připoutaly a možno, že smrti bych nebyla ušla, kdyby z nenadání nezahledly v dálce bleskot vašich oštěpů. Uprchly. Tam — hle, ulovená zvěř i kožený měch s medovinou, ve spěchu zanechaly vše. Tys mi, pane, zachránil život, tys mi pouta rozťal. Buď tobě dík! (Padne před Ctiradem na kolena, kloní se k zemi.) Dovrš dobrodiní svoje, vrať mne otci mému, neubližuj mi!

Ctirad (po chvilce). A myslíš, že ti věřím, Šárko?

Šárka (zvedne se prudce).

Tetva. Zde vezmi, hospodáři luk a nový šíp — zabij ji! Klam a šalba zlých duchů hledí jí z očí —

Vlk. Daruj mi ji, Ctirade!

Ctirad. Tvá povídka je smyšlenka pouhá! Nevěřím! Ty jsi lhala!

Šárka (po chvilce). Lhala!

Tetva. Proč ji nezabiješ, hospodáři? Vezmi luk!

Ctirad. Co znamenají tyto kejkle? Jaká lest tu číhá na mne připravena? Mluv pravdu, — dovedou-li ženská ústa pravdu povědět! (Pomlčka.) Nuže, mluv!

Šárka. Odejdi, Ctirade, prchni! Jsem smrt!

Tetva. Vezmi luk, neváhej, hospodáři! Zabij ji — je vědma!

Ctirad. Nebojím se smrti. A jsi-li ty, krásná vílo, smrt, řekni, proč tu na mne čekáš?

Šárka. Jsi muž, pomsta žen tu na tebe čekala. Tam — v koženém měchu medovina pro tvé lidi a já — pro tebe.

Ctirad. Krásná a sladká, opojnější než medovina.

Tetva. Zabij Strygu!

Šárka. Kol dokola za balvany a ve křovinách číhají družky — až bys ty a lidé tvoji na nebezpečí zapomněli. —

Ctirad. Ano, všichni opojeni —

Šárka. — pak se všech stran shrnout měly se družky moje, na oštěpy vás nabodat a hlavy vaše po větvích rozvěsit. —

Ctirad. A znamení měla jsi dát?

Šárka. Tím rohem stříbrem kovaným, který ti po boku visí.

Ctirad (zasměje se). Dobře vymyšleno, po žensku chytře. Tetvo a Vlku jděte, kažte lidem, ať odsedlají, ať pohoví sobě i koním. Kožený měch ať nabodnou a medovinu vypijí, je pro ně přichystána. Teď bez obavy mohou pít, zrada nás nepřekvapí.

Tetva. A ona stryga? Co s ní? Rozkaž a šípem ji usmrtím.

Vlk. Dej mi ji, do radla ji zapřáhnu.

Ctirad. Řekl jsem již — jděte, medovinu vypijte.

(Muži odejdou. Na jevišti jen *Ctirad* a *Šárka*.)

Ctirad. Teď svým životem mi ručíš. Pokusíš-li se rukou či výkřikem svým družkám dát znamení, či na útěk-li pomyslíš, chrty tě uštvati dám.

Šárka (s hlavou sklopenou). Dej.

Ctirad. Se mnou půjdeš, otrokyní budeš, nejnižší otrokyní v domě mém.

Šárka. Budu.

Ctirad. Vedle koně mého klekati budeš, abych vsedaje do sedla o tvá bedra mohl opříti nohu.

Šárka. Budu. Vezmi mne, půjdu s tebou, budu tvou otrokyní.

Ctirad. (Zahledí se na ni.) Jsi krásná, Šárko, ďábelsky krásná!

Šárka. Nedívej se na mne.

Ctirad. (Zasměje se.) A proč mi zakazuješ? Líbíš se mi, otrokyně moje. —

Šárka. Nedívej se! Má krása usmrcuje!

Ctirad. Pravím, že by byla krásná smrt v bílých loktech tvých.

Šárka. Nedívej se! (Znepokojena.) Přivaž mne k sedlu koně svého a odvlec mne, kam ti libo, — prachem za tebou půjdu, tvá otrokyně. Ale prchni odtud! Zde na tě záhuba číhá.

Ctirad. Proč se staráš o mne? Čím jsem ti já? Přišla jsi, abys mne vydala na smrt, proč se lekáš o mne?

Šárka. Zapřísahám tě, přivaž mne k sedlu koně svého a prchni!

Ctirad. Ne, moje holubičko! Nezvykl jsem prchat před nebezpečím. Mám meč svůj. — A líbíš se mi, děvče. Zde, tak, jak jsi, jak uzřel jsem tě k černému pni starého dubu připoutanou — bílé svítící tělo. Jsi krásná, Šárko! Tvé hrdlo je hladké, ramena kulatá.

Šárka (zakrývajíc se). Nehleď na mne!

Ctirad. Tvé boky jsou rozkošně štíhlé. — Věř, pokušení je silnější, nežli síly mé — a chceš-li, nežli rozum.

Šárka (výstražně). Zahyneš!

Ctirad (chce ji obejmout). Nevzpírej se! — proč se s hrůzou odvracíš?

Šárka. Přivaž mne k sedlu koně svého a odveď mne — budu tvá, — otrokyně tvá! ale prchni odtud!

Ctirad (líbá ji). Zde buďiž mou!

Šárka. Nelíbej! (Vyrve se mu. Oddychujíc — pokorně.) Zde lýko, zde máš ruce mé, spoutej je, nerozvaž nikdy — budu tvou, čím chceš, budu, ale odejdi odtud!

Ctirad (směje se). Svážu tě, ano, za pletence vlasů k sedlu tě přivážu, zkruším tě, že v slzách naříkat budeš, ale zlíbám tě dřív! Sem lýko! (Sváže ji ruce.) Je mi líto tvých rukou, jsou hebké a něžné.

Šárka. Svaž je! přitáhni! více, více! pevně je svaž! byly schopny tě zabít. Proč se chvěješ, Ctirade?

Ctirad. Pojď, otrokyně!

Šárka. Jsem tvá, Ctirade! Tvá! — na všechno zapomněla jsem! (Povýšeným hlasem.) Slyšíte, družky? slyšíte víly lesní? všeho se odříkám, co bylo, loučím se s vámi, s volností dívčí. Tvá jsem, Ctirade, odveď mne.

Mlada.

Mlada (z houštiny překotem vběhne, — rozechvěna ke Ctiradovi). Lže! nevěř jí! lže! padl jsi v úklady, se všech stran míří z úkrytu na tebe napjaté luky. —

Ctirad. Mlado! Ty zde?

Mlada. Zde. — Tys mne odkopl, tys mé lásce se vysmál, — kde jinde měla bych být? Hledala jsem pomstu, — odpusť mi, tak ráda tě mám!

Ctirad. Nerozumím tvé řeči — smyslů jsi pozbyla, Mlado?

Mlada. Nerozumíš srdci ženskému, Ctirade! tak ráda tě mám, že raději chtěla bych mrtvého tě zříti, nežli šťastného v náručí jiné.

Ctirad. Jako malou sestřičku měl jsem tě rád — co chceš více, bláhová!

Mlada. Nic — nic už — jen pojď, nežli napjaté luky spustí a šípy tě zasypou. Pojď, máš volnou cestu ještě ke svým lidem.

Ctirad. Jsi ulekána a bázlivá jako dítě.

Mlada. (Chytí Ctirada za ruku). Ctirade, miluji tě!

Ctirad. Bláhová!

Mlada. Ne — nic — nekárej mne. Pojď, pospěš! Hle, tvoji lidé se už bijí, nedočkavé ženky vypadly ze zálohy.

Ctirad. Ničeho se neboj, Mlado, jsem tu já — mečem sobě i tobě prosekám cestu mezi bílými těly žen. Jdi, vsedni na koně, doprovodím tě k dědině otce tvého.

Mlada (rozradostněna). Se mnou pojedeš, Ctirade? Ne, nechci nic, jen jako sestru měj mne rád! Až po boku mi na koni pojedeš, za ruku držeti budu tě smět?

Ctirad. Dítě! Dítě! Spěš tedy — Vlk s Tetvou jdou ti naproti. — Hle, je po boji, ženy se rozprchly. — (Doprovází Mladu, volá za scénu.) Vlku! Tetvo! koně siváka připravte! (K Mladě.) Krásný je kůň a poslušný, lehounko ponese tě.

Mlada. Po tvém boku, Ctirade! (Odejde.)

Ctirad (obrátí se k Šárce). A co s tebou, Šárko, učiním?

Šárka. Slíbil jsi, že k sedlu svému mne přivážeš, do svého domu za otrokyni vezmeš.

Ctirad. Ne, — nelze. Slyšela jsi, — s Mladou k jejímu otci zajedu.

Šárka (ostře). A za ruku tě ona držeti bude.

Ctirad. Propouštím tě, vrať se ke svým. Dávám ti život i volnost.

Šárka. A za ruku tě ona držeti bude!

Ctirad. Okaž, rozetnu uzel, kterým jsem ti ruce svázal.

Šárka. Ne!

Ctirad (nožem přetne lýko). Jdi, odpouštím ti. Pro tvoje mládí, pro tvoji krásu. Odejdi volně. (Obrátí se k odchodu.)

Šárka. Ctirade. —

Ctirad. Co chceš ještě?

Šárka (bodne jej).

Ctirad (klesne). Co? Co? Co jsi učinila — (Namáhá se povstat, ale klesá konečně.)

Šárka (klekne k němu, hlavu jeho položí na svůj klín). Proč jsi mne, Ctirade, nepřivázal za vlasy k sedlu svému? Jak bych byla šťastna! Proč jsi

mne neodvlekl za otrokyni? Jak bych byla šťastna! Dobře se ti tak odpočívá, Ctirade?

Ctirad. Co se dělo se mnou?

Šárka. Dobře se ti odpočívá?

Ctirad. Dobře — měkký je tvůj klín — je mi tak sladce mdlo.

Šárka (vezme jeho roh a přiloží ke rtům).

Ctirad. Co činíš, Šárko? — Znamení! — Je mi tak sladce, jako po medovině. (Umírá.)

(Provozovací právo zadává »Máj«.)

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

Gouttière se na dlouho zamlčel.

»Chtěl byste ještě vědět, jak jsem se z Bretagne dostal až sem. Povím vám to v krátkosti,« řekl konečně hlasem silně znaveným.

»Po otevření Maudiny závěti stal jsem se pánem Westernoeudu. Za měsíc po tom prodal jsem krásné panské sídlo poslednímu potomku hrabat z Tavardinu. A žil jsem dále. Můj celý další život byl bezúčastný experiment láskou žen, hrdým nadšením mužů, vírou v dobro mezi lidmi. Byl jsem nelítostný, výkřiky bolesti pokládal jsem za dominantní zvuky v symfonii tvorby. Po smrti Maudině schvátila mne sice rozrušenost čivů, z níž jsem ozdravěl k naprosté chladnosti. A přece musil býti náraz tohoto dojmu silný; neboť pod ním ochrnula má vášeň k Evelyně. V dalších letech experimentoval jsem na pohled chladně se všemi jevy života a cítil při tom, že trávím sama sebe a to bez vášně. A jednoho dne, bylo to tentokráte, když se mé jmění rozmařilým životem silně stenčilo, schvátila mne znovu vášeň při zeleném stolu herny v Monte Carlu. Prohrál jsem tam větší část zbytku svých peněz.

Po letech ocitl jsem se zase v Paříži, zchudlý, churavý, životem zhnuselý, ocitl jsem se v mizerném pokojíku pokoutního hostince s bambitkou v ruce. Chtěl jsem ji přiložiti ke skráni, ale té chvíle jsem se až do základu zachvěl, nikoli strachem před smrtí, ale naprosto ojasněnou jistotou, že za ní není úplné uhasnutí našeho vědomí.

Nikoli strach před smrtí, hrůza z nesmrtelnosti vyrazila vražedný nástroj z mých rukou, hrůza z onoho záhrobí, které by mohlo býti řízeno ještě krutějšími zákony nežli jsou ty, jimiž je řízen tento svět.

Odložil jsem bambitku. Musil jsem na vzduch. Loudal jsem se dlouhé hodiny lidmi zaplavenými bulvary, cítě při tom svoji naprostou lidskou samotu. U hřbitova Montmartre mne napadlo vstoupiti do vozu elektrické dráhy. Jel jsem nevěda kam. Zdaliž není tajemný jakýsi účel za tím, co zoveme slepou náhodou?

Poslední stanice elektrické dráhy byl St. Denis. Vůz stanul před kathedrálou, do které jsem vstoupil. Byla prázdná. St. Denis je nejbělejší kostel, který znám, oblouky jeho lodí lesknou se bělobou ledu, a tenkráte zlatily je záplavy slunce žlutavým jasem. Byl toho jasu plný chrám, paprsky slunce lámaly se o bílé mramorové hávy postav francouzských králů, na sarkofágách ležících jichž kostel je pohřebištěm. Kterási ženská postava byla jimi do zdání životnosti oblita, mramorová tvář na náhrobku nabývala v záři slunce lidské pleti.

»Pasquitta Tavardina!« zašeptal jsem jméno a za ním vploužily se vzpomínky v mou pamět, jakoby zašuměly závoje v dáli tiše kráčejících postav.

Nedaleko pomníku francouzské královny, který ve mně vzbudil tuto vzpomínku, stálo štíhloučké děvče a snažilo se rozžehnout první ze svazku voskovek, jež v rukou drželo, o oharek dohořívající svíce. Dívka byla sotva dětství odrostlá, těžké, rudé kadeře spadaly ze smutkového jejího čepečku, pohyby její měly divný chvat, jímž bylo zaviněno, že oharek zdusen dříve, nežli o něj byla svíce rozžehnuta.

Děvče zarylo zlostně zuby v ret, zraky jeho hledaly kostelníka, který před chvílí, sledován řadou cizinců, zašel do hrobky, v níž spočívají ostatky Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty.

Dítě tu stálo přemýšlivě, nikoli bezradně, v mladé jeho tváři nebylo plachosti. V temném jeho oku dlel výraz smutku vedle divného výrazu až tvrdé samovolnosti. Dle celého vzezření patřilo k nejvyšším třídám společnosti; bylo mi záhadno, že tu stojí tak samotno.

»Směl bych vám nabídnouti zápalky?«

Vzhlédla rychle a rozžehla svíci o podávaný mnou oheň.

Zůstal jsem státi, přihlížeje k tomu, jak rozžehuje svíce a napichuje je na hroty podstavce.

»Chcete také svíce rozsvěcovat, pane?«

»Nikoli, nemám za koho. Vaše matka nebo vaše vychovatelka jsou zde někde na blízku?«

Trhla vzdorně rtem. »Ne, jsem tu sama,« řekla úsečně.

Mlčel jsem. Pohledy její ploužily se pátravě mou tváří.

»Nalézáte snad také, že to je neslušné?«

Odpověděl jsem úsměvem, a ona, jakoby se snižovala k objasnění své přítomnosti v tomto Paříže vzdáleném kostele, pravila:

»Rozžehuji svíce za mamá, která nedávno zemřela. Od její smrti mám v sobě stále velký stesk — utíkám z domu a rozžehuji světla po kostelích. Miss Youk hrozí výpovědí, ale to nic neškodí, podaří se mi vždy znova jí utéci.« Zasmála se, zvuk jejího smíchu vzbudil v mém srdci divné chvění, připomněl jiný, dávno zaniklý smích; zanikl také v mžiku, udělav nyní skutečně místo divnému stesku v mladé tváři.

»Hrozně se mi stýská. Mám myšlenku, že je tma a zima tam, kam duše přicházejí po smrti. Proto rozžehuji voskovice, snad z nich něco zažehne do té tmy.«

Zahleděla se zamyšleně do světel, jež žlutě plápolaly do vzduchu bílého, zlatem oplouženého chrámu.

»Věřím, že je mamá v nebi, ale nemohu si představiti nebe krásným, nebe, ve kterém se matce stýská po dítěti.«

Hlas její zněl prázdným kostelem ve vlnách divných ozvěn.

Zamlčela se i já mlčel, jat divnou předtuchou.

»Jste mi cizí, pane,« řeklo podivné dítě po chvíli pyšně a rozvážně. »A přece s vámi mluvím. Nakázali mi sice, abych s neznámými nemluvila, ale nedbám zákazu. Zajímá mne všechno neznámé. A pak se mi nesrovnávají jejich zákazy i příkazy. »Miluj bližního jako sebe samého,« učím se v katechismu.

»Nesmíte mluviti s neznámými, to se pro mladou dámu vašeho rodu nehodí,« praví miss Youk. »V čem je tedy pravda a v čem lež?«

»Jak se jmenovala vaše matka, dítě?« zašeptal jsem té chvíle vášnivě.

»Evelyna Almagiová.«

Zaslechl jsem ještě zvuk mladého hlasu, pak mne obestřely mrákoty, klesl jsem do kostelní lavice. Když jsem prohlédl černí, která obestřela můj zrak, uzřel jsem nad sebou sklánějící se hlavu Ilčinu. A té chvíle vzrušilo mne zvláštní, dosud nikdy nepoznané dojmutí. Evelynina slova ozvala se v mé paměti. Ano, tato Ilka, v jejíž polodětské duši se budily teskné otázky i divný odboj k zmateným čarám života, mně byla blízká. Ano, tato Ilka byla mou dcerou, hříchem myšlenek své matky.

Almagi, kterého jsem druhého dne navštívil, přijal švakra-dobrodruha na podiv srdečně. Odmítl jsem jím nabídnutou peněžitou pomoc, prohlásil jsem mu, že se zhostím nošení šlechtického jména, že svoluji, aby dcera jeho se nedověděla o příbuzenském vztahu člověka, na jehož jménu lpěla pohana vyšinutí se z obvyklých společenských kolejí. To byl v očích Almagiho jediný můj hřích.

Opustil jsem Paříž.

Byla to komtessa Ilka sama, která mi poradila vaše staré, zasněné město k obývání.

Jsem unaven,« končil Goutière. »Když jsem předchozího večera seděl tam před šancemi vašeho města, měl jsem pocit, že jsou hodiny mého života sečteny. Proto jsem vám vypravoval

svou historii, jejíž kuriosnost vás bavila více, nežli to, co se za ní skrývalo.

Vidím, že jsem mluvil celou noc, toť známka životní síly. Bráníce se smrti žijeme!« —

Gouttière prošel několikráte pokojem. Jeho krok ploužil se unaveně, jeho šedé zornice bylo hluboko zapadlé.

»Nebojím se smrti, nebojím se smrti, mám jen hrůzu z nesmrtelnosti,« opakoval tiše, ale pojednou zastavil se před Artušem a z šedých jeho očí jakoby zasvitly dva zelenavé plaménky.

»Jak dovedný závěr, omlouvati celou nemotornost boží tvorby jsoucnosti toho druhého.«

Gouttière se zarazil, pohlédl do skleněných dveří druhého pokoje a sevřel zuby až zaskřípaly.

Té chvíle se zalekl Artuš zlého výrazu jeho tváře.

»A nyní jděte, mladý příteli, jsem znaven. Věřte, že mně nebylo lehko při obnažování své duše před naivně věřícími zraky vašeho mládí. Jděte a zachovejte o tom, co jste slyšel, naprosté mlčení.« —

Unaven, zmaten, s těžkou hlavou kráčel Artuš ranním tichem ulic Malé Strany. Dospěv svého domova měl sotva času dotknouti se snídaně matkou mu předložené a dáti několik vyhýbavých odpovědí k jejím otázkám.

Roztržit, dopouštěje se všelijakých přehmatů, trávil den v úzkých stěnách svého skladu. Jeho duše obkouzlena pohledem do cizích oblastí, putovala stezkami nově nabytých dojmů.

* * *

Hrabě Almagi přibyl toho dne do Prahy nočním rychlíkem o den dříve nežli byl dcerou čekán. Sestoupil v hotelu. Po noci strávené v železničném voze dopřál komorníkovi jen krátkou hodinu k úpravě svého zevnějšku. Věděl, že je Ilka zvána ke svatbě své sestřenice, chtěl s ní promluviti dříve, nežli se odebere k svatebním obřadům. V časné ranní hodině dojel paláce své příbuzné a kázal dceru probuditi. Nečekal dlouho v dceřině boudoiru plněném ranním jasem i odlesky zelených strání Petřínských. V mušelinovém bílém rouše, ruměn vyspalosti na tváři, přišla mu Ilka v ústrety.

»Papá. Je tomu rok, co jsme se neviděli, papá!«

»Má kočko, má drahá kočičko.«

Hrabě setřel rychle šátkem svůj před chvílí přibarvený knír, aby se přesvědčil, neodbarvuje-li, a dotkl se rty čela své dcery, pak se ujal obou rukou dceřiných a oči jeho měřily radostnými pohledy celou její postavu. Ale tato radostnost měla cosi dělaného.

Ilka tvrdívala, že papá své otcovské posy studuje dle divadelních, poměrně mladých, joviálních otců.

»Sapristi. Ilko, jsi opět hezčí. Zdá se mi, že's vyrostla.«

»Je mi dvacet let, papá, už dávno nerostu.«

»Sapristi, dvacet let, hm, hm, ano, ano, vskutku, dvacet let!«

»Snídal jsi, papá?«

»Kdež, nemohl jsem se dočkat, abych tě uviděl. Sandwich a číška čaje s cognakem přišly by mně velmi vhod.«

Komtessa zazvonila a objednala žádané.

Hrabě, jakoby přemáhal rozpaky, které vůči dceři ucitil pokaždé, když se s ní po delší době odcizení znovu setkával. Rozpaky, které se ho zmocnily po prvé před osmi léty, když Ilku dvanáctiletou propustil z otcovské své nadvlády, uznávaje, že on, dresseur nejdivočejších stepních koní, není s to vydressovati tuto divokou kočku. Rozpaky, které se množily a přebíraly ranivé hrany od dob, co musil přesedlávati v celém svém vystupování, setkal-li se s dcerou. V její nepřítomnosti býval nejmladším mezi mladými, v její přítomnosti rval se s nepřiléhající mu úlohou otcovskou.

»Sapristi, dvacet let,« opakoval. »Ano, děti jsou našimi nepřáteli, každým coulem svého vzrůstu dávají nám na srozuměnou, že stárneme. Zapomínám toho někdy, při honech, při dostihách. — Všichni se divili letošní zimy při honech mé vytrvalosti — Ehe, nepamatuji, zdali jsem ti poslal Trouvillský journal. Absolon vyhrál při dostihách první cenu a to třikráte po sobě — je to v análech dostihových přímo nebývalá věc —«

»Gratuluji, papá.«

Almagi vysrkl koflík čaje. Pak se bez příčiny zasmál více řehotavě nežli radostně.

»A nyní jsem ti pověděl vše důležité o sobě a teď bych rád věděl, co je u tebe nového. Dvacet let — nebezpečná doba pro srdeční choroby a —«

»Ale srdce je zdravé« řekla Ilka, vyhodila rudý střevíček s bosé nohy a zachytila jej na svůj palec.

Hrabě zahleděl se na nahou, krásnou nožku.

»Jsi podařený kousek, Ilko, musím si to doznat. Málo která žena může se objeviti v takovém úplném déshabillé, jako ty.«

»I miss Pritty mívá ráno papillotty ve vlasech,« zasmála se Ilka, ale při tom podala hraběti pouzdro cigarett a rozžehla mu sama oheň.

»Nu, nech toho zatím. Přišel jsem, abych si s tebou rozumně porozprávěl. — Na dnešní svatbě bude Wips Almagi —«

»Nejhloupější z mých bratranců, dědic tvého majorátu,« vsunula Ilka zlomyslně.

»Chce se o tebe ucházeti. —« Almagi se zarazil, pak vytáhl šátek a setřel si jím slzy s očí, byly upřímné, hrabě snadno se rozplakal. Chtěje nyní k dceři prosloviti dobře promyšlenou řeč, byl již předem dojat jejím účinkem.

»Víš, Ilko, že se náš majorát po staletí dědil v přímé linii. Prohlédni rodinnou naši obrazárnu a poznáš, že v držení fideikomissních statků vždy se uvázal syn po otci. Jen mně nebylo dopřáno odchovati syna. Místo něho přišla jsi jen ty. Přes to byl jsem ti laskavým otcem. Tvá matka byla churava. Když před

pěti lety zemřela, řekl jsem, že bych se měl znovu oženit, ale ty pověsila jsi se mi kolem krku a štkala jsi, že nechceš viděti jinou ženu na místě matčině. — Já, Ilko, tenkráte povolil. A zdá se mi, že tě má tehdejší povolnost k čemusi zavazuje. Ilko, moje drahá kočko, udělej mi něco k vůli — vezmi si Wipse Almagiho. Ilko, budu jednou lehčeji umírati ve vědomí, že na mých statcích bude vládnouti můj vnuk, tvůj syn! Pamatuj, že's svému otci čímsi povinna. Pamatuj, že jsem se neoženil, když jsi tomu nechtěla.«

»Pardon, papá.« Ilka vyprostila svou hlavu z rukou otcových. »Před pěti lety bylo miss Pritty šestnácte let, pro udržení majorátu byl by býval sňatek s ní nemožný, neměla dostatečný počet předků, její syn nebyl by se nikdy mohl státi tvým dědicem. Ubohá miss Pritty, měla jediného předka, svého otce a ten byl podkoním v cirku.«

»Ilko, začínáš býti impertinentní.« Almagi povstal, odkopl koberec pod nohou svinutý, prošel rychle pokojem a zastavil se u okna, na jehož tabuli počínaly jeho prsty zlostně bubnovati.

»Jsem velmi klidna, papá, nejsem dědičkou nervosních žen rodiny Tavardinů, o nichž jsem celé své mládí slýchala, jsem positivní, papá, nemiluji sentimentalit tam, kam nepatří. K čemu podkládati tomuto dovednému arrangementu sentimentálních motivů?«

»O jakém mluvíš arrangementu?« Almagi dupl nohou, jeho oči se vypoulily na dceru.

»Nerozčiluj se, papá. Víš dobře, že jsem před rokem navštívila miss Pritty.«

»Fi donc, styděl jsem se za to, bylo to velmi nedívčí.«

»Nedívčí.« Ilka utrhla kvítek s kytice netřesků, zatknuté na stole ve váze a jala se ukusovati v zamyšlení jednotlivá žlutá kvítka. »Ano, ano, přestala jsem velmi brzo býti dívčí, naučila jsem se hleděti všemu neohroženě do očí. — Nu, nechme toho. Navštívila jsem miss Pritty, poznala jsem, že je to velice řízná osůbka, pur sang, papá, a je při tom velmi otevřené povahy. Rozmluvily jsme se, papá, stala se zcela roztomilou, když poznala, že jsem nepřišla ji urážet. Přiznala se, že's jí slíbil manželství, až se vdám.«

»Neslíbil jsem jí, dosud jsem se tomuto slibu ubránil,« řekl hrabě pojednou jaksi zkrotle.

»Nu, dejme tomu. Arrangement, mého sňatku s Wipsem Almagim, zdá se pocházeti z její hlavy. Stanu-li se já dědičkou fideikomissních statků, bude jednou tvá vdova míti větší možnost poděditi statky alodní. — Výpočet nebyl špatný, ale neuskuteční se, protože si tvá dcera Wipsa Almagiho nikdy nevezme.«

Pěst hraběte se semkla, jakoby se v ní byl ocitl karabáč, na chvíli objevil se ve tváři jeho výraz surové zlosti, ale brzy uhasl. Od ženiny smrti zopatrněl, bál se přecitlivění čivů všech legálních žen i dcer. Prošel znova pokojem a do jeho trochu se-

sláblé hlavy nechtěla vejíti věta, kterou by sveřepou dceru zkrotil. Konečně připomenul si skutečně slov našeptávaných miss Pritty, jeho poslední dobou tak často nemilostivé milenky.

»Nikdy ani za života své věčně choré matky neměla jsi pravého citu k svému otci. A nyní, kdy jsem stár, kdy bych si přál míti znovu ženu zdravou, veselou, silnou, takovou, která by mne dovedla dáti něco ze své svěžesti, ze svého mládí, nerozumíš tomuto oprávněnému požadavku mého života. Ale sobectví za sobectví, já tě potrestám, vezmu si miss Pritty — ano, jsem nyní úplně odhodlán vzíti si miss Pritty.«

»Byl jsi odhodlán vzíti si miss Pritty už, když jsi vstupoval do tohoto pokoje.«

»Možná, vše jedno, nedám si brániti.«

Komtessa Ilka se na chvíli odmlčela, zaryla zuby v ret a chmurná vráska vkreslila se nad její téměř srostlé obočí. Když ale znovu kousla do květu zlatého netřesku, objevil se podloudný úsměv na jejích rtech.

Oči její zasvitly vlaze, snad vzpomínkou na toho, který nevolán bloudil této noci jejími sny.

»Dobře, papá, nerozčilujme se, byl by snad možný ještě jiný arrangement. Vezmeš-li si miss Pritty a dáš-li jí upsati část svých statků alodních, bude z tvé dcery jen skromně situovaná šlechtična. Ale já nemám chuti rozmnožovati počet ústavních šlechtičen. Brr, raději smrt nežli to. Ale proč smrt? — Papá — mé srdce konečně promluvilo! — Pověsilo se na krk zcela chudého, krásného hocha — Papá, bude to effekt, až se komtessa Ilka Almagiova provdá za příručího skladu se střižním zbožím. Dáš nám alespoň tolik, abychom si mohli zaříditi vlastní sklad, papá?« Komtessa Ilka se rozpustile rozesmála.

»Není čas k dělání špatných vtipů, Ilko.«

»Není to vtip, papá — ten člověk skutečně existuje — manželství s ním nebude nic kromobyčejného, v těchto věcech může se i říci: »Touto nikoli více neobvyklou cestou,« jak se píše při annoncích v novinách. A považ, papá, že bych se touto mesaliancí přiblížila věhlasným vzorům kruhů nejvyšších.«

»Nech špatných žertů, Ilko!«

»Nevěříš?«

»Byla jsi vždycky ledová, nevěřím vůbec v existenci člověka, který by tebe dovedl okouzlit.«

»Mám tě o ní přesvědčiti, papá?«

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literatura cestopisná.

Když v minulých dnech naše veřejnost vzpomínala významného jubilea nakladatelství Ottova, bylo právem počteno ku předním zásluhám této firmy, že vydala nemalým nákladem řadu děl, jež by bez její podnikavosti, po případě obětavosti sotva asi se byla dostala do rukou českého čtenářstva. K dílům těm náležejí v prvé řadě rozsáhlá díla cestopisná. Malý, vnitrozemský, a co je nejdůležitější, politicky nesamostatný národ, jako jsme my Čechové, nemůže oplývati muži, kteří by podnikali dalekosáhlé výpravy výzkumné a cesty a nálezy své pak popisovali na užitek vědy a ovšem i domácí literatury. Afričtí Holubové a američtí Vrázové nerodí se u nás každým desetiletím, a když se zrodí, čeká je těžký zápas s krušnými poměry, trudné shledávání prostředků hmotných, vyhledávání mecenášů. Oč šťastnější jsou v té příčině i menší národové, na př. Norové, kteří jsou ve výhodě, že jsou vlastními pány, že jim výtěžek jejich práce zůstává doma! Je-li však u nás po řídku cestovatelů výzkumců, máme-li málo původních děl cestopisných (prací turistických, jež jsou ozvukem vyjížděk, podnikaných podle bezpečného »průvodce«, nelze sem počítati), můžeme jen vděčně přijímati překlady světových děl cizích, vzniklých na základě nákladných a nebezpečných výprav vědeckých. A v tom je právě zásluha nakladatelství Ottova, že uvedlo do naší literatury díla, která znamenají trvalé obohacení rozmanitých oborů vědních a každému čtenáři jsou nepřeberným zdrojem všestranného poučení. Jména Nansen, Sverdrup, Nordenskjöld, Sven Hedin sama o sobě značí takové rozšíření kruhu vědomostí o zeměkouli, že jich po všecky věky bude vzpomínáno s vděčností a s úctou. Přední díla jejich, vydaná nákladem Ottovým, zasluhují pozornosti všeho čtenářstva, jemuž byla podána v záživných, obratných překladech.

Jest obecně známo, jakou přitažlivostí působí na mysl odvážných cestovatelů tajemné končiny arktické. Největší svízele a utrpení, která tam zažili jedni, ba smrt, kterou mnozí již zaplatili svou odvahu, neodstrašila druhých, aby znovu se nepokusili proniknouti co nejdále v mlhy ledového severu. Z výzkumců polárních, kteří na sklonu minulého věku podnikli badatelské výpravy do těchto končin, proslul Fridtjof Nansen, norský přírodozpytec, narozený r. 1861. Znaje důkladně Gronsko, Nansen podnikl r. 1893 výpravu na sever na lodi »Fram«, která jím a kapitánem Sverdrupem proslula asi tak, jako kdysi »Vega« staršího Nordenskjölda[1]). Když loď zamrzla, Nansen opustiv ji v polovici března r. 1895 a jeda na sáňkách psy tažených dostal se se soudruhem Johansenem téhož roku až na 86^0 $14'$ severní šířky. Potom přezimoval na zemi Františka Josefa, setkal se v květnu r. 1896 náhodou s výpravou Jacksonovou a vrátil se s ní

[1]) Adolf Erik Nordenskjöld, Plavba Vegy kolem Asie a Evropy. Přeložil prof. V. E. Mourek. V Praze 1882.

domů. — Starší přítel jeho, statečný kapitán Sverdrup (nar. r. 1854) byl se svou lodí hnán ledem až k 85° 57′ sev. šířky (na 66° vých. délky), obrátil se potom, nesen jsa proudem, k jihu a vybaviv se počátkem července r. 1896 z ledu mohl se vrátiti do vlasti. Svou výpravu a všecky závažné výzkumy vypsal Nansen v rozsáhlém díle *Na severní točnu*, vydaném ve dvou svazcích, kdež jsou také Sverdrupovy dodatky o cestě Framu po odchodu Nordenskjöldově. Překlad tohoto díla, pořízený u Ottů r. 1897, má naše čtenářstvo jistě ještě v dobré paměti.

Kapitán Otto Sverdrup, došed ochotné podpory ve své norské domovině, vydal se r. 1898 s lodí Fram, která byla na novou pout náležitě opravena, na samostatnou cestu výzkumnou. S družinou, v níž byli zejména odborní přírodozpytci, vyplul z Kristinie na západ, obeplul Gronsko na straně západní, dostal se průlivem Smithovým do moře Kaneova a zakotvil ve fjordu Alexandrově. Tam výprava prodlela ve »Framově přístavu« do léta r. 1899 na 78° 50′ sev. šířky. Členové expedice ovšem ani tehdy, ani příštího roku nezaháleli, nýbrž podnikali, obyčejně v malých odděleních, sáňkové vyjíždky na mnoho mil cesty, takže pronikli až na 81° s. š. Cílem jejich bylo prozkoumati nejprve territoriální poměry fjordův a poloostrovů na jihozápadě moře Kaneova a nakresliti řádnou mapu končin, o nichž zeměpisci měli posud údaje nepřesné nebo nedosti spolehlivé. Výpravy postupovaly potom směrem západním, prošly Zemí krále Oskara, zjistily průlivy, zátoky a ostrovy na západní straně zmíněné pevniny a prozkoumaly zejména také pobřeží Země Axel-Heibergovy, Země Amunda Ringnesa a Ellefa Ringnesa, kteréžto »nové země na severu« Sverdrup pojmenoval na památku štědrých rejdařů norských, kteří spolu s vládou a storthingem norským umožnili tuto výpravu. Stejným způsobem byl probádán průliv Jonesův mezi North Devonem a Zemí krále Oskara jakož i všecko okolí Zátoky Norské.

Při tom odborníci zkoumali poměry geologické, sbírali zkameněliny, zjišťovaly rostlinstvo, měřili hloubky moře, studovali zvířenu, která tu i lovcům poskytuje (na př. pižmoňem, zajíci, medvědy a j.) kořisti hojné a zajímavé, zaznamenávali pozorování klimatická atd. Tím vším obohatila se řada vědeckých oborů výtěžky velmi cennými. Loď Fram vyprostila se v polovici července r. 1902 z ledu a výprava přišla 19. září téhož roku domů. Kapitán Sverdrup pak popsal postup a příhody své expedice způsobem, který v zábavném rouše shrnuje poznatky badatelské bez suchopárné přítěže učenecké. Jadrným slovem světa znalého námořníka líčí život na lodi, ve stanu i v samotách uprostřed sněhu a ledu, kde i led na vodu k pití a vaření bylo nutno pracně hledati, příběhy své a svých soudruhův a koření své vypravování nezřídka působivým humorem. Velmi četné illustrace a přílohy platně pomáhají čtenářově představivosti. Dílo, jehož překlad redigoval Jiří Guth, vyšlo ve dvou svazcích lex. formátu; I. má 552 str., II. 523 str. a mapy i rejstříky.

Také opačná část zeměkoule, krajiny kolem jižní točny, čekaly po dlouhé doby na odvážné objevitele, kteří by zjistili alespoň hlavní

obrysy pevniny a ostrovů v končinách, jež kdysi byly zvány prostě Jižním mořem ledovým. Poměry jihu liší se od poměrů severu tím, že tam neznámé a nepřístupné prostory sahají poměrně mnohem blíže ke krajinám teplým a obývaným než na severu. Přes to nesnáze, jež tam čekají cestovatele, nejsou o nic menší, ano z nejedné příčiny převyšují trampoty severu. Důležité objevy učinila na jihu švédská výprava, kterou vedl zeměpisec Otto Nordenskjöld, synovec proslulého cestovatele arktického A. E. Nordenskjölda, narozený r. 1869. O. Nordenskjöld vyplul s družinou výborných odborníkův a zkušených plavců dne 16. října r. 1901 z Göteborgu na lodi Antarctic a v polovině prosince přistal v Buenos Aires. Tam získal podporu argentinské vlády, která si přála, aby argentinský poručík Sobral se zúčastnil švédské výpravy, což se také stalo. Odtud namířila Antrctic potom přímo na jih k ostrovům Falklandským a pak k jižním Schetlandům, načež se již ocitla v končinách, kde jí nastávaly práce výzkumné a objevné, t. j. asi na 63° jižní šířky. (Na evropském severu vede pohodlná dráha ještě za polární kruh.) Výprava se potom rozdělila. Antarctic, prozkoumavši plavbami různým směrem konanými okolní kraje, vylodila Nordenskjölda s pěti soudruhy na ostrově Snow Hillu u průlivu Admirality a sama se brala za smluveným cílem dalším, vedena jsouc zkušeným kapitánem Larsenem.

Malá expedice na Snow Hillu měla přezimovati r. 1902 a sáňkovými výpravami měla prozkoumati země ležící odtud na zapad a severozápad. Přese všecky nevýslovné překážky, které tam příroda činí netoliko stálou zimou, ale především přehojnými bouřemi a sněhovými vichřicemi, družina Nordenskjöldova splnila svůj úkol v době určené. Avšak marně čekala návratu lodi, byla tedy nucena tráviti tam ještě další antarktickou zimu r. 1903. Dobrovolní vyhoštěnci topili si tukem a kožemi tuleňův a potravu svou rozhojňovali vejci a masem tučňáků a jiných živočichů, které se jim podařilo uloviti. Lod Antarctic zatím prozkoumala zevrubně ostrov Jižní Georgii a přezimovala u souostroví na jihu Ohňové země jihoamerické. Potom se vydala na jih za výpravou na Snow Hillu, ale uvázla v ledu. Vydal se tedy J. Gunnar Andersson s dvěma soudruhy od Zátoky naděje východním cípem země Ludvíka Filipa na cestu, aby po ostrovech a zamrzlých průlivech vyhledal opuštěné soudruhy. Avšak i jeho přinutila nepřekonatelná nepřízeň podnebí přezimovati za okolností nejobtížnějších a teprve 11. října setkali se na ostrově Veze s Nordenskjöldovou výpravou sáňkovou. Obě družiny netušily, že Antarctic zatím v zálivu Erebu 11. ledna 1903 stroskotala, jsouc proražena ledem, a že trosečníci od února dlí na ostrově Pauletově. Brzy potom jedni i druzí byli vysvobozeni argentinskou lodí a mohli se šťastně vrátiti do vlasti.

Příběhy a osudy takto trojitě rozdělené výpravy líčí dílo *K jižní točně.* Dva roky ve sněhu a ledu. Napsali Dr. Otto Nordenskjöld, J. Gunnar Andersson, C. A. Larsen a K. Skottsberg. Český překlad řídí Dr. Jiří Guth. (Díl I. lex. str. 332, Díl II. str. 373 s četnými vyobrazeními a mapami.) Hlavní slovo ovšem má vůdce

výpravy Nordenskjöld, od něho pochází veškeren svazek první a část druhého; značnou část druhého svazku napsal Andersson, ktevý vypravuje svěže a poutavě, podobně jako K. Skottsberg, který líčí zánik lodi, záchranu mužstva a život na ostrově Pauletově. Drobný doplněk Larsenův popisuje výpravu z tohoto místa ke Snow Hillu. Dílo je neméně zajímavé než cestopis Sverdrupův, zejména tím, že výzkumci antarktičtí jsou nuceni žíti značně jinak než cestovatelé na severu. Sama příroda má zcela jiné poměry a také nečetní, ale ovšem význační zástupci živočišstva, na něž bezděční hosté výživou jsou odkázáni, nemálo se liší od fauny severské. Čtoucí má tedy stálou příležitost ku poučnému srovnávání s tím, čeho se jinde dočetl o severu, a zejména mladého čtenáře bude poutati líčení, jak vynalézavým činí člověka nouze. Výprava obohatila rozmanité obory vědecké závažnými výzkumy. Zjistila na př., že domnělé ostrovy, Země Ludvíka Filipa a Země Grahamova, jsou souvislou pevninou, zjistila průliv Antarctic, průliv Admirality atd., pořídila zevrubnou mapu prozkoumaných končin, četné zkameněliny a otisky listnatých araukarií, buků, kapradin a j., získala cenná pozorování o zemském magnetismu atd.

Že Švédové tak odvážně a obětavě pronikají do končin točnových a že si tím získali nesmírné zásluhy o vědomosti lidské vůbec, možno shledati jaksi pochopitelným jejich přímořskou polohou na severu. Obdiv však, jehož spolu s Nory proto zasluhují, roste, vzpomeneme-li si, že jest také jejich příslušníkem proslulý, světoznámý cestovatel, který cílem nebezpečných a svrchovaně obtížných cest svých učinil si nezbádané končiny asijského vnitrozemí. Tam, kde na mapách střední Asie bývalo psáno »terra ignota«, kde bývala naznačena neurčitá pásma hor a toky řek spíše z dohadu než z určité znalosti, tam Švéd *Sven Hedin* (nar. r. 1865) zavedl výzkumnými cestami přesné údaje a určité zprávy. Sven Hedin jest takořka rozený cestovatel. Již dvacetiletý putuje po Persii, Mezopotamii a Kavkaze. Maje 25 let věku ocítá se opět v Persii jako člen švédského poselstva, užívá té příležitosti k výstupu na Demávend a podstupuje v zimě dalekou cestu přes Hindukuš do Kašgáru. O čtyři léta později podniká tříletou výpravu, aby prozkoumal nitro Asie tam, kde stýká se Turkestan s Tibetem. Vystupuje na ledovce, proniká do pouští a opuštěn jsa od průvodců po nevýslovných nebezpečenstvích vyvázne sám jediný s holým životem. Za krátko nedokončená práce výzkumná přivádí ho do týchž končin pouště Takla-unkanu, kterou projde, jak si umínil, a obrátí se pak do krajin dalších k Lob-nooru, pronikne do severního Tibetu a dojde v polovici března 1897 do Pekingu. A již roku 1899 podniká novou výpravu do nitra asijského z Kaškiru, pokusí se v poutnickém rouše dostati se do pověstné Lhassy, ale úřední mocí jest obrácen odtud na západ. Ztrativ karavanu s největší bědou dorazil do Lehu v Ladaku. Odtud počal r. 1005 novou cestu výzkumnou do Tibetu, cestu, jíž se týče poslední rozsáhlé dílo jeho, nazvané *Tibet.* Výzkumy a dobrodružství v neznámé zemi. Český překlad, jehož díl I. má 510 str., díl II. 491 str. a mapy, redigoval Ludvík Tošner.

Hedin přišel k východisku své cesty přes Persii a Indii, kdež se mu v Simle u starých přátel anglických, zejména u lorda Kitchenera dostalo nejvlídnějšího přijetí. Zároveň stihl ho tam kategorický zákaz anglické vlády, jehož ani vlídný místokrál indický lord Minto nemohl zmírniti, aby se neodvažoval z Indie táhnouti s karavanou do Tibetu. Smlouvy, které tehdy Anglie uzavřela s Čínou, nutily vládu k této opatrnosti. Hedin tedy užil nevinné lsti. Prohlásil, že půjde rovně na sever, a na tu zprávu také najal lidi, zejména osvědčeného vůdce a správce karavany Muhameda Isu, který již dříve doprovázel i jiné cestovatele i Hedina samého. Ale potom, neohlížeje se na vládní zákazy, obrátil se na východ, prošed průsmykem Karakorumem, proputoval na dlouhé cestě úvodí horního toku Indu a Brahmaputry, našel a zjistil prameny těchto veletoků, došel do Šigatse, odkudž byl nucen se obrátiti, pronikl, po případě prodral se osmkrát Transhimalaji a získal nebezpečnými výpravami množství důležitých výzkumů zeměpisných a národopisných. Výborný karavanbaš Muhamed Isa zemřel na výpravě; Hedin později zřizuje druhou karavanu postavil jí v čelo Abdula Kerima, sám časem zaměnil jméno a přestrojil se, vydávaje se za Hadži Babu, Kerimova sluhu, často byl ovčákem, který hnal stádo ovec jakožto zásobárnu karavany, a všemožným způsobem se namáhal, aby unikl pátravým zrakům lamitských úřadů. Rozneslať se zpráva, že záhadný Evropan sahib Hedin, známý ze smělých výprav dřívějších, opět jest v zemi, že jest opět vypovězen a má býti poslán za hranice. Avšak i když prozrazen jsa musil postupovati jiným směrem, než zamýšlel, měl stále ještě dosti příležitosti rozhojňovati své výzkumy. Po mnohých strastech, ale také s bohatou kořistí vědeckou vrátil se 15. září 1908 do Simly, odkudž před 28 měsíci byl vyšel.

Dílo jeho, psané velmi živě, názorně a poutavě, otvírá čtoucímu světy v pravdě neznámé. Průměrného čtenáře nebudou valně zajímati na př. výškové poměry toho neb onoho pohoří, způsob a hojnost srážek, směr řek a velikost jejich přítoků. Ale jistě s nevšedním zájmem bude sledovati líčení kočovníků tibetských, měst a života v Zahimalají, zvláštní správu kraje, podivuhodné kláštery lamaistické a mnohé jiné věci, které nám s počátku připadají jako pohádka. A samy osudy zábavného a tak obsažně poučujícího vypravovatele připadají čtoucímu chvílemi jako pěkný román.

*

Také naše původní literatura cestopisná vykazuje v poslední době některá díla pozoruhodné ceny. Na práce Vrázovy (Napříč rovníkovou Amerikou, Cesty světem) bylo naše čtenářstvo před časem upozorněno, o jiných stane se níže zmínka. Neúnavný Josef Kořenský, který mladému i dospělému čtenářstvu podal již tolik cenného poučení formou co nejpopulárnější, vydal Ottovým nákladem před delší dobou rozsáhlý popis cesty, kterou dokončil právě asi před 10 lety. Jeho dílo *K protinožcům* (Díl I. str. 524 lex., díl II. str. 686), líčí autorovu cestu do Australie, Tasmanie, na Nový Zéland,

ostrovy Přátelské, Samoiské a Vitijské jakož i návrat Celebesem, Javou, Korálovým mořem, Siamem, Čínou, Žaponskem, Koreou a Sibiří. — Kořenský, rozumí se, není cestovatel, který by chtěl objevovati nové světy. Na to mimo mnohé jiné věci je potřeba značného kapitálu — a tím z českých cestovatelů posud neoplýval žádný. Přes to jeho dílo má důležité poslání osvětné. Autor ví, že píše pro nejširší kruhy čtenářské, a nepochybuje, že v těch kruzích bude zastoupeno také množství intelligentů, kteří u něho budou hledati potvrzení nebo osvětlení věcí a poměrů, o kterých již čtli nebo slyšeli. Podle toho zařizuje své vypravování. S jakousi upřímnou důvěrnosti poví čtoucímu, jakou výbavu vzal s sebou na cestu, co platil za místo na lodi, co kde na dráze, jak draze se kde žije v hotelu atd. Stejně však neopomene také zaznamenati, jak drahá je kde práce, co se v australských městech platí služebným, co dělníkům a j. a jaká je kde při tom výživa. Tento sociální zřetel šíří se ovšem na důležitá zařízení kulturní, na školy, veřejné čítárny, a zas v odlehlých krajích na misie, na otázku uchování domorodců a m. j. Slovem, náš cestovatel všímá si všeho, nic neujde jeho pozornosti, kraj a lid má v něm výborného tlumočníka, který sám dobře se na cestu vyzbrojil potřebnými vědomostmi a který umí obratně navazovati styky, aby shlédl a poznal vše, co daleké světy mají kde zajímavého. Na lid a jeho zřízení společenské pohlíží stále zrakem Evropana, který vše, co v cizině vidí, bezděky srovnává s poměry domácími. A tu je právě stránka, v které vězí vzdělavatelný význam díla Kořenského, jehož názornosti přispívají četné illustrace a přílohy. Spisovatel ovšem nikde nezapře, že jest přírodopisec; říše přírodní, v Australii obdařené tvary tak podivnými a nápadnými, zvláště ho poutají, jejich zástupce — ať v museích, ať v botanických zahradách, ať na širé stepi — popisuje se zájmem nejživějším. Že si bedlivě všímá přírodních krás a zvláštností, rozumí se samo sebou. Své vypravování oživuje zajímavými episodami, jež se týkají osob, s kterými se seznámil, zvláště pak krajanů, které v cizině poznal. Jeho dílo jest hotovou studnicí poučení i tam, kde se zatím poměry změnily (jako na př. na Korei), a má zároveň cennou přednost — neunavuje čtoucího.

*

Výborný cestopisec a oblíbený, po všech krajích českých známý vypráváč E. St. Vráz splnil posléze své dávné sliby a vydal první svazek *Exotických povídek* (nákl. Topičovým. str. IV + 299 vel. 8°). Připomíná v úvodě sám, že jeho »kniha psána jest nejen pro zábavu, nýbrž i ku poučení čtenářů«. Jeho práce jsou jakýsi genr, stojící uprostřed mezi cestopisem a povídkou. Na stranu povídky chýlí se víc, ježto v nich jde o osudy jednotlivců, kteří se tudíž povznášejí na hrdiny epických příběhův a zároveň — pokud jde o formu — jsou živlem autorovu látku jednotícím. Ryzosti epického živlu mohla by zde vaditi okolnost, že spisovatel všude vystupuje vlastní osobou. Není také pochyby, že odtud plyne jakási subjektivnost, která v knize je patrna. Ale vlastnosti této nepokládáme za vadu, nýbrž za před-

nost Vrázových obrázků. Dostávajíť jeho kresby přímou účastí svého autora pečeť neklamné zažitosti, svědčíce, že jsou čerpány ze skutečného života, že byly vykouzleny ne čirou fantasií, ale svěží pamětí spisovatelovou. Exotický svět, jenž tu, jak Vráz dí, v několika paběrcích jest zachycen, jeví se nám, synům chladného, střízlivého kraje, sám sebou tak fantastickým, že jest právě potřebí této uklidňující osobní záruky autorovy, abychom jeho obrázků nepokládali za plod pouhé básnické obrazotvornosti. Kdo však by takto pohlížel na exotické povídky, nezbytně by jim upřel vedlejší, ale nikoli nedůležitý cíl poučný, který autor měl na mysli. Avšak i na samém spisovateli dopouštěl by se tím křivdy, řadě ho mezi ty literáty, kteří vodí své čtenáře nejvzdálenějšími díly světa, ač sami nikdy nepřekročili hranice své vlasti a cestují jen v Baedekrech doma na pohovce.

Exotické povídky jsou nasbírány po všech dílech světa mimo Evropu. Výjevy ze života indiánských kmenů jihoamerických střídají se v nich se scénami z domácnosti tamních míšencův a příchozích Evropanův a s ukázkami boje o život nebo boje za ideu, který se vede na smrtícím pobřeží africkém. Svérázný Japan a rozporů plná Čina stejně jsou tu zastoupeny jako osady bornejské a průchodní stanice světového obchodu i sídlo podivné kultury — Bangkok. Vráz, cestovatel-přírodozpytec, všímá si ovšem na prvním místě přírody, kterou tím více miluje a tím vzletněji popisuje, čím hlouběji jest zasvěcen v její taje. Ale také prostý, přírodní člověk jest stálým předmětem jeho pozornosti; dobré i špatné stránky jeho napadají mu tím živěji, že je stále srovnává s vlastnostmi raffinovaného Evropana, který přichází do cizích krajů zpravidla jen jako dobyvatel a vykořisťovatel. Povahopisy Vrázovy jsou plně předmětné, věcné a názorné, ať jde o prosté dítko pralesa, jako jest Sire-ku-sa nebo malajská Siang, ať o ubohou, odstrčenou O-Haru nebo slepou pěvkyni nankingskou a podivné hrdiny jejích povídek. Co do námětů povídkových Vráz, jak se zdá, znázorňuje, že vášeň, která člověka ovládá, stejně jest slepá a stejně záhubná, ať se vyskýtá v salonech moderní společnosti, ať v pampách amerických nebo na bornejském pobřeží. »General« Rivas (Únos v pralese) jest toho důkazem právě tak platným, jako Dr. S. (Námluvy Dra Ph. pana S.), nebo Angličan (O. Horn), nebo pan Hillwell (Bornejská žena pana Hillwella) a j. — Že v povídkových příbězích autorových hlavně národopisná stránka padá na váhu, netřeba zvláště připomínati; v ní především spočívá také poučení pro čtenáře. Vráz jest mistrem v líčení přírody, v něm jeví se nám opravdovým, zaníceným umělcem — toť známo všem, kteří se již v živém slově jeho kochali.

Všemi přednostmi tuto vytčenými vyznačuje se také druhá kniha Vrázova, nazvaná *Z dalekých světů* (nákl. Topičovým, str. 323). Spisovatel ji určil především pro mládež, ale sám je při tom stoupencem správného hesla, že mládeži má býti podáváno jenom to, co by také dospělý přečetl si se zálibou. To pravidlo platí o této knize plnou měrou. Kniha má dva oddíly: S lovci lebek na honu orangutanů a S puškou a se síťkou v pralese. Dějové pásmo jejich jest co

nejprostší. Osudy mladého společníka Vrázova Skota Wilsona, který padl v zajetí lebolovných Dajaků, zánik zajatce Sia a příběh jiného mladičkého pomocníka sběratelova Guajpie stačí, aby obratný vypravěč navázal řadu poutavých líčení a obrázků z dalekých světů. Cílem mu jest zabaviti mladou mysl a v lahodné formě poskytnouti jí nenápadně co nejvíce poučení. Cíle toho dosahuje autor co nejplněji. V prvním oddíle činí to tak, že vybírá látku převahou národopisnou, při čemž ovšem i sám způsob cestování a pobytu mezi Dajaky jest čtoucímu poučením nemalým. Domácnost Dajaků, jejich život v rodině i v obci jest dalším předmětem líčení autorova. Z něho pak vynikají jednotlivé obrázky živostí barev i vzruchem hlučných výjevů; jsou to na př. ples a tanec, pobratření, lov orangutanů-majasů, boží soud, pohřeb, především však výprava válečná. Přečetné pověry, zvyky, formality a rozmanité obřadnosti jsou výplní oněch hlavních pilířů cestovatelova vypravování. — V oddílu druhém uplatňuje se více Vráz-přírodopisec, ač arciť ani zde není pominuto stránky lidopisné. Tak se ke vzpomínce na pobyt u afrických Ašantů víže episodka o papoušku Pollym a prvním uloveném brouku goliáši, z které se vyvíjí líčení způsobu, jak se v trópech sbírají rozmanité přírodniny a jak tam lidé žijí. Podobné obrázky zachycuje spisovatel z končin jihoamerických, kde ho zase jiné předměty poutaly. Kniha Vrázova mimo jiné dobré vlastnosti má také tu přednost, že vštěpuje čtenáři lásku ku přírodě a k bližnímu, že jemností autorova citu ušlechťuje také cit těch, kdož se svěří jeho vedení. Přejeme, aby takých spisů dostalo se naší mládeži co nejvíce.

F. V. Vykoukal.

Ještě Petr Bezruč.

(Několik gloss k »Slezským písním« vydaným podruhé českými bibliofily.)

V celé dosavadní činnosti Spolku českých bibliofilů, ať již ji rozebíráme po stránce jakékoli, bylo přece jen něco na úzký kruh obmezeného. Je tím v prvé řadě ovšem vinna naše veřejnost, která nechápala, že se kniha nejen vnitřní cenou nýbrž také zevním vzhledem dožaduje trvalé umělecké hodnoty, ku které má stejné právo jako kterýkoli jiný jí rovnocenný produkt. A je-li toto cílem Spolku čes. bibliofilů — jako že jest —, pak nové vydání Bezručových »Slezských písní« jest zadostiučiněním v boji o soulad mezi vnitřní hodnotou knihy a vnější její úpravou. Člověk s pietou chápe se těchto »Slezských písní« a s pietou je odkládá. Úvodní symbolická kresba Kašparova jest zrovna kratičkou ouverturou k »nevyzpívané a nespodobené bídě té goralské země«.

A srovnáváme-li se starým vydáním v »Knihovničce Času«, máme tu řadu básní knižně úplně nových. Z básní otištěných ve vydáních předešlých jsou to »Plumlov«, »Ptení«, epicky založený »Papírový Mojšl« s konečným »vodka, bratře, sladká vodka zbyla!«, »Pole na horách«, dramatická to skizza ze života utištěných goralů, »Ligotka kameralna« a »Sviadnov«, kde není motivem již utrpení celonárodní,

nýbrž neštěstí mladičkého mlynáře oklamaného nevěrou své ženy. Tedy motiv ryze lidský. Ve »Vrbici« dívá se básník na útisk svého lidu již sub specie aeternitatis:

Jednou, ó jednou ty pro mne si přijdeš,
ty děvucho temných a bezlesklých očí,
co mák nosíš v ruce.
Dál bude bič znít, dál budou nás dávit,
pod Bohumínem a v Hrušově, v Lutyni, v Bašce,
já to víc neslyším, co je mi po tom—
co je mi po všem!

Ryze lidsky jest motivováno i »Krásné pole«, kde autor shrnul všecku svou životní filosofii v zoufalou otázku:

A pověz, Hlubku, pověz, co je lehčí:
ten prostý život, či ta černá země?

Z nových básní jsou to v prvé řadě dva kratičké povzdechy »Motýl« a »Slezské lesy«, dále »Žně«, kde všecka síla spočívá opět v působivém kontrastu dvou žní — klasů a lidských těl a básně »Ty a já« a »Markýz Géro« s revolučním zahrocením, vlastním jen básním sociálním. Formálně nejdokonalejší, nejzhuštěnější a také nejpůsobivější jest »Par nobile«.

V básni »Škaredý zjev« vyvstává před námi znovu burcující postava básníka, zosobněné svědomí kraje, jenž kapitalisticky vyssáván nedělá si již ani nároků na život. Báseň ta opět ukazuje, že celé poslání Bezručovo dlužno chápat *symbolicky*, dívat se na Bezruče jako na básníka, který utrpení vlastní dovedl podřídit celonárodnímu. A opakuji znovu: umělecký význam básní Bezručových jest dán jednak jejich *vnitřní pravdivostí*, jednak *drsným*, *zhuštěným stylem*. Tím jsou *absolutně* krásny. Tím jsou však také *protestem proti umělůstkářské* a *vylhané poesii dneška* a ještě více důkazem, že i dnes může básník klást v slova svou duši a ne si jen s nimi hrát.

A jako k takovým dlužno se k veršům Bezručovým vracet, vracet a opět vracet! *Lad. Narcis Zvěřina.*

Hudební rozhledy.

Hudební saisona bývá jako raketa, která na svém konci se rozptýlí v nespočetnou, matnou tříšť dobročinných a jiných méně významných koncertův a produkcí. Letos však rozvila se v pět jasných velkých hvězd, jichž zlatou šlépěj budeme dlouho cítiti ještě v duši, až již dávno dohasnou. Jest to *souborné provedení všech smyčcových kvartett Beethovenových Českým kvartettem.* Jak šťastná byla to myšlenka spojiti vrchol produkce a reprodukce komorní hudby na těch 5 večerech! Jindy jen po různu a roztroušeně objevovaly se opusy Beethovenovy na koncertech komorního spolku a nyní bylo popřáno v několika málo dnech přehlédnouti celé to bohatství. Ne

ovšem v pořadu chronologickém, který by se byl na první pohled nejvíce zamlouval. Ten dodržeti nebylo možno vzhledem k fysické stránce provedení i vzhledem ku vnímavosti posluchačově. Jeť tvorba Beethovenova na tomto poli tak různá. Přehlédneme-li ji od prvých smavých, azurně čistých počátkův op. 18 až do monumentních staveb, posledních opusů, které často se oku ztrácejí již v mlhách oblaků, vidíme, proč zvolena byla cesta kombinace, aby na každém večeru uvedena byla ukázka mladé, střední a konečné tvorby. A vskutku osvědčilo se to znamenitě. Psáti o provedení Českého kvartetta zdá se mi zbytečno. Každému návštěvníků koncertů je známa ona nedostižná, ideální dokonalost v celku i jednotlivostech, na kterou, byť i kdo jen jednou ji slyšel, již nikdy nezapomene. České kvartetto, stojící nyní po 20leté činnosti, která jest při takových sdruženích unikem, na vrcholu svého umění, podalo v těch několika večerech nejplnější klasy své bohaté životní žně. A zamračená busta tvůrce těchto zázračných tónů, pod níž hrálo naše kvartetto, zdálo se, že občas spokojeně kývá hlavou . . .

Ve čtvrtém řádném koncertě *komorního spolku* sehrálo České kvartetto s V. Backhausem známým pianistou z loňských mimořádných koncertů, Brahmsův kvartett a pak Dvořákův kvintett. Mimo Mendelssohnovy Variace a Debussyho klavírní pieçy zvolil Backhaus též 3 Smetanovy tance. V nich i v Dvořákově čarokrásném díle bylo jasně znáti, že slovanské rhythmy a celkový charakter hudby zůstává mu nejasný, a počínal si poněkud bezradně. O aktivních stránkách jeho hry bylo již mluveno při jeho dřívějších vystoupeních.

Ve čtvrtém mimořádném koncertě zpívaly sestry Valborga a Sigrid Svärdströmovy. Ač předvedly dosti pestrý výběr literatury své domoviny, přece bylo z něho zřejmo, že největším a také jediným opravdovým umělcem severské písně jest E. Grieg. Co se týče způsobu podání jejich, má tento nadšené vyznavače i rozhodné odpůrce. Jest v něm příliš mnoho snahy přiblížiti staromodní písně (začasté strofické) moderním požadavkům deklamace a přednesu vůbec. Prostředky, jimiž má býti toho docíleno, jako šeptání, ba i mluvení celých partií, affektované grimassy obličeje a často gestikulace celého těla, působí v krátké době dojmem odpuzujícím. Mimo to jest těžko neviděti v tom všem jen snahu po povrchním effektu a chtivosti sensace.

V koncertech *České Filharmonie* dokončen byl cyklus symfonií Beethovenových. Z původních novinek sehrána G. Rooba »Tajemná hrana«, vykazující více ušlechtilé snahy než vyhraněné individuality. Glazunova houslový koncert jest jednou z oněch skladeb, které vyžadují více než talent a píli, totiž velkou routinu na podiu; byl to úkol silám miss Ilse Vedy Duttlingerové rozhodně neúměrný.

Četl jsem nedávno o jedné mladé krotitelce šelem, která prý, čím větší nebezpečí jí hrozí, tím více se usmívá. Vzpomněl jsem si na ni, když jsem poslouchal žačku Fr. Ondříčka *E. Stillerovu.* Fr. Ondříček učinil se svými žáky B. Orlem a E. Stillerovou zájezd do Prahy jako dirigent. E. Stillerova hrála Dvořákův koncert. Je vždycky nadmíru vítán, kdykoli se objeví na plakátě, ale současně vždy

se vyskytne obava: jak bude proveden. Můžeme s radostí tentokráte odpověděti krátce: dokonale. A to jest velké slovo. Jak po stránce technické, tak přednesové byl tu výkon zralý. Nutno ovšem v zájmu pravdy konstatovati, že Ella Stillerova opustila před několika málo lety jako absolventka Pražskou konservatoř, kde byla žačkou prof. Suchého, a již tehdy odcházela vyzbrojena perfektní technikou. Fr. Ondříček, jenž ovládá souverenně každou nuanci partitury tohoto díla, byl vůdcem nad jiné vzácným. Výkony B. Orla, jenž sehrál koncerty Mendelssohnův a Wieniavského, ač mají nesporně pečeť talentu, jsou přece jen v celku tak mělce dětinské, že nemožno o nich vážný soud vysloviti.

Umělecká Beseda vzkřísila na komorním večeru nástroj, který býval kdysi velmi oblíben v komorní hudbě, totiž flétnu. Mozart napsal řadu flétnových kvartett, která se nyní nikde nehrají. I Beethoven, tato sfinx půl klassika, půl moderního člověka, neodolal tomuto elementu ve své komorní tvorbě. Z novější literatury předvedena Regerova Serenada pro housle, violu a flétnu, která opět ukázala autorovu invenční nesamostatnost. První věta má základem sekvenci, která se již ozývá v Beethovenovu kvartettu z A dur op. 18, a jest také zpracována v »písni o cenu« ve Wagnerových Mistřích pěvcích. Druhá věta A dur variace silně připomíná opět Schuberta, třetí jest bezbarvá a chaotická. Fibichova sonata z B dur a Dvořákův cyklus »ze Šumavy« pro 4 ruce na klavír doplňovaly pořad večera, kde prof. Černý přednesl ještě Mozartův koncert pro flétnu. Jak v tomto, tak v číslech komorních upoutal všeobecně neobvyklou technikou, i ryzí musikálností a stylovostí. Bylo by škoda, když máme hráče tak výborného, kdyby naše hudební korporace nechávaly nyní bez povšimnutí flétnovou komorní literaturu.

Ústřední spolek českých žen měl ve volbě programu svého jarního koncertu šťastnou ruku, rozhodnuv se pro provedení rukopisných novinek mladých autorů, kteří již v loni společně vystoupili ve spolku pro pěstování písně. Nejznámnější z nich V. Štěpán nepřinesl letos bohužel nic nového; opakováno jen klavírní trio, které si odbylo svůj křest v loni na večeru Umělecké Besedy. Novotného písně i tentokráte, jako v loni, prokázaly, že tu běží o skutečný talent, ale volba textu nezdá se mi býti šťastnou. Neruda má i ve Hřbitovním kvítí, ač látka jest tam poměrně hodně vzdálená, prostý, srdečný tón, a ten skladateli, který jest odchován německými moderními vzory, myslím, nepodařilo se vystihnouti a básníku tak se přiblížiti, jako při písních loňských. L. Vycpálek byl mi zhudebněním Verlainova dialogu nejbližší; to působilo na mne z loňských ukázek nejbezprostředněji — žel, že nemohu totéž říci letos o jeho melodramu. Přísné dodržování formální jednoty melodramu zatlačilo všechnu náladovost a přiléhavost, která právě v tomto útvaru jest tak žádoucí. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: David. Biblická báseň dramatická o 3 dějstvích. Napsal Lothar Suchý. — Ze všech nejhodnější. Veselohra o 3 dějstvích od Hennequina a Bilhauda. — Götheův Faust.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Třetí škadrona. Fraška o 3 dějstvích od Buchbindera. — Spolek mladých. Veselohra o 5 dějstvích. Napsal H. Ibsen.)

Před dvěma roky vzbudil Lothar Suchý svým čtyraktovým dramatem Slaboch, cenou poctěným a hraným v Městském divadle Král. Vinohradů, jistý rozruch v kruzích divadelních. Kde kdo se divil, kterak práce tak zmatená, skonstruovaná, a to špatně skonstruovaná, byla poctěna cenou. Nyní provedena v Národním divadle Suchého dramatická báseň biblická *David*, jež jeví neobyčejný pokrok vůči právě zmíněné hře po stránce divadelní techniky. Pokud se týče obsahu, nelze srovnávati látku Slabocha[1]) s látkou *Davida*. Tam na příkladu násilně konstruovaném dokazoval autor něco a priori nemožného, zde veršem oděl látku danou, dostatečně rozvedenou v II. knize Samuelově a týkající se jmenovitě nedovoleného poměru Davidova k Betsabé, ženě Uriáše Hetejského. Vedle Betsabé vyzvedl autor zvláště postavu proroka Nathana, jejž učinil hlasatelem ideje o velkém určení národa vyvoleného, při čemž ale vložil mu v ústa slova, čpící tendencí na několik honů. Vůbec není ani potřeba prohrabovati se příliš v historii, stačí jen znáti trochu bibli, aby člověk poznal, kterak vystižení názorův a charakterů z doby Davidovy je libovolné. Nikde nevystupuje v plné plastice krutost a bezohlednost orientálského vladaře, nýbrž jeho úzkostlivost, skoro měkkost. Prorok Nathan přichází v době, kdy zásada »oko za oko« byla vůdčí, a hlásá evangelium lásky, při čemž filosofuje o bohu jako Faust v zahrádce Markétčině. Biblický ráz je vůbec na mnohých místech s příběhu značně setřen. Rýmované verše ztlumily nejednu příkrost, ale zase naproti tomu ubraly na mnohém místě váze proneseného slova. Dramatem v pravém slova smyslu *David* není, což autor také již v označení připomenul. Buď jak buď, novou práci Suchého lze jen vítati. Vyniká i hodnotou básnickou a zejmena prvý akt patří k nejlepším našim věcem dramatickým.

I slohové výpravě, v prvním a třetím dějství stylisované, režii Kvapilově, jakož i zdařilé hře představitelů hlavních rolí vděčí *David* za část svého úspěchu. Pan Vávra hrál Davida, kolísajícího mezi vášní a povinností, mezi vzdorem a vědomím viny, přesvědčivě a sytě, maje v pí. Dostálové (Betsabé) partnerku rovnocennou a zjev v pravdě biblický. Paní Laudová (dcera Saulova) místy příliš patheticky mluvila svou roli. Rázovitým Uriášem byl p. Schlaghammer, jenž nasadil v této úloze ton, připomínající jeho strážmistra z Valdštejna. Seskupení jednotlivých výjevů mělo ráz krásných malířských komposicí.

---

[1]) Viz Osvěta r. XXXIX. č. 1.

Z trojaktové veselohry Hennequina a Bilhauda *Ze všech nejhodnější* stačilo by sehráti prvé dějství, jež je samo o sobě uzavřeným celkem. Hlavní úlohu hraje tam panička, jež je považována za nejpočestnější dámu, ve skutečnosti však střídá milence za milencem. Ostatní dvě dějství vyplněna jsou žertovnými překážkami, jež si při milkování staví panička v cestu svou dobročinností, na nepravém místě prokazovanou, jakož jejím zápasem o milence s mladičkým děvčetem, které na konec jako v Myšce vítězí. Hercům nepůsobila veselohra nižádných obtíží, jen tempo mohlo býti místy hbitější. Řed. Schmoranz sestavil ze starých dekorací zdařilou scenerii z villy na mořském pobřeží. Illusi jedině rušila tlustá lať zatěžující a spojující jednotlivé sloupy oblouku, o niž také herci tu a tam kobrtali.

Při jednom z odpoledních představení sehrán byl Göthův *Faust* značně zkrácený. Vypuštěn byl prolog a pak Auerbachův sklep, s čímž nelze souhlasiti. Čarodějnici hrál p. Váňa, jenž jak maskou tak hlasem i hrou vyhovoval.

Městské divadlo Král. Vinohradů po Buchbinderově frašce *Třetí škadrona*, jež správně nazvána operetou bez hudby a v níž některé dámy objevily se oděny dle nejnovější mody (jupe-culotte), vypravilo pečlivě nastudovanou Ibsenovu satyrickou veselohru (původně oznamovanou jako drama!) *Spolek mladých*. Práce zabývající se poměrem konservativců k mladým, přijata byla obecenstvem dosti příznivě, třeba že ne jako celek, nýbrž spíše její jednotlivé scény. Pohlíží-li se na *Spolek mladých* s hlediska potřeb dnešního repertoiru, jeví se ovšem plně nedostatky práce, vzniklé v letech 1868 až 1869. Jinak tomu je, máme-li na mysli hledisko retrospektivní. Vidíme tam Ibsena pracujícího pod vlivem francouzské techniky; raisoneur francouzských her mravoličných a pomůcky jako je záměna listů hlásí se plně ke slovu, ačkoliv už i zde zdůrazňuje sílu ústředí a dědičnosti. Vůbec lze viděti ve *Spolku mladých* zárodky několika pozdějších dramat Ibsenových. (Erika je příští Nora, Stensgaard budoucí Hjalmar).

Hra byla vypravena dobově, ale s obsazením nelze souhlasiti. Snaživce Stensgaarda hrál mělce p. Faltys, jenž jej založil skoro jako pařížské dámy okouzlujícího šejdíře a baletního mistra Zakuskina. S takovým člověkem by jistě doktor Fjeldbo (p. Pražský) tak dlouho neudržoval přátelství, byť i dosti volné. Fjeldbo je příští dr. Bank a nebyl rovněž správně obsazen. Dle mého úsudku měl jej hráti p. Boleška, jenž ovšem velmi dobře se zhostil úlohy Hejreho i režie. Ve hře postrádali jsme pp. Dobrovolného, Jiřikovského a Charváta, z nichž druzí dva, pracují-li s dobrým režisérem, zbraňujícím jim v extemporech, jsou velice platné síly. Komořího stařecky měkce a důvěřivě hrál p. Zakopal. V překladu je mnoho nečeských rčení, jako na př.: Naučila jsem se ho znáti atd. *Karel Čvančara.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. dubna 1911.

(Uzavření a rozpuštění poslanecké sněmovny. — Počet obyvatelstva v Rakousku. — Stolypinova krise. — Bulharsko. — Albánské povstání. — Italie. — Španělsko. — Rusko-čínský spor.)

První »lidový parlament«, vzešlý z voleb r. 1907, měl konec předčasný. Situace stávala se v posledním čase pro vládu stále neutěšenější. Přes veškeré ujišťování o své nestrannosti podával bar. Bienerth téměř každodenně nový důkaz svého nadržování Němcům. Když bar. Bienerth současně znovu s důrazem prohlásil, že kurs jeho politiky zůstane nezměněn, prohlásil předseda jednotného klubu českého Dr. Fiedler, že také stanovisko české delegace vůči vládě zůstane stejným, totiž opposičním. V předvelikonočním zasedání říšské rady měly se po přání vlády vyříditi předlohy o vlašské právnické fakultě, o smlouvě s rakousko-uherskou bankou, o rekrutech a o prozatímním rozpočtu. Němci chtěli, aby se vyřídil celý rozpočet. Poslanci v Slovanské jednotě sdružení zahájili nejostřejší opposici a jednání ve výborech i v plné sněmovně uvázlo na dobro. Vláda naléhala na vyřízení rozpočtového provisoria a na povolení půjčky 75 milionů. Po dlouhém vyjednávání vyslovily se strany vládní většiny, že budou pro požadavek vlády hlasovati. Bar. Bienerth žádal nyní od opposice, aby svolila k zkrácenému jednání ve výboru rozpočtovém, aby provisorium v určitém terminu bylo vyřízeno. Opposice neměla ovšem ani nejmenší příčiny k povolnosti a dala bar. Bienerthovi zápornou odpověď. Dne 23. března konala parlamentní komise poradu a učinila tento projev:

»Uváživši, že za nynějšího stavu poměry stran ve sněmovně poslanecké, kde vláda vynutiti může půjčku, jež určena je k úhradě povolených delegacemi, od tak zv. stran pracovních toliko hrozbou, že rozpuštěna bude říšská rada, kde nelze pomýšlet bez toho na zdárné vyřízení svízelných reforem finančních a správních, jakož i ostatních velkých úkolů, které přísluší sněmovně poslanecké vykonat, —

uváživši dále, že zejména čeští poslanci nemají pražádné povinnosti vyhověti výzvě vlády, když naprosto bezdůvodnou obstrukcí německou sněmy zemské království Českého a markrabství Moravského jsou ochromeny, vláda však svým passivním chováním německou obstrukci jenom podporuje a podněcuje a protože touto německou obstrukcí nejživotnější kulturní a sociální zájmy obou zemí způsobem nejcitelnějším jsou poškozovány, Jednota slovanská uznala rozhodnouti jak následuje:

Parlamentní komise Slovanské jednoty se usnesla setrvati na svém rozhodně opposičním stanovisku a není tedy pro ni žádného důvodu, aby této vládě usnadnila zřízení rozpočtového provisoria s půjčkou v něm obsaženou do 31. března t. r.«

Bar. Bienerth ocitl se v takových nesnázích, že nevěděl si jiné rady, nežli říšskou radu rozpustiti. Dr. Fiedler podal českému voličstvu toto vysvětlení o postupu českého poselstva: »Chtěli jsme učiniti konec zbědovaným poměrům v nynějším parlamentě, abychom razili cestu k takové úpravě poměrů, za které by se stal parlament způsobilým plniti velké své poslání, býti záštitou zájmům všech národů a potřebám všech vrstev lidových. Parlament dnešní, od kterého jsme si jeho demokratisací tolik slibovali, touto záštitou nebyl. Prostě proto, že po ztroskotání doby koaliční pracovní jeho způsobilost ochromena byla nezdravými poměry mezi stranami a vládou. Podobalť se parlament tento lodi s poškozeným kompasem a porouchaným strojem kymácející se na širém moři sem tam, vydané v šanc nárazům větru a vln; kdykoliv vyplula tato loď z přístavu, nikdo nevěděl, dostane-li se k svému cíli a kde se na konec octne.«

Císařským rozhodnutím ze dne 27. března byla říšská rada odročena. Dne 28. března konala se ministerská rada, která se usnesla, panovníkovi doporučiti rozpuštění říšské rady. Panovník žádosti té vyhověl a říšská rada dne 29. března rozpuštěna.

Vláda dala k rozpuštění říšské rady napsati komentář. Praví se v něm, že se zdálo, že události poslední doby dle všeobecného názoru nutkají k rozpuštění. Tvrzení to nesrovnává se s pravdou, neboť jest známo, že se celé skupiny parlamentní snažily rozpuštění odvrátiti. Dále se tvrdí, že všeobecné volební právo samo o sobě bylo s to, odstraniti národnostní protivy, což opět není správné. Rovněž nesprávné jest tvrzení, že vláda učinila všechny pokusy, aby se poměry zlepšily. Neméně příčí se pravdě, že nynější vládní soustava jest ve všech směrech nejoblíbenější, že se správa vymanila ze všech cizích vlivů a že se v politickém oboru vyhýbala každé národní jednostrannosti.

Dne 1. dubna uveřejněno císařské nařízení, jež na základě § 14. st. z. z. obsahuje v čl. 1., 2., 3. a 5. ustanovení, obsažená ve vládní předloze dříve podané ve příčině zatímního rozpočtu, s tou odchylkou však, že vzhledem na rozpuštění sněmovny poslanecké zatím nastalé musila býti stanovena delší, t. j. devítiměsíční doba platnosti zatímných opatření.

Další odchylku vykazuje § 4. císařského nařízení. V tomto paragrafu se ministr financí zmocňuje, na umoření všeobecného státního dluhu, jež bude provedeno r. 1911 a na úhradu podílu mimořádných potřeb na vojsko a námořnictvo, připadajícího na království a země na říšské radě zastoupené, dle toho, jak potřeba vyžaduje, učiniti nezaložený dluh až do výše 76 milionů K, pokud výdaje tyto nemohou býti hrazeny definitivní úvěrní operací. Jak je známo z výkladů ministra financí v delegacích a v rozpočtovém výboru sněmovny poslanecké, nenalézá potřeba asi 25·8 milionů korun na umoření všeobecného státního dluhu a asi 50·2 milionů korun na kvotu mimořádných výdajů k účelům vybudování vojska a námořnictva, jež má býti zaplacena ještě v běžném roce, v rámci normálního rozpočtu, nehledíc k nejdalekosáhlejšímu přibrání existujících reserv při preli-

minování příjmů svoji úhradu, a bylo tudíž ve vládní předloze prozatímního rozpočtu navrženo opatření těchto obnosů úvěrní operací.

Z českých stran uveřejnily strany státoprávně-pokrokové a národně-sociální společné osvědčení, v němž praví: »Čtyry poslední léta opětně potvrdila, zdůraznila a posílila staré přesvědčení všeho národa, že není myslitelna nejmenší míra národní spravedlnosti, že není možný kulturní pokrok ani soustavná práce hospodářská a sociální za nynějšího neorganického ústavního složení říše.

První »lidový parlament«, jehož úlohou bylo toto nemožné ústavní složení representovat i udržovati, byl předčasně skončen pod tlakem české oposice a ve znamení kardinálních bodů českého programu, v posledních jeho schůzích rozvinutých. Toť pokyn, ba příkaz, aby na této cestě se setrvalo a v ní pokračovalo, tak aby na konec česká otázka předstoupila v plném svém rozsahu i hloubce, a vynutila si příznivé řešení.«

Nové volby budou se konati od 13. června do 6. července, Jaké jsou perspektivy nastávajících voleb v Čechách a na Moravě. nelze předvídati. Státoprávně smýšlející strany vyslovily se, že by bylo vhodno, aby zjednán byl jednotný postup při volbách, aby tak voličstvo, jako při památných volbách deklarantských r. 1869 osvědčilo, že taktiku jednotného klubu českého, která bar. Bienertha dohnala k rozpuštění říšské rady, úplně schvaluje. V Národní radě konala se porada zástupců stran těchto, v níž po delší debatě dosaženo shody v ten rozum, aby se Národní rada obrátila k výkonným výborům těchto stran s vyzváním, aby v uvážení situace se prohlásily, souhlasí-li, aby při volbách bylo postupováno společně. V zájmu české věci bylo by si toho ovšem přáti, ale při strannické rozvášněnosti v táboře českém lze stěží očekávati, i když výkonné výbory pro společný postup se vysloví, že bude toto vyzvání všady zachováno. —

Počet obyvatelstva v zemích v říšské radě zastoupených činí dle posledního sčítání lidu 28,567.898 osob. Vůči původním výpočtům činí úbytek 660.575 duší, čehož příčinu hledati jest ve zmáhajícím se vystěhovalectví. Na jednotlivé korunní země připadá obyvatelstva: v Čechách 6,774.309, na Moravě 2,620.914, ve Slezsku 756.590, v Dolních Rakousích 3,530.698, v Horních Rakousích 852.667, v Solnohradech 214.997, v Štýrsku 1,441.604, v Korutanech 394.735, v Kraňsku 525.083, v Terstu s obvodem 229.475, v Gorici a Gradišce 261.721, v Istrii 345.050, v Tyrolech 946.498, ve Vorarlberku 145.794, v Haliči 8,022.126, v Bukovině 801.364, v Dalmacii 646.062.

Úředně oznámený výsledek sčítání ve Vídni přinesl Čechům trpké zklamání. Překvapuje, ač bylo známo, že vídeňský magistrát provádí neslýchaný terrorismus. Napočetlo se tentokráte o 4513 Čechů méně nežli před desíti lety; vídeňský magistrát zjistil, že ve Vídni žije toliko 98.461 Čechů proti 102.974 za rok 1900. Vídeňský magistrát snaží se úbytek tento všelijak »vysvětlovati«, ale zamlčuje ovšem, jakými prostředky docílil tohoto výsledku, který jest se skutečností v zjevném odporu. —

Předseda ruského ministerstva Stolypin byl na odchodu. Podal demisi, když utrpěl porážku v panské sněmovně při hlasování o návrhu vládním, aby na Litvě a na Bílé Rusi při chystaných zemstvech zavedeny byly národní kurie. Již se proslýchalo, že nástupcem jeho jmenován Kokovcev. Ale car Mikuláš demisi Stolypinovu nepřijal. Spor o zemstva — když bylo zasedání dumy na několik dnů přerušeno — vyřízen podle § 87., kterými se zemstva v guberniích vitebské, volyňské, kyjevské, mirské, mohylenské a podolské císařským rozkazem zřizují. Carským úkazem upravuje se volební řád v jednotlivých obvodech. Předseda dumy Gučkov vzdal se svého úřadu a předsedou zvolen většinou velkou v užší volbě oktábrista Rodsianko. V senátě podána interpelace pro zneužívání § 87. Dotaz má účel objasniti situaci, která obsahuje nebezpečí, že se stal precedenční případ. —

Bulharsko má nové ministerstvo. Kabinet Malinovův, jenž má nepopíratelnou zásluhu, že zemi zbavil posledních zbytků tureckého jha, odstoupil a Ivan Gešov, zasloužilý náčelník strany narodajestů utvořil nový kabinet, v němž vedle narodajestů Bobševa, Feodorova a gen. Nikitora zasedají pokrokoví Cankovisté, Ljudskjanov, Frangja, Abrašev a Chlistov. Gešov vyslovil se vůči jistému ruskému dopisovateli, že jeho kabinet chce se zabývati hlavně vnitřními reformami a zvýšením hospodářské zdatnosti země. »Dohodli jsme se — doložil — aby nynější kabinet byl počátkem organického spojení stran národní a pokrokové. Třeba učiniti konec antagonismu stran a zbudovati silnější politickou skupinu v zemi. V tom s námi souhlasí ohromná většina obyvatelstva.«

Albánské kmeny se opět bouří. Došly zprávy, že mezi jednotlivými revolučními komitéty nastala úplná dohoda o společném postupu. Turecké vojsko svedlo s povstalci již několik tuhých bojů. Také v Makedonii je vše k povstání uchystáno. —

V Italii konaly se v posledních dnech měsíce března skvělé slavnosti na památku padesátého výročí sjednocení Italie. Po jubilejních slavnostech utvořen nový kabinet, ježto kabinet Luzzatiův odstoupil. Utvořením nového ministerstva pověřen Giolitti, jenž se snažil semknouti celou levici v mohutný blok. Giolitti chtěl pojmouti do svého kabinelu také socialistu Bissolatiho a tento byl králem přijat v slyšení. Po delším vyjednávání odřekl však Bissolati obávaje se, že by u svých soudruhů ve vážnosti pozbyl.

Program nové vlády obsahuje udělení volebního práva všem vysloužilým vojákům a všem mužům, kteří dosáhli 30. roku věku svého a umějí čísti a psáti, zavedení poslaneckých diet a pojišťování starobního a invalidního ze státních peněz. Co se týče poměru státu k církvi, slibuje vláda, že se bude říditi zásadou největší svobody a ctíti náboženské city, ale že při každé akci zachová právo, které patří k svrchovanosti státu. —

Ve Španělsku donuceno ministerstvo Canalejasovo k odstoupení. Postavení ministerstva stalo se obtížným, když v sněmovně podán návrh na revisi procesu Ferrerova. Mezi konservativci a re-

publikány rozpoutal se zuřivý zápas. Vojenské živly postavily se nepřátelsky proti revisi a ministr vojenství Agnat schvaloval protesty důstojníků. Ministr spravedlnosti prohlásil, že Ferrer byl zákonitě odsouzen a ministr vojenství tvrdil, že rozsudek byl spravedlivý. Canalejas se vyslovil, že nemůže rozsudek ani schvalovat, ani se proti němu stavěti. Když pak Canalejas ještě doznal, že vojenský trestní zákonník potřebuje četných změn, způsobilo to ve vojenských kruzích nespokojenost a v kabinetě nastaly spory. Canalejas podal demisi, ale král pověřil jej nanovo svou důvěrou a svěřil mu přeměnu kabinetu. Situace pro monarchii považuje se za krajně kritickou. —

Rusko-čínský spor přiostřil se do krajní míry. Čína zbrojí vším úsilím a také Rusko činí válečné přípravy. Vladař čínský jmenován nejvyšším velitelem armady, která se u hranic soustřeďuje. Protiruské hnutí v Číně vzrůstá a nabývá povážlivého rázu protievropského.

Adolf Srb.

Král. Vinohrady, 25./3. 11.

Slavnou redakci »Vlčkovy Osvěty« v Praze žádám odvolávaje se k § 19. tisk. zák. za laskavé uveřejnění následující opravy:

Oprava. Nechtě omezovati volný projev kritika, pokládám za povinnost opraviti věcnou nepravdu, již lit. ref. »Osvěty« p. K. Chr. Blahník učinil podkladem referátu o mé knize veršů »Erotovy úsměvy«, otištěné v čísle 4. jmenovaného měsíčníku pod záhlavím »Z nejmladší původní poesie«. V tomto posudku dospívá p. Blahník k závěru, který tuto opakuji: »Pan z Czechenherzů jest od r. 1902, kdy vydal »Snivou lásku«, první svou knihu veršů, v mrtvém bodě.« Nechci pochybovati, že »Snivou lásku« p. referent viděl, ale zůstává mi záhadou, jak mohl přehlédnouti, že »Snivá láska«, kniha, kterou vybral si k svému kritickému experimentu při srovnávání hodnot, není vůbec žádnou knihou veršů, ale knihou prosy. (Vyšla r. 1902 u E. Weinfurtra v Praze.) Mou první knihou veršů byly »Písně Samotáře«, vydány byly r. 1910, tedy téhož roku jako »Erotovy úsměvy«. (Obě knihy vyšly u O. Janáčka v Praze.) Před r. 1910 žádných veršů jsem nevydal, nelze tudíž mluviti o možnosti vývoje autorovy poesie v deceniu. Tolik pokládám zapotřebí uvésti k objasnění pravdy. —

Arnošt Czech z Czechenherzů.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

arlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 4.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

ARMONIE. (Harmonies poétiques et religieuses.) Napsal *A. de Lamartine.* Přeložil Václav Durych. S úvodem a poznámkami. Světové knihovny čís. 875. 92 str. 8⁰. Za - K —·20

Skvělý soupeř poetické slávy Hugovy a Mussetovy, jeden z nejčistších básnických duchů minulého století, Alfons de Lamartine znamená novou dobu v poesii francouzské na počátku 19. věku. Jeho kniha mohutných inspirací básnických, Harmonies poétiques et religieuses, otevřela mu brány Akademie. Vigny napsal o této knize do svého denníku: »Nikdy jsem nepřečetl dvou harmonií nebo meditací Lamartinových, abych necítil slzy ve svých očích. Slzy svaté, slzy požehnané, slzy obdivu, úžasu a lásky!« Vzácná kniha básnická krásně je do češtiny ztlumočena a pěkným i výstižným úvodem opatřena.

KRÁSNÁ PRÓSA.

OLEJE. Maloměstská událost. Druhé vydání. Napsal *Václav Štech.* 274 str. 8⁰ Za - K 3·60

Čtenář románů Štechových zajisté s plným zájmem sáhne po této knize, která slibuje mnohou krásnou chvíli. Autor sice označil ji jako »maloměstskou událost«, ale ve skutečnosti jistě se odehrál tento příběh, zasluhující plného názvu románu života. Tragika lidských konfliktů, tak pravdivě vzatých přímo ze života, vyvolává mohutný dojem, jenž závěrečným smírným řešením čtenáře opět uklidní a opravňuje tak životní filosofii, kteráž je podkladem románu: »... na prvním kroku záleží — ostatek jsou koleje, po kterých letíte a nevíte kam ... Jednou do nich vpadnete a už vás vedou — marno všecko ...«

Předcházející svazek Knih V. Štecha obsahuje: Štěstí zlatého hroznu. Předměstský román. Illustroval Art. Scheiner. 180 str. 8⁰. Za K 3·—, skv. váz. K 4·80

MALOMĚSTSKÉ POVÍDKY. III. Napsal *Fr. Herites.* Sebraných spisů F[r.] Heritesa sv. VIII. 374 str. 8⁰. Za - K 3·[8]

Ne bez oprávnění bylo mnohokráte řečeno, že Herites je m[i]strem maloměstské povídky, již umělecky do naší literatu[ry] uvedl. Z doby svého působení na malém venkovském měs[tě] odnesl si pronikavou znalost celého toho prostředí, z něh[ož] sympaticky, s upřímnou příchylností čerpá motivy přečetnýc[h] svých prací. V řadě jeho maloměstských povídek otvírá s[e] nám celá kronika venkovských minulostí našeho malého mě[s]sta let sedmdesátých a osmdesátých. Vykresleny tu těžk[é] dramaticky vzrušené zápasy i rozmarné příhody, v nichž aut[or] směje se svým dobráckým tichým smíchem, tak roztomil[e] budícím veselou náladu. Proto knihy Heritesových Malo[m]městských povídek náležeti budou vždy mezi ty, kteréž čt[e]nář si zamiloval. Třetí svazek těch povídek obsahuje: Zapa[d]lé drama, Genre z malé uličky, Opuštěné hnízdo, Znamen[í], Diva. Granát přináší štěstí. Předešlé díly Spisů Heritesovýc[h] obsahují: Díl I. Maloměstské povídky K 4·—, díl II. Křeme[n] a hlína, román K 3·—, díl III. Sklizeň podzimu K 2·40, díl IV. Maloměstské povídky II. K 4·—, díl V. Psáno pod čáru. I. K 2·80, díl VI. Psáno pod čáru II. K 3·2[0], díl VII. Vyhaslé krby K 3·60. Sebrané spisy Fr. Heritesa lze také odebírati v se[š]itech po 30 hal.

PODVEČERNÍ SELANKY. II. Napsala *Gabriela Preissová.* Spisů sebranýc[h] G. Preissové sv. IV. 220 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·8[0]

Rychle vychází svazek za svazkem milých těch knih Preissové a v brzku bude jich míti čtenář hezkou řádku, tak líbezných a skvostných květů, jakéž jen jaro umí rozsévat. Neboť drobné ty povídky a novelly Preissové dobře lze přirovnati k jarním květům, z nichž jeden krásnější druhého ... Druhý svazek jemně založených Podvečerních selanek obsahuje zase řadu povídek a obrázků, z nichž »Kuřata strýce Jana«, novelka z uměleckého života »Staří«, roztomilé »Jablíčko« a »Nedosažený honorář« jsou vesměs kratšími pracemi proti rozměrné korutanské novelle »Obecní písař«, zabírající téměř dvě třetiny knihy. Jasně a poutavě podáno tu účastenství »obecního písaře« v tiché vísce korutanské, jenž dovedl sice nešťastnou dcerku skalníkovu zachrániti před úpadkem mravním, ale neuměl ji zachovati životu a štěstí, nemaje pro ni lásky, která divy tvoří ... Již ta jediná povídka Preissové dovede otevříti perspektivu zcela ujasněnou a mravně zvýšenou. Vřele knihy Preissové doporučujeme! V předcházejících dílech vyšlo: Sv. I. Králuša a jiné povídky K 2·—, sv. II. Bludičky K 2·—, sv. III. Podvečerní selanky I. K 2·80. G. Preissové Spisy sebrané lze také odbírati v sešitech po 30 hal. Vyžádejte si 1. sešit na ukázku.

POVIDKY Z VENKOVA. Napsal *Anton Pavlovič Čechov.* Přeložil A. G. Stín. Spisů A. P. Čechova sv. 1. Překlad rediguje P. Papáček. Ruské knihovny sv. 56. 398 str. 8⁰. Za - K 3·20

V řadu velikánů ruské literatury XIX. věku nesporně náleží A. P. Čechov, jenž je jedním z tvůrců ruského realismu. Ruská knihovna přinášejíc přesně odstíněný výbor slavných ruských autorů, nemohla pominouti Čechova, autora přečetných prací obrovského literárního významu. Jako 1. svazek souboru Spisů Čechovových podává zatím výběr 15 **Povídek z venkova,** pro něž Čechov vybral svoji látku z venkovského lidu (mužíků). V krátkých těch pracích nevyčerpává námětu úplně, ale živou svojí obrazotvorností, jemným uměním náladovým, dovede ve formě malé povídky pověděti celý lidský román třeba na několika stránkách. Toť umění, jaké dosud nemá soka v ruském písemnictví a které mu zajišťuje jedno z nejpřednějších míst v současném písemnictví světovém. Čechov má v české obci čtenářské přečetné svoje přátele, jimž Ruská knihovna souborným dílem jeho jistě upřímně se zavděčí. Nejno-

vější svazky Ruské knihovny obsahují: Sv. 52. Korolenko, Sibiřské povídky, I. Za K 2·60. Sv. 53. Saltykov (Ščedrin), Pošechoňská stařina. I. Za K 2·40. Sv. 54. Saltykov, Pošechoňská stařina. II. Za K 2·60. Sv. 55. Garšin, Povídky. Za K 3·—. Osobám v pevném postavení přenecháme dosud vydané svazky Ruské knihovny na **výhodné splátky**. Vyžádejte si podmínky odběrní a úplný seznam!

ŽASNOUCÍ TVÁŘ. Napsala *Mathieu de Noailles.* Z frančtiny přeložily O. Fischerová a L. Kottnerová. Světové knihovny č. 880—881. 108 str. 8⁰. Za K —·40

Jako proslulé »Listy Portugalské«, žhavou knihou lásky je tato kniha. Celé horoucí tajemství ženy vložila proslulá autorka do této tragiky lásky mladé řeholnice, jejíž cítění tak bolestně utkává se s kázní řádu. Je to však vždy žena, jak ji vidí autorka, »nedůsledná, neuspokojená, stojící na vratké půdě, upokojená jedině láskou mladého muže«.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

MASO. Napsal *MUDr. T. Kostelecký.* Lidových rozprav lékařských čís. 102. 18 str. v. 8⁰. Za - K —·40

Je mylně rozšířeným názorem, že jedině maso je pravou potravou lidovou, zrovna tak jako pivo a lihovina považuje se za »tekutý chléb«. Tyto názory také jsou příčinou nynější masné krise, ježto kde kdo shání se jen a jen po mase. Jak vše to je nesprávné a řádné výživě skutečně škodné, dokazuje lékař v malé, ale velice poučné brožuře, kteréž bychom přáli nejhojnějšího rozšíření. Jasně a správně dokazuje, že maso nemůže a nemá státi se potravou lidovou, chceme-li aby pracující lid nám zůstal zdravým jádrem, na němž budována je budoucnost národa!

MOR. (Černá smrt.) Dějiny, podstata i ráz nemoci této, jakož i obranná opatření. Napsal *MUDr. K. Bulíř.* Lidových rozprav lékařských č. 101. 24 str. v. 8⁰. Za K —·45

Jedna z nejúkladnějších, nejhorších metel, které člověčenstvo postihují, mor čili černá smrt, pohlcuje v současné době tisíce obětí na dálném asijském Východě. Ačkoli stará Evropa proti rozšíření epidemie dosti je obrněna ochrannými opatřeními hygienickými, nelze jen tak zhola záludného nepřítele ignorovati a je tudíž potřebí, aby příšerný ten nepřítel paprsky moderních názorů byl osvětlen. Jen tím způsobem, dovedeme-li se napřed připraviti a dbáme-li všech pravidel zdravovědy osobní i veřejné, jsme úplně chráněni. Brožurka zasluhuje nejhojnějšího rozšíření. Nejnovější svazky (čísla): Č. 97. Dr. Kostelecký, Dějiny, rozvoj a organisace lékařského stavu K 1·30, č. 98. Dr. Lažanský, Zařízení desinfekčních opatření na venkově K —·30, č. 99. Dr. Wiesner, Cholera a ochrana proti ní K —·40, č. 100. Dr. Šamberger, O chorobách pohlavních K —·50.

PO SOUŠI DO INDIE Persií, Seistánem a Beludžistánem. Napsal *Dr. Sven Hedin.* Překlad redigoval prof. Ludvík Tošner. Díl I. S 283 obrázky v textu, 4 černými a 6 barevnými přílohami dle fotografických snímků, kreseb a vodových maleb spisovatelových a s mapou. 400 str. lex. 8⁰. Za - - - - - K 8·—

Knihy proslulého švédského cestovatele dra. Svena šl. Hedina mají ve světovém čtenářstvu šťastný los: není jediné, jíž by se čtenářstvo kteréhokoli ze vzdělaných národů nechápalo s radostným nadšením. Také zcela zaslouženě. Liší se podstatně od cestopisů t. zv. »salonních« svojí skutečností, byť i drsnou, ale přece jen pravdivou. Hedin obral si za vzor svých badatelských prací v Asii proslulé cestovatele po nejtemnější Africe: Liwingstona a Stanleye a skutečně tak, jako oni, kráčí odhodlaně za vytknutým cílem, přes veškery překážky. Hledí rovněž jako slavní badatelé prozkoumati »bílé skvrny« na mapě Asie a vychází pouze cestami, kde jiní ještě neputovali. Proto knihy jeho přinášejí tolik nového, originálního, tak znamenité příspěvky vědě. Loňského roku dokončený proslulý cestopis »Tibet« má nyní v knize »Po souši do Indie« svůj originální úvod, vlastně nádhernou předehru. Hedin, vzav si za úkol propátrati Tibet, nejel z domova obvyklou cestou parolodí, ale odhodlal se věnovati několik měsíců nové cestě přes Malou Asii, starobylou Persii a několika zeměmi sousedními. Tedy místy, o nichž mluví již Bible a Hérodot. Schválně však vyhnul se cestám, po nichž šli už jiní cestovatelé. Také nebyla tato cesta snadna a pohodlna. Hedin ocitl se na počátku cesty ve víru revolučních bouří na Kavkaze, takže v pravém slova smyslu musel uprchnouti na území tu-

Ali Murat a Gulam Husén prorážejí solnou kůru.
Fotografie Sven Hedina z díla »Po souši do Indie«.

Nejzajímavější partie cestopisu Hedinova »Po souši do Indie« je popis cesty hrozn solnou pouští Kevírou, jejíž hladký, lepkavý a zákeřně jílovitý povrch je samým neb pečím. Čtěte tyto dramaticky vzrušené kapitoly a z napětí nevyjdete.

Náhle zmlkly zvonky a karavana se zastavila. Slyším hlasy a volá Spáči se probouzejí a spěchají do předu karavany. Slezl jsem také s oběn svými lidmi, neboť zvířata počala již na vlhké půdě klopýtati a klouzati. Uk zalo se, že jsme se dostali ku Kal-i-šejtanu, čili čertově rýze, jejíž jméno j naznačuje, že toto koryto lze v jisté době jen s velikými obtížemi překroči I teď jest v něm tolik téměř stojaté, solné vody, že všichni lidé musili se nouti na velbloudy. Když bylo vše připraveno k pochodu, brali jsme se p malu k východoseverovýchodu. Jest čirá tma, takže nemáme tušení, kam jd me, ale výkřiky a krátké zastávky v pochodu prozrazují, že není něco v p řádku.

Konečně přišla řada na nás. Pleskot vody jest slyšeti vždy zřetelně Velbloud Ali Murata spadl zdánlivě přede mnou do propasti, ale ve skute nosti klouže se dolů po strašně příkrém a kluzkém jílovém svahu. Mé zví následuje za ním, klouže se rovněž, vzpírajíc nohy do zadu. V okamžiku pa jsme do vody a brodili se na druhou stranu. Koryto má na štěstí pevné dn ale tak hladké, že jsme každou chvíli připraveni na nedobrovolnou lázeň. A šťastně dostali jsme se na druhou stranu a vyškrabali jsme se na levou p březní terasu. Prší neustále hustě a jednotvárně. Noc míjí, půda vždy ví měkne a je vždy hladší. Na levém břehu rýhy, přicházející od Kotel-i-Hus nanu, roste několik slabých tamaryšků, které jsou prvními stopami rostli stva na pevné půdě.

Naše situace je teď nepříjemná, neboť máme před sebou kus ohavné cest Koryto Kal-i-šejtánu jest zaříznuto dvanáct až patnáct metrů hluboko do ro né půdy Kevíru. Bychom se dostali od něho na rovinu, musíme táhnouti p dél vedlejší rýhy, jejíž dno jest všude zákeřné a hladké. Jako řada hlemýžd leze celý průvod vzhůru. Velbloudi se opatrně klátí, by nepadli. Nicmé jest slyšeti každou chvíli těžký, temný pád a podezřelý šramot, způsobe

rcké, odkudž sice prastarými, ale bídnými cestami ubírá se za rozmanitých příhod do pohádkové země básníků a růží, starobylé, dnes však pusté a odumírající Persie. Vylíčiv ji tak, jak ve skutečnosti dnes je, a seznámiv čtenáře s ubohými skutečně representanty dnešní její politické moci, ubírá se na další pout k nebezpečné solné poušti, kteráž počíná hned za branami perského hlavního města. Zvláštní útvary tohoto mrtvého území, solné pouště, líčí v celé řadě kapitol, v nichž střídá se vědec s příjemným vypravovatelem. Po mnohých dramaticky vzrušených dobrodružstvích dostal se takřka v pravý čas z pouště, kde v každém kroku téměř je život celé karavany byl ohrožen. Tím prozatím končí I. díl, slibující v pokračování hojně poutavého. Vypravování Hedinovo prostoupeno je množstvím vyobrazení, pořízených dle původních fotografií Hedinových, jakož i dle jeho kreseb, velmi zručně pořízených. Cestopis Hedinův doporučujeme co nejvřeleji českému čtenářstvu jako četbu skutečně vzácnou, zajímavou a vysoce poučnou.

ZPROPITNÉ. Napsal *Rudolf v. Ihering.* Přeložil Rudolf Augenthaler. Světové knihovny čís. 879. 52 str. 8⁰. Za - K —·20

Zpropitné jako mimořádná odměna za prokázanou službu nebo častěji jen za úslužnost mění se dávno v nešvar, na nějž kde kdo naříká. V zajímavém svém spisku Ihering nazývá je »mravem organisovaný druh žebroty«, nedůstojný a ponižující a přimlouvá se, aby zlořád tento ze společnosti byl odstraněn. Má tedy spisek bystře a jasně psaný účel praktický: agitaci proti přemrštěnému dávání zpropitného, kteréž stalo se skutečnou útrapou společenského života. Doporučujeme hojné rozšíření tohoto poučného dílka!

MAPY.

OTTŮV MALÝ ZEMĚPISNÝ ATLAS. Sestavil a zpracoval Dr. *St. Nikolau.* Obsahuje: 82 velkých map, 50 drobných map, 17 plánů měst. Celkem 97 listů, každý v rozměru 35×26½ cm. Úplný ve vkusné vazbě (lze si voliti podélný formát map [nesložené] nebo v půli složené na formát lex 8⁰) - - - K 22·40
Desky na Atlas vydány ve dvojí úpravě: *a)* v podélném formátu (mapy zůstanou nesloženy), *b)* v polovičním formátu (t. j. na mapy v půli přeložené, čímž kniha stává se sice menší, za to dvojité tloušťky.) Desky kterékoli úpravy po K 2·—. Celý Atlas také vyšel ve 24 sešitech po - - - - - - - - - - 80 hal.

Po tříleté práci předkládá se české veřejnosti **první ukončený zeměpisný atlas většího rozsahu,** jenž množstvím materiálu vyrovná se cizím velkým atlasům příručním. Až dosud totiž český intelligent, jenž zeměpisného atlasu jako příručky chtěl používati, byl odkázán na podobné pomůcky cizí, hlavně německé, kteréž zejména v místním názvosloví svou bezohlednou germanisací českému čtenáři nijak nemohou vyhověti. A přece nemůže býti dnes vzdělaného člověka, jenž by pomůcky takové, jakou je atlas, mohl postrádati. Nemůžeme čísti svého denního časopisu bez časté kontroly v mapách, natož knih zeměpisných a j., kde všude atlasu potřebujeme. I naše povolání častěji odkazuje nás na atlas, nepřihlížeje už ani k těm, kdož svým hlavním povoláním — jako na př. professoři, učitelé — bez této pomůcky naprosto nemohou se obejíti. A český obchod i průmysl — jak ten na dobré, správné mapě často závisí! Proto jen s potěšením lze uvítati toto pěkné dílo, kteréž vyznamenává se nejen hojností pěkných a spolehlivých map a plánů, ale což hlavního: veškery ty mapy obsahují správné české a slovanské názvosloví. Nelze také přehlédnouti, že celý Atlas zpracován je na základě dat nejnovějších, což zejména u zemí mimoevropských je vysoké důležitosti. Neboť sebe krásněji kreslená a kolorovaná mapa není pranic platna, nemůže-li se jí v současnosti prakticky používati. Záslužno také je, že Ottův Malý zeměpisný atlas řadou spe-

cielních map bedlivě přihlížel k zemím koruny české. Zpracování map je vel přehledné, spolehlivé, kartograficky správné; mimo to provedeny jsou veškery ma vkusně v barvách. Formát pro příruční atlas ustanoven velmi vhodně, takže lze di velmi pohodlně používati při jakékoli práci a ke kterékoli informaci. Doporučujem českému čtenářstvu tuto výbornou pomůcku, znamenitou pro sebevzdělání i sk tečný život.

DIVADLO A HUDBA.

BEGŮV SAMOKRES. Hra o třech dějstvích. Napsal *K. M. Čapek.* 68 str. 8° Za - K 1·—

Přední náš naturalista, belletrista zvučného jména, překvapil četné svoje čtenářstv dramatickou prací, která s úspěchem prošla scénou Národního divadla. Knižn vydání dramatu uvítají s plným zájmem nejen přátelé divadla, ale i široká česk obec čtenářská.

HABADA A JORDÁN. Školská komedie o třech jednáních. Napsal *Václav Štech.* 128 str. 8⁰. Za - K 1·50

Svojí školskou komedií podal Štech originelní obraz z učitelského života, pravdivý a věrný. Jistě tu autor nakreslil řadu typů z ovzduší, v němž po dlouhou dobu působil a které tedy dopodrobna zná, s úmyslem, přispěti k nápravě, kde toho třeba. Ačkoli Štechova hra jistě bude hojně scénicky reprodukována, lze ji jako četbu doporučiti všem, kdož v ovzduší učitelském buď sami žijí, nebo kteří sympaticky snahy učitelstva sledují.

OHNIVÁ ZEMĚ. Veselohra o třech jednáních. Napsal *Václav Štech.* Páté vydání. 130 str. 8⁰. Za - K 1·50

Již páté vydání jedné z nejlepších veseloher Štechových — příznačno pro trvalou oblibu díla, kteréž tak hojně provozuje se na českých jevištích.

OPORY SPOLEČNOSTI. (Samfundets stötter.) Hra o čtyřech dějstvích. Napsal *Henrik Ibsen.* Přeložil Jaroslav Kvapil. Světové knihovny čís. 876—878. 220 str. 8⁰. Za - K —·60.

Národní divadlo pěstujíc kult Ibsenův, podporováno je vydatně Světovou knihovnou, kteráž za laciný peníz publikuje slavná tato díla, jež vnikajíce tak v široký okruh čtenářstva, plní svůj výchovný úkol. Tak vyšla dosud ve Světové knihovně dramata: Divoká kachna, Nápadníci trůnu, Paní z námoří, Strašidla, Hedda Gablerova a nejnověji i Opory společnosti, v nichž Ibsen obrací se proti společenské lži celým svým dramatem. Díla Ibsenova, plná velkých myšlenek, hodí se k četbě každému vzdělanci, jenž nemá příležitosti poznati je ve scenické výpravě.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Rediguje V. J. Novotný. Roč. XV. č. 3. *Jan Malát: Ztichlý slavík.* Pro zpěv s průvodem klavíru. — Č. 4. *Karel Moor: Kolo* z operetty »Vlkodlak«. Pro klavír na dvě ruce. Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto přílohu měsíčně vycházející čtvrtletně pouze K 1·20 Jinak stojí každé číslo - K 1·—

Dvě nová zajímavá díla hudební — Malátova píseň, něžná i melodická a originelní ukázka z nové Moorovy operetty — zajisté že budou obě oživením a vítaným obohacením domácích i koncertních programů. Předcházející čísla: Č. 1. J. Holý: Polonéza. Pro klavír na dvě ruce K 1·—, č. 2. Emil Axman: Skizzy. Pro klavír na dvě ruce K 1·—.

Tiskem UNIE v Praze.

OBSAH.

Oprava omylů v 4. čísle Osvěty **t.** r. při tisku zaviněných. Ve článku »Kalouskovy prameny k dějinám selského stavu v Čechách«: Str. 249. (v poznámce): »slovníku« m. sborníku. — »poslední vůl*i*« m. poslední vůl*í*. — »takov*e*« m. takov*é*. Str. 251. »zvyšování *či* snižování« m. zvyšování *neb* snižování. — Ve článku »Ze života Dra Ignáce J. Hanuše«: Str. 272. až 273. dole v poznámkách: »Geschichte der *Ph*ilosophie . . . *Ph*ilosofenschulen« m. (*věrně* dle pravopisu Hanušova): Geschichte der *F*ilosofie . . . *F*ilosofenschulen.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 6.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze, knihkupce české university. **Památky starého umění v Čechách.** Dle akvarelů Václava Jansy. Sešit 1. Ochoz býv. dominikánského kláštera v Českých Budějovicích. Kamenná kašna v Kutné Hoře. Kathedrální kostel sv. Ducha v Hradci Králové. S textem ku každému obrazu. 2 K. — G. Preissové Spisy sebrané. IV. **Podvečerní selanky.** II. K 2.80 h. — Al. Jiráska Sebrané spisy. XXXVII. **Z mých pamětí.** Poslední kapitoly k Nové kronice »U nás.« I. K 4.60. — Ruská knihovna LVI. Spisy Antona Pavloviče Čechova. Překlad rediguje Pavel Papáček. Svazek 1. **Povídky z venkova.** K 3.20. — K. M. Čapek. **Begův samokres.** Hra o třech dějstvích. K 1.—. Sebrané spisy Frant. Heritesa. VIII. **Maloměstské povídky.** III. K 3.80. — Z našich a cizích vlastí. 9.—12. sešit. Sven Hedin. **Po souši do Indie.** Po 60 h. — Světová knihovna. Č. 872—4. M. J. Lermontov. **Hrdina naší doby.** Převedl, úvodem a poznámkami opatřil Čestmír Stehlík. 60 h. Č 875. A. de Lamartine. **Harmonie.** (Harmonies poétiques et religieuses.) Přeložil Václav Durych. S úvodem a poznámkami 20 h. Č. 876—8. Henrik Ibsen. **Opory společnosti.** (Samfundeto stötter.) Hra o čtyrech dějstvích. Přeložil Jaroslav Kvapil. 60 h. Č. 879. Rudolf v. Ihering. **Zpropitné.** Přeložil Rudolf Augenthaler. 20 h. Č. 880—1. Mathieu de Noailles. **Žasnoucí tvář.** Z frančtiny přeložily O. Fischerová a L. Kottnerová. 40 h. Č. 782—3. Jonathan Swift. **Guliverovy cesty.** III. Přeložil Zdeněk Franta. 40 h. Č. 887—9. Anatole France. **Komická historie.** Přeložil F. V. Krejčí. 60 h. — Č. 890—1. Ivan Cankar. **Dům Marie Pomocné.** Přeložila Růžena Nosková. 40 h. — Lidové rozpravy lékařské. Č. 101. **Mor.** (Černá smrt). Dějiny, podstata a ráz nemoci této, jakož i obranná opatření. Napsal Dr. Karel Bulíř. Sbornik světové poesie. Adam Mickiewicz. **Gražina a jiné básně.** Přeložil Fr. Kvapil. Č. 102. **Maso.** Napsal Dr. T. Kostelecký. 40 h.

Nákladem Matice srbské v Novém Sadu. Knige Matice srpske. Broj 43. **Kornelije Tacit,** rimski velikan filosof-istorik i njegovi pogledi na svet. Za pouku navlastito u oblasti praktične politike napisao Dr. Gjorgje Dera.

Nakladatelé Bursík a Kohout v Praze, knihkupci české university a České Akademie. Prof. dr. Filip Počta. **Stručný přehled geologie Čech.** S 2 mapkami a 22 profily.

Nákladem Josefa Pelcla v Praze. **Illusionisté.** Povídky a krátká prosa. Napsal Fr. Kohl.-Hermann Bahr. **Vídeň.** S úvodním slovem spisovatelovým a s jeho svolením přeložil O. Klein. K 1.50. — Maria Baciocchi del Turco. **Rozjímání.** Přeložila Marie Kalašová. 70 h.

Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze. **Almanach České Akademie.** Ročník XXI. — Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná za III. třídu České Akademie. Č. 19. **Lysistrate.** Komoedie Aristofanova. Přeložil August Krejčí, professor c. k. gymnasia v Žitné ulici v Praze. — Rozpravy České Akademie. Č. 40. **Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých.** Napsal Václav Novotný. S mapkou Č. 42. **O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608—1610** a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova. Napsal Dr. Julius Glücklich. — Třída III., č. 33. **Slovanská deklinace jmenná.** Napsal Oldřich Hujer. — Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Skupina II. Č. 14. **Korrespodence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského.** Vydal František Bílý. II. Sešit 2. — Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských, vydávaný I. a III. třídou České Akademie. Č. 2. **Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze.** Zprávu o nich podává J. V. Šimák. — **Sborník filologický.** Vydává III. třída České Akademie. Ročník I. — **Věstník** České Akademie. Rediguje Dr. Karel Vrba. Ročník XX. Č. 1.—3.

Nákladem časopisu »Smetana« v Praze. Hudební knihovna časopisu »Smetana«. III. Vladimír Helfert. **Smetanismus a Wagnerianismus.** (K. Stecker o O. Hostinském.) 60 h.

Nakladatel Jan Laichter v Praze. Laichterova sbírka krásného písemnictví. XII. Elizabeth Barret Browningová. **Aurora Leigh.** Z angličtiny přeložil Frant. Balej. K 4.20. Otázky a názory. XXXI. Emile de Lovelcy. **Přepych.** Právo a mravouka v národním hospodářství. Dle 2. vydání přeložil Dr. Otakar Kunstovný. — Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XXXVII. Václav Novotný. **České dějiny.** Seš. 6.—8. Po 48 h.

Nákladem družstva »Čechoslovan« v Kijevě, Annenkovská, 28. **Čechoslovan.** Časopis Čechů v ruské říši, mající za účel všestranné povznesení Čechů na Rusi. Vydavatel a redaktor V. Švihovský. Předplatné pro země Rakouska na rok K 13.—

Nakladatelství Dra Ant. Hajna v Praze. Hajnova knihovna děl domácích i cizích. Svazek V. Nikolaj Ivanovič Pirogov. **Otázky života.** (Denník starého lékaře.) S podobiznou autorovou a doslovem MUDra Jana Semeráda. Přeložil Václav Veit. Část II. 3 K. — **Volební řád do říšské rady.** (Z r. 1907.)

(Pokračování viz na str. 3.)

R. 1911. ČÍS. 6.

VLČKOVA

OSVĚTA

Dr. Karel Mattuš pětasedmdesátníkem.

Úvahy a vzpomínky

Dra **Albína Bráfa**.

V tomto měsíci bude Dr. Karel Mattuš pětasedmdesátníkem. Těm, kteří patří k bližším přátelům a soudruhům jeho, takřka ani na mysl jíti nechce, že by nesl již tak značné břímě let. Jak také věřit, když vídají, kterak on bez zjevných známek únavy, s klidnou a mírnou určitostí svou řídí největší z domácích ústavů bankovních a při tom pilně dojíždí do Vídně k seděním panské sněmovny i k poradám jejích komisí, takže není mezi českými členy jejími nad něho horlivějšího. S napiatou účastí zasedá v rozličných sborech Národohospodářského ústavu, v kuratoriu velké nadace Hlávkovy, v ředitelství Svatoboru i v jiných výborech. A při všem tom neujde jeho tiché pozorovatelské mysli nic důležitého z kulturních jevů českého života, nerad zmešká nějaký nový český kus neb operu, náleží k nejpilnějším navštěvovatelům hudebních produkcí Českého spolku pro hudbu komorní a České Filharmonie. I jako správce banky zůstává stále pamětliv českého umění při výzdobě paláce bankovního. Na nejednom místě činně zasáhne, aniž kdo tuší. Ještě onehdy při jubilejním bazaru Ženského výrobního spolku českého veřejně mu děkovala mluvčí spolku za platné služby, které v oboru finančních opatření prokázal spolku při stavbě veliké jeho budovy školní.

Chováme důvodnou naději, že se v celém tomto utěšeném stavu ještě dlouho nic nezmění, zvláště když pozorujeme, jak dávno navyklý, pravidelný a prostý způsob Mattušova střídmého života chrání jeho zdraví před úhonami, ano dopouští mu, že si ani dost značnou nepohodou nedává mařiti své obvyklé vycházky. Celkem: starý pán, to se zakřídovat nedá, ale žádný stařec. Ani

ještě tělem, což pak teprve duchem. Pravý vzor pro Horacovo: Aequam memento rebus in arduis servare mentem. S touto vlastností konal on, jasný pozorovatel a bystrý duch, po dlouhá léta nejcennější služby české politice. A bude v novějších politických dějinách českých málo mužů, v jejichž politickém životě by se dalo prokázati i v dlouhém průběhu času tak málo proměn ve snahách a názorech, jako u něho.

Nemíním však pouštěti se do podrobných dokladů této věty, která vyjadřuje jednu z podstatných stránek historické postavy Mattušovy. Pokusilť jsem se již před pěti léty, a právě také ve sloupcích »Osvěty«, vystihnouti specifický ráz politika Mattuše. I nemohl bych než opakovati nebo jinými slovy pověděti, co jsem tehdy uvedl. Ještě dnes tvrdím, že Dr. Mattuš není jako činitel našich politických dějin národních od časů nové ústavnosti náležitě oceněn. Bylť u něho dokonce ten zajímavý úkaz, že odhad jeho schopností a působení u zástupců jiných národů, u cizích stran, byl dokonalejší a uznalejší, nežli většinou u domácích. Leč i to se vůčihledě napravuje a možno říci, že věhlas Mattušův v českém světě politickém tou měrou rostl a roste, jakou projevy a skutky jeho pozbývají zevního nátěru strany, ač jsou napořád v jejím duchu. Jeť Mattuš asi nejrázovitějším představitelem toho ryze českého typu politických výměnkářů, který si národ náš v památném převratu let 1889—1891 jako pravou zvláštnost svou popřál. Všude jinde v Rakousku, když mizí strana, mizí její váha. Jen u té české skupiny bývalých poslanců, která se úže kupila okolo Riegra, bylo jinak. Národ je jednoho dne s míst své důvěry odstranil. Náhle, bez velkých okolků, ne právě uctivě. A ejhle, čím déle trvá jejich odstranění s míst odpovědných, s tím větším zájmem, i v politice, naslouchá národ jejich slovům, byť se i zastupovati dával jinými. O Mattušovi to platí především.

Na vrub této zvláštní váhy jeho hlasu v celém českém mínění veřejném padá také mocný dojem, který měly opětované přímluvy jeho za dohodu českých stran o jednotný postup na půdě parlamentu. Ještě přítomný ročník »Osvěty« byl zahájen takovým projevem Mattušovým, který vzbudil mocný ohlas v časopisectvu všech českých stran t. ř. občanských. A ze všech možných úvah jubilejních ve chvíli, když Dr. Karel Mattuš dosahuje věkem tří čtvrtin století, není žádná případnější než otázka dohody, kteréž platily nejčetnější a jaksi neipovznešenější jeho projevy v posledních letech.

I jiní mužové v posledním čase veřejně se přimlouvali za bližší semknutí českých stran, za taktické splynutí pro jednotnější postup v určitých záležitostech, za jednotné společné akce. Leč váha Mattušových projevů spočívala v tom, že nebyl v nich a nedal se předpokládati nějaký zřetel na zájem strany, kdežto přímluvy jiných vždy na veřejnost působily dojmem, že byly učiněny s cimbuří strany. Tím nemá být ani popřena ani zmenšena zásluha těch, kteří pomáhali náladu připravovat a připravené vy-

užitkovali k prvnímu pokusu tužšího sjednocení českých stran občanských, jehož jsme na říšské radě v posledních měsících byli radostnými svědky.

Proč právě Mattušovým osvědčením pro dohodu stran nejméně mohl býti podkládán a také nikým podkládán nebyl nějaký spoluzřetel nebo řekněme třeba: vedlejší zřetel na vlastní stranu, nebudu na tomto místě a při dnešní příležitosti rozbírati. Vysvětlení vězí asi mnohem více v osudech strany, k jejímž předákům Mattuš vždy náležel, než v jejím programu, ač tomuto od prvopočátku myšlenka koncentrační byla základním, osnovným heslem. Sjednotiti všecky české poslance v taktickou jednotu jediného klubu mohlo jen tehdy míti zdar, když programové zásady, které v kritické chvíli mohou odůvodniti prohlášení jisté záležitosti za otázku klubovní, obmezily se na nejnutnější. To byl pro tehdejšek národnostní program český, s hlediště formálního provádění prostě jako požadavek národní rovnoprávnosti vyjádřený, a zásada státního práva t. ř. historického. Ve všem jiném poskytoval klubovní řád členům volnost názoru i hlasování, nepřipouštěl tedy kromě těch osnovných bodů vztýčení »otázky klubovní«, jež sice dle obecných parlamentních pravidel také neváže nikoho ke hlasování pro usnesení klubovní, leč nedovoluje pak ani mluviti neb dokonce již hlasovati proti.

Tak bylo možno, že ve společném klubu sněmovním zasedali a jednali i zástupci krajního konservatismu i radikální liberálové. A přese všecko, co potom kritika, cizími vzory nadšená, tomu uspořádání vytýkala, vězela v tak založené jednotnosti klubovní veliká moudrost. Neboť společenství, za vážný statek pro národ uznávané, tlumilo a konejšilo nálady k radikálním vybočením na obou krajních křídlech. Padaly do českých hlav i srdcí ovšem kvasy cizí — především a více, než bylo kdy přiznáno a jest chuti přiznati, německé, hlavně vídeňské — ale staré organisační základy klubovní to s dostatek vysvětlují, proč na př. nikdy nebyly t. ř. svobodomyslné živly soustředěny jen ve straně, jež se tak nazývala, nýbrž i počtem větším ve svazu staročeském, zrovna tak, jako při roztržce nastalé pro passivitu české politiky naproti vídeňskému parlamentu, nejhouževnatěji až do smrti kázanou Palackým, nebyli přívrženci činného odporu jen v odštěpeném sdružení, nýbrž napořád také v původním klubu. Rozdíl spočíval vlasně pouze v tom, že jedni odpírali podrobiti se závazku kázně, druzí nikoliv. Sám Mattuš, vychováním doby své a z vlastního přemítání politik směru liberálního a spolu odpůrce trpného odporu, držel se společenství klubovního, neporušil kázně a jen když přes to J. Skrejšovský — pozdější tuhý potírač a všeliké kázně prostý podlamovatel trpného odporu — neustal proti němu štváti, v duchu ušlechtilé kázně ustoupil na čas s dějiště.

Tak tedy už svou celou minulostí byl Mattuš povolaným hlasatelem jednotného postupu českého poselstva ve Vídni, arciť i v Praze a Brně. Byl k tomu legitimován útvary klubovními, jimž sám náležel a které spolu tvořil, zásadami, jež hlásal a které

také vlastním skutkem vzorně plnil. Ovšem muži takové bystrosti ducha a takové zkušenosti, byť želel zmaření někdejší jednotné taktické formace českého poslanectva a bujného štěpení, jež během dvou desítiletí nastalo, nenapadlo nyní přimlouvati se za návrat k jednoduchému útvaru původnímu. Dvě věci jsou tomu jistě na závadu.

Nejprve veliká váha, kterou nabylo v českém životě vůbec, nejen v politickém, i v oborech, kde je pro ně nejméně důvodů, třídění lidí dle světového názoru. Bylo by lákavým exkursem ukázati, jak právě zde u nás více než kdy jindy vládne veliká povrchnost a právě proto obecná nesnášelivost — ale to si ponechám na jinou příležitost.

Druhou závadou je břitké třídění stavovské, den ode dne ostřejší, stále povážlivější překážka smyslu pro zájmy obecné a pro povinnosti z nich vyplývající.

K oběma dotčeným závadám, které jsou rázu mezinárodního, přistupují ovšem některé ryze české, především rozdílnosti hledisk v názorech o aktuálnosti státoprávních požadavků, v konkretních formulích jazykové rovnoprávnosti i v míře ostrosti poslanecké taktiky.

Rozdílnost stran tedy u nás již odkliditi, odčiniti, smazati se nedá. Vždyť síla třídění jest tak značna, že selhaly všecky pokusy obnoviti do jisté, byť skrovné míry útvar v zásadě a základu koncentrační, jakým byla t. ř. strana staročeská a tím spolu uchovati nejpřirozenější pojítko různých stran ostatních, kdykoliv a kdekoliv by šlo o taktická semknutí ať přechodná ať trvalá. Cíl snah dohodovacích jest tedy vymezen samou historií české politiky za minulých dvacet let. Nerušíc samobytnost trvajících již stran a neosobíc si rozhodovati, které z nich jsou odůvodněny a oprávněny a které nikoliv, měla dohoda prostě zabezpečiti společná pojítka a společné podřízení jednotné taktice i opravdové kázni, kdekoli jde o obecné důležitosti národní, o váhu a vážnost českého zastoupení parlamentního. Nic více se od ní nežádalo.

S tímto zřetelem proplétal se během posledních let, když postupná demokratisace voleb nevedla, jak se čekalo, k povznesení úrovně zvolených, nýbrž provázena byla zřejmým opakem, ještě druhý, aby totiž sjednocení zamezilo příkrosti volebních zápasův a usnadnilo lepší výběr kandidátů.

Když ale náhle došlo na rozpuštění poslanecké sněmovny a vláda je odůvodnila prohlášením, které nesvědčilo o státnickém duchu a velkých obzorech, tu blýskla do vzrušeného veřejného mínění českého najednou myšlenka »voleb deklarantských«.

V pojmu voleb deklarantských — jak se v Čechách prováděly na konci let šedesátých a ještě na počátku sedmdesátých minulého století, když vyznavači státoprávní deklarace české z r. 1868 bývali mandátů sněmovních zbavováni, ježto odpírali do sněmu vstoupiti nebo provésti ve sněmu volbu do rady říšské — nespočíval pouhý požadavek dohody stran, nýbrž demonstrační, tedy jak možno jednomyslné volby dosavadních poslanců na

týchže místech. Samozřejmě byly tu vyloučeny všeliké protikandidatury z tábora národního. Nebylo také opravdu po delší dobu jiných protikandidatur než německých v Praze a některých městech, jež měla tehdy ještě částečný ráz německý. I t. ř. vládní kandidáti, pokud se objevovali ve volebních obvodech venkovských, bývali zpravidla Němci.

Heslo deklarantských voleb bylo by tedy znamenalo v nynějším případě úplný status quo co do stran, volebních okresův i osob. Bylo by sice znamenalo ohromné zjednodušení voleb, také však úplné vyloučení všeho lepšího výběru osob, i tam, kde k němu bylo naléhavé příčiny. Samo o sobě by nebylo ještě zabezpečilo potomní jednotný postup zvolených, dokud by o něm nebylo výslovné úmluvy příslušných stran.

Při hesle deklarantských voleb rozezvučely se vlastně jen struny upomínek v srdcích starších lidí, kteří tu dobu prodělali. Mezi nynějšími stranami mohlo býti vítáno jen těm, kterým pouhé zachování status quo bylo vrcholem nadějí. Leč nové ještě volební právo nejedné straně teprv dalo podklad vzniku a poskytuje naděje rozmachu, takže obecné ustálení na dosavadním stavu ukládalo by jim nemalé sebezapření. V té chvíli však, kde jednotlivé strany se nespokojily se stavem dosavadním, kde naopak jedněm mělo býti přisouzeno mandátů více na újmu državy jiných, jiným pak ne-li méně, aspoň ne tolik, co pokládaly za přiměřeno své číselné síle, ano, kde zároveň jedny strany zasedly na soud o žádoucnosti neb nežádoucnosti jiných v politickém koncertu národa, bylo samozřejmo, že protikandidatury jsou nevyhnutelny a nemohou býti pod záminkou prospěchu národního nikomu vyčítány, že se však stává také nemožnou garancie určitého počtu mandátů za cenu dokonalejšího výběru osob, jenž by pak mohl býti postaven pod jistou společnou kontrolu.

Jak soudí o nastalých ujednáních zastance dohody národních stran českých, jemuž platí přítomná jubilejní vzpomínka, určitě bych na tu chvíli pověděti nemohl. Po mém soudě jest dohoda pro městské obvody úplně oddělená od voleb pro venkovské, z části zajímavým obeplutím jistých úskalí, na něž by pokus volební dohody jednotné byl narazil, z části čiperně vymyšlený prostředek ve prospěch určitých stran. Při tom otázky výběru osob nutně musily býti pošinuty do druhé řady. Ač dohoda není všestranná, získala si přece za pomoci jedné části tisku jisté suggestivné představy a působivého hesla.

Tolik lze, tuším, říci právem: Naděje české, že se v nové sněmovně poslanecké potkáme s jednotným, ukázněným šikem poselstva českého — pokud jde aspoň o t. zv. strany občanské — nepřipínají se za daných poměrů bezpečně již k prvému ději obnovy parlamentu, totiž k volbám, nýbrž teprve k tomu, co nastane po volbách. A to je za všech poměrů hlavní věc.

Nikterak nevyplývá z voleb, prováděných zápasem kandidátů různých stran, nemožnost sjednocení taktického po volbách na půdě parlamentu, když nevyhrají všude kandidáti sdružených

stran. I tu poskytuje bývalý státoprávní klub na sněmu zajímavý vzor. Ústřední sbor důvěrníků doporoučel sice důvěrnickým sborům jednotlivých volebních okresů kandidáty, leč jen tehdy, když sami předem kandidáta nenavrhli, a bylo pravidlem, že sbor důvěrníků neodpíral přijetí jeho na kandidátní listinu, ať byl jinak barvy jakékoliv, jen když byl Čechem a ve známých základních heslech — národním a státoprávním — nade všecku pochybu se prohlásil. Pamatuji se, k jakému vzrušení došlo v ústředním sboru důvěrnickém jednou v letech osmdesátých, když místní důvěrníci jednoho volebního okresu se prohlásili většinou jediného hlasu pro kandidáta, proti němuž panovala u valné části sboru důvěrnického důvodná nechuť. Šlo o Dra Jana Vašatého. Ale i lidé, kteří ho osobně nenáviděli, dovozovali přece, že jest to věc zásadní, samozřejmá podle platných pravidel i zvyklostí, že za těch okolností na kandidátní listinu postaven býti musí.

Do podobných situací strany, v nynější dohodě súčastněné, asi nepřijdou. Za to může snadno nastat obdoba jiného případu, jenž byl za někdejšího státoprávního klubu dosti hojný. Byl to případ, že prošel při volbě jiný kandidát než ten, jehož po presentaci místními důvěrníky navrhl ústřední důvěrnický sbor. Tu platilo pravidlo, že takový kandidát, proti kandidátní listině sboru důvěrnického zvolený, musí býti přijat do společného klubu, jakmile se do něho přihlásí prohlášením, které obsahovalo zmíněné dva požadavky. Takovým způsobem dostali se svého času do klubu i Dr. Herold a Dr. Engel.

Obdoba pro přítomnost je na snadě. Búdou-li zvoleni jací občanští kandidáti proti officiálním návrhům dohodnutých stran, a kolik jich bude, neví asi tou chvílí bezpečně nikdo. Avšak již dnes může býti zásadou pevně přijatou, že do nové jednotné formace českých stran ve sněmovně poslanecké bude pojat každý zvolený Čech, přihlásí-li se do ní sám nebo ve skupině s jinými, a přijme-li její podmínky. Za daných poměrů musí toto zabezpečení býti pokládáno s obecného národního hlediště za cennější než volební dohody. A zachovati pro ně dobrou náladu přes kyselosti zápasu volebního, které nám ušetřeny nebudou, je vážnou národní potřebou, povznešenou nad subjektivné hodnoty všech stran —

Maně jsem ze vzpomínek a úvah, jež vyvolávají pětasedmdesáté narozeniny Mattušovy, zapadl do rozjímání o novější české volební dohodě, a o tom, co nad ni bude důležitější. Bude mi snad prominuto toto malé vyšinutí z kolejí. Mattušovy veřejné projevy v posledních letech tak nalehavě se obíraly právě otázkou dohody, zjednodušení volebního postupu na prospěch lepšího výběru osob a především účinného taktického sjednocení na půdě vídeňské, v bohatém obsahu jeho působení veřejného zaujímají snahy o tuto věc tolik místa, že není možno v nynější chvíli zavaditi o jeho významnou, silnou politickou osobnost, aniž by se nám na mysl nepostavil celý ten vážný a veliký problém, nyní tak akutní. —

Nejenom nám, užšímu kruhu dávných přátel a soudruhů, kteří k němu lneme se zvláštní úctou i láskou, celému národu přeji, aby mu Mattuš při své dosavadní svěžesti ducha ještě dlouho byl zachován. A jemu přeji mimo jiné hlavně, aby se toho dočkal, až české poselstvo ve Vídni, složené z mužů nejschopnějších, v jednotném šiku, pod moudrým vedením, zjedná si té platnosti, která je přiměřena početnosti a hmotné i kulturní váze našeho národa v Rakousku.

Moderní galerie král. Českého.

Glossy

Dra. **F. X. Harlasa.**

I.

Z nejnovějších českých ústavů kulturních je tato galerie naší veřejnosti nejméně známá. Snad ví o ní jen studující mládež a zajímá se o ni malý hlouček těch, kteří milují umění. Nejméně pak ji navštěvují Pražané, a to pro její odlehlost v Král. Oboře, tam stranou u silnice, kde mezi špalírem křovin se otevírá bílý vchod do bývalého pavillonu »českého umění« z r. 1891. V nepohodách pražské zimy a horších ještě pražského jara nerado váží obecenstvo dalekou cestu za požitkem, jemuž se nedostává dráždivosti.

Za našich časů křiklavých reklam, břeskných fanfár, bonvivantství a varietních sensací nestačí říci obecenstvu suše a krátce: Moderní galerie království Českého je znova uspořádána, rozšířená a volně přístupná. Není tu nic, co by vábilo, co by slibovalo pochoutku pikantní příchuti a nadobvyklé vzrušení nervů, to jest vzrušení zvědavosti, která vyžaduje dávky již důkladně kořeněné, aby blaseovaného a při tom unaveného obyvatele velkého města — a Praha již je velkým městem každým směrem, i co do blaseovanosti obyvatelstva — vytáhla z nížin myšlenkových, do nichž zabředl v lomozu honby za chlebem.

V ryčné štvanici, schvacující všecky vrstvy, s »intelligencí« v čele, a ženoucí je za kořistí, za kutálejícím se bochníkem, zaniká jemný zvuk této »komorní hudby«. Není dosti vycvičených pozorovatelův a ubývá také posluchačů tam, kde se podává prosté umění, prosté již proto, že se nevtírá, že neohlušuje a nerozdírá smysly, kterým chce lahoditi, jež při tom však zavazuje k duševní činnosti stupňované. Po americku střižen je nyní život ve velkých městech, americký vkus ovládá také již u nás uměleckou produkci, aspoň tu, která je vypočítána na hromadnou spotřebu. Stačí snad poukaz na zvarietování divadelnictví, na velké zalíbení v operettě a v podnicích kabaretních, na příval diváků do cirků,

k zápasům athletů, k dostihům všeho druhu, k provozování nových her (kopaná, rugby). Jen boxing, býčí a kohoutí zápasy ještě nejsou na našem programu, ale nepochybně také jich se nám dostane! V literatuře »detektivky«, »indiánské romány« a konečně »naturalism« posledního času, z poloviny pornografní, pak časopisectvo se svými rubrikami krvavými — a konečně odlesk všeho toho ve výtvarnictví i v hudbě.

Ta u nás, v národě muzikantském, vrcholí pro velkou část obecenstva v operettě uboze lascivní, a v amerických monstrekapellách. V malířství »působí« jen obrovské obrazy starší faktury, nejnověji však kabaretní a varietní genre se svými tanečnicemi závojovými, bajaderami španělskými, maďarskými, které také sochařům jsou nejvítanějšími modely, a pak v krajinářství příkře zbarvené efekty sluneční (červené borovice, sírově kvetoucí řepkové lány), květinové motivy, ale barbarsky primitivně čili dekorativně sestylisované a svrchovaně tvrdé v barvě, a konečně vše, co dle možnosti nápadně se liší od veškeré malířské kultury naší doby, to jest od všeho, co u nás zvolna a přirozeně na poli malířství uzrálo.

Že sochaři čeští nejnověji jen za cizími vzory v naprosté k nim oddanosti se pachtí, že pak také česká realistní škola v námětech jen za modním symbolismem vycházela nebo do tahitského primitivismu zabřídala, toho každý pamatuje dosti příkladů. Nehoráznosti tu i tam, někdy praetextem umění jakž takž drapované, jindy zcela americky naivně čili drze jen na ohromení obecenstva do veřejnosti vržené, nabízely se českému publiku za uměleckou strávu. A vše, co zachovávalo svou přirozenou linii, co se neslo výše ze sféry nejhutnější aktuality za cíly radostně jasnými, co chtělo povznášet a potěšovat, co znělo harmoniemi věčnými, hlukem materielního života neporušenými, to bylo odsunováno, pomíjeno a pohaněno.

U nás vyhrotil se antagonism modního umění, aktuellního a nejnovějšího zvláště bodavě, jako vůbec otázky umělecké, vědecké, ano i hospodářské u nás nebývají pravidlem řešeny věcně a formou společensky uhlazenou, nýbrž podle vzorů politických »bojův« a zcela po americku způsobem rváčským. Křik, nadávky, invektivy, podezřívání, rány často jen proto nikoli fysické, poněvadž se nedostává největším křiklounům odvahy k napadení soupeře, boykot stran, skupin, spolků, polemiky nekonečně dlouhé a rovněž tak nechutné . . . A to vše při dobrém vědomí vlastní nedostatečnosti, vědomí vlastní lži a vlastní ubohosti otravuje ovzduší veřejného života. Nikde snad není spolkářský regim tak bornovaný, jako u nás, nikde snad neškorpili se umělci a ti nejbodřejší z nich, výtvarníci, tak žalostným způsobem jako u nás. Také nikde nebujelo býlí stranické kritiky tak utěšeně, jako u nás, a nikde obecenstvo nebylo kritikou tolik terrorisováno — a balamuceno.

U nás však k těmto dobovým chorobám a nedostatkům, z nichž některé ovšem již dříve se staly endemickými po celé

Evropě, přistupoval po léta již speciellně český bolák na těle národního umění — měli jsme tu německé umění, a jeho veliký, oficielní vliv. Nejen staré a nové, nejen tradice a moda, nejen internacionalism a nacionalism šermovaly zbraněmi tupými či ostrými, uštědřujíce mnohý sek určený protivníku přímo českému výtvarnictví. Ještě tu byli Němci a ještě tu bylo německé umění, v Čechách od Führichových časů, po vystěhování Gabriela Maxe a po smrti sochaře Maxe z Wachsteinů pravé nedochůdče. Pražská akademie byla v jádru německá až do příchodu Brožíka, Mařáka, Hynaise a Ženíška, německá romantika ještě u Mařáka plně se vybíjela, Lhota, Sequens vedli své »školy« zcela po stopách německého nazarenismu a ohnivé duše, umělci Bohem nadaní jako Marold na těchto »školách« v područí jsouce držáni, marně se domáhali více vzduchu a světla.

Sotva však povolil tlak ztrnulého úřadně uznávaného umění, sotva Chittussi, Pirner, Úprka a jiní ukázali na cesty volné, sotva Schwaiger, Ottenfeld, Bukovac nastoupili na akademii jako učitelé nepředpojatí, liberální, sotva se nám »otevřelo okno do ciziny«, také již nastal převrat v opak dřívější vázanosti, to jest v nevázanost. Zemřel Tyrš, jenž byl sprostředkovatelem mezi českým uměním a českým obecenstvem a toto odkázáno bylo na zpravodaje z uměleckých rubrik denního tisku, a z těch mnohý zase zcela přirozeně vítal četné nové proudy a mody a byl ozvěnou četných a různících se hlasů kritických i nekritických.

Otevřeno bylo Národní divadlo a jeho umělecká výzdoba shrnovala v sobě vše, co poskytovalo v sobě české umění, a to vše nejlepší — ale proud zvenčí doléhající byl silnějši nežli byli Aleš. Fr. Ženíšek, Tulka, a otevřeným oknem z ciziny k nám jen fičelo, nikoliv osvěžujícím vánkem vanulo. Bezradní a bez uměleckých tradic, nepochopivše české umění lidové (teprve 1895 počínáme je poznávat) oddáváme se hře náhody, a s kým nás seznamuje cizina, ba mnohdy ten onen český umělec, toho stavíme na vysokou podezdívku veřejného obdivu. Jiné vlivy, literární, filosofické, národohospodářské počínají působiti ne na české umění, ale především na umělce, a ti nyní chápou se otěží a chtějí řídit osudy českého malířství, sochařství a na konec též architektury. Kde pracoval A. Wiehl na zformování české renaisance pro účely dneška, tam zasahuje vídeňská moderna českými svými odchovanci, a kde aspoň v počátcích klíčilo »české umění 19. století«, tam zadupává se osení ve jménu »moderního umění«. Spolky umělců vznikají, výtvarný odbor Umělecké Besedy se rozpadává, Jednota se zakládá a již tu roste Manes. A je tu Kunstverein für Böhmen s četou německých malířů, sochařův a stavitelů, kteří se přihlašují k podílu v titulu »českých umělců« — rozumí se deutschbömischer Künstler.

A v té situaci vzniká moderní galerie král. Českého.

Vznikla v době nejneklidnějšího rozruchu v českém výtvarnictví a počínajícího německého s ní soupeření. Byla prvotně určena českému umění a musila se rozděliti podle národnostního

klíče, jak se u nás říká. Byla založena listem císaře a krále Františka Josefa I. ze dne 13. dubna 1901 — a slaví tedy jubileum svého prvního decennia — a nejvyšší listinou nadační ze dne 6. srpna 1902. Má poskytovati výtvarným umělcům *obou* národův obývajících království České příležitost, aby mohutné schopnosti své rozvinovali v klidném zápase na prospěch a rozkvět umění domácího. K tomu cíli věnoval panovník nadační jistinu dvou millionů korun, a tento královský dar byl toho především příčinou, že se na ráz v Čechách shledalo »německé umění«, a že pro ně hlavně vepsány do statutu ustanovení, že galerie určena je pro soudobé umělecké výtvory *umělců*, kteří v království Českém *buď* se narodili, *nebo sem jsou příslušni*, *nebo zde po delší čas se tu zdržovali (!)*.

Moderní galerie království Českého zrodila se tedy za konstellace nepříznivé, a není divu, obráží-li se v jejích posavadních osudech i v jejím obsahu všecka rozháranost uměleckých poměrů českých na sklonu 19. století a všechen nedostatek kritické rozvážnosti z počátku 20. století. Bohaté obdarování českého umění zprvu hned rozchváceno, aby se u nás vypěstovalo tak řečené německé umění v Čechách, o němž potud v pravdě nebylo potuchy. Pak ale v zápětí se ukázalo, že i český podíl neposlouží všemu »českému umění« modernímu, ale že jím disponováno s úplně jasným úmyslem, přispěti hlavně členům onoho sdružení uměleckého, které u nás zastupovalo jakési officielní umění, a zároveň přímo boykotovalo nejen akademii a umělce tam působící, ale vůbec starší umělce české, až na mistra Alše, jenž jediný kdysi býval členem všech uměleckých spolků našich, Besedy, Jednoty a Manesa.

Není třeba, leč navštíviti moderní galerii a projíti sály jejími, aby každý pozorovatel, i jen z daleka naším uměleckým životem se zabývající, seznal, že je to vlastně a v podstatě sbírka obrazů členů Manesa. Těch je zde většina ohromná, a mnozí malíři ze skupiny Manesa jsou tu zastoupeni několika obrazy. někteří takřka několika, sujetem i provedením skorem totožnými obrazy. Nehledě k těmto obrazům, k jejich umělecké kvalitě, nehledě k jménům malířů a k významu jejich, shledá nestranný a do uměleckých poměrů málo zasvěcený laik, že tu sbíráno čili zakupováno pro galerii vlastně jen se stanoviska udílení podpor, nikoli však s hlediska galerie, jež vyžaduje, aby zde zastoupeno bylo malířství i sochařství české počínajíc dobou Jos. Manesa, nebo třeba i počátkem 19. století, aby tedy tu byli zastoupeni také umělci, kteří působili před založením Manesa a mimo Manes. Uvidíme při procházce moderní galerií, že obraz vývoje českého výtvarnictví dosavad tu nedokreslen nebo vlastně zkreslen, a uvidíme, že tomu tak je také v »německém« oddělení, že také tam se kupovalo hlavně z jistých skupin a kroužků

Německé oddělení z pochopitelných příčin nás však nezajímá tou měrou jako utváření českého oddělení, a nedostatky i mezery galerie, ač jinak i cizímu návštěvníku nápadné, jak toho

klassickým svědkem byl zesnulý prof. Rich. Muther, dotýkají se nás hlavně dotud, dokud jimi české umění trpí ve své representaci. Tu pak lze vytknouti mnohý detail, který po uplynutí prvního desetiletí ostře vystupuje, kdyžtě galerie ze svého prozatímného stadia pomalu dospívá k definitivě, která počíná zbudováním vlastního paláce. Ale galerie jako sbírka obrazův a plastik, grafických listů, medaillí a plaket, plánův a nákresů architektonických vlastně by měla ucelená a v podstatě již vyvinutá se přistěhovati do budoucího domu svého, měla by dnes po deseti letech již svou fysiognomií poukazovati na úkoly, kterým hodlá dostáti. Nedávno byla znovu zřízena, přibráním nových místností zvětšena, a tu tedy vybízí k prostudování, neb aspoň k probrání svého obsahu.

Projdeme tedy a probereme galerii, byť nikoliv do podrobností, tedy přece potud, abychom si zjednali přehled o jejím stavu.

Stáňa Hruška:

Kristus.

Zahrady dýchaly kvetoucích oliv vůní,
nad krajem zšeřeným se zvolna večer snášel,
a měsíc v oblacích se tiše nořil z mraků,
svým světlem modravým do zahrad nasil stínů,
svým leskem magickým jim vdechl kouzlo nové,
stříbrem svých paprsků jak sítí opředl je
a květům zlato dal a stromům plno pelu.
Zahrady dýchaly kvetoucích oliv vůní
a tichá jarní noc líbala zeleň trávy,
a pláštěm stínů svých objala zemi celou.
Kraj dřímal v údivu té jarní krásy mocné,
jen někde v houštině trysk' slavík tichou písní,
zurčivý pramének se tónu lil mu z hrdla,
půvabů neznámých to bylo kouzlo skryté,
tak krásné, úchvatné, jak hudba rajských krajů.

Zem celá dřímala.
Po stezce travou měkké
spěl zástup mužů sem v zahradu Getsemany.
A jak šli beze slov v měsíční tiché záři,
každému nad hlavou se skvěla aureola.
Pak všichni stanuli.
Jen jeden v roušc bílém,
a za ním jiní tři, jimž vlídně rukou kynul,
šli tiše opodál.
Když přišli v místo světla,
kam měsíc v úplňku svou všecku záři prostřel,

promluvil první z nich, jenž v roucho bílé oděn,
a jemuž z těla zář jak slunce tryskla v trávu:
»Smutná jest duše má až k smrti. Bdětež tuto
v modlitbách, abyste nevešli v pokušení.«

Pak odšed opodál, modlil se k Otci svému.

*

Zahrady dýchaly kvetoucích oliv vůní,
a v jejich úkrytu se rozezpíval slavík,
jak šelest lyry strun mu tóny z hrdla zněly.

A Kristus vzpomínal. Na mládí svoje trpké,
na svoje zrození v prostého chléva jeslích,
na svoje poslání, jež dal mu božský Otec,
na všecky touhy své, jež zmítaly mu hrudí,
na žaly, trpkosti, na lidský život celý.
A Kristus vzpomínal. Na dvanáctý rok dětství,
kdy v chrámě rozmlouval s kněžími o moudrosti,
na návrat k rodičům, na další svoje žití,
a hořkost ztajená mu těžce stiskla hrdlo.
Pot vystoup' na čelo, krvavý pot a vřelý,
a krutou bolestí se rozslzely zraky.

Co život dal mu jen? Zklamání, nevděk, výsměch,
za všecky zázraky, za všecka dobrodiní,
za všecky divy své, jež prokázal kdy lidem,
za vše, co učinil, by láskou lidstvo získal,
za slova útěchy, za slova povzbuzení
byl smích mu odměnou a krutý, černý nevděk;
zklamání rozpjalo svá tmavá, velká křídla.

To všecko Kristus znal. Ten život, plný smutků,
ten život člověka, jenž pouhý život má jen,
mu v mysli vytanul. A věděl: Není dosud
má trýzeň skončena; je třeba dále trpět,
je třeba v mukách mřít a smrtí lidstvo spasit.

To Kristus vzpomněl si. A slabé lidské tělo
se bázní prochvělo z budoucích trýzní krutých,
a ústa šeptala do ticha jarní noci
neslyšnou modlitbu, jež spěla s vůní oliv
a trylkem slavičím do hvězdných nebe končin,
kde sídlí věčný bůh, stvořitel, Otec světa:
»Ach, Abba, Otče můj, v Tvé moci vše je, všechno;
ten kalich hluboký odejmi od mých retů,
to utrpení vše, jež mi jest ještě prožít.
Však ne má, ale tvá se vůle staň, můj Otče!«

A s nebe světla jas jej posilnil svým svitem,
a Kristus silen vstal a na smrt kráčel svěží.

*

Má jistě každý z nás své v žití Getsemany,
kraj světel ztlumených, kam ve zlých strastech jdeme,
na vše, co minulo, si vzpomínáme znova
a tíži života si ulehčujem vzdechem . . .

A tísně přemíra když na duši se věsí,
chce v propast zoufalství nás strhnout krutou tíží,
tu v svitu měsíce, jenž do duše nám svítí,
lze spatřit božský jas, jak v paprscích se snáší,
do duše vzbouřené si tiše léhá úkoj,
a Kdosi Neznámý jak ten, jenž za nás umřel,
nám skytne útěchy a blaho vlije v duši.

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Pokračování.)

III.

Kulturní význam Tolstého leží nikoli v theoretickém filosofování, nýbrž v praktickém upravování života. Nikoli »odkud«, ale »nač« a »jak« jsou otázky, jež zmítaly nitro Tolstého. Odtud není Tolstoj theoretik, metafysik, ale praktik a ethik. Mravouka — toť doména ducha Tolstého.

K mravnímu jednání je však třeba svobody vůle. Jak staví se Tolstoj k tomuto problému?

Z důsledně provedeného hlediska pantheistického následovalo by, že Tolstoj popírá svobodu vůle vůbec. Působí-li v člověku Bůh, pak jsou činy člověkovy činy Božími, nemohou mu býti připočteny ani k zásluze ani k vině, jsou nutny (fatalistický determinism).

Tolstoj však potřebuje svobody vůle pro svou mravouku, proto ji zachraňuje a dokazuje.

Svobodou vůle nerozumí svobodu absolutní, nýbrž přijímá jen relativní.

»Svoboda vůle — praví naše filosofie — jest illuse, a velice vychloubá se smělostí tohoto tvrzení. Avšak svoboda vůle není

jenom illusí — je to slovo nemající žádného významu. Je to slovo vymyšlené bohoslovci a kriminalisty a vyvraceti toto slovo znamená bojovati s větrnými mlýny.« (Víra, hl. VII.)

Podle Tolstého je člověk determinován motivy svých činů (psychologický determinism). Člověk je svoboden, poněvadž může hledati silné motivy pro své činy.

Ty motivy jsou jedině v pravdě. Kdo zná celou pravdu, ten nemůže nežíti podle ní. Pravda nutká člověka, nutí, determinuje Vědění je podle toho ctnost, což zní sokratovsky.

Tolstoj připouští, že člověk není absolutně svoboden, poněvadž všechny jeho činy jsou podmíněny předcházejícími příčinami; není svoboden v konání těch či oněch činů, protože každý čin má příčinu. Ale naproti tomu tvrdí, že člověk je svoboden v tom, na základě čeho koná činy. »Člověk je bytostí vědomou a poznávající stále větší a větší stupeň pravdy, a proto, není-li člověk svoboden v konání těch či oněch činů, poněvadž každý čin má příčinu, samy příčiny těchto činů, spočívající pro vědomého člověka v tom, že uznává tu či onu pravdu za dostatečnou příčinu činu, nalézají se v moci lidské.« (Spása, závěrek.)

Podobně jako strojvedoucí na parostroji nemůže svobodně změniti pohyb parostroje, ale může svobodně předem určiti budoucí jeho pohyby: tak člověk nejsa svoboden ve svých činech, vždycky cítí se svobodným v tom, co je příčinou jeho činů — v uznání nebo neuznání pravdy.

»Všechna potíž a domnělá nerozluštitelnost otázky o svobodě člověka pochází odtud, že lidé řešící tuto otázku představují si člověka nehybným vzhledem k pravdě.«

»Člověk nebyl by svoboden, kdyby neznal žádné pravdy, a rvvněž tak nebyl by svoboden a neměl by ani pojmu o svobodě, kdyby všechna pravda, mající řiditi jeho život, byla mu odhalena jednou pro vždy ve vší své čistotě bez příměsi.«

»Ale člověk není nehybný vzhledem ku pravdě, nýbrž neustále v poměru se svým pohybem v životě, jednotlivec rovněž jako celé lidstvo, poznává stále větší a větší stupeň pravdy, a stále víc a více zbavuje se bludů.«

»Svoboda člověka nespočívá v tom, že může nezávisle od běhu životního, a již existujících a působících na něho příčin konati libovolné skutky, nýbrž v tom, že uznávaje zjevující se mu pravdu a hlásaje ji, může státi se svobodným a radostným činitelem věčného a nekonečného díla, konaného Bohem nebo životem světa, a že nepřiznávaje této pravdy, může státi se jejím otrokem a býti násilně a trapně vlečen tam, kam nechce jíti.« (Spása, závěrek.)

Tato svoboda v tak úzkých mezích zdá se sice lidem nepatrnou, ale není pomoci, míní Tolstoj, jiné svobody není pro člověka, jako není svobody pro koně zapřaženého s jinými do vozu, než buď táhnouti neb netáhnouti; v každém případě musí jíti před vozem, buď táhna vůz, nebo jsa hnán vozem. V této svobodě dosahuje člověk blaha dostupného sobě. »Člověk, předpo-

kládaje svůj život ve věcech tělesných, koná ty skutky, jež jsou vždycky závisly od příčin prostorových a časových. On sám vlastně nic nekoná, zdá se mu jenom, že koná, ale ve skutečnosti všechny ty věci, o nichž se mu zdá, že je koná, dějí se skrze něho vyšší silou, tak že není on tvůrcem života, nýbrž jeho otrokem; předpokládaje však svůj život v uznávání a hlásání zjevující se mu pravdy, spojuje se člověk s pramenem všeobecného života, nekoná již skutky osobní, závislé na podmínkách prostoru a doby, nýbrž skutky, nemající příčiny, a samy sloužící za příčiny všeho ostatního, a mající nekonečný, ničím neobmezený význam.« (Spása, závěrek.)

Jediné, v čem tedy člověk je svoboden, spočívá v tom, aby poznával pravdu a následoval ji. A tolik svobody dostačí Tolstému, aby mohla vyvinouti se mravnost člověka, aby člověk, poznav smysl života, mohl zaříditi život svůj podle poznané pravdy.

Nuže, jak zařídil Tolstoj život svůj podle poznané pravdy v třetím období svého života duchovního?

Poněvadž vidí náboženství své v onom vztahu svého já k vesmíru nebo k Bohu, který klade smysl života ve službu toho, jenž poslal lidi na svět, a poněvadž podle názorů Tolstého je mravouka květem náboženství, nutně tedy spatřuje svůj mravní život v plnění vůle Boží. Jelikož »jsme bez své vůle přišli na tento svět, nemáme proto žíti své vůli, ale vůli toho, co jmenujeme Bohem.« (Smysl života.)

Která jest pak vůle Boží? Nikoli vůle Boha osobního, odlišného od člověka, od lidstva, od života, ale ve smyslu pantheismu Tolstého, kde Bůh je život a život Bůh jevící se v přírodě a zvláště v člověku, totiž vůle jevící se jako snaha po obecném blahu nebo v terminologii křesťanské snaha po založení království Božího na zemi. Vůle Boží je zde totožna s účelem, cílem nebo smyslem života vůbec. Proto otázku po vůli Boží mění Tolstoj v otázku po smyslu života a odpovídá: »Smysl lidského života záleží v tom, zříditi na zemi království Boží, t. j. pomoci nahraditi směr života, jenž je egoistický, plný nenávisti a násilí a nerozumu, směrem láskyplným, bratrským, volným a rozumným.« (Smysl života.)

Poněvadž neuznává života osobního po smrti, nevěře v osobní nesmrtelnost duše lidské, může království Boží zakládati jedině zde na zemi a rozuměti jím pouze obecné blaho, blaženost, štěstí všech lidí pozemské.

Jsa však osobností skrz na skrze nábožensky cítící a mravně jednající, nespokojuje se arci pouze snažením po zevním zlepšení společenského života, nýbrž spojuje svůj zevní životní ideál zároveň s vnitřním obrozením, mravním polepšením jednotlivce a celého lidstva. »Možno často slyšet a čísti rozhovory a objasnění o tom, co má býti považováno za cíl lidského života: vnitřní mravní zdokonalení nebo založení království Božího?

Tento spor zůstane nerozřešen, poněvadž obě strany mají pravdu: oba cíle jsou člověku a lidstvu určeny. A jeden cíl ne-

jenom že druhého nevylučuje, nýbrž naopak, oba spadají v jedno, podmiňují se navzájem.

Jen když člověk staví sobě za poslední cíl založení království Božího, dosahuje nejvyššího sobě přístupného zdokonalení života, a jen když snaží se a dosahuje této nejvyšší dokonalosti života, podporuje zároveň založení království Božího.« (Smysl života.)

Každý žije jenom potud, pokud zakládá mimo sebe království Boží a uvnitř se zdokonaluje. Společnou páskou pak pojící oba tyto cíle života lidského, zevní a vnitřní zlepšení, je láska, její rozmnožení. Láska je základ, z něhož vyrůstá i království Boží na zemi i vlastní zdokonalení. »Činíš-li nějakou věc, kterou máš za dobrou, ale necítíš v duši své rozmnožení lásky, věz, že věc, kterou činíš, není dobra. A činíš-li něco pro duši svou, a při tom nemnoží se dobro mezi lidmi, věz, že to není věcí Boží.« (Smysl života.)

Jak dospěl Tolstoj k pochopení svého ideálu životního a směru k němu vedoucího? Nikoli rozumováním, ale vírou; ale tu opět nikoli zjevením zevním, nýbrž instinktivním vycítěním, že život jednotlivce je částí života celku, že zákon života skryt je v srdci člověkově. K čemu došel jakousi mystickou intuicí, to potom zdůvodňoval filosoficky, rozumově rozborem života.

Je-li jednotlivec částí Boha — podle názorů náboženských u Tolstého — je-li život jednotlivce částí života celku, pak úkol života jednotlivec pozná jen přilnutím k životu celku. Rozum musí uznati, že pud, který velí žíti, je správný, oprávněný, že je to projev vůle Boží v jednotlivci.

Člověk musí chtít žíti. Tato vůle k životu je člověku dána Bohem, životem samým. Tuto vůli musí rozum připustit, o té nemůže debatovati. Poněvadž vůle k životu dána je nám pouze pudově, proto ani nechápeme, nepoznáváme cíl života v podstatě. Poznatelný je nám pouze směr k tomu neznámému cíli. To je to, co praví Tolstoj o pochopení Boha a směru k Bohu: »Ale — což zdá se býti odporem — nemohu Jej pochopiti ani jmenovat, a přece znám Jej — vím směr k Němu.« Směr pak k Bohu, nebo — což jedno je — k životu, k cíli života, chápe již člověk rozumem.

Jak žít, aby mohl žít, plně žíti, správně žíti, o tom uvažuje Tolstoj, jak následuje.

Žíti znamená Tolstému tolik jako snaha po blahu.

Touha, snaha po blahu, toť základ života, a proto také cílem mravnosti, vývoje člověka. Následkem toho mění se otázka po principu mravnosti v otázku: Jak dosíci života blaženého?

Člověk cítí život jenom v sobě, proto zdá se člověku původně, že blaho, kterého si přeje, je blaho pouze jeho osoby. Zdá se mu, jakoby žil jenom sám na světě. Sebe považuje středem světa, proto vše ostatní jest mu pouze podmínkou vlastní existence, vlastního blaha. Pozoruje však také, že i ostatní bytosti mají stejný cíl, stejné snažení; že ostatní bytosti považují jeho také

jenom jako podmínku svého vlastního štěstí, a jsou ochotny uloupiti mu jeho blaho, ano jeho nejvyšší štěstí.

Člověk chápe, že jeho osobní štěstí nejen nemůže snadno založeno být, ale že mu může býti velmi snadno odňato. Tak zkušenost poučuje člověka, že život na světě za takových podmínek nemůže pro jeho osobu býti blahem, štěstím, ale velkým zlem. A kdyby člověk žil v poměrech sebe šťastnějších, kdyby sebe účinněji mohl bojovat proti jiným a uchránit požitky různého druhu pro své osobní blaho, přece dokáží mu brzy rozum a zkušenost, že všechny ty osobní požitky nejsou štěstím, nýbrž jenom odlesky blaha, jež dávány jsou člověku, aby tím živěji a bolestněji pociťoval utrpení spojené s požitky. Čím déle člověk žije, tím lépe poznává, že požitků v jeho životě vždy víc a více ubývá, dlouhé chvíle, přesycení, námahy a utrpení vždy víc a více přibývá, až neúprosná smrt odejme každou možnost požívání. Život pozbývá smyslu, člověk neví nač žil, nač se lopotil, život stává se nesmyslem.

»Život člověka jako osoby toužící jenom po svém štěstí v nekonečném počtu zrovna takových lidí, kteří se navzájem ničí, je zlo a nesmysl, pravý život to nemůže býti.« (O životě II.)

Osvícení mužové všech národů odjakživa vyslovovali tento rozpor vnitřní v životě, a odjakživa hledali blaho a štěstí, které by nebylo ohrožováno a ničeno bojem vespolným, utrpením a smrtí.

Nauka těchto indických, čínských, egyptských, řeckých a hebrejských mudrců je zneuznávána a podceňována. Lidstvo posud věří více církvím, které chtějí nesmyslnost života pozemského nahraditi nebem, životem osobním po smrti, nebo věří více nevěrcům, znajícím pouze život pozemský, a považující ukájení osobních potřeb za vrchol blaha.

Ale přese všechnu námahu církví a nevěrců jde lidstvo vpřed, lidstvo vždy víc a více blíží se křesťanskému pojímání života, že smysl života nespočívá ve vyhledávání osobního blaha, ani blaha společenského, nýbrž v plnění vůle Boží láskou. »Celý historický život,« praví Tolstoj, »není nic jiného než nenáhlý přechod od zvířecího čili osobního pojímání života ke společenskému, od společenského k božskému. Dějiny starých, které trvaly celá tisíciletí a skončily dějinami římskými, tvoří přechod od zvířecího pojímání života ke společenskému a státnímu. Celá pak dějinná perioda od časů římského císařství až po vznik křesťanství jsou dějiny, které my ještě dnes žijeme, jest to přechod od státního nazírání na život k božskému.« (Spása.)

Přechod k božskému nebo křesťanskému pojímání života uskutečňuje se nyní v člověku. »Nadejde doba, kdy rozumné vědomí prolomí blud farizeů (církví) a zákonníků (nevěreckých učenců), člověk zastaví se uprostřed života a žádá vysvětlení.« (O životě VI.)

»Můj celý život je touha po mém blahu, praví si procitlý člověk; můj rozum praví mi, že pro mne nemůže býti štěstí, a že

vše, co činím, čeho dosahuji, končí stejně: utrpením, smrtí, zničením. Já chci blaho, chci život, chci rozumný smysl, ale ve mně a ve všem mimo mne je smrt, zlo, nesmyslnost. Co činit? Jak žíti?«

»Člověk ohlíží se, hledá odpověď na svou otázku, ale nenalézá...«

»A člověk cítí se sám a sám ve světě s těmito hroznými otázkami, které drásají duši jeho.«

»Jedno já, jeho osoba, káže mu žíti. Ale druhé já, jeho rozum, praví: nelze žíti.«

»Člověk cítí se rozpoltěn ve dvé, a tento rozpor trápí duši jeho.« (O životě VI.)

Všecka historie člověka spočívá jedině v tom, aby tento rozpor byl rozřešen. Rozpor pak pochází odtud, že člověk hledal život a blaho v tom, co nikdy životem člověka nebylo, není a nemůže býti: ve zvířecí osobnosti.

Proto zdálo se mu, když procitlo u něho rozumné vědomí, že život jeho přestal. To je pouhý klam. Tam teprve začal život pravý, život lidský, a co zval svým životem od narození, nikdy nebylo jeho životem. »Představa, že celou dobu, od svého narození, až do dneška žil, je klam vědomí, jako klam vědomí ve snech: až po procitnutí nebylo snů, ty přišly teprv v okamžik procitnutí. Až do procitnutí rozumného vědomí nebylo života, představa minulého života objevila se teprve při procitnutí rozumného vědomí.« (O životě VII.)

Pravý život je vždy v člověku obsažen jako v zárodku. Až nadejde čas, pak se rozvine. Zjevení pravého života záleží v tom, že zvířecí osobnost táhne člověka ke svému blahu, ale jeho rozumná bytost ukazuje mu nemožnost osobního blaha a poukazuje na jiné blaho. To však není skutečné rozpoltění, ani skutečný rozpor, nýbrž je to zrození nové bytosti, nového vztahu rozumného vědomí ke zvířecímu. (O životě IX.)

První výsledek činnosti rozumného vědomí je ten, že člověk zřekne se *osobního* blaha.

Zříci se blaha zvířecí osobnosti — toť zákon lidského života. Lidský život musí přece spočívati ve snaze po lidském blahu, a nikoli ve snaze po blahu zvířecím. Zvíře může žíti jenom svému tělu; nevědomky ukájí své potřeby.

Rozumný člověk nemůže však žíti pouze svému tělu. Má rozum, poznává, že je osobností, ví, že existují ještě jiné zrovna takové osobnosti jako on, které také by chtěly založiti blaho své v ukájení osobních potřeb, z čehož by nutně povstal boj všech proti všem.

Proto nemůže snažiti se po blahu, které jeho rozumu jeví se jako zlo, jeho život nemůže býti snahou po osobním blahu. »Rozumné vědomí ukazuje vždy člověku, že nemůže ukojení potřeb jeho zvířecí osobnosti býti jeho blahem, a proto také ne jeho životem, a táhne jej neodolatelně k onomu blahu a životu, jež

je jemu vlastní a není vázán na jeho zvířecí osobnost.« (O životě XV.)

»Činnost člověka obrácená za dosažením osobního blaha je úplným popřením lidského života . . .«

»Lidský život je něco, co se ve zvířecí existenci pouze jeví, jako organický život je něco, co se ukazuje v existenci hmoty.« (O životě XV.)

Pravý život člověka je život rozumný, proto je podřízení života zvířecího životu rozumnému zákonem života lidského. Kde a v čem je potom blaho člověka?

Století plynou, lidé zkoumají zjevy přírody a zjevy života, ale otázka, jak možno sloučiti potřeby zvířecí osobnosti se životem rozumným, zůstává mnohým lidem hádankou. A přece je již ona hádanka dávno rozluštěna, a všichni, kteří toto rozluštění zvědí, diví se, že sami je nenašli, jak je jednoduché.

Chceš blaho?

»Jest jenom jeden stav, v němž tvé přání může býti splněno. To je ten stav, když všichni budou žíti pro blaho jiných a jiné více milovati než sebe. Jenom potom byl bys ty a byli by všichni ode všech milováni, a ty, podobně jako oni, dosáhl bys blaha, jehož sobě přeješ. Je-li tobě však blaho možné jen tehdy, když všichni jiné milovati budou více než sebe samy, pak musíš i ty, bytost žijící, jiné bytosti milovati více než sebe.

Jen s tou podmínkou je blaho a život lidský možný, a pod touto podmínkou zničí se, co otravuje život člověka — boj bytostí, bolest utrpení a strach smrti.« (O životě XVIII.)

Neboť co překáželo člověku dosíci blaha osobního? V prvé řadě vzájemný boj hledajících osobního štěstí. Tento boj však přestane, jakmile člověk položí život svůj ve snahu po blahu jiných.

Úkolem života nebude potom boj, ale sloužiti si navzájem. Činnost člověka bude souhlasiti se zákonem světa: založiti štěstí jednotlivcův i celku.

Jinou příčinou, proč člověk nemohl dosíci osobního blaha, byly klamné požitky osobní, které vedou k přesycenosti, k utrpení a nespokojenosti.

I ty přestanou, pominou, jakmile člověk bude spatřovati život svůj ve snaze po blahu jiných. »Nechť spatřuje jenom člověk svůj život ve snaze po blahu jiných, a klamná žízeň po požitcích bude zničena; lenošná a bolestná činnost obrácená pouze na plnění bezedného sudu zvířecí osobnosti, bude nahrazena činností, která souhlasí se zákonem rozumu: zachovati život jiných bytostí pro blaho vlastní potřebných; bolest pak z osobního utrpení ničícího činnost životní bude nahrazena soucitem k jiným, což vyvolá zajisté činorodou a nanejvýš radostnou činnost.« (O životě XVIII.)

Třetí příčinou bídy osobního života byl strach před smrtí. I ten pomine, jakmile bude člověk své blaho spatřovati v pěstění blaha jiných.

»Záleží přece strach před smrtí v bázni, že ztratíme tělesnou smrtí blaho života. Kdyby hledal člověk blaho své v blahu jiných, t. j. kdyby je miloval více než sebe, nezdála by se mu smrt býti ukrácením blaha a života, jako člověku jen sobě žijícímu. Smrt nemohla by se zdáti člověku žijícímu pro jiné zničením blaha a života, poněvadž život a blaho jiných bytostí nezničí se smrtí jim sloužících lidí, nýbrž velmi často obětováním života se zvětšuje a sesiluje.« (O životě hl. XVIII.)

Takto dosahuje člověk největšího blaha svého, blaha trvalého a nepomíjejícího, slouží-li jiným. Blaho života záleží ve sloužení jednoho všem a všech jednomu.

Cílem života světového jeví se potom takovému člověku nekonečné osvícení a sjednocení všech bytostí světa. Při takovém nazírání není život nesmyslný, nerozumný, zlý, nešťastný, nýbrž rozumný a šťastný, blažený.

Tolstoj jakoby cítil, že bude lidem smyslným těžko přijmouti jeho nauku, poněvadž budou se odvolávati k právům osobnosti, na nemožnost zbaviti se osobnosti, vkládá lidem naší doby otázku do úst, hájící sílu potřeb osobních: »A jak mohu zapříti svou osobnost, když cítím požadavek své osobnosti, a poznávám rozumem zákonnost těchto požadavků — praví s plným přesvědčením vzdělaní lidé naší doby. To je nemožné, to je popřením celého života.« (O životě hl. XX.) A odpovídá na tuto námitku, že nežádá se popření osobnosti, nýbrž podmanění osobnosti zvířecí v člověku zákonu rozumu.

Osobnost jako zvířecí osobnost nemůže prý činiti žádných požadavků, a nečiní jich ani. Jen svedený rozum činí požadavky pro osobní chtíče.

Požadavky zvířecí osobnosti jsou snadno splnitelny. Bída lidské existence nepochází odtud, že člověk je osobností, nýbrž že jsoucnost své osobnosti považuje za život a blaho. Není třeba tedy, aby člověk zříkal se své osobnosti, ale je třeba, aby neviděl v ní svůj cíl života. »Nikoli zřeknutí se osobnosti, nýbrž zřeknutí se blaha osobnosti a neuznávání osobnosti životem: to má činiti člověk, aby vrátil se k jednotě a aby dosáhl blaha, jehož dosažení tvoří jeho život.« (O životě, hl. XXI.)

Toť pravda, kterou podle názorů Tolstého hlásali všichni velcí zakladatelé náboženství, všichni filosofové: Konfucius, Laotse, Sokrates, Buddha, stoikové a nejvíce a nejlépe Kristus.

Rozumné vědomí ukazuje člověku jiné cíle než cíle osobnosti, cíle, které nejen nejsou nedosažitelny, nýbrž které dodávají člověku úplného uspokojení. Zvířecí osobnost musí býti podřízena zákonu rozumu. Projevem pak osobnosti rozumu podřízené je — ***láska***. Tak dospívá Tolstoj k základu svých názorů mravních — k lásce k bližnímu, k altruismu, žíti pro jiné.

Láska činí člověka schopným největších obětí pro blaho jiných. Láska uschopňuje nastoupiti cestu rozumem vykázanou a dosíci cíle — blaha svého i společenského. Láska vyrovnává rozpory života, rozpory osobnosti zvířecí a vědomí rozumného. »Tento

cit, jenž řeší všechny protivy života a propůjčuje člověku největšího štěstí, znají všichni lidé. Tento cit je láska.« (O životě hl. XXII.)

Co jest potom láska v mysli Tolstého?

»Pravá láska je možna jedině odřeknutím se blaha osobnosti zvířecí . . .«

»Base pravé lásky je vždy zřeknutí se osobního blaha a z toho vznikající blahá vůle ke všem lidem . . . Jen taková láska dává pravé blaho života a ničí zdánlivý spor vědomí rozumného a zvířecího.« (O životě XXIV.)

Láska Tolstého je tedy obecná. Tolstoj snaží se rozšířiti lásku z individua a rodiny na kmen, stát, národ a celé lidstvo. Nestane se při tom láska pouhou fikcí, pouhou abstrakcí? Láska chce míti předmět, na nějž by mohl se přenésti cit lásky. Je neznámé, abstraktní lidstvo předmětem reálným pro lásku?

Láska k rodině má ještě jakýsi předmět, poněvadž milovaní členové jsou našemu citu blízcí. Čím více se však předmět lásky rozšiřuje, tím více pozbývá láska předmětnosti. Není láska k lidstvu potom pouhou visí, pouhým prázdným slovem, pouhou frásí? Člověčenstvo? Kde je hranice člověčenstva? Kde končí nebo počíná? Lidstvo neznáme jako vnější předmět, neznáme jeho hranic. Lidstvo je fikce a nelze je milovat. A hlavní: není motivů pro takovou lásku.

Proto obrací se Tolstoj proti hlasatelům »učeného bratrství, rozšířeného na celé lidstvo«, pravě, že taková láska, postrádajíc motivu, základu, není nic jiného než láska osobní, že možno ji snad rozšířiti na rodinu a přirozenou vlast, že však zaniká, týká-li se umělé říše, jako je Anglie, Rakousko, Turecko, a kterou ani nedovedeme si představit jde-li o veškeré lidstvo, pojetí to úplně mystické. (Spása hl. IV.)

Láska k lidstvu, kterou hlásají positivisté, kommunisté, socialisté, není možna, poněvadž ji oni nezakládají na lásce k Bohu. Láska jejich nemá předmětu a nemá motivu. Proto Tolstoj svou lásku k člověčenstvu opírá o lásku k Bohu; láska k člověčenstvu je možna pouze v okruhu názorů Tolstého na svět a na Boha, podle kterých život, Bůh, láska jedno jsou a člověk částí Boha. Láska k lidstvu, jak ji hlásá a zdůvodňuje Tolstoj, není pouhou filantropií, není rozšířením egoismu; ona spočívá na božské přirozenosti každého člověka. Takto spojuje Tolstoj svůj altruismus se svou naukou o Bohu. Láska získává předmět i motiv. A tuto lásku svou opřenou o lásku k Bohu zove láskou křesťanskou. »Křesťanství uznává lásku jak k sobě, tak k rodině, národu, k lidstvu, a nejenom k lidstvu, ale ke všemu živému, ke všemu existujícímu, uznává nutnost nekonečného rozšíření oblasti lásky; ale předmět této lásky nehledá mimo sebe, nikoli v souhrnu osobností, v rodině, rodě, říši, lidstvu, ve veškerém vnějším světě, nýbrž v sobě, ve své osobnosti, ale osobnosti božské, jejíž podstatou je láska . . .

»Křesťanské učení vrací člověka k původnímu poznání sebe, jenom že nikoli sebe — živočišného, nýbrž sebe — Boha, jiskry boží, sebe — syna božího, Boha právě takového, jako jest též Otec, ale uzavřeného do živočišného obalu.

A uznati sebe za tohoto syna božího, jehož hlavní vlastností je láska, vyhovuje též všem oněm požadavkům rozšíření oblasti lásky, ke které byl přiveden člověk společenským názorem životním.

Při křesťanském názoru životním láska není nutností, a neváže se k ničemu, nýbrž je podstatnou vlastností duše lidské. Člověk nemiluje proto, že je mu výhodno milovat onoho či ony, ale proto, že láska je podstatou jeho duše, proto že nemůže nemilovati.« (Spása, hl. IV.)

Láska k lidstvu bez víry v Boha je pouhý závěr z analogií; láska k lidstvu ve smyslu Tolstého je láskou Boží, láskou k Bohu, která stává se v člověku uvědomělou, jako Bůh přichází v člověku k sebevědomí. Toť základní rozdíl mezi křesťanstvím Tolstého a mezi učením nevěřících hlasatelů všeobecného bratrství.

Láska je tedy basí života lidského, základem spolužití, láska Boží k Bohu. Přikázáním pak života založeného na lásce je: »Milovati budeš bližního svého *více než* sebe samého.« — Křesťanství hlásá jasně, že máme zříci se individuálního já, kteréžto odřeknutí znamená větší lásku k bližnímu než k sobě samému.

Budou-li všichni plniti toto přikázání lásky, nastane království Boží na zemi. Každý bude starati se o zvířecí osobnost jiného, všichni pak žíti budou v lásce k Bohu, tedy v Bohu.

V důsledku takových zásad nastupuje v systému Tolstého na místo práva — láska.

Poměr vzájemný mezi lidmi není určován, nebo nemá být určován zákony a zásadami práva, nýbrž láskou tkvící v božské přirozenosti lidské. Láska je zákonem vývoje lidského. Člověk i lidstvo jest orgánem, jehož používá Bůh, láska k svému vyžití. Člověk, lidstvo je nástrojem božího života; podle toho musí zaříditi svůj život a své jednání. Podle toho nemá člověk práv žádných, ale povinnosti jenom.

»Práv nemá člověk žádných a nemůže mít ani; má jen plniti povinnosti za propůjčený jemu život.« (Víra.)

Co zla různého vzniká z toho, že lidé přizpůsobují sobě práva různá, najmě právo směti zameziti možné násilí! Různá tato práva nejsou nic jiného než odchylky od hlavního, všeobecného zákona, zákona lásky. A přece má-li býti zlo vypuzeno ze světa, má-li pokoj a mír a štěstí zavládnout všude, po čemž přece toužíme všichni, pak musí láska býti postavena na místě práva, láska musí být uznána za jediný a nejvyšší zákon. Láska — toť princip, podle něhož vše se vyvíjí a výš a výše kráčí.

Má-li však láska míti praktický význam pro život, třeba stanoviti pravidla lásky pro praksi. Tolstoj odvozuje z kázání na hoře patero praktických pravidel pro život založený na lásce, patero pravidel stojících proti pěti druhům pokušení, jimiž člověk

v nynějším světě násilí a nelásky odváděn bývá od pochopení a následování zákona lásky. Pravidla ta pak jsou:

1. Nikomu neublížit a tak jednat, abychom nevzbuzovali v nikom nic zlého, poněvadž zlo plodí zlo.

2. Necizoložiti se ženami a neopouštěti ženy své, poněvadž opouštění a měnění žen plodí nečistotu všechnu ve světě.

3. Na nic nepřísahati, poněvadž člověk nemůže nic slíbiti, jsa v moci Otce, a přísahy dějí se pro zlé věci.

4. Neodpírati zlu, příkoří trpět a více činiti nežli žádají lidé; proto nesoudit a nedati souditi, poněvadž člověk je plný chyb a jiných nemůže souditi.

5. Nečiniti rozdílu mezi svými a cizími, poněvadž všichni lidé jsou dítky jednoho Otce. (Krátký výklad evangelia.)

Plnění těchto přikázání není ještě dokonalé uskutečnění křesťanského ideálu, ale znamená přiblížení k němu.

»Tato přikázání tvoří pouze jeden z četných stupňů na cestě k dokonalosti, která je nekonečná, a proto nemůže jí nikdy býti dosaženo.« (Spása, hl. IV.) (Dokončení.)

Ant. Šnajdauf:

Jurjův den.

Můj svatý Jiří, junáku,
drtiči zimních oblaků,
ty biči chmur a metelic,
vodiči jarních blýskavic,
ty dobrý Svatý, Jiří můj,
ty ve mně stůj a oroduj!

Můj velký Svatý, siláku,
s vítězným kopím na draku,
kéž celý národ světí jen
den nejsvětlejší, Jurjův den!
Náš dávný svatý, Jurjo můj,
v nás ve všech stůj a oroduj!

Za jara, zim a v každý čas,
kováři blesků, kovej v nás,
nad Krkonoši, nad Tatrou
zahřímej v duši rozžatou —
náš starý Svatý, Juři můj,
v nás věrně stůj a oroduj!

Od Velebitu za Urál
ať slavněj zní to nad chorál,
praskáním bičů, blesků tvých,
do duší tebou zčistěných!

Náš Jurij svatý, Juri můj,
v nás pevně stůj a oroduj!

Můj Svatý, tvůrce zázraků,
vydupej z mrtvol junáků,
ze země ztvrdlé v pustinu
vybouři jarní travinu!
Náš nový Djurdje, Jeři můj,
v nás sluncem stůj a oroduj!

Jasnými duchy pěstěná
ať roste tráva zelená,
travička bujná, pevný klas,
v chléb přetvářený slunce jas!
Po širém světě oslaven
buď jarní svátek: Jurjův den!

Zikmund Winter jako belletrista.

Píše

Václav Dresler.

Glossy k Sebraným spisům autorovým.

(Dokončení.)

IV.

Šestnácté a sedmnácté století, v nichž hrají děje téměř všech význačnějších dějepisných povídek i obrázků Wintrových, jsou u nás hustě znamenána přílivem *cizáckých živlů*, nejrozmanitěji se vybarvujících dobrodruhů, karieristův i příživníků, v neklidných dobách válečných do naší vlasti zabloudilých nebo sem přivábených pokročilým kulturním rozvojem Prahy. Tomuto pro své období značně typickému živlu nemohl ovšem autor při výběru svých belletristických themat se vyhnouti, chtěl-li jimi pochytit a dle možnosti vyčerpat nejkarakterističtější povahové složky učeného dobového ovzduší.

Převážně válečnou vnější scenerii mají ze staropražských obrázků Wintrových hlavně tyto: Po bitvě na Bílých Horách, Vlaský král a česká švadlí, V těžké bouři a Proti pánům.

Črta *V těžké bouři* po stránce látkového namětu jest pouze jakýmsi referujícím preludiem tragických událostí bělohorských. Povahu informujících skizz má také cyklus čtyr smutně zladěných miniaturních výjevů z let, kdy vítězné vojsko Maxmilianovo po bitvě na Bílých Horách bezohledně drancovalo pražské měšťanské

domy, pobíjelo lidi a znásilňovalo bezbranné, neohlížejíc se na náboženství ani na národnost, ale jen peněz i skvostů dbajíc. — Na širší dějové základně jest vystavěn sujet novelly *Vlaský král a česká švadli*, jejímž látkovým předmětem jest karakteristická episoda z nejistých dob válečných, jasně i markantně illustrující, jakých násilností zhusta dopouštěla se v městech pražských cizí soldateska na počátku bouřlivého století sedmnáctého, kterak bezuzdně rozbíhala se po měšťanských domech a beztrestně unášela nebo dávala unášeti městské panny pro vlastní kratochvíli, z pouhého rozmaru či záliby v dobrodružném flirtu ... V stejné asi období svým povídkovým dějem spadá nejdelší z těchto válečně cizáckých reliefův a mosaikových pestrých obrázků, novella *Proti pánům*. Jako vůdčí osoba vystupuje zde jedinec, který tragicky končí ne tak zhoubností vlastních vášní nebo přirozenými důsledky svých zlých činů, jako spíše nepřízní osudu, nešťastným utvářením vnějších okolností, takměř velkým nedorozuměním osudu. Bývalý voják-žoldneř z povolání Dupák přichází do Prahy jako do cizího neznámého jemu posud ústředí a hyne v něm nemoha se tu uchytit. Ve třech kapitolách líčí spisovatel, kterak Dupáka vede do hlavního města touha dáti se měšťany najati za bojovníka proti pánům, jak chce dobývati měšťákům svobody náboženské i politické a skoro nevědomky dostává se jako nezvaný účastník k velkému třídění pražských žebráků. Byl z nedorozumění zatčen i vyšetřován, později pro malichernou výtržnost v opilství provedenou znova vězněn a »poněvadž ten vězeňsoldat opovídal pražským městům ohněm, vodou i loupením a hrozil, že nevědí, jakého ptáka ve vězení mají, hrdlo ztratiti má.« Byl sťat, sám nevěda proč a zač. Padá jako oběť slepé náhody, ne jako rek v obvyklém slova smyslu. Důležitou složkou kulturně historickou jsou v povídce podrobné popisy pražského žebráctva na začátku sedmnáctého věku do jisté míry organisovaného a tvořícího i jistý druh cechu, jenž podléhal určitým měšťanským kontrolám a revisi.

Vedle válečného motivu zdůrazňuje a postihuje Winter na svých dobrodružně cizáckých námětech i motiv kulturní nebo zvykový. Tím obírají se především čtyry menší obrázky autorovy. První jest nadepsán *Kámen filosofský* (»Ze staré Prahy«) a kreslí kus životopisu o polském dobrodruhu Sendžimíru ze Skorsky, který přišel do Čech na samém konci století šestnáctého, aby se tu obohatil jako dovedný alchymista, zámožného pražského měšťana Ludvíka Korálka málem připravil o jmění i život, měl proto dlouhé pře u pražských soudů i konšelův a r. 1605 z Čech zmizel, pozbyv naděje na společenskou karieru, výhodný statek i rychlé obohacení. Kamene filosofského, na jehož domnělé výrobě založil všecku existenční naději a plány do budoucna, ovšem nenašel ... Dějově dosti příbuzným námětem operuje *Polský don Juan* (»Pražské obrázky«), poněkud středověký dokument milostné dobrodružnosti. Stanislav Salásek, vytrvalý ctitel krásného pohlaví obratně dvě léta volně frejoval »v Praze, až i naň jistá vdova

vyzrála a přiměla jej k slibu manželskému.« Aby ho nemusil dodržeti, lehkomyslný don Juan raději opustil Prahu, Čechy i dobré bydlo . . .

Více mosaikově výplňkovou nežli v pravdě povídkovou povahu mají kresbičky *Francouzská královna v pražské šatlavě* a *Bál na malém rynku pražském.* Tato ve formě pouličního, genrově podaného výjevu sytě illustruje bujnost, nevázanost i uvolněnost mravů, jež do Prahy zanesli italští i jiní cizinci a které vlivem nemírného požívání nápojů zhusta vybočily v hotovou výstřednost i pohoršení. Scéna, jak spitá chaska tančila za noci na pražském rynečku, nebyla tehdy po svědectví kulturně dějinných dokladů daleko ojedinělou výjimkou . . . Obrázek první pak jest belletristickým vypracováním kronikářsky dochované zprávy o tom, kterak pověstně krásná dcera Maxmilian II., vdova po francouzském králi Karlovi, věnujíc se dobročinnosti, při své pražské návštěvě pomohla ubohé ženě, jež pro dluhy dostala se do šatlavy. Současně jest obrázkem přesně doloženo, jak nepoměrně větší hodnotu měly tehdy u nás peníze oproti dnešku a jak ani hlavy korunované nemívaly jich vždy nazbyt.

V.

Velice čestné, vedle námětů měšťanských nejčestnější místo v historické belletrii Wintrově mají dějové motivy *studentské*, universitní, školské a professorské. Svět akademiků, bakalářů, mistrův a kantorů vůbec tvořil tehda v pražském obyvatelstvu, spíše malo- než velkoměstském, kastu zcela odlišnou, zvláště typickou a všestranně svéráznou. Jednak se učený, studovaný a graduovaný člověk těšil u tehdejších Pražanů větší pozornosti, než na př. za časů nynějších, jednak býval akademický titul tenkráte jen přechodním stupněm ke karieře měšťanské či úřednické.

V koleji Rečkově (Ze staré Prahy) jest karakterový, fotografický takřka snímek z universitního i kolejního života studentského v prvních desetiletích sedmnáctého věku; bezstarostnost, bezuzdnost, bohemská rozpustilost, veselost a drobná allotrie studentů vůči professorům, pedelovi i měšťanům zachyceny tady věrně a přesvědčivě . . . V téže knize do pražského studentského ovzduší universitního, když bylo v největším úpadku a když rozhraní století šestnáctého i sedmnáctého česká akademie byla tak sešlá, že nekonány na ní už téměř diputace, zašel spisovatel pro théma k obrázku *Nezdárná disputace.* Průběh jedné z těchto řídkých tehda disputací bakalářských popisuje autor ve své plasticky kreslené črtě. Disputace s průběhem bouřlivým a krvavým zakončením, poněvadž se do ní vetřeli akademici koleje jesuitské, hodlajíce kandidáty karolinské veřejně sesměšnit a usvědčiti z mělkých vědomostí. — »Pražské obrázky« obsahují dva malé povídkové rozběhy, majíce za látkový předmět episodní výjevy ze studentského života staropražského. *Mluvte česky!* jest miniaturní gen-

rový nástin pouličních srážek mezi českými akademiky i německými tovaryši a *V soukromé škole* poskytuje letmo zachycený pohled do privátní německé školy, jakých v sedmnáctém věku bylo po Praze dost; pohled, nesnažící se postihnouti, »kterak se do českých dětí nehbitý jazyk německý vpravuje,« ale »kterak se v té škole dětem vede«.

Obšírně založenou novellistickou studii o staročeském způsobu učitelského života, studii, kterou spisovatel se záhlavím *Krátký jeho svět* opatřuje pod titulem »pražského života kus«, čteme ve sbírce historických povídek »Staré listy«. V této trochu delší belletristické skladbě, kde však množství detajlů kulturně dějinných, mravoličných, místopisných i měšťansko-rodokmenných poněkud stlačuje a omezuje vlastní látku povídkovou, zavádí autor čtenáře v staropražskou sferu jednak měšťanskou, jednak učitelskou, sám svůj dějový zájem děle mezi kresbu denních příběhů pouličních, hospodských či rodinných i manželských a mezi snahu po vylíčení hmotného, společenského i mravního postavení starokantorského. Jest to vlastně kus smutné tragedie, při níž však katastrofálně končící oběť, učitel Jan Třebenický, z venkova přišlý na pražskou školu, nemající ještě praktického rozhledu po městském životě a neznající jeho složitého zákulisí, není v pravém významu hrdinou a nemůže býti pokládán za nositele tragické viny. Spíše shoda vnějších okolností a řada osudných nedorozumění zaviní, že jej rozlícený manžel, vášnivý měšťan Boquer, neoprávněně ho podezřívaje z milostných nástrah vůči své záletné ženě, v opilství a v návalu divoké žárlivosti smrtelně zraní. Nešťastný učitel »chtěl býti na dobro a byl na pohoršení«; odmítaje dobrodružné návrhy svůdné paní, byl o nevinnosti, velkosti, poctivosti i nezištnosti svého úmyslu tak přesvědčen, že valně nepřemítal o vhodnosti či nevhodnosti volených prostředků, místo prospěchu šířil v svém okolí jen zhoubu a sebe bezděčně, nejsa si toho ani jasně vědom, na počátku životní kariery předčasně zničil ... Oč v daném případě dějově běží? Mladý, nezkušený učitel, bezprostředně po skončených studiích, neznalý světa a společnosti, přichází do Prahy, naivně se dívá na městský život a Praha ho pohltí. Nevzpomeneme-li moderních obdob tohoto starého i věčně živého thematu v naší současné belletrii: Mrštíkova Jordána v »Santě Lucii«, F. X. Svobodových hrdin z »Umírání« či »Směrů života« a pod.?

Jinou stránkou kantorského života obírá se novella »*Jak se mínil pan bakalář oženiti*« (Staropražské novelly). V ní dostalo se naší literatuře intimně zpovídavého obrázku o sociální i společenské bídě staropražských učitelů, kteří pouze výhodným sňatkem s »bohatou babou« vyzuli se ze svého podřízeného, nevýznamného, ubohého živoření. Karieristictví v nich obyčejně překonalo čest stavovskou i akademickou. Bakalář Kristian byl z řídkých bakalářů, chtěje »mermomocí snoubiti se podle přírody; jsa mlád, chtěl mladou, kdežto jiní spokojovali se s ba-

bičkami«. Ale nepořídil v dobrém ani po zlém a na konec musil se podrobit obvyklému průměru.

Neobyčejně zajímavý a pro líčené dějinné období poučný jest látkový sujet povídkového obrazu *Břetislav i Jitka* (v téže knize). Děj této poutavě líčené a částečně z universitního, částečně literárně uměleckého světa čerpané práce vztahuje se k osudu, zákazu, spálení i pozdějšímu dodatečnému povolení Kampanovy divadelní hry o Břetislavu a Jitce. Jezuité intrikami vymohli zákaz mistrovy historické komedie, »pyšníci zahnali Musy« a urazili tak veškero svobodné učení pražské. Komedie ona vyhlášena za potupnou a bouřlivou, ač se vesměs přidržuje dějinné látky, jež už sama o sobě byla tehdy nazvána buřičstvím, poněvadž se dotýkala panovníka a byla erotické povahy, zjev jistě karakteristický pro tehdejší mravní názory. Dnes bez závady by věc prošla i nejpřísnější censurou a tehda pro ni vyprovokována jedna z nejstarších i nejslavnějších universit středoevropských.

Na tuto polostudentskou, polouměleckou povídkovou látku možno z literárního díla Wintrova navázati trojici drobnějších belletristických obrázků, ukazujících nám v příčině dějové rub i líc starobylého *žití umělecko-bohemského* v Praze. První z obrázků těch, nazvaný *Poctivý Jidáš* a vřaděný do knižního cyklu »Ze staré Prahy«, zasvěcuje nás do zákulisí malířského a líčí trochu nevinnou, trochu lehkomyslnou mstu slaveného mistra Matěje Hutského z Křivoklátu, arciknížecího malíře, jenž, maje namalovati skupinu apoštolů v chrámě sv. benediktinském, v Jidášovi zachytil věrnou podobu jednoho konšela, jenž úmyslně mu snížil honorář; z toho vznikl soudní spor pro urážku na cti, ale ten skončil osvobozením malířovým. — Jakousi povahopisnou trilogií biograficky načrtaných portretů jest práce »*Umělec, literát a professor*« (z téže sbírky). Předně je tu vypravována episodka z života populárního kdysi malíře a horologisty mistra Jana Táborského, který byl proslul jako nejlepší znatel pražského orloje; episodka směšná a trapná, kterak umělec byl pro jakousi mimovolnou urážku cizí osoby na ulici veřejně bit. Zároveň proveden na konkretně zjištěném dokladě důkaz, že »už před 300 lety krám více užitku nosil kramáři nežli české umění umělci«. Za druhé podává belletrista karakterický příspěvek k historii Kuthenovy české kroniky a ke kronikářovu neupřímnému i ošemetnému jednání soukromému. A za třetí načrtána tu domácnost proslaveného universitního professora Kodicilla, jenž byl v druhé polovici šestnáctého věku v Čechách z nejznámějších veřejných osobností, ale doma vedl trudný život starého, opuštěného, nespokojeného mládence. — Poslední z uvedené obrázkové trojice jmenuje se *Umělec z vinice* a je částí knihy »Pražské obrázky«. Jest to vlastně jen rozvedená illustrace věty: »Jen o to prosíme, aby náš lid nebyl v žádný čas od nikoho usuzován za tupý, neumělý; u nás zrodila se ingenia i na vinicích, mezi podruhy a nádenníky.«

Další, nečetnou skupinku tvoří ve Wintrových dějepisných pracích povídkově založené ukázky z domácích poměrů *nábožensko-církevních*, kněžských a farářských, jež v autorově oblíbené době přes to, že byly v zřejmém úpadku, znamenaly velmi vlivnou součást veřejného života vůbec.

Týnský pan farář (Pražské obrázky) podává stručně nakreslené podobizny dvou posledních předbělohorských správců fary u Týna, titulovaných tehdy označením »pana otce«. Osob historicky významných a stojících v čele protestantství u nás, Eliáše Šmída i Jiřího Dykasta. Vedle stránky životopisné uplatňuje se spisovatelova snaha, podati poučnou informaci o existenčních podmínkách na staropražských farách, o častých rozepřích farářů s osadníky pro malou i nepravidelně odváděnou štolu a pod. — Dva neméně typické výjevy z vymírajícího husitství a zvrhajícího se kališnictví v Čechách, dva zjevy vysloveně úpadkové, najdeme ve sbírce »Staropražských novell ze 16. i 17. věku«. Smutně proslaveným hrdinou prvního *(V konsistoři pod obojí přijímajících)* jest náčelník české obce husitské, Fabian Rezek Strakonický, který jménem svým i jménem konsistoře a všeho kněžstva pod obojí pokorně i zbaběle zřekl se husitství jako kacířství, přiznav se k církvi římsko-katolické a kališnickou zradiv pro vlastní karieru. O nic sympatičtěji nevyjímá se *Pan otec Soběslavský*, člověk bez víry a karakteru, jenž postupně u měšťanů, mezi sedláky i u pánů marně hleděl dosíci výhodného, pohodlného postavení, až byl na konec ostaven všemi.

VI.

Široce rozpiatým látkovým spojením všech posud uvedených dějových živlů: měšťanského, studentského, universitního, válečného, literárně uměleckého, cizácky dobrodružného a církevně náboženského jest *Mistr Kampanus*, který jako volně seřetězená serie překrásných románových studií znamená zatímní vrchol belletristické tvorby Wintrovy a podává nevyrovnatelně mnohostranný obraz Prahy bezprostředně před katastrofou bělohorskou i po ní. Opravdová spousta výrazně karakterisovaných postav i jasně kreslených situací, výjevů či scen střídá se tu před našima duchovýma očima a dohromady dává obdivuhodně plastický obraz líčeného společenského i místního ústředí.[1])

Nežli napsán »Mistr Kampanus«, za literárně nejzdařilejší belletristické dílo Wintrovo všeobecně pokládána povídka »*Rozina sebranec*«, zajímavá pro nás v tomto přehledném nástinu hlavně tím, že v ní spisovatel více než v kterékoli jiné své novellistické práci soustředil se na zevrubnou malbu duševního procesu hrdinčina. Děj uvnitř vzácně souměrné skladby líčí rozkladný mravní sestup ženy, jež mnoho ústrků vytrpěvši pro svůj nemaželský původ, marně se namáhajíc pilnou prací i vzornou

[1]) Viz lonskou Vlčkovu »Osvětu«.

spořádaností vynutit si uznání na oficielní společnosti, a zrazena v lásce k dobrodružnému Italovi, uvolní dřímající v ní vášně a nepořádným životem mstí se na společnosti za své odmítnutí. V nemravně frejířském způsobu života pokračuje i, když se stala manželkou nepoměrně staršího cechmistra Kufra a matkou dítěte. Pak už se na skloněné ploše nezastaví, řítíc se přímo do záhuby. Poněkud obdobný dějový běh má jiná z lepších povídek autorových *Vojačka*, jejíž titulní postava rovněž trpí v následcích milencovy nevěry, ale nemstí se a je svým svůdcem, prospěchářským i bezohledným německým vojákem Hoffem, prostě prodána.

Ostatních belletristických kreseb spisovatelových, jednajících mimo Prahu, nelze mi v příčině dějové na tomto místě podrobněji uváděti, jednak že mi šlo pouze o výčet karakterističtějších novellistických prós Wintrových, jednak, že v nich samých prvek povídkový už mnohem více než u čísel dotud uvedených mísí se s kulturně historickým. »Peklo« a »Panečnici« pak bude možno náležitě zhodnotit až v mezích definitivní studie o Wintrovi.

Úhrnem se nám tudíž Winter jako dějepisný povídkář jeví čistokrevným, vzácně objektivným realistou, milujícím hlavně detailní drobnomalbu a chtějícím formou belletrie dle vlastních slov »přilákat publikum k historii i vpravit mu kulturní vědomosti z našich dějin«. Na tomto pracovním poli a v tomto vlastním vymezení vykonal u nás i v belletrii, nejen v oboru kulturní historie, mnoho a trvale cenného. Určitěji vysvitne to po ukončení jeho »Sebraných spisů«, jež teprve podají ucelený nárys jeho posavadní spisovatelské produkce.

Adolf Wenig:

1794.

Když voněly první fialky,
my spolu šli zahradou sami,
a náhle chyť mne, políbil,
já smála se, tak milý byl.
To láska tam kráčela s námi.

Když s akátů květy padaly,
my na lávce sedali spolu.
Kdo tušil, že tak krátký jen
o lásce sníti budem sen —
ach, po štěstí tolik teď bolu!

Jsou rudé již růže v odkvětu
z nich poslední na keři zvadá — —
já horkých slzí záplavou
tu hlavu vidím krvavou,
jak pod ostřím do koše padá — —

O Lužických Srbech.

Píše

Josef Páta.

(Dokončení.)

Není divu, že za takových poměrů literatura lužickosrbská se utěšeně rozvíjela a že se přihlásila k práci *druhá* škola básnická, seskupená kol *Kućankovy* »Jutničky« (1848—1850), která pracovala vlastně zase v duchu Zejleřově a z níž hlavně nás zajímá postava jedna. Je to *Herta Wićazova* (1819—1885) z Budyšína, čili jak se ona sama podpisovala *Herta*, jediná skutečná básnířka hornolužická, zjev podivuhodný. Dívka, která básní nejprve německy, pak srbsky a své verše ukládá do »Týdenních«, později »Srbských novin«, povaha tíhnoucí k reflexi a mystice, první před Čišinským zahloubává se nad naším všedním a smutným životem, nečeká nic od té hroudy pozemské, miluje sic rodný kraj, svou vlast, ale pravá její otčina je tam — za hrobem a v světě jiném.

Elegický tón vane z jejích veršů, jež zapadly téměř bez ohlasu a jež k nám zavznívají zase teprve z básní Čišinského.

A hned vedle této *druhé* školy básnické vystoupila družina *třetí*, řízená samotným Hórnikem, jenž z ní byl nejčilejší a své druhy seskupil kol svého citovaného shora »*Přidawku*« u Srbských novin a pozdějšího »*Lužičana*«. Z družiny té nejvíce vynikl na straně katolické *Handrij Dučman* svými básněmi vlasteneckými, balladami a legendami, básněmi didaktickými i nábožnými, satirami a konečně i epigramy, kde Dučman předstihl součastníky i předchůdce, a je také autorem nejobsáhlejší ballady lidové, polodramatické básně »*Wodźxna*« (Vodník), psané pod vlivem dojmů podobných skladeb lidových i ballad našeho Erbena.

Dučman vynikl též *jako spisovatel povídek a divadel*, dal své lit. *klassický překlad Schillerovy* »Písně o zvonu« 1859, ale pak se zabral úplně do práce vědecké. Z třetí družinv zasluhuje též zmínky lyrik *Fiedler*, zasloužilý hlavně vydáním »*Towaršneho spěvnika za serbski lud*« (1878[1], 1897[2]) a *Jan Ćesla*, básník lyr. veršův erotických a nálad přírodních úplně v duchu a patrně i vlivu Heineově a Hálkově, vedle toho skladatel básní epických, v nichž se nejvíce cítil doma. Dokázal to svou velkou lyrickoepickou historickou básní »*Král Přibyslav*« z r. 1868, která vzbudila mnoho nadějí v literatuře lužicko-srbské. Bohužel básník se záhy na to odmlčel a počátkem let 70. přestal psáti nadobro.

Vedle těchto uvedených byla ještě řada jiných spisovatelů, ale žádný z nich nedostihl vzorů svých — Zejleřa, Wjely, Dučmana a druhých předních literátův — a nedobyl si význačnějšího místa v literatuře domácí: všechno to byly jen pouhé pokusy, rozběhy a zlomky, jež vedle Zejleřa a jeho spolupracovníků se

úplně ztrácely, až zase vystoupila generace novější — *čtvrtá* a dosud *poslední*. Seskupuje se r. 1876 kol založené »*Serbske Lipy*«, která r. 1882 splynula s Lužičanem v dnešní »*Lužici*« a přejímá po Zejleŕovi, jenž r. 1872 zemřel, vedení lužické literatury. Z družiny té nejvíce vynikli dosud žijící prof. *Arnošt Muka* (1854), rodák welkowusyčanský v Horní Lužici saské, jako slovanský filolog, redaktor Čas. Matice Srbské a vydavatel lužických knih, loni zemřelý slibný žurnalista *Miklawź Andricki* (1870—1909) a konečně rovněž předloni v říjnu zemřelý *Jakub Bart-Ćišinski*, největší básník hornolužický vůbec.

»Lužičan«, zmíněný časopis belletristický, jenž se vyvinul z Hórnikova »Měs. přídavku«, začal od r. 1876 — tedy čtyry roky po odchodu Zejleŕově — přinášeti drobné poetické příspěvky od neznámého skladatele, jež upoutaly záhy všeobecnou pozornost. Pozornost proto, že jimi do lužické literatury vcházel nový duch a směr.

A básník sám se ještě téhož roku projevil, když se podepsal plným jménem pod báseň »*Zrudny wowčeŕ*« (Smutný pastýř), projevující již všechny zárodky budoucího znamenitého básníka. Dvacetiletý poeta — Jakub Bart, později básnickým jménem Ćišinski zvaný — ve své básni se jeví jako pravý syn své utlačované vlasti, jako vroucí vlastenec. A stejný duch vane z idyllického eposu »*Nawoženja*« (Ženich), skvělé to oslavy rodného kraje, k němuž básník přilnul celou svou duší, k němuž se uchyloval vždy ve svých vzpomínkách a jemuž všechny své snahy a síly zasvětil. Nejprve chtěl mladý básník přivolati zpět dávné doby polabských Slovanů r. 1880 dramatem »*Na Hradisku*«, první to původní *drama lužické* vůbec, jež upoutalo všeobecnou pozornost. A Ćišinski stal se záhy známý, když r. 1884 vydal svou *první* básnickou sbírku »*Knihu sonettů*«, jíž rázem ovládl své čtenáře a pole literární, v níž projevil se jako mistr verše, jako virtuos lužického slova po stránce vnější i vnitřní formální i obsahové. Zde proti starším školám básnickým, jimž vévodil Zejleř, byl značný a vynikající pokrok. Básník vyšvihl se tu z úrovně domácí poesie prostonárodní k poesii světové, je básníkem čistě moderním a jiným nežli všichni jeho předchůdci. A také jeho výchova byla ovšem již jiná, žil v ovzduší novém.

Narodil se r. 1856 jako syn prosté rodiny selské v srbské vísce Kukowě v Sasku, v nádherném starobylém kraji, s úchvatnými sceneriemi přírodními, kde loudily se první záchvěvy poetické do jeho geniální duše. A co vložila příroda a srbská domovina do jeho vnímavého nitra, to vypěstila, zdokonalila a zocelila cizina. Nejprve škola v Budyšíně, odkudž pak r. 1871 přišel do luž. semináře pražského. Praha měla na něj vliv značný a veliký. Zde poznal ostatní Slovany, zde seznamoval se s českou a slovanskou literaturou a literaturou světovou vůbec, zde také upevnil v oddálení od otčiny své vlastní vlastenectví lužické ve styku s krajany v semináři. Také tu pokračoval ve studiu literatury klassické, když byl již dříve dobře se seznámil s literaturou ně-

meckou a ovšem i poesií domácí, lužickou. Nicméně na Prahu vzpomíná básník ve své »Knize sonettů« jen pěti znělkami, v nichž zachycuje nejsilnější dojmy pražské. Za to tím více vliv poesie české se projevil v jeho produkci vlastní. Neruda, Hálek, Sládek, Čech a Vrchlický i jiní z českých spisovatelů byli mu známí a nezůstali u něho bez ohlasu. Sám to poznamenává ve své rozpravě o literatuře lužické na začátku XX. století, napsané německy pod pseudonymem J. B. Kukowského v ruských Statích po slavjanověděniju z r. 1904 na str. 81.

V době vydání »Knihy sonettů« působil Ćišinski již druhý rok jako kaplan mezi svým lidem v Ralbicích, pak v Radworu, kde s ním r. 1885 poprvé setkal se největší přítel lužických Srbů, jich pražský konsul, náš Adolf Černý. Ale tu také končí jeho klidný život. Od r. 1886 nepřetržitě až do náhlého pensionování r. 1903 je smýkán po rozličných místech poněmčených neb úplně německých — v Šerachově, Drážďanech a Saské Kamenici — patrně jen pro vlastenecké smýšlení a činnost spisovatelskou, jako vyhnanec, a jen z dáli pozoruje svou vlast a ji opěvuje. Od r. 1903 žil básník opět v svém kraji rodném, věnuje se úplně své činnosti básnické a redigování »Lužice«, jež byl r. 1904 přejal. Život tedy klidný, ale jen zdánlivě. Zvolna, ale jistě podkopávala jej zákeřná nemoc, které náhle podlehl. A jako by to tušil, psal téměř zimničně, revidoval svou činnost básnickou a psal svůj velký odkaz národu lužickosrbskému.

Bylť Ćišinski skutečný básník svého lidu a vyvolený. Hned prvními svými básněmi zvítězil. Od první »Knihy znělek« r. 1884 každá sbírka další značila vzestup a zdokonalení. Program své básnické činnosti vytyčil si básník ihned v první své sbírce slovy: »Ó země srbská, tvá jen chváliti chci role, chci slaviti tvoje slavná místa starodávná« — — a chce se státi bardem svého nárůdku, chce povzbuzovat a vésti jej ku práci, »Ó Srbové, již vstaňte k dílu — —! Ó vstaňte, zlomte pouta cizácká, pozdvihněte se a svorně sešikujte! Po cizím duchu, cizích mravech nebažte; řeč otců srbských a jich víru pevně braňte a každou hroudu země chraňte!« —

Po druhé básnické sbírce »*Formy*«, v níž básník závodí téměř s naším Vrchlickým v bohatosti formy a jazyka, vyšly hned vlastenecké sbírky další: »Srbské zvuky«, »Ze života«, »Krev a kraj«, psané v době vyhnanství básníkova. Ve sbírkách těch se také projevil vliv naší české poesie na Ćišinského. Jsou to zřejmé ohlasy Vrchlického, Hálka i jiných.[1]) Stejně tak plné žhavého vlastenectví jsou i sbírky další z r. 1901 »Orlí perutí«, »Vlasteneckým jásotem«, »Příroda a srdce«, »Jásot a stesk«, »Za tichem« a konečně r. 1908 poslední sbírka dvanáctá »Srbské obrázky«. A ve všech těch sbírkách vedle zlaté nitky — jeho lásky k vlasti — vine se i pruh tmavý — hořký pessimismus a žal básníkův nad ztracenou svobodou Lužičanů, žal nad neteč-

[1]) Srov. můj článek o Čišinském ve »Dnu« 1908, 22. a 29. III. a 12. IV.

ností vlastních krajanů a z toho konečná satira, výsměch, ironisování sebe a lidí, a tichá resignace — modlitba, obrácení mysli k Bohu.

Ćišinski je *lyrik* čistého zrna, jenž v odporu k básním starším uvažuje, přemýšlí, kde jeho předchůdcové — jichž zástupcem byl H. Zejleř — radostně barvami líčili domácí přírodu, létali s květu na květ, tam Ćišinski jde i do hloubky, skládá hlavu do dlaní a uvažuje — čehož již prvky nalézáme u Herty Wićazové — jako pravý básník moderní. U něho je příroda skutečným ohlasem nitra, příroda, která s člověkem stoupá, ale také padá; v jeho *lyrice reflexivní* hlavní složky tvoří láska k domovině a k rodnému jazyku, k Bohu a k přírodě; mocnou složku tvoří tu jeho pessimismus, světobol, a důsledek toho resignace — satira. Vedle toho Ćišinski vytvořil řadu skladeb *epických*, a jedinou skladbu *dramatickou*. Škoda, že neměl v tom následovníků; z mladších jen *Waltar* a *Śewčik* napsali řadu básní v jeho duchu a směru, ale umlkli. A básník umlkl sám, ale to, co zůstavil, zůstává. Jeho zásluhy o lužickou literaturu, v níž ukázal *nové cesty*, *zdokonalil* srbský poetický jazyk po stránce formální i obsahové a připojil tak koncem stol. XIX. poesii nejmenšího slovanského národa k poesii světové. A v tom spočívá Ćišinského hlavní význam. V něm slily se všechny proudy předchozí a jím také vyvrcholily.

* * *

Přehlédneme-li ještě jednou stručně načrtnuté dějiny lužickosrbské literatury, uvidíme, že literatura lužická vzbuzená reformací vykvetla potěšitelně a důstojně vedle ostatních slovanských literatur, při čemž literatura česká byla jí vždy mocnou vůdkyní a oporou. Z básníků vedle dolnolužického *Maty Kósyka* nejvýše stojí *Zejleř* a jeho nástupce *Ćišinski*. Románu lužického není a povídka je jen velmi slabě zastoupena, feuilletonistika charakterisována jest jen M. Andrickim, horlivým překladatelem z češtiny, dramatickou literaturou představují některé kusy Dučmanovy a Ćišinského »Na hrodźišću«. Jinak jsou tu jen překlady: Rězakův překlad z r. 1883 Bož. Němcové »Babičky« (»Naša wowka«), Klicperův »Rohowin Štyrirohač« v překladu Česlově z r. 1862 a jiné překlady z Klicpery, Pflegra-Moravského a Stroupežnického; r. 1906 přeložil Andricki Jiráskova »Gera«, nejnověji Nawka Gogolova »Revisora«, Ad. Černý »Hálkovy več. písně«, vedle toho je řada překladů z polštiny, některé črty Sienkiewiczovy, což všechno může míti blahodárný vliv na další rozvoj literatury aspoň v Lužici Horní. Ostatně v Lužici Horní zdravý ruch časopisecký (viz dříve), v němž ujala se práce generace nejmladší již stol. XX., jak učitelstvo (hlavně M. Nawka a Fr. Kral-Rachlowec) tak studentstvo, dává nejlepší naděje do budoucna. Knižní trh stále stoupá a čtenářů přibývá. Můžeme konstatovat i pokrokovější směry v této literatuře. A vrátíme-li se k našemu výroku, že literatura má být obrazem duše národa, shledáme, že litera-

tura lužickosrbská skutečně je odrazem a obrazem tohoto nepatrného národa slovanského — obrazem L.-Srb. utlačovaného a k zemi sraženého — a skutečným obrazem, neboť *národ a Bůh‘ příroda a lid* v ní žijící jsou základními jejími akkordy, ať v prostonárodním pojetí Zejleřově či moderním nazírání Čišinského a táž hesla tkvějí i v duši celého národa a vůbec každého dobrého Lužičana. A přihlížíme-li *k tomu*, sami dojdeme k závěru, že *není možno*, aby národ, třebas číselně nepatrný, jenž dovedl tak vyspět a houževnatě se udržeti po tolik století, náhle se zastavil ve svém vývoji nebo dokonce odumřel. Naopak — *číslo nerozhoduje, ale duch* — všechno to je základem práce nové a ještě usilovnější, je začátkem vzestupu dalšího. Podaný náčrtek literatury je jistě nejlepším toho dokladem.

Viktor Hánek:

Z knihy „Usmíření“.

Hrst rond.

Zář očí tvých je jezer třpyt,
těch jezer horských, nádherných,
v nichž přelud snů se na vždy chyť
za nocí vlahých, kdy kraj ztich’.

A celá poesie jich,
tvůj horký, nezkalený cit
je v něm, i všech tvých tužeb sníh.

V něm bytost tvá i měkký smích! —
Ó, chtěl bych dlouze takhle snít,
co duší mou se bude chvít
zář očí tvých . . .

*

Sepiaté ruce zdvihám k tobě —
ó, nech se líbat všude, všude! —
Buď mojí vždy jak v této době,
svou vášní vyzař sny mé chudé!

Znát nechci, co je v příští době,
v plen závisti co padne, zlobě —
teď spiaté ruce zdvihám k tobě.

Jak sníš tu v květů vonné zdobě,
ty bílé ručky dej mi obě —

ať na dně všeho trpkost zbude —
sepiaté ruce zdvihám k tobě . . .

*

Ten těžký, sytý viol dech
jak prudce zavoněl nám v skrýš!
Nevíme ani, noc že již —
tak krásně je v těch našich snech!

Rci — o čem dumáš? o čem sníš? —
Teď ve snu každém ucítíš
ten těžký, sytý viol dech.

Svou hlavu na mém srdci nech,
nech z duše vyjít bolu tíž,
ať štěstí může přijít v spěch —
jak těžký, sytý viol dech . . .

Ze života Dra Ignáce J. Hanuše jako professora
na universitě Lvovské v l. 1838—1847.

Napsal

Jaroslav Božek.

(Dokončení.)

Když Hanuš vkročil dne 4. prosince t. r. do síně, v níž přednášíval logikům, byl uvítán zuřivým dupotem a pokřikováním: »Ettmayer ven, ven! Wyruczie go!« — Professor napomenul shromážděné, aby se uklidnili, a mají-li jakou stížnost do posluchače Ettmayera, dali ji vyšetřiti direktorovi, a zatím své věci neškodili lomozem; po té již bez vyrušování mohl předmět svůj vykládati. Druhý den opakovalo se totéž povykování při přednášce Tanglově a ustalo teprve, když professor vyzval Ettmayera, aby nechodil do kollegií, dokud žaloba proti němu nebude vyřízena. Když Ettmayer z posluchárny odešel, Boguslawski, jeden z polských akademiků, vystoupiv, obvinil jej před celým sborem professorským, že spolužáky své nazval »ein polnisches Saukollegium«. Odpoledne téhož dne Boguslawski, provázen jsa několika svými druhy, tutéž žalobu opakovali v kanceláři direktora Pfeiffra, a doplnili ji ještě jinými urážlivými výroky z úst Ettmayerových, totiž že prý by dal, kdyby byl císařem rakouským, všechny, jichžto jména mají koncovku »ski« neb »wicz«, zvěšeti katům neb odříti selským rasům.

Pfeiffer prohlásil, že obžalovaný musí uražené odprositi, načež žalobci a ti, kdo je před kanceláří očekávali, odcházeli,

pokřikujíce »Vivat!« — Po dvou dnech (immatrikulačním a svátku P. Marie), kdy přednášek nebylo, direktor mínil, že bouře přestane, jestliže (dne 9. pros. t. r.) jménem Ettmayerovým urážku odvolá. Avšak pokřik »Ettmayer ven!« ozval se znova, ba vzrůstal. Marně vyhrožoval Pfeiffer trestem strůjcům nepokojů, ba i všem logikům zastavením přednášek. Boguslawski předstoupil až k němu, a hroze pěstí, křičel, že práva svého se domohou jinde, ani zatím jiní volali hlučně, že Ettmayer musí odprositi je sám. Vše to dálo se při přednášce prof. Tangla, ovšem hlukem rušené, při které k vyzvání direktorovu přítomen byl i Hanuš. Když pak Pfeiffer s Tanglem odcházel a také Hanuš jako nejmladší z těchto mužů blížil se poslední dveřím, zavznělo síní: »Hanuš zůstat! Hanuš vivat!« On, aby neublížil auktoritě direktorově, neuposlechl toho vyzvání, a tu všichni posluchači vyhrnuli se za ním před sborovnu professorskou a znovu volali, aby vyšel a byl jim prostředníkem. Ač Pfeiffer sám měl Hanuše k tomu, tento přece se zdráhal vyjíti, namítaje, že nemůže studentův upokojiti ústupky žádanými, kterých jim direktor odepřel. Nespokojenci chtěli potom přinutiti dva jiné professory, aby přednášek nezastavovali, a teprve, když se jich počet zmenšil odchodem právníkův a theologů, pospíchajících do svých kollegií, osamělí logikové znenáhla se vytráceli. Odpoledne téhož dne Hanuš měl obvyklou přednášku v druhém ročníku filosofů; ač nahrnulo se mu do ní také plno logiků (z I. ročníku), jichžto posluchárna byla uzamčena, chovali se všichni tiše. To bylo ve středu; avšak ve čtvrtek večer vyzván nenadále praesidentem Kriegem, aby přišel na policejní ředitelství. Tam oznámil mu Sacher-Masoch, že logikové podle přípisu Pfeiffrova domluvili se i s druhým ročníkem filosofů a chystají na sobotu veliké pozdvižení v universitní budově. Sacher-Masoch sám, ač se mu radí, aby zatkl hlavní strůjce nepokojů, že pokládá přece celou věc za domácí událost akademickou, a nemíní zakročiti, pokud se něco nepřihodí venku mimo budovu universitní. Zatím že jménem Kriegovým žádá Hanuše, aby uvázal se v úkol prostřednický a studenty upokojil; bude-li toho třeba, aby jen vzkázal po pedellovi na policii, že 40 ozbrojených mužů přichvátá na pomoc.[1])

Hanuše mrzela a rozčilovala ta nevděčná úloha tak, že s pátku na sobotu po celou noc nezamhouřil oka; ale nebylo vyhnutí. A tak v sobotu ráno, jakmile uslyšel, že se studenti hromadí před posluchárnou logikův, objevil se náhle mezi nimi, a když jali se před ním smekati, vybídl je vážně, aby s ním odešli do síně fysiků, že by si rád s nimi několik důvěrných slov pohovořil. Tam měl k nim s patra účinnou řeč, radě jim po přátelsku, aby se lomozením nedomáhali svého práva, nýbrž pamatovali na svou akademickou důstojnost, prohlašuje, že činí jejich čest svou ctí, ale jenom když ustanou od všelikých hromadných

[1]) Měli pak skutečně tito policisté i s praesid. sekretářem Bachem pohotovost.

výtržností. Nechať tedy nejbližší dni pokládají za feriální: že na jejich chování závisí, zda přednášky budou zase záhy nebo zda pozdě zahájeny, a že je prosí, aby až do té doby nechodili nežli na ta kollegia, která jsou dovolena, a jenom ti z nich, pro které jsou určena.

Sám se podivil, jak ochotně ho poslechli, a vykonav svou přednášku o ethice, spokojeně navrátil se domů. Nicméně ještě tu sobotu došlo direktora praesidiální nařízení, aby Boguslawski byl ze všech studií vyloučen, jakož i aby jeho spolužáci (logikové) podrobili se všickni novému přijetí na fakultu v přítomnosti všech professorů.[1]) Ettmayer odsouzen (po návrhu Hanušově) k studiu soukromému. Na universitu již přijato nebylo: předně 10 studentů, které policie udala pro »smýšlení politicky povážlivé«, dále pět jiných, kteří většinou repetovali a toliko z milosti direktorovy (ač nelegálně) byli dříve zapsáni, posléze (vedle Boguslawskiho) čtyři jeho nejdůvěrnější přátelé, chovanci jesuitského semináře. Většině odsouzených přitížilo udání Lemochovo, jenž si při svých kollegiích nepokojné zaznamenával. Tak 20 mladých lidí pykalo za nevoli vzbuzenou Němcem Ettmayerem. Hanuše mrzel »tento universitní škandál nesmírně«; bůh ví, co prý se »venku« z toho nadělá; sám prý zase křivě byl udán od jesuitů, jako by se při jeho přednáškách (dne 16. pros. t. r.) opět nepokoje udály. Jesuité pak podali žádost k císařskému dvoru, aby chovanci jejich konviktu směli privátně studovati na lyceu Tarnopolském a nemusili, jako dosud, posíláni býti z Tarnova na universitu Lvovskou; ale gubernium se proti té žádosti vyslovilo, takže byla odmítnuta. I nad hlavou Hanušovou trochu zahřímalo; neboť vybídnut od praesidia a s ním zároveň direktor Pfeiffer, aby se ospravedlnili, že koná posluchačům svým výklady podle svých spisů, dosud vládou neschválených; praesidium že ospravedlnění to předloží císaři. Avšak Pfeiffer zastal se mužně professora, připojiv do své omluvy také ta důrazná slova, že, stalo-li se co nezákonného, sám jediný nese toho vinu.[2])

Nepřetržitě blažen Hanuš zůstával pouze ve své domácnosti; neboť prožíval ve Lvově své manželské líbánky s chotí, která byla mu věrně oddána, vzorně vedla mu hospodářství a nepřestávajíc se při tom vždy dále duševně vzdělávati, hleděla se inteligencí vyrovnati svému muži, bývala zasvěcována do všech jeho literárních prací a od něho vážena pro svůj trefný o nich úsudek. Dne 2. září r. 1839 povila mu první děcko, dcerušku Emilii (místo »filosofa«, kterého otec očekával). Radost rodičů byla však záhy potom zakalena zprávou z Prahy o úmrtí Hanušovy matky Františky, raněné mrtvicí dne 6. prosince t. r.[3]) V následujících

[1]) Při tomto přijímání měli býti akademikové »přísně probráni« (»streng gesichtet«).

[2]) Upokojení té bouře studentské r. 1846 svým zakročením Hanuš pokládal si za zásluhu a ukazoval později na ni v své Autoapologii z r. 1852.

[3]) Podle úmrtního zápisu na faře u sv. Trojice na Novém městě v Praze.

letech domácnost Hanušova oživila se ve Lvově ještě třemi dětmi: Theodorou (naroz. dne 20. srpna r. 1841), Vladislavem (nar. dne 12. září r. 1843), bohužel tělesně slabým a duševně málo nadaným, a Klementinou (nar. dne 19. března r. 1845).[1])

Když augustinian Tom. Bratránek adjunktoval u Hanuše na filosofickém učení ve Lvově, býval v rodině svého představeného (s nímžto v témže domě bydlil) častým hostem a křtil první děti professorovy. Hanuš, aby křtitele poškádlil, určoval pro křtěnce schválně dlouhou řadu jmen (pro Theodoru na př. Esthera, Antonie, Laura, Anna, Vilémina, Karolina), aby si jich Bratránek nepamatoval a proto na lístek musil si je zapisovati. Kmotrem při křtu Theodořině byl MUDr. Ant. Karger, vojenský štábní lékař (jenž penězi přispěl na vytisknutí Hanušovy »Wissenschaft des Slaw. Mythus«), a statkářka Esthera Strzemboczowá; Klementině kmotrovali stavební direktor Hartmann se svou chotí. Vedle těchto osob znali se a vespolek navštěvovali Hanušovi s rodinou Ferd. Zirkla (jenž r. 1889 zemřel jako dvorní rada), s pí. Olivovou (jejíhož chotě stav nepodařilo se nám zjistiti) a dcerou její Valerií (později společnicí v domě Vídeňského bankéře Wertheimsteina).[2]) Často a důvěrně obcoval Hanuš s direktorem Pfeiffrem, fysikem Ant. Kunzekem, bývalým gymnasijním professorem Josefem Tatzauerem (jenž r. 1856 zemřel v Teplici jako guberniální rada po dlouholeté službě u gubernia Lvovského), s Frant. Strónskim, správcem universitní knihovny, vedle něhož úřadoval v ní tehdáž jako skriptor Konst. Wurzbach (později vydavatel německého biografického slovníku pro mocnářství Rakouské). Zdá se, že Hanuš jakožto důvěrník MUDra Kargra rád vyhledával společnost mezi členy sboru učiliště medicinsko-chirurgického, na němžto působili anatom Karel Nagl, protomedik (a gub. rada) Kar. Ign. Stránský, professor spec. therapeutiky Frant. Babel de Fronsberg, učitelé zvěrolékařství Fr. Fritsch a Frant. Lautner, jakož i professor přípravných věd lékařských Jan Gloisner, přemítající o zdokonalení daguerreotypie, jejíž pokroky bavily pak i Hanuše. Z professorů a funkcionářů právnické fakulty Hanuš stýkal se častěji s Maur. Kabathem, Ant. Haimbergrem, Ign. Grasslem, Frant. Tunou, Fil. Escherichem, Jiřím Holzgethanem a zvláště s Mor. Stubenrauchem a Ed. Tomaschkem, kteří pak odšedše ze Lvova na Terezianum do Vídně, vydávali rok co rok rozsáhlejší poučný kalendář (Österr. Kalender zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse);

[1]) K těmto dětem přibyla později Vilémina (nar. dne 10. září r. 1847 ve Vídni) a Ludmila čili Milina (nar. dne 10. dubna r. 1856 v Praze, provdaná nyní pí. Kocurová). — — Všecka tato data oznámena mi byla laskavostí slečen Dóry a Kleméně Hanušových.

[2]) Hanuš znal se ve Lvově také s jedním údem rodu hrabat Zielonkův, ale který Zielonka to byl, nepodařilo se zjistiti p. prof. Kabelíkovi (vydavateli Korrespondence Helceletovy s Hanušem) ani dotazem u p. dvor. rady Dom. Zachystala, Hanušova příbuzného, jenž za svého pobytu ve Lvově k Hanušovým docházel (srovn. »Koresp. Helc. z r. 1839—1873« str. 39).

do něho k jejich žádosti přispívali svými články vedle Hanuše i Kunzek a jako statistik Jan Chlupp, ve Lvově pro svou chatrnou povahu a nevalně hluboké vědomosti málo oblíbený.[1]) Chlupp přeložen byl r. 1849 na universitu Pražskou a po r. 1860 (když Hanuš byl správcem knihovny při této universitě) nedbale odevzdávaje vypůjčené knihy a nešetrně odpovídaje na bibliothékářova napomenutí, s Hanušem rozkmotřil se nadobro.[2])

Ve Lvově působil půl deváta roku (v l. 1836—1845) i Kar. Vlad. Zap, jsa akcessistou při účetní kanceláři, jenž v svých »Připomínkách ze Lvova«[3]) podotýká, že tou dobou tamní Čechové scházeli se u hospodského na Łyczakowě, jménem Peška, a zdá se tudíž podobno pravdě, že i Hanuš býval mezi nimi. Od Zapa dovídáme se také, které byly obvyklé procházky a zábavy Lvovanů. Na procházky chodívali rádi Na valy, do Jesuitské zahrady, do nových sadů na Lysé a Zámecké hoře, odkud byl pěkný rozhled na město, a do městské střelnice, kde o Božím hodě svatodušním konala se hlučná německá slavnost »střílení na krále«. V létě (v neděli odpoledne) hrnulo se vše do Jesuitské zahrady, zvláště když tam býval cirkus. Tam hemžily se »polské dámy vedle německých paniček, vystrojené židovky v hedvábných šatech s perlami na hlavách a těžkými zlatými řetězy na šíjích vedle děveček v národních spencerkách, šviháci s lorgnetkami vedle německých řemeslníků v nemotorných kaputech, vkusně a fantasticky oblečené panské děti vedle rozpustilých klukův a umazaných židovských bachorů«. K jiným zábavám Lvovanů náležely četné reduty, divadelní představení polská a německá, koncerty kočovných umělců a hudební akademie Německé jednoty. V okolí hlavního města lákaly k příjemným vycházkám: lesík Wegliński, Sofiowka, Železná voda, císařský lesík, arciknížecí zahrada, pak vzdálenější Winiky a Lysinecká hora. Hanuš asi hned r. 1839, kdy v létě pro nedostatek peněz zůstával i o velkých prázdninách ve Lvově, prochodil s chotí a svými známými tato půvabná místa a zval i praefekta Hudce, na chůzi trochu pohodlného, aby jako »horlivý cestovatel« zavítal k němu na návštěvu a pokochal se přírodními krásami v okolí Lvovském. Později, když si přál po výroční práci poněkud okřáti, zajížděl o feriích do Karpat mezi Huculy nebo k svým přátelům do Prahy a do Vídně. V létě r. 1843 meškal v Praze, kde se tehdáž už chystala oslava založení Karlovy university před 500 lety, připadající na r. 1848, a slíbil pořadatelům (mezi nimiž byl i velmistr křižovnický Beer,[4]) někdejší jeho uči-

[1]) Podrobnější data o těchto professorech a funkcionářích university Lvovské najdeš v knize Finklově-Starzyńskiho: »Historya uniwersitetu lwowskiego« I. sv.

[2]) Srovn. list Chluppův z té doby k Hanušovi, připojený k lit. pozůst. Hanuš. (v Mus. Kr. Čes.).

[3]) V Čas. česk. Mus. r. 1845.

[4]) List Beerův k Hanušovi do Lvova (z r. 1843) jest při lit. poz. Han. v Museu kr. Čes., Beer, tehdáž v Praze nepřítomný, děkuje zároveň auktorovi knihy »Wissensch. des Slaw. Mythus«, že v úvodě k ní jmenoval jej vděčně mezi svými učiteli.

tel), že na toto jubileum přijede do Prahy; universitní senát Lvovský zaslal pak (r. 1848) k té slavnosti řeckou ódu, složenou od prof. Tangla.

R. 1844 Hanuš, chystaje se opět na cestu do Prahy, daroval prof. Frant. Exnerovi (rovněž bývalému svému učiteli) dva své spisy (bezpochyby dvě své učebnice) a těšil se na setkanou s ním, jeho úsudek o těchto literárních pracích a jeho radu v některých jiných věcech. Exner však, meškaje pak v Karl. Varech, doporučil mu (v listě svém z 15. července t. r.)[1]) svého adjunkta Augustina Smetanu, aby mu v Praze na místo něho oznámil nejdůležitější literární novinky z dějin filosofie, neschvaluje, že Hanuš dal výhost filosofii samé, a vykládaje si jeho náhlou nechuť k ní tím, že dal se tak záhy do prací v tom oboru nejobtížnějších — do spisování učebnic, k němuž prý on sám (Exner) se ještě nedovedl odhodlati.[2])

Připomenutí zasluhuje, že tou dobou již Exner a Hanuš stáli každý v jiném filosofickém táboře. Hegelianismus, do něhož Hanuš vždy více se ponořoval, a který v Německu mezi odborníky nejvíce bujel, ba i od úřadů za »světovou moudrost« byl prohlašován, Exner, horlivý Herbartovec, právě v těch letech potíral svými spisy[3]) co nejúsilněji a u vlády rakouské nabyl takové důvěry, že svěřivši mu (r. 1844) vypracování nové učebné osnovy pro školy, záhy potom povolala jej z Prahy (s filosofické stolice) mezi úředníky ministerské do Vídně, kde r. 1848 povýšen za minist. radu.

Hanuš spoléhal, jak se zdá, na starou přízeň Exnerovu k své osobě a toužil jeho radou a snad pomocí vybaviti se ze Lvova, jenž se mu začal již znechucovati. Ne snad nadarmo psala mu choť jeho Laura[4]) dne 25. srpna t. r.), meškajíc o prázdninách s dětmi ve Winikách: »Věřím úplně v Tvou dobrou hvězdu, věřím v to, že se Ti podaří ***provésti Tvé plány***, a tak naše štěstí nemůže klesati, nýbrž rok za rokem se dotvrdí našimi zkušenostmi a naším vzděláváním — hmotně Tvým přičiněním. Vše jest dílem Tvým, co jsi a máš, za to děkuješ sobě, svému duchu a své píli, a já i děti budeme Tobě za to vše vždy povděčni.« Příčiny, pro které Hanuš přestal si libovati ve Lvově, jsou pochopitelny ze všeho toho, co dosud o jeho osudech jakož i poměrech tamních bylo zde vypravováno. Na universitě byl sice spokojen vědeckým prospěchem svých žákův a oni zase jeho spra-

---

[1]) Listy Exnerovy najdeš při liter. pozůstalosti Hanušově v Museu kr. Českého.

[2]) Exner naráží snad také na nesnáze, jež očekávají auktory. od censury, ba i na možná stíhání po letech, jak ukázal příklad Likavcův.

[3]) »Die Psychologie der Hegel'schen Schule« (I. a II. díl vyd. v Lipsku 1842, 1844), »Die Lehre von der Einheit des Denkens und Seins« (v Praze 1845); srovn. dr. S. Frankfurter: »Graf Leo Thun-Hohenstein Fr. Exner und H. Bonitz«.

[4]) List tento jest v rukou sleč. Hanušových Dóry a Kleméně, a psán byl Hanušovi do Vídně, kde se zastavil, vraceje se z Prahy do Lvova.

vedlností a obratností učitelskou; — volali okázale jméno jeho, když odešel již do Olomouce, při prvním nudném výkladu, který měl před nimi adjunkt Kruszyński. [1]) Ale jejich náklonnost k politickým konspiracím jakož i odtud plynoucí nekonečné slídění a vyšetřování policejní ztrpčovaly život i všem professorům, volaným k odpovědnosti za každičký nerozvážný krok mládeže. Také osobní styky Hanušovy s kollegy universitními byly dobré; vážili si ho pro značný rozhled vědecký, jeho ráznost, pohotovost v jednání, a rádi poslouchali jeho hovory, které sršívaly vtipem.

Ale nebylo dosti mezi nimi vedle vědeckých a školských věcí ještě jiných, vroucnějších společných pojítek, ježto přicházeli na universitu z rozličných zemí mocnářství i říše Německé. Poláci, ač Hanušovi důvěřovali, dopřávajíce mu vstupu i do svého střediska v ústavu hraběte Ossolińského (do něhož pravidlem nebývali připouštěni cizinci), přece vyčítali mu, že ve všem všudy se s nimi nestotožňoval, a že (jak tvrdí historikové university Lvovské) »od ruchu umysłowego w kraju trzymal się podobnie jak professorowie Niemcy«.[2])

Valná většina obyvatelů městských, co do náboženství tak pestře rozvrstvených, uznávala jeho nestrannost a snášelivost, ale byli mezi nimi také náboženští a národní horlivci, jimžto žádný professor nebo cizorodý úředník nemohl se po chuti zachovati.[3]) Nadto mužům literárně činným nedostávalo se ve Lvově potřebných knih a pomůcek k většim pracím, a sháněti je po Vídni nebo po Praze bylo obtížné i nákladné. Posléze Hanuš nebyl mezi professory a úředníky z vlastí jiných nežli Haličské ani první ani poslední, kdo (dle listu Tatzauerova z 13. října 1847) přáli si míti »Polsko za svými zády«; o totéž usilovali Kunzek, Kner, Nagel a dříve později také jiní, těžce nesouce, když se jim to nedařilo. A také Hanušovi nepovedla se věc hned roku nejbližšího (1845).

Nedlouho potom, když uprázdnila se (r. 1846) stolice filosofie na universitě Olomoucké, Hanuš umínil si ucházeti se o ni; ježto však proslýchalo se zároveň, že tato vysoká škola bude záhy zrušena, dopsal Exnerovi do Vídně, prose ho, aby mu oznámil, co o té věci ví. Exner ujišťoval jej (listem svým z 24. dubna 1846), že na zrušení Olomoucké university »v nejbližších decenniích« se nepomýšlí. Při tom podotýkal, že jest žá-

---

[1]) Dle listu Tatzauerova, zaslaného Hanušovi do Olomouce dne 13. října 1847.

[2]) Finkel-Starzyński: »Historya uniw. lwow.« I. díl, str. 225.

[3]) Prof. Kunzek, piše Hanušovi ze Lvova do Olomouce v lednu r. 1848, lituje s přáteli svými (a zvláště Tatzauerem) jeho odchodu z hlav. města Haličského, kde prý Hanuš s jinými muži sobě podobnými mohli velmi blahodárně působiti (v časopise »Deutsche Zeitung«) pro veškerou monarchii při neúnavné horlivosti a ušlechtilém smýšlení nového guvernéra hrab. Frant. Stadiona (nástupce hr. Rudolfa Stadiona).

doucno, aby na každé universitě předměty hlavní byly vždy zastoupeny dvěma odborníky, z nichž by jeden vykládal elementární a druhý vyšší poučky své vědy, jak již děje se ve Vídni v mathematice a od nedávna i ve fysice.

Připojoval také významný dodatek, že prý po jeho soudu žádná filosofie není tak dokonalá, aby samojediná mohla si osobovati vládu; že tudíž jest nezbytno, aby »v státě tak velikém, jako jest náš, všecky hlavní soustavy byly zastoupeny. V tom rozumu jsem vždy netoliko smýšlel, ale i jednal.«

Hanuš tedy nelenoval a zajel si v srpnu t. r. o prázdninách do Olomouce, aby si vyhledal příznivce a přímluvčí, kteří by mu pomáhali k tamní professuře. A dobře pochodil; zprávy, které odtamtud zaslal své choti Lauře, byly jistě potěšitelné; neboť psala mu pak do tohoto města tyto výmluvné řádky[1]): »Tvá dobrá nálada naplňuje mne rozkoší, tak že nemohu než míti za to, že nejdéle na přes rok budeme všickni tam, kde nyní jsi. Že Tě v Olomouci nic neodpuzovalo, naopak, že si odtamtud přinášíš dobrý dojem, jest mi opravdu útěchou. Je mi, jako bych byla tuze toho příčinou, že si přeješ a domáháš toho přesídlení, a tu vždy stávám se bojácnou a strachuji se, že se ti tam potom líbiti nebude... Byl jsi na Velehradě u Zeidlera?« — Jeronym Zeidler,[2]) jenž býval za pobytu Hanušova v klášteře Strahovském tajemníkem opata Pfeiffera a později stal se (r. 1834) jeho nástupcem, byl právě r. 1846 rektorem Magnifikem university Pražské a meškal v létě t. r. na Moravě; neboť domáhal se toho, aby praemonstrátům hory Sionu vrácena byla zase duchovní správa na sv. Kopečku u Olomouce, kde mívali do dob josefinských svůj převorát. Zeidlerově žádosti vláda vyhověla, tak že již dne 8. listopadu t. r. praemonstráti Strahovští (probošt se 6 kněžími) uvedeni byli zase na sv. Kopeček; jich installaci konal s velikou slávou sám Olomoucký arcibiskup Maxm. Jos. Somerau-Beckh. Není tedy vyloučeno, že bývalý novic Cassian také u Zeidlera na Moravě se objevil a přímluvy jeho se dožádal, aby Olomoucká professura ho neminula.

Hanuš navrátil se v dobré míře a pln nadějí do Lvova; nicméně věc jeho dlouho se protahovala. Již přibližovaly se velké prázdniny letní r. 1847, a rozhodnutí nepřicházelo. Vypraviv choť svou s dětmi do Vídně, aby si u svých rodičů odpočinula, konečně dne 28. srpna t. r. jmenován byl od panovníka professorem filosofie na universitě Olomoucké a dočkal se tak splnění své tužby. Rozloučiv se s kollegy a přáteli svými, z nichžto nejeden hleděl za odcházejícím s trochou závisti, radostně chvátal do Vídně za svou rodinou, která se mu tam (dne 10. září t. r.) o dcerušku Viléminu rozmnožila, načež brzy potom odvážel si

---

[1]) List Lauřin jest v rukách slečen Dóry a Kleméně Hanušových.
[2]) Erw. Ant. Weyrauch: »Geschichte des koen. Praemonstratenser Chorherren-Stiftes Strahow«, Prag 1863, str. 114–117.

všecky své po zánovní železnici do Olomouce. Tou dobou byl nad obyčej k dětem svým laskavý a vlídný. Až dosud znaly jej jen jako vážného muže, jenž po celý den zavřen byl v svém pokojíku a zabořen do svých knih; i několik těch okamžení u rodinného stolu hovoříval skoro výhradně toliko se svou chotí a téměř stále jen o věcech literárních. Děti, jakmile se najedly, musely tiše do koutku zalézti k svým loutkám a také při hraní si jenom šeptati.

Na cestě do Moravy Hanuš byl jako vyměněn. Vystřihoval dceruškám panenky z papíru, svému Vladislávkovi robil třírohé klobouky, a zkoušel brzy toho, brzy onoho, kolik kdo ve Vídni pochytil z jazyka samospasitelného. I smál se od srdce a laskal se s nimi, když dítě za dítětem cosi zabrebentilo po německu, pochvaluje si nejstarší a nejnadanější dcerušku Emilii, že jí nejvíce uvázlo v paměti.[1])

Ryno Šturša:

Hlavičko ty něžná, zlatá . . .

Hlavičko ty něžná, zlatá,
nad snem básníkovým skloněná,
v jiné kraje, krasší, zasněná —
obloha kde mraky nezacloněná . . .
Hlavičko ty něžná, zlatá,
cizím štěstím zkrásněná,
cizím bolem tolik k slzám jatá . . .

Hlavičko ty něžná, zlatá,
na tvá očka soucitností zrosená,
na úsměv jsem vzpomněl v smutku svém.
Proč jen zalkala mi duší bříza zlomená,
kosou Smrti sťatá,
již jsem slýchal vzlykat hřbitovem? — —
Proč jen, hlavičko má zlatá . . .?

---

[1]) Poslední tato data zvěděl jsem od slečny Dóry Hanušové.

Výslednice.

Od

Václava Jiskry.

Ještě jednou vyklepala paní písařová všech šest odřených tobolek, jež se jí nahromadily v takové hojnosti za deset let písařského manželství, a ubezpečivši se ještě jednou, že se v nich nevylíhl ani halíř od posledního prohlížení, jež se dálo před hodinou, strčila jednu z nich do kapsy a ostatní do stolu. Pak dala si na hlavu opelichalý, rezatý klobouk, aby učinila stavu svému, ženy knížecího úředníka, zadost, a šla z domu.

Ó ten klobouk! Věděla jistě, že, až dojde k rohu, slečna důchodních, která již deset let sedí u okna a háčkuje si do výbavy, jí nepropustí svýma ostrýma očima. Hne ústy, a ve chvíli bude za cihlovými pelargoniemi pět ženských hlav — sestry a matka, a všechny budou míti týž povědomý výraz — zuřivou hltavost zvědavosti a krajně nesmyslný výsměch. Nesmyslný; protože ona sama přece ví, že má hrozný klobouk, a také ho neobléká proto, aby se naň lidé dívali. Jiného nemá, míti nemůže, jak tedy nesmyslno je, smáti se její ubohosti. Konečně je to přece jen klobouk, a klobouk to být musí, co obleče žena knížecího úředníka.

Dnes jde zvláště o to, by representovala svůj stav, neboť si jde vypůjčiti k šafářce, a tu je třeba učiniti patřičný dojem.

»Tohle vypůjčování je kříž!« vzdechla žena knížecího úředníka. »Co těžkostí dá vypůjčení, a než se obrátíš, je všecko pryč, a ještě větší těžkost zbývá — vrátit.« A vrátiti se musí, třeba člověk ví, že vrací jen proto, aby si zase mohl vypůjčit. Bůh ví, nebo čerti vědí, jaké jsou to divné věci se vším tím vypůjčováním i vracením, se vší tou bídou i výsměchem, se vším tím hrdlováním se životem a smrtí.

Proč vlastně se lidé tolik brání smrti? Proč tolik usilují o život? Což ona sama — neměla by se lépe, kdyby teď místo k šafářce kráčela vstříc klidu a bezvědomí?

Klid a bezvědomí! —

Kdyby jen bylo tak jisté. Což ale, kdyby místo očekávaného klidu a bezvědomí musila se dívati na všecku, jejím odchodem ještě rozmnoženou bídu rodiny, a k tomu by ani nemohla činně v poměry zasáhnouti? Ne — to je lepší, jíti k šafářce si vypůjčiti.

V samém uvažování minula nárožní dům a neviděla ani háčkující slečny důchodních, ani její přivolané matky a čtyr sester.

Byla již za pivovarem, a blížila se dvoru. Ale v tom zamrkala nervosně — kráčeloť jí v cestu slunce — paní ředitelová. Vysoká, pyšná paní. Kam dopadlo světlo, tam odrazilo se skvostně

buď od třpytného zlata, neb od lesklého hedvábí a atlasu. I napiaté rukavičky se leskly zrcadlově, i rukojeť slunečníku šlehala blesky, kdykoli jím paní hnula.

Opelichalý klobouk se zatřásl a jeho majitelka se zastavila. Předně ji píchlo rozechvěním v kolenech, a potom jí vjela uctivost do celého těla, tak že se nemohla hnouti.

Paní ředitelová! Paní centrální ředitelová! Víš ty, světe, co to je? To je — darmo mluviti. To jen člověk dostane do nohou a do celého těla, a nemůže dál.

Úsměv, o němž písařova žena nevěděla, se usazoval na její tváři. To blaho! Ta úcta! To štěstí! To vyznamenání! Ta krása! Ty šaty! Ten klobouk! To zlato! Ty rukavičky! Ty střevíčky! Milostivá paní centrální ředitelová! Kdyby to šlo, zmrsknu se v nic; prosím tisíckráte za odpuštění, že to nejde při sebe lepší vůli!

»Ruku líbám, milostivá paní!« vyřkly chvějící se rty, co oči pokračovaly: »Řekla bych ráda i »Milosti«, i »Jasnosti«, kdyby bylo dovoleno, ale když není, aspoň políbím ruku jako Jasnosti.«

Patřičné hnutí provázelo její němá slova. Ale v tom schvátilo písařovou skutečné leknutí, v němž vyjela z ní nestřežená »Milost«.

»Milosti! Náramek!« A vyděšený pohled tkvěl na zlatém hadu, sršícím jiskry ze zasazených diamantů. Náramek visel zachycený na slunečníku.

Výkřik leknutí se ozval z úst paní ředitelové.

»Pro boha! Můj náramek! To se přetrhl chránicí řetízek — ó nechci domyslit! Ztratit tento náramek — to by mne něco stálo. Takový skvost — nejdražší můj skvost.

Jako když se loď topí, zapomene lord na své lordství a hbitě chopí se pomocné ruky sprosťáka, jemuž se před chvílí s aristokratickou zdlouhavostí, mlčelivostí a opatrností vyhnul, tak nabyla paní ředitelová hbité výmluvnosti i sdílnosti před písařským hmyzem, jenž ji zachránil od ztráty.

»Je to náramek, jaký mám jen já a paní kněžna. Ta má právě takový. Jinak vůbec nevím, kdo by ho ještě měl — representuje jmění.«

»Ach!« zvolala zbožně písařova. »To by bylo hrozné! To — by bylo hrozné!« opakovala po marném hledání nového výrazu, jímž by se rovněž nedopustila smělosti přímo vztažné řeči.

Paní ředitelová zapiala náramek, a to bylo tolik, jako když lord se ocítí zase v suchu: rázem najde i svou aristokratickou zdlouhavost, i nemluvnost, i opatrnou vyhýbavost.

»Tak,« kývla na odchod s vysoka, odcházejíc kvapně, jako někdo, kdo se chce vyhnouti díkům za prokázané dobrodiní. —

Slunce zašlo — písařova žena vydechla, nahmatala svou odřenou tobolku a v normálním již zase rozpoložení zahnula do dvora k tlusté šafářce.

Ah, ta byla tlustá! Kdykoli ji písařka viděla, musila si nezbytně představiti samé hroudy másla, samou hustou smetanu, a bezděky kdesi stranou vyvstal hrnec modráku a nad ním se chýlil hubený obličej — ona sama.

Paní šafářka seděla v prázdné kuchyni. Ruce měla v klíně a odpočívala v krátké přestávce, kdy neměla co dělat.

»I, paní Jásková! Co pak vás sem vede!« oslovila písařovou, ani se nehnouc.

»H,« usmála se paní Jásková nerozhodně, »dobré jitro!« Nevěděla dosud, má-li začíti hned s vypůjčováním, nebo zjednati dříve náladu.

»Právě jsem potkala paní ředitelovou,« řekla bez své vůle, ale tím již bylo rozhodnuto.

»Ale jděte? V kočáře? zeptala se se zájmem šafářka.

»Ne, pěšky; šla asi na visity. Byla v plné parádě. Znáte ten náramek — had s diamanty? Povídala, takový že má jen ona a paní kněžna — ten by byla ztratila. Zachytil se jí na slunečníku, a já to viděla,« vyprávěly kuse bezbarvé rty.

»Opravdu? No ta by byla vyváděla! A vy že jste jí ho zachránila? Co říkala?«

»Co říkala? Nu byla ráda. Povídala, že je to celé jmění.«

»Tak se koukejme! A co vám dala?«

»Dala??« vyvalila Jásková oči. »Nic«, dodala oživeně, neboť viděla, nyní že je příležitost. »A vidíte, paní šafářová, zrovna jsem tak — tak.«

»M;« pochopila šafářka, »a proč jste jí neřekla, když je taková?«

»Nemohla jsem — a ani mi to nenapadlo. Jak bych mohla něco chtíti za nic! Bylo by to jako vydírání. A považte, paní ředitelová! Co bychom si počali, kdyby se nějak rozhněvala! Prosím vás, paní šafářko, kdybyste mi tak mohla tři koruny — hned po prvním je přinesu —« ozýval se naléhavý, zoufale prosebný hlas.

Šafářka vytáhla tobolku a dala Jáskové tři koruny.

»Děkuji vám mnohokráte; vy jste věru dobrá a milosrdná!« mluvila lehčeji písařova.

Šafářka však nebyla ani zvláště dobrá, ani milosrdná. Měla jen všeho dost, a bylo jí nepříjemno poslouchat úzkostiplný písařčin hlas, jenž působil disharmonicky na její blahobytnou spokojenost. Ježto pak měla jistotu, že peníze zpět dostane, vyhovovala žádosti Jáskové čím dále tím rychleji, aby vždy dříve přerušila to šeré skuhrání.

»No a« — usadila se pohodlně, jako v divadle, »co měla na sobě?«

Písařka vzletně líčila všecku krásu a nádheru, aby aspoň tak se šafářce odvděčila. Když byla hotova se vším všudy co viděla, odešla domů.

Šafářka se zdvihla se spokojeným usměvem. Měla nač myslit a o čem mluvit.

Za pět minut přišla slečna důchodních, ta, která si deset let háčkovala do výbavy. V kapsičce u zástěrky měla přízi a háček, v ruce porcelánový hrneček se zlatou obroučkou.

»Dobré jitro, šafářko, jdu si pro smetanu. To jste tu zas měla Jáskovou, viďte, zas chtěla peníze, viďte? To je duše! Prosím vás, jak dlouho bude nosit tu pušku, já myslím vždycky, že umru smíchy, když ji vidím. Viďte, že si šla vypůjčit?« zabodla oči do šafářky.

Šafářka, pamětliva před chvílí jí přiznané dobroty a milosrdnosti, dala se jen do smíchu a mrkla na přisvědčení.

»Vždyť jsem to věděla! A že jí půjčujete! Ochechule! Proč nosí klobouk, když na to nemá! Písařova žena! Chm!« vyjekla pohrdlivě.

»Ředitelovou jste neviděla v parádě?« zeptala se šafářka, doufajíc zvědět o tom i s jiné strany.

»Ne!« zděsila se slečna důchodních. »Neviděla! Jak je to možno?«

»Nevím,« pokrčila šafářka rameny, »Jásková mi povídala.«

»Co, co!« zahořela slečna dychtivostí.

»Považte si, byla by ztratila diamantový náramek, ten, co má kněžna, zlatý had s pětadvaceti brillianty!«

»Co povídáte! Ten brilliantový náramek — ten had — ten, jak ho měla paní kněžna při patronátní slavnosti —«

»Ten, ten!« přisvědčila šafářka.

»A jak to bylo?« zeptala se slečna co nejstručněji, aby se ani o moment nepřipravila.

Šafářka pověděla.

»Dobře,« stvrdila slečna příjem novinky. »A teď mi, prosím vás, dejte honem smetanu. Ale hustou, na vdolečky!« podupávala v netrpělivosti nohou.

Šafářka přinesla smetanu, a slečna rychle odešla. Smetana se jí v hrnku jen kloktala, jak pospíchala, obtížena šafářčiným sdělením.

»Pozor, slečno!« napomenul ji varovný hlas.

Slečna se vytrhla ze zamyšlení.

»Paní účetní! Dobrý den — málem bych vás byla neviděla — ale jsem plna toho, co jsem slyšela!«

Počkala, aby paní účetní napiala. To se podařilo v okamžiku.

Paní účetní zbystřila zrak, sluch, čich, chut i hmat.

»No tak přece povídejte!«

»Pamatujete se na ten náramek, který měla kněžna na patronátní slavnosti?« Slečna důchodních mluvila s takovou zálibnou zdlouhavostí, jako když krájela o svátku dort. »Ten had s diamanty —«

»Aby ne, třicet brilliantů je na něm!«

»No; tak ten by byla dnes paní centrální ztratila. Povídala prý písařová, že už si rvala vlasy s hlavy, v tom se písařová

shýbne — viděla, že se něco v prachu leskne — a on to byl náramek.«

»Jděte, jděte,« divila se paní účetní, »a prosím vás,« zeptala se nevinně, blysknouc na slečnu dorozumívajícím pohledem, »to paní kněžna ten náramek paní centrální půjčila?«

»Ale kde!« prohnula se slečna důchodních se spokojeným smíchem, »vždyť takové náramky prý jsou dva, jeden má paní kněžna, a jeden —«

»— paní centrální ředitelová!« dopověděla paní účetní, a obě dámy zahlaholily v bujném smíchu.

»Ale má smetana!« lekla se slečna důchodních, pohleděvši na hrneček se zlatou obroučkou.

»Věru, slunce na ni svítí — běžte radš domů, děťátko,« poklepávala paní účetní srdečně slečně na rameno. »S bohem, drahoušku! Pozdravujte paní matku!«

»Děkuji, paní účetní, poroučím se!«

Slečně důchodních již bylo lehčeji. Ještě se vymluví doma — to to proberou důkladněji s maminkou. Paní účetní přidala do kroku, aby nahradila promeškané minuty, o něž zkrátila paní listovní, jíž šla učiniti návštěvu.

»Paní listovní, povězte mi, jak je to s tím kněžniným náramkem — vy to přece znáte, vaše paní matka může nejlíp povídati co a jak —«

Matka paní listovní bývala komornou na zámku.

»S jakým náramkem, paní účetní?« zeptala se paní listovní s tichým úsměvem a tichým hlasem, jako se ptává vše vědoucí, své věci jistý účetní chefa v závodě, když ho tento žádá o informace.

»Ten had diamantový —«

»Diamantový had. Ovšem, takový náramek kněžna má; dostala ho od svého manžela jako svatební dar. Byl pracován v Nizozemí, a má rodokmen — totiž průvodní listinu se všemi daty; je mu tři sta sedmdesát let, byl třikrát opravován, a nosilo ho sedm kněžen a tři princezny —«

»Á, á, á,« divila se paní účetní každé chvíle.

Paní listovní, nedbajíc lichotivého divení, nezměněným, takřka monotonním hlasem, vyplývajícím z porážejících jejích znalostí knížecího rodu a všeho, co s ním souviselo, vypočítávala jednotlivosti.

Paní účetní posedávala, čekajíc na první pausu. Konečně!

»Ale prosím vás, paní listovní, když to takhle všecko slyším, tu se mi zdá přec jen nemožným, aby paní ředitelová měla zrovna takový náramek, jako paní kněžna. Je to sice velká paní, paní centrální ředitelová, ale paní kněžna je přec jen něco jiného.«

Paní listovní zakousla své beztoho tenké rty tak, že neměla pro chvíli žádných. Nemohla paní ředitelovou cítit; urážela ji její snaha kopírovat paní kněžnu. Paní kněžnu, na kterou se dívala

paní listovní jako se dívá pravý znatel na pravou, pavučinami opředenou láhev Lacrimae — — — A teď mu někdo postaví vedle novotou se lesknoucí láhev s tímtéž, ale z brusu novým štítkem!

»Nevím o tom, že by paní ředitelová měla zrovna takový náramek, jako paní kněžna,« řekla s ledovou odměřeností, jako by paní ředitelová seděla vedle a mohla ji slyšeti. »Bylo by to trochu k smíchu.«

»Také si myslím. Ale — viďte, že už ho paní kněžna nenosí? Neviděla jsem ho u ní jak o patronátní slavnosti.«

»Hm — ano. To ho měla naposledy.«

»Ale paní centrální ho skutečně nosí, a jsou to skutečně brillianty, hrají všech sedm duhových barev,« jistila paní účetní. »Vždyť zrovna dnes by ho byla málem ztratila, Jásková ho našla v poslední chvíli.«

»Nevím nic o tom, a nestarám se o to,« odmítla důstojně dcera komorné paní kněžny.

Paní účetní se poroučela, a zaměřila ke své přítelkyni, paní adjunktové.

»Něco ti, Žofko, povím, ale neříkej to dál, to víš, to je jen mezi námi,« mluvila přidušeně, když byly odbyty všecky formalie.

»To je nápad! Komu bych to říkala!« ohražovala se paní adjunktová. Bylo viděti, že se jí sbíhají na tajemství sliny.

»Je to jaksi tuze zamotané a choulostivé,« začala paní účetní. »Znáš ten skvostný kněžnin náramek —«

»Had se čtyryceti brillianty?« vpadla jí paní adjunktová do řeči.

»Ano, ano. Teď jsem právě slyšela od listovní, že je jediný svého druhu — a listovní přec nejlíp může o tom mluviti, její matka, vždyť víš, starý kníže a — nu nechme toho, to sem teď nepatří — tedy takový náramek je jen jeden; kněžna ho měla, ale už ho nemá, totiž nenosí, chci říci, za to však ho nosí někdo jiný, a ten jiný je — paní centrální ředitelová. Povídala to Jásková, už nevím, kde.

Paní adjunktová na chvíli oněměla.

»Tak ty myslíš, že centrální ho —«

»Já neříkám ničeho, ale takové to je, jak ti povídám. Ale Žofko!« — paní účetní zvedla přísně prst.

»Buď bez starosti! Přece nebudu chtíti do něčeho tě dostat!« odmítla trochu zamyšleně paní adjunktová. »Ale od Jáskové je to hanebnost. Tak elegantní dáma jako je paní ředitelová, z tak znamenité a bohaté rodiny — jaké má příbuzenstvo — ne, to je mizerné!«

Paní adjunktová zčervenala spravedlivým rozhořčením.

Paní účetní se zarazila. Vzpomněla si v té chvíli, že má Žofka sestru, proslulou krasavici, a paní ředitelová bratra důstojníka, jenž nepotřebuje kauce a je schopen každé hlouposti. Kousla se do rtů.

»Také mne to překvapilo, a jinému bych toho neřekla. Proto, Žofko —«

Než sešla paní účetní se schodů, ozvalo se ještě asi šestkráte její varovné »Ale, Žofko!« Nicméně odnesla si jakési znepokojení v duši.

Paní adjunktová se vrátila nahoru a přemýšlela. Cítila nutnost jednání. Takové hrozné podezírání, a koho! Té elegantní dámy, té hotové kněžny!

Bývalo, a ne tak dávno, že necítila paní adjunktová sympatií k pyšné, elegantní paní ředitelové; dráždila ji její vyzývavá nádhera, její panské tváření. Ale přijela sestřička paní adjunktové, rozkošná blondýnka čekankových očí, růžových tváří, a všestranné oblosti, jež sice v stáří se zvrhává v nehezkou tlouštku, ale v mládí je neodolatelně svůdná, a city paní adjunktové se změnily. Bylo to v lese, kde potkali na úzké cestičce paní ředitelovou s jejím bratrem, jenž přijel na návštěvu. Pan adjunkt, paní i vnadná sestřička se vmáčkli do křoví, aby mohla paní ředitelová přejíti; galantní důstojník však damám ustoupil, a když se rozkošné Hedvičce zapletla růžová šála do šípkového keře, vypletl ji u vytržení. Ve třech dnech se seznámili, a v týdnu měla paní adjunktová jistotu, že všecko spěje k jedinému bodu, navázání vážného poměru.

Tím poznáním změnily se rázem její dříve nepříznivé city k paní ředitelové v pietní city obdivu a úcty. V mlhavé dálce viděla se švakrovou této aristokratické dámy, a čím více tajila své sny před každým, tím určitěji vystupovaly před ní samotnou. Sdělení paní účetní ji zasáhlo v jejích příbuzenských in spe citech. Cítila se uraženou za paní ředitelovou, a rozčileně hledala způsob, jakým ji upozorniti na zlolajné utrhání. Vycítila, že pro její vlastní zájem by nebylo vhodné přímé osobní zakročení, i přemítala o vhodném prostředníku. Našla jej: Kdo jiný by mohl pomoci nežli slečna Lína, hospodyně pana vikáře, jehož si paní ředitelová velmi vážila, a jej návštěvou poctívala?

Paní adjunktová se oblékla, a odkvapila k slečně Líně. Vypověděla jí všecko v deseti minutách, a slečna Lína slíbila, že paní ředitelovou zpraví o utrhačných řečech Jáskové. Spokojeně paní adjunktová odešla.

Neminula dlouhá chvíle, a přišla paní ředitelová. Odbyla návštěvu u paní notariusové, a zbýval jí pan vikář.

Slečna Lína vzhlédla k nebesům na poděkování, že tak brzy může vykonati skutek spravedlivý

»Milostivá paní, pan vikář není doma, ale prosím uctivě o slyšení. Vždyť se ve mně všecko převrací nad tou špatností lidskou; ani nevím, jak to říci, ale musí to být, sic by z toho pošlo ještě kdo ví co. Milostivá paní — ta Jásková, to je náramně bídná osoba, místo vděčnosti milostivé vrchnosti, jako paní ředitelové, si troufá sít utrhačné semeno o — o — o diamantovém náramku — já věru nevím jak bych to s tím náramkem tak nejlíp řekla —«

»Kdo je to, Jásková?« zeptala se vznešeně lhostejně paní ředitelová.

»To je, prosím, písařova, on je takový skrček, má souchotiny, ona beztoho taky —«

»A co je s ní tedy?« ptala se dáma stejně jako prve.

»Tak tedy ta Jásková všude povídá, že ten náramek, co ráčí milostpaní mít, ten náramek — že —«

»Nu?« pohlédla ostře paní ředitelová na slečnu Línu.

»— že jako patří — paní kněžně.« Slečna Lína si oddychla.

Paní ředitelová nehnula ni brvou. Jen chvíli mlčela, a když potom promluvila, měla zastřený hlas.

»Jak jste řekla, že se jmenuje?«

»Jásková, prosím, on je písař na zámku.«

»Dobře. Panu vikáři odevzdejte mou visitku.« —

Za hodinu oznámili písaři Jáskovi, že je propuštěn.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Těver.

Díl II.

(Pokračování.)

Horký vzduch, prosycený soumrakem ve stěnách města spoutaným, proudil toho večera do komnaty, ve které komtessa Ilka za pomoci Adelheidy svlékala svůj úbor.

»Jste hodná, že jste opět přišla, slečno Adelheid.«

»Jak bych vás mohla nechati bez pomoci, komtesso, vím přece, že nejste uvyklá se sama převlékati.«

»Nejde o to — jsem však ráda, že tu se mnou přespíte. Bojím se samoty, horké letní noci, bezesné noci.«

»Což se obáváte, že nebudete dnešní noci spáti?«

»Ne, nebudu, mám starosti, mám ohyzdných starostí.« Komtessa trhla prudce guirlandou, obepínající její hruď.

»Dovolte, odepnu sama květiny, bylo by hříchem jich potrhati. Jsou to krásné netřesky, svítivé jak nově ražené zlato.«

»Víte, že jsou darem vašeho přítele, onoho příručího modního skladu?«

Adelheidiny prsty se lehce zachvěly; pocit neuvědomělého stesku sevřel její hruď.

»Potkala jsem včera večer mistra Gouttièra v polích za Prahou, mladý Rochus byl s ním — natrhal mi netřesků ze Šá-

reckých skal. Krásný hoch — stál by věru za hřích, — ale hřích se nám ženám nevyplácí, jeho sladkost nevyváží hořkých následků.«

V Ilčině obvyklém rozpustilém žertu bylo cosi nuceného.

»Nedělejte poděšené oči, svatá Adelheido; mluvím-li o hříchu, mluvím jako slepec o barvách.«

Komtessa se rozesmála nuceným smíchem, jako předepsaným v úloze herečky.

»A vám, nebývá vám někdy smutno na světě?«

Vyšívačka bílých květů neodpovídala. Majíc právě této chvíle srdce podivně sevřeno, rozplétala pomačkané stonky netřesků a vkládala je do vázy vodou naplněné.

»Posledně, když jsme spolu procházely houští cypřišů v zahradě, pravila jste, že je mnohý život poutí takovouto alejí cypřišů. Ano, vám je život stínem, vedoucím ke kýženému cíli nebeského projasnění. Co z toho, zkrvaví-li se noha o kámen, ležící na cestě k cíli vedoucí. Jen když je víra v tento cíl. — Ale já cítím bezúčelnost života. Ano, právě té chvíle, kdy jsme vystupovaly ze stínu stromořadí na volné prostranství, cítila jsem tak jasně bezúčelnost svého života. Vy věříte v cíl nebeského projasnění. Mně napadlo, že by pro mne mohl býti jiný východ z tesknoty osamělé pouti. Cypřiše ústí na prostranství před barokním pavillonem.«

Komtessa přimhouřila oči, jakoby jata vzniklým snem, či jakousi divnou představou.

»Pod stropem pavillonu drží malovaní amoretti těžké květné guirlandy, prohýbají se pod jejich tíží. Je to krásné, je v tom celá gracie baroku. Látky na pohovkách a židlích pavillonu jsou vybledlé, zlatu lišten upil čas lesku. Nasleplými tabulemi oken je viděti Prahu jako pod závojem a nad Prahou klenbu do dálky ubíhající oblohy. Mluví-li se v pavillonu, pod jehož stropem vyznívají lidské hlasy divnou ozvěnou, odpovídají slovům zrezavělé struny starého spinettu tklivým zněním, jakoby se v nich byly zachytily ozvuky hlasů lidí dávno zemřelých. V pavillonu děly se amorosní schůzky dávno mrtvých princezen. V baroku to mohlo býti pěkné, barok korrigoval přírodu. — A nyní — vyznělo lásky kouzlo i lásky zklamání a jeho ozvuk hlučí v zrezavělých strunách starého spinettu.«

»Proč zklamání, komtesso?«

»Každá láska přivodí zklamání. — Já v lásku nevěřím. Bůh ji krásnou nestvořil.«

Komtessa se pojednou zase rozesmála, rozvěrně, trochu nuceně.

»Příroda nám láskou vsází hejla na nos, Adelheido.«

»Byla jste zklamána, komtesso?«

»Nikoli, jsem příliš obezřetna, uteku, nečekám na výprask zklamání.«

Komtessa spustila měkký, mdlou modří zadechnutý šat k zemi, a odhodila jej pak nevšímavě nohou.

Celá bílá, se šíjí olichocenou krajkovím spodního šatu, zahleděla se do plochy až k zemi sahajícího trumeau, v němž se zrcadlila stráň zámecké zahrady, hořící v bujném rozlití barev květných záhonů. Jakoby zapomněla přítomnosti druhé osoby v komnatě, zahleděla se dlouze ve vlastní tvář, tak jakoby si obraz rozkvetlé zahrady a své podoby v jejím popředí chtěla hluboce vrýti do paměti. Výdechy plně rozkvetlých záhonů vnikaly otevřenými dveřmi balkonu do pokoje a kladly se těžkými vůněmi na všechny v něm předměty; vlahý smutek, bezejmenná touha zahalily komtessu a na povrch její představy vepluly pohledy horoucím obdivem světélkujících očí, očí vsazených pod hrdě vyklenuté čelo mladé mužské tváře.

»Prosím, zavřete dveře, slečno Adelheido, je zde vůní těžký vzduch. Příliš silná vůně činí mne nervosní. Slyším v ní kvílení barev. Mívám pocit, že květiny oddechují tak plné vůně z bázně před vadnutím. Někdy uchvátí mne úzkost z toho, že míjí život. Jako bych slyšela ve vzduchu tajemné vláčení vlečky mizícího času, a pak cítím, že k té vzdalující se vlečce něco se upíná, něco ze mne samé, a že to uniká do dálky, do dálky k nenavrácení. Je hrozná myšlenka, že míjí život, že míjí mládí. A já — vše pozoruji, ničeho nežiji, někdy se mi zdává, že člověk teprve počíná žíti plným, naprostým oddáním se čemusi. Ať už víře nebo lásce, jiného nám ženám nezbývá.«

A té chvíle vzchopila se komtessa prudce s lenošky, do níž byla před chvílí klesla, a složila ruce na Adelheidina ramena.

»Řekněte mi, svatá Adelheido, jak vy jste prožila stárnutí?«

»Máte to divné otázky, komtesso.«

Oči Adelheidiny uhnuly se tázavým pohledům komtessiným. Její tvář pokryla se ruměncem mladosti.

»Máte tvář jako světice na oltářích, Adelheido, jakoby k ní neměly přístupu bouře života.«

»Bůh mne sílí, komtesso.«

»Toť víra — ale život, život, Adelheido? Nebylo ve vás toužné naň čekání, a není nyní vzpomínání tohoto čekání. A co bylo výplní času mezi oběma? Smutek? — Všude tak bývá. — A přešlo to? Jste nyní úplně spokojena?«

Vyšívačka bílých květů zvedla komtessou odhozený šat a pověsila jej, uhlazujíc pocuchané na něm krajkoví. Nechtěla o sobě mluviti, nechtěla si doznati, že jsou city její mladší jejích let.

»Co se vám to namanulo, komtesso, tázati se tak úzkostně, jindy se všemu vysmíváte.«

»Smíchem nadzvedá se tíže života.«

»A proč ji tolik cítíte, proč tíži života cítíte právě vy? Jsem vám oddána, komtesso, často se modlívám, aby do duše vaší vstoupil klid, aby se mysl vaše vyrovnala rovnováhou.«

»Rovnováhou?« Komtessa se usmála.

»Mýlíte se, Adelheido, rovnováha je mé neštěstí. Je mou nehodou, že se všechna kolečka ve stroji mé duše stejnou silou točí. Můj rozum je vyvinut stejně jako cit, cit stejně jako fantasie. Jedno nezvítězí nad druhým, jedno nad druhým nezvládne. Kdyby má fantasie mne chtěla strhnouti k čemusi, při čemž by úkol salto mortale připadl jiné osobě, zabrání tomu cit; kdyby se cit chtěl čemusi oddati na milost a nemilost, zabrání tomu rozum, jeho rozebíravost a nedůvěra.«

»Komtesso, odpusťte, nepokládám vás za rozumnou.«

»Vím to. Platím za trhlou jen proto, že mám svůj vlastní rozum, nikoli onen předepsaný kodexem dobrých mravů našich kruhů šlechtických. Ale věřte, slečno Adelheido, jsem rozumnější nežli se býti zdám. Již několik let jsem poručnicí svého věčně nezletilého papá. Mám papá ráda, přese vše, věřte, že by každá jiná dcera nad tímto nezdařeným otcem se utrápila. Svěřuji se vám, poněvadž jste svatá, a že patříte k nejlepším bytostem, jež jsem poznala. Papá musí nyní býti zachráněn od hrozně nerozvážného kroku, od ženitby. — K tomu je nutno sehráti scenu z komedia dell' arte. — Pohrozila jsem mu, papá věří v důsledné splnění mých hrozeb. Ano, děti vychovávají rodiče jen svou důsledností. — Na mého otce působí vše, co zavání zauzlením levných komedií. — Jinak nebyl papá nikdy přístupen rozumovým důvodům.«

Komtesa na chvíli se zamlčela a pak promluvila rychle, jakoby kvapem chtěla zhostiti se toho, co říci měla.

»Slečno Adelheido, učiňte mi přátelskou službu. Vyhledejte Rochusa a požádejte jej mým jménem o schůzku. Uveďte krasavce stmělou zahradou do barokního pavillonu. Zde klíč od postranních dvířek zahrady, ústících do dvora, v němž stojí domek mistra Gouttièra.«

Té chvíle nastalo v komtessině boudoiru divné ticho. Mladá šlechtična čekala zděšené odmluvy Adelheidiny; ale se rtů vyšívačky bílých květů neprodral se zvuk.

Klíč ocitl se v dlani Adelheidy a studil ji jako led, hlava se jí zatočila, že nebyla schopna jasné myšlenky; přes to vše pochopila oním jasnovidstvím, které způsobuje okamžik hrozné bolesti. Věděla, že není hrabě Almagi původcem komtessina stesku, ale její vlastní, snad nedoznaný cit. — Nevyjasněné cítění. I vyšívačka bílých květů si ujasnila, co sama sobě nechtěla doznati. V každém jiném případě byla by komtesse předložila nerozvážnost jejího záměru. Ale této chvíle zdála se jí všechna rozvážnost, i ohled na různost stavů, vše co v zařízení lidském mělo platnost, neplatným, nepatrným proti kruté bolesti, která ji o tom poučila, že ona sestárla toliko snům své zbožnosti žijíc, podlehla citu beznadějné lásky. Kdyby byla pronesla námitky proti komtessinu záměru, nebyla by sama sobě dovedla zodpověděti otázku, nepronáší-li ji z bolestivé žárlivosti, kterou v sobě nedovedla zdolati.

»Jdu,« řekla zkrátka, ale ve dveřích se zastavila.

»Milujete Artuše Rochusa, komtesso?« otázka zněla slavnostně.

Komtessa se opět rozesmála jako herečka, v jejíž úloze je předepsáno smáti se.

»Nemiluji lásku, řekla jsem vám, že lásce nevěřím. Věřte, musím s Rochusem mluviti ve prospěch papá.«

Po Adelheidině odchodu oblékla se komtessa dosti nedbale. Nebyla koketní. Pyšné sebevědomí nedalo v ní vzklíčiti ženské zálibnosti. Zahalila se do měkkého kašmíru velké šály a pohlédla jen letmo do zrcadla.

Záhyby měkké bílé látky halily její hlavu a kladly se kol její tváře. Připomněla si, že vyhlíží jako vestálka.

»Vestálka par dépit,« řekla polohlasně.

Starý vrátný, zevlující v těchto letních měsících bez uniformy v širokém průjezdu paláce, přiskočil, aby komtesse otevřel kovaná vrata zahrady.

»Už je tma po cestách, milostivá komtesso.«

»Nic neškodí.« Ale když prošla doleními stezkami a počínala stoupati mezi houští křovin na vysokou zámeckou stráň, schvátila ji krátkodechá úzkost a jakoby ucítila nepřátelství noční přírody k své osobě.

Kolem ní prostírala se řídká tma letní noci promítnutá tichem, do něhož oddychovaly zase vůni kvetoucí rezedy a noční fialy. Nyní nevyvolaly však v komtesse tklivě toužných pocitů. Nyní zavzněla jiná struna její bytosti — jakoby si hleděla uvědomiti význam chvíle.

Dosud zračily se všechny její odlišné nápady jen v buršikosních slovech, jimiž hleděla drážditi své okolí. Dnes převáděla slova v čin.

»Proč tu vlastně jsem, proč úzkostí udýchána stoupám k pavillonu? K vůli papá? — Ano, zajisté. — Jen k vůli papá? — Ne, z toho co je ve mně nejsilnějšího, z touhy po poznatcích života. — Vskutku, jen z touhy po poznatcích života?« —

Komtessa pojednou cítila, že jí překotné vlny krve stoupají do tváře, zastyděla se, podlehla jedné z nejhroznějších útrap mládí, studu samé před sebou. Ale za chvíli pohodila vzdorně hlavou, myšlenky její přehouply se v jinou stranu. Nechodí tajnými cestami, řekne přede všemi, že měla dostaveníčko s rytířem z lokte. Představila si, jak mladé i staré šlechtičny se křižují a pronášejí svým vznešeně nosním zvukem slova »Mit so einem Pudelreiter, sie ist rein verrückt.« Ano, tak to řeknou a to ji těšilo, to ji povznášelo.

Ale pojednou vzpomněla Artušových očí a nyní nová ještě silnější vlna krve valila se do jejích tváří a srdce zabušilo tísní těžkou k zdušení. Před jediným člověkem se styděla za své dostaveníčko, před tím, kterého k němu sama vyzvala. Pojednou schvátila ji ohromná chut, obrátiti se a páditi nazpět k ochranné střeše paláce své tety. Ale již v druhé chvíli ukovala poplašenou dívčí v sobě bytost na řetěz své vůle.

Kráčela dále v horečné rychlosti. Proč tak pospíchá? Vždyť nebylo možno, aby Artuš Rochus již byl na místě schůzky. A kdyby vůbec nepřišel? Ne, nebylo možno, aby nepřišel. A té chvíle cítila, jak v ní nad plachou dívkou vítězí vysokorodá komtessa.

Nyní kráčela lesíkem, do jehož půdy se zarývaly její střevíčky. Půda byla měkká, vystlaná zetlelým listím. Komtessa si uvědomila, že kráčí po mrtvolách listí, po zetlelé minulosti dřívějších jar i podzimů. Všude kráčíme po mrtvolách, i v sobě. Každý okamžik přítomna kráčí po mrtvých okamžicích minula. Její tepny silně bily, mozkem honily se překotné myšlenky, cítila ohlas tlukotu svého srdce na svých rtech po čemsi žíznících i k žízni vzdorných.

U prvních stromů cypřišové aleje, která počínala stoupati příkře do vrchu, se zastavila. Některé ze světel rozžehnutých dole v městě rozstříkávalo tekutou záři do řídké tmy. Nejblíže jako dvojice otvorů, vedoucích do plamenné sluje, zela okna domku mistra Gouttièra.

»Proč asi měl dnes tak velké osvětlení mistr Gouttière?«

Jakoby na ni osamělou cosi úskostného zakývalo z těch osvětlených oken.

Co by asi jejímu počínání řekl mistr Gouttière. Ten jediný, který jí rozuměl, ten, který jí byl blízek tím, že chápal nejvniternější vzpruhu její bytosti — odboj. — Ano před zraky všech rozumných byl tento odboj nesmyslný. Odboj proti tomu, že je ženou, druhořadnou, přírodou i zákony potlačenou bytostí. Odboj vzrůstal z bolestné dotčenosti dítěte již tenkráte, když její otec tak často opakoval oblíbenou větu: »Jaká pak pro rod sláva z děvčete!«

Již jako dítě chtěla porozuměti této větě a pátrala a dusila se rozhorlením, když poznala, že ani její jméno není jejím vlastnictvím, že je zdědila po otci a že by jednou mělo zaniknouti pod jménem budoucího manžela. Že ona od dětství samovolná musí pouze skrývati se pod jménem svého majitele, jako jeho zvíře, jako jeho věc.

Nebylo jí ještě čtrnácte let, když krutou jakousi náhodou vnikla za tajemství pohlavních vztahů. Její fantasie byla tím stržena s výše prvních erotických illusí, poznání ocitlo se před odkrytou tvářností zchudlé pojednou přírody, která nedovedla tělo člověka distancovati tou měrou od živočišných výkonů tvorstva, jako od nich distancovala jeho ducha.

Tenkráte, sotva čtrnáctiletá, Ilka se těžce roznemohla. Lékaři tvrdili, že churaví nemocí vývinu, ale ona sama dobře věděla, že je chorá z odporu k životu.

V bezmocném vzteku prokousávala bílé podušky svého lože v osamělých hodinách dne. Cítila, že jsou všechny její dobré záměry potrhány — chtěla býti velmi hodná, štědrá a soucitná jako, chudým chleby rozdávající, svatá Alžběta na oltáři zámecké

kaple. — Ale nyní. K čemu býti dobrou pro ten špatný svět! V teskných hodinách večerů, oněch smrtelně smutných večerů prvního velkého zklamání, ulevovala si hojnými slzami. »Proč komtesso zase pláčete?« tázala se miss Youk.

»Protože je svět tak špatný, tak hrozně špatný.«

Miss Youk jí naprosto nerozuměla a matka její zvolna umírala.

Pak uviděla z blízka smrt. Při pohledu v mrtvou tvář matčinu bylo v ní vše zdušeno pod rouškou bolesti i rudý odboj její mysli. Krutost života, kterou trpěla, zalezla za velké šero teskné otázky znící za jeho meze.

Leta míjela, komtessa vyrostla v krasavici a vládla tím, čím ženám hlavně popřáno vládnouti, mládím a krásou. A vládla někdy krutě, těšívala ji bolest mužů, jichž láskou zhrdala. —

Komtessa Ilka opustila své stanoviště u prvního kmene staré cypřiše a pojednou si jasně uvědomila, že ji cosi zdolalo, cosi sladkého, omamného, vůli se vymykajícího — líc věci, o jejímž rubu tak odbojně přemýšlela. (Pokračování.)

Rozhledy po umění výtvarném.

Olivovou ratolest přinesla bílá holubice na plakátu 36. výstavy Spolku výtvarných umělců Manes, a hned první stránka za záhlavím podává také komentář: je tam »nový výbor« Manesa, vesměs »staří« členové, kmen a cadre spolku od St. Suchardy až do M. Švabinského. To znamená, že »mladí«, oni buřiči z Osmy, oni divoši a neurasthenikové výtvarničtí provedli secessi, ačkoli jejich Mons sacer nám ještě není znám. Znamená to také, že Manes konečně chce zachovávati tradice — promiňte krutý výraz tento — a že nastávají dny spolku Manesa, o nichž se říká, že přinášejí uklidnění, a v Německu dokonce věří, že také rozum. Aspoň v kmenu svábském takové pořekadlo dodnes platí.

Tentokrát ovšem nabízí se výklad také jiný, že totiž šlo jen o zdravé rozloučení dvou skupin, které spolu beztak by špatně hospodařily, a skupina menší, dekadentní, patrně má aspoň tolik vitality, že podnikne pokus o samostatnou existenci. Zajisté by tím, že před obecenstvem vztyčí vlastní prapor s vlastním heslem a že před ním rozloží díla svých členů, dokázala nejlepe svou raison d'être, třeba by pak mnohý z obecenstva opakoval po onom soudci, kterému gentleman poněkud příliš svobodných názorův o společnostním řádu prohodil: »Vždyť musím žíti!« krátkou odpověď: »Nutnost toho nenahlížím!« Ale ani to by pranic nevadilo veselému a spokojenému produkování novoprimitivních obrazův a dobývání půdy v obecenstvu; neboť jisto je, že také nyní již shromáždil se hlouček mladých lidí kolem novoprimitivistů českých, tedy zlomek obecenstva, a produkci sebe paradoxnějších maleb vůbec nikdy nic

nebránilo. Komu se nelíbí takové dílo, ten se naň nedívá, a také konečně si obraz nekoupí. O to by tu pak běželo v jádru a nejdříve, tuším, neboť sotva by stačilo dekadentním umělcům pouhé uznání, pochvala kritiků, a když té není, nechť se aspoň kupuje! Tím utěšují se mnozí proskribovaní a do »nižší třídy« odsouzení umělci, jakž by se tím nespokojili nejmodernější z moderních!

Prokázána tedy nejrecentnější odnoži českého výtvarnictví služba dobrá a dána příležitost vítaná, aby se uplatnila. Přes noc však sestaral Manes, a to je vlastně dějinné faktum — dosud nikdo toho nepozoroval. Nechci se dovolávati prorockého ducha Dra. Desideria, jehož ruka nakreslila pohled do budoucna a ukázala nám schůzi výboru Manesa, jaká bude za nějaké decennium, ale urychlilo se to, Manes, náš Klub Mladých, zatím postoupil k hodnosti »Staré gardy« — Mladí táboří už jinde.

Členská výstava tato věnována byla sochařům, pro spestření přidáno něco grafiky. Skutečně jen málo listů a nikoli ode všech grafiků z kruhu Manesa. Kdyby nebylo rozkošného listu A. Hofbauera »Kvetoucí alej v Roztokách«, tak barvitého ve své xylografické prostotě, tak svěžího a při tom tak něžného, nevzbudila by ani tato malá serie pozornost; neboť Šimonovy lepty staropražské vyšly v Albu již před časem, a Kašpar zde zastoupen jen dvěma malými listy »Tkadlce« a »Čtenářů«.

Sochař Jan Štursa zaslal řadu kreseb, a těmi připravuje přechod k plastice; neboť jako tato na výstavě Rodinem začíná (poprsí dirigenta Mahlera), tak Štursa ve svých náčrtech Rodinem končí. Je to poněkud šťavnatější rýsování sochařských dojmů, než Rodinovy v poslední době již roztřesené skizzy, ale Štursa také je ve výhodě: je mlád, a před nim vlastně teprve se otevírá brána, kterou se vchází do života. Však také půjde Štursa jinou cestou, než tou vytyčenou, po které pomalu všichni mladší sochaři čeští se ubírají. Vzor francouzský přece pozbude své moci aspoň na tolik, aby nestrhoval k pouhému napodobování, aby jen povzbuzoval a směr udával.

Ale z pochopitelného antagonismu proti německé duchaprázdné šabloně antiky a proti ještě šablonovitější romantice sochařské à la Max von Wachstein, upadli čeští sochaři do akutní rodinovské horečky, a toho naprosto nebylo třeba, jak lze pozorovati na sochařích, kteří před Rodinem (to jest před tím, než do Prahy byl importován) svou cestou k vysokým cílům spěli, svobodně, a nezvykle originálně. Jejich plastiky byly snad méně skicovné, ale motiv zachyceného pohybu, sochařská volnost technická, smysl pro malebnost a svrchovaně vytříbený smysl pro krásu přírody, tedy zdravý realism — to vše již bylo v jejich dílech, a St. Sucharda, Myslbekův nejlepší žák, jenž nikdy, i přes mnohé menší rozběhy, se nepoddal rodinismu, stačí snad za příklad.

Mařatka již zcela pluje v proudu, i Halman, zdá se, zavesloval za ním, i Přítel, a Štursa v mnohém, nejen v kresbách, ještě zpracovává nezažité dojmy. Tři posledně jmenovaní pak jako úmluvou a snad skutečně náhodou či shodou předvádějí onu ženu obrovitě

svalnatých nohou, kterou Štursa představuje jako břišní tanečníci Sulamit Rahu z Variété. Ženských aktů je na výstavě beztak valná většina, a proto působí skutečně zajímavě socha ženy oblečené, s knihou v ruce, klidně a zadumaně stojící, kterou provedl Mařatka jako náhrobek, jako allegorii Intelligence na evangelický hřbitov ve Střednicích u Mělníka.

Španielovy plakety, busta dámy od Jos. Šejnosta, poprsí dívky »Život uniká« v alabastru Štursou provedené, ze dřeva řezaný portrait od Vojt. Suchardy, to by tak bylo několik pevných bodů v změti sádrových údů všelijak dekorativně neb realistně gestikulujících a po výtce ženských. Ladislav Beneš ukázal se jako modelér dívčích hlav, jímž zachovává svěžest výrazu, a Kofránek znovu osvědčil se jako výborný podobiznář.

Nově vystupují Jar. Horejc (dekorativní reliéf Charon) a Ant. Hrdlička (dřevořezba, hlava stařeny). Také Bílek zúčastnil se výstavy nejen allegoriemi a symboly, ze dřeva řezanými, ale též podobiznami, a to mramorovými, a jestliže vůbec jest jeho úmyslem, aby se ukázal jako skulptor, t. j. umělec-sochař, pak toho dociluje takovými pracemi nejdokonaleji, a jistě způsobem každému srozumitelným.

Tato výstava české plastiky, tolik mezinárodní ve svém povšechném rázu, odhaluje pohled do zákulisí našeho výtvarnictví neméně zajímavý, než bývají ukázky z malířských ateliérů. Neboť illustruje ještě důrazněji odvislost českého umění od cizích a modních vzorů, a pouze naznačuje, že čeští sochaři, bohatě nadaní, by snad pevně stanuli na domácí půdě, kdyby k ní přilnuli láskou tak silnou, jako na př. Fr. Úprka ke své rodné hroudě. Od moravských sochařův a malířů, doufejme tak rovněž, snad nejspíše dočkáme se oné zdravé reakce na mezinárodnost, které jest českému umění tolik třeba.

* * *

Šimonovo album Prahy, které vydal J. Štenc s doprovodem z péra Dr. A. Nováka, představuje nám moderní »salonní nádherné dílo«, a to velmi rázovité. Ještě před nedávnem vycházela taková díla s xylografickými listy, pak světlotisky nebo skromnější zinkotypie ještě věrněji předváděly umělecká díla neb i reprodukovaly kresby a náčrty umělců. Nyní však dostává se nám uměleckých prací, jejichž pel ještě lépe je zachován — otisků leptaných desek, na nichž umělec smělou a lehkou rukou načrtával dojmy a rozmary své inspirace šťastných chvil, prosycených tvůrčím nadšením. Lept atelierový, umělecký, neotřeného výtisku, s desky pečlivě připravené a chráněné před stereotypováním, zachovává svěžest umělcovy ruky, oné faktury à la prima, a působí obdobným dojmem jako kresba a náčrtek. Pohled na pražské motivy Fr. Šimona přesvědčí nás o tom s dostatek. Jsou prozářeny světlem, jsou naplněny vzduchem pražským, a stíny tak barvité, světla tak delikátně stlumená hrají po façádách domů, paláců, chrámův a spřádají nad Prahou onu atmosféru romantické malebnosti, které neodolal ani moderní malíř pleinairu

ani intimista ani expressionista. Fr. Šimon se svým zbystřeným zrakem pro vše rázovitě jímavé tím méně se uzavřel té staropražské romantice, chápaje ji podle svého vkusu i bez historických reminiscencí prostě jako »lokální tón«, jenž v Praze tak plně zvučívá. Album těchto pražských pohledů repraesentuje naše divukrásné město skutečně vznešeným spůsobem, a repraesentuje též české umění grafické nadmíru skvěle.

* * *

Uměleckou událostí byla pro Prahu »intimní výstava« podobizen Rud. Váchy v kapitulním sále kláštera u Maltézů na Malé Straně v Praze. Již místo samo vábilo pražské obecenstvo, které nyní víc a více se zajímá o pražské památky umělecké, a nepřístupný jinak klášter, praelatura s barokním svým přepychem i proslavené velké gobeliny v sále vzbuzovaly zvědavost — nejušlechtilejší druh zvědavosti, která zasluhuje, aby byla stále znovu podněcována. Ba bylo až povážlivo, zdali obrazy obstojí v ústředí tak nádherném, ale zkouška vyzněla pro Váchu a jeho portraity velmi lichotivě — zájem obecenstva nebyl absorbován okolím, ale stejnou intensitou se obracel k portraitům. Váchův způsob malby, hladký přednes, jemně zharmonisovaný kolorit, uhlazenost úpravy, líbivá elegance — to vše zjednává ve společnosti přátel, a společnost namnoze nemiluje podobizen malovaných s odhodláním umělce, jenž chce ve svém modelu zjistiti všecky nedostatky, anormality, znetvořeniny atd., jak to nyní často činí podobizmáři za heslem »karakteristiky«. Vždy bude se líbiti portrait, jímž portraitovanému se vyjadřuje vlídná poklona, a vždy budou velice vzácni ti, kdož s nepopíratelným sebezapřením se podvolují úloze »případu«, jenž je malířem jaksi klinicky coram publico demonstrován.

* * *

Výstava Krasoumné jednoty pro Čechy, letos opět na skrovný objem restringovaná (241 čísel), působí v celistvosti své svěžím dojmem, abych tak řekl, nevtíravé aktualnosti. Jury, tentokráte z mladých malířů a nemnoho staršího sochaře ustavená, vybírala dle svého vkusu věci moderní a nejmodernější, nejraději díla robustní, z okruhu mnichovské »Scholle«, jejíž příslušníci M. Feldbauer, Erler, Georgi, Ernst Liebermann, L. Putz zde jsou dobře zastoupeni. Německo vůbec zase dominuje, a také Mnichov jakoby znovu nabýval bývalé své důležitosti pro umělecký život český — ovšem ale změnily se časy tou měrou, že tu jsou francouzské vlivy předávány českým umělcům, jimž, jako na př. Eberlovi, v Mnichově se dostalo »malířského vychování«.

Je to, rozumí se, také zcela jiný Mnichov, než onen realistní a při tom poněkud staromistrovsky naladěný Mnichov z časů Gysise, Löfftze a Hertericha; neboť professorem stal se zatím největší zbujník a secessionista Frant. Stuck, a u toho na př. Eberl se učil. Ale je

iasno, že přes bývalou bořivost právě takový moderní »směr« nebo »styl« rychle sestárne. A to zase nejlépe poznáme na epigonech, žácích a následovnících. Eberl se svým nepopíratelným talentem příliš povolně vzal na sebe talár svého mistra: maluje stuckovské ssinavé tóny masové, nebo zase svítí rudými pozadími a fialovým inkarnátem. Za to není vždy pevný v kresbě svých živých předložek, což najmě při podobizně někdy přece jen se vymstívá. Jde tu potom o podobnost, a ta konečně není tak zcela vedlejší věcí ani u nejmodernějšího portraitu. Velký portrait kněžny L. ve stříbřitém ladění působí velmi dekorativně, a je to též dobrý obraz, ale jinak zdá se, že mladý malíř v rychlosti se vžil do receptu barevného a osvědčeného, při čemž pak cit pro barvu ztrne.

Málo je těch mladých, kteří buď vrozenou intensitou tohoto citu nebo vypěstováním a studiemi — před přírodou sobě zachovávají tolik nezaujatosti a tolik zdraví oka, aby barvu vnímali prostě, bezpečně, přece s fantasií, která teprve tvoří barvu při jejím zhmotnění. To namnoze nechápali malíři a pak i obecenstvo, že i ten, kdo se snaží věrně reprodukovati barvu předmětův i vzduchu a vody, vlastně při mísení ťónů již stylisuje a komponuje, přebásňuje barvou. A proto pravý umělec, i když je zapřisáhlý realista, vždy v podstatě má svůj tón a svou barevnou notu osobní — aniž by tomu chtěl, ba zpravidla, aniž by si toho byl vědom.

Tak na př. je šeď L a v e r y o v y paletty něco živelně přirozeného, osobního a nikoli snad programního. Ovšem, Lavery mimo to má dar karakteristiky a k tomu tolik zdrželivé noblessy, že portrait z jeho ruky jakoby zároveň byl šlechtickým diplomem. Miss Julliany, klidně stojící, obracející půvabnou hlavinku z obrazu k divákovi, je ve všem všudy tak prostě »udělaný« portrait, že snad právě jen znalec, pak umělec a na konec člověk z vrstvy, která takové podobizny dává malovati, zcela chápe jeho krásu.

G e o r g e S a u t e r, Angličan, podobně si vede, je přirozený, klidně upravuje své klienty do obrazové pózy, ale je černější a zemitější v barvě.

Z ciziny vzdálenější málo je tu zástupců moderního malířství. Polák F r e d e r y k P a u t s c h vystavuje portrait své ženy a vesnické sáně, a je to malíř vervní, barevnými skvrnami své dojmy na plátno prudce vrhající. A r k a d R y l o v, Rus, maluje krajiny lesní velmi dekorativně, i v barvě jaksi ze široka sestylisované.

Pak by tu byli Němci z Drážďan, hlavně G o t t h a r d K u e h l, a z Mnichova mimo jmenované ještě F r e i h e r r v o n H a b e r m a n n, známý svými Stuckovskými portraity, a L u d. v o n H o f m a n n z Výmaru, jehož »Reigentanz« se líbí všem milovníkům dekorativně rozvržených, i v barvě pak sestylisovaných obrazů, které by pěkně vypadaly v nějaké ideální dvoraně, v patřičné vzdálenosti a výšce, jako Erlerova bledě šedá a žlutavá »Matka« a jiné expressivní malby.

Jako protějšek takových technicky na minimum malování zredukovaných obrazů dobře slouží P a u l R i c h a r d M ü l l e r z Dráž-

ďan, kreslíř i malíř rázu Dürerova: nedaruje nám ani sobě nejmenší vrásky na rtu nebo u očí starce, i když maluje olejnou barvou.

Za to zase Mnichované, jako Putz, malují po francouzsku plynně, skvrnitě, jenom na dojem »vzduchem vibrující barvy« a »tetelivého světla«, a malují také jako Francouzi z doby mladého impressionismu zátiší, k nimž nutno počítati také figurální náměty; neboť takový ženský akt nebo dívčí postava v interieuru atd. vlastně jsou malovány jenom jako »nature morte«, jako nositelé barevných a světelných effektů, jaksi bezpředmětně. Nesluší se nejnověji radovati se z toho, co malba představuje, z věci, z předmětu, — potom ovšem je takový P. R. Müller venkoncem antikvovaný umělec. Ale to jenom v malém kroužku; velká obec stále ještě se obdivuje tomu, kdo umí přírodu nejlépe »vyobrazovat«. Střetly se tu dva proudy, dvoje »umělecké tradice«, jedna německá, takřka altdeutsch, druhá francouzská a všude, také u nás zdomácnělá.

Jenom že té staré německé jsme v Cechách se již zbyli, a jen francouzské malířství ještě vlivně u nás působí. Také zase v různých stadiích a s rozdílnou intensitou. Starý pleinair žije v krajinářích našich, Chittusim počínaje, a Trsek i Slabý jsou jeho zástupci — a dobří repraesentanti. Kaván, J. Jelínek, Jar. Šimůnek, O. Fiala pokračují pak na základě tohoto realistního líčení přírody k impressionismu, jenž jest barevně osvěžený pleinair. Silnější, osobitější dojmy barevné malují pak Ota Bubeníček, Vít Skála, Cína Jelínek, Ondřej Harlas, Panuška, Bárta, Havelka i Kalvoda se svým velikým plátnem směřují k takovému zdůrazňování barevné zvučivosti. Kalvoda pokusil se při tom rozluštiti problemy jakési moderní »monumentální krajiny«, ale popředí jeho »Chodska« nepatří k nejlepším jeho pracím; jen dálka se nese vzdušně do prostoru a vzduch svítí a hřeje. P. Malý má zde třešňovou alej nedosti vyrovnaného tónu, a Mikule zcela v duchu a po způsobu jeho maluje sytěbarevné motivy staropražské a pod., jakoby se samo rozumělo, že dnes již se maluje jenom tímto způsobem, skvrnitě a jaksi rozplývavě v tonině velmi hlubokého timbru.

Za to Autengruber ukazuje své odhodlání, nedati sobě imponovati žádným receptem, a jeho velké rondo »Stín a světlo« není jen dekorací, ale při tom též dobrou malbou. Hlásí se tu silný talent k práci umělecké. Hlavica, Schwaigrův žák, nezapírá mistra svého, hlavně ve svých akvarelech, které mají sílu a vervu. Em. Schovánek, Alex. Pelíšek, Václav Švarc jsou noví adepti, kteří se poprvé představují obecenstvu, a to pracemi vážnými. Je tu již u mladých začátečníků velká hotovost a vyspělost technická i mnoho dobré pražské tradice, a co nejvíce těší, žádná bezduchá programovost ve směru nějakého právě zuřícího ismu. Chápeme to nejlépe, popatříme-li na díla starších malířů českých, nebo na malbu umělce, jenž po léta nevystavoval.

Je to Kamil Stuchlík, jehož pastely a oleje ještě jsou v dobré paměti. Zátiší, které vystavuje, zašeřený koutek před zrcadlem, a na stolku kytice bílých růží, výborně nám illustruje celou historii

českého malířství od časů mnichovské slávy až do primitivismu dneška; neboť je to expressivně podaný dojem barevný, a podání zjednodušeno na nejnižší stupeň — a přece tu máme ještě požitek prostornosti, tělesnosti předmětův, a je tu namalován sametový lesk a tichá hra stlumeného světla s velikou přesvědčivostí. I v námětu, i v barevném akkordu, i v tazích štětce vše prosté — jak by před 25 lety taková kytice před zrcadlem hýřila barvami a jak by byla podmalováním a všelikými nánosy a »světly« brillantně vymodelována!

Umělec, jenž bez velkého hluku svou cestou kráčí a při tom mezi nejzajímavější malíře naše náleží, je R. Vejrych, a jeho podobizny, genry, zátiší vždy znovu ohlašují, jak jemný kolorista tu líčí krásu světa. V pravdě moderní realism tu pracuje, řízený intellektem uměleckým zcela bez ohledu na denní lomozné předstihování »nejnovějších směrů«.

Krajinářské nálady vystavují dále J. Fürst, St. Feikl, K. Boháček, K. Wellner, Jar. Procházka. J. Šafařík zanechal v Paříži krajinaření a maluje Pařížanky. Fr. Jakub vystavuje tentokráte jen studii, Ad. Böhm podobizny; R. Kremlička, R. Adámek, Jar. Černý, Hil. Václavek, Fr. Charvát, Jos. Šedivý, J. Brabec, Max. Boháč — jména v Rudolfině nová — vystavují, aniž by ráz jejich prací se odrážel od fysiognomie výstavy, to jest, naši mladí umělci ovládají své mètier tou měrou, že nelze mluvit o nedostatcích, jimiž by se nápadně lišili od řady »zralých« již umělců. V naší době právě tito starší spíše vykazují rysy jakési abruptnosti, skicovosti a primitivity i v technice, než mladí, jimž ještě je pochoutkou zamalovati si třeba »po staru«. Vždyť z nich málokterý se doví, co je podmalování, co lazura, a čeho se tím dociluje. Také akvarelisté traktují své barvy čím dále tím primitivněji, ač na př. Angelo Zeyer dobře zná meze působivosti vodové barvy, a přes značnou šířku traktamentu přece podává »obrazy«. Také v grafice zastoupeni jsou čeští umělci, se sl. Braunerovou jenom zlomkovitě. E. Holárek má zde kresbu »Noc«, J. Váchal dřevoryty, Jar. Kubín litografie a lepty, jen tak namátkou a náhodou, jak se který přihlásil. Výstava neposkytuje tedy ani v tomto oboru výroční přehled našeho výtvarnictví.

Ale ani Němci z Čech, jichž je tu značný počet, nedostavují se repraesentativně. Minula již doba velkých jarních přehlídek; za to máme výstav do roka tolik, že dochází i na kroužky a jednotlivce. Proto je letošní výstava přece zajímavá, ano méně monotonní, než takové ročenky bývají, a výběr aspoň pražskému obecenstvu připomíná, že české malířství stále ještě sleduje cizí vzory a stále si libuje v internacionalitě.

Přídatkem uspořádána tu výstavka »Starého Japanu« v pěkné úpravě německého architekta Schobra. Ale platí také o této výstavě, že u nás těžko podnikati takové exposice dobrého a staršího japanského umění. Jsou odsouzeny ku zlomkovitosti, a stáří tohoto umění jen v několika málo ukázkách přesahuje meze 18. stol. Malby skutečně starší (na př. Motonobuova krajina (1475—1559)

jsou zde v kopiích z 18. stol., a některý lak nebo keramický předmět je ze 17. století. Nicméně sluší i za výstavku takovou vzdáti díky; neboť spatřujeme tu aspoň předměty, které nebyly vyrobeny na export a po továrnicku. Kakemona a malby, lakové práce a keramika (kamenina a fayence), sešly se tu ve skupině 296 čísel obsahující. Z toho nejzajímavější jsou práce lakové a dřevěné, intarsované a inkrustované olovem, perletí, kameny, bronzem; neboť na nich lze přesvědčiti se o rozdílu mezi »uměleckým průmyslem« japanským, jak pracuje pro Japan, a zbožím, které je pracováno pro cizinu. Že Japanci sami vysoce sobě váží dobrých prací svých, že v nich mají zalíbení, a že jich ani za peníze neprodávaji (najmě starších), nikterak nepřekvapí v době, kdy pomalu také Evropan na starou památku domácího umění s velikou žárlivostí pohlížeti musí, aby nebyla zcizena a vyvezena, a kdy dobrý, starý kus uměleckého průmyslu evropského shledáváme již jen v museu. — Nebude jich pomalu vůbec na trhu starožitnickém! Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Česká společnost, jak známo, neoplývá právě millionáři, dokonce pak ne millionáři mnohonásobnými. Snad právě proto časem některý náš belletrista vytvoří takového boháče alespoň v literatuře. Jaroslav Hilbert obohatil tuto galerii exemplářem zvláště zdařilým, v románě nazvaném *Rytíř Kura* (nákl. Bursíka a Kohouta, str. 114). Kura, jakýsi král železářské společnosti, v pravém smyslu milliony dělá. Kterýkoli podnik počne, docílí v něm velikého úspěchu, zlato se k němu jen hrne. Sám však při tom není šťasten. Hmota ho tíží, tíha zlata drtí každého, ke komu se zasmušilý osamělec nakloní. Na této myšlence zbudován jest Hilbertův román. Látka jeho je jednoduchá, děj nesložitý, stavba pevná, s dramatickou účinností učlánkovaná. Autor kráčí zpříma za svým cílem, pomíjeje všeho, co pokládá za vedlejší, neuváděje ničeho, co si čtenář sám domyslí. Také charakteristiky jeho jsou co nejstručnější a přitom věcné; úsečná forma jeví dobré zkušenosti praktického dramatika. Tyto cenné vlastnosti práce Hilbertovy však mají také nepopíratelný rub. Pomíjíme thematičnosti práce, jejíž závěry nevyplývají nutně a přirozeně ze skutečných poměrů, nýbrž se vyvozují z theoretické kombinace spisovatelovy. Zastavujeme se jenom u nezdravého, nepřirozeného zjevu, kterým se jeví postava Emilina. Mladá, sličná dívka právě dospělá, kterou bratr přivezl z vychovacího ústavu, spekuluje hned, jak by ulovila Kuru, který má již padesáte let za sebou, a odmítá mladého, příjemného inženýra, který se uchází o její ruku. A když Kura se nakloní k paní Testové, která se mu ochotně nabízí a muže opustí, Emila horem pádem se zamiluje do Testy, a potom, od něho nevy-

slyšena, sama se vraždí. Tato neživotná, nepřirozená postava, tak zbytečně prostá všeho jádra ethického, sama o sobě kazí dojem práce. A tážeme-li se, proč Emila je tak násilně zkreslena, nepřipadne nám jiný důvod, nežli proč hyne také paní Testová, nemohoucí snésti tíhy ohromného daru Kurova: obě mají býti dokladem autorovy theorie o drtivé síle hmoty. Šlo-li mimo to také o to, aby román měl nějakou sensaci, nějaký účinný vrchol, nechceme rozhodovati.

K titulnímu románu je připojen drobnější obrázek »Blíženec štěstí«. Účinně provedená kresbička je založena na myšlence o jakémsi tajemném vztahu mezi lidskými dušemi, o podivné, téměř pudové nutnosti, kterou cizí, třeba daleko vzdálený člověk jest veden jednati na záchranu svého blížence. Tedy námět, svědčící mnohem více jakési zašeřené romantice nežli jasné pravdě skutečného života. Pěkně vystižena jest nálada doby a kraje, jež jsou rámcem inženýrova příběhu. — Slovesná stránka Hilbertova má tu a tam citelné vady, na něž nepoukázati bylo by chybou. Nesprávný jest na př. tvar »v několika n o c í c h« (str. 25.), »tázal jsem se j e j« (str. 38.), »snídaně byla o d n e š e n a« (str. 71.), »odplavilo z m y s l e vzpomínku« (str. 113.). Rčení: »viděl jsem, že právě ř e ž e m e silnici« (str. 61.) a »Testa chtěl zřejmě »něco závažného říci, ale pak o d l o m i l (!) a pronesl . . .« je přímo škaredě nečeské. Tomu již Čech bez němčiny neporozumí.

Emanuel šl. z L e š e h r a d u vydal román *Villa na konci města* (nákl. Ant. Reisa, str. 116.). Námětem práce této jest láska dvou mladých lidí, kteří se náhodou setkali a za krátko tonuli ve vespolném milostném opojení. Další postup děje spisovatel osvětluje mottem Stendhalovým: »Láska je jako horečka: vzniká a pomíjí — a vůle nemá v tom ani nejmenšího podílu.« Autorův hrdina Maglen jest jakýmsi ztělesněním této myšlenky. Veškerou duší miluje svou Jiřinu, ale jistota lásky a neobmezená oddanost milenčina pojednou mu zevšední, a omrzelý muž začne vyhledávati tuctovou zpěvačku, jejímž pochybným půvabům dá přednost před nedotčenou čistotou Jiřininou. Vystřízliví sice z opojení, jehož psychologická stránka není dostatečně zdůvodněna, ale porušeného ladu nelze již napraviti. Těžce uražená Jiřina hyne žalem nad zhrzenou láskou, prokazujíc takto platnost druhého motta autorova, že »silné jako smrt je milování.«

Skrovná tato látka stačila by na román, stačily by všeho všudy dvě postavy, které spisovatel staví na scénu, kdyby byly náležitě vybaveny. Na románovém hrdinovi nezbytně žádáme, aby jednal, aby měl vůli, a z té aby vyplývalo všecko jeho konání. Lešehradův Maglen nemá takové vůle činorodé, ba skoro bychom řekli, že nemá vůbec žádné vůle, jsa jenom hříčkou náhod a nálad, jak se v něm vnějšími vlivy vyskytnou. Šťastný majetník villy na konci Prahy nemá žádného zaměstnání; uprostřed pohodlí a přepychu oddává se tichému snění, trochu poetickému, trochu lenivému, chodí po okolí, chodí po městě a vrací se do své villy, aby četl, nebo hleděl kamsi do dálky. Není divu, že nemá nijaké energie a že se nevzmůže k ráznému činu, aby napravil, co zavinil. Zbaběle prchá od Jiřinina prahu, chlapecky obchází její dům a nevyzví ani, jak se jí vede. Čirá náhoda,

v konstrukci příběhu arci vypočtená na effekt, který ovšem selže, přivede ho až na pohřeb Jiřinin a ukáže mu nenahraditelnou ztrátu, kterou sám zavinil. Po té stránce tedy spisovatel svého hrdiny nevybavil, jak by bylo žádoucno. Za to zpestřil své vypravování dlouhým růžencem popisů, náladových kreseb a historických výplní, takže místy tyto myšlenky knižní přípravy a zvláštního studia téměř odvádějí čtoucího od vlastního předmětu románu. Rozmanité reminiscence z toho neb onoho oboru uměleckého, pohledy na Prahu a zejména na Hradčany a Malou stranu za rozličného osvětlení, jakož i vzpomínky na čtené spisovatele, dávají knize silné zbarvení lyrické. Lyrismus zde vůbec značně se tlačí do popředí, a živel epický, nezbytná podmínka románu, téměř před ním mizí. — Ve formě, plné malujících epithet, autor má slovesnou zvláštnost: užívá přechodníku po způsobu staročeském, už dávno vymizelém. »Přemýšleje o... podobnosti, zdálo se mi«, píše na straně 71, a tak i na straně 73, 107 a j.

Dr. V. Plaček po humoreskách, o nichž jsme se zmínili na str. 150, vydal román *Lesy* (nákl. Přem. Plačka na Kr. Vinohradech, stran 161). S předešlou knihou má nová práce společné ovzduší, z něhož je čerpána. Ač nápis ukazuje dějiště jiné, ač lesy katastrofálním zakročením rozuzlují spleť dějovou, vlastním dějištěm zůstává přece jen Štěpánov, nepatrné městečko se zámkem, kde vládne všemocný ředitel Rutner. Štěpánovská společnost jest podkladem, na němž autor buduje, na jejím životě a názorech zakládá se také myšlenková náplň románu. — Hrdinkou Lesů jest Věra, mladistvá choť lesníka Vojty, který po krátkém pobytu v městečku byl přeložen na samotu v hlubokých lesích. Věra, dcera přednosty stanice v Habrovicích, zvyklá rušnému životu nádražnímu, znenáhla trpce pociťuje tíhu samoty, znenáhla odvrací se od manžela, k němuž prve plála vroucí láskou, a hledá, kde by nepokojným srdcem zakotvila. Doktor Pilař, který nedávno nastoupil na místo lékaře v Štěpánově, bezděky vzbudí její city, snad právě tím, že se jeví chladným k ženám. Když pak se Pilař smíří se svou rozvedenou chotí a Věra se přesvědčí, že je pro ni navždy ztracen, upadá téměř v šílenství, z něhož ji vysvobodí náhlá smrt, způsobená bouří, jež rozvrátí lesy nad hlavou Věřinou.

Plačkův román dotýká se zajímavé otázky — poměru dnešní ženy k muži a jejího postavení a významu ve společnosti. Autor neřeší toho poměru, ukazuje toliko, co je na něm zvráceno a porušeno a v čem by se měla státi náprava. »Průměrná žena dneška ulpívá duchem na povrchu, jest žádostiva hmotných požitků, dychtí po lesku a okázalosti, touží po zbožňování těla.« Její povrchnost tíhne za líbivostí, lačné pohledy mužů, svědčící o vznícené smyslnosti, jsou jí nejplatnějším svědectvím úspěchu, jsou jí nejmilejší daní, ale jsou též mostem k manželské nevěře, k níž tuctová žena bývá stejně ochotna jako průměrný muž. Lesy podávají toho typu několik ukázek. Choť cestmistrova, učitelova, sestra lesníka Wilda znázorňují tuto úroveň ženinu, Milada Pilařova jest její variantou, stilisovanou, aby se z ní vysoustruhovala hrdinka ethiky, hrdinka činu a bezděčná pro-

střednice zkázy Věřiny. Věra sama není z tohoto druhu žen, jsouc spíše ukázkou bytosti vrtkavé, vnitřním rozvratům podléhající, náladové, bez cíle žijící a propadávající vlastní vášni. Že spisovatel ani nezavadil o postavení takovýchto žen jakožto matek, a že nepostavil vůbec proti nim ženu-matku ani kontrastem, pokládáme za jednostrannost a tedy slabost románu.

Postavením a smýšlením ženiným zabývá se v Plačkově románě doktor Pilař. Jeho ústy viní autor muže, že svou smyslností a sobeckým požitkářstvím udržují ženy na nedůstojném stupni, v němž si většina jich libuje. Autor znázorňuje své tvrzení případnými figurkami, z nichž nejostřeji se rýsují záletný berní Berka a kaplan Vosmík, kdežto cestmistr a učitel Kučera představují dobromyslné manžely, přímo vybízející, aby byli klamáni. Vedle nich Rutner, zneužívající své moci na mravní zhoubu žen, jež jsou mu na blízku, jest ukázkou veřejného prostopášníka, kdežto Vojta jest typem mužů, kteří nesnažíce se porozuměti duši ženině, samoděk ji pouštějí na scestí. V takové společnosti muž rázu Pilařova arci se jeví mravokárcem, ovšem nevítaným, ale pak i nedůsledným, když se dá na chvíli strhnouti žárem Věřiným. Přes to zůstává nám jeho postava sympathickou, právě jako jeho (po případě autorovy) zásady, tak odlišné od nauk francouzských románů.

Ve vnitřní stavbě práce, v níž se nám zamlouvají také dobré povahopisy, vadí dvě věci: příchod paní Pilařové do Štěpánova, kamž se dá pod cizím jménem za Rutnerovu hospodyni, a smrt Věřina, připadající skoro jako starodávný deus ex machina.

V bibliotéce fondu Julia Zeyera vydal Jaroslav Košek útlou knížku, *Povídky Šandora Langa* (60 str.). Autor charakterisuje svou sbírečku čtyr obrázků nebo raději náčrtků dodatkem: »o štěstí, mukách a touze lidského srdce.« Ale v této charakteristice jest zároveň obsaženo jakési ocenění, a to ocenění neúměrné k hodnotě prací, jež se nám tu podávají. Čtemeť zde prostičké pokusy, jimž se nedostává hlubšího jádra, vážnějšího podkladu i vytříbenější formy. Lyrické hříčky Koškovy svědčí o skrovné zkušenosti životní, o nepatrném rozhledu, o malé míře osobních zažitků. Čtouce tyto lístky máme dojem, jakobychom otevřeným okénkem dívali se do skrovné domácnosti, kde se vše usmívá jakýmsi přívětivým pořádkem, ale kde není nic, co by pevněji upoutalo oko, co by se trvaleji vštípilo v pamět. Jenom poslední obrázek — Listy mé sestry — ukazují bystřejší postřehy, zřetelnější schopnost podat určitý povahopis a jakousi obratnost v znázornění trpícího nitra dvou osob, celkem dobrý rozběh k zachycení epického námětu. O nějakém určitém sklonu spisovatelově neb o jakési jeho mohoucnosti nelze však prozatím ani odtud usuzovati. —

Nazvavši svou knížku *Z přítomnosti* »nesrovnanými listy denníku« (nákl. vlastním, str. 131), Nora Hausková opětovně dává na jevo, že pohlíží na svou práci jako na pokus, zdaří-li se jí tvorba na poli slovesného umění, má-li v ní pokračovati, či jí zanechati. Není to skromnost snad líčená, ani nedostatek sebedůvěry; spíše jeví se v této ostýchavosti, ano v jakési bázni zřejmá dávka sebe-

kritiky a poctivá snaha nekonati ničeho zbytečného, ničeho, z čeho by nebylo mravního užitku. Praví v dedikaci paní R. Svobodové: ». . . odvažuji se věnovati Vám tyto chudé listy přítomnosti, které nejsou ani povídkou, a také netvoří knihu . . .« Povídkového útvaru opravdu nemají tyto prosté listy. Nemají pevné páteře dějového podkladu, nemají potřebné jednotnosti a scelenosti, jsou, jak autorka správně dí, volnými listy z denníku. A ten denník třeba si mysliti v podobě, v které se stává pisateli důvěrníkem, vždy ochotným vyslechnouti jeho strasti i radosti, pojmouti jeho myšlenky, jichž člověk nesdílívá ani s přítelem oddaným. Jsou tedy listy spisovatelčiny ryze subjektivní. Hausková píše téměř napořád o sobě. Oblast, kterou prohlédá z uzavřeného okolí svého, jest neveliká, nic nápadného se tam neděje a spisovatelka také ničeho závratného nevymýšlí, nepouští uzdu fantasii, nesplétá pestrých příběhů. To, zdá se, nesrovnává se s její náklonností nebo přesvědčením; chtělať by líčiti život, jeho ruch, jeho složky a projevy. Přestává tedy na tom, co ze svého skrovného obzoru může pozorovati. Jsouc upoutána jen na svůj příbytek a rozhled okny, zachycuje drobné výjevy z nejbližšího sousedství a hledí proniknouti do nitra přítelkyň, jež ji navštěvují. Rozumí se, mladistvé tužby dívčí a sny lásky poutají její pozornost na prvém místě. A poněvadž tu zažívá mnoho trpkosti a zklamání, listy její jsou zastřeny jakýmsi tichým smutkem a resignací, jež je zvyklá odříkání. Ale pozorování spisovatelčino jest bystré, postřehy jsou vyjádřeny suggestivně, zrak jest obrácen do nitra, do hloubky, neulpívaje toliko na povrchu. Pozorování její jest vážné, takové, jaké vzbuzuje strázeň životní, nikoli radost a spokojenost. Opravdovost životního názoru a vážné snahy, jevící se v usilovném hledání, kterou cestou se dáti, jak se přesvědčiti o vlastních schopnostech, činí nám spisovatelčin pokus sympathickým a přináší důvěru v její budoucnost, přese všechny slabé stránky, které má tato knížka. K nim náleží také stránka slovesná, jíž je zhusta třeba větší pečlivosti a přesnosti. Příkladem vad budiž uvedena jen věta na str. 55.: »Nelituji marně prolka n á lét a; lituji jen květ y, které v mé dětské duši s e rozkvetly.«

Námětem opravdu zajímavým a provedením, jež svědčí o vážných snahách uměleckých, vyznačuje se novella *Havlén*, kterou napsal Ladislav H á j e k (nákl. knihtiskárny Mináře a Štětky v Nymburce, str. 107). Titulní hrdina, v chudobě vyrostlý a vystudovalý Antonín Havlén, pošumavský vesničan, vstoupil po přání rodičů, zejména matčině, do semináře, aby byl knězem. Když matka zemřela, vystoupil odtamtud, nemoha srovnati kněžského povolání se svým přesvědčením. Snad vlivem četby, snad vlastním přemýšlením — autor nevykládá, odkud vznikl tento nejdůležitější rys jeho hrdiny — dospěl k tomu, že nejkrásnějším cílem životním je prospívati lidem, činiti je lepšími. Jda za tímto cílem, Havlén zcela zapomíná na sebe, žije v největší nouzi a při tom přemýšlí o literárním díle, kterým by světu objasnil své názory, kterým by prospěl lidstu. Bída a z ní pošlá rozrušenost přiměje ho vrátiti se k otci a k bratru dělníkovi, který ho nenávidí, protože Antonín nepracuje hmotně jako on.

Také ve vsi snaží se Havlén žíti podle svého přesvědčení, snaží se uplatňovati své názory, ale dožívá se jen zklamání za zklamáním. Nepochopují ho nejbližší pokrevenci, neporozumějí mu krajané, kterým se sice zamlouvají jeho řeči, jimiž je vybízel, aby se snažili vzájemně si »prospěti, vyhověti druhému, upřímně, z dobrého srdce«, aby svět byl jiný — kterým však materielní bezvýslednost jeho studií jest kamenem úrazu. Přes to Havlén neustává a šíří své názory také jako vychovatel u velkostatkáře žida Stücka, s jehož dcerou Hermou přilnou k sobě láskou, jak on věří, nevývratnou. Zůstává svým zásadám věren i v učitelském povolání, jemuž se potom oddá, opustí však raději školu i jistý chléb, aby nemusil tajiti svého smýšlení; potom nalezne zaměstnání v advokátní kanceláři a vyvrcholí posléze své altruistické snahy tím, že pojme za manželku služku, kterou její milenec opustil, ba prohlásí se za otce jejího dítěte. Ale zklamav se po všem ostatním i tu, uvědomí si, že »jednou skončí také tak nějak, jako Oblomov«, a odejde do světa, v němž zmizí beze stopy.

Novella Hájkova, jejíž forma vyznačuje se bystrým spádem, nezastavujíc se u podrobností ani rozborův a spěchajíc jen ku předu, vyniká ostrým zachycením kontrastu mezi theorií a holou skutečností všedního života. Hájek přese všecku stručnost kreslí živoucně všecky své postavy a znázorňuje jak na jednotlivcích, tak na shromážděních lidu především touhu po majetku, jež řídí všecko lidské konání, a dále i nesvornost a nejednotnost v opravných snahách sociálních. Jeho chuďasové, ať jsou voleni z nejnižších vrstev pražských, ať z lomů Stückových, dýší věrným životem zejména ve svých vadách, a tak i třídní a pracovní rozpory, i když se jich spisovatel dotýká jen letmo, bez hlubších úvah a vývodů, působí dojmem zažité pravdy. Beze vší dávky antisemitismu, ale zároveň velmi účinně autor postavil proti pracovní třídě, ale také proti snícímu theoretikovi Havlénovi pevného, tvrdého, krok za krokem jdoucího Stücka jakožto zaměstnavatele Havlénova. Poctivé učení sociální, jež Antonín prve hlásal, maje na zřeteli stanovisko čistě lidské a nevšímaje si ani za mák hesel politických, v očích krajanů — především pak vlastního bratra Havlénova Martina — podvrací se již tímto jeho postavením a potom ještě více poměrem k Hermě, jehož ideálnosti prostí pozorovatelé ovšem nepochopují. Poměr zmíněný však má také umělecký úkol ve stavbě novelly. Zpestřujeť děj motivem ryze románovým a pomáhá přivésti hrdinu k vrcholnému rozhodnutí. Idealista, který alespoň sám na sobě chce provésti důkaz, že život nemá býti řadou stálých kompromisův a společenských lží, který se snaží dokázati, že by lidstvo bylo šťastno, kdyby žilo pravdivě, bez klamu a přetvářky, kdyby alespoň část jeho jedinců prováděla činem zásady pravého, ryzího lidumilství, v životě snící apoštol čiré humanity prchá se světa.

Hájkova novella zamlouvá se nám především odvahou, s kterou spisovatel sáhl po látce, podstatně odlišné od obvyklého průměru našich novellistů, a také způsobem, kterým ji zpracoval. Slovesné stránce, zejména také dělidlům větným, měla býti místy věnována větší péče. *F. V. Vykoukal.*

Hudební rozhledy.

Opera.

(Růžový kavalír. — Malíř Rainer. — Yvonna de Tréville.)

Po úchvatných tragediích vášně a krve, sytých barev a velkých linií »Salome« a »Elektře« obrátil se nejslavnější současný skladatel dramatický na pole zcela odlišné. Variatio delectat nejen obecenstvo ale i autora samého. R. Strauss vyslovil se kdysi přímo v ten smysl, že každé dílo musí míti svůj sloh, a že on sám by nesnesl svých děl, kdyby styl jejich nebyl různý. Drahnou dobu šířeny byly do světa nejsensačnější, ale také nejdivergentnější zprávy o novém díle Straussově. Po celou dobu jeho vznikání, zadání, studování a konečně provedení při drážďanské premieře. Nejrůznější nitky počaly se konečně v tom sbíhati, že nové dílo jest po názvu autora samého »hudební veselohrou.« Názor, že skladatel bude pokračovati ve stylu dvou zmíněných tragedií, tedy padl. Když ale počalo se proslýchati, že nová opera je dokonce protkána valčíky, nebylo divu zvláště u těch, kdož znali Straussův sklon k burlesce (Don Quichote a Till Eulenspiegel) a k experimentu vůbec, že tvrdilo se dokonce, že nové dílo má býti konkurrencí vídeňské operettě! Komu byla známa podrobněji dosavadní tvorba Straussova, dovedl správně od počátku názor tento odmítati jako smyšlenku sensacechtivého širšího obecenstva. Provedení díla potvrdilo správnost toho. *Růžový kavalír* není a nechce být dílem rázu operetního; při tom ovšem nelze popříti, jak již svrchu řečeno, že odchyluje se od dosavadní dramatické tvorby Straussovy měrou značnou.

Hugo šl. Hoffmansthal, který psal text k Elektře, je též libretistou Růžového kavalíra; na této práci je proti prvé zřejmo, že je psána přímo pro zhudebnění. Děj je v krátkosti asi ten: Do ložnice kněžny Werdbergové, choti polního maršálka ve vojště Marie Terezie, kde právě kněžna navazuje milostné pletky se 17letým šlechticem Oktavianem, vchází časně ráno její strýc baron Ochs z Lerchenau, typ starého, záletného a hrubého šlechtice, aby se s ní poradil o svém sňatku. Dle tehdejšího zvyku, který ovšem některé hlasy popírají, posílali ženichové svým nevěstám po zvláštním kavalíru stříbrnou růži. Kněžna doporučuje strýci k tomuto úkolu Oktaviana. Při setkání Oktaviana s Žofií, nevěstou baronovou, zahoří k sobě mladí lidé láskou. Aby rozvázání zasnoubení barona s Žofií bylo odůvodněno, nechá Oktavián, jenž přestrojil se za komornou a svádí barona k flirtu, přistihnouti jej při jeho záletném počínání.

Již z tohoto stručného náčrtku jest patrno, že dějově — a řekněme předem již i hudebně — jest toto nové dílo bližší starším vzorům Lazebníku a Figarově svatbě nežli poslednímu velkému vzoru opery komické Mistrům pěvcům. Jest to věru zvláštní zjev, že Němec R. Strauss, jenž ve své dramatické práci přímo vyšel z Wagnera, příklonil se nyní k italské buffé. Co dalo by se myslím nejvíce práci

vytknouti, jest přílišná nestejnorodost zabarvení od partií zcela klassických, mozartovsky prostých, přes záblesky romantické a skvělé passáže velké opery a svižné valčíky starovídeňské až do paradoxních harmonií ryze Straussovských. Toť pro jeden večer a rokokovou veselohru přece příliš mnoho. Že ovšem vedle valčíkových míst, majících účel jedině charakterisační, je v partituře mnoho opravdu krásných, cenných míst, není snad třeba při jménu R. Strausse zvláště připomínati.

Provedení, skytající jak dirigentu tak účinkujícím mnohou překážku a nesnázi, bylo v Národním divadle zdařilé. Ze solistů zvláště jmenovati představitele hlavních rolí slč. Šlechtovou (Oktavian), pí Slavíkovou (kněžna Werdenbergová) a p. Pollerta (baron Ochs).

Národní divadlo mělo v měsíci dubnu také původní novinku. V našich poměrech je to vždy pozoruhodná událost. Byl to Mašků v *Malíř Rainer* s hudbou Fr. Picky. Maškovu lehkost stylisační, která vedle jemného humoru neztrácí nikdy pel intimní poetičnosti, pak jeho routinu a znalost scenických požadavkův ocenili jsme již při Prokopově Otázce. Jest ovšem škoda, že nevolí libretista z pravidla látku dle svého vkusu a chutě. Autor, jenž žádá spisovatele o text opery, přinese obyčejně svůj nápad, snad i hudebně promyšlený, a nezbývá potom nežli se podrobiti jeho choutkám jak ve volbě látky tak v jednotlivostech zpracování. Přítomná látka byla vzata, jak autor v předmluvě uvádí, z historické povídky J. J. Kollára a z jeho kdysi s úspěchem dávané veselohry »Mravenců« s příslušným upravením. I zde uplatnily se všechny výše zmíněné přednosti péra Maškova.

Fr. Picka byl znám u nás hlavně jako skladatel církevní, nemaje v některých skladbách toho druhu v době přítomné, myslím, soupeře. Též jeho písně jsou na podiu koncertním i v soukromých kroužcích oblíbeny. Původně stanoveno bylo, že titulní roli provede Karel Burián. Mám za to, že autoru již při volbě látky tanula na mysli jeho interpretace a že právě pro Buriána byla role napsána. Tím vysvětluji si, proč sáhl k této pro zhudebnění nepříliš vděčné látce. Picka poznal za dobu svého úspěšného působení kapelnického při Národním divadle téměř všechnu literaturu současnou a vnikl do tajů komposiční techniky divadelní. Stopy obého lze v přítomné práci pozorovati. Za nejzdařilejší pokládám passáže erotické a pak místa Rainerova uměleckého nadšení a blouznění v prvém a posledním dějství. Méně lze ovšem pro hudbu vytěžiti z hospodských slavností a šarvátek. Panu Lebedovi nutno vzdáti uznání jeho opravdové snahy. Nelze též nevzpomenouti jeho píle, jak v krátké době se zapracoval do repertoiru dosti rozsáhlého. Přítomná role ovšem naprosto nehoví jeho temperamentu, což arci není jeho vinou. Není každému dána ona legernost a zase vznětlivost, jaké by postava Rainerova vyžadovala. Je zvláště tentokráte litovati srdečně, že s pohostinských her p. Buriánových sešlo. Z ostatních účinkujících byli slč. Ungrova (Veronika), p. Štork (Capartides) a p. Pollert (Van Huisen) na svém místě.

Proslulá pařížská pěvkyně Yvonna de Trèville, která vystoupila v této saisoně již dvakráte na koncertním podiu v Praze, pozvána byla podnikavým ředitelstvím Vinohradského divadla k pohostinským hrám. Zpívala Gildu v Rigolettu, Violetu a Rosinku v Lazebníku. Vysoká úroveň její techniky hlasové (trylky, chromatické škály, staccata) a značný rozsah orgánu, byly oceněny plně již při vystoupení koncertním. Byli jsme dychtivi, kterak tyto dokonalé předpoklady dovede umělkyně podříditi celku při tvoření dramatické postavy. A nutno nesporně konstatovati, že vystoupení její na jevišti působilo větším dojmem, nežli zpěv koncertní. Na podiu (zvláště v koncertě samostatném) unavovaly tyto technické ohňostroje dosti brzy. Na jevišti, kde úloha dopřeje jen na několika místech blýsknouti se technickou virtuositou, působí rozhodně mocněji. Při tom nelze smlčeti, že i ostatní nekoloraturní partie zpívá Yvonna de Trèville vkusně a s dosí pravé musikálnosti. Nejvýše bych kladl její výkon v Lazebníku Sevillském, kde hýřila takřka roztomilostí a šelmovstvím. Pro dramatické postavy Verdiovy schází jí, myslím, přece jen pravá sžehující vášeň. Těšíme se, že se opět brzy setkáme s milým hostem a poznáme další nové role jeho repertoiru. — Ve zmíněných představeních vystoupili dva mladí tenoristé p. Val. Šindler a Fr. Jelínek, oba známi pražskému obecenstvu již z pohostinských vystoupení na Národním divadle. Oba se stále zdokonalují a budou snad za nynější krise tenorové, až jim sesílí orgán a oni upevní se v intonaci, a odloží některé rozpaky mimické, platnými činiteli v našem divadelním životě. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Richard III. Historická hra o 5 dějstvích. Napsal William Shakespeare.

Městské divadlo Král. Vinohrad. Půlnoc. Drama o 3 dějstvích. Napsal F. V. Krejčí.

Jindřich Mošna †.

Když sehrána byla na Národním divadle v Praze u příležitosti jubilea Slowackiho jeho Beatrix Cenci, poukázal jsem na rozdíl této práce a Shakespearových krvavých dramat. Rozdíl ten znovu vyvstal přede mnou při provedení *Richarda III.* Královské toto drama [1]) není o nic méně krvavější než Beatrix Cenci, duchové zavražděných obcházejí za noci, strašíce vraha, ale vše to nese pečet básnického posvěcení, jež zmírňuje krutosti a drsnosti, kdežto práce Slowackiho této přednosti postrádá. Jen básnický duch upoutává náš zájem o krvelačného, bezohledného, podlého, ale přece jen cílevědomého netvora tělesného i duševního, jenž po stránce mravní není ovšem o mnoho horší svého prostředí.

---

[1]) Český překlad z péra J. V. Sládka vyšel nákl. J. Otty v Praze.

Literarní historie tvrdí, že *Richard III.* je výronem zahořklého, hněvivého nitra Shakespearova, životem i přírodou ošizeného člověka, duševně nadaného, ale nemohoucího se uplatniti společensky a toužícího po uznání ve světě uměleckém. *Richardem III.* mínil Shakespeare dokázati, že dovede napsati jako jiní klasicisté dílo dle vzorů antické tragedie, a dlužno doznati, že se mu to plně podařilo. Síla básnické dikce *Richarda III.* je tak podmaňující, že nás, odkojence realismu v umění, neruší na příklad pathetické projevy Anny nad mrtvolou Jindřichovou, a přechod hlubokého žalu v šermířský zápas slovních duchaplností. Neméně mohutným, neselhávajícím dojmem působí kletby Markétiny, zvláště pronášeny-li jsou tak pevně, jistě a s krutou zášti, jako dovede pí. Naskeová, která v úloze Markéty opravdu překvapila.

Pan Vojan v *Richardu III.* tak jako v Kupci benátském (Shylok) upustil od obvyklé, tradicionelní, vnější charakteristiky a pohroužil se zcela v hlubiny tohoto duševního netvora. Jeho Richard není tělesná ohava, nýbrž dosti vzhledný ničema, silný svou vůlí i krvežíznivostí, obratný jazykem i činy, herec, hrající komedii, dokud třeba, a bezohledný, nijak se nepřetvařující ukrutník a sobec, když dosáhl, čeho chtěl. Vedle p. Vojana podala krásný výkon pí. Dostalová. Slova její zněla jako dopadající kladiva na kovadlinu, a z očí i tváře sršel nesmiřitelný odlesk vnitřní zášti, jenž ponenáhlu ustupoval, až ustoupil docela.

Režie p. Kvapilova zjednodušenou úpravou jeviště, známou již z ostatních představení Shakespearovských, docílila úspory času, takže bylo nutno škrtnouti jen některé méně důležité scény. Výjevy bitevní nebudou asi dotud scénicky rozřešitelny, dokud kinematograf nebude zdokonalen a nenahradí dnešní scenování, připomínající »živé obrazy«. Na skutečné velké průvody s koňstvem a velikými přípravami nelze počítati, neboť jednak nejsou tyto výjevy nikterak umělecky úměrny prováděnému dílu, jednak jsou nebezpečny životu herců.

Městské divadlo Král. Vinohrad provedlo novou původní práci, totiž drama essayisty F. V. Krejčího *Půlnoc*, jehož děj vážen je z doby protireformační (r. 1725). Do české vsi na pomezí zavítá atheistickou filosofií vzdělaný syn emigrantův a přináší z ochoty zapovězené knihy náboženské. Jesuita, provázený vojskem, vyslídí knihy a doráží na podezřelého cizince, zda knihy přinesl. Dcera evangelického sedláka Žalmana Rozyna, postižená blouzněním náboženským, prohlásí jesuitovi, že knihy sama přinesla, ač ví, že bude za to zmrskána. Cizinec — Skalický — na dotaz jesuitův popře, že knihy donesl, ježto nechce se vydávati v nebezpečí za víru, jíž nemá a jejímž mučedníkem nechce býti. V zápětí vyvedle evangelíky z omylu, že je bohem jim seslaný kazatel; evangelíci prchají před ním jako před prašivou ovcí, když byli před tím ještě dali na jevo svou nesnášelivost náboženskou jemu i Žalmanovu synovi Ondřejovi, ze studií se navrátivšímu a majícímu podobné názory jako Skalický. (Ondřej, duše básnická, jest jakýmsi předobrazením našich básníků doby probuzenecké.) Jedině pro hudbu a národ

nadšený vesnický kantor neodpuzuje mladého západníka, vyptává se dychtivě jak je ve světě, a těší se, že po p ů l n o c i, která vládne nad českým krajem, vzejde jitro kultury. Vzejde, přisvědčuje Skalický, ale do té doby ztratíte jazyk. V posledním (III.) aktě, neobyčejně zdlouhavém, padne Žalmanův syn kordem vojáků, když bezbranný vrhne se na ně, chystající se zneuctíti jeho sestru. Učitel pak rozvláčně pronáší věštby o budoucnosti českého národa.

Spisovatel měl v úmyslu zachytiti myšlenkoyý kvas v Čechách v období výše naznačeném. Třebaže však na rozdíl od Jiráskova P a n a J o h a n e s a mluví v *Půlnoci* vesměs osoby ze skutečného světa, žádné princezny a žádní duchové, přece jen je drama Krejčího allegorií. Po stránce technické není právě nejzdařilejší. Především vadí mu neobyčejně rozvleklost dějová a mnohomluvnost, byť často přímo básnicky znějících míst. Kdyby byl autor soustředil hru v jediný velký, silný akt, byl by docílil jistě značného účinu a při tom byl by se vyhnul nejedné nechutnosti (týrání Rozyny vojáky a j.) i nemilé posici, do níž uvedl Skalického. Výjev, kdy Skalický zapírá, že knihy přinesl, působí velice trapně; a přece dalo se tomu odpomoci, kdyby nález knih na př. proveden byl za jeho nepřítomnosti. Za to je silný a účinný výjev v světnici učitelově, kdy Skalický prohlašuje evangelíkům, očekávajícím od něho posily, že nemá jejich víry, jakož i dojemně projadřované touhy vesnického kantora po dobrém císaři.

Naproti tomu je však řada jiných scén, které i shovívavější posuzovatel nemůže pominouti mlčením. Tajní evangelíci scházejí se veřejně na vsi, zapovězené knihy, ač jest jesuita ve vsi, ukazují si veřejně, ve stavení zpívají hlasitě sbory atd. Nejméně šťastně vypravena je dvojice milenců, dcera učitelova a jeho pomocník, v které pak učitel skládá své naděje. Značné škrty by hře jen prospěly. Na našem pomezí národnostním a jmenovitě v t. zv. uzavíraném území Krejčího drama, pro svou ušlechtilou tendenci bude jistě často hráno, nenarazí-li na censurní překážky.

Z herců nejvíce se mi zamlouval srdečný učitel p. Zakopalův a rázovitý starý Žalman pana Hlavatého. Také jemný, snivý Ondřej p. Tesařův a blouznivá Rozyna sl. Veverkovy zasluhují zmínky. Pan Pražský byl příliš kazatelským (Skalický) a málo životným. Dobrým byl též p. Boleška jako fanatický evangelík. Scéna měla představovati jarní stráně, ale zatím zřeli jsme spíše scenerii červencovou.

*

V sobotu dne 6. května zemřel v Praze po delší chorobě člen činohry Národního divadla Jindřich M o š n a. Činnost tohoto umělce je tak pevně spiata s rozvojem českého divadelnictví, jak po stránce reprodukční tak literární, že nelze ji oceniti několika řádky. Nejedna původní práce česká psána byla přímo pro Mošnu, a mnoho postav vzniklo v původních pracích přímo pod dojmem výkonů umělcových. Hlavní význam Mošnův tkvěl v charakterních rolích, ač umělec si skorem více vážil svých úspěchů na poli komiky. Mošna,

ač z nejlepších umělců dramatických, nezřídil si školy dramatické, aniž jednotlivce vyučoval. Na můj dotaz, proč nezaloží dramatické školy, odvětil mi: »Já jsem hledal, ať ostatní hledají také!« Je mnoho pravdy ve slovech zesnulého mima, v němž nebylo nic naučeného, ale vše buď životu přímo odpozorováno nebo vnitřním pudem vytvořeno. Trvalá budiž paměť Jindřichu Mošnovi!

Karel Čvančara.

Nové rovy.

(V. J. Dušek. — Karel Doucha. — J. R. Vilímek.)

Dne 17. března t. r. zemřel na Král. Vinohradech professor Vavřinec Josef Dušek. Narodil se r. 1858 v Praze, vystudoval na tamní universitě dějepis a češtinu, supploval na reálce v Karlíně a na gymnasiu v Praze v Truhlářské ul., načež se stal r. 1895 definitivním professorem na gymnasiu na Král. Vinohradech. Poraniv se pádem při jízdě na italské cestě, strádal dlouho vnitřním neduhem, který ho přinutil odejíti r. 1909 na trvalý odpočinek, na nějž byl jmenován školním radou. Učitelem byl velmi svědomitým a horlivým. Školám zůstavil české spracování Historického atlasu Putzgerova, kollegové mají ho ve vděčné paměti za to, co vykonal pro svůj stav a zejména pro dlouholeté supplenty (sám zažil této slasti vrchovatou měrou), jsa jednatelem Ústředního spolku čes. professorů. Ke škole vracel se ještě na sklonu života, zhodnocuje své zkušenosti vychovatelské a psychologické v obsažných rozpravách, jež z jeho pera přinášel zejména Zvon.

Dušek byl pilný literát, který svědomitě pracoval v několika oborech. Především v linguistice, po výtce v dialektologii. Jeho práce tohoto druhu jsou většinou snůškami materiálu, jejž autor pečlivě třídil a jehož cena spočívá hlavně ve spolehlivé přesnosti zápisu. Sem náleží: Zájmeno v ústech lidu československého (r. 1883), Dialektické zvláštnosti českého časování v ústech lidu (1887), Novotvary slovesné v mluvě lidové (r. 1888), O tvoření tvarů v praes. indicat. et imperat. v dialektech českoslov. (r. 1890), O tvoření tvarů participií v -l (r. 1891), Slovesa bezpříznaká v dialektech československých (r. 1887), Dialektické zvláštnosti českého slovesa (r. 1892), Řeč lidová a řeč knižní (r. 1892), Příspěvky k dějinám české dialektologie (r. 1895), Pokud Jiří Konstanc užil grammatiky Blahoslavovy (r. 1892). Pojednání tato byla uveřejněna v Listech filologických, v Časopise Českého musea, v Rozpravách Učené společnosti, v Časopise Matice moravské. Některé práce byly vydány samostatně v Rozpravách České akademie. Bylo to zejména Hláskosloví nářečí jihočeských (ve 3 částech) a Kmenosloví nářečí jihočeských. Akademie jmenovala Duška na sklonku jeho života svým členem dopisujícím. O našich dialektech psal Dušek také v Österr.-Ung. Monarchie a v Památníku České Akademie.

K hojné, plodné činnosti povzbudily Duška přípravy k Národopisné výstavě, jakož i výstava sama a její důsledky. Dušek byl z těch nadšených horlivců, které ředitel Šubert shromáždil, aby po venkově apoštolovali pro výstavu, vykládali o jejím významu a podstatě a sbírali a třídili pro ni látku. Sbíral hlavně látku dialektickou, písňovou, tradiční a zvykoslovnou. Na výstavě poutaly pozornost tři velké mapy jeho, znázorňující rozsah dialektů v zemích české koruny; byly provedeny velmi vkusně a s odbornou znalostí věci. O výstavě psal také ve výstavním díle potom vydaném. A když se utvořila Národopisná společnost, aby zachovala k vědeckým účelům, co výstava nashromáždila, a výtěžky její aby zpracovala vědecky, Dušek byl zvolen prvním jednatelem jejím a zjednal si o společnost i o Národopisné museum nemalé zásluhy. Rovněž tak horlivým pracovníkem byl ve společnosti, která pod náčelnictvím O. Hostinského (»Český pracovní výbor pro lidovou píseň«) sbírala národní písně, aby je zachránila od zániku. Dušek sbíral písně již prve, kdy cestoval po českém jihu za účely dialektologickými; pracovnímu výboru odevzdal na 900 písní, nezaznamenaných ani u Erbena, ani u jiných sběratelů. Svou věcnou znalost na tomto poli osvědčil také zevrubnou kritikou sbírek Bartošových a Bartošovým životopisem v Národopisném Věstníku a v Časopise Čes. musea.

Dušek uveřejnil dále řadu rozprav dějepisných v Naší Době, v Časopise Čes. musea, v Rozhledech, ve výročních zprávách středoškolských a j. Toho druhu jest na př. pojednání O připojení knížetství Slezských ke koruně české, Příspěvky ku poznání ruských poměrů v minulém století, Rusko od smrti Alexandra II., Přehled vývoje sociálních dějin ruských, Dobnerovo příbuzenstvo, Záhuba našich archivů a j. V Lounech uspořádal tamní archiv městský a vydal o něm zprávu »Archiv král. města Loun«. Několik obrázků napsal o svých cestách po Italii, Řecku, Chorvatsku a Dalmacii. Články z dějin ruských a polských přispěl do Ottova Nauč. slovníku, o stavovských otázkách psal do Věstníku čes. professorů. Z Miljukova přeložil objemné dílo Obrazy z dějin ruské vzdělanosti, překládal také z Tolstého (O životě, Věčná je má víra) a j.

Na Smíchově zemřel 26. března t. r. Karel Doucha, vládní rada, bývalý ředitel tamního gymnasia. Narodil se r. 1838 v Protivíně, vystudoval gymnasium v Písku a klassickou filologii v Praze, působil na gymnasiích v Králové Hradci, v Třeboni, v Praze v Jindřišské ul. a r. 1883—1904 byl ředitelem na Smíchově. Ve výroční zprávě v Třeboni r. 1873 uveřejnil pojednání O vidu slovesném vůbec a opětovacích sloves zvlášť, O slovesech usilovacích a pokračovacích (v programu gymnasia v Jindřišské ulici) a pojednal O vyučování latině na nižších gymnasiích v Listech fil. r. 1886. Vydal sbírku příkladův a úloh ke cvičbě ve skladbě latinské, Cvičebnici jazyka latinského pro I. třídu gymnasijní a přepracoval F. V. Novotného lat. cvičebnici pro I. třídu.

Dne 16. dubna t. r. zemřel na Kr. Vinohradech a byl potom ve svém rodišti pohřben J. R. Vilímek. Narodil se 1. dubna

r. 1835 ve Vamberce, studoval na něm. reálce v Šumberku na Moravě a v Praze a potom na něm. technice v Praze. Záhy psal básně a drobné články do časopisův a přispíval zejména do Pražských Novin, dopisuje tam z rodného kraje, kamž byl od Päumanna na rok z Prahy vypovězen. Roku 1858 založil Humoristické Listy, jež zprvu směly vycházeti jen desetkrát za rok, po r. 1859 změněny v týdenník a r. 1861 staly se listem politickým. Listu tomuto, který r. 1864 na čas byl zastaven, zůstal Vilímek pečlivým redaktorem až do r. 1906, kdy odešel na zasloužený odpočinek. Roku 1859 založil spolu s Nerudou Obrazy života. Místo zastavených Humor. Listů r. 1864 vydával Bič, Blesk a Rolničky. V době novinářské persekuce pobyl také několik měsíců ve vězení. Na léta 1859, 1861 a 1868 vydal Humoristický kalendář, dále vydal s Barákem, Přerhofem a Justem Besedník, vydal Nejlepší české humoresky, Komedie a hry Mat. Kopeckého, Nová růže stolistá čili sto nevázaností v řeči vázané. Přeložil několik divadelních her z němčiny a přispíval do rozmanitých časopisův a almanachů. R. 1866 byl zvolen za Rychnov-Kostelec n. O. za poslance na zemský sněm. Patřil k poslancům, kteří podepsali památnou deklaraci. R. 1871 zřídil si vlastní knihtiskárnu a nakladatelství, které se v několika desítiletích povzneslo k nejpřednějším závodům našim. Své paměti uložil v zajímavém spise Ze zašlých dob. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. května 1911.

(Volební ruch. — Nový vojenský řád rakousko-uherský. — Němectví v Haliči. — Ban Tomašić a koalice. — Vzpoura vinařů ve Francii. — Odložená návštěva krále Petra u císaře Františka Josefa. — Krise v Turecku. — Povstání v Albanii. — Revoluce v Mexiku. — Marokko. — Spor rusko-čínský.)

Volební přípravy jsou v plném proudu. Naděje, že české strany státoprávní se dohodnou, že národ český bude tentokráte ušetřen vášnivého boje volebního, se nesplnily. Toliko tři strany, svobodomyslná, staročeská a národně-sociální dohodly se o společné kandidátní listině, kdežto ostatní, státoprávně-pokroková, realistická, agrární, katolická a — ovšem sociálně-demokratická podstoupí volební zápas. A ježto se vyskytl i značný počet kandidátů samostatných, neobejdeme se ani tentokráte bez odporných zápasů stranických, a slibovaný důkaz o jednotnosti českého tábora v nynější vážné, ano kritické situaci podán nebude. Vinu nezdaru dohody svaluje jedna strana na druhou.

Po dlouhém vyjednávání mezi vládami rakouskou a uherskou, jež nejednou hrozilo ztroskotati, podařilo se konečně upraviti text nového vojenského řádu. Text dosud veřejnosti neoznámen, ale proslýchá se, že zastaralý řád přizpůsoben požadavkům moderním, že soudní řízení bude alespoň částečně veřejné, a že obžalovaný může si vzíti obhájce. Největší obtíže působila otázka jazyková, ovšem to-

liko otázka, jak dalece se má vyhověti požadavkům Maďarů, kteří žádali, aby soudní jednání v uherských plucích bylo úplně maďarské. Ježto uherská vláda dala svůj souhlas a neobává se reformu předložiti uherskému parlamentu, není pochybnosti, že Maďarům učiněny opět značné ústupky, a že učiněn opětně krok k úplnému rozdělení armády. Uherští ministři vyslovili se, že jsou s výsledkem vyjednávání úplně spokojeni.

V Haliči vzmáhá se velkoněmecké hnutí povážlivě. Dne 15. dubna konal se sjezd haličského německého »Bundu«, jemuž přítomen byl i — zástupce Ukrajinců. Předseda uvítal zástupce Ukrajinců velmi vřele a poznamenal, že mezi haličskými Němci a Ukrajinci byly vždy velmi přátelské styky. Ukrajinec pravil ve své odpovědi, že haličská samospráva křivdí Němcům i Ukrajincům. »Bund« má 84 místních skupin a 5000 členů. V přijaté resoluci se žádá, aby pro německé školy v Haliči byl jmenován německý školní inspektor.

Postavení bana Tomašiče jest vážně ohroženo. Dne 18. dubna konala se v Záhřebě plná schůze chorvatsko-srbské koalice, kteráž přijala provolání k národu, v němž se banovi ohlašuje rozhodný boj. Klade se banovi za vinu, že se snaží obnoviti stranu maďaronskou, že činí pokusy, aby zavedl v Chorvatsku opět ony smutné poměry, které tam do roku 1906 panovaly, že stále ustupuje před Maďary, že zaujal stanovisko, že uherský sněm má právo rozhodnout o immunitě chorvatských poslanců, že trpí, že hr. Khuen spravuje také ministerstvo pro Chorvatsko atd.

Ve Francii zuřila vzpoura vinařů, jejíž jevištěm byly departementy Aube a Marne, a která způsobila nesmírné škody. Vzpoura vznikla proto, že byl vydán dekret sněmovní, jímž se přesně stanoví hranice území, v kterémž se jedině může vyráběti pravé šampaňské. Departement Aube byl zbaven práva vyráběti šampaňské, což pro vinice těchto krajů byla veliká pohroma. Lid se vzbouřil, pálil a plenil. Proti revoltujícím vysláno vojsko, kterémuž se jen stěží, a po značném krveprolití podařilo vzbouření potlačiti.

Srbský král Petr chystal se k návštěvě císaře Františka Josefa v Pešti, a všecky přípravy byly již učiněny. Návštěva tato však náhle odložena, a to proto, že císař jest churav. Z toho vznikly různé pověsti. Srbský ministerský předseda dal prohlásiti, že všecky tyto pověsti, zejména tvrzení o sporech, které prý v srbské vládě vznikly, když se o návštěvě jednalo, jakož i o neshodách mezi ministerským předsedou a ministrem zahraničních záležitostí Milovanovičem, jsou bezpodstatny. Maďarské a některé německé listy psaly zuřivě proti návštěvě, což se Srbska velmi nemile dotklo. Srbské listy vyslovily přání, aby král Petr mohl vykonati návštěvu v Išlu, nebo ve Vídni. Odložením návštěvy na pozdější dobu přání tomu vyhověno.

Krise v tureckém ministerstvě vyřízena, ježto ministerská rada schválila podmínky, které umírnění dissidenti položili. V podmínkách klade se váha na odstranění korrupce parlamentní, povznesení kalifátu a zachování národních a náboženských obyčejů. Toto vítězství

konservativních dissidentů znamená rozhodné upadání mladoturecké strany.

Povstání v Albanii stále vzrůstá a působí turecké vládě nesmírné obtíže. Turecké vojsko utrpělo opět několik citelných porážek, ačkoli vrchní velitel Torgut paša má již všecku armádu k disposici. Vláda jeví již ochotu povoliti některé z požadavků albánských.

Povstání v Mexiku nabývá stále větších rozměrů. Revolucionáři kladou podmínky, aby president Diaz odstoupil, zatímním presidentem aby byl jmenován de la Barres a aby byl volební zákon ihned změněn. Spojené státy severoamerické jsou připraveny k zakročení, ale dosud se tak nestalo s ohledem na Severoameričany v Mexiku bydlící.

Marocká otázka vstoupila do velmi kritického stadia. Francie vrhla do Marokka armádu 12.000 mužů. Francouzská vláda tvrdí, že účelem výpravy té jest záchrana ohrožených Evropanů, ale v diplomatických kruzích má se za to, že Francie jest odhodlána použíti nynějších zmatků a chce se v Marokku definitivně usaditi. Španělský ministerský předseda vyslovil vážné obavy a vláda španělská pohlíží na francouzskou akci velice nedůvěřivě. Francouzská vláda oznámila velmocem, že má jedině obnovení pořádku na mysli. V anglické sněmovně prohlásil státní tajemník Grey, že francouzská akce nemá za účel změniti politický stav v Marokku, a že Anglie nemá příčiny, činiti jí výtky. V Německu panuje velké znepokojení. Listy vládě blízké dovozují, že postup Francie musí vyvolati mezinárodní komplikace, ježto Francie chce zbudovati mocnou osadní říši v severní Africe.

Spor rusko-čínský stále se přiostřuje. Bývalý předseda dumy Gučkov vyjádřil se, že zápletky na dálném východě jsou neodvratny, ač co se týče Číny, není bezprostředního nebezpečí válečného, ježto Čína není k válce připravena. Čína činí horečné přípravy. Zřizuje armádu evropsky vycvičenou, buduje válečné loďstvo a sestavuje domobranu. Jitření proti Evropanům šíří se úžasně. Ministr vojenství uložil velitelům provinčních vojsk, aby vypracovali mobilisační plán.

Adolf Srb.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. ~~~~~ Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 5.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

UMĚLECKA DÍLA.

PAMÁTKY STARÉHO UMĚNÍ V ČECHÁCH. Dle akvarelů *Václava Jansy.* Velký fol. formát jako »Zlatá Praha«. Sešit za - - - - - - - - - K 2·— Sešit 1. obsahuje: Křížová chodba býv. dominikánského kláštera v Čes. Budějovicích. — Kamenná kašna v Kutné Hoře. — Katedrální kostel sv. Ducha v Hradci Král.

Krásný umělecký podnik, kterýž bude s nadšením uvítán všude, kde pro vzácné umělecké památky naše je zájem. Záchrana starých památek, těchto viditelných znaků naší minulosti, stala se obecným heslem právě dnes, kdy z těch skvělých, pohříchu již řídnoucích dokumentů života, snah a schopností našeho národa čerpáme novou důvěru, naději i sílu pro současnost i budoucnost. Uváděti mistrovská a malebná díla středověkého a renesančního umění stavebního na pamět potomkům, povzbuzovati je příkladem toho, co krásného otcové vykonali, k nové práci vlastní, je zajisté záslužno. V tom ohledu vykonal malíř Václav Jansa kus krásné práce vlastenecké. Šel od jedné stavby ke druhé, prošel všechna místa a města zemí českých a hbitou rukou, s uměleckou vervou, svými mnohokráte osvědčenými prostředky malířskými zachytil obrazem vše, co kde je památného a pozoruhodno. Jeho obrazy nejsou studené fotografie; v nich starobylé dílo umělecké pod rukou malířovou takřka oživuje, uplatňuje se svým půvabem, svou věrnou podobou, koloritem i dnešním okolím. Vítězící umění Jansovo křísí nám ty staré památky, navazuje spojení mezi minulostí a přítomností. Vidíme tu teprve, co skutečně krásného a umělecky cenného máme, jaké bohatství je v kulturní naší minulosti a jaká je tedy k němu povinnost dnešního českého člověka. Jansovy »Památky starého umění v Čechách« reprodukovány jsou krásným barvotiskem, takže každý má přesný dojem originálu. Slovní výklad, připojený ku každému obrazu na zvláštním listě, shrnuje a podává výslednice našeho vědění o jednotlivých památkách a umísťuje je v souvislost s výtvory příbuznými. Doporučujeme Jansovo nové umělecké dílo české veřejnosti co nejvřeleji a doufáme, že bude míti v něm upřímné zalíbení každý, komu umělecká památka česká je skutečně milou. Dílo Jansovo vypraveno velmi vkusně a cena sešitu — tři krásné obrazy s výklady za 2 kor. — je poměrně levná.

BÁSNĚ.

GRAŽINA a jiné básně. Napsal *Adam Mickiewicz.* Přeložil František Kvapil. Sborníku světové poesie sv. 103. 274 str. 8°. Za - K 4·—

K arcidílům nejslavnějšího básníka polského, Mickiewicze, kteráž ve vzorných překladech jsou již v literatuře české umístěna, připojen ještě skvost básnický, skvělé epos »Gražina« v mistrném ztlumočení Kvapilově. České čtenářstvo nejen že s pietou a vroucím zájmem sáhne k slavnému dílu básnickému, v němž tak skvěle a vítězně ztělesněna idea odporu proti odvěkému nepříteli Slovanstva, ale rádo pokochá se nádherou obrazů i romantickým dějem. K překladu Gražiny připojeny ještě různé Mickiewiczovy básně, dosud do češtiny nepřeložené, jimiž básnický relief polského mistra krásně doplněn.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Z GALERIE ČESKÉHO HERECTVA. Studie a črty biografické. Napsal *J. Arbes.* I. Sebraných spisů J. Arbesa díl 30. 408 str. 8⁰. Za - - - - K 4 40

Knihy Arbesových literárních biografií jsou oblíbenou lekturou českého čtenáře, jenž obrovským, namnoze s nesmírnou pečlivostí sneseným materiálem rád se poučí nejen o životě a významu autora, jejž Arbes proniká až do tajů jeho tvoření, ale i o vlivech, jež pravděpodobně tu působily. Není to však nikdy biografie suchopárná, ale belletristicky oživená, takřka pravý román života. V nejnovějším svazku svých Sebraných spisů podává Arbes tři takové studie, oživuje jimi nebohatou naši literaturu memoarovou. Studie o českých hercích! Jaká to četba dojímavá, jaké vzácné obrazy ze starší generace herecké! Arbes oživuje tu starou památku proslulého Josefa Jiřího Kolára, zapomenutého českého herce Viléma Graua, miláčka předbřeznové gallerie a českého »Doppelmoora« a slavené kdysi tragédky Julie Šamberkové. Zejména přátelé českého divadla uvítají s upřímným zájmem tuto knihu, která mimo nejdetailnější biografické zprávy je ve valné části podrobnou historií českého divadelnictví.

DŮM MARIE POMOCNÉ. Napsal *Ivan Cankar.* Přeložila Růž. Nasková. Autorisovaný překlad ze slovinštiny. Světové knihovny č. 890—891. 120 str. m. 8⁰. Za - K —·40

Nejlepší současný belletrista slovinský je českému čtenářstvu znám »Výborem povídek«, vyšlým v »Knihovně Zlaté Prahy«. Cankar je básníkem opuštěných, zavrhovaných, jejichž bídu a neštěstí dovede ukázati v celé nahotě. Dům Marie Pomocné — klášterní nemocnice v dívčím oddělení, toť řada románkův z ovzduší sociálního. Ty ubohé děti, tak trpící, zakrnělé na duši a většinou nevyléčitelně nemocné, děti bídy — takřka zápisky ze života proletářského. Nemůžete odložiti bez hlubokého pohnutí . . .

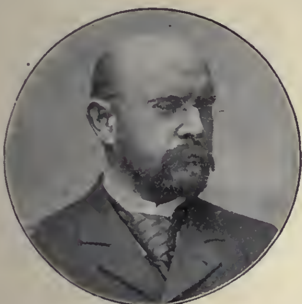
GULIVEROVY CESTY. III. Cesta do Laputy, Balnibarbi, Luggnaggu, Glubbdubdribbu a Japanu. Napsal *Jonathan Swift.* Přeložil Zděněk Franta. Světové knihovny č. 882—883. 102 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Třetí díl nesmrtelného humoristického románu Swiftova líčí příhody Guliverovy na Laputu, létajícím a plovoucím to ostrově, obývaném potrhlými učenci a na jiných ostrovech téže říše. Téměř dvě století již prošla, kdy dílo Swiftovo poprvé rozesmávalo jeho krajany, kdy hrot jeho satiry břitce namířen byl proti současným poměrům, — ale podnes klassická kniha ta neztratila své síly a jádra. I dnešní čtenář pokochá se skvělým líčením, geniálním humorem, ba vycití i ostrou satiru proti současným přestřelkům v lidské společnosti — tak mohutná je síla této proslulé knihy!

KOMICKÁ HISTORIE. Román. Napsal *Anatol France.* Přeložil F. V. Krejčí. Světové knihovny č. 887—889. 206 str. m. 8⁰. Za - - - - - - - - - - K —.60

Kritik F. V. Krejčí píše v úvodě ku překladu: »Komická historie«, jež se tu dostává do rukou českého čtenářstva, jest z těch prací Anatola Francea, v nichž nejvšestranněji vystupují přednosti jeho umění: ironie i lidskost, bystrý smysl psychologický i mistrovství výrazu. Po Maupassantovi nenapsal snad nikdo ve Fracii román, v němž by život byl podán ve své nahotě, sladkosti i bídě formou tak úsečnou a tak uměleckým sloučením sarkasmu a soucitu, tragiky a půvabu. Ale vedle toho jest to jeden z nejlepších románů, jaké kdy byly napsány, o lidech divadla, jejich zvláštní psychologii, podmíněné každodenním stykem s jevištěm.

Z MÝCH PAMĚTI. Poslední kapitoly k nové kronice »U nás«. I. Napsal *Alois Jirásek.* Sebraných spisů Aloise Jiráska sv. XXXVII. 362 str. 8⁰. Za K 4·60

Vlastní životopis a paměti Aloise Jiráska je jistě zajímavou četbou pro každého, kdo knihy Jiráskovy četl a si zamiloval. A těch horlivých čtenářů knih Jiráskových je do mnohých tisíců. Těm všem vydal nyní Jirásek v novém svazku svých »Sebraných spisů« knihu »Z mých pamětí«, kterouž označil jako poslední kapitoly k nové kronice »U nás«. Proč toto zvláštní upozornění? Čtyřdílný Jiráskův román z doby probuzenské »U nás« je, pokud se jmen místních i osobních týče, zahalen v taj. Je však plnou historií Jiráskova rodiště Hronova, kteréž s místním jménem »Padolí« skýtá dějiště tolika životním osudům, zjištěným v tradicích a pamětech rodinných. Nyní odhazuje Jirásek každou masku a píše své paměti, paměti svého života, počínající »nejstarší historií mé maličkosti«, lety nejzazší mladosti, pokud ji pamatuje, a dosahující v tomto díle přes léta studijní v Broumově, absolvováním gymnasia a maturitou v Hradci Králové. Jiráskova zpověd života psána s láskou a vírou, nové prožívání uplynulých, nejkrásnějších dob života, hluboké se do nich ponoření a odstírání všeho, co žilo v paměti a v srdci jeho. Odtud síla jeho suggesce na čtenáře. Kniha, která se přečte na ráz a potom čte se znovu a znovu. Milá, srdečná, upřímná a poctivá, ovívající pravým českým ovzduším horským!

SALVATOR. Román. Napsal. *Alexandre Dumas.* Illustroval Viktor Olíva. Přeložil Dr. Jos. Sterzinger. Seš. 1. Za - K —·30

Z oněch duševních velikánů, kteří v předešlém století rozšířili slávu francouzských románů, Alex. Dumas starší jistě je nejznámější a nejčtenější. Podivuhodný tento muž, jemuž skvělé dary ducha umožnily státi se z chudého advokátního písaře spisovatelem s knížecími příjmy zůstává stále svůdným romanopiscem, jehož romány proklestily si záhy cestu do celé Evropy. České čtenářstvo mělo nedávno příležitost seznati všecky skvělé vlastnosti Dumasova péra z jednoho z nejslavnějších ro-

mánů jeho »Pařížských Mohykánů«. Tajuplná historie Justina a unesené Míny, srdcejemná tragedie Colombana a Karmelity, jež po svém milenci do smrti nosí černý šat, nemůže se minouti s mohutným dojmem u žádného jen poněkud citlivého čtenáře. Bohatý, nesmírně spletitý děj, jehož hlavní osobou je tajemná postava Salvatora dává tušiti, že Dumas této postavě přiřkl zvláštní úlohu. A vskutku. Na konci »Pařížských Mohykánů« francouzský autor sám vybízí čtenáře, který by si přál více zvěděti o této záhadné osobě, aby si přečetl další jeho román »Salvator«, v němž hrdina prvního děje odkládá své inkognito. Je tedy román »Salvator« jaksi pokračováním »Pařížských Mohykánů« a dovede stejně upoutati vysoce zajímavým a napínavým dějem čtenáře, jimž co nejvřeleji román ten doporučujeme.

DIVADLO A HUDBA.

SPOLEK MLADÝCH. (De unges Forbund.) Veselohra o pěti dějstvích. Napsal *Henrik Ibsen.* Přeložil a úvodem opatřil Karel Vetter. Světové knihovny č. 884—886. m. 8⁰. Za - K —·60

Jediná veselohra Ibsenova, spadající do prvých počátků dramatické práce slavného Seveřana, nosí již v sobě zárodky příštího dramatu, skizzy k jeho složitým postavám a jich problémův. Již proto zasluhuje toto dílo živé pozornosti všech, kdož chápou a milují Ibsena.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Rediguje V. J. Novotný. Roč. XV. č. 5. *Viktor Veselý*: *Intermezzo. Silhouetta.* Dvě skladby pro klavír na dvě ruce. Č. 6. *Karel Moor*: *Menuetto* z operetty »Vlkodlak«. Pro klavír na dvě ruce. Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto přílohu měsíčně vycházející, čtvrtletně pouze - K 1·20
Jinak stojí každé číslo - K 1·—

Tiskem UNIE v Praze

Nakladatelství Grosman a Svoboda v Praze. J. S. Machar. **Katolické povídky.** Feuilletonů kniha třináctá. (1909—1910.)

Nákladem Týdenníku »Pařík« v Třebenicích. Knihovna menšinového týdenníku »Pařík.« Svazek XI. Fr. S. Procházka. **Vinobraní.** (1885—1910.)

Naša Zástava. Pospolitý mesačník pre politické a hospodárske vzdielanie slovenského ľudu II. ročník. 3. číslo. Vydavatel a redaktor Milan Hodža. Budapešť, VIII Rötek szilárd — u., 19.

Nákladem Zemského archivu království Českého v Praze. **Zprávy Zemského archivu království Českého.** Svazek III. Pořádá ředitel Dr. Vojtěch J. Nováček.

Nákladem Král. české společnosti náuk v Praze. **Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský.** (Prvý breviář vrbnický.) Úvodem a bibliografickými popisy hlaholských breviářů starší doby opatřil Josef Vajs. Se sedmi autotypickými snímky a mapkou. **Věstník Král. české společnosti náuk.** Třída filosoficko-historická-jazykozpytná. Ročník 1910. — Třída mathematicko- přírodovědecká. Ročník 1910. **Výroční zpráva Král. české společnosti náuk za rok 1910.** — Ladislav Pračka. **Untersuchungen über den Lichtwechsel älterer veränderl chen Sterne.** Nach den Beobachtungen von Prof. Dr. Vojtěch Šafařík in Prag. Vol. I. Sterne des A. G. Kataloges von 0^h bis 5^h 6^m A. R.

Lidové nakladatelství v Praze. Sebevzdělání. F. A. Soukup. **Jubileum evolucionismu.** Na pamět 50. výročí evolucionismu a stých narozenin Darwinových. 90 h.

Nakladatel J R. Vilímek v Praze. Spisy Camilla Lemoniera. Seš. 1. **Mužství.** Přeložil Josef Marek. 20 h. — Spisy Jana Klecandy. Levné illustrované vydání. Seš. 3. 24 h. — Knihovna historická a kulturní. JUDr. Josef Kaizl. **Z mého života.** Seš. 39. 48 h.

Technika XX. století. Revue pro kulturu a technickou ekonomii. Praha-Kr. Vinohrady. Seš. 1.

Nákladem Fr. Šimáčka v Praze. Libuše, matice zábavy a poučení. Ročník XLI., č. 1. a 2. A. V. Šmilovského spisy výpravné. Řada 1., díl 1. **Parnassie.** Román ze Šumavy. **Starý varhaník.** Obraz ze života. — Matice lidu. Ročníku XLV č. 1. a 2. A. Denis. **Čechy po Bílé Hoře.** Přeložil Dr. J. Vančura. — **Právní rádce pro obchodníky a živnostníky.** Seš. 44. 90 h.

Nakladatel Fr. Topič v Praze. Topičův Sborník vybrané četby. Sv. 58. Ant. Nečásek. **Ocúnky.** Sv. 59.—62. Bohumil Havlasa. **Drak.** Po 20 h. — Vzdělávací knihovna českého venkova. **Spisy V. Beneše Třebízského.** Laciné vydání pro český lid. Po 20 h. **Sebrané spisy Svatopluka Čecha.** Seš. 81. Po 32 h. — **Sebrané spisy Jana Nerudy.** Seš. 76. Po 32 h.

Nákladem vlastním ve Slaném. Karel Rieger. **Reformace v díle Václava Beneše Třebízského.**

Nákladem V. Kotrby v Praze. Zábavy večerní. Roč. 32. č. 3. Václav K. Peer. **Po stopách něžné lásky.** Obrázek z našeho Polabí. 70 h. — Vzdělavací knihovna katolická. Sv. XLIV. Seš. 13. Dr. Jos. Samsour. **Církevní dějiny obecné.** — Sv. LI. Seš. 8. Dr. Josef Bilczewski. **Eucharistie** ve světle nejstarších pramenů literárních ikonografických a epigrafických. Z polského originálu podává Dr. Josef Tumpach. 1 K.

Nákladem menšinového týdenníku »Pařík« v Třebenicích. Knihovna menš. týd. »Pařík«. Svazek II. F. J. Čečetka. **Maří Magdalena.** Román. 3 K.

Tiskem a nákladem knihtiskárny Edvarda Lešingra v Praze. M. Pernica. **Z dalmatských fjordů.** Povídky, črty, feuilletony. K. 1·80.

OBSAH.

Str.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto
Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 7.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze. **Seznam knih, časopisů, hudebnin a děl uměleckých, které vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze, Karlovo náměstí, 34, 1871—1911.** J. Arbes. Sebrané spisy. XXX. **Z galerie českého herectva** (Jos. Jiří Kolar, Vilém Grau, Julie Šamberková.) K 4·40 h. Světová knihovna. Č. 897—8. Jonathan Swift. **Guliverovy cesty.** IV. Cesta do země Hujhnhnmů. Přeložil Zdeněk Franta. 40 h. — Jan Osten. **Den ze dne.** Povídky. Ottovy Laciné knihovny národní č. 236. K 1·40 h.

Nákladem Literárního kroužku v Chicagu. Knihovna Literárního kroužku: **Písně Petra Bezruče.** II. doplněné vydání. Cena 25 centů. **Česko-americké epištoly.** Napsal Jar. E. Salaba-Vojan. Cena 50 centů.

Nákladem F. Topiče v Praze. Topičův Sborník vybrané četby. Sv. 63. Boh. Havlasa. **Drak.** Po 20 h. Osení, knihy mladých čtenářů. 34. P. Infantěv. **Sibiřské povídky.** Z ruštiny přeložil Jindřich Veselovský. 35. **Ze staročeského básnictví.** Vybral, přeložil, úvodem a poznámkami opatřil dr. Richard Russ.

Nákladem Obchodní a živnostenské komory v Praze. **Jednání Obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1905. Zpráva o činnosti komory r. 1909.**

Nákladem vlastním v Praze. **Výroční zpráva kuratoria Městského musea pražského za r. 1910.**

Izdanĕ Matice srpske u Novom Sadu. **Kroj trnĕ i cvedže.** Razne priče iz života. Napisala Darnika Bulja rodž. Kosidževa.

Nákladem Musea království Českého v Praze. **Zpráva o Museu království Českého za rok 1910.**

Nákladem vlastním, v komisi Fr. A. Urbánka v Praze. Karel Stecker. **K otázce smetanismu a vagnerismu.** Odpověď na článek dra. Vl. Helferta v hudebním listě »Smetana«. 20 h.

Nákladem vlastním ve Vídni. **Výroční zpráva Komenského ve Vídni za r. 1910.**

Nakladatel Emil Šolc v Telči. **Slovenská čítanka.** Vydává Moravsko-slezská beseda v Praze. Seš. 9.—11. Po 30 h.

Nákladem Jana Laichtera na Kr. Vinohradech. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Seš. 9—11. Václav Novotný. **České dějiny.**

Nákladem V. Kotrby v Praze. Vzdělavací knihovna katolická. Sv. I., II. Seš. 1.—2. D. Fr. Kryštůfek. **Rozluka církve a státu ve Francii.** 1 K.

Nákladem a vydáváním České komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém v c. k. školním knihoskladu Praze. **Ochrana mládeže.** Časopis pro veřejnou i soukromou péči o mládež. Pořádají docent JUDr. Jaroslav Kallab, vládní rada František Bílý, JUDr. František Čáda, MUDr. Ladislav Haškovec, JUDr. Antonín Tůma, PhC. Leopold Weigner. Ročník I., seš. 1. a 2. (Předplatné na obálce neudáno.)

R. 1911. ČÍS. 7.

VLČKOVA OSVĚTA

Moderní galerie král. Českého.

Glossy

Dra. **Fr. X. Harlasa.**

II.

Stav Moderní galerie, to jest souhrn maleb, grafik, plastik, které do dneška byly získány oběma odbory, českým a německým, nepodává a neposkytuje toho, co bychom očekávali na základě programu nebo třeba jen názvu »Moderní galerie« od tohoto ústavu. Arci, lze namítnouti, že galerie programu dosud vůbec postrádá, a že také nebylo soustavně sbíráno, tedy kupováno a vypůjčováno. Třetí zdroj, přílivný zdroj darův, odkazů, věnování, od počátku byl vydatný, ano, přímo štědře pamatováno na Moderní galerii, jak sám katalog z r. 1907 uznává. Píšeť: »Mezi uměleckými díly získanými v prvém trojletí ústavu jest nemálo takových, jichž dostalo se moderní galerii darem, a nejedno z nich náleží k nejcennějším číslům inventáře.« A jmenují se c. k. ministerstvo kultu a vyučování, Společnost pro povznesení německé vědy, německé literatury a německého umění v Čechách, dále dvorní rada prof. dr. Stupecký, prof. dr. Bohuš Rieger, Frant. Ruth, MUDr. B. Souček. K těm přistupuje kr. hl. město Praha, které v galerii uložilo celou sbírku prací Jar. Čermáka, Jos. Manesa Orloj a některé menší malby jeho i bratra jeho Quidona a sestry Amalie, a pak celý konkurs na malířskou výzdobu Národního divadla.

Značná hotovost, každým rokem poukazovaná k okamžitému vydeji, usnadňovala pak doplňování a rozmnožování sbírek. Ale ten, kdo vybíral nebo kdo navrhoval díla ke koupi, nebyl individualitou, nebyl zodpovědný řiditel, nebyla osobnost, která

by jaksi ex offo měla svoje mínění o Moderní galerii a svůj plán o jejím vybudování — svůj program, nýbrž byl to »odbor« a jeho zákupní komise. A ta, jak již řečeno, považovala za samozřejmo, využiti dotace — za podpory pro české umělce! Ty pak vybírala především z družiny Manesa.

Nebudiž jí to vytýkáno. Neníť účelem těchto poznámek, působiti na ředitele Moderní galerie, ani polemisovati s jejich činností sběratelskou. Vysvětliti, čím to, že dnes Moderní galerie se praesentuje tak a nejinak, poukázati na časové proudy, na ovzduší, v němž vznikla a do této chvíle se vyvíjí, a zaznamenat aspoň ohlasem vše to, co o Moderní galerii v naší veřejnosti se usuzuje, to jest účelem těchto gloss. Neboť co by bylo žádoucnějšího, než aby hojný zlatý dešť stále přímo zaléval umělecká sdružení naše a Manesa pravým přívalem zlata zahrnoval. Jen kdyby tu nešlo o veřejný ústav s královskou nadací, která má sloužiti všemu uměleckému životu v Čechách, a která tedy a priori je určena pro všecky: pro staré, starší, mladé, mladší, pro nazareny, klassicisty, romantiky, realisty, naturalisty, pleinairisty, impressionisty, sensationisty, expressionisty, symbolisty i primitivisty — pro každého umělce, jenž ve své době u nás něčím přispěl k ruchu uměleckému, jenž representoval tu onu školu, ten onen směr, jenž byl oblíben, nebo přezírán, populární nebo neznámý obecenstvu — jenž tlumočil, čím doba vřela, nebo hrdě bez ohledu na dobu se bral svou osamělou cestou.

To by byla »moderní galerie«, která by illustrovala život a osudy českého umění výtvarného v 19. století, v 20. století atd., to by byla sbírka maleb, grafik a plastik, znázorňujících kulturní práci českou přímo diagramatický, zcela jasně a přesvědčivě. Zde by sestaveny byly dokumenty k dějinám českého výtvarnictví moderního období, a všeho snažení našeho na poli malířství i sochařství — a proč by zde nebylo místo též pro architekturu? — tedy na poli výtvarných umění by se tu manifestovalo české umění zcela nezakrytě, upřímně — pravdivě.

Pravdu o všem tom českém tvoření, zkoušení, hledání, produkování chtěli bychom zvědět a viděti v Moderní galerii. A tím již přikázána je naprostá objektivnost výběru, vycházející z naprosté znalosti uměleckého života českého. Vše rázovité, příznačné, ovšem ale také vynikající nad průměr dne, by se tu mělo sbírat, abychom věděli, jaký byl program na př. Umělecké Besedy od r. 1863 do secesse českých výtvarníků mladší generace, která vedla k založení Jednoty výtvarných umělců atd., abychom viděli grafické praemie Besední (od rytin až k heliogravurám) v albech srovnané, abychom viděli českou grafiku od leptů Puchernových, Mařákových atd. až k leptům Šimona a Švabinského atd., abychom znali český portrait od Machka až po Hynaisa a dále, abychom tu měli českou krajinu od Bubáka k Chittussimu až po Nejedlého a dále.

To by byla česká moderní galerie velikého významu pro uměleckou kulturu naši, nikoli pouhá sbírka obrazů, kreseb,

rytin, medaillí, soch, odlitků rok za rokem skoupených v celých »partiích«, jak právě se hodilo.

Dnešní stav galerie — to jest vše, co je vystaveno — ani zdaleka nepřipomíná takovýto »ústav moderního výtvarnictví českého«; neboť dosud není ani všechno vystaveno. Velezajímavá kollekce návrhů Alšových, Ženíškových, Tulkových, Pirnerových a j. v. na výzdobu Nár. divadla, podobizna Purkyňova, Mařákovy malby (zapůjčené), obrazy od Raška, Marolda, K. Liebschera, Slavíčka, Šetelíka odpočívají ve skladišti nebo v zasedací síni. A to, co bylo r. 1905 veřejně přístupno, ani to, co letošním rokem 1911 bylo installováno, rovněž ani nenaznačuje, že by byla naděje na doplnění Moderní galerie ve smyslu »umělecko-historického ústavu«, ani neslibuje, že by Moderní galerie nás potěšila čistě estheticky dokonalým výběrem »nejkrásnějších« výtvorů uměleckých. Není místa pro to vše — ale času bylo již tolik, že dosavadní stav by mohl na to poukazovat.

Pohleďme na obsah galerie před pěti roky.

Dle katalogu z r. 1907 byli v galerii zastoupeni: M. Aleš (18 čísel), R. Bém (1), Frant. Bílek, sochař (2), H. Böttinger (1), V. Brožík (1 a to zapůjčeno), V. Březina (1), Jaroslav Čermák (6), F. Engelmüller (2 pastelly), R. Havelka (1), Bedř. Havránek (1), Frt. Hergesel, sochař (1), Arn. Hofbauer (2), A. Hudeček (3), V. Hynais (5), Ant. Chittussi (1 olej, 12 kreseb), Felix Jenewein (přes 20 kreseb a kartonů), B. Kafka, sochař (2), Al. Kalvoda (2), Beneš Knüpfer (2), Ad. Kosárek (1), Fr. Kupka (1 akvarel, 4 kresby, 1 lept), K. Liebscher (1), St. Lolek (1), Josef Manes (12 čísel, z toho cyklus »Na panském sídle« 15 listů), Quido Manes (1), Amalie Manesová (1), Lud. Marold (15), Jul. Mařák (1 kresba), Jos. Mařatka, sochař (2), Ot. Nejedlý (2), Jan Novopacký (11), V. Preissig (1 lept); Jan Preisler (2 oleje, 3 kresby), K. Rašek (1), Jak. Schikaneder (3), Jos. Schusser (1), Hanuš Schwaiger (3), Fr. Slabý (1), A. Slavíček (4), Viktor Stretti (4), St. Sucharda, sochař (1), Jar. Šetelík (1 kresba), Fr. Šimon (1 olej, 6 leptů), Ot. Španiel, sochař (2), Jar. Špillar (2), Karel Špillar (2), M. Švabinský (3), Jindř. Tomec (2), Jos. Ullmann (3), Joža Úprka (2 oleje, akvarel, 4 lepty), Fr. Urban (3), Bedř. Wachsmann ml. (1), Fr. Ženíšek (4).

Byl to první seznam nebo třeba jen »Průvodce« galerií, ale schází v něm jméno J. V. Myslbeka. Nejsou tu Jansa, E. K. Liška, E. Seifert, Bartoněk, Douba, Kaván, Stuchlík, Holárek, Vochoč, Sochor, a byť nyní některým z nich se upíral »vyšší stupeň« uměleckosti, v Moderní galerii české neměli by scházeti. Mnohý z nich byl a jest pravým typem dobového umělce, a to stačí k právu, aby v Moderní galerii byl zastoupen. Však řada jmen jenom namátkou sestavených vzrostla by při pozornějším probírání seznamu českých malířů — o sochařích ani nemluvě. Z těch tu do nedávna byli jen B. Kafka, Mařatka a Bílek. Nyní ovšem již je Myslbek zastoupen v Moderní galerii poprsím J. J. Kolára

a svým ukřižovaným; ale kde jsou Amort, Ant. Procházka, Hošek, Vosmík, Šaff, Stránský — abych nevypočítával dále?

Z malířů starší doby — jde tu na př. o léta 1880—1890, — zatím se v galerií objevil tu i tam některý, ale tu zase je representace často velice špatná. Vždyť sám Joža Úprka v Moderní galerii nemá pěkného většího díla, než repliku »Mariánské písně«, a Chittussi jen svou »Českomoravskou vysočinu« — nyní též malou krajinu; Ženíšek žádný portrait, rovněž tak Brožík atd. atd.

A z mladších nejmladších tu je mnohý, jenž by nenašel milosti před porotou dnešní výstavy, což platí zvláště o německém oddělení, kde též na př. Klimta nikdo nepozná, nebo jej pozná se stránky nejnepříznivější. Za to má německé oddělení svůj »kolossální« obraz (Payer, Záliv smrti), české nikoliv, ač se sotva mýlím, počítám-li tři nebo čtyry velká plátna dosud uložená v atelierech, plátna kdysi vychvalovaná, obdivovaná veškerou českou kritikou — a plátna nikoli snad drahá. Proč na př. české malířství má postrádati charakteristního rysu tohoto, když »malování velkých plachet« bývalo také u nás vrcholem a pravým attestem o malířské vyspělosti?

Je pravda, sláva umělecká pomíjí, a miláčkové dne odumírají někdy rychleji, nežli žili, to jest ještě dříve, nežli se světem se rozloučí. Ale Moderní galerie nemá za úkol zabezpečovati nesmrtelnost, ani těm, kdož nezaviněně tvořili ještě před založením jejím, ani těm, kdož se dočkali jejího vzniku — není prostě v moci této galerie a v moci kterékoli galerie světa, vyzdvihnouti umělce mezi nesmrtelné. Neboť mnozí zapadají a jsou zapomíňáni a pomíjeni právě v těch velkých »hrobkách«, jak říkají modernistní umělci museím a galeriím. Tím, že v galerii dílo zavěšeno, není řečeno, že patří mezi vrcholná a nesmrtelná, ale lze tím říci, že kdysi snad bylo za ně pokládáno. Ostatně v Moderní galerii dosti prostranné skutečně mohlo by se říkati: hle »sál generace romantiků, hle historikové, hle genristé, oblíbení, ano zbožňovaní v letech atd.«! Vigneta, štítek tu upozorní a napoví, seskupení znázorní, kdo vedl, kdo byli vedeni atd. —

Snad se mi podařilo naznačiti těmito několika rychlými črtami, jak asi představuje si české obecenstvo, pokud se zajímá o věci umělecké, ústav ten ve svém definitivním vzhledu. Nynější provisorium, nesplňuje-li, co bylo záměrem zakladatele a programem doby, nenese ještě vinu této své nedostatečnosti. O vině by mohlo se mluviti, kdyby nynější ráz galerie měl snad býti již definitivní. Myslím však, že jest naděje, že tomu tak nebude, a že Moderní galerie král. Českého vyspěje v době nepříliš vzdálené tak, aby se stala institucí v pravdě »kulturu šířící« a místem, kam české obecenstvo neustane docházeti pro své potěšení a požitky v pravdě sváteční.

Hr. Lev Nikolajevič Tolstoj.

Filosofické a nábožensko-mravní názory v třetím období jeho života.

Napsal

Alois Spisar.

(Dokončení.)

Jsou záporná a znamenají jen to, čeho lidé při určitém stupni rozvoje lidstva mohou již nečiniti.

V horském kázaní vysloven jest Kristem věčný ideál, k němuž přirozeně jest se snažiti lidem; ale také onen stupeň, který i za naší doby může býti lidmi dosažen.

Ideál zakládá se na tom, aby člověk nežádal zla nikomu, aby nevyvolával v nikom nepřízně, miloval všechny; přikázaní pak ukazují stupeň, pod který nelze sestupovati tomu, kdo směřuje k tomuto ideálu. (Spása, hl. IV.). Poněvadž přikázaní vylučují zlo ze života, byl by při plnění jich život lidí tím, co hledá a po čem touží všeliké srdce lidské. Všichni lidé byli by bratry a na zemi by zavládl pokoj a mír naprostý, věčný. Nastalo by království Boží, království pokoje, které předpovídali proroci, které blížilo se za Jana Křtitele, a které oznamoval Kristus. Kristus splnil, co slíbil. My však neplníme, po čem toužili lidé.

Z přikázaní těch nejvíce zdůrazňuje Tolstoj to, které stojí psáno u evangelisty Matouše V. hl. 38. 39. verš: »Slyšeli jste, že řečeno bylo: oko za oko, zub za zub. Já pak pravím vám: neodpírejte zlému.« Toto přikázaní stalo se mu klíčem, který všecko otvírá; »věta o neodpírání zlému je věta, která spojuje celé učení v jeden celek.« Ale Tolstoj hned dodává: »Jenom tehdy, když není pouhou průpovědí, nýbrž ustanovením, které zavazuje k plnění.« (Víra, hl. II.).

Této větě, aby ji vysvětlil a zdůvodnil, věnoval Tolstoj mnoho času a práce, neboť právě ona narážela na velký odpor a líčena jako nesplnitelna. Větě té bylo namnoze špatně rozuměno, chápána špatně.

Jak rozumí jí tedy Tolstoj?

Ve spise »Spása ve vás« stěžuje si Tolstoj, že kritikové jeho chápali učení o neprotivení se zlu (bezpochyby pro pohodlí námitek) tak, jakoby zakazovalo každý zápas se zlem. Z toho plyne, že nelze onoho učení Tolstého bráti v absolutním smyslu.

Tolstoj praví výslovně: »Neodpírej zlému znamená: nikdy neodpírej zlému, t. j. nikdy nečiň násilí, t. j. takového skutku, který vždy odporuje lásce. A tobě-li při tom ublíží, tedy strp ublížení a přece nečiň jinému násilí.« (Víra, hl. II.).

Nevyslovuje se tedy Tolstoj pro naprostou *passivitu,* t. j. *nečiniti nic proti zlému*, nýbrž staví se *proti násilí* jakémukoliv a kdykoliv. *Zlo přemáhati lze jen dobrem*, nikdy zlem, násilím.

Co je dobro? Zápor, negace zvířecí osobnosti, odpovídá Tolstoj. A co je zlo? Hájení osobnosti zvířecí. Proto jeví se zásada: neodpírejte zlu násilím jako důsledek světového názoru Tolstého; plyne nutně z potřeby podříditi zvířecí osobnost rozumu. Láska, jak ji chápe Tolstoj, zakazuje každé násilí, které vzniká jen tam, kde na trůn lásky postaveno právo. Ano z toho, že našemu člověku mluví se jen o právech, která prý má, a neřekne se mu, že nemá práv, ale jen povinnosti: odtud plyne všechno násilí naší doby. Člověk domnívá se míti práva a obhajuje je vůči jiným.

Tolstoj jest tedy proti násilí; je proti němu i tehdy, kdyby násilím mělo se zameziti zlo. Píšeť:

»Jaké ohromné množství zla musí vznikati, jako že vzniká, následkem toho, že lidé přiznávají si právo pronásledovati to, co se může státi! Devětadevadesát procent zla na světě, od inkvisice až k dynamitovým bombám, popravám a utrpením desetitisíců tak řečených politických vězňů, zakládá se na tomto úsudku.« (Spása, hl. II.).

Podle Tolstého nesmíme násilím brániti života svého proti nespravedlivému útočníku; je hříchem vyrvati nevinné dítě vrahu nebo loupežníku; není dovoleno ani vzteklého psa zabiti na ochranu svou neb ochranu bližního. »Schvalovati násilí užívaného na ochranu bližního před horším násilím není spravedlivo, poněvadž nikdy při užití násilí proti nedokonanému ještě zlu nelze věděti, které bude větší — zlo mého násilí či onoho, jemuž chci zabrániti. Tresceme smrtí zločince, zbavujíce jeho společnost, ale nijak nemůžeme věděti, nezměnil-li by se zítra bývalý zločinec, a není-li naše pokuta neužitečnou ukrutností. Vidím, že známý mně lupič pronásleduje dívku, mám v ruce pušku — zabíjím lupiče, ale smrt nebo poranění lupičovo uskutečnilo se jistě, kdežto to, co by se stalo, kdyby toho všeho nebylo, není mi známo.« (Spása, hl. II.).

Podle Tolstého není případu, v němž by člověk směl odchýliti se od nejvyššího, jasného, naprosto jistého zákona — zákona lásky. Láska musí býti postavena na místo práva. Jest jenom láska, není práv. Zásada o neodpírání zlému je praktickým upotřebením lásky v sociálním životě. Zlo nelze jinak přemáhati než dobrem, láskou, neodpíráním násilí, podřízením zvířecí osobnosti rozumu.

»Otázka přece spočívá v tom: jakým způsobem rozřešiti konflikty lidí, když jedni pokládají za zlé to, co jiní pokládají za dobré a naopak? Odpovědi mohou býti dvě: Buď ta, abychom našli pravé nepopíratelné kriterium toho, co je zlo, neb ona, abychom neprotivili se zlu násilím.

»První východ byl zkoušen od počátku historických dob a jak všichni víme, nepřivedl dosud k úspěšným výsledkům.« (Spása, hl. II.).

»Do učení Kristova lidé měli za to, že jest jenom jeden způsob rozhodovati boj, a sice protiviti se zlu násilím . . . Lidé

užívali násilí proti jiným lidem a ujišťovali sebe i ostatní, že násilí toho užívali proti zlu ode všech uznanému. Prostředku toho užívalo se od nejstarších dob zejména oněmi lidmi, kteří osvojili si moc. (Spása, hl. VIII.).

Bojováno proti zlu zákony, soudy, žalářem, smrtí, tedy násilím. Ale čím déle přidržovali se lidé toho způsobu řešení otázky dobra a zla, tím lépe se poznávalo, že není zevního kriteria žla závazného pro všechny. Kristem tedy navržena jiná odpověď, jak řešiti otázku zla a dobra: »neprotiviti se zlu násilím, tomu, co pokládáme za zlé do té doby, dokud nenajdeme všeobecného kriteria.« (Spása, hl. II.).

Kristus praví ve smyslu Tolstého: Domníváte se, že vaše zákony napravují zlo — ony jenom rozmnožují je. Jediná cesta vede k zabránění zla — konati dobro za zlé ve všem beze všeho rozdílu.

Tolstoj staví se tedy svými názory proti každému zákonu, který má původ v moci lidské a k jehož zachování doháněni bývají lidé soudy, tresty, vězením, smrtí atd. Je proti zákonům, poněvadž zákony jsouce pořizovány těmi, kteří mají moc ve státě, jsou výrazem moci čili násilí jedné třídy společenské na škodu jiných tříd; podstata všech zákonů spočívá v tom, že jsou lidé, kterým umožňuje se nutiti jiné k plnění vůle mocnějších.

V zákonech není spravedlnosti, poněvadž v nich není lásky. Jest jen jeden zákon, zákon Boží, a ten je láska. Uznávati zvláštní zákony považuje Tolstoj za znamení největší nevědomosti. Se zásadou o neodpírání zlému souvisí zavrhování soudů. Slova Kristova: »Nesuďte, abyste nebyli souzeni« (Mat. 7, 1.), a slova: »Nesuďte, a nebudete souzeni« (Luk. 6, 37.) nevysvětluje Tolstoj jen ve smyslu opovážlivého posuzování a křivého podezřívání, ale ve smyslu zavržení všeho soudnictví. Celý román »Vzkříšení« založen je na zásadě, že člověk nemůže souditi, jsa sám pln chyb.

»Kristus praví: neodpírej zlému. Účel soudů — jest odpírati zlému. Kristus předpisuje: dělati dobré za zlé. Soudy odplácejí zlem za zlo. Kristus praví: Nerozdělovati dobrých ani zlých. Soudy konají jenom tento rozbor. Kristus praví: Odpouštěti všem, odpouštěti ne jednou, ne sedmkráte, nýbrž bez konce. Milovati nepřátele, dělati dobře těm, kteří nás nenávidí. Soudy neodpouštějí, nýbrž trestají, nedělají dobře, nýbrž zle těm, které nazývají nepřáteli společnosti.« (Víra, hl. III.).

Že Tolstoj bere zavrhování soudnictví vážně, viděti z tohoto případu. Byl kdysi vyzván soudem, aby přísahal ve věci, v níž byl dožádán jako svědek. Když nadešel okamžik přísahy, pravil hlasitě: »Nepřišel jsem, abych přísahal, ale abych prohlásil, že soudce nemá práva žádati přísahu, a člověk že nesmí přísahat.«

Že Tolstoj v důsledku své lásky a zásady o neodpírání zlému zavrhuje militarismus, jest patrno a jasno.

Tolstoj jde však ještě dále a zavrhuje všeliký moderní stát jako instituci založenou na moci a násilí. Hlásá tak zvaný kře-

sťanský anarchismus, který zavrhuje všechno zevní násilí, ale žádá naprostou passivitu státní, t. j. zdržení se, odepření konání státních povinností, jak jim rozumí novodobé státy.

Stát je instituce naprosto nepotřebná, dovozuje Tolstoj. Myslilo se, poněvadž lidstvo až dosud vyvíjelo se ve státech, že lidé beze států nemohou žíti. Ale myšlenka o nepotřebnosti a neužitečnosti ano škodlivosti státu proniká víc a více vědomí lidstva, a jsme oprávněni domnívati se, že blízcí jsme době, kdy místo panství bude svoboda a místo násilí láska ve společenském životě lidstva.

Stát je dnes škodlivou institucí, poněvadž je pramenem zla, bídy a otroctví. Dnes vlády štvou národy proti sobě a vyvolávají nenávist mezi nimi. (Vlastenectví a vláda.)

Stát je instituce nemravná. Je proti nejvyššímu zákonu mravnosti, proti lásce. Základem států je násilí. Proto musí státy býti přemoženy.

S překonáním států bude spojena obnova společenských řádů lidských vůbec, zřízení království Božího na zemi. Nynější stav společnosti lidské je velmi neutěšený. Společnost naše nynější — toť bohatí, kteří nepracují, ale vládnou, a chudí, kteří konají veškeru práci pro společnost a jsou utlačováni. Moderní otroctví není lepší antického, říká Tolstoj. Rozvoj vědy, který podmanil člověku přírodu, stal se zbraní v rukou bohatých proti chudým. Osvěta nedovedla zmírnit údělu lidstva. Filosofie a sociologie ospravedlňuje dnešní řád nespravedlivý. A proč se tak děje? Proč není kultura požehnáním lidstvu? Poněvadž založena jest na ukrutných a násilnických zásadách nekřesťanských.

Jak tedy pomoci? Kultura nemůže přece býti zničena! Toho netřeba, volá Tolstoj. Osvěta, celý život náš musí býti postaven na jiný základ, na princip lásky, na základ křesťanský.

Nikoli násilím chce Tolstoj měniti společnost a její řády: »Všechny pokusy zničiti vlády násilím vedly vždy jen k tomu, že na místě zničených vlád vznikaly nové a často ještě ukrutnější.« (Otroctví naší doby.)

Změna řádů společenských může se státi jedině revolucí vnitřní, revolucí v názorech. Vnitřní obrození člověka zásadami Tolstého jedině může přivoditi změnu násilnických řádů společenských. Láskou jedině možno založiti království Boží na zemi, přivoditi blažený stav sociální a hospodářský. »Čiň člověku, co ty chceš, aby on ti činil,« jak hlásá Kristus, anebo podle Konfucia: »Nečiň člověku, čeho nechceš, aby on ti činil« — napomíná Tolstoj. Vnitřní obrod lidstva — toť onen anarchismus Tolstého.

Tolstoj věří nadšeně, že onen obrod se uskuteční, ač posud názory podmiňující jej jsou majetkem jen maličké menšiny lidstva. Ale dnes cítí se již neudržitelnost útvarů starých, cítí se rozpor mezi názory našimi a skutečností. Třeba jen názory ty šířiti. Kdo jest o jejich správnosti přesvědčen, nechť veřejně je vysloví a podle nich žije. Tak utvoří se veřejné mínění a to pak

uchopí s sebou vždy širší a širší massy lidu jako lavina bere s sebou sníh, když se řítí se stráně. Tak urychlí se přeměna. Zároveň však třeba passivně se chovati k nynějším řádům: zříci se všeliké účasti v nynějších státních a společenských zařízeních, jak naznačil oněmi pěti hlavními přikázáními.

Na námitku, že nemožno za našich nynějších poměrů zříci se účasti v násilnických zařízeních společnosti a státu, odpovídá Tolstoj:

»Je zcela správno, že je člověku naší doby za těžko neúčastniti se v násilnickém panování vlády. Ale to nedokazuje nikterak, že není možno vždy víc a více osvobozovati se od něho. Nemá každý člověk dosti síly, aby vzdaloval se služby vojenské (ale jsou tací, a bude jich ještě více). Ale každý člověk může tak žít, aby dobrovolně nevstupoval do služeb vojenských, policejních, soudních nebo berních, a může před výnosnější službou vládní dáti přednost hůře placené službě privátní. Ne každý člověk bude míti dosti síly, aby zřekl se vlastnictví půdy, ale každý může zmenšiti jeho hranici, uzná-li neoprávněnost takového majetku . . . Ne každý může odříci sobě užívání státních škol, ale každý může dáti přednost privátní škole před státní. Každý člověk je s to, aby užíval méně těch předmětů, na které je určeno clo, a vždy méně používal státních zařízení. Mezi stávajícím řádem věcí, jež založeny jsou na násilí, a mezi ideálem života stává nekonečná řada stupňů, po nichž bez přestání šlo lidstvo a ještě jde . . .« (Otroctví naší doby.)

Hlásá tedy Tolstoj boykot státu a jeho zařízení, a doufá tím urychliti pád státního zřízení a přiblížení království Božího na zemi. —

A co bude ze světa, přestane-li stávající řád věcí? Jaké budou přece a v čem budou záležeti ty nové řády?

Tolstoj praví: »Tento požadavek podobá se onomu, jaký stanovil by zkoumatel nových krajů, žádaje podrobný popis oné krajiny, do níž vstupuje. Kdyby při přechodu jednotlivého člověka z jednoho věku do druhého byl mu podrobně znám život, nebylo by mu třeba žíti.

Tak má se i se životem veškerého lidstva: kdyby mělo program onoho života, který očekává je při vstupu do nové jeho doby, bylo by to zcela patrnou známkou, že nežije, nepostupuje, nýbrž že se potácí na jednom místě.

»Podmínky nového pořádku životního nemohou nám býti známy, poněvadž musejí býti vypracovány námi. Na tom právě zakládá se život, abychom poznávali neznámé a uváděli svou činnost ve shodu s tímto novým poznatkem.« (Spása, hl. X.).

Nyní možno jen spíše negativně říci, čeho v království Božím na zemi nebude proti nynějšímu stavu. Zásadně řečeno: nastoupí božské pojímání života na místo státního; láska bude na místě zákonů lidských, jež jsou násilí.

*

Ty jsou v hlavních rysech metafysické a ethické názory Tolstého v třetím období jeho života, kdy zřekl se egoismu osobního, rodinného, národního a státního a žil pouze altruismu, lásce k bližnímu. Těm názorům zasvětil péro své, pohrdnuv slávou umělce, a život svůj až do smrti. Umíral v blahé naději, co nepodařilo se plně jemu, že podaří se jeho nástupcům, totiž k vítězství přivésti v celém lidstvu náboženství lásky.

Z promenády.

Báseň

Emila Pauera.

O sobě mám vypravovat? —
Nuže, slyšte, milostivá,
co jsem prožil, když jsem včera,
v časné chvíli odpolední,
tiše kouřil doutník vonný.
Zálibně a s bedlivostí
sledoval jsem kruhy dýmu,
jež se v brzku nad mou hlavou
rozestřely v mlžný závoj,
když tu náhle mojí duši,
jistě na kyn příznivé mi
královny Mab, čarodějky,
vděkuplný kmit se obraz.
Snil jsem, snil, že omládl jsem
o několik dlouhých roků,
že té naší zlaté Praze
princ Karneval posud vládne,
a že zase jako tenkrát,
na Žofíně v tance víru,
rozkošnou vás k sobě vinu,
zmatená vám šeptám slova,
a své srdce, hlavu svoji,
všechny smysly, celou bytost,
k závrati až slastné zpíjím
vůní vaší dívčí krásy. —
Já vím, že se posmějete
smělé mojí obraznosti,
lapající po všem všudy,
drzé jako moucha černá,
jež si sedá na liliji,
že si v duchu pomyslíte:
»Potřeštěný, chorý básník!«
Nechť však duch váš jakkoli už
posoudí mou fantasii,
já se kochal toho krásou
co mi náhle z mraku dýmu
jako bílý motýl svitlo,
co mi znovu připomnělo
onen večer šumný, sladký,
kdy jsem s vámi na Žofíně
snivý, hravý valčík tančil,
kdy jsem v záři sterých svět e
opíjel se vaší krásou,
šílil, hynul při pohledu,
jejž pod lehkou pěnou krajek,
skytala mi čaruplná,
bílá vlna vašich ňader —
Ach, můj bože!
Vždyť to bolí!
Nikdy jsem si nepomyslil,
že ten malý, černý vějíř,
v něžné vaší, měkké ručce
hrozivou se stát můž' zbraní.
Klepla jste mne nelítostně! —
Nereptám však, nežaluji,
zasloužený trest mne stihl,
a pak věřte, milostivá,
je v tom vždycky trochu blaha
trpět proto, že jste krásná,
pro milého Pánaboha —
proto, že tkal vaši bytost
ze svých květů nejkrásnějších,
že motýlí dal mi srdce,
že to srdce ani za pět,

za pět dlouhých, smutných roků,
nedovedlo na nejkrasší
růži Prahy zapomenout. —
— — — — — — — — —
Já vím, že jsem pošetilý —
To jste mi už tenkrát řekla —
přec však opět doufám, věřím,
že byste si zaplakala,
kdybych někdy v zoufalosti,
k vůli vašim krásným očím,
špendlíčkem jen nepatrným
boď se k srdci —
Zase hloupost?! —
Promiňte mi, to již los můj
na blízku vám rozum ztrácet —
— — — — — — — — —
Jak je chladno, milostivá!
— — — — — — — — —
Hleďte, jak to listí padá!
— — — — — — — — —
Na něco mne upomíná
vždy to smutné, žluté listí. —
Nyní tomu jsou tři roky. —
Nejen léto, také jeseň
na venku jsem tenkrát strávil;
teprve když na zahrádce,
pod rodného domku okny,
poslední již astry kvetly
a na stráně ranní mrazík
první bílé jíní dýchal,
vracel jsem se, tichým šumem
horských hvozdů uklidněný,
k nové práci.
Ach, ta tíseň,
když z pěšinek vonných lučin,
vždy tak milých, tichých, snivých
poprvé jsem zase vkročil
v bouři ulic velkoměstských.
Náhle mi jak ptáku bylo
zavřenému v úzké kleci;
s nenávistí, s tichou zlobou
stíhal zrak můj hradby domů,
jež v šedavá mračna dýmu
tyčily se věžovitě,
volaly mi stále v duši:
»Ptáčku, ty nás nepřelítneš!«
Nic mne tenkrát netěšilo,
ni zvyk dávný, promenáda
dopoledne na Příkopě,
ni po dlouhém odloučení
v kruhu přátel první oběd.
Po něm Stáňa do kavárny
zavlékl mne ubohého,
vysmál se mi, když jsem prohrál
tři partie karambolů,
stále ptal se kolik pytlů
nasbíral jsem lesních bylin,
koření to zázračného,
jehož odvar hojí srdce
láskou k ženě porouchané. —
Utekl jsem ze »Slavie«. —
K večeru už, jen tak maně,
zaměřil jsem ku Žofínu.
Seď jsem si tam na lavičku,
na niž akát poslední již,
žluté svoje listí střásal,
snil jsem, snil a při tom v písek
hůlkou kreslil, libé, sladké,
nad vše milé, drahé jméno.
Pak jsem tiché kroky zaslech'. —
Stezkou ztmělou zvolna ke mně
postavy dvě přicházely.
Jedna mužská, zcela cizí,
druhá, probůh, štíhlá, lepá,
jejíž jméno chvilku před tím
do písku jsem hůlkou kreslil —
Vzpomeňte si! Tenkrát dlouho
na lávce jsem sedět zůstal,
díval se, jak žluté listí
jméno vaše zasypává,
cítil, jak mi v duši padá
bol a smutek nekonečný,
jak se srdce mukou svírá,
do očí se slzy derou,
hořké slzy — Vilmo! Vilmo! —
To už rok jste byla vdána. —
Mně však zase setkání to
připomělo v celé hrůze
onu chvíli, kdy jsem snům svým,
nadějím, jež jako zlatý
slunka svit mi duši hřály,
v hlubině té duše svojí
nejsmutnější strojil pohřeb. — —
Nezůstal jsem dlouho v Praze. —
Za čtvrt roku nastoupil jsem
cestu na jih. Lákaly mne
víc než jindy země umĕn,
Graecie a Italie,

vrhl jsem se v jejích náruč,
studoval jsem s celou chutí
vzácná díla starých mistrů,
snil jsem, dumal v rozvalinách
zašlé slávy, opíjel se
visí toho úchvatného
ducha, krásy majestátu,
jenž při každém lidském kroku,
vyvstává tu jako zázrak
ve vnímavé lidské duši.
Večery své, milostivá,
věnoval jsem vzpomínání.
V malém domku nad Tiberou,
když v daleku nad horami
zlaté slunce zhasínalo,
vzpomínky své, vzdechy, touhy
immortelly smutné duše,
v kytice jsem veršů vázal —
Zda je vydám? Pochybuji, —
Ne, ne, toho neučiním! —
U nás v Čechách, milostivá,
básníkům se špatně daří.
Species tu zcela nová
vyskytá se v řadě duchů,
kteří, jak se domnívají,
určeni jsou rozhodovat
o cestách i o osudech,
o smrti i o životě
těch, jichž rety také zvlhly
krůpějemi kastalskými.
Dávno již, má krásná paní,
není svižný, lehký proutek,
který štípnuv kárá, učí
ale přece nezraňuje,
zbraní jejích povolání.
Teď takový »slavný estét«,
slunce syn a panoš Krásy,
na všechno se vrhne s klackem.
Bleskem svojí nadkultury
zakřikne hned velitelsky
každou mladou tvůrčí duši,
mladé orly sestřeluje
foukačkou svou jako vrabce,
starým bohům plije ve tvář,
posmívá se jejich dílům,
upírá jim všechen smysl
pro umění, cit a krásu.
Tak se často přes noc stanou
z myslitelů bědní tmáři,
z moudrých hlupci, idioti,
ze snílků jen směšní blázni,
z pěvců bohem posvěcených
jarmareční písničkáři,
z lidí dobrých, zasloužilých
lidé zlí a nebezpeční,
neb dokonce darebáci.
Práce sama nezachrání. —
Stačí již, když chuďas básník
z Montekova vzešel rodu,
neb »pan estét« slouží družstvu
jež na pyšné štíty zvedá
jenom pány Kapulety.
A když nelze bít už živé,
vytáhne se proti mrtvým,
plivne se jim drze na hrob,
vyčte se jim všechno všudy,
naposled i skromný pomník. —
Nejhůře pak těm se daří,
jejichž práce odměnila
ta či ona instituce.
Tu pak taký »slavný estét«
promění se v dravou šelmu.
Běda potom autorovi,
dvakrát běda pánům znalcům,
třikrát běda instituci! —
Ne, ne, takým hrozným soudům
nastaviti nechci záda,
jiný, lepší přál bych osud
těm svým veršům.
Tenkrát v Římě,
když mne došla z kruhu přátel
nenadálá, smutná zpráva,
že jste vdovou — tenkrát skloněn
nad slokami svojí touhy
snil jsem dlouho o večeru,
jaký právě v této chvíli
nad naší se chýlí Prahou.
Snil jsem, snil, že ledný vítr
letí bouřně ulicemi,
že rve stromů žluté listí,
metá ve tvář kapky deště,
třese okny, svítilnami
a pln hněvu, nenávisti
ledovými svými biči
vyhání nám zlatou mládež
z denní milé promenády.
Co však já vím o té bědě?
V budoiru plném vůně,

chrysantém a čerstvých růží,
u nohou dlím krásné dámy,
kdy diskretní záře lampy,
teplý krb a všechno kolem
vydechuje jemný parfum
něhy, citu, intimnosti.
A já z lidí nejšťastnější,
tiše čtu své zbožňované,
písně touhy, písně lásky,
podávám jí květy hlubin,
jež nejčistší, nejkrásnější
vykvétají v lidských srdcích
jen ve chvílích utrpení
a jichž dary, rosu, vůni,
líp než vše co země širá
poetovi může dáti,
vždy jen jedna drahá bytost,
vděčným hledem krásných očí,
rtíků růží usměvavou,
nebo měkké ručky stiskem
plně může odměniti. —
— — — — — — — — —
Že smím přijít? Není snem to,
co jste právě šepotala? —
Ach, ne, není. Tedy zítra!
Slov svých hudbou, krásná paní,
ráje sad mi otvíráte!
Přijdu! Přijdu! Na shledanou!

Anežka Čermáková-Sluková:

Dopisy Boženy Němcové paní Johaně Mužákové (Karolině Světlé).

Dopisy Němcové mají týž jímavý půvab jako její spisy. Neobsahují prázdná, suchá fakta, nýbrž je v nich také odlesk její ušlechtilé duše a jejího horoucího srdce. Nikdo je zajisté neodloží nepřečteny.

List první jest bez titulu a psán z Prahy šest dní před sňatkem Johaniným, jenž se děl 7. ledna 1852. Jedním svědkem při něm byl manžel Boženy Němcové, vrchní finanční komisař, jenž za tou příčinou přijel schválně do Čech ze Slovenska (patrně o celý týden dříve).

Němcová nežila se svým chotěm na Slovensku, nýbrž bydlila tou dobou se svými čtyrmi dětmi: Hynkem, Karlem, Jaroslavem a Dorotkou v Praze, aby nemusily v Uhrách navštěvovati maďarskou školu.

Před tím působil Němec v Liberci (před r. 1850), při kteréžto příležitosti seznámila se Němcová s prof. Mužákem, jenž trávíval prázdniny u svých rodičů na Světlé pod Ještědem a byl dosud svoboden. Němcová si přála seznati jeho nevěstu, sl. Johanu Rottovou a sestru její Sofii (pozdější paní Podlipskou), o nichž zajisté Mužák Němcové s nadšením vyprávěl, ač jedna ani druhá dosud literárně činny nebyly. Neméně nadšeně líčil zase Mužák oběma sestrám Němcovou, takže i ony přály si vroucně ji seznati. Setkání se uskutečnilo, když na to přijela Němcová z Liberce do Prahy, aby svým dvěma synkům zde nalezla byt. »Nemohla pro ně najíti lepšího útulku než u pře-

dobrého Šumavského, jemuž sestra jeho vedla domácnost. »Byla to rodina tak šlechetná, že tím po Praze proslula,« píše pí. Podlipská. Šumavský byl přítelem i rodiny Rottovy a on to byl, jenž Němcovou k nim uvedl.

Krásně píše o setkání tom Podlipská:

»Bylo zářijové odpůldne. Chýlilo se již k večeru. Bydleli jsme v Poštovské ulici ve starodávném domě. Ještě ji vidím, kterak vcházela do našeho obývacího pokoje, též trochu starodávně, avšak pohodlně a důkladně zařízeného. Byl již poněkud zatemnělý, ale venku bylo vše ozářeno večerním osvětlením. Též ona byla mému oku jako záře, padající v moje nitro.

Třicetiletá tehdáž nevypadala jinak než devatenáctiletá svěží dívka. Tak skvělá byla její pleť, tak zářící oko, tak štíhlá a pružná postava. Jejím oblekem byl bílý klobouk, šaty pískové barvy, kolem těla těsně přiléhající, s řasnatou sukní a přes to černý aksamitový kabátek, pouze po boky sáhající. Bylo to nejvýše vkusné a elegantní. Její nádherné černé vlasy byly kolem skrání hladce sčesány a v týle stočeny jednoduše v řecký uzel. Tak vypadala ta podobizna její, kterou mé srdce si zachovalo.«

Když na to Němec přesídlil z Liberce na Slovensko v roce 1850 a Němcová s dětmi odstěhovala se do Prahy, stýkaly se tyto tři vzácné ženy velmi často, sestrami se nazývajíce, jak z prvního listu zřejmo.

Němcová měla rozsáhlou korespondenci, která jí zabírala tolik času, že někdy po dlouhou dobu se nedostala k žádné vážnější práci, jak si Světlá v »Literárním soukromí« stěžuje. »Neudělala bys lépe,« radila jí Světlá, »kdybys myšlenky, kteréž takto po dopisech rozptyluješ, vždy soustředila v jednom článku, ku kterému bys pak mohla svoje přátele, dychtivé znáti tvoje v těch kterých důležitostech mínění, poukázati, z čehož by měli nejen oni prospěch a radost, nýbrž my všichni? Jsem přesvědčena, že by se ti podařilo vytvořiti tímto způsobem znenáhla dílo souvislé, zajisté veliké zajímavosti literární.«

Němcové se tato myšlenka sice líbila, ale neuskutečnila ji, oznámivši Světlé za nějaký čas, že »nejsou její myšlenky v přátelských dopisech roztroušené tak ztraceny, jak by se zdálo; neb neopomenou prý osobnosti, s nimiž si dopisuje, svoje korespondence uveřejniti, kdež najdou, jak samo sebou se rozumí, i dopisy její místa a pak ocenění náležitého — což však bohužel dosud v míře velmi skrovné se stalo,« píše Světlá před třiceti lety.

Zajisté padesáté výročí smrti Boženy Němcové († 21. ledna 1862 v Praze) přispěje k tomu, že i listy, které dosud vydány nebyly, dojdou uveřejnění.

Dopisy psané Johaně Mužákové jsou sice rázu úplně soukromého, ale podávají takový hluboký pohled do ušlechtilé duše Němcové, že neváhám sděliti je s veřejností.

*

»Přiložené dva exempláře »Listu přítele přítelkyni« posílám, bys je dala svým sestrám Ivance a Žofii, a s upřimným pozdravem jim vyřídila, by je přijmuly ode mne upřimně k milému někdy upamatování.« — Tak stálo v listu, který jsem včera obdržela od Klácela, a protož nemeškám bych spolu s vyřízením knížky Vám odeslala, Vy milé moje sestry. Jak Vás znám, vím napřed, že je tak laskavě příjmete jak jsou podané. — Dostala jsem několik pěkných kněh; »*Buch der Lieder*« od Heine skvostně svázanou, — »*Romancero*« a »*Faust*« též od Heineho — »*Moravské Národní písně*« pak »Handbuch der Malerei und Belehrungen über Zeichenkunst« a od Moliera »*Tartüff*«. K tomu ještě »Starý pán a študent« komický výjev od Koppa — hudba od Vojáčka a tři čísla »Illustrirte«. Měla jsem radost! —

Muž nepřišel domů, až teprv za hodinu a potom řekl, že se v besedě nudil, a že by byl rád přišel k Vám, kdyby byl věděl, že jsou mužští u Vás, myslel prý že by v naší ženské společnosti nebyl rád viděn. Bylo mi líto, že jsem nemohla udělat mámě po vůli,[1]) a mrzelo mně že i Lamblové[2]) odešli. Ti muži jsou věru jen pro zlost — včera večér měla jsem znamenitou rozprávku s mužem — až se sejdem — Dnes odejel k matce a buď v neděli, buď v pondělí ráno se vrátí. Mně je dnes o něco málo lépe[3]) než včera — ale ne o mnoho!

A kdy se zase uvidíme? Polibte mámu i tatínka i ženicha[4]) ode mně, bude jim to všem od Vás milejší — a Vás též líbá Vaše

2./1. 52. máma B.

Druhý list psán je před narozením dcerušky K. Světlé a je pozoruhodný svým žertovným tónem, tak vzácným v dopisech Němcové. Nemá data. Je ze září r. 1852 ze Slovenska, kam jela Němcová o prázdninách se všemi dětmi navštívit manžela. Těšila se velice na tuto cestu pravíc, že má zajisté cikánskou krev v žilách a že by již nebyla vydržela na jednom místě, jak píše Podlipská. Jela přes Vídeň, kde navštívila sestru Adélu známou z »Babičky«. Výsledkem pobytu ve Vídni byla povídka »Dobrý člověk« a cestopis »Z Uher« je památkou na tuto první její cestu za manželem na Slovensko, kde se jistě aspoň krátkou chvíli cítila šťastnou, o čemž svědčí i žertovný titul, jejž uštědřila Světlé.

---

[1]) Patrně si přála máma, totiž paní Rottová, aby Němcová déle u nich se zdržela a ona spěchala domů k manželu.

[2]) MUDr. Dušan Lambl byl druhým svědkem při sňatku Joh. Rottové.

[3]) Němcová stále churavěla, ač toho na ní znáti nebylo. Vdala se v 17 letech, byla stále mezi cizími lidmi; neboť manžel její stěhoval se z místa na místo, neměla ani pohodlí ani ošetření při porodech, ani mateřské rady na blízku, což arci k zdraví jejímu nepřispívalo.

[4]) Mužáka.

Milá tlustá maminko!

Hned ze začátku listu Tvého viděla jsem, že Ti lepší, ba už z toho, že si sama psala, a těším se velmi z toho, i přála bych, aby neměla pí. Ullmanová [1]) pravdu. Snad mně ten buclík přece dočká schovaný, abych já ho vyvedla z koutku a Mužáčka trochu poškádlit mohla; však bych mu neřekla pravdu, i kdyby to byl klučík. Za Vaše obstarání Vám oboum velice jsme povděční; když to už nemůže jinak být s Jarouškem,[2]) jaká pomoc, já se ale nehněvám tuze, neboť kdyby nebyl chlapec v druhé třídě dvě leta, musel by v třetí třídě dvě léta být, tak je to jedno a snad lepší v skutku, dle rady pana Amerlinga. Chlapci by mohli mít sice lepší třídy, ale musíme být rádi, že jsou takové, já očekávala horší; doufám, jestli zůstaneme živi a zdraví, 8./10. odtud vyjedem a 10ho [3]) bychom byli doma, aby si chlapci mohli připravit svoje věci, jichž jim třeba.

Zde máme ještě dost pěkné počasí, a co možná ho užíváme všichni; přála bych i Vám, abyste poslední čas, co budeš se moct válet čili abych Tě neurazila, co budeš moct poletovat po straně Mužáčkově, abyste měli teplé a jasné počasí. — Byla jsem zvyklá sice u Sofie, že vždy štětec k malování vlastního obrázku do křiklavých barev smáčela, ale tak pěkně se přece nevymalovala jako Ty Ivánko! Doufám ale dokud příjdu, že nosejček Tvůj bude přece ještě bledší než Řehořův — a ruce že nebudou ani tak svalovité jako Malypetra ani tak nemotorné jako Mikovcovi; a konečně buclíček to všecko spraví a přidá mamušce krásy takové, kterou ani dříve neměla. — Já zase se hněvám na svoje ústa, na která nic nejsem pyšná, ale jež ráda čistá mám, a nyní se mi každé okamžení vyrazí buď na té neb jiné straně puchýř. Ostatně jsem o mnoho zdravější, a sílím, jen že opálená jako cigánka jsem. — Ale srdečně jsem se zasmála, ano tak bezbožná jsem, že jsem se zasmála té krádeži Frau von Jabor. Šelma zloděj, byl nějaký zpytatel starožitnin, kdož ví jestli ne jakýs náhončí pana Erazima! — Lidičky Váš dum příjde do rufu nyní! — Kdybych byla Mužáčkem, dala bych to ohlásit v Novinách, ale v slohu Frau v. Jabor, všecko, i tu glancowanau korotvičku, i ten Stockuhrek. — Je to až k pláči, když si člověk pomyslí, do jakých asi rukou takové posvátné památky se dostaly! — Ale ta Praha je šťastná na děvčata, i paní Zapová [4])

[1]) Vdova po ranhojiči, jenž ji byl v obor svůj, pokud jí byl přístupný, zasvětil. Byla tchyní Jos. V. Friče a získala si velikých zásluh o studentstvo v r. 1848 uvězněné. Ač nežila v nadbytku, živíc se na základě dovednosti po manželu zděděné, přece poskytla Boženě Němcové, když tato se později ocitla ve stísněných poměrech, u sebe byt úplně zdarma, jsouc jí dle možnosti nápomocna.

[2]) Nejmladší syn Němcové.

[3]) Dceruška Světlé narodila se 9. října, tedy den před příjezdem Němcové.

[4]) Rodem Polka z Wiśniowskich, na niž Světlá tklivě vzpomíná v »Literárním soukromí.«

dceru! — A Lidmilu! — Ano, ano, měla bys k srdci si vzít její shovívavost, a dle ní se řídit, a když ne Vandu alespoň Honoratu dát pokřtít, aneb nějakého Kazimíra neb Kazisvěta. Ty Mužáčku jsi šťastný v každém ohledu i v tom ženka Tvá Ti ulehčuje, že místo Tebe píše; počkej ale počkej, však Ti přejde kňourání, jen jak se bude ozívat křik synu po pokoji, bude po všem; ale dobře na Tě! Muž Ti ruku líbá Johanko, Mužáčka pozdravuje a myslel prý, že už dávno máte cos mladého, to je prý pozdě. Líbám Vás srdečně a těším se na Vás.

Ivánce. 18 19./9. 52.[1])

Má milovaná drahá přítelkyně!

Předně a nejprve díky za Tvůj list upřímný a vroucí; ale Ty maminko dobrá, ten smutný tón jakýsi, který v něm zaznívá, a ten loučící konec jeho nikterak nemohu schvalovat, ani co přítelkyně ani co *kuce-bába.* — Já důvěřuju se tak v Tvoje patřičné uspořádání tělesné, v předběžné již prosřředky šikovné paní Ullmanové, a v pádu poněkud těžšího porodu v statečnou Tvou mysl, že nemohu než věřiti na *šťastný* návrat cesty Tvé z Ríma. Ovšem přísloví české je, že těhotná žena smrt nosí za pasem... nu ale pomysli zase, že vždy mezi desíti sotva jedna nešťastně porodí. Proč bys Ty právě byla ta? — Ne, ne, buď jen veselá a těš se jedině tím myšlením, jaký as bude ten buclík a jak se s ním budete těšit všickni. Já jsem ovšem také myslívala často, jak to as vypadne, a jestli neumru — ale v srdci jsem přece měla pevnější naději v život a tak jsem napřed mysl nekalila příliš, a tím mi zbylo dost zmužilosti, když přišlo do tuha. — Co by mně mrzelo, bylo by to, kdybys beze mně na cestu se vydala; ale konečně bych Ti i přála, abys té tíže se už zbavila a radosti dávno očekávané požila; — možno je to, ba jisto, že duševní nepokoj, strach, hněv, lítost, starosti atd. porod urychlit může; i mně se tak dělo u Hynka, a tak mi bylo zle, že jsem rychle pro matku poslala, ale vše se zase utišilo a teprv třetí týden bylo opravdu. Příčina toho byla lítost; proto tedy duše milá buď veselá a statečné mysli, a věř v spokojenou utěšenou budoucnost, která Ti teprv určena bude, přelít všechny šlechetné a vznešené Tvé snahy do duše outlé Tvého děcka, zkrátka ve které budeš teprv působit v rodině a v ní pro vlast! — Co se týká toho, že by's mně byla kdys čím ublížila, to milá, je přílišná domněnka a nespravedlivá, já alespoň nevím se rozpomenout na jediné takové okamžení, a na mně jest děkovati Tobě za lásku přátelskou, kterou jsi mně vždy blažila. Byla doba, kde jsem Tě držela za méně vroucnou a skoro Tě proto litovala, ale přesvědčila jsem se nejednou, že Tvoje krásná, ale někdy chladná tvář nesmí se vždy jmenovat zrcadlem Tvé duše, neboť v té vře upřímná láska pro manžela, rodinu, přátele, národ, i vše co dobré a krásné, o tom již dost přesvědčení mám, a protož mně ani to

[1]) Ze Slovenska.

nemejlí, když se vtipně usměješ něčemu, co třebas Sofii i mně pohne. Často bych Tě pojala v náruč a zlíbala jako tu naši rozmilou Sofinku, ale bojím se, že by Tobě nemilé bylo; ostatně vím, že's i beztoho přesvědčená o mé srdečné náklonnosti k Tobě. Tvoje důvěra ke mně velice mně potěšila a ráda bych Ti ve všem nápomocna byla, a toho buclíka první na ruku uchytila, ale jestli to nemá být, přála bych, aby se vše šťastně skončilo, a při veselých křtinách abyste na mne zpomněli;[1]) já budu ty určité dny, vždy zpomínat na Tebe, to mi věř. — Řekneš mi potom, až se vrátím vše, jak se Mužáčkovi vedlo, kdybych se nyní ptala, byloby pozdě na odpovídání, a hříchem Tebe psaním mořit, ale přála bych, by mu ta cesta[2]) k prospěchu a užitku sloužila, když i on, i Ty, ste skrze ní trpěli.

Já jsem zdravější nyní, ač jsem se z té horské cesty — která příčinou byla, že Vám hned neodpovídám, neboť jsme se teprv 17ho domů navrátili, uvondaní a uhorení vrátili, tak že mně posud kříž bolí. Jaroušek má posud silný kašel, a ten je příčinou, že se o málo zpravil, ale ti ostatní jsou buci. Dělat mám vždy co, že mně sotva času zbyde k napsání listů, ktery, jak doslýchám, Vás baví. — Slyšela jsem jednou od Mužáčka, že když jemu něco říci chci, co nemá býti zapomenuto, abych to spolu Tobě řekla; pamětliva tedy toho napomenutí, obracím se k Vám oboum s prosbou. Muž, jak Vám pochopitelno bude, rád by nás zde co možná nejdéle zdržel, a proto chce vědět lhůtu, do které nevyhnutelně *musím* v Praze být, to jest chlapci, neboť o ně se tu jedná. Hynek a Karel ovšem že by nemuseli pospíchat, ale nejvíce se tu jedná o Jarouška. Prosila bych tedy velice, kdyby's Mužáčku, k panu Tesařovi došel, a se ho poptal jak to stojí s Jarouškem, jaké má vysvědčení, a jestli bude přijmut do třetí třídy. Kdyby myslel, že *dokonce* ne, pak ovšem není třeba, aby dělal zkoušku přijímací, kdyby ale řekl, že neví, jestli ho Valter příjme na to vysvědčení, buď tak laskav a dojdi k Valterovi, okaž mu vysvědčení a promluv s ním, jestli by musil být 1. října už při zkoušce, anebo jestli by mohl později o jeden neb dva dni přijít. — Víš, kdyby *musel* 1. října být u zkoušky, musila bych o dva dni dříve odtud vyject, a to dělá velké překážky, ne jen skrze příležitost ale i to, že ty dni se nemůže můj muž odprázdnit, by s námi jel až k dráze. A přece bych také nerada, aby hoch zůstal v II. třídě, raději ať zůstane dvě léta v IIItí; sám víš, jak je to s těmi repetanty, myslím, že se mu bude paměť čím dále, tím více sílit. Prosím Tě tedy, nějak mi to sprav, a dej mi co *nejdřív* vědět, bych se dle Tvé zprávy na cestu chystat mohla; když bude muž vidět, že *musím* ject, přestává všecko zdržování; ale piš sám, neb řekni Sofii, ubohou Johanku neobtěžuj psaním. Nyní Vám přeji oběma pev-

[1]) O křtinách byla již Němcová přítomna a držela při křtu na rukách děcko, jež po ní nazváno Božena.

[2]) Prof. Mužák byl právě ve Vídni u ministerstva za příčinou svého místa.

nou a zmužilou mysl, žádné zbytečné strachy a především ať neslyším, žes nebyl potěšen, jestli bude děvče, sice se povadíme. Člověk míní, pán Bůh mění. Líbám Vás oba. Vždy nezměněná

Vaše Božena.

Krásný dopis následující psán jest v Praze, a to v bytě Světlé, kde Němcová za její asi jen krátké nepřítomnosti ošetřovala malou Boženku. Jaká to obětavost se strany Němcové, když majíc sama zdraví otřesené a k tomu synka churavého, přece ještě dohlíží na dítě své přítelkyně! Nenadsazovala Podlipská, píšíc o Němcové:

»Bylli nemocný v domě, pomáhala jej ošetřovati a to velmi šťastně. Znalať se virtuosně v domácích prostředcích. Nezáleželo jí na nějaké probdělé noci. Uzdravovalli se, byla mu veselou a zábavnou společnicí. Těšiloli jej to, předčítala mu. Zemřelli někdo, vyseděla dni a noci s truchlícími, a látka k vypravování vhodnému, okolnostem přiměřenému, nedocházela jí nikdy. Narodiloli se děťátko, měla nesmírnou radost a pomáhala v celém domě. V malých i velikých nesnázích věděla hned radu a osvědčovala znamenitou duchapřítomnost . . .«

Proto asi byla nenahraditelnou Světlé, která po těžkém utrpení při narození Boženčině jen zvolna se zotavovala.

Motto: Zwischen Freunden soll ein rother Heller so viel gelten, als ein Juwel, und ein Juwel so viel als ein rother Heller! —

Jean Paul.

Až nemilo mi bylo slyšet, že ty má přítelkyně drahá vždy ještě se rmoutíš nade mnou jakoby mne dvě tři probdělé noci usmrtit mohly, nebo ochuravět — Buď upokojená, co se mého zdraví týče, já skuhrám věčně, a budu skuhrat a funět až mně zakopou, ale má drahá od toho mi nikdo nepomůže, a takovéto namahání mi *dokonce* neškodí. Co se mé domácnosti týče, tu mám na štěstí v dobrých rukou, a Jaroušek je dost vesel a spokojen. O čem má být tedy ještě řeč! Snad bys mne nechtěla urážet, abys ptala se »zdali se hněvám?« — To by v skutku byla urážka, kdybys jen se domnívat měla, že bych já *tajně* takovou myšlénku skrývala; ostatně je už tím zbytečná, že já nejsem ničím nucena, než láskou! — A ty obětivá, láskyplná ženo a matko, ty víš dobře, že kde o lásce řeč, nesmí být o obětích. Nicht Himmel und Erde, nicht Mond und Sterne, nicht der Gott kann uns helfen wenn uns Menschen nicht helfen. Wir arme Menschen sind ohne Menschenhilfe verloren! Wo Menschenhilfe ist, da ist Gotteshilfe. — Buď pokojná, tichá, šetř se, budeš ještě dost síly potřebovat k opatrování; věř že se na nic nehněvám jen na to, že nechceš poslouchat. Boženka spinká. Spolehni se ve všem na tvou přítelkyni Boženu.

2./1. 53. (Dokončení.)

L. N. Zvěřina:

Ballada o žebráku-pěvci.

V bídných cárech, v tváři jizvy,
na čele tři dlouhé vrásky,
v hnědém oku plamen síly,
pod paždím své staré skřipky,
na nichž leckdy praskla struna —
tak se toulal širým světem,
hledal lásky, hledal štěstí
žebrák-pěvec . . .

Štěstí nalez'
sice brzy. Věděl o něm,
že ho hřejem na svých prsou,
že jen to nás nejvíc zkojí,
které trysklo z výhně duše.
Lásku hledal trochu déle,
protože rosť mezi lidmi,
kterým byla už jen hříčkou.
— — — — — — — — — —

Byla pozdní jeseň. Stromy
u silnice zdvihaly již
holé větve s resignací.
Rudý odlesk mdlého slunce
tiše po nich sjížděl k zemi.
Silnicí tou sotva vlek' se
žebrák-pěvec. Staré skřipky
horoucněj' dnes tiskl v paždí,
neboť divná sladká touha
zahárala v prázdné hrudi.

Na návsi pak v reji dětí
přehrál svoje staré písně:
spustil skočnou — děti výskly,
spustil vážnou — smích sjel se rtů.
Rád jim hrával; ony nejlíp
jeho písním rozuměly.
A pak vždy jest lépe míti
lásku malých, nežli sklízet
hněv a závist od velikých . . .

V rohu návsi malý zámek
hrdě zdvihal panské čelo
nad pestrou směs bídných chatek.
Půjdeš k němu zahrát, barde?

Před portálem šklebili se
dravci dva a nad portálem
v rudém poli kančí hlava
posupně ven vyzírala.
Pod okny a na balkoně
ve průčelí, kolem dveří —
hotová spleť kudrlinek.

Před zámkem si used' pěvec,
naladil své staré skřipky,
sáhnul v strunu nejjemnější,
na níž pět lze písně lásky.
Všechny touhy svého mládí,
ubitého cizí zvůlí,
častý bol i řídkou radost
ztlumočil teď lkavou písní.
Páni ovšem nechápali
bolu, který takřka sálal
z unylých těch melodií.
Drobný peníz, který bílá
ručka z okna vyhodila,
odměnou byl jemu celou. —

Západ zatím převlékl se
z rudých šatů v temně modré.
Jasné hvězdy proskočily
jeho lemem a pak všecky
udiveně dívaly se
na žebráka-pěvce, který
odvážil se se svou láskou
přijít k dcerce cizích pánů.

Žebrák-pěvec hrál i plakal,
s touhou zíral v malá okna
a jak stín jen drahé duše
osvětleným oknem přelét',
unyleji zpěv se nesl
až kams v dálky, modré dálky . . .

Hrál a hrál a hrál a plakal.
Zádumčivá píseň mládí
neslyšně již krajem táhla,
zmlkala vždy víc a více,
až kdes v trní našla úkryt . . .
— — — — — — — — — —

A tu přišla bílá Touha,
čelo pěvce zulíbala,
pohladila zvadlou líc mu,
hrdlo sladkou smyčkou zdrhla . . .

Žebrák-pěvec v bezvědomí
zachyť její smírná slova:
»Hošku, hošku, co's to vyveď?
Vždyť jsi žebrák a ten může
žebráku jen lásku splácet!
Žes byl pěvcem? To nic není!
Stará tvoje generace,
z níž jsi vyrosť, vyvrhla tě,
abys zpíval druhé, mladší,
na rozbitých zahrál nervech,
co tvá duše vysnila si!
A i té byl's v posled cizí!
To jest osud všechněch pěvců.

Hošku, hošku, co's to vyveď?
Vždyť jsi žebrák a ten může
žebráku jen lásku dávat!«

Báje různých národů pojící se k Prométheovi.

Píše

Dr. Emanuel Fait.

Staří Indové bájili o posvátné hoře Méru v úchvatných Himálájích, že byla vyvolena za sídlo božstev, odkud řízeny osudy nebohých pozemšťanů. Rovněž velehorská Kenia a Kilimandžaro ve středisku černé pevniny vzbuzuje u blízkých kmenů posvátnou bázeň, že obávaní duchové s jejich vrcholků by mohli pohromu v jejich životě přivoditi. Proč vyvolen byl Olymp za stolec nesmrtelných blažencův od Hellenů, tak jasně na svět nazírajících? Jeho rozložitá, roklemi prorvaná úbočí snoubí se mlhami a mraky s výšinami klenby nebeské a jsou pojítkem mezi slzavým údolím hroudy pozemské a smavým blankytem, ozařovaným tajemným svitem hvězd.

Když Řekové ze svých prasídel na severu od moře Černého a Azovského posouvali se k jihu, nemohlo uniknouti jejich pozornosti mohutné, na hřebenu věčným sněhem pokryté pásmo Kavkázu a jmenovitě nejstatnější jeho odnož Elbrus, jež pyšně vystoupila z ostatního řetězu skal do půlnočních rovin, jako hrdý vojevůdce, aby mohl přehlédnouti své bojovné šiky. V neznámé jeskyni obra Elbrusu přikován byl hrdina Prométheus.

Jsa uznáván za syna Jafetova, třetího potomka Noemova, řadil se do družiny titanů. Ku pokrevenstvu Jafetovu počítalo se obyvatelstvo Malé Asie, i dále na západ kolem moře Středozemního usedlé. Za příbuzné národy oné doby nesmíme však prohlašovati rozence jazykem spřízněné nebo tělesnými vlastnostmi

dokazující původ svůj, nýbrž výhradně stoupence stejných názorů náboženských. Horác vychvaluje »smělý rod Jafetův« — audax Japeti genus; patrně měl na mysli hlavně horaly kavkázské, až dosud slynoucí neohrožeností a odvahou bez chabé bázně. Jejich bohoslužba vyznamenávala se výstřednostmi, jimiž se ukájely pudy pohlavní pod rouškou oběti, přinášené ku poctě boha slunce. Dokud dívka nepřinesla v žertvu zbožňovanému dárci života své nedotknuté panenství, nesměla na manželský sňatek pomýšleti. O podobných mravech nám na různých místech vypravuje také otec dějepisectví Herodot. Stejné obyčeje můžeme z části dosud na Kavkáze zaznamenávati. U Svanů scházejí se mladí lidé v době jarní rovnodennosti a když se objevují u dívek následky podobných dostaveníček, nepovažuje se to za nic nečestného — a dítko se namnoze tajně utratí! U Čerkesů po pohřbu hlavy rodiny nejbližšímu jeho příbuznému, nabídne se dívka, aby ji zbavil vínku poctivosti, což pokládá se za žertvu slunci přinesenou na oslavu zesnulého. Také u Svanů po posledním doprovodu člena rodiny za hlučných hodokvasů, které se uspořádají a při nichž se pravidelně celá ves zúčastní, podobné zjevy se pozorují, ba pravé orgie se konají. Za omluvu se uvádí — že se při hostině ohromné množství pálenky spotřebuje.

Obyvatelé hornatiny Mande, v západním Sudáně, jejichž příbuzenstvo v západoasijských krajinách se vyhledává, kult ku poctě slunečního božstva způsobem ještě výstřednějším provozují. Mezi obrazy jeskyně Altamiry, v severním Španělsku, rytými pazourkovými škrabadly a barvou napouštěnými, ukazuje se podivný výjev. Řada dívek, jež jakéhokoli roucha postrádají, obkličuje muže, aby s nimi uctíval nebeský zdroj tepla a světla. Nejstarší kmenové poloostrova pyrenejského také se počítali ku skupině národů, kteří před Řeky největší část maloasijského území ve své moci drželi.

V boji bohů s titany proti ostatnímu pokrevenstvu Japetovců Zevovi pomáhal Prométheus — »napřed myslící«. Náš Přemysl by dosti dobře vystihoval význam tohoto řeckého slova, ačkoli tím nikterak nechceme tvrditi, že by mezi oběma nějaký vztah mohl se dohadovati. Hellénové v hrdinovi soustřeďovali představu lidského pokroku oproti závistivým nebešťanům, kteří s nelibostí pozorovali, když člověk novými vynálezy panství své nad přírodou upevňoval a tím bezděky z jejich područí se vymykal. Zápaseno bylo hlavně o Thessalii, kdež hladina původního, předvěkého jezera se vzedmula, až konečně nápor vln tak byl prudký, že skalní přehrada mezi Olympem a Ossou byla rozmetána. Uvolnila se cesta odtoku Peneia v překrásném údolí Tempe, skály pukaly, země se chvěla, blesky za opětovných bouří v horách se křižovaly. Zdálo se, jako by samo sídlo nesmrtelníků ve svých základech bylo ohrožožováno a mělo sesouti se do kalu rozkacených vln. Konečně rozběsněné síly přírodní se vybouřily, vody odtekly a blahodárné účinky výhřevného slunka zvolna se dostavovaly. Půda se vysoušela, močály mizely a ukázalo se, že

na prostoru zmizelého jezera možno zakládat osady a přistěhovalcům že kyne bohatá žeň na lánech dosud nedotknutých.

Přirozeně událost takového významu nemohla zůstat utajena mezi kmeny usedlými kolem moře Egejského. Jmenovitě ostrované, vždy čilí a podnikaví, chápali se vhodné příležitosti, aby získali vydatných lovišť a rovné plochy, na níž by mohli obilniny matce zemi svěřovati, s bezpečnou nadějí, že jejich námaha steronásobně bude odměňována. Ale ani Řekové, pronikající od severních krajů makedonských, nezůstávali nečinnými diváky a hleděli si zaručiti převahu na nově vynořeném prostranství. Jejich ochranným štítem se stal mladistvý bůh jasné denní oblohy, Zeus, který jim vnukl nezlomnou důvěru v nepřemožitelnost svou a dopomohl jim ke konečnému úplnému vítězství. O Thessalii sváděné boje mezi pokrevenstvem Lydů, Lyků, Tuskův i jiných starověkých kmenů skončily dokonalým úspěchem stoupenců Diových, Japetovci podlehli. V zápase na straně řeckých horlitelů pro olympskou družinu božstev opodál přihlíželi odlehlejší kmenové, jmenovitě na Kavkáze, poněvadž předmět krvavých neshod pro ně byl bez významu. Báje to prostě vykládá, že byl v boji Prométheus trpným. Rozepře mezi ním a náboženskými představiteli Hellénstva propukla z jiných pohnutek.

Předkové Řeků ve své pravlasti na severu od moře Euxinského čili Pohostinského, našeho Černého, přijali od svých jihovýchodních sousedů způsob, jak se měly upravovati zápalné oběti ku poctě nebešťanů. Když to proneseme slovy Hesiodovými, bude to zníti, že Prométheus byl obětníkem a určoval, co se má za žertvu odevzdati bohům a co si podrží lidé. V tom se právě ukázal jeho vtip a dosvědčilo se, že mu bylo přisouzeno správné jméno. Zbožní smrtelníci dle jeho návodu si ponechávali lepší částky dobytčete, jež při hodech byly vždy s dychtivostí vyhledávány, špatnější se odevzdávaly očišťující moci plápolavého ohně, ovšem opatrně zabalené do vrstvy tuku, aby se vzbuzoval příjemný dojem.

Zeus prý ukryl před zrakem důmyslného stoupence člověčenstva oheň, aby nemohl dále žádných obětí na usmířenou a díků nadpozemským bytostem přinášeti a jejich účinné přízně si získávati. Prométheus proti závistivé lsti stejné zbraně se chopil, aby úklady nebešťanů mařil. Tajně odnesl z Olympu žhoucí látky plamene a na ostrově Lemnu jich použil, aby kovy, zvláště železo, člověk mohl obráběti.

Co v báji se halí?

Člověk dlouho znal toliko z oblak přicházející oheň, v podobě blesku z mraků metaný, který se jevil často jako nástroj trestající vyšší spravedlnosti v řadách lidských jedinců, ve zlobě si libujících. Dlouho opakovány pokusy, aby člověk vlastní silou byl s to, vytvořiti sobě plamen dle libosti a nebyl odkazován na milost nebešťanů, když smetnou blesk do koruny rozložitého stromu nebo jiné hořlaviny a žárem v popel je obrátí. Pochopitelno, že byl jako hrdina vychvalován a zbožňován, komu prv-

nímu se podařilo dvě suchá dřeva o sebe tříti tak dlouho a mocně, až veselý plamének z nich vyšlehl. Tento živý oheň nebo vatra, jak jej Jihoslované jmenují, musil býti pečlivě udržován, aby nevyhasl. K tomu účelu bylo nutno sbírati a donášeti k němu vhodné látky, které by jej živily a při síle udržovaly. Vhodných hořlavin není všude nadbytkem nakupeno, hlavně v území, kde hojné deště z oblak se řinou, často zahřátá hmota vodou se ochlazuje a plápol umrtvuje. Na Kavkáze u pobřeží Kaspickéko moře od nepaměti v okolí nynějšího města Baku ze země unikající plyny často samy se zapalují a věčný oheň se tam mohl bez přílišné námahy udržovati, což jinde s nemalou starostí a vytrvalostí bylo nutno prováděti. Proto vidíme, že skutečně ve jmenovaném území až do příchodu Rusů zvláštní kasta kněžská se vypěstovala, totiž athravanů, kteří pozemskému ohni božskou úctu prokazovali. Nedivte se tedy, že u podnoží velebného Kavkázu vychován byl samou přírodou takový lidský polobůh Přemysl, jenž více si všímal pozemského ohně než onoho s oblak přicházejícího nebo ze slunce sálajícího. Z ohniska dovedl arci člověk hořící látku roznášeti, čili stal se *πυρφόρος*, lucifer, světlonoš.

Kněží, kteří hlásali, že božská úcta má se prokazovati výhradně jasné obloze a hvězdám, na ní se kolotajícím, takovou novotářskou změnou arci byli podrážděni a hlásali záhubu všem, kdož by kavkázského bludařství hodlali se přidržovat a od vlastního zdroje světla a tepla se odchylovati. Pozbuzovali své pravověrné stoupence k rozhořčenému boji proti zaváděnému »ogněpokloničestvu«, jak Rusové náboženskou soustavu pojmenovali. Mnohým krveprolitím zastaveno učení novotářů na svém pochodu do severních končin a omezeno pouze na nedostupné rokle velehor. Aby novota náboženských názorů po čase přece se neosvěžovala a čerstvými silami dále nezanášela, boje soustavně se započínaly pod rozmanitými záminkami. To byl onen Prométheus přikovaný — *δεσμώτης*, který trpěl za svou upřímnou lásku ku strádajícímu lidstvu. Každého dne přilétal orel, aby mu užíral játra, která mu přes noc znovu narůstala. Játra byla považována za sídlo síly a mužné odvahy.

V okolí jezera Njassy a dolního toku Zambezi dosud, má-li se uzavříti mezi náčelníky kmenů nezrušitelný svazek bratrstva, jeden z nich káže upéci játra ze skopce, podává krmi svému druhu a sám z ní pojí, aby se zavázal takto k doživotnímu přátelství.

Zeus však, obávaje se, že spoutaný hrdina by mu mohl přece později ublížiti, posléze se usmiřuje a vysílá Hérakla, aby usmrtil nesmrtelného ptáka, hrdinu trápícího. Koho představuje nejslavnější héros hellénský? Stejně jako foinický Melkart mladistvé slunce v jeho blahodárných účincích, jež vysušuje močály a tím ničí saně v nich ukryté — zimnice to a jiné choroby z podobných míst okolní osadníky hubící. Pomáhá lidem a učí je, jak by v obvodu svých sídel stíhali dravou zvěř: lva, kance,

krotili divoké koně, ubíjeli plaché laňky, ochočovali skot. Přemohl také královnu Amazonek a odňal jí pás. Dosud dívky kavkázských horalů Bolkarů pevně stahují šatem svá ňadra, aby nikdo cizí jich nepozoroval a uvolňují je teprve, když se provdají — pouze mužům dovoleno popatřiti na prsy, těsného roucha zbavené. Proto ňadra panen jsou nevyvinutá a zdá se jako by hruď byla úplně plochá — řecky a-mazos — tedy bezprsá. Poněvadž i za dnů našich připomínají se případy, že dívky otužilých horalů bojů se účastní, snadno si vysvětlíme báji o hrdinských Amazonkách. Vždyť se vypravuje, že i za odboje Kavkázanů proti Rusům některé děvy přestrojené za muže jako barjaktarky-praporečnice slavného jména nabyly a skráně své mnohým hrdinstvím ověnčily.

Héraklés měl býti za svůj čin, že zastřelil orla, jenž každodenně trápil dobrodince lidstva Prométhea, sám smrtí potrestán. Ale vinu jeho na sebe přejímá velkomyslně Cheirón, stižený nezhojitelnou nemocí. Dělník to, jenž stálou prací rukou svých životní zdatnost úplně vyčerpal. U Číňanů do nedávna se připouštělo, že za odsouzence mohl býti jiný muž veřejně popraven, ovšem za jistou peněžitou náhradu. Umluvený peníz byl po vykonaném rozsudku soudním vyplacen od skutečného vinníka příbuzným popraveného. U Tibeťanů rovněž v letech nedávno minulých, když boháč těžce onemocněl, vyhledal si nějakého ubožáka, jenž za smluvenou odměnu oblékl šat jeho a do pouště se uchýlil. Příbuzenstvo i sám neduživec proniknuti byli myšlenkou, že se šaty zanesena bude zhoubná choroba do liduprázdné pustiny a — bohatec se zachrání.

Takto byl kavkázský Přemysl osvobozen — *λυόμενος*, jak připomíná ve své trilogii básník Aischylos. Hrdinovi dovoleno opět odebrati se mezi nebešťany na temeno posvátného Olympu.

V upomínku za přestálá muka směl představitel utiskovaných horalů nositi na prstě železný kroužek a skráně své krášliti věncem z vrbového letorostu. Nebyl tedy na výsost uveden prostě jako zástupce velebitelův a zbožňovatelův ohně čili kyzyl-bašů — červenohlavých. Tak posměšně u svých tureckých sousedů nazývají se Peršané, poněvadž si libují vlasy a vousy červeně přibarvovat a takto aspoň na oko zůstávají věrni náboženským názorům svých předků. Červeň je výraz plápolu a jemu se kdysi klanívali dnešní poddaní šachovi.

V západním Sudánu v území Mandingů veliké úctě se těší řemeslo kovářské; kovodělníci jsou tam považováni za kouzelníky. Litina se taví v určitých svátečních dnech za tajemných obřadův a za popěvků, jimiž zdar díla od ochranných bůžků má býti zaručen. Podobně vedli si při svém kovářském zaměstnání daktylové na ostrově Krétě. Železný prsten, krášlící ruku osvobozeného Prométhea, jest výrazem jeho dovednosti, ale také svědectvím, že býval uznáván za průkopníka průmyslu železářského. To dokazoval i řetěz, kterým byl spoután. Jeho slavnému odvětví světové velkovýroby máme děkovati za největší část vynálezů,

jimiž člověk ukul některá pouta přírodě a do veliké míry ji uvedl v porobu. Vrbové listy uznávají se za vzor tvarů, které dávány byly hrotům kopí a oštěpů již z doby kamenné. Vidíme je také téměř na všech házecích zbraních v Sudáně, i za dnů našich vyráběných. Ostrov Lemnos, kde podle jiného podání byla v dílnách Hefaistových od Prométhea spáchána krádež, slynul v dávnověku stejně dovedností kovářského dělnictva jako Kréta. Na obou těchto výspách před příchodem Hellénů osazeno bylo obyvatelstvo samické čili Japetovci, kteří také stavbami kyklopskými jméno své zvěčnili.

Smír Diův s důmyslným příznivcem ubohých pozemšťanů stal se teprve po význačném diplomatickém rozboru. Otec bohů a lidí bál se i spoutaného protivníka, poněvadž mu bylo známo tajemství, od koho má býti pán země a nebes zbaven své državy. Vyslán byl tedy k přikovanému obru zástupce obchodu Hermés na zvědy, ale bez úspěchu. Teprve později vyšlo na jevo, že nebezpečí pro skupinu bohův olympských hrozí od syna mořské bohyně Thetidy, totiž od Achillea.

Jaký to podivný výklad přinesen byl ze země, s kterou byly sváděny tuhé boje pro různé náboženské názory? Achilleus jako syn mořské bohyně a otce smrtelníka Pellea, byl uctíván od námořníků na dalekých plavbách. V první části jeho jména »ach« ukrývá se dle výkladu, nyní od většiny badatelů za správný uznaného, latinské aqua, německé Aacha. Jmenem proslulého hrdiny před branami trojskými zahaluje se bůh prudkých vln, horských bystřin. Kdo měl příležitost sledovat divoký rej vln Tereku, Aragvy, Rionu nebo jiných bystřin, jež se řítí z chladných ňader památného velehorstva do požehnaných nížin na jeho úpatí, snadno pochopí, že zosobněná představa takových proudů vesměs označuje se jako rychlonohá — *ποδὰς ὠκύς*. Každého roku po jarních a podzimních deštích vymáhaji si nezadržitelné bystřiny řadu obětí své lačnosti. K tomu se druží hojnost zádav, způsobených na pobřeží černomořském, zvláště za zimních a podzimních větrů, což se stalo v celém zázemí pro plavbu neblaze pověstným. Pochopitelno, že obyvatelstvo v horách stejně jako v jejich divukrásné obrubě snažilo se získati sobě přízeň ochranných bůžků nad bystřinami, aby si zabezpečilo svůj život, stejně jako bohatství ve stádě uložené a úrodu na polích záplavou nemálo poškozovanou. Zeus se bál, aby bohové vodní nebyli ctěni více než on sám a jeho rozenci.

Dle ústního podání kavkázského byl hrdina těžkými útrapami potrestán od vládce velehory Elbrusu, jenž se nazýval Tcha. Smělý héros odvážil se proniknouti na témě vrchu, aby poznal věčné jeho tajnosti. Panovník nerušených tišin přikoval jej silným řetězem ku skále. Minula léta a z bujarého mladíka stal se starec s dlouhým, šedým vousem, barvou podobný ledovci, tělo jeho se zmenšilo a hrdé líce, kdysi plno výbojného vzdoru, pokrývalo se hlubokými vráskami. Od jeho nohou teče čistý pramen, který má divnou sílu, jako živá voda v národních

pohádkách slovanských, vracející tepot života tělu, na čas umrtvenému. Kdo z toho vřídla se napije, nepocítí bázně před dechem moraniným do konce světa. Ve vězni zosobňován tedy i vánek jara, způsobený omladlým sluncem.

Když se trpitel nahne, aby douškem ze svěžího toku ovlažil vyprahlé rty, slétne bleskurychle pták, aby vyčerpal řinoucí se mok. Tcha osvobodí sám mučeníka, až se rozhněvá na lidi pro jejich nepravosti. Pak bude zle hříšným dětem Adamovým, pomstí se jim za utrpené příkoří. Lid dle toho výkladu zapomněl, že sám na hrdinovi se neprovinil a že bohové jej potrestali za přílišnou jeho příchylnost ke smrtelníkům.

Dle jiné legendy leží na temeně sněžné velehory obrovský kámen, na něm sedí starec s dlouhou bradou, až po nohy mu sahající. Shrbené tělo porostlé je šedými vlasy, na rukou a nohou narostly dlouhé nehty, podobné orlím drápům. Když se cítí starec v dobré míře, překrásné jeho oči svítí jako černý uhel. Jeho šíji tíží mohutný řetěz, ruce a nohy jím přikovány ku stěně skály z trestu, že chtěl velikého boha svrhnouti. Nikdo nemůže spatřit ubohého trpitele.

Jenom občasně se probouzí ze svého polosnění a dotazuje se okolních stráží, zdali dosud na zemi rákosí šelestí a jehňata se rodí. Velikán odsouzen tak dlouho se trápiti, dokud na obě otázky bude mu dávána odpověď přisvědčivá. Jakmile ji zaslechne, počíná své okovy trhati, země se otřásá a zvuk pout duní jako rachot hromu, z hlubin se rozléhající. Jak těžce oddychuje, skučí v horách bouřlivý vichr přes úžlabiny, údolí a nížiny. Jeho slzami vzdouvá se prudký pramen, který se řine u podnoží Elbrusu. Smělec, který se odváží na vrcholný bod hory, zaplatí svou odvahu životem. Tajemný vrch dlouhou dobu považován za nejvyšší na celém povrchu světa.

Tataři nazývali jej jednou z tisíci hor, Kabardinci sídlem blažených a trůnem vládce všehomíra a caře duchů. Všichni obyvatelé chovají Elbrus v nesmírné úctě.

Dle jiné zkazky na něm žije ohromný pták sumurg po mnohá tisíciletí. Podobný báječný okřídlenec připomíná se i v pověstech turkestánských, ano i v Makedonii prostřednictvím Juruků uveden byl do bájeslovného okruhu lidového. Pták vidí jedním okem všechno minulé, druhým vystihuje nejmenší taje budoucna. Když svými obrovitými křídly zamává, aby se vznesl do výsot modrojasné oblohy, chvěje se všecka země, bouře se v horách rozběsní, vlny mořské se vzdýmají do ohromných rozměrů.

S trůnu věčně zasněženého šíří se sten a všechna příroda dává na jevo soucit. V lese ptactvo jindy švitorné náhle umlká, na polích kvítka sklánějí něžné své hlavinky, v úžlabinách tajemně bublají potůčky, jako by rozmlouvaly jejich skotačivé vlnky o divných záhadách. Plachá zvěř zastavuje se v pádivém běhu a bystří sluch, aby vystihnouti mohla nezvyklý, dušený ohlas, jenž z útrob skály k ní se donáší. Samo temeno Elbrusu

svou ustaralou, sněhem a ledem zbrázděnou tvář zahaluje do mračného, ponurého závoje.

Ale někdy se nesou od temene lahodné zvuky, jako z ovzduší rajského tryskající, nebe se jasní a leskne se hlubokou lahodou modře, na úbělovém vrcholku sluneční paprsky zaněcují třpyt démantů, polní kvítka vábně rozhalují něhu svých kalíšků, opeřenci o závod vyluzují z útlých hrdélek vzácné souzvuky vlastních skladeb a praménky v jásavém poskoku ohlašují svou rozmarnou píseň vítězné lásky.

Původní je pověst Osetinců, dle které také upravil své podání B. S. Solověv.

Po nepřístupných úskalích a kamenitých roklinách pevnou nohou stoupal osmahlý pastvec Besso, vyhledávaje ztracenou ovečku, vyznačující se hustým, kučeravým rounem. Bystrým, pátravým zrakem rozhlížel se po zamlklém okolí, když tu najednou začal svištěti prudký vichr severák a smetl osamělého chodce do nepovědomého mu přítmí jeskyně. Když se z úžasu vzpamatoval a pronikavým hledem po svém neočekávaném lůžku pátral, nechtěl ani vlastním smyslům uvěřiti. Kupy zlata a stříbra v nepořádku rozmetány po hrbolovité podlaze, mezi nimi blyštěly se luzným svitem démanty, jež doplňovány áří smaragdův a ruměnnou tváří rubínů. Zdálo se mu, jako by červeň posledních drahokamů zírala naň jako vyhraněné krůpěje krve, démanty jej oslovovaly mluvou uroněných slzí, smaragdová zeleň šepotala mu: »Jsem padlý pot mučeníkův.«

Uprostřed nezměrného bohatstva svíjel se krásný muž, jehož obrovité údy i hruď přikovány byly těžkým řetězem k necitelnému, kamennému podkladu. Černý, ohromný orel seděl trpiteli na bedrách a ostrým zobcem trhal mu útroby. Udiveně divokým okem díval se na nevítaného vetřelce, jsa hotov k okamžitému poskoku, kdyby mu snad chtěl překážeti při jeho hodovní pochoutce. Spoutaný úsilně se namáhal dosíci konce řetězu, který na opačné stěně jeskyně do tvrdé skály byl zatesán. Strašný ryk bolesti vyrážeje ze svého hrdla, nešťastník i chumáče vlasů si rval, obličej lepotvárný si drásal, až pot mohutně vyklenuté čelo mu ovlažoval a krev po líci mu kanula. Cítě se malátným, aby perlíkem okovy zpřerážel, odhodlal se božskému obru jinak pomoci skytnouti, aby vlastní silou se vyprostil.

Po celém těle se chvěje dojmem úžasného divadla, Besso odebral se domů, stranil se sousedů, s nikým nemluvil, ale dnem i nocí pracoval, aby ukul dlouhý řetěz, který by dostačil, aby velikán pomocí jeho svých okovů dosáhl a oběma rukama skoby železné ze skal postupně vytrhal. Vesničané v jeho sousedství nedovedli si vysvětliti, co by záhadná, úmorná lopota měla znamenati. Mlčenlivý samotář o svá stáda bravu a skotu nic nedbal, jenom po nových zásobách kujniny se sháněl. Z jeho chýše stále se rozléhal tepot kladiva, neunavně z ní unikaly kotouče dýmových obláčků. Vytrvalý kovář dovršil své dílo, vydal se na cestu, ale ani slovem se nezmínil pokrevenstvu, jaký by byl jeho

cíl. Přes rokle a doliny s čelem zakaboněným vláčel své těžké břemeno a z domova vzal si pouze pecen chleba a sýr do torby na zádech. Posléze dolopotil se ke vchodu nehostinného obydlí, v němž nekonečná muka musil ušlechtilý velikán snášeti. Náhle však zaduněl hromový rachot, země ve svých základech se otřásla a celá jeskyně a skála, k níž byl obrovský mučeník poután, sřítila se do temné propasti, jako by na posměch citlivému pracovníku.

Osetini si vysvětlují prostě, proč laviny padají v horách věčným sněhem pokrytých a zemětřesení v neznámém nitru skalních hřbetů děsem naplňuje zvěř i lid. Když v zoufalství přikovaný bojovník nemůže vydržeti déle vzryv svých útrob od spárů hltavého dravce, trhá řetězy až hory se v pohyb uvádějí a pevné vrstvy skal ve stěžejních oporách podzemí se lámou a praskotem svou vratkost prozrazují.

Gruzini jmenují horu Jalbus a trpící hrdina jimi pojmenován Amirjan. Věrný pes olizuje okovy svého velitele.

Když po potopě světa vody opadávaly, stanul Noe se svým korábem na temeně hory, spustil kotvu a jejím nárazem rozpoltil vrchol ve dvě polovice. S nebetyčné výsoty hory možno přehlédnouti pravý ráj, ale jeho obraz je tak úchvatný, že každý oslepne, před jehož zrakem se zjeví a pro pozemské věci takový šťastník nemá od oné chvíle žádného smyslu a nemůže již jejich vývoj ani sledovati. Když se ho přátelé dotazují, co tam shlédl, nenalézá vhodných slov, aby jim dojmy své tlumočil; neboť každá řeč lidská pro lepoty onde prožité shledává se chudičkou a ani z dálky jich nevystihuje.

Dle úsudku Kabardinců obývá horu cař všech duchů-džinův a všeho ptactva nebeského. Tento panovník nadán je zvláštním darem předpovídati budoucnost. Nějakým způsobem proti nejvyššímu bohu, Tcha řečenému, se proviniv, byl od něho potrestán a posléze povoláni na hříšnika strašní velikáni z krajů půlnočních, aby panství jeho úplně podvrátili. Občas starec s dlouhou bělostnou bradou se zdvíhá a valí s výšin laviny sněhové, jimiž zasypává údolí i dědiny v nich ukryté, aby se pomstil na obyvatelích za příkoří mu způsobená. Když pluky duchů proti severním velikánům do vzduchu se vznesou, země se třese od rozmachu a úderu jejich křídel, vzniká bouře, hučí rozvlněné moře, květy rostlin vadnou, rozběsněné potoky rvou plodnou půdu, valí se strání nesmírné balvany, hory mlhou se zahalují, hrom hřmí, obloha všecka tone v mračné spoustě. Hrozný starec zasmušile hledí se svého závratného trůnu do budoucna a očekává s úporným hledem své vrásčité tváře příchodu nepřátel.

Před každým novým rokem mnozí z Kabardinců uznávají za svou povinnost, aby se poklonili caru duchů-džinu padišachu. Kdo tak učiní, v příštím slunečním koloběhu není stíhán žádnou zlobnou příhodou, neštěstí vyhýbá se jeho chodu, ani kule ho nezasáhne ani šavle neporaní jeho těla. Všechno, co počíná, zdárně se mu zakončí. Poněvadž není možno na samu horu pro-

niknouti, vykonávají obřad poklony a vzývání duchů na místě, zvaném Tatartup, na západním břehu Tereku.

Velikáni, kteří Kavkáz opanovali, jsou Rusové. S tím pro nás zajisté je zajímavo přirovnati předpověď koránu o národech Goge a Magoge, kteří za označeným pohořím bydlí, že zničí panství pravověrných, jakmile přejdou nebetyčnou přehradu. Není arci přesně zaručeno, mínil-li prorok z Mekky oběma národními skupinami skutečně družinu slovanskou. Dle úsudku mohamedánů kavkázských však památná předpověď se zplnila.

Úžlabinami Elbrusovými vede brána do země duchů čili džinistánu. V tom obývají dívky, věčným mládím vyznamenané, jež každého okouzlují, uchvacují.

Každý národ oživil velehoru dle schopnosti své obrazotvornosti. Vypravuje se, že krymský chán Šagin Girej chtěl na temeně jejím stan svůj rozložiti. Když po dlouhé cestě ku svému cíli se přibližoval, přinucen byl k okamžitému návratu věšteckým hlasem hrdiny, jenž jej důtklivě varoval před pošetilým úmyslem. Pastýři dovedou mnoho o těchto pověstech věšteckého hlasu vypravovat a mezi nimi uchovává se úcta k vládci hor.

Ten způsobuje prudké sněhové vánice, metá laviny a balvany se strání, aby zabránil přístup odvážlivcům, kteří v obvod jeho panství přílišně se prodírají. Mnozí pastevci vážně posluchače své ujišťují, že varovný hlas z hlubin pocházející zaslechli.

Karačajevci, nad horním tokem Kubaně obývající, vypravují ve svých pověstech, že na vrchu vychován byl hrdina — nart Gendžakešu-aj. Jeho otec se nazýval Alangan a ztratil chlapce za prudké bouře. Mladík živil se s počátku ledovými prsy, jež mu sama hora nabízela, aby jej uchránila před smrtí hladem. Pověst má svůj vznik ve zvláštní podobě temene, jež, z dálky jsouc pozorováno, obrovitým prsům ženy se podobá.

Všechny rozmanité zkazky nepopíratelně souvisejí s velikými obtížemi, které se hromadí na cestě každému, kdo se snaží nejvyššího bodu hory dosáhnouti. Mně mezi jiným vypravoval před lety průvodčí kozák, že sice někteří se vychloubají jako by na Kazbek a Elbrus vystoupili, ale že tomu nevěří, kdo s tamními místními poměry blíže se seznámil. Lenz r. 1829 dosáhl výšky 1400 stop. Pouze Čerkes Kullar projevil tolik síly, že svou patu o temeno opřel. Roku 1868 stejným úspěchem mohli se vykázati členové anglického, alpinského klubu. Později Pastuchov dvakráte se tam odvážil — a při tom býval by hnedle zahynul.

Uchovávají se prastaré báje ze samého soumraku dějepisných upomínek, ale i křesťanská legenda na zajímavě půdě vypěstovala své kvítky. Pouze dva lidé, tělem a duchem čistí, na vrcholku krátkou dobu prodlévali. Byl to jakýsi kněz se svým synem. Otec však na zpáteční cestě zahynul, syn přinesl s sebou kousek dřeva neznámého stromu a překrásnou ukázku látky, jež zahalovala stan Abrahamův, který tam byl umístěn. Krásnější látky nad tuto nikdo na světě nespatřil. Ve stané poutaly zrak vyvolencův jesle, které neviditelná ruka chrání proti

neodolatelnému jinak útoku buranů. V jesličkách uložen a na mladíka usmíval se chlapeček, kolem něhož na zemi nakupeny nesmírné poklady zlata, stříbra a drahého kamení. Před stanem z půdy vyrůstal mohutný strom a pšenice, jejíž zrno bylo veliké jako čtvrce (7·7 l). Několik takových zrn přinesl jinoch dolů; když se zouval, nalezl v podešvích bot zaraženy stříbrné peníze. — Všechny ty předměty byly poslány darem caru ruskému.

Pouze čistým duším dopřáno dle křesťanského náboženství dosíci ráje, podobně jako vyhrazeno jim elysium v bájesloví řeckém; téhož mínění se přidržuje Mahomed ve svém koránu. Neznámý, mohutný strom, jenž na vrcholku ramena svá rozpínal, jest strom života, častěji uváděný v pověstech mnohých národů. Jemu do nedávna ve střední Asii přinášeny také každoročně oběti.

Jmenovitě u tureckých kmenův a u Tibeťanů božské úcty požíval jalovec, podobně z veliké úcty těšil se cedr v Hindukuši. V Gilgitě, na pomezí mezi »střechou světa« čili Pamirem a Himálajemi, taková čest prokazována ušlechtilému »čili« (Juniperus excelsa) ještě počátkem 19. století. Tři mladíci, zdravím kypící a ztepilým vzrůstem doporučení, tři dny se připravovali, aby mohli důstojně obřad vykonati. Za rozbřesku čtvrtého jitra vypravili se do hor, zásobeni vínem, olejem, chlebem a rozmanitým ovocem. Vyhlédnuvše si krásný kmen, postříkali větev jeho vínem a olejem, ovoce pak a chléb snědli jako obětní hostinu. Po té ratolest usekli a odnesli do vesnice, kdež při vchodu uvítáni jsou lidem v rouše svátečním, provázeni hudbou a radostným jásotem až k velikému kamenu blíže tekoucí vody. Tam obětován kozel, jehož krví větev byla potřísněna. Rozvířil se ryčný tanec, při němž lesklá ocel se míhala nad hlavami účastníků. Vraceje se domů, každý si ulomil na cestu snítku. Před ním zavřeli příbytek a když na vrata klepal, žena se ho dotazovala: »Co jsi přinesl?« Dí jí v odpověď: »Potřebuješ-li dětí, přináším je, potřebuješ-li jídla, nesu je; potřebuješ-li skotu, přinesl jsem, čeho si žádáš, vše mám.« Dvéře se uvolnily a muž odevzdal ženě větvičku, z níž ona drobnou ratolístku polila vínem a vodou i hodila do plápolu na krbu. Ostatek posypala moukou a vetkla do skuliny blíže ohniště, také muži poprášila hlavu a prsa týmž darem nebes, oslovujíc jej: »O Širi Bagertaume, synu kouzelnic, přišel jsi z daleka?« Širim Bagertaumem, hrozným králem, se rozuměl posvátný strom.

K čemu uvádíme tento nedávno zaniklý obyčej z hlubin prvního horstva světa? Báje o posvátném stromu života hojně v různých obdobách koluje v ústech lidu mongolsko-tureckého a drobnější kmenové této národnostní skupiny jsou také rozptýleni v okolí zápasu mezi stoupenci Diovými a důmyslnými Japetovci.

Narážka na archu Noemovu a téměř rozeklané kotvou, když ji jmenovaný patriarcha ze svého korábu spustil, jest dalekým ohlasem pro styky arménské nebo Harriů, jak se v klínových

nápisech připomínají. Říše jejich dříve se prostírala až k pohoří kavkázskému a národ tento se uznává dnes za pravé předky všech asijských Arijců.

Horští Israelité, z doby dějepisně nezjištěné v území obývající, uvádějí se hlavně ve dvou skupinách. Jedni z nich rozptýleni ve východních skalách Kavkázu a mluví jazykem tatským. — Druzí se řadí mezi Gruziny a ve střední části oblasti obchodem anebo rolnictvím se zabývají. Tělesné ústrojí obou větví žádné shody mezi sebou neukazuje. Která z obou odnoží dala podnět k pověsti o staně Abrahamově na Elbruse, těžko dnes rozhodnouti, zdá se však, že druhá větší činnost rozvíjela; pod ochranou někdy mocných vládců gruzinských až do stínu velebné hory mohla okruh svých zkazek uplatňovati. Jméno patriarchovo poukazuje na čas, kdy jeho náboženští stoupenci z Mesopotamie se stěhovali a tedy o Mojžíšových zákonech a předpisech žádných představ neměli. Bývali polokočovníky a proto pod stany svou domácnost zařizovali. Při vchodu do ráje uvádí se toliko Abraham, ačkoli původně Abram slul a běžný název teprve po svém osídlení v Kanáně si osvojil.

Stan s děťátkem na nedostupném místě vybájený shoduje se úplně s původní představou o nejvyšším božstvu Semitů. Tito netvořili žádného svazku pokrevenstva, jak se do nedávna ještě hlásalo a uznávalo, nýbrž pouze svaz ctitelů jediného představitele nebeské síly, jež slula samas, hebrejsky šemeš, čímž rozuměla se moc mladistvého slunce. Dle názvu svého boha všichni věřící pojmenováni důsledně Semity. Podání o tomto bohu se uchovávalo také u židův. Elbrus prohlášen za sídlo jeho, že jeho vrchol první z dalekého okolí skvělými paprsky vycházejícího slunka se zdobí, na něm se zlato po jitřních červáncích hromadí, za svitu luny nejdříve stříbro se v něm kupí z odlesku vládkyně nočních temnot.

Stoupenci Abrahamovi byli přinuceni pro náboženské neshody opustiti nížinu mesopotamskou, jejíž úrodnost byla velice vychvalována od otce dějepisu Herodota. Právě ten nám připomíná, jak obrovských, jinde nevídaných rozměrů dosahoval ve starověké Babylonii pšeničný klas, také zrno jeho bývalo nepoměrně veliké. Obilí, přinešené bezúhonným mladíkem s výsot věčně zasněžených, obrazotvorností se ještě zveličuje, nicméně nám podává důkaz, že nebeské bytosti, které hora byla za obydlí přisuzována, bývaly na místě přinášeny obětiny, vybrané ze sklizně rolníkovy. V kraji od pradávna zemědělství se provozovalo. Rovněž Israelité ku poctě Jehovovi odevzdávali první snopy každoroční své sklizně, i ve Ferganě, kde tolikéž dávné osady židovské zaznamenávány, podobný obyčej až do příchodu Rusů se udržoval.

Starý horal vypravoval, že v roklině, smrtelníkům málo povědomé, ukrývají se tajemné klášterní budovy, kde v letech dávno zašlých úctyhodní starci dny své trávili, úplně se odříkávajíce všeho světského požitku. Někteří smělci se namáhali tam pronik-

nouti; ale sotva že dosáhli jisté výšky, zastavila je neviditelná síla. Přišel na ně strach anebo vznikla hrozná sněhová metelice a donutila je vrátiti se. Jakási dívka dosáhla kláštera, ve skále vytesaného a vstoupila do svatyně starců. Mnichové zavřeli se do svých cel a nepustili ji dále; nejmladší však nemohl odolati pokušení a dovolil jí vkročiti. Za trest odňal jim Bůh dokonce i vyhřívající paprsky sluneční, jež jim dodávaly síly, aby ve zdraví mohli se oddávati blaženému rozjímání nevystihlé moudrosti tvůrcovy. Dlouho se modlili poustevníci, aby je Nejvyšší vzal k sobě na nebe a zapomněl na jejich provinění. Konečně touha jejich byla zplněna i usadili se v souhvězdí velikého medvěda.

Legenda, zdá se nám, byla vetkána do věnce druhých pověstí o kavkázském olbřímu dle indického vypravování o fakirech čili munich, kteří v ústraní na pomezí himálajského věčného sněhu se vyhřívají, oddávajíce se rozjímavým myšlenkám o tajemné nirváně, čili o splynutí duše lidské s podstatou božstva. Muniové často bývají bráni v pokušení lepotvárnými krasavicemi, jež k nim úmyslně vysílají bohové, aby světci se jim nestali nebezpečnými svou kajicností a zdrželivostí. O tom učinil jsem zmínku ve svém překladě Kalidásovy Úrvaší. Pověst se mohla přenésti na místo prostřednictvím poutníků do Mekky. Tam ubírají se zbožní mohamedáni nejen z celé ruské veleříše, leč i od břehův Indu a vypravují za svého pobytu zkazky svého domova.

Ještě jiné legendy kolují o místě našich úvah. Každé údolí, každá řeka a úžlabina má svého bůžka, bohyni neb ochranného ducha. Mnohé z těchto výtvorů národní obrazotvornosti zanikají pod tlakem mocných proudů nové vzdělanosti. Bylo by záslužno, aby aspoň trosky slovesných pramenů byly zaznamenány a uchránily se před úplným zánikem. V nich se ukrývá mnoho cenné látky pro otázky všeobecného národopisu.

Na Elbrusu v božské úctě caroval Tcha; tam také se klade kolébka mladistvého slunečního boha Semitů. Obě tyto bájeslovné upomínky ustupují však daleko do pozadí před nepopíratelnou jistotou, že vrchol ověnčen slávou zářícího majáku, kde dumavá lidská mysl hloubala, jak by se polepšil stav ubohých smrtelníků. Tak se případně vyjadřuje o člověku Homér, starý sice, ale v pravdě si libující. V ostatní Asii vzedmula se horstva daleko mohutnější, ale přece v pověsti zůstávají velice za otčinou záhadného myslitele. Olymp nám představuje víru Hellénů, Himálaje úplné odevzdání člověka do rukou nezměnitelného osudu a božských nebeských sil, ale Kavkáz je rozhodným zástupcem průmyslu v jeho dětských plenkách. Zároveň nám názorně předvádí útrapy, které zajisté bylo bádavé myšlence překonávati, než se postupně oděla v roucho skutečnosti. Velikán jest pomníkem výtvarného a duševního pokroku v plné jeho velebnosti.

Frant. Kysela:

Úryvek z dopisu,

který jsem našel v korespondenci své prababičky.

Já miluji Vás! Víc než sebe snad,
mne soubor spíjí Vašich pyšných vnad,
mně slétla láska do duše,
sním sen na ňadrech Venuše . . .
Tož, chápete to? Mám Vás tolik rád!

Ah, oči Vaše! Amethystů dvé
mi v nitro zírá a tam klid můj rve;
vím, šíje Vaší hrdý běl,
a hlas, za nímž bych v pekla šel,
mne v Rozkoše park, Krásy nebe zve,
kde Vašich vlasů zlatý lesk,
tam v stíny vrhá lásky stesk,
kde s Chloou Dafnis hlídá božský rým,
kam zaplatit chci vstupné srdcem svým,
a budu nejpyšnější ze všech králů král
a trůnní řeč má bude tento madrigal:

»Já horami a po mořích a pustinou bych šel,
jen kdybych Vaši božskou tvář, jak odměnu svou zřel,
a pak bych vděčně na zem klek',
a velmi tiše bych Vám řek',
tak tiše, by mne nikdo jiný v světě neslyšel:

Že spona chtěl bych být, jež Vašich ňader krášlí běl,
neb Vaše kniha modlicí já že bych býti chtěl,
a v sponu, knihu zaklet jsa,
pak velebil bych nebesa,
že Pánbůh milostivě ty prosby moje vyslyšel . . .«

Jak se vylidňuje český jih?

Příkladem místním předvádí

JUDr. **Michal Navrátil.**

Hodlaje sestaviti monografii svého rodiště *Kondrace*, zapadlé vísky pod patou pověstmi obsypaného vrchu Blaníka (polit. okres Benešov), obíral jsem se mnoho farními matrikami, jež jsou pro poznání společenského života zvláště doby starší pokladem nepřebraným. Šlo mi hlavně o to, abych odtud vypsal bývalé

učitele školy kondracké, která existovala již r. 1650 v době, kdy ještě nebyla zřízena fara. Na škole kondracké působily dvě rodiny učitelské Rzounkova a Navrátilova od r. 1694—1892, tedy celá dvě století, což teprve zjištěno z matrik farních.

Vedle toho vypsal jsem všecky zápisy šlechtické, jež tam zaznamenány. Neméně než 15.550 zápisů prohlédl jsem a to 8016 v matrice křestní, 5792 v matrice úmrtní a 1742 v matrice oddací.

Dal jsem se do srovnávání čísel a přišel jsem k netušeným výsledkům, jak totiž neobyčejně vylidňuje se náš chudý, zanedbaný a opuštěný kraj podblanický a nikoho není, kdo by se ho ujal.

Statistika je suchá věda; ale cifry, jež níže podáváme mluví srozumitelnou mluvou jasněji, než celé knihy.

K farnosti kondracké patří vesnice: Kondrac pod Blaníkem, Dub, Krasovice, Vracovice, část Částrovic, půl Ostrova na pravém břehu Blanice, dvůr Skalkov, samoty Šebíř a Loreta a Hradišt s kostelem filialním.

Nejvíce patrný jest úbytek obyvatelstva v bývalé svobodnické vísce Krasovicích, kde se nalézá toliko 13 domů. Při posledním sčítání lidu r. 1910 bylo tu napočteno toliko 69 osob, kdežto r. 1713 bylo tam 90 duší.

Ve vesničce Hradišti bývalo 15 čísel, počet ten klesl na 14, když kn. Auersperg, pán na Vlašimi, jeden domek koupil k zarondování svého majetku a zbořil.

Nejvíce vzrostl počet domů v Kondraci, kde na počátku 19. stol. bylo pouze 42 domů a r. 1910 napočteno jich 57.

* * *

Od roku 1684, kdy nově zřízena fara kondracká, *pokřtěno* bylo na osadě kondracké do r. 1700 celkem 380 dětí, za celé století 18. pokřtěno 2957 dětí, v 19. století 4254 dětí a od roku 1901—1910 425 — dohromady za 227 let 8016 dětí, čili průměrně bylo ročně 35 křtů.

V 17. století narodilo se nejméně dětí r. 1684, kdy matrika počíná dubnem, pouze 10, r. 1697 12 a nejvíce r. 1698 — 35 dětí.

V 18. století pokřtěno r. 1772 nejméně dětí 9, kdy panoval mor, nejvíce r. 1800 — 50.

V 19. století narodilo se r. 1818 nejméně dětí 30, nejvíce r. 1863 — 63.

Ve 20. století pokřtěno dětí r. 1908 nejméně 38, nejvíce r. 1902, totiž 49. —

Svateb od r. 1684 do r. 1910 bylo na osadě kondracké 1742, průměrně ročně skoro 8.

V století 17. dohromady 81, nejvíce r. 1690 8, nejméně r. 1684, 1688 a 1696 po 2.

V století 18. bylo svateb 626, nejvíce r. 1792 15, žádná svatba r. 1709.

V století 19. bylo svateb 952, nejvíce r. 1851 24, nejméně r. 1809 a 1812 po 2.

V století 20. bylo 83 sňatků, nejvíce r. 1902 13, nejméně r. 1907 4.

Dne 26. listopadu 1867 byly čtyry svatby najednou. Za celou tu dobu bylo ze samotné vsi Kondrace nejvíce svateb roku 1865 a 1884 totiž 6, 38 let tam nebyla žádná svatba. —

Na osadě kondracké *zemřelo* od roku 1684 do konce 17. století 209 duší, v století osmnáctém 2201 osob, v století devatenáctém 3068, v l. 1901—10 osob 314, dohromady za 227 let 5792 duší, čili 25 průměrně ročně.

V 17. století nejvíce zemřelo r. 1699 22, nejméně 5 roku 1684, kdy zápisy jsou neúplny a r. 1688 a 1700 po 9, průměrně 12 ročně.

V století 18. nejvíce zemřelo r. 1772 81, nejméně r. 1738 5, průměrně 22 ročně.

V 19. století nejvíce zemřelo r. 1833 totiž 63, nejméně r. 1813 totiž 12, průměrně tedy ročně 30 osob.

V 20. století nejvíce zemřelo r. 1905 — 40, nejméně r. 1902 — 21, průměrně ročně 31.

Za celou tu dobu největší počet zemřelých byl r. 1772, kdy řádila následkem hladu nakažlivá nemoc (shnilá zimnice). Tehdy na osadě velišské a kondracké zemřelo 155 osob. Nejvíce lidí zemřelo ve vsi Hradišti, kde je pouze 15 domův a počet mrtvých obnášel 22. Největší počet pohřbů bylo v březnu — 40. 10. března konalo se 5 pohřbů, 4 z Hradiště a 1 z Krasovic. Farář Paběnský, který ještě v březnu pochovával, sám 15. března zemřel u věku 57 let.

Mimo to skonalo na osadě 7 osob, jichž jména byla neznáma. Nalezeni byli totiž žebráci, kteří náhle zemřeli a sice 2 u Vracovic, 2 u Polánky, 1 v Kondraci, 1 v Krasovicích a 1 v Dubu. (Ve Velíši v č. 20. ve dnech 4.—15. září zemřely 4 osoby z jedné rodiny.) Za to bylo v prosinci na celé osadě pouze jedno úmrtí. Nejméně zemřelo lidí za celá dvě století roku 1738, totiž 5.

Cholera řádila r. 1850, celkem 17 případů, v Kondraci 7, ve Vracovicích 6. Ve Vracovicích v č. 18. ve dnech 11. až 18. června zemřel Jan Jirka a jeho syn a snacha, v Krasovicích v č. 6. od 4.—10. července zemřeli 4 osoby. Poslední případ cholery udál se 3. září v Kondraci v č. 13.

Na *morovou ránu* umírali lidé r. 1681 v Dubu, jak to poznamenáno je v starých gruntovních knihách okres. soudu ve Vlašimi.

Dne 7. února 1877 měl pohřeb Václav Švejda z Kondrace č. 7 v týž den, kdy měl míti svatbu.

Příčiny úmrtí zapisovány jsou v matrice kondracké poprvé česky r. 1788. Byly to neštovice. Téhož roku vyskytuje se nemoc tussis (kašel), vulgo influencia. V následujících letech zapsána nemoc kolika, proleživost, palčivost, hlíza, mdloba, hlavní

nemoc, kámen. Roku 1798 zemřely 2 osoby sedmdesátileté na souchotiny a r. 1799 osoba 78letá usmrcena »od psotníku«.

Jeden rok umírali lidé na nemoc zvanou miserere, která byla spojena se zlým vrhnutím. —

Přírůstek obyvatelstva od r. 1864 do r. 1910 činil 2224 a sice průměrně skoro 10 ročně.

V letech 1684—1700 přibylo 171 duší, nejvíce r. 1695 — 25, ubylo nejvíce r. 1699 — 4; přírůstek ročně činil průměrně 10.

V 18. století přibylo 756 obyvatel, nejvíce 1729 — 34, ubylo nejvíce r. 1772 — 72; přírůstek ročně činil průměrně 7.

V 19. století přibylo 1186 obyvatel, nejvíce r. 1831 — 38, ubylo nejvíce r. 1811 — 32; přírůstek ročně činil 11.

V letech 1901—10 přibylo 111 obyvatel, nejvíce r. 1902 — 28, nejméně r. 1903 — 3; přírůstek ročně činil 11 průměrně.

Ubývalo obyvatelstvo v 17. století po 2 leta, v 18. století po 16 let, v 19. století po 10 let. Ostatní leta přibývalo.

Stejný počet lidí narodilo se a zemřelo r. 1742, totiž 28. Poněvadž r. 1910 bylo pouze 1206 duší na celé osadě zrovna jako roku 1855, *odešlo za 2 století z osady více než 1000 osob.* Mnoho-li duší bylo na kolatuře r. 1684, těžko udati

Dle *duchovní přiznávací tabely* z roku 1713 bylo na osadě kondracké a hradištské 795 obyvatel.

Roku 1808 bylo na kondracké osadě 868 lidí, r. 1830 — 1081 duší, r. 1834 — 1178 duší, r. 1868 — 1282 duší, nejvyšší počet, od kteréžto doby jeví se stálý úbytek obyvatelstva.

Adolf Heyduk:

Z mého bratrství s Vácslavem Vlčkem.

Roku 1866 okolo Všech svatých usmyslil jsem si na milý svátek podívati se někam do okolí Písku a po krátké úvaze volil jsem České Budějovice, abych se z názoru přesvědčil, jak rostou a jak český živel v nich se vyvíjí a pokračuje. Vyjel jsem ranním vlakem a prošed město a poobědvav šel jsem, abych vyhledal Vácslava Vlčka, supplenta při českém gymnasiu, jenž mně byl už z Prahy znám jako nadšený přítel literatury a mladého májového hnutí zvláště. Brzy jsem se doptal po jeho bytu na blízku kláštera a vešel jsem do domu. Zaklepal jsem, ale nikdo nedal mi svolení ke vstupu, až po druhém silnějším zaklepání ozvalo se hlasné *volno!*

Vešel jsem do prostranného pokoje. Omluvil jsem se, jestliže vytrhuji, jako člověk neznámý, ale Vlček šel mi vstříc a pravil jasným hlasem: »Jak pak neznámý? Vy jste Heyduk, Adolf Heyduk, poznal jsem Vás hned po vyjití almanachu »Máje« a všecky Vaše druhy, ukazovali jsme si Vás všecky z parketu

divadla, kde jsme stáli, když jste vešli do parteru divadla.« Smluvili jsme se totiž my Májisté častěji, že půjdem společně do divadla, a šli jsme.

Pokoj Vlčkův byl jednoduchý, čistý a úpravný. Mne nejvíce zajímala knihovna a v ní nejvíce Jungmannův slovník, který dostal Vlček za to, že se svými spolužáky uspořádal ondy jako odpověď na slavnost Schillerovu slavné rekviem za Josefa Jungmanna, kdysi prefekta akademického gymnasia. Slovník odevzdal mu jménem sboru professorského P. Václav Štulc jako dar neznámého dobrodince nejlepšímu studentovi ústavu. Vlček vážil si Slovníku nad dar královský. Slovník byl darem Václava Hanky a Vlček poděkoval mu po vyzvání Štulcově krátkou básní a ústním díkem.

Zatím Vlček připravil černou kávu a pozval mne, abych přisedl ke stolu. Připil jsem Vlčkovi jeho výrobkem a nabídl mu zároveň bratrství, což on s radostí přijal. Políbili jsme se a od té doby jsme si tykali a Vlček čta právě v Mickiewiczovu Panu Tadeáši zvolal: »Nuže, kochajmy się, kochajmy się až do hrobu!«

A pak hovořili jsme dále.

Tázal jsem se Vlčka, jak se mu Budějovice líbí. »Ujde to,« pravil mi, »a bude snad časem lépe, živel český počíná se tu pěkně šířit od doby, co biskup Jirsík zde důrazněji působí. Obyvatelstvo je většinou české. Máme hojně žáků nadaných i nadšených a učitelstvo je stejně nadšené. I na německém gymnasiu jsou Češi jak učitelé tak studenti. Ve sboru učitelském mám dobré přátele a náš mecén, biskup Jirsík, jest pán k pomilování, srdečný a laskavý. Časem zve nás k hostinnému svému stolu, baví se s námi nenuceně a rád. Miluje žertovné anekdoty a vtipné etymologické i filologické hříčky, jichž sám zná hojnost. Mně má rád, jsme z jedné končiny Čech, on z Kácova, já ze Střechova asi půl hodiny od sebe, obé nad Sázavou, což jej pro mne hned na ponejprv zaujalo. Okolí budějovické je krásné, zvláště Hluboká se mi líbí, a tak se mi posud po Praze nezastesklo, ač nevím, jak bude dále. A jak tobě líbí se v Písku?«

Mně zprvu velmi se stýskalo po Praze a po přátelích, jež bylo mi opustit, ale ředitel Krejčí mne těšíval řka: No, vyjasněte jen tvář, Adolfe, za rok se vrátíme. Doufal jsem to též a utišil jsem se; měltʼ jsem ve sboru také několik dobrých přátel. Byl to můj rodák Böhm, s nímž jsem vyrůstal a hrával, byl to přítel z Prahy Frant. Tonner, pozdější můj ředitel a Edvard Erben, již v době, kdy jsem byl na české reálce assistentem, na ústavě supplovali, ale takto stýskalo se mi po bratrech z prvního Máje. »A Lešetický Vojtěch také je u vás?« ptal se Vlček. »Ovšem, ale ten, ač mne měl v Praze rád, je na mne jaksi pohněván.«

»A proč?« ptal se Vlček.

»Myslí,« dím, »že jsem po vyjití jeho epické básně »*Hynek a Rachel*« spáchal na něho parodii, jež uveřejněna byla v »Hum. Listech« pod názvem »*Hrnek a kachel*«.«

»Tak?« propukl Vlček se smíchem, »to ti dělal křivdu velikou; neboť věz, parodii tu spáchal jsem já, ale nechtěl jsem jí nikomu ublížit a nikoho pohanit. Byl to výtrysk mé nálady a výsledek všeobecného mezi literáty rozhovoru. Nu, snad jej udobříme!«

»Musíme,« pravil jsem; »neboť Lešetický je muž povahy řídké, nadšený pro krásnou literaturu, největší ctitel Čelakovského a pyšní se tím, že byl jeho žákem a že jej Čelakovský měl rád nad jiné. Ředitel Krejčí, jenž Vojtu, jak Lešetického prostě jmenoval, upřímně miloval a jako učitele češtiny vysoce si vážil, říkal o něm, když u některých ve společnosti nějaká poznámka o Lešetickém padla, jakoby byl hrdý neb domýšlivý: Ne, Lešetický je výborný, hodný muž a nadšený učitel a je tak poctivý, že mu poctivost až ze šosu kape! A tak tomu také bylo.«

Na to zase Vlček: »Jak se s ním sejdu, objasním mu vše, abys byl bez podezření.« A tak se později též stalo.

Čas pokročil, bylo třeba pomýšleti na návrat, zvláště když jsem pozoroval, že má Vlček na psacím stolku jakýsi rozepsaný list. Zpozorovav to, řekl: »Zůstaň jen ještě, na list můj nedbej, ten dojde přes noc na místo, dříve nemůže ani jít.«

Leč rozešli jsme se přece se slibem, že se brzo zase sejdeme, nebude-li nic na závadu.

»Ale v prázdninách,« pravil mi, »chci se podívati do východních Čech, kterých ještě neznám, ač tam mám též známé.«

Když jsem se zvedl a podával Vlčkovi ruku, zaklepáno na dvéře a do síně vkročili dva Vlčkovi kolegové, jeden v mužnějších letech, prof. Kubišta, Vlčkův intimní přítel, a druhý vytáhlý slabší muž, prof. Ryčan, a já poroučeje se odešel.

Po nějakém čase poslal mně Vlček rukopis své nové povídky žádaje, abych jej přečetl a řekl mu svůj soud. Ještě téhož večera dal jsem se do čtení. Líbila se mi. Sloh Vlčkův byl mistrný a snadně se četl. Napsal jsem mu to, jen jsem podotkl, že ve vylíčení hrdiny tu a tam něco mně dojem ruší. Brzo odpověděl, že vše dobře promyslil a měniti že nehodlá nic.

Z Budějovic mne jednou v Písku navštívil a nocoval u mne, ale neměl stání, pospíchal zase domů, ač byla právě neděle, vymlouval se množstvím úloh, jež měl na stolku k opravě přichystány.

Po nějakém čase dopsal však opět listem, který mne překvapil. Psal mi, že hodlá vzdáti se své supplentury budějovické a hodlá se oddat úplně literatuře, a později dověděl jsem se, že bude redigovati týdenníky »Hlas« a »Obranu«.

Za nedlouho však opustil Vlček redakce těchto listů a překvapil nás ještě více, odhodlav se, že bude vydávat a redigovati list nový, svůj vlastní, svoji »Osvětu«, k čemuž mu většina literárních soudruhů srdečně štěstí přála. Roku 1870 byl se Vlček seznámil s Frant. Zákrejsem, okr. tajemníkem v Poličce; spřáte-

lili se a vznikla v nich myšlenka vydávati rozsáhlejší revui, jaké v českém písemnictví tehdy ještě nebylo; měla vycházeti redakcí Vlčkovou a pomocí přátel spisovatelů. Zákrejs pak po všecka léta náležel k nejpilnějším, vytrvalým spolupracovníkům »Osvěty«.

Josef Mužák a jeho slovutná choť paní Karol. Světlá byli myšlenkou Vlčkovou, kterou se jim svěřil, přímo nadšeni, jen přáli si, aby vydání bylo důstojné a representativní, a paní Světlá slíbila se činně zúčastnit a zaručila se také za mladistvou svou přítelkyni slečnu Elišku Krásnohorskou, jež už tenkráte psala krásné, myšlenkově obsažné básně. Do prvního čísla přispěli hned paní Světlá humoreskou »Hubička«, Durdík »O učení Darwinově«, paní Žofie Podlipská »Životopisný nástin Purkyňův«, Emler »České dějepisectví«, Sabina »Literární rozhledy«, V. Hálek »Divadelní vycházka na jih«, List M. P. Pogodina Fr. Palackému, a také já. Dále přispívali hned od prvního ročníku: K. Adámek, Dr. E. Albert, Dr. Em. Bořický, setník J. Čenský, J. V. Diviš, P. Fr. Doucha, Fr. Dvorský, Dr. J. Emler, V. Gabler, J. Goll, M. Hattala, S. B. Heller, P. Hobza, Fr. Kořínek, El. Krásnohorská, A. D. Mráčková, B. Mühlsteinová, J. Neruda, Pfleger-Moravský, J. Sládek, Er. Spindler, Dr. F. Studnička, Ferd. Schulz, J. K. Škoda, Dr. A. Tille, red. V. Vlček, Fr. Zákrejs a Fr. Zoubek.

Vlček pracoval do úmoru, nosil rukopisy sám do tiskárny Grégrovy, chodil si pro korrektury; to bývaly jeho hlavní procházky.

Ačkoli mnozí starší přátelé Vlčkovi varovali a zrazovali s podniku, zdařilo se přece. První číslo bylo radostně přijato a zdařilo se po všeobecném soudu výborně. Vlček měl mnoho přátel a těšil se všeobecné sympatii, »Osvěta« nabývala důvěry a obliby a studentstvo ji hojně odbíralo. Spisovatelé byli slušně honorováni a administrace, kterou řídila šlechetná choť redaktorova, byla vzorná.

Knihkupectví, zvláště Dattlovo, usilovně snahy vydavatelstva podporovala. Redakce, administrace i skladiště Osvěty, vše bylo pohromadě ve skrovném bytu Vlčkově. Několikráte musila se Osvěta stěhovati do různých bytů od sebe odlehlejších, až konečně odhodlal se Vlček, smluviv se se stavitelem panem Burešem na Vinohradech, že si vystaví vlastní příbytek. Vystavěl jej v Puchmajerově ulici.

Tam jsem jej jednou z Písku navštívil. Byl jako vždy obklopen knihami a papíry, pracoval vždy do úmoru, nepřál si odpočinku a oddechu. Ukázal mi svůj byt a zahradu, ale stěžoval si na mnohé nepohodlí a málo světla. Už tenkráte bylo mnoho řeči o tom, jak se Vlčkovi znamenitě daří, jaké má příjmy z té »Osvěty«, a pomluv bylo mnoho.

Aby vlastní příbytek mu vyhověl, byl Vlček nucen pomýšleti na prodej svého domu a na stavbu novou na místě jiném. Jen manželé jako Vlčkovi, mladí, rozvážní a neumdleně pracovití,

kteří byli oba dobrými hospodáři a dovedli osobní své potřeby zredukovati na míru nejskromnější, aby každou hřivnu mohli věnovati časopisu svému, směli se odvážiti podniku, který jim ukládal tolik starostí a tolik sebezapření.

Když zdraví Vlčkovo prací a únavou duševní trpělo, hledal jakéhos osvěžení v přírodě a v menších výletech na Vorlík, kde měl přítele, na Šumavu, kde konal studie k svému »Černému jezeru«. Tu navštívil také mne, ale na velmi kratičký čas, vymlouvaje se návalem práce.

K vůli žádoucí změně příbytku dohodl se Vlček pak s panem Burešem, aby mu na pozemku, u Nuselských schodů za levnou cenu koupeném, vystavěl villu »Osvětu«, a dům v Puchmajerově ulici prodal. Tu se teprve pomluvy závistníků rojily. Ale Vlček nedbal, ať bylo mu spíláno, ať mu podmílali půdu pod nohama, on vždy pilně, neúnavně celý den pracoval, četl a opravoval rukopisy a vracel ty, jež se do osobností pouštěly a jiné urážely, ať byly mezi nimi práce universitních professorů a jinak vynikajících mužů; chtěl, aby se bojovalo jen věcně, vždy s otevřeným hledím. Bylť poctivý, přímý, nadšený milovník prosté krásy a pravdy.

Takých, kdo národ a posvátné odkazy otců by milovali jako on, jen málo jsem v živobytí seznal. I těm, kdo mu nejvíce ublížili, odpouštěl s úsměvem laskavým: »No, vždyť ono to přejde a doufám, že se najdeme v míru a lásce, až se poznají a poznají také mne.« Ale nedočkal se toho. Když jsem jej posledně ve ville »Osvětě« navštívil, byl v plné práci. Ač byl velmi nemocen, neustával, vybízel a pobízel k činnosti mne, jako to činil u jiných a strachoval se o svou »Osvětu«. Vzpomínal svých nejvěrnějších a nejmilejších spolubojovníků za krásu, čistotu a vznešenost české belletrie, Ferdinanda Schulze a slečny Elišky Krásnohorské, které si právem vysoce vážil nejen jako spisovatelky, ale též vychovatelky a vzácné povahy ženy, jakých jsme mimo Němcovou a Světlou měli jen velmi málo.

O spolupracovnících, kteří věrně a vydatně Vlčkovi stáli po boku v snahách jemu nejdůležitějších, souhlasíce s ním v nadšeném pojímání významu literatury našeho národa, radostně říkával: »To jsou zlaté sloupy, na nichž spočívá klenba »Osvěty«.«

A když jeho choť, nejvěrnější jeho spolupracovnice, postavila na stůl láhev s vínem, jak pokaždé činila, když jsem Vlčka navštívil, musil jsem si s milým Václavem chtěj nechtěj přiťuknouti na zdraví a šťastné veselejší shledání. Ale neshledal jsem se s ním již, — odešel jím přítel mi z nejmilejších.

Felix Hevera:

Nový člověk Arcibaševův.

Z požárů, krve, mrtvolného puchu
zjev nový roste do lačného vzduchu.
Má odhodlání plamen v čele smělém
a na rtech mladých žhavou touhu píti;
zná požitku jen krásu, za ní řítí
své hrdé já. Rodina — nepřítelem,
a báseň citu, sladkost zahloubání,
myšlenek sílu, vše co od věku
posvátně drahým bylo člověku,
v ráz ničí jeho temné pohrdání.
Jde cestou svojí, přes překážky, dále,
vše neduživé, bojácné a malé
potupně drtí jeho silná pěst.
Jen z pohřebiště nedochůdčat mohou
se pevná křídla v nadoblačno vznést.
Hle, kudy kráčí, zarosenou travou,
chce květ být šlapán jeho zdravou nohou.
A rozviv těla mladých krasavic
svým mužským teplem, se vztyčenou hlavou
novému slunci pyšně spěchá vstříc.

Poslední vůle Gustava Pflegra-Moravského.

Sděluje

Josef Vejvara.

Gustav Pfleger-Moravský, český romanopisec a úřadník České spořitelny v Praze, zemřel dne 20. září 1875 v Praze a pozůstalost jeho projednal okresní soud pro Nové město pražské. Spisy pozůstalostní pod značkou D $\frac{1875}{2349}$ založeny jsou v registratuře okresního soudu pro horní Nové město a Vyšehrad v Praze. Jsou sepsány vesměs v jazyku německém, pouze testament Gustava Pflegra jest český.

Zprávu o úmrtí zaslal soudu c. k. notář Dr. Frant. Janka vyplněným blanketem úmrtního zapsání, zhotoveného v Praze dne 30. září 1875 v přítomnosti Anny Pflegrové a svědka dra. Sellinga.

V úmrtním zapsání uvedeno, že Gustav Pfleger, úředník spořitelny, 42letý, katolík, svobodný, zemřel dne 20. září 1875 ve svém bytě v domě č. 1390-II.

Sourozenci jeho byli: Anna Pflegrová, soukromnice v čísle 1390-II., Matylda Pflegrová, ve Vídni u hraběte Bellegarde, a Emanuel Pfleger, dělostřelecký setník v Sibíni. Pozůstalost zesnulého sestávala ze šatstva, prádla a zařízení bytu.

Soudu byla zaslána současně i poslední vůle zesnulého, která dne 4. října 1875 byla otevřena v přítomnosti c. k. adjunkta ryt. Wetzla, zapisovatele Černého, svědků c. k. adjunkta Frant. Jedlitschky a c. k. adjunkta dra. Frant. Welzla. Konstatovalo se především, že obálka, ve které se poslední vůle nalézala, nebyla porušena, že byla opatřena pečetí, na níž vtisknuto pečetidlo s písmenami G. P. Na listině, uvnitř obálky nalezené nebyly konstatovány žádné škrty ani vymazání.

Poslední vůle, jejíž originál uschován v pokladně okresního soudu a pro spisy pozůstalostní opatřen její opis, má následující znění:

»*Poslední vůle.*

Aby se vyhnulo všem rozepřím, které by povstati mohly na případ mé smrti za příčinou mé pozůstalosti, činím tímto při úplné tělesní a duševní síle následující poslední ustanovení:

1. Sestru svou Annu Pflegerovou ustanovuji universální dědičkou veškerého svého jmění a ponechávám jí, aby jmění to, jak dalece mně patří a patřiti bude, podrobně soudu udala.

2. Samo sebou se rozumí, že mé spisy universální dědičce do vlastnictví připadnou a že kdyby *po přísné revisi se strany kompetentní tiskem vydati chtěla*, užitek z tohoto vydání toliko jí náležeti má.

3. Universální dědička jest povinna, aby pohřeb můj jednoduše vystrojila a výlohy zaň zapravila.

4. Ostatky mé uloženy buďtež podle ostatků mé matky anebo alespoň na blízku jich.

Tak uzavírám tuto poslední vůli svou, kterou jsem vlastnoručně psal a podepsal.

V Praze, dne 31. prosince 1863.

Gustav Pfleger.«

Od doby sepsání poslední vůle do dne úmrtí poměry Gustava Pflegra tak značně se změnily, že po zesnulém vlastně žádný majetek nezůstal.

Za vypravení pohřbu universální dědička majiteli pohřebního ústavu O. Rissovi zaplatila 370 zl. 10 kr. Pohřeb vypraven byl dle třetí třídy.

Dne 20. října 1875 notář a soudní komisař dr. Fr. Janda sepsal protokol s pí. Annou Pflegrovou, zastoupenou drem. K. Seelingem. Universální dědička přihlásila se k pozůstalosti a udala místopřísežně, že *aktiva* zesnulého obnášejí: oděv v ceně 40 zl., prádlo za 30 zl., zařízení bytu v ceně 50 zl., od české spořitelny příspěvek 150 zl. na pohřeb, celkem 270 zl. Dále se v protokole

uvádí: »V odstavci 2. poslední vůle dotčené spisy zůstavitelovy *jsou úplně bezcenné*, *poněvadž sestávají z básní*, *které už ve dvou vydáních vyšly* a jest otázkou, zda se třetí vydání vydá a zda by se výlohy tisku uhradily. Výlohy tyto musela by hradit universální dědička, aniž by věděla, zda je nazpět obdrží. Cenu měly spisy v době, kdy byl testament sepsán, t. j. 31. prosince 1863, tedy skoro před 12 lety.«

Dluhy pozůstalosti sestávají z nákladů na pohřeb v obnosu 370 zl. 10 kr., jeví se tedy *schodek* pozůstalostního jmění v obnosu 100 zl. 10 kr. V protokole poznamenáno, že vyhověno bylo přání zesnulého a pochován byl vedle své matky na hřbitově malostranském v Košířích.

Poplatkový úřad oznámil 6. července 1876, že z pozůstalosti G. Pflegra nemá se zaplatit žádný poplatek, jen zlatkový kolek na testament.

Na to byla vyhotovena odevzdací listina pro Annu Pflegrovou, kterouž jí aktiva pozůstalosti byla přiřčena a pozůstalost Gustava Pflegra prohlášena za ukončenu.

Fr. Ad. Šubert:

Jindřich Mošna,

umělec dramatický, jeden z hlavních živlů českého divadla po celá desetiletí, zemřel v Praze dne 6. května 1911. Byl nějakou dobu mrtev nežli zemřel. Stáří 74 let a zlá nemoc, rakovina, způsobily to jeho odumření za jeho života. Ale Mošna i přes svou smrt dosud není mrtev a nebude mrtev nikdy, nýbrž trvale živ. Bude žíti navždycky jménem velikého dramatického umělce, z největších, kteří byli u nás a u jiných národů.

Davům obecenstva nebýval velikým umělcem Mošna komik. Za velikého umělce pokládal se dříve vůbec pravidlem jen herec tragik, herec, podávající mistrně vážné postavy velkolepé, postavy, abych tak řekl, profilů historických — historických i kdy jde o postavy přítomnosti — vnitřního hlubokého života duchového, silných vášní, tragického rozvoje v mocných rozporech buď s vlastním nitrem nebo s okolím a tragického pravidlem jich rozuzlení. U nás tak Jos. J. Kolár v minulosti jako Ed. Vojan v přítomnu. Ale Fr. Kolár a Jindřich Mošna ukázali, že stejně velikým hercem může být i umělec komik. Podobný důkaz podán byl stejnou dobou vynikajícími umělci, kteří nepředstavovali heroe, u divadel chorvatského, polských a ruských. Neníť ani ve výtvarnictví velikým uměním jen to, co, jsouc uměním, podává se obrysy velikými, nýbrž stejně to, co vystupuje obrysy sice menšími, ale vykazuje stejnou hloubku ducha a stejnou plastičnost a krásu výtvoru.

Jindřich Mošna byl svými výtvory z největších umělců dramatických naší doby vůbec. Neboť podával na jevišti veskrze postavy životné životně, ne prázdná schemata schematicky, a podával je tak, jak autoři je nakreslili.

Dokonalost uměleckých jeho výtvorů jímala pak tím větším podivem, an Mošna k podání jich postrádal nejen všelikého vzdělání literárního, nýbrž do značné míry ani neměl duchové moci, vědomě tvořiti. Jeho hlavní tvůrčí síla byla utajena; byla jakési jemu a vůbec nikomu neznámé, při tom však umělecké divy tvořící radium, byl to herecký, umělecký instinkt, pud, jíti pravou cestou a cíle se neminouti, jeho se nechybiti. Vedle toho ovšem i bystré pozorování života Mošnovy úrovně bylo Mošnovi silnou pomůckou k té části jeho tvoření, při níž sobě vedl uvědoměle. Mošna byl ve způsobu své tvorby Ant. Dvořák jeviště.

Mošna čerpal ze tří hlubokých bassinů svého uměleckého nitra: z bassinu komiky, z bassinu hlubokého vážného citu a z bassinu nevyčerpatelné, nikdy nepřebrané charakteristiky.

Komika jej učinila populárním, tak populárním, že by v ní se byl až udusil, kdyby v čas mu nebyla dána příležitost ukázati své umění také v oboru seriosním — to umění, které hlavně s jeho charakteristikou mu k populárnosti přidalo skutečnou slávu.

Když J. Mošna nastoupil od venkovských společností divadelních k Prozatímnému divadlu v Praze r. 1864, hrál po výtce úlohy komické. Úlohy komické všeho druhu: od jemných až ku hrubozrným, groteskním. Groteskním ve fraškách a operetách, které jej učinily populárním. Na obecenstvo a kritiku působila při nich hlavně živelná část podání — Mošnova komika; umělecká, tvorná, charakterisující část jejich unikala pozornosti.

Mošna byl veřejnosti dlouho komikem, ničím než komikem. Jeho umění v té komice skoro nikdo sobě nevšímal. To vstoupilo veřejnosti na oči, teprve když v Národním divadle Mošnovi byly dány také úlohy vážné, ve kterých rázem vynikl i jako umělec dramatu seriosního. Několik menších úložek vážných hrál Mošna před Molièrovým »Lakomcem«. Ale teprve »Lakomcem« pronikl a postavil se do první řady herců Národního divadla i u těch pozorovatelů, kteří před tím jen s jedné stránky jeho sobě cenili.

Jako herec, jako mistrný zpodobitel autory načrtnutých postav; byl Mošna od té chvíle, co v něm objeven charakterní herec i pro vážné úlohy, silným pomocníkem, spolupracovníkem autorů dramatických. V nesnázích, s jakými probíjeti se bylo kdysi českému dramatu vedle kaskády oslnivých her francouzských, spoustou nízkých ale obecenstvu hovících frašek a vírem operet, neméně pak zacloněnému stíny velikých cizích děl klassických, byl ze starších herců Mošna spolu se Šmahou, Sklenářovou-Malou, Fr. Kolárem, Frankovským a Slukovem novodobé české tvorbě pevnou oporou, jakými se později staly i Kubešová-Kvapilová,

Hübnerová, Vojan a j. Nejedna úloha ve vážných dramatech a veselohrách napsána bylo přímo pro Mošnu. Stroupežnický pro něj psal tak jako Štolba, Šimáček, Svoboda, Jirásek, Mrštíkové, Viková-Kunětická, Abel, Šmaha, Preissová, Ladecký, Leger, Sokol, Štech a j.

Lichvář Kmínek ve »Václavu Hrobčickém«, dohazovač Dlabal ve »Valdštejnově smrti«, kostelník Karásek ve »Zkažené krvi«, výměnkář Petr Dubský v »Našich furiantech«, chalupník Kofránek ve »Vodním družstvu«, dohazovač Novotný v »Závěti«, topič Hladík ve »Světu malých lidí«, chalupník Černý ve »Směrech života«, dědeček v »Dědečku, dědečku!«, zpěváci Hruška ve »Vojnarce« a Křivda v »Otci«, vysloužilec Kudrna v »Emigrantu«, švec Chadima v »Magdaleně Rettigové«, sedlák Lízal v »Maryši«, dědeček v »Neznámé pevnině« a »Přítěži«, strýc Ferda ve »Hříchu«, sedlák Kohoutek v »Premieře na vsi«, rychtář v »Pastorkyni«, Slaba v »Bez lásky«, žid Vajsperger ve »Slepém«, solicitátor Koudelka ve »Farizejcích«, purkmistr Sadílek a četné jiné postavy — ty všechny nakresleny byly přímo pro J. Mošnu.

Již z tohoto výčtu jest viděti, kterého okruhu postavy Mošna tvořil: okruhu maloměstského, vesnického — chalupníky, sedláky, zpěváky, řemeslníky, dělníky, výminkáře a starce vůbec, židy, malé úředníky, purkmistry — vůbec postavy lidu, z něhož Mošna sám vyšel, lidu, jehož myšlení, cítění i způsob jednání žil Mošnovi v krvi a nutil jej k uměleckému jich zpodobení formou skutečně životní. Mošna byl Aleš jeviště. —

Přestávám na výčtu uvedených úloh. Neboť jmenovati jiné i z literatury české i z literatur jiných a připojiti dokonce seznam operettních úloh Mošnových, znamenalo by otevříti bránu celému jich přívalu. Jen tolik budiž ještě vzpomenuto, že Mošna byl zvláště klassický interpret postav Klicperových. Kotrč v »Ptáčníku«, »Hadrián z Římsu«, Koliáš v »Divotvorném klobouku«, Strachoš ve »Zlém jelenu«, Ladoň v »Žižkovu meči«, učitel ve »Veselohře na mostě«, sudí v »Rohovínu čtverrohém«, byly mistrovské a hluboce originální výtvory Mošnovy, přinášející s sebou na jeviště vždycky nejen nejvýraznější tváře postav, nýbrž i celé ovzduší doby, ze které byly vzaty. Ty asi v té plastičnosti, originální životnosti a dobovosti sotva kdy již na jevišti uvidíme. Vymíráť tradice a kopie byly by jen kopiemi. Nezbude tedy leč počkat, až snad zase jednou vyskytne se charakterní komik, který by svou originalitou je opět pro jeviště úplně oživil. Ale při zániku tradice bude jim asi vždy do jisté míry už chyběti kouzlo dobovosti.

Jako herec patřil J. Mošna také k nejsvědomitějším členům divadla a ke skutečným jeho oporám po více nežli čtyrycet let. Mošna byl magnet, stále svou sílu podržující, Mošna byl heslem tisícův a tisícův a při tom hercem vzorným. Nikdy nevzdoroval, leda že někdy hrozil. Když tak někdy se rozčilil. Ale hrozeb jeho nebylo třeba se báti. Jako toho, koho v hospodě nikdo ne-

drží a kdo volá: »Pusťte mne, já ho . . .!« Dobré slovo — a třeštění bylo zažehnáno, třebas i obráceno ve skutečný pláč. Plakat ovšem uměl Mošna i divadelně.

Znamenitými pomocníky umění Mošnova byly jeho vyhublá, do všech tvarů mimiky skladná tvář, jeho zdravý, ve všech podobách dobře znějící hlas a jeho subtilné hravé tělo, formující se ochotně ke každé charakteristice postavy v chůzi, zevním vypadání, pohybech. V každé úloze vypadal nejen obličejem, nýbrž i celým tělem jinak — nemluvím o kostumu — v každé dovedl i hlasu dávati pravou životnou barvu — v každé dovedl žíti zcela osobitě. Více na herci žádati nemožno.

Veškerou svou originalitou zabavil mne J. Mošna tak, že jsem jej studoval dopodrobna a vždy ještě nalézal, proč k jeho umění jest možno ještě se vraceti. Před devíti lety napsal jsem pak o něm studii,[1]) ve které hleděl jsem vystihnouti jej ve všem, co jej činilo velikým a psychologicky i umělecky interessantním. Pokud psychologie se tkne, nebylo arci tehda možná vložiti do knihy všechna pozorování. Snad dojde tím směrem k doplnění knihy později. Dnes je mi plným zadostiučiněním, že Mošna uznáván všeobecně za velikého umělce, za jakého uznati jej před lety chtěl málokdo. Časy mění se někdy i ve prospěch těch, u nichž velikost nelze poznati hned při jejím vzniku.

Mošna patří u nás způsobem, duchem a velikostí umělecké tvorby do té řady, ve které stojí Aleš a Dvořák.

Quido Maria Vyskočil:

Tesknice.

Ňerovná krajina — Sněžných hor
kápě se z údolí zdvíhá . .
K nim-li až dojdeš, nepoznáš,
co je to života tíha.

V širokém sadu sní zámeček —
princezen útulek teplý . . .
Zní-li tvá píseň slaďounce,
přijdi sem s hvězdnými světly!

Na konci města pak hřbitov je;
vítr tam lipami klátí —
leč ty, jenž v životě žalem šel's —
můžeš tam pokojeně spáti . . .

Dětské rubáše.

Červené, modré rubáše . . .
Kolik v nich barev se smálo,
kolik as nad nimi bolestí
mateřských srdcí tu vzplálo

Nehnutě stojím . . . Vzpomínám . . .
Prchlé mé dětství dnes kde je?
Sestárlo srdce pro lásky hlas.
Ve zraku slza se chvěje . . .

Mladosti moje: marný sne!
Kde jsou dnes všechny tvé léky?
Neplač, má milá! Rubášek šij!
Rubášek zelený, měkký — — —

---

[1]) Masky Národního divadla. I. Jindřich Mošna. Nakladatelské družstvo »Máj« v Praze.

Arnošt Czech z Czechenherzů:

Imaginární krajina.

Ovzduším vane jedlí sytá vůně,
v samotě lesní leží mrtvá tůně,
divoké kachny za dne plují na ní
a večer jde tam jelen píti s laní.

Den parný zvolna zmírá, kol se stmívá,
měsíc se z mraků s touhou na zem dívá,
rusalka svůdná kterak z hlubin vstává,
závojem lehkým vstříc mu vlaje, mává.

Když nad kraj noc se snese teplá, tichá,
čarovný leknín procitaje dýchá,
modravá vážka, jež tu za dne krouží,
se v jeho kalich unavena vhrouží.

Roj zlatých mušek ve tmách noci svítí,
ohnivou rosou zažehaje kvítí,
jak tisíc jisker, které z výhně srší,
jak zlatý déšť, jenž z oblak dolů prší.

Zraněný pták sem letí z hloubi lesa,
s krvavou ranou smrt si v těle nesa,
v rákosí vodním klidnou skrýš si hledá,
zlomená peruť dál mu letět nedá.

Je ticho, nikde živoucího ruchu,
vzpomínka křísí píseň tesknou v duchu,
člověku zdá se, že kdos drahý zpívá —
to vánek jenom sítím pozachvívá.

Básně J. E. Vocela, B. Němcové, K. Vinařického, B. Jablonského a j.,

nevydané v albu na oslavu stříbrné svatby Ferdinanda V. r. 1856.

Podává

Dr. **Čeněk Zíbrt.**

Den 27. února 1856 byl v Praze i všude po krajích českých nadšeně oslaven. Ferdinand Dobrotivý slavil s chotí Marií Annou stříbrnou svatbu. Praha v čele národa českého podala královským manželům projevy citů lásky a upřímné vděčnosti. K slav-

nosti významné přijeli do Prahy císař František Josef v průvodu arciknížat, otce Františka Karla, bratra Ludvíka, Viléma, Karla Ferdinanda, Leopolda, Arnošta, Sigismunda, Rainera, Jindřicha, císařovna Karolina Augusta a vedle nich jiní vzácní hosté, pruský králevic Albert, král saský Jan.

Pražské noviny i zvláštní letáky, vydané na počest stříbrné svatby, odůvodňují, proč radost a jásot rozléhá se na oslavu významného svátku v císařské rodině. »Především ale jest vlast naše Česká k největší vděčnosti nejjasnějším manželům zavázána. Kdož by chtěl počítati slze, jež Oni milostí svou usušili, hlad a nouzi umírňujíce, ty podpory, jež dobročinným ústavům udělují, ty chrámy a oltáře, jež krášlí a opravují. Národ náš dnes zajisté vysílá nejvroucnější díky k Všemohoucímu za blaho milostivých, dobrotivých císařských manželů. O tom svědčí radostí zářící se obličeje, slova největší úcty a vděčnosti, o tom svědčí četné dobročinné skutky, kterými národ, mající tak skvělé vzory, všude dnešní den zasvěcuje.«

Vedle osvětlení, průvodu, divadel, slavností oslavilo královské hlavní město Praha stříbrnou svatbu skvostným albem, jež podaly na Hradě pražském Ferdinandovi a Marii Anně deputace z představenstva města Prahy. Byla to kniha vkusně tištěná, v zlatém brokátě vázaná, ozdobená stříbrnými rozvilinami. Okrasa listu titulního upravena listovitou obrubou, nahoře spojené znaky domů Habsburského a Savojského, dole znak král. hlavního města Prahy. Kromě tisku v nádherné této vazbě bylo. tištěno pouze padesáte výtisků. Pražské noviny uvozují český název tohoto alba: »Album k slavnosti 27. února 1856. Jejich c. k. Veličenstvím nejmilostivějšímu císaři Ferdinandovi a císařovně Marii Anně k pětadvacítileté slavnosti jejich sňatku s nejhlubší úctou věnováno od král. hlavního města Prahy.« Pátral jsem po českém tomto listu titulním marně. Výtisky v bibliothece Musea království Českého mají pouze německý název, stejný, jak jej uvádí Fr. Doucha.[1])

Úřední název slavnostního spisu: »Fest-Album zum 27. Februar 1856. Ihren kayserl. königl. Majestäten, dem allergnädigsten Kaiserpaare Ferdinand und Anna Pia aus Anlass allerhöchst Ihrer fünfundzwanzigjährigen Vermählungsfeier in tiefster Ehrfurcht gewidmet von der k. Hauptstadt Prag« (tento list pořízen litograficky). Kniha má formát vel. 4°, stran 61, na poslední straně: Prag 1856 Druck der k. k. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne.

Proč věnujeme tomu albu zvláštní vzpomínku? Pro literární historii českou a pro tehdejší poměry společenské zajímá nás vedle těch, kdož jsou zastoupeni v slavnostní knize, vydané od tehdejší správy král. hl. města Prahy, z obou národností, české i německé — jména a básně těch českých spisovatelův a spisovatelek, kteří tam — z příčin dnes nevysvětlitelných — přibráni nebyli.

Redakce alba svěřena byla archiváři kr. hl. města Prahy, Karlu Jaromírovi Erbenovi. Zbytky jeho redakční práce zachovaly se

[1]) Čas. Č. Musea 1856, str. 140.

v bibliothece Musea království Českého a jsou podkladem tohoto článku.

Tedy nejdříve o obsahu alba tištěného.

První báseň úvodní, latinskou »Ad Caesarem«, napsal *Frant. Šohaj.* Jeho rukopis (bez podpisu) u Erbena, s některými škrty a opravami, s metrem zevrubně naznačeným:

»Benigne Princeps, praesidium et decus
Urbis Bohemae! sume fidelium
sacros amores, sume grata,
quae populus Tibi vota solvit.«

V originale byl začátek: Auguste Caesar — a vedle Urbis chtěl autor psáti: Prage .... Jinak jsou odchylky od rukopisu nepatrné.

Druhou báseň, německou, nazval *Dr. Bělský:* Prag's Segenswünsche zum 27. Februar 1856. V té mimo jiné osvědčuje vděčnost Prahy za to, že si Ferdinand zvolil Hrad pražský za sídlo své, odkudž uděluje dobrodiní a útěchu:

»Die Stadt, die Ihr zur Heimat Euch erkoren,
Wie freut sie heute sich in jedem Haus! —
Denn über sie giesst Ihr im reichsten Masse
Das Füllhorn Eurer milden Gaben aus.«

Karel Egon Ebert otiskuje z cyklu, z rukopisu »Fromme Gedanken eines weltlichen Mannes« pod souhrnným názvem Gedichte: Vor dem Schlafen, In der Sylvesternacht, Lenzfreude. Obsah básní nijak nesouvisí s účelem slavnostní sbírky.[1])

Další básně německé: Julius Gundling, Böhmens Gruss am 27. Februar 1856; Karl Victor Hansgirg, Prags Freudengefühle am 27. Februar 1856; Uffo Horn, Die silberne Myrthe; *Dr. Siegfried Kapper,* Gedichte (Aussicht, Urquell); Theophil Pisling, Friedensklänge; Dr. Isidor Proschko, Die silberne Hochzeit, Böhmische Sage aus dem 17. Jahrhundert; Jos. Růžička, Jubelgruss zum 27. Februar 1856; Johann Gabriel Seidl, Nach fünfundzwanzig Jahren; J. Walter, Der Doppelstern; *Joseph Wenzig,* Böhmens Jubelwunsch zum 27. Februar 1856 (autograf u Erbena); Clemens Ritter von Weyrother, Sonett.

Po prázdné stránce 36. zahájen český oddíl básní Fr. Douchy, Věnec ke dni 27. února 1856. Další: Karel Jaromír Erben, Perlový vínek; Václav Hanka, Stříbrná svatba (báseň s patrným ohlasem: Co lid všechen spěchá k Vyšehradu — Kam to ten lid zevšad valně spěje? Kam se hrne v také vroucnosti? . . .) Po delší básni Dvě slovíčka od Matěje Havelky líčí Václav Klem. Klicpera ve formě rozhovoru otce se synkem Pouť na hrad Pražský dne 27. února 1856.

Krátké jsou další básně Jos. Koláře (Den slavný 27. února 1856), Josefa Košína z Freudenfeldu (Slzy), Vojtěcha Lešetického (Ože-

---

[1]) Srv. pak vydání: Fromme Gedanken eines weltlichen Mannes, Dichtungen von Karl Egon Ebert, Leipzig, 1859.

hnání), J. J. Melichara (Anděl dobroty), Vácslava Picka (Dobrotivost, ke dni 27. února 1856, v korrektuře Erben přeškrtal podpis »c. k. představený okresu Zbirovského«), Františka Rezka (Stříbrná svatba), Vlastimily Růžičkové (Pražanů ples dne 27. února 1856). Závěrečná báseň Jos. Slav. Tomíčka, takto zrýmovaná:

V dobrotě
Tobě dáno
kvítko radosti;
zjeviť radosť
mně buď přáno
nad tou blahostí.

S dobrotou
zbožná růže
mile spojena;
to dvoje
dvojí bůže:
dvojíť radosť má. — —

Seznali jsme obsah alba, jména spisovatelů, kterým se dostalo cti, že jejich básně byly otištěny. Naznačeno ukázkami, jaký ráz asi mělo slavnostní album. Ze zbytků redakčních patrno, že Erben předložil opisy (svou rukou) vyšší nějaké redakci (městské radě?), a tam bez pochyby rozhodovali, co se bude tisknouti a co nic (opisy Erbenovy za nevhodné uznané jsou křížem červeně přeškrtány). Z korrektury uvedených kratších básní (na jednom listě), seznáváme, jak pečlivě, až úzkostlivě Erben opravoval formálně i věcně, rovněž jako v rukopisech již zlepšoval a měnil. Někde na př. v básni Vlast. Růžičkové celé sloky jsou složeny a zjinačeny na ruby od Erbena.

* * *

Budí podivení, proč nepřibrala redakce do alba básně již tenkráte vynikajících autorů, básníků osvědčených i nadějných začátečníků. Erben tím vinen nebyl. Vždyť krasopisně básně ty opsal, očísloval a tak předložil jako celek, určený do tisku. Červená tužka potom zle řádila a básně, jež proti hříčce Tomíčkově a jiným tu otištěným skladbám byly pravé skvosty básnické tvorby tehdejší, vypustila z obsahu. Bylo by hříchem, když náhodou se zachovaly tyto vynechané básně, vytryslé z upřímného nadšení a vděčné oddanosti ke králi Ferdinandovi Dobrotivému a jeho choti, sídlem na Hradě v Praze, aby ležely na pospasy další nepaměti v bibliothece. Charakterisují i dobu, v níž vznikly, i skladatele, kteří básně psali, každý svým slohem, svým citem, svým vzletem. Zasluhuje toho Vocel, Jablonský, Němcová, Kolár atd., aby literární historik k posavad známým skladbám jejich přičetl i tyto básně příležitostné.

Poznáváme básníka Přemyslovců, Meče a kalicha, *Jana Erazima Vocela* v básni:

Přání Čechův.

Slunce blahoplodné sestupuje
S výsosti polední k západu,
Koule zemi žehnající pluje
V hávu blesků zlatých ke hradu,
Jenž pod chrámu posvátného bání
Rozkládá velebné čelo své,
Patronů by českých požehnání
Světilo to sídlo královské.

*

Řady oken královského hradu
Plápolají v záři plamenné,

Jako květy obrovského sadu,
Živým světla proudem skropené.
Po Praze též veleslavné jemně
Jasnost nebeská se rozlila,
Tak že Praha se i celá země
Ohnivá co růže rozvila.

*

A jak slunce nad hradem se stkvící
Ozdobuje vše svou jasností,
Tak i Genius na hradě dlící
Proudy vylévá své milosti
Kolem na města a kraje šíré,
Blažící je daře rukou svou,
Naplňuje srdce trudné, síré
Štědroty své mocnou útěchou.

*

Ferdinand to dobrý, bohuvděčný,
Který žezlo slavné říše vzdal,
Aby žezlem, ježto zdobí věčný
Amarantů věnec, panoval.
A co anděl jej opatrující
Choť se jemu po boku tam stkví,
Jež milostí vše oblažující
Na modlitbách pro národy dlí.

*

V krajích všechněch, dobroty kam záře
Vniká císařských těch geniů,
Zdvíhá zbožně k nebi lid své tváře,
Žehnaje milostnou hodinu,
V níž se k blahu jeho vůlí vyšší
Stalo srdcí dvou těch spojení,
Za něž v chrámu slavném, v nízké chyši
Ozývá se vroucné modlení. —

*

Zvěsti dávných časů vypravují,
Že se *v chrámu Víta svatého*
Patronové čeští objevují
V dobách vážných lidu českého:
Jinoch krásný nesa víry palmu,
Kníže v zlaté zbroji s praporem,
Biskup velebený s knihou žalmů,
Kněžna svatá s bílým závojem:

*

V hodině té blahé budou svatí
Vít a Václav, Vojtěch s Ludmilou
Jménem národu orodovati,
Aby přijal pod ochranu svou
Věčný světa Pán posvátné hlavy
Blahodárcův země, by jim dal
Vše, co život blaží, zdobí, slaví,
By je Čechům k spáse zachoval!

Na dvoulistí napsána báseň známým písmem. Nečteme dlouho, již úvod, obraz vil tančících s královnou, náladová kresba luzné noci se stříbrným, pohádkovitým jasem svitu měsíčního — prozrazují autorku, *Boženu Němcovou.*

Luzná noc. — Jen stříbrolistí topolové
V svitu jasnobledé luny dýchají.
Ticho vše — jen roztoužení slavíkové
Lásky žal i blaho hlasně jásají.
Bezoblačné po obloze luna pluje,
Čistá luna s hvězdic lesklých miriadou,
Nivy, háj i potok vábně ozařuje,
Prolívá jich spánek tajemstvenou vnadou,
Každý keř i každou květinečku zlíbá,
Až tím v přerozkošné sny je ukolíbá.

*

V tom — hle viz! Kdož objevil se to tam v dáli?
Kých to postav, jak by nočních duchů, ples,

Ježto roucha, jako z vzduchu tkaná, halí?
Aj, to Vílek sbor, ples noční slaví dnes,
V bujné veselí a vroucí slast se noří.
Očka jejich rozvášněným ohněm hoří,
Rdělé, půvabné jich líce plamen sálají,
Hojné kadeře po šíji v vlnách splývají,
Bujná ňádra v letmém tanci slastí hárají:
Tak se v divém chorovodu smějí, točí,
Až vždy bujněj září jejich hvězdy, oči,
A vždy blíž a blíž se stáčí Vílek sbor.
Slavíků tu zmlkne láskozpěvný chor,
Ze sna probouzí se niva, zdroj i bor,
A na divný zjev ten zírá s užasnutím.

*

Královna tu Víl, jež pás má démantový,
Káže ticho lehkým žezla pokynutím,
A pak mluví sladce kouzlícími slovy:
»Svolala jsem Vás, družice, Víly milené,
K době vzácné, veleslavným skvostným slavené.
Kvapte, zapoleťte v nejladnější kraje,
Vkraďte se v ty nejvábnější světa ráje,
Tam kde rdí se růže nejkrásnější,
Tam kde hoří kvítí světa nejpestřejší;
Vše ty čarovonné květy sbívejte,
Přerozkošně u věnec je splítejte.
A pak ponořte se v mořské tůně,
A v tom skrytém, divokrásném lůně
Drahé, nejskvostnější perly hledejte,
S drahokamy do věnce je vsázejte:
Jemu, jenž dnes slavnou slavnost slaví,
K němuž s vroucí úctou hledí lidstva davy,
Jenžto s tisícera zarmoucených očí
Strhl roušku slzí trpkých bolestných,
Jenž kamkoli milostivě jenom kročí,
Blaho kouzlí na lících prv žalostných,
Jenž povznáší svatá místa k leposti,
Sám jsa zbožným, všem jest vzorem zbožnosti,
Jemu, jenžto umění a vědu slavně chrání,
Jemuž Dobrotivost krásně věnčí skráni.
Kvapte Víly, leťte, kvítí, perly sbírejte,
Jemu věnec nejkrásnější slávy svíjejte!«

Proč vypuštěna z rámce slavnostního alba báseň *Karla Vinařického*, složená od výborného znalce lidových zvyků českých, rovněž nesnadno usuzovati. Erben ji chtěl zařaditi. Vinařický provázel dne 12. února 1856 zásilku svou zajímavým listem: Drahý příteli! Na pobídnutí Vaše a pana purkmistra odesílám do album Jejich Majestatů, slavících stříbrnou svatbu, *prostonárodní popis »selské*

svatby«. Uznáte-li, že by mohl přijat býti, budiž otištěn beze jména mého; jen pod chifrou . . . ý. Jen pod tím závazkem Vám tyto verše svěřuji, nikomu nepravte, od koho pocházejí. Jestli Vám skutečně Týnská syrovátka dobře svědčila, přijeďte letos, jak možná v červnu k Vašemu ctiteli . . . ýmu.

Selská svatba.

(V okolí Mladé Boleslavi.)

Velkou slávu v kraji mívá
Selská svatba bohatá:
Jak se v dědinách odbývá,
Prostá poví zpráva ta.

Když se otcové o věno
A o přínos uradí,
A nevěstě připraveno
K výbytu vše nářadí,

Družba opentlen zvát hosti
Chodí přes pole i les;
Starodávné hostinnosti
Nestačívá jedna ves.

Svítá svatby den, mládenci
Skvostně se oblácejí;
Panny pod krásnými věnci
K nevěstě se scházejí.

Družičky se lesknou prýmy,
Perlami a dukáty,
Selky čepci bohatými
A českými granáty.

Družba s ženichem od statku
K nevěstě se dostaví,
Pantatíka, paní matku
V kole hostů pozdraví.

Děkuje za vychování
Dcery jejich milené,
Žádá pak o požehnání.
Rodiče potěšené.

Se ženichem vděčná dcera
Před rodiči poklekne:
Nevím jestli doba která
Mohutněji srdcem hne.

Otec, matka na své děti
Mlčíc kladou ruce své;
Z duše, z oka k nebi letí
Žehnání rodičovské.

Políbena, uslzena,
Dcera ven se ubírá;
Hudba zvučí: vyvedena
Nevěsta slz nestírá.

Koně v strojích se blyštíce
Na dvoře dupotají;
Hlavou, hřívou házejíce
Na vsedání čekají.

Koňmo jede svatby vůdce
S opentleným praporem,
Za ním vůz vezoucí hudce
Vyžene se ven dvorem.

Svatba jede, fábor vlaje
Na kloboucích mládencům;
Zástup výská, hudba hraje:
Ticho pak; jdou v Boží dům.

Tam nevěstě ctnostné, mladé,
Podobně ženichovi,
Družička na hlavu klade
Věnec rozmarinový.

Před oltářem kněz přijímá
Oddanců přípovědi:
Slovo Boží mysl jímá;
Oba svůj los nevědí.

Hosté ze chrámu se vrátí
S oddanými manželi:
Vozy domu se obrátí;
Opět hlučí veselí. —

Žatím v kuchyni se snaží
Mnohonácte kuchařek;
Strojí, vaří, pekou, smaží,
Všeho dost a chuti vděk.

Chvíli mládež v hospodě si
Poskočila do kola:
Posel přijde, stanou plesy;
Družba k obědu volá.

Opět venku hudba zvučí;
Mládenci rozjaření
Vesele po návsi hlučí,
Až pod krov do stavení.

Hotovo tu, co by koli
K chuti bylo pozvaným;
Ve světnici kryty stoly
Nádobím květovaným.

Před obědem započíná
Družba píseň nábožnou,
Boha dárce připomíná;
Ruce vzhůru hosté pnou.

A po jídel požehnání
Zasedají za stoly.
Mládenci k posluhování
Dělí se o úkoly.

Polévka se nese, po ní
Hovězíny notný kus,
Zelí s vepřovinkou voní,
Pečená i křehká hus.

Přijde kaše s medem, sele,
Naděná holoubata,
Kachny, krůty, jehně, tele,
Smažená i kuřata.

Na peci a v síni děti
Na výsluhu čekají:
Chlapci, co k nim okny letí,
Na zápraží chytají.

Hody končí věž na míse
Koláči vyhraděná:
Pivo k jídlům zapíjí se
I rosolka sladěná.

Družba obratný vše řídí
A způsobně pořádá;
Okem on myšlenku vidí
Dřív, než jej kdo požádá.

Šprýmy svými baví hosti
A své vtipy rozvíjí:
Družičkám ze zdvořilosti
Dle pořádku připíjí.

Při stole si mládež ráda —
Někdy tklivě — zazpívá:
Slova k písni hoch si skládá,
Notu též vymyslívá.

Po obědě se již loučí
Dobrá dcera s domovem;
Odtud počne jízda roučí,
Polem, kopcem, podolem.

S jásotem vezou nevěstu,
Za ní celý nábytek,
Ženich, kde mu brání cestu,
Musí dáti výplatek.

V záloze ledakde stává
Turek divně stvořený:
Ale průchod volný dává
Za dárek vylouděný.

Až posléz dojedše k cíli,
Hosté s vozů slézají:
Společně v žádoucí chvíli
Do světnice chvátají.

Mladý ženich tam uvádí
Nevěstu k svým rodičům:
Ti ji uvítají rádi,
Přijímají ve svůj dům.

Sednou za stůl; po večeři
Dobrá matka synova
Nevěstě, své nové dceři,
Chomáč klíčů odevzdá.

Tak statečky nastupují
Děti po svých rodičích:
Těm pak dnové tiše plují,
Vidoucím zdar dětí svých.

Boleslav Jablonský, čili, jak se podepsal, Eugen Tupý, probošt na Zvěřinci v Krakově, poslal báseň, nadepsanou »Ke dni 27. února 1856« s úvodem o oslavě stříbrné svatby v mnohojazyčné říši rakouské.

Plesej, říše osminárodová,
Říše osmi slavných Království!
Vzešlať tobě opět radost nová —
Z Císarského zkvetlá Manželství.
Lebe hoch! volejte, eljen — sláva —
Živio — mnogaja . . . evviva —
Dunaj, Visla, Dněstr, Pad i Sáva,
Aluta i šťastná Vltava!

Ale nejvíc ty, Čechie! jásej,
Rakouské ty říše koruno!
Milionům srdcí s plesem hlásej,
Co dnes v lůně tvoim slaveno.
Aita! Král tvůj druhdy, Otec drahý,
Jenž ti vše, co moh' — i Sebe — dal,
U královském hradě tvojí Prahy
Přeslavného dne se dočekal.

Pětkrát pět již vesen uplynulo
Od té chvíle veleradostné,
Ferdinanda srdce kdy pohnulo
Oddať ruku Anně milostné.
Ruku v ruce kráčeli čtvrt věku,
Růžemi i trním života;
Všude sili kvítí plné vděku,
Všude skvěla se Jich dobrota.

Šťastné bylo Jejich panování,
Blaho kvetlo Jim i národu;
V konci však Jich ctného královaní
Přihnala se bouře z západu.

Přeplynuvše rozbouřené moře
Našli v Praze přístav bezpečný;
Zde Jim vzešla slíčná míru Zoře,
Zde Je objal zápal srdečný.

Zde mezi nejvěrnějšími syny
Tráví ostatek Svých zemských dnů;
Zde slavnými štědroty Své činy
Kralují nad srdci Pražanů,
Zde i stařec šedý v krutém mraze,
Nasycený sirotek již ví,
Čím jest Anna Pia zbožné Praze,
Čím jest Ferdinand Dobrotivý.

Protož plesej, Praho! v této době,
Oddej se dnes vděčné radosti,
Denť, jenž dnešním sluncem vzešel tobě,
Jesti dnem nezvyklé slavnosti.
Udeř v zvony — vyluď z varhan zvuky —
Zaintonuj: »*Svatý Václave!*« . . .
Požehnání z Boží vypros ruky
Jim, jenž Svou ti sypou dary Své.

Vypros mnohá Jim i šťastná léta,
Vypros vše, co blaží duši ctnou;
Svatby zlaté dopřej Král Jim světa,
Jim, jenž slaví nyní stříbrnou!
Ó by dlouho s námi v květu síly
Z rozkvětu se Vlasti těšili,
Kterou vládli, kterou v těžké chvíli
Tak věhlasným Rukoum svěřili!

Dramatik a umělec *Josef Jiří Kolár* rovněž nebyl přijat do kruhu básníků vyvolených do alba. Nadepsal báseň: Hlasy Čechův, k slavnému dni stříbrné svadby, čili pět a dvacítiletého sňatku Jich Majestátů, Nejmilostivějšího Císaře Ferdinanda Dobrotivého, a Nejmilostivější Císařovny Marie Anny Pii.

Na vysokém hradě matky Prahy,
Převelebné dvouhvězdí se stkví,
Zážeh jeho dobrodinné snahy
V děku naší drahé vlasti tkví.

Dvouhvězdí to spasitelné,
V dobročinech viditelné,
Ai, kdožby je neměl znáti? —
Císař Ferdinand to jest,

Maria Anna, lidu máti,
Manželská to Jeho čest.

Uplynuloť
V rychlém toku
Pětmecítma
Blahých roků,
Co Jich sňatek požehnán.
K stolu Páně
Zbožně kráčí,
Šťastný sňatek
Zas opačí,
Stříbrnou jest svadbou zván.

Vzhůru Češi! V chrámy spějte!
Vroucné díky Bohu vzdejte.
Za ten pramen štědroty,
Jenž se proudí každé chvíle,
V neocháblé, mocné síle,
Z zřídla Jejich dobroty.

Blahodárná jejich ruka,
Léky snáší chorobě,
Bol ustává, tichne muka
Opuštěné sirobě.
Onde k chudině se sklání,
Přiodívá nahotu,
V bohorovném smilování
Mírní časů drahotu.
Koho tuhost mrazu souží,
Poskytne mu paliva,
Umdlen, kdož po lůžku touží,
Nastrojí mu steliva.

Hle, požár tam chyše tráví,
V prach a popel lehla ves,
Onde voda břehy dáví,
V zhoubě plove dol a les.
Hle, tu lodí Jejich přízně,
Plachty vypne ochranné,
Nešťastník tu z kalu tryzně
K nové spáse povstane.
Bořícím se chrámům Páně,
Mocné nesou podpory,
Staví zlatolesklé báně
Na vypuklé otvory.
K zvelebení slávy Boží
Podporují umění,
Na oltáře, skvostné zboží
Kladou v svatém nadšení.
Ach, ta, Jejich svatá víra
Tak se troudí z cizích muk,
Že by nelad všehomíra
Svedla v jeden blahý zvuk.

Vzhůru Češi! V chrámy spějte!
Vroucné díky Bohu vzdejte
Za ten pramen štědroty,
Jenž se proudí každé chvíle
V neocháblé, mocné síle,
Z zřídla Jejich dobroty.
Nejkrašší pak Vaše přání
Neste vzhůru k vysosti;
Ať nám Všemohoucnost chrání
Jejich drahé bytosti,
Nechť i, oba v Jedno spiaté,
Dočkají se svadby zlaté.

Bez názvu podal, rovněž bez úspěchu, vzletnou skladbu o zásluhách oslavenců *Jakub Malý*.

Raduj se, Praho, líce povyjasni,
Tichý naplň veškeru mysl ples,
Žal trudný v srdcích sevřených uhasni;
Neb vznešený slaví se svátek dnes.

Pohleďme zpět: osvícené hle kníže,
Vycházející hvězdu Rakušan,
K přejasné choti svatá církev víže,
Uváděǰíc je v blahé lásky stan.

A milionů vroucích srdcí přání
V jeden pojí se zbožné prosby hlas:

»Přej, nebes Pane, svého požehnání!«
A prosbu tu provází ples a jas.

A málo let: Praha se leskem září,
Ve svátečním se rouše hrdě stkví,
Všude potkávat radostných jen tváří,
A v jásot slavný zvonů hlahol zní.

Co znamená ten ples, to radování,
Ten hlučný nával lidu ode všad?
Střed ruchu, cíl hlučného putování,
Hle, královský je tamto hrad!

Tam v staroslavné právě katedrale
Ctný kníže na trůn ctný dosedá,
Ves národ plesem pozdravuje krále,
A vůkol rachot děl se rozléhá.

Po boku králi, v tiché důstojnosti,
Sedí na stolci paní vznešená,
On — obraz vtělené dobrotivosti,
Ona — vší ctností ženskou zdobená.

»Buď sláva jim a šťastné panování,
By národů se stali útěchou,
A Bůh na výši ať je mocně chrání!«
Tak volá Praha s myslí nadšenou.

A opět minou léta: s výše trůnu
Sstupuje panovník Dobrotivý,
By v tiché samotnosti blahém lůnu
Zapomněl bouřných časů protivy.

Na bedra mladá klade vlády břímě,
By zastkvěl trůn se v novém zásvitu; —
Sám chce rozsívat blaženosti símě
Ve kruhu tichém, v šťastném úkrytu.

Za sídlo své volí si věrnou Prahu,
Hostí se bez hluku v zdech blažených,
Skutkům milosti obětuje snahu —
Potěšitel v nadějích zmařených.

Týž hrad, který viděl je v slávy lesku,
Jest útulkem královských manželů,
Kojitelů slzí a trapných stesků,
Milosrdných chudoby andělů.

Tak v dobrodění dny minou bezhlučně
Vznešenými chotím, až čtvrt století
Uplyne, co je církev nerozlučně
V blahém spojila lásky objetí.

Jak slavit den památný jejich sňatku?
Má opět rozléhat se jásot, ples? —
Ba nikoli: za chudých otce, matku
Tichá jen modlitba se k nebi vznes.

Jim v poctu dar obětován buď skrovný:
Radostné slzy vděčné chudiny:
A blahopřáním budiž nevýslovný
Dík vybavené z bídy rodiny.

A neb Pán jim dá své požehnání,
Dopřeje šťastných dnů na pozdní věk;
Jejich pak blahotné účinkování
Ctít bude nejpozdnější potomek.

Kytici sonetů uvil *B. Janda* s heslem biblickým: Požehnání Jemu i domu Jeho.

Smělé záměry a touhy smělé
Sluší druhu vládců Bohem slaných,
Síly znaky v dobách rozháraných
Mile září jim na jasném čele;

V slávě prápory se lesknou stkvělé
Nade trupy vrahův ukáraných,
K míru když po bojích překonaných
Vytýče je rámě velitele.

Taký vládce spasí mečem říši;
Kdo však s trůnu sstoupí v chudou chýši,
S lidem bol i blaho sdílně cítí,
A v něm jiskru ctnosti v plamen znítí:
Pomník skvoucí v mysli národu si staví,
Jehož netkne se rez času žravý.

*

Jazyk toho v hříšnou lež se hatí,
Národu kdo vděčnost odepírá;
Sám své duše bídu rozestírá,
Kdo ho podezření jedem kalí.

Když se zhoubná bouře k trůnu valí,
Národ houfně kol něho se sbírá,
A když v sladké tuše zaň umírá,
Zapomene na své vlastní žaly.

Paměť toho lidu věčně draha,
Kdo svým žezlem plodí zjevy blaha;
A když v obětech mu nepopřáno,
Vyznat, co mu do prsou je psáno,
Spojí hlasy četných miliónů
V jediném modlitby vroucí tónu.

*

Nad oblaky jasný Seraf Páně
Všechny slzy láskou osušené,
Všechny vzdechy láskou utlumené
Znamená na činů lidských bláně.

Ona svatá květu ctnosti schráně
Dvé jmen hostí v četě ozářené;
A ta záře v kráse nezočené,
Splývá na Jich nositelů skráně.

Blaho nebes, blaho nejskvělejší
Provázej Je dlouho ještě žitím,
Cesty postři utěšení kvítím,
A Jich duší touhu ukonejši,
Aby každé Jejich pomyšlení
Došlo žádoucího vyplnění!

(Dokončení.)

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

Komtessa Ilka stoupala trochu váhavě po schůdkách nejvyšší terassy, na které se nalézal barokní pavillon. Když otočila klíčem a otevřela jeho dvéře, zavanul na ni ledový vzduch.

Vzpomněla si, že pavillon nebyl otevřen od zimy, kdy stará kněžna dávala rozžehnout oheň v osmihranné místnosti, aby v ní pohostila své známé horkým čajem a pohledem na zasněženou Prahu.

V polotemnu letní noci, jež nyní osleplými okny sem se vkrádala, přijímala místnost vzhledu divné oživenosti. Něco svévolně oživeného tetelilo se ve vrstvách vzduchu, do něhož neurčitě trčely obrysy nábytku, jakoby zvlněny přeléváním svých tvarů do temnot koutů. Záplavy paprsků měsíčních, lámaných

oblaky, kladly se pruhy zamodralých přísvitů na vykládanou parketu podlahy, a sunuly se odtud mžikem dále, přehodily některou z pohovek závojem šedavých pavučin, vkrádajícími se na plochu barokního zrcadla, které strašidelně zasvitlo. Mraky pluly přes měsíc, odtud divné světelné mihotání.

»Je trochu varovné, co povídají noční přísvity rozteklé v samotě opuštěné místnosti,« pomyslila si a hned v zápětí pocítila cosi teskného. Nebyla bojácná, milovala nebezpečí osamělých obchůzek, neznámých krajin, milovala i strach odvahou potřený. Ale v této chvíli si přece vzpomněla, že se nachází v celé velké zámecké zahradě samojediná a že je vše, co hodlá podniknouti, nejen smělé ale i zkreslené, odchylné od cest obvyklé rozumnosti, zkreslené, zkreslené — opakovala si v jakési sebetrýzni toto slovo a pak řekla hlasitě:

»Zůstávám věrna své pověstné trhlosti.«

Osmihranná místnost zahlušila ozvěnou jejích slov, v starém spinettu zazvučela struna znící slabě, jak z veliké dálky.

A té chvíle uzřela na pohovce sedící dámu, upiatou v těsný brokát živůtku . . .

Je v pase k přeštípnutí tenká, na hlavě houpá se jí pudrovaná kadeř do vysokého účesu, ale pod nimi není oblé lidské tváře, jen dvěma řadami zubů svítící čelist a nad ní dvé hlubokých očních důlků, za nimiž zeje tma, temnější veškeré lidským okem poznané. A dáma kývá hlavou, kývá, kývá . . .

Komtessa pocítila záchvěv zimy v údech, ale hned se vzpamatovala napětím celé své vůle.

»Jak divné tvary dovede vkresliti matný přísvit měsíce do osamělé místnosti. Jak ohyzdná to představa, jako by mně chtěla připamatovati, že mám život píti všemi doušky — opojnými i hořkými. Abych jednou mohla naplněna všemi jeho poznatky čekati smrt. Ale já — já se vlastně bojím života, bojím se nudy jeho obyčejných tvarů, bojím se nebezpečí jeho tvarů odvážných —«

Proslovila ta slova téměř hlasitě a téže chvíle si v jisté bezradnosti vzpomněla, že stanovila schůzku s Rochusem, aniž by jasně věděla, čeho od ní očekává, aniž by si jasně uvědomila, jaká slova k němu promluví.

A pojednou ji zaděsila tma pavillonu.

Komtessa sáhla po balíčku zápalek, ukrytých v záhybech jejího šálu, a jala se hmatati podél stěn, aby nalezla svícemi opatřené girandoly. A zase ve tmě kolem ní nalézalo se cosi svévolně oživeného, v koutech pavillonu to zahlušilo jak tichounkým, vzdalujícím se chechtáním.

»Corriger la nature, corriger la nature — Nebylo lze — nerozum počínal.«

Tepny její rozechvěně bily, hučelo jí ve sluchu, posměšná, šeptaná, divným chechtáním provázená slova hlučela ze všech koutů a rozžíhané zápalky uhasínaly jedna po druhé, jako by sfukovány dechem neviditelné bytosti.

»Nebyl to nyní ohlas kroků, blížících se postranní stezkou zahradní?«

»Ne, nebylo to možno, vzkaz Adelheidin nemohl býti tak rychle vyřízen.«

Jistý strach pojednou ji naplnil. Řekla si, že se na jejích rtech neobjeví vhodné slovo, že si dosud nepromyslila způsob, kterým by Artušovi objasnila zdánlivou šílenost svého nápadu. Ano, tato šílenost nebyla zdánlivou, byla skutečnou, mžikový nápad, kterému podlehla, zdál se jí nyní nemožně pošetilým — směšným —

Viděla v duchu udivený úsměv na jeho rtech a strádala studem. Věděla, že ji úplně opouští obvyklá buršikovnost, pod níž se dalo tak pěkně skrýti vše, co se chvělo a toužilo a lkalo na dně dívčího srdce. Záludně propastně černým zdálo se jí býti vše, co mělo přijíti, vše bylo tak černé jako obrysy předmětů v temnu pavillonu plujících.

A zápalky, patrně nočním vzduchem zvlhlé, nechtěly chytati.

Pojednou prošel jí skutečný strach, divná, chvějná hrůza před cizotou jeho mužskosti, strach, který dosud nepoznala vůči žádnému těch mužů, s nimiž se stýkala v dovoleném ovzduší společenské konvence.

On přijde a ona tu bude státi jako studem zněmnělá panenka klášterní výchovy, ona Ilka Almagiova, která měla určitě vytknutou linii nezdolně vítězící hrdinky.

V temnu, při chvatném, bezúspěšném škrtání zápalek, chtěla si rychle složiti slova, jimiž Artuše uvítá; ale slova se pletla, myšlenky pádily jedna přes druhou, srdce se chvělo jako osykové listí při větru.

Konečně se jí podařilo rozžehnouti první svíci v girandole, po ní byly rozsvíceny druhé, kolik jich bylo podél stěn, tolik jich komtessa rozžehla.

Přes vrstvy prachu, ležící na plochách nábytku, přes to, že byl květný brokát pohovek a křesel zakryt bílými povlaky, prohlédl osmihranný salonek graciosním přepychem původního určení.

Komtesse se ulehčilo.

Křesla a židle tu stály, jakoby čekaly, že na ně usedne panstvo, krůčky menuettu lehce znavené. Barokní zrcadlo, pod guirlandami květů trochu osleplé, obráželo komtessinu tvář jako zahalenou desaterým závojem. Vyhlížel na ni ze zrcadla pastellový obraz o barvy upitý, jakoby obraz někoho bývalého, z kruhů živých dávno odešlého. A zase vzpomněla si amorosních schůzek dávno mrtvých princezen. Tajemná páska vinula se v pavillonu od toho, co zbývalo k chvějnému čekání chvíle budoucí.

»Dala jste mne zavolati, milostivá komtesso,« zavzněl té chvíle v pootevřených dveřích Artušův hlas.

Byl bledý, i jeho oči poplašeně světélkovaly, dech jeho se krátil překotně rychlým během.

Jediný pohled stačil, aby komtessa poznala, že vzkazem jejím nebyla podnícena jeho mužská ješitnost.

Jeho vzhled nebyl výbojný a to ji upokojilo, uspalo to nedoznanou šlechtickou pýchu číhající v úkrytu její mysli.

»Mám k vám trochu divnou žádost, pane Rochuse. Prosím, usedněte.«

Usedl proti ní, mačkaje nervosními prsty svůj šedý plstěný klobouk.

Krev jeho, rozbouřená překotným během do vrchu zámecké zahrady, jen zvolna se klidnila. Ale sotva že usedl, utkávalo se mu kolem hlavy zvláštní kouzlo vdechnuté samotou osvíceného pavillonu a komtessinou přítomností. Kouzlo, za nímž zapadlo, co před chvílí mysl jeho bolestně rozrušovalo, náhlá choroba Goutièrova.

Komtessa zahalila se těsně v bílou látku svého šálu. Divný, měkký výraz dívčí bezradnosti zachvíval jejími rty, prchal v poplašeně měkkých pohledech z jejích očí. Svíce planuly a mezi nimi leželo ticho, tajemné svaté ticho. Zapomínal, co jí chtěl říci, všeho zapomínal. Jakoby se všechno kouzlo, všechny taje tvorby byly vlily v její bytost, měl pocit podobný modlitbě, pocit zanícené vděčnosti za to, že její bytost eksistuje. A dále nebylo nic, vše ostatní jakoby zapadalo v dálce v nejistém temnu letní noci.

»Mlčíme—« řekla konečně komtessa. »Co jste si pomyslel, když jsem vás dala v tuto nepříležitou hodinu volati?« dodala pojednou chvatně.

Pohlédl na ni plaše, mlčel; teprve když opakovala svou otázku, řekl pokorně:

»Nic určitého jsem nemyslil, milostivá komtesso.«

Ilka se usmála, přehodila pravou nohu přes levou a počala střevíčkem lehce tlouci do sedadla nejbližší židle. Dojemnou jeho nesmělostí vzrůstala její smělost.

A pojednou ucítila, že jí bude možno, veplouti do buršikosního způsobu obvyklé mluvy.

Před chvílí cítila, jak jí bylo za těžko nalézti slova vypadající z úlohy, kterou hrála v životě, z úlohy nezdolné, všemu se posmívající komtessy Ilky. Z úlohy, za níž byla ztlumena pravá její bytost odbojná i toužívá, podřízená němému studu při vyjadřování měkčích pocitů.

»Chcete mi pomoci zamezit rodinného neštěstí, pane Rochuse?

»V čem bych vám mohl pomoci já, milostivá komtesso?«

»V čem? — Poslyšte, pane Rochuse. Můj otec chce se oženiti s mladou jezdkyní cirku, s níž dosud udržoval milostný poměr. Miss Pritty se zdržuje ukázati svou pravou povahu, dokud není hraběnkou, ale vím, že by se stala dravou nelítostnou kočkou pod záštitou erbu hrabat Almagiů. Jsem přesvědčena, že můj hrozně nerozumný otec touto ženitbou by si zkalil poslední léta života. A já byla bych následkem toho dottována skromnou apanáží ústavní šlechtičny. A potřebuji jmění, chci v životě něco vykonati, věřte, mám vážné plány směrující ku všeobecnému dobru. Vdáti se nechci, pane Rochuse, lásce nevěřím — Ale proč se nyní usmíváte?«

»Nevím, že jsem se usmál, milostivá komtesso.«

»Vy lásce věříte, pane Rochuse?«

Neodpověděl, ale jeho zaníceně vzdávavý pohled zasáhl ji vlahou září, pod níž počínala kolísati její rozvaha.

»Mnoho jsem o lásce přemítala,« řekla a zdusila svou chvějnost v trochu tvrdě znícím smíchu. »A vy?«

Usmál se zmaten. »Nikdy jsem o ní nepřemítal — nelze o ní přemítati, jakmile —«

»Nedořekl jste.«

»Jakmile ji cítíme«.

Co řekl, bylo tak prosté, pravdivé. Zase na ni slétla tíseň. Ale vytrhla se z ní, ovládla ji s jistou krutostí k sobě samé.

»Jest jediná možnost zadržeti papá od neštěstí, do kterého se chce střemhlav vrhnouti«, pokračovala po chvíli, cítíc krkolomnou odvahu, kterou vztyčila protiváhu své měkké, záludně sladké tísně. »Pohrozila jsem papá, že se vdám, jakmile bude chtít učiniti z miss Pritty mou macechu. Papá je zkostnatělý aristokrat vůči mesaliančním sňatkům ženských členů své rodiny.«

Komtessa rozevřela si šál a ovívala si jeho cípem líce; potom řekla s onou dělanou nedbalostí, jakou se někdy choulostivé věty proslovují:

»Řekla jsem papá, že vás miluji, že si vás vezmu za muže v tentýž den, kdy by on chtěl vésti Pritty k oltáři. Ale naznačila jsem mu, že se obětuji a zanechám své jediné horoucí vášně v tom případě, kdy i on zanechá svých krkolomných záměrů«.

Komtessa se rozesmála, nervosně, nuceně.

»Ale papá jaksi nechce uvěřiti ve vaši existenci a je přece nutno, aby uvěřil, sice lest má se mine s effektem. Vidíte, pane Rochuse, věc je vážná. Je nutno hnáti papá do úzkých, sehráti scenu z komedie dell' arte, vymysliti si k tomu společný plán«

Komtessa se náhle zamlčela, zaražena rychlostí, kterou se Artuš vzchopil se svého sedadla.

A bylo zase chvíli ticho.

»Zdali jsem to dobře provedla, zdali tomu všemu uvěří a nevytuší, co se za tím skrývá?«

Za lhostejným úsměvem její tváře zněla v komtesse tato otázka a srdce její topilo se vnitřním studem.

Ale on nijak nechápal, že za hrou lásky ženské tak často se skrývává část její pravdy.

Zbledl do ssinavosti, ucítil ránu, která omráčila všechno jeho cítění. Ale pojednou se vzpamatoval z krutého úderu, a z bílé prázdně, která se roztekla přes celé dříve tak zanícené jeho cítění, vytryskla nyní ledná slova:

»Nehodím se k úloze strašáka, kterou mne milostivě obmýšlíte, komtesso; nemyslím, že bych ji dovedl s náležitým citem sehráti. Nezdá se vám, milostivá komtesso, že by se k této úloze lépe hodil kterýkoli z vašich sluhů? Effekt byl by při něm ještě působivější.« —

A za krutou bolestí zůstávalo v něm toliko zadostiučinění, že bolesti nepodlehl, že přemohl slabost, která jej v první chvíli nutila klesnouti na kolena a zdusiti v měkkém polštáři některého křesla své vášnivé zaštkání.

I komtessa se nyní rychle vzchopila a ukryla na chvíli tvář svou v obě dlaně.

Podruhé se ucítila jím být udeřena do tváře. Vzpomněla onoho jarního dne, kdy v služebném svém postavení zkoušel látky hodící se k její pleti a udeřil pojednou cípem těžkého brokátu o její tvář. A nebyl v neprávu, ani tentokráte, ani dnes. Proč v ní byla jí samé neuvědomělá snaha, jej pokořovati? A proč se pokořila nyní sama? Ano, komtessa cítila ve ztuhlém mlčení, do něhož svíce plápolaly, své pokoření, pokoření silné k zdušení.

Zda jí nepohrdal, zda nepohrdal jí, které se namanuly tak nevkusné nápady?

Jen kradmo pohledla do jeho tváře, pobledlé, strádající — ne, nebylo v ní pohrdání a i její city se hned přehouply v jinou stranu.

»Jaký byl pošetilý, poctivý — jak trpěl.«

Komtessa by byla chtěla vzíti hlavu jeho do obou dlaní, byla by mu chtěla něco říci, co myslila a mysliti nechtěla, co cítila a cítiti nechtěla — ale nikoli, neříci ničeho, ale ulpěti svými rty na jeho čele v naprostém zapomenutí všeho, čím kdy byla.

Ale stáli chvíli, nehybně, kamenně jak sochy, jen svíce plápolaly a mezi nimi plápolalo cosi slavnostní nepřístupností, jich obou naprostá těžko překlenutelná neporušenost. (Pokračování.)

Rozhledy po umění výtvarném.

Výstava »*Bulharské ženy*« v sále, kde bývaly výstavy Jednoty výtvarných umělcův a Peredvižníků u »Štajgrů«, v Novákově velkoobchodě, dle svého názvu vlastně restringuje obsah a program svůj; neboť poskytuje mnohem více, než pouze práce žen bulharských. Také to, co pro ženu bulharskou vytváří bulharský zlatník, hrnčíř, čalouník atd., nacházíme ve vitrinách, a mimo to řada maleb, kreseb a leptů doplňuje obraz života nejen bulharské ženy, ale Bulharů vůbec.

Výstava zaujme především folkloristy a přátele národopisu. Pokračuje v řadě výstav slovanských, (před ní výstava prací srbských žen v »Lucerně«) a seznamuje nás s rázovitou kulturou nejjižnějších Slovanů jaksi na důkaz, že i tam, v zemi teprve od roku 1878 zbavené kruté otročiny turecké, nadchází doba studia toho všeho, čím lid svůj život zdobívá. Doba taková bývá zároveň dobou úpadku umění lidového. To již nezkvétá, jen živoří v ústranní, a postupující civilisace zahlazuje díla jeho. Intelligence počíná sobě vší-

mati také v Bulharsku lidových vyšívek, kovových prací, textilií atd., a tím naznačuje, že vše to stává se pouhým historickým dokumentem, že to jsou musejní předměty a přežitky, z nichž raduje se podílník jiné, mezinárodní kultury — lid však jich pozbývá a také z vůle své odkládá.

Ale přec ani tady perspektiva nekončí obrazem úplného zaniknutí všeho lidového umění: šťastnou rukou chopily se ženy bulharské, řekněme přímo dámy bulharské, díla, aby z pokladů lidového umění zachránily pro život a budoucnost, co chová v sobě vitality aspoň na tolik, aby dle vkusu doby a časových požadavků dále sloužilo, snad v jiné úpravě, snad na místě jiném a s obměnou, jako ornament vyšívky, motiv z pukly pásové, a pod. Jsou tu již práce továren bulharských na zboží keramické, jsou tu vyšívky ze školy uměl.-průmyslové v Sofii, a jejich výzdoba provedena je v rázu a vkusu lidovém. Poukazuje se tu na budoucnost a ta náleží národu v »nové zemi«, národu omládlému, silnému a podnikavému. Zde lze popatřiti na první důkazy, že ona budoucnost prozářena bude také svérázným bulharským uměním. Výstavka zasluhuje plnou měrou naší pozornosti.

* * *

V pavilloně Manesově pod Petřínem otevřeny byly místnosti obecenstvu, aby shlédlo výstavu, která snad překvapí, ale jistě též zaujme. Tak divně bílé, čisté světlo zdá se naplňovati interieury pavillonu, a v něm jakoby profiltrovány byly obrazy obrazův a soch, odlesky a odrazy maleb i plastik umělců všeho světa a rozumí se také z Francie. Je to sbírka fotografií firmy E. Druet v Paříži, fotografií v pravdě mistrných, vskutku krásných. Má-li se podati důkaz, že reprodukce fotografickou komorou svým produktem se může přiblížit originálu i bez barev, idealním způsobem — zde je podán. Fotografie tyto jsou vrcholem dokonalosti, jejich věrnost u vystižení všeho, co karakterisuje plastiku nebo malbu, jest vrcholná.

Kdo by v naší době spopularisování »tmavé komory« neznal obtíže fotografie obrazů, hlavně starých, ztemnělých, popraskaných, lesknoucích se obrazů na př. nizozemských, neb i těch světlých, tečkovaných, skvrnitých maleb nejmodernějších! Na této výstavě každý fotograf prostě bude unešen; neboť jak zde reprodukován Rembrandt (na př. Emauzští poutníci), pak zase Chardin anebo Greuze, ano jak »vyšly« malby Monetovy, Signacovy pointillisace atd., to je prostě dokonalé.

A tu také již naznačeno, že Druetovo reprodukční umění se nezastavuje před zvláštními nesnázemi, že se tu nefotografují jenom věci »vděčné«, ale právě často nejnevděčnější. Skutečně fotografie primitiva nebo neoimpressionisty (totiž jeho díla) je nevděčným podnikem, neboť resignuje na jediný působivý moment u těchto modernistů, na moc barvy.

Myslím, že takové znamenité fotografie prací Cezanna, van Gogha, Gauguina, Seurata, Bonnarda teprve pádně dokládají celou neudržitelnost posice těchto nových apoštolů přehodnocených hodnot

uměleckých a že zbavují jejich malby posledního práva k existenci. Filtrem takové neúprosné fotografie je práce kteréhokoli z vyjmenovaných malířů takřka zničena; nezbývá z ní nic, co by žilo a na smysly působilo tak jakoby někdo krásu vallenciennesské krajky předváděl jejím spálením a zachycením popele na lepkavém papíře.

Tu, myslím, neposloužili druhému oddílu výstavy, která titulem svým slibuje »Staré mistry« a pak »moderní francouzské umění«; neboť výstava nabývá pointy zcela protimodernistické. Slavně a vítězně tu stojí staré umění, ti staří mistři, k nimž počítají nyní zase L. Davida a »gensdarma klassicismu« Ingresa, a takový Mignard, Poussin, Watteau, Fragonard, ti mistři »titěrného rokoka«, nabývají tolik svěžesti, tolik působivosti, jsou tak zcela moderní malíři v plném smyslu slova — a to i dle těchto černých obrázků, že ani není třeba osvětliti slovem rozháranost a kolísavost onoho modernistního umění, které po světě jest propagováno s takovým úsilím a hlukem. Je při tom tak neživotné, tak nereellní ve svém pachtivém potácení, a tak mátožné, že před kterýmkoli z oněch Bohem požehnaných malířů prostě se propadá. I pouhý řemeslný primitivista z 15. století ve svém procítění skutečnosti a proniknutí k jádru věcí je bližší pojmu uměleckosti, než literárně rozkřičení mistři dekadence. — Vřele lze doporučiti návštěvu této výstavy pražskému obecenstvu a všem, kdož i v umění milují to, co nestárne, co je věčně mladé, i těm, kdož snad uvykli považovat umění minulých věků za »překonané«, nebo kontrastem za stejně hodnotné i v primitivních počátcích s uměním dneška. Výstava jako by byla illustračním doprovodem k přednášce o věčně nezměnitelných hodnotách esthetických. Náleží, ač tu jsou jen fotografie, k nejpodařenějším výstavám Manesovým. Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

»Knihou o náladách doby« nazval Alois Tuček svou novou práci, označenou nápisem *Nespokojenci* (nákl. Hejdy a Tučka, 164 str.). Námět, který si v ní obral, zajímal již mnoho vážných myslitelův a bude jistě ještě často podnětem k hlubokomyslným úvahám a rozjímáním. Nejde o nic menšího než o otázku: Kde jest cíl a smysl života? Kterak žít, abychom cíle toho dosáhli? Je správná cesta, kterou se ubírá životem převažná většina dnešního lidstva? Lidstvem, rozumí se, nemyslí autor davů, lidí tuctových, bijících se o všední prostředky k živobytí, nebo vidoucích v žaludku příjemně nasyceném vrchol pozemské blaženosti. Počítá jenom s intelligencí, s lidmi, kteří žijí intensivní život vnitřní a kteří také přemýšlejí o způsobech a druzích života. Na uvedené otázky odpovídá řečí umělcovou, názorně. Dvě — tři osoby si vybral, které s počátku žily stejně, tak, jak žije nynější společnost, ujařmená nepsanými, ale

přísnými zákony rozmanitých ohledů, vztahův a kompromissů. Na nich ukazuje, jak zhoubně působí na jedince forma nynějšího života, zvláště velkoměstského, a jak tedy by bylo zdrávo a prospěšno vytrhnouti se — třeba násilím — z těch pout společenských, opřádajících člověka mnohonásobným pletivem všelikých potřeb a požadavkův a nastoupiti na cestu prostší, jednodušší.

Ti hrdinové autorovi jsou Jiří, historik, mimořádný professor universitní, jeho švakr žurnalista Franci, a jejich přítel Karel Bartoš, kdysi literát a rovněž žurnalista. Příběh počíná se po návratu z venkova, kdy Jiří, pracující o vědeckém díle, upoutaný přesným rozvrhem denních hodin a řadou neodkladných povinností, dvojnásob pociťuje nedostatek volnosti a bezstarostného klidu, který jej blažil na venkově. Nicméně nenapadá mu ani ve snu, aby zanechal své práce, či alespoň změnil formalismus svého života. Jako Jiří jest téměř ukován na svou pracovnu a přednáškovou síň, tak Franci je vzorem člověka neklidného, nervosně měnícího vše, co má kolem sebe, je z těch lidí, »kteří dvakrát do roka musí převlékati i okolí, byt, zvyky, snahy a touhu, děj se co děj, byť i pojít měli!« Ale právě toto přebíhání a stálá výměna ústředí jest jenom svědectvím vnitřní nespokojenosti a neukojené touhy po životě plnějším a sytějším. Také Karel prožil a procítil všecku zvrácenost života velkoměstského, ale odhodlaně strhl pouta, která ho tam svírala. Zapadl kamsi do pošumavského podhoří, na samotu, kde není ani sebe menší stopy po pohodlí a městském komfortu, kde je nutno žíti téměř tulácky neb alespoň zálesácky. A tam nalezl zdraví, otužilost, sílu tělesnou a také spokojenost. Ani lákavé nabídky výhodné sinekury v městě, ani sebe větší množství kulturních požitků nevyvábí ho z chalupy pod lesem. Lov, rybaření a drobné starosti hospodářské jsou mu dostatečným zaměstnáním.

V podstatě tedy Tuček odpovídá na otázky, jež jsou myšlenkovým podkladem jeho práce, v plném souhlasu s největším myslitelem naší doby. Návrat k přírodě jest nynějšímu lidstvu jedinou zárukou šťastnějšího života. Naopak tvoření a vzrůst velikých středisk raffinované kultury, v které si libují průměrní měšťáci, moří tělo i ducha a oslabuje lidstvo s vytrvalou pravidelností. Karel — a jeho ústy autor — opět a opět výmluvně dokazuje zmíněný příkaz, rozbírá jej s rozmanitých hledisk a dochází na př. k tomuto závěru: »Lez na hory, okopávej v zahradě, orej na polích, kácej v lese stromy, stav chalupu, lov zvěř, — budeš šťasten, že ses vrátil k vlastnímu účelu organismu, blažen, že nalézáš plné uspokojení života, že můžeš zaměstnávati všechny orgány, svaly a šlachy zvířecího svého těla, ne jeden jediný na úkor ostatních. Odpoutej se od knih a navrať se k zemi. Provedeš dílo nejlepší a nejkrásnější, protože nejpřirozenější« (str. 107). Horlivé apoštolování Karlovo pro život prostý a přirozený jest však poněkud oslabeno snadností, s kterou se mu mohl oddati, jsa neženat a zděediv po rodičích slušný majetek.

Theoretickou stránku fabule Tučkovy posiluje také — nebo má posilovati — její výprava jaksi románová. Jiří, který posud žil v šťastném manželství, zamiluje se na venkově do přítelkyně své

choti a všecka jeho vědecká výše nezachrání ho od zžíravého strádání beznadějné lásky. Tato vnitřní rozháranost náleží ke složkám, které uhlodají jeho organismus a za krátko ho přivedou do hrobu. Není pochyby, že tento románový přímětek neposílil, nýbrž oslabil thesi autorovu, odvrátiv zájem od hlavní otázky k věci vedlejší, subjektivní a nad to nedosti pravděpodobné. — Kniha vyznačující se barvitou, obsažnou dikcí a hutným jádrem myšlenkovým, jest všecka provedena ve formě dopisů. Slovesné stránce jest třeba vytknouti zálibu ve zpodstatnělých adjektivech, na př: »mají oheň prožitého« (str. 26), »Stesk nesplněného syčí voláním jedu« (str. 115) a j. Rčení »jste vždycky dobře naložena« (str. 10) je nečeské i nehezké.

Mladý básník moravský V. Martínek přihlásil se nejnověji také knihou prósy, nazvanou *Pluh života* (nákl. R. Promberga v Olomouci, str. 156). Kniha obsahuje dvě povídky vesnické, jejichž celkový ráz poněkud upomíná na M. Jahna, poněkud i na obdobné práce Sumínovy, přes to však jeví tolik samostatnosti a původnosti, že možno na další rozvoj autorův pohlížetí s dobrými nadějemi a s oprávněnou důvěrou. — Jde-li o vesnickou povídku moravskou, jsou čtenáři zvyklí (či máme ten zvyk a dojem snad jen my čtenáři z království?) očekávat určitý kraj a hledati pak jeho typického, svérazného zabarvení. Tomu očekávání dal theoretický základ už Bartoš, a pak Herben, Mrštíkové a jiní, zejména také tvůrci hanácké povídky, na př. O. Bystřina, nás tomu naučili. Tím osobitým svérázem právě upoutali čtenářstvo a pak věrností kresby vemluvili se mu přímo do srdce. Doba ovšem pokračuje a stírá nejeden kmenový rozdíl a kmenovou zvláštnost také tam, kde se jeví tak živě a jasně, jako na Moravě. Přes to však právě základní rysy kmenových rozdílů nevyvanou tak rychle, těch nutno stále si všímati a v kresbě lidu jich využíti. Vnější stránka, která poutá oko, kroj, zvyky a j., se otře, také dialekt časem snad učiní ústupky, základní rysy povahové však jistě potrvají. Těch rysů nepostřehujeme u Martínka; obě jeho povídky mají společnou, a tuším nejcitelnější vadu, že jejich dějiště lze položiti kamkoli, na Slovácko, jako na Valašsko. Je z nich sice cítiti vůni venkova, ale nedýší vůní určitého kraje, určitého ústředí.

První z nich — Proud — je založena na myšlence jakési osudovosti, k níž se asi odnáší také nápis celé knihy. Člověk nerozhoduje sám o sobě, neurčuje směru svých činů, nýbrž podléhá jakési vyšší moci, která jej obrací, kam jí libo. Nesejde na tom, zove-li se ta moc osudem, či je-li to jen spleť náhod a shluk nepředvídaných okolností — bezmocnost jedincovy vůle jest vůči ní vždy stejná. Té moci podléhá zde Anežka Petráková, dcera vesnického hospodského, silačka, že o muzice přemohla a z hospody vynesla nejsilnějšího rváče, mladého Jedomka, který se ucházel o její ruku, aby si zabezpečil pohodlné živobytí. Na tomto základě jest osnován všecek příběh další. Úskočný Jedomek své fysické podlehnutí pomstí lstným překonáním mravním, jež Anežka odpykává strádáním tím těžším, že ze studu nemůže si ani nikomu postěžo-

vati. Vděčně se tedy oddá přímému, čestnému muži, přichozímu Zemanovi, a zažije chvíle krátkého štěstí, jehož ji zbaví osudná náhoda spolu s neurvalou zlobou Jedomkovou. Přirozený vývoj událostí přivedla po krátkém čase Jedomka do cesty Anežce a ona uchvácena jsouc náhlým hněvem způsobí jeho smrt. Vzejde nová trýzeň duševní a mladá žena, když ji potom porota osvobodí, zlomena a zhroucena opustí vesnici.

Autor zavěsil na tuto kostru dějovou pásmo prostých příběhů vedlejších, aby docílil plnější a všestrannější charakteristiky své hrdinky. Jeho Anežka, kypící zdravím a tělesnou silou, rázná a rozhodná v zevním jednání, jest v nitru kolísavá a nerozhodná, čekajíc na nějaký mocnější pokyn o tom, co má, či nemá učiniti. Přijímá dvoření učitele Hynara, ač se jí nelíbí jeho slaboučká postava, nezamítá dosti rozhodně ani Jedomka a z podivného, nevysvětlitelného studu nezavolá ani otce, když se Jedomek v noci dobývá do její světničky. Důvod studu, kterého tu Martínek užil, jistě je slabý, nepsychologický, a působí rušivě v povídce jinak pevně osnované a dobře provedené. — Určitěji, plastičtěji jest nakreslena Božena, hrdinka druhé povídky, označené básníkovými slovy »Co květů do vody napadá . . .« Božena, dcera zámožného sedláka, miluje chudého a lehkomyslného krejčíka Zdražila. Matka v těžké nemoci pohne ji předstíraným slibem či vinou nebožtíka otce jejího, aby se provdala za mladého sedláka Vrbu, který se o ni uchází z upřímné lásky a doufá, že si posléze získá také její náklonnost. Spisovatel přesvědčivě ukazuje, jak se tato naděje splní právě ve chvíli, která hrozí již úplným rozbitím Vrbova manželství. — V této druhé povídce Martínek osvědčuje vydatnou schopnost charakterisační a bystré oko u pozorování života. Také stavba povídky jest pevná a souměrná. Svérázného, osobitého slohu nelze na po prvé na spisovateli žádati.

M. Pernica shrnul v knize, nazvané *Z Dalmatských fjordů* (nákl. E. Leschingra, str. 156) sbírku povídek, črt a feuilletonů. Jako kdysi Ig. Hořica, jako J. Konrád a nedávno A. Řeháková (Z Dalmatského jihu), alespoň v části své knihy, také Pernica snaží se povídkové příběhy spojovati s půvabným rámcem krajiny, která ho okouzlila. Sám vyznává v úvodu: »Mnoho radostného a nadšeného řekl bych rád o kouzelné vlasti Gunduličově, o jejích pomněnkových zátokách, zelených ostrovech, bílých městech, dumavých výšinách, o hrdých, ušlechtilých junácích i lepých ženách . . .« K tomu však autor neměl dosti síly a mohoucnosti, nezbylo tedy, než přestati na dobré vůli. Tak kraj a lid, který měl býti předmětem nadšeného líčení spisovatelova, stal se v jeho črtách vlastně jen stafáží, jakousi přízdobou v pozadí dějů, jež mají ráz obecně lidský, nikoliv význačně dalmatský. A ty děje jsou droboučké úlomky a historky, v nichž jest nesnadno objeviti nové jakési a hutné jádro, ano shledáme zde i črtu zcela bezobsažnou, jako jsou na př. Světlušky. Nad tuto úroveň poněkud se povznáší obrázek Matka a milenka tím, že námět jeho jest určitý a že vypravěč jde přímo, bez oklik k cíli. Z celku je zřejmo, že autor dí plnou pravdu, vyznává-li o svých kresbách,

že vznikly ze vzrušení citu, živeného barvitými vzpomínkami.« Cit ten jest jistě upřímný, nedělaný. Doufejme, že splní se také tužba spisovatelova, aby jeho obrázky »přispěly ku podnícení zájmu pro bratrské země . . ., ke ztužení styků s dalmatskými Chorvaty a Srby«. — Přídavek »Drobná prósa« není nazván dosti případně; neboť předcházející kresby, jak již bylo řečeno, nejsou o nic rozsáhlejší. Spisovatel má v těchto třech obrázcích jakýsi sklon k látkám chmurným, který se ostatně jeví také v jeho črtách dalmatských. Slovesnou stránkou autor vládne obratně a ne nevkusně.

Osobitý tón jadrně se ozývá z *Černých obrázků*, které napsal Karel Půlpán (nákl. knihtiskárny nár. soc. dělnictva v Praze, str. 104). Autor vybírá si látky ze života lidí utlačených a trpících, utlačených netoliko snad útiskem sociálním, ale i nemocmi a jinými úhonami životními. Bída lidská v kterékoli podobě ho poutá, s ní má soucit, z ní čerpá podnět k uměleckému tvoření. Tvoře pak dovede býti svůj, dovede si raziti vlastní cestu a jíti po ní pevně a sebevědomě. Místy sice ještě příliš konstruuje, počítá na effekt, vyhrocuje látku poněkud jednostranně, jak tomu jest na př. v povídce Hrůza. Soudní rada, jemuž připadne úkol říditi porotu, před níž stojí z vraždy obviněný dělník, syn dívky, kterou rada kdysi zradil, jistě by nalezl řadu prostředků, aby se hrozného úkolu sprostil. Také črta Na nábřeží má sklon k úmyslnému, hledanému effektu. Většinou však autor kreslí tak, jak vidí a nazírá objektivně, ať jde o nebožáka, který prchá ze sanatoria, aby najednou skončil svá muka, ať o učitelku, které se splňuje jediný sen života, aby zemřela na jihu, ať o ruského anarchistu, jehož nadšení pro ideu nehasne ani hynoucím zdravím. Také tam, kde zachází do vrstev nejspodnějších, jako v črtě Konec, jejíž hrdinkou jest schátralá nevěstka, vzbudí přirozeným líčením dojem plné oprávněnosti soucitu s bytostí, nad kterou již již se zavírají vlny života. Formální předností, rázným, spádným provedením a souměrnou, jednotnou kresbou vyznačuje se zejména obrázek Útěk a Vzpoura, z části též Republika, jejíž námět je vážen ze života hornického. V črtě Umírání pozorný soucit autorův obrací se i k trpícímu zvířeti. Bezděky nám tu zatane na mysli Šlejhar, jehož přílišné šíře však je Půlpán zcela prost. — Vytříbenosti formální a zejména správnosti jazykové měl by autor věnovati mnohem větší péči. Odečteme-li množství chyb na účet nepečlivé korektury, přece zbývá ještě značná řada vad a nesprávností, jež knihu znešvařují. Uvedeme alespoň několik dokladů, nezmiňujíce se ani o chybném rozdělení větném, jež se tu vyskytá příliš často: šedé noc*e* (str. 9.), rval mu všecky smysl*e* (str. 21.), v okamžitém pomatení mysl*e* (str. 22.), měl dobré srdce a každému *ho* podával, rybáři se vr*ací* (str. 39.), květy po*měn*ek (str. 43.), se záhonkami (str. 76.), be*ze* odkvetly (str. 77.), kolečka pištěly (str. 94) a j.

F. V. Vykoukal.

Hudební rozhledy.

(Jubileum Hlaholu a konservatoře. — Salome. — Gustav Mahler.)

Dvě významná jubilea byla oslavena v polovici měsíce května: padesáté výročí působení prvého z našich zpěváckých spolků, Hlaholu, a sté výročí otevření pražské konservatoře.

V letech šedesátých, kdy celý náš společenský a národní ruch počal se probouzeti kno vému životu, vznikla myšlénka založiti ryze český zpěvácký spolek. Některé pěvecké spolky, jako Aptova »Jednota Cecilianská«, nepěstovaly vůbec českou produkci, jiné (akademický zpěvácký spolek) záhy zanikly, nebo změnily záhy svůj program jako »Žofínská akademie« Jelenem založená. Za těch okolností byla tu skutečně živá potřeba spolku, který by, ovládán jsa tendencemi ryze seriosními a počtem mohutný, pěstoval českou tvorbu sborovou. R. 1860 vyšel tedy podnět k založení *Hlaholu* od známého zpěváka J. L. Lukesa. Prvními sbormistry byli J. L. Lukes a Ferd. Heller.

Není také bez zajímavosti, uvésti první tři vystoupení mladého spolku na veřejnost: byly to významné dny pohřbů V. Hanky, P. J. Šafaříka a zahájení českého sněmu. V roce 1863 zvolen sbormistrem Bedřich Smetana, který po krátké činnosti té funkce se vzdal a na jeho místo nastoupil K. Bendl. Činnost spolková i nadšení pro věc samu bylo však velmi nestejné a kolísavé. Vedle mnohoslibných počátků vyskytovaly se produkce málo umělecké, spojené i se zábavami tanečními. To vše nemálo přispělo k ochabnutí spolkového života. Vzestup lze konstatovat opět od r. 1875. Karla Bendla vystřídal v úřadě sbormistrovském K. Knittl r. 1878, za jehož působení založen byl též dámský odbor. Tím umožněno prováděti velké skladby pro smíšený sbor. Po K. Knittlovi, který byl nejdéle sbormistrem spolku, nastoupil prof. Klička až do roku 1903, kdy vedení ujal se nynější sbormistr jeho Ad. Piskáček.

Pohledněme na rozsáhlou a záslužnou činnost Hlaholu a uvidíme, že provedl za uplynulé půlstoletí mimo vynikající práce skladatelů cizích (Beethoven, Schumann, Liszt, Bach, Haendel, Čajkovskij, Berlioz a j.) téměř všechnu produkci naši (Křížkovský, Zvonař, Palla, Smetana, Bendl, Fibich, Dvořák, Foerster, Klička, Knittl, Novák, Suk, Picka, Chvála, Janáček).

Významné jubileum 50leté práce oslaveno bylo sjezdem českých i jinoslovanských spolků pěveckých jakož i zasazením pamětní desky Bedřicha Smetany na dům spolkový. V jubilejním koncertě provedena byla Piskáčkova dramatická legenda »Sv. Vojtěch«, kterou napsal J. Vrchlický pro Ant. Dvořáka. Když pak ten od jejího zhudebnění upustil, ujal se textu A. Piskáček. Základní chybou celé práce jest, že text její jest myšlen pro provedení dramatické, kdežto skladatel zpracoval ji pro koncertní síň. Upravil si sice text na několika místech o své újmě k tomu účelu, ale celkové založení nelze již tím napraviti. Skladatel komponoval věc pro tento koncert jubilejní zpěváckého spolku sborového, ale text sám psaný pro jeviště

vykazuje ovšem sborových partii velmi málo a solových většinu. Pokud lze však souditi z provedeného — dílo nebylo nastudováno celé — vykazuje toto poslední opus Pískáčkovo mnoho zajímavých a cenných míst svědčících jak o hudebním cítění autorově tak o jeho routině skladatelské. —

Soukromý ráz *pražské konservatoře*, jakož i okolnost, že jde o ústav umělecký, vysvětlují jasně, proč směr a prosperita ústavu byly vždy závislé na řediteli a silách učitelských. Dějiny ústavu rozpadají se na období, ohraničená přesně působností jednotlivých vedoucích osobností. Záleží velmi na jejich názoru na rozličné zásadní otázky, jichž při odborném hudebním vzdělání vyskytuje se nemálo. Není zajisté bez významu, je-li ten, kdo rozhoduje o zásadách vyučovacích, teoretik či praktik, a jak pojímá tento praktik úkol vzdělání nástrojového. Stačí absolventu průměrná technika, která jej kvalifikuje na dobrého hráče orkestrového (což bývá ovšem u většiny cílem) či jest povinností nejvyššího odborného učiliště vytknouti si *vždy* cíle čistě umělecké? Má zůstati konservatoř školou ryze hudební — a i to jest úkol zajisté veliký, podati důkladné průpravy ve všech oborech hudebních — či jest třeba, aby vzhledem ku zvýšeným požadavkům všeobecné kvalifikace bylo postaráno též o pokračování v obecném literním vzdělání? V jakém poměru má žáku obého se dostati? Má býti žák jevící známky mimořádného talentu technického, podroben všem procedurám osnovy vyučovací i když jej osnova v plném rozvinutí jeho schopností ohrožuje?

Ve zprávě konservatoře pražské střídal se zpátečnický duch s názory volnějšími a uměleckými. Tak první ředitel Bedřich D. Weber byl přísným vyznavačem klassického umění hudebního a neměl pochopení pro nové směry tvorby Beethovenovy. Těmto silným omlazujícím proudům otevřely se brány konservatoře teprve za vlády nástupce Weberova Jana Bedř. Kittla. Když r. 1865 zvítězil proti pokrokovému B. Smetanovi úzkoprsý Jos. Krejčí, poklesla opět úroveň ústavu. Za režimu Bennewitzova plynula leta klidné vlahé pohody. Bennewitz byl praktik, který dovedl oceniti plně volnost individuality při vyučování. Zásadou tou řídil se, i když byl postaven v čelo ústavu. A tak za úplné volnosti umělecké pod jeho vždy jemnou a vlídnou rukou rozvíjel se ústav bez pronikavých změn sice, ale zdárně.

Pod temperamentní individualitou Dvořákovou dařilo se ovšem nejlépe třídě komposiční. Volnost, která již za Bennewitze zapustila kořeny, byla by nyní při naprosto umělecky založené povaze Dvořákově dostoupila rozměrů nepřípustných. Jako protiváha přidán tedy Dvořákovi, jako řediteli artistickému, k ruce Knittl jako ředitel administrativní. Nebylo právě prospěšno, že Knittl ztrávil leta před tím jako učitel zpěvu na školách středních a že zkušenosti tam nastřádané snažil se nyní přeočkovati do půdy ústavu uměleckého, který sice v posledních letech poněkud z mezí vybočoval, na nějž však nutno vždy bráti jiné měřítko nežli na poměry středoškolské. Vzpomínám sám, kterak vedle hochů sotva obecné škole odrostlých sedali vedle mne lidé ženatí a vedle žáků, kterým čtení dělalo po-

tíže, posluchači university. Sem nelze umísťovati středoškolské škatulky. K tomu přistoupila okolnost, že Knittl podceňoval význam virtuosity a viděl stále před očima praktický cíl: hru orkestrální. Tím obojím poklesla úroveň konservatoře na praktickou střední školu hudební.

Nelze upříti, že něco v těchto zásadách je správného, ale jest chybou, když se kategorisují. Dle mého náhledu jest nutno postupovati individualně od případu k případu; pro mimořádně nadané a pokročilé žáky musí v zacházení a v metodě vyučovací býti měřítkem universita a pro prostřední méně nadané škola střední; v tomto spojení jest, myslím, tajemství úspěchu. Nelze ovšem nezmíniti se o tom, že ředitel Knittl při provádění těchto svých reforem počínal si vždy způsobem svrchovaně taktním a uhlazeným. Poměry ty vyvinovaly se ovšem analogicky dále, když po smrti Dvořákově Knittl stal se ředitelem samostatným.

Od r. 1907 svěřena správa prof. hry klavírní Jindřichu z Káanů. I on snaží se pokračovati v různých reformách (dramatická škola získala tím, že dostala vlastní jeviště), v koncertech konservatorních objevují se jména nejnovější (Strauss), celkem nelze však vzhledem ke krátkému jeho působení pronésti ještě soudu definitivního.

Z význačných sil, které v uplynulém století na ústavě působily, má lví podíl škola houslová: Pixis, Mildner, Bennewitz a konečně Otakar Ševčík, který ústavu dobyl pověsti světové. Z theoretiků jsou to: Skuherský, Foerster, Stecker a nejnověji Vítězslav Novák. Hobojová třída prof. Königa patří k nejlepším v Evropě.

Nejbolestnější stránkou, které nelze ani v této jubilejní stati mlčením pominouti, jsou poměry národnostní. Jest věru smutným zjevem, že jediné vysoké učiliště naše hudební v hlavním městě království, které odchovalo tolik znamenitých jmen vesměs českých jako jsou Fr. Ondříček, J. Kubelík, K. Hoffmann, J. Suk, Ševčíkovo kvartetto, F. Laub, H. Sitt, Zajíc, Řebíček, Hřímalý, Halíř, Kocián, Destinnová, Plaške, Vyskočil a ze skladatelské třídy oba naše nejlepší skladatele přítomnosti Nováka a Suka, není jen utrakvistické, ale že tam, bohužel, němčina stále má nadvládu. Smutně to dokumentovalo opět slavnostní shromáždění na oslavu 100letého jubilea, kde všechny proslovy až na zástupce Zemského výboru a obce Pražské děly se s malou výjimkou několika českých vět nejprve vesměs v řeči německé. Věc byla již v denních listech náležitě odsouzena, nebylo však lze ani zde pominouti jí mlčením.

* * *

Vypravení Mariottovy »*Salome*« na Městském divadle vinohradském mělo patrně týž účel jako před rokem uvedení »Quo vadis« na scenu: totiž výpravný kasovní kus pro pozdní saisonu. Soud byl by pro francouzskou práci dopadl daleko příznivěji, kdyby nebylo tu stejnojmenné opery Straussovy. Německá práce vystihuje tak dokonale a přesvědčivě všechna silná místa básně Wildovy, že bylo těžko, ne-li nemožno, s ní soutěžiti. Rozhodně však neschopna

jest toho francouzská hudba, která utkvívá vždy na povrchu. Nelze říci, že by práce Mariottova kopírovala Strausse, ač by se tak na první poslech mohlo zdáti: jest starší. Zřejmý jest vliv Massenetův a mimo to impressionistů francouzských. Hudba tu však nekreslí ani ostré jednotlivé charaktery, ani nevzpíná se k mohutným akcentům vášně ani neopájí se kouzlem orientalní smyslnosti. Po té stránce zvláště závojový tanec minul se vůbec s účinem. Slečna Vastlova podala v titulní roli výkon relativně dobrý. Po stránce pěvecké ovšem nepoměrně lepší, nežli ve směru hereckém. Nastudované pósy rozvířených vášní a pak opět skleslé únavy jsou příliš znatelny. Ovšem nutno nestranně konstatovati — a to týká se též ostatních účinkujících, že třeba bráti zřetel k tomu, že na vinohradském jevišti jest pramálo příležitosti k vypracování se v seriosních úlohách operních. Schází stálý styk s jevištěm a není možné postupné vypěstění tvůrčí síly jednotlivcovy. Z ostatních vynikl opět p. Lanhans (Herodes) jak zdravým organem tak výraznou maskou.

* * *

Dne 18. května t. r. zemřel ve Vídni G u s t a v M a h l e r, z nejvýznačnějších representantů současné tvorby hudební. Jádrem jeho tvorby jest devět symfonií, z nichž některé také v Praze byly hrány. Zajímavo je při nich, že autor snažil se vždy dodati své hudbě rázu absolutního, ač program přece na některých místech prosvítá. V tvorbě písňové komponoval se zálibou národní texty vyhýbaje se při tom stylu deklamačnímu. Jako dirigent vykonal mnoho dobrého pro české věci: uvedl v cizině »Prodanou nevěstu«, »Hubičku« a »Dalibora« a chystal se v poslední době studovati též díla Novákova a Sukova. Byl ryzí umělecká duše, která ráda skloní se přede vším, co dovede ji prohřát a rozechvět.

Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

N á r o d n í d i v a d l o: Domov a víra. Tragedie lidu o 3 dějstvích. Německy napsal Karel Schönherr. — Žluté růže. Pražská komedie o 3 dějstvích. Napsal Edmond Konrád.

M ě s t s k é d i v a d l o K r á l. V i n o h r a d ů: Pavouk. Veselohra o 3 dějstvích. Německy napsal Hermann Bahr. — Ohnivá země. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal Václav Štech.

Brzy po té, co vypravilo Městské divadlo Král. Vinohradů F. V. Krejčího P ů l n o c, sehrána byla na Národním divadle v Praze Schönherrova tragedie *Domov a víra.* Obě hry mají společný námět: boj protireformační, jak se projevoval vůči lidu selskému. Krejčího práce se stanoviska všeobecného posuzována, jest ideově hlubší, naproti tomu zase tragedie Schönherrova (jež ovšem není prvým dramatickým dílem spisovatelovým, což také dlužno uvážiti) vyniká všemi přednostmi dramatu. Shuštěnost, obratnost scénická, rázovitá

kresba charakterů zaručují *Domovu a víře* vždy divadelní úspěch. S našeho českého hlediska je však nám hra Krejčího bližší. A to ze dvou příčin. U nás v Čechách protireformace podetínala nejen kořeny volného vývoje myšlenkového, ale i národního. S persekucí náboženskou šla ruku v ruce persekuce národní, čemuž v zemích alpských (odkudž je tragedie Schönherrova čerpána) nebylo. Za druhé naši evangelíci, správně Krejčím pojatí, netrpěli pro takové malichernosti jako na př. Schönherrův Starý Rott, jenž po mnohaleté přetvářce a zapírání víry odhodlá se k vystěhovalectví jen proto, že má strach, aby nebyl pochován na mrchovišti, kdyby na smrtelné posteli se přiznal k protestantismu. Naprosté dokonalosti Schönherrova díla vadí příliš na efekt vypočtené výjevy, což zvláště platí o theatrálním zlomení meče divokého rejthara, čímž má býti symbolicky naznačeno (historicky nesprávné) ustoupení od násilného pokatoličťování.

Souhra i režie byly dobré. Pan Želenský jako starý Rott, p. Vávra jako jeho syn, p. Sedláček jako drsný, ale praktickým smyslem obdařený sedlák alpský, jakož i p. Hübnerová podali výkony plné života. Také p. Váňa, jemuž přidělena úloha výrostka »Vrabčáka« zhostil se svého úkolu se zdarem, pokud illusi nevadila postava přece jen prozrazující muže dospělého. Pan Schlaghammer jako rejthar nevzbuzoval dojem krutého žoldáka. Překlad p. Kvapilův je jadrný a hercům se dobře mluví.

Vděčíme-li Národnímu divadlu za vypravení tragedie *Domov a víra*, nelze se tak vysloviti o uvedení na scénu původní novinky *Žluté růže*. Takové mrhání časem a prací, vynaloženými na věc, která nemá třeba jen pro vyplnění repertoiru ani tolik ceny jako některá tuctová francouzská neb anglická veselohra, nesmí si přece dovolovati divadlo, jež právem stojí v řadě scén dvorních. *Žluté růže* jsou příležitostnou hrou, jež by snad pobavila na ochotnickém jevišti některého uzavřeného společenského klubu, ale nehodí se na velkou scénu a to jak pro své technické neobratnosti tak i pro svou bezobsažnost. Spisovatel chtěl bičíkem satyry šlehnouti různé typy z pražské společnosti, ale místo typů postavil na jeviště figurky pořízené dle otřelých šablon, jež honí ze dveří do dveří a říká tomu komedie. Je v českém životě mnoho osob, které by stály za satyru, jmenovitě jsou to různí »básníci« a dramatičtí »spisovatelové«. Ale ti vyhlížejí jinak, než jak je kreslí E. Konrád. Jeho dramatický spisovatel Jan Alžběta Herlich má mnohem lepšího a zdařilejšího předchůdce v Štechovu Třetím zvonění (Hvězdínský). Kdo by z těch podařených postaviček pseudoliterátů, kteří dnes běhají po Praze, zachytil dvě tři jak v pravdě žijí, docílil by mnohem většího úspěchu než staromodním způsobem karikování literárních pošetilců.

Na Král. Vinohradech dali si velmi záležeti na provedení Bahrovy krotké veselohry *Pavouk*, jejíž prostičký, ale roztomilými drobnostmi protkaný děj, vážen je ze salonního života vídeňského v druhé polovici XVIII. století. Středem veselohry je zkostnatělý mrzout, dvorní rada, hypochondr, pedant a domácí despota, slovem »pa-

vouk«. Záleží velmi mnoho na herci, jemuž tato úloha je svěřena, aby udržel divákův zájem; neboť hra má v II. a III. dějství povážlivé délky a mrtvé body. Nejzdařilejší je prvé dějství, v němž lehkým způsobem persifluje mládež zbrkle napodobující postavy románové a jejich autory (W e r t h e r) i barevně zachycuje figurky rokokové Vídně.

Pavouk sehrán byl za režie dr. H i l l a r a velmi pečlivě a slohově; jen v prvém dějství bylo trochu příliš nadsazováno. Výborný byl pan B o l e š k a (dvorní rada), jenž jak scény suchého pedanta tak chvilkové záchvaty něžnosti (při setkané s býv. svou milenkou, generalovou z Mattel) provedl plasticky a zajímavě. Jeho němohra při pojídání koláčků byl virtuosní kousek. Z ostatních účinkujících pp. Zakopal (sekretarius) a Švarc (sluha) v přední řadě zasluhují zmínky. Dámské úlohy byly vesměs správně obsazeny.

V polovici května vypravena byla poprvé Štechova dobrá veselohra *Ohnivá země*, jejímuž účinu samozřejmě vadilo, že je příliš obehraná jak na Národním divadle tak na četných scénách ochotnických. *Karel Čvančara.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. června 1911.

(Choroba císaře Františka Josefa. — Osnova nového branného zákona. — Komise pro úspory v státní správě rakouské. — Katastrofa v Paříži. — Marokko. — Ruská duma. — Císař Vilém v Londýně. Německý korunní princ v Petrohradě. — Povstání v Albanii. — Unie v Mexiku. — Spor rusko-čínský.)

Císař František Josef churavěl již delší dobu. Ačkoli lékaři prohlašují, že choroba není vážnou, působila přece jakož i vysoký věk panovníkův k tomu, že právo udíleti milost a abolice postoupeno arcikníželi Františku Ferdinandovi.

Císař schválil osnovu nového branného zákona, kteráž bude neprodleně sněmovnám předložena. K novým ustanovením patří zásadní stanovení dvouleté služby vojenské, ale toliko pro pěchotu, a ustanovení jednacího jazyka při vojenských trestních soudech. Vlivem uherským zvrácena dosavadní výlučná platnost služebné řeči německé. Není-li vyslýchaný mocen jazyka německého, nabývá práva, býti vyslýchán ve svém jazyce a sice buď prostřednictvím tlumočníka nebo bez něho, jsou-li všichni členové soudu jeho jazyka mocni. Přirozeným následkem zkrácené doby služební bude zvýšení kontingentu branců. Maďarským požadavkům vyhověno skoro úplně. Jazykem výslechu, líčení, ústního vyhlašování rozhodnutí a opatření jest maďarština. Přes tento ústupek ohlašuje opposice nejrozhodnější odpor v sněmovně proti předloze. Pro brigádní a divisní soudy v Charvatsku-Slavonsku má charvatština tutéž platnost jako madarština v Uhersku.

Císařským nařízením ze dne 23. května zřízena jest komise pro úspory ve státní správě rakouské. Panovník jmenoval ihned

členy této komise. Z 23 členů jejich jsou toliko tři Češi — min. m. sl. dr. Bráf, prof. dr. Gruber a min. m. sl. dr. Žáček —, dva Poláci a jeden Jihoslovan, všichni ostatní jsou Němci. Městská rada pražská vyslovila se proti složení komise, ježto v ní není nikdo ze zastupitelstev samosprávných, které působností její budou přímo dotčeny. Zejména schází tam zástupce města Prahy, která vládními předlohami nejen politicky, ale především hospodářsky má býti ve svém rozvoji zadržena. Dle vládních návrhů má totiž především úřednictvo zemských úřadů, místodržitelství, zemského výboru a ostatních úřadů zemských býti přeloženo z Prahy do tak zv. krajských, a především německých měst. V komisi m. j. jsou pp. dr. Baernreither a dr. Rauchberg, duševní původci zmíněných předloh vládních, a nedá se od těchto členů komise očekávati, že vysloví se proti osnovám, jimiž agenda okresních výborů přenáší se na tak zv. krajské výbory a vyřizování jejich na státní úředníky, krajské hejtmany, pod přímou odpovědností ministerstva vnitra. Reformní návrhy vládní, o nichž v první řadě jednati se bude, neznamenají tedy žádné vybudování a reformu samosprávy, jak našim autonomistům tane na mysli, nýbrž úplné její zničení. Proti této zřejmé tendenci vlády, jak jeví se v sestavení zmíněné vládní komise, vyslovila se rada městská a usnesla se, oznámit usnesení své zemskému výboru, ministerstvu vnitra a ministerskému předsednictvu s důtklivou žádostí, aby komise, pokud jednati bude o království Českém, sestavena byla dle skutečného poměru obou národností v zemi, a aby v první řadě povolán byl do komise zástupce města Prahy.

V Paříži udála se dne 21. května katastrofa při vzduchoplaveckých závodech. Při vzletu aviatiků zabit ministr vojenství Berteaux, a ministerský předseda Monis těžce zraněn. Berteaux, nar. r. 1852, byl původně bursovním agentem. R. 1892 zvolen do sněmovny na program socialistických radikálů. R. 1904 stal se ministrem vojenství v kabinetě Combesově a setrval v tomto úřadě přes rok. Před třemi měsíci vstoupil do kabinetu Monisova opět jako ministr vojenství. Ministrem vojenství jmenován generál Goiran. V poslaneckých kruzích jeví se nespokojenost, že se upustilo od tradice bráti ministra vojenství z kruhů občanských.

Španělsko pohlíží s rostoucí nedůvěrou na francouzskou akci v Marokku. Španělský ministerský předseda Canalejas vyslovil se, že veřejné mínění španělské jest pevně přesvědčeno, že Francie dychtí po protektorátu a že sultán jest pouhou loutkou v jejích rukou. Maročtí vzbouřenci uveřejnili provolání k celému vzdělanému světu, v němž projevují, že nemají nepřátelského smýšlení vůči Evropanům v Marokku žijícím, a že chtějí toliko svrhnouti s trůnu sultána Mulaje Hafida, jenž jest hanbou mohamedánského světa. »Jest to barbar — praví se v provolání — nevylíčitelné ukrutnosti. Z důvodů nicotných dal zajatcům ruce usekávati, jazyky vytrhávati, oči vypichovati, házel zajatce do klecí dravcům.« Rusko a Německo uveřejnily noty, jimiž postup Francie schvalují. Oba státy uznaly, že Francie jedná ve smyslu algecirasské smlouvy.

V ruské dumě utrpěl předseda kabinetu Stolypin citelnou porážku. Stolypin hájil ve schůzi dne 9. května svůj samostatný postup v záležitosti zemstev. Pravil, že duma nemá formálního práva interpelovati ministerskou radu a že může jen zamítnout opatření dle čl. 87 provedené, bylo-li jí schválení předloženo. Po dlouhé debatě přijala duma 202 hl. proti 82 formuli okťábristy navrženou: »Duma spatřuje v tom, že předseda ministerstva předložil k nejvyššímu schválení usnesení ministerské rady, aby byla v šesti západních guberniích zavedena zemstva, přestoupení § 87., a tudíž vykonání nezákonného činu a považuje prohlášení předsedy kabinetu za nedostatečné.«

Německý císař snaží se udržovati nejlepší poměr s Anglií a s Ruskem. Přijel s chotí svou do Londýna k odhalení pomníku královny Viktorie a korunní princ německý složil v Petrohradě osobně blahopřání svého otce caru Mikuláši k jeho 43. jmeninám. V politickém světě přikládá se návštěvám těmto velký význam vzhledem k aktuálním otázkám mezinárodním. Anglický král Jiří projevil své uspokojení, že císařští manželé němečtí jsou při této historické slavnosti přítomni.

Povstání v Albanii stále se šíří a nabývá přes veškeré úřední zprávy turecké o vítězném postupu tureckého vojska hrozivé tvářnosti. Mezi Albánci rozšiřují se proklamace žádající zřízení samostatného Albánska. Ježto se také Miridité vzbouřili, jest situace krajně kritickou. Postupem Černé Hory vůči albánskému povstání vzniklo značné napětí mezi Černou Horou a Tureckem. Černá Hora zaslala evropským státům memorandum, v němž žádá za ochranu proti přehmatům tureckého vojska na hranicích. Rusko zakročilo v Cařihradě proti hromadění tureckého vojska na hranicích černohorských.

Občanská válka v Mexiku skončila se úplným vítězstvím revoluce. President Porfirio Diaz odstoupil, čímž splněna hlavní podmínka revolucionářů k zjednání míru. Diaz vynikl nejprvé jako generál severní mexické armády proti císaři Maxmiliánu. Roku 1877 zvolen presidentem republiky. Za jeho vlády počal se v Mexiku pokojný rozvoj politický a hospodářský. Těšil se neobyčejné vážnosti doma i v cizině. Ježto však vládl neobmezeně a jakýkoli odpor nemilosrdně potlačoval, vzbudil v poslední době odpor zvláště mladší generace. Když vypukla revoluce, byl pevně přesvědčen, že ji v brzku potlačí. Události změnily se však na prospěch revoluce. Diaz, ač jest kmet 83letý, vzpíral se do posledního okamžiku svému odstoupení, až byl k němu donucen,. ježto i v hlavním městě vypukla vzpoura proti němu. Opustil Mexiko a uchýlil se do Evropy.

Poměr mezi Ruskem a Čínou se nezlepšil. Ruský vyslanec v Pekinu Korostovr vyslovil se o poměru tom velmi pessimisticky, pravil, že jest úplně beznadějný. Čína vede ve stycích s Ruskem pasivní resistenci, odpovídá na noty jí zaslané, ale odpovědi nejsou uspokojivé. Je zjevno, že Čína dosud není k válce připravena a že se snaží získati času. *Adolf Srb.*

———

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTEREŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 7.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

DEN ZE DNE. Povídky. Napsal *Jan Osten*. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 236. 287 str. 8⁰. Za - K 1·40

Šestnáct drobných prací čítá kniha Ostenova a její název sám hlásá základní motivy: jsou to skutečně obrázky »den ze dne«, věčně se opakující obrázky lidské důvěřivosti, egoismu, radosti i strasti. Jako v kaleidoskopu kmitají se před vámi ty figurky ze života přímo odpozorované, skutečné, ne smyšlené. Život a opravdovost — toť základem těch bystře vypravovaných črt, z nichž mnohé zůstanou trvale v paměti čtenáře. Pěkná a milá kniha!

PRŮHLEDY V NEZNÁMÝ JAPAN. Výbor povídek a úvah. Napsal *Lafcadio Hearn*. Přeložil Jos. J. David. Anglické knihovny sv. 39. 314 str. 8⁰. Za K 3·40

Domníváme se, že z mimoevropských zemí nejlépe známe Japonsko — zejména v poslední době po válečných událostech, z nichž Japan vítězně vyšel. Ale tu právě jsme při slabině svých znalostí Japonska: známeť jen povrch jeho, to, co lze zachytiti, odnésti a opět podati na obraze nebo na výstavě, leč co je nám dosud téměř neznámou věcí, jest duševní život synů »v zemi bohů«, jejich představy, víry a pověry náboženské a důsledky jich náhlého příklonu k civilisaci západní. Tento zcela jiný průhled v japonský svět otvírá se nám ve spisech Lafcadia Hearna, hnedle stejně syna Evropy, Ameriky i Asie, v jeho povídkách a studiích. Jest jeden z těch nemnohých spisovatelů, jejichž dílo znamená pro čtenáře více nežli pouhý vliv zábavy. Hearn jako úředník japanský akklimatisoval se úplně v nové své vlasti, které více neopustil. Japan podával mu za každým krokem něco neprozkoumaného, neznámého, čarovného, poetického. Proto je Hearnova kniha »Průhledy v neznámý Japan« tak originelní, skutečně nová, přinášející tomu, jenž čte a má otevřené srdce i duši, tolik nového a krásného, že právem nazvati ji lze jednou z nejpodivuhodnějších knih světa.

ŽENA A JINÉ NOVELLY. Napsal *Roberto Bracco*. Přeložil a úvodem opatřil Hanuš Hackenschmied. Světové knihovny č. 895.—896. 136 str. 8⁰. Za K —·40

Italského dramatika Bracca, autora virtuosně osnovaných scen a intimních intrik, zná obecenstvo naše zajisté dobře, méně však znám je jako novellista, ač dramatikovi se zcela vyrovná. »Světová knihovna« podávajíc z bohaté tvorby Braccovy výběr 10 novell, zajisté zavděčila se i nejširšímu čtenářstvu. Jsouť novelly ty takřka vyhrocená dramata, jiskřivého, aristokratického a břitkého dialogu a pevné psychologické kresby, na nichž znáti prudký var jižní krve.

SPISY POUČNÉ.

MLADÝ ŽIVNOSTNÍK. Příruční kniha dorostu českého průmyslnictva. Napsal *V. Štech. Páté vydání.* 278 str. 8⁰. Váz. za K 2·40, velín. vyd. váz. K 4·—

Ačkoli literatura naše může se vykázati bohatými plody ve všech oborech, lze přece dosti nesnadno vybrati živnostenskému dorostu při vstupu do života knihu, v níž našel by dobrých pokynů pro svůj příští život, jakéhos »průvodce životem«. Neboť záleží na tom, aby učeň byl nejen dokonale odborně připraven, ale aby věděl, co život na něm bude požadovati. Kniha Štechova, která již v pátém vydání vychází, podává mladému muži výbornou životní průpravu, poučuje jej o všech jeho povinnostech jako odborníka, pracovníka, muže, živnostníka, občana i vlastence. Jako dar živnostenské mládeži budiž kniha ta co nejvřeleji doporučována.

POVIDKY Z DĚTSKÉHO ŽIVOTA. Napsal *Vlad. Gel. Korolenko.* Přeložili A. G. Stín a G. Šuran. Spisů V. G. Korolenka sv. II. Ruské knihovny sv. 57. 274 str. 8⁰. Za - K 2·20

Po knize silných »Sibiřských povídek« vydává Ruská knihovna jako druhý svazek spisů jednoho z nejpopulárnějších ruských spisovatelů, dětské povídky Korolenkovy. Ve čtveru povídek ožívají zde vzpomínky na rodný maloruský kraj Kolorenkův. »Paradoxon« objevuje první rozpory života, jež zarážejí se jako ostrá tříska do dětských srdcí a myslí. Povídka »V noci« dýše roztomilou naivností, vystihující city a náladu nevinné dětské duše. »V špatné společnosti« vylíčeno městečko Rovno se zříceninami starého zámku, útočištěm tuláků a jejich dětí, s nimiž seznámil se hošík soudcův a tak octne se ve »špatné společnosti«. Mistrná psychologie dětí. Skutečnou však psychologií člověka od dětských let až do mužství je studie »Slepý hudebník«, kteráž považuje se vůbec za nejlepší práci Kolorenkovu. Všecek děj románu odehrává se vlastně v duši hrdiny, slepého hudebníka, jenž oženil se s družkou svého mládí, a podává obraz jeho rozumového a hudebního rozvoje. V tom rámci vykouzlil Korolenko tolik poesie, že čtenář těžce odlučuje se od knihy. Dětské povídky Korolenkovy jsou něčím tak novým a krásným, že jistě náležeti budou k nejoblíbenější četbě i našeho čtenářstva. Kdo děti má neb zná, nejlépe povídkám těm porozumí.

HOŘČIČNÉ ZRNO. Napsal *Mychajlo Jackiv.* Z ukrajinštiny přeložil a úvodem opatřil Karel Handzel. Světové knihovny č. 899.—900. 176 str. 8⁰. Za K —·40

Národní a kulturní rozvoj Ukrajinců v novější době vděčí velké literární práci ukrajinských spisovatelů, z nichž vynikl zejména Jackiv, jenž pokládán je za vůdce mladé spisovatelské školy ukrajinské. Je vskutku nejznamenitějším její představitelem, neboť nikdo z mladých spisovatelů ukrajinských nedovedl viděti život tak všestranně a vylíčiti všecky stránky jeho tak čistě lidsky a plasticky a s tak dokonalou náladou chvíle, jako Jackiv. O jeho podivuhodném talentu svědčí výběr drobných prací, kteréž tu podává Světová knihovna. Podivné, takřka úryvkovité povídky, z nichž vane smutek jako jemný, tichý, sotva slyšitelný vánek a vyznívá v tklivou národní touhu po kráse a volnosti.

KRÁTKÝ JEHO SVĚT. Pražského života kus. Napsal *Zikmund Winter*. Světové knihovny čís. 901.—902. 144 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - K —·40

Nastupujíc desátou stovku svých čísel, zařadila »Světová knihovna« v řadu svých autorů vedle Al. Jiráska, dnes nejpopulárnějšího historického belletristu českého, dra Zikmunda Wintra. A vybrala také nejrázovitější jeho dílo, staropražskou novellu z počátku 17. věku, v níž jeví se nám celý Winter, badatel, romanopisec a historik staré Prahy. Množství detailů kulturně-historických, místopisných, společenských a sociálních je rámcem této historie, jejímž tragickým hrdinou je kantor týnské školy, Jan Třebenický, nešťastný učitel, jenž „chtěl býti na dobro a byl na pohoršení". Čtenář octne se tu v staré Praze počátkem 17. věku, sleduje s autorem příběhy pouliční, hospodské, rodinné i manželské, městský život staročeský, jeho zřízení veřejné a soudní, v němž dosud hraje hlavní úlohu středověká pověra. Scény v Týnském chrámu, kde na »božím soudě« vrah Bognar dotýkaje se prsty rány zavražděného dovolává se své viny, jsou dramaticky vyvrcholeny a otřásají čtenářem. I poučná je knížka Wintrova svým závěrkem... Knihu Wintrovu, velmi lacinou, doporučujeme všem českým čtenářům, zejména těm, kteří starou Prahu milují.

KURENT. Starodávná povídka. Napsal *Ivan Cankar*. Ze slovinštiny přeložil Bohuš Vybíral. Úvod napsal Dr. Jos. Karásek. Překlad autor. Světové knihovny č. 892. 100 str. 8⁰. Za - K —·20

V »Kurentovi« vidíme Cankara-básníka. Symbolisuje svůj slovinský národ, jejž neskonale miluje, ale bědno a hořko je mu, vzpomíná-li na neskonalou bídu svého lidu. Za tisíc hodin trpkosti — jednu hodinu veselí, — zda tento motiv nelze přenésti i do našeho kraje?

MŮJ TROTT. (Mon petit Trott.) Napsal *A. Lichtenberger*. Se zvláštním svolením autorovým z francouzštiny přeložil a úvodem opatřil Josef Skoch. Světové knihovny čís. 893—894. 144 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

K nejkrásnějším knihám »Světové knihovny« náleží rozkošný dětský románek Lichtenbergerův, vlastně galerie drobných obrázků ze života roztomilého klučíka, jehož rozoumek se pomalu otvírá. Silný, velký symbol dětství tu převládá, to dětství, které očistně působí, osvěží a smývá vše, faleš, hněv, nesrovnalosti společenské a kteréž všemu dovede vlíti jas a klid života. Kdo děti má, nebo je miluje, radostně bude čísti tuto krásnou knihu, kteráž přinese nejjasnější chvíle, kdy člověk splynout může s duší dítěte.

HUDBA.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Rediguje V. J. Novotný. Roč. XV. č. 7. I. *Jabloň*. Píseň na slova J. V. Sládka složil *Viktor Rosenberg*. II. *Když listí padá*. Pro klavír na dvě ruce složil *V. Rosenberg*. Čís. 8. I. *Madrigal »Poklidné oči«*. Píseň na slova Torquata Tassa-J. Vrchlického složil *Jar. Křička*. II. *Humoreska*. Pro klavír na dvě ruce složil *Jar. Křička*. — Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto přílohu měsíčně vycházející čtvrtletně pouze K 1·20 Jinak stojí každé číslo - K 1·—

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Devět set čísel Světové knihovny je událostí v českém kulturním životě, kteráž významem svým značně do popředí vystupuje. Čím je dnes Světová knihovna českému čtenáři, zajisté netřeba objasňovati. Jejímu velikému repertoaru vděčíme za nepopiratelný kulturní vliv na české čtenářstvo, zejména to, jemuž teprve velikou lácí Světové knihovny umožněno bylo poznati duševní pokroky všech národů. Zajímavou statistiku vykazuje těchto devět set čísel Světové knihovny: ve 402 svazcích přinesla 352 úplných děl, 261 spisovatelů, mimo to 2 antologie. Celkem zastoupeno zde 30 různých řečí, z jejichž literárních pokladů Světová knihovna spisy přinesla. Jsou to: písemnictví české (51 knih), frančina (45), ruština (28), angličina (30), němčina (26), vlaština (13), polština (8), italština (7), latina (5), srbo-chorvatština (7), norština (7), maloruština (3), slovinčina (3), bulharština, švédština, dánština po 2, maďarština, rumunština, novořečtina, katalánština, řečtina, normánština, čudština, lotyština, staroindiština po 1 knize. Dle obsahu je v 900 číslech Světové knihovny 53 básnických děl, 44 básníků, z nichž 18 českých, 49 dramat, 35 autorů, 177 knih krásné prósy, 122 spisovatelů a 18 knih poučných 67 autorů, z toho 21 českých. V knihách vzdělavacích zastoupena je filosofie, filologie, studie a kritiky literární, dějiny umění, sociologie, fysika, chemie, zeměpis, mineralogie, astronomie, fysiologie, cestopis, historie, politika, národní hospodářství, zdravověda, obchodní nauky, bájesloví a j. v. Hojně čerpá Světová knihovna z pokladů staré literatury české, z nichž přemnohé vzácné staročeské texty, v novém přetisku a s informačním výkladem z péra odborníků za nejlevnější peníz přinesla. Světová knihovna stará se také o to, aby u spisovatelů nových, šíře neznámých, k dílům jejich předeslala správný a výstižný obraz činnosti literární, a tak dílo jeho učinila přístupným a zajímavým. Těch více jak 65.000 stran Světové knihovny vykonalo jistě svůj úkol v českém světě, k čemuž značně napomáhá až příslovečná láce sbírky. Světová knihovna nastupujíc desátou stovku svých čísel může s hrdostí poukázati na svoji dosud vykonanou práci, která opravňuje ji k nárokům na vytrvalou a vděčnou přízeň všeho čtenářstva českého. Podrobný seznam Světové knihovny zašle na požádání nakladatelství Ottovo zdarma.

Tiskem UNIE v Praze

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně pošton K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto
Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČÍSLO 8.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze. Ottova Laciná knihovna národní. Č. 236. Jan Osten. **Den ze dne**. Povídky. K 1·40. Č. 237. Karel Červinka. **Země**. K 1·60. — Světová knihovna. Č. 903—4. Fr. v. Liszt. **Mezinárodní právo**. Přeložil Dr. K. Radil. 40 h. Č. 905—6. James Cook. **Druhá cesta kolem světa**. Z angličtiny přeložil Dr. Bořivoj Prusík. 40 h. Č. 907—8. Klára Viebigová. **Novelly**. Přeložila Zdeňka Hostinská. Lidové rozpravy lékařské. Č. 103. **Význam zeleniny, hub a ovoce ve výživě zdravých a nemocných**. Napsal MUDr. Ant. Wiesner, praktický lékař v Žižkově. 90 h. — **Památky starého umění v Čechách**. Dle akvarelů Václava Jansy. Seš. 2. 2 K. — Slovník světové poesie. Henry W. Longfellow. **Evangelina**. Povídka akadská. **Námluvy Milesa Standishe**. Přeložil Jan Kašpar. K 2·20. Z našich a cizích vlastí. Sven Hedin. **Po souši do Indie**. 13.—24. sešit. Po 60 h. — Spisy L. N. Tolstého. Lidové vydání. Seš. 11.—12. **Anna Karenina**. Po 20 h. — Zikmunda Wintra Sebrané spisy. Seš. 11. až 14. **Z rodiny a domácnosti staročeské**. Řada I. Seš. 1. Po 30 h.

Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Rozpravy České Akademie. Třída I. Č. 43. **Petr Brandl**. Část všeobecná. Napsal prof. Otakar Hejnic, c. k. konservator. — Třída III. Příspěvky k poznání básnické činnosti Siegfrieda Kappera. Podává Dr. Jan Krejčí. Č. 35. **Žalmy**. Podle zásad hebrejské metriky podává Dr. Rudolf Dvořák. Část I. Žalm 1.—72. — **Bibliografie České historie**. Sestavil pomocí Dra Josefa Volfa Dr. Čeněk Zíbrt, m. prof. kulturní historie na české universitě, bibliothekář Musea království Českého. Díl pátý. Svazek 2. Druhé zpracování. Dějiny české od roku 1669—1670. Jan Amos Komenský. Č. 17.255— 22.998.

Slavjanstvo. Č. 2.—3. Petrohrad. Ruská měsíční revue pokroková. Zástupce v Čechách J. N. Boczkovskij na Žižkově č. 1029-III.

Le Monde. Encyklopedie mensuelle illustrée. Anthologie des revues de tous les pays. Ière année. No. 1. Bruxelles (Belgique), 47, rue du Fossé-aux loups. Půlletně poštou 20 franků.

Nákladem České grafické akc. společnosti »Unie« v Praze. Raisovy spisy. Seš. 102.—107. **Výminkáři**. Seš. 108.—118. **Na lepším**. Po 32 h. — M. A. Šimáčka Sebrané spisy. Seš. 153.—156. Vzpomínky literární, divadelní i jiné. I. Po 32 h.

Nákladem Aloise Hynka v Praze. Pestrá knihovna zábavy a kultury. Č. 86.—88. J. W. Goethe. **Vyběravé (?) příbuznosti**. Díl druhý. Přeložil Jindřich Fleischner. Cena 60 h.

Nákladem Jana Laichtera na Kr. Vinohradech. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XXXVI. **Česká politika**. Díl IV. Moderní stát a jeho úkoly. Politika agrární, průmyslová, sociální. Napsali prof. Dr. Fr. Fiedler, prof. Dr. Břet. Foustka, prof. Dr. Jos. Gruber, Dr. Šim. Kolařík, Dr. Lev Winter. K 13·60. — Kniha XXXVII. Václav Novotný. **České dějiny**. Sešit 14.—15. Po 48 h. Žeň z literatur. Mladým čtenářům vydává Jan Laichter. Svazek XXXII. Ajódhjá Singh. **Déobálá**. Přeložil Dr. V. Lesný. Svazek XXXIII. Karel IV. **Vlastní životopis**. Přeložil K. Hrdina. 90 h.

Nákladem časopisu »Smetana« v Praze. Hudební knihovna časopisu »Smetana«. IV. Zdeněk Nejedlý. **Reforma správy Národního divadla**. 30 h.

Nákladem konservatoře v Praze. **Konservatoř hudby v Praze**. Pamětní spis k stoletému jubileu založení ústavu. Z příkazu výboru Jednoty pro zvelebení hudby v Čechách napsal Dr. Jan Branberger, sekretář ředitelství. S použitím pamětního spisu Dra. A. W. Ambrosa z roku 1858.

Vlastním nákladem spisovatelovým v Záhřebě (Medjašna ulica 12). **Jak se Čech brzo naučí chorvatsky. Kako će se Čeh brzo naučiti hrvatsky**. Napsal Stjepan Radič. Druhé přepracované a rozšířené vydání. K 1·50 (bez poštovného).

Nákladem dámského odboru Národní jednoty ve Valašském Meziříčí. Vyšší a odborné dívčí školy a pensionát **Světlá** ve Velkém Meziříčí na Moravě. S historií desetiletého trvání škol »Světlé« od Dra Adama Píčmana.

Nákladem F. Šimáčka v Praze. Matice lidu. Ročník XLX. A. Denis. **Čechy po Bílé Hoře**. Díl I., kniha 3. Přeložil Dr. J. Vančura. — Libuše, Matice zábavy a poučení. Ročník XLI. A. V. Šmilovský. Spisy výpravné. **Starohorský filosof. Krupař Kleofáš**.

Nákladem Přemysla Plačka v Praze. Inž. J. Kalivoda. **Volné lidové školství v cizině a u nás**. 3 K. — Jos. K. Šlejhar. **Rozvrat**. Kus příliš pravdivé historie. 60 h.

Nákladem F. Topiče v Praze. Osení, knihy mladých čtenářů. 36. Hanuš Sedláček. **O štěstí**.

Nákladem Umělecko-průmyslového musea. Obchodní a živnostenské komory v Praze. **Zpráva kuratoria za správní rok 1910**.

Nákladem V. Kotrby v Praze. Zábavy večerní. Ročník 32. Č. 4. Eliška Orzeszková. **Z prachu cest**. Přeložil Boh. Jasnov. 90 h.

R. 1911. ČÍS. 8.

VLČKOVA

OSVĚTA

Václav Král:

Glossy k rozvoji českého bankovnictví.

Bankovnictví české stalo se nyní oblíbeným a častým předmětem úvah a posudků. Jest to přirozeno, poněvadž rozvoj jeho v posledních málo letech jest opravdu překvapující; děje se tu něco v našich poměrech velkého a méně obyčejného, co budí pozornost všeobecnou. Data statistická k bližšímu vysvětlení tohoto zjevu není zajisté ani třeba uváděti; setkáváme se s nimi v každém téměř listě, jenž věnuje pozornost také otázkám národohospodářským.

Rozvoj bankovnictví jako vrcholné organisace hospodářského života jest úzce spiat s osudy obchodu a průmyslu a proto sledují jej i širší kruhy se zájmem, jenž vtěluje se namnoze ve zcela určitou a přesnou otázku: jest ten rozvoj zdravý, či je příliš náhlý a překotný? Klademe rádi takové určité všeobecné otázky, k nimž ale odpověď jest těžká — právě proto, že jsou tak příliš určité a všeobecné.

Národohospodářské úvahy jsou u nás vůbec nyní velmi oblíbeny a hojny. Bylo vysloveno heslo, že naše literární obrození musí býti dovršeno obrozením hospodářským, abychom dospěli k obrození politickému. Neobyčejné kvantum duševní práce a energie věnováno pod dojmem tohoto jistě správného hesla na theoretické zpracování národohospodářských themat. Jest to práce velmi záslužná a sluší ji vítat, tím spíše, že kulturní náš život po dlouhou dobu byl příliš výlučně literární. Nelze si však tajiti, že theoretická činnost národohospodářská, pokud jde o běžné, denní otázky, může míti někdy i jisté stránky stinné.

V hospodářském vzhledu pro praktika největší cenu mají určitá fakta, positivní sdělení, z nichž možno si utvořiti přesný

úsudek o jisté situaci. Ale taková sdělení, zejména pokud jde o věci opravdu veliké a důležité, dosti zřídka svěřují se veřejnosti. Rovněž tak zřídka uveřejňují praktičtí znalci poměrů hospodářských své opravdu velecenné zkušenosti a znalosti. Napíše-li nějaký Carnegie nebo Graham své memoiry, úvahy a naučení, jest to jistě čtení velmi zajímavé, po mnohé stránce poučné, ale bývá v tom přece jen mnoho posy a příliš mnoho literatury.

Jest to zcela pochopitelno; neboť při posuzování denních otázek života hospodářského se týkajících vyskytuje se tolik různých okolností, jež nutno bráti v úvahu, že úsudek o nich může býti vždy jen relativní, platný pro danou dobu a dané okolnosti, a nemůže tedy míti rázu neomylného a nezměnitelného katechismu. Operovati s přesnými a určitými zákony a vyplývajícími z nich úsudky lze v mathematice a v jiných vědách exaktních: jest to však dosti nebezpečno ve vědách a naukách, jež obírají se předmětem tak měnivým a podléhajícím vlivu nejrůznějších činitelů, jakým jsou různé vzájemné vztahy lidské společnosti a jejich projevy.

Základem pro theoretické úvahy o denních, všedních otázkách života hospodářského mohou býti skoro výhradně fakta i širší veřejnosti přístupná a známá, z nichž tvoří se pak všeobecné dedukce, někdy velmi prospěšné a pro další vývoj hospodářský zdravé. Takové všeobecné dedukce jsou cennou orientací, jsou dobrým pokynem pro praktika, jenž ve shonu denního života neměl příležitosti sledovati fakta v celkovém jejich vývoji a vzájemných vztazích. Ale k tomu je třeba dvou věcí: aby data, z nichž dedukce se odvozují, byla každým směrem správně a přesně vyšetřena a spolu úplně vyčerpána, totiž aby žádné důležité a vlivné složky nebylo opomenuto.

Je sice pravda, že v málokterém oboru lidské činnosti rozhoduje tolik pouhý instinkt, jako v denní hospodářské praxi. Ale theorii, která se obrací k davům obecenstva a kterou tedy stíhá daleko větší zodpovědnost než jednotlivce, opatřujícího vlastní hospodářství, naprosto nelze uchylovati se k takovému instinktivnímu řešení otázek, jimiž se obírá. A stane-li se tak přece, pak všeobecná úvaha, všeobecně vyslovené heslo často přímo budí pochybnosti a váhavost, a tím ovšem, třeba bylo sebe upřímněji míněno, velkého prospěchu nezpůsobí.

Hlavní podmínkou rozvoje národohospodářského zůstává vždy činnost praktická a zkušenosti jí nastřádané. Zajímavě luštil tuto otázku duchový původce Národohospodářského ústavu při České akademii Dr. Bráf, jenž, sám jsa theoretikem tak vynikajícím, dal popud k tomu, aby k instituci čistě vědecké způsobem neobyčejně vhodným přičleněn byl útvar, podporující snahy po vyšším a intensivním vyškolení praktickém.

V úvahách o nynějším bankovním rozvoji našem padlo již heslo o »bankovní horečce«, podobné prý někdejší horečce cukrovarské a pivovarské, které obě skončily bolestnými krisemi a i katastrofami. Ve vývoji našeho peněžnictví vůbec vyskytly se

v poslední době, právě tak jako i v dobách dřívějších opravdu různé zjevy nezdravé, a je jisto, že, i pokud jde specielně o banky, bylo by lze vysloviti různé pochybnosti a námitky. Ale tato nesporná okolnost přece jen neopravňuje k nazírání na dnešní rozvoj našeho bankovnictví příliš pessimistickému; neboť náhlý jeho vzrůst a rozvoj nebyl celkem vyvolán náhodně, uměle, nýbrž je důsledkem a produktem našeho hospodářského vývoje, jenž se dál za okolností zvláštních a mimořádných.

Žijeme ve státě o několika národnostech. Hospodářský život takového státu je vždy zajímavým předmětem studia. Objevuje nám různé pravdy, překvapující někdy svojí zdánlivou paradoxností. Jednotlivec bývá tou měrou ovládán snahou po hospodářském prospěchu, že je časem schopen potlačiti v sobě momenty národnostní právě tak, jako jiné ethické momenty, kyne-li mu z toho zisk. Ale přes to v hospodářství celkovém národnost a otázky hospodářské jsou spiaty velmi úzce. Jest to zajímavý zjev, jejž statistika nazývá pravidelností nebo pravdou velkých číslic: zmatek a nepravidelnost, jevící se zdánlivě v jednotlivých případech, v celku se vyrovnává a jeví pravidelnost, ovládanou přímo určitými zákony.

Velmi poučno je sledovati po této stránce hospodářský vývoj český. Odnárodnění neb aspoň odsunutí momentu národnostního do pozadí z důvodů hospodářských není u nás vzácností, hospodářské naše styky s národnostními odpůrci jsou příliš četné a velmi úzké. Přes to celkovému našemu vývoji hospodářskému vtiskuje zcela určitý ráz a směr nase postavení politické a národnostní.

Zvláštnost našeho vývoje jeví se nejen v tom, že spojeni jsme v jeden stát s několika národnostmi jinými, ale i v tom, že žijeme ve stálém sporu s národností ve státě dominující a dlouho žili jsme v přímém a otevřeném konfliktu i se státem samým. Našemu vývoji hospodářskému scházela proto velmi často podpora veřejná, účinná a blahovolná podpora ústřední moci státní, jaké zvykly jsou hospodářské kruhy národů jiných, zejména těch, jež tvoří svůj vlastní stát.

To mělo své závažné důsledky, po mnohé stránce nepříznivé, ale nelze zapírati, že mělo to i důsledky příznivé. Byli jsme osamoceni, namnoze osamotnili jsme se i sami. Tvořili jsme jaksi stát ve státě. Ovšem ne po všech stránkách. Oficielně jsme vůči cizině zastupováni tím státem, s nímž nežili jsme nikterak v poměru růžovém. Tedy neměli jsme možnosti navázati úředně organisované hospodářské styky světové, ale při tom přirozeně náš isolovaný okruh byl světovému hospodářství otevřen a tím směrem hájeny byly naše specielní zájmy jen potud, pokud byly zájmy celého státu neb aspoň našich krajanů druhé národnosti.

Namnoze nemohli jsme intensivně provést ani účelnou hospodářskou organisaci vnitřní. Povšechné naše zájmy zastupovány byly oficielními orgány dosti vlažně, ano někdy byly i třeba potírány. Snahy po společném a organisovém hájení těch zájmů

nebyly příliš rády viděny a práce tím směrem byla ne-li přímo potírána, aspoň hodně znesnadňována.

Tyto momenty jevily podstatný vliv na náš vývoj hospodářský. Naše úsilí o hospodářské povznesení má dvojí ráz, docela souběžný a doplňující se: spočívalo velkou částí na svépomoci a rostlo z dola. Jest to podobný úkaz, jaký objevil se i v našem obrození literárním: úsilí o povznesení trpělo se klidně nižším, na pohled méně významným vrstvám národa jako věc celkem neškodná. Jakmile počaly se mu zjevněji věnovat osoby jen poněkud vynikající, byla činnost jejich přísně střežena a často i přímo potírána.

Pokud v dobách, od nichž datuje se moderní hospodářský vývoj vůbec, bylo lze u nás mluvit o pozoruhodnějším obchodu a průmyslu, vládl v něm do značné míry hospodářský atomismus. Každý jednotlivec neodvisle probíjel se ku předu, bez cizí podpory a pomoci. Moderní snahy kooperační objevily se u nás poprvé ve vrstvách drobných lidí, malých obchodníkův a malých živnostníků. Byl v tom vliv zvláštních okolností, jež nám přímo vnucovaly svépomoc, že u nás záložny — hlavně stálým, dnes namnoze zapomínaným, veledůležitým působením národohospodářským Fr. Šimáčka — nalezly půdu neobyčejně příznivou pro svůj rozvoj. Naše občanské záložny staly se tím přímo jakýmsi krásným živlem a jest opravdu významné, že jimi uvedena byla v život naše nejstarší a největší obchodní banka.

Větší průmysl a obchod dlouho neznal u nás sdružování. V době, kdy v cizině trusty, kartely, syndikáty a pod. byly již obvyklou složkou v hospodářském životě, naše podniky buď osamoceně probíjely se v před, často se zdarem, anebo se připojily k říšským sdružením svého odboru, pozbývajíce tím arci značně ve svém charakteru národním. To mělo za následek, že vznikla u nás, ne právě v neprospěchu celkového postupného vývoje, řada závodů střední velkosti, jež co do své povahy stály uprostřed mezi závody velkými, mohutnými, ovládajícími trh, a mezi závody malými. Teprve v nejnovější době poměry tyto se posunují a mění.

Ze závodů malých a středních rostly u nás znenáhla závody, které počínaly míti svoji váhu a význam nejen v našem ústředí, ale i v okruhu širším. V době, kdy hospodářství v jiných státech a i u nás v kruzích německých dosáhlo značného rozmachu, zdál se ovšem vývoj tento příliš pomalým. Tím vzniklo známé heslo o naší hospodářské nepodnikavosti. Za daných poměrů bylo v tom trochu mladistvé nedočkavosli národa, vráceného teprve nedávno samu sobě, byla v tom touha po širší činnosti, po intensivním rozvoji všech dosud ztajených a dřímajících sil, byla to zdravá dychtivost a tužba mládí, která i přes obtíže a námahy na cestu nakupené vede ke zdaru.

Dočkali jsme se konečně pozoruhodného rozmachu českého průmyslu a obchodu. V hospodářských dějinách českých mezníkem neobyčejně významným bude vždy Jubilejní výstava zemská z r. 1891, která, jaksi spíše mimovolně nežli vědomě stala se

první generální přehlídkou českého snažení hospodářského a přímým popudem k vývoji dalšímu. Poslední léta století devatenáctého značí u nás již docela znatelný hospodářský pokrok, nebývalý rozvoj obchodu i průmyslu, jenž postupem dosti přirozeným vyvolal také rozvoj vrcholné organisace hospodářské, totiž rozvoj českého bankovnictví.

Jestliže tedy náhlý vzrůst českého bankovnictví, jehož svědky jsme byli v posledních letech, zevního pozorovatele opravdu překvapuje, najdeme pro něj celkem přirozené vysvětlení v našem obecném vývoji hospodářském.

Výtka bankovní horečky ve své všeobecnosti tedy správnou není, poněvadž byly to skutečné poměry a potřeby doby, které vyvolaly rozvoj našeho bankovnictví. Že tato expanse české organisace kapitálové byla zdravou, že byla na místě a že byla přímo nezbytnou, to dokazují i snahy bank cizích, rozšířiti svoji působnost v našich oblastech, kde vidí úrodnou půdu pro svoji obchodní činnost. Arci je jisto, že vedle zdravé podnikavosti v oboru peněžním, kotvící v reelní půdě a vyvolané skutečnými hospodářskými potřebami, vznikly u nás i podniky na základech nezdravých a bez naděje na úspěch. Bez takového temného rubu světlá stránka hospodářského rozmachu nikdy se neobejde. Ale těmto temným zjevům nejméně by se zabránilo povšechnými pessimistickými posudky a odsuzováním všeobecným. Tu bylo třeba určitě, reelně vytknouti skutečné případy, což ovšem, jak přirozezo, jest nejchoulostivější stránkou činnosti publicistické. Tím směrem zpravidla teprve další vývoj a čas téměř automaticky koná nezbytný úkol vyrovnávající spravedlnosti, ovšem ke škodě jednotlivců i hospodářského celku. I ve světě hospodářském neodvratně spěje k záhubě organismus, na němž hlodá nezhojitelná choroba.

České peněžnictví vůbec ve svém zdravém jádru nevykazovalo nikdy povšechně ráz nějaké lehkomyslnosti a neopatrnosti při zacházení s kapitály, svěřenými jeho správě. I tím směrem slyšeti bylo spíše výtky opačné, výtky na nehybnost a malou plodnost peněz svěřených našim peněžním ústavům. Duch vládnoucí jejich správě byl vždycky spíše konservativní a tato tradice — na rozdíl od tendencí převládajících v politickém životě — udržela se doposud v našem peněžnictví k jeho nepopíratelnému prospěchu.

Rozvoj našich bank lze tedy celkem přirozeně vysvětliti vývojem našeho obchodu a průmyslu. Přes různé úkazy nezdravé nelze jej považovati za tak pokročilý, že by se již dotýkal přirozených mezí. Zdravá konkurence, jež byla přirozeným následkem rozmnoženého počtu českých bank, vnesla působením některých silných individualit nové podněty a popudy v český peněžní obchod, jenž ostatně zejména jedním směrem má ještě dosti rozsáhlé pole činnosti.

Banky naše totiž, jak známo, neobmezují se na činnost pouze v oboru čistých obchodů finančních, nýbrž zasahují i samy různými formami aktivně do oboru podnikání průmyslového.

Dnes nabývá stále silnějšího významu praktického snaha, ukojovati potřeby u producentů neb aspoň obchodníků domácích, a to zejména v těch případech, kde běží o objednávky korporací veřejných. Není to žádné hnutí boykottové, jest to přirozená snaha, aby zisku, plynoucího zejména z veřejných objednávek, dostalo se domácí výrobě, která značnou měrou přispívá ku všeobecným nákladům veřejným. A nejeví se snaha tato snad jen u majitelů závodův, ale domáhá se toho energicky i domácí dělnictvo, aby odplynutím větších dodávek do jiných oblastí nezmenšovala se jeho zaměstnanost.

Členové veřejných korporací, které o dodávkách takových rozhodují, znají velmi dobře obtíže, jež v té příčině někdy se vyskytují. Při konkretním řešení takových otázek, zejména v denní praxi většího administrativního tělesa nejlépe vlastně lze seznati, jak důležité a rozsáhlé obory průmyslové leží u nás ještě ladem, anebo jsou opatřeny tak, že při nejlepší snaze a vůli nemohou se úplně vyrovnati cizí konkurenci. Bylo by neupřímným a proto hospodářsky škodlivým sebeklamem, kdybychom si tuto skutečnost zakrývali. A není ani třeba žádného zakrývání, poněvadž příčinou toho není menší zdatnost a vyspělost technická našich závodů, nýbrž hlavně nedostatek provozovacího kapitálu. Úkol, opatřiti jej našemu průmyslu a našemu obchodu, přísluší našim bankám.

S tím souvisí další otázka, dosti choulostivá, jež vyvolává také různé úsudky a odchylné názory. Větší banky naše rozšířily totiž poslední dobou také svoji territorní působnost zakládajíce filiálky nejen v zemích koruny České, ale i v jiných zemích rakouských, ba i v cizině. Namítá se proti tomu, že tím postupem se odvádí kapitál potřebný našim vlastním kruhům podnikatelským. Není třeba popírati, že v tom je zase kus pravdy. Ale nesmíme zapomínati, že v této snaze po territorní expansi jeví se oprávněna jistě snaha po získání širšího působiště pro domácí úspory. Ta ovšem zatím nesmí se přepínat, ale pozvolna připravuje nám nové, širší pole působnosti pro budoucnost. Říše naše nemá kolonií, jako jich má většina velkých a pokročilých států evropských. Ale má uvnitř svých hranic některé obvody, a to zejména v končinách obývaných kmeny slovanskými, kde i náš kapitál může se uplatnit a při tom pomáhati jejich rozvoji i hospodářskému povznesení. —

V poslední době vynořila se v oboru našeho českého peněžnictví ještě další sporná otázka, která vyvolala i polemiku a v ní různé, odchylné názory. Jest to zakládání tak řečených malých bank, peněžních ústavů s menším základním kapitálem, opírajících se z pravidla o větší ústavy, kapitalově silnější. Zákon o společnostech s ručením obmezeným poskytl zřizování takových ústavů dosti výhodnou právní basi. Formy této bylo použito ovšem i k různým útvarům obskurním, které bují jako škodlivé býlí. Ale i tu je třeba jisté opatrnosti v povšechném úsudku.

Nejlépe míněné formy může se zneužít a dělo se tak vždy. Jako všude, ani tu nezáleží tak na formě, jako spíše na osobách, které takový ústav vedou. Nádech jisté povýšenosti, jímž tyto malé banky někdy se odbývají, není aspoň v každém případě na místě. Jsou-li opřeny o větší ústav, mohou zcela dobře dostáti svému úkolu, totiž opatřovali úvěrní potřeby našich malých lidí, a plní při tom i důležitý úkol výchovný. Náš menší obchodník a živnostník potřebuje nutně praktického vyškolení ve styku s vyšší organisací hospodářského života, zejména s ústavy úvěrními. K tomu nehodí se vždycky přímý obchodní styk s bankou.

Styk tento při vší benevolenci je přece jen příliš přísně obchodní, možno přímo říci obchodně bezohledný. Vhodnější jest k tomu jaksi sousedštější forma peněžního obchodu, která více může operovati s blízkou znalostí lidí, jejich povahy a poměrů, než jak jest to možno velké bance, sídlící zpravidla v obchodním ústředí. Menší místní ústav může také rychleji zakročiti svojí pomocí, je-li toho třeba, a co zvláště nelze podceňovat, i radou a poučením. Také účast ve správě takového podniku, přístupná většímu počtu i malých lidí, je dobrou školou pro rozvoj potřebných vlastností, které činí obchodníka a živnostníka důležitým činitelem v celkovém hospodářském vývoji, učíc širšímu nazírání na vzájemnou souvislost hospodářského života a správnému, střízlivému, ale i spravedlivému cenění práce cizí a tím i vlastní. Chybou jest přeceňovati hodnoty, ale chybou jest i jich nedoceňovati. Správnému cenění naučí velmi dobře styk se správou ústavu úvěrního.

Proto hlavně větší banky nemají celkem vážnější příčiny stavěti se proti těmto malobankám. Co snad ztrácejí v přímé klientele v kruzích, v nichž hledá své klienty malobanka, toho získávají přímým spojením s malými ústavy samými a zejména výchovou menších obchodníkův a živnostníků k vyspělejším stykům bankovním.

Jest ovšem přirozeno, že většinu těchto malobank dlužno považovati za jakýsi útvar přechodní. Vznikly, byvše někde vyvolány skutečnými místními potřebami, někde také prostě napodobením vzorů jiných, někde snad i z motivů, které celkovému hospodářskému zájmu právě nevyhovují. Vývoj hospodářský směřuje arci, aspoň na ten čas, znatelně k jiným cílům a útvarům, k vytvoření velkých, mohutných ústředí neb aspoň velkých skupin kapitálových. I u nás jeví se již odlesk těchto snah, hlavně v průmyslu. Ale je zajímavo, že jeví se nejméně právě v obchodu peněžním.

Jest to příznak poměrně mladého vývoje našeho peněžnictví. Týž hospodářský atomismus, jejž jsme konstatovali jako původní příznak našeho hospodářského podnikání vůbec, projevuje se dnes v činnosti našich bank, které zpravidla obor svůj nespecialisují — teprve v poslední době vznikly u nás některé banky, jež si vytkly kromě všeobecných obchodů bankovních určité po-

slání zvláštní — a které také nejeví zatím žádného znatelného sklonu ke sdružování a součinnosti ve větším slohu.

Jest otázkou dalšího vývoje, dojde-li k takové součinnosti kapitálu i u nás, ať již ve formě volné či v těsnějším splynutí. Proud moderního hospodářství světového spěje celkem k těmto cílům. Ale ani tu nelze dovoliti si přesný a určitý úsudek. Snahy po kooperaci ve velkém stylu, které se jeví v tendencích imperialistických, velkými associacemi kapitálovými a světovými trusty jakož i v internacionálním socialismu, vyvolávají na druhé straně, zatím ovšem sporadicky, sesílení snah individualistických. Otázku, je-li to pouhá dočasná a bezvýznamná reakce, která jako obvyklý zjev provází každý vládnoucí směr, či je-li v tom zárodek, z něhož vyvine se nová mohutná vlna, ovládající myšlení kulturního světa, rozhodne budoucnost.

J. Halla:

Slovenské jubileum.

Letošní červen byl jubilejním měsícem uherského Slovenska. Připomněl »Slovenské národnie shromáždenie v Turč. Sv. Martine« před padesáti lety, na kterém vypracován byl první všenárodní *slovenský program* a tlumočeny politické požadavky národa slovenského v resoluci, která jako Memorandum předložena byla ústavním representantům uherského státu sněmu a králi. A nebylo od těch dob slavnostnější slovenské manifestace kromě schůzí Slovenské Matice, jež byla jediným výsledkem shromáždění r. 1861, a nikdy neprojevilo Slovensko svoje tužby důrazněji a jednotněji nežli na oné památné schůzi, kterou zahájena byla nová perioda historie slovenské.

Slovenský vývoj národní je parallelný s obrozením českým. Na počátku snažení filologické a zkoumání dějin. Pak bouřlivý rok 1848, plný politických a socialních idejí z francouzské revoluce a uvolnění absolutismu nutí národy na cesty politické. Jedni činí pokusy restaurovati historické státní útvary, jiní usilují na zásadách demokratismu zajistiti vedle individuelních práv občanských i práva národního celku.

Maďaři obratným použitím moderních hesel o svobodě a rovnosti zakryli pravou podstatu své státoprávní politiky proti dynastii a celkové říši a nejen že dosáhli ústavní neodvislosti, ale způsobili v historii Uher revoluci, t. j. odklon od tisíciletého vývinu, změnivše starý uherský stát polyglottní v jednořečový stát maďarský na úkor nadpoloviční většiny obyvatelstva nemaďarského. Slováci nemohouce dovolávati se národních práv v minulosti domáhají se ve všeobecném víru politickém svobody občanské, zrušení nevolnictví (Lud. Štúr), a stojíce na půdě práva

a starých tradicí uherských bojují proti novým směrům maďarisačním. Ohražují se na velkém táboru lidu v Brezové v březnu 1848 a na shromáždění v Lipt. Sv. Mikuláši dne 10. května formulují »žiadosti slovenského národa pred krála, pred snem, pred palatina, pred uhorské ministerstvo a pred všetkých priateľov človečenstva a národnosti«. Požadavky týkají se užívání slovenčiny v úřadech, u soudů a ve školách a uznání slovenské národnosti v životě politickém. Vláda odpověděla vyhlášením stanného práva a persekucí »buřičů«, z nichž Štefan Marko Daxner, Jan Francisci a Michal Bakulíny odsouzeni byli na šibenici a jen rychlým postupem ruského vojska z vězení osvobozeni.

Z maďarského programu a skutků bylo jasno, že Maďaři směřují k úplnému vyhlazení kmenů nemaďarských a neštítí se žádného prostředku. Už r. 1817 vyskytuje se v maďarské publicistice »panující národ« (az uralkodó nemzet) a heslo, že vlast je vlastnictvím národa maďarského. Maďarisují vrchnosti panské, úřady stoliční, církev i sněm. Neznalost jazyka maďarského vylučuje z advokatury, uřadů stoličních i kněžství, když byly zavedeny maďarské matriky. Sněm odstraňuje r. 1840 úřední latinu a nahrazuje ji maďarštinou při representacích sněmu ke koruně, u soudů, místodržitelství a vrchností církevních. Roku 1844 i královské reskripty a nařízení dvorské kanceláře, zákony a jednání na sněmu, jakož i vyučování ve školách musí býti maďarské. Je tedy přirozeno, že Slováci staví se po bok vojsk císařských proti rebellům. V čele slovenského povstání stojí Lud. Štúr, J. M. Hurban a M. M. Hodža.

Revoluce byla sice potlačena, Vídeň ovládla celou říši, ale vděčnosti se Slováci nedočkali. Centralistický absolutismus Bachův znemožnil maďarisaci, ale šířil germanisaci. Nepříznivé události zahraniční, jmenovitě porážky v Italii (1859) způsobily i ve vnitřní politice pronikavý obrat, jehož plnou měrou využili Maďaři. Tytéž živly, které před 10 lety byly proskribovány a ničeny, dostávají se pod změněnou firmou zase k moci. Odstraňuje se němčina ze škol, na její místo nastupuje zase maďarština, slovenští národovci mající úřady jsou přesazováni a staré sny o jednotném maďarském státě určují poměr k národnostem, který se jeví jako usilný boj žurnalistický, když sněm svoláván nebyl. Maďaři, ač neuznávali rozšířenou říšskou radu, přece do ní své delegáty posílali a bojovali pro své požadavky tím usilovněji, čím více slábl centralismus, až konečně 20. října 1860 vydán byl císařský reskript, kterým vyhlašuje se maďarský jazyk za úřední při úřadech politických a soudních s ponecháním práva obcím, aby ve svých záležitostech volili si jazyk domácí. Téhož dne vyšel t. zv. říjnový diplom ,který vrací Uhrám ústavu z r. 1847, sněm i administrativu.

Následují volby, ovšem »uherské« volby. Slovák se sice do sněmu nedostal, ale přece slovenský národ doufá v lepší budoucnost, čerpaje naděje z projevů nejvážnějších faktorů politických. Panovník v trůnní řeči na říšské radě dne 1. května čeká obrození monarchie v provedení zásad rovnoprávnosti všech národů

říše. V Deákově osnově čteme: »... chceme, aby v užívání občanského práva ani náboženství ani národnost mezi občany vlasti žádného rozdílu nečinily...« Jmenovitě tento projev nejvážnějšího uherského politika vzbuzoval na Slovensku naděje. Ale i vůdce oposice Koloman Tisza chce »všem národnostem na základě rovnoprávnosti povoliti vše, co neodporuje integritě vlasti, a ze zákonů vymazati, co se nesrovnává s rovnoprávností.« Podobně mluví při debatě o adresse August Trefort o jazykové otázce a prohlašuje, že na území Uher není možna žádná privilegovaná národnost.

Koruna, strany vládní i oposice volají po národnostní rovnoprávnosti, není tedy divu, že i národnostem vznikají nové naděje. Slováci v březnu začali vydávati »Pešťbudínské Vedomosti« národní orgán znamenitě vedený. Celá řada předních lidí súčastňuje se v nich buditelské práce. Příznivé projevy politické povzbudily Štefana Marka Daxnera a Sam. Štefanoviče, vynikající činitele z r. 1848, k myšlence svolati národní kongres. Požádána dvě uvědomělá města Turč. Sv. Martin a Brezno, aby sjezd svolala. Představenstvo Turč. Sv. Martina si přispíšilo a již 9. května 1861 zve v Pešťbudínských Vedomostech slovenské národovce na den 6. června ke schůzi do Turč. Sv. Martina »ku poradě o uspořádání žádosti Slováků na základě svornosti všech národností v Uhersku a na základě jednoty celého Uherska«.

Času ku přípravám bylo málo, proto Daxner a redaktor Pešťbudínských Vedomostí Jan Francisci předem předkládají v novinách program, vysvětlují a radí, jak počínati si na shromáždění. Předně »treba formulovať své náhľady o žiadostiach národa slovenského cielom zákonného zabezpečenia jeho života vo vlasti našej uhorskej a deržave rakúskej na základe svetom panujúcej idey rovnoprávnosti«, pak žádosti podati králi a žádat, aby král, nelze-li pro odpor maďarský vyhověti cestou zákonodárnou, splnil žádosti provisorně svou mocí. Kongres vzbudil velkou pozornost, na straně slovenské nadšení a naděje, u Čechů sympathie a u Maďarů zakročení úřadů proti účastníkům.

Dne 6. června sešlo se tedy do Martina na čtyry sta slovenských inteligentův a zástupy lidu, delegátů měst, vesnic a jiných korporací, dosti šlechty, z níž vynikají hodnostáři bar. Révay, hl. župan turčanský, Martin Szentiványi, hl. župan liptovský, a poslanec Jos. Justh. Slavnostní den zahájen bohoslužbami katolickou a evangelickou. Pak se konalo »Slovenské národnie shromaždenie« pod lipami před evangelickým chrámem za předsednictví Jana Francisciho.

Průběh shromáždění byl důstojný a vážný, ač nebývalo by divu, kdyby došlo k neshodám. Bylť tu temperamentní dr. Jos. Mil. Hurban a jiní osmačtyrycátníci, kteří nedovedli se smířiti s maďarským režimem a čekali ještě vděčnost dynastie za oddanost projevovanou v nejtěžších chvílích. Byli tu zástupcové šlechty smýšlení přísně uherského, která byla ochotna obětovat i svoji

národnost za udržení bývalé účasti v životě veřejném. Byli tu idealisté věřící ve spravedlnost a dobré úmysly sněmu.

Duší shromáždění byl Štefan Marko Daxner, jemuž patří zásluha o svolání, který přišel s promyšleným a precisně vypracovaným plánem a svým vlivem působil na všechno jednání. Byl silná individualita, zkušený politik, dobrý znatel veřejného práva, starobylý šlechtic, pro své maďarské příbuzenstvo i od odpůrců vážený. On byl tlumočníkem tužeb slovenského národa a navrhovatelem resoluce, která stala se národním programem.

Obsah tohoto programu jest: Aby slovenský národ a řeč uznána byla positivním zákonem a inauguračními diplomy; aby teritorium Slováky obývané stalo se zvláštním správním »distriktem«, v němž by práva národní a jazyková upravena byla dle zásad národnostní rovnoprávnosti. Žádá se tedy, aby slovenština stala se výlučnou řečí v životě veřejném, církevním a školském, v »Okolí slovenském« (tak nahraženo bylo slovo »distrikt«) zříditi se má jeden soud appellační a obchodní, při nejvyšších soudech a správních dikasteriích a školních kommissích zemských mají býti zastoupeni Slováci svými referenty, kteří by kromě prací úředních v čas potřeby i zájmy svého národa zastávali. Maďarština zůstati má vnitřní řečí úřední ve styku s nejvyššími úřady státními a jednací řečí na sněmu. Má býti vydán zákon, který by rušil starší ustanovení odporující zásadám národnostní rovnoprávnosti. Za autentický text zákonů má býti přijata i slovenština. Má býti založena slovenská právnická akademie a katedra řeči a literatury slovenské při universitě. Zajištěna má býti svoboda spolková pro kulturní spolky slovenské. Zájmy národností zastoupeny mají být i ve sněmovně panské. Dále vyslovuje se solidarita s Rusíny, Rumuny, Srby a Horvaty a zřizuje se permanentní výbor, který by měl splnění těchto žádostí vymáhati, zakládati spolky hospodářské a kulturní a vůbec buditi život národní.

Až na slovo »distrikt«, v němž odchovanci maďarské džentry viděli nebezpečí pro »integritu vlasti«, přijat byl návrh Daxnerův celkem se souhlasem. Charakteristická debatta však rozpředla se o tom, komu podati se má memorandum, zda sněmu, či králi, či sněmu i králi. Šlechtici byli pro výhradné podání sněmu. Szentiványi poukazoval, že vláda rakouská nepovolala do rozšířené říšské rady Slováky, sněm uherský však bude prý spravedlivý vůči slovenským požadavkům. Podobně mluvil Justh a bar. Révay. Ale i zemanstvo upřímně slovenské smýšlelo stejně loyálně vůči ústavě uherské. Daxner byl pro sněm, Jesenský poznamenává, že král není ještě korunován a v dějinách Uher nikdy se nestalo, aby v době zasedání sněmu byly podávány petice jinam. I jiní řečníci jmenovitě farář Novák a farář Palárik věří v konstituci uherskou a obávají se, aby podání králi nebylo vykládáno za přívrženství vídeňského centralismu a absolutismu, od něhož po zkušenostech pro Slováky nic čekati nelze. Hurban naproti tomu nedůvěřuje maďarskému sněmu, a Jiří Slotta a Se-

berínyi navrhují, aby memorandum předneslo se i králi i sněmu. Kompromissní návrh zněl, aby králi odevzdáno bylo memorandum při příležitosti korunovace. Zvítězil však návrh Daxnerův, že »memorandum má se podati slavnostním poselstvem výlučně sněmu uherskému, s vyslovením důvěry tomuto sněmu«.

S nadšením jmenováni byli do deputace bar. Révay, Szentiványi, Justh, Pongrácz de Szent Miklos et Óvár, opat Gottschár, far. Závodník a Híroš, Daxner, Jesenský, Hurban, Čipkay a Paulíny-Tóth. První tři však zhostili se později poselství výmluvami a v panském kasíně v Pešti, kde dělala se uherská politika, referovali o průběhu martinského shromáždění a rozsahu hnutí slovenského. Tam hned zahájena byla protiakce. Župani, podžupani a služní terorem vynutili na slovenských obcích a stoličních shromážděních spoustu protestů proti usnesením martinským, a když 26. června slavnostní poselství vedením Jana Francisciho odevzdávalo memorandum sněmu, přijal je místopředseda Koloman Tisza prý s čibukem v ústech a odpověděl všeobecnou frází.

Další osudy memoranda jsou smutné. Parlamentní odbor »pro národnostní otázku« prohlásil, že občanstvo uherské tvoří jeden národ uherský (pro pojem »uherský« i »maďarský« mají Maďaři jedno slovo »magyar«) jednotlivé kmeny však požívají rovnoprávnosti na základě občanského práva a osobní svobody. Maďarisace pak opět přitužila a Slováci posílají konečně memorandum samému král. deputací, jíž stojí v čele bánskobystrický biskup Štefan Moysesi. Panovník chválí loyalnost slovenského (slawisch) národa, slibuje odpomoc, ale připravované státoprávní vyrovnání znemožňuje již splnění slovenských desiderií.

Ještě jednou vzkypěly slovenské naděje. Permanentní výbor zvolený na shromáždění provedl velikou práci založením »Matice Slovenské«. Roku 1862 byla povolena a r. 1863 došlo k ustavujícímu valnému shromáždění 4. srpna v Turč. Sv. Martině. Dle slov »Pešťbudínských Vedomostí« »byl to tisíc liet prvý dej uzákonenia slovenského národa, jako takého v Uhrách«. Byla to »zlatá bulla, priepustný list snímajúci bremeno a väzby nevole a dávajúci prvý požitok svobody«.

Z těchto slov je patrno, jaký význam přikládali Slováci martinskému shromáždění. Odvolávajíce se k autonomním tělesům ve veřejnoprávní historii Uher (saská universita, města spišská, církev a národnost srbská) žádají podobných práv pro svoji národnost v celku státu uherského. Moderní vývoj Uher však nepřeje již privilegovaným národnostem, centralisuje ve znamení maďarství. Ani církevně nepožívali Slováci nikdy autonomie jsouce rozděleni nábožensky, a velikášské cíle maďarské politiky neuznávají už vůbec národnosti jiné nežli maďarské. Každá snaha směřující k získání práva kmenů nemaďarských je vyhlášena za vlastizradu, »trhání vlasti«, panslavismus, dakoromanismus nebo pangermanismus.

I o memorandu psalo se jako o zradě, panslavismu a »trhání vlasti«, ale ničeho podobného nebylo. Slovenští národovci důvěřují

v ústavu, ve sněm, maďarština nazývá se i v projevech memorandových řečníků řečí panující, šlechta jako hlavní politický činitel přijímá spousty komplimentů — o stycích se slovanskými národy nikde zmínka se nečiní.

Praktickým programem národním memorandum býti nemohlo, jakmile změnily se politické poměry uherské. Vzbudilo velké nadšení, které se jeví v literatuře soudobé, dalo základ Matici, ale nebylo nikdy prostředků k dosažení jeho požadavků. Málo uvědomělý lid je neznal a způsoby, jakými by se mělo memorandum zpopularisovati, byly nedostatečné. Dnešní programy národní, zbudované na pevných podkladech demokratických, kulturních a hospodářských, kterých v »memorandu« postrádáme, přispějí zajisté více k lepší budoucnosti národa slovenského.

Ing. *Jaroslav Veselý*:

Technické museum v království Českém.

V složitém organismu moderního života, při komplikovaných vztazích jeho různých složek a při harmonické souvislosti jeho různých funkcí, jest naivnost dokazovati důležitost jednoho oboru lidské práce vůči ostatním a příti se o jeho povýšenosti nad druhými, podřadnými. Vzájemný vztah a souvislost veškerých forem lidské práce, význam a důležitost jednotlivých oborů lidské činnosti, jsou jasně vysvětleny již od dob známého římského diplomata, jenž první stávku, kterou historie zaznamenala, stišil svojí chytrou bajkou o žaludku a údech.

Nelze však upříti, že v každé době přichází k rozkvětu určitý obor lidské práce, který v této době vykazuje pozoruhodné úspěchy a větší produktivnost než jiné obory lidské činnosti současně provozované. A tento nejproduktivnější obor lidské práce stává se pak směrodatným pro charakteristiku celé své periody.

Kulturní historikové zvykli si jmenovati dobu, v níž žijeme, stoletím páry a elektřiny, zatím co přecitlivělí estéti naříkají na rozmach surového řemesla inženýrského. A skutečně, v každém oboru našeho života přesvědčujeme se, kterak technika, jako intelektuelní původce veškera hospodářského podnikání, vyvinula se v posledních desítiletích v jednu z nejpodstatnějších složek moderního života, a přesvědčujeme se, že naše století plně si zasluhuje svého přívlastku.

Vývoj a převrat, který v posledních letech prodělaly veškery obory technické činnosti, nemají v kulturní historii lidstva obdoby. Pozorujíce a vyšetřujíce vývojovou čáru kteréhokoli technického oboru, nemůžeme nepřiznati, že vykonána zde práce velkolepá, která — jako dokument mohutnosti lidského ducha a jako řada podnětů k další činnosti tvůrčí — zasluhuje svojí historie. Ano, technika, zí-

skavši čelné postavení a podstatný vliv v hospodářské činnosti světové, vstoupivši pevným krokem jako silný kulturní činitel v osudy moderního lidstva, stará se o to, aby veškerá její minulost, od idylických, primitivních počátků ke grandiosním výsledkům přítomnosti, byla účelně pro trvalou paměť dokumentována.

Mezi moderní úlohy opravdu kulturních států, zemí a národů patří také skutečně i činnost těchto směrů; činnost pracující k tomu, aby celkový vývoj a současný stav všech oborů technické vědy i praxe byly způsobem co nejnázornějším předvedeny a aby soustavně byl vytčen podíl příslušné země na zdokonalení a rozvoji techniky. To jest první a základní účel technických museí — ústavů, zobrazujících v strojích, konstrukcích, modelech, plánech a obrazech, vznik, rozvoj, činnost a pracovní postup jednotlivých industrií a technických prací. Jest přirozeno, že takové ústavy jsou v první řadě ideálním učilištěm pro technický dorost, který v nich najde názorný doplněk ke svým školským přednáškám, že jsou vítanou pomůckou pro techniky prakticky činné; a že — podávajíce vysvětlení i přehled bezprostředním způsobem — jsou pro širší veřejnost živým zdrojem snadného, názorného poučení o účelnosti a významu technických prací.

Tyto hlavní pohnutky byly směrodatny i při zakládání Technického musea v království Českém, které vešlo před rokem v činnost a jehož sbírky jsou již z části veřejnosti přístupny.

Sbírky Technického musea v království Českém jsou provisorně umístěny v najatých místnostech Schwarzenberského paláce na Hradčanském náměstí (renaissanční část). Dosud instalované sbírky zaujímají 14 místností o více než 1000 m^2 půdorysné plochy; zastoupeny jsou zejména tyto technické obory: strojnictví, elektrotechnika, cukrovarství, železnictví, stavba mostů, silnic, vodních cest, textilnictví a aeronautika. Právě se upravuje oddělení pro polygrafii a pak oddělení pro sklářství, keramiku a vodárenství. Vedle toho obsahují musejní sbírky oddělení sociálně politické, v němž jsou vystaveny — jednak originály a modely demonstrace schopné, jednak obrazy — různá zařízení, mající za účel ochranu života i zdraví dělnictva při práci průmyslové.

Čelné místo mezi dosavadními sbírkami zaujímá oddělení vodních staveb, které zobrazuje takořka veškeré regulační i kanalisační práce na českých řekách.

V první řadě jest to kanalisace Vltavy a Labe, která jest znázorněna nejen skvěle provedenými situacemi, detailními plány jednotlivých zdymadel a fotografiemi jednotlivých partií, nýbrž i vyznačena dokonalými modely jednotlivých konstrukcí jezů, plavidel, stavidel a plavidlových detailů, jakož i modely některých strojů při vodních stavbách užívaných. Rovněž i provedená a projektovaná regulace zemských řek jest důstojně zastoupena; instruktivní jsou zejména modely údolních hrází na horním Labi (v lese Království a u Krausových bud) jakož i model nádrže na Doubravce u Pařížova. Dalším znamenitým objektem musejních sbírek jest model moderního cukrovaru, umístěný v oddělení cukrovarnickém. Tento model, provedený v měřítku 1 : 10, známý dostatečně z cukrovarnické ex-

posice na Jubilejní výstavě pražské obchodní komory v roce 1908, obsahuje veškery stroje a veškerá zařízení dnešních cukrovarů v nejdokonalejším provedení a svým šťastným sestavením a umístěním podává snadný a úplný přehled o celkovém postupu cukrovarnické práce.

Dále obsahuje toto oddělení ukázky cukrovarnické výroby, jednotlivé fáse cukrovarnické manipulace, vývoj českého cukrovarství a jeho stav v jednotlivých vývojových etapách, modely jednotlivých strojů cukrovarské techniky, tabulky statistické, plány a fotografie.

Množstvím vzácných a starobylých předmětů vyznačuje se zejména sbírka geodetická, věnovaná zemským vrch. stav. radou inž. Fialou. Jsou zde předvedeny nivelační stroje ve svém vývoji od prvních počátkův, od primitivní krokvice, až po dnešní jemné apparáty, znamenité ukázky úhloměrů s astrolábem Tycho de Brahovým v popředí, četná sbírka drobných měřických strojů a pomůcek, skvostně pracované mapy, staré i moderní, a celá knihovna vzácných odborných knih.

Ke jmenovaným oddělením, jimiž Technické museum pražské čestně obstojí proti předním technickým museím světovým, druží se oddělení textilní, které od nepatrných počátků — zásluhou a vlivnou podporou Spolku českých průmyslníků textilních — v krátké době znamenitě své sbírky rozmnožilo, a které v blízké době předvede v modelu nebo ve skutečnosti většinu strojů textilního průmyslu. Z nynějších sbírek zejména jsou poučny schematické obrazy všech strojů textilního průmyslu a znázornění tisku na látkách. Cenné věci obsahuje sbírka vzorkových knih slavného českého textilního koloristy a chemika O. Breüera. Dále chová sbírka některé starší i moderní stroje přadlácké a ukázky strojů tkalcovských. S textilním oddělením sousedí oddělení aeronautické, organisované jedním z nejstarších aeronautických odborníků českých inž. G. Fingerem. Oddělení ve svém počátečním rozsahu dokumentuje skrovnou historii a vývoj aeronautické činnosti v Čechách.

Ostatní oddělení musejních sbírek jsou po většině teprve na počátku svého celkového arangementu, vykazují však již přes to dnes značný počet zajímavých a významných objektů jak historických tak moderních.

V oboru strojnickém jest to zejména originelní parní stroj Wattův z roku 1851, z věcí novodobých pak zejména některé výrobky závodů Škodových a postup práce slevárenské z železáren Komárovských, model válcovací stolice k válení ocelových rour, ukázky parních turbin a j.

V elektrotechnickém oddělení vstupuje do popředí zejména celkový vývoj akkumulátorů, přehledně a bohatě vypracovaný továrnou na akkumulátory Tudor, pak sbírka elektromotorův a předmětů na proud vysokého napětí z elektrotechnické továrny Kolbenovy, a sbírka počítadel elektrické energie a ukázky poruch v elektrovodní síti pražské od elektrických podniků kr. hl. m. Prahy.

V oddělení dopravnictví jsou zejména vyznačeny historické předměty z počátků českého železnictví, pak zkoušky materialu železničního svršku a železničních vozidel a některé objekty z mostů.

Technické museum, majíc v programu celkový přehled historie české techniky, stará se přirozeně. aby získalo odborné pozůstalosti význačných technických pracovníků naší země a ukládá je soustavně spořádané v příslušných odděleních. Takovým způsobem zařaděny do oddělení dopravnického zajímavé památky na vynálezce lodního šroubu Jos. Ressla; mezi nimi zaujímá čelné místo originál lodního šroubu, vynálezcem vlastnoručně pracovaný. V nejbližší době bude pak instalováno oddělení Josefa a Romualda Božka, z jichž odborné pozůstalosti řada zajímavých vynálezův a modelů byla Technickému museu zapůjčena laskavostí pana vrchního finančního rady dra. Krupičky.

Tímto způsobem, postupujíc směrem právě v krátkosti vymezeným, bude Technické museum pracovati k tomu, aby v jeho sbírkách shrnuty byly v systematickém uspořádání veškery obory technické činnosti ve svém celkovém vývoji a současném stavu a bude v první řadě pracovati k tomu, aby důstojně representovalo vědeckou a praktickou zdatnost našeho národa a naší země po stránce technické a průmyslové, a aby jasně vymezilo náš bohatý podíl v tomto oboru kulturní práce.

Jak již uvedeno, jsou sbírky Technického musea zatímně umístěny v paláci na Hradčanském náměstí; přístupny jsou v neděli a ve svátek po celý den a ve středu a v sobotu odpoledne.

Ryno Štursa:

Cos pod oknem tvým zavolalo . . .

Ó, jak bys letěl šíleně a nespoutaně
tam v daleké a bájné říše,
ó, jak bys letěl šíleně a nespoutaně
bez hrůzy ze závratné výše,
tam, kde krev žhavých polních maků
    se vpila do oblaků . . .

Cos pod oknem tvým zavolalo . . .
Vyhlédneš maně, oči zjiskří se ti . . .
Cos pod oknem tvým zavolalo . . .
Však uzříš zas jen větve bezmocně se chvěti,
uslyšíš plakat dlouhým pláčem lesy — —
    A duše povzdychne si . . .

Vzdech.

Víš, co to jest nad drahou rakví stát —
jak strom, jenž toužil plně kvést,
a sotva vzpučí,
nejdražší květ mu urve smělá pěst —
víš, co to jest nad drahou rakví stát?
Víš, jak to v hlavě děsně, děsně hučí,
máš-li illuse pohřbívat?

Marie Lišková:

Skřivánek.

Den sváteční vztáhl nad krajem letním své žehnající dlaně,
čte duše v přírodě slávu boží, jak na pergamenu blaně.
Na harfě se andílku přetrhla struna, zvučící s oblak padá, —
to skřivánek v pění s oblak se snáší v bohatá zrající lada.

Zvuč dál, strunko jasná, skřivánku malý, sij zpěv do zlatých rolí,
svým zvonivým hláskem truchli a jásej, ať srdce méně bolí.
Aj, bolí mě srdce života mukou, bol svůj musím světu skrývat,
jak ty umíš Boha hlasnou písní vzývat.

Ó, nauč mě také zpívat.

Korrupce v autonomii chorvatské.

Podává

Štěpán Radič.

Kdokoli z Čechů zajímal se více o politický a kulturní život v Chorvatsku, nejednou se zarazil nad velikým rozporem, jaký vládne mezi právním poměrem a mezi faktickým postavením Chorvatska k Uhrám. Byli čeští politikové, kteří přečetše chorvatské vyrovnání z r. 1868, zvolali: »S takovou státní autonomií spokojili bychom se my Čechové na sto let.« Když se však dověděli, jak ta autonomie vyhlíží v praxi, dávali přednost poměrům, vládnoucím za samé dnešní podřízenosti zemí českých centralismu vídeňskému.

Velký a nemilý ten rozpor mezi právem a mezi skutečností vysvětlovali si vně Chorvatska, ba i v Chorvatsku samém, výhradně nátlakem maďarským, hledali tedy příčinu jeho jen v neobyčejné moci dnešního maďarského centralismu pešťského a v jiných, vý-

hradně vnějších vlivech. Zakladatel chorvatské strany práva, Antonín Starčević, viděl naopak jedinou příčinu všeho nezdaru v bezectnosti veškeré chorvatské intelligence a zvláště jejich tak zv. představitelů, které po celý svůj život jen posměšně nazýval výkvětem intelligence, nebo ještě častěji zaprodanými břicháči (prodane mješine).

Jest podivno a ovšem také škodlivo, že tyto dvě krajnosti převládávají i dnes při posuzování poměrů chorvatských. Proto také v Čechách vlastně málokdo rozumí tomu, co se děje v Chorvatsku v posledních deseti letech. A přece stačí podívati se jen na mapu Chorvatska a míti třebas nejvšeobecnější pojem o dějinách chorvatských, abychom se přesvědčili jednak o maďarském pronikání k moři Adriatickému, jednak o tom, že chorvatské dějiny skvějí se sice nepřetržitou řadou hrdin válečných, ale za to není v nich jediného mravního hnutí, které by se aspoň přibližně podobalo českému husitství nebo českému bratrství. Z toho přirozeně plyne, že v politických chorvatských dějinách, zvláště v posledním století vystupuje do popředí nejen bezohledná a násilná maďarisace, ale i nedostatek houževnatého a vytrvalého, totiž mravně hlubokého a organisovaného hnutí na způsob bývalé — sice nepraktické, ale vždy imponující a mohutné — passivní opposice české.

Aniž bychom dále zpytovali vlastní příčiny toho neblahého zjevu, pozastavíme se chvíli u jeho následků, totiž u toho, jak fakticky vypadá chorvatská státní autonomie v oněch třech odvětvích národního života, ve kterých je Chorvatsko podle samého vyrovnání suverenní, totiž na poli veškerého soudnictví, školství a veškeré správy veřejné.

Soudnictví chorvatské obrátilo na sebe pozornost celé říše, ba i Evropy, jmenovitě za smutně proslulého velezrádného procesu v r. 1908. Ale vlastní jádro všech kritik o tom procesu bylo jednou namířeno proti hraběti Aehrenthalovi nebo proti politice celoříšské, podruhé proti dru. Wekerleovi nebo proti maďarisačním snahám v Chorvatsku, a konečně proti tehdejšímu soudnímu senátu, nebo spíše proti jednotlivým soudcům, zejména proti předsedovi senátu a proti vyšetřujícímu soudci. Kromě toho byl každý přesvědčen, že státní návladní a soud jednají tak a ne jináče jedině proto, že jde o velezrádu.

Od té doby uplynula málem tři leta a podobné věci, jaké se dály s velezrádci, opakují se stále v procesích čistě politických, politicky zabarvených a také docela nepolitických.

I do Čech přilétla nedávno zpráva, jak byl odsouzen záhřebský advokát dr. Hinković pro zločin utrhačství na cti záhřebského krajského soudu. Zpráva ta však nepodala a nemohla podati neuvěřitelný obraz »soudního přelíčení«, při němž předseda senátu obhájcům nedal ani promluvit, a když si některý na to postěžoval, prostě jej odbýval, že ho tu nebylo ani třeba; kde státní nádvladní choval se jako kat a předseda mu přisvědčoval, jako by byl jeho pochop; kde obecenstvo v síni tupě zí-

ralo před se, obhájcové povstávali jako nezvedení, vzdorovití a bázliví školáci zároveň, a kde obžalovaný dr. Hinković mluvil s resignací, jakoby byl před popravou. Nikde ani stínu po silné, rozvážné vůli, schopné velikého činu. Všechno ve znamení strachu, nebo vášnivého, chvilkového rozčilení, které se nezmůže ani na slušnou ovaci obžalovanému.

U procesů nepolitických místo strachu zaujímá svrchovaná a téměř bezvýminečná nesvědomitost, jak u soudců, tak u obhájců. Jde na př. o odsouzení pro zločin vraždy. Soudní senát se radí; zvoní poledne a brzy na to jeden člen senátu zvolá: »Ukončeme, pánové, já mám hlad!« ... Na tom nezáleží, dostane-li obžalovaný o rok více nebo méně, ba dostane-li se, třebas nevinen, i pod šibenici jen pro samý spěch ...

Jináče ostatně ani nemůže býti, když u samého krajského soudu záhřebského, který je nejlepší, rekrutuje se soudní personál dle přiznání, jež učinil sám předseda soudu takto: »Dávají nám sem nejhorší materiál, totiž takové lidi, kteří pro svou lenost nebo neschopnost jinam se nehodí. Mně je nemožno zlepšiti kvalitu jejich práce, nanejvýše mohu dosíci, aby se zvětšilo její quantum. Pracuje se tedy málo, povrchně, ba i nesvědomitě.«

Když takto mluví člověk, o němž se nyní jistě ví, že předsednictví ve zmíněném procesu Hinkovićově převzal jen pod podmínkou, že dříve bude povýšen, což se také skutečně stalo; když jeho podřízení již jemu samému se zdají býti nesvědomitými, jest korrupce tedy taková, že se stává nepohodlnou.

To soudní zlo doléhá nejkrutěji na lid venkovský, zvláště na analfabety, a zvětšuje se zlořády, jež vznikají ze zakořeněné advokátské praxe, o čem pod svým plným jménem již veřejně pojednal pod názvem »Uzákoněné zlo« jeden z nejlepších chorvatských advokátů, dnešní místopředseda chorvatské sněmovny Dr. Šuperina.

Následkem všeho toho soudcové a advokáti ze sousední Bosny a Hercegoviny mluví jen s pohrdáním o »právním řádě« v Chorvatsku, kdežto soudcům a advokátům Cislajtanie zdá se Chorvatsko býti v tom ohledu částí orientu.

S důrazem dlužno podotknouti. že Chorvatsko má svůj nejvyšší soud v Záhřebě. Toť t. zv. »stol sedmovice« čili »sedmičlenná tabule«. Jeho předseda rovná se svým důstojenstvím bánovi. Stěžuje-li si tedy dnes v Chorvatsku každý intelligent, že soud je závislý, a nevěří-li lid již nikde v soudní spravedlnost, nelze to nikterak přičísti pouze na vrub maďarskému násilí. Ale přece nutno ihned poukázati k tomu, že i ten zjev úzce souvisí s jinou složkou maďarské politiky, s korrupcí. Kdyby dnešní poměry nějakou dobu potrvaly, vyrovnalo by se chorvatské soudnictví maďarskému, k větší slávě jednotného maďarského státu a národa. —

Chorvatské *školství* bylo do nedávna největší chloubou chorvatské intelligence, která ještě podnes ráda hovořívá, že ostatní

Jihoslované, vyjma ovšem Slovince, jsou ve všem, zvláště ve školství, sto i více let za Chorvaty. Z té domýšlivosti vyléčila znenáhla intelligenci krutá statistika analfabetismu, jenž v Chorvatsku i dle úředních dat se vzmáhá; neboť dle nejnovější statistiky z r. 1910 nechodí do školy 125.000 dětí, školou povinných, o 37 000 více, než bylo r. 1900!

Na strašný ten zjev obrátil pozornost vlády a veřejného mínění pisatel těchto řádků ve sněmu, když v březnu t. r. projednáván byl vládní návrh o zvýšení učitelských platů. Tento návrh sám naprosto nevydrží nejmírnější kritiky. Zprošťujeť jménem všenárodní lidové školy třicetiprocentní školni přirážky všechny velkostatky, které v jedné obci platí méně než 800 K přímých daní, dále čtyry největší města (Záhřeb, Osiek, Zemun a Varaždin), konečně veškeré úřednictvo, což v Chorvatsku znamená téměř veškerou intelligenci. Následkem toho zmíněná zemská školní přirážka místo aby byla rozvržena na 34 milliony všech přímých daní, připadla pouze na 13 millionů K těch přímých daní, které platí malorolník, jenž v třetině Chorvatska zpravidla do syta se nenají, v druhé třetině je šťasten, když má dostatek chleba, kdežto jen v třetí třetině žije v poměrném blahobytu. Návrh nebere naprosto žádný zřetel na učitele příští, nýbrž navržené zvýšeni 1,700.000 K dělí se jen na ustanovené učitelstvo. Konečně zvětšuje moc politických úřadů nad školou (již dnes velkou a neoprávněnou) tak, že učitel stává se pouhým nástrojem okresního hejtmanství. Poměry, za nichž navržená osnova měla se přijmouti, jsou takové, že i bez právě uvedených nedostatků nesměl by ji schváliti nikdo, neřknu-li pokrokový ale svědomitý člověk, a nejméně samo učitelstvo.

Mezitím ze tří tisíc chorvatského učitelstva obojího pohlaví vyzněl a vyznívá jen jeden jediný požadavek: »Zvyšte nám platy ihned; z kterých prostředkův a za jakých podmínek, nám je lhostejno.«

Lhostejno je tedy učitelstvu, že počet analfabetů roste, protože poměrně stále méně dětí chodí do školy, protože většina škol je přecpána tak, že na jednoho učitele přijde sto, dvě stě, ba i více dětí, a protože děti »chodí« do školy často 5—10 km. vzdálené. Lhostejno je učitelstvu, má-li škola učebné pomůcky či ne, koná-li dozor nad školou politický úřad, samosprávný sbor či odborník, vykazuje-li škola prospěch výtečný či žádný. Na mimořádné valné hromadě učitelského svazu, konané v květnu t. r. za účastenství více než tisíce učitelů, mluvilo se jen a výhradně o zvýšení platů, a spolu s tím o částečné neb úplné »kulturní stávce«. O něčem jiném nikdo se ani nezmínil. Vše to veřejnost schválila, a učitelstvo své počínání odůvodňovalo tím, že umírá hlady . . .

Podotkneme-li ještě, že proti chorvatskému sněmu se mluvilo s největší nenávistí a opovržením, protože uvedený vládní návrh byl zamítnut, že volalo se po zvýšení platu cestou nařízení vlád-

ního, že vůdcové hnutí, učitelé měšťanských škol záhřebských, ukázali svou mírnost, jelikož den před tím byly jim vládním nařízením platy zvýšeny, že vůdce nejpokrokovějších učitelů den před valnou hromadou prohlásil na jedné socialistické schůzi, že učitelstvo bude bojovati třebas i pod rudým praporem pro zvýšení svých platův, a že proti tomu všemu nepovstal nikdo ani slovem ani perem, vyjma jednoho selského katechetu, jenž vyzval učitelstvo, aby nehájilo svých zájmů bez ohledu na porobenou vlast a na zubožený lid — budeme s to, abychom posoudili hloubku bahna, do něhož střemhlav se vrhli téměř bez výjimky apoštolové chorvatské lidové osvěty.

A k jakým smutným výsledkům přišli bychom, kdybychom prozkoumali školní osnovy a školní knihy, které jsou čím dále, tím horší po stránce výchovné, vzdělávací a jazykové. Tu však větší část viny možno vším právem svaliti na sněm a na vládu, kde za posledních deset let přednostou vyučování nebo ministrem osvěty byl nejdříve bývalý vrchní státní nadvládní Spitzer, přejmenovaný později Krajcsovics, maďarským pravopisem místo (Krajčović), později za vlády chorvatsko-srbské koalice bývalý provinciální advokát Rojc, jenž předstihl i samého Spitzera, pokloniv se osobně tehdejšímu maďarskému ministerskému předsedovi Wekerleovi, konečně nyní poloprávník, polomedik a také bankéř Amruš.

Pominuv jiných chorvatských ministrů osvěty, uvádím ještě jednoho předchůdce zmíněné trojice, Krsňjavého, jenž s větší zálibou nežli porozuměním zajímá se o umění, ale do řad učitelův a ještě více učitelek přinesl pravý rozvrat, kdežto v národním ohledě vyznamenal se na př. tím, že do císařské hymny Zachovej nám Hospodine, vložil korunu sv. Štěpána, které tam dříve nebylo, a že r. 1895 přeložil z Rěky chorvatské gymnasium, které bylo poslední a předůležitou páskou toho Maďary vyrvaného přístavního města s Chorvatskem.

Ale k výsledkům ještě neutěšenějším přišli bychom, pozorujíce nebo vyšetřujíce, jak jistá část učitelstva koná své povinnosti ve škole, tedy věc, která záleží jen na něm samém. Jsou ovšem nadšení pracovníci, toť však vzácná výjimka. Zpravidla koná učitel jen zhruba svou povinnost, často ji nekoná ani zhruba, a jsou četné případy, kde je škola učiteli zcela vedlejším zaměstnáním. Ve škole »dává pozor« nebo »učí« některý hoch a učitel si dělá něco jiného nebo prostě sedí v hostinci. Proto se tak snadno ujala a brzy zakořenila v učitelstvu myšlenka o kulturní stávce, že totiž každý učitel jest povinen vzdáti se všech neplacených, nebo špatně placených funkcí ve spolcích osvětových, hospodářských a lidumilných. Mnozí učitelé rozšířili stávku i na školu již v březnu t. r. a ještě jsou na to hrdi. Tak jeden z nich nešel do školy, ani když přišel zemský školní inspektor, nýbrž jej prostě odbyl, že dělá to (vyřezával právě objednané rámy na okno), co mu vynáší více než vyučování. Inspcktor pokrčil rameny a o případu se u vlády pouze šeptá.

Na středních školách není o mnoho lépe, a nanejméně na záhřebské universitě; všude totiž je škola břemeno, které se zpravidla těžko nese a často i nenávidí. —

Chorvatská *politická správa* je proslulá bohužel již dávno svými nezvyklými zlořády, zvláště od dob dvacetileté vlády hr. Khuena Hédervárya. V Chorvatsku ještě podnes všechny ty administrativní zlořády svádějí na to, že podle vyrovnání navrhuje panovníkovi chorvatského bána uherský, vlastně maďarský ministerský předseda, jenž prý tímto způsobem vládne Chorvatskem stejně jako Uhrami. Toť bez odporu závažná příčina, jakož i to, že v Chorvatsku platí posud všechny administrativní patenty z doby Bachovy, dle nichž politickým úřadům náleží právo bez jakéhokoliv odůvodnění a bez práva odvolání s odkladnou mocí, pokutovati každého a uvězniti až do 6 týdnů. Jeden takový patent platí v Chorvatsku podnes místo zákona spolčovacího, takže v Chorvatsku není vůbec dovolen žádný politický spolek, ba že i jakoukoli politickou organisaci může politická správa rozprášiti, kdykoli se jí to zlíbí, jak se to již častěji stalo. A přece celý ten obor náleží plně a výlučně do kompetence sněmu chorvatského. Ale chorvatští politikové bez rozdílu stran ani té, ani žádné jiné věci z oboru správy veřejné nevěnovali zpravidla žádné pozornosti. Maďaronské většině byly absolutistické patenty nejúčinnější zbraní k potírání opposice. Státoprávní menšina hlásala a hlásá posud. — ba i do svých sněmovních adres vkládá — zjevnou prý pravdu, že pro Chorvatsko nelze ničeho dosíci žádným směrem, pokud existuje chorvatsko-uherské vyrovnání. A tak po celých 50 let zůstalo jmenovitě pole veřejné správy ležeti úhorem, na němž volně bují býlí byrokratismu bachovského, z něhož celý život otravuje had korrupce maďarské. Kdežto v zemích a královstvích zastoupených na říšské radě měnila se politická správa ve směru stále větší samosprávy lidové, v Chorvatsku ztrácela se i ztratila veškerá autonomie obecní, městská a županijská (krajská).

Od obecních přirážek jsou velkostatkáři vlastně osvobozeni, neboť platí jen tolik, kolik nejmajetnější z bývalých jejich poddaných. Všechny obecní úředníky, ba i samého obecního starostu jmenuje a propouští dle své libosti okresní hejtman.

Městská zastupitelstva volí se třemi sbory, jež nemají mezi sebou žádného pojítka, takže ve třetím lidovém sboru nesmí ani kandidovati, kdo patří do prvních dvou sborů. Kromě toho podřízena jsou všechna města velkému županu (krajskému hejtmanu), a nad hlavním městem Záhřebem je zvláštní »nadstarosta«, jejž vláda prostě sama jmenuje.

Okresy nemají žádné autonomie a vůbec žádného zastupitelství, takže okresní hejtman také v theorii a ještě více v praxi je navlas podoben tureckému pašovi.

Správa županií (krajů) je tak drahá a bezúčelná, že i sám nynější bán Dr. Tomašić opětně prohlásil v ropočtovém výboru a ve sněmu, že županie nutno zrušiti.

Duch politické správy jest daleko horší než bývalá absolutistická nebo feudální forma. Se selským lidem jedná se sprostě, naprosto nedůstojně. Sedláci na př. čekají před úřady nebo po chodbách holohlaví, ustrašení, a občas se ozývá z kanceláře: »Marš ven!« s dodatkem některého nejsprostšího klení.

Úřednictvo svými dietami, počítáním své »kilometriny« a co jest nejhůře, častým zpronevěřováním peněz, přivedlo mnohé obce na kraj záhuby, takže v Chorvatsku jest pořádný úředník, t. j. člověk dbající zákona a veřejného blaha, vzácná výjimka.

Polovice chorvatského rozpočtu, okrouhle 13 millionů jde na politickou správu, která považuje za svůj hlavní, ba někdy jediný úkol před volbami pro vládní kandidáty kortešovat a po volbách se mstíti každému voliči, jenž projevil trochu samostatného smýšlení. Přijde-li volič s jakoukoliv nutnou záležitostí k úřadu, obdrží často odpověď: »Jdi si teď k tomu, pro koho jsi hlasoval.« Přívržencům selské strany stává se to zpravidla.

Rozšířením volebního práva měla se věc napraviti. Sám nynější bán Tomašić a podbán Čavrak ubezpečovali kde koho a také pisatele těchto řádků, že nyní teprve Chorvatsko dostane pořádnou správu, když počet voličů stoupl s jednoho až dvou na 6—9% obyvatelstva, jelikož nyní je předem jisto, že nikoli násilím, ale pouze svou vzornou správou bude úředník s to nabýti vlivu, kterým eventuelně pomůže tomu nebo onomu kandidátu. Stal se mezi tím pravý opak: Čím nesnadněji možno získati vládní většiny dosavadními prostředky, tím bezohledněji užívá se prostředků nových, jakých by se byl štítil i sám hr. Khuen-Héderváry. A proto nyní, ačkoli nejsou volby ani vypsány, vnikají okresní hejtmani v průvodu četníkův i do soukromých bytů, a tu okresní hejtman nejednou sám svýma rukama vystrkuje ven nejen účastníky důvěrné schůze, ale i nejužší kruh hospodářových přátel a známých, kteří s ním sedí u jednoho stolu. Nejhorší jest, že podobné »úřadování« přijímá se v intelligenci jako nějaké elementární zlo, jemuž se nelze ubrániti, kdežto v kruzích úřednických sotva někdo zvolá: »Já se mu obdivuji! Já bych tak nemohl jednati!«

* * *

Podle toho stručná bilance dnešní chorvatské autonomie jest: zotročené soudnictví, zhrublé a pouze v boji o svou existenci bezohledné učitelstvo (bezohledné proti všem, vyjma vládu), svrchovaně zanedbaná, zpustlá, vyděračná a násilnická veřejná správa.

Proč předvádím takový obraz českému čtenáři? Poněvadž bez znalosti toho nelze Čechu pochopiti dnešní naprostou bezmocnost a bezvýznamnost Chorvatska i při nepřetržitém tisíciletém státním právu, při státoprávním vyrovnání z r. 1868 a co jest nejdůležitější, i při tom, že Chorvatsko jest téměř se všech

stran obklopeno buď chorvatským nebo jiným jihoslovanským živlem téhož jazyka, že bezprostředně hraničí jednak s nezávislým slovanským územím, jednak s mořem Jaderským, tedy Středozemním, touto základnou politiky evropské, a že i v nejširších vrstvách lidových žije silné, přímo elementární vědomí státoprávní a národní. Je stělesněno v novější době ve jménu bána Jelačiče, k jehož pomníku v Záhřebě upírá chorvatský lid z nejzazších krajin své zraky, jako kdysi Čechové k památce mučedníka kostnického.

Již to však samo o sobě spolu také dokazuje, že dnešní choroba Chorvatska, třebas těžká, není beznadějná, že totiž rozkládajícím vlivům historickým, zeměpisným, sociálním a »kulturním« možno úspěšně čeliti jinými zcelujícími vlivy historickými, zeměpisnými, sociálními a kulturními, které již začínají mocně působiti.

Ladislav Záborský:

Příchod jara.

Jen ledy praskly, slunce pozaplálo
a teplý vánek zachvěl haluzemi,
hned celou přírodou to divně hrálo,
svým trilkem skřivan budil matku zemi.

I pestrý motýl za paprskem zlatým
v let dal se smělý, skotačil tak hravě
nad pustou loukou, polem hrudovatým
a tlupou kluků válících se v trávě.

Však tuze nestálá je první Vesna:
zafičel severák a chumle sněhu
zanesl na zem budící se ze sna
a urval drze mladistvou jí něhu.

A trilek umřel ve hrdélku ptačím
a kluci za kamna si vlezli znovu,
a motýl hynul pestrým nad bodláčím,
nedočkav z kvítí vonného se rovu.

Anežka Čermáková-Sluková:

Dopisy Boženy Němcové paní Johaně Mužákové (Karolině Světlé).

(Dokončení.

Drahá Johanko!

Doktor tu ráno byl a řekl mi, že je s Boženkou spokojen, co mně tuze potěšilo; měly jste prý dost dobrou noc. Chtěla jsem hned ráno k Vám jít, ale měla jsem nepokojnou noc s Jarouškem; ráda bych tedy zůstala do odpoledne doma, abych viděla, jak dále bude, obklady dávala a pitím ho hleděla. Doktor poručil prášky opakovat, budu tedy upokojenější, když budu vidět, že je lépe. Boženku nemusíte převlékat, až přijdu odpoledne, když více kašle, beztoho není radno s ní hýbat. — Chci přijít *ke čtvrté* (4) *hodině* a pak už zůstat; kdybych nyní šla a zase domu, byloby mi těžko, a Vy byste tomu nepřipustili, a jinak bych to udělat nemohla. Myslím že si přes těch pár hodin ještě stýskat nebudete, zvlášť když Božence lépe je; jen prosím tě Johanko, drž Ty komando nad dietou Boženky, a nepřenech to Mužáčkovi; doktor řekl, *jen se držet* teď, ať se nic nepokazí. Děkuju tedy za oběd, až zase po druhé! — Prosím velice Mužáčka nemáli nějakou knihu co by pro Jarouška byla ke čtení, nebo s obrázkami nějakou k dívání, aby mu ji půjčil. — Buďte zatím zdrávi, na brzké shledání! — Líbám Vás všecky! Myslím ustavičně na tu malou Boženku, a nemám ani doma pokoje, ačkoliv u Vás opět na domu myslím.

Vaše

9./1. 53. Božena.

Mezi tímto a následujícím listem, jenž nemá data a psán jest v Praze koncem března r. 1853, stýkaly se obě vzácné ženy zajisté velice často; neboť Světlá více než kdy jindy potřebovala své něhyplné přítelkyně, prožívajíc nejtrapnější dobu svého života. Dceruška její, ač se narodila zdráva a ku podivu čiperná, takže porodní babička ihned prorokovala, že dítě je moc chytré a že nevyroste, ochuravěla těžce a zemřela dne 13. ledna r. 1853 o 6. hodině ranní, jak si do pamětní knihy třesoucí rukou zapsal Mužák, jenž svou dcerku přímo zbožňoval a jsa výtečným pianistou, ze žalu nad ztrátou dítěte nikdy již na svůj milý nástroj nesáhl. Světlá neméně těžce želela dcerušky, o čemž obšírně vypráví v »Literárním soukromí«, jež nazvala souhrnem nejdůležitějších okamžiků svého života. (Sebrané spisy sv. 30.)

V Němcové tou dobou dozrával plán k nesmrtelné »Babičce«, na niž již asi rok myslila; neboť brzo po sňatku manželů

Mužákových provázejíc Podlipskou prvně do jejich bytu v domě u Valšů v býv. Poštovské ulici, stiskla jí náhle Němcová ruku, zastavila se a řekla: »Poslouchej, mám plán k nové práci, jen že nevím ještě, co to bude. Ale ve mně je to již jasné.« Dosud však na díle tom nepracovala. Nyní chystala se podruhé na Slovensko za chotěm, tenkráte ne tak vesele jako poprvé; neboť tam již hodlala setrvat a vzíti mladší děti s sebou, kdežto starší synkové měli zůstati sami v Praze.

Mužem, o němž píše Němcová, že jeho jedině si zamilovala, míněn patrně Dr. Čejka, jenž jí byl rádcem a přítelem upřímným a šlechetným.

»Tuším, že to bylo rok po přistěhování do Prahy,« píše Podlipská,[1]) »co Němcová opět v těžkou nemoc upadla. Čejka byl k ní povolán. Ležela bez sebe na loži, a když se vzkřísila ze mdloby, hrozila se, že má žíti dále, nebo stonala následkem jakéhosi domácího trápení. Tu pozdvihla oči a viděla nad sebou obličej Čejkův v slzách stopený.«

Rozumí se, že soucit tak hluboký nemohl zůstati bez účinku na měkkou, vnímavou duši Němcové.

Čejka věnoval jí všecku péči, pak ujal se jejího vzdělání, přinášel jí knihy, časopisy, rytiny, sádrové odlitky. Byl znalcem v každém oboru a člověk ceny nevšední. Platil tehdáž nejen za jednoho z nejpřednějších lékařův a spisovatelů v oboru své vědy, nýbrž ve vlasteneckých kruzích vedle Nebeského i za nejvzdělanějšího našeho esthetika a za nejvýtečnějšího znatele literatur cizích. Byl svoboden a zemřel následkem plicního neduhu, nedočkav se dlouhého věku. Tak líčí jej ve svých vzpomínkách Podlipská i Světlá, která popisuje zajímavou rozmluvu mezi Čejkou a Němcovou. Muž takový zajisté byl hoden čistého a hlubokého citu, k němuž Němcová v dopise své přítelkyni tak upřímně se přiznává.

Dobrá, šlechetná duše!

Tvůj dopis mi připomenul bolestné loučení ode všeho, co posud činilo rozkoš mého žití, ale je lépe, když si myšlenku, která nás straší, často připomínáme, snáze ji pak sneseme. Avšak každý, byť sebe tmavší obraz má své světlé stránky a já nemám příčiny ještě tak příliš si naříkat, to dávno, dávno vím, že štěstí moje jediné, jsou mé děti, a prozřetelnost tak je přízniva, že mně o ně neolupuje; nemám ji děkovat? — Žádný není a nemůže být úplně šťasten; moje nespokojená duše by měla být spokojenější se svým losem, neníli pravda? — Ach, Johanko! Není to jen ironie, co se Ti vloudilo do péra, když si mi napsala, že jsem vyšla z těch bojů co vznešená, velebná vítězka? Kde je moje vítězství? Ach, já jsem slabý otrok svého vášnivého, věčně nespokojeného srdce, a nebudu nikdy a nikde šťastná, tak málo zde jako,

[1]) »Životopis Bož. Němcové«.

jako kde jinde. Láska k dětem je mé jediné štěstí, a když budu vidět, že můj miláček[1]) se uzdravuje, že není snaha moje marná, budu spokojená; i příroda podá mi vždy útěchy, ale jsou doby, kde mne nic utěšit nemůže, a jestli myslím, že by to dokázala ona plamenná láska muže, jehož jedině jsem si zamilovala, také to není pravda, ani ta by touhu neukrotitelnou, která duši moji trápí, ukojit nemohla. Já jsem k politování, a ne k pomilován! — A Ty mne v skutku tak miluješ? — Ach, já někdy nevěřím žádnému, myslím, že mne nikdo nemiluje tak vroucně jako já miluju; já jsem k nevystání někdy, urážím lidé, v mé bezmyslnosti, a pak je mi to líto, dokonce když vidím, že jsou tak dobrotivý jako Ty moje roztomilá. Já vím, že jsem Tě ne jednou hloupostí svou urazila — jako posledně! — a Ty se omlouváš u mně. Jen odpusť Ty! Proč si myslíš, že bych zde byla nešťastná víc než v Uhřích? A proč tak toužebně můj list očekávat budeš z Uher? Ty dobrá a já Ti děkuju, za Tvoji láskavou starostlivost; vskutku mám zapotřebí mnoho síly, abych jen spokojenou zůstala! — Lituju Tě, že tolik trpíš; dobře jen, že Mužáček je zde, to Ti ulehčí, viď? — Ach, já zapomenu na všecko, když slyším jediné laskavé slovo; kdyby jen *On* šťasten byl, pak bych ráda trpěla třebas víc. — Knihy nemám u Tebe jiné, mimo Revolutionsnovellen ... jeden svazek; zdá se mi ale, žes Sofii to dala sebou. Kýž bych mohla Ti jen více příjemných hodin způsobit ještě, bohužel bylo jich málo, a jen Vám mám co děkovat, že o více rozkošných památek z Prahy odnesu. Kýž byste vždy šťastny, spokojeny zůstaly a na mne nezapomněly!

Božena.

31./3. 53.

Má drahá Johanko!

Včera mluvila jsem s doktorem[2]) stranu Tebe, a zde odesílám recept. On řekl »není to sice věc nebezpečná, ale nesmí se nechat, poněvadž by to paní usláblo«. Bát se toho ale nemáš; prášky ber dle předpisu, a využívej je, jsou prý tak slabé, že se není čeho bát. Pak nemáš vynechat sedací lázně, to je k tomu velmi potřebné; máš je brát jako obyčejně —

Včera byla jsem u paní Jeriové, ale posud se nic neujednalo; zdá se to Vagnerové přece jen těsné, a nejhlavnější vada je garderoba, potřebuje pro ni hodně místa, a paní Jerová by přece musela v tom malém pokojíku spát, nemá jinde místa, nevím tedy, jak se to vyjedná. Do týdnu se to má ujistit; co v mé moci bude, já se přičiním. Paní se jí líbí, a se vším ostatním byla by spokojená; jestli ne to, tedy snad druhé čtvrtletí by tam mohla jít. Mně se tam líbilo, a pobyla jsem tam chvíli ještě, až Lambl přišel; Fana se mu líbila včera, bylo jí mnohem lépe. Vzkaž mi, jak Ti dnes je, ano? — Už je Mužák doma?

[1]) Nejmladší ze synů Jaroslav.
[2]) Čejkou, jenž tehdáž Světlou léčil.

Pozdravuj ho a že se těším zvědět, jak mu ten vzduch z Ještědu svědčil. Posílám Sofii knihy, co mi zapůjčila, tři ještě mám u sebe; prosím jestli už Týdenník nepotřebuje, aby ho dala Karlovi [1]) sebou, a o Lumíra a Illustrované, jestli právě někdo jiný to nemá. Že ji líbám a matce vyřiď též uctivé pozdravení. — Kdy zase si zklepneme? — Kýž byste mohly přijít přece na půl dne ke mně; už se to loučení blíží, a co nevidět nebudu Vás mít, a darmo po přátelské rozmluvě toužit. — Dnes Jaroušek smí už chvíli mimo postel sedět! —

Líbám Tě vroucně!

Tvá

B.

Dopis poslední psán jest opět ze Slovenska, kam Němcová tak nerada odjížděla. Ale cestovní dojmy, krásná krajina, vhodné látky, jež se jí k zpracování naskytly, dodaly jí chuti k literární činnosti. Tak vznikly »Obrazy ze života slovenského«, novela »Chýže pod horami,« národopisné líčení »Kraje a lesy na Zvolensku« a »Zpomínky z cest po Uhřích«.

Manželé Mužákovi zotavovali se tou dobou ze svého zármutku v Ještědě, kam poslední dopis Němcové zavítal. Píše:

30./8.

Ach jak Ti přeju, Johanko milá, že ste venku! Jen hodně vssaj do sebe, toho zdravého, čerstvého vzduchu, bys vystačila na celý rok, pro tu vzduchomornou Prahu. Jestli pak na Ještěd polezeš, nuž Žofie ta zajisté to několikrát dovede, ale já ani nevím, jestli je s Vámi,[2]) neboť mi to Dr. jasně nepsal, a doufám, že se to stalo, alespoň by nebylo ani matce k odpuštění, kdyby ji v tom byla zbraňovala. A co Mužáček ten on se těší! Já vím, že Vám bylo, když jste se dostali ven, jako ptákům, když z klece vylítnou. Já ovšem jsem také venku, ale letos není pro mně nikde volně, nikde jasno, všude samý mrak, všude nade mnou vidím Damoklův meč. Ne dost nehody, ne dost bolesti s chorobou Hynka, o němž mi dává Dr. zprávu že se neuzdraví, ještě i takých klepů slyším, takých nemilých pověstí, hanobujicích, že nevím ani, jak kdy v Praze se ukážu, a nejraději bych se odřekla tam jít dokud by všecky nezapomněli, že kdy na světě jsem byla. Já to ale nechám na sobě, nechci na nikoho čeho uvalovat, ani se omlouvat, ať píchaji, když je to těší; ale bolí mně, že právě On všecko vědět musí, On se o to stará; a od něho že dostávám ty kytice žahavek! Krejčímu se někdy poděkuju za jeho snad dobrou vůli, ale prahloupé vyvedení a sprosťáctví, já alespoň v žádném spojení s nim jsem nestála, ani se ho o nic neprosila, jak Dr. věřil. Všecky ty klepy pochází jak myslím od Šumavského, kterému muž dovolil, řict to *známým.*

[1]) Syn Němcové.
[2]) Byla.

Ostatně nezmiňuj se *nikomu*, že jsem co psala o tom, až se někdy sejdeme, pak si to povíme! věřte ale, že já se všemu tomu, co slyším, divím a hrozím. Jen kdyby to dítě se polepšilo. Ty můžeš pomyslit, jak mi zde je, s tou bolestí a strachem v duši. Nyní chce muž, ať všeho nechám a jedu, což ovšem také udělám, jak mile bude Dr. psát, neboť myslím, že Hynkovi mnoho prospěje moje přítomnost on je nemluvný a žere v sobě mnoho, co mu v jeho chorobě škodí. Když takový list dostanu, doma pak vidím ještě tu sklíčenost, ty plány slyším, mrzet se musím, bolest cítím v duši i těle, to nevím věru, co si počít. Skrze naší věc, není ještě nic rozhodnuto, jen slyšíme, že bylo v Čechách vyšetřování skrze nás; doufáme tedy, až to ukončí, že musí rozhodnutí brzy přijít. Jaké bude, to záležet bude od Kempena, který je v tom a vůbec v mnohem *všemohoucí.* Muž říká, že by nejraději, aby ho dali do pense, a že by se postaral o privatní službu, ale myslím že by ho více těšilo zůstat v službě. Je tu jistý Prošek, Dr. známý, z Prahy adjunktem, a ten navštěvuje nás, a N. se s ním rád baví, protože je takový praktický advokat, já se pak z toho těším, že někoho nalezl, kdo mu plány jeho zrazuje a vymlouvá. Mnoho, mnoho bych měla co psát, ale nechám to na podruhy, snad ste teprv přijeli, a nerada bych Ti kalila svými jeremiadami veselou mysl, kterou z venku si přivezla. Tomu pečítku musela jsem se smát; tedy přece byli zdvořilí, a pro dámu dali pěknější, než když obyčejně zavrou list, jakby knoflíkem přimáčkl. Prosím Tě, já nevím číslo Vaše v poštovské ulici, poněvadž jsem posílala lonského roku listy do krámu,[1]) co už nyní nechci, sděl mi tedy adressu, bude-li vůbec třeba. Kdybych měla peníze a byl Hynek zdravý, vystěhovala bych se s dětmi někam daleko, třeba do té Ameriky, a věř, že by mi ani Rakouska líto nebylo! Anebo do Rus, viď Mužáčku![2]) Mužáčkovi děkuji za jeho péči s dětmi, až se budu moct ústně poděkovat! Až budu zase v Praze, pak zajdeme spolu tam za Prahu, k tomu milenému rovečku, a povíme si víc! Ach Bože, snad i já položím tam dítě, na které jsem se spolehala tuze, dobrou upřimnou duši! Pak půjdu já! Nuž s Bohem, dobrá, drahá přítelkyně! Mějte mně rády, a buďte přesvědčeny, že byť ta Božena mnoho chyb měla, není tak špatná, jak ji ta rota dělá! Ale Vyste o tom dávno přesvědčeny, a i s chybami ste mně milovaly, a netřeba omluv, viďte? — Já ale někdy sama už se držím za nejšpatnější na světě! Buďte zdrávi oba! Líbám tě mnohokráte! Vždy Tvoje

B.

Jak chmurný jest obsah tohoto posledního listu, tak chmurný byl skoro celý následující život Němcové, ač do tohoto posledního desítiletí spadá její hlavní činnost spisovatelská.

---

[1]) Rodiče Světlé měli obchod papírnický (později semenářský) pod firmou Rott a Vogel.
[2]) Mužák byl velikým přítelem ruského národa.

Jak vidno, nebyla ani ona ušetřena lživých pomluv, kterým dle všeho i dr. Čejka věřil a činil proto asi Němcové výčitky, jež svou nespravedlností ji ranily.

Obdrževši od lékaře smutnou zprávu, že choroba Hynkova se zhoršila tak, že musil býti přenesen do nemocnice, odjela Němcová rychle do Čech a ošetřovala syna v nemocnici neopouštějíc ho ani v noci. Byl to krásný, silný, černovlasý a černooký jinoch, tehdá už patnáctiletý. Rychlé souchotiny učinily konec jeho životu. Bolest matčina byla bezměrná.

A nyní nastal pro Němcovou život plný strádání, neboť muž její byl pro svoje vlastenecké smýšlení ze služby propuštěn a dán do pense s malým platem, jiného místa pak nemohl najíti. Tu konečně napsala Němcová nesmrtelnou svou »Babičku«, napsala ji, jak pravila, »pro úlevu zkormoucené duše své.«

Po Babičce vyšla »Pohorská vesnice«, již Němcová považovala za svou nejlepší práci, vloživši do ní veškerou svou zkušenost, své vyznání víry, svoje názory a zároveň ideály o sociálních poměrech. Pak následovaly ostatní menší i větší práce, jež byly tehdáž málo honorovány, takže rodina Němcové trpěla stále nedostatkem.

Byly pořádány veřejné sbírky — jednu z nich odevzdala Němcové Světlá, jsouc při tom svědkyní, kterak se Němcová o dar ten rozdělila s jedním ze svých mladých přátel, kteří z její dobroty a šlechetnosti těžili a ji proti Světlé popichovali, dobře vědouce, že jim tato přízniva není. Světlá celý ten výstup popisuje ve svých vzpomínkách, — byl příčinou, že s Němcovou se rozešla.

Trpce o tom se zmiňuje, že zůstane na českém národě asi povždy lpěti, že nechal svou nejznamenitější spisovatelku v bídě a nouzi zahynouti, že zůstane na vždy zapomenuto, jak se celá řada starých jejích přátel snažila urovnati před ní dráhu života tak, aby mohla po ní bezstarostně, ovšem ne zcela volně, ne zcela dle přání a chuti své kráčeti.

Večer po výstupu tom navštívila Němcová Světlou.

»Rozloučily jsme se tak vřele jako kdy jindy,« píše Světlá; »ba zdálo se mi, že mě Němcová líbá vroucněji než jindy — možná, že se se mnou loučila — a to navždy.«

Nesplnila svého slibu, že mě navštíví, a já hluboce ve svém citu k ní raněna nejen že jsem nehledala příležitosti k ní se přiblížiti, nýbrž vyhýbala jsem se každému možnému s ní se setkání.

Neshledaly jsme se více — v onen večer viděly jsme se naposled.«

Tak skončilo — bez jejich viny — vroucí přátelství dvou ušlechtilých žen.

Ani Podlipská nestýkala se v té trudné době s Němcovou.

»Vinou některých osobností, mé sestře a mně nepříznivých,« píše, »byla jsem oloupena o veliké štěstí dalšího bližšího styku

s ní. Přes to všecko nekalí žádné nedorozumění mou vroucí upomínku na tuto velkou a vzácnou ženu.«

Podlipská praví o Němcové, že byla růží v tom desítiletí těžkého útlaku politického, který zdrtil Havlíčka, jemuž podlehl Tyl a v němž ona podávala za poměrů nejnepříznivějších díla plná svěžesti, veliké umělecké ceny.

Němcová skonala 21. ledna 1862 o 6. hod. ranní v domě u Černé Růže na Příkopech, kde také Světlá nějaký čas bydlívala.

Přání její, aby byla pochována na Vyšehradě, po němž tak ráda se procházívala, se splnilo.

Smrti se neděsila.

»Možná, kdybych byla zkažena nepřirozenou filosofií, která slovem smrt duši i tělo pochovává, že bych snad zoufala,« napsala kdysi Čelakovské, »ale tak mi ani nenapadne báti se smrti, vždyť umřít nemůžeme.«

Ona jistě nezemřela. Vděčně, s uznáním a láskou, o jaké snad ani sama v životě nesnila, vzpomíná jí všechen český lid.

Panna Rosanda.

(Rosanda djevojka.)

Bosenská národní.

Přeložil

Dr. **Josef Vinař.**

Hasan aga do otroctví vede
do otroctví tři sta dívek mladých,
k tomu vdovy, že jim není počtu;
v jejich čele Rosanda je panna,
na zádech má ruce upoutané.
Panna Rosanda si hořce stýská,
oplakává svoji starou matku.
Když tu byli na konaku prvním,
naporučil mocný Hasan aga:
»Přistup ke mně, hospodáři domu,
berana mi zabij krmeného,
berana, jenž stáda zvonec nosí;
k tomu pěknou ložnici mi připrav;
s pannou Rosandou chci večeřeti,
at je měkce lůžko připravené.«

Domu hospodář mu odpovídá:
»Nečiň toho, mocný Hasan ago,
nech berana, ať zvon neosiří,
sečkej trochu, může lépe býti;
Rosanda ti večeře se netkne,
hleď, jak kvílí, jako had se svíjí,
pro svou starou osiřelou matku,
zda, když taká na lože si lehne,
celé lůžko slzami ti smáčí,
zdaž bys mohl, mocný Hasan ago,
zdaž bys mohl v slzách užít slastí?«

Když to slyšel mocný Hasan aga,
rychle svoje srdce opanoval,
nic už nechce, nalil sladké kávy,
stačí jemu tabák, starý přítel.

Když se z rána jitro probudilo,
zvedne aga lidi porobené,
v před je vede a Rosandě praví:

»Duše Roso, proč jsi neveselá?
Pohleď, kterak slunce krásně hřeje,
lépe ohřeje tě Hasan aga.«
Potom uvolnil jí obě ruce,
za pás však, jejž měla kolem těla,
k družkám otrokyním děvu svázal.
A když byli na konaku druhém,
opět volá mocný Hasan aga:
»Přistup ke mně, hospodáři domu,
berana mi zabij krmeného,
berana, jenž stáda zvonec nosí,
k tomu pěknou ložnici mi připrav;
s pannou Rosandou chci večeřeti,
ať je lůžko měkce připravené!«

Domu hospodář mu odpovídá:
»Nečiň toho, mocný Hasan ago,
nech berana, ať zvon neosiří,
sečkej trochu, muže lépe býti,
Rosanda ti večeře se netkne,
hleď, jak kvílí, jako had se svíjí
pro svou starou osiřelou matku.
Při tvém oku já tě zapřísahám,
puklo by mi srdce při pohledu!
Zda, když taká na lože ti lehne,
celé lůžko slzami ti smáčí,
zdaž bys mohl, drahý Hasan ago,
v samých slzách plně užít slastí?«

Uslyšev to mocný Hasan aga,
rychle svoje srdce opanoval,
nic už nechce, nalil sladké kávy,
stačí jemu tabák, starý přítel.

Když se z rána jitro probudilo,
zrodilo se z mraků jasné slunko,
zvedne aga lidi porobené,
v před je vede a Rosandě praví:
»Už mi neplač, Roso moje drahá,
už mi neplač, umoudři se, duše,
já jsem tobě otcem teď i matkou,
u agy ti vždycky bude dobře.
Na mém hradě nikoho tu není,
jenom dole nedaleko hradu
na zelené louce stan se bělá,
hlídají ho vyvolení muži,
a to jsou ti sluhové mí věrní,
kteří sami podporou mi byli,
v nemoci když bolestné jsem stenal,
když jsem stenal bolně po rok celý,
když mne na světě vše opustilo,
také dívka se mnou zasnoubená
opustila mne, šla za jiného.
Duše, Roso, budiž ty mi ženou!
Tito otroci ti budou k službám
i vše jmění Hasan agy tvého.«

Mlčí Rosa, pranic nehovoří.
Když pak byli na konaku třetím,
dobře otroky své schoval aga,
Rosandu pak začal celovati:
»Duše Roso, křesťanko ty krásná,
už mi neplač pro obadva světy;
každé přání vyplní ti aga.
Dneska budeš se mnou večeřeti,
na mé ruce usneš blahým spánkem,
jako dnes, tak dokud budem živi;
medem, cukrem budu tebe živit,
v hedvábí a sametu máš chodit,
procházet se po mém bílém hradě,
jako pávice se procházejí
před mým stanem na zelené louce.«
Moudrá byla dívčice Rosanda,
moudrá byla, moudře umyslila,
potom k agovi tak promluvila:
»Vysvoboď mne z této otročiny,
s otroky ať nejsem uvázána.«

Uslyšev to mocný Hasan aga,
vyňal nože od lesklého pasu,
panně Rosandě je rychle podal:
»Tu jsou, duše, nože okované,
přeřízni si hedvábnou tu stuhu,
já jdu zatím k hospodáři domu,
aby panskou večeři nám chystal,
aby připravil nám měkké lože.«
Rosanda je náhle vyměněná;
nepláče už, neželí své matky,
hedvábnou si šňůru přeřezává,
za ňadra si nože uschovává.
V tom už je tu mocný Hasan aga,
vezme Rosu za bělostnou ruku,
do ložnice pak ji vede měkké.
»Drahá Roso, drahá duše moje,
nyní sobě krásně pohovíme.«

Aga soukenné si spodky svléká,
aga svléká, obléká je Rosa.
»Podívej se, ago, na Rosandu,
kterak by jí hezky slušel aga!«
»Lépe by to slušelo ti, Roso,
než mnohému begu ve Stambolu.«
Aga svléká náprsník a přesky,
aga svléká, obléká to Rosa.
»Podívej se, ago, na Rosandu,
kterak by jí hezky slušel aga.«
»Lépe bys ty vypadala, Roso,
než mnohý aga Sarajlia.«
Prochází se na to Rosa panna,
prochází se kolem po pokoji.
Hleděl na ni silný Hasan aga,
hleděl na ni, promluvil k ní posléz:
»Vysvlékni se, Roso, z mužských šatů,
pojď, a přitul se k mé bílé ruce.«
»Počkej, ago, ať si trochu shovím,
ať též číšku spolu vypijeme;
ty jen piješ, mne si nezavoláš.«

Sotva aga dočekal té řeči,
pálenky hned sladké v číše nalil,
ohněm vzplanula v něm náruživost.
Rosanda než jednu vyprázdnila,
aga do sebe vlil tři až čtyry,
tabákem se žlutým zvolna spíjí,
pod bradičkou Rosu polehtává.

Znovu aga domlouvá zas Rose:
»Vysvlékni se, Roso, z mužských šatů.
pojď, a přitul se k mé bílé ruce.«
»Počkej, ago, ať si trochu shovím
jako mladý aga Sarajlija;
já bych řekla, unaven jsi, ago,
lehni si, můj drahý, v lůžko měkké,
rozevři mi náruč na polštáři,
když si lehnu, ať tě neprobudím;
až si trochu odpočineš, ago,
potom si mne objímej a líbej.«

Dá se oklamati Hasan aga,
dá se oklamati, uštknout zmijí.

Leží aga na posteli měkké,
bílou náruč roztáh' na podušce,
tak byl spitý, ošálil ho spánek,
že hned usnul jako malé dítě.

A tu pohleď, div to neviděný,
a tu pohleď na Rosandu pannu,
ona vyndá nože okované,
potom agu jimi celovala,
krutá Rosa, krutší ještě nože
zahubily reka Hasan agu,
že už víckrát lidí neporobí,
křesťanských děv nebude už líbat,
ani starým matkám dětí bráti.

Když už aga odevzdal svou duši,
z domu na dvůr vyšla Rosa panna,
z domu vyšla, k porobeným došla,
bělostné jim ruce odpoutala,
by se odebrali, kam jim libo.
Šťastně rozběh' se lid porobený,
nemoha se dosti vynadivit,
co to dělá mocný Hasan aga.
A tu, hleďte na Rosandu pannu
vyšvihla se na kůň Hasan agy,
s ním se žene po dalekém poli,
mnohé zajaté tam potkávala.
Myslí všichni, že to Hasan aga,
ale kde pak! Rosanda to panna!
Všichni děkují jí z hloubi srdce,
od Boha jí přáli hojně zdraví.
A když byla noc a pravá půlnoc,
probudí se Rosandina matka,
slyší na vrata jak někdo klepá.
Volá stará dolů z okna jizby:
»Kdo to tluče na vrata klepátkem?
kdo mne volá v této chmurné chvíli?«
»Otevři mi vrata, stará matko,
pranic nebude ti toho líto,
junák jsem já, dobrou zprávu nesu,
rozveselím tebe, stará matko,
najisto mne štědře podaruješ.«
»Kdo jsi, boží? jakou neseš zprávu?
mne nemůže nikdo rozveselit,
leda Rosanda jen, dcera moje,
kterou právě odved' do zajetí,
do zajetí mocný Hasan aga,
a mne starou sklíčil těžkým bolem.«

»Neprodlévej déle, stará matko,
neb já po cestě jsem unavil se
na vraníku letě k tvému domu,
abych tě co nejdřív rozveselil,
jako mi to Rosa uložila.«

Když to uslyšela stará matka,
sestoupila na dvůr mramorový,
na nádvoří otevřela vrata,
vešel do vrat junák nepoznaný,
kráčí přímo do bílého domu,
rovnou do světnice Rosandiny,
tam si sedne, aby odpočinul.

Mezi tím se vrátí stará matka:
»Synu v Bohu, june nepoznaný,
odkud jsi ty, ze kterého města?
Jak se vyznáš všady po mém dvoru,
jako bys už častěji zde býval.«

Junák neznámý jí odpovídá:
»Jako mi to Rosa povídala,
tak jsem našel cestu po tvém dvoru,
podobá se, že jsem dobře trefil.
A teď, matko, zaplať dobrou zprávu:
za dva, za tři dny zde bude Rosa,
šťastně Hasanovi uprchnula.«

Když to uslyšela stará matka,
přinesla hned nápojův a jídla,
celou kupu maďarských zlaťáků.

Nechce junák piva ani jídla,
vezme perleťovou tanburici,
zvolna hraje, po tichu si zpívá:
»Hasan aga zajal mnoho robů,
prošel poblíž Rosandina dvora,
našel Rosu u voděnky chladné,
když tam svoje bílé prádlo prala,
vzal ji, aby měl z ní milostnici.
Však ho Rosa chytře ošálila;
když jí žádal celovati líce,
uspala ho jako malé dítě,
ostrým nožem stříbrem okovaným
zaklála ho jako jehně malé,
oblékla si jeho vlastní šaty,
odjechala na agovu vranci,
docválala ku své milé matce,
by jí za zvěsť dobrou zaplatila...«

Když to stará uslyšela matka,
plna radosti se rozplakala:
»Roso moje, jediné mé zlato,
chvála Bohu, že tě matka libá
a nelíbá mocný Hasan aga!«

Ve středním Egyptě.

Popisuje

Dr. **Ant. Polák.**

Egypt přirozeně se rozděloval — i rozděluje — na dvě části, Horní, údolí nilské, a Dolní, Delta. Politická správa upravena dle přírodního rozdělení, v němž střední Egypt také není samostatný celek. Severní část údolí nilskéko až skoro k Luxoru liší se povahou svou od jižního zbytku (od Luxoru k Assuanu), tak že si můžeme utvořiti menší pododdělení, které právě chci popsati. Jest to krajina navštěvovaná poměrně velice zřídka. Většina návštěvníkův Egypta prohlédne si obyčejně jen Alexandrii a Kahyru s okolím, snad i města při průplavu suezském v Egyptě Dolním a pak Luxor-Karnak a Assuan v Horním Egyptě. Jen hrstka cestovatelů všimne si i některých míst mezi Kahyrou a Luxorem. Zvláště ti, kteří cestují po železnici, projedou krajinu, kterou

jsem nazval středním Egyptem, s velikou rychlostí. Na vyjmenovaných místech, navštěvovaných nejčastěji turisty, jsou sice nejdůležitější památky, které nás lákají nejvíce do Egypta — pyramidy a obrovské chrámy i skalní hrobky. Ale kdo chce poznati pravý život egyptský, s něhož nejsou setřeny ruchem cizineckým ještě z veliké části jeho charakteristické znaky, musí poněkud déle se zdržet i ve středním Egyptě. Také jsou tu památky, stejně důležité, ale ví se o nich velice málo. V této krajině zastupují kulturu evropskou jedině Řekové, které nalezneme všude v Egyptě. Jinak všechno obyvatelstvo jest jen egyptské, které svoje dějiny může sledovati do prastarých dob. Neboť právě tato krajina v jižní části zachovala nám nejstarší památky egyptské. V krajině se cestuje dosti nesnadno. Poněvadž sem cizinci málo přicházejí, není tu evropských hotelů, nýbrž jen v některých městech nalezneme jihoitalské a řecké. Ty arci poskrovnu vyhovují našim požadavkům. Na cestách však třeba se spokojiti s málem a kdo sem přijde, každý je rád, že tu jsou aspoň ty, že nemusí prositi arabského starostu (omde), aby mu popřál noclehu. Proto si musí vybrati několik stanic, kde hotely jsou, a z nich pak podniknouti výlety. Vševědoucí Baedeker opouští zde cestovatele; neboť ten, kdo v něm popisoval Egypt střední, jel bezpochyby s Cookem po lodi a přidal některé poznámky jen z doslechu.

Za první stanici zvolíme si Minieh, středoegyptské město vzdálené již 248 km. od Kahyry. Jest už dosti veliké, má přes 20.000 obyvatelů. Několik podnikavých Řeků zřídilo si tu hostince a kavárny, kde hostí každého již evropsky vzdělaného domorodce. Nádraží města má zvláštnost, že lidé z třetí třídy musí z vlaku vycházeti jiným, dolejším vchodem, kdežto prvo- a druhotřídní jdou ven nad nimi, tak že třídění obyvatelstva jest provedeno tu až do východu z nádraží. V třetí třídě nemůže v Egyptě ostatně jet ani cestovatel nejskromnější. Ne snad proto, že by se štítil ubohých felachů, ale hlavně z toho důvodu, že mají velice nepěkný zvyk s sebou vzíti do vlaku všechna svoje zavazadla, tak že v třetí třídě máme obraz stěhování národů. Uprostřed lavic i na nich vyrovnány jsou pravé hory pytlů, košův a j., průvodčí vlaku skáče, leze přes ně s mrštností pravého Orientálce, tloušťkou dosud netrápeného. Je jim bezpochyby zvyklý a dlouhým cvikem osvojil si neobyčejnou obratnost v přelézání jich. Ubohý Evropan, který přijde asi čtvrt hodiny před odjezdem vlaku, neví, kam by si sedl, a svoje nepatrné zavazadlo uložil. Nezbývá mu, než aby si buď sedl na zem, jako učinila většina felachů, nebo se uvelebil na zavazadlech samých, není-li už všechno dávno obsazeno. Přicházejíť domorodci na nádraží třebas hodinu a půl druhé dříve, než vlak odjede, a zaujmou v něm kde jaké místečko buď sami nebo svými zavazadly. Čas v Orientě, tedy i v Egyptě, nic neplatí. Působí proto komicky nařízení, také pro egyptské dráhy vydané, že nikdo nemá míti příliš mnoho ručních zavazadel. Stížnost u průvodčího nic nezmůže proti zlozvyku, poněvadž sám průvodčí neplatí u cestujících za nic.

Vystoupil jsem na malé náměstíčko v Minieh. Před nádražím stojí veliký hotel docela po evropsku zřízený s velikou kavárnou a restaurací, ale tehdy nebyl ještě otevřen. Bylo tedy třeba vydati se dále do města. Došel jsem k několika výstavnějších domům, jichž jeden jest Nový khédivní hotel. Má sice velmi pyšný titul — řekněme u nás »Nový královský hotel« — ale jinak je dosti primitivní, Šest jeho pokojů je však prázdno, tak že jediného nocleháře může dobře přijmouti. Četnější společnost přivedla by ovšem hoteliera, mladého, intelligentního Řeka, mluvícího francouzsky, anglicky i italsky, do rozpaků. S čistými, třebas velice jednoduše zařízenými pokojíky může býti každý spokojen. V přízemních místnostech usídlila se *ἑλληνικὴ ἑταιρεία*, zábavný spolek. Není tu sice Řeků veliké množství, ale právě proto, že jest jich málo, cítili potřebu občas vespolek se pobaviti. Nebyli by ani Řekové, kdyby všude tam, kde několik jich bydlí, neměli svou hetairii.

Na druhé straně je restaurace, která však nepatří k hotelu. Je sice mohamedánská — ovšem docela po evropsku zřízená —, ale nikdo by to neřekl. Neboť na všech stolech vedle lahví s likéry stojí vždy dvě, tři palestinského vína z hory Karmel. Čiperný sklepník, který umí dobře vlašsky, jinak oděný čistě po egyptsku t. j. v dlouhou bundu, s fezem a turbanem na hlavě, nabízí mi všelijaké lahůdky pro domácí žaludek, které však s politováním musím odmítnout a spokojiti se uvařenou slepicí, k níž mi připravil výtečný salát z čerstvých tehdy na jaře zelenin, jaký snad málokde se jí, a lahví palestinského vína.

Prohlídka města nedá mnoho práce. Kromě několika větších budov úředních a zmíněných již řeckých hotelů jsou budovy jeho většinou nízké, malé domky rodinné, přísně uzavřené, a dva, tři větší »paláce« zámožnějších obyvatelů. V bazárech prodávají — kosmonoské šátky, sukna a látky z Evropy, rovněž evropské je skleněné a plechové zboží. Egyptský ráz jest tu právě jen v tom, že věci prodávají se v bazárech. Po městě není skoro viděti člověka evropsky oděného; samý Egypťan či Egypťanka v národním kroji, takže cizinec v uzounkých uličkách octne se úplně v jiném světě. Odnikud nezaznívá k němu, kdyby i znal většinu jazykův evropských, známé slovo, slyší jen arabštinu. Neboť i těch několik Řeků, zastupujících zde Evropu, mluví ovšem se svými hostmi arabsky.

Minieh jest také nilský přístav; leží na samém břehu živodárné řeky. V přístavu je živo, asi dvacet barek (dahabije) stojí u břehu a spousta dělníků nakládá do nich kámen, bezpochyby pro Kahyru, jiné vykládají veliké hliněné nádoby. Do přístavu přicházejí také ženy s velikými nádobami pro vodu, kterou nesou podle vzoru svých předků ze starověku do dnes na hlavě. Zase bys tu byl docela mimo Evropu, kdyby některé ženy neměly plechových nádob, které jistě vyrobil klempíř v evropské továrně. Na nábřeží u přístavu stojí jediná mešita s nízkým minaretem, nepříliš veliká. Hledí napodobovati cařihradskou Aju

Sofiu asi tak, jako venkovský zednický mistr dělává fasadu dle renaissančního paláce. Za mešitou jsou městské sady, úzký proužek země s několika malými stromy a palmovým stromořadím. Palmy egyptské však úplně vzrostlé vrhají jen nepatrný stín, v parku jest tedy možno — jako mimo park — se ochladiti jen po západu slunce.

Na druhé straně městečka jest nilský kanál se železnými mosty. Blízko u nádraží při jednom z nich je zvláštnost čistě egyptská, továrna na palivo. Dělníků, vlastně dělnic je v ní jen několik dívčic. Jejich práce? Dvě, tři snášejí z ulic městských a cest zbytky, které hovězí dobytek na nich zanechal. Z těch jiné zhotovují prostě rukama koláče, které pak nechají pouze slunci upéci. Pečenými topí. V Egyptě není lesů; teprve v XIX. století palmové háje a při cestách veliké aleje byly sázeny hlavně od prvního místokrále, Mechmeta Aliho. V zemi je nedostatek paliva, topí se vším možným a také koláči z továrny. V celém Egyptě jest takových podniků průmyslových mnoho, skoro u každé vesnice jeden, u větších i po několika; pracují v nich hlavně ženy a děti.

Vedle továrny egyptské je v městě také cukrovar, nejstarší v Egyptě, vyrábějící cukr z třtiny cukrové, jež se tu výborně daří.

Minieh je stanice k návštěvě skalních hrobů u Beni Hassan. Třeba jeti ještě kousek na jih až do zastávky Abu Kerkas, najmouti zde osla s průvodčím a přes vesnici dojeti k Nilu, za nímž Beni Hassan leží. Nil tvoří tu veliký ostrov a přeplavba není tak snadná. Řeka jest asi kilometr široká a má i v době nízké vody silný proud. Proto vynalezli si zvláštní system egyptští lodníci k přeplavbě. Jeden z nich úplně nahý táhne při břehu loďku proti proudu, druhý občas ji veslem řídí, aby podržela nutný směr. Jinak by ji proud unesl daleko mimo cíl. Tak jedeme pomalounku ku předu, až se dostaneme o něco na jih od konce ostrova. Tam chopili se oba vesel a loďka jimi rychle hnána ujížděla na příč na druhý břeh, kde jsme ovšem přistáli značně níže, než bylo potřeba, ale přece vždy u Beni Hassan. Neboť jsou celkem čtyry vesnice toho jména (synové Hassanovi), felašské, ubohé, z nilského bláta a slámy. Obydleny jsou jen dvě; dvě jižnější jsou opuštěny, ačkoli jejich domy skoro neporušeny tu stojí. Můžeme si je dobře prohlédnouti, nebrání nám v prohlídce zlí egyptští psi, kteří odešli se svými pány. Domky jsou velice jednoduché, není proto nic divného, že jejich majitelé je opustili a vystavěli na jiném, příhodnějším místě nové. Každý domek se skládá z dvorku nevelikého, ohraženého zdí jen o něco málo vyšší než člověk, na němž za dne žije vše, co do domu patří: psi, osli, kozy, ovce, děti, sedlák i selka, všichni svorně pohromadě — a z docela prosté chaloupky, v níž spí žena s dětmi. Všechno je z nepálených cihel z nilského bahna, promíšeného slamou, jen na slunci usušených, tak že celá vesnice je téže barvy jako půda, na níž stojí, a z větší vzdálenosti proto od země nerozeznatelna. Toliko hořejší veřej dveří je ze dřeva.

Takový domek je si snadno vystavěti, zvláště po záplavě, kdy jest bahna nilského dosti všude. Stavbu obstará obyčejně selka s dětmi, mezi tím co muž obdělává pole. Vzácné na celé budově jest jen dřevo nade dveřmi do dvora. Také obyvatelé, když se stěhovali, většinou odnesli je sebou. Domek jest nalepen jeden na druhém, jednak aby se ušetřilo místa, jednak aby nemuseli stavěti všichni všechny zdi.

Vlastní domek pro přenocování ženy a dětí má strop z rýžové nebo kukuřičné slámy; také kouty dvora jsou jí pokryty na ochranu proti palčivým paprskům slunečním. Tu a tam v obydlené vesnici vyskočí si na domek čiperné kozlátko, malinké, ale už samostatné, hravě poskakujíc a rozhlížejíc se do neznámého světa, neb i věrný strážce nepatrného majetku svého pána poštěkuje se střechy na mimojdoucí, nejvíce na cizího evropského vetřelce, oděvem mu docela podezřelého. Také při ulicích šetří se místem. Ve vesnici egyptské nejsou uličky, ale uličičky sotva tak široké, že jimi dva lidé stěží projdou. Jak staví své domky nynější felachové, stavěli je již jejich předkové z doby řeckořímské. Zříceniny města Antinuopolis v oase Fajumské neliší se podstatně od opuštěných vesnic Beni Hassan.

Památky z doby staroegyptské jsou už na okraji pouště. Osel, kterého používám, není zvláště pěkný, přišel bezpochyby na svět k potupě svých krajanů. Měl jsem dříve z těch několika oslíků, kterých u nás se užívá k tahu, o oslu velice falešnou představu, jako zajisté všichni, kteří neviděli pěkných, šedých oslův egyptských. V Egyptě jsou většinou statná, silná zvířata, šedé do bleděmodra přecházející barvy, vykračují volně, velice bystře i pyšně se svým břemenem, ať už jest to kámen či tráva či evropský turista či domácí jezdec. Jsou bujní a chytří. Bohužel užívají této vlastnosti k podpoře své lenosti. Kde jich turisté často užívají, osel dobře si pamatuje místo, na němž se zbavuje obyčejně své přítěže, pospíchá k němu tak, až jest to jeho jezdci nemilo. Můj osel neměl z těch vlastností žádné jiné než sobeckou chytrost a všelikým způsobem se snažil, aby se nákladu zbavil.

U Beni Hassanu okraj pouště arabské přistupuje k Nilu velice blízko jako veliká stěna skoro kolmá. Časem působením různých činitelů, erosí větru, paprsků slunečních i vody nahromadily se na jejím úpatí spousty písku, malých úlomků skalních, které tvoří násep, po němž se až k vrcholku lze dostati. V této skalní stěně jižněji než poslední vesnice na jih je široké údolí, zbytek snad řeky pouště, vadi, která tudy kdysi do Nilu tekla. V Egyptě pravidelně skoro neprší, ale občas tu i tam spadají pravé průtrže mračen, tvořící efemerní řeku. Ohromné spousty vod řítí se s okraje pouště do Nilu, strhujíce s sebou hromady písku ano i kusy skal. Za několik hodin, po něž příval trvá, jest vydlabáno dosti široké údolí. Jedním takovým jest asi i to, do něhož právě vjíždíme. Jest mělké, později bylo zase bezpochyby z části zasypáno. Pravá jeho strana je skalní stěna, v níž jsou větší, menší otvory, jako hrobky.

O něco dále je dosti prostý skalní chrám bohyně Pechet; Řekové mu říkali Speos Artemidos (jeskyně Artemidina), Arabové méně poetičtěji Stabl Antar (stáj Antarův). Antar jest národní hrdina arabský, který má po Egyptě několik stájí. — Kdybychom nevěděli z nápisů na stěnách, že jest to chrámek, řekli bychom, že to větší hrob některého knížete. Dle nápisů jest to malý chrám málo známé, lokální bohyně s lví hlavou, jejíž posvátné zvíře bylo kočka. Sechmet a Bastet, veliké bohyně Horního a Dolního Egypta, jsou stejně vyobrazovány. Chrám ve skále vytesati dala Hatčepsovet, sestra velikého dobyvatele egyptského Thutma III., když vládla společně s nezletilým bratrem — vlastně za něho — nad Egyptem.

Jaká ta spoluvláda byla a jejich vzájemná láska, ukazují nám nepřímo nápisy. Jméno královnino je z nich většinou odtesáno, později na prázdné místo napsati dal Seti I. z XIX. dynastie svoje jméno. Egypťanu záleželo velice na tom, aby pokud možná nejdéle zachovalo se jeho tělo — odtud mumifikování mrtvol —, jeho kult a jméno u potomstva. Ze všech nápisův a zachovaných spisů mluví k nám nesmírná starostlivost o zachování památky po smrti. Proto zničení jména z nápisu bylo nejstrašlivější pomstou, již někdo na druhém mohl vykonati. Náboženství všelikými předpisy a tresty chránilo zemřelého proti ní; Thutmes III. byl tedy zajisté roztrpčen na svou sestru, když se jí takto pomstil nejen zde, nýbrž na všech nápisech. Seti I. prázdné místo si přisvojil a napsal na ně své jméno. Devatenáctá dynastie i jinde těžila z práce svých předchůdců z XVIII. dynastie; hlavně syn Setiho, Ramses II., kterémuž do dnes říká se Veliký a v mnohých knihách jest jmenován jako nejslavnější král egyptský, kdežto na dobyvatele jako Thutma III. se zapomíná úplně.

Chrám skládá se z předsíně, jejíž strop neslo osm pilířů (3 dosud na místě), kusů skály, které zbyly, když prostor předsíně byl vyhlouben, a ze čtyrhranné svatyně. Vedle nápisů jsou předsíň i svatyně ozdobeny reliefy, jejichž motivy jsou stejné jako ve všech chrámech egyptských: král mezi bohy a jim obětující.

Jednak Ammon Re, jednak posvátná devítka Karnacká dokazují, že stavitel chrámu bydlel v Thebách. Amon jest původně lokální bůh thebský, který však, když knížata thebská stala se po vypuzení Hyksoů pány Horního i Dolního Egypta, najednou z nepatrného boha, o němž hnedle nikdo nevěděl, postoupil na prvního v zemi. Theologové spojili jej pak se starým bohem, Re. Jeho tajemník jest Dhuti, bůh vědění veškerého. Ten jest tu také a ovšem i bohyně Pechet, jíž byl chrám zasvěcen. Uvnitř vchodu zobrazena i Hathor z Denderah blízko Theb, tak že máme vyobrazeny v chrámu všechny hlavní bohy a bohyně XVIII. dynastie, jejíž náboženství obyčejně v knihách našich vykládá se jako náboženství egyptské vůbec. Této poslední bohyni obětuje král víno a paviana. Pavian nežije v Eyptě, aniž kdy žil. Ale královna Hačepsovet vypravila do země »Punt«, dosud neznámé — nejpravděpodobněji někde na jihu v Africe — snad vojsko, snad

jen poselstvo, které přineslo s sebou hojné dary, mezi nimi také opice [1]). Z nich jednu obětuje tedy král bohyni.

Chrám je sice pozoruhodný. Ale nedostihuje velikostí a úpravou nejslavnějšího skalního egyptského v Abu Simbel na jih od Assuanu, a není také nejznamenitější památkou, kterou můžeme viděti u Beni Hassan. Jí jsou skalní hroby knížat a velmožů střední říše (2000—1580) z města Monet Chufu (kojná Chufuova), které, jak pro dějiny umění tak i pro kulturní, jsou důležitým pramenem. Musíme se vrátiti k opuštěné vesnici a odtud po náspu vylézti na horu až ku kraji skalní stěny, v níž hroby jsou vytesány. Od nich je pěkný rozhled po krajině, úplně rovné. Přes Beni Hassan viděti jest široký, modravý pruh Nilu, za ním vesnici Abu Kerkas a jiné, jichž jmén neznám, zelená, již tehdy koncem března žloutnoucí pole, ano i okraj západní pouště Libyjské. Vše leží jako na talíři, dalekohledem rozeznati jest i pracující felachy na polích i stáda ovcí, koz, tu a tam osaměle se pasoucího velblouda a několik oslů. Celý kraj topí se v paprscích slunce vysílaných se šedavě modrého nebe bez mráčků. V téhle výšce a dálce není slyšeti ani hlásku. Moji průvodčí přivolavše strážce hrobu, obyčejného felacha, stichli také a myslím, že se diví, že tak dlouho se zbytečně dívám na krajinu, která jim je dávno známá a neposkytuje nic zvláštního.

Strážce otevřel několik hrobů uzavřených, dejme se tedy do prohlídky jich. Jest jich asi 39, ale veliká většina jich jsou jen otvory ve skále, již dávno vyloupené, ještě za starověku egyptského. Při vší úctě k hrobkám byl v Egyptě zvláštní druh zlodějů, specialistů, kteří olupovali své bohatší mrtvé krajany. Byli zvláště obratní, poněvadž ani pyramidy, ohromné kamenné massy, se svými uzounkými chodbičkami nezachránily pohřbených v nich králů před lupiči. Moderní mřížoví chrání lepší hroby proti moderním škůdcům, z nichž mnozí i malby poškozovali.

Hrobky náležejí sice všechny skoro vznešenějším osobám, ale přece jen asi čtyry z nich jednak lépe se zachovaly· jednak i způsob stavby jest více umělecký než u druhých. Popíši jen dva, číslo 3. a 2. dle nového označení.

První jest hrobka Chuemhotepa (sluhy Chuumova). Byl kníže, syn Neheri, z rodiny, která dědičně vládla nad okresem s hlavním městem Monet Chufu, šestnáctým krajem, jehož znakem byla antilopa, toliko pod vrchní mocí královou. V nápisech kladou monarchové důraz nejdříve na to, že jsou knížata svého kraje, teprve v druhé řadě považují se za sluhy královské. Čím se chlubí, jest nejprve to, co vykonali pro podřízený kraj: zachránili ho před hladem a v čele svých čet sloužili v boji králi, jsou či byli milováni obyvatelstvem svého hlavního města — nikoli faraonem, jak jinak bývá v Egyptě zvykem u úředníků. Manové středověcí chovají se stejně jako oni. Jsou sice poddaní

[1]) O této výpravě vypravují reliefy chrámu v Deir el Bahari na západním břehu nilském ve veliké nekropoli thebské.

královi, ale nejsou už jeho úředníci. Úřednický stát staré říše proměnil se v lenní jako obdobně i ve středověku v říši francké. Nápisy tedy podávají nám obraz o důležité přeměně v ústavě egyptské všeobecně, Chuemhotepovy pak zvláště o jakémsi druhu mateřského práva, o nástupnictví ne po otci, nýbrž po matce; neboť jeho matka byla dědičkou knížectví, syn jeho po své matce zdědil rovněž kraj šakalí.

Obrazy podávají pohled do způsobu života zemřelého. Byl velkostatkář, pěstoval na svých polích obilí, fíky, víno, zeleninu, dával — i sám rád lovil — chytati ryby v Nilu, choval veliká stáda dobytka, vedl obchod s Amu t. j. semitskými Beduiny. Také rád se bavil a sice stejným způsobem jako moderní velkostatkáři, lovem rozmanitých zvířat. Vedle ryb, které dlouhým bodcem napichoval, lovil i rád všechna zvířata pouště a také vodní ptáky na řece v loďce bummerangem. Toho lovu súčastnily se tenkráte i dámy; neboť na loďce vedle Chuemhotepa vyobrazena i jeho choť, kdežto na jiných obrazech schází. I jiný způsob chytání ptáků — totiž sítí — jest tu vymalován.

Na velkostatku byli také řemeslníci, kteří pracovali i pro majitele i pro všechny sluhy jeho, snad také i pro obchod. Byli to — dle obrazů — dřevorubci, hrnčíři, mužské pradleny — v Egyptě do dnes — tesaři, pekaři, truhláři a sochaři. Ženy předly a tkaly látky na stavech. Mrtvému předveden byl tedy v hrobě jaksi způsob jeho života na zemi před oči, aby takový vedl i po smrti. Závěr pobytu každého člověka na zemi jest jeho pohřeb. Ten jest tady též zobrazen. Mrtvolu v rakvi vezou na lodi po Nilu do Abydu. Měl tedy zemřelý dva hroby? Bylo v Egyptě zvykem, že vznešení lidé byli majetníci dvou hrobů. Jeden byl v krajině, v níž žili, druhý u hrobu Osirova v Abydu, aby mrtvý byl jaksi stotožněn s Osirem a byl přijat do jeho říše.

Také hostina mrtvého, uspořádaná jeho manželkou, jest zobrazena. Sluhové a kněží přinášejí rozmanité dary a přivádějí zvířata k ní.

Jak viděti bohatství nápisův a obrazů způsobuje, že si hrobů jich musí vážiti především kulturní historikové. Umělecké provedení není nepatrné: počítají je mezi nejlepší památky z doby střední říše. Práce, jíž vyžadovalo odtesávání skalní hmoty, byla ohromná.

Před hrobkou býval — dnes jen z části — volný prostor, k němuž z dola vedla cesta, do dnes patrná, ovšem ležící o něco níže nežli dnešní povrch svahu. Před vlastní síní, jest úzká předsíň s vyčnívajícím značně architravem jemně vypracovaným a do dnes dobře zachovaným. Zvětrání nepostupuje v Egyptě tak rychle jako u nás. Strop předsíně nesou dva šestnáctihranné sloupy úplně zbytečně, slouží jen pro ozdobu. Rovněž vchod do síně jest pěkně ozdoben. Tato dosti prostorná, dvěma a dvěma sloupy (celkem 4) rozdělena na tři lodě podélné. Strop jejich jest lehce sklenut jako při romanském klenutí valeném. Výše klenby není však taková. Kolem zdi celé síně jde nízký sokl.

Vše jest pokryto tenkou vrstvou vápna, na níž jsou svrchu uvedené obrazy provedeny velice jemně, ačkoli hrob je špatně osvětlen, tak že jest s podivením, jak dobře tu malíři egyptští pracovali při umělém osvětlení.

Z té doby neznáme skoro domů egyptských. Poněvadž však bývalo zvykem stavěti obydlí mrtvých podobné živým můžeme si představiti, jak asi vypadal dům v té době neb aspoň hlavní část paláce knížecího, nejvíce obývaná, jejíž majitel chtěl bydleti tak i po smrti.

Hrobka číslo 2. náleží také knížeti krajiny, zv. Ameni-emhet či jen Ament. Liší se sice poněkud od předešlé, má ku př. již předsíň klenutou — u prvého byl strop rovný — sloupy jen osmihranné v ní, za to uvnitř šestnáctihranné, celkem však plán jest stejný. Ve výklenku zadní strany síně stojí podnes sochy zemřelého, jeho ženy a matky — což zvláště vytýkám vzhledem k hořejšímu výkladu — značně poškozené, ne však zubem času tolik, jako zlomyslnými návštěvníky. Nápisy v předsíni a obrazy v hlavní síni jsou zde jako v hrobě předešlém. Druhé dva hroby, ještě lepší než ostatní, které jsou většinou jen pouhé komůrky nebo již zničeny, neposkytují přece nic všeobecně zajímavého.

Cestu zpáteční lze provésti po pravém, východním břehu nilském — na cestě jsou totiž ještě jiné hroby skalní, ale menší důležitosti — a před Minieh se dáti pak převézti na břeh druhý. Cesta trvající několik hodin poskytuje řadu pěkných pohledů hlavně na skalní stěny bizarně znetvořené, hluboké strže v nich, vše celkem hnědě žlutavé. Ale v paprscích slunečních hrají tu i tam některé kusy i jinými barvami až do jemně namodralé. Ale několikahodinná jízda na oslu velmi namáhá; pohodlný cestující vrátí se proto do Minieh raději cestou, kterou přišel.

Všechny hroby jsou v Egyptě, hlavně z doby starší a novější než tyto u Benihassan, a i severněji ležící ze střední říše na straně západní, i pyramidy. Někteří spojovali polohu jejich s vírou egyptskou, že říše mrtvých leží na západě, straně mizícího boha slunce. Ale beni hassanské i jiné jsou na straně východní. Zdá se tedy, že pohřbívání na západě s vírou v západní říši mrtvých nesouviselo, neb aspoň ne tolik, aby i na východní straně nemohli mrtví odpočívati. (Pokračování.)

Jan Vřesnický:

Ze znělek.

Když tedy už jsme . . .

Jsme dětmi matky země, někdy milé,
však kruté jindy — ovšem je to žena! —
a ta vždy rozmarna a naladěna,
jak za sebou jdou různé času chvíle.

Jsme bratry vespolek, však zarputile
druh proti druhu stojí; žádná cena
dost velkou není, aby pokořena
saň svárů byla, jež nám sedí v týle.

A bez přízně — co žití? — Poušť jen pouhá!
Ret prahne po rose a kapky není,
a bez lásky trať věku příliš dlouhá!

Proč ubíjet se křivdou, záští hlady,
svět nemilovat, jenž pak zuby cení,
kdy bez své vůle jsme již jednou tady!

Bez cíle?

Jsem — odkud? Spěji — kam? Tak sebe táži
se časem. Odpovědi nikde není!
A je-li, je to pouhé duchů snění;
já mysli své tím platně nezaváži!

Zřím všeho marnost. — Či snad nepřekáží
tu v konec jedno druhému, u chvění
pryč ustupuje v kruté zapomnění
a všemu zmar jen stojí bdělou stráží?

A přece život za to žití stojí,
byť sebe trpčí doušek k ústům nes'
v tom bezohlednéni jeden s druhým boji.

Květ třešňový tak krásen, alej stinná,
rozkoší tolik procitlý dá les,
že člověk, proživ to, zla zapomíná.

Šílený let.

Jsem dítě země, a ta příliš velká!
Že velká? Mysl k slunci chtivě letí. —
Má ono také jako země děti?
Či nikdo na něm nejásá a nelká?

A letí mysl, bědná trpitelka,
kde hvězda Severka si do objetí
prý láká tisíc sluncí! — Proč se chvěti,
ó duše, začínáš? — Kde velitelka,

jež k sobě poutá hvězdu severu,
a jak je veliká a kam as pádí
a v jakou nekonečna nádheru?

Och, kolik a jak obrovitých světů
tam za hvězdami, které zrak můj svádí?
Dost! Ustaň, mysli, v šíleném tom letu!

Z mých vzpomínek.

Napsal

Karel V. Rais.

Maje napsati vzpomínky své na zesnulého zakladatele a redaktora »Osvěty« Vácslava Vlčka, hledám v paměti, kdy asi po prvé poznal jsem jméno jeho a některou práci. Bylo to již v prvých letech studijních, když jsem o prázdninách u nás doma pilně čítal knihy, vypůjčené z občanské knihovny, na tehdejší časy bohaté. Snad historický obraz »Dalibor« v Hálkových »Květech« byl prvým dílem Vlčkovým, jež jsem poznal. Daliborova láska k lidu, a že na Žižku i na husitské boje tak vzpomínal a v jich duchu jednal, velmi mne tenkráte dojímaly.

R. 1874, krátce po prázdninách, zemřel Hálek. Zpráva ta na čtoucí studentstvo jičínské působila velmi žalostně. Já Hálkovy knihy hodně znal, znal jsem také jeho životopis a podobiznu, i mohu říci, že mne truchlivá zvěst těžce rozlítostnila. Všecky školy jičínské měly smuteční bohoslužby, a zármutek nad ztrátou pěvce teprve devětatřicetiletého byl všeobecný.

A tu mám v paměti jednu chvíli z té doby; právě ona se mi udržela živá a svěží. Jako dnes vidím, jak jsem se spolužákem, dnes už pohřbeným, za slunného, teplého dne říjnového šel jičínskou »fortnou« dál dolů k lukám, potom v pravo do polí, a usedli jsme na mezi u luk za reálkou. Přítel vytáhl z kapsy noviny. Doufám, že se nemýlím, když píši, že to byl »Brousek«, časopis staročeský, agitační proti tehdejší slabé ještě straně mladočeské. V Jičíně odbíral se mnoho a bývalo v něm také psáno o »mladočeské trojce« jičínské, mezi niž počítán byl i náš professor češtiny Josef Wünsch. Já čítaje noviny jenom časem doma, kde otec byl čtenářem Šimáčkova »Posla z Prahy«, o současné politice mnoho jsem nevěděl.

Toho říjnového dne šli jsme číst »Brouska« proto, že v něm byl vylíčen Hálkův pohřeb. Na té mezi u luk za realkou seděli jsme v slunečnu skrčeni, a přítel četl. Chvílemi těžce, přerývaně četl. A četl také Vlčkovu řeč nad hrobem nešťastného pěvce »Z přírody«. Vroucí byla ta řeč, hluboko pronikala, i není tudíž divu, že se mi ta chvíle vryla do paměti živě, svěže až do dneška. A ještě o leta později několikráte četl jsem tu Vlčkovu řeč a dojímala mne vždy.

Za rok potom nám professor Wünsch doporučil, abychom si odbírali »Osvětu« (1876). Přihlásila se nás hezká řádka, a po-

čínaje měsícem prosincem docházel spolužák na gymnasium k professoru Ant. Truhlářovi pro nové číslo.

Dvě práce nás v tom ročníku zvláště poutaly: Vlčkův román »Zlato v ohni« a Wünschův cestopis »Cařihrad«, tento nejenom svou zajímavostí, ale také proto, že byl od *našeho* pana professora, jenž byl jinak ve škole muž uzavřený, nesdílný, ale z jehož prací cestopisných cítili jsme bíti teplé srdce nejen lidské, ale zvláště české.

Vlčkův román se líbil, a hodně bývalo o něm ve škole hovoru. Mně líbil se také, ale ne veskrze stejně, ačkoli jsem si tehdy vlastní příčiny toho neuvědomoval. Bylo to asi tak: partie, životu odpozorované, chytaly mne všecky prudce, umělosti, ať v konstrukci nebo v líčeném životě, jichž ve druhé polovině práce přibývalo, zanechávaly chladnější dojem. Jistě byla tu i příčina, že jsem tehdejší český život veřejný málo znal, a že vůbec životní obzor můj byl ještě skrovný, takže některé otázky zůstávaly nepochopeny.

R. 1877 po prázdninách přišel jsem jako mladý učitel do horského městečka Trhové Kamenice nad Chrudimkou. Co jsem tam — jmenovitě z belletrie — chtěl čísti, musel jsem si sám koupit. Ani novin tam nebylo; židé sice odbírali svoje listy německé, farář »Čecha«, řídicí »Besedu učitelskou«, ale to bylo vše; v hostinci se noviny neukázaly. I putovaly do pražských administrací časopiseckých všecky moje zbývající groše, ba leckdy účty vzrostly tak, že příjem daleko nestačoval ... Teprve po roce smiloval se nade mnou hlinecký p. Josef Adámek, hostinský, bratr poslance Karla Adámka a spisovatele Bohumila Adámka, slíbiv, že mi— pokud mu bude možno — staré »Národní Listy« bude posílati.

A tak se vždycky asi za týden, někdy i za delší dobu, kamenický »poštovský panáček« dědeček Brebera u pana Adámka zastavil a přivezl mi »nějaké ty noviny«.

Leckdy byly potrhány, polity pivem, začouzeny, ale jaký to byl potom v tichém pokoji večer!

Někdy, třeba i v tuhé zimě, putoval jsem zasněženým krajem do Hlinska sám, a pan Adámek snesl novin, že jich byly plné kapsy. Jak se to potom domů i za mrazu a při fičícím větru uhánělo!

»Osvěty« jsem po dvě léta neměl, teprve na podzim roku 1879 jsem si ji opět předplatil. Když jsme později v Trhové Kamenici založili vzdělavací besedu »Neruda«, nastaly časy lepší a nemusel jsem již pro noviny posílati nebo běhati do Hlinska. Ještě lépe bylo, když jsem se v březnu roku 1882 do Hlinska přestěhoval, a pan starosta Karel Adámek otevřel mi bohatou knihovnu svoji . . .

To byla všecko léta velmi pilné práce vzdělavací, práce posilující a radostné.

V práci literární pokoušel jsem se již od r. 1877 a musel jsem, věru, začínati od abecedy. Na píli a pracovitosti nescházela

zelo, ale zklamání, smutku, bolesti a všelijakých jiných trampot bylo z toho dost a dost — o postranných úsměvech, poznámkách ani nemluvě; ale co platno, když nitro jinak nedalo a pudilo dál!

Práce své uveřejňoval jsem v listech pro děti, v časopisech učitelských, v Palečku, v Humoristických listech, v Arbesově Šotku celé plachty, a byly to téměř napořád verše.

R. 1882 poslal jsem i »Osvětě« báseň »Moravě« a byla v ní uveřejněna. Potěšilo mne to velmi.

Koncem června 1884 napsal jsem a redakci »Osvěty« zaslal báseň na pamět právě zesnulého Václava Beneše Třebízského, jehož práce jsem pro jejich velkou znalost české duše lidové i pro vroucnost jejich měl tuze rád, a přiložil jsem i báseň »Půlnoční mše na Karlově Týně«, k níž našel jsem látku buď v starém »Lumíru«, nebo v »Archaeologických památkách«. Odpověď Vlčkova, psaná na visitce, s datem 1. července 1884, jest prvým dopisem v balíčku listů a lístků, jež od něho mám. »Ctěný pane! O Benešovi budeme míti stať ve prose, báseň uveřejněte jinde. »Půlnoční mši na Karlově Týně« otisknu, odhodláte li se dodati jí na konci nějaké mocné pointy (následoval důvod). — — — Tedy účinný effektní závěr básně, a pak ji milerád do »Osvěty« dám.«

V následujících letech uveřejnila »Osvěta« řadu mých básní menších i venkovských obrazů veršem.

Míval jsem vždy smysl i lásku pro pravdu života, a divně na mne působívaly práce, v nichž prostí venkované myslili a mluvili jako lidé vzdělaní, selské dívky a hoši jako Shakespearovi hrdinové a hrdinky.

Vím, že lid náš je hloubavý, zkušený, že v proudu života má svůj jasný rozum, že mu děkujeme za národni mudrosloví: ale lidová filosofie nezrodila se v hlavě jediné, ale v hlavách tisícerých, za dlouhé věky. Je mi též známo, že jsou i v literaturách světových slavené, práce o lidu venkovském, v nichž ta životní pravda chybí. Poznal jsem však také, že se soudný, klidný, třebaže prostý čtenář takovými věcmi chytiti nedá a brzy je s nechutí odloží.

Podlehl jsem jednou takové četbě a také jsem se o podobný obraz veršem pokusil. Ani nevím, jak mne to tenkrát zlákalo, i vylíčil jsem lásku a obětavost venkovské dívky, zachovav sice barvy okolí, ale dívka jednala i mluvila jako duše vzdělaná. Práci poslal jsem »Osvětě«, a tu redaktor její odepsal: »Žijete mezi lidem a zajisté jej podrobně znáte. I v básni, ano zvláště v básni, která béře z něho látku, nutno, aby postavy z lidu i mluvily i jednaly ne dle knihových šablon, nýbrž charakteristicky dle svého mravu a dle své povahy. Také básník, když o nich jen vypravuje, má stále mluviti přiměřeně *těmto* osobám, z jejich duše, charakteristicky originálně.«

Mohu poctivě říci, že mne tento dopis nikterak nezarmoutil, a že Vlček slovy »dle knihových šablon« vyslovil, co jsem cítíval. —

Po léta býval › mojí touhou dostati se ku Praze, jež byla mi s kulturním životem svým vidinou tak krásnou a vznešenou, že toho dnes už ani vyříci nemohu; byl jsem v těch věcech idealista až blouznivý. Nejvíce ovšem lákala krásná Praha historická s památkami svými, k nimž při prázdninových návštěvách chvátával jsem jako oblouzen, a před nimiž stávával jsem omámen. Na př. cesta po kamenném mostě — ať s jednoho nebo s druhého břehu — s tím, co oči viděly před sebou, poskytovaly mi tolik jasného blaha, že nevím, co bych k tomu mohl přirovnati. Život pouliční, obchodní výklady mne nepoutaly, jen ta Praha kamenná s věkovitými odkazy a pohledy.

Rovněž blouznivě představoval jsem si všechen život vynikajících spisovatelů, postavení jejich ve společnosti, povznešenost nad všední kalný život. Viděl jsem sice zcela dobře, jakou má který z nich denní chlebovou povinnost, čím je zaměstnán; podrobně jsem znal, co kdy bylo u nás vytištěno o útrapách spisovatelských, o bídnosti literárních poměrů — a přece takové blouznivé představy! Byly to obrazy mladistvé, roznícené, ale v tom pádu naivní duše . . . Mohl bych vypravovati příklady, že by byly k smíchu — — srovnány ovšem s životní pravdou, k pláči!

To všecko táhlo mne ku Praze silou neodolatelnou . . .

Roku 1886 bylo na Vinohradsku vypsáno více míst, i zažádal jsem. Rozumí se, že hledal jsem pomoci všude, kde jsem směl aspoň lehounce zaklepati a odkud svítalo aspoň trošku naděje. V. Vlček byl členem okresní školní rady vinohradské, i žádal jsem ho také. Odepsal, že učiní, co se dělati dá. Za touže záležitostí byl jsem potom, právě v době zimní, v Praze a pamatuji si dosud, že jda na Vyšehrad známou cestou bývalou radnicí a potom v pravo pěšinou po skále, prvý prošlapával jsem si cestu k hřbitovu sněhem čerstvě napadaným. Při cestách do Prahy konal jsem tam vždycky prvou návštěvu.

Téhož dne šel jsem také na Vinohrady k Vlčkovi. Byl zimní navečer, už hodně šero. Byl jsem uveden do známého velkého pokoje, z něhož otvírá se daleký pohled přes nuselské údolí, ve kterém večer planou sterá světla, tratící se v dáli po vrších jako bludice. Vlček přišel za chvilku — vlídný, v hovoru nestrojený, venkovsky prostý. Omlouval jsem se, že přicházím v tak nevhodnou dobu, aleo dvětil: »Na to jsme u nás zvyklí, nevážíme to tak, každý přijde dle možnosti.« Hovořil o mých pracích. Když jsem se mu zmínil o služební záležitosti své, odpověděl, jak byl už psal. Nic nenasliboval, určitého slova nedal. Bylo to poprvé, co jsem ho viděl, s ním mluvil. Nevím, proč jsem si ho představoval menšího, venkovsky zavalitého, vlasů temněji zbarvených, hlubokého hlasu — nyní jsem viděl muže postavy vyšší, štíhlého, světlovousého i světlovlasého a hlasu vyššího, měkčího. —

Již roku 1885 počal jsem venkovské obrazy psáti prosou. Neruda otiskl v Národních Listech »Vlasaře« a napsal mi o nich

velmi milá slova, později F. Schulz v »Zlaté Praze« uveřejnil obrázek »Sekáči«.

Počátkem roku 1886 stihla rodinu naši těžká rána: roznemohla se nám matka. Nemoc se sice vlekla, ale byla krutá a beznadějná. Zima byla toho roku velmi zlá, v horách sněhu spousty. Vlaky leckdy nemohly jezditi, a když jezdily, přijížděly velmi spožděny. O vánocích jsem maminku navštívil, a když jsem se z domova — smutného, jak dříve nikdy nebýval — vracel, dojeli jsme až do Chrasti, kdež vlak náš na nádraží, nemoha s místa, potom dlouhou dobu stál, a my v něm netrpělivě čekali. Do Hlinska dojeli jsme o několik hodin později, než určoval jízdní řád; na silnici k městu byly spousty sněhu ještě neprojezděného, aniž prošlapaného.

Před svátkem Tří králů psal nám otec, že s maminkou je velmi špatně a žádal, aby žena moje přijela. Vypravila se s tříletou dceruškou. Já pro denní povinnost svou jsem jeti nemohl, ale s úzkostí jsem vzpomínal.

V následujících dnech jsa sám doma, pro spousty sněhu nemoha z města ani vyjíti, počal jsem psáti podhorský obraz »Matka a děti«. Jádro práce: Stará venkovská udřená matka, výminkářka, píše svým synům, po světě roztroušeným. Šlo mi to pomalu . . .

Před koncem ledna poslal jsem práci »Osvětě«. Dne 2. února 1887 mi Vlček psal k nám domů, kde jsem byl na pohřbu:

»V zármutku, který Vás úmrtím milované matky stihl, přijměte srdečnou moji soustrast. — — Obrázek Matka a děti vytiskneme v Osvětě, jak budeme hotovi s pracemi nyní roztištěnými. Zachytil jste v něm docela dobrou látku, životnou a charakteristickou, jednu z těch, kterých kolem sebe máte zásobu. Myslím, že byste jich mohl, sahaje do skutečného života, napsati celou řadu. Lovcovy zápisky Turgeněva zůstávají příkladem a vzorem, jak se v haldách všední rudy životní vyhledává zlato k literárním pracím. *Matku a děti* přikládám proto, abyste v nich (poněvadž je k tomu dost času) sem tam ještě něco zdokonalil. — Na všech těch uvedených listech, radím, abyste pečlivě piloval, ať jsou od prvního do posledního slova z duše babiččiny a jejími charakteristickými obraty psány. Ony budou tvořiti originální jádro práce, a Vy je dovedete komponovati tak, aby byly kabinetními kousky, aby byly vyňaty z duše této venkovské ženy a neuvázlo na nich nic, co by této originalitě vadilo. Mohlo by býti ještě o některý více. — Kdybyste pak podobných obrazů psal více, jakož očekávám, hleďte využitkovati nejen pohorský lid, ale i krajinu, ve které žije, která jest tolikéž charakteristická a Vám zajisté velmi dobře povědoma.«

V těch dnech, kdy dopis došel, byla ovšem hlava plna jiného myšlení. Teprve po nedělích, kdy se mysl aspoň trochu tišila, počal jsem o ní znova přemýšleti. A tu ve vzpomínce vystoupily mi nové postavy: horský starý krejčí s »matkou«.

Počal jsem pracovati znova. Práce o něco vzrostla, a Vlček uveřejnil ji v 2. čísle Osvěty 1888, kdy byl jsem již u Prahy.

Toho času napsal jsem ještě dva horské obrázky a sice »Školáci« a potom »Do Prahy na pout«; prvý vyšel ve feuilletonu Národních Listů, druhý poslal jsem Osvětě. Redaktoru jejímu se však tato práce méně zamlouvala, byla mu tvrdá, hlavně se mu v ní nelíbilo, jak se chovali synové k starému svému otci, horskému vozkovi; bylo mu to drsné. Donesl jsem ji potom na Vinohrady Sv. Čechovi do bytu jeho v Palackého třídě. Přišel ze svého pokoje a já stoje u dveří odevzdal jsem mu rukopis; odpověděl, že si to přečte, podá mi zprávu, a já již odcházel. Tenkrát jsem s Čechem po prvé mluvil a vůbec jej po prvé viděl. Za krátko poslal mi lístek velmi srdečný a práci v Květech otiskl.

V následujících letech psal jsem prosu jen do Světozora, s jehož redaktorem M. A. Šimáčkem jsem se spřátelil tak, že přátelství naše do dneška ani nejmenším porušeno nebylo, a do Květů, jejichž redaktor Sv. Čech práci mé upřímně přál; osobně jsme se té doby nesetkali od chvilky, výše zmíněné. »Osvěta« uveřejňovala dál moje verše a sice: »Ráno na mši«, »Pro jetel« a jiné drobnější. V těch letech (1889—93) vídal jsem se s Vlčkem několikráte do roka, buď když jsem mu přinesl verše, nebo když jsme se náhodou potkali. Pamatuji se na jednu takovou náhodnou procházku v polích za Kravínem v letě 1892, kdy mi také pravil, proč jsem mu nepověděl, že píši »Zapadlé vlastence«, již vycházeli právě ve Světozoru.

Roku 1893 dne 28. května psal mi lístek, v němž stálo: »Mohl byste mi pro počátek nového ročníku přichystati nějakou prósu? Ročník náš počíná brzy, v druhé polovici října musel bych míti rukopis.« Brzy potom jsme se potkali na Žofíně, kde konala se slavnost, tuším, ve prospěch Máje. Vlček opět mne vybízel, abych mu do příštího ročníku napsal delší práci; žádal mne, abych ho brzy navštívil a pověděl mu, nač se chystám.

Přišel jsem a pověděl, věda dobře, kterou látku si vybere. Z nejednoho hovoru poznal jsem, že přeje si spíše látek jasných, než chmurných obrazů tvrdého života.

Vybral si motiv navržený: venkovský dědeček přijíždí na návštěvu svého pražského zámožného syna.

Blížil se konec roku, práce školní bylo mnoho, klid žádný, i nemohl jsem se tedy látkou podrobně obírati. Jenom na osamělých procházkách tu tam vytryskla v hlavě vzpomínka, vyskočila postava, myšlenka, jež hlásily se, že by se snad do budoucího obrazu hodily. Postavu dědečkovu měl jsem od počátku jasnu, toho viděl jsem před sebou; všelijakých pak drobností a episod ze života takových dědečků i z jejich pražských pobytů, měl jsem dost a dost. O hlavní tok práce tedy nebylo.

Od r. 1891 trávíval jsem prázdniny v Sobotce, kde působil bratr, u něhož žil otec náš. V činnosti mé literární bývaly prázdniny nejhlavnější dobou práce. V Sobotce bylo tak po osm let a byla to má léta nejšťastnější. Po příjezdu hned následujícího

jitra zasedl jsem k dílu. Cítil jsem, že na delší práci samý jen karakterisující detail nestačí, že přece třeba i něčeho dějového. Až když mi ze vzpomínek vystoupil pražský protějšek venkovského dědečka a jeho rodina, postavy mně ve všem známé i milé, měl jsem hlavní konstrukci hotovu a v mysli kupily se již jednotlivé kapitoly.

Každého dopoledne přišel ke mně otec a hovořívali jsme o bývalých časech; získával jsem tak mnoho nejen tím, co jsem od otce slyšel, ale při těch hovorech i mně samému nové a nové vzpomínky napadaly.

Potom jsem už pracoval s vytrvalostí a s pílí, jaké jest jen člověk ve svých nejzdravějších letech schopen. Věnoval jsem té práci celé dni, procházka počínala teprve za večerního šera. Tak bylo den co den — o prázdninách . . . »Pantátu Bezouška« jsem tak napsal nejen z hruba celého, ale přes tři čtvrtiny práce jsem pak ještě dle svého zvyku provedl znovu.

Když jsme se po prázdninách vrátili na Žižkov, nastala počáteční mnohá práce školní a konec své knihy již jen zvolna jsem dodělával.

Vlček ozval se o prázdninách, ozval se i počátkem roku, ale obdržev odpovědi uspokojující, čekal.

V listopadu jsem mu hotovou práci poslal, dne 17. prosince 1893 žádal mne za návštěvu.

Pravil mi: »Práce je dobrá a budu ji tisknouti, mám jen některá přání. Psal jste ji takřka jediným dechem, látka se vám hrnula, takže toho celkového dojmu jako já, její *prvý čtenář* míti nemůžete; a co řeknu, řeknu právě jako prvý čtenář. Soudím, že bude třeba některých zkratků, aby se nic neopakovalo; některé detailky nejsou nutny, poněvadž nic nového o povaze starcově nepřinášejí a zdržovaly by. Přečtěte to s klidem ještě jednou poznáte sám. Náhled svůj dokonce vnucovati nechci, nýbrž vám úplné svobody ponechati. (Ta slova mi potom ještě psal.) Pro přání své mám ještě osobní důvod: práce nemá vlastně valného vzestupu, teče téměř stále klidně jako řeka, a v »Osvětě« má vycházeti po pokračováních; čtenář obdrží vždy teprve za měsíc sešit, v němž se zas jen bude vypravovati hlavně o tom, co dědeček činil a mluvil, nesmí tedy nikde býti rozvleklá, aby nenudila.«

Ačkoli jsem za dobrou radu byl vždy vděčen, tenkráte mne ta Vlčkova slova nepotěšila, bylť jsem již tou prací znaven, ba předrážděn a rozčilovalo mne, že se jí znova mám podrobněji obírati.

Ve volné chvíli následujících dní prohlížel jsem jen náhodné části; tu tam jsem větu škrtl, ale brzy zas práci odložil. Teprve asi po čtrnácti dnech zasedl jsem k tomu opět a počal čísti od počátku. Čta teď klidněji, odpočat, přicházel jsem na místečka, jež skutečně zdržovala, při episodkách a řečech dětských poznával jsem, že se něco, již známého, zbytečně opakuje, a že se několik míst zvláště v prvých kapitolách, kde je charakteristiky nejvíc,

dá sraziti. Přečetl jsem rukopis důkladně, a co mi překáželo, podlehlo tužce. V čísle březnovém r. 1894 počala práce v »Osvětě« vycházeti.

Když jsem po letech »Pantátu Bezouška« vydával knižně — jmenovitě vydání pozdější — znova jsem i rukopis přehlížel. Vzpomínky na podrobnosti během let vybledly, i četl jsem tedy vše s úplným klidem; něco jsem do knihy z prvého rukopisu nově přijal, něco v ní tu, onde opět pozměnil, ale o některých drobnostech v rukopise nabyl jsem plného přesvědčení, že vypuštěním jich dosaženo bylo lepší kondensace, na charakteristice nic že se jimi neztratilo, a že Vlček dobře radil.

Počátkem března toho roku 1894, kdy Pantáta Bezoušek v Osvětě vycházel, dostal jsem se ze Žižkova na Král. Vinohrady, a jak se již v mém životě s pravidelností dálo, že jsem každou milou změnu těžce zaplatil, tak stalo se i tentokráte: za nedlouho rozstonal jsem se — po třetí — zlým, akutním rheumatismem kloubním, památkou z hor; potýral mne notně, bolesti zlobily až do zimy, ale nejhorší bylo, že pobouřily srdce a rozrušily nervy.

V následujících měsících jsme se tedy s Vlčkem stýkali méně; měl jsem také v těch letech 1894—5 práci školní velmi namáhavou. O prázdninách 1895 jsem kromě několikadenního pobytu v lázních bělohradských byl stále doma a tak se stalo, že jsem nový školní rok 1895—6 začínal dost sklesly.

A tu hned v prvých dnech, ještě v době největší práce školní, navštívil nás Vlček; nebyl jsem právě doma, i nechal mi vzkaz, že mu do nového ročníku musím opět něco delšího napsati. Když jsem tu zvěst uslyšel, bylo mi z ní úzko.

V nejbližších dnech potkali jsme se s Vlčkem v Praze a šli jsme spolu na Vinohrady. Opět říkal o novou práci a hned se tázal, kterými látkami se obírám. Vyličoval jsem mu situaci svoji: ve škole je práce mnoho, mám čtyřiadvacet hodin týdenních, měsíčně budu mívat asi čtyři sta úkolů, o prázdninách jsem pracoval a ani na venkově jsem nebyl, kterak se mám do větší práce pustiti? Vlček však obavy mé tišil pravě, že je času dost, že bude spokojen, když počátek bude míti v polovině listopadu, že mohu ve volných chvílích pracovati klidně a pokojně.

Pravil jsem mu, že jsem pomýšlel na venkovský obraz, jenž se měl jmenovati Macecha a že mi také napadla práce, k níž mám model i název — Západ — západ lidského žití.

Míval jsem starce naše i stařeny vždy rád, často jsem je pozorovával, jimi se obíral, o nich jsem rád psával. Teprve zkušené stáří rozumí životu a správně jej posuzuje. Stáří mělo pro mne vždy mnohem větší lákavost nežli na př. láska, pořád a pořád přemílaná. A tu mi právě nedávno v hlavě vytryskla vzpomínka na krásné stáří, na poslední léta zapadajícího obětavého žití.

Vlček uslyšev tento motiv, hned odvětil: »To bych chtěl! Bude to dlouhé?«

»Posud jsem o tom nepřemýšlel,« odpovídal jsem, »snad na tři, na čtyři čísla.«

»Napíšete mi to tedy!«

Počal jsem se znova brániti; pravil jsem poctivě, že se bojím teď, kdy mám začátek roku a takovou povinnost před sebou, přibrati si práci literární, že jsem vůbec na pokračování nikdy nepsal, že jsem zvyklý pracovati sice pravidelně, ale s klidem. Vlček znova ty starosti vymlouval a pravil: »Teď zatím nic jiného nechci, než abyste ve volných chvílích na tu látku myslel a jen jí se obíral. Buďte tak laskav a až budete ve škole z nejhoršího, stavte se u mne a povíte mi o všem.«

Ve své literární činnosti býval jsem nejšťastnější, když jsem si mohl začít psáti, když to samo nutkalo, a potom dále, kdy jsem sám psáti chtěl. Pokud jsem něco psával, nikdo o práci nevěděl; když byla hotova, poslal jsem si ji, kam jsem chtěl. Když jsem v pozdějších dobách býval o práci žádán, když jsem měl psáti, abych tak řekl, na zakázku, bývalo zle. Obavy i nechut stále překážely a bývaly i příčinou, že práce rozepsané nedostaly se ke konci. A to, co nyní v Osvětě na mne čekalo, bylo ještě horší: Psáti do čísel!

Následující dni po škole, na procházkách Prahou, za městem i večer doma obíral jsem se jen svou prací. Vzpomínky, jež v hlavě oživovaly, a jež zdály se mi vhodnými, honem jsem si stručně znamenal. Dopsal jsem i dobrému příteli v horách a předložil mu řadu otázek, prose za odpovědi. Poslal mi vše a připomněl nejednu drobnost, jež se mi výborně hodila.

Po několika dnech jsem Vlčka navštívil a pověděl jsem mu obsah práce svojí s větší již podrobností. Vše se mu zamlouvalo. Pravil: »Teď je nejdůležitější, abyste měl celý postup, hlavní nit, potom budete moci klidně a bez starosti pracovati.«

O hlavní postup mi však nebylo, ten jsem před sebou viděl a také jsem hned hlavní mety posledních let života vetchého faráře na horské faře, k němuž se smrt zvolna a tiše plíží, vytkl. Vlček souhlasil a tišil všecky obavy pravě, že práce jistě dopadne dobře.

Z veškeré látky, jež se mi nahrnula, poznával jsem již, že to nebude práce jen na několik čísel, na to že by asi stačila jen ta hlavní nit, té že by však bylo málo a že by to bylo příliš suché. Teprve když mi dalším přemýšlením v mysli vystoupila známá vesnická škola, když vzpomněl jsem i na milou v ní učitelskou rodinu, rozrušení mé se tišilo.

Počal jsem psáti, věda ze zkušenosti, že mnoho ještě během práce přijde. Ale přece se zas hlásily obavy, že se pouštím na širo moře, s něhož nebude návratu, že však při všem neklidu doplouti musím dalekého břehu druhého.

Každodenně od rána zapřažen v práci školní, navečer pracoval jsem doma; neděle využil jsem ovšem nejvíc. Dle starého zvyku svého, pracovati na každém díle dvakrát, poněvadž během práce připadnou lepší změny, učinil jsem tak i teď: když jsem

měl tři kapitoly zhruba hotovy, začal jsem s nimi znova již pro tisk, při čemž se ledaco doplnilo a upravilo. Míval jsem také ve zvyku prvopis psáti velmi rychle i bylo tedy třeba rukopisu čitelnějšího.

Ještě před ustanovenou lhůtou přinesl jsem Vlčkovi prvou část práce, jež sama už stačila na tři čísla. Hlavní úzkost, že budu muset psáti od čísla k číslu, již odpadla, ale starostí a úzkostí bylo stále dost. Byl jsem čím dál rozčilenější, unavenější, vždyť jsem všech svých nevelkých školních prázdní užíval místo odpočinku jen k dílu; práce na měšťanské škole s mnohými třídami a s velkým počtem žactva byla velmi namáhava, i není divu, že mne přepadávaly náhlé úzkosti a divné starosti, že práce té nedodělám, že někde uváznu. Stalo se mi několikrát doma, zvláště v noci i ve škole uprostřed hodiny, že mne náhle sevřela úzkost veliká — snad zbytečná, ale drtící. Někdy jsem po takové chvíli zašel k Vlčkovi, abych mu pověděl, kde již jsem a jaké mne přepadávají tísně.

Vždy mne tišil a nabádal, že není třeba toho napjetí a spěchu.

V měsíci dubnu, právě o bílé sobotě navečer jsem práci dokončil a vyšel jsem na podvečerní jarní procházku.

Zbývalo ještě jen poslední dvě kapitoly provésti znova a byl jsem hotov. Úzkosti zvolna povolovaly.

Práce vystačila až do jedenáctého sešitu Osvěty. Když vyšlo dokončení, pravil mi Vlček: »Teď bych si byl přál ještě to jedno číslo.«

Bohužel, několikaměsíční těžké napětí zle mi ublížilo; v následujících prázdninách nebylo již možno pracovati jako jiná léta . . .

Prosím, aby mi bylo prominuto, že píše vzpomínky na Vácslava Vlčka, mluvím tolik o sobě; nechtěje však povídati pouhé nedoložené frase, nemohu jinak.

Z toho, co jsem již vypravoval, lze poznati, že Vácslav Vlček byl redaktorem svědomitým, pečlivým, že práci spolupracovníků sledoval se zájmem, že dovedl povzbudit, posílit.

Někdy snad výklady jeho šly dále než bylo třeba, poněvadž autor vždy sám nejlépe cítí, co v jeho práci býti může, co nikoli, a tu se pak říkávalo, že mu něco zůstalo z jeho bývalého zaměstnání professorského.

Vlček nikdy nedával do Osvěty článků, jichž by byl nečetl; při návštěvách svých vídal jsem, jak bedlivě pročítal všecky rukopisy i korrektury dbaje vždy, aby v Osvětě nebylo aspoň hříchů proti mateřštině. Hantýrka často nesrozumitelná, duchem nečeská, s přívaly planých nebo zbytečných slov a vycpaná cizomluvy, do Osvěty nikdy přístupu neměla.

O Vlčkovi redaktoru lze skoro říci, že věděl ve svém časopise o každé řádce.

Kromě spolupracovníků, kteří sami se přihlašovali, Vlček také sám nové spolupracovníky si vyhledával; pilně sleduje, v čem

kde kdo se zdarem pracuje, zamlouval si i pro Osvětu vhodné články. Zvláště pro aktualnosti míval vždy hned osvědčené znalce vyhlédnuty.

Snažil se vždy, aby práce, v Osvětě uveřejněné, ceny v budoucnu nepozbývaly, a je zajisté v té řadě ročníků Osvěty mnoho uloženo, co na ceně neztratilo a ještě řádně zváženo nebylo, jakož dosud nebyla plně zvážena práce jejího redaktora.

Vlček měl své politické i literární přesvědčení, k nimž životem dospěl a jimž také zůstal věren. Vždy toužil po jednotě národní vida v ní sílu, kterou můžeme se domoci práv jazyka svého a národní samostatnosti. Stál při programu Palackého, věřil v Dra Riegra a také politikové Bohuš Rieger, Mattuš a Bráf byli mu blízci.

Ani literární přesvědčení Vlčkovo nedalo se občasnými proudy zviklati. Když Zolova díla způsobila, že počaly se v naší literatuře objevovati práce z vrstev dříve málo všímaných, Vlček říkával: »Nezáleží na tom, odkud, ale jak! Drsnosti a hrubosti dílo lepším neudělají, nitro lidské je hlavní.« Jindy pravil: »Sochař a malíř netvoří sochu nebo obraz s každou bradavicí a nevěnují těmto ještě obzvláštní péče.«

Řada prací belletristických, které od počátku v Osvětě byly uveřejněny, ukazuje, jaký asi byl program a vyznání Vlčkovo: Český život promítnutý duchem básníkovým.

Jednou mi vypravoval, jak sám tvoří, a ukazoval to na příkladě, z jak drobného motivu vyrostla práce jeho Setník Halaburd. Drobný motivek ze skutečného života, jejž si potom dál a dále rozsoukával. Pravil, že probudiv se časně z rána nebo odpočívaje za večerního šera rozpřádává si tak látky své dál a šíř.

(Dokončení.)

Narcis:

Západ.

To byl zas večer! Tak mít štětec v ruce
a dovést jím dle síly v duši vládnout!
— — — — — — — — — — — — —

Po čekankově bleděmodrém nebi,
tak bleděmodrém jak jsou naše oči,
vždy plné bolu, stesku, odříkání,
pět fialových roztáhlo se pruhů.

Pět fialových cárů šlehlo nebem
a mělo nádech titanského bolu,
ba zdálo se, že v jejich ostré barvě
se slila Bolest, tichá Resignace,

Žal, Bída, Stesk a nekonečný Smutek
těch šesti millionů . . .

Pod těmi pruhy topilo se slunce
v krvavém moři žhavě rudé barvy.
Tam ožil zase bezejmenný Utisk,
Pláč utýraných, bezúčinné Kletby,
Vzmach paží, které osud srazil dolů,
a vraždy, války, Krev a Krev a zas Krev
těch šesti millionů . . .

I pomsta, která vřela v naší hrudi,
se zdála zmírat v krvavém tom moři.
A starý dóm jak titánova ruka,
jež psát chce v blankyt děsné mene tekel,
měl modrý nádech nesplněných tužeb!
Tak smutnou barvu mají modré dálky,
kam cílíme, však nikdy nedojdeme,
kde naděje nám v okamžiku zvadnou
a cestu stelou na té strašné pouti!

Ó modrá barvo nesplněných tužeb!
Já viděl tě, jak nesměle ses kradla
po vzdušné změti zkamenělých fiál
a pak si tiše sedla v rozšklebené
ty tlamy začernalých chrličů . . .

Jen na severu, tam, kde cizí ruka
nás každodenně rdousí v divé choutce,
zkad každodenně letí mrtvý výkřik
ze stísněného věčným bojem hrdla,
jen na severu kupily se mraky
a prorvou jejich bleskl žlutý zásvit.

To byla barva bezmocného záští,
jež po staletí ztrpčuje nám život,
však při tom přece nejlepší je vzpruhou
a posilou ku novým vzmachům paží
těch šesti millionů —
to byla barva závisti a vzteku
a černé mraky chatrně ji skryly!
— — — — — — — — — — — —

Jen štětec mít v té chvíli ve své ruce
a dovést jím dle síly v duši vládnout!

Básně J. E. Vocela, B. Němcové, K. Vinařického, B. Jablonského a j.,

nevydané v albu na oslavu stříbrné svatby Ferdinanda V. r. 1856.

Podává

Dr. **Čeněk Zíbrt.**

(Dokončení.)

Bedřich Peška, jak se podepsal, magistrátní úředník, v duchu gratulačních skladeb, jimiž rád se obíral, složil rýmování s názvem Stříbrná svatba, rovněž neotištěné.

K čemu to kvítí, děti drahé?
Či můj neb matčin svátek dnes?
Ó známť, v památku doby blahé
Jste vystrojily slavný ples;
Dnes tomu pětkrát pět je roků,
Co jsi se stala chotí mou;
Jak čas ten plyne v rychlém toku,
Už máme svatbu stříbrnou!

Hle žijou, co na svatbě byli,
I družba náš i družičky,
Než z družby kmotříček je milý
A z družiček jsou kmotřičky.
I dnes radostí oko svítí,
A jeví mysl veselou,
Buď vítán, kdo upřímně cítí,
Na naši svatbu stříbrnou!

K růžové svatbě ovšem mladost
Co první host se pozvala,
Však stáří nemá kazit radost,
Již dítek láska zchystala.
Ať nás dnes sladkým potěšením
Radostné chvíle obejmou,
Oslavme dítek zasnoubením,
Kmotříčku, svatbu stříbrnou!

Jak blaze žíti v šťastném sňatku
S ženuškou dobrou, spanilou,
A vidět hráti na svém statku
Svých dětí chásku rozmilou;
Nechť čelo kryje mnohá vráska
A skráň se zdobí šedinou,
V manželském srdci ještě láska,
Když slaví svatbu stříbrnou!

Kde láska pramen žití jaří,
A pracovitost zdraví dá,
Kde pilná ruka hospodaří
A mír i zbožnost stan svůj má;
Kam nebes hvězdičky se skvějí,
Kam požehnání své nesou,
Tam manželé se těšit smějí
Na třetí svatbu, na zlatou.

*

Požehnej Bože Jim, Jejichžto láska
I naše věrná srdce blažila,
V den onen, když svátosti skrytá páska
Dvé srdcí královských jest spojila.
Vy srdce dobrá, z nichžto sestupuje
Mír s útěchou v chudičké světnice,
Slovíčko Vaše žalost zapuzuje
Có hlas přímluvný nebes světice!

Ó králi králův, Bože milostivý,
K životům drahým skloniž oko Své,
Aby žil blaze s Zbožnou Dobrotivý
Pro blaho chudiny a Církve Tvé.

Slavný později botanik, syn pěvce Růže stolisté, *Ladislav Čelakovský*, přidružil se také ke skupině básníků odmítnutých skladbou: Ku slavnosti XXV.letého sňatku J J. Cís. Král. Milostí Ferdinanda I. a Marie Anny.

Proč plní Pražanův hruď tak opojně ples?
Proč vděčné slzy tok líce jejich rosí?
Oslavné zpěvy líbě
Proudem povětrným znějí?

Aj, žehnal světa Pán sňatku milostivých,
Královských to chotí, národa oslady,
Dav Jim dočkati čestných
Let se v spolku ušlechtilém.

*

Jen raduj se, celý národe, jásotem,
Ferdinandu polož Dobrotivému daň,
Jenž otcovsky nosí tě
V srdci svém na tě laskavém;

Jenž ve právu hledal postať a zástavu
Spasné vlády a měl heslo to za svoje:
Žeť jest dávati králův
Jasných ozdoba nejvyšší;

Jenž tvé prosby uchem slýchal umíleným,
Tvému jenž spasení oběti sám přines:
Nech Jej tvé vděky slýchať,
V oběť nes ty mu oddanosť!

Okřej po stoletích, týne nad Prahou,
Neb již nejsi nyní více opuštěný,
Králův sídlo pradávné,
V lesklém svém středu Jej chováš.

Co stkvoucí zanechav nad Dunajem stolec,
Alpských hor pominuv ve vzduchu výšiny,
Se zbožnou Marií svou
Rozbil stan v našem údolu:

Odtamtud se Jejich dobroty světloproud
Rozlévá po Krajích vlasti, polehčení
Snáší vlídně tisícům,
Děsný nouze opar plaší.

Tak zas s hůry na Ně vláha blahosti prš,
Změň se stříbro rokův ve zlato jiskravé,
Dlouho v záštitu božstva,
Dlouho dvé vznešené to žij!

Professor *Josef Uhlíř* z Jičína poslal Erbenovi dopis a báseň, která také se vrchní redakci nezalíbila. Píše: Vysoce vážený Pane. Od mého přítele a kollegy p. Rissa dověděv se, že Praha vydati hodlá knížečku k oslavení stříbrné svatby císaře Eerdinanda, a že Vašnosti ráčíte sestavení jí na starosti míti, předevzal jsem si, zvláště na vyzvání téhož pana kollegy, k jmenované slavnosti také něco sepsati. K tomu cíli posílám Vašnosti přiloženou báseň; i bude mě těšiti, pakli jí v oné sbírce bude místa popřáno. Vašnosti v úctě oddaný prof. Josef Uhlíř, v Jičíně dne 8 února 1856.

Báseň, ve zvláštní úpravě, ve svazečku pojmenoval: Ku slavnosti stříbrné svatby J. J. Cís. Král. Mstí Ferdinanda I. a Marie Anny.

Ztichly bouře; — a jak květná
brána
Vzešla nad Rakouskem duha míru;
Modla zpoury byla stroskotána,
A duch vyšší hlásal zemím víru:
Že bdí všemohoucí ruka Páně
Pomazanou králův nad hlavou,
Ana posléz spravedlivé skráně
Zdobí vítězstvím a oslavou.

A v té době — odložilť už dříve
Věncované láskou vlády veslo —
Ferdinanda oko milostivé
Od jihu se ku severu neslo;
A v tvém, Praho, volil slavném
hradě
S Marií trávit ostatek svých dnů,
Když ne správou, zato hojně sladě
Darem lásky život Pražanů.

Plesej, Praho! tato čest a věra
Nejkrásnější svítězení předčí;
Máš-ť, oč slavná města desatera
Vedly marně úsilí a péči;
I sám Dunaj nevřel v první době
Na panenskou tvoji Vltavu,
Že mu vzala vlastní ku ozdobě
Drahé perly — sídla oslavu.

Než ta řevnost byly lásky žely,
Ježto proudily se kraji těmi;
Rádi-by Je byli všickni měli
— Milé Hosti — v srdci rodných
zemí.
Ba, jak zlato, samy ohně moci
Měly lásku Jejich zkoušeti;
Nastojte! hrad slavný jedné noci
Plamenův pad zhoubných obětí.

Musil vznešený Pán s chotí drahou
Ostaviti milované sídlo.
A byl strach, by jinde, zhrdnouc
Prahou,
Srdce Jejich byt si nevyhlídlo.
Ai tu vyšel hrad co fenix mladý
Jejich dobrodějstvím z popele;
A již Ferdinand a Marie tady
Jako dříve sídlí vesele.

A dnes právě k radostnému svátku
Zvony se všech věží slavně znějí;
K stříbrnému drahých Srdcí sňat-
ku
Z dalekých sem krajin hosté spějí.
Zvláště Vídeň, jež prvotné zřela
Královského Panstva zasnoubení,
V tvoje hradby, Praho šťastná,
vjela,
S tvým by sloučila své modlení.

Nuže jdi, a duší vroucích přání
Polož k nohoum vznešeného Páru;
A dne slavna k upamatování
Vypros vzetí skrovničkého daru.
Ty to víš, že nejmilejší Praha
Jim je ze všech velké říše měst:
Tož i tvá buď nejprvnější snaha,
Podati Jim vděčných citů zvěst.

A ty vlasti má, jejížto půdu
Protékají zdravonosné žíly,
Nedopouštěj, by těch drahých údů
Pomíjely záhy jaré síly.
Ty Jim ambru snášej z vonných hájů,
A z tvých polí lékuplný květ,
Aby v zanikání blahých májů
Nepočili těžké břímě let.

A vy vlastenci a české děvy,
Vám poroučím Jejich drahou duši;
Jeden umem, druh milými zpěvy
Odvracujte, blahý mír co ruší.
Hleďte kouzlem pravdy, dobra,
krásy
Ducha Jejich sladce jímati,
Aby jaré mysli dlouhé časy
Mohli s vámi tu přebývati.

Vězte, kde Bůh k vznešenému cíli
Zří se vůli s božným srdcem po-
jit,
Tam on rád vylévá pramen
síly; —
On i vám dá blahé tužby dojít,
By až v lůno uplynulých věků
Ponoří se roků pětkrát pět,
Každý mohl s duší plnou vděků
Jejich zlatou svatbu uvidět.

Podle písma a slohu i pravopisu jihoslovanského poznáváme, že se na oslavu stříbrné svatby přihlásila i nadšená Jihoslovanka Josefa *Kubínová-Kunovićová*, o jejíž snahách r. 1848 při založení osvětového a vlasteneckého spolku Dennice podal podepsaný v Osvětě r. 1907 delší článek. Podepsala se zkratkou K—ć. Báseň nadepsala: K stříbrnemu snatku Jeho c: k: ap: Veličant: císaři Ferdinandu I. S Jeho hoty (chotí) Mariy Anny.

Kdybich tu moc jako Juno měla,
Abych panovála nad Bohy,
Slavou se co Semiramis skvěla,
Měla všeho světa ozdoby,
Jíste že bych nemeškála
Daru dráhych vyhledála! —

Buď co brda Juno vladů světa —
Neb co Semiramis pokladu,
Založíla stestí bych na leta —
Nelítovala nakladu,

Bych mochla Ferdinanda draHého —
S hoty (chotí) Jeho učinit šťastného.

Však soukromnosty jsem zrozena
Bez sláví, bez moci Junove
A jsem jen věrna vlastenka —
Poklad můj jest srdce upřímne.
Nato ale nechci dbáty —
Bůh Jím může dáru daty.

Přihlásil se také *Emanuel A. Meliš*, s básní Dvé Geniů.

Zachmuřila Krkonoš své chlumy,
Zvraštila své čelo Šumava;
Z luna Labe zněly bolné dumy,
Upěnlivě lkala Vltava; —
Ozýval se nářek celé Prahy,
František nám zesnul, král náš drahý.

Uslyšelo nebe tyto stesky,
Obloha se mrakem zastřela,
Všad se křížovaly žhavé blesky.
Z útrob nebes slova zavzněla:
»Ustaňte již pro miláčka lkáti;
On je blažen, víc se nenavrátí.«

»Geniové dva jsou vám sesláni,
Již vás budou blažit řadu let,
Vyplní vám každé vaše přání,
Milujte je; jsouť mé lásky květ.« —

Dozněl hlas, vše ztichlo, zmlkly luhy,
Na blankyt dvě krásné vzešly duhy.

A hle! bůžků dvé se k Cechám blíží,
Mír a blaho nese jejich krok;
Nuzným míru hladu trapnou tíži,
Suší vdovám slzí valný tok,
Chrám tu zdobí, onde nový staví,
Zasloužilé odměňuje hlavy.

Vyjasní se Krkonošů chlumy,
Jasá opět jará Šumava,
Labe krajům všem tu zprávu šumí,
Zvěsť tu šťastnou hučí Vltava:
Plesejte! již náhrada nám dána,
V lůnu Čech dlí, Ferdinand a Anna!

Krajan náš, známý svou činností, nyní v Petrohradu působící, snad se nerozpomene, že r. 1856 se připojil mezi básníky, oslavující stříbrnou svatbu Ferdinanda Dobrotivého. Podepsal se: »*Jan Vaclík*, spolupracovník úředních Pražských Novin.«

Vzezni, lýro, ke slavnosti
chorem libohlasným,
oslav city oddanosti
k Snoubencům Přejasným.

Dobrotivost kde s zbožností
triumf slavný světí,
tamo Cech spěje s věrností,
s bodrou myslí letí.

Stříbrnou-li svatbu strojí
král jeho s královnou,
Čech k modlitbě prosbu pojí:
On aby s milovnou

Chotí dočkal blažné chvíle
zlaté svatby v vlasti —
kde mu doby tak přemílé
plynuly ve slasti.

Pěvcova pak píseň dále
bude zvučet vděčně:
»Bože, zachovej nám krále
s královnou pověčně!«

J. Jahoda:

Obrázek.

Chaloupka jak přimačknutá
pod kaštan se tulí,
okýnka, jak výhled z hnízda
v slezech utonulý.
Došky nějak pocuchané
z pod mechu se ježí
a ve štítu každé prkno
jiným směrem běží.
Komín celý rozčepýřen,
kdy už dýmal, neví,
vlaštovky jen pod kalencem
tady život jeví . . .
Přihrblá a přimačknuta
chaloupka se stydí,
opuštěné ptačí hnízdo
v kaštanu když vidí.
Za potokem bílý statek
z chaloupky má pána,
vyvedla ho, vypiplala,
teď zůstala sama.
Sama tady pod kaštanem
v touze nezasněné,
jako v jeho tmavých snětích
hnízdo opuštěné . . .

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

Milostivá komtesso,« řekl Artuš přerušiv náhle mlčení, »jediný člověk mohl by vám v tísni vaší poraditi; je to mistr Gouttière.«

Artuš cítil, jak v něm zvládá zájem pro osud milované bytosti nad trpkost přijaté rány.

»Mistr Gouttière,« řekla Ilka jako ve snu. »Mistr Gouttière,« opakovala, a pak sklonila hlavu a zašeptala: »Vždy se mi zdává, že mne víže jakási tajemná páska k tomuto muži.«

»Jsou takové pásky vížící úže nežli pokrevní příbuzenství. — Mistr Gouttière poslední dobou churaví. — Dnešního večera, když jsem k němu vstupoval, vycházel od něho zlobně vzhlížející muž, pan hrabě Almagi. I mistra Gouttièra nalezl jsem ve valném rozechvění, které mu snad přivolalo záchvat jeho choroby srdeční.«

»Je vážně churav?«

Artuš kývl mlčky hlavou.

Komtessina tvář zbledla; chvatným pohybem obou rukou sáhla si k srdci, zdušený vzlyk vydral se z jejích rtů.

»Chci k němu, pane Rochuse.«

»V této pozdní hodině, komtesso?«

»Hned.«

»Lékař nakázal nemocnému klid.«

»Skromně postojím u jeho lože a položím mu ruku na čelo. »Pojďte, pane Rochuse.«

Vyšli z pavillonu, jehož svíce zapomněli zhasiti. Mlčky, chvatně kráčeli temnými cestami staré zahrady.

* * *

Gouttière ležel natažen pod bílou přikryvkou, tvář jeho zela onou zmučenou bělostí, která nehybností starých mramorů pokrývá lidské tváře po dobách krutých útrap. Jen oči chorého hrály šedavými, horečnými zákmity a tenké prsty jeho ruky hmataly chvatně trhavými doteky po starém gobelinu za ložem jeho visícím.

»Ulevilo se vám?« ozval se Adelheidin hlas a oči vyšívačky bílých květů zabloudily k nástěnným hodinám.

»Nyní je čas podati vám léku.«

Adelheida nalila pozorně na lžici několik kapek bílé tekutiny a nesla ji ke rtům nemocného.

»Děkuji vám. Nechtěla byste mi ukázati lékařův předpis?«

Adelheida podala nemocnému žádané.

Gouttièrovy oči zůstaly lpěti na písmenech úzkého proužku papíru a něco v šedých jeho zracích zčernalo; ale pojednou lehl nehybný úsměv do jeho tváře a zůstával v ní lpět onou divnou hrůzou, která někdy sídlí v úsměvu tváří mrtvol.

»Poslední prostředek v chorobách srdečních,« řekl zvolna, ale hned na to chvatněji dodal: »Lékař se mýlí — ještě nezemru. Pozítří povstanu; slíbil jsem několika mladým aristokratům přednášku o Pascalovi. Bráníce se smrti žijeme.« —

»Mistře Gouttière, jste rozechvěn, hleďte se uklidniti. Spánek by vám velmi posloužil.«

»Nespím vůbec — rád bych usnul. — Bezvědomí spánku by mně snad pomohlo ku představě bezvědomí smrti. Bdím — a v dlouhých nocech přicházejí všichni, kteří kdysi se mnou žili. Neožívají toliko v mé představě — žijí životem posmrtným. — Bezvědomí smrti není — není —.« Gouttière opakoval tiše slova; ohromná úzkost chvěla se v jeho hlase. »Bezvědomí smrti není. Hmota unavena svým složením se rozpadne — vědomí, jež chápalo zlobu tvorby, přiblíží se k mučivému prazdroji.«

Adelheida poklekla u lože nemocného.

»Mistře Gouttière, vaši duši snad tíží velký hřích?«

»Celá tvorba je velký hřích! Malý lidský hřích se v něm ztrácí jako krůpěj v dalekém oceánu. Lidský hřích je velkým hříchem tvorby podmíněn.«

Adelheida nechápala jasně jeho slov, jen v roztesknėné duši cítila, že ta slova jak kalenými šípy se dotýkají toho, čím žila, rozevřené oblasti modra i zlatého jasu, jež se zanícenému oku jejímu rozevíralo dalekým průhledem za ohraničení života.

»Mistře Gouttière,« řekla »zaníceně, naše oči jsou oslepté hlubokým temnem nocí pozemských, naše oči jsou oslněny paprsky slunce. Ale právě tak jako oko naše nesnese pohledu do životonosné záře sluneční, právě tak není utvořeno k pohledu v tajemno tvorby. Kéž byste se dovedl modliti, mistře Gouttière, v modlitbě je důvěra, v důvěře je síla, jež nás nad nás povznáší!«

»Každý se modlí k Bohu, jehož v sobě nosí, já se ke svému modliti nemohu!«

»Mistře Gouttière, zadržte svá slova! Snad se pozdravíte a dobrotivý Bůh připustí, abyste přišel k lepším poznatkům. Ale považte, kdybyste byl před soud jeho povolán a objevil se před jeho tváří se zlým slovem na rtech duše zbloudilé! Nemluvte dále, mistře Gouttière, nemluvte!«

Slova vyšívačky bílých květů zněla chvějnou úzkostí — ale úsměv na tváři nemocného vybujel v krátký smích a prsty jeho zahrávaly křečnou hbitostí.

»Chci mluviti, dokud mám prsa, v nichž se rodí hlas, dokud mám rty, jimiž hlas prochází. Řeč je nástroj, jímž jsem dobře vládl. Vtiskl jsem slovy svými svých barev duším příbuzným

a v tom tkví nesmrtelnost zde na zemi, nesmrtelnost hlubšího obsahu nežli je ta, kterou roditelé krví svou chtějí dále žíti v krvi svého potomstva. Ale považte té hrůzy, až tu bude vědomí, jež nenalezne nástroje, jímž by ve vědomí živých se vtělilo. Až tu bude vědomí, ale nebude tu již rtů, jimiž by se myšlenky prosejpaly ve slova!«

Sotva dořekl, vzchopil se Gouttière prudce, oči jeho zabodly se v jistý směr, prošedlé kadeře nad jeho čelem jakoby se hrůzou týčily.

»Tam, tam zase stojí —« Gouttièrův vztýčelý prst ukázal k zaskleným dveřím vedoucím do druhého pokoje.

Hrůza zatřásla té chvíle vědomím Adelheidiným.

Teprve po chvíli odhodlala se vyšívačka bílých květů obrátiti hlavu v naznačený směr.

V prvním pokoji Gouttièrově panovala naprostá nehybnost. Plamenné odlesky rozžehnutých lamp ležely na sklech dveří.

Gouttière klesl nazpět do podušek. Nastalo ticho, které ani Adelheida slovem neporušila. Divný pocit, že třetí neviděná osoba dlí na blízku lože nemocného, spadal chladnou tísní na skráň osamělé ošetřovatelky.

A přešla teskně dlouhá chvíle onoho mlčení, které kolem lůžek těžce nemocných umetá cestu, po níž má přijíti smrt.

Adelheida cítila, že snad brzo nastane chvíle, kdy zajdou všechny zájmy tohoto světa v mysli nemocného, ale téže vteřiny spozorovala probouzející se zájem v šedých očích Gouttièrových.

Do ticha komnat zašustěl onen podivně ploužívý zvuk, připomínající vláčení hedvábných vleček. Tichounký hvizd ozval se v některém koutě a malá myška, vylákána tichem, projela pokojem.

Oči nemocného sledovaly hbitý myší běh, na rtech jeho objevil se úsměv. Za první vyběhla druhá, za ní třetí. Nemocný se očividně klidnil, jakási šeptaná, lichotná slova kanula téměř neslyšně jeho rty. Jakoby byl zapomněl přítomnosti druhé osoby ve svém pokoji.

Adelheida sedící v křesle sebou nepohnula. Uklidnění po zlých slovech nemocného bylo i jí úlevou. Chtěla se modliti, slovo modlitby namanulo se jí v paměti, ale myšlenky její rozutekly se mimo ně, přelétly od lože nemocného k pavillonu ztmělé zahrady, v němž té chvíle dleli dva jí milí lidé. Dleli tam, ale na ni nevzpoměli — stála stranou — nemilována, nepovšimnuta. A této chvíle ucítila ona, jejíž duše se jindy vlévávala do vlahých září nad životem plovoucích oblastí, svou opuštěnou samotu. Samotna stála proti životu jako ten, který nedaleko ní na loži spočíval, stál samoten oproti smrti.

Stárnoucí dívka měla pocit, že leží na dně rmutné vody, která ji svou kalnou neprůhledností dělí od vzduchu radostného života, že něma jako ty, jež tlí v temném hrobě, hlínou zapomenutí zdušeny, kráčí cítící znojem necitelných, životem zapomenuta,

žíznící mezi napojenými. A pocit palčivé lítostivosti ji schvátil. Ale tu si vzpomněla na blízkost těch, jichž nikdy nepostřehly zraky její tělesné — tu si vzpomněla na vlahou vonnou blízkost vyšších duchů, zjevujících se v oblasti jejích ekstatických vidění. Mezi těmi nebyla sama, protože se duše její roztávala v modrou předtuchu bytí neohraničeného úzkou hranicí slasti i hoře vlastního já. A nyní skromná duše, nezměrně bohata svou skromností, dovedla vůni své zbožnosti přelíti v bolestivost skutečna. Chvíli potrval v ní pocit hrzené bolesti, pak počínalo z něho cosi vyrůstati. Tak jako bílý květ leknínu vyrůstá nad rmut stojaté vody, v hloubí šedých skal vězněného jezera a zlatem květných pestíků záři vzdáleného slunce vpíjí, tak počínala v ní z chladu její opuštěnosti vyrůstati tklivá rozvášněnost sebeobětování, onen zvláštní pocit složený z bolesti a nadšení, v němž duše lidská zamává perutěmi, sproštěna jsouc okovů trýznivé sebelásky. Modlila se za štěstí lásky oněch dvou. Sama plula nad vroucím přáním jako by jí nebylo. —

»Drahý mistře Gouttière,« zašeptala Ilka, která byla tiše vstoupila a nad ložem nemocného se sklonila.

»Ilko, Ilko, má dceruško,« zašeptal Gouttière, mluvě nyní svou mateřštinou. Jeho ruce objaly komtessinu hlavu, štíhlé jeho prsty zabořily se do zlatorudých vln jejího vlasu.

»Blouzní,« sjelo tiše s komtessiných rtů, ale téže chvíle, jakoby se nemocný vzpamatoval, vzpřímil se na loži.

»Postrašili vás, komtesso, že jste přišla v tuto pozdní hodinu. Ještě neumírám, věřte, že se ještě jednou vzchopím. — Ten druhý ještě není na odchodu — někdy se oddělí a hledí na mne ode dveří černým okem.«

»Blouzní,« opakovala komtessa, ujala se ruky Gouttièrovy a ucítila zběsilý chvat jeho tepen.

»Často jej trýzní tato chorobná představa,« zašeptal Artuš stojící u noh lože Gouttièrova.

»Chorobná představa« — nemocný usmál se svým starým nadvládným způsobem. »Zánět některého organu mého těla bičuje krev v prudčí koloběh a počíná opřádati mozek touto chorobnou představou. — Blouzním, ano blouzním — blouznění je pohodlné, dovoluje rtům vysloviti slova, která by zůstala nevyřčena v dobách zdravých smyslů. Dobře, že jste přišla, komtesso.«

Adelheida vycítila, že je přítomnost její u nemocného přebytečná, odcházela do druhého pokoje.

»Převezmu za vás dnešní noci ošetření nemocného, pane Artuši.«

»Mistr Gouttière uvykl již mé přítomnosti, slečno,« odpověděl oslovený roztržitě.

»Pane Artuši, je to třetí noc, kterou nespíte, jste již velmi bledý, vypadáte chorobně, vaše matka tone v starostech o vás. Ve dne pracujete, v noci bdíte.«

Artuš neposlouchal účastných slov Adelheidiných. Vráska netrpělivosti zkroužila jeho obočí, celý jeho zájem byl upiat k loži nemocného, nad jehož hlavou se nyní Ilka skláněla.

»Proč k vám přišel můj otec, mistře Gouttière?«

Na tváři Gouttièrově, která nyní ležela na zad zvrácená v poduškách, umístil se zase onen záhadný úsměv sídlící v tvářích mrtvol. Slova vycházela z jeho rtů, mluvena oným zamlženým polozvukem, jímž lidé mluví ze spaní.

»V umírání vzpomínáme všech silných vášní života. Neviděl jsem po léta hraběte a přece mi při pohledu v jeho tvář vystala vzpomínka na onu chvíli, kdy jsem jej chtěl odstřeliti jako škodnou zvěř. — Přišel — žádal, abych k tomu působil, aby nevymřelo jeho jméno, aby na statcích jeho jednou po něm vládl jeho vnuk. — Proč chcete nesmrtelnost svého jména, mám ji já? A hleďte zdálo se přec, že si jí dobudu, že založím dynastii, nikoli několika setlelými předky svého jména, ale myšlenkou své hlavy. A proč chcete nesmrtelnost svého jména právě vy? Co vaši předci kdy vykonali? Ujídalí se, upíjeli, mnohou krásnou ženu k smrti zmilovali, mnoho krásných stepních koní strhali. — K čemu tedy nesmrtelnosti? — Ale on dal si to všechno říci, byl téměř pokorný. Pravil: Máte podivuhodný vliv na Ilku. — A já: — Je sice dcerou vaší krve, je však daleko více dcerou mých vášní. Hříchy našich myšlenek, neodčiněné, neodpykané stávají se ploditeli silného potomstva. Ta slova vyřkl tenkráte, kdy hřích Pasquitty Favoritiny plul vzduchem staré kaple tam v Bretagni. — A vy, komtesso, což nejste každou myšlenkou své odbojné hlavy dcerou mého ducha?«

Té chvíle Ilka silně pobledlá se zadržela pelesti postele nemocného, ale Gouttière ujal se její ruky, přitáhl ji blíže k sobě a zahleděl se jí v oči. Ale o chvíli později, jakoby neviděl úzkostně nad svou skloněnou její tvář, jakoby hleděl kamsi daleko.

»Člověk je blízek duchu tvorby a vraždí, jako vraždí on,« zašeptal.

»Mistře Gouttière, nechápu vašich slov, ale chvěji se úzkostí.«

»Ve mstě je vražda blaha bližního — ve mstě je spravedlnost, kterou si urvává člověk tam, kde ji zapomněl konat Bůh.«

»Vždy jsem cosi tajemného tušila ve vašem poměru k své rodině. Mluvte dále, mistře Gouttière.«

Ruce komtessiny obepialy horké prsty nemocného, ale Gouttière se pojednou vzchopil.

»Spal jsem, komtesso, — mluvil jsem ze sna — snad jsem blouznil.« (Pokračování.)

Toskánské písně.

Překládá

Vojtěch Žbán.

Nemohu zpívat, neb své srdce nemám,
je uvnitř vašich prsou uzavřeno,
a nechce vyjít ven, já marně stenám,
neb je tam dobře opatřeno.

A řeklo mně, že nechce ven víc jíti,
zrozeno pro vás, chce též pro vás mříti.

A řeklo mně, že nemůže víc ven:
zrozeno pro vás, pro vás umře jen.

Já viděl kámen hnout se něhou mnohou
a dřevo s místa pohnulo se žalem —
vy pro mne, Krásná, nehnula jste nohou,
já stojím pro vás v ohni neustálém.

Jsem v ohni stálém, ten mé žití žere:
A vy jste Ambra, Slunce, hoře steré.

Jsem v ohni — ten mi srdce tráví zryté:
Vy lásku mou i bídu působíte.

O zrádče, tys mi ukrad' srdce moje,
a kdybys aspoň požádal byl zaň,
jen o ně požádat a bylo tvoje,
svou rukou bych ti podala tu daň.

Svou rukou bych je byla dala zchytra,
dřív, než bys mohl ukrást mi je zítra.

Chci milovati lehce, lehýnce,
lehýnce, lehce chci se zamilovat,
chci milovati pouze cizince,
krajana nechci — ten ať jde se schovat.

Krajanu jednu růži ze souvrati —
však cizinci chci vlastní srdce dáti.

Krajanu jednu kytku všeho kvítí,
však cizinci dám srdce své i žití.

Nové písemnictví.

Jiráskovy Paměti.

Dospívaje šesté desítky svého věku Alois Jirásek na vrcholu tvůrčí činnosti po tolika pohledech do minulosti vnější — nechci říci cizí — obrátil zrak do minulosti své. Třicátý sedmý svazek jeho spisů přináší knihu *Z mých pamětí* (nákl. Ottovým, str. 361). Autor v ní vypravuje o svých dětských a studentských letech až po dobu, kdy přišel do Prahy na universitu. Je tady svým vlastním historikem a po osvědčeném způsobu dějepisců čerpá z paměti jiných, kde nedostačuje pamět jeho. Ale to se děje jen v řídkých případech tam, kde jde o osvětlení míst a osob, jež měly nějaký úkol tehdy, kdy spisovatelův věk nebyl ještě schopen pozorovat a v pamět si ukládati. Jinak jest pamět Jiráskova na podiv věrná, svěží a bohatá. Spisovatel-historik liší se od jiných autorů, kteří ve zralém věku osvěžovali sebe i svou tvorbu vzpomínkami z mládí, tím, že svou věrnou průvodkyni posavadní — paní Fantasii — vědomě propouští ze služeb. Přes to jeho vypravování není kronikářsky suché a šedě střízlivé, jako na př. v pamětech Tomkových. Tomu brání u Jiráska již živější temperament a život pestřejší, prostý přímočaré pravidelnosti, nedopouštějící nijaké odbočky. A přímo nemožná je zde ona bezešťávná suchost již proto, že spisovatel bezděky vzpomíná, jak té oné osoby, k níž zaletí jeho vzpomínka, užil při pozdější své práci. Tím se čtoucímu vybavuje hned dotčená postava s veškerou charakteristikou, s příslušným okolím a s pásmem svých příběhů, takže již tímto způsobem zpestřuje se pravidelný proud těchto pamětí. Ale také od vzpomínek Čechových a zejména Vlčkových liší se tato osobní kronika Jiráskova. S. Čech staví se k minulosti své, k zašlým dobám rodičův a sourozenců vždy vzrušeně, vždy dojatě; z jeho řádků lze vycítiti jakýsi ostych nad tím, že odhaluje veřejnosti, co posud bylo uzavřeno v hloubi jeho srdce. V. Vlček pak snažil se osobní zažitky a vzpomínky vsaditi přímo v povídkový rámec, ať již šlo o životní dráhu (Budu-li sedlákem), ať o první pobyt v Praze (V Budečské škole), ať o děje a význam roku 1848. u nás (Sněhy a ledy). Při tom ovšem věnoval kulturnímu rázu doby pozornost neméně plnou, než činí nyní Jirásek. Náš historický romanopisec arci není také snad jen lhostejným divákem, obzírajícím rodný kraj a známé osoby. Nejednou cítíte zavíření citu v jeho slovech, pozorujete vroucnější zvuk a teplo hřejivějších vět, ale to vše jen na chvilku; hned zase ovládne epický klid a nikdy se nedostaví nijaká sentimentálnost.

Svým rodištěm Hronovem zabývá se Jirásek nejvíce v rozsáhlé, čtyrdílné kronice U nás. Kniha jeho pamětí jest k tomuto dílu takořka literárním komentářem. Rodný dům a zahrada při něm, příbytky sousedův a přátel, škola se spolužáky obého pohlaví a s učiteli, kteří v dětskou pamět se vtiskují nejživěji, všecko městečko a jeho okolí, pastviny lesy a místa památná — vše tu po řadě oživuje před zrakem spisovatelovým.

Střediskem, k němuž všecko vzpomínání vrací se stále a nejraději, jest ovšem rodné hnízdo. »První vzpomínky všechny spěchají v ta místa, všechny vedou, táhnou do jejich ovzduší. Tu mladé duši první živý, bohatý zdroj poesie tradic, přírody i povah lidských, tu poklad hlubokých dojmů, ze kterých mé literárné tvoření často a mnoho přebíralo«. (Str. 25.) U Jirásků po léta, hned za autorova dětství a rovněž za jeho věku mužného, scházelo se zajímavé návštěvnictvo na besedu. »Sedal jsem s nimi, hovořil a zpovídal jsem je« — vypravuje autor (str. 94.) — »na minulé časy se vyptával. Mnoho, mnoho jsem tu pochytil od těchto nejstarších hronovských sousedů. — V nové kronice »U nás«, zvláště v prvních dvou dílech, čerpáno mnoho z jejich pamětí. U nich byl můj zvláštní a bohatý pramen zpráv a různých detailů.

Jak se duše vyvíjela, přibývaly také dojmy z přírody, neméně důležité pro pozdějšího belletristu. Již domácí zahrada »dole u řeky« od časného jara až do sněhu byla zdrojem čistých rozkoší; k nim pak přibyly i dojmy jiné, zejména dojmy z pastevectví. »Rád si vzpomínám na dobu svého pastýřství. Tak jako doma na zahradě, tak i tu na výšině v polích s tím velkým, krásným rozhledem na hory a lesy, přehojně a živě, ostře vnímala mladá mysl a schráněla si bohatství dojmů a pozorování za proměn v krajině, za proměn nebe i země, oblak i polí, když byla plna ruchu i pustla, když měnila barvu, osvětlení, když kopce obzorem stávaly posupně zachmuřené a mlhy se po nich válely a vítr od nich hučel...« (Str. 115.)

Záhy střádal si Jirásek dojmy barevné, pro něž měl smysl zvláště vyvinutý. Byl také nadán láskou ke kresbě a malbě tou měrou, že se jí vždy rád zabýval a ještě na konci studií gymnasijních měl touhu státi se malířem. Z prvních let dětských také nahromadily se prvky z lidové tradice v jeho paměti, »vypravování o duchách, hastrmanech, o můře a morousu, o hospodáříčkovi, o zaklínání a přimrazování atd., jak se obecně vypravovalo«. (Str. 163.) Ale dostaly se mu k sluchu i vážnější pověsti o Žižkovi, o Blaníku tamní krajiny Turovu a j., a z nich a z řečí sousedů »klíčilo, rostlo a tvrdilo se české vědomí« vnímavého posluchače. Škola potom přinesla nové, mocné dojmy, četba, třebas jen nahodilá, nesoustavná šířila obzor, jenž pak na studiích nabyl teprve náležité výše.

Na studie přišel Jirásek nejprve do Broumova, kde již rok před tím cvičil se v němčině. Pobyt mezi Němci zase mu otevřel nové obzory, ukázal mu jiný způsob života, jiné povahy, a ty pak pozoroval i mezi professory na gymnasiu a mezi spolužáky. Město samo, zvláště klášter (stavba Kiliana Dienzenhofra) a chrám s pracemi Brokoffovými a Rainerovými poutal malého diváka, i když ještě neznal jmen mužů, kteří je vytvořili. »A tak působilo to umělecké dílo. Na první pohled naplnilo úžasem, a pak nepřestalo se líbiti, nepřestalo zraků vábiti...« (Str. 211.) Studie přinesly pak i kouzlo prázdnin v domovině, nejednou získané i svízelnou cestou, která se nesmazatelně vtiskla v pamět.

V tu dobu vpadly také bouřné události r. 1866, jichž rozvoj měli Hronovští říkajíc z první ruky. Mladý Jirásek prožil doma pruskou

invasi a seznal z autopsie hrůzy bojiště; že tyto poznatky nebyly bez významu pro pozdějšího romanopisce, který tolikráte popisuje boj a jeho nejbližší důsledky, rozumí se samo sebou. Ostatně také pochody a rozvíjení nepřehledných spoust vojenských zejména svou stránkou barvitou a tudíž malebnou vzbudilo v něm dojmy, které po letech přinesly hojný užitek.

Vyšší gymnasium Jirásek studoval v Králové Hradci. Z listů těm létům věnovaných vyznívají vzpomínky na řadu professorův a spolužákův autorových, po případě jiných studentů, dnes známých z literatury nebo ze života veřejného. Vhodně také spisovatel zaznamenává, jak a kdy se seznamoval s divadlem, jak doma sám ochotničil, jak a kdy poznal toho neb onoho autora domácího i z literatur světových a co ho v kterém zvláště poutalo. Netřeba podotýkati, že i tu bezděky zapamatoval si nejeden model, který se mu hodil v pozdější tvorbě. Jak věrně vybavovaly se mu po letech povahopisné rysy dávno nasbírané, o tom přesvědčil se podepsaný, poznav v krejčím Prausovi v V. dílu F. L. Věka ihned onoho mistra, u něhož šest let po Jiráskovi v Hradci bydlil. — Maturitou r. 1871 končí se tyto Paměti, jež Jirásek vypravuje týmž živým, názorným způsobem a jadrným slohem, který je znám z jeho románův a povídek. Že užívá již také on vazby »obdivovati něco«, pokládám za nemístný ústupek novodobé módě. *F. V. Vykoukal.*

Hudební rozhledy.

(Lékař z donucení. — Pohostinské hry Théo Drrill-Oridgeové. — J. Svendsen. — Felix Mottl.)

Poněkud zbytečným objevilo se nastudování málo známé opery Gounodovy »*Lékař z donucení*«. Hudba nedostupuje tu ani z daleka kvalit »Fausta« a »Romea«, kteráž dvě díla uhájila si ve světovém repertoiru pevné místo. Routiny nelze jí ovšem upříti, obsahově jeví se však dosti eklektickou. Těžiště opery leží v solových partiích, jichž výborná interpretace by ovšem dílu nesmírně posloužila. V Národním divadle sluší se zmíniti o výkonu p. Šíra v roli titulní. Ostatní po stránce herecké byli Molièra dosti vzdáleni.

Vymyká se zpravidla z úzkého rámce této rubriky referovati o pohostinských hrách, jichž zvláště v plné saisoně bývá někdy počet úctyhodný. Nelze však mlčením přejíti nad jiné vzácného hosta Národního divadla pí. *Théo Drill-Orridgeovou*, anglickou mezzosopranistku z Lidové opery vídeňské. Její orgán je stejně schopen silných podmanivě pathetických akcentů, jako nejjemnějších ozdob zpěvu, trylkův a perlivých passáží. Dokonalé technice hlasové jde po boku do detailu pomyšlené životné podání dramatické. Tři tak různé postavy, jako Ortruda (Lohengrin), Selica (Afričanka) a Azucena (Troubadur), jsou skvělým důkazem její umělecké potence.

V minulých dnech zemřel jeden z nejvýznačnějších representantů skandinavské hudby *J. Svendsen* ve věku 71 let. Působil jako kapelník nejprve v Lipsku, pak v Christianii a posléze při dvorní opeře v Kodani. Z jeho orkestrálních prací sehrála Č. Filharmonie as před 2 léty legendu »Zorahaydu«. Značnějšímu úspěchu těšily se »Norské rhapsodie«; houslový a cellový koncert byl vítaným spestřením nevelké literatury koncertní obou nástrojů. Nejznámějším jeho dílem jest houslová romance z G dur, která je snad ode všech houslistů hrána. Mimo to jsou tu dvě symfonie a díla komorní.

Rovněž dochází zpráva z Mnichova o úmrtí *Felixe Mottla*, jenž byl čítán k nejlepším současným dirigentům, zvláště děl Wagnerových. Jeho skladatelská činnost není významna, úspěšné byly však jeho některé orkestrální úpravy francouzských klassiků. Podobně jako Mahler, netajil se sympatiemi k českému umění; zvláště zajímal se o Smetanu a jeho pohostinské dirigování v Praze zmařily jen sváry národnostní. Dr. *Vladimír Frida.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Dubrovnická trilogie. Tři ratolístky vavřínu, pelyňku a vřesu. Napsal Ivo Vojnovič. Z chorvatštiny přeložil Jan Hudec. — Jan Žižka. Historická hra o 5 dějstvích. Napsal Al. Jirásek. — Preciosky. Komedie o jednom dějství. Lakomec. Veselohra o 5 dějstvích. Napsal Molière. — Překvapení z rozvodu. Komedie o 3 dějstvích. Napsali Bison a Mars.

Čtyrycet let Smíchovského divadla.

Z nově vypravených her v Národním divadle je toliko jedna novinka, totiž dávno již slibovaná Vojnovičova *Dubrovnická trilogie*,[1]) nejlepší z děl současné dramatické literatury chorvatské. Právem dí o ní J. Hudec, že uvedla kritiku do rozpaků, když se objevila; neboť byla čímsi novým v literatuře chorvatské, odbočujíc s vyšlapaných cestiček. Není psána populárně, spíše ukládá čtenáři i posluchači velikou znalost dějin a života dubrovnického. Není v ní ani společného hrdiny ani týchž osob; předvádí se v ní tré samostatných obrazů (»Allons enfants!« — Soumrak. — Na terase.), zabírajících dobu celého sta let, kdy Dubrovník vydán byl od svého pádu jiným pánům; první obraz je z r. 1806, druhý z r. 1832, třetí z doby současné.

Dubrovnická trilogie psána je pravým básníkem a je spíše působivou knižní prací dramatickou, než hrou divadelní. Scénické poznámky jsou vlastně poetickou slovní malbou, doplňující věty, pronášené jednajícími osobami a žádná, byť sebe pečlivější výprava, nemůže jich nahraditi. Trochu pelu také nevyhnutelně stírá s *Dubrovnické trilogie* překlad, neboť není možno vystihnouti t. zv. dubrovnického nářečí, jímž je hra psána. Mluva protkána je úslovími

[1]) Vyšla v Ottově Světové knihovně sv. 767—770.

a citáty vlašskými, jež při překladu už nezní tak, jak v originálu. Knižní formě také spíše hoví četné monology, jež na scéně ve hře, jinak životně a obratně psané, přece jen zarážejí.

Dubrovnická trilogie přijata byla u nás neobyčejně vřele a se zájmem nevšedním, leč vedle již výše uvedených nevýhod má před českým posluchačem ještě jednu, že totiž dubrovnická šlechta, ukládající se zvolna do hrobu, není pranic sympatická. Potomci plutokratů, kteří zbohatli jen z praktického obchodu a dobyli tak moci, pohrdlivě mluví o moderních vymoženostech technických a pracovati považují pod důstojností šlechtice, byť i bez groše. Hrdost odumírajících šlechticů dubrovnických není imponující, nýbrž politováníhodná, ba směšná. V celé hře jsou snad tři, čtyry trochu sympatické postavy z hlavních jednajících a tak výslední dojem je značně seslaben, proto také asi hra nezapustí hloub své kořeny v repertoir.

Režie řed. Schmoranze byla neobyčejně pečliva, dbajíc jak dobové tak místní věrnosti a nezůstávajíc nic dlužna jak rušnosti, jíž v prvé části *Dubrovnická trilogie* kypí, tak náladovosti, jež dýše z druhé a zvláště třetí části. Toliko na některé maličkosti dlužno upozorniti: zpěv marseillaisy zní příliš chorálně, dvéře v chudobném příbytku schudlé šlechtičny svítí novostí atd.

Hráno bylo vesměs zdařile a bylo by nutno vypočítati mnoho jmen, kdybych každého z účinkujících zvláště měl uváděti a připomenouti, v čem a jak zvláště se uplatnil. Orsata Velikého, stěžejní postavu I. dílu, hrál břitce p. Vojan, gospára Lukšu (III. díl) p. Vávra. Pí. Danzerová jako šlechtična Mara Beneša (II.) byla málo odměřená.

Z Jiráskovy historické hry *Jan Žižka*, jež po delší době zase ocitla se na scéně Národního divadla, nevyprchal ani atom, nevybledla jediná barva. Jako veliké historické plátno, malované trvanlivými, stále svěžími barvami, jeví se i dnes práce Jiráskova, založená na důkladném studiu a znalosti doby, téměř prosta všech nápadných tendenčních přísad. Byť i nebyla dramatem v pravém slova smyslu, je přece dramatickou a dlouho podrží svůj historický dobrý kolorit. Ve hře byly některé úlohy nově obsazeny, což bylo nutno částečně vzhledem na prořídlé řady staršího činoherního souboru (Mošna, Kvapilová). Kněze Rokycanu hrál p. Schlaghamer, jenž ale na úkor účinu vyzvedl více rozumové důvody řeči Rokycanovy, než vřelost jeho oratorského přednesu. Do hry pořízeny byly dvě nové dekorace, totiž síň na Staroměstské radnici a pohled z tábora Žižkova u Libně na Prahu. Síň radniční třpytila se jako nově vybílená, připomínajíc jasem salonek schudlé šlechtičny z Dubrovnické trilogie. J. Kvapil věnoval zvláště sborovým scénám zvýšenou péči a docílil pěkného výsledku. Vše hrálo jak na drátku.

Molièrovy *Preciosky* uvítány byly všeobecně s povděkem. Nový byl v nich p. Hašler jako Mascarillo, jenž sice trochu přeháněl, avšak zhostil se úlohy dobře a s humorem. Rovněž i *Lakomec* doznal patřičného ohlasu v hledišti a se zájmem sledován byl výkon p. Hurta, jenž podědil Harpagona po zesnulém Mošnovi a vybavil jej svérázně.

Nemalým překvapením bylo, když pojednou na repertoiru objevila se Bissonova situační fraška *Překvapení z rozvodu*, náležitě obehraná již na ochotnických divadlech. Režisérem byl J. Kvapil. A to zvyšovalo nejvíce překvapení všech, kdož dosud nezapomněli na hesla, jež vepsána byla na prapor družiny, dobyvší Národního divadla. Nebude frašek, nebude baletů, nebude výpravných her. V tom smyslu zněla ta hesla. A hle, nejen zelené ovoce nýbrž i *Překvapení z rozvodu*. Ale málo příjemné překvapení!

*

Ve Smíchovské areně zahájena byla v polovici srpna oslavná představení na počest čtyrycátého výročí vzniku stálého divadla na Smíchově. Vzpomínáno bylo mnoho zakladatele divadel smíchovských, bystrého a podnikavého ředitele Pavla Švandy ze Semčic, a zároveň srovnáváno na jaké vskutku umělecké výši stálo smíchovské divadlo tehdy a kde je dnes. A hořko bylo zase z toho vzpomínání. K informaci vydána dosti obsažná publikace Ad. B. Dostala Světlem i stínem, na niž interessenty odkazuji. *Karel Čvančara.*

Reforma správy Národního divadla.

Hudební kritik prof. Dr. Zd. Nejedlý vydal v *Hudební knihovně časopisu Smetana* jako IV. svazeček pojednání *Reforma správy Národního divadla*, jímž dokazuje, že zadáním Národního divadla dne 31. května na dalších šest let dosavadnímu družstvu jednal zemský výbor král. Českého proti uměleckým zájmům Národního divadla.

Známo totiž, že zadání stalo se beze vší výzvy k veřejnosti, projednáním zcela tajným, což zvláště příkře kontrastuje s nedávným zadáním zemského německého divadla, ježto se stalo po vypsání veřejného konkursu se lhůtou na hodinu určenou. Stalo se tak i v odporu k dosavadní praksi, kdy Národní divadlo bylo zadáváno krátce před vypršením šestiletí, čímž býval dán aspoň zvykově určitý termin, k němuž bylo možno každému se přihlásiti. Letos však proti všemu očekávání byla všechna konkurrence vyloučena neočekávaným a tajným zadáním Národního divadla.

V Praze utvořilo se ryze umělecké družstvo (Karel Burian, F. X. Šalda, O. Ostrčil, F. X. Svoboda a jeden výtvarník), které zamýšlelo se ucházeti o Nár. divadlo. Tajným zadáním znemožněno bylo však tomuto družstvu konkurrovati. Dr. Nejedlý v publikaci právě vydané dovozuje škodlivost dosavadních neuměleckých družstev divadelních vůbec a tvrdí, že zvláště Národní divadlo patří jen umělcům. Pokud se týče vývodů vlivu přímo zhoubném mnohohlavých družstev divadelních, dlužno říci, že jsou jen potvrzením oprávněných stesků, jež řed. F. A. Šubert pronesl veřejně v brožuře *Krise a budoucnost Městského divadla Král. Vinohradů. Praha 1908.*

Dr. Nejedlý, předeslav, že třeba uvésti *do celého zřízení Národního divadla nový život, nového ducha*, hovícího dnešní době a *dnešním* našim potřebám, má-li totiž Národní divadlo udržeti se na výši národního, vedoucího a tudíž pokrokového ústavu a nemá-li naopak daleko pokulhávati za faktickým naším vývojem uměleckým i národním, jak jest tomu dnes, stýská si, že Nár. divadlo přestalo býti místem, kde jsme světu ukazovali chloubu českého umění, českou operu.

První podmínkou, praví, obratu k lepšímu jest: *vyloučiti živly neumělecké* z našeho největšího uměleckého živlu.

Tím neuměleckým živlem jest především *mnohohlavé družstvo* lidí všech možných stavů, kteří po způsobu akciové továrny *stávají se podílníky Národního divadla a spolurozhodují o nejdůležitějších našich otázkách uměleckých.* Divadelní družstvo zapomíná, že právo spolurozhodovati v ústavu uměleckém nedá se vůbec penězi zaplatiti. (Pověstný dotaz Dra Miřičky po návratu Šubrtově z Vídně: »Kolik nesete peněz?«)

Tam kde vládnou družstva neumělců dochází k zápasům mezi umělcem a družstvem; zvítězí-li umělec, přece jen ochromuje se výkonnost divadla.

Dr. Nejedlý poukazuje dále na skutečnost, kterak řed. F. A. Šubert musil se svým družstvem zápasiti o uplatnění Smetanových oper, o uskutečnění vídeňské výpravy r. 1892 a o jiné velké podniky umělecké. Vedle negativního programu, odstraniti družstva neumělců, je zde i program positivní: *Národní divadlo patří jedině umělcům.* Ani finanční stránka neznemožňuje provedení úkolu; neboť doba, kdy český umělec vyznačoval se především prázdnou kapsou, patří již minulosti. Ježto nejde o otázku finanční, není možno nic namítati proti umělecké stránce této zásadní reformy.

V dalším tvrdí Dr. Nejedlý, že se dnes Národní divadlo přímo bojí směru, idee a uměleckého zápasu za myšlenku, načež přechází ke konkretnímu obrazu myšlenky reformní. Zabývá se ovšem hlavně operou. Tu chystali se vésti Karel Burian, Jos. B. Förster a O. Ostrčil, o nichž dí Dr. Nejedlý, že to není sloučenina tří osobních přátel, ale tří nejkvalifikovanějších umělců. Försterovi se nemůže rovnati nikdo z našich umělců znalostí hudební literatury, Karel Burian je z největších pěvců moderních a spolu i divadelní praktik, Ostrčil nejlepší dirigent mladší generace, zcela nové fysiognomie, jenž by znamenal skutečné osvěžení.

Za této umělecké správy Národní divadlo stalo by se ústavem uměleckým, bylo by pokrokovým a ze staré hudební literatury vybíralo by věci sice neznámé, ale rozkošné. Dále by se snažilo, aby hledělo k tomu, aby Národní divadlo mělo *českou operu* v pravém slova smyslu a nebylo hřbitovem českých vynikajících děl. Za třetí by se pracovalo ekonomičtěji. »Naše opera pro samé zkoušky nic neumí.«

»Taková by byla opera za umělecké správy. Rozumí se, že ani *činohra* nemohla by býti vedena v podstatě jinak. Nejsem kompe-

tentní neb aspoň nečiním se kompetentním,« dí Dr. Nejedlý, »vykládati zde program činohry v novém duchu uměleckého režimu. I zde však byla snaha těch, od nichž plán uměleckého režimu vyšel, získati pro tuto myšlenku muže neodvislého úsudku, u nichž by byla zaručena naprostá uměleckost. Ke třem hudebníkům přistoupili tak dva literáti *F. X. Šalda* a *F. X. Svoboda* jako zástupci jednak původního našeho dramatu vážných uměleckých intencí, jednak odborné kritiky literární. Konečně i *výtvarné umění* zastoupeno jest vynikajícím jménem uměleckým, neboť i tato stránka divadelního umění musí již býti svěřena zodpovědnému umělci a nesmí býti ponechána zálibě nezodpovědného ochotníka.«

Posléze činí Dr. Nejedlý ostré výtky zemskému výboru, že jako sbor vybraných politiků rozhodoval o otázce umělecké, nezjistiv si všechny možnosti, jež by zde byly pro reformu divadla. Nemenší vinu nese intendance, která dala se přemluviti laickými důvody dosavadní správy a doporučila zadání bez konkursu.

K. Čvančara.

Nové rovy.

(Frant. Krček. — Viktor šl. Cintula. — Václ. Lavička. — Alois Strnad. — Jos. Čipera. — Frant. Hromádko. — Frant. Grešl.)

Dne 11. března t. r. zemřel Frant. Krček, bývalý okresní inspektor školní. Narodil se r. 1848 v Hnojicích na Moravě, věnoval se povolání učitelskému a působil od r. 1873 na ústavě pro vzdělání učitelek v Brně. Zabýval se pilně literaturou paedagogickou a psal do Učitelských Listů, Komenského, Budečské Zahrady, Stručného slovníku paedagogického, České Mysli a j., zvláště posudky o nových zjevech literárních. Podával také zprávy o novinkách polských ze zmíněného oboru. Ve výroční zprávě olomuckého paedagogia r. 1871 uveřejnil Životopis J. A. Komenského a didaktické jeho zásady. Samostatně vydal spis Praxe ve škole národní (ve dvojím vydání) a Názorné vyučování na nižších stupních školy obecné.

Na Král. Vinohradech zemřel dne 22. března t. r. Dr. Viktor šlechtic Cintula. Narodil se r. 1848 v Bánském sv. Mikuláši na Slovensku, na studiích oddal se dějepisu a zeměpisu a byl professorem na středních školách v Litomyšli, Něm. Brodě a na reálce na Kr. Vinohradech. Zde se stýkal s nebožtíkem prof. Mart. Hattalou, s nímž ale kromě krajanství neměl ničeho společného. Literární činnost jeho týkala se zeměpisu a kartografie. Byl pilným spolupracovníkem Sborníku české společnosti zeměvědné, kdež uveřejnil zejména zevrubnější pojednání o pohybu slovenského obyvatelstva v Uhrách a hojné zprávy, týkající se zeměpisné literatury maďarské a vůbec Uher. Do Ottova Nauč. slovníku zpracoval mapu Slovenska a měl činnou účast v Ottově zeměpisném atlase.

V Plzni zemřel dne 9. června t. r. Josef Čipera. Narodil se r. 1850 v Rakovníku, vystudoval doma reálku a v Praze techniku, kdež se oddal mathematice a deskriptivě a nastoupil r. 1872 na úřad učitelský na reálce v Plzni. Činnosti v tomto městě a zároveň na českém západě vůbec zůstal pak věren po všechen život a získal si trvalé zásluhy o rozvoj západní veleobce naší, jež ho za to jmenovala čestným měšťanem. Od r. 1882 zasedal v plzeňském zastupitelstvu obecním, roku 1903 a 1907 byl za Plzeň vyslán na říšskou radu, v r. 1906 na zemský sněm. Velmi platně se přičinil o zakládání matičních škol v Pošumaví. Plzeňské divadlo má po něm také literární památku ve spisku »Nové divadlo král. města Plzně«.

Dne 22. června t. r. zemřel v Praze professor Frant. Hromádko. Narodil se r. 1831 v Leštince u Skutče, studoval v Litomyšli, na universitě v Praze oddal se mathematice, fysice a přírodním vědám vůbec, načež nastoupil na dráhu učitelskou. Roku 1858 působil na gymnasiu v Prešově v Uhrách, po třech letech vrátil se do Čech a byl zaměstnán na středních školách v Ml. Boleslavi, v Klatovech a dlouhou dobu v Táboře. Odtud byl přeložen do Prahy na Malou Stranu a r. 1896 odešel na odpočinek. — Hromádko pracoval literárně jednak pro střední školy, jimž na př. pořídil spolu s professorem A. Strnadem, potomním řiditelem v Kutné Hoře, Sbírku úloh z algebry a Přehled silozpytu pro abiturienty, jednak pro široké čtenářstvo. Tomu šťastně popularisoval vědy přírodní. Vydal spisy: Síla elektrická v lidské službě (r. 1872), Nové míry a váhy (1875), Obrazy ze silozpytu, Základové meteorologie a klimatologie, Besídka mathematická, Po bouřce, Počátkové věd, Základové mathematického a hvězdářského zeměpisu, Z přírody. Jeho procentních tabulek užívalo se hojně zvláště na školách středních. Přispíval také do Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky a přeložil Fysiku Balfoura Stewarta.

Dne 22. května t. r. zemřel v Bohdanči Václav Lavička. Narodil se r. 1846 v Písku, studoval ve svém rodišti a na technice v Praze. Působil na reálce v Písku, v Kutné Hoře a v Pardubicích, odkud r. 1892 odešel na odpočinek. Vedle výborné činnosti učitelské psal četné rozpravy do listů poučných a paedagogických, zejména do Paedagogia, Komenského a j. Tak uveřejnil práce: Nauka o axonometrii, Historie deskriptivní geometrie, Deskriptiva se stanoviště historicko-paedagogického, O ploše ellipsoidu trojosého.

V Kutné Hoře zemřel 26. května t. r. řiditel tamní reálky Alois Strnad. Narodil se r. 1852 v Praze, vystudoval tam reálku a techniku, byl na technice assistentem deskriptivní geometrie a dal se potom na dráhu středoškolskou. Byl 15 let professorem na reálce v Král. Hradci, potom přešel do Prahy na reálku v Ječné ulici a r. 1896 stal se ředitelem v Kutné Hoře. Náležel k nejbystřejším mathematikům našim a vyvinul rozsáhlou činnost vědeckou. Množství odborných pojednání uveřejnil v Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky, jehož byl po všecka léta věrným a vytrvalým spolupracovníkem. Tam uveřejnil n. př. pojednání: Obecná poučka o funkcích, O normálách určitého druhu křivek, O ploše kuželové druhé-

ho stupně, O křivkách involučně homologických, Ellipsa průmětem kružnice, O hyperboloidické čtveřině přímek, a j. Také jiné listy přinášely Strnadovy práce, n. př. Krok, Věstník Ústř. spolku čes. profesorů, Rad jugoslovenské akademije a j. Mnoho prací podal do Ottova nauč. slovníku. Pro školy střední napsal Geometrii pro vyšší školy reálné, Geometrii pro vyšší gymnasia a Sbírku úloh z algebry. Byl členem České Akademie cís. Františka Josefa.

Na Král. Vinohradech zemřel 27. června t. r. František Grešl, bývalý ředitel gymnasijní. Narodil se r. 1845 v České Skalici, gymnasijní studia vykonal v Broumově a v Král. Hradci, v Praze se oddal klassické filologii a působil potom na gymnasiu v Král. Hradci, od r. 1872 do 1889 v Litomyšli a potom v Praze na Spálené ulici. R. 1892 stal se ředitelem gymnasia v Žitné ulici v Praze a odešel r. 1906, obdržev titul vládního rady, na odpočinek. S jeho povoláním souvisí také jeho činnost literární. Ve výročních zprávách středoškolských, v Listech filologických, v Kroku a jinde uveřejnil rozpravy: O satyrském dramatě; Aesthetická úvaha o Homérovi; Některé zajímavé stránky vlastních jmen u Homéra; O humoru a komičnosti v básních Homérových; O některých neshodách v Euripidově Hippolytu; Řím v zrcadle básní Juvenalových; O školství římském., O thematech z jazyka českého na vyšších gymnasiích; Didaktický moment otázky; Jádro didaktických a paedagogických propovědí Ed. Smetany. Belletristické listy přinesly od Grešla drobnější rozpravy, n. př. Reminiscence z Babičky, O Boženě Němcové, Českému čtenářstvu, Toiletta římské dámy. Samostatně vyšly pro mládež vyprávěné Staroklassické pohádky a Deset let před Trojou.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. července 1911.

(Výsledek voleb do říšské rady. — Demise Bienerthova. — Kabinet Gautschův. — Svolání říšské rady. — Seskupení stran v nové sněmovně. — Francie. — Anglie. — Situace na Balkáně. — Srbsko. — Bulharsko. — Portugalsko. — Marokko.)

Bar. Bienerth zajisté ani netušil, když rozpustil říšskou radu a vypsal nové volby, že podpisuje ortel svůj; sklamal se nesmírně ve výpočtu svém, že novými volbami bude opposice oslabena a že jeho majorita bude větší a spolehlivější. Nejen že opposice — hlavně česká — nevyšla z voleb oslabena, ale bar. Bienerth utrpěl rozhodnou porážku tím, že jeho nejvěrnější strana, němečtí křesťanští sociálové měli značné ztráty, takže tato dříve nejsilnější strana v parlamentě zaujme nyní co do počtu místo až čtvrté.

Přesvědčiv se, že mu nelze vládnouti proti zástupcům českého národa, podal demisi. Demise jeho byla císařem dne 27. června přijata a nástupcem jeho jmenován baron Pavel Gautsch z Frankenthurnu. K nynějšímu kabinetu náleží hrabě Wickenburg (vnitro), hr.

Stürgh (kultus a vyučování), dr. Meyer (finance), dr. Hohenburger (spravedlnost), bar. Widman (zemědělství), dr. Marek (veřejné práce), šl. Georgi (zeměbrana), dr. ryt. Zaleski (polský ministr krajan), správcem ministerstva obchodu jmenován odb. přednosta dr. Mataja, a správcem ministerstva železnic odborový přednosta dr. Röll.

Bar. Bienerth odůvodnil své odstoupení delším výkladem, v němž praví, že se musí nyní konati rozpravy se všemi stranami ve sněmovně, a že on se nepovažuje k tomu povolaným, poněvadž soudí, že na vyjednávání s parlamentními skupinami nemohou míti vlivu dřívější styky nebo difference, nýbrž že vyjednávání má býti vedeno s úplnou, oboustrannou nepředpojatostí. Bar. Gautsch bude tedy vyjednávati.

Český národ nemá důvodu k velké důvěře; již okolnost, že v kabinetě, byť i prozatímně, zasedá dr. Mataja, původce pověstných protičeských nařízení pojišťovních, jež roku loňského vzbudily tak oprávněnou nevoli, pak že právě byl jmenován pražským finančním prokurátorem rozhodný Němec, ač to místo náleží úředníku českému, nesvědčí o tom, že by bar. Gautsch se chtěl rozhodně odchýliti od dosavadního směru rakouské politiky, která vede jen ke krisím a katastrofám.

Baron Gautsch ví dobře, že celé těžiště nynější situace spočívá v české otázce, a proto chce se postarat o nové dohodování mezi českými a německými zástupci.

Místodržitel král. Českého hrabě Thun-Hohenstein byl rozhodnutím císařovým povýšen do stavu knížecího.

Nové vyjednávání o mír národů v Čechách má se počíti na podzim.

Říšská rada svolána na den 17. července.

*

Dne 28. června konala se ustavující schůze Jednotného klubu českého. Strana agrární, které bylo nabídnuto předsednictví, usnesla se, že ačkoli jest si vědoma své zodpovědnosti politické jako nejsilnější strana česká, nabídne předsednictvo dru Fiedlerovi, vyhražujíc si při eventuelní nové volbě nárok svůj. Předsedou zvolen pak dr. Fiedler, místopředsedy posl. dr. Kramář, Udržal a Klofáč, za členy parlamentní komise zvoleni posl. Staněk, Žďárský, dr. Pacák, Maštálka, Choc, dr. Hübschmann, za náhradníky dr. Rašín, Čech, dr. Šviha, dr. Baxa.

Čeští sociální demokraté, kteří se dříve nalézali v jednotném klubu sociálně-demokratickém, v němž Němci rozhodovali, utvořili tentokráte samostatný klub, když němečtí sociální demokraté před tím oznámili, že utvoří svůj vlastní klub bez zřetele k jiným národnostem.

Nově zvolení čeští poslanci jsou v politických stranách takto sestoupeni:

Národní strana staročeská: J. Neumann (Smíchov I.). (1 poslanec.)

Národní strana svobodomyslná: L. Čech (Nové město I.), Dr. K. Kramář (Nové město II.), Dr. V. Funk (Malá strana, Hradčany), Dr. F. Lukavský (Plzeň I.), Dr. F. Fiedler (Karlín), Dr. Z. Tobolka (Mladá Boleslav), J. G. Maštálka (Jičín), prof. V. Hráský (Pardubice), Dr. B. Pacák (Kutná Hora), Dr. A. Šubert (Něm. Brod), Dr. E. Koerner (Louny), Dr. B. Franta (Hradec Králové), Frt. Kratochvíl (Tábor), Dr. Rašín (Klatovy). (14 poslanců.)

Strana národně sociální: J. V. Klofáč (Nové město, Vyšehrad), J. Stříbrný (Holešovice-Bubna), V. Choc (Vinohrady I.), Dr. V. Hübchsmann (Vinohrady II.), F. Buříval (Žižkov I.), J. Vojna (Nusle), Dr. A. Šviha (Vysoké Mýto), Jos. Lisý (Semilsko), V. Fresl (Plzeň II.), E. Exner (Král. Dvůr), Dr. Formánek (Kolín), J. Slavíček (Příbram). A. Konečný (Brno). (13 p.)

Česká strana agrární: Jos. Dürich (Mnich. Hradištsko), Jos. Bradáč (Jičínsko), Jar. Rychtera (Poděbradsko), Jos. Švejk (Kutnohorsko), Fr. Udržal (Pardubicko), Jan Rataj (Písecko), J. Bukvaj (Strakonicko), V. Kotlář (Mělnicko), J. Žďárský (Hořicko), J. Kotlant), (Jaroměřsko), A. Rydlo (Náchodsko), Frant. Chaloupka (Kostelecko), H. Srdinko (Královéhradecko), Fr. Kulich (Rakovnicko), Dr. Al Velich (Benešovsko), Jos. Špaček (Kolínsko), St. Feltl (Litomyšlsko), J. Hyrš (Německobrodsko), F. Mašata (Dolnokrálovicko), Dr. Viškovský (Táborsko), J. Sedlák (Horaždovicko), T. Janovec (Přešticko), M. Vojta (Milevsko), Paďour (Vysokomýtsko), J. Vacek (Jindř. Hradecko), V. Donát (Pelhřimovsko), V. Krž (Českobudějovicko), J. Prošek, (Lounsko), J. Měchura (Hodonínsko), Jan Pokorný (Vyškovsko), T. Mlčoch (Kroměřížsko), Frant. Němec (Třebíčsko), Fr. Oklestěk (Olomoucko), Jan Rozkošný (Přerovsko), Fr. Staněk (Jihlavsko), K. Rolsberg (Opavsko), Frant. Pavlok (Frýdecko). (36 poslanců.)

Samostatní agrárníci: K. Prášek (Novo-Benátecko), Dr. J. Zahradník (Sedlčansko). (2 poslanci.)

Strana státoprávní: Dr. K. Baxa (Staré město), A. Kalina (Písek), V. Prunar (Klatovsko), F. Vodňanský (České Budějovice). (4 poslanci.)

Křesťansko-sociální na Moravě: Frant. Valoušek (Hranicko), Ant. Stojan (Uh. Hradiště), Dr. M. Hruban (Uh. Brodsko), Jos. Kadlčák (Vyzovice), Fr. Navrátil (Prostějovsko), Jos. Šamalík (Bystřicko), Tom. Šilinger (Hustopečsko). (7 poslanců.)

Strana pokroková: Dr. Tomáš Masaryk (Rožnov). (1 poslanec.)

Lidová strana pokroková: Dr. Šílený (Zdounky), Ant. Smrček (Strážnice), Dr. Stránský (Blánsko). S. Pokorný. (4 poslanci.)

Strana sociálně-demokratická: A. Němec (Libeň), Dr. L. Winter (Smíchov), Dr. Bohumil Šmeral (Žižkov I.), L. Aust (Kladno), Vilém Černý (Slaný), Frant. Biňovec (Roudnice), Rudolf Jaroš (Č.-Brodsko), Antonín Svěcený (Smíchovsko), František Modráček (Berounsko), Gustav Haberman (Plzeňsko), Ludvík Pik (Rokycansko), Hynek Klička (Příbramsko), Ferdinand Jirásek (Chrudimsko), Frant. Hnátek (Chotěboř), Vlastimil Tuzar (Brněnsko), Jan Prokeš (Osoblaha), Josef Hybeš (Bučovice), Jaroslav Stejskal (Jemnice), Rudolf Bechyně (Prostějov), František Tomášek (N. Jičínsko), M. Charvát (Unčovsko), Karel

Vaněk (Boskovicko), Jan Filipský (Blansko), František Svoboda (M. Krumlovsko), Jaroslav Marek (Přerov). (25 poslanců autonomistických.)

Petr Cinger (český centralista, Radvanice). (1 poslanec.)

Seskupení stran v nové sněmovně je následující: *Čechů* jest 108, do jednotného českého klubu přijati dosud 73 poslanci, klub československé sociální demokracie má 25 členů, skupina moravských lidovců, státoprávníků, realistů, samostatných agrárníkův a jednoho centralistického socialisty má 10 poslanců; *Poláků* jest 83, společné Kolo polské má 73, skupina sociálních demokratů 8 členů, dva mandáty mají radikálové; *Malorusů* jest 31, 2 Starorusové, 23 Ukrajinci, 5 radikálních Ukrajinců a 1 soc. demokrat; *Slovinců* jest 23, z nichž 3 pokrokoví a 20 katolíků; *Chorvatů* jest 12, národních 7, demokrat 1, katolíci 4; *Srbové* jsou 2; *Němců* jest 231, sdružení svobodomyslné — pokrokovci, nacionálové, radikálové, agrárníci a národní dělníci — čítá dosud 98 členů, křesťanští sociálové 73 členy, soc. demokraté 43, 17 Všeněmců a různých samostatných; *Vlachů* jest 19, liberálů 6, katolíků 10, sociální demokrati 3; *Rumunů* jest 6, národních 5, socialista 1; *žid-zionista* 1. Všech Slovanů jest 259, mají tedy nadpoloviční většinu jednoho hlasu.

Ve Francii odstoupilo ministerstvo Monisovo, ježto pozbylo většiny v sněmovně. V čelo nového kabinetu vstoupil Cailloux. Byl poprvé finančním ministrem v kabinetě Valdekově, později finančním ministrem v kabinetech Clémenceauově a Monisově. Platí za autoritu ve věcech finančních, jest obratným parlamentníkem a má styky s diplomacií. Cailloux prohlásil, že se v palčivé otázce volební reformy pokusí o rozřešení sprostředkující, které by mohlo soustřediti všechny republikány. Ministrem zahraničních záležitostí stal se sekvanský prefekt De Selves, námořnictví Delcassé, spravedlnosti Gruppi, vojenství Messiny, vyučování Steeg, financí Klotz. V svém programu sněmovně ohlášeném vyzývá vláda parlament, aby nejdříve vyřídil otázku ohraničení šampaňského území, jakož i volební reformu. Vláda žádá dále, aby byla hájena laická škola, a aby vyřízena byla daň důchodková. Vláda prohlášení končí: »Naším programem jest, býti vládou, která provozuje politiku sociálního pokroku a úcty před řádem republikánským.«

V Anglii konala se dne 22. června s nesmírnou nádherou korunovace krále Jiřího V. u přítomnosti několika tisíců četných hostí z celého světa. Sotva že se slavnosti korunovační odbyly, pokračováno opět v ostrém boji ústavním. Vláda podala horní sněmovně osnovu zákona o zrušení práva veta této sněmovny vůči finančním osnovám přijatým dolní sněmovnou. Lordi zahájili ihned nejostřejší opposici a většina přijala přes energický odpor vlády změňovací návrh 253 proti 96 hlasům. Vláda hledí zároveň, aby většina horní sněmovny byla změněna tím, že král povolá do ní většinu liberálních peerů.

Situace na Balkáně zůstala nezměněna. Sultán se vrátil ze své cesty, která měla působiti na Albánce smířlivě, ale očekávaný úspěch se nedostavil. V Albanii neustávají boje a vůdci povstání prohlašují, že dříve nesloží zbraně, dokud nebudou všecky jejich spravedlivé

požadavky splněny. Poměry na černohorských hranicích zvyšují stále nebezpečí války. Porta zbrojila zimničně a Černá Hora připravuje mobilisaci. Důvěrník krále Mikuláše bývalý ministr Lazar Mišijovič byl vyslán do Petrohradu, aby přiměl cara k zakročení. Mezi Albánci všech vyznání docíleno naprosté dohody.

Srbsko má opět nové ministerstvo, jehož předsedou a zároveň ministrem zahraničním jest Dr. Milovanovič. Všichni členové nového kabinetu jsou staroradikály. Přijímaje členy vlády projevil král Petr přání, aby vláda působila smířlivě, zvláště když se nyní politické vášně poněkud uklidnily.

V Trnové koná se velké národní shromáždění, jež se zabývá změnou některých článkův ústavy. Oposice sestávající radikálů, zemědělcův a sociálních demokratů, provedla hned v prvním z sezení velkou demonstraci proti králi Ferdinandovi, když se v sněmovně objevil. Posl. Gešov uvedl ve svém listě tyto důvody proti změně ústavy: 1. balkánská ústava jest velkým pokrokem a netřeba na ni sahati, 2. balkánský národ nepotřebuje její změny, 3. kulturní národy nemění bez krajní potřeby ústavu. Nejvýznačnější změny ústavy, jež provedeny býti mají znovu: změna čl. XVII. o uzavírání tajných smluv, nové ustanovení, že vojenské osoby mohou pro jisté přečiny býti postaveny před soud civilní; při cestách do ciziny může býti král zastupován pouze ministerskou radou, nikoli však následníkem, opouští-li král zemi, není třeba proklamace, stačí, je-li o odjezdu vyrozuměna ministerská rada. Při projednávání čl. XVII. usnesla se parlamentní komise navrhnouti, že král nemá práva uzavírati tajné smlouvy s cizími státy, nýbrž toliko vláda.

V Portugalsku vypukla dne 6. července monarchistická vzpoura proti republice, byla však záhy potlačena. Ústavodárné národní shromáždění zrušilo monarchii, vypovědělo dynastii Braganzů navždy ze země a prohlásilo demokratickou republiku. Zatímní vláda potvrzena a ti, kdož padli v boji proti monarchii, označeni za dobrodince vlasti.

V Marokku nastal vážný obrat, jejž přivodilo Německo, vyslavši do jihoafrického přístavu Agadiru válečnou loď. Tento krok, jenž porušuje smlouvu algeciraskou, vzbudil ve Francii a v Anglii velké rozhořčení, kdežto Španělsko, kteréž pohlíží na francouzský vliv s velkou nedůvěrou, vyslovuje své potěšení. Vlivné francouské listy prohlásily, že Francie zachová vůči tomuto nezdvořilému skutku Německa tentýž klid, kterýž projevila r. 1908, po události časablanské. V anglické sněmovně prohlásil předseda ministerstva Asquith, že Německo způsobilou novou situaci, a že Anglie i v této krisi splní své smluvní závazky s Francií. *Adolf Srb.*

□□□ OZNAMOVATEL OSVĚTY. □□□

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 8.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

EVANGELINA. Povídka akadská. **NÁMLUVY MILESA STANDISHE.** Napsal *Henry W. Longfellow.* Přeložil Jan Kašpar. Sborníku Světové poesie čís. 104. Nákladem J. Otty v Praze. 145 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - K 2·90

Proslulý americký básník jako v »Písni o Hiawatě« mistrně ve »Sborníku« ztlumočené Sládkem, i v těchto dvou velkých básních volil látku americkou — jak ani jinak nemůže býti, z dějin kolonisace. »Evangelina« je tklivou povídkou z tragických osudů bývalé Akadie, nejstarší osady francouzské v sev. Americe. Francouzští katolíci založili již na počátku 17. věku osady na území pozdějšího státu Massachusetts, ale za čtyři desítiletí při válečném napětí mezi Francií a Anglií krutým způsobem jsou z nové vlasti své vyhoštěni. V tento historický rámec vložena básnicky skvěle zpracovaná povídka o nešťastné Evangelině. »Námluvy Milesa Standishe« jsou zase episodou z počátku anglické kolonisace puritánské v Nové Anglii (Americe). Tito zajímaví »Poutníci«, jejichž význam pro kolonisaci Ameriky sami Američané velmi cení, světíce den 11. prosince, příchodu jejich, za národní svátek, líčeni jsou v básni Longfellowově a v dobrodružném rámci skutečné historie jako skvělý květ vložena idylla lásky. Nádherné básně, které dávno staly se majetkem všech světových literatur, jsou krásně, básnicky věrně ztlumočeny Janem Kašparem, a náš Sborník světové poesie získává jimi skvělé číslo v řadě slavných svých knih.

NOVELLY. Napsala *Klára Viebigová.* Přeložila Zdenka Hostinská. Světové knihovny č. 907-908. 152 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Vedle Ricardy Huchové považována je Klára Viebigová za první moderní romancierku německou a Světová knihovna uvádí ji v českou obec čtenářskou řadou pečlivě vybraných, příznačných prací, na nichž zjevna je vlivuplná škola zolovského naturalismu. Viebigová úchvatně líčí pudový život lidový, sloučený s přírodou. Její novelly jsou lidové romány, vtěsnané v úzký rámec, mohutně účinné. Krajinářské líčení Fenu, bažinatého rozsáhlého vřesoviště na úpatí pohoří eifelského v Porýnsku, kam klade většinou děj povídek, jsou nádhernými lyrickými passážemi v tvrdém naturalismu života, jejž maluje rysy epickými.

ZEMĚ. Román. Napsal *Karel Červinka.* Ottovy Laciné knihovny národní sv. 237. 324 str. 8⁰. Za K 1·60, váz. - K 2·—

Rodinná kronika příhod rozvětvené rodiny, kterouž Červinka započal románem »Rodina« a v níž pokračoval v románě »Dědicové«, zakončena, vlastně vyvrcholena je poslední knihou trilogie, »Země«. Prostý tok událostí, kteréž vypravovány jsou

s klidem pečlivého kronikáře, dává plasticky vynikati všem podrobnostem, aniž by však rušil hlavní proud dějový. V rámci románovém jde opětně řada historií, jejichž napínavé příhody vloženy ve veliký rámec přírody. Rozpor mezi zděděnou tradicí náchylnosti k selské půdě a z krve vyrostlou láskou k lesu s celým tím světem půvabů a povinností řešen tragicky. Touha celých generací ukáže se v praksi jako přeludný sen. Veliké memento autorovo bude zejména zemědělským čtenářstvem dobře chápáno. Velký román Červinkův doporučujeme všemu čtenářstvu českému.

SPISY POUČNÉ.

DRUHÁ CESTA KOLEM SVĚTA. Napsal *James Cook.* Z angličiny přeložil dr. Bořivoj Prusík. Světové knihovny č. 905-906. 160 str. 8⁰. Za - - K —·40

Ačkoli již 120 let uplynulo od druhé výpravy proslulého mořeplavce, neubylo ničeho na zajímavosti jeho líčení a podstatnosti jeho objevů — tak málo změnilo se za dva lidské věky na jižní polokouli! Dnešní čtenář rád bude čísti Cookův deník, jenž přímo hemží se záznamy různých dobrodružstev a obsahuje mnohé, ještě dnes cenné poznámky přírodo- i národopisné.

LUSKOVINY (Luštěniny). Na základech vědeckých i praktických napsal dr. techn. *Jos. Munzar.* S 30 vyobrazeními. Knihovny Pražských Hospodářských Novin sv. VI. 118 str. 8⁰. Za - K 2·40

Známý výborný odborník v hospodářském badání, profesor král. české hospodář. akademie táborské, dr. Munzar, obral si za úkol poskytnouti našemu zemědělství souborný spis o pěstování rostlin hospodářských, založený na základech vědeckých i praktických. Prvou knihou byla povšechná část »Základů pěstování rostlin hospodářských«, po nichž vydal pěkný přehled »Obilnin«, nyní pak v přítomné knize líčí tvarovou a životní zvláštnost luskovin, jednotlivé bohaté jich druhy, pěstování a zušlechťování. Pěkně illustrovaná kniha přinese značný užitek každému zemědělci, jenž ji pozorně a s porozuměním bude pročítati.

MEZINÁRODNÍ PRÁVO. Napsal *Fr. v. Liszt.* Přeložil dr. K. Radil. Světové knihovny č. 903-904. 160 str. 8⁰. Za - K —·40

Vzdělaný čtenář při své denní četbě novin, v nichž politika zaujímá ovšem čelné místo, často naráží na různé pojmy nebo formy mezinárodního práva ve stycích kulturních nebo ve sporech a pokud není právníkem, neobjasní si dokonale podstatu vzájemných vztahů jednotlivých států. Těchto důležitých otázek je valný soubor a jako právo mezinárodní upravuje mnohé, co by teprve zbraní bylo vyřízeno. Světová knihovna tedy zavděčila se všem vzdělaným čtenářům, když do pestrého svého repertoiru zařadila pěknou a jasně ztlumočenou knihu Lisztovu, kteráž je nejen výbornou čtenářskou informací o mezinárodním právu, ale i pomůckou přípravy ke zkoušce pro české studenty právníky. Kniha o 160 str. je jistě velmi levná a upozorňujeme na ni.

VÝZNAM ZELENINY, HUB A OVOCE ve výživě zdravých i nemocných. Napsal MUDr. *Ant. Wiesner.* Lidových rozprav lékařských č. 103. 45 stran v. 8⁰. Za - K —·90

Dosud, zejména v širších lidových vrstvách, rozšiřuje se mylný názor, že síla životní udržuje a rozmnožuje se potravou masitou. Odborníci dokázali už dávno, že tomu tak není, leč teprve populární poučení, spolu s poukazem na nejlepší způsob výživy člověka vykoná svůj úkol. Takovou výbornou knížkou je právě pojednání dra Wiesnera. Správně dokazuje, jak nesprávno jest požívání většinou masité potravy, kteráž má škodlivé následky v podobě zácpy, zánětu slepého střeva, dny a podobných prudkých nebo vleklých nemocí. Důležitý význam zeleniny a ovoce ve výživě člověka postupuje s dosavadního nesprávného pojmu pouhého zákusku k vlastnímu významu. Ovšem že však třeba je i při tom dbáti různého poučení, jímž pěkná knížka Wiesnerova je velice bohata. Doporučujeme dílo co nejvřeleji.

OTTŮV JUBILEJNÍ KATALOG KNIH, ČASOPISŮ, HUDEBNIN A UMĚLECKÝCH DĚL, VYDANÝCH OD R. 1871—1911. 306 stran m. 4° s 500 illustracemi — mezi nimiž 235 portretů — a 117 autografy. Za K 1·—, skv. váz. - K 2·—

Mohutná kniha, která je pravým unikem v české literatuře. Milý a cenný doplněk literárního jubilea, kterého vzpomínala v posledních dnech březnových celá česká veřejnost, denní tisk, národní i kulturní instituce vědecké, literární i umělecké korporace. Tato velikolepá bilance čtyřicetileté práce vydavatelské, těžká kniha, která obsahem i rozměry svými naprosto převyšuje vše, co v tom oboru dosud máme v české literatuře. Do literatury pak dílo to patří celým svým rázem i obsahem. Znamenitý vstup tvoří literárně-historická a vzácně kritická studie prof. dra Alb. Pražáka: »Čtyřicet let české literatury v Ottově tisku a nákladu.« Není to žádné paušální a nekritické vychvalování, žádná nakladatelská reklama, ale vážné kritické ocenění, často přísné, studie pěkně vytříbená a trvale cenná, poctivých a pevně opřených soudů. Přes 200 portrétů českých učenců, umělců, redaktorů a spisovatelů, kteří činně svým duchem, srdcem, perem byli účastni při celé té obrovské kulturní práci, umístěno je zde jako dokument žijících i mrtvých. Množství zajímavých vzpomínek a projevů, provázených 117 autografy, líčí druhdy významné momenty, často i literárního významu nepostrádající. Pak následuje tu obšírné nebo i bibliografické ocenění Ottova velikého nakladatelského díla, kteréž dle bibliografické statistiky dosáhlo během čtyřicetiletí pozoruhodné cifry 4092 publikací knižních nebo uměleckých. Jubilejní Ottův katalog jako bibliografická a literárně historická příručka, která i po letech bude vzácná, má význam pro každého českého čtenáře i upozorňujeme naň celou českou veřejnost.

DÍLA UMĚLECKÁ.

PAMÁTKY STARÉHO UMĚNÍ V ČECHÁCH. Dle akvarelů *Václava Jansy.* Velký fol. form. Seš. 2., 3. Po - - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·—

Obsah 2. sešitu: Klášterní kostel v Bechyni. — Bývalý klášterní kostel v Milevsku. — Portál zámku v Pardubicích.

Obsah 3. sešitu: Radnice a Helmův dům v Táboře. — Palácová kaple v Chebu. — Schodiště zámku v Troji.

V akvarelech Jansových oživuje starobylý umělecký svět český, jenž namnoze z nedostatku péče již upadá ve zkázu. Ale tím znázorněním, co krásného nám ještě zbylo z bývalé naší umělecké slávy, posilujeme vědomí své kulturní vyspělosti. Pokud můžeme s chloubou poukázati na umělecká díla česká, jakáž nám zanechala doba minulá, máme v rukou nejpádnější své národní dokumenty. Vzácné umělecké dílo Jansovo, prováděné krásnou věrnou reprodukcí trojbarevnou, doporučujeme co nejvřeleji českému obecenstvu.

HUDBA.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Rediguje V. J. Novotný. Roč. XV. č. 9. *Jar. Václav Vacek: I. Plakala Jsi.* Píseň s prův. klavíru. II. *Roráty.* Píseň s prův. klavíru. Č. 10. *J. N. Polášek.* Op. 58. *Z Valašska.* Pro klavír na dvě ruce. — Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto přílohu měsíčně vycházející čtvrtletně pouze K 1·20. Jinak stojí každé číslo - - - - - - - - - - - - - - K 1·—

Tiskem UNIE v Praze

KRÁSNÁ ČETBA NA LETNÍ BYT

RAIS:

	Brožované K	Vázané K
Kalibův zločin	2·30	3·70
Pantáta Bezoušek	3·20	4·60
Paničkou	2·30	3·70
Rodiče a děti	2·20	3·60
Mezi lidmi	2·30	3·70
Za světem	1·70	3·10
Sirotek	3·—	4·40
Lopota	3·60	5·—
Zapadlí vlastenci	5·—	6·40
Potměchuť	2·—	3·40
Půlpáni	3·—	4·40
Západ	4·20	5·60
Výminkáři	2·40	3·80

ŠIMÁČEK:

	Brožované K	Vázané K
Chci žít	4·80	6·—
Světla minulosti. Díl I.	3·60	4·80
Světla minulosti. Díl II.	4·40	5·60
Z opuštěných míst	3·—	4·20
Lačná srdce	6·—	7·20
Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka. Díl I.	3·50	4·70
Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka. Díl II.	4·85	6·05
Dvojí láska	5·10	6·30
Otec	3·90	5·10
Bratři	2·90	4·10
Štěstí	4·10	5·30
U řezaček. Z kroniky chudých	2·75	3·95
První služka. Na záletech	2·50	3·70
Duše továrny. V bludišti lásky	2·20	3·40
V novém životě a jiná prósa	2·50	3·70
Maxínkův strýc herec	3·—	4·20

ZEYER:

	Brožovan K
Ondřej Černyšev	4·6
Novelly I.	6·1
Novelly II.	4·5
Dobrodružství Madrány	2·9
Čechův příchod. — Griselda	2·5
Zahrada Mariánská	2·2
Kristina Zázračná a jiné práce	2·8
Fantastické povídky	4·1
Poesie	3·1
Gompači a Komurasaki	1·9
Kronika o sv. Brandanu	1·3
Rokoko. — Sestra Paskalina	1·6
Stratonika a jiné povídky	4·5
Román o věrném přátelství Amise a Amila	4·8
Z letopisů lásky. I.—II.	2·8
Z letopisů lásky. III.—IV.	3·1
Jan Maria Plojhar. I.	2·7
Jan Maria Plojhar. II.	2·95
Karolinská epopeja. I.	7·45
Karolinská epopeja. II.	2·9
Báje Šošany	2·4
Ossianův návrat	1·65
Tři legendy o krucifixu. — Dům u tonoucí hvězdy	3·—
Vyšehrad	3·30
Maeldunova výprava	1·85
Obnovené obrazy. I.	5·10
Obnovené obrazy. II.	3·35
Obnovené obrazy. III.	3·80
Nové básně	1·80
Ostatní prósa	5·—

Skvostně vázáno, svazek o 2 K více.

Lze koupiti v každém knihkupectví jakož i v

Nakladatelství České grafické akciové společnosti „UNIE“ v Praze, Král. Vyšehrad, Svobodova ul.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku půlletně K 7·20, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odbírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. ·1911. ČÍSLO 9.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty, knihkupce české university v Praze. Zikmunda Wintra **Sebrané spisy.** Seš. 15.—17. Z rodiny a domácnosti staročeské. Seš. 15.—17. Po 30 h. — **Spisy L. N. Tolstého.** Lidové vydání. Seš. 14.-16. Anna Karenina. Po 20 h. — **Památky starého umění v Čechách.** Dle akvarelů Václava Jansy. Seš. 3. 2 K. — Světová knihovna. Č. 932. Prof. dr. C. Hilty. **Veřejná tajemství řečnického umění.** Přeložil Rud. Augenthaler. 20 h. — **Velký Slovanský kalendář** na přestupný rok 1912 Ročník XLI. Redaktor J. Loukota. 1 K — **Kalendář Besed Lidu** na r. 1912. 1 K. — **Hasičský kalendář rodinný** na r. 1912.

Vlastním nákladem spisovatelovým v Praze. JUDr. Jos. V. Bohuslav. **Sbírka příkladů, žádostí, usnesení a zápisů knihovních.**

Nákladem Městského historického musea v Plzni. **Sborník Městského historického musea** císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni. Ročník II. 3 K.

Nákladem vlastním v Jindřichově Hradci. **Archiv Městského musea v Jindřichově Hradci.** II. Archiv města Strmilova a Kumžaku. Podává dr. Ant. Decker. Vydal Vilém Bitner v Praze. **Krůpěje světla.** Básně Oldřicha Novotného.

Nákladem Al. Hynka v Praze. Pestrá knihovna zábavy a kultury. Č. 95. J. Barbey d'Aurevilly. **Karmazínová záclona.** Přeložil Josef Marek. 20 h.

R. 1911. ČÍS. 9.

VLČKOVA

OSVĚTA

Současná ruská intelligence a její literatura.

Podle ruských pramenů

píše

Josef Mikš.

Rozklad či vývoj? O tom se prou sami ruští kritikové, uznávajíce, že není vše v pořádku na ruské nivě literární. Jedni se spoléhají na perspektivu, domnívajíce se, že v budoucím pokolení v této perspektivě zjeví se, že ruská nejnovější literatura docela není tak špatná, jak se nám zdá. Gorkij, Andrejev, Arcybašev, zkácené nyní modly, omrzevší ruské čtenářstvo a ruskou kritiku svou pornografií nebo dětskou filosofií, nebo tím i druhým ukáží se budoucím pokolením jakožto skvělé, nové články v zlatém řetěze ruské literatury, jakožto další její vývoj na dráze — zdali humánosti, jejíž nejhlubším a nejkrásnějším výrazem až do Dostojevského byla tato slavná a veliká literatura?

To přece nebude tvrdit ani největší příznivec ruské moderny. Dostojevskij a Tolstoj jsou poslední heroové oné literatury, která všudy a ve všem směřovala k ušlechtění člověka, stavíc na pranýř jeho sobecké, nekalé city a záměry, šíříc veliké náboženství vzájemné lásky, prýštící se z úcty nebo soustrasti i k lidem nejnižším. Tato literatura byla nejen vysoce humanní, než i hluboce filosofická. To nikdo nepopře, kdo jen poněkud zevrubněji seznámil se s Puškinem, Lermontovem, Gogolem, Dostojevským a Tolstým. Uvádíme pouze skutečné velikány, pomíjejíce celé řady duchů vynikajících, jako na př. básníka Teta neb Herzena. Noví všechno to zvrátili, humánost — nebo jak ji dle nevhodného výrazu Spencerova nazývají, altruism — zmizela z knih ruských spisovatelů, kteří cele se věnovali surovému hlásání materialismu a boje o život nejhrubšího rázu ve jménu špatně pocho-

peného individualismu. Idealism musil ustoupiti materialismu v jeho formě nejhnusnější, ponurá filosofie smrti, šířená půvabnými povídkami Čechovovými připravila obecenstvo a přivedla nové k hlásání předsmrtného hýření, orgií vášní smyslných, majících jen pramálo společného s Horatiovým Carpe diem. Žádná perspektiva po našem soudu nezachrání tuto literaturu, která s Arcybaševem a Verbickou octla se u »poslední črty«. (Záhlaví posledního románu Arcybaševova.)

Bohužel ani obecenstvo není lepší současné literatury a nemnozí lidé dobré vůle s úžasem se ohlížejí vůkol a táží se, kam že se poděla ona ruská intelligence, nad kterou po jejích duševních vlastnostech a snahách, jak se domníval sám Herzen — řekněmež právem — lepší ve světě nebylo. Ruská intelligence — potomkové slavných mužů let dvacátých, čtyrycátých, šedesátých, ba i osmdesátých — ke konci století zevšedněla, ba téměř docela zmizela, jak to dokázal pokus revoluce, ve kterém hrála úlohu velice smutnou. Ona tuto revoluci, ze které při součinnosti a dobré vůli vlády a společnosti mohlo vzniknouti mnoho dobrého, přivedla na zmar svou úzkoprsostí, sobeckostí a nevědomostí. Nevyskytl se ani jediný slavný muž, jenž by dovedl využitkovat ohromné mravní a hmotné síly, tající se v ruském národě, k blahu obecnému a svým mocným slovem zamezil ono bohopusté řádění, které se podobalo spíše všemu, nežli boji za svobodu.

Literatura mlčela, nebo hovořila příliš naivním, vulgárním jazykem. Politické skupiny ve svých požadavcích a své domýšlivosti pozbyly poslední špetky rozumu. Po »revoluci« všichni uzřeli, že zbyl na Rusi — holý člověk, »bosák« Gorkého v mravním smysle, totiž člověk bez jakýchkoliv ideálův a vyšších snah.

Před dvěma lety byla uveřejněna znamenitá kniha »Věchi« (Meze), ve které několik ruských idealistů — jako Bulgakov, Bezďjajev, Struve a j. — bezohledně, třebas i dosti šetrně podrobili přísné kritice všechny stránky ruské intelligence. Kniha měla veliký úspěch, což snad přece je dobrou předzvěstí lepší budoucnosti.

Otázka o ruské intelligenci je příliš důležitá a dalekosáhlá; proto jsme se odhodlali posečkati s historií ruské intelligence od jejich počátkův a s kritikou knih o této intelligenci a zde prozatím uvedeme hlavní názory ruských kritikův o ruských spisovatelích a čtenářstvu, t. j. o téže intelligenci, jak je vyslovili kritik Čukovskij a spisovatel Krajniš.

Poslechněme především, co mluví o ruské intelligenci velice nadaný kritik Korněj *Čukovskij* ve svém posledním spise *Kritické povídky* (Критическіе разсказы), věnovaném rozboru některých zvláště typických spisovatelů, na př. Verbické, Remizova, Sergěje Cenského, Sologuba a j.

V úvodu ke spisu čteme: »Kdo si přečte po pořádku úvahy o Cenském, Sologubovi, Remizovi, jak doufám, uvidí, že zde jest jedno thema, jeden a týž předmět: pathos současné duše. Thema skutečně zlověstné; neboť pathos současné duše je všeobecná

omrzelost, pocit beznadějnosti (obrečennosti, t. j. odsouzení na záhubu), úžas života a touha po nirvaně a ničeho nedělání; zde zdroj poetické inspirace nejmodernějších našich básníků. Ba sám Censkij, tak plnokrevný, jenž vylíčil vše nejpestřejšími barvami, pouze o tom zpívá, jak tyto barvy blednou a se stírají, jak rozkošné přepychové formy a obrazy života mizí a vadnou i nezvratně tíhnou k nule. »Nula« (nic), vadnutí, mizení, strach před životem a strach před smrtí — hle pathos současné duše a já schválně připojil jsem ke své knížce článek o Vladimíru Kozstenkovi, abych pomocí kontrastu lépe ukázal na tento pathos.«

Především v článku »věnovaném učící se mládeži« o Verbické, spisovatelce celé řady hnusných románův. Ač její činnost jest odsouzena veškerou kritikou, přece právě ona se svým Zdrojem štěstí (»Ключи счастия«) jest nejoblíbenější spisovateľka ruské mládeže škol středních i vyšších. Román nejen v mravním smysle než i v uměleckém smysle jest níže každé kritiky a hodí se, jak dí Čukovskij, ke čtení leda vojenských písařů, pomocníků holičských, kramářů, lokajů atd. A přece nejvíce čtenářů má mezi studentstvem, mužským i ženským, a paní Verbická, považující sebe za učitelku nové mravouky, pyšně ukazuje na 500.000 ex. svých spisů, prodaných za 10 let, a na 30.000 ex. Zdroje štěstí, prodaných za 4 měsíce. Nakladatelé čeští, pospěšte si! Bohužel i zprávy veřejných knihoven potvrzují tuto oblibu. Čukovskij obořil se na studující mládež a jízlivými slovy odsoudil činnost spisovatelky, která jménem nové mravouky šíří nejhorší mravní zchátralost.

Jak k tomu mohlo dojíti? Velmi prostě. Dle obrazného výrazu Čukovského, či spíše Herzenova, čtenář intelligent zmizel a na jeviště vystoupil »hottentot«. »Intelligence zemřela. To není řečnická figura, žádná fráze, pro mne je to nezvratná pravda, a jsem hotov dokázati ji objektivnými fakty. Intelligenti ještě zůstali, ale intelligence, jakožto zvláštní společenské skupiny, více není. Zmizela hlavní, základní známka této skupiny, která vlastně dělá intelligenci intelligencí, a bez které všechny ostatní její vlastnosti jsou nepodstatny a pomíjející. Tato známka je jedinobožství... V každém daném momentu měla intelligence před sebou na podnoží svého jednoho boha, kterému, což jest nejvíce pozoruhodno, naprostě se kořila, nežli rozhodně vždy a všudy jemu se obětovala. Tato intelligence sice ve skutečnosti se neobětovala (většinou četla časopisy a na Něvském jezdila na izvoščících), ale měla vždy takovou představu, že jest obětí toho či onoho boha, že se mu zaslíbila a že co nejdříve vstoupí na hranici (jakožto obět zápalná). Na jakou, bylo jí lhostejno, jen když na hranici. Bez hranice tato intelligence nemohla žít ani jediného dne. Byla to jako sekta jakýchsi podivných fanatiků. V letech 40. byla to jedna sekta, v 60. druhá, v 70. třetí, v 90. čtvrtá. Tisíce jinochův a dívek, lidé s vysokými lby, šediví, shrblí, pojednou bývali nadšeni jednou (rozhodně, rozhodně jednou!) nějakou ideí; jiných ideí pak ani znáti nechtěli a za tuto, za jedinou ideu byli

ochotni vrhnouti se do ohně, do vody, byli ochotni přijmouti trnovou korunu — hned za své národnictví (»narodničestvo«, lásku k prostému lidu), hned za svůj marksism, hned za nihilism. Ale nic jiného v onu dobu ani znáti nechtěli, na nic jiného nepohlíželi, a všichni jako jeden člověk modlili se ze stejné své sektanské modlitební knížky . . .«

Toto sektanství, tento fanatism dle mínění Čukovského byly nutnými pojítky ruské intelligence; bez nich, bez společné ideje nemůže býti ruské intelligence. Nyní, pozbyvši své ideje, nevěří v nic. Takový převrat nastal před několika lety, po nezdařilém pokusu revoluce, a v ruském životě zjevil se »hottentot«, jak mu říká Čukovskij, totožný s »chámem« Merežkovského. (Viz jeho stať Chám jde): »A když vidím, jak naše intelligence pojednou zmizela, jak naše mládež prvně za sto let zůstala bez »idejí« a »programu«, jak v umění nyní vládne pornografie, v literatuře chuliganství, tož nebudu říkati, že to jest důsledkem reakce, než tvrdím, že na nás odkudsi se všech stran vyřítili se sami hottentoti a pohltili ve dvou, třech letech všechny naše partie, programy, naši literaturu a naše umění, a jestliže ještě někde zbyly nezpozorované kořínky — růžky a nožičky — i ty snědí, takže, aniž by toho sám pozoroval nebo celý ostatní svět, tento hottentot převrátí celou Rus v poušť (str. 38, 39). Dostojevskij, jako Herzen, více než před padesáti lety předvídal všelicos, ale takového vývoje »ruské kultury« přece neočekávali ani tento, ani onen. »Kdyby Dostojevskij, píše své Běsy, — ano, kdyby jen na okamžik byl mohl předvídati, co se stane za čtyrycet let, růžemi by byl osypal své běsy, pálil by před nimi kadidlo a k nim se modlil: vždyť čím jsou běsové v porovnání s nynějšími!«

»Sčedrin nás děsil slovy »čumazí (zamazanec, umouněnec = Merežkovského chámu) jde!« A ničeho hroznějšího nebylo lze si pomysliti. Ale přišel kdos jiný než »čumazí« (Ščedrin rozuměl nevzdělaného »kuláka«, vydřiducha) a pokálel a dal svou barvu každé nejmenší části ruského společenského života. A nyní my s pláčem prosíme: »Čumazí, navrať se!« Čteme: Slovutný chiromant a fysiognomista dle linií na ruce přesně předpovídá budoucí osud a určuje vše přítomné i budoucí, též dává rady o tom, co jest komu draho a milo v životě: »Myslíte, že tohle se tiskne pouze v Petrohradském Lístku? Ba, kdykoli čtu kteroukoli současnou knihu, kdykoli se setkávám se současnými lidmi, kdykoli v divadle naslouchám současné hře, kdykoli beru do ruky současný almanach, ve všem i všudy vidím slovutného chiromanta.

»Chiromantka Řekyně,« »Prorok Číňan.« »Předpovídám z karet a kávové huspeniny.« »Hodlám se oženiti s krásnou, štíhlou, sympatickou, mladou židovkou. Věno patnácte tisíc. Poste restante« — ozvalo se ze všech stran. (Byla mnohem horší oznámení, též nyní v Novém Vremeni třebas, nemluvě o lístcích, můžeme se dočísti o modelkách, které za 5, 10 neb více rublů nabízejí všemožné své služby, líčíce své tělesné půvaby, neb i o mladých

dívkách, hledajících staré bohaté pány, prosících o půjčku atd.) Anebo snad si skutečně myslíte, že hottentot vládne pouze v kinematografu, jenom v Petrohradském Lístku, a že je ho prost »Šipovník« (hlavní šiřitel po zvetšelém nyní sborníku Znání ruské moderny). Zdaž nevězí v každé řádce našich básníků, zdaž nezasedá v Dumě (městské radě), zdaž se neprochází na Něvském prospektě, nehoduje v restauraci Nídeň, není v akademii nauk, v redakci tlustého žurnálu; což skutečně si myslíte, že tam posud není?«

Vše to Čukovskij píše v článku věnovaném Pinkertonu a současné literatuře. On totiž vidí v osobách Sherlocka Holmsa a Pinkertona jakési symboly současné společnosti, při čemž symbolem měšťáctví jest mu Sherlock Holms, ale hlavním výrazem hottentotství Pinkerton se svou ohromnou pěstí a aureolou hrubého, sprostého, násilnického života. Téměř po celé století zápasila ruská intelligence s měšťáctvím, ale »uzřevše« před sebou Pinkertona, seznali jsme, bohužel pozdě, že měšťáctví ještě mělo svou positivní hodnotu, že proti hottentotům jest ideálem dobra, krásy a spravedlnosti. I hle, my ochotně k němu se obracíme a voláme: O vrať se, ty's bylo překrásno. Ty's rdousilo Byrona, Chattertona, Wildea, Schopenhauera, Nietzschea, Maupassanta, ty's vystavělo Eifelovu věž, vše zapomeneme, vrať se! Lépe bylo by pro nás, kdybychom zarostli dlouhou srstí a mávajíce ohony prchli po čtyrech do lesů — jenom kdyby se nebyl zjevil Nat Pinkerton. Vrať se honem »čumazí«, vrať se člověče v pouzdře (typ učitele z Čechovy povídky), ty Chlestakove, Smerďjakove, Bezsěmenove, Pesedenove, všichni nyní vás radostně uvítáme, zřekneme se onoho ošklivého zvyku v každé malé povídce, v každém nepatrném feuilletoně jistě »zahanbovati (sramiť) bourgeoisii« a protestovati proti měšťáctví. Vraťte se, vraťte se! Dobré staré měšťáctví! Ať jsi bylo jakékoli, přece jenom bylo sociologií, ale Nat Pinkerton — vždyť to už je zoologie, vždyť to už je konec našeho lidského bytí — jak tedy nemáme tesknit o měšťáctví! Dobré staré anglické měšťáctví, jež nám dalo Darwina, Milla, Spencera, Husleya, Wallacea — ono tak milovalo naši *lidskou* kulturu, že vytvořivši ze sebe a pro sebe Sherlocka Holmsa, ono i v něm, dobrovolném slídiči, velebilo tuto kulturu: sílu a moc logiky, půvab lidského myšlení, dar pozorování, důvtip. Ovšem, ovšem Sherlock Holms jest nelepý a směšný se všemi svými syllogismy, ale důležito jest to, že právě tyto syllogismy velebilo v něm dobré staré anglické měšťáctví« (str. 58). Ale přišel Nat Pinkerton se svou pěstí i vše zmizelo.

Dále u Čukovského následuje velmi ostrá kritika literatury, jak ona poznenáhla se podřídila a přispůsobila hottentotům, to jest prostému a sprostému davu, onomu obecenstvu kinematografův a čtenářům Pinkertona, jehož nejvyšším ideálem nyní je sport a hrubá síla. »Veškera intelligence naše do poslední kůstky už jest pohlcena miliony samých hottentotů. Můžeme sice jako dříve psáti články, malovat obrazy, býti Šaljapiny, Andrejevy,

Šerovy — ale nás budou poslouchati, na nás pohlížeti, nás posuzovat a ceniti pouze hottentoti... Hottentoti jakožto plémě silnější, porobili naši intelligenci, neprolivše ani jediné kapky krve, oni si ji přispůsobili, úplně s ní splynuli, zvítězivše ne svou kulturou, nýbrž početností... Aha, ty pěstuješ dekadentství! říkali, to je dobře. Též my budeme je pěstovati. A hned za Balmontem zjevilo se tisíce hottentotů. — Aha, vy jste tady Nietzscheovci! pokračuje hottentot. Též já, též já budu Nietzscheovcem! Ale kupuje si fonograf, natahuje jej a má verš:

Chci býti drzý, chci býti smělý.

Potom jde a znásilní gymnasistku (viz Andrejevovu Bezdnu). A na každém kroku, v každém feuilletoně, za každou skleničkou vodky si mlaskne a řekne: »Tak vece Zarathustra!«» A hle, za dva, tři roky je vše hotovo! Taktéž Zarathustra stal se Pinkertonem. — Aha! Bojujete proti měšťáctví! Bojujte, bojujte, též já budu bojovati, dí hottentot. A jde i píše Sanina (Arcybašev) anebo bere na se podobu Anatola Kamenského, s tíží jen ukrývaje železný kroužek v nose, píše pro zhanobení měšťáctví různé anekdoty a křičí s napětím všech sil: »Dolů, dolů měšťáctví! Povím vám, jak lidé vtrhovali v cizí byty. Činili to proto, že chovali odpor k měšťáctví. Budu vám vypravovat o tom, jak žena přijímala své hosty nahá — bylo to proto, aby zhanobila měšťáctví. Vylíčím vám, jak jedna překrásná dáma navrhla, aby soupeři o její čest sehráli v karty, ovšem též pro zhanobení měšťáctví. Vylíčím vám, jak důstojník na cestě z Petrohradu do Sarátova svedl čtyry ženy, ovšem též pro zhanobení měšťáctví atd. atd. (vesměs »obsah« povídek Kamenského). — Aha, vy zde koříte se Dionysiovi a velebíte jakousi živelní sílu; což to také mohu, dí hottentot a hned se proměňuje v Dimitrije Censora, v Aleksandra Roslavleva, v Jakuba Godina a už nevím v koho (z přátelské delikátnosti Čukovskij nenazývá přední, všem známé básníky) a hle na všech plotech zapestřilo:

»Vstaň z mrtvých, zvíře, a zamiluj si slunce,
Vše zavrhni, co se zdálo býti božstvím —«

anebo: »Milujte tak čistě a svatě, jako zvířata —«

anebo: »Co může býti zářnějšího, co může býti krásnějšího nad zvířecí štěstí dvou junych srdcí.« Atd. atd. Hle, za dva, tři roky je všemu konec. Dionysius zvrátil se v Pinkertona« (str. 62). »Mnozí se domnívají, že intelligence pouze stůně, pouze v něčem se změnila; ale zatím ona jest dávno na hřbitově, tři lokty pod zemí. Jejím dědicem pak se stal jakýsi podivný mladý člověk s malinkým kroužkem v nose...«

Sluší podotknouti, že k podobným vývodům ve formě vážnější přišli *téměř všichni* vynikající filosofové, publicisti a kritikové ruští, s hrůzou pozorujíce, že jakási černá lavina řítí se na vše, co s takou prací, takým utrpením vykonala ruská kultura za posledních sto let.

Intelligence, pracující pro blaho lidu, učinila kdysi před dávnými lety jakousi chybu, která se nyní hrozně mstí na ruské společnosti. Chyba ta se stala v nejkrásnější dny ruského života, v dny osvobození selského lidu. Spáchali ji nejušlechtilejší lidé své doby, ovšem nevědouce ve svém bezmezném radikalismu, co činí. —

Černyševskij, Dobroljubov, Pisarev jsou vlastně původci ideologie dnešních hottentotů, ba mohli bychom jíti dále a ukázati v té příčině třebas na Bělinského a Herzena. To jest naše mínění a Čukovskij se mýlí, domnívaje se, že hottentot se náhle vyřítil na ruskou společnost. Nikoliv, on se dávno blížil, ještě tehdy, když Černyševskij napsal svůj román »Co dělati?« niče »měšťáckou morálku«, ještě tehdy, kdy Pisarev strhal Puškina, učiniv ho směšným ruské mládeži, třebas i šedivé, na celý věk lidský, sebe pak navždy, ještě tehdy, kdy Němec Büchner a Francouz Comte ruskou filosofií (Černyševskij, Lavrov a j.) byli vyhlášeni za ruské svaté, kdy metafysika a idealism byly považovány za cosi tak směšného, že lidé styděli se o nich mluviti. Veškerá ruská kritika vítala hottentota, ovšem netušíc, čím on bude za padesáte let. Marně znamenití idealisté oné doby se Strachovem v popředí ukazovali na hrozící nebezpečí, marně Turgeněv, Tolstoj a hlavně Dostojevskij psali svá veliká díla; mládež je sice četla, ale za učitele svého přece jenom uznávala Michajlovského, dědice ideí Černyševského a jeho stoupenců. Teprve v letech devadesátých, jak se zdálo, nastal obrat k lepšímu. Prvně se opět mohlo mluviti směle o metafysice, v Moskvě vznikla celá škola nového idealismu, Kant slavil vítězství nad Marxem, Puškin byl znovu slaven, Dostojevskij uznán za nejhlubšího ruského filosofa — leč hrozná vichřice, rozburácevší se nad Ruskem zničila možnou bohatou žeň. —

My nemyslíme, jako Čukovskij, že je všemu konec, že mrtva jest ruská intelligence. Nikoliv, nynější stav je pouze přechodný; jest to krise velice vážná, velmi nebezpečná, ale přece jenom krise. Již to, že ruská společnost počíná protestovati proti nové literatuře, ještě nedávno tak oblíbené, je dobré znamení, je důkaz, že se probuzuje ze své lethargie. Což pan Čukovskij sám s ostatními novými kritiky není si vědom žádného hříchu, což on také nešířil intelligentní nihilism, neklestil cestu hottentotovi?

Ale vraťme se k němu, tím jest nám mileji, že tak rozhodně a řízně promluvil o věci. Dříve na Rusi spisovatel pyšnil se tím, že má jisté své ideje, že je stoupencem určité strany; za žádné peníze nebyl by souhlasil, aby jeho dílo bylo uveřejněno v cizím žurnále, s jehož směrem nesouhlasil. Dnes tomu tak není. Nyní při obecné lhostejnosti tlusté i tenké žurnály, měsíčníky a týdenníky, spíše se staly sborníky nahodilých prací soustřeďující v sobě nejrůznější směry. Zhoubně v té příčině působí různé výdělkářské almanachy, šířící pornografii a nejhorší cynism. Literatura při tom zle pochodila.

»Zjevilo se« píše Čukovskij »množství prostě nadaných lidí — to jest tak neočekávanou věcí pro ruskou intelligenci — Osip Dymov, Boris Zajcev, Kračkovskij — mnozí z nich jsou pak tak málo fanatiky, že všechno své nadání — nebo svou duševní chudobu — maří na sloh, na stylisaci, stylisatorství, jako na př. Kuzmin, Remizov, Potemkin, Auslander. Stylisatorství jakožto vlastního posud nikdy neznala intelligence, to nedovoloval fanatism, nedovolovala idea.« O něco dále: »Tisknou se knihy, přednášky se konají, nových spisovatelů zjevuje se množství; ale intelligence již není a nebude; neboť Idea zmizela. Jest mnoho ideí, ale není jediné ideje. Jest mnoho literatorův, ale není literatury. Intelligence, opakuji, mohla trvati pouze, pokud byla sektou, kastou, plemenem lidí, posvěcených jediné bohyni, zaslíbených jediné obětní hranici. My nyní představujeme předsmrtný zápas této velké, překrásné nebožky. Měli jsme tak mnoho předků — Radiščeva, Čaadajeva, Herzena, Michajlovského — ale potomků míti nebudeme . . . Ti, kdož jdou za námi, ani nebudou s to, aby si představili, jaké to zvláštní společenské skupiny byli oni národníci, nihilistové, »kající se« (činící pokání) šlechta, marxistové, jako nyní si to nepředstavuje ani jediný kulturní Američan, ani jeden Angličan. V Americe takové společenské skupiny, jakou byla naše intelligence jednobožska, přinášející sebe v obět, opanovaná hypnosou jediné ideje, nebylo, tam jí není potřebí, postrádají orgánu, aby jí porozuměli. Tak bude též s těmi, kdož přijdou po nás.

Ano máme mnoho nadaných spisovatelův, ale nemáme literatury. Hle Andrejev — kam nás »vede«, čemu nás »učí«? Život jest vězení, — dí ve své poslední povídce — šťasten, kdo si zamiluje toto vězení. Já — dí on — nemiluji je, vy pak, jak je vám libo. — Sologub praví: »Velice miluji smrt, ale mně je lhostejno, milujete-li ji vy či ne.« — Kuprin praví: »Hle, jaká byla příhoda, a hle ještě co se přihodilo, bývají různé příhody. Zde není žádného učení, hlásání nějaké pravdy, není jednotné ideje, jednotného thematu — to jsou nahodile dobří spisovatelé, kteří nahodile napsali povídky o nahodilých předmětech. Andrejev je první ze spisovatelů pointelligentního období . . . A mně vůbec není potřeba, aby Andrejev mne něčemu učil, ale náš ruský čtenář prvně zatoužil po takovém neučícím spisovateli a toho nebylo by, kdyby naše intelligence byla živa. A nikdo se nedovtípil o její smrti. Jako k živé volají k nebožce a táží se neustále: »Komu máme věřiti? Jak máme vybřednouti z tohoto moře odporů? Co chtějí říci Balmont, Blok, Ivanov? Čeho si přejí? K jakému bodu, k jakému cíli směřují?« (Z dopisu gymnasistky k Antonínu Krajnímu).

A tak silný byl v ruské intelligentní společnosti tento instinkt — aby vyhledávali a nalézali v literatuře vždy rozhodně výzvu, vždy rozhodně poučení ba docela jakoby rozkaz, že, hleďte, zpočátku i v pornografii zahnízdila se idea. To jest tak charakteristické pro ruskou společnost. Ruská pornografie není prostě por-

nografie jako pornografie francouzská a německá, nýbrž pornografie s idejí. Arcybašev nelíčí prostě tělesné pohyby Saninovy, ale volá všechny, aby následovali jeho příkladu. Lidé jsou povinni (»dolíny«) kochati se smyslnou láskou bez bázně a zákazu (t. j. nikdo jim nesmí v tom brániti) dí on. A tato slova »*jsou povinni*« je zbytek dřívějších intelligentních mravů. Kamenskij, jak jsme viděli, ne prostě sviňačí (»pochabstvujet«) ale sviňačí opět »intelligentsky«; chce tímto sviňačením cosi popírati, s čímsi zápasiti, čemusi odporovati. To je sviňačení (»pochabstvo«) s tendencí. Ba ani prostopášně žíti neumí intelligent bez tendencí. Ale opakuji, to jest přežitek dřívějších instinktů a my zříme, jak mizí. Už dávno lidé žijí prostopásně bez tendence, již dávno ozdobili svá čela týmiž osudnými slovy, která geniální Šebujev přijal za motto svého žurnálu:

»V politice — vně stran,
v literatuře — vně kroužků,
v umění — vně směrů.«

O kéž by se vrátilo dobré staré měšťáctví, které jsme kdysi tak lehkomyslně zavrhovali!« (Str. 71.)

Totéž, co napsal Čukovskij, před ním a po něm nyní opakují téměř všichni ruští kritikové a myslitelé; vesměs si stěžují na bezzásadnost a ošklivé kramářství, zahnízdivší se v ruské literatuře, kterému nesvědomití spisovatelové a vydřiduchové nakladatelé obětují nejcennější statky, — nevinnost své mládeže, duši svého národa — na nic se neohlížejíce, jen když z mrzkého svého zisku mohou žíti buď na Capri jako Gorkij, nebo ve Finsku jako Andrejev, v přepychových villách[1]). A Gorkij i Andrejev nejsou nejhorší, ač jsou hodně špatní.

Patřičně oceňuje jejich činnost v prosincové Ruské Mysli (1910) Antonín Krajnij (Krajní — druhý pseudonym Zinaidy Gippiysovy, manželky Merežkovského) ve svých úvahách o nejbližší minulosti a budoucnosti nové ruské literatury. Vše v roce 1910 zůstalo při starém jako v letech právě minulých, leda že dřívější bohové, jako pravé modly, rychle a nešetrně skáceny svými ctiteli. Stejný osud jako Gorkého, stihl i Andrejeva a Arcybaševa.

Krajnij zvolil si za předmět své úvahy z velikého počtu nových pouze devět, a sice Gorkého, Andrejeva, Arcybaševa, Ondřeje Bělého, Alekséje Remizova, Anenčeje Tolstého, Sášu Černého, Arkadije Averčenka a Teffiho (většina pseudonymy, poslední žena). Ty roztřídil si na tři »trojky«. Význačnou známkou první trojky je, že zůstávají věčně gymnasisty, t. j. věčně nevzdělanými a nedospělými, a následkem této své nevyspělosti nerozumně a naivně zápasí s »kosmosem«. Bělyj, Remizov a Tolstoj hledí pro své pojmy najíti nová slova, nový smysl v starých slovech, též nový názor světový — ale marně.[2]) Černyj Sáša, Aver-

---

[1]) Velice břitkou kritiku těchto spisovatelů dal Julius Aichenwald ve svém pozoruhodném díle Silhouetty ruských spisovatelů, svazek III.

[2]) Podotýkáme, že A. Tolstoj nedávno zahájil svou činnost velmi zdařilými obrázky z úpadku starého šlechtictví na Rusi, zkázy oněch

čenko a Teffi hrozně kazíce ruskou řeč, vidí úlohu svou, ovšem též peněžitě velice výhodnou, v tom, aby vzbuzovali smích u svých krajanů. O nich praví Krajnij: »Rozsměšňují nás a nám není směšno«. (Tolstoj řekl o Andrejevovi: »On mne straší a mně není strašno.«)

Obecnou vlastností všech tří skupin, ba i celé ruské, jest nihilism. »Veškerá vynikající, hřmotivá nynější literatura — praví Krajnij — jest ve své podstatě nihilistickou. L. Andrejev, Arcybašev, Kuprin a j. jsou formální nihilisté. Nevšímejte si toho, že L. Andrejev se tváří, jako by pozbýval posledních sil v zápase s chaosem, Čenskij, jako by plakal, Sáša Černyj jako by se smál — stejně u nich platí »o všem nic«, a kdybychom setřeli s Andrejeva jeho »zápas« a se Saše Černého jeho pitvoření, mrkli by na sebe a upřímně si řekli: »Ničeho nechceme; ničeho si nepřejeme.«

Zvláštní kritice Krajnij podrobuje Gorkého, Andrejeva, Arcybaševa, nejvíce pozornosti uděluje Andrejevovi. Myslíme, že jeho kritika je správna a proto ji uvádíme, ponechávajíce si ovšem své slovo, až blíže osvítíme činnost těchto spisovatelů kritikou jich krajanů, aby se nezdálo, že jsme snad nespravedliví ve svém úsudku k těmto taktéž »modlám«, či jako Rusové říkají »idolům«, našeho čtenářstva.

»Pamatuji se,« píše Krajnij, »dávno, dávno to bylo, byla večerní hostina v redakci jednoho nového tlustého žurnálu. Tento kvas pojednou se přeměnil v oslavu Alekséje Maksimoviče Pěškova. Mlčelivý, ostýchavý spisovatel v šedé bluze skromně seděl kdesi na konci stolu, neočekávaje ničeho. A pojednou! Řeč za řečí — o něm! Pili za jeho zdraví, vítali »vzcházející hvězdu«. Člověk, nezvyklý takové oslavě, přišel do rozpaků. Točila se mu hlava při této první chvále a množství přípitků. Na schodech sestupuje s pátého poschodí za odcházejícími hosty, neustále opakoval: »Ano, ano! Ovšem, mám talent... Ale přece.. tak není možno« .... Později oslavovali jej ještě více, ale hlava se mu netočila i zapomněl těch svých pravdivých, přesných slov, která měla zůstati v paměti jak u něho, tak u ostatních: »Ovšem, mám talent.. ale tak není možno.« — Jeho učinili modlou, což divu, že ji skáceli, — hlavní vlastností modely jest, že musí býti skáceny. Na rozdíl od boha — skácená modla není již modlou, a prostě ničím, neb ještě něčím horším, než nic. Smutný jest osud Gorkého a on ho nezasluhuje. On docela není »ničím«; jakým byl, takým zůstal. Jestliže poslední jeho díla Městečko Okurov (Gorodok Okurov) a »Podivínové« (Čudaki) a j. jsou přece o něco horší dřívějších, — není on vinen. Nesou vinu toho ti, kdož místo toho, aby tiše uznali talent Gorkého, učinili z něho modlu a přinutili jej, aby uvěřil ve své božství. Talent setřel se neustálým úsilím spisovatelovým, aby se udržel na svém vznešeném místě úsilím neustálým — a marným.

»dvořanských hnízd«, která zvěčnil svým krásným románem Turgeněv a svou »Třešňovou zahradou« Čechov.

Připomínám to proto, abych mohl se přiblížiti k druhé, novější modle, k L. Andrejevovi. Tato modla ještě stojí, ačkoli silně se potácí. Jsem přesvědčen, že též Andrejev měl kdysi světlý okamžik, že mohl si říci naivní a pravdivá slova: »Ovšem, mám talent . . . Ale tak přece není možno!« . . . Ale světlý okamžik bohužel k všeobecnému zármutku zmizel beze stopy. Spisovate pozbyl paměti a ovšem již nepřijde k sobě stejně jako Gorkij Porovnávaje tyto dva prostřední talenty těchto dvou spisovatelů, tak příbuzných jak svým osudem, tak svou zřejmou dědičnou spojitostí, přece musím uznati, že Gorkij je nadanější, pravdivější, a co jest hlavní věcí, umnější než Andrejev. Rozdíl v jejich vývoji není příliš velký, ale přece jest. A Gorkij, což jest důležito, jest více harmonický než Andrejev. Jeho myšlenky, jeho tužby, jeho themata — jsou v úplném souladu s jeho silami. Leonid Andrejev pak po všechna leta svého úspěchu nekoná nic jiného, nežli že se snaží zmoci úlohu, kterou si zvolil, špatnými prostředky. Obsah spisů Gorkého jest velmi určitý: zápas člověka. Člověk zápasí s člověkem, hájí člověka, ve jménu člověka, pro člověka atd.; jak chcete, leč vše v jednom kruhu. Tento kruh, pokud stačilo prostřední jeho nadání, prošel Gorkij a posud se mu nezpronevěřil . . . L. Andrejevovi zabývati se »holým člověkem« zdálo se býti málo. Naslouchal Gorkému a vzav u něho »člověka«, rozhodl, že je zvláště »hrdým« býti člověkem, jenž zápasí se živly, se světovým řádem, s kosmosem, s chaosem, s Bohem . . . Naše obecné gymnasijní obecenstvo našlo svého proroka.

Kdyby L. Andrejev byl s to, alespoň částečně porozuměti svému thematu — porozuměl by, že toto thema vyžaduje na talent Dostojevského — pročpak! to není nutno — ale že jest potřeba alespoň některé znalosti dějin lidské kultury, alespoň nejnepatrnější práce rozumu, alespoň stínu filosofie. Naši žáci gymnasijní přečtou si Büchnera a hned se kasají na kosmos, domnívajíce se, že jejich vzdělání je navždy hotovo. V neustálém stavu takové gymnasické ztrnulosti, a věčné nedospělosti zůstává též L. Andrejev, domnívaje se, že dospěl k »nejpyšnějším« (gordym) hranicím lidskosti a jestliže něco schází, že to může nahraditi silou tvůrčího genia. Vládne názor, že um škodí umělci, kazí nadání. Ba jestliže i to jest pravda (ač je-li to pravda?), což skutečně budeme tvrditi, že nedostatek umu pomáhá umělci a nadání tím prospívá? Zdaž můžeme si představit . . . inu třebas Ivana Karamazova hlupcem, aneb Pečorina neumějícím spojiti dvě myšlenky, aneb Lermontovova Demona poloidiotem?

Hlavní osoby Andrejevovy vynikají svou neobyčejnou hlouposti. To, pokud se pamatuji, vytkl též Merežkovskij. Gogol toužil po tom, aby »představil čerta hlupákem«; L. Andrejevovi podařilo se vtěliti tuto touhu Gogolovu ve svého Anathemu. Hloupějšími Anathemy snad jsou pouze »baťuškové«, kteří se ho zděsili a vyprosili jeho zákaz. Zakázaný stal pouze sladším a svůdnějším.

Též literární kritika podle mínění Krajního jest velmi slaba; leda ještě sami spisovatelové-belletristi jako na př. Brjusov, Vjačeslav Ivanov, Bělyj, Merežkovskij napíší časem něco kloudného, ale na pravého kritika nemůže ukázati Krajnij ani na jediného, t. j. na takového, jenž by byl vůdčím duchem jak spisovatelům, tak obecenstvu, jenž by vysvětloval a učil, jako to kdysi činili Bělinskij, Pisarev, Dobroljubov — ač Krajnij není ctitelem těchto mužů a nepřál by si jich znovuzrození. Jediný kritik s talentem je prý Čukovskij, ale jeho nihilism rovná se jeho talentu a tak získává literatura od něho velice málo . . .

Snad se bude zdáti takový úsudek o ruské literatuře upřílišněným, jako mínění Čukovského o intelligenci — ale v podstatě vše, co je zde řečeno, je správno. Bylo by lze to dokázati podrobným rozborem jednotlivých spisovatelů. Jejich díla spíše škodí, ba hrozně škodí ruskému národu, hlásajíce děsnou mravní zchátralost a nejhorší nihilism. Jsou ovšem skrovné výjimky, ale »idolové«, modly ruského obecenstva, třebas i dočasné, jsou vesměs zavržení hodni. —

V jednom z příštích čísel Vlčkovy »Osvěty« hodláme blíže promluvit o jednotlivých zjevech pathologie ruské literatury, jakož i vytknouti zjevy utěšenější; tento článek, vzatý z ruských pramenů, nechť slouží výstrahou, zároveň i výtkou naší intelligenci, která slepě se vrhá na vše moderní, ovšem nejsouc sama o mnoho lepší intelligence na Rusi, kterou tak bezohledně odsoudil Čukovskij.

William Ritter:

Slované ve francouzské literatuře.

Ernest Seillière: Les Mystiques du neo-romantisme (Paris-Plon et Nourrit). — Louis Léger: La Renaissance tchèque (Paris-Alcan). — Marius-Ary Leblond: La Pologne vivante. (Paris-Perrin.)

Pozorný a pravidelný přehled cizích knih vyšlých o slovanských látkách a zemích, mohl by konec konců býti bohat poučením. A první věc by byla ta, že by se ukázalo, jaký zájem v posledních letech se probudil zvláště ve Francii o věci nám drahé. Bibliografická statistika ukázala by geometrický vzestup oněch knih jak v jakosti tak v počtu. Čím více známostí nabývá obecenstvo o vzdálené zemi, tím méně ti, kdož mu z ní a o ní přinášejí zprávy, mají právo býti prostředními. Toho, co se v Paříži vydá ročně toliko o Rusku nebo o sujetech ruských, nehledě ovšem ani ke spoustě ruských překladů, je již celá knihovna.

Při Polsku, slovanských zemích Rakouska-Uherska a Balkánu je vzestup téměř týž. Za to překladů z češtiny, bulharštiny, slovenčiny, srbštiny, illyrštiny je bohužel pořídku. Jde-li o ce-

stovné črty a archaeologické studie, Dalmacie byla a vždy bude ve výhodě pro své římské starožitnosti, svou úlohu v dějinách počátků křesťanství a také pro to, že se nalézala na cestě do Řecka. Bosna a Hercegovina jest od rakouského zabrání prozkoumávána nebo prostě procestována každoročně nejméně dvěma — třemi cestovateli, kteří spisují své dojmy.

Rád bych, aby se mi podařilo vzbudit u českých čtenářů aspoň malou představu o té literatuře a upozorniti je na pokrok, jenž z těch knih vzešel známostem věcí slovanských v duchu čtenáře francouzského, jakož i na to, jak dalece se tím zvětšily jeho přirozené již sympatie pro vše slovanské. Prospěch z těchto kronik byl by také ten, že bychom ukázali, co o těch knihách soudíme my v cizině, a jak dalece si na nich zakládáme. Neboť na nás nezbytně učiní docela jiný dojem než na Čecha. Ta která práce, pro Francii naprosto nutná, nebude snad pro Čecha obsahovat nic užitečného či ani prostě zajímavého. Jiná opět, která zdá se plna dokladů, je bez významu pro nějakou svou »právní chybu« ve formě, obsahu nebo okolnostech, pro které nebude nikdy mnoho čtena, byť i její zásluha byla sebe větší. Zkrátka, hledě ku francouzským knihám o předmětech výlučně slovanských, rád bych se tu odvážil trochu kritiky literární a hlavně dokumentní, založené především na přání, ukázati, jaký prospěch může z podobných knih vzejíti věci slovanské u cizího obecenstva, a jaké místo zaujímají v celkové tvorbě francouzské. Tak, kdyby tuto kroniku pořádal Slovan původem a nikoli bohužel toliko srdcem, že by mohla býti nadepsána: »Co se o nás píše v cizině.« —

Krásná kniha p. Ernesta *Seillièrea*, *Mystikové neo-romantismu* neměla by nijak práva, býti zde vřaděna, kdyby neobsahovala důležitou studii o Tolstém, již nutno čísti zároveň s jeho životopisem od p. Romaina Rollanda, brzo již tak proslulým jako *Beethowen* od téhož autora.

Mezi nejnovějšími historiky romantické choroby, z nichž nejvážnějšími zůstávají p. Pierre Lasserre se svým úplným a téměř nevyvrátitelným svazkem o *Francouzském romantismu*, a p. Louis Maigron se svou odhalující statí o *Romantismu a mravech*, dospěl p. Seillière k situaci nad míru speciální. Jeť z těch vzácných Francouzů, kteří pozorně a úplně sledují některou cizí literaturu. Důkladná znalost filosofie a směrů současné myšlenky a politiky německé dovolila mu založiti svoji studii romantismu hlavně na zvláštních případech německých, mezi jinými na onom, tak dramatickém, Jindřicha a Charlotty Stieglitzových, a korunovati ji — (při čemž se opírá o práce hraběte de Gobineau a Nietzscheovy, o práce Karla Marxe a Ferdinanda Lassalla, dále o práce Chamberlainovy a Georges Vachera de Lapouzeovy) nádhernou *Filosofií imperialismu* o čtyrech svazcích. Dnes se vrací k »jednotlivým případům« choroby. Mimochodem dlužno politovati, že pozornost jeho nebyla ještě zvábena případem Máchovým, přece tak osobitým a typickým v české modalitě ro-

mantismu. Bohužel taková studie nebude možna pro nedostatek překladu dotud, pokud mladí čeští vzdělanci se neodhodlají tak dalece studovati francouzštinu, aby v ní mohli psáti s takovou mluvniční dokonalostí a darem literárním, ba i stylem, jako mnoho Rumunů vyrůstající právě generace, takový i Densuseano, Pompiliu Eliade, N. J. Apostolescu, N. Jorga, Lovinescu a Ursu. Onoho dne, ale jen tehdy, budeme mít o české literatuře ve francouzštině takové studie dvojnásob kompetentní, jichž červánky pozdravili jsme v přednáškách p. Hanuše Jelínka na Sorbonně.

Definice mysticismu, jak ji zásadně vyslovuje p. Seillière, je zajisté doposud ze všech nejpůvodnější a nejširší, kdyžtě ji lze applikovati právě tak na Bismarka jako na Sv. Františka z Assisi, na Nietzschea jako na Robespierrea, na Tolstého jako na Viléma II. i na nejmodernější apoštoly pangermanismu, a když vyhovuje všem požadavkům nejrůznějších theoretikův *esthetiky*, *vášně*, *socialismu* a *raçe* (Leibnitz, Klopstock, Herder, Hegel, Fichte, Richard Wagner). Při čem bych si dovolil p. Seillièrovi navrhnouti studii o mysticismu maďarské raçe v osobě Ludvíka Košutha. P. Seillièrovi není mystik »rozjímavcem, který raffinovaně pracuje o podstatách pobožnůstkářství« jako o Bossuetovi a Fenelonovi, a tím méně »pobožnůstkářem něžného srdce« jako o Montesquieuovi. Vidíte ono »něžné srdce« u Robespierra či Bismarcka? Dle dějepisce imperialismu mystikem je v budoucnosti každý člověk, každý systém, který jedná, jsa úplně přesvědčen o jistém spojení, allianci, s božstvem (jakýmkoliv), kteréžto přesvědčení jej nutně zavede »k rozmachům *irrationelního imperialismu*, jehož praktické důsledky neměly hranic ve vývoji člověčenstva«.

Tolstoj nachází v p. Seillièrovi soudce spíše přísného, který hned v zásadě nechává stranou »velikého umělce«, aby se zabýval toliko jeho »naukami«, jak tomu chtěl i sám mistr, a »jak přece tím více dlužno je rozdělovati v naší době, *tak bohaté na literární krásy a tak chudé na moudrost sociální*«. Následují pak dva velké oddíly pro studování především *konverse*, a pak *vlivu duchoborců*. Konverse spadá do doby krise v padesátých letech Tolstého, krise tělesné jako duševní, a pak čím dále tím více projevované různými *metafysickými pokusy*, kde vidíme nejprve Tolstého přijímati »od Schopenhauera a vzdálených asijských filosofů domněnku o světě utvořeném svárlivým rozdělením veliké bytosti, původně obdařené dokonalou jedinosti«, až konečně se zastavuje při spletité nauce, kde slova Rozum, Svědomí a Láska »jsou spolu hozeny do jednoho kelímku, aby z nich ulil jakýsi složitý světový lék, jehož různé léčivé vlastnosti vychvaluje jednu po druhé«. A jasnopoljanský kastellán pak ihned onu nauku opře o *romantické křesťanství*. Z toho sňatku brzy vyjde prohlášení tohoto *předpisu o nepředvídanosti*, který nevyhnutelně plyne z evangelia, »omezeného jedině na své mystické prvky bez protiváhy, anebo, chcete-li, pokusného a tedy racionelního výkladu, který byl dílem církví za osmnácte století«. Co se týče

oné tak rázovité a politováníhodné záležitosti s duchoborci, či these pověstného *Vzkříšení*, jsou každému známy; nicméně nutno čísti jejich filosofické prozkoumání, abyste se přesvědčili o moudrosti tohoto stanoviska:

»Že v tomto návratu k nejněžnějším maximám evangelia je mimo to i velkomyslnost, to tajiti nenapadne nikomu. Je však tuze nebezpečno, oddělovati je od jejich kontextu, míti je za dosti silné k tomu, aby samy o sobě tvořily půdu pro sociální budovu okamžitě naprosto obnovenou; od té chvíle aby pak bez nejmenší výčitky pracovaly o tom, aby smetly staletá zařízení, pod kterými dnes nalézáme svá přístřeší. V takové hře lidstvo, odvyklé — následkem dlouhého pobytu pod ochrannou střechou svých zákonníků — morálním nepohodám, vydává se v šanc, spáti po celá staletí pod holým nebem na velikou újmu svého zdraví, které není již takové jako zdraví vzdáleného obyvatele jeskyň.«

Českým čtenářům bych z celého svazku nejraději doporučil velkou úvodní studii o »mysticismu raçe a nejnovějších theoreticích pangermanismu«. Pochopí ihned, jak nutno, mají-li mu vzdorovati, aby se chopili mysticismu dobrého Jana Kollára. Kéž by i celý český národ se naučil sestonásobniti své síly, právě jako Německo, v přesvědčení o jisté allianci mezi sebou a božstvem! Všechna naše přání volají po potřebném, nevyhnutelném, příštím theoretikovi, stojícím na ryze vědecké podstatě jiného panslavismu, než jakým byl onen nevinný, o jehož nadmíru spoutané kariéře vypráví nám p. Louis Leger několik episod ve své nové knize *České znovuzrození.*

Již na jiném místě řekl jsem zcela upřímně, jakým zklamáním byla nám, francouzským čtenářům, kniha, jež k tomuto názvu nemá zřejmě žádného práva, kdyžtě obsahuje nikoli celkového a soustavného obrazu, nýbrž několik oddělených studií o Hankovi, Šafaříkovi, Tomkovi, Svatopluku Čechovi a Riegrovi. Cítím se tedy úplně volným, promluviti zde o jasnosti a dobrých vulgarisačních jakostech těchto studií, nevyhnutelně poněkud suchých, kdyžtě slavistický učenec se vidí ještě nucen, vybrati si obecenstvo, jež ve Francii vždy si ještě plete Uhry s Čechami. To se hodilo do roku 1867, v době jeho začátků. Od časů, kdy Viollet le Duc a Berlioz, jsouce v Praze ani si nevšimli, že nejsou již v Německu, učinili jsme přece jistý pokrok! Výběru onoho nemohu ani dosti litovati; je však na bíledni, že pokud se ještě vyskytuje obecenstvo starých názorů, budou i takové knihy míti svoji raison d'être. Snad bude část takového obecenstva vždycky. Avšak zdali ono má nějakou váhu v záležitostech mezinárodních styků? Zda ono činí mínění Francie? Evropská elita, která čte a myslí, umí a koná, zda skutečně se rekrutuje z těch, jež nutno ještě i nyní poučovati, že Čechové existují a že jsou Slovany? —

Při tom však není nemenší pravdou, že p. Louis Leger prokázal právě české věci o jednu významnou službu více, zakročiv vhodně, energicky a rychle pro udržení francouzského konsulátu

v Praze, v jehož čele je dnes jeden z největších myslitelův a nejkrásnějších poetů naší doby. A s napiatým vzrušením očekávám chvíli, kdy Zlaté Město bude dosti působiti na p. Paula Claudela, aby mu inspirovalo několik oněch vysokých stránek, jaké mohou napsati dnes toliko a výlučně dva Francouzové, on a pan André Suares.

Jako vše, co se ve Francii píše o Čechách, i kniha p. Louis Legerova musí býti naprosto jiným způsobem posuzována v Praze nežli v Paříži. V Paříži není střední cesty: buďto se tu kniha obrací ku čtenářům, které poučí o všem, anebo k jiným, jež nepoučí o ničem. Bylo by tedy stejně nespravedlivo, býti vůči ní příliš nebo nedosti přísným. Když tyto studie vycházely jedna za druhou v té oné revue, hověly účelům výlučně časovým. A právě proto bylo by nespravedlivo, vyčítati jim, že kdysi byly tím, čím byly. Jsou-li však mnohem později shrnuty ve svazek pro tuze vážnou a učenou *Knihovnu současných dějin*, tu by si člověk přál je míti zbaveny oněch úmyslných všedních informačních zpráv. »Jest osudem předchůdců, že bývají někdy zapomenuti. Mám o tom vlastní zkušenosti,« praví hořce p. Louis Leger kdesi ve studii o Šafaříkovi. Neměl-li by však člověk nejprve sám zapomenouti, že byl předchůdcem, a nedávati nám roku 1911 knihu, jež byla úplně převýšena nádherným dílem p. Ernesta Denise? Nyní se má celá záležitost docela jinak. Již nejde o to, že L. Leger pana Denise připravil a umožnil, ale naopak šlo by o to, aby se mu vyrovnal, ne-li jej doplnil a pokud možno zase sám jej předstihl. Právě jako kdyby stavitel, položiv hrubé základy, chtěl by pro první poschodí budovy, jež bude odevšad viditelno, použiti téhož pouze z hruba otesaného materiálu, který v základech ztrácel se v půdě, kde jest jeho jediným úkolem, budovu umožniti.

S neobyčejnou pozorností četl jsem několik knih páně Louis Legerových, a po každé jsem se divil nepoměru mezi zřejmými vědomostmi, jež jim vévodí, a suchopárností konečného výsledku. Jak to, že z tolika známostí slovanských jazykův a literatur nezrodily se pestřejší obrazy, charakterističtější a živější portraity? Jest to muž pracovny, úplně prostý obrazotvornosti, jíž ostatně nedůvěřuje, který se dívá na texty spíše s hlediska jazykozpytce než literáta, a který k pramenům vědeckého rázu nikdy nedruží přírodu — ač nikdo neprocestoval slovanské země jako on — ani umění. Obávám se, že obyčejnému francouzskému čtenáři po dokončení této poslední knihy nezůstane v paměti ani jeden z půltuctu těch hrdinů ve své vlastní podobě, se svou určitě projevenou tvářností, s rozličnými svými rysy. Lidé, kteří po padesátiletém slovanském apoštolování p. Louis Legerovu pletou si ještě Maďary s Čechy, popletou si jistě tím více Hanku se Šafaříkem ba i — Bůh jim to odpusť — Tomka se Svatoplukem Čechem, a svůj zmatek připíší čím dále tím více na vrub »jmen, pro něž by se's vyspal za dveřmi,« jak obyčejně říkají, když mají udělati své paměti jakés násilí, aby do ní vepsali cizí jméno.

Na jediném příkladě rád bych ukázal, jak by se po mém mínění vzbudil u francouzského čtenáře zájem pro cizí život a cizí věci. Dětství Kollárovo nebo Šafaříkovo, vypravováno jistým způsobem, mohlo by býti naprosto utěšené pro čtenáře všech tříd. Nuže, p. Leger, který bezpečně zná onen život slovenských studentů v Uhrách, mohl věru lépe než kdo jiný podati poněkud živý obraz jeho pouhým jen vyjmenováním jistého počtu zřejmých fakt. Zde máme však několik řádek ze životopisu Šafaříkova, který, jak se mi zdá, mohl poskytnouti mnoho stran, alespoň několik odstavců tak zajímavých jako jsou vývody Francisciho, když ve svých pamětech vypráví o svém školském životě. Zdá se však, že p. Legerovi to ani na mysl nepřišlo.

»Prostředky jeho byly skromné. Jednoho dne však úřední jedna osobnost, vicežupan — v naší administravní řeči podprefekt — navštívila gymnasium a mladý student pozdravil ji latinskými verši, za něž se mu dostalo štědré odměny. Bylot ostatně dovoleno, že chudí studenti na cestách mohli žebrat u farářů, professorů, vysokých úředníkův a žádati na nich pohostinství, jež bylo velmi zřídka odmítnuto . . .« Nuže, většině jeho čtenářů docela unikne skrytá zde poesie. Především co zde neurčitostí, nedorozumění! Podžupan stotožněn s podprefektem!? Podprefekt, který by navštívil státní lyceum?! A tam že by jej přivítali latinskými verši?! A on by se za to »štědře odměnil«?! Rád bych, kdyby mi to někdo ukázal dnes ve Francii; jaký podařený skandál by z toho vzešel! Podprefekt není bohužel uherským magnátem. A o životě suplikantů, jak se říká v Uhrách cestujícím studentům, sbírajícím po farách, vesnicích a městách podpory pro sebe a své ústavy, netřeba mluviti v minulém čase; neboť to vše trvá doposud tak jako dříve. A tomu, kdo by se o tom rozepsal pro Francii jen poněkud malebným způsobem, ručím za krásný úspěch ať si jakýmkoliv »jménem, pro něž by se's vyspal za dveřmi« pokřtí svého hrdinu. Vždyť ještě dnes s tolikou radostí čítáváme »bacchantská« léta obou Platterů na silnicích švýcarských, německých a jihofrancouzských z doby reformace, a ve francouzštině Francionův gymnasijní život od Charles Gorele, pana de Souvigny! A slovenský suplikant je nyní ještě mnohem blíže Thomasu Platterovi než Francionovi!

Domnívám se, že tímto jediným příkladem ukázal jsem, co francouzský čtenář třídy vybrané p. Louis Legerem, právem může od něho ne-li žádati, tedy alespoň očekávati, má-li nejen tato jeho kniha, nýbrž i všechny předešlé náležitě vštípiti mu rysy mužů, o jichž životě a pracích vypravuje nám se střízlivostí, která má praktický svůj význam, vracíme-li se kdykoli ke knize o radu. Snažně prosím p. Legera, pro jehož nadmíru záslužnou karrieru a slovanskou lásku cítím velikou úctu, aby zde nehledal nepřípustnou domýšlivost, dávati rady slovutnému staršímu muži, ale prosté konstatování praktického druhu. Jest to výraz nikoliv tak kritiky jako politování, politování z toho, že jeho knihy nedosahují — jak sám na to kdesi naráží — veškerého žádoucího

výsledku, takového, k němuž tolik vědy a tolik sečtělosti mělo by práva. A vinu toho dávám dvojnásobnému nedorozumění: zdánlivému obracení se k obecenstvu, jež v pravdě není tím, kterého by bylo třeba; a když již to obecenstvo jednou je vybráno, že se mu mluví jazykem úplně professorským a učeným, jemuž ono rozumí právě ze všech nejméně. Chyba zkrátka je v tom, že se klepe na dvéře jeho rozumu prve nežli se zaklepalo na dvéře jeho srdce.

Co se týče neocenitelných služeb, prokázaných slovanské věci vůbec a české zvláště děkanem slovanských studií ve Francii, bylo by Čechům urážkou, kdybych se obával, že o nich nevědí. Pan Louis Leger sám první vzdává úctu dobré paměti města Prahy:

»Ona jest skutečně duší českého národa. Víme, konstatovavše to na březích Vltavy a Seiny, i na bojišti v Creçy, s jakým taktem, energií a intelligencí dovede příležitostně býti úřední představitelkou vlasti, jež nemá žádného diplomatického sboru. Ona má vědomí své mezinárodní úlohy a nepřihodí se jí, že by ve svých stycích s těmi, kdo se zasloužili o českou vlast, dopustila se omylů, k jakým se někdy dají svésti sbory, jež by člověk právem mohl považovati za osvícenější a lépe informované o službách, prokázaných jejich národu.« —

Přejdeme-li z českého svazku pě Legerova k velkodušné a rozhorlené knize bratří Maria a Ary Leblondů o *Živé Polsce*, sálající teplem a nakažlivým vzrušením, změníme tím ihned nejen způsoby, ale i ovzduší a dobu. Po professorském suchoparu nejnutnějšího poučení vědeckého následuje hned život, onen život, bez něhož není výmluvnosti, není účinku na srdce. A člověk ihned také chápe, jak velikou pomocí při obhajování některé země jest, miluje-li autor její přírodu, její umění, stavitelské památky, a dovede-li vzbudit o nich dojem v čtenářstvu, ať již elitním či onom, jež je desorientováno v země- a národopisu. Vyjma popis jistého barokního kostelíka, na nějž jsem připadl v malé revue před dvaceti lety, kterou jsem na neštěstí ztratil, a vyjma obdivuhodné stránky p. André Mithouarda, *Pražská vroucnost*, nevím věru ve francouzštině — ačkoli se domnívám, že jsem četl vše o Čechách — o ničem, co by tak snivě připomínalo české místo nebo český zástup jako stránky pp. Leblondů o ulicích varšavských a krakovských kostelích. Popisy vnitřku chrámu Sv. Marie, odstavce věnované katolickým svátkům a lidové inspiraci, vysvětlují ve Francii umění takového Matějky nebo Mehoffera lépe, nežli nejpronikavější kritika, zabývající se výlučně díly oněch dvou mistrů. Nu a podobná kniha, nebo taková, jakou je na př. p. Bellessortovo *Rumunsko* a *Švédsko*, nebyla před třiceti-čtyryceti lety ani možná a pro mnohé dnešní starce zůstává nemožnou i nyní. Třeba k ní ani ne tolik jiné výchovy jako jiného cítění. Tehdy se opovrhovalo učeností »dobrou nanejvýše pro Baedeckery«, jak pravili umělci; nebo se po-

kašlávalo nad dojmy osobními, »dobrými nanejvýše pro literáty a umělce«, jak s nemenším opovržením říkali učenci. Dnes, po Taineovi, Bourgetovi, Barrèsovi není cesty, kde by dojem nebyl doprovázen evokací minulosti, a nebyl takořka roznícen dějinami; není historických známostí, jež by se neoživovaly dojmem při pohledu na evokující místa; není dokladů, třeba i statistiky, jež by byly vypráhle představeny bez přispění obrazů, které dle daných námětů může si obrazivost svobodně vytvořiti. Jindy se pravilo: »Sešlo se tam k oné slavnosti *asi* dva tisíce osob.« A domnívali se, že tím řekli vše. Dnes nám ono *tam* ukáží jako dekoraci; jasně nás poučí o všem a o těch dvou tisících osob, od jejich ruchu až po jejich kroj, a ona slavnost ihned stává se individuelní. A to vše bez nahromadění nudných popisů. Ale podstatné věci vysloveny slovy podstatnými, a ne věci ledajaké, napsané slovy ledajakými!

Myslím věru, že malířský talent a dar rozšířil se nyní mnohem více než kdysi, alespoň ve Francii. Naučili se dívati se a naučili se vyjadřovati. Portrait města v *Terre d'Oc* od Emile Pouvillona; zběžné záznamy p. Mortona Fullertona, tohoto Angličana, který je opravdovým spisovatelem francouzským, mohou z nových spisovatelů být uvedeny jako věci nejvíce suché proti Bellesortovi, bratřím Leblondům. A máme-li uvésti někoho vědecky sečtělého, srovnejte p. Mortona Fullertona, cestujícího v Narbonnaise nebo Burgundsku, s p. Louis Legerem, jenž proběhl břehy a okolí Sávy, Dunaje a Balkánu: je to zřejmě jiná doba, jiné mravy a téměř bych řekl, jiný svět.

Vzdálenost Regnardových popisů ze XVII. stol. o Polsku a jeho návštěvy v Olomouci od popisů páně Louis Legerových je menší nežli těchto od páně Mithouardovy *Pražské vroucnosti*. Nenapravitelná nehoda je v tom, že p. Maurice Barrès nikdy nenašel ztracené odstavce o Drážďanech a Praze. A co se týče *Živé Polsky*, ta není pouze dobrým činem, ale jednou z nejkrásnějších, nejvíce pathetických kněh, jaké kdy která země inspirovala. Nutno ji srovnati s přespříliš pověstnou anketou p. Julesa Hureta, kde vyplýtváno přece tolik nadání, abyste vycítili, jakou výhodou je pro tatáž fakta, jsou-li pozorována básníkem či pouhým žurnalistou, srdcem vášnivým a vzrušeným či člověkem, který především chce sám sobě dokázati svoji zručnost a sběhlost.

Z francouzského rukopisu přeložil *Janko Cádra.*

Lothar Suchý:

Povídka o špačíčkovi.

I.

U Čapků byli právě při obědě.

Den dusný byl a jednotvárný šedě,
července teplá vůně ve vzduchu;
klid leta nudný, těžký, bez ruchu.

V jídelně okno otevřeno v kořen.

Pan Čapek přišel z kanceláře zmořen,
svůj kabát svlékl, neoblék' však župan.

Byl jako zmlácen, zpřelámán a zdupán,
ni do jídla se nechtělo mu celkem — — —
vše, jak to bývá v leta parnu velkém.

A nejí-li přednosta domácnosti,
je celý oběd vlastně jenom k zlosti.

Tak věru, zdá se, ve vzduchu je bouře.

Však náhle otec, šedé oči mhouře,
se dívá v okno. A všech druhých oči
se za ním v okno otevřené točí.

»Pst!« »Ticho!« zní teď, »pst!« zní ze všech úst.

I bylo ticho, že by trávu růst
snad bylo slyšet, kdyby v čtvrti této
jí bylo dávno nesežehlo leto.

»Pst!«

Nu, a což pak, co to všichni hledí
tak rozzářeně k okna bledé šedi?
Aj! malý ptáček — však už stručný budu! —
přiletěl v pokoj, zaplašil v ráz nudu.
Veselým očkem šibalsky kol zírá,
hopkuje sem tam, drobty chleba sbírá,
a, vida, šelmu, nic se neostýchá,
již po stole teď hopkuje si zticha,
jak všem by smál se přímo v tváře zrudlé.

Ba, z talířů si vylovuje nudle!

Však jaký jen to, jaký jen je pták?
Což vůbec ptáci kdy si vedou tak?

Má maturitu officiál Čapek
a, čtenář novin, ze všeho ví kapek;
i slečna Čapků, žačka dívčí vyšší,
zná rostlinnou i živočišnou říši.
A což pak teprv Čapkův filosof!
Jej poučit chtít, nošení je sov
do Athen věru! Přírodopis právě
jest jeho obor! On má všecko v hlavě,
zná vůbec všecko! A tu přijde taký
host nepozvaný, směšný, ledajaký,
a nikdo z nich že neví, neuhodne,
jaké to ptáče dobrácké a hodné,
jaký to pták sem přiletěl jim krotký?
Má kropenatý fráček, žluté botky,
je pěkně rostlý, zdravě, mile čilý . . .

»Co pak jsi zač, co, pověz, ptáčku milý?«
tu paní domu naivně se zeptá.

Choť kárá ji však: »Mári, jsi ty brepta,
naposléd myslíš, že ti to pták poví?«

Tu šelmovsky však poskočí host nový,
na pana Čapka směle zadívá se
a »špačíček« dí, výsměch ve svém hlase.

»Špaček, Der Star, Strahl, sturnus vulgaris,
vždyť přece vše to dobře znal jsem kdys,«
teď rychle Čapkův filosof se blýská.
»Dá ochočit se, mluví, žvatlá, píská,
pták užitečný, v našich krajích sídlí,
má přímý zobák, s rozpiatými křídly
sedmatřicet centimetrů měří — — —«

Tu matka, úsměv vysílajíc k dceři:
»Když představí se pták, no, nevídáno,
když představí se, syn jej zná pak, ano!«

Však mladý filosof se zviklat nedá
a horlí, káže, učeně si veda,
až špačíčkovi zdá se to být hloupé.
Ten ve sklenici zobáček si koupe
a povídá mu: »Ale nemluv, starý!«
Smích homerický, svěže, mladě jarý
zaznívá kolem a teď pouze syn
má ve své tváři rozpačitý stín.

Však oficiál Čapek vstává tiše;
ne, nejde k oknu, šoupe se jen spíše,
a opatrně okno zavírá.
Pták moudře na něj zrak svůj upírá
a zabreptne jen: »neuteču, páni!«

»Toť příliš, toť už nelze věřit ani,
vždyť ten pták má snad rozum,« praví matka.

A bůh ví, jak to vlastně bylo. Zkrátka:
Pták zůstal u nich. Ač znal hodně slov,
pár přiučil jej ještě filosof.
Zda rozum měl či neměl, kdož to tuší?
Však jedno jisto: špačíček měl duši!

II.

A taková je jeho historie:
Sám vlastně věděl pouze to, že žije.
Kdy narodil se však a kde a jak,
eh, což to všechno může vědět pták?

Byl patrně jak jiní. V rodném lese
žil, cvrlikal a poletoval v plese —
tak aspoň soudil; ale v duši jeho
stop nebylo již dávno z toho všeho.

Když hleděl zpátky, zřel se v malé kleci
a kolemkol jen tyto chudé věci:
stůl, židle dvě a postel rozviklanou
a jednu skříň, jež stála trochu stranou,
kde, v stínu jejím, jiné klece stály,
v nichž váda stálá a zpěv zvučel stálý.

V té posteli pak ležel celé dni
a vyspával až vždycky k poledni
hoch kýsi snědý, který rád jej míval,
jej učil mluvit, pískal mu a zpíval,
hoch-podivín, jenž neměl snad ni přátel:
pro závod »Ornis« ptáků vychovatel.

Ba, měl jej rád! A umí-li cos nyní,
vše děkuje jen jeho dobrodiní.
Špačíček — Jenda, říkával mu hoch —
byl k němu poslán, že prý pln byl vloh,
by stal se z něho řádný, moudrý špaček.
Nedělá všechno na ptáku jen fráček,
a trochu zpěvu. Třeba jsou i pyšni,
zpěvavých špačků na sta plaší s višní!

Pořádný špaček, stát-li za něco má,
musí se chovat v pokojích jak doma,
znát musí směšné všelijaké kusy
a, co je hlavní, umět mluvit musí!

Nu, Jenda býval dobrý žák svým časem,
dříč, jak se říká. Jasňoučkým svým hlasem
své dlouhé lekce odříkával hbitě.
Ba, pilnější byl, nežli mnohé dítě.
Měl pensa těžká a i z míry častá,
však v posled nadřel slovíček snad na sta.

Však mistr také spokojen byl s ním;
a ač by dloužek mnohý splatil jím,
přec nemohl se nijak Jendy zříci.

Ba, hodný hoch! Vše krásné milující
a talent jistě. Hrával housle krásně
a dokonce prý psával snad i básně.
Tajemství čtení bylo špačku skryto,
tož nebylo též veršů těch mu líto —
však když hoch housle vzal v svou levou ruku
a v pravou šmyčec, tehdy v srdce tluku
se špačíčkovi cosi zachvělo.
Hoch v hospodách prý hrával veselo,
však ve dne doma smutně hrával pouze,
jak kdyby plakal v marné jakés touze,
jak kdyby klnul a zas prosil choře
a v houslí zvuky tavil srdce hoře.
Prý v konservatoř chodíval též kdysi . . .
ach, proč se v duši vzpomínky ty křísí?
Snil jako jiní o slávě a kráse — — —
a nyní, bože, jen že protlouká se,
je prázdno v duši a je prázdno v sáčku.
Tak pro »Ornis« je učitelem špačků!

Však rád má tvory, s nimiž byt svůj sdílí,
a moudrý Jenda je mu zvláště milý.
»Sentimentální Jenda« si jej zove.

A Jendovi je všechno krásné, nové,
netuší ani, že by přijít moh'
čas, kdy s ním musí rozloučit se hoch,
ba, doba ta že vlastně jen již blízka.
Znal hrací strojek, podle něhož píská,
sám roztočiti, znal i mnohá slova . . .
a ze špačka dál víc se nevychová!
Spíš mnohé těžší slůvko zapomene . . .
a také zboží méně už je cenné.

Tak přišel den, kdy hoch vzal jeho klec
a řekl měkce: »tak se rozluč přec!«

Ach, jaké loučení tu! V klecích druhých,
kde papouškové hlasů hrubých, tuhých,
ač barev nádherných se rvali, smáli,
a kanáři kde jásávali malí,
tam nezůstane nic, ach, z jeho duše.
Ti všichni všedně cítili a suše,
či vůbec necítili. Čím mu oni?
A proto jen dost chladně se jim kloní,
neříká »s bohem«, dí »má úcta, páni!«
Však neuznali odpovědi ani
jej hodným vznošení ti pestří ptáci.

A tak se Jenda z komůrečky ztrácí,
jež domovem mu byla dobu drahnou.
Však dosud často vzpomínky tam táhnou.
Ne za druhy, však za hochem, jenž v zraku
měl proudy slz, když dával s bohem ptáku.

Zda dosud vzpomíná si? Večer, ráno?
A je tak sladko věřiti, že ano.
Že probouzí se někdy ku poledni
a pokřik druhých ptáků že mu všední,
že ve vzpomínce prohřeje mu nitro
hlas Jendův jenom, dící: dobré jitro?!

Ach, prodal jej, vzal zlato za odměnu
— je sladko znáti, jakou máme cenu! —
však kdyby hoch byl bohat, Jenda tuší,
ni za říš nebyl dal by ptáka s duší!
Jen jej by přenes v palác v drahé kleci . . .
a celý život moh' jim blaze téci,
jas jeden, v kterém neznámy jsou stíny.

Však, běda, život je tak zcela jiný!

III.

K boháčům poté Jenda putoval.
Což, měl se dobře, jako malý král.
Holčička jakás rozmazleně hloupá
jej denně krmí pamlsky a koupá,
nemůže nasytit se jeho smíchu
a vždycky jásá, když kol zazní v tichu
špačkovo slovo či vtip laciný.
I chodí děti z celé končiny
se bavit Jendou, závidí jej slečně.

A špačíček si vede vskutku vděčně,
sám sebe překonává, hosty baví
nápady, které z vlastní čerpá hlavy.

U oběda se stává stolovníkem,
sám vybírá si, co mu chutná, mžikem,
ať z plných mis či z talířů a sklenic.
Tu jednou slečna, zoubky v smíchu cenic,
mu sklenku vína přidržela dýl . . .
To bylo smíchu! Špačíček se zpil!

Jak husar počal nadávati poté,
vrávoral, smál se, volal: »Jeminkote!«,
ach, věru že si vedl nejinak
než zpitý člověk a ne ani pták.

A vida, kterak společnost to baví
— ač vždycky míval bolení pak hlavy
a celý den mu bylo smutno, líno —
pil poté denně, navyk' si pít víno.

Což, bavilo to . . . míň však ze dne ke dni
a jako všechno v posled přece zvšední,
i špačíček náš chytrý na konec
byl »hloupý špaček«, »starý hlupák« přec.

A při obědě jednou v náhlé zlosti
vzkřik' papa: »mám už toho právě dosti!«
To špaček proveď neslušného cosi.
Holčička ovšem za špačíčka prosí,
však nějak matně, ne dost srdečně
jak prosí dítě, jen tak bezděčně,
když berou jemu hračku, která zcela
a naprosto je dávno omrzela.

I bylo rozhodnuto: musí z domu.
Však komu špačíčka hned dát jen, komu?
Nu, měli strýce — mládenec byl starý,
i on jim dával hloupé někdy dary,
jež nebylo lze přes to odmítnouti —
on stanicí buď v špačka bludné pouti!

A celkem byli všichni po té rádi,
když zbavili se ptáka, jenž tak řádí,
je prostořeký, neslušný a drzý — — —
však věru každý syt ho bude brzy!

IV.

Ó, jaký hrozný den to Jenda prožil!
Jak kdyby mrazný led mu vnikl do žil,
byl skřehlý všechen, smutný, jako zmámen.
Ti lidé mají místo srdce kámen!

Špačíček zřel jim tajně, plaše v oči — — —
což žádné slzou dnes se neomočí?
A přece plakal tenkráte hoch snědý,
když s Jendou svým se loučil naposledy!
Což je to v světě tak zle zařízeno,
že cit dán pouze chudým v chudé věno,
by ještě více, víc jen trpěli?

Zde u boháčů nikdo neželí,
že odchází jim, že mu srdce puká — — —
ni jedna sbohem nekyne mu ruka!

Ne, taký den by nechtěl prožít znova!
Loučení každé v sobě bolest chová,
však zároveň i sladkost vlévá v tělo,
když v srdci pocit, jak by cos mu dělo,
že tady po něm něco zbude dále,
co bude o něm mluvit neustále,
co bude kouzlit, volati jej zpátky:
vzpomínka měkká, její hovor sladký.

Však u boháčů jenom tělu svědčí,
ti nerozumí srdce, citu řeči,
k nim vzpomínka si nikdy nepřisedne
a nezašeptá v ticho mrazně ledné
své dojemné a sladkotruchlé zkazky.
Ne, u bohatých nenalezneš lásky!

Ti dovolí jen, bys jim plašil nudu,
však nepochopí duše, plné trudů,
chtí jen se bavit. Pokud stačíš k tomu,
jsi milým hostem, ne-li, musíš z domu.
Jak zmrzíš jednou, ta tam všechna spása.

Než taký odchod, který srdce drásá,
řek sobě Jenda, smrt chci raděj věru!

Byl sentimentálního pták to směru,
tož nedivte se jeho rozhodnutí.
Smrt, ostatně — kdo do té hned se nutí?
Na tu je vždycky dosti pokdy ještě

a třeba bys ji někdy volal, třeště,
přec vždy dřív přijde nežli vlastně chceš.

A pak, náš špaček, byl přec chytrý též . . .
i vymyslil si tedy plán hned celý:
nač čekat, až se zhnusí majiteli?
Když přijde, povždy vzbudí jenom zájem.
Neb v první dny si jaksi lépe hrajem
a naše vtipy mají ráz tak nový . . .
až špačíček však všecko, co zná, poví,
frr! na čase pak, aby jinam utek'.
Tak po sobě vždy zanechá jen smutek!
Jeť někde okno otevřeno vždycky,
jímž možno prchnout, uniknouti z klícky,
a jiné okno jiných u lidí
se vždycky někde také vyslídí . . .
tam možno přenést na čas trochu štěstí,
zaplašit nudu, veselí tam vnésti.

A proto Jenda u slečnina strýce
— byl hodný pán to, ale nic, nic více! —
též nebyl dlouho. Jednou, když pán maní
»zda budeš mlčet!« vzkřikl k jeho žvaní,
zřel, že by čas byl ohlédnout se jinam,
kams k jiným lidem, jiným ke končinám.

A druhý den pak vskutku odletěl.

V.

Den celý bloudil, v duši sladký žel,
a vzpomínal, jak pan strýc asi truchlí,
jak nechutná mu, tabák je mu ztuchlý,
něco mu schází, vše je cizí, jiné . . .
Ve špačíčkovu duši stesk se line,
cos jako soucit v jeho srdci roste,
že byl by málem v dobrotě své prosté
se vrátil zpátky. Ne však! Přemoh' sebe.
Rozlét se v širé, modrojasné nebe,
nad Prahou kroužil, opíjel se vzduchem,
opíjel sluncem, ulic živým ruchem,
až v posled, znaven, v římsu sedá kdesi
a unavená křídla matně věsí.

Naproti měli okna otevřena. —
aj! bydlí jistě rodina tam ctěná!
Byt mají velký, zařízený s vkusem . . .
a už tam skočil čilým zase klusem.

Byl vřele vítán ihned panem radou
— byl starý pán již, ženu měl však mladou —
a čas dost dlouhý nudu plašil obou.

Však aby přece nesevšedněl dobou,
pak i jim ulét', přelét' přes Vltavu,
opojil sluncem na novo svou hlavu
a k Čapkům přilét, jak jsme zřeli, vítán.

Sic doznat sluší, nebyl žádný Titan,
byl duše prostá, prostičkých jen citů . . .
však měl přec duši a byl duší bytu.

I tu však nutno rozumět: čas pouze.
Byl filosofem, nezdržel se dlouze;
od Čapků jednou ulét' ze Smíchova,
přeletěl řeku v opojení znova
a usadil se kdesi na Podskalí,
kde bydlil městský úředník kýs malý,
jenž šest měl dětí. Prach smek' Jenda s brků
a řek' si prostě: »Kde jí osm krků,
hlad nebudu ni já snad trpěti,«
a už byl v bytě, vítán od dětí.

VI.

A líbilo se mu tu vskutku tuze.
Měl rád tu všechny, zvláště k malé Zuze
svou celou duší přilnul, všechen změkl.
Ne, odtud vůbec nepůjdu, si řekl.

A žilo se . . . ach, bože, krásně žilo,
bylo tu teplo, útulno a milo,
a malá Zuza měla ho tak ráda.
Byl vůbec její! Často byla váda,
zda taky druhým špačíček snad patří,
jej chtěly sestry, chtěli jej i bratří . . .
však rodiče jej Zuze přisoudili.
A tak byl její špačíček ten milý
jen její, její! Jaká závrať citů!

Tak mohlo krásně být jim v chudém bytu . . .
však sestřičky i bratří žárlili.
Tu žalovali, že je opilý,
tu zas, že drzý pták je přilajdalý,
a všechny možné věci na něj lhali.

Nadarmo Zuza chránila ho malá,
nadarmo dobrým špačíčkem ho zvala . . .
na konec starší přec jen měli vrch.

Ubohý Jenda byl by stokrát prch,
vždyť otevřen mu celý svět je širý . . .
však oči Zuziny jsou plny víry
a jemu věrnost není pouhá veteš.
Jí zaslíbil se . . . jejím zůstane též!

I trpěl pro ni . . . jak zle trpěl, bože!
Vždyť čmelíky mu nasadili v lože,
pepř, papriku mu do zobáčku cpali
a z kůže pírko po pírku mu rvali.

Však vše rád snášel, jen když byl jí blízko.
Byl, jak jsem řekl, velké dobrotisko.

A přišla zima. Pták byl málem holý . . .
tu hádali se, co že nejvíc bolí,
a našli brzo zlotřilci ti draví:
na drápky vosk mu nakapali žhavý.

Však i to snesl . . . trpíť přece pro ni!
Jen smutně chorou hlavičku svou kloní
a v koutek se, by nepřekážel, choulí.
I tam jej najdou . . . hází s ním jak koulí.
A schválně, že zaň malá Zuza žebrá,
hle, špendlíkem teď píchají ho v žebra
a naposled, když už je mrtev zpola,
»křídla mu přistřihnout!« kat jeden volá.

I vykonáno! Marně Zuza pláče.

Ó jak je hnusné, ošklivé to ptáče,
když nemotorně v kout teď smutně sedá.

»No, lítej, lítej!« volá divý Béda.
»Neumíš lítat? Lítej, nemotoro!«

A špačíček je, chudák, mrtev skoro,
však musí létat, snažit se, by na zem
nedopad těžce, jedním silným rázem,
když nyní děti do výše jím hází . . .

Spad na konec jim dovnitř staré vásy . . .
ó, aspoň tady pokoj míti bude!
Však už jsou zas tu dvoje ruce rudé
a kdosi volá: »Co s ním, vyhoďte ho!«

I vzal jej Béda za křidélka jeho,
ta přistřižená, jako polámaná,
v ráz otevřela okno smělá Hana . . .

a chudák Jenda do dvora již letí,
jak kámen bezvládný a v posměch dětí.

Teď dopad, běda! Těžce dopad k zemi.

Ó, chtěl by plakat . . . je však náhle němý!
Jen zrudlé oči, nevinné ty oči
se smutně vzhůru, k oknům, k Zuze točí.
A nožičky dvě v křeči škubou sebou
a v sněhu bílém pálí a zas zebou.
Hle, jak v tom sněhu, vytrysknuvši z hrdla,
veliká kapka krve rudé ztvrdla!

Smrt? Ano, smrt snad. Tak as umírá se.

I chtěl by vzkřiknout, aby v jeho hlase
se chvěla kletba . . . ale nedovede.
Jen znova, znova hledí k Zuze bledé . . .
Ta stojí v okně, něma bolestí,
nemohouc steskem hlesu pronésti —
až náhle všechna hořká bolest její
se taví ve vzlyk . . . bolně, bolestněji
než vůbec děti pláčí, křičí, vzlyká.
»Ach, Jendo, Jendo!«

Jako ostrá dýka
ve srdce ptáka bodají ta slova.
Ó, chtěl by vzletět, rozletět se znova,
chtěl doplazit by alespoň se k Zuze . . .
však, bože, jaká bolestná to chůze,
ne, nelze . . . nelze . . .

nedojde již, ví to,
a je mu Zuzy, je mu všeho líto,
a jeho srdce . . . jaká tma v něm náhlá . . .
to jistě smrt, ach, smrt již po něm sáhla.
Ba, neví již, co dál se děje, běda.

Však Zuza vidí, plačíc, od souseda
jak černý kocour k Jendovi se plíží
a lačným zrakem ke kořisti vzhlíží . . .
ó běda, běda, ostrými již spáry
se žene po něm . . .

»Prchni, Jendo!«

»Vari!«

Vše marno . . . dráp již v tělo se mu ryje.

A to, hle, tedy smutná historie
je o sentimentálním špačíčkovi.

Kdo umí lepší, ať on zas ji poví!

Dílo Al. Jiráska.

Řeč

Fr. Ad. Suberta

při slavnosti šedesátých narozenin Aloise Jiráska v Hronově dne 20. srpna 1911.

Krajané!

Jel jsem včera k slavnostem hronovským z Prahy přes Choceň. Od Týniště sem vzhůru vede dráha krajem, do kterého vždycky se zadívám s rozkoší. Jeť tak krásný, že tak krásných málo jsem poznal na cestách světem cizím. Hotový velkolepý park zelených lučin, stromoví, úrodných polí, zelených lesův, objatých Orlickými horami a Krkonošemi i prostoupený obrazy měst a vesnic s jejich zámky, věžemi, kostely a kláštery — od Opočna, Dobrušky k Novému Městu, Náchodu až sem k Hronovu. V duchu jsem si jej ještě rozšířil, zalétaje od Chocně přes Vysoké Mýto k Litomyšli, od Týniště k Potštejnu, od Hronova k Polici až ku Hvězdě a Broumovu a nazpět po březích Medhuje a Úpy dolů do kraje. A pozorujícímu ten nádherný koberec země, viděné zrakem fysickým a duševním, hledícímu na přítomnost a zapadajícímu do století minulých, vynořila se mi z přemítání náhlým rozpukem myšlenka: Toť všechno je kraj Jiráskův.

Ano, jest to kraj Jiráskův. A to arci ne snad tím, že kolébka Jiráskova stála v tom kraji, stála v obvodu města a místa, na kterém stojíme, nejen tím, že Alois Jirásek dne 23. srpna roku 1851 vstoupil tady do své rodiny a svého národa, ale hlavně tím, že celý ten kraj pln jest ducha Jiráskova, že ten kraj jest osídlen postavami a naplněn ději Jiráskovy tvůrčí básnické fantasie. Toť kraj Jiráskův — arci kraj, který se mění v celou říši, rozpomeneme-li se, že tvorbou velikého romanciera a velikého dramatika českého umělecky oživeny byly a navždy oživeny zůstanou i mnohé jiné kraje odtud vzdálené, od vlasti Psohlavců přes kraje Táborův a samu Prahu až k horám a rovinám slovenským, kde bojovali, vítězili i posléze klesali hejtmané Bratrstva i prostí bratříci.

Literární dílo Jiráskovo je rozsahem nesmírné a vnitřním jádrem bohatství velikého. Představujeť — jako ten kraj od Týniště k Hronovu — celý rozsáhlý park literatury, park, ve kterém jednotlivé vysoké a rozložité kmeny a celé skupiny jich i aleje střídají se tu s palouky, tu skalními samotami, onde opět s květinovými záhony, vodou proudící a uzavřenou, a sterými výhledy, cestami, zátišími, rokokovými i empirovými pavillony, jeskyněmi a památníky. A celý ten park děl básníkových dýše neobyčejnou svěžestí, dýše rosou, životem, zaujímaje pro sebe neodolatelně každého, kdo do něho vstoupí.

Takovými skupinami staletých rozložitých dubů jsou Jiráskovy velkolepé historické trilogie románové »Bratrstvo« a »Mezi proudy«; takovým osobitým jednotlivým nádherným kmenem je list z české epopeje »Proti všem«, takovými kvetoucími, živou vodou protékanými a keři i stromy prostoupenými palouky jsou dvě Jiráskova rovněž nesmrtelná díla »F. L. Věk« a »U nás«; záhonem květů »Filosofská historie« a nejroztomilejším zátiším vzpomínková kniha »Z mých pamětí«.

Hledáte-li pak v tom parku rokokové neb empirové pavillony, zajděte »Na dvůr vévodský« a do »Ráje světa«, hledáte-li pohádkové jeskyně, jděte tam, kde k nim ukazuje cestu světlo »Lucerny« nebo kde vládne »Pan Johannes«. A jsou v tom parku celé aleje kvetoucích lip, aleje jabloní a hrušní, a jinde skupiny našich stromů lesních a několik málo stromů cizokrajných, v alejích pak a jinde sochy buď velikých, mohutných postav dramatů Jiráskových, jako »Jan Žižka«, s touhou očekávaný »Jan Hus«, markrabě »Gero«, nebo postav z lidu, jakými jsou »Otec«, »Emigrant«, »Vojnarka«, jaké jsou v »Kolébce«, v »Samotě«, jakou jest »Magdalena Rettigová«.

Těmi alejemi povídek je celá řada Jiráskových prací, obsažených v jeho »Povídkách z hor«, »Maloměstských historiích«, »Starosvětských obrázcích«, »Černé hodince« a jako stromy jednotlivě stojící dlužno zvláště jmenovati jeho »Psohlavce«, »Skály«, »Poklad«, »V cizích službách«, »Marylu«, »V pekle«, »Na ostrově«, »Na staré poště«, »Skaláky«, »Tčevskou hranici«, »U rytířů«, »Sousedy«, »Povídku z archivu«, až i dojemnou kresbu »Do Němec«. A to ještě nevzpomněl jsem květů jeho básní ani jeho »Starých českých pověstí«. —

Ale vyjmenoval jsem aspoň řadu hlavních děl Jiráskových. Uváděti je všechna zvláště v této chvíli nemožno a také netřeba. Jsouť známy vám jeho rodákům nebo krajanům, kteří s takovou láskou lnete ku svému velikému vypravěči a jeho práce znáte tak dobře, jak dobře jsou arci známy po všem národě našem i jednotlivě i z Jiráskových Spisů sebraných. A také hrubě nemožno je v pouhé řeči všechny vyčísti. Jeť plodnost a tvorba Jiráskova ohromná a přímo velkolepě ve svém plánu založena.

Připadáť mi aspoň, dívám-li se po obsahu a po stoletích, v nichž děje prací Jiráskových se odehrávají, že má básník úmysl napsati velkolepou epopeji dějův národa našeho ze všech jeho

dob. Pronáším tím domnění, které samoděk vzniká. Z pohledu na ten obrovský lán, na ten rozsáhlý park básnické činnosti Jiráskovy. Jest to myšlenka pro veliký básnický úkol, jejž předpokládá, mimořádná, ale nikoli fantastická. A jestliže sám básník dosud jí nepojal, myslím, že by ji pojmouti mohl a provésti měl. Vždyť uskutečnění její jest velice blízek již svým dílem dosavadním. Nemám nijak na mysli epopeji románův a dramat jen z událostí historických, nýbrž epopeji takovou, ve které dav i jednotlivec jest umělecky stejně oprávněn a ve které veliký ten cyklus obrazů stejným právem obsahovati smí takové epopeje, jakou jest »Bratrstvo«, jako obrazy, kterými jsou »Sousedé«. Neboť i v těchto menších obrazech naznačeno je vždycky kus historie tu celého národa, tu aspoň lidu. A na místě jsou i malé práce, kreslící osudy takových lidí nejmenších, jež Jirásek z velikých davů si vyhledává. Neboť duchem a pérem Jiráskovým i do takových prací vloženo jest kus doby, v nichž se odehrávají — jakož vůbec i jednotlivec platí něco jak ve skutečnosti tak ve výtvorech uměleckých, jsa podstatnou částí svého národa.

Při neobyčejném počtu jeho děl nezbylo by věru Jiráskovi k provedení takové epopeje všech dob národa, nežli vyplniti jen ještě několik mezer ode dnů, které předcházely hnutí husitské až po naši dobu. A jen o to by šlo, zdali by básník sám chtěl postoupiti ještě k době, o kterou dosud jen zavadil, k době, v níž vládl této naší vlasti rod Přemysla a Libuše.

Že by mohl i to národu svému ještě podati, není nejmenší pochyby. Jeť tvůrčí síla Jiráskova až úžasná, úžasná zvláště,ováží-li se, za jakých okolností dosud tvořil, jsa až do nedávna učitelem, a jaké bohatství přípravného materiálu ku svým hlavním pracím střádal vždy dříve, nežli se poddal tvůrčí fantasii a setkával nitě svých dějů v díla krásy a ceny veliké. Vývojem uměleckým a vůbec duchovým jest arci odůvodněno, že jednotlivá díla i v tvorbě Jiráskově přirozeně stojí výše a vykazují se větší hodnotou než jiná. Ale o žádném nelze říci, že by bylo nemělo přijíti na bílý den, celá řada jich stojí právem v prvé řadě naší novodobé literatury vůbec, jednotlivá pak — jako na př. »F. L. Věk« a »U nás« — mohou směle vstoupiti v soutěž s předními velikými pracemi románovými jiných národů naší doby současné.

K té vnitřní velikosti díla Jiráskova došlo vedle velikosti nadání básníkova z několika živlů, jimiž tvůrčí činnost Jiráskova se vykazuje. Především v každé práci Jiráskově — ať románové či dramatické — proudí a tepe krev doby, kterou líčí. Lidé těch románů, povídek, kronik, obrazův a dramat atd. atd. jsou lidé ne pouhé suché fantasie, ale skuteční lidé života, a to zvláště tam, kde jde o postavy lidu. Nepravím arci, že to jsou vesměs kopie života toť by bylo vůbec nemožno — ale jsou vesměs umělecky stvořeni tak, že jsou postavy životné a dobové. Konečně i celé ovzduší i každé ústředí každé práce Jiráskovy jest kusem doby,

jsou vytvořena fantasií a uměleckou dovedností básníkovou ze zásob, jež myslivý a pátravý autor ku každé své práci před tím si nastřádal.

Ani kdybychom neměli toho přímou vědomost z Jiráskových vlastních pamětí a ze svědectví těch, kdož s ním v tomto rodném místě, rodném kraji nebo na jiných místech jeho působení a jeho práce jsou živi — každá věta jeho prací samých hlásá, že dokumenty, jichž použil, jsou pravé, namnoze zcela původní.

Čerpáť Jirásek — pokud jde o práce z přítomnosti nebo z minulosti dosažitelné jejími současníky — buď z vlastního osobního názoru bystrým, ostrým a úsudkovým pozorováním, nebo z vyprávění těch, kdož dobu znali, po případě o ní od jiných převzali aspoň tradici. A kde jde o doby vzdálenější, o kterých není už tradice, tam bere v potaz knihy osvětově historické, nejednou i samé prameny. V každém pak případě hledí osobním názorem se obeznámiti s místy, na nichž vyrůstá i odehrává se děj té které práce.

Jde-li o poměry selského lidu neb obyvatelstva Jiráskova rodiště a jiných měst jeho kraje, jako Padolí-Hronova, Náchoda, Dobrušky, Litomyšle a j., jsou mu pro jeho vypravování a líčení prameny z doby vzdálenější podkladem buď svědecké zkazky jeho rodičů, příbuzných, rodáků, po případě jiných obyvatelů těchto měst. Jde-li o »Psohlavce«, putuje na Chodsko, aby tam poznal kraj, lid a jeho řeč, prosytí potom historickou látku získaným pozorováním a dá hovoru tamních lidí přesný zvuk nářečí chodského. Jde-li o husitské »Bratrstvo« a jeho zánik na pláních uherských, cestuje na uherské Slovensko a hledí nabýti tam nejen přesného názoru kraje, ale i, tak jako při »Psohlavcích«, toho jistého ovzduší, které do valné míry ležívá nad zeměmi a krajinami přese všechnu změnu dob, jsouc jakýmsi výronem povahy a duše těch krajů, trvale a beze změny na nich tkvějícím. K době husitské nebo protireformační, rokokové a pozdější koná studia krojů, zbraní, příbytků, vůbec všeho, co tvoří zevní oděv té které doby, a ovšem koná ta studia v prvé řadě o tom, co jest té doby duchem a její podstatou.

Jsa sám po výtce člověkem českým, žije myslí a srdcem s národem ve všech jeho dobách, fásích, šťastných a nešťastných poměrech, čerpá proto mnoho podstatného z vlastního nitra, domyslu a cítění a propůjčuje tak svým postavám, jejich názorům, jednání, dramatickým konfliktům a rozhodování sám bezprostředně krve životné. Zvláště je pozoruhodno, jak dovede správně se vžíti do tisicerých různých poměrů lidí, jež kreslí.

Tím dechem, kterým svým postavám vlévá reálnou životnost, tím věcným studiem ku předmětům své tvorby, tím vtisknutím věcného vnitřního i zevního rázu jednotlivých dob dociluje Jirásek hlavní ceny i hlavního účinu svým pracím. Postupuje u nás v tom duchu a po těch cestách, které byly vyznačeny v evropských literaturách zvláště románem ruským kolem poloviny minulého století. Spolu jde v povšechné tendenci naší doby, snažící se

ve všem o pravdu, a snažící se tedy i při belletrii o věcné, co možná i o vědecké prozkoumání předmětu a zužitkování získaných poznatků v duchu umění. Z těch podnětův a proudů vzešel — proti dřívější vládě romantismu nakloněné fantasie — i u nás tak jako jinde, realistický směr v belletrii a dramatě. Nejprve vyrážel jednotlivými pracemi zcela samorostle, neuvědoměle (Raymann, Božena Němcová), později byl vyvoláván a pěstován úmyslně (ze zemřelých připomínám J. Nerudu, Lad. Stroupežnického) a dospěl geniem Jiráskovým dosavadního svého vrcholu.

Přihlédneme-li pak vedle vzpomenutého vyhledávání a zužitkování materiálu k samému umění, jakým Al. Jirásek tvoří svá díla, vystoupí nám při dílech vyprávěcích i dramatických na oči zvláště dva prvky jeho divuhodné tvůrčí mohoucnosti. Jest to nejprve dar neobyčejné plastiky, zvláště při tvoření postav, a dar jasné určité kresby děje. K tomu přistupuje u dramat umění přesné formy dramatické — zvláštní to dar, který ne každému romanopisci je dán, byť i o dosažení jeho se snažil dlouhou vědomou a usilovnou prací.

Vezměme kteroukoli postavu Jiráskovu a každou uvidíme před sebou plasticky, určitou, její osobitou výraznou tváří, a každou v pravdě živoucí. Ať jde o postavy, jež vládnou celému ději, či o nepatrné postavy davu, jež třeba jen na okamžik se mihnou, vždy jest jim vlastní jejich individuelní a plastický ráz. Snad bychom tam, kde jde o střetnutí se myšlenek, proudů, názorův, u některých postav si přáli, aby jednaly poněkud jinak nežli jednají. Ale nikdy ani u takových neupřeme, že jednají přesně a důsledně v povaze, básníkem jim dané, po případě v duchu a nutnosti doby, a že má každá svou osobní a nesmazatelnou výraznost i ve vzhledě fysickém i duchovém.

Že se zachovala ta fysická i duchová plastičnost životních postav Jiráskových pro celou jeho tvorbu, a to i pro osoby dějů časem naprosto dalekých, k tomu přispěla značnou měrou okolnost, že první jeho práce byly povídky z lidu, jejž on sám pozoroval a v celé jeho bytosti jej poznal. Odtud vzniklý způsob tvoření postav dal Jiráskovi jaksi uměleckou techniku pro postavy vůbec, techniku, která dosud u něho nikdy neselhala. Ať jde o chalupníka, kněze, vrchnostenského úředníka, divoké děvče, jemnou slečnu, mnicha, vojáka švališera, pandura či bratříka a jeho hejtmany, vždy a všude jsou to postavy plné života.

K plastičnosti postav pojí se výrazná a při tom správná kresba dob a ústředí, druhdy i tak podrobná a vědecky správná, že bychom mohli chvílemi mysleti, že čteme nějakou část kulturní studie, kdyby ovšem forma popisu nejživěji nepřipomínala, že čteme dílo umělecké. Jiráskovo líčení poměrů lidí horských, vesničanův a maloměšťanů, dob poddanství a roboty i veškerého fysického a duchového života lidu jeho krajů jsou díla stejně umělecky mistrovská jako dokumentně věrná. Úžasným přímo dokladem toho, jak podává Jirásek dobu a ústředí líčených dějů, jsou zvláště díla »F. L. Věk« a »U nás«.

Plastičnost tvorby Jiráskovy vystupuje stejně na jevo i ve způsobu jeho kresby psychologické. Jsa vždy psychologem, nedopouštěje se nikdy psychologických nemožností a násilností, nešíří se nikdy přílišným rozebíráním duševních stavů svých lidí, pitváním jejich útrob, analysou tužeb, hnutí, úmyslův a konaných činů, nýbrž kreslí to vše hlavně zevním výrazem jejich myšlení a cítění, jejich skutky, jejich jednáním. I v tom se jeví Jiráskova konkrétnost, jež patří k hlavním příznakům jeho způsobu tvorby.

Stejně jeví se u Aloise Jiráska jasnost a zřetelnost v kresbě linií dějových. U Jiráska jest děj vždy jasný, přehledný, nikde po dřívějším způsobu romantikův úmyslně spletitý, zamžený, zmatený. A tu jasnost ve vyprávění osvědčuje Jirásek nejen při pracích menších, nýbrž stejně tam, kde jde o díla několikadílná a taková, jako na př. v »F. L. Věku«, při nichž autor povahou jich jest nucen zacházeti na nejrůznější pole života společenského. Každé to dílo má jasný, úplně přehledný rozvrh a s tím spojenou vyváženost jedněch částí svých proti druhým. A jestliže někde při těch velikých dílech objeví se v prováděném rozvrhu nějaká malá trhlina, není nikde tak značná, aby podstatně rušila.

Odtud dlužno pak nezbytně souditi, že tato vlastnost jasného zření jest vynikající vlastností ducha Jiráskova vůbec. Ta jasnost jeví se u Jiráska konečně i jak v jeho jasném názoru světovém, tak i v samé řeči jeho děl. A dlužno hned dodati, že řeč Jiráskova patří k nejkrásnějším, které máme ve své belletrii a dramaturgii.

Jakož vůbec Jirásek celou svou bytostí uměleckou vyvřel z ducha českého, tak dána mu do vínku i skvostná, jasně a ryze česká řeč. Řeč našich krajů východočeských — řečí myslím tu i osobité výrazy, zvláště ale plastické fráse a konkretní způsob vyjadřování myšlenek — patří ke skvostům naší české mluvy. Našinci tady narozenému připadne to teprve náležitě, když pozná prodlením života jiné kraje vlasti a zvláště tu naši řeč pražskou, vypadající bohužel jak vadnoucí květ vedle květu zdravého, svěžího, živými barvami se skvoucího. A tou řečí kraje zdejšího, kraje svého, ovšem ještě umělecky zušlechtěnou, mluví právě Jirásek. A dodává jí často ještě barvitosti tím, že lidé jeho mluví krajinným či místním dialektem, leckdy i specifickou osobní výslovností, nejednou zajímavou. Podobně zabarvuje hojnými historismy řeč románův historických.

Patří tedy řeč k největším skvostům díla Jiráskova, což uprostřed nepopíratelně malé bohužel péče o jazyk v posledních letech v naší literatuře nabývá váhy ještě dvojnásob větší. Jest vedle své jasnosti tak zvučná, že zní chvílemi přímo jako hudba. Však řeč vůbec je živelným prvkem hudby a má v každém případě býti takového znění hudebního, jakým se jeví v Jiráskově díle, jakým se jevila na př. v řečích dra. Fr. Lad. Riegra, a jak ji vždy chtěl míti prof. dr. Jos. Durdík.

Co velmi přibližuje práce Jiráskovy čtenáři a jej pro básníka zaujímá, je všady zřejmé soucítění básníka s lidmi, jím v jeho

dílech uváděnými, ať již to jsou lidé dobří či životem na scestí svedení. Zároveň všady znáti jisté teplo, jistou vřelost básníkovu a při jasném názoru na svět zvláště jeho lásku k národu, jehož osudy líčí tu v trilogiích událostí vážných tu, v historii drobného života. Jeť vůbec Jirásek zmíněným již způsobem své tvorby a tím vnitřním dechem svých prací po výtce českým básníkem národním. K jeho teplotě pojí se, kde k tomu místo jest, i zdravý velice milý humor.

Duševních hnutí bouřných, celou silou vášnivých, nic než vlastní já neznajících, pravidlem básník je prost, hledě spíše zachovávati vždy klid, objektivitu, zvláště když jsou dány osobou a dobou. Proto také více kreslívá nežli žhavými olejovými barvami maluje. Za to hnutí jemná jdou jemu samému z duše, jsou mu nejbližší. A v těch pak jest akvarelista nevyrovnatelný. O celé pak jeho tvorbě možná říci, že v dílech jeho proudí veskrze míza zdravá, míza síly, míza vzrůstu, míza prostá všeliké ať umělecky přípustné či rozumově nepřípustné hniloby.—

Ty jsou nejpodstatnější hlavní znaky tvorby Jiráskovy a spolu znaky, kterými nabyly jeho práce své vysoké hodnoty umělecké. Odtud také se vysvětluje, že patří u nás k nejpopulárnějším spisovatelům — a k těm, jejichž nové práce vždy již předem mohou se vítati jako práce hodnoty nepochybné. —

Jeden jest pak rys, který mimo vše uvedené je nemenším svědkem literárního genia Jiráskova. Romanopisectví a dramaturgie — básnění dramat — jsou v literatuře dva světy, od sebe oddělené širokým údolím, pokud jde o způsob celé jejich formy, o způsob formy vnitřní i zevní. Romanopisec vypravuje a má tedy v postupu díla, v líčení osob, scén, konfliktů, děje i všeho ostatního vůbec úplnou volnost, nejsa při svém vyprávění vázán ničím leč samotnými zřeteli uměleckými.

Dramaturg vázán jest naproti tomu formou od počátku až do konce, jsa při dramatě nucen úplně ustoupiti stranou, nevyprávěti, nýbrž nechati jen vyvíjeti se z daného dračího nebo satyrského zubu spor do jeho vyvrcholení a rozuzlení. Ne zevní tvar dialogu, ale vnitřní forma zpracování děje tu jest rozhodující. Postaví se osoby, postaví se osnova děje, sporu, problemu, a nyní pracovati musí dramaturg logicky a psychologicky těmi osobami, nic zevního, zvláště ne vlastního nepřidávaje. Román může býti třebas kolikadílný, jako Jiráskův »F. L. Věk«, drama jest obmezeno na rozsah svrchovaně stručný. Veliký živel epický má ze základní osnovy dramatu zůstati vyloučen. Ovšem ze základní osnovy. Neboť místy episody epické jsou i v dramatě přípustny.

Tato rozdílnost podstatné formy dramatu od podstatné formy románu jest tak veliká, že ne každý epik a byť i byl veliký, je s to, aby udeřil na vnitřní podstatnost formy dramatické. Dokladem toho zvláště četná dramatická díla ruská doby moderní, jejichž hodnota, jinak nepopíratelná, trpí namnoze právě tím, že nejsou provedena vnitřní podstatou formy dramatické, že postrá-

dají zaostření, jež tato forma dává — o formě čistě technické vůbec nemluvíc.

Alois Jirásek objevil se však v literatuře stejně dramatikem jako romancierem — jemu forma dramatická dána byla stejně jako epická. Jako uznaný epik a zabírav se celou epickou šíří do té části své tvorby literární, obrátil se Jirásek k dramatu — a objevil se stejně vzácným dramatikem jako epikem. Jeho první díla dramatická »Vojnarka« a »Kolébka« vykazovala sice ještě stopy epiky, ale v dalších pracích ukázal se Jirásek takovým takořka rozeným dramatikem, jakým byl od počátku své literární tvorby epikem. V koncisnosti dramatické a v dramatickém rozvoji a spádu děje a jadrnotti v řeči dramatické má Jirásek málo sobě rovných — neméně v tom, že daří se mu stejně veselohra jako drama občanské či kus historický. —

Aloise Jiráska čítám k lidem šťastným. Je šťasten velikostí svého genia, velikými výsledky práce své, ku kterým patří vedle počtu jeho děl ovšem i vyšší úroveň, na jakou povznesl u nás druh povídky a románu historického, je šťasten i oblibou, jaké se těší nejen v české obci čtenářské, nýbrž i v kritice. Pravda, i Jiráskovi se našli v kritice odpůrci, a mezi nimi i takoví, kteří šli hlásati své mínění o něm hned do ciziny, ač díla Jiráskova, jak praveno, snesou srovnání i s mnohými předními díly ciziny. Jirásek se jim nelíbil — a proč? Chtěli totiž prostě, aby nepsal, jak píše, aby psal jinak — chtěli, aby kos zpíval jako skřivan — tak že by prý bylo pro kosa lépe.

Odvěkou podmínkou velikosti ve všech oborech umění je svéráznost, individuálnost, dovedená až do krajnosti, vyvrcholená nejžhavějším úsilím osobitosti umělcovy. Ztracen je předem ten, kdo pracuje štětcem či dlátem či pérem vždy jen dle hesel dne a ne dle hesla, které zní v něm samotném. Jirásek byl, jest a zůstane svůj, v tom a v dílech, která z té jeho osobitosti vznikla, jest největší jeho velikost. Tak uznává všechen náš soudný svět, tak uznali literární historiografové Jiráskovi Nejedlý, Voborník, Bílý, Jakubec, Tuček a j. A dobrým Jiráskovi zadostiučiněním jest v tom vzhledě, že ti, kteří dílo jeho snižovali nejen doma, nýbrž i před cizinou, poslední dobou provádějí silné korrektury ve svém bývalém mínění, korrektury, kterými sami se poddávají mínění lepšímu. Možno také proto s důvěrou se naditi, že v budoucnosti přinesou svému intelektu oběti ještě další. —

Alois Jirásek, ve třech dnech jarý, svěží a k dalším stejně velikým nadějím opravňující šedesátník patří k té pozoruhodné skupině našich duchů, která nám dána byla kolem r. 1850. Jsou v ní ve vědě, v umění i v ostatním našem životě osvětovém i národohospodářském jména zvuku vzácného, v umění vedle Jiráska jména Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Čecha, Elišky Krásnohorské, Zikmunda Wintera, Fr. Heritesa, Lad. Stroupežnického, Zdeňka Fibicha, Jos. Myslbeka, Boh. Schnircha, Jos. Maudra, Mik. Alše, Lišky, Václ. Brožíka, Vojtěcha Hynaise, Jos. Ženíška a j. Jest to legie v pravdě blanických rytířů ducha, legie, jež sama

o sobě, — nehledíc ani k práci všech ostatních vynikajících mužův a žen soudobých — posunula osvětu naši o řádný stupeň k její výši nynější.

A jako vůbec poroste ještě význam práce, tou legií vykonané, tak i Jiráskovo dílo poroste stále ještě dvojím směrem: předně svým celým vnitřním významem a vedle toho zajisté ještě také hojnou početností. Patříť Al. Jirásek nejen k největším literárním zjevům doby současné vůbec, v našem národě i mimo něj, nýbrž také k těm mužům, kteří nestárnou s lety, patří k těm, kdož rostoucím věkem rostou jen ve své umělecké síle a tvoří plody vždy úchvatnější. V historii osvěty jest toho příklad nejeden a mnohý z nich veliký. Palacký a Rieger, Tolstoj Slovan, Italové Tizian a Michelangelo patří k nim. Jirásek pak stoje tu dnes pln svěžesti a zbaven konečně úřadu učitelského s veškerou ctí, které v tom svrchovaně záslužném povolání se nabývá, jsa šťasten ve středu své milé rodiny, šťasten láskou celého národa, ctěn a milován všady, kde působil a působí, ve svém druhém domově Litomyšli tak jako ve svém třetím na poli svého nejrozsáhlejšího působení v Praze — Alois Jirásek je dnes tak jako před dvacíti lety stejně statný a mohutný štěp zdravých větví, který ještě dlouho a dlouho ponese hojné ovoce.

A přejme dnes jemu — dnes v předvečer jeho šedesátých narozenin — z hloubi duše, aby úplně dokončil ten veliký cyklus děl, jenž mi zatanul na mysl, tu velikou epopeji celé historie národa našeho, jakou dosud nezbásnil a nevytvořil žádný básník žádného jiného národa a jejímuž zakončení Jirásek jest již tak blízek. Přejme to jemu, přejme to sobě samým, a doufejme, že jeho veliký a tak plodný duch nám to přání vyplní. Byl by to nejmohutnější výraz slovesného umění a spolu jeden z největších pomníků naší doby, při všech našich nesnázích a nesvárech bez odporu veliké, veliké osvětovou prací národem naší v ní vykonanou. Pravím také, přejme to sobě. Neboť velikých děl umění i vůbec osvěty jest nám, národu našemu, svrchovaně třeba, a zvláště když to jsou díla tvořená takovým duchem, jakým jest tvůrčí duch Jiráskův, duchem prodchnutým nejen láskou k umění, nýbrž i láskou k národu a tužbou i pevnou vírou, že ten náš národ navždy bude státi aspoň tam, kde stojí dnes.

Nejsou odtud, od Hronova, daleko čáry pomezní, přes které se valí do naší vlasti občas výpravy válečné, jež Jirásek líčí tak úchvatně. Ale ještě pravidelněji a ještě větší mocí valí se na nás den co den — a nejen tam ze severu, ale i ze samého okrsku země a říše, v níž žijeme — to úporné nepřátelství, které usiluje o sám život náš.

My život svůj zachráníme všestrannou, všemi silami našimi prováděnou prací i bedlivým, opatrně vedeným bojem — a zachráníme jej, přijímajíce do svých duší díla takovou lásku k národu vzbuzující, jakými jsou díla Jiráskova. Celé to literární dílo slaveného dnes námi a celým národem básníka jest mocným vysokým valem proti nepřátelskému úsilí, valem z největších a nej-

znamenitějších, jež v literatuře máme. Proto má pro nás básnické dílo Jiráskovo nejen svrchovanou hodnotu uměleckou, ale, a to i ve smyslu samého básníka, zároveň vnitřní obrannou hodnotu v tom boji, jejž proti své vůli vésti musíme.

Nuže, nechať dáno jest Aloisu Jiráskovi, aby pro české umění slovesné a pro národ svůj ještě sesílil a zvětšil ten obranný val dalšími děly stejné a možno-li ještě vyšší hodnoty než doposud. Nechať jemu a nám dáno jest, aby vyplnil ještě některé ty mezery v tom valu — nechať jemu a nám dáno jest, aby dokončil svým básnickým geniem a svou neumdlévající tvůrčí silou tu velkolepou epopeji celých dějin našeho národa, již on jediný z nás živoucích je schopen vytvořiti. Nechať ji vytvoří on, jeden ze strážných duchů národa vůbec a tohoto svého kraje zvláště, on, jemuž plnou měrou patří dnes oddanost naše, láska a hold a patří jemu z hloubi duší našich jdoucí upřímné, srdečné a bouřlivé Sláva!

Ve středním Egyptě.

Popisuje

Dr. **Ant. Polák.**

(Pokračování.)

O něco jižněji, také na východním břehu, leží zříceniny města z doby řeckořímské, Antinuopolis. Dojeti třeba drahou až do stanice Roda a pak tímto městečkem — o jediné lepší ulici, v níž jsou zděné domy a bazary, jinak s domky a uličkami známými nám z Benihassan — odebrati se na břeh nilský, odkud přeplavba na druhou stranu netrvá tak dlouhoja ko po prvé, poněvadž v Nilu není žádného ostrovu. Přistaneme u malé vesničky felašské Šejch Abade, jejíž domky stojí v krásném palmovém háji. Jsem jist, že by jí každý záviděl její polohu nad modravým Nilem uprostřed štíhlých palem. Od ní na sever rozkládají se zříceniny starého města. Jsou zříceniny v nejvlastnějším slova smyslu, ohromné hromady zdiva a střepin. Již celá dlouhá století užívali jich okolní obyvatelé za kamenný lom. Pozorovati jen staré ulice s úzkými chodníky a nezničitelným římským dlážděním, s kterým se potkáváme všude, kde jednou vládla ruka mocného Ríma. Desky kamenné jsou také jako jinde v římských městech šikmo položeny k chodníku, aby tlak kol nepoškozoval příliš dlažbu. V městech západní Sicilie na př. v Trapani, Marsale podrželi způsob dláždění svých předkův až podnes.

Někde z domů zůstaly jen sklepy, svršek byl zbořen, toliko jeden domek zůstal značně zachován a je přece u samé vesnice. Vysoký sklep jeho, do něhož vedou posud kamenné schody s nádhernou klenbou, která přetrvala všechna zemětřesení, jimiž

krajina trpěla, způsobuje, že malé čtvercové pokojíčky nad ním sou jako v prvém poschodí. Zdi jejich jsou někde z výší člověka. Světničky jsou však tak malé, že v nich sotva se může člověk pohybovati (3×3 kroky), pro seveřany k obývání úplně nezpůsobilé. Poněvadž však na jihu žijí obyvatelé, již od střední Italie začínajíc, větší část svého života na ulici, stačí jim takové pokojíky, poněvadž v nich jen spí. Zdivo z cihel spojených maltou drží velmi dobře. Co by asi zůstalo z našich domů po zemětřesení nebo jen po době přes půl druhého tisíce let! Každý návštěvník Říma všiml si zajisté ohromného kusu zdiva, které spadlo při posledním zemětřesení z části klenby. Při pádu rozbily se některé cihly, ale výtečná malta římská nepovolila; kus, ač spadl se značné výše, nerozbil se. Ani bychom se nedivili této pěkné stavbě v Římě, kterou stavěti dal císař, ale i domky v Antinuopolis, tedy v malém provincialním městě, jsou rovněž tak pevny, zdi jejich jako skála. Místo bylo již dříve obydléno, dříve než je převzal císař Hadrian na počest svého miláčka, který prý se tu v Nilu utopil a sice proto, aby svou smrtí zachránil svého příznivce před velikým neštěstím. Jsou tu zbytky chrámu Ramsa II. (1292—1225 př. Kr.), pět sloupů, popsaných hieroglyfy v hlubokém reliefu. Z římské doby bývaly tu dříve ještě jiné památky, oblouk Hadrianův a divadlo, které ještě zde viděla francouzská učená výprava, jež provázela vojsko Napoleonovo na výpravě do Egypta koncem XVIII. st., ale od té doby zmizely všechny beze stopy až na svrchu dopsané. —

Druhou mojí stanicí jest město Melavi, v němž jsou dva řecké hotely, ale ani jeden majitel neznal jiné řeči než svou mateřštinu. Leč domluvili jsme se. Melavi leží nad průplavem Ismalije, který zavodňuje tuto i některé severní a jižní provincie. Při průplavu jsou větší domy i dále v městě je několik zděných. Zajímavější v nich jest veliký palác na severu města ve slohu čistě arabském. Je však velmi sešlý a kromě jediného zahradníka, opravujícího poněkud jinak zpustlou zahradu, není viděti v něm ani okolo něho ani živé duše. Zakletý palác. — Na břehu průplavu je živo, ženy z celého městečka přicházejí sem pro vodu a práti prádlo. Několik se jich tu koupalo, ale docela cudně, totiž v šatě, v kterém přišly; bezpochyby ho při tom perou. Na jednom konci města jest také evropská továrna, při ní dělnická kolonie, ale dle našich názorů dosti podivná. Jest to několik domků felašských z vepřovic těsně jeden vedle druhého v půlkruhu a před nimi veliký dvůr. Liší se tedy od vesnice jen tím, že každý domek v ní měl svůj dvůr, kdežto tady jest jen jediný společný. Na něm leží teď pod večer několik dělníků, jejich ženy sedí před domky připravujíce venku večeři na ohništi, složeném jen z několika kamenů. Celý houf malých dětí, slepice, kozy, psi, chumelí se v prachu uprostřed a dvě tři kočky přihlížejí z bezpečného postavení tomuto reji. Do dvora jest pěkně viděti, poněvadž jest uzavřen jen plaňkovým plotem. U továrny jest také přístaviště; v něm leží několik plachetních dahabijí a malý motorový člun.

Uvnitř města v úzkých ulicích vládne život podobný jako v jiných orientálních. Veliké zástupy lidu s osly, velbloudy, koňmi se tu mísí, obratně jeden druhému se vyhýbajíce. Na malé městečko jest tu lidí velice mnoho. Ale shromáždění jejich mělo hlubší příčinu. Najednou ozve se v dálce ještě strašlivá hudba vyluzovaná na plechové nástroje, skoro bez ohledu na takt a výšku tónu, a provázená hřmotným bubnováním. Blíží se víc a víc a již jsou tu hudebníci, kteří by jistě probudili mrtvé, kdyby blízko nějací odpočívali. Ale Egypťané šetříce úrodné půdy, pohřbívají i dnes jako jejich předkové před více než pěti tisíci lety své mrtvé v poušti.

Za hudebníky kráčí nádherně koberci vyzdobený velbloud s pěknými třásněmi na hlavě které mu velice sluší, a nese velikou bednu rovněž zabalenou v drahocenných kobercích. Za ním jde jich ještě několik také rozmanitě ozdobených, s jezdci, vážnými starci v kroji východním, s fezy a zelenými či bílými turbany kolem nich. Někteří jedou též na koních. Jsou všichni pravé orientální typy, hodné štětce dovedného malíře. Mezi nimi nesou tu a tam statní chlapíci korouhve různobarevné tvaru našich při processích. Tváří se velice důstojně, ačkoli jinak nejsou příliš vypáráděni; nemajíť ani kabátův ani pokrývek na hlavě, nýbrž jen krátké kalhoty a košili. Veliké množství lidí se tlačí se všech stran, takže průvod jen zvolna může v davu se pohybovati. Cestu razí mu několik policistů na koni, kteří plochou šavlí bijí do lidu bez ohledu, kam rána padne. Chlapík, který ji dostal, jen se otřese vzkřikne něco k policistovi, ale tlačí se dále jako dříve. V tom chomáči lidu tancují pěkné koně strážníků s místa na místo, tak že člověk by si myslil, že každou chvíli kůň některého bosého chlapíka ušlápne. Ale ti uskakují obratně na všechny strany a tak k jejich prospěchu nestalo se žádné neštěstí. Docela vzadu jde ještě několik velbloudů také s okrášlenými bednami, zvířata však jsou již bez ozdob. Dle zelených turbanů jsou jezdci bezpochyby poutníci, ubírající se z Mekky či do Mekky. Shromažďování a rozchod jich bývají vždy provázeny velikými slavnostmi. Průvod, prošed větší částí hlavní ulice, trhá se a rozchází do vedlejších, a také hudba se ztrácí. Hlavní třída má zase svůj obyčejný ráz, obchodníci, kteří vším tím hlukem nedali se vyrušiti z klidu, pokračují ve svém zaměstnání — většinou v sezení nebo ležení, neboť kupců jest velice málo.

Na nábřeží ubírají se ustavičně karavany velbloudí, které ze všech okolních vesnic svážejí cibuli. Její žeň jest právě v Egyptě Horním. Vlaky nákladní, které potkáváme, jsou všechny naplněny cibulí, na nádražích se jí válí celé spousty. Lloydové parníky odvážejí dle sdělení jednoho důstojníka lodního skoro po celý měsíc po každé asi 36.000 pytlů do Terstu. Parníky odjíždějí každý týden dvakráte, tedy za měsíc osmkráte.

Teď v podvečer jest ruch na ulicích živější než byl v hodinách odpoledních. Několik kaváren se plní domorodci i Řeky zde bydlícími; ti hrají většinou velice horlivě kostky s dámou a j.

Melavi se osvětluje a sice elektricky, což v Orientě arci překvapuje.

V hostinci při večeři, jíž jsem si dříve objednal domluviv již s kuchařem francouzsky a italsky, zažil jsem zajímavé překvapení, kterého bych v městečku uprostřed Egypta, v němž sotva nějaký turista se objeví, nikdy se nenadál. V Kahyře, kde je spousta lidí rozmanité národnosti, byla by to sice náhoda, ale přece nic tak neobyčejneho jako v tomto ztraceném koutě egyptském. Když jsem se domlouval s kuchařem, seděl v jídelně ještě mladý pán, asi čtyrycátník černých vlasův a vousův i tmavé pleti. Když jsem svoji objednávku dokončil a kuchař odešel, pozval mne pán k svému stolu a představil se mi jako Francouz, rodilý z Korsiky, že jest právníkem v Minieh, — zda přísedícím u soudu či notářem, nevím, poněvadž slovu, které mi řekl, jsem dobře nerozuměl — mešká prý zde za jistou právní záležitostí. Podrobil mne hned jednak dle zvyku jihoevropského, jednak jako právník důkladnému výslechu, kdo jsem a za jakým účelem jsem do Egypta přišel. Mívám ve zvyku, ačkoli z Prahy nejsem, říkati, že přicházím z hlavního města českého. Můj spolustolovník pravil, že o Praze a Češích ví, ano věděl o stycích českofrancouzských, prohlásil Čechy za přátely Francouzův a zmínil se i o českých zájezdech do Francie ovšem jen podle novin. Znal dost i národnostní poměry i zápasy v Rakousku. Tak jsme v milém rozhovoru setrvali přes hodinu, a když povinnost jej odvolala, rozloučili jsme se velmi srdečně.

Druhý den byla na programu návštěva zřícenin slavného města Atonova, jehož sláva trvala sice jen krátkou dobu, ale jež přece pro svého vladaře jest velice zajímavé. Ze stanice Deir el Moës jen malý kousek na jih od Melavi jest k němu nejblíže. Třeba jeti zase na druhý břeh Nilu. Loďka naložená již byla skorem uprostřed řeky. Ale když její majitelé spatřili na břehu cizince, od něhož mohli více dostati nežli od všech felachů na loďce, vrátili se beze všeho a vzali mne sebou, ovšem za slušnou odměnu, šelem = 5 piastrů (1 fr. 25 c.). Nil je začátkem dubna v nejnižším stavu vody, proto mezi břehem a vodou je široká vrstva písku. Po té se jde velice špatně až k vesnici Hagg-Kandil, v níž bydlí strážce starožitností. Hned za vesnicí, několik jen minut vzdáleny, začínají již zříceniny města, dnes ještě ohromné hromady staviva, pod nímž jsou zachovány jen základy a nepatrné části zdí domů. Takový jest konec slávy lidské! Jaké asi to bylo nádherné město! Vzniklo v době největší slávy, nejvyšší vzdělanosti egyptské. Nejlepší architekti zbudovali jeho domy a především palác královský. Dnes tu stojí v sousedství jeho zřícenin dvě ubohé felašské vesnice, již jmenovaná na jihu, a Et Tell, silnou půlhodinu vzdálená od prvé na severu.

Město vystavěti si dal úplně na zeleném král Amenhotep IV. (řecky Amenofis), který se později nazval Ich-en-aton (dříve četlo se jeho nové jméno Chuen-aten.) (1375—1358 př. Kr.). Králové XVIII. dynastie, k níž patřil, sídlili jako jejich před-

chůdci ze XVII. kteří osvobodili Egypt od vlády Hyksů v Thebách. Thebský bůh, Amon, když jeho ctitelé se stali pány celého Egypta, zatlačil i ostatní bohy a stal se nejvyšším bohem. Jméno starého boha slunce Re bylo spojeno s jeho v Amon-Re. Kněží jeho jakož i bůh znamenitě zbohatli a brzy jejich moc bylo cítiti také v politické správě země. Proti Amonovi stáli, ovšem jen v trpném odporu, kněží jiných svatyní, Ptahovy v Memfidě a Atumovy v Heliopoli. Také v nižších vrstvách vznikal odpor, nové názory se tvořily, o nichž arci nic nevíme, poněvadž známe jen zprávy oficielní. Teprve, když Amenofis IV. snad pod vlivem své matky Tii, která byla nízkého rodu — otec jeho Amenhotep III. (řecky Memnon) uzavřel sňatek morganatický — přisvojil si je, dovídáme se o nich. Chtěl původně jen, aby bůh jeho, sluneční deska, slunce jako hvězda, Aton, byl uznán také za boha jako Amon. Ale kněží Amonovi nepřistoupili na kompromis a boha nového neuznali. Amenhotep IV. přerušil následkem jejich chování všechny styky s nimi, Amonovo jméno dal vyhladiti ze všech nápisův a na místo jeho napsati svého Atona. Posléze nechtěl ani přebývati v sousedství chrámu Amonova v Thebách (dnes ve vesnici Karnaku), nýbrž vystavěl si nové město, Atonovo, chrám a palác svůj, na němž právě jsme.

Reforma náboženská přinesla s sebou také v mnohém vzhledě důležité změny. Hlavně v umění dopomohla k vítězství směru přísně realistickému proti starému dvorskému, více schematickému, který pracoval podle přísných pravidel. Reliefy, na nichž král znázorněn docela tak věrně, jak vypadal — nehezky — a hymnus na Atona jsou hlavní prameny pro poznání nového směru náboženského, který snad nevznikl bez vlivů cizích. Neboť tenkráte panství egyptské sahalo na severovýchodě až do Mesopotamie a na jih až do Nubie. Také politické zřetele rozhodovaly pravděpodobně, král chtěl stvořiti nové náboženství, jež vyznávati by mohli všichni jeho poddaní od středního Nilu až po horní Eufrat a Tigris. Aton, sluneční deska, kterou zobrazují dle skutečné podoby slunce, přikreslujíce na konce jeho paprsků ruce rozdávající život, měl býti jediný bůh všech. Proto, aby neodrážel jiných národův od nového náboženství, není v kultu jeho nic čistě egyptského. Město Atonovo mělo býti hlavním městem všech zemí. Amenhotep IV. vybral k tomu velmi pěkné místo a rozsáhlé, na němž bylo lze zbudovati město případné k veliké říši.

Východní okraj pouště vzdaluje se od pravého břehu nilského dosti daleko a tvoří veliký oblouk. V stěnách jeho jsou hroby z doby Amenhotepovy. Tento půlkruh zaujímají zříceniny ve velikých hromadách. Krajina není proto vzdělaná, jen na sever a na jih od vzpomenutých svrchu vesnic jsou pole. Jaké jsou tu jiné zbytky a lepší nežli hromady zdiva a střepin? Podlaha ze štuku z paláce jest památkou nejpřednější. Strážce vede k ní ze zvyku hned napřed, poněvadž většina návštěvníků spokojuje se jen prohlídkou její. Jest to tedy zajisté zvláštní podlaha, jakých jest snad dnes velice málo, a můžeme si podle ní učiniti matnou

představu o velkoleposti paláce. Aby netrpěla deštěm či spíše sluncem, vystavěli nad ní pěkný kamenný domek, který jí zajisté závidí mnoho felachů. V domku v obou síních je zřízeno nízké dřevěné podium, které ji zase má chrániti před moderními návštěvníky. Štuk podlahy jest omalován ne ornamenty, aby vyhlížel jako koberec, nýbrž obrazy. Motivy jejich nejsou nové, shledáváme se s nimi na všech reliefech z doby XVIII. i XIX. dynastie, některé již se objevují od V. dynastie. Jsou to ku př. spoutaní Asiaté a Negři, kteří jsou vymalováni tak, že král na ně šlapal vždy při vstupu do síně, nebo luk jako symbol národů devíti luků, poddaných egyptských, dále bařina či rybník s vodními rostlinami, v nichž ptáci poletují a zvířata rozličná poskakují.

Tyto motivy opakují se několikráte. Čím se liší tedy od jiných maleb a reliefů? Provedením. O snahách Amenhotepových zmínil jsem se již svrchu. K tomu jen dodávám, že neobyčejná věrnost, jemné vypracování staví malby do popředí uměleckých výtvorů. Telátko čile poskakující jest na př. tak pěkně živě provedeno, že by ani moderní umělec za jeho kresbu styděti se nemusil. Celková komposice vypravuje nám, co egyptské umění v té době znamenalo. Na podlaze stály sloupy nesoucí strop. Umělec s nimi při návrhu počítal, měly státi na břehu rybníků jak stromy stín vrhající. Hlavice některých jsou zde v síni. Jsou to t. zv. palmové sloupy, jejichž listy jsou vykládány pestrými kameny. Podobně pracovány byly i stěny.

Palác stál uprostřed velikého dvora ohraženého zdí cihlovou; před ním na zadní straně dvora na vyvýšené rampě sloupořadí, za ní balkon se dvěma budovami po stranách. Na něm se objevoval král shromážděnému lidu a přijímal zde také vyslance cizích mocností. Za tím byla veliká dvorana s mnohými sloupy, přečetné síně soukromé královy a jeho haremu. K paláci patřily rozsáhlé zahrady s rybníky právě tak zařízené, jak vidíme je namalovány na podlaze. V nejbližším sousedství jsou tu podnes zbytky vinic.

Královský palác obklopovaly rozsáhlé domy předních jeho velmožů, které tvořily vznešenou čtvrt města o širokých ulicích. Některé z nich byly odkryty v poslední době. První na sever od dnešní vesnice Et-Tell. Ovšem zachovány jsou toliko základy a ze stěn jen něco málo, daleko méně nežli z domů v Pompejích. Před hlavní façadou poněkud na pravo jest volné schodiště, po kterém se vchází do dvou předsíní, z nichž je vchod do první hlavní síně domu, t. zv. široké síně. Na její severní straně bylo ve stěně veliké okno, jímž vcházelo světlo a v letě chladný severní vítr, dech Atumův, milý i dnes každému Egypťanu. Při protější straně byl neveliký, nízký výstupek, na němž stávaly stolice domácího a jeho hostů. Jak pokoj byl vymalován, ukazují zbytky omítky na zemi nalezené. Stylisované květiny sestavené v guirlandy, ojedinělé chrpy a máky pokrývaly okraje stěny a mezi nimi namalováno bylo zátiší z vodního ptactva. Malby dodávaly pokoji přívětivého vzezření. Nejbližší síň nazývají »hlubokou«. Byla patrně

ozdobena podobně jako první, ale v jiném barevném tónu. Ta bývala v egyptském domě jídelnou. Také v ní jsou výstupky pro sedadla a veliká hliněná nádoba, v níž byla voda ke kropení v létě pokoje k ochlazení vzduchu, dále přenosná kamna na zimu. Ta jsou jen veliká nádoba, v níž hořel oheň, bez jakéhokoliv opatření na odvádění kouře.

Z této síně vedlo schodiště na plochou střechu budovy, na níž snad byly též některé síně menší. V zadu na pravo vcházelo se do ložnice se zvláštním výklenkem, v němž stálo lože. K ložnici náležela také koupelna, kterou nalézáme i v malých jednoduchých domcích. Dlážděna jest deskami vápencovými, rovněž i stěny jsou jimi pokryty. V podlaze jest otvor, jímž a dále malou stokou odtékala užitá voda do malé nádržky, kde pak působením paprsků slunečních za krátko vysychala. V malých komůrkách vedlejších odkládal koupající svůj šat. Zařízení koupelny ukazuje, že nekoupal se Egypťan za XVIII. dynastie tak, jako my, nýbrž poléval se toliko vodou, kterou si dal sem nanésti dle své libosti.

Na dvoře byly sýpky s kolonádou v předu a jiné ještě místnosti, pravděpodobně stáje.

Plán tohoto domu jest typický pro obydlí vznešeného Egypťana té doby. Jiný dům v sousedství vesnice Hagg Kandil má tytéž místnosti a v témže pořádku jako předešlý. Jinak byl tento ještě lépe vystavěn, tu a tam ve zdech zasazeny, k vůli větší pevnosti stavby, dřevěné pilíře. Takový dům mohl si při drahotě dříví v Egyptě vystavěti jen velice bohatý pán. Na hlavních dveřích napsány hieroglyfické texty, bezpochyby nějaký sluneční hymnus — dnes jen nepatrné trosky z nich — na Atona. Obyvatelstvo hlavního města Ich-en-atonova bylo — bylo nepochybně stejného náboženství jako jejich pán.

V hospodářských síních objevena jáma, o níž jeden z felachů. soudil, že zřízena proto, aby v ní seděly u stavů tkající ženy. V Egyptě mají tak tkalcovské stavy postaveny podnes. V té síni skutečně také nalezen hrnec plný odpadků z vlny.

Na jih od Hagg Kandil mezi touto vesnicí a jižnější zv Havata jsou ještě nepatrné zbytky druhého paláce, snad jakési vily královské. Vykopávky ještě tu nejsou dokončeny a nelze tušiti, co jest možno nalézti pod ohromnými hromadami štěrku a staviva, které tu na jinak rovném místě jako malé pahorky čnějí do výše. Ve větší části města jmenovitě ve čtvrtích chudých, lze asi sotva něco znamenitého nalézti. Na mnohých místech byly tyto domky odkryty. Jsou tak malé a stavěné jako domky dnešních felachů, v uzounkých uličkách jeden na druhém. Ale Ich-en-aton vystavěl svému bohu také velkolepý chrám, který stál v sousedství jeho paláce. Ve značné hloubce nalezeny tu zbytky pylonův a sloupů veliké budovy, která by mohla býti sluneční chrám. Poměr jeho k paláci byl by asi takový, že tento tvořil část budov chrámu stejně jako v Thebách v Ramesseu.

Nelze opustiti město, aniž by se nestala zmínka o archivu královském, u paláce nalezeném. Listiny jsou většinou destičky popsané klínovým písmem, čistě dle vzoru babylonského, a obsahují korrespondenci králů Amenhotepa III. i Ich-en-atona s rozličnými panovníky Přední Asie (babylonskými, chetitskými i kyperskými) a podřízenými knížaty, podávajícími zprávu o politických poměrech své země. Dopisy jsou rázu zcela orientálského. Sbírka jejich vystavěna — ne celá — v jedné skříni musea kahyrského. Známy jsou v učeném světě jménem destiček z Tell-Amarna. Tak totiž nazývají se tyto zříceniny. Jméno neexistuje ve skutečnosti — jest vynález archaeologů zcela libovolný. Jedna část jeho je vzata ze jména vesnice Et Tell, druhá z jména kmene Beni-Amran, jemuž tato krajina náležela a dosud se dle něho nazývá jedna vesnice na levém břehu nilském. —

Zbývá ještě prohlédnouti hroby, které jsou vytesány v kruhovité skalní stěně ohraničující na východě zříceniny města. Půdorys jejich jest odchylný od beni hassanských, spíše se podobají poněkud hrobům v Bibân el Môluk u starých Theb. Rozděleny jsou ve dvě skupiny jižní a severní. Jest jich celkem asi 25, rozmanité ovšem ceny. Cesta k nim vede zase k úpatí stěny a po náspu z písku vystoupí se pak k hrobům nahoru. Jsou rovněž položeny nahoře, více k hořejšímu kraji stěny. Před každým jest malinké nádvoří, ohražené nízkou zdí. Širokou branou z něho vcházíme do prostorné síně, jejíž strop nesou kamenné sloupy ze skály jen vytesané. Z ní pak buď vede úzká chodba do malého pokojíku, nebo schází chodba a hned dveřmi vstoupíme do pokoje. Úzký pokojík není poslední, ještě za ním je malá komůrka, v níž stojí socha zemřelého. Takový jest plán všech větších hrobů s některými změnami v rozměrech. Náležejí většinou vysokým hodnostářům civilním i kněžským, kteří za živa obklopovali trůn egyptského reformátora. I po smrti odpočívá uprostřed hrobek jejich; jeho obydlí posmrtné jest ovšem největší a nejsložitější. Je v jižní skupině. Asi po 20 schodech sestupujeme dolů ke vchodu do hrobky. Docela rovnou plochou uprostřed rozděleny jsou na dvě části, tak že připomínají v malém schodiště k propylajím athenské akropole. Po ploše spuštěna dolů rakev do hrobu. Ode dveří svažuje se znenáhla dolů úzká chodba k druhému schodišti o 16 schodech k malé předsíni, z níž teprve pak vejde se do vlastní kaple hrobky. K té hlavní části hrobu připojují se jiné vedlejší jako z druhého schodiště vchod k hrobce princezny Meket-aton a jedna nedokončená chodba. Všecky hrobky ozdobeny jsou jako v Benihassan obrazy a nápisy, z nichž první podávají tytéž myšlenky jako v hrobech střední říše. Vedle mrtvého však se objevuje král Ich-en-aton s celou rodinou a nový bůh v podobě slunečního kruhu s paprsky, které zakončeny jsou rukami. Máme několik reliefův uložených v museích kahyrském a pak hlavně berlínském, na nichž král Ich-en-aton zobrazen jest také takovým způsobem jako v hrobě. Reforma jeho náboženská přinesla s sebou také tu neobyčejnou — dle názorů egyptských — změnu, že

král dal se vypodobniti jak skutečně žil uprostřed své rodiny, s manželkou a dceruškami. Rodinný život jeho dle reliefů byl nepochybně srdečný: hraje si se svou dcerkou, líbá ji a druhé děti v přítomnosti otcově nijak se neostýchají, nýbrž vedou si vesele. Orientální despota, egyptský král, syn boží na zemi, žije jako obyčejný člověk.

Jinak umělci krále vždy idealisovali ve svých dílech. Jak vypadá na reliefech Ich-en-aton! Postava jeho nebyla sice klassicky krásná dle obrazův, ale i moderní umělec svému modelu trochu lichotí. Dle tehdejšího uměleckého směru znázornili krále čistě realisticky, ano zdůraznili ještě jeho vady tělesné. Tělo slabé, nevyvinutých svalů, s velikým břichem a ženskými boky, na prsou na dlouhém krku hlava s nepříliš krásnou tváří; neboť měl král čelo ploché, ostrou, špičatou bradu, vyčnívající lícní kosti, mdlé oči, blouznivě do dálky hledící.

Jest velice zajímavé a pro egyptské umělce zvláště charakteristické, že svého realismu dlouho se nedržely aspoň v okolí dvora královskeho. Nový sloh v krátké době potlačoval opět veškeru individualitu tak jako starý. Umění egyptské nemohlo, až na nepatrné výjimky, z kolejí jednou vyjetých se vybaviti. —

Prohlídkou skalních hrobů skončena návštěva zřícenin v Tell Amarna, třeba pomýšleti na návrat do Melavi touže cestou s nepatrnými jen odchylkami. Odtud přestěhoval jsem se druhého dne z rána do Asiutu či Siutu, města, kteréž si zachovalo své egyptské jméno. Jest jedno z větších (42.000 obyv.), již nádraží a okolí jeho ukazuje, že jest tu živěji než v Melavi. Budovy v městě jsou slušné, jihoevropské, ulice mají i chodníky. Ještě by snad scházelo dláždění a byli bychom skoro jako doma. Ale pro bláto není ho třeba a prachu strašlivému ani dláždění by nezabránilo; neboť prach v Egyptě se tlačí všude, nic na světě při povaze země se mu neuchrání. Síla člověka proti mocnému prachu pouště jest nepatrná, i kdyby užil všech nejdůmyslnějších prostředků.

(Dokončení.)

Z mých vzpomínek.

Napsal

Karel V. Rais.

(Dokončení.)

Nejednou zmínil se o velkém vlivu, jaký u nás měly I. S. Turgeněva Lovcovy zápisky naznačujíce spisovatelům, že mají si voliti životní látky z vrstev, jež dokonale znají. R. 1897 v létě vybídl inspektor Podhajský Vlčka i mne, abychom s ním jeli do Jílového. Měl jsem tenkráte připraviti knihu o vinohradském okresu, jmenovitě o školství jeho, a proto jsem okres proputovával. Vý-

letu rád jsem se účastnil. Odpoledne toho dne seděli jsme s Vlčkem sami na hřbitovním návrší nad Jílovým. Den byl překrásný, všecka příroda jako po lázni svěží a čista. Vlček byl tenkráte ještě zdráv, aspoň si nestěžoval. V tom tichu pod modrým nebem vzpomínali jsme na své rodné kraje, a Vlček mnoho vypravoval. Po několika letech seznal jsem, že se již tenkráte obíral svými příštími pracemi vzpomínkovými z let dětských, chlapeckých i gymnasijních. — R. 1898 se Vlček těžce rozstonal chorobou srdeční. Nikdy dříve jsem neslýchal, že by nemocí tou byl trpěl, nikdy si vůbec na zdraví nenaříkal, a tu najednou zachvátila jej divou prudkostí. Vlček byl vždy vzorem spořádaného života, žil skromně, prostě, do hostinců nechodil, lihových nápojů nepil, a právě nemoc, již jmenované záliby přivádívají, zachvátila jej tak bolestně. Mám za to, že jenom dlouholetá, neúmorná práce duševní, práce vysilující a rozčilující a vše, co s tím spojeno, byly příčinou. Vlček o tom, co jej hnětlo, trápilo, mučilo, nemluvíval, aspoň přede mnou ne, anebo zavadil-li o něco nepříjemného, činil tak s klidem; mám však za to, že mnohé v nitru sám těžce snášel.

Vůbec se domnívám, že důvěrněji svěřoval se jen nejbližším přátelům, na př. Zákrejsovi, Heydukovi, Krásnohorské, Čelakovskému, Mattušovi a j. Mně, ač jsem se přece časem s Vlčkem sešel, byl obsah každého sešitu Osvěty novinkou jako komukoli jinému z předplatitelů, Vlček se nikdy slovem nezmínil, co chystá, co v příštím sešitě bude.

Dne 8. října 1898 nemohl po prvé přijíti do schůze ředitelstva Svatobora a požádal mne, abych jej zastoupil. Dobře si pamatuji, jak mi v pokojíku svém odevzdával spisy do schůze připravené, pečlivě urovnané, jak mi diktoval jednotlivé odstavce, zle přepadlý a těžce oddychující. Svatoboru oznámil, že postižen jsa chorobou, vidí se nucena žádat, aby úřad, jejž po patnácte let zastával, s něho byl sňat. I bylo ustanoveno, abych jednatelské práce po novém roce spolu s ním vykonával a ponenáhlu je přejímal. Ještě v následujících mnohých měsících choroba krutě jej mučila a zkusil velikých bolestí. Když spolek »Máj« vyslal Šimáčka a mne, abychom Vlčkovi blahopřáli k šedesátým narozeninám, přišedše do Osvěty nemohli jsme s Vlčkem vůbec mluviti, poněvadž ležel sesláblý a mluviti nesměl. Jednou bylo s ním tak zle, že se již proslýchalo, že v krátku zemře. Opět se mu však ulevilo... Jednoho dne později dostal jsem již i telegram pražského belletr. listu, abych o Vlčkovi napsal článek posmrtný. Překvapil mne a rozrušil. Před polednem chvátal jsem se do Osvěty přeptat. Vida v prvním patře okno dokořán otevřené a v něm vyložené peřiny, tušil jsem zlé zprávy. Když jsem však přišel nahoru, pravila mi paní, že se Vlčkovi daří lépe. Těžce, ponenáhlu počal se s jarem sbírati, ale zdráv nebyl už nikdy. Zajisté že jenom přísný, pravidelný život, povaha, jež všeho dovedla si odpírati, udržovaly ho nad vodou. Jarní slunce, lijící zátopu vlažných paprsků svých do zahrady před »Osvětou«, jistě také pomáhalo ti-

šiti nemoc a posilovati zhublého, ustaraného muže, jenž po písčitých cestách ztěžka se procházíval...

Vlček, sotva že nemoc trošku povolovala, vždy hned počal zase konati všecky práce jako dřív; i do ředitelstva Svatobora opět přicházel a všecku povinnost tu zase sám vykonával někdy bědně slabý a ztěžka mluvící. Byl potom jednatelem ještě téměř sedm let.

Koncem listopadu r. 1899 přistěhovav se do ulice Čelakovského, bydlil jsem proti Osvětě, ale s Vlčkem nestýkali jsme se o mnoho více nežli dříve. Příčinou toho byla nejprve choroba jeho, jež mu nedovolovala ani dost málo znavovati se hovorem, potom r. 1900 i mne přepadla stará nemoc, jež zvedla mne jako nikdy před tím, a v následujících dvou letech vždycky koncem ledna vypukly mi v rodině nemoci zlé, jež trápily po celé měsíce. V těch dobách tedy stýkávali jsme se s Vlčkem jen při náhodné setkané na výsluní v Čelakovského ulici nebo ve schůzích Svatobora. Dříve chodívali jsme spolu někdy ze schůze na Vinohrady, v těch však časech on již málokdy chodíval, poněvadž srdce se rozbušívalo a dech nesloužil; i vyčkával tramwaye, a já chvátával jsem ještě na procházku.

V těch i v následujících letech míval jsem příležitost obdivovati se v duchu veliké jeho statečnosti, kterou dovedl přemáhati chorobu svoji. Žil s největší pravidelností a stravoval se co nejpřísněji. Ale i tehdy pilně pracoval buď o pracích redakčních neb o svých knihách vzpomínkových. Žije stranou světa, spojen jsa s ním jen duševně, chorobou sklíčen, zakoušeje hojně strastí člověka, jenž intensivně veřejně byl činným, s tesknotí pozoruje děje v životě národním, utěšoval se vzpomínkami na mladost v rodném Střechově, na pražských studiích i na léta professorská v Budějovicích.

Od r. 1897 nejednou žádal mne za práci pro Osvětu, ale nemohl jsem vyhověti z příčin, jež jsem už pověděl, potom proto, že jsem psal do Světozora nebo později do Zvonu, a že to byly práce, jež by se snad byly látkami svými Osvětě ani nehodily. V únoru r. 1906 poslal mi lístek: »Nemohu Vám tajiti, že to těžce nesu, když po dlouhá léta již zrovna do Osvěty nic nepíšete. Čím si zasloužila tohoto passivního odporu, nebo čím její redaktor? Musíte se napravit! Tentokrát Vám nepovolí Váš —«

Za krátko potom jsme se potkali i pověděl jsem mu, že to nebyl žádný passivní odpor, ale příčiny jiné. Uznával, ale opět sliboval, že nepovolí. Zlobit se však proto neuměl. —

Počátkem r. 1906 se choroba Vlčkova opět prudčeji ohlásila a k tomu přidal se šedý zákal oční. Do schůze Svatobora dne 12. března 1906 nemohl již přijíti i podával jsem zaň všecku zprávu. A tak již zůstalo; v říjnu t. r. se po třiadvacetileté práci jednatelské vzdal. Členem byl Vlček již asi od r. 1876.

Činnost jeho pro Svatobor poznal jsem hodně zblízka, jednak že jsem od r. 1898 byl též členem ředitelstva, potom že jsem Vlčka zastupoval a konečně povinnost jeho přejal.

Všecku látku pro schůzi, dopisy, žádosti míval vždy velmi pečlivě připraveny i seřazeny a po schůzi vyřídil vše hned. Ta práce pro Svatobor nebyla malá a vyžadovala hodně sil. Jednacích čísel jest do roka několik set a mezi nimi jsou některá velmi složitá, vyžadující mnohých dopisů, ať jen na př. připomenu některou cenu od chvíle, kdy se vypisuje, až do konce jednání, kdy o ceně bylo rozhodnuto. Nebo si připomeňme jarní stipendia cestovní: jaké množství žádostí dochází a co dá práce, než všecky jsou zas úplně vyřízeny.

Vlček měl pro korrespondenci, s »Osvětou« spojenou, vždy nějakého svého pomocníka, jemuž dopisy diktovával, a s tímto pomocníkem vyřizoval i věci svatoborské, při jejichž expedici zase pomáhala i choť jeho.

Pro Svatobor všecko konal zcela nezištně, spolek nahrazoval mu jen poněkud výlohy poštovní a podobná skutečná vydání.

Nějaké stranickosti jsem ve schůzích svatoborských u Vlčka nezpozoroval. Pamatuji se zcela dobře na případ, kdy mělo se rozhodnouti o někom, kdo byl Vlčkovi blízek, a o jiném vzdálenějším. Vlček zcela dobře mohl mluviti pro svého blízkého, nikdo by byl nemohl říci slova, poněvadž žádost byla zcela oprávněna, nebo mohl mlčeti, ale on mluvil přímo proti osobě sobě bližší dokazuje, že druhá strana má silnější nároky. Má-li kdo jinakých zkušeností, nevím; já jich nemám.

Je pravda, že se někdy proti rozhodnutím Svatobora v dřívějších dobách ozývaly hlasy a že bývaly mířeny přímo na jednatele Vlčka: ale tu třeba vzpomenout i toho, že Svatobor má sedmnácte členů ředitelstva, a jednatel, ač o došlých žádostech referuje, má přece jenom hlas jediný!

Vlček byl jednatelem třiadvacte let. Ovšem je pravda, že práce za starších let nebývalo tolik jako za posledního desítiletí, ale bylo jí vždy dost.

Vedle jednatele Vlčka byl pokladníkem přítel jeho Dr. Tomáš Černý, jenž svorně s Vlčkem po osmnácte let práci pokladnickou (i právnickou!) zcela nezištně konal.

Vlček i když už ve Svatoboru nebyl, kdykoli jsme se sešli, na milý spolek se tázal a vždy cítil jsem lásku, kterou k němu lnul, i starost, aby Svatobor vždy pevně stál a vše aby se v něm dobře dělo. Kdysi mi pravil, že byl tak dlouho jednatelem též k vůli Dru Riegrovi, chtěje mu — předsedovi Svatobora — ulehčiti v starostech. —

Vlček měl svou dobu květu, kdy Osvěta byla listem všestranně váženým a ceněným, kdy dramata jeho byla chválena, a romány, jmenovitě Vavřínový věnec, Zlato v ohni, Samohrady velmi byly oblíbeny a hojně čteny. Když se z mladé české university, jmenovitě z fakulty filosofické ohlásily nové silné proudy kulturní, potom po bojích rukopisných, bylo proti Osvětě i proti jejímu redaktorovi mnoho psáno.

Jak už bývá, přidávaly se k hlasům zásadním často hlásky nejmenované, jež si z Osvěty i z jejího starého redaktora tropí-

valy přímo posměch. Nevím, zda to Vlček vše četl, ale soudím, že aspoň o většině věděl. Neslyšel jsem ho stěžovati si, jen někdy náhodně uklouzlo slovíčko, šlo-li o osobu, s níž dříve míval přátelské styky a jíž snad i lecco dobrého učinil. To však mohu říci, že Vlček nebyl člověk, jenž se hněvá tvrdě a stále, jehož hněv je zavilý a jenž nikdy nezapomíná. Poznal jsem ho, jako člověka srdce dobrého.

Celá práce Vlčkova bude jistě v klidné budoucnosti spravedlivě oceněna. Bude stanoveno, co vykonala »Osvěta«, a Vlčkově dílu literárnímu, jmenovitě románům jeho, z českého života váženým, bude v rozvoji belletrie naší také dáno určité místo. —

Vlček chtěl Osvětě sloužit až do posledního dechu . . .

Oční chorobu svoji snášel s velikou trpělivostí a oddaností; zachváceny byly oči obě, ale levé sláblo víc a více. Zvláštní bylo, že i dávná přítelkyně a věrná spolupracovnice Vlčkova Eliška Krásnohorská současně šedým zákalem trpěla a rovněž jako Vlček byla operována.

Dojemno bylo, s jakým namáháním v těch dobách Vlček pracoval o číslech »Osvěty«, které tolik roků s věrností a láskou vzácnou sloužil. Sám psáti nemohl a proto vše diktoval universitnímu posluchači, jenž mu vždy vypomáhal; nebyl-li tento přítomen, volával choť svoji nebo zetě p. Fr. Matějovského, člena Národního divadla, jenž vždy rád na pomoc přichvátal.

Vácslav Vlček měl v čele svého pokoje nad pohovkou podobiznu svého dávného — snad nejmilejšího — přítele, prof. dra Josefa Kubišty, s nímž se r. 1865, kdy oba působili na německém vyšším gymnasiu v Budějovicích, spřátelil. Vlček odešel z Budějovic r. 1867, Kubišta o rok později přestěhoval se na gymnasium jičínské, kdež pobyl tři roky. Pamatuji se naň, také na to, že jsem v Jičíně o něm slýchával mluviti nejvýš čestně a pochvalně. Z příčin rodinných vrátil se opět na německé gymnasium budějovické a zůstal na něm až do r. 1904, kdy odešel na odpočinek.

Byl muž vzácný, skromný, výborný učitel, Čech poctivý. Protože byl Čech, nedostal místa ředitelského na gymnasiu německém, ale dostal je prof. Koch z německé reálky; na českém gymnasiu některém Kubišta místa ředitelského nedostal, poněvadž jako professor působil na ústavě německém . . .

Jsa v pensi řídil soukromý ústav pro vzdělání učitelek v Budějovicích. Do Osvěty psával pod jménem Josef Procházka výborné studie historické, na př. Ferdinand Dobrotivý a jeho doba (1876), Bismark a Hohenzollerovské císařství (1890) a j.

Přátelství, v Budějovicích zrozené, pojilo oba muže stále; Vlček mluvil o Kubištovi vždy s upřímnou láskou a v knize »Kde Vltavu líbá Malše«, mnoho na Kubištu vzpomíná.

Dne 20. března 1907 Kubišta nenadále zemřel a zpráva ta působila na Vlčka velmi těžce. Vypravuje mi o Kubištově smrti byl dojat, jak jsem ho zřídka vídal.

Sám byl tehdy už velmi špatný . . .

Na počátku prázdnin r. 1908 zajeli jsme na skok do Šumavy. Již cestou od Nýrska k Eisenstrassu vzpomínal jsem na Vlčka, jenž v tomto místě kdysi trávil prázdniny a dojmy své potom uložil v románu Černé jezero.

Krkonoše znám dobře, také na severním i na jižním konci Šumavy jsem pobyl, ale toho středu pod Jezerní stěnou a pod Javorem jsem dosud neznal. Daleké, široké spousty lesů na strmých stráních, po nichž se stále plížila jemná mlha, hluboká, zasmušilá údolí, zapadlá stavení, úvaly mezi lesy, v nichž jen bystřeň proudí k osamělé, mlčící pile, zásobami dříví obložené, poutaly nás právě těmi rozdíly šeré Šumavy proti svěžejším, jasnějším našim Krkonošům.

Po těch několik dní, jež jsme tam strávili, bylo přeháňkové počasí, v němž jsme však Šumavu poznali ve všech letních barvách jejích.

Jednou odpoledne vydali jsme se k Černému jezeru. Pod vysokou, jasnou oblohou honila se bělavá oblaka, jež chvilkami zastírala letní hřející slunce a malovala blízké i daleké hvozdy všemi tóny zeleně. Stoupali jsme volně, klidně, v těch tichých hlubinách, zloby dne vzdálených, klidni a šťastni. Ale když jsme šli od jezera Čertova k jezeru Černému, svištivý hvizd projel lesními hlubinami, koruny jejich se rozhlučely, šum, praskot, sykot a hluboký hukot, jako nepřetržité, vzdálené, bublající hromobití příšerně nás obklopily. Uháněli jsme k restauraci u jezera. Obloha byla nízká, tmavě popelavá, lesy kolem jezera zahaleny, ale ono samo dost dlouho leželo tmavé, skoro nehybné. Blesky počaly šlehat a zapadaly někam do tmava hvozdů. Bouře rozječela se hroznou prudkostí.

Vichřice, déšť, kroupy počaly šlehati do hladiny jezerní, dráždily a mučily mírné vlny, až jezero rozjitřily a rozbouřily tak, že jsme udiveni, s dechem zatajeným zírali, co ta nevelká voda umí. Rozběsnilo se v šílenou zuřivost, až do hlubin se rozvzteklilo, burácelo, do veliké výše se vzdýmalo a hučelo, takže hluk, šum a sykot vichřice nadobro v bouři jeho zanikaly. Dojem nezapomenutelný . . . Dobré půl hodiny trvalo to běsnění, na něž hleděli jsme omámeni. Ještě když blesky a hromy odletěly někam do lesů, a když obloha se rozjasnila, jezero bouřilo a ne a ne se upokojiti . . .

Nežli jsme povstali k návratu, poslal jsem Vlčkovi lístek s pozdravem od Černého jezera a vzpomínal jsem, jak se mu daří. Když jsem s ním posledně mluvil, byl tuze sešlý, v líci přepadlý, pleti choré, sinavé . . .

Po několikadenním pobytu v Železné Rudě jeli jsme dále, ale koncem července vraceli jsme se přes Prahu na prázdninový pobyt v Bělohradě.

V pondělí, dne 17. srpna, v podvečer vracel jsem se s přítelem z vycházky do Miletína. Po horkém dni bylo v údolí mezi

lesy velmi lahodno. Šero se již sneslo, pole usínala, lesy stály nehnuty. Rozkvetlé otavy dýchaly chladem rosným, ozval se chřástal i žluna zakřičela. U posledního vršku potkali jsme se s našimi. Přinášeli telegram, jejž mi posílal tajemník Svatobora: »Pan Vlček zesnul dnes ráno. Pohřeb je ve středu odpoledne.«

Ve středu odjížděl jsem do Prahy. Přijev na Vinohrady, zastavil jsem se ve svém bytě a po druhé hodině šel jsem do villy »Osvěty«. V zahradě před ní bylo ticho a klidno jako jindy. Jako jindy otevřela mi paní Vlčková a spatřivši mne pravila: »Vy jste přijel —«. Protější dvéře do známého salonu, v němž jsem se s Vlčkem dvacet let před tím po prvé setkal, byly dokořán otevřeny. Ve výši, v zeleném háji, v otevřené rakvi ležel zakladatel a redaktor Osvěty, jako by spal. Smrt nic už nezměnila v klidném líci, takže mi připadalo, že se oči užuž otevrou a že mne přivítá jako jindy: »Vítám vás!« V rukou, na prsou semknutých, měl růže.

Stáli jsme mlčky . . .

V pět hodin byl pohřeb z vinohradského chrámu, pohřeb, vypravený vinohradskou obcí dlouholetému členu městského zastupitelstva a vůbec občanu zasloužilému. Bylo tu mnoho a mnoho známých lidí a nebýti prázdnin, bylo by jistě bývalo ještě víc. Chrám byl naplněn.

Potom jelo se na vinohradský hřbitov — já s přítelem Šimáčkem.

Zápůjční hrobka otevřena čekala. Byl to veliký zástup, jenž Vlčka doprovodil až sem. Byli tu i rodáci jeho, kteří od Sázavy přišli s pozdravem posledním. Při modlitbách kněžských zahleděl jsem se k východu po té silnici k Měcholupům a tam dál až k říčanským lesům, do kraje, jímž před mnoha léty střechovský student množstvíkráte chvátával z pražských studií domů na svátky, jak to ve svých knihách vzpomínkových vypsal.

Rakev ztrácela se ve hrobce. Smrákalo se již . . .[1])

Vlčkovi, jenž se s tolika našimi lidmi o pohřbu jejich nad hrobem rozloučil, nepromluvil u hrobu nikdo. Snad prázdniny byly příčinou. —

Shromáždění dlouho, mlčky stálo nehnutě s hlavami obnaženými. —

Když jsem se vrátil do Bělohradu, došel mne lístek, jejž mi Vlček do Eisensteinu zaslal, a jenž mne potom světem hledal. Přinesl mi ještě po smrti jeho pozdrav poslední . . .

---

[1]) V. Vlček odpočívá nyní ve vlastní hrobce za kaplí hřbitova vinohradského v řadě levé.

Aug. Eug. Mužík:

Aloisu Jiráskovi

k šedesátým narozeninám.

Z českých niv a českých polí
podivná kol vane vůně,
kdo ji jednou vdechnul, tomu
věčnou touhou srdce stůně;
na těch nivách, na těch polích
podivný, ach, zraje chléb:
kdo ho pojí, tomu v čele
věčná duma stíny stele,
věčná starost tíží leb.

Nechať jiní národové
klidně žijí šťastni mírem,
neb si zlato shromažďují,
moc a vládu v světě šírém,
péče, starost o budoucnost
jest jim pouze lehkým snem,
my svou brázdu těžko táhnem,
přinuceni často sáhnem
k zbrani, boji — proti všem!

Neb se o svůj život chvějem,
o ten drahý jazyk, svatý,
o ten odkaz svého děda,
pro nějž upěl v žalář jatý,
Husem zmíral na hranici,
Žižkou národ stavěl v šik,
Komenským spěl do vyhnanství,
Havlíčkem mřel v krutém psanství,
vždycky rek a mučedník.

Není konce oné řady!
V naši strast a naši bídu
stále zas se noví rodí
apoštolé svého lidu,
krev to jeho vřelé krve,
jeho víry čistý květ,
jimiž národ ve své práci,
v modlitbě své nebi vrací
nejčistší své duše vznět.

Za svou lásku k tomu lidu
co chtí? . . . Nic — jsouť láska sama —

v nich je vtělen osud český,
ono velké, tiché drama,
to má kořen v našich srdcích,
v našich pažích roste dál,
jím jen dobou věků klíčí,
zraje, plá, se k nebi tyčí
slavný český ideál.

Ideál to ducha, kterým
každý na své místo staven
povinnost svou věrně koná
ať neznán a neoslaven,
potíraje nevědomost,
bludů, klamů úklady,
k předu prapor práva nesa
válčí, vítězí i klesá
— voják světla armády.

Konej každý svoje dílo
— pán i sluha — věrně vždycky
jak ten rodák selské krve
dobrý kněz ten Havlovický,
písčiny on měnil v sady,
a bodláčí v zlatý klas,
ze hrobů se pole stalo,
které hladovému dalo
chléb a sílu, život zas.

Jak ten čacký mlynář český,
který nechtě robem býti
křivé cesty cizích choutek
lucernou svou neosvítí;
jak ten tichý Chod Jan Sladký,
pro právo a svobodu
lidu svého život složil,
pak v paměti jeho ožil
svatý svému národu!

Českým krajem pěvec chodí,
všecko ve své srdce vloží,
všecky losy svého lidu,
jeho květy, jeho hloží —
květy dál mu z duše pučí,
on je lidu podává —
hloží však a ostny kruté
na krvavý věnec skuté
sobě pouze nechává . . .

Otvíráme jeho knihy
prosté, jak ta rodná niva,
v kterých velká česká píseň
po vše věky slavně zpívá,
z knih těch řečí našich matek
slovo Páně mluví k nám,
v nich se duše otců tají,
velké pravdy v rouše bájí,
a duch českých dějin sám.

Blah, kdo stránky oné knihy
krví svého srdce píše,
jemuž němé pole mluví,
minulý věk žitím dýše —
blah, kdo prosté lidu děje
v slavné, zlaté pásmo vil,
neznal oddechu ni klidu:
on do srdce toho lidu
svoje jméno navždy vryl!

Jeho je dnes ona chvíle,
úder družných srdcí všudy,
jeho tiché požehnání
oné rodné, drahé půdy,
jeho je ten pozdrav matky,
otců, druhů z hřbitova,
tisíce těch srdcí vzňatých,
silou jedné vůle spiatých
jak ta hradba vozová.

Šedesáte dlouhých roků —
starost, trud — kde ty jsou dnesky?
Nezbývá nic nežli jásot,
vítězný ten jásot český,
svátek českých žní, k nimž zlatá
žatva v kráse dospěla.
Slovo tělem již se stalo:
»A mnoho se udělalo,
a všecko se udělá.«

V onen laur, jejž národ Tobě
dává dnes, i vínek prostý
vpleť si — zlaté pšenky klasy,
slávské lípy letorosty,
Ty, jehožto drahé jméno
bude v Čechách slavně znít,
dokud při sousedském stole,
při chlebě z rodného pole
ten lid český bude žít.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

A jakoby nemocný teprve té chvíle se probouzel k plnému vědomí, nebo spíše k pozornosti pro věci jej obklopující. Upiav pohled k nástěnným hodinám, jichž rafije se blížila k jedenácté číslici, vzpomněl si, že se v tuto dobu uzavírají vrata průchodního domu, vedoucího z ulice na tiché nádvoří, na němž leželo jeho osamělé obydlí.

Nyní požádal Artuše o doprovod Adelheidy k jejímu domovu.

»Neopomeňte ohlásiti majiteli průchodního domu, že se za krátko vrátíte. Dům nemá vrátného, majitel, starý zvláštník, jej sám uzavírá, po půlnoci jeho vraty živý ani mrtvý neprojde.«

Komtessa Ilka slyšela kroky obou schody sestupujících osob, slyšela, jak zapadl zámek u dveří Gouttièrova domku. Pak na ni slétla jí samé nepochopitelná úzkost z blízkosti nemocného, který se na svém loži vzchopil. Jeho vysoké čelo bělalo se ve svitu lampy a jakoby se po něm rozlévala děsivá, zlověstná vůle žití, šedé, hluboce vpadlé oči ulpívaly divně svítivým pohledem na tváři Ilčině.

Ticho letní noci nebylo rušeno jiným zvukem mimo úzkostný šelest křídelek nočních motýlů otloukajících se k smrti o sklo rozžehnuté svítilny.

»Proč mlčíte, Ilko?«

»Je mi úzko, mistře Gouttière.«

»Přistupte ke mně blíže, podejte mi ruku.«

Nemocný zachytil obě komtessiny ruce ve své žhavé dlaně, tvář jeho přiblížila se k její, oči jeho vpily se z blízka do jejích zraků.

»Před chvílí byla jste rozechvěna blízkostí lásky, nyní stojíte u lože, k němuž se neodvratně plíží smrt. — Láska a smrt — dissonance hlušící v celé bytí člověka, dissonance rozvedena v to, čemu se přezdívá harmonie tvorby.«

Komtessa zbledla, zaryla zuby v ret.

»Kdo vám, mistře Gouttière, pověděl, co o mně víte?«

»Nikdo mně nepověděl. Což jste nikdy neslyšela, že těm, kdož jsou smrti blízcí, zostřívá se zrak? Jako průhledným sklem zří do duší blízkých jim bytostí. A jste mi blízká — miluji vás, Ilko, otrockou láskou, kterou člověk miluje pozměněné pokračování vlastního já —. Po leta plížil jsem se v pokoře ve stopách

vašich kroků. Jste dcerou mého ducha, Ilko — i ve vás je odboj k stávajícímu i vy vidíte stíny všech věcí. Vzpíráte se, ač srdce vaše touží po splnění toho, k čemu vás tvorba určila. Vzdejte se lásce, Ilko. — Osud postavil vás na vyšší stupeň nežli jeho, ale stupnice stavů jsou pošetilé ohrady, pohlížíme-li na ně s perspektivy smrti. Milujte, Ilko — vzdejte se lásce — je jediný jásavý souzvuk životnosti, stav okouzlení, ve kterém nalézáme účelnost tvorby ztělesněnou v jediné, milované bytosti. —«

Komtessiny ruce se silně chvěly v rukou nemocného, ale pojednou je vytrhla z obemknutí jeho horkých dlaní.

»Mistře Gouttière, mluvíte z oddanosti ke mně, či domlouváte mi, abyste se pomstil mému otci?«

A nyní, jakoby komtessu byla opustila všechna tíseň, její oči vpíjely se nezdolně pronikavým pohledem nemocnému do tváře.

»Mluvím z oddanosti k vám i z pomsty k němu!« řekl tiše Gouttière, ale tvář jeho zvraštila se křečí ohromného záští.

»Kým jste mně, mistře Gouttière? Proč chováte nenávist, jež mne vždy lekávala, k mému otci?«

»Ví to Artuš, Ilko.«

»Chci to věděti od vás, mistře Gouttière.«

Gouttière se znovu vzchopil, urývaně, jakoby o dech zápasil, ale chvatně, jakoby se obával vlastních slov, řekl:

»Umírám chud, ale stanovil jsem vás dědičkou toho mála, co po mne zbude. Chci, aby se oči vaše někdy dotkly předmětů, jichž se mé oči dotýkaly. Necháváme něco ze své duše v předmětech nás obklopujících. Tam v rohu, ve staré bretonské truhle, leží v kůži vázaná kniha; je to denník, nebo vlastně životní vyznání vaší tety Maud Gonwayové.«

»Maud Gonwayové,« opakovala Ilka jako ve snu a jako za sny zapadlé vzpomínky z nejútlejšího jejího mládí vynořovaly se na povrch její paměti.

»Maud Gonwayové, mé ženy — kterou jsem zavraždil, nevloživ na ní ruky, pouhým vášnivým žádáním její smrti. A vaše matka? — Uhnula se mému žíznivému objetí a přece byla mou žádáním naší obapolné lásky. Nejste dcerou mé krve, Ilko, jste dítětem mého ducha, který oplodňoval duši vaší matky, co krásné její tělo náleželo jinému právem proklatých zákonů. Myšlénka je činu silnější.«

Chladné chvění prostoupilo po jeho slovech komtessinu postavu. Šeď velkého zmatku obestřela její hlavu.

Gouttière sklesl jako zmučen nazpět do podušek, modré stíny jeho tváře se prohloubily, v očích jeho uhasla horečně světelná hra, jakoby hrůzou zhašena.

»Myšlenky Maud Gonwayové,« zašeptal, »zůstaly uzavřeny v požloutlých listech její knihy — vylétnou v nočních hodinách a tančí kolem mého lože — hledí na mne v slzách, šklebí se na mne v hrůzných úsměvech — a všechny, všechny nosí podobu

Maud Gonwayové, ve které jsem chtěl zabíti jejího Boha dříve nežli jsem zabil ji i její ke mně vášeň.«

A Gouttière se opět vzchopil.

»Vidíte, vidíte, tam zase stojí — Vidím se — jsem to já — já oddělen od hmoty mého těla — Vidíte, vidíte. — —«

Gouttièrova tvář se skryla v záhybech přikryvky. Třesavka zalomcovala jeho tělem.

»Vzpamatujte se, mistře Gouttière — je to Artuš, je to pan Rochus, vracející se k vám.«

»Artuš — co je Artuš,« šeptal nemocný. »Jeden můj dobrý čin, přijal jsem hocha, naplnil jsem vědomostmi jeho ducha — to byl snad dobrý čin. — Ale ten druhý — ten druhý stojí za ním — usmívá se — — O pryč — pryč — což nevidíte? — Ne, oni nevidí —« řekl po chvíli šeptem jakoby pro sebe. »Lidská duše vězněna zdravým tělem nevidí, co víří mezi předměty, co trčí nad hmotou, co je skutečné — co není jen představou tvořící tvary všeho kolem. — Ne já — vy blouzníte — celý život všechny jeho pravdy jsou lidského mozku blouzněním — A onen druhý — Proč nyní mlčí? Mluvíval, šeptával, sváděl. Jeho oko bylo stále upiato k velkému řetězu zla, jež celou tvorbu obemyká — »Co je smrt jednotlivého tvora?« pravil. »Zapadnutí zrnka písku ke dnu moře. — K čemu té důležitosti pro smrt jednotlivcovu? — Což není každý z tvých kroků příčinou smrti slabšího tvora a byť to byla travka na cestě tvé rostoucí? Což se domníváš v lidské nadnášivosti, že je tvé vědomí odlišné od vědomí tvorů, které zabíjíš? Což nelpí zvíře, které vraždíš, toutéž láskou na životě jako ty? Lásku k životu vložil tvůrce v hruď všeho živoucího a vedle toho stanovil, že jedno žíti nemůže, aniž by druhé vraždilo. Jen z ponuré nutnosti, aby obmezily znoj své krvežíznivosti, stanovily lidské společnosti své morálky a vyřkly zákon: »Vraždi vše kolem — ušetříš-li vlastní odrůdy jsi beztrestný.« Ale jsou neviditelné, pozvolné vraždy, vedle vražed milosrdných, oběť jedním vzmachem rdousících. — Já vraždil zvolna — zvolna — zvolňoučka. Chtěl jsem v prsou Maud Gonwayové zavražditi dříve jejího Boha, nežli jsem ji zavraždil — ale on v prsou jejích dále žil, žil v nich vedle vášně, kterou měla ke mně, svému vrahovi — A nyní — —« Nemocný pozvedl hlavu. Cítím v sobě soud — Není smrti v oblasti myšlenky — bezvědomí. — Cítím v sobě soud — jako bílým prstem trčí do temna mého vědomí. Zákony výšin nejsou jen stanoveny potřebou lidských pořádků — plují mohutnými perutěmi nadsvětí nad našimi hlavami. — A já jsem zatracen — jsem zatracen svou vlastní myšlenkou, která nedopluje k břehu absolutní nicoty — —«

Překotně valila se slova z hrudi Gouttièrovy, hlas jeho přecházel v stěnání, v němž se posléze slova topila. —

O půlnoci zabušil vrátný z paláce na dveře Gouttièrova domku tázaje se po komtesse v paláci pohřešované, hledané ve všech koutech staré zahrady.

Komtessa vyšla, prohlásila že u nemocného stráví noc a nasadila výraz nejpyšnějšího opovržení proti podloudně zdivenému úsměvu kněžnina vrátného.

Po půlnoci, když byl využil utišujícího léku, usnul Gouttière neklidným spánkem, přerývaným vyráženými slovy těžkých snů. Z počátku držel komtessinu ruku v horkých dlaních, jako by se té ruky zachycoval, hledal v doteku jejím záchranu v krutých útrapách. Ale spánkem přemožen pustil ruce mladé dívky z horkého zajetí. Oddech ulehčení vydral se z komtessiných rtů. Té chvíle přisunul Artuš neslyšně křeslo pro bezděčnou ošetřovatelku k loži nemocného, a vloživ podušku pod komtessinu hlavu, odcházel do druhého pokoje.

K ránu, když první svítání počínalo jak šedavým vířením rozechvívati vzduch a noční lampa zvolna shasínala, probudil se Gouttière a tvář jeho se divně rozzářila, když uzřel Ilku nad svým ložem skloněnu.

»Bděla jste, Ilko, vaše oko zajisté bylo upřeno na mé čelo — to uspalo mé útrapy. — Značně se mi ulevilo, záchvat je ještě jednou šťastně překonán. Slunce bude ještě vycházeti nad mým životem. — Milujeme život v umírání jako známé zlo — snad milosrdnější onoho, které vychází za temnotou přechodu. Značně se mi ulevilo. — Ale vy jste asi unavena, komtesso. Odejděte nyní — Artuši, doprovoďte komtessu zámeckou zahradou — svítá vám na cestu —.«

Téměř mlčky, přerušujíce jen občas krátkými větami naprosté, rozespalé ticho ranní, kráčeli oba mladí lidé cestami, na něž se korunami stromů kradlo svítání. Krutá tíseň ploužící se kolem lože nemocného, jako by byla za nimi dveřmi prolétla, tiskla se jim v ranním chladném vzduchu ke hrudím.

V houštině zapiskl první pták, stromy ranním větrem lehce se rozkolébaly, strom se ke stromu klonil, jako by jeden druhému našeptával jakousi podivnou tajemně sladkou ranní zvěst. Žlutý polokruh svítivosti vyvstal na obloze a z něho se zvolna vychoulila koule sluneční, jako když se víčko nad ohromným okem rozevře, a té chvíle uchvátil celou zemi prvním pohledem světla nový den.

Nyní si komtessa teprv uvědomila, že nezvolila rovnou cestu vedoucí pod vrchem k paláci, že stoupá do vrchu k baroknímu pavillonu.

»Jaký jste bledý, pane Artuši.«

»I vy jste bledá, milostivá komtesso.«

»Byla to strašná noc. — Mé vzpomínky v ní ožívaly a ožily stíny odešlých — bledé, vášní zmučené stíny. — I toho, kterého dnes nazýváme mistrem Gouttièrem, sem uzřela v dřívější jeho podobě. A nad tím vším děsný zmatek mých pocitů. — Nechápu Gouttièra — nechápu. — I nyní kdy v jeho zracích sídlí hrůza z nesmrtelnosti. — — — Komtessa se pojednou prudce zastavila.

»Byla bych mohla jíti sama,« řekla rozjitřeným vzdorným hlasem, který jejího průvodce jak ze sna probudil.

»Mistr Gouttière by nepřipustil.«

»Nepřipustil, — pomstychtivost k mému otci je v něm silnější jeho lásky ke mně, ke mně k dceři jeho myšlenek.«

»Nechápu vašich slov.«

»Nechápete a přece víte o starých dějích jeho života více nežli já. Bolest nenáviděného byla by mu krůpějí úlevy i v posledních hodinách života — množiti bolest — jak hrozný úděl člověka — množiti bolest ve velké bolestivosti života.«

»A přece celá zloba mistra Gouttièra vyrostla z velkého soucitu, ze soucitu celou tvorbu objímajícího,« řekl prudce Artuš a pak dodal jaksi blouznivě: »Miluji mistra Gouttièra, stál jsem dlouhou dobu pod vlivem tajemného jeho ducha, vzrostl jsem opíraje se o něho. Omlouvám hříchy jeho myšlenek. Což jsou myšlenky naše v naší moci? Jsou v naší moci naše vášně? Ne, tisíckráte ne. — Dvojí člověka zákeřně přepadá — láska a smrt — je k jedné jako k druhé bezmocný.«

A nyní vysloviv zrádného slova, Artuš se zamlčel, nerozpřádaje dále z vášnivosti pojatou myšlénku. — Cítil, že zapadají děsy Gouttièrovy noční jizby za hranice jeho citovosti, že každou krůpějí své krve, každou částkou svého vědomí cítí blízkost vedle něho kráčející bytosti, do jejíž rudých vlasů se zachycují jiskry slunečního východu.

A žádný z nich necítil té chvíle bolest, jen ono podivné děsivé a přece kouzlem tajemnosti prostouplé chvění, jež téměř neuvědomělou rozkoší kontrastu schvacuje bujaré mládí, když z místa nemoci a útrap odchodu vyvázne do mladého rána nového dne.

Komtessa neodpovídajíc k jeho slovům stoupala překotnou rychlostí vzhůru. Teprve poblíže pavillonu klesla na lavičku a zaryla tvář svou v obě dlaně.

»Je nutno, abych se upokojila — nemohu se takto vrátiti do paláce, nechci, aby sluhové viděli mou rozrušenou tvář.«

»Přejete si abych se vzdálil, milostivá komtesso?«

»Ne, ne, setrvejte ještě chvíli, ráda bych s vámi mluvila, neodcházejte, je mi tak úzko — mám agonisující pocit — jakoby něco unikalo, co se více nevrátí.«

Komtessa se zamlčela halíc se nervosními pohyby ve svůj bílý šál.

»Co se více nevrátí?« opakoval tiše Artuš, a stanul opřen o zábradlí ohražující vyvýšené místo skytající pohled na Prahu. Nad ní vyvstávalo slunce nad modrou mlhou, z níž čněly hroty štíhlých věží, z níž se choulila zeleň zahrad malostranských i stará šeď ozubené zdi Petřínské i zelených strání, mezi nimiž ležely rozlehlé střechy ulic města, které jakoby šeptalo o snech noci právě uprchlé i o snech nocí dávno, dávno minulých. Pa-

nické bílé světlo ranní počínalo klásti světelné pocely mladého dne na staré město a staré smutné jeho sny.

»Co se více nevrátí?« opakoval Artuš zamyšlen. »Vše se vrací v našich vzpomínkách, vrací se v nich co bylo dávno cítěno v bílých slastech skvoucích rán i v bolestech nocí dávno minulých. Nosíme v sobě minulé slasti, minulá hoře těch, kdož byli před námi. — Cítívám někdy v divném obkouzlení, že my jsme ve všem a všechno je v nás. Život můj stává se tím bohatým a vrcholí v pocitu, že je mé, do čeho se celá duše dovede vhroužiti obdivem. — A tato má divná víra těsná se mi v duši vedle teskných myšlenek, jež do ní zavál mistr Gouttière. Jako se stříbří peruť bílé holubice na temné šedi těžkého oblaku, tak krásná tucha svítí nad ubohým mým životem.«

»Jste snílek, pane Artuši.«

»Snad jsem, komtesso.«

Ale pojednou vztáhla se k němu ruka komtessina a hlas její zněl měkce.

»Dotkla jsem se vás včera večer nešetrně, tam ve zdech pavillonu — odpusťte mi, pane Artuši.«

Ujal se chvějnými prsty její ruky a vtiskl na ní lehký polibek; jeho rty se sotva dotkly její ruky a radostná, odbojné myšlení tavící něha sdělila se z tohoto doteku celé její bytosti.

»Ilko, jsi blízká toho, dovršiti pošetilost,« zahlušil v ní jakýsi hlas, který však zanikal za čímsi silnějším, co jí schvacovalo.

»Nemám vám více co odpouštěti,« zašeptal a jeho hlas zněl neobvyklou hrdostí. »Nic více se mne rušivě nedotkne. Této noci, když jsem únavou schvácen usnul nedaleko lože mistra Gouttièra, sklonila se nade mnou světlá postava a její rty dotkly se mého čela. Mezi pootevřenými řasami jsem viděl jak postava uniká — jen vůně růží po ní zůstala a těchto několik lístků rozlitých po podušce. To bylo znamení, jaké zanechávají světice na důkaz, že se k smrtelníku sklonily.«

Komtessina tvář pokryla se ruměncem, její prsty dotkly se povadlého růžového stonku za pasem jejím zatknutého.

Artuš stál proti ní. Šedé oči jeho ji k sobě volaly všemi svými paprsky, výraz odvahy trčel na jeho čele: »Chvíle je naše, komtesso.«

A nyní komtessa rychle povstala a přitiskla obě ruce ku zběsile tlukoucímu srdci, všechno podvědomé v ní ji nutilo vrhnouti se do jeho náručí, zapadnouti v slastnou propast zapomnění v jediné vteřině stisku rtů svých na jeho. A stála chvíli, jakoby byla sama sebe ztratila, jakoby nebyla tou, kterou byla ještě před hodinou, jakoby byla jen jakousi matnou součástkou přírody rozprostřené ve chvějných krůpějích rosy na květech rána, ve šveholu hrdel ptačích, ve vanu ranního vzduchu, v ploužívém zlatě oteplujících se paprsků. — »Zajít, zajít, rozplynout

se ve vteřině bezmyšlenkové slasti,« tak to v ní zašeptalo. Ale hned vedle toho probudil se v ní jiný hlas a cosi v komtesse Ilce stálo nad komtessou Ilkou.

»Hle, tedy to jest on a láska, o které jsi tolik přemýšlela. Hle hle — nejsi sama sebou — hle, jak jsi podlehla!«

Myšlenka ozvala se v mozku, kouzlo řídlo —

»Stupnice stavů jsou pošetilými ohradami, pohlížíme-li na ně z perspektivy smrti« — slova Gouttièrova ozvala se jí v paměti. — »A pohlížíme-li na ně z perspektivy života?« — —

Jak bolest k otevřené ráně kvačí tak ve zmatku a divném rozvíření vstřelily myšlenky v její mozek a stará Ilka počínala v ní vztyčovati hlavu přes chvějné srdce Ilky nové. —

A chvíle míjely v mlčení, do něhož se počínal v srdcích obou mladých lidí vplétati divoký stesk. —

Komtessiny ruce sklesly, pak se znovu zvedly a počínaly nervosně trhati ve žloutnoucím listoví nejbližšího křoviska.

»Je k tomu třeba odvahy, převésti sen ve skutečnost. Já jí nemám. Bojím se bílého prázdna, které nastane, když rudý plamen pohasne.« Slova zněla jako zdáli. Ohromný stud stoupal, když byla vyslovena, komtesse ze srdce až do hrdla.

Mladý muž stál chvíli mlčky, ucítil silnou bolest, ale nad ní silnější pocit neprozraditi před Ilkou hoře velikého svého zklamání.

Usmál se. Jí nebylo volno z jeho úsměvu.

»Sen zůstane snem, zapadne v naprosté mlčení — Přejde doba a nebudeme ani věřit, že jsme snili. Máte pravdu, komtesso, kdo chtěl by ze sna vyvoditi nepříjemných důsledků pro bdění rozumného dne? — Nyní dovolte, abych odešel, milostivá komtesso!«

Uklonil se a při tom z jeho ruky vypadla hrstka rudých lístků růžových.

Chvatnými kroky měřil cesty zahrady. Když zmizel za křoví, sáhla si Ilka znovu k srdci a pak jí před zraky počínala se rozprostírati teskná prázdná běl. »Může býti mdloba takto bílá?« chtěla se sama sebe tázati. Ale závrať té chvíle míjela a když prohlédla, uzřela u svých nohou několik rudých lupenů růžových, odhozených, k povadnutí určených.

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Jako v některých dřívějších pracích svých, tak i v nové knize, nazvané *Když vlny opadly* (nákl. Ottovým, 288 str.) zabývá se Jiří Sumín význačnými snahami současné společnosti ženské. Rozumí se, nikoli všemi; nepíšeť pojednání pro nějaký ženský list, nýbrž vybírá si toliko tu jeden, tu druhý rys ze souboru všeho, čeho se dotýká tak řečená ženská otázka, a zaplétá jej obratně v zajímavé roucho povídkové. V knize jsou dvě povídky: Po hodech života a Tišiny. Tresť prvé tvoří vypravování sešlé, k smrti pracující žebračky, jež takořka do posledního dechu s jakousi sebevědomou pochlubou vzpomíná někdejších dnů své životní slávy »Byla jsem jediná, byla jsem bohatá,« toť pramen, z kterého temení široký a bystrý tok jejích pestrých vzpomínek. Užívala života, užívala lásky ve všech podobách, až tělo zbídačelo a dostavila se nouze. Trojčlenné předsednictvo dobročinného spolku damského vyslýchá ji nyní, aby se přesvědčilo, je-li hodna podpory. A právě tato theoretická dobročinnost je zde předmětem účinné ironie; jestiť jednak jen módou, právě jako na př. úzké nebo široké rukávy, jednak podléhá úzkoprsému předsudku, který se nedovede povznésti ku pravé lidskosti. — Povídka přímo oplývá bohatstvím pestrého děje, který nám připadá jako zhuštěný obsah rozsáhlého románu, a působí účinným kontrastem upřímné přímosti, s kterou stařena odhaluje všecky záhyby své minulosti, a liché přetvářky, jakou se maskují dámy dobročinného spolku. Jen jako mimochodem je přibrána sytě životná figurka sběratelky »na nový plášť sv. Anně« jako typ domnělé dobročinnosti na cizí útraty.

»Tišiny« nejsou věnovány výhradně ženám, nýbrž spíše lidem vůbec, především pak jejich lehkověrnosti a hlouposti, z níž snadno těží vychytralí jednotlivci. V podstatě jde zde o spiritismus a jeho oběti, cestou však přibírají se také jiné otázky denního života, vížící se hlavně ku postavě mladé vdovy, horlivé vyznavačky ženské emancipace. Jestiť stavba této povídky jaksi zcela volná, hned se zabývajíc podrobnostmi od hlavního předmětu odlehlými, hned zas rozšiřujíc základní námět novými motivy. Správnými postřehy a sytě, živoucně kreslenými postavami vyznačuje se však i tato práce, jak dosvědčuje na př. židovka Sára a někteří nájemníci v domě vdovy-spisovatelky.

Symbolickým názvem *Rozsévači* (nákl. Ottovým, 392 str.) opatřil svůj román Karel Rožek. Rozsévači jsou učitelé, zejména vesničtí, kterým jeden z nich, idealista Jírovec, vytýká mimo vlastní obor působnosti úkol přímo dalekosáhlý: »Na každé vsi zimní pokračovací škola, kde by se mládež theoreticky vzdělala k svému určení, kde by mládež dostala pevný, hluboký a pokrokový názor na život a svět; útulny pro opuštěné děti; sirotčí a poručenské

rady; úprava chudinských poměrů; pravá výchova dívek; knihovny; rolnická společenstva, jež by zachraňovala venkov od lichvářů, jež by obstarávala společné nákupy dobrého semene, jež by zakládala pokusné zahrady a role, jež by pořizovala stroje, kterých jedinec si nemůže koupiti, to jsou některé cíle, za nimiž musíme kráčeti. My máme býti takovým vytrvalým šroubem, který největší vrstvu naší společnosti má vyzvednouti co nejvýše, a tím splníme své poslání jako učitelé, lidé a příslušníci svého národa.« (Str. 92.) Úkol ten přijímá také hrdina románu Ladislav Tržický, sotvaže nastupuje na dráhu učitelskou, na niž ostatně ani se nechystal. Vychodiv totiž reálku dal se doma k bernímu úřadu, a když se náhodou uprázdnilo podučitelské místo v podhorské vsi Úboří, hlásil se o ně a obdržel je. Tehdy — v letech sedmdesátých — školy takořka o překot se rozšiřovaly, učitelstva nebyl dostatek, byli za učitele přijímáni lidé i s menším vzděláním než měl Tržický. Že to nebyli samí »rozsévači« ve smyslu Rožkově, netřeba dokládati. Mladičký Tržický neznal posud praxe školní, hlavně však neznal lidí a života. Sám nejsa hotov s nejbližším úkolem svým — studiemi, nutnými k uloženým zkouškám — přemýšlí již o působení veřejném. Maje hlavu plnou theorií vstupuje mezi lidi jako snílek s očima zastřenýma, po prvním nepatrném nárazu zbaběle couvá a padá v úplný opak, v nevlídné samotářství, ano i v nepřirozený, nezdravý způsob života. Téměř násilím jsa vyburcován od soudruha, vzchopí se na chvilku alespoň k součinnosti s ostatními, ale posednou ho zase jiné vrtochy. Slovem: Tržický není rozsévačem, je bytost neživotná, neenergická, nesamostatná, je loutka, které je vždy třeba cizího řízení, je muž, který i k vášnivému vzplanutí lásky musí býti stržen dívkou jej milující. Jedinou energii projevuje, když dověděv se, že se stal otcem, přetrhává milostný poměr, který zatím byl navázal, hlásí se k svému dítěti a k jeho matce, na jejímž statku potom, vzdav se školy, stane se sedlákem. »Nezměnil jsem povolání,« praví sám sobě, »jen forma je jiná: jsem rozsévačem zrovna tak, jako dříve . . .« (Str. 391.)

Není pochyby, že vytčenou loutkovostí hlavní postavy, stálou nejasností, jaká jest vlastně pravá povaha její, a neurčitostí, do čeho asi zase padne ten domnělý apoštol, trpí veškerá práce. Jadrnější a tudíž i sympathičtější jsou postavy ostatních učitelů v knize uvedených, při nichž asi tak, jako ve Flachsmannu vychovateli, je pamatováno, aby na stavu, jemuž autor chce získati všecky sympathie, vytčena byla také některá vada, ovšem jen jednotlivcova. V pestrotě typů, příjemně osvěžující soubor autorových postav, chybí snad jen jediný — typ učitele hospodáře, který všechen mimoškolní čas věnuje shánění majetku, jejž mistrně opatruje a rozmnožuje. — Se stanoviska uměleckého vadí Rožkovu románu ta okolnost, že autor nedovedl, tvoře jej potlačiti, své osobnosti a zcela jaksi za dílem svým zaniknouti nebo zmizeti, že jeho pořádající ruku tu a tam zřetelně vidíme nad sestrojovaným dějem románu. — Scéna, líčená na str. 273, jest beze vší pochyby anachronismem. Čeledín — jde o zastrčenou ves v podhoří — zdráhá se v neděli v nečase zapřahati a hospodář mu dí: »Viď, socialista z tebe mluví!« V těch le-

tech u nás sotva v městech věděli něco o socialistech. Týž hospodář pak dí k sobě: »Vším je škola vinna! Kluk čte asi patery noviny a rozumu má, až jde z něho hrůza.« Paterých novin nečtla ta celá ves dohromady; čeledína, který by si tehdy byl odebíral noviny vůbec, byli by si ukazovali jako bílou vránu.

Byl-li Rožek v Rozsévačích veden zřejmou touhou vytvořiti větší dílo, kterým by oslavil a čtenářstvu k srdci přiblížil stav, jemuž sám náleží, Jan Osten ve sbírce své prósy *Den ze dne* (nákl. Ottovým, str. 277) neměl asi jiného cíle než zabaviti na chvilku nezmlsaného čtenáře. Uložil zde šestnácte drobných prací ceny velmi nestejné. Některé mají dost obnošený střih a nepoutají ani obsahem ani formou. Staré, z rozmanitého zpracování známé látky jsou tu ovšem hlavní závadou. Tak se děje v Štědrovečerní hostině, v črtách Ve vlaku, Do Prahy, Pozdě, Jeden večer, Fiasko a j. Jiné črty mají zase příliš málo děje na povídku, jsou spíše jen zachycením nějaké nálady nebo vysvětlením okamžitého stavu duševního, ovšem vysvětlením bez psychologie a bez hlubšího proniknutí v nitro lidské, po případě zažitkem v celku nevýznamným. Příkladem buďtež uvedeny črty Záhada, Pan Razl, Vzpomínka. Poměrně nejšťastnější jest autor v genru, který se mu posud nejlépe dařil, v kancelářských obrázcích. Figurka, úsečně a plasticky zachycená v zdařilé kresbičce Hlas srdce, dýše životem, jsouc prosta vší umělkovanosti. Té výše nedosahují, ale přece ještě zájem vzbuzují i poutají črty, v nichž autor kreslí malého, trpícího člověka, zasluhujícího upřímného soucitu. Příkladem jest Labutí píseň a Václav a Alois. — Osten vypravuje prostě a ne nezajímavě. Z vad jazykových uvádíme: »loučil se nerad *od* ženy a *od* přítele« (str. 50); »skoupilť kde co viděl, jen když to upomínalo Napoleona a jeho dobu« (str. 60); »jak to básníci *umí*« (str. 70); »kdo *béře* účast na našem osudu« (str. 94).

Karel Červinka rozvinul svůj román, mající posud dva samostatné díly — Rodina, Dědicové — v díl třetí, nazvaný *Země* (nákl. Ottovým, str. 325). Zachovává tytéž hlavní osoby, podržuje též základní myšlenku a sleduje jenom dále její důsledky. Lesník Antonín Brodecký zakoupil si selský statek, veden jsa touhou již po otci zděděnou, aby jednou sám aneb alespoň jeho rodina seděla na svém, nejsouc odkázána na cizí služby. Jakási silná láska k zemi se v něm rozhostila a zcela ho pronikla, láska ne k majetku, ale k půdě, která by byla trvalým a bezpečným kotvištěm rodiny. Nesnáze, které měl, prováděje svou zalíbenou myšlenku, byly námětem dílů předešlých; zde spisovatel ukazuje, jak plány jeho hrdiny ze značné části — byť ne zcela — stroskotávají. — Brodecký nechává na statku hospodařiti matku a své sourozence; sám nemá z majetku žádného užitku, spíše ještě dosazuje na hotové výlohy. V tom ho postihne neočekávaná pohroma: jeho oddaná, hospodárná žena zemře, on pak, pro malé děti nucen jsa znovu se oženiti, pojme za choť farskou hospodyni. Nové manželství ho zklame; druhá žena přese vši okázalou péči o manžela a pozornost k dětem stará se

především o sebe. Když Brodecký za krátko zemře (náhlé nemoci a brzké odchody na onen svět jsou, jak se zdá, nutnou součástí Červinkova rekvisitáře), vdova uchvacuje dědictvím polovici statku a vytoužené útočiště a nové východisko rodiny Brodeckého tříští se v samém slibném začátku. Zdá se tedy, že spisovatel dospívá závěru, jejž vyjadřuje přísloví: Kde se kdo zrodí, tam se i hodí. Sedlákem buď sedlák. Nestačí láska k půdě, je třeba též jiných vlastností, kterými se půda nejen získává, ale i zachovává, a to je selská bezohlednost, tvrdost, zdravá sobeckost, nic se neohlížející, utrpí-li bratr nebo sestra, jen když já a můj potomek neustoupíme o píď s místa, jež jsme zaujali. Těch vlastností Brodecký nemá. Ústupný, měkký, dobrácký muž ochotně povoluje sourozencům, bez odporu dá se oblomiti vypočítavé ženě, chce všude jen dobrou vůli, nedbaje, děje-li se jemu křivda. Nedosahuje tedy životního cíle, jeho úsilí rozběhlo se za bludičkou.

Je však otázka, je-li tento závěr logicky nutným důsledkem daných předpokladů, máme-li jej pochopiti za pravidlo skutečného života, či za jedinečný příběh romanopiscovy kombinace. Brodecký jde za svou myšlenkou cestou správnou. Co mu vadí, jsou jednak vytčené složky jeho povahy, jednak náhody a nehody nikým nezaviněné. Jiný muž, tvrdší a bezohlednější, byl by se nespouštěl své životní myšlenky, byl by ji také provedl do konce, slepé náhody nebyly by měly k němu přístupu. Osobní, po případě rodinný boj o zemi jakožto nejpevnější základnu rodiny a jejího vývoje byl by skončil vítězstvím, sympathická vůdčí myšlenka románu byla by osvědčila platnost obecnou, nejevila by se jedinečným případem, zmáhajícím hrdinovy síly. Tím by i stavba románu byla došla větší zcelenosti, pevnosti a především umělečtějšího vyvrcholení. — Červinka vypravuje poutavě, rád oživuje dějiště figurkami episodními, z nichž nejedna je zabarvena humoristicky, a rozvíjí svůj děj tu volným, širokým tokem, tu zase náhlými spády a převraty, zabočujícími na nové cesty. Zvolené ovzduší postihuje určitými rysy a sytými barvami. —

Romány F. X. Svobody vyznačují se zpravidla tou vlastností, že řeší, ač se vyhýbají všemu thematismu, nějakou životní pravdu, nebo se zabývají vážnou jakousi otázkou, vybízející ku přemýšlení. Také *Valerian Zloch* (nákl. Vilímkovým, str. 290, Svobodových spisů sv. XI.) má takové stránky, ač snad ne v míře, která nás jindy u Svobody zajímala. Titulní hrdina románu je statný stařec nápadného vnějšku, působící téměř drtivým dojmem na pozorovatele, který se s ním po prvé setkává. Je si vědom tohoto neblahého daru a míjí proto společnost celkem nevšímavě, ač ne netečně, a vyhledává co možná samotu. Zároveň však je vděčen tomu, kdo ho vytrhne z osamělosti a projeví porozumění jeho způsobu života. Tomu také dovede odhaliti roušku se své minulosti, na níž lpí cosi, tajemného, co dráždí zvědavost zejména slabšího pohlaví. Tak se zde zpovídá ušlechtilé paní Daniele, druhé čelné osobě románu směstnaného dobou na několik krátkých týdnů letních a místem na pensionát — hostinec u lesa, kde se několik rodin sejde na letní

pobyt. Zloch uvažuje o svém životě dospívá především závěru, že žádný člověk nemá naprosté svobody osobní, vázán jsa »výslednicí v činnost sdružených sil, zákonů, které tvoří lidskou bytost«. Každý má jinou výslednici, každý je jinak vázán, jinak ve své svobodě obmezen. »I já mám svůj osudný zákon,« dodává Zloch. »Kam zapadnu, kde se uchytím, tam se pozvolna vyvine rozpor a často těžké drama. Všude! Takový zákon je ve mně. V čem to vězí, nedovedl bych vyložiti. Ale je tomu tak. Skutečnost přesvědčila mne o tom, i kdybych chtěl pochybovati. Okolí, v němž jsem se ocitl, brzy bylo zachváceno napětím a dusnem. Kolem mne i ve mně hromadily se bouře. Prožil jsem strašné věci a způsobil jsem mnoho zla.« (Str. 52.)

Román jest jakýmsi potvrzením, že tato osobní theorie Zlochova je pravdivá. Stvrzuje to již tím, co Zloch vypráví ze své minulosti a co olověnou tíhou nepřekonatelné osudovosti spočívá na všem jeho životě, zvláště však dolíčeným, účinně vyvrcholeným příběhem posledním. Zlochova čestná, poctivě míněná nabídka totiž způsobí sebevraždu nešťastné dívky a Zloch, aby již jednou přestal rozsévati neštěstí, v zápětí vloží na sebe ruku vražednou. — Osudovost vždy vyžaduje na čtoucím nebo na posluchači větší — menší míru důvěřivosti v ničivou sílu vyšší, neznámé moci; té důvěřivosti je třeba také zde přes to, že spisovatel snaží se děj vyložiti a vnitřně zdůvodniti. Motivace skonu Mariina náhlou láskou ke Komárkovi a bolestným zjištěním klamu nemá však dosti přesvědčivé účinnosti.

Zcela jiného rázu jest myšlenkové pásmo, připoutané ku paní Daniele. Tato mladistvá, sličná a duchaplná choť professora, který celé prázdniny tráví za studiemi v Římě, je z těch čistých žen, které zachovávají muži naprostou věrnost, jsouce přesvědčeny, že muž chová se k nim stejnou měrou. Zloch zaseje v srdce panino símě nedůvěry k mužům vůbec i k muži vlastnímu. V mužích není čistoty, není věrnosti, tvrdí prý ze zkušenosti. Bláhová je žena, která manželu neoplácí stejně, která je lepší než on. »Muži podlomili morálku,« cesta k obnově povede jen tak, »opustí-li žena svůj kult čistoty. Dnešní žena je vzdělaná a prohlédla . . . nemůže jinak než opláceti, žíti jako muž! Zatouží-li muž po čisté ženě . . . ženě budoucnosti, koupí ji jen svou vlastní čistotou. Obroda musí vyjíti od mužů.« (Str. 277.) Paní Daniela, stále odmítavši všecky útoky na svou bezúhonnou počestnost, po dlouhých rozporech a úvahách pojednou zakolísá, již již podléhá svodům svobodného učitele Komárka, v tom rozvrat, způsobený smrtí Zlochovou, odestře také před jejím zrakem jinou, významnější perspektivu.

Spisovatel shrnul na nepatrném místě a v nevelikém prostoře časové slušnou řadu postav ostře a jasně profilovaných, určitě, pevně kreslených a vespolek odlišných. V jejich jadrnosti a zdařilém vystižení všeho letního ovzduší průměrné české villegiatury spočívá svěží půvab tohoto rozvážně stavěného díla.

*

Historický román u nás poslední dobou zůstává téměř výhradním působištěm dvojhvězdí Jirásek—Winter. Zářivé vzory tyto dokonce ani nedocházejí následovníků, ač jeden i druhý již dávno stojí na vrcholu své tvorby. Kdežto v letech osmdesátých Beneš Třebízský přímo strhoval za sebou řadu učňů, kteří se chápali zejména jeho formy, oba vrcholní pěstitelé historické povídky a románu stojí jako vysoké, osamělé buky každý na jiné pláni. Příčiny toho zjevu mimo ducha doby a směru moderních literatur vůbec vězí asi v povaze zmíněných autorů, nespokojujících se, jak bylo u Třebízského, pouze rozvroucněnou citovostí a vlasteneckou vřelostí, ale jdoucích hluboko za úplným proniknutím zvoleného století a shledávajících z té příčiny množství ověřených podrobností za doklad historické pravdivosti svého líčení. Bedlivé, dlouholeté studium a nezbytnost zevrubně znáti kulturní minulost naši neláká ovšem příliš k následování. Snazší a pohodlnější je spokojiti se jen vnějším nátěrem vypravování a tvořiti historické kresby, dospívající jen ke branám historie. Tak tvoří F. J. Čečetka, jak je opět zřejmo z posledního románu jeho, nazvaného *Maří Magdalena* (nákl. menšinového týdenníku »Pařík« v Třebenicích, str. 396).

Děj Maří Magdaleny je položen do druhé poloviny XVII. století, dějištěm jsou Poděbrady a Nymburk, na krátko také Praha a zámeček v Přerově u Lysé. Znalost prvních dvou míst autorovi nemálo prospívá, dodávajíc jeho kresbě potřebného koloritu místního, Praha i Přerov však jsou již zachyceny jen v povšechných tazích čiré romantiky. Hrdinkou jest krásná dcera chudého kantora poděbradského Maří. Poznáváme ji v době, kdy nevděčná rada městská bez příčiny otce propustila ze služby a kdy matka donutí mladou dívku, aby se zasnoubila starému, bohatému vdovci Hájkovi. Ale náhodou sezná Maří mladého šviháka zámeckého Adama, uvěří jeho slibům, prchne s ním do Prahy, dává se tam od něho vydržovati, žije s ním pak v Přerově, až pak, od něho jsouc opuštěna, vrátí se s děckem do Poděbrad. Za krátký čas se vdá za Hájka, přesídlí s nenáviděným mužem na jeho dvorec do Nymburka a po náhlé smrti jeho i svého děcka hodlá vstoupiti do kláštera, nechá toho však a vdá se, to již z lásky, za malíře Hanuše, který si ji odveze domů.

Jak patrno, jde tu o příběh jednotlivé osoby, příběh takový, že mohl bez nesnází býti položen buď do doby naší, buď umístěn v kterémkoli věku minulém, v němž by se již vždycky nalezla nějaká motivace náhlého rozhodnutí dívčina, ať toho, ať onoho. Spisovatel snaží se opříti svůj příběh o pozadí událostí veřejných, ale nevede si tu důsledně; hned mluví o bídě a psotách tehdejšího života, o vylidnění měst a j., a hned zase o přepychu a bohatství, o přívalech lidu, hrnoucího se na ledajakou podívanou. Kantor Urbanides je představen jako hotový žebrák, ale k slavnostnější večeři vytahuje stříbrné svícny. Tajní povzbuzovatelé vesničanů, kteří zůstávají věrni víře otců, jsou líčeni jako vlastenci, bojující za občanskou svobodu, ano i jako národní buditelé, pracující pro obrození

příštích pokolení, budoucích věků. Takové nesrovnalosti, anachronismy a odpory jsou také ve stylu a slovesné stránce románu. Historismus Čečetkův je především slovní; nanáší archaistické výrazy nezřídka i zbytečné, ale tu a tam přibere mezi ně slova zcela moderní, na př. flirt, bizarní a p. Mluviti o »moři střech« poděbradských je nadsázka nemístná. — Knize bychom především přáli větší hloubky a závažnosti názorů. Čečetka opět a opět pracuje v thematě »láska je největší dar nebe«, žena má žíti podle přírody, jak ji srdce pudí, má hledati blaho, jaké se jí líbí atd. Mělkost těchto názorů objevuje se tím zřetelněji, čteme-li několik prací autorových po sobě.

*

Illusionisté sluje sbírka povídek a drobné prósy, kterou napsal Fr. Khol (nákl. J. Pelcla, str. 180). Ze šesti prací zde obsažených polovina řadí se k sobě příbuznými látkami neb alespoň blízkostí základní myšlenky. Kouzlo, jímž žena působí na muže, ať již je to mladý snílek, jako Jan v lekárně »U zlatého anděla«, ať zralý, světa znalý muž, jako jsou oba vypravující hrdinové v Hráčích a v Historii letních nocí, je podkladem těchto obrázků. Jednou je to chladná, sobecká kráska, zahánějící si dlouhou chvíli bezcitným milkováním, po druhé duchaplná žena, bránící se lásce, ale naposled oddaně se jí vzdávající, po třetí žena trpící, žena, obětovaná surovému muži, již autor činí předmětem své kresby. K těm povídkám bezprostředně řadí se črta Na substituci, v níž jde o choť venkovského lékaře, která kdysi podlehla okamžité vášni, ač byla pokládána za dívku hrdou a nepřístupnou. Stud za dávný čin zůstává v ní ještě po letech. Podivno jest při tom jen, že by jí tehdejší svůdce byl nepoznal, ač se valně nezměnila. Látky uvedených prací nezáří sice naprostou novotou, ale jsou obratně zachyceny a účinně zpracovány takže se neminou žádaného úspěchu. Zbývající dvě črty zapadají v celek jako živel zcela různorodý. Nezdařený, v závěru pravdě nepodobný, ano nemožný Mannequin měl býti raději vypuštěn, aby jím celek netrpěl. Pohádka o ztracené svobodě má symbolistní ráz, snažíc se znázorniti, jak dnešní lidstvo zvyklo rozličnému ujařmení tou měrou, že již ani své nesvobody nepociťuje. — Lze-li činiti závěr z několika případů, autor ovzduším tíhne ke kruhům lékařským a líčí se zdarem lidi blahobytnické a požitkářské. Dějištěm neváže se k určitým místům, vybavuje vedle domoviny také scenerie, jež se mu na cestách vtiskly v paměť. *F. V. Vykoukal.*

Lesnická literatura.

Sousedé naší druhé národnosti tak rádi namlouvají světu, že jsme méně cenní. Zatím opak v leckterém oboru, byť i ne ve všech, je pravdou. Vynášejí se nad námi svou kulturou, tvrdíce, že vše, co máme, jest od Němců. Zatím podívejte se, na př., jak krásnou byla naše úřední čeština ve starých spisech právnických, popatřme do

našich starých pozemkových knih, jak zajímavé jsou tam zápisy, které podávají jasný obraz poměrů zemědělských před třemi sty lety. Ale i v jiných oborech jsme vynikali. Zejména v lovectví. Dnes užíváme germanismů, jako fořt, fořtmistr, kdežto již v století XIII. měli jsme krásné slovo lovčí. Bylyť v Čechách lesy hojně rozšířeny Pohlédneme-li do Bílkových dějin konfiskací po r. 1618, s úžasem trneme, jaká obrovská výměra pozemků v Českém království, pokrytá bohatými lesy, odňata byla vlastenecké šlechtě a dána byla cizákům za služby žoldnéřské.

Je smutno, že pro takový důležitý obor, jako je lesnictví, nebylo u nás náležitého porozumění a že také nebylo dostatek pracovníků, kteří by o předmětu tak poutavém se znalostí byli psali. První kniha lesnická v jazyku českém vyšla teprve koncem 18. stol. O lesích psali u nás i laikové, vstupujíce na místa mlčících odborníků. Psali arci se svých hledisek všeobecných, nikoli podrobně odborně. Tak univ. prof. dr. Durdík, říšský poslanec Čeněk Hevera, MUDr. Filip Stanislav Kodym a j.

V poslední době i tu nastal obrat. Můžeme býti povděčni tomu, že našel se zdatný pracovník, který soustavně vzdělává literaturu lesnickou — Jan Ev. Chadt (Ševětínský), jehož dosud vydané spisy tvoří celou bibliotéku. Nechceme šíře zmiňovati se o jeho literární činnosti, pouze promluviti hodláme o knize, již nedávno vydal a která by sloužila i každé jiné literatuře ke cti. Jsou to »*Dějiny lovu a lovectví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*«. Spis tento, pěkně vypravený 80 illustracemi od malířů V. L. Anderleho, Mik. Aleše, Ad. Liebschera, St. Lolka, Jaroslava Panušky a j., sestaven byl na základě četných rukopisných a tištěných pramenů, jichž autor cituje na 300. Spisovatel po drahný čas sbíral data k dějinám myslivosti, a uveřejňoval je v různých časopisech: Loveckém Obzoru, Lověně, Lovecké besídce, Loveckých listech. Snažil se, aby co nejvíce látky historické snesl, a tím co možná úplný obraz podal. Aby poskytnut býti mohl celkový obraz, vydal práci svou značně rozmnoženou a zlepšenou v souborném vydání.

Jaký obrovský materiál snesen tu na 400 stranách, o tom svědčí stati, jež zde uloženy. Z počátku pojednává Chadt o původu pojmenování našich zvířat, zejména lovných, po té vypravuje o lovné zvěři v dobách geologických, o stěhování ssavců a tahu ptákův a uvádí dějiny našich zvířat lovných. Zvláště poutavé jsou články o lovu v době předhistorické, o loveckém právu našich předků. Kdo by se zájmem si nepročetl úvahy o loveckých robotách a o osvobozování od nich? Zvláště však cennou je práce: Lovečtí a lesničtí úředníci a služebníci v zemích koruny české, počínajíc stoletím XI. Tu každé jméno, každá řádka je doložena tištěnými prameny. Stať tato je hlavně pro kulturního historika nad míru důležita. Autor cituje mezi jiným zvláštní list krále Vladislava z r. 1489, kterým král vysadil královský dvůr v Hosíně u Hluboké hajnému na statcích královských za hájení lesů.

Dále dovídáme se z dějin lovu o oborách a o bažantnictví. Zajímavá jsou ustanovení ohledně šetření zvěře v různých dobách.

Škodná se mohla volně hubiti. Do dějin myslivosti náleží nutně též historie lovecké zbraně. V další části činí se zmínka o psu, chovu zvěře užitkové, dávné zvěři, připojují se pěkné obrazy zrůdné zvěře, posledního medvěda na Šumavě a jeho střelce a posledního vlka v Čechách, vycpaného v museu v Ohradě u Hluboké. Neméně poutavé jsou odstavce o lovu, o honech české šlechty a všelikých žertech při tom provozovaných. Oddíly chytání zvěře, sokolnictví, čižba, lečba, ptáčnictví ukončují toto důkladné dílo, jež opatřeno je pečlivě sestaveným ukazovatelem, čímž hledání v něm je velmi usnadněno. Dr. *M. Navrátil.*

Hudební rozhledy.[1]

(Lékař z donucení. — Pohostinské hry Theo Drill-Oridgeové. — J. Svendsen. — Felix Mottl.)

Poněkud zbytečno objevilo se nastudování málo známé opery Gounodovy »*Lékař z donucení*«. Hudba nedostuupuje tu ani z daleka kvalit »Fausta« a »Romea«, kteráž dvě díla uhájila si v světovém repertoiru pevné místo. Routiny nelze jí ovšem upříti, obsahově jeví se však dosti eklektickou. Těžiště opery leží v solových partiích, jichž výborná interpretace by ovšem dílu nesmírně posloužila. V Národním divadle sluší se zmíniti o výkonu p. Šíra v roli titulní. Ostatní po stránce herecké byli Molièrovi dosti vzdáleni.

Vymyká se zpravidla z úzkého rámce této rubriky referovati o pohostinských hrách, jichž zvláště v plné saisoně bývá někdy počet úctyhodný. Nelze však mlčením přejíti nad jiné vzácného hosta Národního divadla pí. *Theo Drill-Orridgeovou*, anglickou mezzosopranistku z Lidové opery vídeňské. Její orgán jest stejně schopen silných, podmanivě pathetických akcentů, jako nejjemnějších ozdob zpěvu, trylků a perlivých passáží. Dokonalé technice hlasové jde po boku do detailu promyšlené, životné podání dramatické. Tři tak různé postavy jako Ortruda (Lohengrin), Selica (Afričanka) a Azucena (Troubadour) jsou skvělým důkazem její umělecké potence.

V minulých dnech zemřel jeden z nejvýznačnějších representantů skandinavské hudby *J. Svendsen* ve věku 71 let. Působil co kapelník nejprve v Lipsku, pak v Christianii a posléze při dvorní opeře v Kodani. Z jeho orkestrálních prací sehrála Č. Filharmonie as před 2 léty legendu »Zorahaydu«. Značnějšímu úspěchu těšily se »Norvéžské rhapsodie«; houslový a cellový koncert byl vítaným opestřením nevelké literatury koncertní obou nástrojů. Nejznámějším jeho dílem jest houslová romance z G dur, která jest snad od všech houslistů hrána. Mimo to jsou tu dvě symfonie a díla komorní.

Rovněž z Mnichova dochází zpráva o úmrtí *Felixe Mottla*, jenž čítán byl k nejlepším současným dirigentům, zvláště děl Wag-

---

[1]) Pro nával látky opozděno.

nerových. Jeho skladatelská činnost není významna, úspěšné byly však jeho některé orkestrální úpravy francouzských klassiků. Podobně jako Mahler netajil se sympatiemi k českému umění; zvláště zajímal se o Smetanu, a jeho pohostinské dirigování v Praze zmařily jen sváry národnostní. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národni divadlo: Návrat ztraceného syna. Komedie o 3 dějstvích od St. J. Hankina. — Kolébka. Dramatický žert o 3 dějstvích. Napsal Al. Jirásek. Nově vypraveno a studováno. — V panském čeledníku. Obrázek ze staročeské domácnosti. Napsal L. Stroupežnický. Nově studováno.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Gardový poručík. Komedie o třech dějstvích. Maďarsky napsal Frant. Molnár. — Labutěnka. Fraška o třech dějstvích. Napsali L. Hirschfeld a Siegfried Geyer. — Zebra. Fraška o 3 dějstvích. Napsal Armont a Nancey.

Divadlo v přírodě.

Z anglické veselohry Hankinovy nevybere si posluchač mnoho. Spisovatel sice snaží se kresliti spíše charaktery, než vymýšleti veseloherní zápletky, ale tato jeho snaha nejméně se uplatnila při tvorbě hlavní postavy, totiž mladého lenocha. Chvílemi se zdá, že je to mladík zahořklý přečetnými nezdary svých opravdových záměrů, chvílemi zase, že je to lajdák, jenž chce žíti bez práce z nastřádaného jmění oteckého a že neměl nikdy záměrů vážně pracovati. Scénicky je *Návrat ztraceného syna* dost dobře psán, místy však je nudný dlouhými výklady a rozhovory jako většina podobných anglických prací. Děj je prostý: Syn bohatého továrníka vrátí se v rozedraných šatech do domu oteckého, předstírá chorobu a tím vzbudí soucit. Za krátko, když ho chce otec i bratr vypuditi, výhrůžkami vynutí z nich pěknou roční rentu.

U příležitosti 60. výročí narozenin Al. Jiráska vypravena byla znovu jeho veselohra *Kolébka*, která před více než 20 roky byla po prvé na Národním divadle sehrána. Tehdy nedocílila zvláštního úspěchu a spisovatel hleděl věc napraviti přepracováním tříaktového žertu na dlouhou aktovku. Ale ani ta nezakotvila pevněji v repertoiru. Proto všeobecně překvapil úspěch, jemuž se *Kolébka* nyní těší.

Je zase o nový doklad více, že pečlivá a vhodná výprava, při níž režie dbá co nejpřísněji hbitosti souhry a pointování, dovede dodati pravého života hrám zdánlivě zapadlým. Ovšem záleží také na hereckém souboru, jak se zhostí svých úloh. Tím si také lze vysvětliti, proč u nás nemívají úspěch některé hry, doporučené ředitelem neb režisérem, kteří je viděli hráti v cizině s neobyčejným výsledkem. Tam švižná, často na místním neb raçovém pojetí úloh závislá reprodukce, zde třeba mdlá hra anebo neporozumění, toť různé příčiny různého zdaru. *Kolébku* hráli na Národním divadle s chutí a proto také ten úspěch. Litovati jest, že p. Sedláček, jenž se šťavnatým humorem (ač trochu špatně memoroval), hrál při premiéře apotečníka, prozatím odstoupil, čímž účin Jiráskova žertu

značně trpí. Pan Schlaghammer, jenž jej zastupuje, zdá se mi příliš suchý. Bylo by si však přáti, aby i jiným hrám českých autorů věnována byla taková pečlivá pozornost. Je tu celá řada her zapadlých, z nichž by se dala *vybrati* nejedna dobrá věc. Práce Vrchlického, Bozděchovy, Stroupežnického, Šubertovy, Šimáčkovy, Zeyerovy, Hilbertovy, ze starších Mikovcovy a Klicperovy hry poskytují značný výběr, na němž by se mohlo také zkusiti moderní režisérské umění. Ostatně je nutno vytvořiti pevný, kmenový repertoir české činohry, a tu snad dojde k pokusům rehabilitačním.

Nově nastudovaný žert Stroupežnického *V panském čeledníku* ostrou kresbou svých rázovitých životných postaviček rovněž zaujal posluchače. Pan Kafka svým ubohým, realisticky věrně podaným ševcem a pp. Želenský, Steinsberg v sukovitých figurách zabezpečují hře trvalou vzpomínku u každého, kdo ji jen jednou viděl hráti.

*

Po Ďáblu, jímž Molnár uveden byl na vinohradskou scénu, znamená *Gardový poručík* téhož autora značné zklamání. Molnár už jako by jen tápal v sotva znatelných stopách Shawových a Wildeových, v nichž ubíral se, tvoře svého Ďábla. Rád by se vysmíval ženské proradnosti a mužské slabosti, jež dovoluje ženám, aby své muže vodily na provázku, ale při tom usiluje o effektní hru realistického založení. Proto namáhá se, aby diváka přesvědčil o pravdivosti nebo aspoň pravděpodobnosti svých předpokladův a tím neustále obrací zřetel posluchačův ne ke svým pošklebkům, ale k ději, vyvinujícímu se z nemožného předpokladu. Jen bystrý dialog, dobré nápady a postřehy mohou dáti divákovi zapomenouti, že si i s ním autor hraje komedii. Těmto požadavkům hoví práce Molnárova jen skrovně, za to více libuje si v triviálnostech a fraškovnostech. Jinak nelze Molnárovi upříti obratnost a skoro již určitou machu divadelní, která nerozpakuje se v činohře předvést i celé dějství Pucciniovy Madame Butterfly. V tom ovšem překonal Bahra, který dal za scénou provésti (v Koncertu) celou symfonii. Po stránce ryze divadelní nejlepší je třetí akt. Základní myšlenku Molnárovy komedie — mimochodem řečeno prý vzatá z Lusanyho aktovky Ženská věrnost — lze říci několika slovy: Herec, podezřívající důvodně svou ženu, rovněž herečku, že k němu v lásce ochabuje a touží po milenci, přestrojí se za gardového poručíka, svádí ji a posléze se mu podaří získat od ní svolení k dostavenéčku. Když chce pak ženu usvědčiti z nevěry, vymlouvá se nevěrnice, že prý od prvého okamžiku muže poznala a že s ním hrála komedii, čemuž ovšem muž nevěří, ale za to divák ano; neboť byla by špatná herečka aby nepoznala v masce svého muže.

Z účinkujících zdařile hrála pí. Májová záletnou a koketní ženu hercovu, její rozpaky i přetvářku uražené nevinnosti; p. Zakopalovi dařily se lépe scény v roli herce, než v převleku za gardového poručíka. Neobyčejně přeháněla pí. Zelenková, ačkoliv tato dáma toho nijak nepotřebuje. Dovedeť dvěma slovy docíliti většího účinu

(u jemnějšího diváka ovšem) než nechutnými maškarádami a skoky. To dokázala na př. v operetě Lord Piccolo — uvádím příklad z poslední doby — kde rozesmála celé hlediště jako gardedáma jedině úsečným »Ani jednu!« bráníc zamilovanému párku v hubičkování. Režie řed. V. Štecha byla pečliva.

Po *Gardovém poručiku* dostala se na řadu Hirschfeldova a Geyerova fraška *Labutěnka*, »kterážto práce, pojatá v repertoir pro letní jeho potřeby, je pokusem o literární druh frašky«. Tak dí úřední zpráva divadelní. Ve skutečnosti je to výplod dvou duševních lenochů, hodně neomalených. A protože lenost je matkou hříchu, není divu, že se oba autoři nikterak neohlíželi na VII. přikázání boží. Vybrakovali Krále a Královskou výsost, ze svého přidali jen řadu obhroublých rozhovorů cynické kokoty, promíchali je několika sentimentálními výlevy a na konec přivěsili filosofii kokot: Nesmíme milovat opravdově, vše u nás musí býti strojené. Bez líčení citů neobejdeme se jako žádná dáma bez labutěnky.

Cynickou, profesionální kurtisanu hrála v ostrých rysech pí. Guthová, jemnou ještě ne zcela zkaženou kokotu Lily, toužící po opravdové lásce, zahrála roztomile sl. Machová, která v p. Tesařovi (princ) měla partnera velmi distinguovaného. Režii p. Hlavatého nedá se nic podstatného vytknouti, leda že mohl hercům tu a tam připomenouti, aby kluzkosti zbytečně nepodtrhávali.

Na Městském divadle Král. Vinohradů propustili na scénu frašku *Zebra*, počítající hlavně s komickými, začasté cirkusovými situacemi. Za nynější nadvlády operety není divu, že proklouzne i takové zboží. Ale doufejme, že benevolence k této nezbytné výplni letního repertoiru nepůjde tak daleko, aby utisknuta byla ještě víc naše činoherní Popelka.

*

V daliměřickém lesním úvalu u Turnova učinili ochotníci pokus sehráti Shakespearův »Sen noci svatojanské«. Pokus se zdařil (zvláště po stránce akustiky), ač nechybí, jak se samo sebou rozumí, také výtek, které hlavně týkají se kostymování.

Karel Čvančara.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 10. září 1911.

(Letní zasedání říšské rady. — Chorvatská strana národního pokroku. — Obstrukce v Uhersku. — Vypovídání českých dělníků z Pruska. — Změna bulharské ústavy. — Ústavní boj v Anglii. — Situace v Turecku. — Marokko. — Anglicko-japanská smlouva. — Persie.)

První zasedání nově zvolené poslanecké sněmovny rakouské zahájeno dne 17. července. První schůze byla čistě formální. Vyplněna byla loyálním proslovem předsedy dle věku drem Fuchsem. Tentýž průběh měla první schůze panské sněmovny, jejímž předsedou jme-

nován opět kníž. Windischgrätz a místopředsedy opět knížata Fürstenberg a Schönberg.

Slavnostní zahájení konalo se dne 18. července trůnní řečí, ve které stručně vypočteny úlohy nového parlamentu v nejbližší době. Zvláštní zmínka věnována česko-německému sporu. Panovník pravil: »Všeobecné jest již poznání, že styky obou kmenů mé království České obývajících potřebují trvalé úpravy na podkladě vzájemné dohody. Má-li hospodářským, sociálním a kulturním silám, jichž mé království České takovou hojnost má, být umožněno plně se vyvíjeti, musí do pozadí ustoupiti protivy, které obyvatelstvo poškozují, zákonodárské činnosti zemského sněmu překážejí, spořádaný postup zemské správy pochybným činí a na ústavní život celého státu škodlivě působí. Očekávám bezpečně, že společnému úsilí se podaří zjednati podklady k dohodě mezi oběma národními kmeny.«

Ve schůzi dne 19. července čteno právní ohrazení českých poslanců, v němž se prohlašuje, že tito poslanci se připojují k právnímu ohrazení ze dne 23. září 1879. Volba předsednictva vykonána dne 21. července. Předsedou zvolen z 429 hlasů 387 předseda německo-nacionálního svazu dr. Sylvester, zástupce města Solnohradu. Místopředsedy zvoleni: Žďárský (Čech), German (Polák), Conci (Vlach), Inkel (něm. křesťanský sociál), Pernerstorfer (soc. demokrat), Pogačnik (Slovinec) a Romanczuk (Ukrajinec). Nové předlohy, jež vláda podala, týkají se branné reformy a vojenského trestního řádu. Letní zasedání bylo velmi krátké, skončeno již dne 29. července. Vláda obmezila své požadavky na projednání bankovní předlohy. Obě sněmovny přijaly předlohu v druhém i v třetím čtení. V poslanecké sněmovně ujal se dr. Kramář a v panské sněmovně dr. Mattuš velmi rozhodně práv českého národa, žádajíce jeho přiměřené zastoupení ve správě rakousko-uherské banky. Vynikající člen parlamentní komise Jednotného českého klubu vyslovil se, že čeští poslanci popřáli novému předsedovi kabinetu lhůtu až do podzimu, poněvadž v počátečních poradách s nimi otevřeně mluvil, tak že nabyli dojmu, že bar. Gautsch jest odhodlán upraviti parlamentní a politické poměry. Vůdčí kruhy v Českém klubu posuzují snahy bar. Gautsche velmi skepticky. Soc. demokraté podali návrh na obžalobu kabinetu Bienerthova pro zneužívání § 14. V debatě tvrdil bar. Gautsch, že vláda Bienerthova používala § 14., této výpomoci z nouze, velmi poskrovnu. Návrh byl zamítnut.

Místodržitel český kníže F. Thun měl dne 31. srpna zvláštní slyšení u panovníka v Išlu. Audience ta, v níž kníže panovníkovi oznámil své záměry ohledně upravení poměrů v království Českém, považuje se za počátek smiřovací akce. Kníže pozval již předáky obou národních táborů k poradě. Nejprve jde o uvolnění českého sněmu, aby alespoň nejnaléhavější záležitosti vyříditi mohl, pak přistoupiti se má k vlastní akci smiřovací. Po všech trpkých zkušenostech s neustupností německou jest pohříchu málo naděje, že vyrovnávací pokus tentokráte povede k cíli. Klub neodvislých poslanců českých — poslanci národně-sociální a státoprávně-pokro-

kovi konali poradu, jejíž výsledkem bylo prohlášení, že trvají na prohlášení českých zástupců, dle něhož se dosavadní smiřovací akce pokládá za ukončenou a čeští poslanci z průběhu této ničím vázáni nejsou. Dále se praví: »S povděkem bereme na vědomí, že část velkého klubu poslanců agrárních kloní se k názoru, že bez českého a moravského sněmu nelze očekávati dělnost říšské rady. Je potřebí otevřené doznati, že čím déle bude trvati nepřirozený stav, kde Němci na sněmích českém a moravském po leta veškeru práci ničí, kdežto Češi na říšské radě všecko připouštějí, tím více upadati bude národ náš v bezvýznamnost v zemi a v říši.« Představenstvo německého poslaneckého svazu konalo dne 9. t. m. poradu, na níž prohlásilo: »Souhlasíme s tím, aby národně politická komise byla prohlášena za permanentní. Nemáme také nic proti dosazení školské komise a proti jejímu prohlášeni za permanentní. Při tom pevně trváme na názoru, že meritorní jednání v zemském sněmu není před podáním zprávy národně-politické komise připustno.« Konservativní velkostatkáři čeští prohlásili: »Také konservativní velkostatkáři chtějí podporovati národnostní osamostatnění, které by poskytlo Čechům i Němcům politickou samosprávu stejnou měrou, při čemž by však jednotné zákonodárství a administrativa země musily zůstati nedotčeny. Nutno trvati na tom, aby samospráva byla sama sobě účelem a nikoli prostředkem k účelu. Na německé straně holduje se poslednímu názoru; neboť národnostní ohraničení má sloužiti k tomu, aby se českým menšinám vzala všecka jazyková a politická práva. S tímto stanoviskem nemožno ovšem na české straně souhlasiti. Ostatně musí Němci dobře uvážiti, že s rozluštěním tak zvané národnostní autonomie v Čechách tvoří se zároveň model pro uspořádání politických proměn v ostatních korunních zemích, zejména v Štýrsku a Tirolsku. Jakmile by se v Čechách takováto formule stala zákonem, pak by její aplikace na ostatní země byla otázkou času.«

Chorvatská strana národního pokroku usnesla se o programu, v němž největší váhu klade na otázku jazykovou, která jest otázkou národnosti a měřítkem národní vážnosti. Prohlašuje, že bude žádat, aby povinné užívání chorvatštiny jako státní a jediné úřední řeči ve všech odborech veřejné správy bylo bezvýminečně všude prováděno. Co se týče poměru mezi Chorvaty a Srby prohlašuje program, že poměr ten musí být urovnán tak, aby národnostní jednotnost nezůstala prázdným slovem, nýbrž aby se stala skutkem.

V uherské sněmovně prováděla opposice po celý měsíc technickou obstrukci proti branným předlohám.

V Prusku vejde dne 1. září v platnost zákon o vypovídání českých řemeslníků. Čeští dělníci, kteří přišli do Pruska před r. 1909, mohou zatím v zemi zůstati, kteří však přišli v r. 1909 až 1910, musí do 20. prosince 1911 Prusko opustit a nemohou tam před 1. únorem 1912 býti do práce přijati vyjma v závodech výslovně řečených, a to pouze na jeden rok.

Bulharské velké národní shromáždění přijalo velikou většinou všecky změny ústavy, které následkem prohlášení samostatnosti země a její povýšení na království se jevily nutnými. Revise ústavy provedena tak, jak si král Ferdinand přál; jediný čl. 17., který ustanovuje, že král nebude míti právo uzavírati s cizími státy tajné smlouvy, přijat dle návrhu oposice.

Ústavní boj v Anglii konečně dobojován. Skončil se vítězstvím kabinetu Asquittova. Proti všeliké zvyklosti zamítla r. 1904 horní sněmovna rozpočet obsahující i finanční reformu. Sám král Eduard VII. jal se mezi oběma sněmovnami prostředkovati, ale bez výsledku. Dolní sněmovna byla rozpuštěna a nové volby přinesly liberálům jen slabou většinu, která však vrostla tím, že se vláda mohla opírat o poslance irské a dělnickou stranu. Vláda podala ihned osnovu zákona proti vetu sněmovny horní. Urputný boj mezi oběma sněmovnami trval po dva roky. Konečně se konservativní peerové rozstoupili ve dvě strany, mírnou pod vedením Landsdowna a neústupnou pod vedením Halsbury. Mírná strana odhodlala se k ústupu, ježto vláda pohrozila hromadným jmenováním peerů liberálních. Při rozhodném hlasování dne 10. srpna zdrželi se stoupenci Landsdownovi hlasování a tak přijata vládní předloha o vetu většinou 17 hlasů a stane se zákonem. — Sotvaže tato palčivá otázka odstraněna, nastala vládě nová starost. Tisícové přístavních dělníků zahájili obrovskou stávku pro mzdové požadavky. Konečně po velikém úsilí stávka smírně skončena, vyžádavši si velikých obětí krve a statků.

Situace v Turecku je stále nevyjasněna. Albánské povstání je sice skončeno, ale není pochybnosti o tom, že Turecko povolilo povstalcům všechny jejich požadavky. A ústupky Malisorům učiněnými pobouřeni jsou mohamedánští Albánci, kteří žádají, aby ústupky také na ně byly rozšířeny. Postavení kabinetu, které beztak nebylo silné, považuje se za silně otřeseno. Dne 26. července vypukl v Cařihradě ohromný požár a velká část města lehla popelem. Počet obyvatelstva bez přístřeší páčí se na 100.000. I tento požár klade se na vrub mladotureckému režimu.

V Portugalsku utvořen umírněný republikánský kabinet. Pokus utvořiti ministerstvo ze všech republikánských stran se nezdařil. V novém ministerstvu není ani jeden člen prozatímné vlády. Národní shromáždění zvolilo presidentem republiky Manuela Arriaga. První národním shromážděním zvolený president jest 75 roků stár, byl dříve advokátem a bojoval po celý život svůj za republikánskou myšlenku. Zvolení jeho jest vítězstvím zmíněné skupiny nad skupinou radikální. Ačkoli portugalská republika jest velmi mladá, bojují obě tyto skupiny proti sobě všemi prostředky. Vůdcové radikální strany předvídajíce svou porážku nedostavili se k volbě presidenta. Nová ústava nabyla platnosti. Zprávy o hrozící monarchistické protirevoluci neutuchají.

Marocká otázka, kterou vmísení se Německa valně stížilo, dosud není vyřízena. V Berlíně vyjednávali francouzský vyslanec

Camborn a německý státní tajemník Kiderlen-Wächter. O průběhu vyjednávání zachováno nejhlubší mlčení. V informovaných kruzích tvrdí se, že pro německo-francouzskou dohodu nalezen podklad tím, že Francii ponechána v Marokku volná ruka, za to však že budou poskytnuty Německu různé výhody. Anglický lord pokladu Lloyd-Georges pronesl dne 21. července v dolní sněmovně hrozbu, že by Anglie nesnesla míru za cenu svého pokoření. V Německu vykládá se tento projev za pokus, zmařiti francouzsko-německou dohodu.

Vyjednávání jedné chvíle přerušeno a opětně kolovaly poplašné zprávy, že jest válka neodvratna. Dle posledních zpráv budou porady ještě dlouho trvati.

Mezi Anglií a Japanem uzavřena nová smlouva; vlastně pozměněna smlouva na odboj a výboj, uzavřená dne 30. ledna 1902. Anglie i Japan budou nyní moci ujednati s kteroukoli mocí smírčí smlouvu. Anglie ani Japan nemusí si poskytovati pomoci v případě války s mocností, s některou z obou smírčí smlouvou spojenou. Anglie pozbývá záruky Japanu za neporušitelnost indických hranic. Německé listy dovozují, že důsledkem smlouvy bude utužení rusko-japanské dohody vůči Číně a že rozmach Japanu bude omezen.

V Persii bývalý šach Mohamed Ali, který, ježto stále porušoval ústavu, byl dne 16. srpna 1909 donucen vzdáti se trůnu na prospěch svého nezletilého syna a uchýliti se do ciziny, vrátil se počátkem měsíce července do Persie, a to na ruské lodi, která přistala poblíže Astrabadu, historického města dynastie šachovy. Duchovenstvo, městské zastupitelstvo a četné obyvatelstvo uvítali ho slavnostně. Vláda v Teheranu vypsala cenu na hlavu jeho. Ali Mohamed vydal provolání k lidu, v němž prohlašuje, že vzhledem k nepokojům v zemi lva a slunce byl nucen zkrátiti svůj pobyt za hranicemi a znova se ujal vlády, a že zvolil prozatím za svou residenci město Astrabad. Ali Mohamed vládne velikými prostředky. Dle posledních zpráv utrpěl Ali Mohamed několik porážek.

Adolf Srb.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 9.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

NOVELLY. Napsala *Klára Viebigová.* Přeložila Zdeňka Hostinská. Světové knihovny č. 907—908. 152 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Obsah: Planoucí láska. - Válečná památka. - Červený mák. - Dítě a Fen. - Družička. - Hoch-roznašeč. - Uprostřed zdí. - Poslední číslo.

V moderní belletrii německé posledního desetiletí vystupuje Klára Viebigová jako talent nejrozhodnější, skoro mužský. Projevila svůj talent několika romány a řadou novell, jejich výběru věnovala »Světová knihovna« svazek. Novellistické umění Viebigové je umění vzácné slovní ekonomie, plastického výrazu a hlubokého, vnímavého pohledu na podstatu věci — opravdu hluboce jímavé romány na několika stranách! Vnější prostředky líčení Viebigové jsou čistě realistické, ba naturalistické, ale je v nich všude duše, vkus a živý, nervově citlivý smysl pro plnost života a jeho poesii i tam, kde je smutný a tragický.

SOUBOJ. (Pojedinok.) Napsal *A. J. Kuprin.* Ze Sborníku družstva »Znanije« na rok 1905 (kniha VI.). Přeložil Vinc. Červinka. Světové knihovny č. 911—915. 388 stran 8⁰. Za - K 1·—

Když roku 1905 byla obrácena pozornost celého světa k úžasné tragedii války rusko-japonské a na Rusi následkem katastrofálních zvěstí z dálného východu rostly bezútěšnost a panický strach před budoucností a ze všeobecného zmatku i poklesnutí národního sebevědomí rodily se první záchvaty politické i sociální revoluce, vyšel pojednou ve sborníku »Znanije« Kuprinův román »Souboj«. Rázem obrátil pozornost na svého autora a během několika měsíců zjednal mu popularitu a slávu po celé Rusi i za hranicemi. Veřejné mínění ruské po neúspěších svých armád hledalo a nacházelo v románě Kuprinově mnoho psychologického vysvětlení nedostatků ruské armády. Při tom všem zůstává román znamenitým dílem uměleckým, hlubokým a vážným zjevem literárním. Výborný překlad Červinkův za lacinou cenu podává českému čtenáři jednu z nejproslulejších knih moderní ruské belletrie.

ZE ŽIVOTA. Napsala *Ada Christenová.* Přeložila a úvodem opatřila Anna Řeháková. Světové knihovny č. 919—920. 104 stran 8⁰. Za - - - - - - - - - - - K —·40

Obsah: Katynčin klobouk s péry. - Jak se naučila Markétka lháti. - Rahel. - V chudobinci. - Pozdě. - Dva modely.

»Ada Christenová je v našem století první básnířkou, která s bezohlednou otevřeností hlásala ve své písni zkušenosti svého života, tak bohatého na proměnlivost osudu a na utrpení... Realismus proletářských strastí prostupuje tyto verše: křičí, kvílí, avšak též duševně pláče, zahanbuje poesii salonní...« píše R. M. Meyer o tvorbě Christenové. »Světová knihovna« přinášejíc výbor drobné prósy tohoto vynikajícího zjevu německo-rakouského písemnictví, podává českému čtenáři knihu originelní, kterouž neodloží bez mocného pohnutí.

ZEMĚ. Román. Napsal *Karel Červinka.* Ottovy Laciné knihovny národní sv. 237. 326 stran 8⁰. Za K 1·60, váz. - K 2·—

Ottova Laciná knihovna národní, která v posledních letech učinila si dobrou zásadou vydávati výhradně jen původní práce románové, přinesla loni a předloni dva romány Karla Červinky, dějem a osobami související: »Rodina« a »Dědicové« jsou dva články románového cyklu, jehož třetí, poslední díl vyšel právě s názvem »Země«. Již název románu dává tušiti základní tón celého díla: lásku k zemi, k rodné hroudě, na niž ulpívají oba hrdinové obou generací románu. Thema velmi krásné a vděčné. Touha, míti svůj vlastní kout, kus vlastní půdy, vlastní krov nad hlavou, býti vlastním pánem, udržeti získanou půdu, rozmnožiti ji a zanechati potomkům — toť programem celé trilogie. A vyvršení krásného díla, pravdivá, čistě lidská kronika, zajímavá látkově i myšlenkově, jistě zanechá všude hluboký dojem. Četba velice poutavá i poučná

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

DOJMY EVROPSKÉ A TURECKÉ. Napsala *Mary Wortley Montagueová* Z angličtiny přeložil Adolf Gottwald. Světové knihovny č. 921—923. 234 stran 8⁰. Za - K —·60

Originelní cestopis anglické aristokratky z poloviny 18. věku ve formě dopisů. Lady Montagueová měla bystré oko pro veškeru současnost a zachycuje i charakteristické drobnosti, které by muži jistě ušly. V jejím líčení živě tu objevuje se před námi život 18. věku: řeči, mravy, zvyky, názvy, život veřejný i soukromý. Zajímavý je i její list z Prahy, kde se krátce (r. 1716) zdržela. Kniha velmi poutavá.

DRUHÁ CESTA KOLEM SVĚTA. Napsal *James Cook.* Z angličtiny přeložil Dr. Bořivoj Prusík. Světové knihovny č. 905—906. 160 stran 8⁰. Za K —·4(

Téměř před 140 léty podnikl proslulý mořeplavec svoji druhou cestu, aby zodpověděl otázku, kteráž tehdejší učený svět zajímala: zda jižní polokoule je — jak se zdálo — obrovskou mořskou plání s drobnými ostrovy, či tají-li v sobě rozlehlé pevniny. Na výzkumné cestě pobyl Cook přes 3 léta a svoje zkušenosti formou denníku uložil do knihy. Přes to, že téměř půl druha století mělo příležitost přesně stanoviti poměry celé zeměkoule, lze čísti denník Cookův s opravdovým zájmem. Ještě dnes mnohé jeho poznatky a objevy mají svoji určitou cenu. Knížka čte se velmi pěkně.

FAIDROS čili O KRÁSE. Napsal *Platon.* Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil G. Olivet. Světové knihovny č. 909—910. 106 stran 8⁰. Za K —·4

Klasická kniha. Ačkoli od doby, kdy Plato psal Faidra, dělí nás nějakých 2300 let, neubylo vnitřní krásy tohoto díla. Kniha ta je jedním z oněch děl, jejichž je osudem, že co doba jich vzniku tam vložila jako věc patrnou a známou, různé osobní podněty a poměry, to záhadou se stalo těžko zbadatelnou dobám naším, kteráž díla však přes všecku ztemnělost dobových prvků mluví i k nám s plnou přesvědčivostí. Je v ní náplň krásy, která je životná i pro nás. Známé je okřídlené slovo o lásce Platonické — Faidros je právě knihou o ní. Čtěte a získáte pak i filosofické jádro, skrývající se v lehko pochopitelný mýthus.

JIRÁSKOVA LITOMYŠL. Studie a vzpomínky. K šedesátým narozeninám Al. Jiráska uspořádal *T. E. Tisovský*. Se 26 vyobraz. 118 str. v. 8⁰. Za K 3·—

»Filosofská cesta«. Ukázka vyobrazení z knihy »Jiráskova Litomyšl«.

Co znamená výraz »Jiráskova Litomyšl«? Je to označení šťastného poměru mezi umělcem a jeho vyvoleným předmětem. Výraz spokojenosti obecenstva s umělcovým dílem! Památka vděčného města za dar oddanosti a lásky, za trvalé vtělení drahocenného kusu života, vyňatého z pokladu starých rodin. Za dar umění, jímž zapomínané město dobylo proslulosti po širé vlasti slovanské i v dálné cizině.« Tak zahájil literární kritik Jan Voborník, Jiráskův životopisec a častý, oddaný i vítaný vykladač jeho literárního díla, svoji vstupní stať k milé knížce, v níž spojila se řada Jiráskových ctitelů, osobních přátel, literátů, bývalých žáků a nadšených čtenářů, aby poctila slavného autora »Filosofské historie« k šedesátým jeho narozeninám. V řadě intimních vzpomínek vystupuje tu Jirásek především jako člověk, jeho osobní povaha, jeho přednášení a přátelské vystupování. Není to upjatý professor, ale srdečný kollega a znamenitý paedagog i vzácný člověk. Srdečný a milý ráz těchto vzpomínek, kteréž psala vesměs úcta a láska, vzbudí jistě hojný zájem v těch tisících nadšených přátel Jiráskových, jimž zavděčilo se vydavatelství touto vzácnou a originelní publikací.

LUSKOVINY. (Luštěniny.) Na základech vědeckých i praktických napsal *Dr. techn. Josef Munzar*. S 30 vyobrazeními. Knihovna Pražských Hospodářských Novin. Sv. VI. 118 stran v. 8⁰. Za - K 2·40

Knihou prof. Munzara získáváme výtečný prakticko-vědecký návod, jak si při pěstování všech luštěnin počínati od zasetí až do sklizně a jak správně postupovati, abychom výnosy kvantitativně i kvalitativně zvýšili. Spis je také bohatě illustrován i doporučujeme jej všemu vzdělanému rolnictvu českému.

O BOJI DUCHOVNÍM a O TROJÍM LIDU. Napsal *Petr Chelčický*. Vydal Kamil Krofta. Světové knihovny č. 916—918. 192 stran 8⁰. Za - - - K —·60

Veliká postava našich dějin z doby hnutí reformačního, současník Husův, Chelčický, o jehož mládí a počátcích máme vědomosti nadmíru chudé, právem zasluhuje, aby uveden byl do sbírky, kteráž má býti českému člověku náplní všeho poučení. Dva spisy nejoriginelnějšího myslitele českého XV. věku patří k nejzajímavějším a modernímu čtenáři nejpřístupnějším. Rázovitý filosof jihočeský podává tu takřka soustavný výklad svých názorů, je tu věrný obraz jeho osobnosti a duševního vývoje. Kdo poznati chce slavnou naši dobu v její literatuře, sáhni po tomto díle, jemuž vydavatel předeslal obšírnou a poučnou předmluvu.

O SMLOUVĚ SPOLEČENSKÉ čili **O ZÁKLADECH POLITICKÉHO PRÁVA.** Napsal *J. J. Rousseau.* Přeložil a úvodem opatřil Dr. František Šelepa. Světové knihovny č. 924—926. 180 str. 8°. Za - - - - - - - - - K —·60

Již Havlíček dobře pověděl, že hlavní svou sílu hledati musíme v politické vzdělanosti lidu. Je tudíž šíření dobrých politických spisů v českém lidu ještě dnes vysoce záslužno: budí, uvědomuje, sílí. Takovou tendenci výchovnou má i proslulá Rousseauova »Smlouva«, kteráž je obecně známa po celém vzdělaném světě. Jako návod k pochopení a proniknutí organismu státního, poučení o jeho vývoji, mravním a filosofickém významu, úkolech jedince i spolupráci jeho v tomto díle lidské obce je »Smlouva« jednou z nejvhodnějších knih, kteréž bychom v zájmu politického uvědomění českého lidu přáli největšího rozšíření.

VEŘEJNÁ TAJEMSTVÍ ŘEČNICKÉHO UMĚNÍ. Napsal prof dr. *C. Hilty.* Přeložil R. Augenthaler. Světové knihovny č. 932. 56 stran 8°. Za - K —·20

Směle můžeme říci: zlatá knížka pro každého, kdo veřejně řeční nebo v jakémkoli oboru výmluvnosti potřebuje. Na nemnoha stránkách podává autor stručně, ale výstižně pravidla pro moderní Cicerony nebo Demostheny, pravidla provázená bohatými doklady z osobní zkušenosti spisovatelovy. Knížka pravdivá, skutečné stručné kompendium řečnictví, jež doporučujeme advokátům, soudcům, politikům, duchovním, učitelům, lidovým řečníkům a vůbec všem, kdož za jakýchkoli okolností příležitostně řečniti mají.

VÝZNAM ZELENINY, HUB A OVOCE ve výživě zdravých i nemocných. Napsal *MUDr. Ant. Wiesner.* Lidových rozprav lékařských č. 103. 46 stran 8°. Za - K —·90

V našem životě domnívá se většina lidí, že masitá strava dodává tělu nejvíce výživy. Toto nadměrné požívání masa má však bohužel často nemilé následky, neboť je příčinou četných chorob, poruch zažívacích a zvýšené dráždivosti nervové. I zánět slepého střeva, tato kulturní nemoc evropská, bývá následek hojné stravy masité. Za správné považuje spisovatel přidávati k masitým pokrmům i zeleniny, houby a ovoce, kteréž působí rychlejší výměnu látek a podporují zažívání. Výborná tato brožura zasluhuje velkého rozšíření ve všech vrstvách lidových.

DÍLA UMĚLECKÁ.

PAMÁTKY STARÉHO UMĚNÍ V ČECHÁCH. Dle akvarelů *Václava Jansy.* Velký fol. form. Seš. 3. 4. Po - K 2·—

Obsah 3. sešitu: Radnice a Helmův dům v Táboře. - Palácová kaple v Chebu. - Schodiště zámku v Troji.

Obsah 4. sešitu: Šternberská kaple v Plzni. - Věž zámku Krumlova. - Palas false v Chebu.

Nádherný a nákladný soubor akvarelů Jansových přináší řadu pečlivých reprodukcí proslulých starobylých památek stavitelských. Umělecké toto dílo poznovu doporučujeme vážné pozornosti intelligentních kruhů.

Tiskem UNIE v Praze

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku půlletně K 7·20, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 41. 1911. ČISLO 10.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Otty v Praze. Sven Hedin. **Tibet.** Vydání pro mládež. Díl I. a II.; Z našich i cizích vlastí. Sven Hedin. **Po souši do Indie.** Překlad redigoval L. Tošner. Seš. 25—28. Po 60 hal. **Ad astra.** Duetto El. Orzeszkowé a Jul. Romského. Knihovny Zlaté Prahy čís. 57. K 4·—. **Národní zpěvy albánské.** Přel. dr. Jos. Vinař. Sborníku světové poesie svazek 105. K 1·6S. **Národní pohádky.** Za školní četbu vybral Jan Satranský. Výkladem doprovází Jiří Polívka. České knihovny zábavy a poučení čís. 27. **Hořec a srdečník.** Spisů Adolfa Heyduka sv. 51. Básně. K 1·—. Zikmunda Wintra Sebraných spisů sv. I. **Rakovnické obrázky.** Řada prvá. K 4·—. Jos. Matějka. **Malý prorok a jiná prosa.** Knihovny Zlaté Prahy sv. 58. K 1·60. Alex. Nik. Tolstoj. **Tři povídky.** Přeložila a úvodem opatřila Žofie Pohorecká. Světové knih. čís, 939—941. 60 hal. **Památky starého umění v Čechách.** Dle akvarelů Václ. Jansy. Sešit 4. a 5. Po 2 K. St. Kovanda. **Na skřipci.** Povídky. Knihovny Lumíra čís. 16. K 2·20. Ada Christen. **Ze života.** Přeložila Anna Řeháková. Světové knihovny čís. 919.—920. Za 40 hal. Mary Wotley Montagueová. **Dojmy evropské a turecké.** Přel. Adolf Gottwald. Světové knihovny čís. 921.—923. 60 h. Honoré de Balzac. **Plukovník Chabert.** Přel. Pavel Projsa. Světové knihovny čís. 936.—937. Za 40 hal. Xenofón. **Hostina.** Přeložil a úvodem opatřil Jaroslav Hrabák. Světové knihovny čís. 938. Za 20 hal. **O nemocech živnostenských a jich významu hygienickém a sociálním.** Napsal Doc. Dr. F. Procházka. Lidových rozprav lékařských čís. 104. Za 90 hal.

Z nakladatelství J. Laichtera na Král. Vinohradech: Ruskin. **Král zlaté řeky.** Žně z literatur sv. XXXIV. Přeložili Marie a Jiří Klímovi. Za 50 hal. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Václav Novotný. **České dějiny.** Seš. 12.—19.

Nákladem vlastním: P. M. Haškovec. **Princezna v dáli.** Studie v Rostandově hře La princesse Lointaine. Zvláštní otisk z Květů. **Dobrodružství Břetislavovo v rouše francouzském.** Zvláštní otisk z Lumíra roč. XXXIX. čís. 2. a 3. **Klicperova dramatická báseň Dvojčata a francouzská komedie klassická.** 1911.

Nákladem vlastním. Jan Ev. Chadt Ševětínský. **Dějiny lovu a lovectví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.** V Lounech 1909. **Adolf Polívka.** Vzpomínky na zlomený slibný květ české hudby. Napsal Karel Novotný. Praha 1911. JUDr Jos. Bednář. **Idea hospodářské soběstačnosti a české »svoji k svému«.** V Kolíně 1911. Za 20 hal. Miloš Marvan. **Smutky bílých vigilií.** Verše. Vytiskla dělnická knihtiskárna v Praze. Nákladem autora. Jan Ev. Nečas. **100 písní k dobré duši.** Taktéž nákladem vlastním. Vytiskli Novotný a Misák na Král. Vinohradech. František Kocourek. **Ballada a romance o českém písemnictví.** Zvláštní otisk z VIII. výroční zprávy c. k. vyšší reálky v Žižkově. V Žižkově. — **O alchymii a českých alchymistech.** Dle starých pramenův a rukopisův alchymických napsal Otakar Zachar. Kresby od Mikuláše Alše. V Praze.

Nakladatelské družstvo »Máje«, česká akc. spol. v Praze. Josef Jahoda. **Improvisace.** Básně. 1911.

Nákladem Al. Hynka v Praze. Grazia-Deledda. **Ze sardinských hor.** Přel. Fr. Kroutil. Pestré knihovny čís. 94. Za 20 hal.

Nákladem F. Šimáčka v Praze. **Ruské slovesnosti** — sestavil K. Štěpánek. — seš. 14.

Nákladem F. Topiče v Praze. Karel Rožek. **Propastmi duší.** Topičova sborníku seš. 65.—68. Po 20 hal. Spisů Václ. Beneše Třebízského, laciného vydání pro čes. lid, seš. 21.—23. Sebraných spisů Svatopluka Čecha (**Čtyři cykly básní**) seš. 86. až 91. Po 32 hal. Jan Neruda. **Umění.** Kritiky a referáty. Sebraných spisů řady druhé seš. 107.—111. Po 32 hal. Týž. Studie krátké a kratší. Sebraných spisů řady první seš. 87. a 88. Po 32 hal.

Nákladem »Evangelické Matice a. v.« **Z dějin české emigrace.** Napsal Gustav Adolf Skalský. I. díl. 1911.

Nakladatelství V. Kotrby v Praze. K. W. Hradečnický. **Začarován.** Večerních zábav roč. 22. čís. 5. K 1·30. Dr. Josef Bilczewski. **Eucharistie.** Přel. Dr. Josef. Tumpach. Vzdělavací knihovny katolické seš. 9.—10.

Nákladem c. k. reál. a vyššího gymn. v Chrudimi. **Program c. k. reál. a vyššího gymnasia v Chrudimi za r. 1911.**

Nákladem c. k. státní české reálky na Starém městě v Praze. **Výroční zpráva za školní rok 1910—1911.**

Nákladem zemské vyšší reálky císaře a krále Frant. Jos. I. v Uher. Brodě. **Výroční zpráva za rok 1910—1911.**

Nákladem c. k. české státní reálky v Praze, Holešovicích-Bubnech **Výroční zpráva** za rok 1910—1911.

R. 1911. ČÍS. 10.

VLČKOVA

OSVĚTA

Štěpán Radič:

Trialism — zhoršený dualism.

Bylo to r. 1888 za návštěvy zesnulého korunního prince Rudolfa v hlavním městě Chorvatska v Záhřebě. Ač bylo počasí svrchovaně nepříznivé — v době, kdy korunní princ se ubíral hlavní ulicí, spustil se veliký liják — burácelo obecenstvo a zvláště školní mládež přímo elementárními výkřiky: Živio! Téhož dne jeden můj kamarád, jehož otec byl správcem u vysokého šlechtice, pravil mi významným pološeptem: »Víš, proč následníku trůnu připraveno takové skvělé uvítání? Protože se má brzy zavésti trialism.«

Byli jsme oba sextáni. Já jsem tehdy to slovo po prvé uslyšel, a proto jsem mu valně nerozuměl. Můj kamarád snažil se sice všemožně vysvětliti ten pojem mně i sobě, z celého však vysvětlování bylo mi jasno jen to, že trialism má se zavésti proto, aby byli oslabeni Maďaři, jejichž vliv již tehda překročil hranice Uher.

Uplynulo celých dvacet let, než o trialismu počalo se v Chorvatsku mluvit a psáti. Politické poměry v Chorvatsku mezitím značně se změnily. Za návštěvy korunního prince Rudolfa strana, o kterou se v Chorvatsku měl trialism opříti, byla t. zv. strana Strossmayerova či »národní nezávislá strana«, se svým orgánem »Obzorem«. Stojíc na základě jednoty chorvatsko-srbské, hlásíc se ke vzájemnosti slovanské a v čele majíc Strossmayera, Račkiho, Derenčina a podnes žijícího dra Mazzuru, jsouc v nejužším spojení s národní sněmovní většinou v Dalmacii, jejíž vůdce Klaić byl velice vlivnou a významnou osobností také na říšské radě, mohla ta strana skutečně úspěšně zabývati se plánem o takovém osamostatnění Chorvatska, kterým by zemím chorvatským dostalo se asi stejného postavení v říši, jaké dnes mají Uhry. Při tom

všem byla ta strana svrchovaně umírněna ve svých požadavcích vůči Uhrám, a o změně dualistického systému pouze teoretisovala a to vždy ve smyslu federalistickém. Idea trialismu byla jí tedy vnucena a proto se v ní neujala. Tím méně mohla se tehdy ujmouti v ostatních dvou stranách, ve straně vládní či maďaronské a ve straně státoprávní, která v té době pod vedením zesnulého Antonína Starčeviće nechtěla s ostatními zeměmi říše míti naprosto žádných společných záležitostí, trvajíc neochvějně na požadavku pouhé unie personální.

Tak tomu bylo před dvaceti lety. Ale dnes jsou v Chorvatsku strany buď zcela nové neb úplně proměněné. Z národní nezávislé strany Strossmayerovy zbývá ještě několik veteránů, kteří se jen výjimečně účastní politického života pouhým hlasováním — a to ve směru zcela opačném všem tradicím vlastní své bývalé strany. Tak na př. velký ctitel Strossmayerův a jeden z politických předáků, nynější předseda Jihoslovanské akademie, známý dějepisec Smičiklas, při minulých sněmovních volbách odevzdl svůj hlas banu Tomašiči proti koaličnímu kandidátu, universitnímu profesoru Šurminovi. Ba i sám kdysi zásadně opposiční denník »Obzor« rád se dnes kloní ke každé vládě, dbaje opatrně jenom o to, aby každou vládu opustil v čas, kdy se stává již příliš nepopulární.

Také ze strany maďaronské, která ještě r. 1901 měla na sněmu 77 poslanců proti 11 oposičníkům, zbývá dnes jen zcela bezvýznamná skupina.

Koalice chorvatsko-srbská přes smutné své zkušenosti s politiky maďarskými trvá houževnatě při své zásadě, že Chorvatsku jeho budoucnost jest přece nejlépe zajištěna ve vzdálenosti co největší od Rakouska a v dorozumění s Uhrami. Proto v koalici není ani theoretických přívrženců trialismu, který v každém případě znamenal by převahu vlivu vídeňského nad mocí maďarskou na půdě chorvatské. A tak zbývají ještě dvě strany, o které by trialism mohl se opříti: právě sjednocená strana státoprávní a strana selská, prvá s 24, druhá s 9 poslanci na sněmu.

Dle svých tradic je strana státoprávní daleko více protirakouská než chorvatsko-srbská koalice a taktikou svojí byla vždy daleko smířlivější k Maďarům, než kterákoli jiná strana, vyjma samé maďarony. Zakladatel strany státoprávní, Antonín Starčević, plál proti Rakousku takovou nenávistí, že po celý svůj život často výlučně a vždy v první řadě potíral »intrigy rakouské«, takže 99 procent svých článků, spisův a řečí věnoval odkrývání těch »intrig«, skutečných anebo domnělých. Zacházel v tom až tam, že v každém projevu vzájemnosti slovanské, nebyl-li přímo namířen proti Rakousku, ba i v každém pokroku Slovanů rakouských, jenž byl vládou vídeňskou podporován, aneb aspoň trpěn, viděl »tajnou ruku vídeňské kamarilly«, která seskupuje Slovany, tyto »rozené otroky« proti svobodě maďarské, italské a chorvatské. Jako odchovanec semináře pešťského byl totiž Starčević, jenž později ze semináře vystoupil, nadšeným ctitelem a zbožňovatelem

revoluce maďarské a italské, což mu ovšem nevadilo, aby byl nesmírně nadšen pro legitimisty francouzské; neboť také v Bourbonech viděl »svého přirozeného spojence proti Rakousku«.

Nevyčerpatelná ta nenávist proti všemu, co jakýmkoli způsobem souviselo s Vídní, přivedla Starčeviče v praktickém politickém životě ve spojenectví s maďarony, ba občas i do služeb vládám maďaronským. Proto již první maďaronský bán Levin baron Rauch (1868—1872) měl v Starčevičovi vítaného pomocníka proti straně Strossmayerově, která jej skutečně brzy odstranila, a r. 1873 provedla revisi chorvatsko-uherského vyrovnání. I za zlopověstné vlády hrab. Khuena Héderváryho (1883—1903). Starčević až do své smrti 1896 potíral jen stále slabší stranu Strossmayerovu a vůči maďaronům choval se tak, že sám hrabě Khuen nejednou ve sněmu prohlásil, jak si Starčeviče — váží.

Nástupce Antonína Starčeviče, dr. Josef Frank, všemožně se vynasnažil, aby otupil ostří protirakouských tradicí strany práva, ale za to tím usilovněji a tím úspěšněji navazoval styky s maďaronskými vládami v Záhřebě a s maďarskými ministry v Pešti. Ty styky vyvrcholily v pětihodinové jeho konferenci s tehdejším ministerským předsedou dr. Wekerlem, což značně přispělo ke jmenování bar. Pavla Raucha za bána a k zahájení protisrbského režimu, jenž se jevil jmenovitě v tom, že frankovcům pod záštitou úřadů bylo dovoleno zakládati t. zv. chorvatské legie pro eventuální potírání Srbů fysickou silou. Když bylo již příliš zjevno, že strana práva pod Frankovým vedením jest pouhým nástrojem jednou toho kterého politika vídeňského, po druhé zase té neb oné vlády maďarské, vystoupil z ní synovec Antonína Starčeviče s třetinou poslancův a po celá tři léta, totiž právě do nedávna, nedělal nic jiného, než »odhaloval národu Frankovy zločiny«. Nyní najednou i tito odštěpenci přistupují na dřívější politiku Frankovu, a to s účelem zrušiti dualism a přeměniti jej v trialism.

Vně Chorvatska, nevyjímajíc ani Čechy, považuje se spojení obou pravášských frakcí za posílení chorvatské státopravní myšlenky; v Chorvatsku naopak ví každý, kdo jen poněkud stopuje veřejné záležitosti, že ke spojení došlo jen proto, že zmíněnému synovci Starčevičovu zbyla taková malá a neorganisovaná frakce, že na její denník sám doplatil za tři roky 31.000 K a tolikéž ještě několik jeho přátel dohromady. A to vše bylo celé veřejnosti oznámeno pod symptomatickým názvem »Ať se ví«, se zřejmou tendencí: »Já již více nedám.« Ježto hned na to bylo vyjednáváno o sloučení s frakcí Frankovou, kterou nyní vede na chorvatské poměry velmi zámožný advokát Prebeg, jest patrno, že celé této akci byl trialism pouze štítem.

A tak zbývá ještě jenom jedna strana v Chorvatsku, která by eventuálně mohla upřímně se nadchnouti pro plán trialismu. Toť chorvatská selská strana. Ale i její vedení trialism rozhodně zamítá.

Dne 17. září t. r. děl se totiž krajinský sjezd selské strany v Dlouhé vsi (chorvatsky Dugo selo) u Záhřeba a tu mezi jiným byl trialism prohlášen jen za zhoršení dualismu a to po rokování, které zasluhuje pozornosti i veřejnosti české.

Především vytknuto, že myšlenka trialismu vynořila se v době, kdy již nelze odkládat ať státoprávní ať národní vyrovnání s národem českým, že tedy jedním z následků trialismu bylo by především oslabení Čechů, jediného národa slovanského, který tou dobou je s to, aby úspěšně čelil germanisaci. Nedosti na tom. Nejspolehlivější chorvatský spojenec, národ slovinský, byl by trialismem přímo rozdrcen. Krajina totiž a Istrie byly by dle trialistického plánu připojeny k ostatním jihoslovanským zemím, ale za to jižní Štyrsko a jižní Korutany, celkem přes půl millionu Slovincův, anebo dvě pětiny celého národa, byly by vydány nadobro na pospas germanisaci. Nejdůležitější věcí však jest, že trialism svým protisrbským hrotem oslabí vlastně také národ chorvatský, aniž by za to bylo vyhověno chorvatským státoprávním snahám aspoň s formálního stanoviska. Jest totiž jisto, že třetí nový politický útvar nejmenoval by se prostě království chorvatské, nýbrž že by dostal nějaký neutrální název, na př. »království illyrské«. Ale i v tom případě, kdyby spojené jihoslovanské země obdržely název Chorvatsko a kdyby společný jejich sněm byl v Záhřebě; nebyla by na tom sněmu zajištěna většina neodvislým Chorvatům. Na území Chorvatska-Slavonie, Bosny-Hercegoviny, Dalmacie, Istrie a Krajiny se šesti milliony obyvatel jest totiž půl millionu Neslovanů (Němců, Vlachů, Maďarů), půl druha millionu Srbův a přes půl millionu mohamedánských Slovanů, kteří se dnes nekloní trvale ani k Chorvatům, ani k Srbům. Kdežto ve vlastním Chorvatsku Chorvaté sami tvoří i bez Srbů dvě třetiny obyvatelstva a v Dalmacii dokonce přes čtyry pětiny; kdežto v Bosně proti relativní většině srbské (800.000) mohamedánští Slované (600.000) tvoří v té chvíli s Chorvaty (400.000) nejen absolutní většinu obyvatelstva, ale i většinu na sněmu bosenském, neměli by v trialistickém Chorvatsku Chorvaté absolutní většiny ani se Slovinci co do počtu obyvatelstva, a tím méně ve sněmu.

Dnešní dualistický nůž ponechal aspoň všechny Slovince pohromadě, připojil jim nejryzejší část Chorvatska, totiž Dalmacii a vše to chtěj nechtěj politicky, kulturně i hospodářsky sjednotil s Čechy, nejdříve zevně přes Vídeň a v poslední době také již vnitřně jak četnými podniky českých bank od Terstu do Kotoru, tak stále četnějším přívalem slovinského a chorvatského studentstva na vysoké školy české.

Dle všeho toho možno bez jakékoli sentimentality se stanoviska čistě praktického a s hlediska úzkých zájmů chorvatských trialism zavrhnouti jako plán škodlivý, ba nebezpečný pro nás Chorvaty samé.

Zůstává ještě poslední, pro Chorvatsko jakoby skvělá strana trialismu: seslabení Maďarů, jejich odříznutí od Adriatického

moře. Ale to je také věc zdánlivá. Maďaři za dnešního feudálně-šlechtického a židovsko-měšťáckého zřízení své společnosti veskrze prosáklé němectvím a nanejvýše zkorumpované s každého hlediska, nebyli, nejsou, a nebudou významným činitelem sami o sobě; všeho významu jim dodává spojenectví s rakouskými Němci na půdě politiky domácí a s Němci říšskými v politice zahraniční. Naši domácí Němci v posledních desítiletích pocítili nejednou, že slovanská dvoutřetinová většina v Cislajtanii přirozeným svým vývojem musí nabýti vrchu i na říšské radě i v ústřední vládě vídeňské. Proto došlo k známému lineckému programu, proto dnes všechny německé strany pracují k tomu, aby odtržením Haliče a Dalmacie užší Rakousko se zbavilo slovanské většiny, proto bezmála ve všech německých kruzích vítá se myšlenka trialismu. Dáti Chorvatům, ovšem jen na papíře, takové postavení v říši, o kterém Češi nesmějí dle německého receptu ani hlesnouti, toť plán, který by Němce zase učinil absolutními pány na říšské radě a posilněná posice německá znamená zároveň posilu maďarskou.

A tak snadno můžeme se přesvědčiti, že o trialismu jako o každém podobném rozřešení dnešní krise v celé říši musí platiti hluboká a prozíravá zásada Havlíčkova: »Žádný slovanský národ nesmí se vyrovnávati s Němci a s Maďary na svůj vrub, a dokonce již žádný nesmí přistupovati na takové ujednání, kterým by se seslabila posice jiného slovanského národa; neboť ve svých důsledcích slabí tím i své vlastní postavení«. —

Z českých politických myslitelů nejsprávněji a nejhloub poznal nebezpečí dualismu zvláště s hospodářského stanoviska veliký syn nesmrtelného otce, zesnulý Bohuš Rieger. V četných svých pracích neustále poukazoval na to, že vedle jistých nezbytných záležitostí společných, které vyplývají, jak říkával již Palacký, z dnešní centralisace světové, a utužily se stoletým společným soužitím, jsou celé obory národního života kulturního, hospodářského a politického, ve kterých se má prakticky uplatniti historická tradice a národní uvědomění všech Slovanů v říši. A proto každý uvědomělý Slovan současně s jistým přesně obmezeným centralismem celoříšským musí býti prodchnut snahou, obnoviti neb utvořiti samostatné jednotky politicko-národní. A to stručně znamená, že všichni my Slované v říši kromě živlu centralismu rázu světového, musíme býti pro *federalism rázu historicko-národního*. Dnešní však dualism zaměňovati trialismem znamenalo by z dvojího zla učiniti trojí.

Dr. Lev Winter:

Poslední události v sociální demokracii.

Snad nikdy ještě v kruzích mimodělnických nemluvilo se o socialismu a sociální demokracii v Rakousku tolik, jako od zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího do sněmovny poslanecké. Jednak zápas sociální demokracie za tuto reformu volebních řádův a úspěchy její ve volbách jak roku 1907, tak roku letošního, ukázaly, že sociální demokracie je činitelem, jehož význam a moc v parlamentě a snad ještě více mimo parlament nemůže býti vážnými politiky podceňován. Jednak po neočekávaném volebním úspěchu z roku 1907 počaly se v pevné organisaci sociálně-demokratické objevovati *trhliny* hodně povážlivé, které za poslední čtyry leta nabyly značné šíře. Kdo dosud nevšímal si vývojové linie sociální demokracie v Rakousku, vidí před sebou náhle *nové útvary*, o jejichž účelu a snahách není s dostatek informován. Poněvadž pak příslušníkům sociální demokracie záleží na tom, aby jejich snahy byly co nejvíce známy, použil jsem rád vyzvání pana redaktora tohoto listu, abych na několika stránkách vylíčil vnitřní události v sociální demokracii v Rakousku za posledních několik let.

O nedostatečné znalosti vnitřní organisace socialistické svědčí, že se u nás v poslední době leckde mluví o samostatné české straně sociálně-demokratické jako o útvaru zcela nového data. Ve skutečnosti je *česká sociální demokracie nejstarší organisovanou socialistickou stranou v Rakousku.* Socialism šířil se sice dříve mezi dělnictvem německým nežli českým: ale potřeba organisace, potřeba vlastního programu byla poznána v Čechách dříve nežli ve Vídni. Němečtí sociální demokraté v Rakousku mohli se ovšem opříti na počátku úplně o program sociálních demokratů z říše německé; čeští sociální demokraté, ač přejali theoretické zdůvodnění svých požadavků z učení Marxova, pocítili potřebu programu vlastního. Tak došlo u nás již roku 1878 *k prvnímu sjezdu české sociální demokracie* u sv. Markety v Břevnově, kde ujednány byly zásady programové a organisační.

Když o novém roce 1889 se děl sjezd hainfeldský, přijali čeští sociální demokraté stylisaci programu tam ujednanou, a stali se součástí sociální demokracie v Rakousku; ale samostatnosti své jako strana se nevzdali ani v tomto rámci. Měli svůj vlastní výkonný výbor, svolávali vlastní porady a sjezdy, provedli vlastní svoji organisaci, zavedli první v Rakousku daň strany, měli svůj vlastní tisk — zkrátka žili svým vlastním životem přes úzké spojení s ostatními sociálními demokraty v Rakousku.

Tomuto stavu věci dán byl i zevně výraz na sjezdu sociální demokracie ve Vídni roku 1897, na němž sociální demokracie rakouská i formálně byla *rozdělena* v samostatné sociálně demokra-

tické strany: českou, německou, polskou, rusínskou, italskou, jihoslovanskou a rumunskou. Společným zůstal program, společný výkonný výbor a společný sjezd celoříšský, jenž konati se měl každé dva roky; vše ostatní přikázáno bylo jednotlivým stranám národnostním.

Po prvních volbách v páté kurii roku 1897 přistoupil pak k institucím společným nový útvar: *poslanecký klub*, důležitější pojítko nežli společný výkonný výbor i společný sjezd, poněvadž jednak určoval viditelně taktiku strany, jednak byl v neustálé společné práci, kdežto ostatní společné instituce mohly býti svolávány pouze občas.

Tak vypadala organisace strany do prvních voleb dle všeobecného a rovného práva hlasovacího; a třeba tu a tam v jejím lůně docházelo leckdy ke třenicím, fungovala přece v celku bez závad.

Rozruch do sociální demokracie byl zanesen odjinud — *z organisací odborových*. Poněvadž jsem se přesvědčil i u lidí, zaujímajících význačná postavení v životě politickém, že jim pojem odborových organisací dělnických není běžný, pokládám za záhodno blíže zmíniti se o něm.

Sledujíce hospodářské své zájmy, domáhajíce se zkrácení doby pracovní, zvýšení mzdy a pod., dělníci záhy poznali, že mohou tak nejúspěšněji činiti společným postupem těch, jichž zájmy jsou úplně shodny. To jsou především dělníci téhož závodu, téhož odboru pracovního; sdružení jejich musí však býti trvalá, mají-li míti význam a úspěch. Sdružení rychle prolamují úzké zdi jednotlivého závodu, stávají se sdruženími místními; ale ani sdružení místní nejsou s to, aby docílila vyžadovaných úspěchů, jichž snáze se docílí mocí sdružení, obsahujících větší obvod teritorní. Proto tato sdružení místní spojovala se ve *svazy zemské*.

Nikdo nemůže popírati, že dělnictvo celého státu má společné zájmy. Je přece společno zákonodárství, hluboko zasahující do života dělnictva; je společna správa provádějící zákony dle příkazů jednotné vlády; je společno území celní. Dělnictvo potřebovalo orgánu, který by vykonával potřebné práce, společné všem odborům i všem zemím, a který by mohl nedostatky jednoho odboru nebo jedné země vyvažovati pomocí odboru jiného nebo země jiné. Tímto společným orgánem stala se *ústřední odborová komise* se sídlem ve Vídni. Tato komise byla volena na sjezdech obesílaných delegáty různých přičleněných spolků zemských.

Brzy vyskytly se stesky, že tato ústředna nevyhovuje potřebám dělnictva českého. Bylo by pochybeno vysvětlovati tuto okolnost panovačností dělnictva vídeňského nebo vedoucích jeho osob ve Vídni. Je to zjev, s nímž setkáváme se všude v cizině, že organisace provinciální žehrají na ústřední správu, že si více všímá toho, co má přímo před očima, nežli co je v provincii, jež uniká její pozornosti a péči. Němečtí dělníci z Tyrol a jižního Štýrska stěžují si podnes do vídeňské komise odborové, jako si

dělnictvo z Bavor stěžuje do mnohého jednání nebo opomenutí odborové komise berlínské.

Jenom že to, co v cizině se pokládá za samozřejmý odpor provincie proti ústředí, v Rakousku nabývá nátěru národnostního. Nejenom mezi dělnictvem. A národnostní rozdíly a rozpory ovšem plně ospravedlňují centrifugální snahy »provincie«. Poněvadž ústředí vídeňské tomu nechtělo porozuměti, došlo i v odborových organisacích dělnických k onomu *zápasu mezi centralismem a jistým federalismem*, jenž tvořil hlavní obsah ústavních zápasů v Rakousku až do let osmdesátých.

Jenom že výsledek byl jiný. V zápasech ústavních ve státě centralism zvítězil; v zápasech odborových neústupnost centralismu vedla již roku 1896 k utvoření *samostatného Československého odborového sdružení* v Praze. V tom soustřeďovaly se české spolky zemské.

Napětí mezi odborovou komisí pražskou a vídeňskou netrvalo dlouho. Vídeňská komise vzala daný fakt na vědomí, tak že záhy mezi oběma komisemi vyvinul se poměr přátelský, jehož důsledkem stala se snaha, vytvořiti ve všech odborech na místě samostatných spolků zemských *organisace říšské.* Nechybělo v Čechách hlasů varovných. Ale ty zanikly bez ohlasu, poněvadž zvýšená síla dělnictva sdruženého v organisacích jednotných byla pokládána za nespornu. Zemské spolky byly proto rozpouštěny a zakládány byly spolky říšské s více méně hustou sítí skupin místních po celé říši. Jenom nečetné organisace odolaly tehdejšímu mocnému proudu, a zachovaly si samostatné organisace zemské, jako na př. knihtiskaři.

Záhy však nastaly v organisacích ústředních nebezpečné třenice. Obtížemi jazykovými začaly, zasahovaly pak znenáhla kus po kuse do organisačního života, až neudržitelnost vytvořeného poměru stala se zjevnou. První byli obuvníci čeští, kteří vyvodili důsledky ze třenic organisačních, *vystoupili ze svazu říšského* a utvořili si český svaz samostatný. Další organisace následovaly, takže dnes mají jednotnou organisaci říšskou pouze železniční zřízenci, a i ti jistě ne na dobu trvalou.

K tomuto osamostatňovacímu vývoji odborových organisací českých, politická strana českých sociálních demokratů chovala se na počátku úplně pasivně. Čítajíc ve svých řadách příslušníky obou organisačních forem odborových, nechtěla se vysloviti pro žádnou z nich, v naději, že spor zůstane obmezen na hnutí odborové, a že se tam také záhy urovná. Byla však ze své pasivity vytlačena, když čeští členové říšských organisací odborových beze svolení zodpovědných institucí politické strany, ba proti jejich vůli, počali vydávati politický časopis, jehož nemalá část byla věnována útokům na českou sociální demokracii.

Tato okolnost urychlila proces: *česká strana sociálně demokratická postavila se oficielně za samostatné organisace odborové*, ač uznává i na dále příslušníky říšských organisací odborových za své členy. Toto rozhodnutí mělo však za následek, že někteří

příslušníci říšských organisací odborových ze strany politické vystoupili; ale počet jejich byl praskrovný.

Za těchto okolností došlo *k mezinárodnímu socialistickému sjezdu v Kodani* roku 1910, k němuž vznesla vídeňská odborová komise — ostatně proti vůli politického vedení německých sociálních demokratů — žalobu na českou stranu sociálně-demokratickou, že podporuje rozkolnictví v odborových organisacích rakouských. Mezinárodní sjezd rozhodl *proti Čechům:* připustil k jednání a k hlasování české zástupce ústředních odborových organisací, ačkoli jejich mandáty sjezdové nebyly ověřeny politickou stranou, a rozhodl, že v každém *státě* má býti pracováno k jednotě odborových organisací. Usnesení toho v Čechách nebylo uposlechnuto.

Bylo by podivno, kdyby tyto rozpory, stále živené i malichernými příhodami, nebyly vrhly své stíny do politického života strany. Sociální demokraté přišli *do prvního parlamentu všeobecného a rovného práva hlasovacího* s 87 poslanci. Nové řády volební posunuly v parlamentě poněkud národnostní posice. Bylo předem samozřejmo, že národové slovanští budou hledět využiti této změněné situace ve sboru zákonodárném ke změně mocenských poměrů ve správě. Sociální demokraté nemínili nikterak vyhýbati se odpovědem na očekávané otázky. Chtějíce však míti volné ruce i naproti sobě navzájem, prohlásili, že *v otázkách národnostních každý národnostní klub*, z nichž svaz sociálně demokratický ve sněmovně poslanecké se skládal, *může jednat úplně samostatně.*

Jednání tohoto svazu neobešlo se bez značných obtíží a konfliktův, ale v celku bylo docíleno v pravidelných případech i v otázkách národnostních dohody, tak že pouze v případech zcela výjimečných došlo k hlasování odchylnému. V novém parlamentě zvoleném letos v červnu, *nedošlo však již k utvoření jednotného svazu*, poněvadž němečtí sociální demokraté odepřeli do něho vstoupiti.

Za těchto poměrů je svolání společného sjezdu strany takřka vyloučeno, tak že *mimo společný program nemají sociální demokraté v Rakousku žádného společného pojítka.* Každá národnost jest úplně neodvisla od svých místních skupin politických a odborových až do poslaneckého zastoupení a odborové komise.

Program a cíle jednotlivých těchto skupin národnostních jsou shodny. Proto také v rázu české sociální demokracie, v jejích snahách nebylo nic změněno. Byly-li zejména v Čechách pronášeny hlasy, že nyní česká sociální demokracie bude »národnější« nežli byla dosud, jsou na omylu. Česká sociální demokracie nepotřebuje jistě přesvědčovat lidi nepředpojaté a pozorně sledující český život, že plnila i dříve svoje povinnosti k národu *aspoň* tak dobře jako ostatní strany politické, a *proto* nepotřebuje býti naprosto jiná nežli byla dosud.

Jako dosud bude česká sociální demokracie i na dále pracovati *pro hospodářské i osvětové povznesení pracujících tříd*, ne-

spouštějíc s očí konečného cíle svého — sespolečenštění prostředků výrobních, přeměnu kapitalistických řádů hospodářských v řády kolektivistické.

V Čechách, kde každý krok politického odpůrce je sledován s otravnou nedůvěrou, a kde každému politickému činu politických odpůrců podkládají se obyčejně motivy nekalé, vyskytlo se záhy tvrzení, že čeští sociální demokraté vyvolali rozpory se sociální demokracií německou, aby mohli v Čechách ukazovati svoji neodvislost a zjednávati si sympatií u dosavadních svých odpůrcův. Nevím, existoval-li jediný sociální demokrat v Čechách, který by byl doufal, že nynější rozkol zjedná sociální demokracii uznání, sympatie, vděku českých vrstev nesocialistických. Byli-li takoví lidé, bylo jich velice málo; a i ti byli vyléčeni z této naděje úporností boje volebního, k němuž bylo v Čechách dáno zcela oficielně heslo: proti sociální demokracii.

Nebyly to nikterak ohledy na kruhy nesocialistické, jež zahnaly věci v sociální demokracii k vylíčeným koncům; a nynější stav není také posuzován v sociální demokracii dle toho, co tomu řekne veřejnost.

Jest pochopitelno, že uprostřed boje každý mimovolně nasazuje si růžová skla, ale při každém okamžiku oddechu jsou v dělnictvu velice bedlivě uvažovány a odvažovány všechny možné očekávané *výhody i nevýhody.*

Jiné pak jsou výhody a nevýhody pro stranu politickou a opět jiné pro organisace odborové.

Pro organisace odborové jest hlavní *výhodou* větší pohotovost a rychlost v rozhodování a snadnější přehled po poměrech místních. Ať už odborová organisace chce pustiti se do hospodářského zápasu, či ať mu chce zabrániti tam, kde hrozí — vždy zná pražské ústředí lépe poměry v českém obvodě nežli ústředí vídeňské, může rychleji se rozhodnouti pro to či pro ono, může rychleji zakročit. A to velice často rozhoduje o úspěchu. Není také sporu o tom, že správa může býti levnější, když jest jednojazyčná, a zejména že ve členstvu nemůže různost jazyková vyvolávati rozbroje a nespokojenost.

Naproti tomu nynější stav má také svoje *nevýhody.* Jsou-li nyní skoro v každém odboru organisace dvě, jichž jedna patří k ústředí pražskému, druhá k ústředí vídeňskému, zabývají se snadno sebou navzájem, nechávají úplně na pokoji společné odpůrce, a vytýkajíce si navzájem různé chyby a vady, ba zveličujíce je, snadno otravují ducha pospolitosti v dělnictvu, a odvracejí dělnictvo od organisací vůbec, aspoň na delší dobu organisace oslabujíce.

Mimo to nemůže býti přehlédnuto, že k zápasům hospodářským je třeba peněz, a hodně peněz, a že roztříštěnost organisační dnes nedovoluje, aby organisace téhož odboru navzájem se podporovaly v těchto zápasech. České dělnictvo pak nemůže spoléhati na pomoc ciziny, která třebas dosud nebyla zvláště vydatna, nemůže býti nikterak podceňována.

Českým organisacím odborovým byly tyto nevýhody vždy jasny. Proto hned od počátku své existénce zdůrazňovaly, že chtějí býti s ostatními organisacemi v Rakousku v přátelském poměru, a vypracovaly úplný plán tohoto budoucího poměru. Ale odborové ústředí vídeňské odmítlo nabízenou ruku, doufajíc, že přinutí takto české dělnictvo k návratu do organisací starých. Dnes vidí již, že tato naděje zmizela, dnes cítí také ústředí vídeňské nevýhody rozluk, takže *z Vídně počínají se již ozývati hlasy po příměří*, a vyskytují se plány nových útvarův organisačních.

Uskuteční-li se tyto plány dohodovací — a pisatel těchto řádků jest plně přesvědčen, že v té či oné formě se uskuteční — pak bude míti tato nová forma všechny výhody, jež rozloučení organisací mělo v zápětí, a odstraní jeho nevýhody.

Poněkud jinak jest tomu u *strany politické*. Ta byla již dříve úplně samostatnou, a rozhodovala úplně samostatně ve svých organisacích a institucích. Změněné poměry budou patrny pouze ve sněmovně poslanecké. Tu pak rozvázání svazu poslanců sociálně-demokratických uvolnilo všem klubům národnostním ruce; poněvadž pak tu a tam jednotlivé kluby mají aspoň na okamžik různé zájmy, nebudou si moci navzájem překážeti, nebudou se v postupu zdržovati. Také aparát správní se může značně zjednodušit a tím i rozhodování usnadnit a zrychlit.

Morální, řekl bych, výhodou mimo to jest v obou formách organisačních, že na jednotlivce připadá při nynějším rozloučení zvýšená míra zodpovědnosti, že kladou se větší požadavky ku schopnosti, dovednosti a spolehlivosti jednotlivcově, a že zástupcové českého dělnictva jsou nuceni vpraviti se velice rychle v postavení osob vedoucích a rozhodujících.

Rozvázání poslaneckého svazu má však svoje značné *nevýhody*.

Ve sboru zákonodárném rozhodují veliké celky. Již na konci zasedání první sněmovny vzešlé ze všeobecného a rovného práva hlasovacího bylo patrno, kterak krystalisují se v ní určité veliké celky. Ve sněmovně nové tento proces všude značně pokročil: pouze sociální demokracie vykazuje proces opačný. Malé strany však nebudou míti významu, ani takového, jakého by mohly nabýti jako součást nějakého většího celku.

Sice v rakouské sněmovně poslanecké jsou poměry tak vratké, že i poměrně malá frakce může nabýti vlivu i daleko většího nežli jaký se shoduje s její sílou. Tenkráte totiž, když může rozmnožiti hlasy většiny nebo hlasy oposice. Ale toho významu může nabýti pouze frakce, která může býti buď vládní, neb opoziční, dle daných poměrův. Ale frakce socialistická, s níž není možno počítati pro většinu, jež na dohlednou dobu bude stále součástí oposice, ta může ve sněmovně míti význam pouze svojí silou.

Mimo to pak nesmí býti přehlížena okolnost, na niž jsem již na jiném místě obšírně poukázal: Sociální demokraté věděli zcela dobře, že mají v Rakousku mnohem větší význam, nežli poměrně mnohem silnější a pevněji organisovaná sociální demokracie

v Německu. A věděli také, že důvodem tohoto jejich významu je přesvědčení, které chovali sami, a které o nich bylo rozšířeno, že dovedou rozřešit národnostní otázku v Rakousku. Kdyby sociální demokracie v Rakousku nebyla ničím jiným, nežli pouhou představitelkou dělnictva jednotlivých národů, ztratila by neskonale ve svém významu i ve své moci. Tolik hospodářský život v Rakousku ještě nepokročil, aby strana dělnická jako taková nabyla zvláštní moci. Musilo k tomu přistoupiti přesvědčení o *schopnosti sociální demokracie ukázati cestu k řešení otázky národnostní,* aby její význam byl tak značně zvýšen.[1])

Kdyby úplné rozvázání svazu sociálně-demokratických poslanců mělo býti trvalé, a kdyby mělo v parlamentě viditelné účinky, zmizelo by velice rychle ono přesvědčení, kterým bez tak už dosavadními událostmi bylo vážně otřeseno. To nemůže chtíti žádná ze socialistických skupin ve sněmovně poslanecké; to nemůže chtíti žádná socialistická strana.

Potřeba státi se součástí velkého významného parlamentárního celku; potřeba udržeti prestýž a tím i význam sociální demokracie v Rakousku — tyto životní potřeby nutně budou míti za následek, že žádná ze socialistických skupin ve sněmovně nebude moci využít úplně své volnosti, vlastně své osamocenosti; že bude nucena *hledati sblížení* se skupinami ostatními; že bude nucena hledati *cestu k nové formě spolučinnosti* všech sociálně demokratických poslanců na radě říšské.

Že *dělnictvu jako třídě* roztříštěnost sociální demokracie i na poli zákonodárství sociálně politického byla by značně na škodu, o tom pro znalce poměrů není nejmenší pochybnosti. Dosavadní rakouské zákonodárství sociálně-politické není plodem sociálního porozumění vládnoucích tříd, nýbrž důsledkem právě vylíčeného významu jednotně vystupující sociální demokracie. Je zajisté velice příznačno, že v době, kdy následkem rozbrojů v sociální demokracii její pohotovost jest omezena, vystupuje se i proti všeobecně vyžadovaným požadavkům sociálně-politického rázu s příkrostí nebývalou.

Zbývá konečně otázka, zdali *pro národnostní požadavky české* na zákonodárství i správu jest parlamentární roztříštěnost sociální demokracie s prospěchem, čili nic. Kdo zažil jenom jediné zasedání sněmovny poslanecké s otevřenýma očima, dá mi jistě za pravdu, tvrdím-li, že národnostní požadavky české nynějším stavem mohou býti nemálo poškozeny. Jak známo, skládá se sněmovna poslanecká skoro z polovice ze Slovanů, z polovice z Němcův a Románův. Žádný národnostní požadavek český nemůže — nepřihlížíme-li k většinám zcela náhodným — nabýti ve sněmovně poslanecké většiny, ne, řikloní-li se k němu větší počet poslanců z t. zv. bloku románsko-německého. Počítati na pomoc malé frakce románské, asi 20 poslanců, jest více nežli pochybno.

[1]) Bohužel nějaký rozhodný pokus tím směrem dosud se nestal. *Pozn. red.*

Jednak pomoc taková je velice vratká, jednak frakce ta právě pro svoji osamocenost půjde vždy s vládou; a konečně se dá těžko rozehřáti pro národnostní požadavek slovanský, jsouc pamětliva národnostních zápasů mezi Vlachy na jedné a Slovinci, Srby a Chorvaty na druhé straně jak v Terstu, tak v celém Přímoří i v Dalmacii.

Naděje na národnostní spravedlnost německých křesťanských sociálů, na něž před lety bylo tolik spoléháno, rozplynuly se jistě už dávno v dým, zejmena po akci protičeské v Dolních Rakousích.

Na pomoc německých lidovců jakéhokoliv odstínu a zabarvení nemůže pomýšleti nikdo.

A tak nezbývají — ať je komu vhod či nevhod — leč pouze *němečtí sociální demokraté*, s jejichž pomocí je možno v určitých případech počítat. A němečtí sociální demokraté ji už také několikráte poskytli.

Je možno počítati s ní i za nynějšího stavu?

Kdo střízlivě posuzuje jednání jednotlivých politických stran ve sněmovně, shledá snadno, že mnohé hlasování by dopadlo jinak, kdyby nebylo třeba dbát ohledů na odpůrce a na to, jak jimi může býti hlasování využitkováno. Tomu nemůže se vyhnouti žádná strana. Když němečtí sociální demokraté hlasují ve sněmovně poslanecké pro nějaký národnostní požadavek český, využijí toho proti nim němečtí nacionálové do krajností. A nikoli bez úspěchu, jak dokázaly poslední volby v severních Čechách a na Moravě. Dokud existoval společný svaz poslanců sociálně demokratických, bylo v představenstvu jeho jednáno o každé jednotlivé otázce národnostní, ačkoli rozhodování příslušelo kompetenci jednotlivých národnostních klubů. Toto společné rokování mělo za následek, že němečtí sociální demokraté byli přesvědčeni o správnosti leckterého požadavku českého, a že hlasovali pro něj, nedbajíce výtek z měšťáckých vrstev německých. Za tyto výtky měli náhradu v celkové solidaritě sociálních demokratů.

Za nynějšího stavu němečtí sociální demokraté nepotřebují mít ohledů k sociálním demokratům českým. Taktická potřeba jejich bude, nedávati nacionálům příležitost k laciným útokům. Obávám se proto, že nebude nikterak snadno získati jejich hlasy pro některý národnostní požadavek český — *a bez jejich hlasů není pro něj ve sněmovně většiny.*

Mám proto za to, že není *ani v zájmu české věci* nynější parlamentární roztříštěnost sociálních demokratů; že naopak *zájem její by vyžadoval utvoření nového uceleného svazu poslanců sociálně demokratických na radě říšské.*

Národnostní zájem český jest tu opět ve shodě se sociálním zájmem dělnictva, jako tomu bylo i při boji za všeobecné a rovné právo hlasovací. *Zájmem potlačovaných tříd i potlačovaných národů* jest, aby sociální demokracie našla si co nejrychleji formaci, vyhovující potřebám dělnictva všech národností, a aby mohla potlačeným dopomáhati celou svojí silou k rovnoprávnosti.

Dr. Jan Reichmann:

Henri Bergson.

Dnešní evropská osvěta stojí ve znamení těžké duševní krise. Ve všech odvětvích lidského vědění a snažení chybí jasu, kýžené harmonie, pevného sepětí všech sil a pramenů k dosažení žádoucí jednoty. Je význačno pro naši horečně kvapící a pídící se dobu, že usiluje velmi prudce o vybudování konkretního světového a životního názoru. Zříme všichni, že filosofii, tak jak dosud byla pojímána, jest vstoupiti z vyježděné dráhy na cesty nové, jež, byť sebe strmější a nebezpečnější, mohou její chřadnoucí a vysychající žilstvo naplniti novou, čerstvou a posilňující krví. Všichni pociťujeme, že filosofické formy minulosti, mátožný idealism i strnulý positivism, nestačí již složitým požadavkům moderního života.

Dokladem těchto bolestných tužeb po nové filosofii, jež by postupovala s pokroky jednotlivých věd a upokojila náboženskou žízeň lidského srdce, jest mi znovuzrození a objevení starých mystiků, jež spolu s renaissancí romantických idejí nalezlo střediště najmě v Jeně, a to v. nakladatelství Eugena Diederichse. Co poutá rozjitřenou imaginaci moderního člověka v zažloutlých stránkách takového Taulera, Jindřicha Susa, Jakuba Böhma, Theophrasta Paracelsa, Angela Silesia, toť právě ona velikolepá »unio mystica«, jež vášnivým vzrušením *náboženského citu a jasnozřivé intuice* sklání se v exaltované úctě před nejvyššími, věčně nerozřešitelnými záhadami, věříc oddaně v jednotu všeho bytí, jímž proniká svatý a životodárný dech božského tvůrce.

Protiví se nám z duše filosofický dogmatism, jaký na příklad nejpádněji projádřily »Světové záhady« (Welträtsel) Arnošta Haeckela: totě v jádře liberalistický materialism a volnomyšlenkářská povrchnost, která neznamená vlastně nic jiného než duševní pohodlí, planou negaci a úplnou myšlenkovou neplodnost.

Dnešní filosofie dychtí vybřednouti z páchnoucích blat tohoto lživědeckého chápání životních jevů — (kdo jsi pravý vědec, buď opojen, nadšen, enthusiován ve smyslu »radostné vědy« Nietzscheovy) — dnešní filosofie nechce býti pouhým protikladem tohoto ploského materialismu, jejž typisuje právě Haeckel a jejž literárně zhodnotil Emil Zola: dnešní filosofie nechce býti pouhou služkou jednotlivých věd. Menšina oněch filosofů, kteří pečují o její lepší příští, nespokojuje se toliko tím, že dychtí spojovati výsledky jednotlivých věd v pevně uzavřený celek, prostý odporů, nýbrž má statnou odvahu, filosofovat i o těchto daných výsledcích, viděti také daná fakta jinýma očima nežli zástupci exaktních věd.

Tím ovšem jsou puzeni k úvahám metafysickým, rozuměj: nechtějí, aby se filosofie živila výlučně šťavou positivní vědy.

Vedle německého Rudolfa Euckena je nejznamenitějším zástupcem tohoto filosofického novoidealismu francouzský filosof *Henri Bergson.*

Narozen roku 1859 v Paříži, absolvoval studia na Lyceu Condorcetově, kde získal cenu za nejlepší práci v oboru elementární mathematiky: po té vstoupil na École Normale a dlouhá léta, vykonav všecky zkoušky, byl professorem na rozličných lyceích; od roku 1898 do roku 1900 byl maître de conférences na École Normale, roku 1900 byl povolán na Collège de France a roku 1901 zvolen za člena Institutu.

Přísná vědecká kázeň jeho studijních let zračí se v jeho obsáhlé učenosti. Čteme-li jeho díla, cítíme, že přesně zná dnešní stav exaktních věd, a postřehujeme také vliv, jímž na jeho myšlení působili Plotin, Berkeley, Maine de Birau, Ravaisson, Lachelier, Boutroux a mnozí jiní. Ale jeho filosofie není výsledkem pouhé reflexe a empirie. Jeho tvorba má ražbu duše umělecky zanícené, duše oddané vroucímu kultu krásy spirituelní.[1])

Exaktní vědění není Bergsonovi ovšem posledním cílem, nýbrž jen prostředkem k provedení jeho tvůrčích intuicí. Proto také stěží lze jeho světový a životní názor zařaditi v dosavadní filosofický vývoj. Filosofie Bergsonova je naprosto individuelní, vyvěrá z nejhlubšího nitra jeho bytosti. To zračí se pronikavě i v jeho skvělém slohu. Bergson na rozdíl od jiných filosofů, na příklad Kanta, jest umělcem slova: jak dí jeden z jeho kritiků, »má vzácnou schopnost, šťastně raziti nové výrazy, oduševniti písmě a sloučiti jas s hloubkou.«

Jako všichni velicí duchové, Shakespeare a Goethe na příklad, pokládá i Bergson řeč za nedokonalý nástroj myšlenky, jenž nestačí k vyjádření toho, co vypozorovalo oko duše, řka: »Vnitřní zažitky nelze úplně zprostorniti.« Proto také často sahá k obrazům a přiměrům, pojímaje jako Goethe svou tvorbu ve smyslu symbolickém; mohl by s knížetem básníků říci, že mu je lhostejno, dělá-li hrnce či mísy.

Jádrem Bergsonovy filosofie je myšlenka, že *život znamená tvůrčí vznikání*: život je stálý organický postup, *vivre, et aussi bien durer, c'est inventer, c'est créer,*[2]) — toť základní these jeho úchvatné knihy »L'Évolution créatrice« (Tvůrčí vývoj) — »žíti, a rovněž tak trvati, toť vynalézati, toť tvořiti.« Tohoto přesvědčení nabyl Bergson dlouholetým studiem mathematiky a mechaniky a zahloubav se v taje duševního dění.

Tu se mu objevil radikální rozdíl časového pojmu mechaniky a mathematiky a konkrétního časového trvání duševního života I shledal: kdežto mathematická doba je simultanní, jest

---

[1]) Je zajímavo, že jeho na výsost intelligentní a jemná tvář velice se podobá tváři vášnivého zbožňovatele krásy, ctitele a interpreta platonských nauk, Waltera Patera.

[2]) Srv. Paul Claudel, Art poétique (Paris, Mercure de France, 1907, II, Connaissance du temps, str. 39). La tâche du monde est de continuer, de ménager sa propre suite. *Être c'est créer.*

podstatou duševního dění heterogeneita, neustálá změna, neustálý pokrok, qualitativní rozdílnost, evoluce, pohyb, proniknutí, zkrátka tvůrčí vznikání, tvůrčí vývoj. Toto pojetí duševního života rozšiřuje Bergson na veškeren rozsah života. Vše to, čemu se nedostává konkretního časového trvání, co tedy je tvůrčí vznikání, vše to zahrnuje pod pojem prostoru: v jeho knihách stále se zdůrazňuje rozdíl světa prostorového a světa časového.

Bergson je zapřisáhlý odpůrce psychofysického parallelismu, to jest nauky, že s každým hnutím duševním jde souběžně určité hnutí hmotné či tělesné, že stav mozku je rovnocenný se stavem duševním.

Tato dle Bergsona neudržitelná a nyní nadobro vyvrácená theorie po jeho smyslu nejvíce pochybila v tom, že nepostihla zvláštní povahy duševního žití, že postavila na roveň qualitu a quantitu, čas a prostor. Zkušenost ovšem nás učí, že fysično a psychično jsou vzájemně závislé, že pro stav duševní je nezbytně třeba stavu mozkového, že mozek v každém okamžiku naznačuje motorické učlenění stavu vědomí. Ale z toho nenásleduje ještě rovnocennost obou stavů. Proto, že šroub je nezbyten k tomu, aby fungoval stroj, netvrdí nikdo, že šroub jest aequivalentem stroje.

Se stejně zdatným úsilím bojuje Bergson proti associační psychologii, jež vyzdvihuje představy a obrazy za neodvislé bytnosti, jež hlásá, že se vznášejí ve vnitřním prostoru jako atomy Epikurovy, navzájem se blížíce a zavěšujíce, zanese-li je náhoda v ovzduší vespolného přitahování a puzení. Nelze zajisté popříti, že jsou vztahy mezi okamžitým stavem a každým novým stavem, v nějž vědomí přechází: jenže je sporno, zda tento vztah, vysvětlující přechod, jest také jeho příčinou Bergson míní, že associační psychologie lze užíti jedině na představy, jež nám nejméně náležejí, a jež lze vyjádřiti slovy. Našeho »hlubokého já«, našeho nejhlubšího nitra, toho co v naší bytosti jest právě nejosobitější, nemůže pochopit a proniknouti psycholog associační. Neboť neprávem na místo konkrétního pochodu, odehrávajícího se v mém duchu, staví jeho umělou rekonstrukci, směšuje tudíž vysvětlení pochodu s pochodem samým. Taková psychologie snižuje já na pouhý, neživotný, takměř passivní automat. Věru, associační psychologie podceňuje činnou účast celé osoby ve vznikání, ve vývoji duše!

Rovněž tak otevřeně postavil se Bergson proti determinismu a indeterminismu. Základní chyba obou hypothes spočívá dle jeho mínění v tom, že symbolisují časový vzrůst našeho já způsobem prostorovým a že zvěcňují jeho motivy. Představují si vnitřní vývin našeho já jako linii, vedoucí k bodu, s kterého se rozbíhá dvé cest, jež stejně si mohlo lidské já zvolit, i když se už jednou z nich pustilo. Deterministé, hlásající, že vůle lidská jest omezena, i indeterministé, hlásající pravý opak, pokládají rozhodnutí pro jednu z obou daných cest za kolísání v prostoru, kdežto ve sku-

tečnosti je to dynamický postup, kde já i motivy samy jako skuteční živokové neustále vznikají.

Zejména urputně potírá Bergson determinism, poněvadž tato pochybená nauka přenáší mechanickou kausalitu pochodů fysických na pochody psychické, a tím úplně zneuznává plynnost, hybnost, tvůrčí vznikání duševního života. *To, co žije, jest neopětovatelné a nepředvídatelné.* Kdybychom byli automaty, mohly by naše skutky býti přísně determinovány; protože však jsme bytosti vědomé, a protože v každém okamžiku znovu se tvoříme, jsme bytosti svobodně jednající. Ale každý náš čin jest svobodný, jen když se v něm obráží podstata naší psychy, je-li výrazem našeho celého, našeho hlubokého já. Jakmile jednáme z pouhého zvyku, jako samočinné stroje (dle Bergsona převážná většina našich činů jsou činy reflexní!), nejsme právě svobodni.

Okamžiky, v nichž se naše duše nejvíce uvolní, v nichž nejhloub pronikneme ke kořenům sebe samých, jsou velmi vzácné; proto jsme také zřídka kdy svobodni. Svobodně jednati může jen ten, kdo zase nabyl sebe sama, kdo se opět přenese v čisté trvání. Jsme jen tehdy v pravdě svobodni, jsou-li naše činy ryzím výronem naší osobnosti, mají-li s ní onu nevymezitelnou podobu, jíž často nalézáme mezi umělcem a jeho dílem.

Stěžejnou myšlenkou nejproslulejšího díla Bergsonova »*L'Évolution créatrice*« (Tvůrčí vývoj) je věta, že evoluce, vývoj může býti vysvětlen toliko psychologicky. Podkladem života duševního jako života vůbec je tvůrčí trvání, pohyb, elastická pružnost, ustavičné prýštění a tryskání něčeho nového. Bergsonova biologie skýtá alternativu: buď jest vývoj nepřetržitá tvorba, nebo není vůbec vývoje.

Největší filosofický objev Bergsonův na poli biologie jest jeho nauka o »*élan vital*«. Je vskutku nesnadno zčeštiti tento pojem tak, aby se zachoval jeho smysl: jako v celém světovém názoru velikého Francouze, jest i v něm cosi tajemně napovídavého, velebně mystického. Řekněme »životní pružina« nebo »vnitřní popud života«. (Viz kapitolu Signification de l'Évolution v uvedené knize: »*L'élan de vie*« ... consiste, en somme, dans une exigence de création.) Tvoření života představuje si Bergson analogicky dle tvorby umělecké. Snaha utvářeti život duševní, vyvíjeti organicky sémě psychického dění v plně rozvité květy, jest ovšem možna pouze tam, kde je možna tvorba. Usne, je-li život odsouzen ke strnulému automatismu, probudí se, vznikne-li znovu možnost volby. Nejpádnějším důkazem obecnosti tohoto vnitřního životního popudu, ženoucího bez přestání v před, jest okolnost, že takměř totožná ústrojí (jako oko) vznikla různými prostředky na odlišných vývojových liniích: totě důkaz, jehož nemůže vysvětliti ani darwinism ani lamarckism, ba ani mutační theorie Hugona de Vriese.

V dnešní vzdělané Francii jest vliv Bergsonův ohromný. Najmě mládež nadšeně přijímá jeho učení. Starší pokolení bojí se, že Bergsonův intuitism odvrátí mládež od vážného vědeckého stu-

dia, ale to jest obava lichá. Bergsonova filosofie má stoupence radikální a umírněné: oni jsou tak zvaní syndikalisté, zastanci zvláštní specificky francouzské odrůdy socialismu, tito jsou věhlasní katoličtí modernisté, jako Edouard Le Roy. V Americe přiblížil se Henrimu Bergsonovi zakladatel pragmatismu, nedávno zemřelý William James, slavě jej jako nejstatečnějšího bořitele všech intellektualistických idolův.

U nás v nedávné době počalo se pilné studium tohoto velikého filosofa: svědčí o tom pěkná a výstižná přednáška, již konal pan Rudolf Malý ve Filosofické jednotě, jakož i několik zevrubných referátů téhož autora v »České Mysli«. — O silné osobnosti Bergsonově závěrečný soud bude možno vystihnouti teprve tehdy, až sáhne ku spracování problémů praktické filosofie.

Lad. Narcis Zvěřina:

Slunci.

Hrst improvisací.

I.

Všude tě hledám a všude tě zdravím,
zkřehlé své ruce s radostí děcka
obracím k tobě a stále jen šílím
po tvojich polibcích od věků stejných.
Vím, že tak první tě pozdravil člověk,
nemluvnou modlitbou upřímných díků,
za to, žes ujalo jeho se nejdřív,
za to, žes první mu slíbalo s nervů
všecky ty bolesti, jimiž ho ničil
neznámý Tvůrce . . .

Za to, že tebou se přiblížil lásce,
— ostatně láska a ty jste mi jedno —
za to, že ty jsi ho učilo první
milovat, toužit a šílet a líbat,
za to, že ty jsi ho vedlo tmou věků,
za to, že pod tvými polibky poznal
nádheru svého čistého lidství.

Proto tě hledám i já, zlaté slunce,
odvrhám všecko, čím žil jsem tu dosud,
myslím si, sám že jsem první ten člověk,
že tě smím zdravit a že se smím modlit
i za toho, který tu poslední bude. —

Všude tě hledám a všude tě zdravím,
zkřehlé své ruce s radostí děcka
obracím k tobě a líbám tě, líbám,
ať už to na poli dozrálých klasů,
ať už to v zákoutí ztracených pasek,
prohřátých mýtin a ožehlých strání,
ať už to v rozloze vonící louky,
na špičkách hor, jež sněhem se blyští —
najdu tě všude!

II.

Hřej, slunce zlaté, hřej, ať rány mé se zcelí,
kam vždy mi zlovolně jed jenom každý klaď!
Ať třeba všichni již mi lásky odepřeli
a mrazem výsměchu květ její bídně zvaď,
já, prázden života a světu odumřelý,
jak ty, ó slunce mé, mám nadál všecko rád.
V tvém žhavém objetí jsem teprv člověk celý,
v tvém žhavém objetí se učím milovat!

III.

Když tak v tvém objetí se spíjím láskou,
tou láskou, která neklame ni nelže,
pod úhlem jejím hodnotím si život
a o svém vlastním bytí uvažuji,
vším druhým zhrdaje, tu si tak myslím,
jak jsme si osudem svým, slunce, blízci!
Tys prázdno života, tys zřeklo
se rozkoše nést život ve svém lůně
jen proto, aby tebou žili jiní,
bys stonásobně všemu dalo rozkvést
a třeba v trosky znova život vdýchlo . . .

A básník zrovna tak jak ty, mé slunce,
jest dalek života, lze říc' i prázden,
a přece pravý, velký život sálá
a proudí jenom jeho žhavým nitrem.

A proto tě mám rád, mé zlaté slunce,
že jsme si tolik osudem svým blízci!

IV.

Přece však často se zachvěji hrůzou,
zrovna snad ve chvílích, kdy bych měl jásat,
každá kdy bolest mi na radost jihne. —

Poslední člověk! Tak často naň myslím,
vidím ho před sebou mrazem se svíjet,
vidím, jak zkřehlými prsty se vrývá
v neplodnou, neživou, vychladlou zemi.
Slýchávám i jeho zoufalé skřeky,
do snů mých zalomí sepiaté ruce,
kterými ve chvilce smrti se loučí
s krvavou mátohou schladlého slunce . . .

Je pro mne sfingou, jež věkům v líc zvolá:
»Tisíce let jsem se hmoždit zde musil,
nežli jsem rozluštil hádanku žití:
v beztvárné hmotě jsem věčnost si našel,
ale jen proto, bych v ní ji zas pohřbil!«

V.

Všeživné slunce!
Diváku věků!
Leptej a leptej, co velkého ještě
z života lidstva lze zachovat Věčnu,
smavou a lehkou svou písničkou vyzlať
bezbarvá žití těch zlomených duší,
které jak rozbitých korábů vraky
života kalným se brouzdají mořem,
těch, které lidstvo zve blázny a snílky.
Vyzlať jim život, ať před tváří Věčna
zůstane velkým! —

Všeživné slunce!

Ceny a hodnoty umělecké.

Poznámky

Dra **F. X. Harlasa.**

Moderní zpravodajství ve službách žurnalismu sprostředkovalo mnoho známostí, mnoho vztahů, mnoho intimit naší veřejnosti s oborem jinak obecně málo váženým. Jako vůbec si všímá denní tisk nejrozmanitějších příhod a předmětů, i když nesouvisí s tím, čemu říkáme »veřejnost« nebo »život«, a zdánlivě ani nenáležejí zájmové sféře této »veřejnosti«, tak aspoň za čas a příležitostně zpravuje obecenstvo o »sběratelství«, o »starožitnictví«. Žurnalistika naší doby, bystrozraká, hybná, ve svém celku dosti universálně vzdělaná, častěji a častěji se zabývá těmito věcmi, nejen po stránce obchodní, to jest jako »reklama«, ale skutečně

jako »zpravodajka«, která sua sponte uveřejňuje úřední zprávy ústavův uměleckých, museí, galerií, zaznamenává jejich novinky, poukazuje na jednotlivá díla nebo na památky, pokud jsou důležité a významné, a stará se též o mezinárodní »obchod umělecký«. Rubriky »obchod umělecký«, »sbírky« atd. často se vyskytují za hranicemi i v listech převahou politických a národohospodářským zájmům sloužících, a také český denní tisk si hledí oboru, jehož důležitost čím dále tím více vyniká. Zamilovali jsme si naše starožitniny a díla umělecká, naučili jsme se rozeznávati jejich hodnoty, naučili jsme se — obchodu s nimi. A není divu v době tak naskrze materialistně zaladěné, že právě praktická stránka, obchodnický rub vzbuzuje nejvíce zájmu. *Cena* peněžní, hmotná, především bývá zdůrazňována, k ní obrací se pozornost, o ní se mluví nejdříve, když je řeč o sbírkách, památkách, a dražby, koupě, — krádeže, rozčilují mysli a pobuřují srdce obecenstva, O nich se debatuje, o nich vzniká celá literatura časopisecká a první otázkou nad předmětem uměleckým i starožitným bývá: »Jakou má cenu?« Rozumí se, že tu, kterou lze číselně vyjádřiti.

Nespadá na vrub žurnalistiky, oceňuje-li obecenstvo krásný, vzácný, rázovitý artefakt vždy a především po stránce peněžní; neboť, jak připomenuto, je to duch času, jenž k tomu vede, a jest to zvláště u nás novost a nezvyklost sběratelských zájmů, nezkušenost i naivita, nedůvěřivost i horlivost sběratelská, jimiž jsou též intelligenti odchováni a nakloněni ku *všeobecnému přeceňování* »uměleckých a starožitných« objektů.

Žurnalistika však leckdy podněcuje kusým zpravodajstvím k takovému nepřiměřenému stupňování a vypínání cen všeho, co je »staré a vzácné«, a teprve popularisováním i jiných stránek moderního sběratelství, informováním o podstatě a smyslu jeho, o jeho cílech výchovných, o kulturním jeho poslání, napravuje. co zavinila zdůrazňováním »cen« a pomíjením skutečných »hodnot« uměleckých. Bylo poukázáno k tomu, že amerikanism zachvátil zvláště prudce evropský obchod umělecký; neboť tu bylo pole dokumentních důkazů pro americkou thesi o všemohoucnosti dollaru. Nic není tak vzácno, drahocenno, zajištěno dlouhověkým majetkem, památno a chráněno, aby moc dollaru nezdrtila vše, nač spoléháme, a »nevyvlastnila« třebas i poklady umělecké, o jejichž nedotknutelnosti a nezcizitelnosti nebylo pochybováno.

Viděli jsme toho příklad v těchto dnech, když ukradena byla podobizna Mony Lisy, malovaná Leonardem da Vinci, z hlavního sálu (salle carrée) v Louvru pařížském. Nevíme nic o jeho osudu, ale pravdě nejbližší je domněnka, že tu působil »dollar«, a že krásná paní florentského bankéře, jehož jmenu zajistila nesmrtelnost, světuznámá slavná Gioconda se nachází v úkrytu pro ni některým millionářem bezpečně zřízeném.

Veřejnost zajímala se zase hlavně o »cenu« její. Co dostali zloději za dřevěnou desku, pomalovanou obrazem tiše se usmívající paní? Jak si cení Francie škodu? Proč nabízí se million

franků tomu, kdo by obraz vrátil? Jest to mnoho? Jest to málo? A konečně se tázali mnozí z obecenstva: *Proč* má podobizna velkou cenu? *Proč* se rozčiluje celý svět touto krádeží?

Nebylo na počátku nikoho, kdo by byl poukázal na *hodnotu* díla, které pojednou se stalo populárním asi jako Eiffelova věž, a v obecenstvu nechápali, že tu jde o kulturně a uměleckyhistorický moment, mluví-li se o nesmírné ceně. Vždyť je zcela možno, že mnohému se Gioconda nelíbí ani jako malba ani jako krásná paní, a že stáří čtyr set let se nezdá dosti značné k odůvodnění »velké ceny« obrazu.

Ale že tu jde o první »moderní« portrét, o dílo kdysi epochální, věštící nové nezbádané dráhy malířského umění, že tu jde o manifestaci »nové duše«, kterou dal Leonardo vlašskému umění renesance, a tím pak světovému umění, — že onen záhad ný úsměv krásné paní je vlastně neslýchanou smělostí, něčím r. 1502 odvážně novým, jako krajina v pozadí, tak pittoreskní, a také záhadná, jako usměvavá tvář z ní vyzírající, a přece tak pravdivá v perspektivě své, zase tak nové v oné době — o tom neví ono obecenstvo, zajímající se tolik o »cenu« díla, když dílo bylo ukradeno.

A tu ještě nebyla řeč o tvůrci, o Leonardovi, jenž byl inženýrem, architektem, sochařem, hudebníkem, básníkem, vědcem, vynálezcem a mimochodem také malířem. Památka na nejskvělejšího ducha italské renesance, na muže, jakých se rodí teprve za staletí jeden, zajisté sama o sobě je vzácna a — nesporné dílo jeho rukou, od počátku takřka na svém místě, kam bylo francouzským králem uloženo, zachované by nemělo vysoké ceny? Má ji, číslicí však jí nevyjádříme. Neboť deset milionů franků je tu stejně nepatrnou náhradou za ztrátu takového památníku uměleckého, jako je neocenitelná, penězi nevyvažitelná zřícenina Parthenonu na hradě athenském, jako je »k nezaplacení« svatováclavská koruna Karla IV., chovaná v chrámě svatovítském. Tu jde o hodnoty skutečně transcendentní, a peníze tu pozbývají ceny — u lidí idealního smýšlení, u lidí ducha i srdce. To však, zdá se, vydráždívá chtivost oněch jiných lidí, jimž vše je prodejno — a k tomu vybočuje náruživost sběratelův, o nichž beztoho víme, že neznají mezí, jde-li o získání vynikajících předmětů pro jejich sbírky. Pravda, pravý sběratel mnohdy napne všechny síly a vyčerpá všecky zdroje, aby obohatil sbírku unikátem, cimelií, standard-workem — ale zpravidla nekrade a nedává ukrásti dílo, veřejnosti přístupné a po světě proslavené.

Mluví se také o pouhém »bluffu«, inscenovaném s úmyslem, aby pozornost veřejnosti byla odvrácena od jiných záležitostí, ale i tu napadá mnohému, proč tedy nehlídá se takové dílo cenné a vzácné, neopatruje se náležitě? Byla-li tu krádež, jak je možno ji provésti ve státní galerii? Jak je možno odnésti dřevěnou desku 70 *cm* vysokou z místa a z Louvru?

A buďsi pohnutka krádeže jakákoliv — byla-li by to škoda tak veliká, rozumí se penězi vyznačitelná?

Odpověď je kladná, škoda i po materialní stránce jest ohromná — neboť podobiznu od Leonarda nelze nahraditi, nelze zakoupiti jinou, nelze zaplatiti. Proto, že ji vysoce hodnotíme, také ji vysoce oceňujeme, a kdyby šlo o výměr pokuty, o trest pro původce krádeže, nebyl by dosti krutý, kdyby vykonán byl konfiskováním jmění multimilionáře, jenž dal obraz ukradnouti, nebo, jak generální konservátor prof. Dr. M. Dvořák poznamenal, dokonce jej snad poškodil nebo zkazil. Hrozíť dílu zkáza a pohroma již tím, že putuje z místa na místo, že je skrýváno, baleno, snad pohazováno, snad surovou a nezkušenou rukou čištěno, snad ořezáváno (aby rozměry byly změněny), nebo zalepeno, nebo dokonce přemalováno (klihovými, vodovými barvami, které vodou zase se umyjí). A všecka tato barbarství postihne nebo postihla umělecké dílo proto, že je »drahocenné«, že je pokladem, representujícím miliony franků.

Nelze předpokládati, že by podobizna Giocondy byla ukradena z pohnutek jiných, snad ze zalíbení v kráse díla, snad pro jeho umělecko-historickou cenu — neboť pro tu právě nelze jí vystavit ani v nejodlehlejším zákoutí světa, aby nebyla reklamována pravým majitelem, francouzskou republikou. Na veřejnosti nesmí se objevit, a nebude-li vrácena, pak zanikne navždy a stejně, jako by ji plameny ztrávily . . .

Nebyl by tu první případ americké expropiační činnosti na poli sběratelském, neboť Amerika za posledních deset let mnoho památek uměleckých, umělecko-průmyslových, knih, starožitností všech druhů vyvlastnila mocí dollaru na dražbách i v obchodě starožitnicko-uměleckém.

Starožitníci pařížští a londýnští na zakázky z Ameriky vydražili mnohý cenný a krásný kus evropského umění, agenti američtí s plnou mocí do settisíc dollarů zakupovali celé sbírky ze sídel šlechty, a na každé větší dražbě se objevily následky americké soutěže. Sbírky bar. V. Lanny zavdaly takovou příležitost před nedávnem, a tuhý, úporný boj sveden o některé předměty, a ceny jejich dostoupily neslýchaných u nás výšek. Nutno při tom uvážiti, že beztak panuje od let velká hausse na trhu starožitnickém i uměleckém. Zdražily se všecky druhy starých památek bez rozdílu, a to též z důvodů čistě hospodářských: poptávka stoupá, nabídka klesá, resultát je na bíledni. Sorganisované a zmohutnělé musejnictví lokalisuje a stabilisuje pravé, dobré starožitniny, v obchodu jest jich stále menší počet, a tu nelze se ani diviti, nastávají-li pravé závody v přeplácení předmětů přece na trh vržených, anebo zvyšují-li se ceny na vzácných »velkých« dražbách pravými skoky.

Českého musejnictví dotýkaly se tyto poměry právě v poslední době až bolestnou příkrostí, když totiž byly draženy sbírky bar. Vojt. Lanny, a když snahy naše vedly k tomu, aby dle možnosti bylo z těchto sbírek pro nás zachováno, co se vztahuje k českému umění i k českým kulturním dějinám. *Bohemica* i *pragensia* však, ač v některých číslech měla skutečně jen místní vý-

znam, a jen pro nás, sdílela osud všeho, co patřilo k Lannovým sbírkám. Co získalo obětavě podporované Umělecko-průmyslové museum a pak Městské museum pražské, to bylo bez výjimky draze, v některých případech nesmírně draze zaplaceno.

Ani zde často nebyla to hodnota díla, jeho význam uměleckohistorický, co vybičovalo cenu, nýbrž prostá spekulace obchodnická, a někdy též onen snobism, jenž velí agentu nebo plnomocníku: kupte tu onu zvláštnůstku nebo vzácnůstku stůj co stůj! Kachel v Městském museu pestře polévaný, na němž dle nápisu v reliefu zpodobněn M. Jan Hus, vyvolán za 2100 marek a 10% dražebného k tomu. Džbán, na němž je znak Šliků (v Um. prům. museu) stál 4500 marek a 10% k tomu, konvice cínová, rytá, z poč. 16. stol., stála berlínské Um.-prům. museum 33.000 marek atd. Ceny nesmyslné, a příkladů ještě křiklavějších, ještě jasněji svědčících o pouhém mamonářském, to jest zpupně na mamon spoléhajícím úmyslu akvisičním, bylo by lze sepsati celé rejstříky.

V těchto případech totiž staly se vědecké ústavy obětí amerikanismu, onoho lichvaření s památkami na straně jedné, a vyvlastňovacích snah na straně druhé. Přeplatily se předměty ovšem cenné a důležité pro místní sbírky, ale za normálních poměrův asi desetinou oněch sum s dostatek zaplacené.

Draží se totiž také dle módy. V některé době stane se modou sbírat a ceniti na př. porýnskou kameninu, a za šedý, lisovaným ornamentem zdobený džbán žádá se jeho váha ve zlatě; nebo dojde na barevné rytiny anglické a francouzské z 18. a z poč. 19. stol. — platí se čtvereční centimetr rytiny po marce nebo po franku; a tak za čas se vyskytují předměty, které i dříve byly sbírány, v pravé hausse — nelze je prostě pro sbírky získati. Soukromí sběratelé, jichž počet stále roste, jako vůbec se stává modou sbírání starožitností, — jsou spolu vinni vzrůstem cen takových právě aktualních druhů, takového modního zboží.

Musea tím trpí, dotace musejní nestačí na účinnou soutěž s takovými »amateury«, a ovšem tím méně se odvažují čeliti americkému dollaru a velikým firmám »handlířským«. Mimořádné subvence, dary, podpory od státu, zemí, obcí, korporací, vypomáhají tu jen také v mimořádných případech (u dražby Lannových sbírek) a jen utvrzují obchodníky, aby vydražovali, seč jsou. Při tom pak mnohá stará památka jen proto, že je »v modě«, nebo že vzbudila zálusk amerických sběratelů, je vyrvána nám, to jest museím, kde by bylo její místo.

Jen jedinou výhodu má toto vášnivé a brutální dražení, že památky jiného druhu, předměty často veliké ceny kulturně-historické pro svou dočasnou »neaktuálnost« nebo pro nevzhlednost bývají získávány lacině. Dřevěný domácí nábytek středověký, částky kroje středověkého, práce z kůže (torby, toulce, střevíce) na př. náležejí mezi vzácnosti, čím prostší jsou. Proto také je vítá každý musejní sběratel, jako na př. obyčejný březový luk, jímž stříleli ve středověku zvěř, nebo lavici gotickou z měkkého

dřeva a pod. A jiné předměty denní potřeby, nádobí z domácností, rytinky a knihy, vztahující se k místům a osadám, řezby a sochy, náhrobky, práce řemeslníkův určitých krajův a míst, nijak nevynikající uměleckou formou, ani látkou, ani provedením, často by musejní sběratel zlatem vyvážil, — scházejí-li do obrazu doby.

»Není-li mně taková hračka milejší, než Rembrandt!« drasticky a přece s nadšením zvolal ředitel velikého musea vídeňského před skleněnou »zahrádkou« z doby Marie Terezie v Městském museu pražském. Z barevných tyčinek skleněných a ze skla hnětenébo tu sestavena zahrada s rokokovým pavillonem, s vodotrysky atd., oživená voskovými figurkami v současném kroji. A tato »hračka« representuje pro sbírky kus oné hravé, barvy milovné, graciosní a koketní doby, a je k tomu zdejšího původu — a v tom jest její velká cena pro museum, jemuž by odkázaný pravý Rembrandt nebyl ničím více, než velikým penízem v rubrice inventáře zapsaným. Neboť je skorem jisto, že by se obecenstvo neobdivovalo ani hřejnosti barev, jejich hloubce a jejich vibrantnosti, ani kouzlu světel a stínů, onomu čarovnému temnosvitu, ani vroucnosti výrazu, ani smělosti malby — ale »ceně« obrazu, jenž jest »pravý Rembrandt«.

V tom jest nákaza amerikanismem, v tom je snobism moderní společnosti, a v tom jest nebezpečí pro sbírky a ústavy, z nichž má veřejnost čerpati nejen poučení, z nichž nemá plynouti jenom povznesení kulturní úrovně, ale z nichž se má každý bez rozdílu také radovati, jako se raduje z pohledu na vířivý, věčně kolotající život přírody. Teprve v souzvuku vývojovém, teprve v rámci kulturního života vyniká a stanoví se cena uměleckého díla a památky starožitné; neboť teprve pak poznává se jejich hodnota.

A. Čermáková-Sluková:

Působení Karoliny Světlé na Jana Nerudu.

V pozůstalosti zvěčnělé spisovatelky Sofie Podlipské mezi bohatou korrespondencí nalézal se balíček dopisů s připojenou poznámkou: »Spálit po mé smrti!«

Dopisy ty plamenům určené a pečlivě zabalené psala své sestře Sofii Karolina Světlá z Ještěda r. 1862.

Odložila jsem balíček, pevně odhodlána vyhověti přání zvěčnělé — neboť přání takové každému má býti svato — a nezařadila jsem dopisy ty ani mezi ostatní, jež mi laskavostí paní Fridové-Vrchlické[1]) byly svěřeny a které jsem opisovala k tisku.

---

[1]) Dcera pí. Podlipské.

Proč ale zažloutlé ty listy, skoro před půlstoletím psané, nespálila Podlipská sama? Proč si přála, aby tak učinil někdo jiný?

Tušila snad, že jich bude jednou potřeba na obhájení sestřiny cti, na niž padl stín nízké pomluvy, která jako lavina, čím dále se šíří, tím stává se větší a nebezpečnější?

Také já jsem váhala spáliti vzácné ty dokumenty, jež více než co jiného jsou význačny pro povahu Kar. Světlé, která se v nich jeví právě takovou, jak si ji čtenář představuje při čtení jejích románů.

Světlá byla skutečně v životě, jakou se ve svých pracích jeví. Její hrdinky, jdoucí neohroženě za svou povinností, nelekající se předsudků, hrdinky plné obětavosti, odříkání a sebezapření, jsou věrným odleskem duše autorčiny

Balíček listů k spálení určených obsahoval její korespondenci s Janem Nerudou.

Přirozeno, že dvě osoby tak vynikající jevily o sebe zájem. Světlá však spatřovala v Nerudovi především a jedině *básníka*, o němž se domnívala, že se svým talentem ne zcela svědomitě zachází, utápěje jej v rozmanitých dobrodružstvích, a snažila se přivésti jej na správnou cestu. Bálať se, aby vzácný ten a drahocenný poklad nebyl pro český národ, jí tak vroucně milovaný, ztracen. Neruda naproti tomu spatřoval ve Světlé *ženu* nejen duchaplnou, ale také krásnou a žádoucí, která přes svých 32 let ho více zajímala nežli dívky mladší.

Jsouc zvyklá každé hnutí duše svěřovati své sestře, psávala jí Světlá také o Nerudovi, opisujíc pro ni listy svoje i jeho, čímž se tato zajímavá korespondence aspoň z doby prázdnin r. 1862 zachovala a vyjde jednou úplná. Prozatím podávám z ní jen výňatky, jsouc již s několika stran naléhavě o to požádána.

Že snaha Světlé, aby Neruda stal se jiným člověkem, se dařila, toho důkaz podává dopis Podlipské, na nějž jí Světlá dne 4. září 1862 ze Světlé pod Ještědem odpovídá:

»Že mne Tvá zpráva o poněkud změněném chování N. (Nerudově) potěšila, o tom jsi bez mého Tě toho ubezpečování snad přesvědčena. Zdali tuto duši člověčenstvu navrátím, pak jsem vyvedla v skutku něco tak těžkého, že se budu sama sobě věčně divit. Nikdo nemá pojem, kde tento muž již byl, neb nikdo snad nenahlédl do jeho nitra tak hluboko jako já, nikdo si nevzal tu práci. — Nejlepší toho důkaz, že ho nedovedla ani láska takového anděla, jakým je Liduška,[1]) poněkud osvěžiti, on byl krásou a láskou přesycen, muselo přijít jiné lákadlo, a po naší první delší rozmluvě poznala jsem, že bych já jím mohla býti. Co krásnější a chutnější: třešně nebo ústřice? A přec sáhne gourmand po ústřici a odstrčí pro ni sladké ono ovoce, na tom jedině se zakládala má důvěra v jeho cit, jíž jsem častěji před Tebou i v době největších klepů a zmatků projevila. Věděla jsem, zdali ho ještě žena

[1]) Schmidtová, později do Ruska provdaná.

vábí, tedy že jej vábím já. *Mně se ale nejednalo o tento cit, já práhla, jak jej napravit, zušlechtit a přec sobě při tom nic nezadat.* Mně to nedalo odvrátiti se co vzor ctnosti od něho a přenechat ho osudu, on by si byl málo z toho dělal, propadával se s pravou pasií v bláto a nechával v orgiích divokých s pravou pochoutkou ducha, zdraví a čest. Jak často mi řekl dosti suše: »Nechcešli, nech tak!« A já nechala tak, ale jak mi pak bylo, když jsem se s ním sešla a já na jeho tváři stopy spáchaných výstředností spatřila a v oku tu dohořívajíci jiskru krásného mohutného ducha, který mne vzdor úsměšku a pitvorné lhostejnosti pána svého zoufale o pomoc žádal! Zvláštní inspirací nalezla jsem pak obyčejně lehký žert, hlubokou pravdu skrývající, v taji slzu v sobě chovající, na který nenalezla jeho vybroušená obratnost odpovědi vhodné, on věděl a cítil, že prohrává, že ztrácí, a třeba mu na tom nezáleželo zdáti se mravným, nechtěl se přec dát na poli důvtipu a ducha za žádnou cenu poraziti, musil přemýšleti, jak by dále se mnou zápasil, a v zápasu mu bylo vyvinouti činnost, musil chtěj nechtěj aspoň na několik okamžiků svou lenost střásti, někdy na celý večer, někdy na mnoho dní, neb třásl se vztekem, rozešli-li jsme se a měla-li jsem na vrchu, hleděl se mně stůj co stůj přiblížiti, krátce podrobila jsem jej bez jeho vědomí duševnímu procesu. Tak jak vyhledává koketa všecky prostředky tělesné krásy, by poutala, tak jsem já ze svého ducha čerpala všecky půvaby, jež v sobě skrýval, a zapředla jsem vzdorného zoufalce v kouzelnou jich síť — nadarmo se bránil, nadarmo chtěl pak prchnout, nadarmo se zlobil, že ho jeho zábavy více netěší, že mu jeho milenky více zadost nečiní, že mu probouzející se chuť k životu více pohodlně umírati nedá — já jej více nepustila a přec jsem jej ustavičně odháněla, přece se nemohl ani jediným důkazem mé přízně chlubit, přec si ani netroufal mi říci, že mě zajímá — on mně stokrát řekl; že mě více nenávidí než miluje, a já mu srdečně ráda věřila, neboť působila jsem v něm tělesní i duševní změnu, jíž se nesmírně nerad podroboval. On věděl, že hnije a chtěl hnít, a kdyby byl nemusil pracovat, by mohl žít, nebyl by zajisté péro do ruky vzal, tak se mu hnusil svět a život fysický a intelektuální, on žil jen smysly. Vímť, že stokrát proklínal okamžik, kde se mně přiblížil, kde jsem v něm probudila mimo vášně opět cit pro čest, chuť k práci, člověka, ale doufám, že to více nečiní. Jen několik měsíců ještě kdyby se mi podařilo jej takto upoutati, až by zvykl spořádanějšímu životu, až by své poměry trochu napravil, až by jej zas těšila práce a život sám o sobě, pak bych vyslovila to slovo loučení ne s lehkým, ale uspokojeným srdcem — ne, sestro, já ten růžový věnec, který mi láska podává, nezdvihnu, Ty víš, růže mně nikdy neslušely, nikdy jsem jich nenosila, neozdobím se jimi ani teď, kde jsem si jich snad poněkud zasloužila — on nebude chtít zůstat přítelem, v každém jeho slibu poslušnosti skrývá se zrno tajné naděje, a za milence jej nepřijmu. Jediné chovám vroucí přání, aby z té dráhy, na nižto jsem ho tak pracně vyšinula, pak ze

vzdoru nesešel, to by byla velká a bolestná pro mne rána, která by mně srdce rozrýti mohla.«

Bolesti té byla Světlá ušetřena. Neruda nejen, jak každému známo, z té dráhy, na niž ho »tak pracně vyšinula«, nesešel, ale stoupal stále výše, zajisté k nemalé radosti Světlé, která podala mu pomocné ruky v pravý čas.

»Velmi mne zamrzelo,« píše Nerudovi, »že se mne tážete, kdo Vás spojil s F., že s ní nemáte poměru bližšího! K čemu tyto výmluvy? A nemáte-li skutečně, tedy proč děláte jejího kavalíra? Oceňuji zajisté přímost, s níž se veřejně k ní hlásíte, neb nic se mi tak neprotivuje jako tito pokrytci s dvojí ctí, jednou veřejnou pro lidi, jednou soukromou pro své tajné spády, a tato vlastnost mě smiřuje u Vás s mnohými jinými, ale musím se ve Vašem prospěchu každému spojení Vašemu s osobou touto opříti a kdyby toto spojení bylo sebe nevinnější.

Toť přece jistou věcí, že prodává svou lásku, třeba ne Vám, tedy jiným, a takové osoby musí míti demoralisujícího vlivu.

Ona žije od vášní, musí je tedy vzbuzovat, musí jim umět lichotit a je stále podněcovat, by s nimi nezhynul i výdělek její. K tomuto cíli musí nevyhnutelně v každém, koho se zmocní, udusit cit pro vyšší zájmy, chuť k práci, k činnosti, k tomu, co ctností jmenujeme. Ona nepřipraví své ctitele jen o peníze, ale co je stokrát hůře, o čas a o svěžest a jasnost duševní, ona je *musí* o to připraviti, by se opět a opět k ní vraceli.

Nechci Vám dělat žádného kázání, chci Vás jen upozorniti, že i nechtíc, zcela mimovolně, vzdor vřelému citu svému k Vám, přec jen Vaši zkázu zamýšlí a Vás zkazí, nevzdálíteli se jí.

Nahlédla jsem hluboko v zatemnělou rozervanou duši Vaši, a cokoli jste také učinil a na sobě zhřešil, omlouvám Vás. Vy nevěříte v nic, Vy nedoufáte v nic, Vy nic nemilujete. Vy jste ztratil dílem nešťastnými poměry, dílem skácením nejdražších nadějí, dílem vlastní vinou radost sám na sobě a následovně na světě duševní Váš stav stal se nesnesitelným a Vy se chcete ohlušiti. Pochopuji Vás, neb i já jsem cítila jako Vy, když se rozplynula illuse po illusi a když veškerá naděje má, dítě mé, neuprositelná země pohltila. Pronikla jsem tehdáž duší zděšenou tajemství života a smrti a konečně jsem nahlédla, že není boha nad námi, který nás každou noc přikrývá hvězdnatým pláštěm svým a jehožto srdce se bolestně svírá při utrpení, která nám k blahu našemu ukládá, že není duše v nás, ježto se co motýl bělostný nadšeně k éteru vznáší a opustivši tělesnou schránku naši, opojeně od hvězdy k hvězdě putuje a se zdokonaluje pro ráj, kde se se vším shledáme, co jsme kdy milovali a ztratili.

Byla jsem více než dvacetiletá, když se mně tato pravda zjevila, byla jsem rozumná, vážná, vzdělaná, ale toto poznání, tato náhlá roztržka se vším, co mi bylo až posud tak svaté a drahé, zatřásla tak mocně mou celou bytostí, že jsem se domnívala, že neztratímli rozum, ztratím samu sebe. Kam jsem obrátila zrak svůj, tam se šklebilo na mne ze sta prázdných důlků to strašlivé

nic, z něhož jsme pošli a do něhož se vrátíme, žádné budoucnosti, žádné věčnosti, žádné naděje tedy ni na zemi, ni na nebesích, všecko lež, všecko klam, všecko, všecko mam, i ta naše ctnost! — Mohla jsem ztrativši ráj najíti podporu a náhradu v zákonech mravních a v jich plnění, když ten nejvznešenější, nejobdivovanější se mi nezdál ničím jiným, než nejpohodlnějším pouzdrem sobectví našeho! Jaká to velikost ve větě: Nečiň zla, by i tobě zlo činěno nebylo!

To byla tedy esence vší ethiky, jediný cíl myslící, cítící naší bytosti? Kdybych byla mužem bývala, v té strašné zoufalé době bych se byla stala, čím jste Vy, byla bych hejřila jako Vy a ve víně a v náručí hezké holky zapomenutí hledala pro nekonečnou, neukojitelnou bolest v prsou mých, byla bych se ohlušila a nejspíše tam dospěla, kam dospěl Lenau, geniální Grabbe, Schubart a sto a sto nešťastných duší před nimi a za nimi, ale já byla ženštinou, rodinou sama před sebou chráněnou, a osud, slitovavší se nad utrpením mým, nad tím balvanem hrůzy, útlá prsa ženy tížícím, seslal mi anděla útěchy. Byla to sestra má, kterážto položila plna svaté soustrasti ruku na rány mé volajíc: »Činnost, činnost!« A činnost mně navrátila radost, naději a víru v jiné i v sebe uzdravivši mne! — Toť ta páska, která mě tak neodolatelně k Vám víže, tato stejnost utrpení a osudu našeho — mně zemřelo drahé dítě krve mé, a já zoufala, Vám usmrtili děti ducha a srdce, a Vy se stydíte zaplakati nad mohylou Vašich nadějí a snah, aby se Vám lidé nevysmáli, a tropíte a dovádíte, aby si nevšiml svět, jak jste se stal chudým a nebohým zavržením jeho.

Ale já chci osudu splatiti dluh můj, mne spasila sestra a já spasím Vás, mnou se naučíte věřit v sebe a doufat v život. K čemu mě nazývají Světlou, kdybych s to nebyla osvítiti tmu v srdcích lidských? Jak ona volala neunavně: »činnost, činnost«, tak i já volat budu: »činnost!« Já musím vzkřísit duši Vaši, vždyť cítím v sobě proudění sta životů! Vzhůru, vzhůru, pravím, cesta naše daleká, ideál tak vzdálený věku našemu, ale spějme s chutí, s láskou, klopýtajíce, padajíce, snad spatří několik vyvolenců přec zářící jeho tvář. Vzchopte se příteli, bratře drahý, neukazujte mi, že Vás pokrývá bláto, hle, ruce moje dosti čisté, by smyly každou vinu z Vás a každou zahojily ránu — ach, nekřičte, není ideálu, není, dokud Vám ještě bahno chtíčů Vašich oči zalepuje — já se nespustím více ruky Vaší, Vy *musíte* za mnou — chtějte, prosím Vás, chtějte, prvním krokem na nové dráze budiž, že se vzdáte nízkého poměru. Přestaňte, ach, přestaňte, ve své samovraždě! Co člověk pro člověka s to učiniti jest, to chci učiniti pro Vás. Zůstanete-li v mrzkých poutech vášně, oslyše mne, pak mně zasadíte ránu velkou, nesmírnou, i já přestanu věřit, sklamuli se ve Vás — chtějte žíti pro sebe i jiné!«

V jiném listě, dotýkajíc se finančních poměrů Nerudových, jež nebyly utěšené, praví:

»O tom ostatním finančním promluvím při mém návratu, prozatím Vám ale musím říci, že si velmi pochlebujete, pravíteli, že máte málo potřeb. Dle mého náhledu máte jich nesmírně mnoho. V tom hledáte jakousi spořivost, chodíteli rozedraně a ošuměle? Toť věru ta nejmenší výloha za pořádný šat, a abychom aspoň čistě chodili, toť povinností naší k společnosti lidské. Mámť antipatii k lidem v oděvu nečistém, nepořádném, mají (tak aspoň jsem shledala) vždy špinavých stránek do sebe. Myslím, že estetik, jemuž lokte z kabátu koukají, nezasluhuje, by si člověk jeho theorií mnoho všímal, jsouť vypůjčené, nejsou z něho vyšlé, jinak by začal zajisté sám u sebe a hleděl by sám dobrý dojem docíliti, a neli to, tak aspoň by neurážel osobností svou krasochuť. Ale i o tomto punktu si ponechávám apologii až do Prahy a možnáli ústně.

Prosím Vás, kdy se konečně vypíšete z té své »lásky«? Upozorňuji Vás znovu na to, že odložím každý dopis, v němž se toto choulostivé slovíčko nachází, stranou. Střádám si jen ony, v nichž mi popisujete svůj život, své plány, své utrpení. Pokračujte v nich, prosím Vás, vždyť Vás znám tak málo, a co vím o Vás, to vím inspirací básnickou. Myslím, že mne dosti znáte, byste tuto prosbu nepovažoval za pruderii a upejpavost, a sám sobě neřekl: »Hle, jak jsou ženštiny marné, člověk jim mluví o lásce, protože nemá patrně jiného slova po ruce a ony v tom hned bůh ví co hledají.« Je mi to ale vůbec nemilo, mařiteli čas a místo tak daremným blouzněním. Což nemáte pro mou oddanost jiné odměny než horování? Věřte, zasluhuji více od Vás než tu Vaši »lásku«.

Což nehraji existencí a občanskou svou ctí, dopisujíc si s Vámi po tajmu, vyslýchajíc Vaše »zpovědi«? Tuším, že bych mohla krví zaplakati, a že by přec nikdo nevěřil v čistotu mých snah, kdyby se spojení naše vyzradilo. Kdyby nebyly tak často Vaše slze ruce moje kropily, kdybyste mi nebyl tak často řekl neomylným přízvukem pravdy, že je Vám mé přátelství duševní potřebou, vždyť bych si musila pomysliti, že Vám o nic jiného nejde než o zamilovanou pletku a každé slovo Vaše by mne páliti muselo jako krvavá urážka.« A dále píše:

»Jak stojíte konečně s F.? Vím, že je ještě v Praze. Vy jste snad zapomněl na náš kontrakt! Uslyším-li, že s touto ztracenou osobou žijete, pak se nehlaste ani k tomu, že jsem Vás kdy znala. Řeknu, že jste člověk bez povahy. Zdali pak chodíte pravidelně k Anně?«[1])

»Je to ale naposledy, co se s Vašimi láskami nudím,« píše dále, »vždyť jsem Vám ještě ani slůvka o Vašich »d'tkách« nepověděla. Mám je sebou a čítám v nich pilně. Ty mne více zajímají než Vaše snadná vítězství. Řekněte mi, kdy nabyde konečně rozum u Vás nadvlády nad vášněmi? Je věru nejsvrchovanější čas, třicítka již táhne!«

---

[1]) Patrně míněna sl. Holinová, nevěsta Nerudova.

Pravdu měla Světlá, píšíc Nerudovi, že by mohla krví zaplakati, a že by přece nikdo neuvěřil v čistotu jejích snah, kdyby se spojení jejich vyzradilo. V nynější době by cosi podobného bylo neuvěřitelno, ale před půlstoletím byly ještě zcela jiné poměry. Stěžuje si na to Světlá v dopise své sestře:

»Kdyby nepanovaly *tak hloupé předsudky*, pak by se nechalo vše klidně a blaze urovnati: Řekla bych muži zcela jednoduše: »Hle, ten tam mne zajímá a já jeho taktéž. On má talent, jímž nenakládá svědomitě, ty sám to pravíš, já mám nad ním trochu moci, dovol, bych jí použila, nech jej týhodně na hodinu ke mně přicházeti.« Kdyby směla jistá osoba volně co přítel oprávněný k nám choditi, ztratil by ten poměr deset procent nebezpečí, neb toto tajení a tutlání rozpaluje mysl jen poněkud dojímavou, že vidí půvabů a vnad tam, kde skutečně žádných nestává.« A dále píše sestře:

»Kdo neví co je to rozervanost, ten nepochopí mé účastenství k němu, ten mne bude snad vinit z lehkomyslnosti a nepředloženosti, neb co pravda, to pravda, stokrát jsem mohla tento poměr roztrhnouti a nikdy jsem toho neučinila. Vímť, čím Ty jsi mně byla v oněch strašlivých okamžicích. duševního utrpení, kde bych se byla tak ráda demoralisovala, jen abych zapomněla, že žiju. Jen když jsi mne vyslechla, bylo mně již lehčeji, a každé slovo Tvoje pravým balžámem. Neměla jsem to svědomí ohraditi se tou čínskou zdí sobecké ctnosti, ježto se ženskou důstojností jmenuje. Toť až posud jediné mé provinění.«

Poslední dopis, psaný z Ještěda Nerudovi, zní:[1])

»Jste uražen a nezmiňujete se naschvál o předmětu mého předešlého dopisu, náhoda mi ale přála a já se dozvěděla, že se Váš zlý démon po dlouhém odporu přec odstěhoval, a že jste si namluvil »J.«, která Vás co nejpilněji navštěvuje. Va pour J., toť aspoň bezúhonné, dobré děvče. Ale teď zanechme konečně Vaše lásky . . .

Vaše práce jsem, jak již praveno, pilně probírala, podám Vám o nich psaný referát. Byla jsem velmi pochlebována, že jste je všem změnám podrobil, které jsem si přála, a nemálo potěšena' když jsem shledala, že jsem Vám dobře poradila.

Adam je teď velmi důstojný a Lízinka plna poesie. Ale zdá se mi, že básně »pod lipou« vyžadují ještě mnoho píle, a kosmopolitický jejich ráz není dle mé chuti. Jinak překypují pěknými myšlenkami, ale barvy jsou příliš temné.

Sestra mně psala o Vaší bibliotéce, neradila bych Vám, byste se do nějakého podniknutí pustil, nemáte, upřímně řečeno, důvěry v obecenstvu, nedostalo by se Vám prací a snad ani pořádného nakladatele. Vy jste si svou jizlivostí a hrubostí úmyslně vše pokazil u výtečníků a nevýtečníků, ale trochu rozumným chováním a trochou shovívavostí — ne podlízavostí — můžete zas

[1]) Není zde uveden úplný.

vše za krátký čas napraviti. Ale na každý způsob musíte ten příznivý čas teprv vyčkat.

Za málo dní odjedeme a pak Vám bez toho vše povím. Těším se na Prahu, otvírá mně náruč tak lesklou a přec se jí zas jaksi bojím, prosím muže, by naše pobytí zde prodloužil.

Sním o tak pěkné vzájemnosti s Vámi, cítila jsem drahný již čas, že mně někdo schází, s kým bych se domluvila a vymluvila a někdy i vyvadila, musil by to ale být někdo, kdo by nebyl »já« jako sestra má, myslím, že jsem tuto báječnou osobu nalezla ve Vás. — Dejž má dobrá hvězda, bych se neklamala.

Poslední Váš dopis byl dobrý, až na tu strašlivou frási, že se bojíte, že je mužná láska Vaše ke mně bohaprázdností!!! To patří skutečně do Humorů. Přestaňte mi již přec jednou »s tou láskou, s tímto »égoisme a deux«. Z té ještě velmi málo kloudného aspoň pro literatury vyplynulo. Láska je žárlivá, chce jen sama užívati a sama míti, milovaná bytost má jen pro ni a v ní existovat a nikoli pro jiné. Přátelství je mnohem ušlechtilejší a lidštější. Lásku cítí i zvířata, láska je povinností, jako na příklad k rodičům, k dětem, ale přátelství je květina volnosti, protož se jí kořme a zasvěťme *ji* svazek náš.

Nejpěknější díla děkují svůj původ přátelskému působení a nikoli lásce milenců a ještě méně lásce manželské, je to podivný ale pravdivý výrok. Schiller dosáhl vrcholu slávy spojením s pí. Wollzogenovou, Börne s pí. Herzovovou, Wielands Delarochekou, Tiedge s Beckovou, Heine mluví s největší vděčností o Rachelce, která v něm poznala talent, když mu ho celý svět upřel atd. Vždy řídil dospělejší ženský duch překypující mužské nadání, a z tohoto souzvuku vyvinuly se ony melodie, které budou ještě generace po nás blažit a povznášet.

Uvidíme, co uděláme my jeden z druhého, doufám, že jste mi nadarmo neslíbil, že něco ze mne bude, a že byste rád k vývinu mému přispěl. Beru Vás za slovo.

Potřebuji srozumění a povzbuzení jako Vy a každý člověk ducha tvořícího. Co by to bylo, kdyby my dva jsme nebyli s to naší literatuře vykázati jiný směr? Já cítím dosti odvahy, síly a vzdělanosti k tomu v sobě, Vám schází jen chuť, však já Vám jí dodám.

Někdy si maluji velmi, velmi pěkné, utěšené obrazy, ale najednou vidím uprostřed těch kvetoucích niv rakev.

Víte, jak jsme tehdáž šli s Baruškou ze sokolské zkoušky a Vy jste mi ukázal rakev před jedním domem. »Toť zlé omen,« pravil jste.

Tuto rakev v krvavém soumraku žhoucího podletního večera, obklopenou zástupem plačících dětí na osamělé ulici, vidím pořád před sebou a slyším Váš hlas, který mně praví: »Toť zlé omen!«

Ale nechme předtuch, já v ně nevěřím. Věřím v sebe, ve Vás, v život, v krásnou budoucnost.

Na šťastnou shledanou!«

Bohužel to zlé omen se vyplnilo. Korespondence Světlé s Nerudou byla vyzrazena a na Světlou sesypal se celý roj klepů, pomluv, nízkého podezření, tak že byla v krátkém čase nucena styk s Nerudou přerušiti úplně. Mělyť »věrné« přítelkyně Světlé příliš velikou starost o její ohroženou ctnost a manželskou věrnost. Vždyť vyšla na jevo i věc neslýchaná, hřích tak černý, že každý nad ním trnul: Světlá vzala totiž svůj nejkrásnější diamantový šperk, dala drahé kameny nahraditi broušeným sklem a peníze takto získané odevzdala Nerudovi, aby zaplatil své dluhy, pro něž mu hrozilo vězení. Před tím mu psala z Ještěda:

»Slyšela jsem několik hodin před odjezdem svým, že jste v strašlivém stavu, že máte za málo neděl dosti patrnou summu zaplatiti, jíž si nemůžete nikterak zaopatřiti, že jste v těch nejhroznějších nesnázích, že Vám je jisté *vězení*. Vězení pro dlužníky! Každý ví, co to znamená! Kdo prošel touto branou, ten se obyčejně vrací do světa prázden svých závazků, ale také své cti. Ve styku s nesvědomitými lidmi, se šejdíři a podvodníky setře se z něho poslední pel útlocitu, ctižádosti, pýchy a někdy (nezazlete nejvěrnější přítelkyni své kruté toto slovo!) i poctivosti! Prosím, dokažte mi aspoň tenkráte, že jste pravdu mluvil, nazývaje mne nejlepším svým přítelem a zpovídejte se mi upřímně bez falešného studu. Vždyť jsem byla vždy spravedlivou, srdečnou, shovívavou k Vám, znám tolik temného a smutného ze života Vašeho a nespustila jsem se ruky Vaší, kterou dobrý anděl Váš mi svěřil, bych kroky Vaše řídila a nad Vámi bděla. *Chci, ano chci býti a zůstati* přítelkyní Vaší, to jest prozřetelností, která spojuje v sobě shovívavost matčinu, vážnost otcovu, laskavost sestřinu a vytrvalost bratra.«

Světlá, obklopená kruhem špehounů, nemohla takřka učiniti kroku, aby se hned nevyzradil, a když přišel i tento její úžasný čin na jevo, byla odsouzena v očích všech »počestných« lidí. Tak nad sebou se zapomenout, tak se kompromitovat! A vlny tajného toho opovržení ještě dosud se neztišily, pronásledují Světlou až za hrob a přinutily mne, bych jednala proti přání zesnulé a na veřejnost vynesla tyto listy, jež měly na vždy zůstati zatajeny. Nejsou Světlé k necti, naopak v očích každého nepředpojatého člověka Světlá jimi vzroste a jen nízká povaha ji může pro jednání její odsoudit.

Hrda a nedotknutelna, s útrpným úsměvem sleduje Světlá tu bouři, jež se nad hlavou její snesla. Loučí se s Nerudou v dopise, v němž praví o svých pronásledovatelích, že by nevyměnila svoje hříchy za jejich ctnosti.

Nemohla Světlá v přátelství svém k Nerudovi vytrvat. Předsudky byly mocnější než její vůle. Rozešli se na vždy — lidé — strážcové ctnosti — je rozvedli. Nepíše již Světlá Nerudovi, nezmiňuje se o něm ani ve svých »Upomínkách« ani v »Literárním soukromí«, ač hrál takovou velikou a důležitou úlohu v jejím životě i v její literární tvorbě. Nemohl jí sice býti vůdcem, nemohl jí raditi při její práci, ale kdo čte romány Světlé, snadno pozná, ke

kterým z nich dalo podnět přátelství její k Nerudovi, které vyvrcholilo sice r. 1862, ale počalo již asi hned po vyjití almanachu »Máje«.

Nepotřebovala Světlá přebírati motivy ze Sandové, jak naše kritika stále až do omrzení opakuje, život její vlastní i okolí její bylo nevyčerpatelnou studnou, z níž látky svoje vážila.

»Já nikoho nenápodobila, nikoho neopisovala, cena mých prací je v jejich pravdivosti,« píše do svých poznámek, a kdo pročte listy její k Nerudovi, pochopí a přisvědčí.

Že bylo přátelství její k Nerudovi čisté a vznešené,[1]) prosté všeho sobectví, že měla na mysli vždy jen jeho zdar a jeho význam literární, ba že si i horoucně přála, aby došel štěstí v lásce k ženě jiné, že konečně měla i na jeho tvorbu nemalý vliv, to vše osvětlí dopisy Nerudovy k Světlé, až vyjdou tiskem.

Tak jako se splnilo neblahé tušení jeho, když spatřiv rakev řekl: »Toť zlé omen!« neboť jim věstilo konec jejich přátelství, tak se též splnila slova Světlé, když napsala: »Věřím v sebe, ve Vás, v život, v krásnou budoucnost.«

Jak skvěle uskutečnil Neruda tyto její naděje! Dal Světlé opravdu více než tu svou »lásku«, již tak vytrvale odmítala: stal se zářnou hvězdou české literatury, jíž vykázal skutečně nový směr, jak si Světlá přála. Oběť její nebyla marna: tím, že se nerozpakovala dáti na pospas davu, co měla nejdražšího: svou čest a svou dobrou pověst, zachránila českému písemnictví největší talent své doby.

A já vzpomínám.

Vzpomínám, jak po vyhoření Národního divadla redigoval Neruda pamětní list »Národ sobě« a psal Světlé o příspěvek. Světlá, slibujíc zaslati práci, dala dopis napsati mně, své sekretářce, ač jindy listy sama diktovala, načež Neruda v téže záležitosti nepsal již přímo Světlé, nýbrž také mně.

Vzpomínám, jak jsem si připiala jednou onu kdysi drahocennou, nyní pouze broušeným sklem zdobenou sponu, jež se mi zvláště zamlouvala svým vkusným tvarem, a Světlá, která mi svoje šperky věnovala, řekla:

»Nenos tu broži!«

»Proč?« tázala jsem se. »Je tak krásná!«

»Neptej se, ale ulož ji!« odvětila.

Poslechla jsem, netušíc, že skvost ten jí připomíná dobu velikého utrpení, které bolelo ještě po třiceti letech.

Vzpomínám, s jakou pietou schovávala Světlá feuilletony, jež o jejích románech napsal Neruda, a jak uctivě on ji zdravil, když ji potkal, opřen o rámě svého posluhy.

Co si asi myslili oba vzácní ti lidé, setkávajíce se po letech, oba choří, sestárlí?

Vzpomínám konečně na pohřeb Nerudův, k němuž Světlá poslala skvostný věnec v podobě lyry, jenž položen byl na rakvi,

---

[1]) Neruda trpce žaluje, že mu Světlá nedovolí ani, aby jí ruku políbil vyjímaje při příchodu a odchodu.

kde bývají obyčejně věnce nejbližších příbuzných, jichž Neruda neměl. Místo strun zastupovala slovanská trikolora s nápisem: »Nezemřel, kdo zůstavuje zlatou stopu v srdci národa svého«. Světlá stála na pěšině Karlova náměstí a s pohnutím patřila za smutečním průvodem tak dlouho, až zašel.

Vzpomínala zajisté i ona na minulost, jež mohla býti tak utěšenou a z níž mohlo pro národ český vyplynouti tolik dobrého, kdyby nebylo lidské zloby.

Ve středním Egyptě.

Popisuje

Dr. **Ant. Polák.**

(Dokončení.)

Západní okraj pouště jest od města jen něco přes čtvrt hodiny vzdálen a v něm jsou také skalní hroby. Pěkná silnice s košatými stromy, takže možno po ní kráčeti ve stínu — a to v Egyptě již něco znamená při 30° C z jara ve stínu — vede až k úpatí jejich. Není ovšem zřízena pro návštěvníky hrobů; nikomu ani nenapadlo o ně se postarati. Na konci jejím stojí moderně zařízené jatky siutské a o něco dále k severu rozkládá se veliký hřbitov městský. Zase třeba vystoupiti do značné výše než se octneme u skalního hrobu velikých rozměrů, který strážce otevírá velice ochotně v naději na bakšiš. Hrob jmenuje se zase stabl Antar (stáj Antarův) jako chrám bohyně Pechet v Benihassan. Proto považovali ho také za skalní chrám. Mohl by jím docela dobře býti, je to však hrob knížete jménem Hapidžef, který žil a vládl za XII. dynastie, krále Senvosreta I., nad okolním krajem.

Malá klenutá chodba vede dovnitř, nejdříve do veliké síně, v jejíž zadní stěně jsou dva výklenky, bezpochyby pro sochy, a malá dvířka do druhé síně. Také její stěna proti vchodu má výklenky a sice tři. V prostředním jest vyobrazen zemřelý se třemi ženami, jeho hostina, k níž mu přinášejí dary tři řady kněží a tři sluhů. Na jiném obraze koná mrtvý posvátné obřady. V levém výklenku jest šachta, v níž uložena byla mumie.

Hrobka tato a několik menších v její blízkosti nejsou jediné, tvoří jen první řadu jejich. Takových pak jest ještě několik až k samému kraji skalní stěny. V druhé řadě o nějakých 10 m. výše jest hrob řečený kahfel-âsâkir (hrob vojáků), poněvadž na jeho stěnách namalováni byli vojáci a nalezeny jejich dřevěné sošky, dvě oddělení těžké a lehké pěchoty (v museu kahyrském). Hrob jest obrovských rozměrů, veliký to pokoj s pilíři uprostřed, v zadní stěně a postranních s většími a menšími výklenky pro mumie. V jednom z nich je dětská podnes celá a kusy z velikých. Patřil jakémusi knížeti řečenému Cheti a manželce jeho

Tef-jeb dle nápisů, v nichž se jmenuje také jinak neznámý král, Meri-kere'.

S tímto hrobem je spojen moderním, nízkým otvorem druhý týchž rozměrů. Síně jejich jsou největší v Egyptě známé.

Pocházejí z doby přechodní ze staré do střední říše, temné, plné zmatků, v níž ale tvořila se právě záliba vytesávati hroby ve skále. Umění toto za střední říše, XII. dynastie, která označuje také i v politickém směru vrchol, dospělo nejvyššího bodu právě v hrobech benihassanských. Plány jejich jsou úplně stejné, ale druhé stojí umělecky výše, zde máme typ jednodušší.

Skalní stěna má četné otisky z doby tvoření se dnešního Egypta. Jsou tu zkameněliny zvláště Callianasse nilotica.

Od hrobů vojáků lze přehlédnouti celý Siut s četnými velikými budovami, mešitami a jejich minarety, obklopený kolem širokým pruhem zahrad, jimž ale schází již teď v dubnu svěží zeleň našich. Vzadu na východě tvoří pozadí okraj pouště arabské, hned na úpatí poněkud k severu rozkládá se mohamedánský hřbitov s bílými pomníky ostře se odrážejícími od zeleného pozadí, tmavých cypřišů a menšího křoví. Palmy hustě vysázené zdvihají své štíhlé kmeny vysoko nad své okolí.

Na kraji města koná se právě týdenní trh, sedláci a selky přinesli své plodiny na prodej, několik řemeslníků vystavilo tu své zboží — prodávají hlavně železné nástroje potřebné v rolnické domácnosti. Několik mužů zbavuje oslíky přebytečné srsti ohromnými nůžkami. Oslík drží s filosofickým klidem, jen když to více štípne, chce utéci, ovšem že marně. Vůbec trh neliší se příliš od našeho, jen účastníci mají jiný kroj a také některých plodin nevidíme u nás.

Město bývalo dříve středisko velikého obchodu se Sudanem. V ně sbíhaly se cesty pouště západní. V poslední době však obchod poklesl, karavany zastavují v jiných městech, ale čilý průmysl, v některých odvětvích nejpřednější v Egyptě, udržel i po zaniknutí sudanského obchodu město na stejné výši. Jest to především hrnčířství, výroba jemného zboží, malých lahví, hlaviček k dýmkám, ozdobných pohárkův, ano i tu a tam malých sošek z tak řečené terra sigillata, barvy rudě červené, velice oblíbené v době římského císařství. Zdá se, že tento průmysl udržel se tu od dob panství římského. V bazarech všude nabízejí jeho výrobky na prodej, v některém krámu hned vyrábějí. Ridčeji jest viděti jemné práce ze sloniny, již dříve ze Sudanu sem dopravovaly karavany, a pěkné z kůže. Šály vyšívané zlatem a stříbrem, jež prodávají podomní obchodníci, většinou Kopti, v Kahyře a v Alexandrii — evropští turisté je pro své dámy velice rádi kupují — jsou také výrobek siutský. Nějak zvláště bazary zařízeny nejsou a prodává se v nich také mnoho zboží evropského.

Asi půl hodiny vzdálena od města jest jedna vodní stavba, které Angličané zřídili v Egyptě k regulaci povodní nilských a tím ke zvýšení úrodnosti země. Jest to barrage stejně upravená jako větší assuanská pro Horní a kahyrská pro Dolní Egypt, hradba ka-

menná 853 m. dlouhá a 12 m. vysoká s 111 otvory, které padacími dveřmi železnými mohou býti uzavřeny, sloužící k regulaci kanálu Ibrahimije, jenž zavodňuje a zúrodňuje provincie Siut, Minie a Beni Suef. Rovněž při počátku kanálu jsou vodní stavby. Pro lodě zřízeny jsou dvě nádržky uměle zvyšované či snižované, pokud se týče jejich stavu vody, známá zdýmadla ze švédských řek.

Celkem lze říci, že Siut jest pěkné město rázu dosti evropského; neboť vedle četných Řeků bydlí zde i angličtí a francouzští inženýři. V parku u barrage procházely se dámy v pařížských toaletách. Také lze právě zde, pro množství cizích lidí intelligentních, žíti docela po evropsku.

Za to neplatí, co svrchu řečeno, o malém městečku Beliane (7000 ? ob.). To jest čistě egyptské, hotel jeho má 3—4 pokoje. Nikdy snad nevzroste, nepromění se v evropské, ačkoli v jeho sousedství ($1^1/_2$ h.) na západ jsou vedle Luxoru a Karnaku nejlepší památky. Jaká jest toho příčina? Návštěvníci spokojí se obyčejně jen jedinou návštěvou Abyda, archaeologové, kteří delší dobu studují, používají pohostinství v domku vystavěném u zřícenin, který je stále obydlen, poněvadž na abydském pohřebišti se ustavičně pracuje. Tak hotel jest připraven jen pro nějakého zbloudilého turistu a pro něj úplně postačí, ačkoli jeho zařízení jest nejprimitivnější na světě. V něm dole jest také kavárna a na samém břehu nilském upravena veranda. V podvečer po západu slunce jest tu milé posezení, obzvláště když tu čepují rakouské pivo, terstské, Dreherovo, přímo od čepu.

Pole na druhé straně nilské, na pravém břehu také náležejí měšťanům belianským. Právě přistála pod verandou barka s několika dělníky vracejícími se z polí. Obstarává její majitel přívoz, poněvadž sotva přistála, už několik čekajících mužů a dětí vstupuje zase do ní. Plavec však nemá se hned k odjezdu, bezpochyby čeká, až přijdou ještě jiní, aby počet jich stál za převezení. Zatím také dva veliké parníky, které zaplašily krokodily z Nilu, přejely mimo, mířice do Kahýry.

Slunce zapadlo, je soumrak, ale brzy objevuje se měsíc v úplňku a postříbřuje svým svitem žlutavou krajinu a modravý Nil, v němž se shlíží jako v zrcadle. Neviděl jsem nic krásnějšího nad údolí nilské za světla měsíčního. Hra barev jest tak velkolepá, že před její krásou je nedostatečný, ba směšný, veliký popis jí.

Mezitím snad barka se již doplnila a také volání s druhého břehu pohnulo plavce, aby odplul. Šourá se s lodí nejdříve podél břehu na jih proti proudu, teprve když se vzdálil tak, že ho již v temnotě při břehu sotva je viděti, rozvinuje všechny plachty užívaje příjemného vánku, který ochlazuje rozpálený vzduch, a pouští se napříč přes řeku. Tmavá silhouetta jeho loďky s bílými plachtami uprostřed řeky zvyšuje malebnost obrazu. Návratu jeho jsem již nevyčkal, zítra časně ráno — již o 4. hodině — třeba se vypraviti do Abydu. Horko hlavně v hodinách odpoled-

ních jest již v dubnu značné; proto nutno provésti výlet pokud možná v hodinách ranních a odpoledne odpočívati.

Do Abydu vede na poměry egyptské velmi pěkná silnice, skoro rovně k západnímu okraji pouště, na němž jsou chrámy a veliké pohřebiště. Po obou stranách jejich rozkládají se úrodná pole, na nichž obilí teď už, začátkem dubna, žloutne, na několika již je dokonce žnou. Míjíme jednu vesnici, za ní v krátce objevuje se druhá, která je cílem cesty; neboť hned za ní leží Abydos (eg. Abotu).

Důležitostí, jakou měl v náboženství starých Egypťanů, sotva které město světa může se mu rovnati. Snad Jerusalém, neb i Řím mají dnes stejnou vážnost ve světě křesťanském. Každému intelligentu známá pověst o Osirovi a Isidě a jich synu Horovi, na niž omezuje se většinou naše znalost náboženství egyptského, vznikla velice brzo, ještě za staré říše, tedy v první době historické, a způsobila, že Abydos zůstal nejpřednější město ve vzhledě náboženském, i když králové jako za první dynastie v něm již nesídlili. Osiris, první obyvatel západu (t. j. říše mrtvých), zatlačil lokálního boha, Anubise (se šakalí hlavou). Považován byl za zvláště milostivého a svatého boha. V Abydu byla pohřbena z jeho rozsekaného těla část nejvzácnější, hlava, na jeho hrobě velkolepé slavnosti konány i nad hroby druhých mrtvých, kteří také tu byli pohřbeni. Tito tvořili družinu krále mrtvých, byli velmožové abydští a jeho dvořané. Obdrželi místo v lodi boží a »čistá« jídla, která velikému bohu byla obětována, když se jimi potěšil.

Odtud bylo nejvyšší přání zbožného Egypťana, aby byl pohřben v Abydu a od staré říše mnoho lidí ze všech stavů raději si zřídilo hrobku zde nežli ve své domovině nebo v sousedství hrobu královského. Kdo však nemohl tak učiniti, ten aspoň navštívil po smrti boha, dal postaviti na schodiště ke hrobu jeho posmrtní kámen a napsati své jméno na obydlí jeho, aby si zajistil místo mezi vybranými z mrtvých. Náhrobky a pomníky roztroušené po evropských museích, hlavně ze střední říše, jsou většinou z Abydu. O cestě Chnemhotepově do Abydu zmínil jsem se již při popisu jeho hrobu v Benihassan.

Hned za vesnicí, která sluje El ʽArâba či Arâbet-el-Madfûne (t. j. pohřbená či zasypaná Arâba), i od některých jejích domků na sever jsou zříceniny chrámu krále Seti I. Vesnice zničila sice přední část stavby, skoro celý první a druhý dvůr, jádro však její je dobře zachováváno, u některých síní i strop. Celý chrám zbudován z vápencových kvádrů, architravy, veřeje a sloupy zvláště z pěkného kamene. Vstoupíce do chrámu, jsme hned v druhém dvoře. Seti I. velkolepé stavby nedokončil, nýbrž teprve syn jeho Ramses II. přiložil k ní ještě ruku a dal přepracovati i reliefy k své slávě. Ale neposloužil tak umění. Jeho reliefy jsou horší nežli některé zachované ještě z doby Seti I. Jimi ozdobeny jsou stěny druhého dvora, vypracovanými v nich en creux. Obsah jejich jest obyčejný obsah chrámových reliefů (král obětuje bohům egyptským).

Ze dvora vede schodiště k nízké terase, na níž stojí vlastní chrám, nejdříve do předsíně, jejíž strop nesen je dvanácti pilíři. Z ní bylo sedm vchodů do prvního sálu sloupového. Ozdobena je rovněž nápisy vztahujícími se ke stavbě chrámu a jejímu dokončení a reliefy obsahu svrchu uvedeného. Strop sloupové síně je z části neporušen a neslo ho 24 sloupů v podobě papyrových svazečků, s reliefy náboženského obsahu jako všechny předešlé s Ramsem II. Opět sedm dveří jde do druhého sloupového sálu se 36 sloupy ve třech řadách. První dvě řady mají rovněž hlavice obyčejné s rostlinnými motivy, ale řada, která o něco výše stojí, má t. zv. protodorské sloupy; vedle dříků jsou na nich jen veliké desky čtvercové. Reliefy jsou z doby Seti I., hlavně pak na pravé straně sálu nízký, jemný relief je z nejlepších uměleckých děl XIX. dynastie. Král Seti I. obětuje bohům a sice vždy sestaveným v trojice, také v složku její posvátnou devítku.

Nábožensky nejzajímavější je posvátný kůl, Tet, fetiš Osirův z Busiris, jemuž král obětuje s korunou Dolního Egypta na hlavě. Zbytek primitivního náboženství, kdy božstvo myšleno ještě v stromech, sloupech, obeliscích a kolech, který udržel se ještě v době nejvyšší kultury egyptské. Pověst o Osirovi vznikla v Deltě, ale rozšířila se velmi brzy do Horního Egypta. Na místo jejího původu pamatovalo se však ještě po více než tisíci letech, proto má král na hlavě korunu této části země. Jest ku podivu, že s tímto reliefem, tak umělecky dokonalým i pro dějiny náboženství egyptského důležitým, setkáváme se zřídka v knihách jednajících o Egyptu. Fotografie by podala jen matný obraz jeho, poněvadž k pochopení jeho umělecké ceny třeba též barvy kamene, osvětleného egyptským sluncem.

Tento sál zakončuje sedm svatyň — číslo sedm má při stavbě chrámu veliký význam — a sice uprostřed jest hlavního boha egyptského XIX. dynastie — již od XVII. vyjímaje kratičké doby reformy Ich-en-atonovy — Amona, na levo od ní Harachte, boha slunce vycházejícího, stotožňovaného často s Horem, Ptaha, boha z Memfidy, jemuž zasvěcen byl posvátný býk, Apis, považovaný za jeho vtělení, konečně krále Seti I., dle názorů egyptských syna božího, na pravo trojici Osira, Isidy a Hora. Ve svatyních stály loďky; neboť v Egyptě, zemi Nilu a s jeho četnými rameny a průplavy, bařinami v Deltě, jest loďka hlavní dopravní prostředek. A poněvadž lidstvo představuje si své bohy právě po lidsku, soudili v Egyptě, že bohové také jezdí na loďkách, jinde na koních, vozích atd. dle různé povahy země. Ve svatyních bylo temno, přece však všechny jsou ozdobeny reliefy, devítka karnacká několikráte se objevuje, také loďky, král obětující. Stále, jak patrno, opakují se tytéž motivy.

Zajímavější jest relief, na němž bohyně kojí krále. Motiv ten objevuje se už na reliefech V. dynastie z chrámů králů u Abusiru blízko Kahýry. Souvisí se změnou názoru na původ královů. Za IV. dynastie jest král bůh sám, jeho personifikace na zemi, za následující, když vytvořen byl jako základ náboženství

kult slunce, byl král poněkud degradován, z boha stává se jen synem božím, proto bohyně svým mlékem jej živí. Názor je dosti naivní: král již dospělý bývá kojen. Ale při konservativnosti názorův egyptských udržel se tak dlouho, více než tisíc let, neporušený.

Plán chrámu není totožný s jinými egyptskými, nejvíce ovšem při tom změnilo ho sedmeré znásobení; je vlastně sedm chrámů, které však dvory a sloupové síně mají společné, jen zdvojnásobené. Kolem dokola jest vedle jádra chrámového množství skladišť, porážek, chodeb atd. Z těchto nejdůležitější historicky jest královská galerie. Seti I. v reliefu znázorněn na západní její straně, jak obětuje svým předkům kadidlo, kaditelnicí jim vykuřuje, korunní princ Ramses přednáší z knihy hymny. Poněvadž není ještě dospělý, má po straně na hlavě kadeř zvlášť upravenou, která královské děti charakterisuje. Aby nikdo nebyl v pochybnosti, komu obět platí, jsou všichni předkové (76) vyjmenováni od krále Mena z I. dynastie, sjednotitele obojího Egypta začínaje. Seznam zavedl poněkud pořádek do chrononologie egyptské. V nápise vypočítává král také oběti — stravu bohům darovanou (chleba, pivo, hovězinu, husí pečeni) a kadidlo, všeho po 1000. Bohové ovšem tohoto množství jídel nesnědli — dovídáme se tedy vlastně, jak dobře se měli kněží egyptští. Neboť jako v Abydu bylo tomu i ve všech chrámech. A to všechno museli odevzdati ubozí sedláci z královských statků.

Druhý chrám Ramsa II. o něco severněji ležící jest velice pobořen, plán jeho, pokud lze souditi ze zachovaných zřícenin, byl podobný prvému.

Ozdoben byl také druhý Ramsovými reliefy. Sochy Osirovy připomínají známé z Ramessea na levém břehu nilském v Thebách. Ve svatyni užito bylo alabastru jako stavebního materiálu a reliefy zde provedené napodobují Seti I., jsou tedy snad ze začátku vlády Ramsovy. Chrám celkem byl také lépe vystavěn nežli všechny jiné dosud známé tohoto krále.

Kolem chrámu na všech stranách jsou z části zachované hroby, rozdělené ve skupiny dle dob, z nichž pocházejí, na staré, střední a nové říše. Dnes jest ohromné pohřebiště pokryto spoustami písku, z nichž tu a tam vystupují stěny hrobů většinou kamenných. Při každém kroku narážíš na hrob, již dávno otevřený a vybraný, jednak od zlodějů ještě ve starověku, jednak od archaeologů, kteří zde každého roku pracují s felachy v době, kdy nejsou polní práce, památky nalezené rozvážejíce po všech museích evropských i amerických. Nejlepší kousky musí ovšem dnes býti dle zákona uloženy v nádherném museu kahýrském. Záliby turistů na těchto památkách většinou jen uměleckého průmyslu egyptského využívá moderní průmysl a chytrý felach nabízí ti s dobromyslnou, naivní tváří skarabea, deštičku tak obratně dle vzoru egyptského někde v Evropě (třeba v Paříži) zhotovenou, že ji od pravé nerozeznáš. Třeba důkladné znalosti egyptského uměleckého průmyslu, abys poznal falsifikát. Mnohý dokonce

obratným přemetem ruky napodobuje, jako by ji právě před tebou z písku vytáhl.

Umění napalovati cizince, o jehož duševních schopnostech má představy velice podivné — považuje cizince za tichého blázna, který pro nic za nic se toulá světem — počítá se za velmi dobrou vlastnost každého orientálce. Mnozí již podvésti se dali, proč by se nepokusil totéž učiniti i u druhého? Zvláště když mu z podvodu plyne zisk. —

Jeden hrob velice rozsáhlý, jehož zdi z vepřovic stojí ještě do výše několika metrů, jest na severozápadní straně pohřebiště. Považovali jej dlouho za malou pevnost, sluje Šûnet ez zebib. Blízko u něho jest koptický klášter, který stavbou neliší se nijak od vesnice; jest jen kolem dokola zdí nízkou obehnán. Naše názory o životě klášterním jsou poněkud jiné než Koptů, ačkoli Koptové jsou také křesťané a jejich křesťanství je starší o kolik set let. V klášteře-vsi jsou také ženy a děti, mniši jsou ženatí. Několik jich vyšlo ven. Ale když spatřili cizince, hned všichni zmizeli. Mniši jsou oblečeni v černé roucho téhož asi tvaru a složení jako u nás, pokud lze z dálky pozorovati. —

Poněkud na jih rozkládal se Abydos město, ale zbytky jeho jsou velice nepatrné. Z chrámu Osirova jsou jen základy zachovány. Nebyl dle nich velikých rozměrů, bezpochyby byl to velice starý chrám, který v pozdějších dobách sice opravovali, ale půdorys jeho změniti se přece neodvážili. Raději vystavěli nové chrámy, které hověly více vkusu doby. Základy jsou dnes v hluboké prohlubni; zakrývaly je dříve spousty písku, který vítr sem navál. Nebudou-li zvláště chráněny, zmizí v dohledné době zase, jako se stalo i jiným památkám.

Po pohřebišti mohli bychom se ještě dlouho potulovati, vždy nové a nové hroby odkrývati, ale nenalezli bychom při potulce nic zvláštního, jen vyčnívající kusy zdí rozličného tvaru a velikosti. Neboť obsah vrchních hrobů jest už dávno vybrán a odvezen. K odkrytí nových hrobů pod pískem hluboko ležícím je třeba mnoho času, práce i peněz. Expediční domek jest teď obsazen — kouří se z něho — a na samém úpatí skalní stěny pracuje v dálce dobré půlhodiny houf felachů. Bílé jejich postavy odrážejí se dobře od tmavožlutého písku pouště. Archaeologové neradi vidí, pozoruje-li je někdo při práci, poněvadž nemohou potlačiti podezření, že cizinec snad výsledků práce jejich dříve užije. Stává se tak, byť i proti všem pravidlům slušnosti. Proto, a také, že jest to poněkud daleko, nevydávám se k nim. — Čas již značně pokročil, třeba vrátiti se do Beliane. —

Pro návštěvníky Abydu zastavují zde všechny vlaky i rychlíky, z nichž večerního používám k návratu do Kahýry po týdenním pobytu ve Středním Egyptě.

Adolf Wenig:

In memoriam A. K.

To bylo v zimě — — žalem oněmělí
my ku pohřbu s Tvým tělem drahým jeli
na hřbitov tichý za vsí prostřed polí,
kde otevřený čekal na Tě hrob —
vzpomínka znovu, znovu zase bolí.

Pak žalmy zněly, v slzách jsme tam stáli,
já hleděl v země klín, v ten prostor malý
a v hlíně žlutavé kol rakve Tvojí
jsem viděl, jak se zevšad dere v hrob
kořání kaštanu, jenž blízko stojí.

Je přervala sic práce hrobníkova,
leč vím, že z jara oživlo pak znova,
že ruce steré, plny živné síly
tam vnikly znovu zase ve Tvůj hrob,
a v těsné objetí Tě uchopily.

Když na hřbitov tam přijdem k Tobě v máji,
nás ptáci s větví zpěvem uvítají
a květů svícemi tam kaštan vzplane,
jenž střeží, objímá Tvůj drahý hrob,
a pozdrav z jeho koruny k nám vane:

»Již neplačte, že smrt nás rozloučila,
vždyť hledím na vás, rodino má milá!
Mne vzkřísil kaštan, jehož květy svítí:
já vtělen v mízu opustil jsem hrob
a stromu životem chci dále žíti!«

Karla Semerádová:

Podzim.

Podzim již jde do kraje,
clony mlhy nese,
rozkládá je po nivách,
rozvěšuje v lese.

V stříbro mlhy zahalen
z lesů do vsi táhne,
a kde na zahrádce květ,
směle po něm sáhne.

Zlomí jiřin hrdý stvol —
aster zbledne krása —
jeho ruka hrabivá
všechno, všechno drásá.

Prchl žití jarní čas,
léto je již v sklonu;
podzim jde blíž s písní svou
plnou žalných tónů.

Podzim jde — ba přišel dřív,
než jej člověk tuší,
serve vše — a zbudou jen
uschlé květy v duši.

Karel Piskoř:

Sonata májového večera.

Ve společenském salonu paní dvorní radové byli všichni pravidelní hosté čtvrtečních večerů již pohromadě. Jediný kdo ještě scházel, byl doktor Záhorský. Jeho pověst jako lékaře nebyla nijak vynikající a nesrovnávala se naprosto s pozorností a obdivem, jimiž byl zahrnován pro svou společenskou zábavnost, obzvláště pak pro své v pravdě virtuosní umění klavírní.

Jeho nepřítomnost byla příčinou již dvojího, špatně utajeného zívnutí okresního soudce pana Holberga, jemuž ochotně odpovídala ústa pana Želivy, majitele továrny, kteří v ústraní, ponechávajíce slovo dámám, vzpomínali na svůj zelený hrací stolek v koutku útulné plzeňské restaurace.

Konečně, když už všichni navzájem si byli položili otázku, co že se děje s doktorem, a když hodiny při líné a nucené zábavě do té míry pokročily, že nikdo již se neoddával illusím o možném jeho příchodu, objevil se doktor Záhorský ve dveřích salonu. Bylo na něm patrno, že velmi spěchal. Také jakési příjemné vzrušení, spojené s dokonalým uspokojením, svítilo z jeho očí a zrcadlilo se v jeho úsměvu.

Bylo to nakažlivé a všichni přítomní, třebaže ani neměli tušení o příčině jeho obzvláštní spokojenosti, tím méně pak nějak sami mohli jí být účastni, postoupili mu vstříc s týmž blaženým úsměvem, jímž byli pozdraveni.

»Ah, proč nám tohle děláte, vy jeden ošklivý,« oslovila jej hostitelka, paní dvorní radová, která do své řeči ráda vkládala slova, jež s jejím lichotným a mazlivým způsobem mluvy nijak nesouhlasila.

»Kde jste se tak dlouho zdržel, doktore?« zeptala se paní Holbergová.

»Už jsme přestávali věřit, že vůbec ještě přijdete,« dodala paní továrníková, a obě její dcery, osmnáctiletá Lili a o něco starší Emmy, opustily kroužek čtyr mladých mužů, nedbale si hovících v pohodlných lenoškách, a po příkladu své matky pospíšily si přivítati mladého lékaře.

»A čím nás to vlastně chcete překvapit?« vyzvídala Emmy, ukazujíc na svinutý silný sešit, jejž doktor Záhorský s sebou přinesl.

»To? — To je hlavní příčina mého zpoždění.«

»Noty?«

»Ano.«

»Něco nového?«

»Ne, něco až příliš starého.«

»Aj, rukopis!« zvolala Lili, nahlížejíc do starých zažloutlých listů.

»Pokud vím, toho druhu jediný, který existuje.«

»Co to je?«

»Jak se to jmenuje?«

»Sonata májového večera.«

»Od koho?«

»Od neznámého skladatele.«

»Ani vy ho neznáte?« zeptala se paní Holbergová.

Záhorský jakoby ani neslyšel této otázky, položil jinou:

»Milostivá paní, věříte ve znovuvtělení lidské duše?«

»V jaké pak je to souvislosti s tím, po čem jsem se vás právě tázala?«

»Musil bych vám vypráveti celou historii »Sonaty májového večera«, kdybych vám to chtěl vysvětliti.«

»Ah, ano, vypravujte, doktore!« přimlouvala se hostitelka.

»Musíte nás odškodniti za to, že jste se tak zpozdil,« dodala paní továrníková.

»To již mně musíte prominout,« omlouval se ještě jednou Záhorský. »Osm let pátral jsem po tomto rukopise. Za ten čas neminul jsem snad jediného obchodníka s hudebninami, antikváře nebo krámu se starožitnostmi, abych nebyl vešel a nezeptal se: Nemáte Sonatu májového večera?«

»A dnes večer teprve jste ji objevil?« zeptal se továrník Želiva.

»Ano. Objevil jsem ji dnes čirou náhodou za skříní se starožitnostmi. — Přátelé, nedovedete si představit, jak jsem zajásal. Chtěl jsem vejíti. Krám byl uzavřen. Poslal jsem pro majitele do jeho soukromého bytu. Skoro celou hodinu trvalo, nežli se dostavil. Díval jsem se zatím na titulní list tohoto vzácného, tak dlouho hledaného rukopisu, a hodina přešla jako minuta.«

»Sedněte si a vypravujte!« vyzvala jej znovu hostitelka, nabízejíc mu křeslo.

»Díky, milostivá paní. Dnešního večera jest mé místo zde.« Doktor Záhorský usedl u klavíru.

»Upřímně řečeno, tam vás také nejraději vidíme,« ozval se okresní soudce Holberg, a postaviv se vedle továrníka Želivy, opřel se o desku klavíru.

Dámy zasedly v kruhu na tabouretech a čtyrem mladým mužům nezbylo než odříci se svých pohodlných křesel pro jejich nevhodnou vzdálenost od klavíru, a postaviti se za dámami. Také stařičkou matku paní dvorní radové posunula komorná s její lenoškou na kolečkách až k samému klavíru, při čemž její vnučka dotekem svých něžných rukou naznačovala ochotnou pomoc.

Doktor Záhorský přiklopil chránítko klávesnice a položiv naň ruku, počal vypráveti historii Sonaty májového večera.

* * *

»Po celá první tři léta svých medicínských studií obýval jsem velký pokoj u paní Linkové, vdovy po finančním úředníku. Pokoj opatřen byl starožitným nábytkem z let třicátých, který následkem stálého pečlivého čištění hrál všemi barvami, jen ne původní. Na každém kusu nábytku, na sedadlech, opěradlech, na pokryvkách stolů a postelí, kam jen oko pohlédlo, všude ležely bílé háčkované čtverečky jako chránítka. Vzpomínám si, že ty čtverečky byly mou největší bolestí, poněvadž mi všude překážely. Dal jsem si do bytu dopraviti klavír, který vedle knihovny byl v celém bytu jediným kusem mého vlastnictví, a již pátý nebo šestý den objevily se na něm tři bělostné háčkované čtverečky, zhotovené rukou paní Linkové.

O tom však jen mimochodem.

Hlavní osobou události, o niž jde, je Pavel Ráž, studující práv, který téměř po celá ta tři léta byl spoluobyvatelem mého pokoje. Říkám-li »mého« pokoje, jest to jen zbytek marnivé chlouby z oněch dob, kterou mi laskavě račte prominouti. Říkal jsem tak vždycky z toho důvodu, že nájemné pro nemajetnost Rážovou bylo záležitostí výhradně mou. Ovšem v přítomnosti mého kolegy byl to vždycky »náš« pokoj.

Pavel Ráž byl snivý, většinou jen sebou samým se zabývající mladík. Byl v sebe uzavřen a málomluvný; a z té příčiny, čím vzdálenější stává se mi ona doba, tím určitěji uplatňuje se v mých vzpomínkách klamný dojem, jakobych tenkráte byl bydlil úplně sám, a on jakoby u mne pouze někdy býval návštěvou.

Občas cvičil se na mém klavíru a činil jako samouk z počátku obstojné pokroky, které ovšem jeho předběžnou teoretickou znalostí not snadno bylo si vysvětliti. Vskutku však nevynikl nikdy nad dilettantskou prostřednost.

K jeho chvále budiž podotknuto, že se cvičil pouze v mé nepřítomnosti. Sotva že jsem vešel do pokoje, vstal, zavřel klavír a uložil hudebniny pečlivě srovnané na patřičné místo.

Někdy, narazil-li na tvrdší oříšek, jehož skořápka odolávala veškerému úsilí jeho deseti prstů, zanechal hry a čekal na mne. Musel jsem mu pak několikráte za sebou přehrát onu hudební větu, načež on bez dalších obtíží opakoval ji po mně, aniž se podíval do listu. Jeho hra z paměti byla vždy více procítěná a oduševnělá, a podle těchto vlastností poznával jsem neomylně již přede dveřmi, hraje-li z paměti či z listu.

Kteréhosi dne v třetím roce našeho pospolitého života vraceli jsme se z veřejné čítárny, kde jsme se náhodou byli sešli, k našemu společnému bydlišti. Tu pojednou, když jsme přecházeli právě kolem výkladní skříně se starými hudebninami, zastavil se Ráž tak prudce a nápadně, že se to podobalo spíše uleknutí nežli překvapení.

»Co je?« ptám se mimoděk.

Nedal mi odpovědi. Vidím jen vyjevený a užaslý pohled jeho široce otevřených a nehybně na jedno místo upřených očí. Sleduji směr jeho pohledu a poznávám, že platí jedné ze starých hudebnin, zažloutlému rukopisu s názvem: »Sonata májového večera«. Na se-

šitě nacházela se mimo to páska s upozorněním, že to jediný rukopis neznámého skladatele, a udána cena čtyrycet korun.

»Nu, co tě tak na tom zajímá?« táži se znova.

Je patrno, že ani neslyší mého hlasu. Mlčí a ani brvou nehne. Sní o čemsi dalekém při otevřených očích. Chápu se jeho ruky, abych jej vrátil skutečnosti a sobě samému. Probírá se ztěžka ze zamyšlení a zhluboka si vzdychne:

»Od koho to asi je?!«

Večer téhož dne seděl po celou hodinu beze slova nad zavřenou knihou a snil. Neměl jsem tušení, o čem. Několikrát ohlédl se plaše ke mně, jakoby očekával, že uhádnu jeho myšlenku a že sám se o ní rozhovořím. Konečně prohodil způsobem, jakoby se právě byl rozpomenul:

»Ten rukopis je opravdu zajímavý.«

»Jaký rukopis?« táži se, neboť jsem na odpolední příhodu již docela zapomněl.

»Rukopis Sonaty májového večera.«

»Nechápu věru, proč tě tak zajímá,« přiznal jsem se.

Pokrčil rameny nad mou netečností a řekl:

»Jsem přesvědčen, že to není dáno do prodeje bez náležitého ocenění hodnoty, a sice už proto, že není známo jméno skladatelovo, které by mohlo býti zárukou. A mimo to působí na mne rukopis tak podivně, tak — nevím jak bych to řekl — tak cize a známě zároveň.«

»Buď jedno či druhé.«

»Obé; ujišťuji tě. — Chtěl bych koupit onen rukopis.«

»Máš tolik zbytečných peněz?«

»Teď právě nemám; spoléhám na tebe.«

»Chybuješ, příteli. Nemohl bych ti poskytnout ani čtvrtiny peníze, který jest udán na rukopise,« zalhal jsem v naději, že tím odradím Ráže od jeho úmyslu a ušetřím mu čtyrycet korun zbytečné výlohy.

Neuvěřil.

»Za týden byl bys peníze obdržel zpět,« řekl, odvraceje se ode mne. »Nu, nech si je; však si vypomohu.«

Toho večera již ke mně nepromluvil.

V následujících dnech přistihl jsem ho dvakrát u zmíněného výkladu hudebnin. Přiznávám se, že jsem ani dost málo nechápal jeho — jak se mi zdálo — přemrštěného zájmu, a to nepochopení bylo příčinou, že jsem se mu v obou případech vyhnul dříve, nežli mne mohl zahlédnouti.

O týden později — bylo to, pamatuji se určitě, v sobotu — vrátil se Ráž večer o osmé hodině domů, rozrušen a udýchán. Jeho oči zářily horečným světlem. Pohlédl jsem na sešit, jejž vybalil z kusu hnědého papíru, a poznal jsem Sonatu májového večera. Otevřel klávesnici a ohlédnuv se ke mně, zeptal se:

»Dovolíš?«

Bylo to, myslím, po prvé, co nedovedl ovládnouti svou netrpělivost a vyčkati mého odchodu. Odcházel jsem v sobotu pravidelně o čtvrt na devět.

»Což ani nepovečeříš?« zeptal jsem se.

Ani se neohlédl ke stolu, kde měl již připravenu studenou večeři. Postřehl jsem ve výrazu jeho tváře, že už pouhá zmínka o jídle je mu v této chvíli vzrušené zvědavosti něčím až odporně banálním.

»Nemáš-li jinak nic proti tomu — —« ušklíbl se pohrdlivě a zasednuv ke klavíru, rozevřel nedočkavostí chvějící se rukou přinesený sešit. Díval se chvíli na hustě popsané řádky introdukce a v jeho očích zračilo se takové nechápavé podivení, jakoby mezi oblaky na modré obloze viděl plouti plachetní loď.

»Nu, co jsi to objevil?« táži se, abych jej vytrhl z nepochopitelného úžasu.

Místo odpovědi uhodil do klaves s takovou jistotou a přesností, že od onoho prvního akkórdu, jenž rozléhl se pokojem byl údiv můj — ač patrně z jiného důvodu — stejně veliký jako jeho. Nikdy před tím neslyšel jsem Ráže hráti s takovým ohněm a procítěním a s takovou neomylností. A k tomu šlo tu ještě o skladbu, ze které neznal a nikdy před tím nezahrál ani jediné souhlasné věty.

Stojím nad ním v ustrnulé extasi a nechápavě táži se sám sebe, zda tyto hubené, však mistrně zručné prsty umělcovy, jež tu přebíhají po klávesnici, jsou tytéž, které ještě včera při cvičeních daleko snadnějších tápaly školácky neobratně vedle. Bezděčně se usměji, jako se usmívám nad záhadou, když nabudeme přesvědčení, že úsilím samotného rozumu ji nelze rozřešiti.

Také Ráž se usmívá. Hraje, jak nehrál nikdy v životě, a usmívá se. Ale úsměv jeho jakoby podložen byl neurčitou obavou, prýštící z tajemna oné nenadálé a nepovědomé schopnosti. Obrací list, aniž by ve hře bylo lze postihnouti nejmenší mezery. Přes nejobtížnější místa přenáší se jakoby přeskakoval propast se zavřenýma očima. A přec ani jediné noty nevypustí. Lehká bledost rozprostírá se po jeho tváři, a chvílemi je na něm patrnou marná snaha přerušiti hru. Jeho úsměv zápasí s výrazem strachu, až zcela v něm utone. Konečně vydechne z prsou úzkostně stísněných:

»Co to je? — — Můj bože, co to jen je?! — Ah! Totě k sešílení. — — Ta věc. — Má vlastní skladba. — Nepochopitelno!«

Při tom hraje nepřetržitě dále, a vyráží slova, jimž nerozumím. Trvá to hezkou chvíli, nežli já sám ze svého ustrnutí proberu se k otázce:

»Co je ti, příteli? Zadrž! Vzpamatuj se!«

Vybuchne cizím, nepřirozeným smíchem a zvolá:

»Vezmi si noty a sleduj, hraji-li správně!«

Ani jsem si neuvědomil, že už chvíli hraje, aniž by se díval do listu. Beru do ruky Sonatu májového večera a sleduji hru. Je bezvadná.

»Odkud to znáš? Kdy jsi se tomu učil z paměti?« dožaduji se bližšího vysvětlení.

»Tážeš-li se Pavla Ráže,« odpovídá mi, »tedy nikdy.«

»Koho jiného měl bych se tázati?«

»Mé předešlé existence: Heřmana Silveta. Zpátky o stopadesát! — Oh, slyš! Tento trilek slavičí, překřikující polibky milenců! Je to tak správné?«

»Je.«

»A ono sotva znatelné plížení se první bouře do tichého roztouženého májového večera. Je ještě za horama, ale už je možno tušiti ji v neklidném chvění rozkvetlých kaštanů, pod nimiž žena jakás oplakává ztroskotalý sen své první lásky. — Věru před stopadesáti lety byl máj právě takový jako dnes. — Slyš! Kdo to vyráží výkřik šílené bolesti? Kdo že to na kolenou prosí za lásku, jež navždy odumřela?«

Jeho slova v nepřetržitém doprovodu hudby působila na mou fantasii do té míry dráždivě, že jsem pozbyl úplně pojmu místa a času a oddal se celou duší tomuto omamnému vlivu. Ráž byl bledý jako mrtvola. Ani jeho tenké, chvějící se rty neměly barvy, když pokračoval v horečných vidinách:

»To byla má žena — Hermína. — Vím to jistě. — Oh, jak to podivné, hráti po stu a padesáti letech svou vlastní skladbu a prožíti v ní znovu všechnu radost i bolest tehdejšího života! — Avšak Hermína. — — Proč jen má tak šílený výraz hrůzy ve svém obličeji? — Proč prchá přede mnou? — Co jsem jí učinil?«

Nemohl jsem se déle dívati na tuto hrající a mluvící mrtvolu, a téměř násilím vymanil jsem se z hypnotického vlivu tajemné hudby. Odhodil jsem sešit stranou a vzkřikl jsem:

»Zadrž! Ráži! Slyš; vzpamatuj se! Ve jménu satana, který ovládá tvé prsty, tě zapřísahám, zanech té hry!«

Pohledl na mne očima široce rozevřenýma a svítícíma bělmem. Byl příšerný v houstnoucím šeru večera. Nepřerušuje hru, odpovídal na můj poděšený výkřik:

»Zbabělče! Čeho se bojíš, když já sám sebe se nebojím? — Či snad já také? — Ah, májová bouře! — Slyšíš ji? Už je tu se svými blesky a rachotem hromů. Je tu se svištěním větrů a s hukotem kalné zpěněné řeky! — A má žena stále přede mnou prchá. — Proč? — Prchá tam, kam všechny vody se stékají. — Prchá na starý dřevěný most rozvodněné řeky, plné hučících a bědujících jezů. — Co zamýšlí? — Ah! — Ježíši Kriste! Hermíno!!«

Ráž už nehrál. Bušil zavřenými pěstmi do klaviatury a křičel do chaotického hluku rozechvělých strun:

»Hermíno! — Cos' to učinila?! Pomoc! Sem lodku! Odvažte pramici! Tone! — Ah, je pozdě. Vše je ztraceno. Hermíno, cos' mi to učinila!!«

Zadržel jsem jeho ruce, jimiž v šíleném záchvatu své vidiny rozbíjel klavír a odvedl jsem jej násilím k pohovce.

Pozbyl vědomí. — —

Dva dny ležel v horečce, zápase s mátožnými vidinami. Když nejhorší minulo, potrvalo ještě dlouho, než se vrátil k plnému a jasnému vědomí skutečna.

Kdysi přistihl jsem jej, kterak se znova pokouší zahráti Sonatu májového večera. Namáhal se marně. Chvíle prchavého vědomí oněch časů do věčnosti zapadlých už minula a on se svým přítomným věděním a uměním nebyl s to, aby sehrál jedinou souvislou větu. Celá ta věc stala se mu úplně cizi . . .

Po dvou měsících se vystěhoval. Sonata májového večera, kterou jsem pečlivě před ním schoval, zmizela téhož dne ze svého úkrytu.

Delší dobu ničeho jsem o něm neslyšel. Až v polovině druhého roku byl jsem překvapen zprávou o jeho úmrtí. Zemřel plicní chorobou, jíž trpěl po všechen čas, co jsem jej znal. Učinil mne dědicem Sonaty. Když jsem se o ni hlásil, nebylo jí už v jeho chudé pozůstalosti. Od toho času pátral jsem po ní, a dnes konečně jsem ji nalezl.

Zde jest.

*

Doktor Záhorský vzal sešit znovu do ruky a vážně se zadíval na titulní list.

Všichni mlčeli, jakoby vypravující ještě cosi důležitého byl opomenul. Snad doufali, že přičiní ku svému vypravování stručnou poznámku vlastního názoru, která by aspoň částečně zmírnila tajemnost tohoto záhadného případu.

Konečně přerušila ticho sama hostitelka:

»Hrejte!« řekla téměř šeptem. »Jsme zvědavi.«

Všichni sebou náhle pohnuli, jako probuzeni z magnetického snu.

»Hrejte, doktore! Prosíme vás! Hrejte Sonatu májového večera!« žadonili jeden přes druhého. Zvědavost byla upřímná, a zvláště v naléhání dam, paní Holbergové, paní továrníkové a obou jejích dcer Lili a Emmy bylo tolik neodbytné sladkosti, že odmítnutí bylo nemožné.

Doktor Záhorský nadzvedl mlčky chránítko klaviatury a připravil si sešit. V saloně zavládlo ticho jako v opuštěné svatyni. Když pak zazvučely první akkordy, všechny zřítelnice se rozšířily, jako v očekávání, že tuto hudbu bude možno vnímati očima. Ještě nikdy neměl doktor Záhorský tak pozorných a vděčných posluchačů, jako tentokráte. Po celou dobu co hrál, nikdo téměř ani nedýchal. — —

Teprve ku konci hry nachýlil se Holberg k uchu továrníka Želivy a pošeptal mu:

»Tenhle doktor Zahorský hraje božsky... Mám ho skoro v podezření, že si tu historku vymyslil, aby nás přinutil k pozornosti, jaké si vskutku zaslouží.«

»Nu, tentokráte jsme byli jeho tělem i duší, až do těch konečků svých nervů. Může býti spokojen.«

Počátek a konec učitelování Václava Vlčka.

Výňatky z listů Václava Vlčka.

(Z listu ze dne 5. listopadu 1863.)

Ku konci letošních prázdnin, řekl jsem drahému našemu otci, panu učitelovi, že nebudu hledati, dokonce snad doprošovati se žádného úřadu, leč, že to přijmu jen tehdy, až budu míti jmeno takové, aby přišli sami ke mně a žádali *mne*. Nuž to se stalo dosti brzy — dříve než jsem si toho přál. Člověk osudu svému prý neujde. Právě dnes týden radoval jsem se, že jsem prost povinností, které se na mne užuž valily — má duše drahá: dnes už jakobych professoroval devadesát devět let! Chystal jsem se v sobotu na cestu,[1]) kterou jsem v neděli měl podniknouti. Přijdu domů i slyším, že mne hledal ředitel staroměstského gymnasia; ó! zvolám, a opět ó! Zkázal mi, abych ho do jisté hodiny navštívil. To jsem arci musil. Po cestě skládal jsem si výmluvy. Když pak jsem jemu to i ono namítnul: zaklepá se a mimo nadání vkročí — školní rada. Bůh suď, kde se tam zrovna v tu chvíli vzal. Bylo po výmluvách, když řekl přímo, abych místo přijal. Nuž, dal jsem slovo své, a vymínil jsem si jen, abych byl v neděli a v sobotu ještě prost.

A po dušičkách to úterý odebral jsem se do těchže síní, kde mi ještě každá pavučina známa jest, abych počal kantorovat — s plným titulem řečeno: abych co »supplující professor na c. k. akademickém gymnasiu« svůj úřad nastoupil.

Stalo se; nu a posud se z toho sám těším.

Nic nepochybuju, že Tě to, Aninko má, bude zajímat, abysi o mém zaměstnání šířeji věděla.

Nuž: v páté latinské vyučuju češtině a řečtině. Hoši už odrostlí, mnozí vousatí. Když mne jim první hodinu ředitel představil, pozoroval jsem všelijaké mezi nimi hnutí. Tu promluvil jsem k nim já — a mluvil jsem k nim celou hodinu. Nu a nyní z nich mám radost: jakmile přijdu, pozoruje každý, jak by byl na čihadle. Jsou čilí, horliví, a podržímli je déle, udělám z nich chlapíky.

Ve třídě druhé mám češtinu, latinu i němčinu; jsem tam zároveň i třídním čili hospodářem. Chasa ještě pramladá, pravá šídla; bude Vás to všecky snad zajímat, že tam mám i Šindelku, syna důchodního Buštěhradského, pak Himmra, jehož otec je z Kácova, i syna Petery z Chlumu. Šindelka i Himmer jsou hoši mezi prvními, čilí oba.

Vyučuju velmi rád; a co mne od toho zdržovalo, byla jen péče, abych pokud možno čas svůj všechen pro sebe udržel. Nu, nešlo to. Mám týdně ve škole 20 hodin — hezký počet!

---

[1]) Mezi námi řečeno: byl jsem na Smečně u hraběte Clam-Martinice se zvláštním poselstvím. Jen několik lidí o tom v Praze ví.

Podivné jest to ovšem dost: většina professorů, kteří mne před 3 roky ještě vyučovali, nyní jsou mými kollegy.

(Z listu ze dne 12. listopadu 1863.)

Týden uběhl — a já sobě školy zařídil. Sotva se to stalo, dostavila se chvála. Já za ten týden vyvedl ve škole více, nežli mnohý za kolik měsíců — bez chlouby to pravím. A tu právě dnes odpoledne, když jsem byl v páté latinské třídě, zaklepá se — i vejde školní rada. Chodívá obyčejně brzy navštívit mladých učitelův, a ke všem učitelům několikrát za půl léta.

Měl jsem právě řečtinu — i pokračoval jsem zhola jako dřív. A když se skončila hodina, milý pan rada pln utěšení mimo jiné rozloučil se se mnou slovy: »Jen *tak* račte pokračovat!« Nu, ovšem! A to mi řekl, když jsem mu zjevil svůj plán, kterak hodlám s chasou gymnasialní zatočit. —

(Z listu ze dne 4. února 1867.)

Překvapilo Tě, Aninko moje, že chci opustit školu; podotknul jsem tuším zároveň, že se školy neodříkám na vždy a že mi návrat do ní zůstává volným.

Ale Ty pravíš, žes si mne v budoucnosti už ani jinak nemyslila, než učitele? Nu, to snad se dá změnit, Aninko — a kdy bych teď zůstal i byl třeba deset let ustavičně učitelem: tolik vyznávám Ti bez obalu, že sobě budoucnost svou až dosud přece trochu lákavější představuju, nežli abych v tom viděl vrchol svého snažení, že budu 30 let ve státní službě, pak obdržím celé služné za pensi a budu pokojně živ — až do smrti.

Ach dušinko moje, kdy bych musil v takovou budoucnost věřiti, byl bych dosud i dále mnohem pohodlněji živ — jestliže bych to vůbec na světě vydržel!

Ovšem — snad bude moje budoucnost ještě mnohem neskvělejší, ale prozatím nemohu a nechci si jí mysliti tak podle linealu, abych do smrti jen chodil *k dětem* do školy a ze školy!

Každým pádem je změna, o kterou se jedná, velmi výhodná i žádoucí. Místo abych kolik hodin ve škole denně trávil, a doma úlohy žákův opravoval v takové hojnosti, až mi jde hlava kolem, obíral bych se výhradně věcmi, které by se týkaly *mého* pokroku, věcmi, které nyní jsou u mne tak v pozadí, že se sotva na ně ohlednu, a které mi přece vysoce *nad* školu jdou. Má Aninko, *škola* je na mne trochu těsná — co u jiného zaměstnává *cele* a výhradně, bylo by u mne odbyto hravě silami vedlejšími. — Kdy by při tom nebyla jedna zlá nutnost: že totiž *mně* škola vezme právě *tolik času*, jako tomu, jemuž na světě nelze býti nežli učitelem.

Jiné jsou hranice, kam vůle moje zaletá — k nimž dospěti dosud cítím sílu v sobě! . . . Však i tato síla žádá sobě čas —

čas jest, kterého *pro sebe* mám nabyti tím opuštěním školy na nějakou dobu!

Dost o tom, dušinko moje — doufám již, že si rozumíme.

*

Před svátky vánočními téhož roku 1867 vystoupil Vlček ze školy v Českých Budějovicích a na vybídnutí bratří Grégrův a Ferd. Schulze nastoupil místo v redakci »Nár. listů«, kde mu byla svěřena cele redakce dvou čtrnáctidenníků: »Hlasu« a »Obrany«.

V Praze 1871, jak již uvedeno ve vzpomínkách mých obšírněji, založil Vlček svůj vlastní časopis »Osvětu«.

Anna Vlčková.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal

Felix Tèver.

Díl II.

(Pokračování.)

Znaven i rozrušen v onom divném stavu zoufalé sebekázně, která opřádá člověka kráčejícího v sebepřemahání jak po úzkém lanu, pod nímž zeje propast, prožíval Artuš Rochus následující dny. Tohoto nedělního odpoledne kráčel opět k bytu mistra Gouttièra, v jehož společnosti trávil všechny noci předchozí.

Jak kráčel nedělně vymřelými ulicemi Malé strany, ucítil lehkou závrať, obepínající jeho mozek mlhou, v níž se do nejasnosti topily myšlenky, závrať, ve které jemu blízké předměty kroužily do dálek nedozírna. Stěny domu, hrbolaté dláždění ulice, stromy čnějící nad zdí jakési zahrady, vše to jakoby bylo pojednou pozbylo pevného zakotvení, kterým jindy v základech země tkvělo — jakési divné přelévání šedi zdí a zeleně stromů nastalo před jeho zrakem, a pak nadešel prapodivný pocit, v němž si nedovedl uvědomiti, zdali kráčí dále ulicí, či leží nehybně natažen na jejím chodníku. Konečně, po době která se mu zdála býti teskně dlouhá, ucítil pod svou rukou chlad kamenného předmětu, rej před jeho zraky ustál, poznal, že stojí opřen o starý patník na rohu ulice zahýbající k domu Gouttièrovu. V téže chvíli si vzpomněl, kolik nocí víček jeho spánek se nedotkl, a vzpomněl si, s jakým krutým sebepřemáháním, s jakou bezlítostností k vlastnímu znavenému tělu vykonával práce svých dnů.

Šel dále, po chvíli přiblížil se k domu, jehož průchodem se vcházelo na prostranství před domem Gouttièrovým.

Po ulicích ploužily se loučivé záplavy sluneční, sklouzaly po střechách i lomenicích domů, vystlávaly dláždění ulic žlutým opa-

rem; prostranství před domem Gouttièrovým bylo jimi zaplaveno, i větvoví starých stromů kaštanových, z nichž sem tam k zemi spadal žlutý vějířový list. A do rozevlátých barokních rouch soch nad balustrádou domku spadala světla ruměnná, a sochy jakoby se hotovily ku strašidelnému reji po střeše domku, jehož okna žhavě svítila v odrazu světel západu, žhavě a jakoby divným soucitem neživoucího ke všemu žijícímu, ke všemu mučenému trýzní jasného vědomí.

A té chvíle zdvihla se úplně mlha ležící na Artušovu vědomí, hustá tvary všeho jej obklopujícího halící mlha a probudila se v něm zase bolest plného vědomí.

Až k onomu rozhovoru s komtessou Ilkou v staré zámecké zahradě plulo nad mladou jeho hlavou modravé neurčito, jehož nikdy nevtěsnával do tvarů splnitelnosti. Byla v něm láska, krásný, celou bytost schvacující cit, byla tu nezměrná oddanost k té, která lásku v jeho hrudi probudila, bylo tu, co tajemně sladkou, z neuvědomělé touhy a schvacujícího nadšení složenou hudbou zpívalo jeho bytostí, co světilo vzduch jejím dechem plněný, i místa, na nichž oko její spočinulo, i zemskou prsť, v níž vtisknuty stopy jejích kročejů. Až ku chvíli, kdy rty její jeho čela se dotkly, v nic určitého nedoufal, ale v oné mlčelivé noční chvíli schvátila jej hrdost tak ohromná, jako byla vášeň, která dříve modrými závoji jsouc zdušena, vytryskla v pyšný žár.

A pak — Artuš nemíval síly domysliti; myšlenky se v něm lámaly, zapuzoval vzpomínky; jen pocit ohromné, celou životní sílu zkrušující bolesti v něm zůstal — hrála s ním, zlomila celé jeho cítění hrou svého rozmaru. Ochromila srdce, jež se bolestně o stěny hrudi otloukalo, jako o zemi se otlouká nebohý pták přeražených perutí.

Na prahu Gouttièrova bytu stanul Artuš zlekán, zaražen.

Gouttière, který od posledního záchvatu své choroby nepovstal, kráčel mu nyní v ústrety, přeštíhlelý, pečlivě oděný v sametový domácí kabátec, v němž jakoby se vyhublá jeho tělesnost ztrácela.

Kráčel bez opory, podivným jakýmsi krokem, mistr Gouttière, poskočným krokem loutek, drátem vzhůru držených. Blíže psacího stolu, přineseného v poslední době ze spacího jeho pokoje, klesl do křesla.

»Je nutno, abych ještě na chvíli oddálil smrt,« řekl slabým, přes to však neobyčejně pronikavým hlasem. »Podzim se blíží, slíbil jsem několika mladým aristokratům přednášeti o Pascallovi.« Odmlčel se, pak se zasmál němým smíchem. »Budu krásně mluvit o tomto nejzbožnějším z myslitelů — látka je mi blízká. — A jinak — bylo nutno se ustrojiti, měl jsem tu návštěvu, komtessu Ilku.«

Artušovo srdce silně zabušilo, ale dokázal toho, že se nechvěl jeho hlas, když se otázal: »Myslíte, mistře Gouttière, že se vaše síly v tak krátké době vzpruží, že vám bude možno přednášeti již tohoto podzimu?«

Z hrudi Gouttièrovy vydral se zvláštní zvuk; nebyl to vzdech, nebyl to smích, nebylo to zalkání, ale zvuk, jako když železným rýčem ze země starou puklou nádobu vykopneš.

»Přimykám se tím k životu, je v tom jakási pošetilá útěcha položiti ještě cosi mezi sebe a smrt. Slyšel jste o odsouzencích, kteří požádali o sklenici vody na stupních guillotiny a pili zvolna — zvolna. — Hle mou sklenicí vody je myšlenka na tyto přednášky.« Zamlčel se. »Shrňte stor, otevřte okno, Artuši,« řekl po chvíli chvatně. »V těchto pokojích počíná soumrak předčasně — je tu plno stínů a plno slídivých temných očí v nich. — Otevřte okno — slunce jak se mi zdá zapadá. — Ale dnešního večera, i kdybych usnul, nezapomeňte uzavříti story i opony — měsíc je v úplňku a nechci již v tomto bytu viděti měsíčních paprsků. — Divné sem měsíc vrhá paprsky — jsou to obdélníky bílé, mrtvolné barvy — jsou to jako víka skleněných rakví, pod nimiž se matně lesknou tváře dávno zesnulých.«

Slova jeho zanikla v sotva srozumitelném šepotu.

Artuš shrnul stor a otevřel žaluzii okna. Větev starého kaštanu, vzrůstající nad římsu okenní, prozářena záplavou západu, vmetla pronikavé zelenavé osvětlení do Gouttièrovy jizby a na jeho tvář.

Té chvíle ucítil Artuš zvláštní odcizení k postavě v křesle sedící. Neopodstatněná, téměř jen fysická hrůza jej schvátila. Ucítil zimu, jakoby po kůži jeho těla stékaly ledné krůpěje vody. Postava v křesle, jakoby tu seděla od něho oddělena průzračným zrcadlem zelenavé vody. A opět ten divný pocit — stěny pokoje se rozevíraly, místnost nabývala zcela jiných rozměrů.

»To vše zaviňuje odlesk sluncem prozářené větve,« uvědomil si té chvíle jaksi nuceně, ve snaze vsunouti objasňující myšlenku mezi sebe a onu divnou hrůzu, která po něm jakoby lapala neviditelnými tykadly.

Téže chvíle postřehl velmi bystře změnu ve tváři nemocného. Gouttièrova tvář se zaokrouhlila do tvarů mladosti, jeho pleť byla hladká, jak mléčně průsvitná, ano jeho tvář měla barvu i oblosť skleněné fioly, jejíž zelený tekutý obsah proráží mléčnou barvou skla. Mistr Gouttière omládl, ztrnulá nehybnost vyznačovala vrásek prosté jeho rysy, jen čelo, vysoké, celou mladou tvář váhou přílišné vyspělosti tížící, náleželo známému mistru Gouttièrovi, ale oči sesvětlely až do hrozných bělavých přísvitů, a zelo z nich příšerné prázdno.

»Proč na mne tak zcizeně hledíte?«

Artuš slyšel Gouttièrův hlas, znějící zase jakoby z dálky, přes vzdálenost rozšířeného prostoru, a té chvíle se mu cosi vyjasnilo.

»Je to smrt, která sahá po mistru Gouttièrovi, která mi jej vzdaluje. On je tam a já jsem zde — pásky společných lidských zájmů se trhají.«

S přemaháním donutil se k odpovědi.

»Větev prozářeného stromu vrhá podivné odlesky na vaši tvář, můj mistře,« řekl.

»Zeleň je barvou živých stromů i tlících lidských těl.«

Krásně modelovaná ruka, s prsty vybíhajícími v příliš tenké hroty, se pozvedla, Gouttière otevřel zásuvku psacího stolu a vyňal z ní těžkou skladku zažloutlého papíru.

»Rozžehněte svíci, přidržte ji v krbu pod tuto skladku popsaného papíru.«

»Co tu mám, mistře, spáliti?«

»Myšlenky — myšlenky v systém složené — myšlenky chevaliěra Renéa z Gouttièru — to, co kdysi nazýval svým dílem životním.«

Artušovy prsty obja'y podávaný svazek sežloutlého, vybledlým písmem krytého papíru.

»Nikoli, mistře, toho neučiním.«

Artuš tiskl svazek ke své hrudi.

»Toho nezničím,« opakoval v zanícené oddanosti žáka k mistrovi.

»Spalte ten starý manuskript, myšlenek nezničíte, nejsou zničitelny, nejsou majetkem jednotlivcovým. Plují vzduchem té které doby, jak eletrické baterie plní naše mozky uvědoměním, reagují na to, čehož sídlo i příčinu se nepovedlo nalézti zpytatelům mozků — na naší duši. Jak myšlenky v celku obsaženy působily na duši, pod úzkou klenbu lebky vsazenou, v tom byl Gouttière, v tom nepřestane být ani tu, když jeho bezživotnou schránu vloží do hrobu. — — Je-li vše, co kolem sebe vidíš, jen tvou představou, mátohou tvého mozku, pak jsou i tvé činy mátohami vmetenými ve stoh mátoh tak zvaného skutečna. — Stávající, jedině reálné, je vůle promítnutá z tajů duše do chtíčů tvých myšlenek. — A jaká byla vůle Gouttièrova?«

Slova se ozývala, neuvědomělý pocit horečné vytrženosti zaujímal Artuše, děsivý pocit, v němž jasně nerozlišoval to, co bylo kolem něho, od toho, co bylo v něm. Hlučela slova v jeho mozku, či kanula se rtů proti němu sedící postavy?

Té chvíle se však Gouttière rozesmál divným němým smíchem, nerušícím skelnou nehybnost jeho tváře.

»Spalte podvratné myšlenky v systém složené — nepovedl se jimi logický důkaz posmrtné nicoty! V proklaté houpačce našeho bytí nezachytíme se ni kladu ni záporu. Pobuřovala mně pevná zástěna lidské víry, leč nenalezl jsem positivních důkazů pro právo nevěry. — Ale těm, kdo ze vzduchu této zeměkoule lapají podvratně ideje, těm, kteří se svíjí v bolestech pochyb, spí na dně duše obraz lepší tvorby. — Ďábel je větším idealistou nežli dobrotivý tvůrce sám!« — »Spalte mé dílo, můj žáku — káži vám, spalte je!« Vzkřikl pojednou sípavě, znetrpělivělým hlasem.

Jako ve snu, ve kterém konáme činy vůli naší protilehlé, seskočil Artuš z okenní zídky, na kterou byl usedl, přiblížil se ke krbu, vložil Gouttièrovo dílo do jeho jícnu, povolil černou

stuhu, kterou bylo svázáno, rozžehl svíci na pažení krbu stojící a přidržoval její plamen k jednotlivým žlutým listům.

Svíce planula, čadící pentlice dýmu vycházela z ní do černě zejícího krbu, plamen plazil se podél zašlým písmem krytých papírů — ni jediný list Gouttièrova podvratného díla se ohněm nevznítil.

»Čím je papír napuštěn, že nechytá, »chtěl se Artuš otázati. Ale téže chvíle zavzněl od okna nyní hlasitý Gouttièrův smích.

»Myšlenek oheň neztráví, byly před počátkem, budou po konci — mráz smrti jich nesežehne, ni oheň pekel neztráví.«

Divná, vášnivá snaha zhubiti ohněm písmeny pokrytý papír zavířila Artušovým nitrem, ale té chvíle zahvizdl v krbu vítr, svíce vzplanula a uhasla, jen šedá pentlice dýmu kroužila od ní do vnitra pokoje.

Tupě, ve schvácení neobvyklé únavy, sledoval Artuš kroužívé její obláčky, a oči jeho utkvěly na zasklených dveřích, vedoucích do mistrovy ložnice. Na loži pod starým gobelinem, z něhož se zdála vystupovati postava v bílé roucho oděná, ležel v klidném spánku mistr Goutière. Bílá plátna podušek byla stlačena tíží jeho hlavy, žlutě odrážela se od nich chorá tvář i promodralá, hluboce v jamky zapadlá víčka jeho očí.

Naprosté ticho plnilo místnost, sesunutou pojednou v obvyklé rozměry, jen jedno ticho sotva znatelně přerušovalo, Artušův zrychlený, těžký dech.

»Jsem nemocen,« zašeptal tiše.

»Jděte na vzduch, neopomeňte však večer se vrátiti.« Hlas zvučel k němu od okna, ale jeho síla k tomu nestačila ohlednouti se a zočiti druhou Gouttièrovu podobu.

Dřevěné, staré schody, které zaskřípaly pod jeho kročeji, pomohly mu k uvědomění toho, že unikl z Gouttièrova pokoje, že se blíží k východu domu.

Stíny počínaly se proplétati větvemi kaštanových stromů, na západní obloze tavila se růměň v šeď. — Vítr zavanuvší o Artušovo čelo, jakoby vzduchovou vývěrou chtěl vyčerpati hrůzu stavící koloběh jeho krve.

Kráčel spěšně, prchal z okolí příšerna, někdy zastavil se udýchán a pak v chorobně rozrušeném vědomí nabýval jistoty, že to, před čím prchá, v sobě nosí, a hrůza nevysvětlitelného měnila se v jeho nitru pozvolna v stesk svírající myšlenky v bledé drápy nedomyslitelna

Šel kudy ho cesta vedla; teprve když pod nohou ucítil hrbolaté, vydrolené stupně, uvědomil si, že stoupá kolem nemocnice šedých sester vzhůru k návrší Petřína. Kráčel kudy kráčíval schvácen touhou, uzříti s návrší palác, v kterém bydlela komtessa, i koruny stromů clonící barokní pavillon.

Dospěv návrší Petřína klesl na lavičku, která skytala výhled na Prahu i zahrady rozlehlé na úpatí stoupajících strání. Artuš nyní komtessy nevzpoměl. S chorobnou jasností vzpomínal vět, kterými Gouttière mluvíval o své dvojité jsoucnosti. Slova mistrova

ozývala se jasně v jeho paměti i celé jeho věty do paměti vryté v témže slovosledu jimž byly vyřčeny.

Ucítil divný mrazivý chlad ploužící se pod lebkou. Bylo to, co před chvílí viděl ve skutečnosti? — »Co nazýváme skutečností, je představou našeho mozku,« opakoval po německém filosofu tak často Gouttière. — Ano představou našeho mozku — Artuš si celou jeho bytost ochromující úzkostí uvědomil, že jsou i představy mozků ochořelých. »Chytá se mne šílenost,« vyslovil větu hlasitě, a úzkost zachvěla celým tělem. Ale sotva že byla věta vyslovena, počínal znovu s trýznící logičností skládati všechny proslovené věty, všechny události života Gouttièrova vedoucí k výsledku, že dvojí různící se, sobě navzájem odporující bytosti se pojí pod jednou zevní podobou Gouttièrovou a že před chvílí, v teskných hodinách smrti předcházejících, nalezla tato dvojí bytost mocnost, objeviti se ve dvojí na pohled stejné a přece různící se podobě.

Tam nedaleko čněly stromy, clonící barokní pavillon, do prázdné běloby večerní oblohy, v nadechnutých, zelenavě šedých vrstvách splývaly do mlh, jež šero jak rouchem violových pavučin utkávalo nad Prahou, a Artušova duše, pro niž poslední dobou nestávalo, co by nemělo vztahu ke komtesse, byla této chvíle jen naplněna dojmem divného vidění v bytu zmírajícího mistra. — Čím byl mu mistr Gouttière, jehož hříšné duši podléhal, do jehož myšlenkového obzoru vplétal obzor vlastního vědomí, úzce a přilínavě, jako popínavý mladý keř vplétá se do větví starého kmene, jehož kořen je zasažen osudem zániku vůli oné země, která se obrozuje proměnou svých tvarů v stále nová složení? Nebyl mu jen učitelem, ale bytostí, jíž se snažil porozuměti prolínavým soucítěním, pod nímž, jako by byla porušována rovnováha jeho vlastní bytosti.

Na obloze, nad okrouhlými tvary stromů v prstí zemské váznoucích vyvstávala oblaka jak vzdušné obrazy korun stromů složených z par, jež pluly mezi zemí a oblohou.

Artušovi namátla se myšlenka, že ony oblakové tvary nesou podobu stromů na této zemi dávno zaniklých, nemizících, sloučených u věčnou životnost svých pratvarů. (Dokončení.)

Z japonské poesie.

Dle **K. Florenze** přeložil **Jaroslav Svoboda.**

Mladý rybář Urashima.

(Ballada.)

Když jarní dny se z šedi zvedly,
zaměřil jsem svoje kroky kdysi
na břeh moře u Suminoye.

Rybářské jsem barky viděl na vodě
sem a tak jak ptáky polétat,
a pohádka mi stará zněla ve duši:
Ve vsi Mitsunoye žil
muž kdysi jménem Urashima.
Dobře známý jako bodrý rybář
byl syn jeho, poslaný v Tai chytat
ryby a do Katsuwa. Již sedm dní
se nenavrací ve svůj domov,
do jezera zajel modravého,
dojet chtěl až do vod moře,
když tu jednou krásná dívka čárná
z vod vystoupla, dcera boha moře.
Lásky žár hned schvátil mladá srdce,
něžně nejdřív, potom hravě vážná slova,
lásky blouznění a na-to přísahání.
A vede jinocha, prostého rybáře,
na ostrov nesmrtelných.
Vysokou kráčejí síní
k světlému paláci mořského boha,
kde bezstarostně bydlit mají
na smrt vůbec nemyslíce.
Po krátkém čase pravil jinoch
k nevěstě krásná slova taková:
»Dovol, bych jen na krátko se vrátil,
bych promluvil s otcem, matkou,
ráno pak bych přispěchal hned k tobě.« —
Při loučení děla nevěsta mu:
»Chceš-li se kdy vrátit v tyto kraje,
ke mně se vrátit a se mnou žít,
tu neotvírej nikdy tuto skříňku,
již na cestu ti nyní dám.«
Prosila ho, by nezapomněl na to.
A Urashima se zase vrací
do rodné vísky Suminoye,
a rozhlíží se na vše strany
nespatří-li rodný domek —
Po vesnici hledá domek.
Hledání však jeho marno.
Smutné spřádá si myšlenky:
»Což možno je, by ve třech letech,
co opustil jsem tato místa,
vše ztratilo se, dům i ploty?
Snad ukáže se dům ten oku mému,
otevru-li kouzelnou tu skříňku!«
Promluvil a pootevřel skříňku,
a bílý obláček se vznesl zevnitř,
do vzduchu se zdvihl a ulétal dále
k ostrovu, jenž vždy je zelený.

Zhrozí se tu velmi rybář Urashima,
s křikem běží, by ho opět lapil,
a sténaje se k zemi vrhne,
na zemi a prsty zatne,
vyskočí a tančí divě v kruhu.
Zatím cítí, kterak síly
z jeho těla unikají,
a že údy, mladé ještě, silné,
stařecky se křiví, ohýbají,
že havraní mu vlas šediví,
slábne každou chvilkou víc a více,
a konečně padne mrtev k zemi. — — —
V myšlenkách jsem pohlížel v ta místa
a mé oko utkvělo na jeho rovu.

W. R. Wegnerowicz:

Lidová epopeje Marie Konopnické.

Marie Konopnická napsala »*Pana Balcera v Brasilii*« již r. 1892. Byla to jenom část básně, široce založené, s níž žila básnířka do posledních let své tvořivosti.

Nesmím říci, že by toto poema tvořilo synthesi tvorby Konopnické. Nalézáme tu dláto, jímž básnířka vytesávala postavy ve své poesii a novellách, znalost psychologie lidu a polského chłopa a dále mistrovské pojetí přírody v její živelnosti a bohatství záchvěvů. Sama forma básně, nakreslené epickou šíří, odkrývá nové poklady. Největším však pokladem nadání Konopnické je znalost duše lidí chudých, osamělých a uražených.

Konopnickou nazývají básnířkou »proletariátu«. Dodal bych k tomu ještě, že je básnířkou »malých« a lidu vůbec. Ona první pohlédla do nitra smutných očí opovrženého prostého člověka, první naslouchala tlukotu jeho srdce v prsou pod halenou, vnikla pod střechy, kde Mickiewicz přál si viděti své »knihy«, vnikla do podkroví »sklepních bytů«.

Hle, každoročně přicházejí hošíci s jesličkami k panskému dvoru, aby pověděli, že »Kristus se narodil«; »patrně pro chłopy snad Bůh nepřišel«, praví jeden z nich, dívaje se, že k jejich chatě nikdo nikdy nepřijde s radostnou novinou. A tedy ani tu není útěchy — marně za zimní noci hledá hošík v městě útulek v kostele.

»Kostel zavřen byl
spolu s lítostí a Bohem.«

Kdo potěší duši prostého člověka?

»Ó lidé, probuďte přec toho Krista
z kamenného spánku!«

volá básnířka plna bolu. Nechť neumírá v »sklepním bytě« nuzácké dítě, snící o krásné zahradě, kam nemá chudák přístupu, ať stroje netrhají ruce mladému dělníkovi pro lakotu pánovu. Není odpovědi. Smutek ovládl rozlítostnělé srdce básnířky.

Lid byl předmětem nadšení mnoha polských básníků. Opěvali jeho těžký osud (Lenartowicz, Asnyk). Konopnická však první klade slova do úst lidu, káže mu, aby vypověděl své hoře, jeho očima dívá se na život. Lid jest hrdinou její epopeje »Pan Balcer v Brasilii«. (Krakov 1910.)

* *
*

Stěží lze s hlediska epického kritisovati dílo. Soudobý básník, ačkoli by chtěl býti ve vztahu k svému dílu co nejobjektivnější, nemůže dosíci onoho klassického chladu, nemůže dívati se na lidi a neslyšeti zároveň všecko to, co mluví jeho srdce a celistvost jeho psychické organisace. Již »Pan Tadeáš« Mickiewiczův není epos z kamene vytesané; zaznívají v něm živé struny, pronikají z epického pozadí jasné barvy, ne slov a stínů, nýbrž obrazů zplozených krví a citem. A což teprve říci o »Panu Balcerovi«, kde zobrazen je dnešní člověk, kde život a putování opěvaného lidu klade ustavičně jitřivou otázku, jež nemůže se zahojiti ranami společnosti. Zde je těžko vyšinouti se na bezohledný objektivism, přioděti se maskou a maskovati své reky. A přece »Pan Balcer v Brasilii« jest epopeje, epopeje lidová, jako je »Pan Tadeáš« epopeje šlechtická.

Marie Konopnická ne nadarmo patřila vždy do ducha věštce Mickiewicze. Jestliže ho plně nedostihla, stojí rozhodně vedle díla svého mistra. Literatura polská má tedy dvě veliké epopeje.

Jaká jest hlavní linie epopeje »Pan Balcer v Brasilii?« Tu jest jediná výtka, jíž můžeme učiniti dílu, a přece tato výtka je pouze relativní. Linie epopeje musí se prohýbati a lámati, jak se prohýbá a láme vystěhovalecký lid, jenž na cizí půdě nenalézá rozřešení svého putování.

Vidíme na palubě lodi pana Balcera, silného chłopa-kováře, jenž, neznámo proč, jde do světa. Pluje daleko za moře, sní o své vlasti, dívá se na vše a srovnává se svou zkušeností, jest dítě přírody, má bystrý rozum a silnou pěst jako vesnický kovář.

V podstatě celá epopeje pohybuje se v rámci vypravování pana Balcera. Ten vnímá a pozoruje vše svým prismatem: plující loď v širokých vodách zdá se mu pluhem rozrývajícím zemi, ostrov na moři připomíná mu keř mezi obilím, a jiná podobná přirovnání dodávají celému vypravování jeho jadrného a mocného tónu.

Vesničané, k nimž dojde, pohlížejí na pana Balcera s úctou. Je tu moudrým mužem, jímž byl i na vsi. Ostatek jsou chudí rolníci, již kromě orby neznají jiného řemesla, a proto ani nemohli se rovnati ke kováři. Leč i z této skupiny vystupují charakteristické typy. Starý Horodziej jest jakýmsi patriarchou, všichni ho poslouchají a váží si ho pro jeho neobvyklou šlechetnost. Těší trpící a toužící po vlasti bratry, zatím co sám teskní, a konečně umírá na břehu mořském; — a smrt přichází k němu tiše a lítostivě z vise rozhlahole-

ných čenstochovských zvonů. Lidovou poesii a nadšení vtěluje básnířka v osobu stařenky z Bugu. Není tu ani nedostatek dívčích typů — Jelenka a Salusia — ani negativních postav podvodníkův a vyděračů, kořistících z naivnosti a prostoty venkovského lidu.

Konopnická neomezuje se u vystěhovalců pouze na jeden typ etnografický — nýbrž zobrazuje tu bodré Mazury, plaché Podlasiaky, Kurpy, a tím podává i hojnost barevných charakterů, rozmanitost citů ve zvláštnostech lokálního typu.

* * *

A umělecká stránka »Pana Balcera v Brasilii«?

Básnířka má bohatou paletu barev, mistrovské dláto a mnohostrunnou loutnu.

Západ slunce nad mořem, hvězdy na nekonečné prostoře tonoucích obzorů, měsíční záře, vinoucí se stříbrnými cestami po povrchu vod do nezměrných dálek a pohrávající si s valícími se vlnami, požár na lodi — toť jsou velmi skrovné úryvky barevností epopeje. Celá řada obrazů z cesty, jako lov plískavic, křest a smrt dítěte nejsou kresleny slovem, nýbrž svou plastičností jsou skutečně »živé obrazy«. A co teprve říci o hudebnosti básně. Konopnická ve svých drobných básních byla mistrem v reprodukci zvukových dojmů. V epopeji této uhodila na mnohozvučnou loutnu a tvoří mohutnou symfonii, jakou jest bouře — pravý klenot polského básnictví.

Slovo z péra Konopnické nezná obtíží a překážek ve vyjádření všech dojmů, od nejjemnější až po nejsilnější náladu. Virtuosita patrna je na každé stránce epopeje. Tuto lehkost básnickou měli romantici. Proto i po této stránce »P. B. v Br.« lze přirovnati k eposu Mickiewicze.

Vedle zmíněných uměleckých hodnot básně sluší poznamenati, že Konopnická po prvé vnesla do literatury obrazy z moře, vzdáleného a cizího pro obyvatele pevniny. Moře — titanský živel, moře — harmonie mohutné hudby, moře — klidu a pohody, dálek a tajemství, otvírá před námi básnířka. Kdo neviděl moře, počíná s básnířkou tesknit a snad jako pan Balcer spěchá na širé vody, aby »na vlastní oči spatřil tento div«.

* * *

Touha po vlasti — to je zrno vržené do těch putujících duší: klíčí, roste a rodí na konec zoufalství. Uprostřed stepí a brasilských pouští bojuje jako vždy polský chłop o kousek chleba. Tam, ve vlasti bylo aspoň lehčeji snášeti nouzi a trampoty; ale tu, v cizí zemi, když se zmocní člověka touha a tesknota, neunese chłop na svých bedrách toho těžkého břemena.

Chłop jest odporný a snad tvrdošíjný ve svém bolu a tesknotě; snáší dlouho rozličné rány. Ale když se ho zmocní zoufalství, nezná v něm mezí — bije křídly do samého nebe, tluče na bránu života —

»bij blesky, blesky bij,
nechť se jen zlomí,
nechť se zničí ona zrada,
jejíž právo v život i smrt se vkrádá«
(Kasprowicz).

Ale září pouze jitřenka, poslední paprsk naděje. Chłop pohlédl v tu stranu, kde leží rodné lány polí a lesů, vzchopil se, a v hlasitém zvoľání »Pojď'me . . .« nalézá útěchu.

Překrásně a nadšeně zakončila Konopnická svou epopeji.

Kéž její slova jsou prorocká, kéž jen vracející se vystěhovalci najdou na rodné půdě plné klasy, kéž je »matka země« nepřijme jako macecha.

* * *

Souborná psychologie lidu nalezla tu svůj výraz konečně v literatuře. Reymont ve svých »Chłopech« a rovněž v menších povídkách zachytil sice bystrou a hlubokou psychologii chłopa, ale předvedl jednotlivé typy, nebo příliš obmezená prostředí. Konopnická líčí široce tento lid, zdůraznila mnoho rázovitých znaků zvláštních etnografických typů.

Epopeje »Pan Balcer v Brasilii« jest opravdu lidovou epopejí.

Rozhledy po umění výtvarném.

Výstava obrazů Petra J. Brandla v Rudolfině má dvojí význam a také účel. Jednak popularisační — chce totiž přiblížit umělce, jehož sláva se stávala pomalu již »papírovou«, našemu obecenstvu, chce povzbuditi lidi, aby si povšimli jeho mnohých prací v kostelích, chce oživiti jeho uměleckou individualitu v paměti dneška. Jednak zase chtěla shrnouti co nejobsažněji studijní materiál na jedno místo, chtěla poskytnouti příležitost k porovnávání, k bádání. Jestliže tohoto druhého účelu nebylo zcela dosaženo, jest toho přirozená příčina v rozměrnosti Brandlových maleb a v jejich pevném zakotvení lokálním na oltářích kostelů.

Přes to podařilo se neunavnému kroužku přátel starého umění malířského získati 59 maleb, jeden lept a několik rytinových reprodukcí. Výstava, již třetí podnik zmíněného kroužku, se zdařila, již proto, že tu veřejnosti byly učiněny přístupny i malby jinak v soukromém majetku ztajené, nebo v galeriích rozptýlené. Arcibiskup pražský Lev sv. pán Skrbenský a galerie kláštera Strahovského zapůjčili mnohé zajímavé dílo, na př. podobiznu arcibiskupa hraběte Khuenburga z arcibiskupského paláce pražského, a genrovité postavy a hlavy starců z galerie Strahovské.

Celkový dojem výstavy lze vyjádřiti respektem před komposiční virtuositou Brandlovou a obdivem jeho stylově rázovitých portraitů. Jsou to pravé barokní podobizny, hlavy pyšných lidí, i tu hlavu stár-

noucího Brandla v to počítajíc, s applombem malované a důraz na applomb kladoucí.

Temperamentní, neklidný, ano rozervaný Brandl neměl prostředků k vyjádření něhy nebo gracie, za to tím lépe vyhověl zalíbení dobovému v sukovitých, athletických postavách starců, maloval vrásky, husté vousy, jiskrné zraky s jakousi zamračenou energií, vrhaje dle vkusu doby příkrá světla, v barvě trochu »olejnatá« do temných mass těl a oblak nebo skalních balvanů i architektur. Černé, původně asi zlatohnědé stíny zahalují obraz, a ze stínů nyní tak těžkých prosvítá tu profil, tam hrana čela a orlího nosu, tam ruka prudkým gestem formovaná. Je to umění velkého rozmachu a veliké síly, ale neradostné, těžké a ponuré tím více, čím více pozbylo barevného kouzla. Brandlova paleta byla bohatá, ale nyní zdá se býti zredukovaná na skrovnou škálu žlutých a zarudlých tónů se stálým doprovodem sametové černi.

Quand même je Brandl velký umělec. Vyčnívá vedle Škrety vysoko nad onu školometskou úroveň »obratných eklektiků«, k nimž právě Škréta náleží, když maluje kostelní obrazy, a také v portraitu zastírá Škrétu, s nimž bývával porovnáván a jemuž býval podřaděn. Je však mnohem originalnější a mnohem virtuosněji ovládá řemeslo malířské, zvláště olejnou barvu. Tu někdy připomíná starého Rembrandta, Rembrandta roztrpčeného, zchudlého a rozmrzelého, jenž malovával své nejskvělejší, v pravdě pohádkovitě smělé podobizny a výjevy z písma obdobným rozmachem, jakoby jen rychlým navrhováním husté barvy a nepravidelným, horečným roztíráním po ploše obrazu. Mnohá rubensovsky robustní hlava stařecká jest tak po rembrandtovsku bravurně à la prima naskicnuta, a tu maně napadá, že Brandl přece znal Rembrandtovy malby, a snad i jiná díla velikých mistrů nizozemských.

Výstava přišla à propos obnoveného zájmu o Brandla jako illustrace k dílu prof. Hejnice z Kutné Hory, jenž pomocí České akademie cís. Františka Josefa I. vydává životopis Brandlův. Zajisté obnoví a udrží zájem našeho obecenstva o tohoto genialního a nešťastného umělce aspoň po dobu svého trvání — a na dále poslouží jako často citovaný dokument, až v budoucnosti dílo Brandlovo z obalu nám dosud dosti neprostupného čistější a rázovitější se vyloupne.

Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Z rozmanitých oborů.

Šedesáté narozeniny Aloisa Jiráska přinesly zřejmý důkaz, jaké oblibě těší se zasloužilý jubilant v kruzích nejrozmanitějších; to svědčí jistě jen o tom, že jeho díla pronikla do všech vrstev našeho národa a došla tam náležitého porozumění. Z časopiseckých prací oslavenci věnovaných byly potěšitelné zvláště ty, které mluvily k mlá-

deži a ku prostému lidu. Využíti pravé chvíle k literární výchově nejširšího obecenstva je čin, který zasluhuje uznání. Jinak vyneslo Jiráskovo jubileum také zajímavou knihu vzpomínkovou. Sluje *Jiráskova Litomyšl.* Studie a vzpomínky k šedesátým narozeninám Aloisa Jiráska. Uspořádal T. E. Tisovský (nákladem Ottovým; str. 116). — Známý původce zdařilých povídek a obrázků pro mládež, Tobiáš Eliáš, zvoucí se podle svého rodiště Tisovský, měl pěknou myšlenku, oslaviti někdejšího učitele svého svěžími vzpomínkami jeho přátel a žáků z určitého období životního. Odlehlé město venkovské dobře se k tomu hodilo. V maloměstském ovzduší soustřeďuje se pozornost k zajímavé osobnosti mnohem více nežli ve městě velikém. Výsledky její pronikají hloub a déle utkvívají v paměti, nejsouce zatlačovány častými událostmi novými. A Litomyšl — v tom se všichni přispívatelé této knihy shodují a my jim ochotně přisvědčíme, bez Jiráska nebyla by Litomyšlí, jak je dnes známa po vší oblasti českého jazyka. Půvabná, stále svěží Filosofská historie ji tak proslavila, povídky U rytířů a Na staré poště dotvrdily její proslulost. Připadá mi, že je kus jakési ušlechtilé pochluby v této publikaci, ale také projev vděku za to, čím Jirásek Litomyšl učinil. Vděk ten je beze vší pochyby upřímný; vzpomínky, které tu čteme, dýší nepřetvářenou srdečností. Že zároveň podávají nejeden příspěvek na posouzenou soukromého života Jiráskova a jeho literárního tvoření, jest přednost, která prodlouží jejich život také daleko za letošní rok oslavný.

Pořadatel dal své sbírce pevnou osnovu. Úvodní stať Voborníkova methodou literárního dějepisu prozkoumává a oceňuje Litomyšl jakožto ústředí, ve kterém Jirásek tvořil. Pátrá po jeho pramenech, shledává podněty a složky, třídí a rozlišuje, co vytvořila obrazotvornost a co jako ze seménka vyrostlo z vypravování pamětlivých zpravodajů. Váží, čím přispělo samo místo a jeho minulost k bohatému fondu Jiráskových prací povídkových i dramatických. Voborníkova rozprava je sama jaksi podepřena Pátovým historickým obrazem Litomyšle, určeným zejména pro čtenářstvo vzdálenější, ale obracejícím se také ke krajanům s výzvou, aby zachovali neporušený ráz rodného města. K tomuto místnímu podkladu pojí se řada vzpomínek, napsaných od těch, kteří se s Jiráskem stýkali za jeho let litomyšlských (r. 1874—1888). Místní přátelé, někdejší kollegové v povolání a někteří žáci, jména dnes chvalně známá z veřejného působení a z literatury, spojili se, aby charakterisovali oslavence jako spoluobčana, člověka, učitele. Tu a tam dotýkají se také vrstevníka Jiráskova v Litomyšli, A. V. Šmilovského. — Jejich poutavé vypravování provázeno jest hojnými vyobrazeními, jež Litomyšl učiní zajímavou i těm, kdo jí posud očitě neshlédli.

*

Kresby a dojmy z cest (nákladem »Českého čtenáře«, str. 167) nazvala Tereza Nováková sbírku obrázků, nasbíraných za letních výjížděk do ciziny tu bližší, tu vzdálenější. Knížka útlá, ale obsažná, úspěšně se liší od většiny cestopisných »causerií«, v naší

literatuře posud oblíbených. Nic tu neupomíná na Baedekry a Meyery, za to všude se čtoucí přesvědčuje o bystrém zraku, vnímavé mysli, vřelém srdci a samostatném rozhledu autorčině. Švýcary a Německo jsou tu nejvíce zastoupeny, místa Čechům památná ať z dávné minulosti, jako Kostnice a Řezno, ať z trudné doby nové, jako exil Havlíčkův, především jsou vyhledána. Že v Berlíně spisovatelka hledá hrobů českých exulantů, že s pohnutím stojí nad bílými, zapadlými deskami na hřbitově českobratrském, tomu nikdo se nepodiví, kdo tam a v Rixdorfě z našinců stejně zadumán stál, jako spisovatelka »Jana Jílka« a »Dětí čistého živého«. Žel, že tyto poslední útulky zanícených, prostých duší českých od příchozích krajanů tak málo bývají navštěvovány! — Jinak všímá si spisovatelka hlavně poměrů kulturních, zabývá se tedy více městy a lidmi než přírodou, ač arci také přírodním krásám věnuje náležitou pozornost, za níž jí neujde ani význačná květinka, připomínající domácí stráně. K domovu, rozumí se, zalétá myslí opět a opět, stále ji srovnávajíc s cizinou, toužíc, aby dostihla jejích předností, a radujíc se, shledala-li, že není nám třeba před cizinou ustupovati. A právem káře zlozvyk našinců, kteří sotva ciziny, zejména Paříže, okusivše, nade vším českým velkopansky ohrnují nos. Knížka podává mnoho cenného poučení v rouše prostém, ale přes to zdobném.

*

Neúnavný, obětavý šiřitel vědomostí o nás Češích mezi francouzskou intelligencí, professor Jindřich Hantich, pomáhá také šířiti a prohlubovati mezi námi znalost francouzského jazyka a kultury. Jeho *Praktická mluvnice jazyka francouzského se slovníčky* (nákladem Hejdy a Tučka, str. 370), vydaná právě po druhé, jest výmluvným dokladem, že jeho úsilí v té příčině jde cestou správnou. Jeho mluvnice právem jest nazvána »praktická«. Užívajíc návodní methody vpravuje zlehka, bez učeného aparátu první základy jazyka, upevňuje je hned cvičeními praktickými a přistupuje znenáhla k partiím nesnadnějším, zejména ve skladbě. Zvláštní předností knihy je hojnost látky cvičebné, neboť mluvnice jest zároveň knihou cvičebnou. A látka tato jest čerpána jak z literatury, tak ze živého bohatství jazyka, podávajíc rozsáhlou zásobu slov a rčení pro četbu i pro mluvení. Vhodně sestavené slovníky zvyšují cenu knihy, která se hodí pro každého, kdo chce s jazykem francouzským důkladně a bez nesnází se seznámiti.

*

V řadě poučných spisů, jež v posledních letech pilně jsou překládány, čestné místo náleží spisům Camilla Flammariona, jež soustavně vydává nakladatelství Hejdy a Tučka. Z posledních svazků zasluhuje pozornosti nejširších kruhů *Populární astronomie* (díl I., 495 stran), kterou přeložil Jiří Guth. — Dílo Flammarionovo má u nás již předchůdce velmi vážného a významného v populární knize L. Newcomba: *Astronomie pro každého* (přeložil Boh. Mašek pro Českou knihovnu zábavy a poučení, vydávanou Ústředním spolkem čes. professorů u J. Otty), nicméně překlad jeho není nikterak

snad zbytečný. Spisovatel snesl zde takové množství vědeckých poznatků z rozmanitých oborů věd přírodních, že jeho dílo stává se nepřebernou studnicí poučení, vítaného každému, kdo kdy pomyslil na to, jak je zařízen vesmír a kterými zákony se řídí. Jakési prvky fysikálního zeměpisu spisovatel sice předpokládá u svých čtenářů, také některé poučky mathematické klade u nich za podklad dalších rozprav, ale názorným výkladem, provázeným četnými obrázky, vychází vstříc prosté chápavosti kruhů nejširších. Na dílo jeho upozorňujeme zejména pracovníky ve sborech osvětných.

V téže sbírce vydána byla jiná práce Flammarionova, *Sopečný výbuch na ostrově Martiniku* (stran 111), přeložená od V. Žbána. Katastrofa na Martiniku byla spisovateli jenom příkladem, na němž by zevrubně a poutavě vyložil zemětřesení a výbuchy sopečné. S výkladem tím jsou obratně spojeny zmínky také o rozmanitých úkazech jiných. V době, kdy pohroma Messiny a jižní Italie jest ještě v živé paměti, pěkný výklad autorův jistě bude vhod čtenářstvu po poučení dychtícímu.

Snahy, zjednati čtenářstvu dobrou literaturu poučnou, objevují se u nás poslední dobou vážně také v kruzích nakladatelských. Tam, kde posud bylo viděti jen shon za laciným výdělkem, jejž zaručovala belletrie, třeba sebe plošší a planější, shledáváme nyní již častěji také vážné pokusy o rozšíření knih naučných, při nichž obchodní zřetele nemohou býti předním vodítkem vydavatelovým. K takovým pokusům čítám některé sešity Pelclových »Chvilek«, zejména však svazek, jenž obsahuje Gladstonovu práci o *Homerovi*, přeloženou od V. Patejdla (str. 167). Slavný státník anglický, známý svou universální učeností, utíkal se k Iliadě a Odyssei jako ku pramenům omlazující lázně duševní, jako ke vzorům čisté, původní síly básnické. Vnořil se v jejich krásy tou měrou, že jich hájí proti suchým analytikům filologickým, kteří pilovali Homera, klestili a sešívali, nic se neohlížejíce na přirozenou svěžest jeho veršů. Gladstone však podnikl také rozsáhlé studie o Homerovi a jeho době, o tak řečené otázce homerské a všem, co s ní souvisí, zejména o kultuře herojské doby hellenské. Výtěžky svého zkoumání složil ve zmíněné práci, přístupné nyní širokému čtenářstvu našemu, jež se z ní může poučiti nejen o slavných básních, ale také o rozmanitých stránkách dávné vzdělanosti řecké, o mythologii, národopisu, zeměpisu, průmyslu a j. — Takové knihy vyváží alespoň část neužitečných, bez rozmyslu a potřeby překládaných románů a povídek, jichž zátopa škodila i původní produkci domácí. *F. V. Vykoukal.*

* * *

Pelhřimov. K. Polesný a Zd. Wirth. Nákladem musejního spolku v Pelhřimově. 158 stran 4⁰, 62 vyobrazení. Cena 5 K.

Že by kniha, obsahující monografii městečka českého, měla právo k zájmu většího kruhu čtenářstva, že by byla milou četbou také laickému obecenstvu, a nejen historikům, archaeologům atd., to jest úkaz v pravdě moderní. Nebylo ani možno, aby soupis všech vojenských příběhů, požárův a šacování, všech pří o privilegia a všech

politických běd zabavil mysl čtenářů jiných, než pouze »vědeckých«, a nic jiného zpravidla neobsahovaly takové městské monografie. Bývaly bez obrázků, a hrad, věž, zeď, dům, kostel, o nichž přece byla řeč v textu, zůstávaly pouhými schematy, něčím neživotným a neskutečným. Mluvil tu historik, a to zhusta ochotník, místní vlastenec, podle dobrých starých vzorů kronikářských, a mluvil jako kronika jen o státních akcích a politických pletichách, a konečně o následcích a důsledcích jejich, o bojích, obléháních a vjezdech. Ale měšťanů jako by nebylo, toho života, jímž město žilo po staletí, toho souhrnu práce a zábavy, zvykův, obyčejů, mravů, uměleckého snažení — toho všeho ničím se nedotýkal.

A tu kniha moderní zcela jiné obzory nám otevírá. Hle, první osada, v zášeří dějin, hle město a lidé v něm, a ti se bojí o své bytí, pracují, dostavují město, bourají, chudnou i bohatnou, a město roste, kostel a radní dům prožívají své příhody a nehody — a vše žije, město se vyvíjí, a na konec ukáže nám Dr. Wirth na Pelhřimov naší doby, předvede v obrazech, co přetrvalo věků zloby.

Dílo již svou výpravou se hlásí k modernímu zalíbení v knihách pěkných. Tisk na papíře pěkného teplého tonu a jemného zrna je vzorný i co do střihu písma, a pak šťastné oddělení učených citátů a poznámek od textu popřává plynného čtení zábavných kapitol o cechovním životě měšťanů Pelhřimovských v 16. a 17. stol. Dr. Wirth pak ve zvláštním oddílu pojednává o výstavbě města a památkách uměleckých, obrázky konečně na hladkém papíře otisknuté následují jako album, a jejich podrobné legendy znovu probírají umělecké dějiny města. Kniha repraesentuje se, jak se říká s noblessou, a při tom je cena její velmi nízká. Musejnímu spolku lze gratulovati k této publikaci, která nás spřátelila s kulturním obrazem českého města, o němž jsme tak málo věděli.

Kniha poutá ještě jedním rysem: soupisovou pointou. Maně si vzpomeneme na svazky Soupisu, vydávaného Českou akademií císaře Frant. Josefa I., v nichž tak často se vyskytují kapitoly o městech českých. Knihou o Pelhřimovu je demonstrováno, jak by taková kapitola se nesla, kdyby bylo lze jí věnovati stejné péče, jako věnovali Dři. Polesný a Wirth své publikaci. Ukazuje se, že práce odborníků, to jest vyškolených historiků umění, i když spoří místem a slovem, mnohem bohatěji exploituje svou látku, nežli hovorné pojednání sebe pilněji sestavené. Kniha o Pelhřimovu je toho vzácným dokladem.

Dr. *F. X. Harlas.*

Hudební rozhledy.

(Princezna Hyacinta. — Dcera pluku. — Vilém Tell.)

Bývalý člen slavného Českého kvartetta a evropskému jménu jako dirigent se těšící Oskar Nedbal oddal se na dráze vlastní tvorby, vyjímaje některé z počátečních prací, zcela lehkonohé Muse a nelze popříti, že se zdarem. Po baletech »Pohádka o Honzovi«

»Z pohádky do pohádky« a operettě »Cudná Barbora« přišel letos s pantomimou »*Princezna Hyacinta*« s textovým podkladem L. Nováka. Hudební doprovod, byť i postrádal místy originálnosti, nese na sobě vždy stereotypní známky tvorby Nedbalovy, totiž jeho temperament v invenci melodické a rhytmické; v tom leží kouzlo její účinnosti. — Správa divadla neskrblila výpravou, nádhery skutečně pohádkové.

Malá úroda na poli cizí tvorby operní a vžitá již takřka zdrželivost k provedení méně akkreditovaných prací domácích má v zápětí, že operní repertoire Národního Divadla utkvívá ztrnule stále na několika jménech, k nimž občas vytáhne se z prachu divadelního archivu některá ze starších oper světového repertoiru k znovunastudování. Stává se tak u příležitosti pohostinských her aneb i zcela bez důvodu. Tak po Afričance a Troubadouru sáhnuto bylo k Donizettiově *Dceři pluku* a Rossiniovu *Vilému Tellu.* Po »Lucii«, která byla před nemnohými lety provedena na Nár. Divadle a po »Nápoji lásky«, který nedávno nastudovalo Městské divadlo vinohradské, byla znovuuvedením Dcery pluku dána příležitost seznati ze scenického provedení tři nejznámější z četných oper Donizettiových. I na tomto díle, které slaví letos 71. narozeniny, lze stopovati všechny příznačné rysy tvorby jeho. Je to vždy svěží melodika prostoupena účinnou rhytmikou; ovšem o nějakém prohloubení postav pro dramatickou formu tak žádoucím, jakož i o propracování orchestrovém, nemůže býti řeči. Vzhledem k nesmírné plodnosti autorově jest to věcí zcela přirozenou. Zvláště I. jednání operuje effekty velmi nízké úrovně, jako jest titulní ženská role ve vojenské uniformě, bubnující a provádějící nevkusnou execírku a pochodové vojenské sbory. Tato úskalí role podařilo se velmi šťastně obeplouti představitelce pí. Bogucké, která dovedla svojí vrozenou elegancí a jemností učiniti postavu takž jakž sympatickou. V II. dějství pak v místech, kde rozpustile paroduje aristokratické manýry své tety byla neodolatelně roztomilou.

V poslední době znova řadou nových úloh od Černého domina počínaje v Afričance, v Troubadouru, kde zvláště své zpěvní umění mohla v celém lesku uplatniti, pak zde v Dceři pluku i v Tellu dokázala pí. Bogucká jakou nenahraditelnou silou jest ensemblu Nár. divadla, jak po stránce pěvecké, tak podáním mimickým i distinguovaností svého zjevu.

Nově angažovaný tenorista p. Šindler zpíval se zřejmou snahou; na další jeho vývoj jsme zvědavi.

Brzké uvedení *V. Tella* po Dceři pluku potvrdilo znovu živě, oč výše stál nad Donizettim jeho o 5 let starší předchůdce. Světlé stránky tvorby Rossiniovy, jež soustředěny jsou v jeho Lazebníku Sevillském a Vilému Tellu, nepozbyly dosud působivosti. Jest to oproti výše zmíněnému Donizettimu hlavně živý dramatický spád a zvýšení úkolu orchestrového. Z představitelů hlavních rolí mimo pí. Boguckou se zdarem si vedli zvláště p. Chmel a slč. Ungrova. Není-li ve výkonech p. Schützových dosud vše takové, jaké bychom si je přáli míti, nelze to klásti jen jemu za vinu, ale také správě

divadelní, která jej zahrnuje řadou velkých rolí v době poměrně krátké. Mladá ve vývinu jsoucí síla nemůže je proniknouti a ovládnouti způsobem žádoucím. Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Vdavky slečny Beulemansové. Veselohra o 3 dějstvích — Napsali F. Fonson a F. Wicheler. — Gogolův Revisor. — Patria. Veselohra o 4 dějstvích. Napsal Jaroslav Hilbert.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Bavorské slovo. Veselohra o 3 dějstvích.

Ovzduší, v němž odehrává se francouzská veselohra *Vdavky slečny Beulemansové* je podobné jako v známém cyklu ryze pražských obrázků Ig. Herrmanna, líčících tu rozmarně, tu dojemně, kterak došlo k vdavkám slečny Pepičky, dcery pana Kondelíka, zámožného mistra malířského. Není tudíž divu, že v novince Fonsonově a Wichelerově nalezlo zalíbení divadelní obecenstvo pražské. Jdeť rovněž o sňatek mladé, hezké děvušky, energické i roztomilé, vyrostlé v sousedském, trochu drsném prostředí velkoobchodu s pivem. Dcerušce, která je zároveň jakýmsi dobrým duchem domácnosti, smiřujíc stále se škorpící rodiče, určen za ženicha syn obchodního přítele otcova, obhroublý, dobrosrdečný mladík, jenž ale najde soka v jemném pařížském praktikantovi bohatého vývozce piva. Dceruška jest ochotna vzíti si určeného jí ženicha, ale když se doví, že má ženich delší dobu poměr se šičkou a jest otcem hošíka, jemně přemluví ho, aby se oženil se svedenou dívkou. Pařížský praktikant má pak snadnou cestu, zvláště když jeho přičiněním zvolen je vývozce čestným členem Sladovnické besedy, což bylo nejvroucnějším přáním vývozcovým. — Veselohra má zejména v druhém dějství ráz tendenčního, mravokárného obrázku, jehož účin spočívá v obratném využití všedních, ale na širší kruhy vždy neomylně působících dojímavých momentů, při čemž nechybí ani vzpomínka na vánoční stromeček. Vedle toho hledí docíliti autoři úspěchu tím, že postavili vedle sebe dvě prostředí, pařížské, jehož představitelem je praktikant, s uhlazenou a vybranou mluvou i chováním, a flámské se sousedskou, nehledanou, skoro nedbalou mluvou i hřmotným vystupováním. Překladateli podařilo se přibližně vystihnouti tento poměr, jenže bylo nutno flámský způsob mluvy nahraditi pražskou hantýrkou, kdežto vybranou mluvu pařížskou zastupuje zde správná čeština spisovná.

Hráno bylo za pečlivé režie řed. Schmoranze velmi dobře. Pí. Sedláčková stělesnila dobře půvab, něhu a neodolatelnost jemné dívčiny. Snad spíše vinou autorů než herečky je, že v posledním dějství jeví se více Pařížankou než děvčetem, jemným sice, ale přece jen v drsnějším ovzduší vyrostlým. Nový člen činoherního souboru pan Merhaut bude platnou silou, jmenovitě, až se zbaví některých arénních návyků jako na př. mluvení do obecenstva nebo dodatečných posunků při odchodech.

Gogolův *Revisor* byl znovu za režie p. Kvapilovy nastudován Provedení bylo uspokojivé. Kdyby ruské věci byly častěji na repertoiru, lze plným právem říci, že by činohra Národního divadla docílila i v tomto oboru plného úspěchu uhlazeností, vyrovnaností a měkkostí hry i souhry. Novým byl pan Hašler v úloze Chlesťakova. Má pro něho zjev, temperament i tón; též správně, až snad příliš ostře charakterisuje. Jen tak překotně by neměl mluviti. Rázovitý je také, již od dřívějška známý, výkon p. Steinsbergův v roli městského hejtmana. Některé momenty má zvláště pěkné, na př. když stojí před domnělým revisorem v hostinské jizbě. Jen více zavilosti bylo by si přáti. Dobčinský byl v dobrých rukou p. Hurtových, kdežto Bobčinský p. Muškův, je příliš energický; úloha tato má býti udržena v tónu, jejž pro ni našel † Mošna. Nezapomenutelné dojemné doprošování se Bobčinského, aby Chlesťakov zmínil se carovi, že v tom a v tom městě žije Ivan Ivanovič Bobčinský, bylo rozhodně vhodnější, než důrazně odříkavaná žádost za připomínku. Jinak však jmenovitě pokud jde o vystižení devotnosti Bobčinského, nebyl zlý. Ostatní účinkující vesměs zdatně si vedli. Připomínám jen na příklad Zemjaniku p. Wiesnerova, jenž prostým vyrážením nejasných a nečlánkovaných zvuků projevoval radost nad tím, že může půjčiti peníze domnělému revisoru. Tak často nepatrnou, ale promyšleně užitou drobností lze učiniti figurku nezapomenutelnou.

Hilbertova veselohra *Patria* má býti satyrou na nezdravé poměry oněch bank — přirozenou shodou okolností a bez zásluhy vedoucích osobností prospívajících — kde na místa správních radů voleni jsou lidé naprosto nezpůsobilí. Boj oposice proti tomuto systému, či spíše jen pokus oposice o převedení dvou jí sympatických osob starého režimu do vlastního tábora, je však jenom pozadím k výjevům, jež rozvíjejí se v *Patrii.* Z oposice totiž na scénu nikdo ani nevystoupí, což je chyba; neboť nemáme ani ponětí, jaké ráže jsou lidé nového směru, a příběh záletné paničky, okradené mezinárodním šejdířem a milostná episoda dcerušky vicepresidentovy stojí v popředí celého dění. Osnovatelkou děje v *Patrii* je dcera vicepresidenta banky (sympatického jen tím, že není komický a je málomluvný) a zároveň žena místořiditelova, nesoucí biblické jméno Ruth. Činí dojem šmodrchy, jenž všechno poplete a skaňhá (vlastní slova autorova). Jezdí po lázních, myslí jen na na štěstí svého manžela a mluví symbolicky o protěži na srázech, jež nutno utrhnouti. Posléze podaří se jí získati manžela i otce pro oposici (která by však zvítězila i bez nich!) a tím i končí veselohra, již budoval autor (dle předběžného výkladu blízkých mu kruhů) na thesi, že poctivý člověk může vykonati velké dílo jen v okruhu sobě rovných charakterů. Ve hře je pro diváka při prvém poslechu mnoho nevyjasněností, což způsobuje, že neustále si klade otázku: proč? . . Tím ovšem odvádí se pozornost od mluvy, místy velmi poetické, místy kuriosní jako v dřívějších pracích. Mluvu nedosti běžnou vkládá, autor do úst i nejvšednějším figurám, takže komický starý mládenec a člen správní rady hovoří o pocitech nepřání a p. Nezdá se vůbec, že by svědčilo ovzduší veseloherní, z něhož zabočil místy skoro do

fraškovitosti (záletná žena professora v hypnose), autoru Viny, O Boha a Falkenštejna, které zůstanou vždy pevnými kameny v dramatické stavbě české. — Nejpropracovanějšími osobami ve veselohře jsou záletná panička a mezinárodní šejdíř. Hráno bylo celkem dobře, režie p. Schmoranzova vykonala, co bylo možno.

Bavorské slovo je veselohra historická, byť i ne do nejmenších podrobností přidržující se zjištěných skutečností a přesné dobové mluvy. Není však přece nikde psáno, že moderní spisovatel byl by nucen, jmenovitě ve veselohře, dbáti úzkostlivě historických zaznamů, nebo že by stůj co stůj bylo příkazem, že jednající osoby her dnes psaných nesmějí mluviti jinak, než jak mluvily před čtyrmi až pěti sty lety. Shakespearovy osoby hovoří úplně jako lidé věku autorova a to jak po stránce obsahové, tak jazykové, třeba že děj byl vzat z časů starších doby Shakespearovy. Pozbývá snad Hilbertovo drama Falkenštejn nebo Vrchlického veselohra Noc na Karlštejně něčeho ze své ceny, že v nich není užito archaistické mluvy? Jisto je, že illusi mnoho napomáhá tak obratné užití archaistické mluvy jako na příklad ve hrách Lad. Stroupežnického nebo Jiráskově Kolébce, ale v nejedné hře, zvláště veselohře, možno spokojiti se pouhým zabarvením. Hlavní věcí je dramatičnost, a klade-li autor důraz na historičnost, správnost povah a myšlenkového ovzduší líčené doby. Líp, obráží-li se tato dob ve skutcích jednajících osob, než v jejích slovech.

Děj *Bavorského slova* je stručně ten: Bujný rytíř Heřman Janovický z Janovic na Klatovsku v pitce slíbí po bavorsku, že bude-li do dvou hodin ještě pánem hradu — ožení svého ženatého sluhu s prvou ženou, již jeho rytířští druzi potkají na cestě. Ženou tou je — Markéta, nevěsta Janovického. Ale Janovický se nezalekne, a chystá se provésti svou; hned po sňatku chce totiž sluhu zastřeliti. Čin překazí host Janovického, paní Uherka Weispriacharová, jež se svými Kumány vyžene Janovického z hradu. Po dvou letech, kdy už Janovický a Markéta jsou manžely, přijede vyslanec řádu bavorských rytířů, jehož členem Heřman je, a vyšetří, že Janovický se dal vyhnati ženou z hradu, jak bylo ze msty udáno. Heřman má jít do kláštera a půl jmění vydati řadu rytířů. Z nemilé situace vyprostí jej opět paní Uherka, jež vyslance bavorského polapí do osidel předstírané lásky.

Veselohra vynesla autorovi v části kritiky výtky, že prý historická stránka hry není dostatečně podepřena, děj že by se mohl odehráti dobře o 100 let dříve či později, než jak autor určil, že není ve hře kulturní ovzduší vystiženo a že mluva není důsledně archaistická. — Spisovatel ve své odpovědi poukázal prostě na prameny, z nichž čerpal a zvláště na Rezkovu studii »Pan Albrecht ze Štemberka« a ohradil se proti tvrzení, že uvádí na scénu nepřirozené výjevy (napilý rytíř uvede k loži své choti tlupu soudruhů), upozorniv, že podobné a ještě horší ztřeštěnosti dály se nejen za dob Jagelonců, ale že zmíněný případ stal se před nedávnými lety v Brně ve vznešené společnosti.

Zmiňuji se obšírněji o těchto věcech, protože už po premieře Mahenova Jánošíka (Osvěta XL., č. 11) nemile jsem nesl přezírání a odsuzování, které, jak nyní viděti, za časté je bezdůvodné. Jonášově veselohře lze ovšem ledacos vytknouti (na př. dialogy mohly býti propilovanější, psaní listu bavorským rytířům vyžaduje zdlouhavé pausy), ale dlužno také uvážiti její přednosti, jež nejsou nepatrné. Hra má bystrý spád, je svižně nahozena (jmenovitě prvé dějství, které svědčí o dobré divad. technice autorově), má neočekávané výjevy a obraty a při tom náladu veselou, třebaže není přeplněna slovními vtipy. Jsouc dobře vypravena a sehrána, nemůže se minouti účinem.

Na Vinohradech [1]) tomu tak nebylo. Jedině paní Hessová-Guthová jako Uherka postavou i hrou, která ovšem ještě nesprostila se všech operetních návyků, jako na př. stálého zakládání rukou a pod., udržovala zájem hry od začátku až do konce spolu s p. Hlavatým (otec Marketin), jenž byl rázovitým stařík em. — Osoby na hradě chodily v pláštích a v mečích od prvého výstupu do posledního, což budí dojem, jakoby tyto předměty byly na nich přišity. Režií p. řed. Štecha, jež byla jinak pečliva, zůstala nevyužita nejedna příležitost k pěkným scénickým efektům, na příklad vstup s pochodněmi do ložnice za šerého jitra.

Karel Čvančara.

Nové rovy.

(Leander Čech. — Viktor Guth. — Rudolf Treybal. — Benjamin Popelka. — Václav Šilený — Fr. Lego.)

V Novém Městě na Moravě zemřel dne 27. července t. r. spisovatel Leander Čech. Narodil se 27. února r. 1854 v Cetorazi, studoval na českém gymnasiu v Brně, v Praze na universitě oddal se studiu češtiny a němčiny, byl supplujícím učitelem na učitelském ústavě v Kutné Hoře a na reálce v Telči. Tam nabyl v lednu roku 1880 definitivy a působil tam do r. 1894, kdy se stal ředitelem tenkráte nově založené zemské reálky v Nov. Městě. Ač se narodil v Čechách, L. Čech úplně přilnul k Moravě a byl zejména pro své veřejné působení přímo pokládán za Moravana. Západní Moravu křísil k čilejšímu životu a k ráznějšímu uvědomění národnímu. Za tím cílem založil »Národní jednotu pro jihozápadní Moravu« a byl jejím jednatelem, dokud sídlo spolku nebylo přeneseno do Brna. V Telči založil časopisy Orla a Orlici, ochotně konal přednášky po širém okolí svého působiště a nelitoval práce ani času, šlo-li o to, aby se rozsvítilo nové světélko tu ve vrstvách lidu městského, tu na vsi. Touž činnost rozvíjel také na Novoměstsku, kde reálka jím vybudo-

[1]) Nedopatřením uveden v minulém referátu o Gardovém poručíku Bahrův *Koncert* místo veselohry Slavné jméno od V. Leona a L. Felda. *č.*

vaná stala se důležitým činitelem osvětným. Zvelebení ústavu, jejž řídil, a prospěch jeho žactva vedle neumdlévajících snah literárních bylo potom vůdčí myšlenkou života Čechova.

Hojná a cenná byla Čechova činnost literární. Opravdovost a vážnost snah, vzorná svědomitost a důkladnost, zevrubná erudice a široký rozhled jsou přední význaky její. Literární kritika a literární dějiny jsou vlastním polem jejím. V kritice byl z těch mužů, kteří šli za Kosinou, Bartošem, Vychodilem a jejichž posudky — mající hlavně formu na zřeteli — v letech osmdesátých tvořily tak řečenou »moravskou« kritiku. Literární Listy, Hlídka literární a v některých letech také Obzor byly jejími hlasateli. L. Čech přidružil se k těmto mužům již svou rozpravou v almanachu »Zoře«, v níž mluví o zvláštní moravské literatuře, která by — od českého celku nikterak se neodlučujíc — zachycovala kmenovou a krajinnou svéráznost domácí. Posudky a rozpravami literárními přispíval Čech vedle Hlídky a Literárních Listů do Světozora, Osvěty, Naší Doby, Ottova Naučn. slovníku a j. — Z vědeckých prací jeho nejznámější je studie o Karolině Světlé. Vyšla po prvé r. 1891 v Brně a měla ráz kriticko-analytický. Vzbudila zaslouženou pozornost literárních kruhů, svědčíc, že spisovateli známy jsou práce Tainovy i Hennequinovy, Brandesovy i Bělinského. Pro širší kruhy ovšem nebyla psána, nebyla jim dosti záživná. Po druhé vydal Čech svou Karolinu Světlou v Telči r. 1907, důkladně ji přepracovav a změniv v obraz literárně historický, přístupnější již také širšímu čtenářstvu. Stejně pilně zabýval se Palackým a Hálkem. Svědčí o tom rozpravy: Palacký jako filosof (v Osvětě r. 1885), O filosofii Fr. Palackého (v Památníku Palackého r. 1898) a Poetika Palackého (v Novém Městě r. 1898); dále O povídkách Hálkových (v Hlídce), Snahy Fričovy a Hálkovy (v Novém Městě r. 1902), Psychologie dramatických básní Hálkových (v Telči). Všecky tyto práce ukazují, že L. Čecha poutali pracovníci kruhu Májového. Zevrubnou znalost tehdejších proudů projevil v rozpravě Literární směry v letech padesátých i v obraze Vítězlav Hálek, umístěném v Laichtrově Literatuře české XIX. století (svazek III.).

Z literární činnosti školské klademe na prvé místo Čechovu účast na Malé Slovesnosti, složené prvotně od Kosiny a Bartoše, od pátého vydání pak pořizované od Bartoše, Frant. Bílého a L. Čecha. Kniha, jež už svým vnějším vzrostem ukazovala stálý rozvoj našeho písemnictva, dožila se jedenácti vydání a odchovala dlouhé řady naší intelligence. Ve výroční zprávě svého ústavu r. 1895 Čech pojednal O některých otázkách, týkajících se češtiny na vyšších školách reálních a středních školách vůbec, a ve Věstníku českých professorů r. 1904 O osmé třídě reální. Jakožto odborník na slovo vzatý L. Čech byl často dotazován v záležitostech středoškolských a měl plodnou účast v sestavení vyučovacích osnov jazyka českého ještě za poslední jich změny. Pro Školní knihovnu děl německých a francouzských, vydávanou za jeho redakce u Šolce, pořídil vydání Lesingovy »Minna von Barnhelm« a Schillerova Wallensteina. — Za své zásluhy byl L. Cech zvolen čestným členem několika spolků a čestným měšťa-

nem v Hranicích: Česká akademie jmenovala jej svým členem dopisujícím.

Dne 22. srpna t. r. zemřel v Praze žurnalista Dr. Viktor Guth. Narodil se v Praze dne 19. prosince 1841. Vystudovav a nabyv doktorátu byl soudním tlumočníkem pro češtinu a později též pro němčinu; záhy jal se pracovati literárně. Již r. 1858 psal do Melišova »Dalibora« a býval potom referentem úředních novin pražských. — Roku 1868 stal se členem redakce »Politik« a byl jejím divadelním kritikem až do r. 1895. Potom psal nějaký čas divadelní posudky do Národní Politiky. Psal také do Zlaté Prahy. Jeho referáty a feuilletony často se vyznačovaly ostrým, neúprosným vtipem, který ovšem autorovi nezjednal přátele. Roku 1879 byl dramaturgem Národ. divadla a za mladých let působil také v pražském Sokole jako jednatel.

V Indicích u Uhlíř. Janovic zemřel dne 24. srpna t. r. velkostatkář Rudolf Treybal a byl potom pohřben v Rakovníku. Narodil se r. 1854 v Chrášťanech na Rakovnicku, vystudoval v Rakovníku reálku a v Praze techniku, kdež se oddal chemii, fysice a vědám přírodním, vykonal zkoušky pro školy střední i hospodářské a stal se potom ředitelem hospodářské školy v Klatovech. Odtamtud přešel r. 1902 za ředitele hospodářské školy do Plzně a r. 1904 do Č. Budějovic. Cestami po Německu, Švýcarsku, Francii, Dánsku a Švédsku rozšířil své vzdělání. V povolání svém konal úspěšné pokusy rostlinami hospodářskými, hnojivy, zkoušel klíčivost semen, prováděl rozbory půdy a j. O zvelebení hospodářského stavu přičiňoval se jednak živým slovem, velikým množstvím přednášek, jednak literárními pracemi. Roku 1884—5 redigoval časopis »Hospodář pošumavský«, r. 1886 založil »Plzeňské Hospodářské Noviny« a redigoval je r. 1893—1903. Byl také spoluredaktorem »Československé Matice rolnické«, vydávané v Chrudimi. Ze samostatných prací jeho buďtež uvedeny: Nauka o polním hospodářství, jež se dočkala trojího vydání, Historická a národopisná studie o pěstování chmele na Klatovsku, O zakopaných hřivnách v Pošumaví, Přehled hospodářských zákonů a j. V období 1889—1893 byl Treybal poslancem na zemském sněmu českém. Za úsilí, které věnoval zřizování hospodářských spolků a družstev, zakládání Raiffeisenek a j., dostalo se mu zaslouženého uznání zejména tím, že byl jmenován čestným členem a občanem mnohých spolků a obcí.

V Brně zemřel 5. září t. r. žurnalista Benjamin Popelka. Narodil se r. 1856 v Šubířově u Jevíčka, vystudoval gymnasium a práva, byl vychovatelem v Chorvatsku a vrátiv se oddal se literatuře. Snaže se povznésti literární život na Moravě založil r. 1881 v Praze belletristický list »Zoru«, určenou pro zvláštní potřeby moravské, a po roce přenesl ji do Brna. Jeho pokus se nezdařil, list zanikl roku 1883 pro nedostatek platících odběratelů. Popelka potom vstoupil do redakce Moravské Orlice a později přešel do Hlasu. Od polovice 1901 řídil brněnské úřední noviny. Vedle vysilující práce novinářské, která mu na konec téměř úplně zkazila zrak, psal pilně do Zlaté Prahy, Osvěty, Slovan. Sborníku, překládal z jazyka francouzského, ze srbštiny a slovinštiny. Jihoslovanů všímal si bedlivě, se

zálibou o nich psal a pokusil se také o práci odbornou, vydav mluvnici jazyka starobulharského. — Pilný, skromný pracovník těšil se upřímné vážnosti u všech, kdož ho blíže poznali. V dějinách českého Brna vždy bude míti čestné místo.

Dne 9. září zemřel v Brně advokát JUDr. Václav Šílený. Narodil se r. 1849 v Kolencích u Třeboně, studoval na gymnasii v Česk. Budějovicích a v Jindřichově Hradci, potom oddal se studiu práv ve Vídni a v Praze, kdež roku 1877 dosáhl doktorátu. Přišed potom na Moravu setrval tam všecek život a tak se přizpůsobil svému prostředí, že i po nářečí, kterým mluvil, byl pokládán za rodilého Moravana. Nejprve pomýšlel na dráhu úřední. Roku 1879 byl jmenován auskultantem v Uher. Hradišti. Odtamtud byl přičiněním dra Kusého přeložen k zemskému soudu do Brna, odkudž přesídlil do Tišňova, kdež si zřídil advokátní kancelář. Tam působil co nejprospěšněji mnoho let, až pro veřejnou působnost svou přesídlil do Brna. Byl zemským poslancem a přísedícím zemského výboru, za poslance na říšskou radu přišel prvně ze všeobecné kurie voličské na Třebíčsku. Letos byl zvolen jako kandidát lidové strany pokrokové v městské skupině kroměřížské. — Dr. V. Šílený má trvalé zásluhy o hospodářské povznesení a posílení české Moravy. Za tím cílem pracoval neúnavně na všech místech svého působení prakticky i theoreticky. Zejména v oboru živnostenském dodělal se trvalých úspěchů, ale také v agrárním směru úsilí jeho neminulo se zdaru. Spolu s odborníky živnostenskými založil Ústřední spolek živnostníků moravských, předsedou živnostenské rady zůstal do smrti. Zorganisoval moravské hasičstvo, v moravském říčním spolku přičiňoval se o úpravu moravských řek, zakládal družstevní podniky zemědělské, organisoval ústavy peněžní a j., založil r. 1880 a mnoho let řídil časopis »Národní hospodář« a pamatoval také na spolky vzdělávací a obranné. Pro mírnou, snášenlivou povahu požíval obecné obliby.

V Jindřichově Hradci zemřel dne 18. září t. r. a byl potom v Žitavě ohněm pohřben Frant. Lego. Narodil se r. 1847 v Mýtě, studoval reálku v Rokycanech a v Plzni a techniku v Praze. Roku 1874 stal se učitelem na škole průmyslové, později učitelem na měšťanské škole v Jindřichově Hradci. Tam byl od r. 1895 ředitelem dívčí školy obecné a měšťanské. Velmi horlivě a s nejlepšími výsledky zabýval se národopisem. V Jindřichově Hradci založil r. 1886 archaeologické a národopisné museum a byl potom jeho kustodem. Mnohem dříve, než nastal u nás ruch národopisný, uspořádal v J. Hradci národopisnou výstavku (r. 1887). Pro jubilejní výstavu r. 1891 pořídil názorný rozbor jihočeského ornamentu, který v České chalupě budil živou pozornost. Práci tu rozšířil později a r. 1894 vydal v Hynkově ročence o názvu Český národní ornament. Takové práce uveřejnil v Čes. Lidu, na př. Svatební praporce z okolí Počátek (1893), kroj a vyšívání lidové na Blatech, Svatební pečiva z jižních Čech (1897), Žnecké popěvky z okolí Sedlčan a j. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 7. října 1911.

(Český sněm. — Uzavření českých škol ve Vídni. — Říšská rada. — Válka Italie s Tureckem. — Stolypin. — Španělsko. — Monarchistické hnutí v Portugalsku.)

Úsilí knížete Fr. Thuna, učiniti český sněm opět dělným a připraviti cestu k dohodě mezi oběma národy v Čechách, nemělo až dosud valného výsledku. Němci trvají houževnatě na svých podmínkách, které však čeští poslanci již v lednu t. r. prohlásili za naprosto nepřijatelné. Kníže Thun nepozbyl nicméně naděje a po dlouhé audienci u panovníka v Išlu a po úradách s bar. Gautschem přistoupil k novému pokusu. Sněm království Českého svolán na den 20. září. V uvítací řeči své, v níž sněmu jako nový místodržitel království Českého se představil, uvedl kníže Thun, že sněm bude k pravidelné činnosti teprve později svolán, a že toto zasedání bude sice krátké, ale významné, že má urovnati cesty a zjednati předpoklady, jež by vedly k opětným spořádaným parlamentním poměrům. Místodržitel zdůraznil prospěšnost národnostního smíru v Čechách, varoval před pessimismem a apelloval na poslance obou táborův, aby přinesli dobrou vůli k vážnému rozhovoru. Po několika krátkých, čistě formálních schůzích sněm odročen. Ač Němci původně nechtěli připustiti než jednání o permanenci národně politické komise, musili přece k vůli nalehavým požadavkům učitelstva uznati nutnost zřízení školské komise a v důsledcích toho i finanční komise. Všem těmto komisím přiznána permanence, kdežto návrh českých poslancův, aby se zvolila i nouzová komise, nebyl od Němců přijat, a palčivá záležitost ta přidělena zemskému výboru. Němci neosvědčili nikterak smířlivou naději a dokázali, že pessimismus, s nímž se strany české se na výsledek prací národně-politické komise pohlížejí, jest úplně odůvodněn. — Zemský rozpočet vykazuje úhrnnou potřebu 96,002.551 korun.

Kdežto Čechové v království opětně osvědčili ochotu, vstoupit s německými krajany ve věcné vyjednávání, postarali se vídeňští Němci, aby smířlivou náladu valně oslabili. Podnikli nový násilný čin proti českému školství vídeňskému: z nařízení magistrátu byly školy »Komenského« v III., XII. a XX. okresu zavřeny a zapečetěny s nicotnou záminkou, že budovy, v nichž jsou umístěny, účelu svému nevyhovují. Tato nová sveřepost vzbudila v celém českém národě hluboké roztrpčení, jemuž na četných schůzích a v usneseních samosprávných sborů dán výraz. Poslanci protestovali u vlády. Dolnorakouský místodržitel bar. Bienerth nařídil, aby školy byly opět otevřeny, a aby se v záležitosti té postupovalo cestou instanční, než starosta a magistrát opřeli se nařízení tomu.

Před zahájením podzimního zasedání říšské rady dostavilo se předsednictvo jednotného klubu českého k bar. Gautschovi, který v rozmluvě kladl váhu na projednání nového jednacího řádu pro sněmovnu, a branných předloh, při čemž appeloval na vlastenectví če-

ských poslanců. Tito uvedli na přetřes otázku českých škol ve Vídni, a žádali důrazně ochranu českého školství v hlavním a sídelním městě rakouském. Dále upozornili min. předsedu na opětné zkrácení českých úředníků při posledním soudcovském jmenování, a přednesli ještě celou řadu nalehavých stížností a žádostí. Průběh celé konference ukázal, že ve vnitropolitických poměrech nestala se žádná změna k lepšímu, a že bar. Gautsch nehodlá v dozírné době provésti nějaký obrat.

Nad míru pohnutě započalo se podzimní zasedání říšské rady dne 5. října. Na sta českých dětí uzavřených škol Komenského ve Vídni dostavilo se v průvodu rodičů do parlamentu, aby před tímto forem vzneslo těžkou obžalobu na barbarství vídeňských Němců vůči kulturním snahám Čechů v sídelním městě rakouském usazených. Již před parlamentem byla jim cesta zatarasena velkým počtem policistů prohlašujících, že hromadné deputace nelze do parlamentu vpustiti ač před nedávnem se tam dostavila bez závady deputace křesťansko-sociálních dělníků, čítající několik set osob. Po rázném zakročení českých poslanců vpuštěna deputace do dolního vestibulu sněmovny. Část dětí uvedena poslanci zadními vchody do vestibulu k sloupové síni. Zde došlo k politování hodnému výjevu, svědčícímu o mravní spustlosti německých nacionálů. Několik německo-nacionálních poslanců postavilo se naproti českým dětem, chtějíc jim vstup do sloupové síně násilím zabrániti. Tito výtečníci počínali si vůči dětem tak surově, spílajíce jim »české pakáže«, že došlo k bitce mezi nimi a některými českými poslanci. Mezi násilníky vynikal opět pověstný Dr. Schreiner, bývalý německý ministr-krajan a c. k. tajný rada, který křičel, že jest to německá půda, na které Čechové nemají co hledati. Byl ihned poučen, že jest to rakouská půda, na níž Čechové své dobré právo hledají. Když se vřava utišila, byla několikačlenná deputace otcův a matek uvedena do hovorny panské sněmovny, a zde stížnost jejich od barona Gautsche vyslechnuta. Předseda jednotného klubu českého Dr. Fiedler oslovil ministerského předsedu, žádaje ho, aby žádost českých rodičů dle práva a spravedlnosti vyřízena byla. Baron Gautsch odvětil, že není ještě z úředních listin informován, a že až se to stane, neprodleně rozhodne v duchu platných zákonů. Odpověď předsedy kabinetu byla patrně vyhýbavá; neboť nelze si mysliti, aby se byl dosud neinformoval o události, která se sběhla již před týdnem, která celou českou veřejnost nad míru roztrpčila, a která způsobila vážný konflikt mezi vídeňskou radnicí a dolnorakouským místodržitelstvím.

A ještě jiná událost způsobila velké rozčilení: na ministra spravedlnosti Dra Hochenburgra podniknut v sněmovně atentát, který se však minul cílem. Prvním předmětem jednání byl návrh, aby vzhledem na panující drahotu byly veškeré drahotní návrhy neprodleně projednány. Prvním řečníkem byl vůdce německých sociálních demokratů Dr. Adler. Když v řeči své protestoval proti přísným rozsudkům proti zatčeným účastníkům vídeňských pouličních bouří ze dne 17. září a pronesl slova: »Najdeme ještě jiné prostředky, a nedivil bych se, kdyby lid toho již nesnesl a pozvedl se k bouři..«

zatřesklo několik výstřelů s levé strany galerie. Mladý, chatrně oděný muž zvolal: »Ať žije mezinárodní sociální demokracie« a vypálil rychle za sebou čtyry rány z revolveru směrem k ministerské lavici, na níž seděli ministr hr. Stürgh a Dr. Hochenburger. Zraněn nebyl nikdo. Útočník byl ihned zatčen a zjištěn v něm 21letý dalmatský dělník Něguš Vavrak, jenž při výslechu doznal, že střílel na ministra spravedlnosti, aby se mu pomstil za kruté rozsudky proti vídeňským demonstrantům. Když po krátkém přerušení schůze opět zahájena, učinil ministerský předseda prohlášení, že se nelze diviti, dojde li k takovým zločinným útokům, když Dr. Adler den před tím měl ve veřejné schůzi řeč, v níž pronesl věci, jež se nápadně podobají tomu, co sněmovna právě zažila; bar. Gautsch ubezpečil pak, že se vláda nedá naprosto odvrátiti od pořádku a zákonitosti.

Dne 6. října konala se definitivní volba předsednictva. Německé strany usilovaly, aby zástupce sociálních demokratů v předsednictvu nebyl následkem atentátu na ministra spravedlnosti do předsednictva volen, ale čeští a polští poslanci jich přání nevyhověli. Zvoleni titíž poslancové, jak při volbě prozatímní, a sice Dr. Sylvestr předsedou, který však pro své zjevné stranění Němcům obdržel o 100 hlasů méně než při první volbě, a místopředsedy Žďárský, Conci, Gezman, Pogačnik, Pernerstorfer a Jukel.

Finanční ministr předložil rozpočet na rok 1912. Vydání činí 2.916,685.263 K; příjmy 2.916,990.344 K, tak že se jeví přebytek 305.081 K. Ve svém výkladu uvedl Dr. Mayer, že to bez otevření nových reálních zdrojů příjmových nebude možno, vyhověti potřebám státu a podporovati zemské finance. Osnovy zákonů o úpravě daně kořaleční a pivní, o dani z automobilů a ze šumivých vín jsou již vypracovány; pomýšlí se na reformu daně dědické a na zavedení zápalkového monopolu. Ministr podal předlohu o zvýšení příbytečného státním úředníkům od XI. do VI. hodnostní třídy, kteráž spojena jest s předlohami o zvýšení z osobních daní a z poplatků.

Rakousko uherský ministr vojenství bar. Schönaich odstoupil a jeho nástupcem stal se dosavádní guvernér v Bosně, rytíř Auffenberg.

Kdežto marocká otázka jest na nejlepší cestě k smírnému vyřízení, vypukla pojednou válka mezi Italií a Tureckem k vůli Tripolisu, na nějž Italie již dávno má zálusky.

Ministr zahraničních záležitostí italských markýz di San Giuliano poslal dne 26. září italskému jednateli v Cařihradě tento telegram: »Po dlouhou řadu let neustala italská vláda zdůrazňovat u Porty nezbytnou nutnost, že stavu nepořádku a zanedbávání, v němž Turecko ponechávalo Tripolis a Cyrenaicu, musí se učiniti přítrž, a že toto území musí se zúčastniti téhož pokroku, jaký již uskutečněn je v ostatních krajinách severní Afriky. Takový obrat, který je naléhavým následkem všeobecného podporování civilisace, je pro Italii životním zájmem prvního řádu se zřetelem k nepatrné vzdálenosti, která dělí ony země od italského pobřeží. Přes jednání italské vlády, která vždycky loyalně podporovala císařskou ottomanskou vládu v různých politických otázkách nedávné doby, přes mírnost a trpělivost, již dů-

kazy podávala italská vláda až do nynějška, byly císařskou vládou nejen zneuznávány její úmysly v Tripolisu, nýbrž, což je ještě horší, každý podnik započatý Italy ve jmenovaných územích narážel ustavičně na systematický, tvrdošíjný a nespravedlivý odpor. Císařská vláda, která tímto způsobem dosud projevovala stálé nepřátelství proti zákonné činnosti Italů v Tripolisu a Cyrenaice, učinila v nedávné době v poslední chvíli italské vládě návrh na dohodu, v němž se prohlásila ochotnou poskytnouti hospodářské koncese, slučitelné s platnými smlouvami, jakož i s důstojností a vyššími zájmy Turecka. Italská vláda však nemůže v této chvíli přistoupiti na taková vyjednávání, jichž zbytečnost prokázala zkušenost minulosti, a která nemohouc poskytnouti záruku pro budoucnost, byla by jen stálým podnětem k třenicím a konfliktům. Naproti tomu zprávy, které vláda dostala od svých konsulátních agentů v Tripolisu a Cyrenaice, prohlašují, že situace jest nanejvýše hrozivou, vzhledem k agitaci, která tam se provozuje oproti Italům, a která příliš zřejmě jest vyvolávána důstojníky a jinými úředními orgány. Tato agitace jest bezprostředním nebezpečím nejen pro italské státní příslušníky, nýbrž také pro cizozemce každé národnosti, kteří právem jsou vzrušeni, mají obavy o svoji bezpečnost a neprodleně opouštějí Tripolis a odjíždějí. Připlutí dopravních parníků s vojskem do Tripolisu, opatření to, na jehož vážné následky italská vláda už před tím upozornila vládu ottomanskou, přispěje jenom k tomu, že situace se zhorší a ukládá královské vládě striktní a bezpodmínečnou povinnost, aby vystoupila proti tomuto nebezpečí. Poněvadž italská vláda vidí se od tohoto okamžiku nucena míti na paměti ochranu své důstojnosti a svých zájmů, usnesla se přikročiti k vojenské okupaci Tripolisu a Cyrenaiky. Toto rozřešení jest jediné, k němuž Italie může se odhodlati a královská vláda očekává, že ottomanská vláda dá přiměřené rozkazy, aby toto opatření nenarazilo na žádný odpor nynějších zástupců Turecka, a že opatření, která budou nutným toho následkem, budou moci bez obtíží býti provedena. Obě vlády musí učiniti další dohodnutí, aby definitivně upravily situaci, která nastane. Královskému velvyslanectví v Cařihradě bylo uloženo, aby na Portě žádalo peremptorickou odpověď v této záležitosti se strany ottomanské vlády během 24 hodin od předložení tohoto aktu. Jinak bude italská vláda nucena ihned provésti opatření, potřebná pro zabezpečení okupace. Doložte, že zmíněná odpověď Porty v naznačené lhůtě 24 hodin má nám rovněž býti sdělena prostřednictvím tureckého velvyslanectví v Římě.«

Italský vyslanec odevzdal dne 28. září Portě ultimatum.

Na italské ultimatum odpovědělo Turecko vyhýbavou notou, v níž prohlásilo, že Porta jest ochotna jednat o hospodářských ústupcích Italii a o zvláštních zájmech Italie v Tripolsku s předpokladem, že status quo bude zachován a že nedojde k okkupaci. Na to odpověděla Italie 29. září, že od toho dne od půl 3. hod. odpol. jest stav válečný a započali ihned válečnou akci. Porta zaslala mocnostem okružní notu, v níž si stěžuje: »Vláda italská, aniž by na naši smířlivou nabídku odpověděla, posílá nám v téže době, kdy

vysílá své loďstvo, formální vypovězení války. Trapně překvapeni tímto neočekávaným nepřátelstvím, které naším chováním se k Italii nebylo nikterak oprávněno, chceme věřiti, že jest ještě čas vzhledem na naše smířlivé smýšlení, zameziti zhoubné účinky války, která nemá žádné skutečné příčiny. Obracíme se proto k lidským citům a k přátelství . . . vlády, aby podala Italii namitku a přesvědčila ji o našem upřímném přání s ní vyjednávat, aby se předešlo zbytečné krveprolévání.«

Žádná mocnost nevyhověla žádosti za sprostředkování. Italské loďstvo přikročilo k bombardování města Tripoli, aniž by turecká posádka odpor kladla. Dne 5. října o 2. hodině odpolední byla na tvrzi Sultanieh vztyčena italská vlajka a všecky tvrze obsazeny vyloděným italským vojskem.

Předseda ruského ministerstva Petr Arkaděvič Stolypin stal se dne 17. září obětí atentátu. Zavítal v průvodu cara Mikuláše do Kyjeva a při návštěvě divadla byl ranou z revolveru těžce poraněn. Třetí den po svém zranění zemřel. Útočník jménem Bagrov byl ihned zatčen. Udal při výslechu, že atentát provedl z nařízení tajného revolučního komitétu. Podařilo se mu býti přijatu do svazku tajné policie a byl přidělen četě, jíž svěřena ochrana carova.

Bagrov odsouzen dne 22. září vojenským soudem k smrti provazem a poprava na něm vykonána. Vyšetřováním zjistilo se, že ochranná opatření byla nedostatečně vykonána.

Stolypin byl státníkem velkého slohu, obdivuhodně pracovitý a nezištný. Byl přesvědčeným přívržencem míru a dokazoval, že je míru potřeba nejen Rusku, ale celému Slovanstvu. Proti revolučním a anarchistickým snahám vystupoval s největší přísností a rozhodností. Jeho nástupcem jmenován dosavadní ministr financí Kokovcev.

Ve Španělsku šíří se revoluční hnutí. V některých městech vypukly nepokoje a stávky. Vláda byla nucena učiniti mimořádná opatření a míti veškeré vojsko v pohotovosti. Ministerský předseda Canalejes prohlásil, že hnutí vychází z Barcelony a že revoluční komitét má své důvěrníky ve všech provinciích kromě Kastilie. Dnes nalézají prý se hlavní agenti revolučního komitétu v žaláři.

Přese všecko popírání nabývá v Portugalsku monarchistické hnutí hrozivých rozměrův a nejnovější zprávy tvrdí, že bývalý král Manuel přibyl již do Portugalska, aby se postavil v čelo svých věrných a monarchii obnovil.

Adolf Srb.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. Pobočný závod ve VÍDNI I., Gluckg. 3.

1911. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Č. 10.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

HOŘEC A SRDEČNÍK. Básně. Napsal *Adolf Heyduk.* Spisů básnických sv. 51. 120 stran 8^0. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·—

Jednou z nejkrásnějších poetických sbírek Heydukových počíná básnický soubor pěvcův svojí druhou padesátku. Šumava zavolala básníka. Kolik tu motivů, tolik písní z luhů šumavských, a z nich uvil »hrstku k potěšení, hrstku ňadrům k líku: kytku Hořce, kytku Srdečníku!«

NÁRODNÍ ZPĚVY ALBÁNSKÉ. Přeložil z albánštiny *Dr. Josef Vinař.* Sborníku světové poesie sv. 105. 112 stran 8^0. Za - - - - - - - - - - - K 1·60

Epické a lyrické obrázky bojovného a nepodajného národa albánského jako každá lidová poesie mají své kouzlo. Ovšem poesie národa ode dávna zmítaného útiskem, nemají přílišného světla, což v zemi, kde každý odkázán je na svépomoc, je pochopitelné. Přes to však nejsou národní ty zpěvy vždy rázu chmurného. Také Albánec zná zpívati o lásce, fialkách, růži, slavíku. Zpěvy jsou pečlivě vybrány a vzorně přeloženy. Kniha bude zajímati jako literární zvláštnost zejména dnes, kdy se o Albánsku mluví každé chvíle v rubrikách světové politiky.

KRÁSNÁ PRÓSA.

AD ASTRA. Duetto od *Elizy Orzeszkové* a *Júlia Romského.* Přeložila Pavla Maternová. Knihovny Zlaté Prahy sv. 57. 500 stran 8^0. Za - - - - - - - - K 4·—

Chef d'oeuvre veliké Elizy, aristokratky rodem i duchem, podává čtenáři formou dopisní román, v němž vyzpívala nejhlubší city, jakých je schopna duše lidská. Duše Orzeszkové, odpoutavši se od věcí pozemských, smělým letem vznáší se ku hvězdám — ad astra. Překonává tu sama sebe, neboť romancierka stává se pojednou umělkyní a básnířkou prvního řádu. Čarovný dvojzpěv, kterým autorka nejen chtěla dospěti, ale i dospěla ku hvězdám!

MALÝ PROROK a jiná prósa z pozůstalosti *Josefa Matějky*. Vydáno péčí »Kruh českých spisovatelů«. Knihovny Zlaté Prahy sv. 58. 174 stran 8⁰. Za - K 1·6

Literární žeň života zapadlého, kniha neznačná, ale silná. V osmeru prací jeví s tu nepopíratelný talent, vrcholící v povídce »Malý prorok«. S naturalistickou a dokumentárností vyvolán je celý porušený a zvrhlý svět muk, ran a žluči, atmosféra dusná jako před křečí, zrádný temnosvit a tajemná fosforescence nad ho pavými, nejistými bažinami v »rašeliništi rozkládajících se duší«, praví K. Sezim v úvodě ku knize této.

MINIATURKY. I. Napsala *Gabriela Preissová*. G. Preissové spisů sebraných sv. V 216 stran 8⁰. Za - K 2·8

Obsah: Vláďova vzpoura. - Kratiknot šlechtic z Lichtpucu. Co se dálo za bílé noci na krbu. - Ovčí matka. - Osluně tuláci. - Nedošlo. - První hněv. - Zasadila keříček. - H stina. - Odervaný břeh. - »Já bych chtěl být«. - Sníh. Malá Paucia.

Kniha drobných prací spisovatelky z různých let její či nosti, prací nejrozdílnějších nálad a podnětů, kteréž všeck pojí umění jejich tvůrkyně. Jsou to skutečné miniatur tyto rozkošné drobotiny, jež fantasií autorčinou vystupu z opravdové půdy života. K dosavadním čtyřem svazků spisů Preissové, obsahujícím celkem delší práce, přiřaďt jeme i tuto knihu jako pokladničku rozkošných drahokamů.

NA SKŘIPCI. Povídky. Napsal *St. Kovanda*. Knihovny Lumíra sv. 16. 216 stra 8⁰. Za - K 2·2

Obsah: Na skřipci. - Útulek. - Pomsta. - Na cestě za milou. - Šťastná myšlenka. Píseň vod. - Ostny.

Knihovna Lumíra přinesla již řadu moderních prós, do jejichž okruhu spadá knih povídek St. Kovandy. Sedmero prací, pojmenovaných dle úvodní, jsou výseky de ního života, tragedie lásky, marných životů, bolestí i nadějí. Silná kniha, kterou čtenář bez hlubokého rozrušení neodloží.

PLUKOVNÍK CHABERT. Napsal *Honoré de Balzac*. Přeložil Pavel Projsa Světové knihovny čís. 936—937. 112 stran 8⁰. Za - - - - - - - - - - - K —·4

Ohlasem veliké doby napoleonské je tato podivuhodná historie plukovníka Chaberta, jenž po bitvě u Jílového prohlášen za mrtvého, avšak zázračným způsobe při životě zachován, marně po pádu císařství domáhá se své rehabilitace, žen a statků. Román, jakýž mohla vytvořiti pouze fantasie Balzacova, dílo plné úchva ných scen a mohutného účinu.

RAKOVNICKÉ OBRÁZKY. Ze života XVI. století. Napsal *Zikmund Winte* Řada prvá. Zikmunda Wintra sebraných spisů sv. I. 388 stran 8⁰. Za K 4·—

Obsah: Kdo s koho? - Člověk zmařený. - Nezbedný bakalá - Do zeleného pokoje.

Po velkolepém úspěchu »Mistra Kampana« důrazně bylo vo láno po celkovém vydání literární práce Wintrovy, která dosud soustavně nebyla uspořádána a mimo řadu knih obsa hovala množství prací roztroušených po časopisech. Přání tom Winter konečně vyhověl a tak máme v rukou prvý svaze jeho souboru literárního. Winter zahajuje svá díla »Rakov nickými obrázky«, jimiž před lety pronikl jako historický be letrista. Cyklus povídek, k nimž náměty mu podaly bohat archivy rakovnické, je knihou skutečně krásnou. Jak pro to ovzduší, tak i pro mi

strovství barvy, jež dovede vykouzliti plastické obrazy naší minulosti a předvésti kouzelně svět dávno zapadlý. Ráda vítána a čtena bude tato kniha, jistě skvělý začátek tak nádherné řady.

TŘI POVÍDKY. (Týden v Tmeněvě. — Aggěj Korovin. — Závolží.) Napsal *Alex. Nik. Tolstoj.* Z ruštiny přeložila a úvodem opatřila Žofie Pohorecká. Autorisovaný překlad. S životopisem autorovým. Světové knihovny čís. 939—941. 194 stran 8°. Za - K —·60

Rod Tolstých dává Rusku už po staletí vynikající osobnosti. Sotva že životní dílo své dokonal veliký Lev Nikolajevič, počíná dobývat místa mistra ruského písemnictví jiný z Tolstých, mladý hrabě Alexej Nikolajevič, současník Arcybaševa, Kuprina a Andrejeva. Tento mladý autor píše skoro zolovský cyklus historie šlechtických rodů jednoho kraje, cyklus o rozkladu, umírání a konci. Silou svého talentu čtenáře dobývá, podrobuje, okouzluje. Jeho tři povídky, jimiž Světová knihovna uvádí jej do naší literatury, jsou výstižnými ukázkami tohoto moderního silného talentu ruského.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

HOSTINA. Napsal *Xenofón.* Přeložil a úvodem opatřil Jaroslav Hrabák. Světové knihovny čís. 938. XIV a 72 stran 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - K —·20

Více jak 23 věků již uplynulo od té doby, kdy proslulý starořecký historik, filosof, válečník a politik po neklidném životě oddal se tiché činnosti politické, značné a mnohostranné. Z menších jeho spisů přináší »Světová knihovna« výborným překladem proslulou »Hostinu«, v níž Xenofón důstojným a vtipným způsobem uctívá památku učitele svého Sokrata a zároveň ukazuje, že i při veselé zábavě, plné žertů a kratochvíle, lze vždy u spolustolovníků vzbuditi zájem pro něco vyššího. Dílko bude zajisté i dnes rádo čteno a doporučujeme je pozornosti všeho čtenářstva.

O NEMOCECH ŽIVNOSTENSKÝCH A JICH VÝZNAMU HYGIENICKÉM A SOCIÁLNÍM. Napsal Doc. Dr. *F. Procházka.* Lidových rozprav lékařských č. 104. 32 stran 8°. Za - K —·60

Populární naše sbírka poučných knih zdravotnických vykonala nejnovějším svazkem krásný čin: přináší z péra odborníka pojednání o nemocech živnostenských. Dosud nebylo obšírněji a vřeleji poukázáno na zdravotnické nedostatky a závady v jednotlivých oborech živnostenských a to jak v řemeslech, tak i velkoprůmyslu a hospodářství a zaslouží tudíž odborné a výstižné pojednání doc. Procházky svrchované pozornosti všech, kdož zájmy živnostenské mají na starosti. Autor v přehledu nemocí živnostenských počíná s nemocemi, které jako výsledek práce nejvíce bijí do očí, totiž se živnostenskými otravami, dále líčí škodlivé následky prachu různého druhu, páry a dýmu, různých dráždivých látek, choroby vznikající ze stálého držení těla v určité poloze, obrny, křeče, teploty, jakož i některé speciální choroby pracovníků v živnostech jistého druhu. Spisovatel dotýká se také pojišťování invalidního a rozlišuje úraz a nemoc živnostenskou, což často bývá sporně vykládáno. Knížka je dobrou hygienou živnostenskou a zasluhuje pro vzácné své rady a bezprostřední upřímnost nejhojnější rozšíření. Naši živnostníci a průmyslníci měli by hojně knížku kupovati a radami jejími se říditi, neboť není přece živnostníku lhostejno, když mu dělníci stůňou, vynechávají a je-li pro nemoce nutné častější střídání dělníků. Doporučujeme co nejvřeleji.

PO SOUŠI DO INDIE Persií, Seistánem a Beludžistánem. Napsal *Sven Hedin.* Překlad redigoval prof. Ludvík Tošner. Svazek II. S 283 obrázky v textu, 4 čer-

nými a 6 barev. přílohami dle fotogr. snímků, kreseb a vodových maleb spis-vatelových a s mapou. 436 stran lex 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - - K 10·-
Oba díly za 18 K. — Také v 28 sešitech po - - - - - - - - - - - - - 60 ha

Dvůr náboženských her. (Ukázka vyobrazení z díla »Po souši do Indie«.)

Jako přípravu k velkému svému pochodu Tibetem podnikl Sven Hedin tříměsíč cestu napříč Malou Asií, Persií a pustinovými státy, vyhledávaje místo obvyklý cest trati méně používané a neznámé. Má proto množství originálních zpráv zem-pisných, přírodo- a národopisných, kteréž se čtou jako úplné novinky. Jeho líče dnešní Persie v ohledu popisném a politickém, zprávy o neprozkoumaných krajíc na př. o divných solných jezerech vnitroasijských, mají ráz naprosté originalit Kniha živě a vtipně psaná, stojí dnes v popředí literatury cestopisné a jako dí ryze moderní, bude i naším čtenářstvem hojně a rádo čteno.

RUKOPISOVÉ ZELENOHORSKÝ A KRALODVORSKÝ. Památka z XIX věku. Vydal J. Hanuš. Světové knihovny čís. 933—935. 226 stran 8°. Za K —·6

Z úvodu vydavatele: . . . V zápalu boje proti staročeskosti Rukopisů bezmála jsm zapomněli, že Rukopisové ani po prokázání padělanosti neztrácejí svého význam že zůstávají a zůstanou básnicky i historicky cennými památkami naší nové lit-ratury, speciálně druhého desítiletí XIX. věku. Jedině s tohoto hlediska možn dnes hájiti Rukopisů právě tak neprávem zapomínaných jako někdy přeceňovanýcl ba obranu takovou pokládáme v zájmu vědeckém i národním za jeden z přednic úkolů naší literární historie . . .

SPISY PRO MLÁDEŽ.

NÁRODNÍ POHÁDKY. Za školní četbu vybral Jan Satranský. Výkladem d-provází Jiří Polívka. České knihovny zábavy a poučení sv. 27. 260 stran 8°. Za K 2·2

45 pohádek nejvíce charakteristických ze sbírek hlavně Erbenových, Němcové, Ku-dových i Mikšíčkových a Kubínových, provázené hlubokou a výstižnou studií pro Polívky, otvírá celý krásný, mladistvý, zapadlý svět, znovu před námi. Ačko vím, že allegorie, ztajená v lidových pohádkách, obsahují mnohou bystrou život pravdu, vracíme se zase rádi v jich začarovaný kruh, prožívajíce v nich mnoh tak krásný sen mládí.

TIBET. Výzkumy a dobrodružství v neznámé zemi. Napsal Dr. *Sven Hedin.* Dle českého vydání *pro mládež* upravil a vysvětlivkami opatřil Ot. Svoboda. Bohatě illustrováno. Dva díly. 160 a 162 stran 8⁰. Po - - - - - - - - - - - - - K 3·—

Potulní hudebníci. (Ukázka ze Sven Hedinova »Tibetu«. Vydání pro mládež.)

Knihy moderních cestovatelů světových mají vždy zvláštní kouzlo pro mladou vnímavou mysl. Otvírá se jimi duši i fantasii svět nový, avšak skutečný — ne vybájený. Takový velikolepý poklad poznání skýtá i proslulé dílo Hedinovo »Tibet«, které nyní ve výtahu pro mládež podává vše zajímavé a důležité. Kniha krásná, kteréž přejeme nejhojnějšího rozšíření.

Tiskem UNIE v Praze

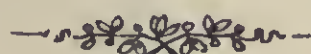
OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku půlletně K 7·20, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po K 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

R. 1911. ČÍS. 11.

VLČKOVA OSVĚTA

Stěžejné články kulturního programu Františka Palackého.

Napsal

Zdeněk Kobza.

Veliké historické dílo Františka Palackého, ovládané jednotným názorem filosofickým, uvádí celé dějiny národní na hlavní ideu odvěkého zápasu Slovanstva na půdě české s plemenem německým, zápasu podle věčného úradku božského; v zápasu tom Palacký viděl odvěký spor mravní síly s hrubou silou hmotnou. Tak pojal boje husitské jako nejmocnější projev české myšlenky proti Německu; tak odsoudil nevolnictví, jež úplně zrušilo původní sociální stav slovanský; tak pochopil Jednotu bratrskou jako strážkyni starých ideálů.

Palacký však nejen vypravoval dějiny, nýbrž o nich také filosofoval, ač byl přesvědčen, že »historie žádných cizích oumyslů na poli svém netrpí«. Historie mu byla učitelkou moudrosti, jí přikládal velký význam výchovně a obrodně národní, a v duchu tom také svoje dílo psal. Proto »Dějiny« Palackého slouží netoliko k poznání toho, co bylo, ale i k poučení a povzbuzení, co by se mělo činit a čeho zanechat. »Ode mládí neznal jsem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžto by jako v zrcadle poznal sebe sám a spamatoval se v tom, čeho mu potřebí jest.«

Zvláště markantně vystupuje tu konečný cíl snah lidstva vůbec a našeho národa zvláště. Naznačím krátkými rysy stěžejní body kulturního programu, jak v »Dějinách« Palackého se jeví.

Základní a poslední metou lidského snažení má býti *dosahování božnosti*, to jest jakési podobnosti k bohu, »účastenství

přírody boží a obraz bytu božského v člověku«. Člověk, rodina, rod, společnost, národ, lidstvo má se blížit ideálu božímu. má křísit a rozněcovat v sobě božskou jiskru na nejvyšší stupeň dokonalosti. »Člověk jest bytost rozumná i mravní, jíž voliti jest mezi dobrým a zlým; snažíc se k dobrému, nese a připodobňuje se k bohu. Náboženství pak to jest pravé, které k bohu vede. Cesty mohou býti rozdílné, jen cíl budiž tentýž a vůle upřímná. Bůh sám ví, proč na světě tolik zlého předcházeti musí, aby následovalo dobré«.

Každý má proto ideje humanitní úplně a dokonale v sobě zpracovati, má zužitkovati vše, co ušlechtilého mu příroda dala v úděl. Jinak řečeno: *každý má po celý život usilovat o všestrannou dokonalost.*

Této ideální dokonalosti nelze ovšem dosíci v krátké době lidského života. Člověk není ani anděl ani ďábel, nýbrž bytost uprostřed mezi oběma. Mnoho vykoná, seslabí-li aspoň v sobě princip zla a upevní princip dobra; mnoho vykoná, vstoupí-li na cestu vlastního zdokonalování, přiblíží-li se během svého života aspoň poněkud k dokonalosti. »Naprosté dobré jest idea, kteréž člověčenstvo nikdy dosáhnouti, ale ku kteréž jen snažiti a více neb méně blížiti se má i může.«

K dosažení všestranné dokonalosti doporučil Palacký dva hlavní prostředky: *mravnost* a *vzdělání.* Jest nutno usilovati současně o mravní povznášení a osvěcování ducha. Kulturní práce má spočívati v souladném spojování charakteru s rozumem.

Tento ušlechtilý kulturní program vyvážil Palacký přímo z našich dějin: »Kdykoli jsme vítězili, dálo se to pokaždé více převahou ducha nežli mocí fysickou, a kdykoli jsme podléhali, byl tím vinen vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy.«

Mravnost a vzdělání jsou základní síly národní; na udržování a sesilování jich závisí osudy národa v budoucnu; nebude-li dbáno těchto základních podmínek, národ ve světové konkurenci padne. — Pracovati v duchu kulturního programu Palackého znamená tedy míti stálou, neochabující, vědomou péči o *rozvoj mravnosti* a *rozkvět vzdělání* ve všech vrstvách našeho národa.

Mravnost není pouze ozdobou člověka; význam mravnosti je mnohem vyšší. Mravnost je veliká síla, udržující rody i národy, povznášející a otužující je k zápasům ve všech oborech lidského konání. »Cena člověka záleží méně ve fysické i rozumové síle a zručnosti, nežli ve mravním jeho určení a chování, ve spravedlivosti a šlechetnosti; a kdyby kdo i celý svět na ruby obrátiti dovedl, nemůže slouti mužem velikým, zůstává-li nullou co do mravnosti.«

Historie světová zřejmě ukazuje, jak s rozvojem mravnosti stoupal význam, duchovní a tělesná síla národů, jak však s úpadkem mravnosti význam i síla poklesly.

Z »Dějin« lze dobře vyčísti, že duch našich dějin tkví po výtce ve snahách mravnostních a vzdělanostních. Naši nejlepší

lidé: Hus, Chelčický a Komenský, zápasili a trpěli výhradně za myšlenku umravnění a povznesení národa a lidstva. Husův princip vysoce povznesl mravnost a vzdělání. A tato snaha jevila se mocně v celém dalším průběhu české reformace, dosahující vrcholu v Jednotě bratrské. Slavnou dobu husitskou vyvolalo v době úplného mravního úpadku církevního jediné procitnutí hlubší mravní osobnosti, vědomí mravní lidské důstojnosti, snaha o sílu povahy, o vnitřní reformu národa i světa, práce o vnitřním zušlechťování, otázky po hlubší útěše v pozemských osudech a vzrůstající zájem o problém trvání lidského ducha.

Má-li tedy náš život a práce býti provázena zdarem, má-li otázka česká státi se opět světovou, nutno především rozvinouti péči o to, aby ve všech vrstvách naší národní společnosti budil se, vzrůstal a sílil hlubší *zájem mravní* a pátrání po *podstatě mravnosti.* Jediné mravním obrozováním odvrátí se lid nejbezpečněji od odporného odrodilství. Jest proto na výsost třeba klásti základy ke zbudování šlechetné mravnosti, je třeba buditi všude ducha radostného nadšení pro ctnost, ducha pravého soucitu se slabostí bližního. Jest nutno rozvíjeti všude silnou schopnost dobra a ukazovati, že jediné ctností možno se státi šťastným, vzděláním pak užitečným členem společnosti.

Vzdělání jako moc zvedá toho, kdo je má, nad bezmocného, který ho nemá. Palacký byl přesvědčen, že národ náš půjde po správné cestě dokonalého vývoje, jen bude-li pokud možno nejvíce vzdělán. Nepřestával proto (dle vlastních slov) napomínat a prositi, ba zaklínati každého, aby neoddával se nečinnosti, ale vzdělával se, pracoval a přičiňoval ze vší síly. »Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali.« Neboť jen vzdělání může zdárně oplodniti všechnu práci národní.

Proto také stál Palacký i v politice především a důsledně *o politiku osvětovou, kulturní*, vnitřní. Poukazoval neúnavně, že »nepovzneseme-li ducha svého a ducha národa našeho k vyšší a ušlechtilejší činnosti nežli jest u sousedů, nejen nedobudeme si čestného místa v řadě národů, ale neuhájíme ani přirozeného bytu svého«. Pokrok viděl v šíření pravé osvěty a od této práce očekával jistou spásu národní. »Hleďme jen povzbuzovati v národě našem ducha pravého vlastenectví a pravé osvěty a vítězství jest naše.«

A tento skvělý program vnitřní práce národní vyjádřil Palacký prostým heslem: *»Vzdělávejme se!«* Heslo toto jest počátkem a koncem všech jeho rad.

Naše národní situace se stále stěžuje v tom poměru, v jakém duchovní a hmotná situace našich sousedů se zvyšuje. Máme sice úspěchy v mnohých oborech práce, ale to jsou úspěchy relativní, nikoliv absolutní. Palacký uznával proto zásadu *světové centralisace*, kde každý člověk je světoobčanem. »Na samém počátku věku historického spatřujeme již nejen rozdrobenost veškerého člověčenstva v nesčíslné národy a národky, jazyky a nářečí, obce a státy od sebe rozdílné a nezávislé, ale

spolu také i patrný směr celého dějinstva k umenšení této rozmanitosti, ke smíšení a sjednocení rodův a plemen zanikáním jedněch a zmáháním se druhých. Slabý hynul dotýkaje se silného a silný podléhal opět silnějšímu; avšak síla duchovní a mravní vítězívala konečně nad tělesnou. Nicméně jako ve hmotném světě nic nehyne naprosto, nýbrž rušíc se v jednom bytu, zárodkem bývá bytu jinému; a jako plemena křížením a sady štěpováním vždy se více sílí a šlechtí: tak i míšení se a splývání různých národův zdařívalo i daří se konečně ku prospěchu člověčenstva, hýbajíc a pružíc ducha lidského i zúrodňujíc ho vždy novými živly.«

Osudy národa jsou na této centralisaci závislé, jí sbližují se národové a vlády, mizejí hranice zemské i národnostní. »Kdo neběží o závod se sousedy svými, ten zakrsá i zahyne konečně neodvratně.« Jest proto nutně třeba, aby národ náš »orientoval se v duchu věku nového, aby povznesl zrak svůj nad úzké meze své otčiny a nepřestávaje býti vlastencem věrným, aby spolu stal se světoobčanem bedlivým a opatrným.«

Národ náš musí těžiti *ze všech kulturních vymožeností západní Evropy*. Jen *osvěta* utuží svaly národní a posilní národ k dobývání jeho práv. Bez osvěty budou naše politické zápasy, frázovité deklamace o elementárních silách lidu a šaškovité vyhrůžky míti na sobě ráz bezmocné křečkovitosti. Naše politické úspěchy jdou vždy souběžně s úspěchy kulturními.

S dosažením národních práv a *svobody* postupuje vždy souběžně vyšší kulturní život. »Jen svobodný člověk bývá schopen nadchnouti se pro idey a obětovati jim statek i život svůj; parobek nemívá mnoho smyslu pro ně, upoután jsa péčemi hmotného živobytí.« »Svoboda však musí býti rozumová, osvícená; neboť každé dobro velmi snadno se zvrátí v osudnou nepravost.« »Takéť svoboda, příbuzna jsouc nevázanosti, ne vždy hodila se tam, kde potřebí bylo rychlého spojení, snadného pohybování a sjednoceného působení veškeré národní síly.« »Ale kdekoli svoboda i hrdost, tam bývá pohříchu nejednota i nesvornost; těkavá mysl lidská, dle vlivův zevnějších, hledává i nalézá jinde pravdu i dobro, právo a spravedlivost. Jen *autoritou* tvoří a drží se pohromadě každý spolek lidský, jak státní tak i církevní: za jejím zrušením rozpadá i drobí se nutností přirozenou do nekonečna.«

Uvědomění *národnosti*, to jest mravních i právních úkolův a požadavků národních musí býti vlastní každému jedinci. Neboť cit národnostní jest »lékem proti egoismu vše požíravému, pravou matkou vlastenectví a hojných ctností občanských.« — »Hynouť idey, kdekoli panuje hluboké, hrubé sobectví« — »Národ bez ponětí národnosti podobá se člověku nemajícímu citu pro čest; můžeť nebýti zlým, ale k velkým obětem a činům, ježto zahřívají srdce lidskosti, zakládajíce spolu blahobyt občanský, málokdy schopen bývá.«

A v dnešní době národního soumraku je zvláště potřeba vytrvalé práce, ušlechtilé činnosti, silného boje práva proti násilí. »Zápasem duch člověka se sílí, a jakož vítězství bez boje, tak ani pokroku nebývá bez úsilí.« »Jest třeba opravdové práce, směřující *k rozvoji mravnosti, vzdělání a národnosti*, neboť jen tak se národ náš udrží sám, dokud bude chtíti, a více než jeho nepřátelé si přejou.«

Aleksandr Ivanovič Poležajev.

Napsal

Josef Mikš.

Ruský básník a voják z přinucení Aleksandr Ivanovič Poležajev stal se politickým »zločincem« (ač může-li několik nerozvážných veršů býti považováno za zločin) a vypil kalich svého trestu až do dna. Nebyl politickým spiklencem jako slavný Rylějev, jenž odpykal na šibenici, ani pobuřovatelem lidu jako Gorkij za našich dnů, nýbrž pouze rozpustilý, nerozvážný moskevský student, kterému se jeho báseň »Saška« velmi zle vyplatila. Jeho život je stránkou velmi poučnou v dějinách ruské společnosti, nad to velice zajímavý, ovšem též hrozně truchlivý jakožto život nenormálního ruského člověka, potomka ztřeštilého šlechtického rodu, člověka bez vlastní viny vinného.

Jeho dědeček Nikolaj Jeremějevič Strujskij byl básník-grafoman. Podle svědectví J. M. Dolgorukého tak si zamiloval své básně, že vydával je ve dne, v noci, kupoval velké zásoby francouzského papíru, objednával písmena různého útvaru, zřídil si vlastní svou typografii a utrácel na ni největší část svých důchodů. Žil a zřídil si tiskárnu na svém statku ve vsi Ruzajevka, insarského újezdu v Penzenské gubernii. Ale ani ta mu nestačila: posílal svá díla do Petrohradu, kde se tiskla s neobyčejným přepychem i za účasti prvých umělců.[1])

Při svém tvoření vedl si stejně podivně, jako francouzský románopisec Balzac. Týž Dolgorukij sděluje nám (Ruský Archiv 1865) asi toto: Strujskij měl pokoj v nejhořejší části svého domu a nazýval ho Parnasem. V tuto svatyni nikdo nesměl choditi; neboť, jak říkával, nepatří se vrhati perle sviním. Oděv jeho tam byl prazvláštní: pod frakem vyšívaný zlatem kabátec, opásaný růžovým hedbávným pasem, bílé punčochy, střevíce se stužkami, hlavu zdobil dlouhý, pruský cop. V pokoji byl hrozný nepořádek, vše bylo pokryto prachem, schválně nestíraným, poněvadž prach byl prý jeho věrným strážcem; neboť dle něho hned prý zpozoruje, meškal-li v jeho nepřítomnosti kdo v komnatě či ne. Zvláštní

---

[1]) Viz ku př. jeho »Díla« vydaná r. 1790.

okrasou pracovny bylo množství různých zbraní, z čehož Dolgorukij usoudil, že Strujskij nejspíše jest velmi přísným pánem k svým sluhům a že se bojí, aby naň neučinili útok za dlouhých podzimních nocí, kdy mnohdy bez jídla a spánku holdoval celé dni i noci své Muse. O jeho ukrutnosti vyprávěly se celé legendy.

Jeho syn i otec básníkův Leontij Nikolajevič Strujskij zdědil tu ztřeštěnost a ještě ji zvýšil nezkrotným pijáctvím, které ho dovedlo do delirium tremens. V tom svém stavu vedl si tak ukrutně, že sám mírný a spravedlivý Speranskij, jsa gubernatorem v Penze, poslal ho do vyhnanství do Tobolska. Věc není úplně vysvětlena, ale jisto je, že také ušlechtilé pohnutky byly příčinou jeho opilství a krutosti. A sice Leontij Nikolajevič žil v divokém manželství se svou »krěpostnou« (nevolnicí) Stepanidou, která mu povila syna Aľeksandra a dceru Olympiadu. Otec velice miloval tyto své dítky a chtěl je prohlásiti za vlastní; ale následkem rodinných pletek a úkladů tento jeho úmysl byl zmařen a Stepanida násilím, proti vůli pánově, musila sdíleti manželské lože s »měščaninem« sousedního města Saranska Poležajevem. Od té doby prý Leontij Nikolajevič počal pít a zuřit, až se octl v Sibiři.

O dětství Poležajevově [1]) víme bohužel jen tolik, co nám sděluje báseň »Saška«. Vychování bylo takové, jaké líčí Herzen, mluvě o vlivu sluh či »dvorových« na děti svých pánů. Prvým jeho učitelem byl lokaj, jenž ho naučil mluviti různé oplzlosti, kterými tak oplývá květomluva ruského prostého člověka, v šesti letech uměl hráti na balalajku »báryňu« a znal dobře zábavy čeledi a kočí. Desetiletého chlapce odvezli do Moskvy a svěřili soukromému ústavu Vizarovu. Asi po dvou letech otec odputoval do Sibiře a poručníkem chlapcovým stal se jeho strýc Petr Nikolajevič Strujskij, v jehož přísném domě v Moskvě jinoch, vychovaný hrubou čeledí, hrozně se nudil. Zvláštního vlivu na chlapce asi tento vychovatel neměl, alespoň se »Saška« o něm nezmiňuje ani v dobrém ani v špatném smyslu. Hoch se dobře učil a již 1820 dobře obstál při přijímací zkoušce do moskevské university na »slovesnou« fakultu. R. 1821 hrozilo mu vyloučení, poněvadž strýc Petr nechtěl ho déle podporovati, ale na štěstí petrohradský strýc Jurij pomohl a Sáša zůstal studentem.

Život moskevských studentů za oné doby byl nadmíru nevázaný a hrubý; líčení toho divokého, rozháraného hýření zanechal nám mezi jinými slavný chirurg Pirogov, spolužák Poležajevův, z čehož vidíme, že Saška dává skutečný obraz tehdejšího studentského života. Hned na počátku [2]) básník nám oznamuje, že píše ne pro slávu a pro zábavu, pochvaly a hany neprosí; kdo

---

[1]) 1805.

[2]) První verše »Sašky«, básně parodující Puškinova Evgenija Oněgina (Къ читателямъ.) K čitateljam (čtenářům). — Ne glja slavy — Dlja zabavy — Ja pišu; — Odobreňja — I prezrěňja — Ne prošu. — Pusť kto chočet — Tot chochočet — I i rad; — A razvraten, — Neprijaten — Pusť braňjat.

chce, ať se chechtá, básník bude rád, ale jestliže jeho rozvrat jest nepříjemný komu, ať jen spílá. Sám se líčí takto: »Hle v uniformě, drže v ruce velkou sklenku, sedí v traktýře jakýsi osmáhlý, čerňavý hýřil; bujná veselost hrá v jeho hlubokých, pohyblivých očích i oplzlosti vylétají z plamenných úst jinocha. Křičí — punč se perlí, stříká pivo, láhve, sklenky řinčí.« — Látka básně je pornografická, v čemž měl Poležajev nejednoho předchůdce: ani Puškin neuvaroval se básní velmi choulostivých a jméno Barnova, otce i hlavy ruských pornografů-básníků stalo se typičným. Studenti útočí na zlopověstný dům a slaví své vítězství nad »děvami«. Neobyčejná, čistě asijská hrubost výrazů, jakési zvířecí ukojení touhy po oplzlém mluvení a jednání čiší z této básně, smutného obrázku mravů moskevských studentů třetího desetiletí minulého věku.

Jenom považme, že v tutéž dobu žili a působili ušlechtilí dekabristé, že o jedno desetiletí později v Moskvě zjevilo se nové pokolení studentů, které si nemohl Herzen dosti nachváliti. Toto faktum jest dosti poučné: studující mládež jest taková, jakou ji činí současné poměry a ze zhoubných vlivů nejhorším bývá dusné ovzduší politické reakce. Poslední doby panování Alexandra I. a prvé doby vlády Nikolaje I. byly takovou těžkou dobou, kdy občanstvo, nemajíc žádných ideálů ni společenských ni politických, odevzdávalo se bezuzdnému rozvratu, při čemž vláda nejen že zamhuřovala oči, ale docela schvalovala bohopusté hýření. Nevelký hlouček zápasníků za svobodu byl rozptýlen po Sibiři, tři z nich popraveni a na Rusi zavládl »svatý pokoj«. Teprve s uvolněním reakce vzniklo slavné pokolení idealistů let čtyrycátých, lidí až posud na Rusi nejlepších; neboť pozdější pokolení ani z daleka nemohou se jim rovnati. A přece též ubohý »Saška« utrpěl za svobodu a byl mnohem krutěji potrestán, než leckterý dekabrista. Že mravy mládeže, líčené v básni, byly ve studentstvu obecny, vidíme z toho, že Poležajev používal jakési úcty u svých představených, kteří považovali »Sašku« za nevinný, třebas i rozpustilý žert nadaného básníka.

Poležajev byl studentem šest let a již tehdy obohacoval překlady z Byrona a Lamartinea, jakož i původními básněmi nejlepší žurnály oné doby Věstnik Jevropy a Moskovskij Telegraf. Dvanáctý leden — svátek sv. Taťany — je slavný den v moskevské universitě: bývá slavnostní »akt« ve velké universitní síni a pak hody ve městě. Na slavnosti r. 1826 Poležajev z vlastního popudu deklamoval větší báseň Genius a k žádosti svých představených sepsal odu ku cti Aleksandra I., ve které horlivě velebil jeho panování a nového vládce jakožto »monarcha lásky a spravedlivosti«. A zatím tento monarch jím velebený navždy rozhodl o jeho osudu, byv popuzen několika řádky básně »Saška«.

Poležajev sepsal báseň ke konci svého universitního studia jako veselé memoiry divokého života celého kroužku jinochů, které tam nazýval jejich vlastními jmény. Báseň nebyla určena pro veřejnost; kolovala jako věc pikantní v společnosti, až se

dostala do rukou cáře Nikolaje I., jenž v červnu r. 1826 přijel do Moskvy ku korunovaci. Náš básník nebyl pouze hýřil, než i člověk samostatné, svobodomilovné povahy, čímž neváhal se pochlubiti v básni, pravě: »Črty povahy jeho: svoboda v myšlení i konání, neuznávati soudcem nikoho, aniž bojácné podřízenosti ani pokrytectví patolízalů (chanža)... souditi rozhodně i směle svým umem o všech věcech a k fariseům v chomoutech hořeti nezkrotnou nenávistí.« —

Několik řádkův, až posud nevytištěných, zničily život básníkův a valnou měrou poškodily jeho talent. Herzen o tom vypravuje ve své znamenité knize Былое и думы (Byloje i dumy, Spisů sv. IV. str. 199—203): Jedné noci asi ve tři hodiny rektor (Prokopovič-Antonskij) budí Poležajeva, poroučí mu obléci se v uniformu a jíti dolů do sborovny. Tam ho očekává popečitel kníže Obolenskij). Prohlédnuv, jsou-li všechny knoflíky na kabátci a zdali jich není více, bez všelikého vysvětlení vzal s sebou Poležajeva do svého kočáru i odvezl. Přivezl ho k ministru národní osvěty (Šiškovu). Ten opět usazuje Poležajeva do svého kočáru a veze ho, — nyní už přímo k hosudaru.

Šiškov (ne však kníže Liven, jak dí Herzen) nechal Poležajeva v síni, kde čekalo několik dvořanův a jiných vyšších činovníků, ačkoliv byla teprve šestá hodina raní, vešel do vnitřních pokojů. Dvořané si pomyslili, že se mladík něčím vyznamenal a hned s ním zapředli rozhovor. Jakýsi senátor nabídl mu, aby dával hodiny jeho synu.

Poležajeva pozvali do kabinetu. Hosudar stál, opíraje se o stůl, i rozprávěl s Šiškovem. Pohlédl na vešlého zkoumavým okem drže v rukou sešit.

— Zdaž jsi ty, otázal se, sepsal tyto verše?

— Já vece Poležajev.

— Hle, kníže, — pokračoval hosudar, — hle, ukáži vám vzorek universitního vychování, ukáži vám, čemu se tam učí mladí lidé. Čti tento sešit nahlas, doložil, obraceje se znova k Poležajevovi.

Poležajeva zmocnilo se takové rozechvění, že čísti nemohl. Pohled hosudarův nehybně utkvěl na něm...

— Nemohu, řekl Poležajev.

— Čti křikl (hosudar).

Tento výkřik vrátil sílu Poležajevovi, jenž rozevřel sešit. Nikdy — říkával — neviděl jsem »Sašku« tak krásně opsanou a na takovém znamenitém papíře. Na počátku bylo mu těžko čísti, potom rozohňuje se více a více dočetl báseň do konce. V místech zvláště peprných hosudar mával rukou ministru, tento pak hrůzou zakrýval oči.

— Co řeknete? — otázal se hosudar po přečtení básně. Učiním konec tomuto rozvratu, to jsou neustále ještě stopy, poslední zbytky; vyrvu je s kořenem. Jaké bylo jeho chování?

Ministr zajisté nevěděl nic o jeho chování, ale v něm procitlo cosi lidského i on vece: Vzorných mravů, vaše veličenstvo.

— Toto svědectví tebe zachránilo, ale potrestati tebe musím k výstraze jiných. Zda chceš býti vojákem?

Poležajev mlčel.

— Dávám ti vojenštinou možnost očistiti se. Což, chceš?

— Musím poslechnouti, odpověděl Poležajev.

Hosudar přistoupl k němu, položil ruku na jeho rámě a řekl: »Ty's pánem svého osudu; jestliže já zapomenu, můžeš mně *psáti,« a políbil ho na čelo.*

Alespoň desetkráte dal jsem si opakovati od Poležajeva vypravování o polibku, tak se mně zdálo málo pravděpodobným, leč Poležajev přísahal, že to je pravda.

Od hosudara Poležajev byl odveden k Dibičovi, který bydlil zde v paláci. Dibič spal, zbudili jej, pak vyšel, zívaje a přečet listinu, otázal se pobočníka:

»To jest on?«

— On, vaše světlosti.

»Což, dobrá, budete sloužiti na vojně, já jsem tam neustále sloužil a hle, vysloužil jsem, též vy snad budete polním maršálkem . . .«

V tomto vypravování jest mnoho poučného: především vidíme, že i nejpřísnější ruský panovník byl vlastně člověk srdce dobrého, což ostatně dokázal též v poměru svém ku Gogolovi a Puškinovi, zároveň ale, že ani on při nejlepší vůli nezachránil hynoucího spisovatele, poněvadž mezi ním a lidem byla ona neblahá stěna, která až posud dělí cáře od národa, nepropouštějíc ni jediného zvuku nemilého jistým kruhům k sluchu všemocného, ale i všemi klamaného vládce. Poležajev byl opuštěn svými příbuznými a nyní výhradně odkázán na společnost poddůstojníků butyrského pluku v Moskvě, kam byl zařaděn též jako poddůstojník.

Asi za tři roky Poležajev odhodlal se poslati žádost o milost, ale odpovědi se nedočkal; týž osud postihl druhý, třetí dopis, nejspíše cář neobdržel ani jediné prosby, poněvadž nebyla zachována forma, a nahodilé dopisy bývají zpravidla hlasem volajícího na poušti. Tehdy Poležajev prchl z pluku, aby osobně se představil Nikolaji I. Šel pěšky do Petrohradu, ale na cestě si to rozmyslil a vrátil se (Herzen vypravuje, že byl zatknut v Tveri a přiveden nazpět v okovech).

V září 1827 byl potvrzen cářem rozsudek, kterým Poležajev za to, že se vzdálil z pluku, kam ale dobrovolně se vrátil, byl degradován z poddůstojníka na prostého vojáka a zbaven osobního šlechtictví a práva k povýšení.

Nyní Poležajev, pozbyv naděje na zlepšení svého osudu, počal píti, jak se říká na Rusi, »mrtvou číši«, nasledkem čeho mu nastaly ještě horší doby. Vrátiv se jednou do kasáren, vynadal hrubě šikovateli, zač byl uvržen do vězení, ve kterém se trápil celý rok! Byl vězněn na Spasské hlavní strážnici v Moskvě, jsa spoután okovy, a očekával ho děsný trest: ulice (»špicruteny«). Taková tesknota zmocnila se Poležajeva, že až ho bylo líto sta-

rému vojákovi, jenž ho střežil. Když konečně přišla odpověď, vojín sám přinesl mu bajonet a se slzami v očích podotkl: »Sám jsem ho nabrousil . . .«

Na štěstí nyní táž politika, která před málo lety uvrhla ho v tuto bídu, jej zachránila. Byl politickým zločincem a šlechticem a proto rozsudek, jenž se rovnal rozsudku smrti, musil být utvrzen na místě nejvyšším. Cář nyní vzpomněl si naň, slevil mu trest a Poležajev počátkem r. 1829 byl pouze přeložen k jinému pluku — moskevskému, ležícímu též v Moskvě. Obradovaný básník píše svou výtečnou báseň Prozřetelnost (Провидѣніе), která jako většina jeho básní jest rázu autobiografického.[1]) »Hynul jsem . . . — Můj zlobný genius slavil vítězství! — Odpadlík od přesvědčení svých otců, — Nepřítel poroby — Jako cář duchů — V duši bezbožné — Naděje klamné — Jsem nechoval — A z Ereba — Modlitby nebi neposýlal . . .« Konec: »Leč náhle neočekávaný Naděje paprslek — Jako světlo rudé — Zazářil z mraků. — Jakýsi skrytý — Než mnou zapomenutý — Dávno už Bůh — Z tmy odkrytí — Mne vytáhl — Rukou silnou — Kostru mohylnou — Pojednou oživil — I Kain nový — V duši surové — Stvořiteli se kořil. — Nevystižitelný — Nezdolný — On znova vdechl — V hruď neznaboha — A lžesofisty — Oheň lásky — On znova dni tesknoty smutné — Ozlatil — A ozářil — Září odpuštění. — Hoř Záře svatá — A dohoř — Nezhasínajíc!«

Tuto báseň předcházelo několik jiných z let 1827—1829, a sice: Okovy (Цѣпи), Píseň hynoucího plavce, Rozezlený (Ожестогенный), Živý trup (Живой мертвецъ), větší báseň Vězeň (Arestant, Арестантъ), velmi jizlivá a zoufalá, Odsouzený k smrti (Осужденный).

Nastaly lepší časy, pokud se tak říci může o ztraceném životě básníkově. Poležajev smí psáti básně a je uveřejňovati v žurnálech, ale již ne jako do 1826 se svým jménem. V tutéž dobu seznámil se v Moskvě s A. P. Lozovským, jemuž věnoval několik srdečných básní. Lozovskij zůstal jeho věrným přítelem až do smrti.

Ještě s druhé strany usmál se milostivý osud nešťastnému básníku, jenž opuštěný všemi hynul v hrubé společnosti svých soudruhů-vojáků. 30. ledna 1829 vzbouřila se holota v Teheraně

[1]) Providěnije: Ja pogibal . . . — Moj zlobnyj genij — Toržestvoval! . . . — Odstupnik mněnij — Svoich otcov, — Vrag regnetenij, — Kak car duchov, — V dušě bezbožnoj — Nadeždy ložnoj — Ja ne pital, — I iz Ereba — Molьby na nebo — Ne vozsylal — No vdrug neždannyj — Nadeždy luč, — Kak světbagrjanyj — Blesnul iz tuč: — Kakoj-to skrytyj, — No mnoj zabytyj — Izdavna Bog — Iz ťmy otkrytoj — Meňja izvlek; — Rukoj silьnoj — Ostov mogilьnyj — Vdrug oživil; — I Kain novyj — V dušě surovoj. — Tvorca počtil. — Nepostižimyj, — Neotrazimyj, — On snova vlil — V gruď ateista — I lžesofista — Ogoň ljuboi; — On snova dni — Toski pečalьnoj — Ozolotil — I ozaril — Zarej proščalьnoj. — Toriž, sijaj — Zarja svjataja, — I dogoraj, — Nepomerkaja!

a zavraždila ruského poslance Gribvědova, což bylo příčinou, že na hranice Persie byla poslána vojska, mezi jinými též pluk, ve který byl zařaděn Poželajev. Statečně si počínal náš básník i nejednou se vyznamenal, ač hoře ze zmařeného života ho neopouštělo. Zajisté naděje, že snad se přece mu podaří setřásti se sebe těžké jho vojenského života, alespoň časem vznikala v jeho vyprahlém srdci.

Krásná příroda kavkazská nadchla ho k nejedné básni, jeho čivy v kruhu prostých důstojníků, kteří zde na Kavkaze neopovrhovali společností známého už básníka, se značně uklidnily, i on už s jakousi jistotou ve své básni Čir-Jurt volá: »Letím za ctí všudy — A proklestím si cestu — K své ztracené hvězdě.« Tři roky udatného, vojenského života úplně opravňovaly tyto jeho naděje. Bohužel zklamal se. Poležajev se vrátil z krásné přírody, z prostého života vojenského táboru do chladných kasáren moskevských s jich odměřenou, přísnou, odpudivou disciplinou, ne jako důstojník; dále než na poddůstojníka to nepřivedl.

Opět počal nezřízený život, ani ho nezachránila láska, kterou čistě ideálně zahořel k mladému děvčeti. Brzo po svém návratu s Kavkazu seznámil se r. 1834 se šestnáctiletou dívkou Jekaterinou Ivanovnou Bibikovou, jejíž otec Ivan Petrovič náhodou seznámil se s poddůstojníkem Poležajevem, a vyprosil mu u plukovníka na dva týdny dovolenou do podmoskevského sela Iljinského. Bibikov výslovně podotýká v dopise k ženě, že ve společnosti tohoto mladého člověka čas letí nepozorovaně a že chování jeho jest bez úhony. Totéž o něm tvrdí S. A. Karpov (Ruský Archiv 1881), jenž, slouže s ním na Kavkaze, nepozoroval v jeho chování nic špatného.

V Iljinském básník byl přijat velmi mile i okouzlil svým obcováním celou rodinu, nejvíce snad mladou dívku, která si vyprosila u otce dovolení, aby směla zhotovit akvarelní podobiznu, zdobící nyní jako rytina jeho Básně vydané v 1889 Jefremovem. Na venkově přeložil několik Orientales z Victora Hugo, psal drama Koriolán, jehož nejlepší místa byla však zapovězena censurou, napsal Boží soud (Tajný hlas) na radu starého Bibikova, by mu vytvořil něco takového, co by mohl poslati s doporučujícím dopisem všemocnému »šéfu žandarmů« hr. Benkendorfovi. Báseň se zalíbila Bibikovu, ale žádnými důvody nemohl přiměti Poležajeva, aby připojil ku konci básně několik veršů pro domo sua . . . Poležajev sebevědomě podotkl: »Ničím jsem se neprohřešil proti cáři, nemám tedy příčiny prositi za odpuštění.« — Sám Bibikov připsal tři strofy, vše opsala s velkou radostí Jekaterina Ivanovna, báseň ihned byla poslána do Petrohradu. Ale i tato poslední naděje selhala; odpověď z Petrohradu nepřišla.

Zatím Poležajev v Iljinském alespoň poněkud okříval po dusném ovzduší moskevských kasáren. Denně se procházel až do půlnoci po zahradách a rozkošném okolí Iljinského. Bratří Kateřiny Ivanovny nevzdalovali se od něho na krok a všichni dych-

tivě naslouchali jeho zajímavému líčení vojenského života v kavkazských horách, jehož hrdinským účastníkem byl sám básník.

Zajisté ani Jekaterina Ivanovna neodolala kouzlu celé jeho bytosti (zvláště chválí jeho krásné, velké oči, jichž orlí vzhled [regard d'aigle] dodával neobyčejného půvabu jeho na příliš hezké tváři). Ale jeho minulost a též přítomnost zničily jeho krátký sen o štěstí. Přísné vychování nedovolilo dívce spojit osud svůj s tímto člověkem, třebas i milovaným. »Polovice toho, co mně bylo známo z jeho života, stačila, abych nabyla přesvědčení, že na společnou naši budoucnost nelze mysliti. Rodina, společnost, sám rozmysl nezdolnou překážkou nás odlučovaly... Ta idylla trvala dva týdny. Pouze patnácte čistých, jasných dní.«

Ze všeho zbylo Jekaterině Ivanovně vyschlý list z květiny zachycené básníkem z loďky na řece, několik stránek, které věnovala v 1881 »Staruška iz stepi« svému prvému i jedinému ideálu i pět básní, věnovaných černým očím Jekateriny Ivanovny (K Jek. Iv. Bibikové, K své podobizně, J. J. Bibikové, Černé oči [nejdelší i nejlepší], Smutek). Hlubokým, tragickým dojmem působí několik řádků k vlastní podobizně »Osud mne v mladých letech zmařil. Neznal jsem já života třicet let — Než váš štětec pojednou ke mně zahovořil: Vstaň ze tmy, žij, poeto! I zakvetla chladná mohyla — A já opět jsem uviděl světlo —«

Potom už se řítí Poležajev v propasť; všemu bylo konec. Poležajev z Iljinského nevrátil se přímo do kasáren, ale zapadl kamsi do moskevských pelechů. Nová, krásná báseň Černé oči rozhněvala starého Bibikova a zamezila navždy přístup do jeho domu, poněvadž hrdý šlechtic nemohl si představiti, že by takový člověk při vší úctě, ba i lásce celé rodiny k němu, mohl povznésti oči k jeho dceři. Ani tato více neuslyšela jeho jména i zvadla jako Puškinova Taťjana. Sám básník nepovažoval se jí za hodna. —

Poslední tři roky jeho života byly vlastně poznenáhlým umíráním. V listopadu r. 1835 píše své Loučení s životem (Прощаніе съ жизнію), za kterým sledují básně Zoufalství, Tesknota a několik dní před smrtí Souchotě (Čachobka).

Ale přímo děsna jest jeho báseň K sivuchě (sivucha = kořalka). Zachovalo se pouze osm řádků této »humoristické« básně, uveřejněných r. 1897 ve Věstníku Jevropy, které hlásají: »Až ve věčnost už se přestěhuji, Ať v nebe, ať v peklo mně jest lhostejno, Ať budu kdekoliv, všudy se opiju. Bude-li v pekle vodka vypita, Zefirové rychle leťte K mé otčině předrahé A z krčem přineste Mně láhev kořalky sprosté!« —

Zemřel Poležajev souchotěmi 16. (29.) ledna 1838 ve vojenské nemocnici v Moskvě, kde ležel od konce září minulého roku. Několik dní před smrtí dověděl se o svém povýšení: dán mu byl »čin praporščika«, nejnižší důstojnická hodnost...

Tělo jeho z nemocnice odnesli do sklepa; když pak se po něm sháněl jeden z jeho přátel (nejspíše Lozovskij), nikdo nevěděl, kde je; posléze našli trup ve sklepě v hromadě jiných ne-

božtíků, krysy obhryzly mu jednu nohu... Pohřben byl v důstojnické uniformě, kterou za živa nikdy nenosil; přátelé mu chtěli postaviti pomník, ale potom na to nějak zapomněli i stalo se tak, jak o své mohyle předpověděl básník: »I nět ni kamňa, ni kresta, — Ni ogorodnago šesta« (ani zahradního kůlu). —

Spisy Poležajevovy byly vydány několikráte, prvně 1832 54 básně věnované Příteli mému A. P. L. S. P. Aksakov, censor tohoto vydání, bůh ví proč, vyloučil mnoho veršů, které dříve byly vytištěny bez závady. Následovala různá vydání ceny velmi pochybné, až posléze Suvorin r. 1889 vydal Стихотворенія (Básně) А. И. Полежаева péčí P. A. Jefremova. Silný svazek jest opatřen dobrým životopisem (54 str.) s poznámkami; obsahuje v chronologickém pořadu vše, co zbylo z péra básníkova, ostatně satyrické a humoristické básně jsou připojeny zvláště.

Výtečnou kritiku jeho básní napsal ještě Bělinskij v r. 1842 (Spisy Bělinského vydání C. A. Vengerova sv. VII. 1904 str. 167 až 204). K této kritice lze málo připojiti, než v jednom směru třeba opraviti, jak na to ukázal už Dobroljubov (Spisy, Díl I.).

Bělinský uznává velké nadání básníkovo, ukazuje na neobyčejnou sílu jeho citu, uvádí celou řadu »bezúhonně překrásných« básní, mistrně sestavuje ze zpěvů obraz duše básníkovy, zrcadlo jeho smutného života, na význačnou črtu povahy a zvláštnosti poesie Poležajevovy, vidí nejen v oné neobyčejné síle citu, svědčící o neobyčejné síle jeho povahy i ducha, ale i v neobyčejné [1]) síle přesného výrazu, svědčící o neobyčejné síle jeho nadání. Zakončuje svou kritiku slovy: »My nevidíme v Poležajevovu velkého básníka, jehož díla zdědí potomstvo; my nestranně jsme vytkli, že on zhubil sebe a své nadání přebytkem síly, nezkrocené uzdou rozumu; ale zároveň jsme chtěli ukázati, že Poležajev i ve svém pádu vyniká nad tisíce lidí, kteří nikdy neklopýtali a nepadali, že stojí výše mnohých básníků, kteří jsou vyvýšeni oslepením davu, a že jeho pád a poesie jsou velice poučny. Chtěli jsme ukázati, že pramenem každé poesie je život, že souzeno každému mocnému talentu — býti představitelem daného momentu společenského rozvoje a že posléze mohou padati pouze silní, vynikající talentové...«

Bělinskij totiž vinil Poležajeva v tom, že on sám jest vinen svým osudem a příliš vytýkal mu jeho malou vzdělanost, i hrubou smyslnost jeho básní. Jak velice se mýlil v této věci veliký kritik! Poležajev bez své viny, pouze nahodilým sběhem událostí byl zdrcen osudem, ale právě tato rána a pozdější smutné poměry nadchly ho k nejlepším básním, z nichž to vane hluboce tklivým lyrismem zmařeného života. A zda možno mluvit o smyslnosti člověka, jenž po celý život trpěl takou nouzi, že leda ve své obrazotvornosti mohl hověti svým milostným choutkám? Básně jeho — též pověstný »Saška« jsou mnohem slušnější, než mnohé básně Puškinovy a Lermontovovy, a přece nikomu ani ve

---

[1]) Slovo »neobyčejné« opakuje se tak často v kritice Bělinského.

snu nenapadne vyhlašovati Lermontova za jeho »Petergofskij prazdnik« (Peterhofský svátek), »Gospital« (Nemocnice) i »Ulanšu«, nebo Puškina za jeho »Gavriliadu« za básníky neslušné či snad docela necudné.

Celkový dojem ze čtení básní Poležajových je zcela jiný: jsme dojati hořem a duševní tesknotou člověka, jenž pozbyl víry v boha a octl se v takových poměrech, v jakých je člověk hotov zoufati si nade vším. Zápas samostatného, neobyčejně smělého, ne však rouhavého ducha s lidskou podlostí, s ničivou silou všedních poměrův. Ale co čteme v jeho básních: ne láska smyslná z nich čiší, nýbrž touha po kráse, vyšší, čisté lásce jemu nedosažitelné. Sám básník považuje se za nehodna této lásky, hledí na sebe jako na trup, na živého nebožtíka — ale ovšem zapomíná, že na hřbitově — a tím byl tehdejší ruský život — vlastně je místo pouze pro nebožtíky. —

Musa Lermontova a Puškinova zazněly vznešenou, slavnostní písní, ale jejich hlahol vznášel se na výšinách, nad hrobem, kam brzo klesly — ale Poležajev, jako mnozí jeho soukmenovci, byl pochován za živa.

Lad. Narcis Zvěřina:

Z Vláry k Brumovu.

Rez zapomenutí se prohlodala
i na vzpomínky . . . A to nejvíc bolí,
když vidíš, jedna za druhou jak mizí
a ty, co byly nejdražší, že dávno
tam zapadly, kam jednou všecko zajde . . .

Jen jeden večer zůstal netknut. Dosud
jak cítil bych tu pozdní jeho vůni,
nes' jeho smírný soulad ve své duši,
jak zas bych viděl před sebou v dál klusat
krav stádo znavených a v jejich zvoncích,
tu jasně znících, tu zas ochraptělých,
tak jako tenkrát slyšet lkát i smát se
slovenskou píseň!

Tak dávno všemu a přec jak bych znovu
šel ztichlou cestou z Vláry ku Brumovu . . .

Bronz mdlých již paprsků se lehce chvěla
ve vršcích vážných topolů, jež vroubí
tu bílou cestu — viď, má duše, znáš ji! —,
co zatím úvalem již sešeřeným
šla řada mlh jak zástup bílých duchů.

A teskný Večer, prchající v lesy,
tak roztouženě rozepial svou náruč
po družce své — po zádumčivé Noci . . .

Čas pozdní byl. Za kmeny snivých smrků
na zvlhlém mechu číhala již jeseň.
Hrst zvadlých listů rovnala si v klíně
a chvílemi zas počítala spěšně
hlavičky ocúnů, jež ostýchavě
se prodíraly, jak by vyhlížely,
zda je tu ten, jenž spíjí se jich vůní,
omamně hořkou, beznadějnou vůní ! —

Je v mlhách všecko a přec jak bych znova
šel ztichlou cestou z Vláry do Brumova . . . .

Krav stádo znavených zas vážně kluše
a soumrakem se nese jen ten klinkot
maličkých zvonků, jednu chvíli skočný
a hned zas teskný, jak by věčný Smutek,
jímž nepohne již prosba celých věků,
se navždy vtělil v malá srdce z kovu,
když není proň již místa v srdcích lidských !

Do večerního ticha nejdřív vpadne
ten nejmenší svým jasně znícím hláskem
jak stříbra zvuk a dětsky roztouženým,
že zdá se ti, že někde výsklo dítě,
a hned v to druhý, třetí, čtvrtý, pátý . . .
V tom skočnou notu přerve ale větší
svým teskným akkordem — tak z hlubin duše
vzlyk vyvře zoufalý — a za ním ochraptělý
chce přehlušit vše a již zní a kvílí
ta drsná nota, jak's ji často slýchal,
víš, až tam dole, až tam za Tatrami
na skřipkách šumařů . . .

(A nezdá se ti, nezdá, moje duše,
že v modrých dálkách, v nichž se Trenčín modlí,
se někdo rozvzlykal ?)

A zas v tom ruchu uplatní se jasný
ten zvonek nejčistší, jak dětské hrdlo,
a skočné nota zní a zní a jásá
jak v písni slovenské, jež nejhlučněj' si výskne,
když nejvíc truchlí . . .
— — — — — — — — — — — — —
Je v mlhách všecko . . . Na všem rez již hlodá,
i na vzpomínkách . . . A to nejvíc bolí,

když uvidíš, jedna za druhou jak mizí
a ty, co byly nejdražší, že dávno
tam zapadly, kam jednou všecko zajde!

Jen ty, má písni,
slovenská písni,
jak vyslech' jsem tě cestou do Brumova,
jsi z toho dodnes zůstala mi svěží!
Rez zapomenutí se tebe netkla.
Vždyť smutek tvůj, jenž na konec si výskl,
mi zůstal v duši ....
— — — — — — — — — — — — —
Je v mlhách všecko a přec jak bych znova
šel ztichlou cestou z Vláry do Brumova.

J. Rowalski:

K italskému záboru Tripolska.

V Zadru, koncem října 1911.

V době, kdy všichni spisovatelé v oboru koloniální politiky prohlašují, že kolonistickým výbojům je už konec, lze prohlásit okupaci Tripoliska Italií za pozoruhodnou událost mezinárodní. Neboť uchopila se Italie snad poslední příležitosti, která se jí naskytla, zmocniti se části nedalekého břehu afrického, o který už dávno usilovala a ku kterému domnívala se míti také právo tradice — pokud je tradice římského císařství také tradicí italskou. Vyhrocení této politické otázky stalo se právě hnutím nacionalistickým, které v poslední době v Italii rozšířilo svůj program, vystoupilo proti beznárodnosti socialistů, hlásalo silnou politiku zahraniční, opírající se o dobrou armádu a zdatné loďstvo; a které nepřímo také hlásalo pro Italii nutnost účasti ve světové politice koloniální. Tak vysloveny byly tyto ideje na letošním jarním kongresu nacionalistickém, tak obhajovali je dílem Scipio Sighele, dílem Enrico Corradini, zprvu literát a romancier, dnes nejproslulejší organisátor italského nacionalismu.

Zvláště často bylo akcentováno, že Italie hlavně od nešťastného osadního dobrodružství habešského bojí se zasáhnout energicky do mezinárodní politiky, bojí se činiti požadavky, ku kterým má prý plné právo. Tak bylo tomu i při otázce tripolské; ačkoliv již roku 1901 bylo Tripolisko Italii přisouzeno Francií i Anglií, přec obávala se Italie jakéhokoli energičtějšího kroku. Vůdcové její zahraniční politiky hlásali stále, že Italie musí se omeziti na mírumilovné proniknutí do oné turecké provincie, t. j. proniknutí obchodní a hospodářské. Ale i tomuto pronikání byly prý kladeny se strany turecké překážky a to větší

než jiným státům evropským. Hospodářský rozmach Italie, který za posledních deset let nabyl netušených rozměrů, začíná již nyní míti za následek hyperprodukci, jež hledí si jinde hledati odbyt. Dále otázka emigrace doléhá na Italii stále tísnivěji: statisíce jejího dělnictva pohltí Amerika, která výměnou neposkytuje nijakého zisku. A při tom italský jih je pustinou, která stále volá po úpravě, po zlepšení agrikulturních i hospodářských poměrů.

Když již veškeré veřejné vědomí bylo přesvědčeno o nutnosti, rozřešiti co nejdříve tripolskou otázku ve smyslu Italii příznivém, stáli proti tomu ještě socialisté, titíž socialisté, kteří před časem odporovali zvýšeným nákladům na vojsko a válečné lodě, připomínali nešťastnou bitvu u Adue a hrozili generální stávkou, jakmile by vláda pro nějakou výpravu se rozhodla.

Ale i v kruzích socialistických, a to hlavně následkem nacionalistické akce Corradiniho, byl tento odpor posléze otřesen: ukázalo to selhání stávky. Nikdo nemohl energičtěji zakročiti než jmenovaný spisovatel ve prospěch odvážné politiky. On i jeho soudruzi poukazovali na práva, která Italie prý má na základě dohody s velmocemi; na výhody, jež nutně z takové okupace Italii vzejdou; konečně na nemožnost jakéhokoli mírumilovného proniknutí a na nebezpečí, že jiné státy zaujmou v Tripolsku postavení, po němž Italie dávno toužila.

»Proč jsme se omezili na to, abychom udržovali status quo v Tripolsku a v císařství Tureckém, zbabělý status quo, my, jimž v blízkosti byl vzat Egypt a bylo vzato Tunisko,[1]) bude vzato Marocco . . .?«

— Ale co znamená chtíti mírumilovně proniknouti svým průmyslem a svým obchodem, svými penězi a svou činností do země, která je ve stavu rozkladu, do země, která nemá cest, vyjímaje několik karavanních v poušti, která nemá ani jediného kilometru železnice, která nemá přístavů, telegrafů, která nemá soudní administrace, jež by vzbuzovala důvěry . . . atd.

»Pro Tripolsko zbývají dvě řešení: opustiti je, nebo dělati politiku rozumných lidí.«

Proti ohnivým a poněkud nakvašeným slovům Corradiniovým ozvaly se hlasy zvláště tehdy, když už byla válečná kampaň zahájena. Jak »Corriere della Sera« — tak zvláště římská »Tribuna«, oba nejsilnější vládcové nad veřejným míněním italským, otiskly články pro i contra uvažujíce věcně výhody i nevýhody plynoucí z okupace Tripolska: články ty však udržovaly čtenáře v nejistotě o tom, jsou-li očekávané výhody větší než nevýhody.

Částečnou příčinou toho byla neznalost území, o které šlo, neznalost jeho přírodního bohatství, překážek, které v něm jsou skryty, neznalost lidu a pod. Překvapuje, že právě tato

[1]) V Tunisku je totiž mezi evropským obyvatelstvem daleko více Italů nežli Francouzů.

země, kdysi římská provincie, která snad ze všech afrických krajů je Evropě nejbližší, nebyla dosud v moderní době prozkoumána a probádána.

Prve než zmíním se o cestovatelích po Tripolsku, nutno vytknouti jeho rozdělení na tři krajiny různící se vzhledem, podnebím i svými produkty, totiž:

1. vlastní *Tripolsko*, mezi hranicí tuniskou a zálivem Velké Syrty; 2. *Cyrenaica* či *Barka* a 3. *poušť s oasami*, z nichž hlavní je Fezzan.

Až do počátku devatenáctého století neznala Evropa o této krajině, za starých dob zvané Lybii, nic více než to, co o ní napsali zeměpiscové řečtí, římští a arabští jako Herodot, Strabon, Edrisi, El Bekri a jiní. Poměrně nejvíce vědělo se o pobřeží, na na němž také počátkem devatenáctého století hojně se cestovalo. Nejdůležitější výzkumné cesty podnikli zde janovský lékař Paolo Della Cella (1817), Angličané bratří Beecheyové (1821 až 1822), Francouz *Pachô* (1824—1825), který v těchto končinách objevil překvapující zbytky řecké vzdělanosti, a zvláště H. Barth (1845—47). Také arcivévoda Salvator Lotrinský cestoval roku 1873 v těchto končinách a zanechal o tom geograficky velmi ceněný spis »Yacht-Reisen in den Sirten« (Praha, 1874). Na počátku let osmdesátých vyslala tam »Společnost pro obchodní výzkumy« v Miláně dva badatele, Giovanni Bottigliu do Bengasi, a Pietra Mamoliho do Dovny.

Současně podnikány pokusy o prozkoumání tripolského nitrozemí, jež zahájil Němec Friedrich Hornemann r. 1798. Z těchto výzkumných cest nejdůžitější jsou ty, které podnikli: Vogel (1853), Barth, Rohlfs (1864), z nejnovější doby Francouz Fourreau (1894) a Ital Robecchi-Brichetti (1895).

Podnes možno ještě tvrditi, že Tripolsko a zvláště jeho nitrozemí není dosud valně prozkoumáno; ví se jen málo o jeho geologii; ne dosti podrobně je prozkoumáno klima jeho různých krajin, jeho květena i zvířena, jeho nitrozemský lid.

Přibližná plocha země jest 1,000.000 km.[2], obyvatelstva asi 1,000.000 duší. Celková délka pobřeží dělá asi 2000 km. Buďtež zde uvedeny nejvýznamnější podrobnosti geografické.[1]) Pobřeží Tripolska jsou vesměs nízká, nemají přístavů a jsou jen nepatrně obydlena. Nejzápadnější díl, vlastní pobřeží tripolské (v délce 412 km.) je poměrně nejvíce obydleno, ač má také jediný přístav. Další pobřeží, Veliká Syrta (délka 746 km.) má pobřeží dílem skalnaté, ale většinou očálovité a nezdravé, a není na něm jediného města, nejvýše jen pastýřské vesnice. — Také Cyrenaica (436 km.) nemá nijakého většího přístavu. Nejlepší, které tam jsou, Benghasi a Derna, jsou těsné a málo hluboké, takže jen zcela malé lodi do nich mohou se uchýliti. Teprve na nejvýchodnější části tripolského pobřeží, zvané *Marmarica*, jsou dva velké přístavy — postrádající ovšem jakýchkoli přístavních sta-

[1]) Uvádím hlavně ty, které jsou důležity pro poměry hospodářské.

veb — Bomba a Tobruk, ale krajina kolem nich nemá pitné vody a proto je pustinou.

Pokud jde o horstvo, nemá Tripolsko velkých hor; nejvyšší vrcholy dosahují sotva tisíce metrů. Střední část, zvaná Syrtica (na jih od Velké Syrty) je veliká písčitá rovina, ohraničená horami, které jsou asi 300 km. vzdáleny od moře. Na východě a západě této roviny jsou planiny *tripolská* a *cyrenaická*. Z nich tripolská dosahuje výše 400 až 500 metrů; zmiňujeme se o ní hlavně proto, že první její část vyniká neobyčejnou úrodností. O planině cyrenaické tvrdí všichni cestovatelé, že je všecka pokryta zelenou barvou bujných vegetací: hned od moře Středozemního zvedá se sráznými svahy, jimž Arabové říkají Gebel Achdar, »Zelené pohoří«. Podnebí je zde teplejší než v Alžíru a Tunisu; průměrná teplota tripolská v lednu je 12·6 C⁰, v červnu 28·8, v listopadu 19·8 C⁰. Z měření Ayrových (Tripoli ed il suo clima) plyne, že rozdíl mezi podnebím tripolským a italským je kromě v nízkých temperaturách nočních a jitřních hlavně v tom, že tripolské leto trvá až do října a listopadu a že tamní jarní teplota je velice mírná. Teplota tato stává se zřídka kdy nesnesitelnou — vyjma dny, kdy vane *Ghebli*, vítr pouště, zvaný v Egyptě chamsin.

Tolik o podnebí cyrenaickém a tripolském; pobřeží Velké Syrty je o mnoho teplejší, a teplota roste, čím více se postupuje k jihu. Professor Minutilli na základě všech až dosud vykonaných zkoumání dospěl k úsudku, že, všeobecně vzato, je podnebí tripolské velmi zdravé, zvláště však na pláni cyrenaické; epidemie jsou tam neznámy (vyjímaje mor, který tam byl odjinud zanesen). Nezdravé jsou jen některé části Fezzanu a západní pobřeží Velké Syrty.

* * *

Cílem tohoto článku jest, vytknouti význam a budoucnost Tripolska pro Italii. Prve než k tomuto vlastnímu cíli přikročíme, budiž učiněna stručná zmínka o dějinách Tripolska.

Staří Feničané znali obchodní důležitost tohoto pobřeží a založili na něm řadu osad; po zničení Kartaga bylo provincií římskou, zvanou *Afrika;* a jak dokazují dnešní vykopávky, byla to provincie velmi úrodná, Římany řádně spravovaná, uměle zavlažovaná — a výnosná. Herodot vypráví: »Po celých osm měsíců lidí z Cyrene stále jen sklízejí;« a Pindarus opěvá těmito slovy nymfu Cyrene: »Jest určena, aby byla královnou šťastné zahrady Jovišovy v zemi lybické, lidu námořního, v lůně hor, obklopených krásnými polnostmi, okrášlených rozsáhlými lukami i lesy.«

Celá tato provincie upadla roku 439 do moci Vandalův, a když r. 533 Belisar je přemohl, byla připojena k císařství byzanckému. Roku 648 vpadli do ní Arabové, zmocnili se jí a zůstali jejími pány, majíce téměř celé století překonávati vzpoury domorodých Berberů. Pobřeží stalo se pak sídlem korsárův a

pirátů, kteří po celý středověk i později znepokojovali celé jižní pobřeží evropské. Dvakráte byla vláda Arabů přerušena: roku 1146 dobyl Tripolska král sicilský Ruggiero, který se tu udržel až do r. 1158, a r. 1510 Španělé za Ferdinanda Katolického. — Kromě toho zmocnil se na kratší dobu samotného města Tripole janovský admirál Filippo Doria r. 1355. Španělský král Karel V. daroval zemi rytířům Maltézským, kteří ji podrželi až do roku 1551, kdy se jí zmocnil turecký admirál Sinam paša; od té doby zůstalo Tripolsko pod vládou tureckou a Tripolis bylo evropskými loďmi několikráte bombardováno.

Roku 1714, když turecký místodržitel na nějakou dobu odcestoval do Cařihradu, zmocnil se vlády arabský náčelník, jménem Hamed Caramanli, dal pobíti všechny turecké důstojníky i úředníky; ale poslav do Cařihradu četné dary, docílil nejen odpuštění, nýbrž také uznání své vlády v Tripolsku, kde se jeho dynastie udržela až do r. 1838.

I za vlády rodu Caramanliův působili tripolští piráti Evropě mnoho nesnází a několikráte musela tam býti podniknuta výprava. Zajímava je smlouva, která byla 2. srpna 1729 uzavřena mezi Francií a Tripolskem. V ní bylo ustanoveno, že francouzští konsulové mohou vystaviti tripolským pirátům průvodní listy, sloužící k tomu, aby jim válečnými loďmi francouzskými nebylo překáženo; že pirátům dostane se bezpečného útulku ve francouzských přístavech, jen když nebudou loupit alespoň deset mil od francouzského pobřeží a že francouzské lodi válečné mají právo, prohledávat lodi pirátské a tyto právo, prohledávati francouzské lodi obchodní. Tak upravila na začátku Francie poměr svůj k pirátům; ale po celé následující století nebylo pokoje a ještě r. 1826 hrozilo Tripoli bombardování francouzskými a anglickými loděmi. Tím klesla vážnost Jussufa, vládce z rodu Caramanliův, a při vypuknutí občanské války zakročilo Turecko, které tu dosadilo svého guvernéra. — Za vlády turecké klesla celá země co nejhloub a na tomto nízkém stupni setrvala až do našich časů.

* * *

Přirozené bohatství Tripolska jest dvojí: rostlinné a nerostlinné. Rostlinným míním především plodiny, které se tu daří a také pěstují. Flora tripolská blíží se celkem květeně jihoitalské. Nejdůležitější z jejich rostlin je palma datlová: jeden strom poskytuje 80—100 kg. ovoce, dřevo k topení i spracování a dokonce mladé její listy jsou jedlé. Množství palem v Tripolsku odhaduje se na 3,000.000.

Druhá rostlina, která se daří v nejhorší půdě a vzdoruje i největšímu suchu, jest alfa a slouží k výrobě výborného papíru, jak ji zavedla po prvé firma Perry-Burry v Liverpoolu. Dále jsou zde banány (v okolí Derny) neobyčejné velikosti (až 25 kg.), hojné fíkovníky, mandloně a zvláště hojně olivovníky; olej, proslulý svou jakostí za dob římských, je dnes chatrný. Krom

uvedených stromů daří se zde dobře všem ovocným stromům italským; víno se zde nepěstuje, protože koran zapovídá je požívati. Rovněž daří se dobře všem druhům zelenin a obilí, zvláště na pobřeží tripolském, Cyrenaice a v oasách.

Z nerostů uvádí se na prvém místě síra, pak sůl a vápenec.

Obchod tripolský byl až dosud prováděn karavanami, ale klesá po několik let stále víc a více. Vzdálenosti různých středisk obchodu saharského od dvou velkých měst Tripoli a Benghasi, jsou značné. Obvyklé cesty karavan jsou z Benghasi do Abeschru, hlavního města Uadai (70 dní), Tripoli—Bornu (153 dní), Tripoli-Haussa (Kano) 85 dní. — Vyváží se hlavně slonová kost a pštrosí péra ze Sudanu. Obchod tento značně poklesl, ale mohl by se pozvednouti snadno zavedením umělého chovu pštrosů na některé oase.

Na základě výroku Elisée Reclusa domnívají se mnozí stoupenci tripolské okupace v Italii, že Tripolsko v budoucnosti se stane *střediskem afrického obchodu*, branou Afriky, otevřenou do Středozemního moře. Stačí však pohlédnouti na mapu, abychom se přesvědčili, že přirozeným ústím tohoto obchodu jsou říční cesty Nigru a Binuè. Z Kano, hlavního města území Haussa, vede cesta Tripoli přes do Ghat v délce 2800 km, z téhož Kano k Nigru a Binuè je sotva 500 km. Převoz metrického centu zboží z Kano do Tripoli stojí 200 K; kdežto z Kano do Eggy na řece Nigru 18—20 K. I cena zvířat podléhá tomuto vlivu vzdálenosti: velbloud, který v Tripolsku stojí 350 lir, může v Sudanu býti koupen za cenu méně než poloviční.

Ani železnice by nezměnila tyto nepříznivé poměry. Stavba této trati, vedoucí z území Haussa do Tripoli, je spojena především s ohromnými, téměř nepřekonatelnými obtížemi, jednak povahou půdy, pak následkem podnebí i nepřátelského chování Tuaregů, obyvatelů pouště. Její udržování z týchž důvodů vyžadovalo by ohromného nákladu, tím více, an *samun*, písečný vítr, ji někdy nadobro pokryje pískem. Žádná z oněch obtíží nenaskytla by se při jmenované trati z Kano do Eggy (na Nigru), která kromě toho má tu výhodu, že je pětkráte kratší.

Přirozenou a jistou cestou sudanského obchodu v budoucnosti jest tedy řeka Niger. Jen dvě území lze z toho vyjmouti: Uadai a Dar-Fur, a lze předpokládati, že většina obchodu těchto dvou krajin půjde přes Tripolsko. Ale právě tento Uadai je méně úrodný a méně zavlažován než střední Sudan, jeho obyvatelé jsou divocí, křesťanům nepřátelští a těžko přístupní civilisaci. Z pěti hlavních cest, které z Tripolska vedou do střední Afriky jen dvě zmíněné tedy mohou konkurovati s cestou povodím Nigerským: přes Murzuk, Bilmu, Bornu a přes Murzuk, Tibesti, Ungianga, Uadai — ale obě ty cesty jsou daleko menší důležitosti než ostatní.

K objasnění hospodářské a obchodní zdatnosti Tripolska stůjtež zde některé číslice o vývozu a dovozu vilajetu Tripolského.

Roku	dovoz	vývoz
1900 . . .	12,470.000 lir	10,450.000 lir
1901 . . .	8,871.000 »	8,292 000 »
1902 . . .	8,080.000 »	7,436.000 »
1903 . . .	9,498.000 »	9,704.500 »
1904 . . .	8,995.000 »	9,664.500 »
1905 . . .	11,090.000 »	9,540.000 »
1906 . . .	10,746.000 »	9,251.000 »
1907 . . .	11,158.000 »	13,818.000 »
1908 . . .	11,680.000 »	4,240.000 »
1909 . . .	10,941.000 »	4,326.000 »

Zjevný úpadek tohoto obchodu lze si především vysvětliti nepořádnou a výděračnou správou tureckou, Turecko mělo na př. 1903 po odečtení výloh 1,622.125 lir čistého zisku z Tripolska — a z tohoto obnosu nebylo ani to nejmenší věnováno k zlepšení hmotných poměrů země.

Tyto číslice a jiné ještě stačí, aby postavily do světla pravdy nynější hospodářskou situaci Tripolska. Ale tato situace připouští zlepšení: dokazuje to dávná, římská minulost tohoto území, dokazují to úsudky téměř všech, kteří tu konali výzkumné cesty za posledního půlstoletí. Dlužno míti zřetel ku všem krajinám, abychom mohli posouditi možnost výnosné zemědělské těžby. Benghasi, malé město, nalézá se v podmínkách poněkud příznivějších a je střediskem vývozu i dovozu pro celou krajinu. Hlavní produkty Cyrenaiky jsou: skopci, velbloudi, voli, ječmen, obilí, ječmen, kůže, vlna. R. 1909 bylo vyveženo asi 17.000 tun ječmene. Dobytek vyváží se na Maltu a do Egypta; vlna do Marseille. R. 1900 byl průvoz všeho zboží v Benghasi 8,300.000 L, čehož 3,000.000 lir dovoz; r. 1905 vystoupil na 17,300.000 lir (6,600.000 lir dovoz). Číslice vývozu je vždy větší než číslice dovozu, je tedy krajina cyrenaická positivní.

Nuže, z uvedeného vysvítá, že nejpravděpodobnější zisk, by měla Italie z Tripole na *poli zemědělském*. Jsou tu krajiny úrodné, jako Gefara, Gebel, okres Tarhuna, Msellata, Beni-Ulid a j., dále Cyrenaika, všechny oasy, i některá místa Fezzanu. Ani kdybychom neviděli úrodnost půdy tripolské ve světle tak růžovém, jako ji popisuje nedávná kniha Corradiniova (L'ora di Tripoli), musíme uvěřiti soudu cestovatelů. Zatím stůjte zde slova právě jmenovaného spisovatele italského.

»Je tu mínění, že poušť je vždy pouští. Ale je tu v Tripolsku jistota pro všechny bez rozdílu, že poušť tripolská neb alespoň velká její část není pouští, může se obdělávat a ploditi. Užasnete nad tím, slyšíce jak všichni v Tripoli, všichni, opakují to, bez výjimky, jsou si jisti pravdivostí této kontradikce ve výrazech a opakují ji jako nejpřirozenější věc na světě.

V Africe je jistota, známá všem, Evropanům, Arabům, Turkům, která činí konec všem diskussím, konaným v Italii, že totiž ve spodních půdách a vrstvách tripolských je všude hoj-

nost vody. Navštívil jsem mnoho pozemků, vydobytých na poušti. Statek v Grand-el-Hascian, který jsem navštívil, je právě v poušti a má bohatou vegetaci. Když jsem se tázal, byla-li voda nalezena s nějakými potížemi, bylo mi odpověděno, že nikoli. Staří sedláci arabští, byvše otazováni, odpověděli mi, že taková jest také ostatní půda dalekého okolí.

Jsou pouště, které se staly historickými. Nejsou opuštěny, protože by byly neplodné; jsou neplodné, protože jsou opuštěny.

Znám už všechnu půdu tripolskou na západě hranice tunisské, na východě až k zříceninám starodávné Leptis, k Homsu a Msellatě. Od Tripoli k hranici tuniské je stálé střídání se oasy a pouště, pouště a oasy. Z Tripoli do Zanzuru je poušť, která však je celá zaslíbenou zemí. Nejprve je na cestě oasa Ghargharish. Oasa Zanzurská je pozemský ráj všecek utvořený ze zahrad, všechny zahrady se studněmi, palmy převysoké, vyšší než v Tripoli a pět či šest tisíc obyvatelů. Ze Zanzuru do Zanie, $4^1/_2$ hodiny cesty pěšky všechna půda je jako v zahradách. Pak následují jedna po druhé oasy: Seiadská, již přejedeme za půl hodiny koňmo a která je bohata palmami; pak v krátkých přestávkách Maja, Geddaim a konečně Zania, která má 250.000 palem a 30.000 obyvatelů Ze Zanie do Ageilatu půda překrásná...«

Vedlo by nás daleko, uváděti ještě další poznámky knihy Corradiniovy. Číslice je nejlépe doplní: z celého povrchu Tripolska se obdělává 80.000 km^2, rozumnou správou osadní a důmyslným způsobem zavodňovacím dala by se plodící plocha zvětšiti až na půl milionu km^2. Nejlepším důkazem jsou zbytky římských staveb, studní, vodních nádrží, údolních přehrad, které podnes, ač již zbořeny a v nepoužitelném stavu, nalézají se tu nejhojnějším počtem.

Na mnoha místech lze přijíti na vodu v hloubce poměrně malé prostým vykopáváním; jinde ovšem bylo by nutno užiti umělých způsobův. Ale co se dařilo Římanům, jak by se nepodařilo dnešní pokročilé vědě? Nejlepším příkladem je sousední Tunisko, které má podobné podmínky a kde Francouzové artézskými studnami docílili neočekávaných úspěchů. Vrtání a artézské studny zdvojnásobily hodnotu zemědělské produkce, a několik oas, které vlivem pouště hrozily, že zmizejí, zkvetlo více než před zavedením nových prostředků. Tak oasa Rhir r. 1856 před zavedením artézských studní měla 25 vesnic s 6772 obyvateli, 359.000 palem a 40.000 jiných stromů ovocných — vše zavlažováno studnami arabskými a přirozenými prameny, jež dohromady poskytovaly asi 52.767 *l* vody za minutu; celková cena osy byla 1,654.000 franků. R. 1880, když už zde bylo v činnosti 68 artézských studen, měla oasa 26 vesnic s 12.827 obyvateli, 517.563 palem a 90.000 jiných ovocných stromů, množství vody poskytované za minutu stouplo na 177.683 *l* a cena oasy na 5,549.000 franků. Každá artézská studna může poskytnouti potřebnou vodu 3—4000 palem a počítáme-li nejmenší roční zisk z jedné palmy 7 lir, je to roční výtěžek 21—28.000 lir!

Příklad Tuniska jeví se ještě v jiném vzhledě: pokud jde o zřizování dolů. Dnes ještě není Tripolsko dokonale prozkoumáno a ví se jen o nerostech, které tu byly uvedeny. Ale mnozí geologové tvrdí — a také ve starých historicích římských jsou o tom zmínky — že zde jsou i jiné cenné nerosty a snad i drahé kovy. V Tunisku jsou na vzdálenost 225 *km* od města Tunisu trojí doly. Sidi-Amor má rudu olovnato-stříbrnou, Slata železnou, Salsala fosfáty. Fosfáty byly tam objeveny r. 1885 a r. 1894 a 1895 vypsala tunisská vláda dvakráte těžařskou koncessi, která vždy se potkala s neúspěchem. Hlavní jeho příčinou byly těžké podmínky, za nichž koncesse byla udělena.

Nejtěžší z nich byl závazek pro těžařské družstvo, aby na své útraty vystavělo železnici do přístavu Sfax, dlouhou asi 250 *km*. Vláda chtěla tak využitkovati příležitosti, aby si pomohla k železnici, k níž sama neměla peněz. Skupina francouzských kapitalistů přijala tuto podmínku r. 1895, ustavila se ve společnost s kapitálem 18 milionů frankův, celé krajině dostalo se železnice a přístav Sfaxský stal se střediskem fosfátového obchodu. R. 1902 bylo do Evropy vyvezeno 263.000 tun fosfátů, r. 1904 455.000 tun, r. 1906 587.000 tun a konečně r. 1910 1,000.000 tun. Zmíněná společnost vládne nyní na fosfátovém trhu světovém. Lodi, které tyto fosfáty odvážejí, platí Přístavní společnosti okolo 600.000 franků, z čehož dostává se poloviny státu. Za ostatní práva těžařská má stát roční příjem asi 4,000.000 franků.

Nuže, Tripolsko má přibližně stejné podmínky geologické i klimatické, fosfáty nalézají se tam zcela jistě, krom nich i síra — a není vyloučeno, že i některé kovy. Za takových podmínek znamenalo by toto území pro Italii značný hmotný prospěch — předpokládajíc, že bude možno opatřiti potřebný kapitál k těžení a k stavbě železničních tratí.

O dělné síly by nebyla nouze: se zahájením prací nastal by záhy příval z blízkých krajin jihoitalských, jejichž obyvatelé následkem chudoby nuceni jsou k emigraci. Také v tomto vzhledě bylo Tunisko příkladem pro Italii. Uvádím číslice z jiné knihy Corradiniovy (Il Volere d'Italia) uveřejněné předloni. Jest v Tunisku 125.000 Italův a jen 35.000 Francouzů, z nichž 10.000 úředníků (s rodinami), 15.000 obchodníků, průmyslníkův a pod. Dělnictvo je většinou italské, francouzští úředníci i průmyslníci doznávají, že by se bez něho neobešli; neboť francouzský dělník by tam nešel. Ale národnostně jsou italští dělníci potlačováni a hospodářsky vykořisťováni.

Tomuto dělnictvu místo peněz vydávají podnikatelé poukázky, které pak se musí lichvářům prodávati za sníženou cenu. R. 1896 byly v Tunisku následující školy italské: gymnasium, lyceum, nižší technická škola, tři školy obecné a večerní škola pokračovací. Ač italské obyvatelstvo tamní jeví značný a stále stoupající přírůstek, nedovolila francouzská vláda od r. 1896 nijakého rozmnožení italských škol ani jejich rozšíření o jednotlivé

třídy a to přese všechna diplomatická zakročování Italie v Paříži. Dělnictvo průmyslových podniků v Tripolsku, ať už by náleželo kterémukoli státu, očekával by stejný osud. Přes to, ač velmi zvolna, vnikání Italie do Tripolska přece jen postupuje.

Počet Evropanů v celém Tripolsku odhaduje se na 8—10.000, ač číslice tato není považována za přesnou. Z nich největší počet mají Malťané a po nich Italové. Italský živel je důrazněji představen spíše různými institucemi nežli počtem. Tak jest Italie jediným státem, který má v Derně svého konsula. Derna je druhým hlavním přístavem Cyrenaiky; měla v r. 1909 dovoz 1,769.688 fr. a vývoz 1,580.047 fr. Obyvatelstvo její tvoří asi 8000 Arabů a 150 Židů; Italů je tu 30 a mají obecnou školu chlapeckou, vydržovanou Františkány, s 27 žáky, z nichž 2 Italové, 5 Arabův a ostatní Israelité; dívčí školu, udržovanou ženskou řeholí řádu Františkánského s 5 třídami, v nichž je 64 žaček vesměs židovských.

V Benghazi je šestitřídní škola italská se 160 žáky, z nichž je 16 Italů, ostatní, až na jednoho mohamedána, vesměs Židé; dívčí školu pětitřídní se 100 žákyněmi, vesměs židovskými; večerní školu s 30 žáky tureckými a arabskými; podružnou skupinu společnosti »Dante Alighieri«, tělocvičný spolek, nemocnici, poštovní úřad a konečně filialku »Banco di Roma« — ač počet Italů v tomto místě je asi 100. Největší množství jich je ve vlastním městě Tripolis, asi 1500. Tam jest obecná škola dívčí i chlapecká, s několika sty žáků, opatrovna, obchodní škola se 60 žáky a nemocnice.[1]) Z těchto číslic je zřejmo, že číselně zde neznamenají Italové mnoho a že se uplatňují hlavně svými organisacemi a školami, jež ostatně plní většinou děti židovské a něco domorodých.

Italové tamní jsou většinou obchodníci, jen něco málo v oasách jsou vlastníci půdy. Ale to jsou výjimky a ještě dlužno podotknouti, že jsou vlastníky půdy in suspenso; neboť stále čekají, až vláda v Cařihradě formálně uzná jejich zakoupené vlastnictví — je to turecký zákon, kterým v Cařihradě se snaží klásti překážky. Zdá se, že Porta záhy pochopila cíle Italů: proto využitkuje všech příležitostí, aby jim jejich posici znesnadňovala. Snaží se vzbuditi jim v druhých státech konkurenci a tím zároveň dociluje, že se přece něco vykoná k pozdvižení Tripolska, co tureckou vládu nestojí ani krejcaru. Tak tomu aspoň bylo až do zahájení války. Některé kroky turecké vlády působily přímo dráždivě na veřejné mínění italské.

Na př. italská firma rozhodla se učiniti tu pokusy s artézskými studnami, dostala povolení k zřízení dvou takových studní a uzavřela smlouvu — když došlo k provedení, odvolaly místní úřady v Benghasi povolení a zadaly jednu studnu Francouzům, druhou Italům. — Italský archeolog Halbherr obdržel tamtéž

[1]) Přirozeně také filiálka Banco di Roma, která zde postavila veliký válcový mlýn — a má po celém území větší počet jednatelství.

povolení k vykopávání starožitností prostřednictvím italského vyslanectví v Cařihradě a konsulátu v Benghasi — než však zahájil práce, bylo povolení bez jeho vědomí uděleno americké společnosti. — Slíbivši stavbu tripolského přístavu Italům, vyjednává turecká vláda za jejich zády s anglickým podnikatelstvem; vidouc snahu Italů v kolonisaci, nabízí pozemky ke koupi Němcům a usnadňuje zavedení německých paroplavebních linií na pobřeží tripolském až do Egypta.

Tak vypadaly věci až do nedávné doby. Je zřejmo, že Porta a všechna ta úskočná diplomacie turecká snažila se postaviti proti hospodářským zájmům italským zájmy ostatních států. Přirozeně proto, aby zamezila rozkvět italského živlu na onom pobřeží a zabránila tomu, co se právě přihodilo, přese všechny její snahy, totiž okupaci. Italie, která tím viděla se zklamána ve svých nadějích, dala ve veřejném tisku průchod svému rozhořčení, které, správně řečeno, nebylo do té míry oprávněno, jak se v Italii soudilo. Jistě jen nedůtklivostí lze nazvati slova Corradiniova:

»Nyní zpívat o vítězství, protože se nám podařilo, při nejlepším, býti dva tam, kde k vykonání něčeho vážného měli jsme býti samotni, neb odejíti — je nejhnusnějším důkazem mravní degenerace . . .«

* * *

Můžeme nyní vysloviti závěry. Tripolsko je země, která má hospodářskou budoucnost. Předpokládáme-li, že Italie okupaci provede, že po okupaci překoná obtíže politické, podrobí si divoké vnitřní kmeny nebo dovede získati jejich přátelství, bude moci Italie věnovati se vlastnímu úkolu kolonisačnímu. Jeho podmínkou, při dobré správě kolonisační, je především ohromný kapitál k provedení prací melioračních, zavodňovacích a ku stavbě železnic. Obchodní význam Tripolska bude rozhodně menší nežli zemědělský. Není pochybnosti, že půda i podnebí jsou tu zemědělství velmi příznivy. Jest tu hojně půdy obdělávatelné — a ještě více dá se jí vytvořiti umělými prostředky moderní techniky. Úspěch zavodňovacích prací a zúrodnění některých dílů pouště lze považovati za zaručený.

Nerozepisuji se podrobněji o významu staveb přístavních;[1] připomínám jen, že patřičnými stavbami v přístavech Bomba a Tabruk nabude Italie velikého vlivu ve Středozemním moři. O druhém z nich napsal německý spisovatel Schweinfurth: »Kdo má tento přístav, má klíče k východní části Středozemního moře.«

Ať již zemědělství či obchod či průmysl a doly — vše přineslo by Italii nejen hmotný zisk, ale také zisk národní. Dnešní Italie je známa ohromným množstvím pracovních sil, které dodala do jiných států, zvláště do Argentiny. Hospodářské poměry italské nejsou sto, aby jim zaopatřily dosti výnosné postavení a

---

[1]) Náklad na stavbu tripolského přístavu byl rozpočten na 8,000.000 fr.

většinou nejsou vůbec s to, aby je zaměstnaly. Všechna tato energie jest tedy pro Italii ztracena. Jinak bude, zaměstná-li Italie všecky tyto síly na vlastním území, jí spravovaném: zisk připadne jí samotné. Zamezí tím škodu, která jí plynula ze statisícové emigrace roční do Argentiny. Krajiny, emigrací nejvíce postižené, totiž celý italský jih, budou vysílati své dělnictvo do blízkého nového majetku italského, který bývá nazýván pokračováním Italie. Tím nabude i Sicilie a jižní Italie větší důležitosti hospodářské a snáze bude podniknouti mnohý krok ku zvelebení a pozdvižení těchto pustých a zanedbaných krajin, které svým rázem a svou povahou jsou bližší nedalekému břehu africkému než Evropě.

To, co právě bylo uvedeno, považuji za největší zisk, který by Italie mohla míti z okupace právě zahájené. Ovšem, jen potud, pokud okupace by postupovala za okolností co nejpříznivějších a co nejrychleji a nevyčerpala tak přílišně hospodářské síly státu. Všechny ostatní očekávané výhody — jak výše bylo ukázáno — jsou dosti pochybné, a nehledíc ani k tomu, rozhodně daleko menší než italské naděje. Až bude okupace dokonána — stane-li se tak vůbec v dozírné době — pak teprve bude možno pronésti přesnější předpoklady o další budoucnosti.

Jaroslav Ráček:

Podzim.

Máš v duši podzim. Cítíš? Listí šumí
bolestnou smutnou píseň zdá se ti.
Bolesti jeho nikdo nerozumí
a nikdo nedovede přispěti.

Chlad studí v srdci. Nemá tepla duše,
vystydly žíly, hlava těžka je.
Zalomíš ruce a uznáš to suše:
podzimu víno pro tě nezraje.

Jsou oči rudé, jak v ně vítr šlehá,
máš pocit, jak by šlehal duši ti.
Večerů letních sametová něha
se nedá teď již ani tušiti.

Máš v duši podzim. Cítíš, jak je ostrý,
že přečkáš, myslíš, jeho útoky?
Tvých snů jen zbudou vybílené kostry
a v srdci jeden hřbitov široký — —

Zimní jízda.

Kopyta koní zvoní vesele
na bílém štěrku v sněhu,
pod teplou dečkou cítím nesměle
prstíků jejích něhu.

Sníh třepetá se z oblak malinko
koníkům do pentliček,
u ramene mám její ramínko
a oheň jejích líček.

Přerývá ticho ržání koníků
a slabý nával větru.
sníh zůstal viset jejím na rtíku,
já retem svým jej setru.

Na chomoutech a koňů ve hřívě
sníh rozsel plno vločků,
pod dečkou tisknu ručku vášnivě
a jaro hledám v očku.

Kopyta koní zvoní tlumeně
do černé písně lesů — —
Ať ten sníh kolem padá studeně,
já jaro v duši nesu . . .

Ph. Dr. Jindřich Veselý:

Plakáty českých loutkářův.

Příspěvek k historii lidové dramatiky.

Čeští loutkáři, jichž dynastie lze sledovati v písemných památkách ještě před Matějem Kopeckým, měli plakáty, cedule, kterými zvali k představení, jednak vlastní výroby (tiskli pomocí šablon, »patron«), jednak v tiskárně dávali si zhotovovati to, co při všech hrách zůstávalo stejné, kdežto název hry přitiskovali sami, jednak měli vše zhotoveno v tiskárně.

Účelem plakátů bylo, aby se nalákalo hojně obecenstva na »frajplac« nebo do »šenkovny«, což se stávalo tím, že loutkář své divadlo a dřevěný personál vychvaloval, že se honosil, kterým znamenitým osobnostem hrál, že uváděl obsah hry, dovolával se spisovatelův atd. a vždy a všude sliboval hojnou zábavu.

Studuje dějiny českého loutkářství od nejstarších dob a zkoumaje závislost jeho na literaturách národů jiných i na dramatické produkci české, sebral jsem několik set plakátův od loutkářů v Čechách, na Moravě a Slovensku; vybírám ze sbírky své to, co by mohlo zajímati všeobecně.

Kaiser A. oznamuje: »Teatre parée! — Z nejvyššího guberniálního povolení všem P. T. pánům a dámám vědomost se dává a při tom uctivě se zve na špásovnou komedii, kterou uspořádá dnes Kaiserova dřevěná společnost a živý principál: Loupežníci v českých pralesích . . .«

— Často vypočítávají loutkáři, koho zvou, tak ku příkladu:

Dubský T.:

»Tábor lidu!

Stařeny, staří muži a mládenci!
Panny, vdovci a vdovy a všech dětí matky
a děti všech matek,
račte se dnes podívat na dnešní zmatek . . .«

(Škrhola aneb Loup. přepadení hradu Bělohradského.)

Kubeška J. »Žertem bavit mladé i staré, velké i malé, ženaté i svobodné, dědečky i babičky, sirotky, vdovce i vdovy, no, není toho dost? slíbeno! Ale my slibujeme žert a to je nejlepší medicina . . .« (Matějovy námluvy.)

Novák K. jmenuje ještě »veselé i smutné, vdovy i sirotky opuštěné i propuštěné«, které chce baviti, slibuje pak dále: »Dnes bude k vidění moře s břehy a rozličná mořská zvířata.«
(Sklamaní loupežníci.)

— Jindy loutkář vypočítává zase svůj personál, jako:

Pek Jos. »Dnes bude v mém divadle velká švanda. Kdo přijde, musí se smát, protože budou čerti — rytíři — rytířky — loupežníci — Kašpárek i staré baby.« (Vilfink ze Štumberku.)

— Opět jindy se naznačuje, co vše se odehraje na jevišti:

Pek Josef. »Dnes bude smích, pláč, tanec, svatba, hřbitov, smutek, pročež žádá o laskavou hojnou návštěvu řiditel.«
(Král Václav IV.tý.)

— Veršované pozvání bývá velmi často:

Dubský T. »Kdo dnes navštíví naše divadlo,
bude se smáti nemálo . . .«
(Obležení Sibíně nebo Po desíti letech.)

Dubský Fr. »Kam dnes večer? — Do loutkového divadla!
Kdo se chce dnes hodně smáti a zármutek zapudit,
ten musí loutkové divadlo naše dnes navštívit.
Vtipů, šprýmů máme tam ku vybrání
a ty všecky povíme dnes pro zasmání . . .«
(Vyhraný ženich aneb Čechové v Americe.)

Kopecký Karel:
Kdo se chceš dnes hodně smáti,
hleď se večer do divadla bráti,
neb smíchu, žertu bude dnes ku vybrání,
to vše povíme dnes pro zasmání,
o smích u nás žádná nouze,
neb na smích je u nás fabrika.«
(Vyhraný ženich.)

Pek Karel:
»Kdo jste zrozen pravým Čechem, pamatujte na to:
Važte si vždy každým dechem divadla nad zlato!
Já nešetře namáhání přičiním se dál a dále
Vás dnes přivést k rozesmání, zkrátit dlouhé doby stále.
Má to pýcha, když mne pochválíte,
To však doufám, až se přesvědčíte!«
(Pasť na staré mládence.)

Pek Jos. »Ať máš třeba mnoho práce,
zanech všecky špekulace
a pospíchej bez štrapáce
do fabriky na legrace!
Až zůstane státi svět,
co nám budou provádět
umělci od Barnum-Balej,
jeden velkej, druhej malej,

umělci až z Australie
všelijaké komedie.
Všem je při tom přichystaná
znamenitá podívaná.
Až necháte na všem oči,
jak se vám v divadle točí
velkých, malých celé fůry:
Turky, Číňany i Bury
zříte při té tlačenici,
všech národů míchanici.
Zveme mládence i panny,
ať jsou z kterékoliv strany. . .«
(Vítězství lásky.)

Maizner: »Dneska přijďte, milí páni,
to Vám bude podívání,
to je herců jako much,
až Vám přejde zrak i sluch.
Čerti, báby, pimprlata,
princezny jak cukrlata.
Toho kumštu i ten řev!
Čert ten skáče jako lev,
kašpárek. a sedláci
hroznou dělaj' legraci.
Až se setmí, budou hrát,
po produkci jdou hned spát;
proto každý pospěš k nám,
komu Maizner trochu znám.
(Dům na silnici anebo Všichni na jednoho.)

— Nejčastěji bývají na cedulích různé vtipy:

Kellnerové: ». . . U nás je jarmark na smích a prodáváme jej dle jakosti a sice ten nejlepší za 40 h, jemný za 30 h, obyčejný za 20 h, míchaný za 12 h a ten divoký pro kluky za 6 h. Proto přijďte, ať se pobavíte a každý přineste sebou na oves pro mého havlacha! — Kašpárek.« (Dobytí města Sibína.)

». . . Kdo nechce přijít, tak pošlete peníze a zůstaňte doma. Ceny jsme nezvýšili, ačkoli jsme mazali kolovrátek! Za laskavou návštěvu provoláváme hřímavé Na zdar! . . .«
(Čert v pytli.)

»Vzhůru na panáčkovou komedii F. V. Kellnerů, kteří hrají jako z not a kápnou do noty! Začátek, až se publikum sejde, konec, až budou nadávati a půjdou pryč! Za přízeň žádají Kellnerové, tlučhubové celého personálu!«
(Ivan IV, car ruský.)

Dubský T.: ». . . Vstup volný až ke kase, u kasy se platí. Dítky platí polovic, které nejsou rok staré, neplatí nic, aby si z toho mohly vzíti příklad . . .«
(Zrádce města aneb Nevinně k smrti odsouzen.)

Kopecký K.: ».. . Onemocněla princezna Mordulína a na dovolené jest Mefisto . . . S úctou zve pimprlete cvičitel K. Kopecký, všech herců ředitel.«

(Nalezenec anebo Pražský uličník.)

— Všeobecná chvála vyskytuje se na plakátech a poukaz, že hra líbila se jinde, tedy že se bude líbiti zase:

Dubský Fr. ke hře »Zrádce národa aneb Švédové na Moravě« praví: »Tato hra došla všady velké obliby a ocenění, ježto vyniká výpravou nad jiné divadelní kusy, tudíž doufám, že umění milovné obecenstvo svou návštěvou mne poctí a o slušné hře se přesvědčí.«

Dubský T. ke hře »Kytka aneb Kamenný hrad v Krkoších« praví: »Dnešním představením přesvědčím ctěné obecenstvo, že i loutkové divadlo učinilo značný pokrok v nynějším čase, že jest schopno sehráti divadelní kusy, které jsou repertoirem velkých divadel a že vše pravdivě a slušně odehrávám. Kostymy loutek jakož i dekorace jsou vždy případné, tudíž doufám, že mě ctěné obecenstvo podpoří a hojnou návštěvou poctí.«

Kaiser A. ke hře »Rytíř Šnofonius a princezna Mordulína aneb kam vede tvrdošíjnost ženské fraucimory« praví: »Ve prospěch malého Kašprlete! Jenom na našem Holandském novovlasteneckém tyátru, kdežto jedna každá figura jako živá persona v rytířských šatech oblečená špacírovat bude, dá se ten kus hráti; při této kratochvilné komedii vystoupí strýc — Baráčník — a náš malý Kašprdle, který rozličnými šprýmy a šprochy celé publikum untrhaltovat bude, jakož všude činil, k čemuž uctivé pozvání činíme My: ředitelstvo, čerti a herci.«

Kellnerové ke hře »Nalezenec aneb Císař římský« praví: »Milí páni a ctěné dámy! Zábavný večer Vám způsobíme, jelikož jsme ve všech českých Besedách hráli. I čeští šlechticové poctili naše divadlo; proto doufáme, že i zde ctěné panstvo nás poctíti ráčí, neboť náš dřevěný personál má mnoho vtipu a obzvláště Kašpárek, který procestoval Čechy a české Besedy!«

Kopecký K. ke hře »Zrádce neb Vyškovský žid«: »Úchvatné toto dílo došlo na každém místě všeobecné obliby; dojem, jaký si odnese divák z mého loutkového divadla, bude ten samý, jaký z každého »ochotnického«; sehraji kus tento s citem hereckým, tak že ctěné obecenstvo uspokojeno bude, protož každý račiž se dnes přesvědčit, že mé divadlo není pimprlová komedie, nýbrž moderní umělecký podnik.«

Lagron Anton ke hře »Robert ďábel«: »Upozorňuji velect. obecenstvo na výtečnou tuto hru, která i v Národním divadle několikrát opakována byla. Hru tuto není každému loutkovému divadlu lze provozovati, i slibuje tudíž představení dnešní vzácný a zajímavý požitek.«

Lagron A. ke hře »Ivan čtvrtý«: »České divadlo s loutkami vyplňuje již od dávných dob úkol svůj bavit a obveselit každého, kdo k jeho stánku zavítá. Již po léta, po dlouhá léta putujeme od města k městu a naplňujeme veselím každý kraj. Není zajisté nikoho, kdo by neznal šprýmy naší dřevěné společnosti se živým ředitelstvím, kdož by neposlechl rád čtveračivého Kašpárka a nepobavil se různými vtipy všech ostatních. My pěstujeme jen humor a opatrně volíme kusy, které pobaví jak mládež tak i odrostlé. Protož přijďte každý, kdo se chce smát, dnešní kus jest podařeným a nejoblíbenějším kusem našeho repertoiru.«

Lašťovka ke hře »Vítězství lásky aneb Tři přátelé po desíti letech«: »Divadlo mé jest snad to jediné (s figurami) v Čechách, jež s časem pokroku ku předu spěje. Humor živý, vtipy časové, vytříbená řeč, hry nejvíce z českých událostí, svědčí dostatečně o vyšším účeli než bývá obyčejné »tatrmanství«. — O hojnou a laskavou návštěvu, které se mně ve většině českých měst dostalo, i zde s úctou žádá J. N. Lašťovka.«

Maizner ke hře »Slečna Mína, dcera pometláře neb Podvodná svatba«: »Doufáme, že ct. obecenstvu touto hrou zábavný večer připravíme, neb náš dřevěný personál je tak vycvičen, že každá loutka svou úlohu dobře provede.«

Maizner ke hře »Fridolín aneb Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá«: »Divadlo toto jest hodno doporučení, jelikož vyznamenává se naprostou slušností a přesností v pořádání her a tak liší se velice od všelijakých tlampačů, kteří obyčejně na návsích baví a kazí mládež snůškou sprostých výrazů. Divadla našeho se súčastniti, bude nám vítáno, neboť se líbí každému.«

Maizner ke hře »Horia a Gloska aneb zapálení města Hermanštadtu«: ». . . Prosíme, bychom nebyli vřaděni mezi nicotné loutkáře, — ostatně vlastní přesvědčení pravdu poví . . .«

Maizner ke hře »Zakletá princezna«: »Loutkové divadlo bylo vždy nejmocnější atrakcí pro mládež, ano i starší, dospělí lidé rádi poslouchali a poslechnou dosud zdravý humor podávaný hlasem principálovým a jeho členy, dle potřeby se modelujícím. Šprýmy a žerty dovedou rozesmát každého a zaplašit chmury s obličeje. Loutky otevírají mládeži celý nový svět. Že vykonává naše divadlo dobře řízené i velký vliv vychovávací, zejména v duchu vlasteneckém, jest nepopíratelno. Pro své kruhy nahradí loutky divadlo úplně, vynikajíc nad to láci.«

Novák K ke hře »Loupežníci na Chlumu«: »Dobrá pověst o mém divadle roznáší se v dalekých širých krajích, neboť dlouholetým a pracným působením v hraní loutkami jest o to postaráno, aby loutky mé pohybovaly se způsobem lidským, a hry mé jsou tak uspořádány, že ct. obecenstvo v divadle mém se se živými osobami býti domnívá. — V naději, že se velect. obecenstvu tímto staročeským příběhem zavděčí, prosí o hojnou návštěvu K. Novák.«

Novák K. ke hře »Růže Lužanská aneb Šťastné shledání«: »Divadlo toto, které co do rozměrů jest největší toho druhu, vábí malé i velké diváky, kteří s největším účastenstvím sledují příhody a nehody dřevěných umělců, což dokazuje, že se velectěné posluchačstvo v divadle znamenitě baví. Není také divu: veselý humor a ostrý časový vtip účinkujících sil, jež osvěžuje, zamlouvá se v těchto trudných dobách a výkony mechanicky pohyblivých herců líbí se nejen malým, ale i starým. — Žádá se zdvořile, by ct. návštěvníci psy do divadla nevodili.«

Novák K. ke hře »Spiknutí na silnici aneb Všichni na jednoho«: »P. T. slavné publikum, veleváženě obecenstvo celé této zemské koule, komu jen ještě trochu možno se smát, račtež navštíviti náš »Teatrum«. U nás je personál pohromadě, jemuž na světě rovno není; jsou zastoupeni tuláci — syčáci — raubíři — čerti — rytíři — primadony — čarodějnice — klepny — poustevníci — chalupníci — pytláci a baráčníci, zkrátka na zavolání jsou všichni pohromadě. A jaký to mají honorář: někdy dostanou ran jako koně a přece jsou při tom samý žert a ještě ani jeden z nich neodvážil se udělati štrajk. Nuže, slavné publikum, kdo se chce smát, jen k nám, u nás je za trochu nováků na smích jarmark. K čemuž uctivé pozvání činí dřevěný personál a živý principál K. Novák.«

Novák K. ke hře »Tři ženichové a jedna nevěsta«: »...Humor a šprým mému personálu nikdy nechybí; a proč? Zde jest herectvo mé — totiž dřevění herci — zastoupeno ve všech oborech »en duplo« a herci jsou tak routinováni, že v každé chvíli může převzít Mefisto úlohu milovníka, jako strýc Škrhola úlohu intrikána nebo čerta. — U nás je trafika na smích a platiti si mnoho nedáme, béřeme všeho druhu mince, jen když to dělá (protože je drahá mináž) na I. místo 40 h, II. 30, k stání 20 h. Dítky na všechna místa polovic. Pp. studující a c. k. vojsko bez povýšení platí 12 hal.«

Pek K. ke hře »Skrocení zle ženy«: »Dovoluji si podotknouti, že divadlo mé došlo všude pochvalného uznání ctěného obecenstva, mnohých ctěných spolků, měšťanských besed a ústavů i mnohých stavů vysoké šlechty, tak že se mnohými vysvědčeními vykázati mohu.«

Tříška ke hře »Jaroslav, vítěz nad Tatary«: »Hru tuto mohou jen velká divadla dávati, avšak moji páni dřevění herci také něco dovedou a vzdor své dřevěnosti musí v každém vzbudit cit nad krutými osudy našich předků.«

— Obsah hry býval leckdy uváděn, jindy odvolání na známého autora; tak činí ku př.

Novák K. ve hře »Švec Šebesta a jeho potěh«: »Hm, hm, k smíchu! Ba právě k smíchu, neboť co nemůže hraběcí pan manžel přemoci, to dovede mistra Šebesty potěh. He, he, jednoduchý »potížek« vyžene paní hraběnce vzdorovité vrtochy z hla-

vy, tak že se z ní stane žínka roztomilá, a kdo by se tomu nesmál, když pan mistr švec paní hraběnku tak pěkně civilisuje výpraskem, až milo podívat? Je to sice jen žert, ale žert bývá také někdy dobré koření. — A kde může býti lacinější švanda než u nás, za několik nováků se skoro dvě hodiny bavit a smát, to je láce, co? — Ku konci představení bude balet sokolů a zápas cvičeného psa s kominíkem. — Ceny míst: Jak kdo má moc floků: Ze dvou očí platí se na I. místo 20 kr., na II. 15, k stání 10, a ze tří očí duplo.«

Kopecký K. ve hře »Lešetínský kovář«: »Nová tato dramatická práce od našeho nezapomenutelného Svatopluka Čecha všude došla neobyčejné obliby, an v ní se líčí boj národní o českou půdu, pro niž kovář lešetínský obětuje svůj život a pro niž z lásky krvácí . . .«

Kopecký K. ve hře »Paní Marjánka, matka pluku«: »Divadelní feilleton: Matěj Kopecký, narozený r. 1762, patriarcha českých loutkářů, jenž na počátku předešlého století chodě se svou dřevěnou družinou po vlastech českých od dědiny k dědině, všude vítán s radostí, — stal se miláčkem venkovského lidu. Z lidu sám pocházeje, rozuměl mu, znal jeho snahy a tužby, vnikl do ducha jeho a dovedl mu mluviti k duši ve hrách, jež sám spisoval anebo upravoval; mnohý satirický šleh, namířený na panující tou dobou poměry, jenž pronesen ústy některého z dřevěných aktérů, nejčastěji Kašpárka, diváctvo přímo elektrisoval. — A zvláště neodolatelným kouzlem vládl starý Kopecký, kouzlem humoru, lidového humoru, někdy naivního, drsného, ale vždy účinného, zápalného. Skladby jeho mají i cenu kulturně historickou, pročež zasluhují s té stránky pozornost. (Viz Světozor z roku 1893 dne 21. dubna.)«

Kopecký Jindřich ve hře »Svůj k svému čili Svatební večer bez nevěsty«: »Osměluji se v laskavou známost uvésti, že jsem svým chvalně známým loutkovým divadlem při cestování svém po milé vlasti české povždy ještě hojné přízně sobě získal. Jako pravý vnuk Matěje Kopeckého, paměti hodného českého loutkoherce, kojím se nadějí, že ctěné obecenstvo i mne onou přízní poctí, kteréž se dostalo mému vlasteneckému dědovi, jakož i mému otci Václavu, spisovateli českých divadelních knih a Humoristických Listů.«

Kopecký J ve hře »Poslední Táborita«: ». . . Odehrávám hry v slušné češtině zároveň též z novější doby jako Klicperovy, Kollárovy, Tylovy i od nynějších moderních básníků . . .«

Maizner ve hře »Veselý švec anebo Proměněné ženy«: »Tomáš a jeho potěh! Divné, řekne mnohý, ale prosím, jen se přijďte podívat a uhlídáte, kterak počestného mistra jeho potížek vyhnal vzdorovité paní statkářce tvrdošíjnost a uvedl ji zas na pravou cestu do lůna manželské spokojenosti. — Tedy prosím, Velectění, neopomeňte dnešní představení svou návštěvou poctíti; doufáme, že sobě každý ponese milou upomínku na

mistra Tomáše a jeho potěh! — Ku konci vyplácení starých dluhů.«

— Velmi obyčejně bývají u našich marionettářů doprovody u veseloher; tak uvádí na př.:

Dubský Fr.: »Veselohry, zvláště ze života, když se živě přednášejí, působí zábavnou krat chvíli. Příjemné večery navštěvovatelům a příznivcům mého divadla připraviti jest mým heslem a že vážené obecenstvo vždy spokojeně mé divadlo opustí, za to tuším ručí mé jméno . . .« (Pekař Rohlík.)

Dubský T. a *Novák K.*: »Fraška ‚Dům u silnice' nachází mnoho oblivy, zvláště proto, že se vtipy časové tak houfně střídají, což jest lék účinkující, zvláště pro zádumčivou mysl, neb účinkuje asi tolik co oživující zahřmění v dusivé přírodě.

Jen k nám, ctěná společnost,
smíchu a žertu bude dost.«

(Dům u silnice.)

Dubský T., *Lašťovka* a *Novák*: »Ze života nejzajímavější jest zase život, když se ale nemůžeme v něm srdečně někdy zasmáti, jest nám mukou.

Trampot, klopot,
divů, novot

je tady plný svět; smíchu a žertu je dosud málo na prodej; ale jen k nám slavné publikum; dokud náš pan strejček se svým humorem je na světě, může se každý, kdo navštíví naše divadlo, za několik nováků dosyta nasmáti. — K tomu uctivě zve a za návštěvu žádá a na ty nováky a šoufky zdvořile apeluje Ředitelství.

(Pekař Rohlík aneb Veselý pohřeb v Kocourkově.)

Kaiser A: Čechové! Rodáci! Dnes pořádám s mojí společností příkladnou a kratochvilnou smutnou veselohru, an v ní bude seznati činy a obyčeje ze století dávnověkého a jsoucího. Tedy jen k nám, vzácná společnosti. — Žertu a vtipu bude bez hříchu. — — NB. Figury veritábl jako živé osoby! — — O vyleželé hudebníky a dobré pivo postaráno. — Vstup každému volný, kdo zaplatí jak obyčejně. — Divadlo jest známo. Začátek, jak se publikum sejde.«

(Benátský kupec aneb Žid Šiloch, veselohra se zpěvy ve 4 jednáních o mnoha vykročeních od Jana Kubešky.)

Kopecký J.: Kdo mou dřevěnou společnost zná, neupře jistě, že to veselá garda; vzdor své dřevěnosti tropí švandy dost a dost; žertem zapudí se trudná mysl, a nač míti smutek, můžeme-li se do sytosti nasmáti! — Co může svět teď kde lacinějšího koupit jako u nás! Za několik nováčků je smíchu, co si kdo nabere. Tedy jen k nám lidičky! S úctou oddaný vlastenec Jindřich Kopecký.«

(Toto říkání obsahují cedule s hrami: Bedřich Valterus — Berounské koláče — Čert a Káča — Jan Enšpigl — Nehody

starého ženicha v kouzelném vrchu — Paní z Mumlačova aneb Kam vítr, tam plášť — Právník Ziskný v Karlíně.)

Kopecký J.: »Jen k nám, pánové a paničky spějte! U nás za pár haléřů užijete smíchu, hojnost a celý večer si příjemně ukrátíte. Krále a královny ze všech dílů světa zde spatříte. — Též se Vám představí veselá loutka Kašpárek, který svými žerty celý večer Vašnost znamenitě pobaví.« (Pekař Rohlík.)

Kopecký K.: »Dnes neopomeňte nikdo navštívit mé loutkové divadlo, neb smíchu a žertu bude až nazbyt, a kdo může kde laciněji se nasmát, jako u nás? Herci mají, vzdor tomu že neplatím jim žádnou gáži, humoru vždy až na zbyt a vzdor své dřevěnosti tropí švandy dost a dosti. — Začátek až se zazvoní v 8 hodin večer. — Vstup dnes volný až ku kase, u kasy se platí. — Tleskat se nedovoluje, to si může každý nechat až doma. — Onemocněla princezna Mordulína, dovolenou má Mefisto.« (Spiknutí na silnici.)

Lagron A.: »Dnes jest veliká švanda, bude to pravý jarmark na smích a smát se musí každý. Kdo se bude dnes nejvíce smát, dostane ode mne veřejnou pochvalu v divadle. U nás to už ani jinak nejde než samý žert a šprým a v tom ohledu dobyl si Kašpárek světové jméno a dostal skvělého uznání i na pražské výstavě. Přijďte tedy všichni, kdo milujete obveselení. Kašpárek Vás rád uvidí a žádného z Vás nezarmoutí. Přijďte, zve Vás uctivě oprávněný mistr žertu a vtipu Váš oddaný Kašpárek. — Tisíc dukátů obdrží ten, kdo by dnes vydržel po celé představení zůstat smutný a koho vtipy mé a žerty nerozveselí.« (Hloupá kuchařka aneb Vyhrané panství.)

Lašťovka: »Žertem zapudí se trudná mysl, a nač mít smutek, když se můžeme do sytosti nasmát. — Kde? V Lašťovkovém »pimprlovém divadle.« (Nehoda starého ženicha.)

Lašťovka: »Veselohry vůbec působí kratochvilnou zábavu, zábavu jistě příjemnou, jsou-li vtipy žertovné, ducha času přiměřené; a k tomu se snažím mým malým divadlem i doufám, že slovutné obecenstvo vždy s uspokojením mé hry opustí.«
(Spiknutí na silnici aneb Všichni na jednoho).

Maizner: »Ujišťujeme, že dnešní hra Vás velice pobaví, an má v ní náš nejpovedenější panák kmotr Škrhola hlavní úlohu. Pohanem by musel býti ten, kdo by se smíchy nekutálel. Smích je to jediné, z čeho se daň neplatí, tedy se může každý smát, jak se mu líbí. Kdo se smáti nechce, my ho k tomu nenutíme.«
(Strýček Škrhola.)

Novák K.: »Frašky a veselohry působí vůbec zábavu; rozesmát v našem divadle sl. publikum se nutíme, až bručíme; ale také kdo se u nás rozesměje, smáti se musí ještě druhý den. — A čemu? — Inu, něčemu, he — he — he! — Ó, jen k nám, slavné publikum, dokud jsme ještě na světě — totiž my dřevění páni herci a ředitel Karel Novák«.
(Veselý pohřeb v Kocourkově.)

Novák K.: »I kdo by se teď mohl smát, řekne mnohý, teď máme jiné starosti; ale právě proto máme se smát, abychom starosti zapudili: vždyť jsme ještě mladí, a nač se již zcela oddávati zármutku? Nás rmoutí jiné a my naopak se jim smějeme, neb u nás je na smích fabrika. — Oh! Oh! Pěkně vítám, slavné publikum! Ponížený škrumplement!«

(Šťastná Mařenka aneb Nešťastný pan správec.)

— Ale nejen veselohry jsou doprovázeny případným i — nepřípadným proslovem, nýbrž i loupežnické hry a historické zvlášť; tak ku př. oznamuje:

Kopecký J.: »Ku konci předvedeni budou vrahové před soud spravedlnosti, jemuž předsedá náš mocný Kašpárek, načež uvrženi budou do truhlového žaláře, v němž pykati musí za své činy tak dlouho, až je řiditel příští den k nové úloze povolá.«

(Vrah Kovařík čili Vrahové v křivoklátských lesích.)

Kopecký K.: »Dnes vystoupí celá loupežnická raubbanda ve své celé hrůze a pomstychtivosti, která nikoho nešetří a hned každá duše na kordě tanceje, až konečně vezme tento zlořád konce.

Při strašném křiku
a válečném ryku,
bubnování,
zubů skřípění,
budou tito zlosyni schytáni
a spravedlnosti odevzdáni.

Začátek tohoto rauberstiku je v půl 8 večer.«

(Loupežníci na Chlumu.)

Lašťovka: »Jelikož jsem si za účel vytkl historické děje naší vlasti a veselohry jen v žertu slušném, dílu přiměřeném na jeviště uváděti, hodlaje tím velectěnému Obecenstvu příjemnou i zábavnou kratochvíli způsobiti, tedy doufám, že laskavé, slovutné Obecenstvo hojnou návštěvou mé divadlo poctí, o čež co nejuctivěji žádá Jan N. Lašťovka.« (Slepý mládenec.)

Lašťovková: »Děj vniká živě do historie naší drahé vlasti, líčí středověkou bezuzdnost tak zvaného pěstního práva a podává nám zajisté obraz zajímavý; k tomu přiměřené proměny divadla, slušný a rytířský oblek a s citem přednášený děj zajisté ještě zvýší příjemnou zábavu.« (Loupežník Mikuláš Klečkovský).

Novák K.: »Historické děje vlasti naší na jeviště uváděti jest krásná upomínka na naši slavnou minulost. Jsou-li to ale díla na slovo vzatých mužů, jakým byl náš zvěčnělý Klicpera, tím spíše jich slovutné obecenstvo přijme a my se přičiníme, co naše síly stačí, abychom se velectěnému obecenstvu zavděčili.«

(Loketský zvon aneb Nevinně odsouzen.)

— Plakáty loutkářské lze však tříditi nejen podle záhlaví, — podle toho, koho zvou, — podle výčtu dřevěného personálu, — podle stručného naznačení, co bude na jevišti, — podle veršo-

vání, — podle jednotlivých vtipů, — podle vychvalování, že se hra líbila jinde, — podle obsahu her a autora, — podle doprovodův u veseloher a her loupežnických i rytířských, nýbrž také lze sledovati plakáty jedné hry u různých loutkoherců̊v, jako jsem učinil ve svém dílku »Johan doktor Faust starých českých loutkářů« v předmluvě, kde reprodukovány též zmenšeně některé plakáty vyrobené komedianty. Podobným způsobem uvedu nyní texty při hře »Herkules« a to podle abecedního seznamu význačnějších loutkářův:

Dubský: Dnes se bude Herkules práti,
až se to bude všecko smáti;
neb on bude čerty mlátit,
až se budou k zemi klátit.
I budou čerti Herkulesa prosit,
že ho budou na rukou nosit.
Ale on na to nic nedbá
a stále do nich bije,
až celá řada čertů vyje.
Žádný pardon žádnému nedá,
stále jen je bije a kopá;
nestačí už ďáblů rota,
vyjdou draci, hadi,
velký oheň, že ho spálí,
ale on se přece do pekla dostane,
královnu odtud dobyde
a králi Admedusi přivede.
Začátek až se zazvoní.
Konec až bude po všem.
Při divadle účinkuje kapela s klikou.
Vstupné čím víc, tím líp.
Divadlo je známo jako v Praze zastavárna.
Ku konci vystoupí loutkové Varieté.
Žádáme o zachování těchto lístků. — Proč? — Inu proto!«

Kopecký K.: »Při dnešním představení tleskat se zapovídá, poněvadž naši čerti špásu nerozumějí!«

Lagron: »Ďáblové a čerti vystoupí v dnešním představení v parádních úlohách, jež umějí znamenitě sehráti, jak ctěné obecenstvo mělo příležitost nesčetněkrát se již přesvědčiti.«

Novák: »Čerti a v nynějším století? — Proč ne? Jsou to zbytky starých, ale dobrých čertů a poněvadž za starých časů všecko jmění rozdali, byli za to odsouzeni do dřeva, odtud opět vyřezáni a vrčí znovu na svět — ale jen — když jim pan principál pomáhá.«

Tříška Emilián: »Dnešní večer bude strach a hrůza, neboť muž Herkules peklo rozbije, všecky ďábly pomlátí a královnu Alcestu z pekla vydobude.«

Vertheim: »Dnešní hra provede se na mém jevišti, při čemž velká výprava bengálských ohňů a ohňostrojů, — střelby, —

zlých duchů, — různý poplach, — zvonění, — bouře, — krupobití a blýskání uměle provedeno bude a chci dnes přesvědčit ct. obecenstvo, že i v divadle loutkovém lze výpravné kusy hráti. — K dnešnímu představení bázlivé dítky přístupu nemají, protože bude velký vichr — blesky — plameny — zjevení duchů — strašidel — hadů a při tom velký ohňostroj.«

Ke hře »Žižka u hradu Rábí« připojují loutkáři tyto proslovy:

Dubský Fr.: »Dneska bude velmi zajímavá hra pro dospělé i pro pány kluky, kteří za 5 kr. musí otevřít hubu na celé kolo.«

Faustík: »Historické děje jsou krásnou vzpomínkou na naši bývalou slávu a chrabrost našich rytířských předků. Obral jsem si za úkol hysterické děje na mém loutkovém divadle předváděti, bych uvědomil naši mládež o našich slavných dějinách.«

Kopecký K.: «Zřídka teď viděti na venkovských divadlech historické děje, jež nás upomínají na minulé doby naší české slávy a hrdinné skutky našich velikánů. Oznamuji, že já nejraději hrávám historická díla, jakož dnešní představení svědčí.«

Lašťovka a Novák: »Strašně v středověku řádily dvě strany v Čechách proti sobě a každá své náhledy sprovázela cepem, palcátem neb jinou zbraní. Kouzedlnou však téměř mocí uměl Žižka ovládat své Tábority a události ze života tohoto velikána, pokud síly naše stačí, tímto dějem naznačíme.«

Maizner: »Až dnes naše divadlo opustíte, jistě každý vzájemně promluvíte: »Ale dnes výborně hráli!« — Jen tedy k nám!«

Maizner: »... Víme, že řekne mnohý: Ještě neodjeli s tou komedií? Vždyť ta drobotina na nás všecko vymámí a my k vůli ní musíme jíti také! No, přejme jim to, byli jsme někdy také takovými; nás to nezničí, principálovi to pomůže, to je také pravda. — Tak Vás prosíme, neračte nás jen ku konci opustit, kdo ví, kdy se zase sejdeme.

Novák: »... Začátek jak začne elektrika, plyn a petrolej dělat službu. — Divadlo jest známo jako stará vesta. — Ceny míst: Jest volno až ke kase; u kasy berem všechny druhy peněz bez ažia.«

Tříška: »Prosíme, by divadlo naše nebylo přirovnáváno k obyčejným loutkohercům, kteří zde často před námi bývají. U nás se pěstují mravně poučná, bezvadná a veškerých sprostých vtipů prostá historická díla předních a slavných spisovatelů Českých.«

— Repertoir českých loutkářů jest opravdu velmi, velmi rozsáhlý. Uvedu jako příklad předběžné oznámení Františka a Václava Kellnera, ač jiní loutkáři mají program ještě širší, ale neuvádějí ho najednou na jednom předběžném oznámení.

Plakát Kellnerů zní:

V nejbližších dnech zavítá sem
Moderní loutkové divadlo
řízením bratří Fr. a Václ. Kellnerů,
světoznámých kejklířů českých.
Souhra, dekorace, obleky a loutky
vyhovují dnešní době.

Cyklus her:

1. Poprava na Točníku. 2. Loketský zvon. 3. Hrad Skrašov. 4. Loupežníci na Chlumu. 5. Jedovatá kytka. (Klicperova díla.) 6. Poprava na staroměstském náměstí. 7. Exulanti. 8. Žižka před Rábem. (Kollár.) 9. Zazděná slečna. 10. Jenovefa. 11. Nalezenec, císař římský. (Tyl.) 12. Dobytí města Sibína. 13. Tataři na Moravě. 14. Břetislav, kníže české. (Štěpánek, říd. učitel.) 15. Rytíř Šnofonius a princezna Mordulína. 16. Rodina Morousů. 17. Čert a Káča. 18. Faust. 19. Čert v pytli. (Gallas.) 20. Fridolín. 21. Don Juan. 22. Modré pondělí. 23. Kašpárek v tureckém zajetí. 24. Pekař Rohlík. 25. Posvícení v Hudlicích. 26. Pan Franc. (Matěj Kopecký.) 27. Psohlavci. 28. Car ruský. 29. Za tatíčkem z křižáckého tažení. (Ve scénu uvedli Kellnerové.) 30. Vyhrané panství. 31. Vstala z mrtvých. 32. Strašidlo v zámecké hrobce. (Od Raimana.)

Sólové výstupy. — Scény. — Básně.
Zajímavé a velmi směšné:
Mohamet Fosen.
Loutky v proměnách: Hadí muži. —
Vážkovači. — Atleti. — Závitkový
tanec a Kašpárek se svým havlachem.

Velectěné obecenstvo! Naše divadlo jest podporováno a doporučováno slušným způsobem hry, jež nikdy útlému mládí na závadu není, tak že mohou páni rodiče dítky své bez obavy do našeho loutkového divadla pustiti. Zásadou naší jest jen mravná a poučná díla přednášet. Hry naše jsou prozkoumány a doporučovány od pánů professorů a učitelů. V naději, že představení naše ctěnou přízní podporováno bude, prosíme o hojnou návštěvu a znamenáme se v hluboké úctě: Fr. a V. Kellner.

— Uvedl jsem v článku tomto pouze 75 plakátů českých loutkářův, ač sbírka moje jich obsahuje několik set různého provedení od různých i vymřelých dynastii loutkářských, jichž bylo přes sto. Připomínám ještě, že málokterý lidový loutkář hraje věrně podle knihy, třeba se dovolává autora, nýbrž že do knihy nebo do zděděných rukopisů poznamenává si své zvláštní obraty a vtipy, o jichž slovníku — jazykově i obsahově velmi zajímavém — pracuji na základě slyšených her i studia rukopisného materiálu.

M. Jahn:

Ráno.

Jak zázrak svitl ranní jas
a šlehá jako prapor bílý.
Zveď vánek se, šepť ze sna hlas
a voní pln té zemní síly.

Z luk zatloukl hlas křepelek —
jak nestihlá to píseň ranní!
Jdu jako v lázni modrých řek
pln rozkoše, pln usmívání.

Tu člověk vyšel. Kosu nes'
jak obr palaš na rameně,
tvář hrubá tak — leč jaký ples
jí mluví ke mně spokojeně.

Smek', stanul — zdravíme se hned.
Jak jasno je v té snědé líci!

»Co, domů?« ptám se. Kročil v před,
jak zvyk měl, než chtěl větu říci.

»Ba, děl, můj soused shoří zas,
já louku mu tam shodil právě —
a do své teď! Už na ni čas,
než vypaří se rosa v trávě.

Oh, dobrý muži! Slyším znít
zpěv rajský z tvého srdce tluku —
a v duši teplo, v oku třpyt
mu vřele tisknu drsnou ruku.

Ba, v obra roste mně muž ten,
že jako ve snách patřím za ním,
jak s kosou, k zemi nachýlen
jde jako zjev tím vzduchem
raním . . .

V zakletí.

Obzory stáhly na se závoje mlhy . . .
Nebylo viděti Nebe a tušila jenom se země.
Vše v pohádku přikryly bělavé mlhy —
— báječné řeky reptaly temně —

A stromy zmrtvěly — — na nich zpěváci zakletí
v hnízda
v kouzelných zahradách sen spaly tichý
— lidé! Prokletý čaroděj mámivě hvízdá
. . . nutí je trpět za dávno spáchané hříchy.

Tíživá klenba . . . tíživý olova sen
— Má duše-pták se na větry ledové krčí.
Hvízdá čaroděj — nevzejde den
— — báječné řeky nevlídně hrčí, truchlivě hrčí.

Jan Nep. Šanda.

Na levém břehu Vltavy.

Napsal
Felix Tèver.

Díl II.

(Dokončení.)

Nebylo smrti, nebylo nicoty posmrtné. Každý konec v sobě nesl sémě no ého počátku. Chápal Gouttièrovu úzkost před branou Neznáma, jíž měl projíti, obtěžkán vědomím své propastně rozryté duše, zamotané ve stíny nuceného zla, ve stíny, které nutně vrhá vše, co jasem ozářeno.

Zůstával dlouho seděti, nehybný, jakoby oloupen o volný pohyb údů, v onom zázračném úžasu, ve kterém jej osvítila tucha vytrysklá nad nedomyslitelnost, plující v dechu všeobsáhla, tucha vypučelá nad zákonnost obklopujícího jej skutečna.

Není smrti, není nicoty posmrtné. Zapadlo slunce, aby svými paprsky vtrysklo v azur jiné oblohy — nezanikne ani bolest, jíž do vteřiny svého zániku zalká zmírající pták. Smrt je rouška, kterou se výměna oku našemu viditelných tvarů zakrývá — smrt je šedý, mlčenlivý závoj, kryjící nový vznik.

Čím byl, co prožil, co protrpěl, vše to jakoby zapadalo za veřeje jeho vědomí, vše jakoby se roztávalo v oné jedinečné, divným bílým jasem jej pronikající jistotě. Ale nadešla chvíle, kdy se probudil ze svého obkouzlení.

Ohlas vzdálených kroků zahlušil k jeho sluchu. Kdosi stoupal cestou vedoucí podél kaple Kalvarie. Soumrak houstl, Artuš poznal, že osamotněl na prostranství Petřína. Kolem něho nezněla již slova lidských rtů, kroky živých již dávno se vzdálily. Večer přivalil mraky na oblohu, jen průčelí kostelíka ještě svítilo onou bělí, kterou zdivo nejdéle se brání temnotám, a sloupky se svislou střechou kaple Božího hrobu pnuly se do oblak jak baldachýn, nesený pažemi neviditelných nad monstrancí zakrytou mlhou večera.

Artuš povstal, chtěje zamířiti k domovu.

Vyňav své skromné stříbrné hodinky, poznal, že se zdržel déle nežli zamýšlel.

Když dospěl široké cesty, sestupující s návrší, stanul zaujat zvláštním pohledem.

Mezi spletí vysokých stromů, kryjících boky návrší, pronikala ještě obloha ponurými přísvity loučícího se dne a u kaplí podél cesty hořely plaménky voskovic směšujících bezmocné své plápolání v šedý vzduch.

Postava, jejíž ruka u každé kaple po svíci rozžíhala, se přiblížila. Artuš poznal Adelheidinu bíle klidnou tvář. Stanul, pocit, jímž zjev této živoucí bytosti vítal, byl téměř radostný. Jeho vztahy k vyšívačce bílých květů změnily se poslední dobou tím,

že jeho soucítění se rozšířilo o několik odstínů. Bolestí své vlastní zhrzené lásky měřil bolestivost beznadějné lásky její.

»Kam sem vede vás cesta v takovou pozdní hodinu? Proč tu rozžehujete svíce, slečno Adelheido?«

»Za duši mistra Gouttièra«, řekla tiše, jednoslabičností těch, jichž duch je pojednou vyrušen ze znoje úsilovných modliteb.

Vrátil se, doprovodil ji podél zbývajících ještě stanic.

Pod bledou její rukou tryskaly plaménky jak ohnivé slzy, vyroněné z oka temnoty, pro krátké chvíle vzplanuly v nich barvy rouch i tváře účastníků cesty na Golgotu a ostrou hranou, jakoby z plochy stěny v prostor vystupoval, tyčil se kříž na každém obraze. V Artušově mozku jakoby se chtěla vyhrániti jakási myšlenka, která však stanula na poloviční cestě; zavanulo v něm utišení, jaké míval před usnutím, ve slastné chvíli, kdy vědomí zapadalo a zůstávalo jenom zamlžená tucha vlastní jsoucnosti.

Mlčky kráčeli cestou zpáteční.

Poblíže nemocnice nezhojitelných u osamělé svítilny, jejíž plamen prokmital listím, zahradní stěnu, clonící větve, zastavila se Adelheida, zahleděla se Artušovi v tvář, pak položila ruku na jeho rameno.

»Co mi chcete, slečno Adelheido?« Uhnul se doteku její ruky, a zcizený jeho pohled bleskl o její tvář, kterou pokryl sotva znatelný růměnec, neplanoucí, snadno blednoucí, růměnec těch, v jichž srdce vešlo ticho plného odříkání.

»Netrapte se tak příliš, pane Artuši — i ona trpí«.

»Proč mi to povídáte?«

»Řekla mně: ‚Vy, která v sobě nosíte požehnání nesložitých pocitů, vy mne nepochopíte' — ale já pochopila, pane Artuši, že nejkrutěji trpí ženy, jež mají tvrdost, smáti se vlastním slzám. A to jest ona. Jakoby v sobě nosila dvojí bytost, jednu podlehlou citovou, druhou k vlastním ženským citům odbojnou.«

A Adelheida vzpomínala si úsilovně slov komtessiných, pronesených tohoto rána v boudoiru, jehož nábytek byl pokryt předměty ze zásuvek vyňatými, jehož vzduch byl prosycen vůní ve vázách vádnoucích květin i pachem sílice, kterou si Ilka natírala své obolené skráně. Komtessa byla velmi bledá, měla podezřele zruměnělá oční víčka, mluvila dlouho o beznadějném stavu mistra Gouttièra, jehož mrtvolu chtěla s otcovým svolením dovésti do Francie, a pak obvyklým ledabylým tónem sdělila vyšívačce bílých květů svůj záměr, odjeti s hrabětem, jemuž pravá ruka poněkud službu vypovídá, do Gastýnu.

»Papá povolal lékaře, který jej postrašil, který mu udal přísnou dietu ve všem, hlavně snad v lásce. A tu si papá vzpomněl, že mimo jiné skvělejší jest i láska otcovská, dietu nerušící láska otcovská.« — Komtessa se krátce zasmála, ale pojednou zvážněla.

»Odjedu na dlouho. — Bůh ví, vrátím-li se kdy již ke kněžně.«

»Odjedete. — Dovím-li se kdy, jaké budou další osudy vašeho života, milostivá komtesso?«

»Neoddávejme se sentimentálnosti, Adelheido. — Jaké budou další osudy mého života — vidím je jasně — téměř nic mne v nich nepřekvapí. Několik let budeme se tak ještě potáceti životem — budeme kouti odbojné plány — proti všemu, hlavně proti mužské nadvládě, která nám dává zákony, vkládá svá slova na naše rty, a velhává sobě vhodné pocity do našich niter. Modlíme se muži předtištěné modlitbyčky k Pánu Bohu a k životu — myslíme, co nám mysliti přikázáno — vidáme v muži své lásky svého pána, ač v nitru své duše v muži zotročeném znojem zamilovanosti svého pána neuznáváme. Ah — po staletí, nemajíce odvahu vysloviti svou vlastní pravdu, lžou ženy lží, jež jim na rty vkládá muž a proto tvoří lživou čá-tku lidského pokolení.«

»Odkud ten náhlý výpad, milostivá komtesso?«

»Nikoli náhlý, Adelheido.« — A komtessa se opět rozesmála. »Možná, že si založím školu, ve které budu přednášeti tyto své velmi užitečné myšlenky. Potrvá to rok? Pět let či deset let? Kdož ví. — Možná také, že kteréhosi dne se uleknu množících se vrásek na své tváři, že je ukryji pod hustou vrstvou pudru a počnu o tom přemýšleti, jak přeložiti sídlo vlády v lůno manželství. — Pak se vdám, Adelheido — ale nevezmu si Wipse Almagiho, hlupáka, abych pomáhala na svět novým svého jména hlupákům. Získám chytrého muže, velkého pána, snad jednoho z těch, jichž slovo platí v utváření veřejných poměrů. — Ach, musí v tom býti kouzlo, moci ovládati kousek světa pomocí vlivuplného manžela — a snad není v této snaze jen obyčejná vládychtivost — snad je v tom i lepší snažení.«

Komtessa se zamlčela, jakoby pojednou unavena překotným přívalem svých vlastních slov.

»Budete šťastna v takovémto spojení?« otázala se zamyšleně Adelheida.

»Šťastna«. Ilka vzdychla a zaryla všech deset prstů do vlasů. »Šťastna? Hm, nevložím v podobné manželství zástavu celé své bytosti — a neprohraje mnoho, kdo mnoho nesází — tak tomu v Monte Carlu při roulletě, tak tomu v životě.«

»A láska komtesso?«

Komtessa se trochu vzepiala, jako by se Adelheidino slovo bylo dotklo některého z obolených čivů její hlavy.

»Láska,« opakovala řezavě příkrým hlasem. »Nepatřím k ženám, jimž by pouhá láska postačila od Vesny až po Moranu.«

A pojednou se rozesmála trhaným smíchem, který zdálo se, že tryská z jejího hrdla beze vší příčiny. Ve smíchu odběhla do sousedící své ložnice, ze které se po chvíli vrátila, nesouc plnou náruč různých předmětů, jimiž na stůl mrštila.

»Vyhledala jsem pro vás několik památek, Adelheido, několik malých šperků, a zde pouzdro s mojí podobiznou, a zde — neurazím vás tím? Jsou to šaty, oděvy, které jsem nedávno no-

sila — chci se zbaviti vzpomínek, jež jsou vetkány v jich tkanivo. Noste je po mně, Adelheido — snad vám v nich bude štěstí přáti — hle, láska mužů zachycuje se na naší tváři, na našem oděvu a nejpozději, zřídka kdy na naší duši. — Nu ovšem, je vám pětatřicet let — ale vaše duše je mnohem mladší, mnohem krásnější nežli je má. — A nyní jděte, slečno Adelheido — jděte — jděte — buďte s Bohem — budu vám psáti — jděte — neoddávejme se rozcitlivění. —«

Mluvila chvatně, do zvuku jejího hlasu jakoby se byla vloudila vysokomyslnost. Ale když vyšívačka bílých květů se blížila ke dveřím, sledovala ji komtessa, objala, políbila a zaštkala prudce nezdržitelným vzlykotem. Za malou chvíli osušila slzy a vypiala se v jakémsi krutém sebepřemahání.

»Jemu řekněte, že jsem s ním nehrála — jsem sama schvácena — boj byl krutý — ale konečně . . . Je jediná láska, která nezklame, jest to ona, která se nedočká splnění.«

Adelheida vzpomínala všech komtessiných slov a snažila se složiti z nich jedinou hojící větu pro Artuše.

»Je zvláštní bytost, pane Artuši, nosí v sobě dvojí duši, jednu podlehlou, citovou, druhou soběstačnou, zápornou,« opakovala úzkostně, ale její průvodce se trpce zasmál.

»Jak srovnati s rozumem, aby k celé věci postavila se jinak nežli záporně. Minuly rozčepejřené doby romantiky, ve kterých princezny měly odvahu, státi se prostě ženami z lásky k chuďasu.«

»To není to pravé, pane Artuši — je divná bytost, nemající víry ani v život, ani v lásku.«

»Ale mající rozmar přemítat o útrapách života i lásky v pohodlném závětří. Proč se mnou hrála? Vidím nyní jasně — hrála se mnou, aby si připravila sensaci lásky i odlesk jejího hoře. — Zahrála si, jako divadelní heroina, která pro krátkou dobu jednoho večera se vžívá do strasti svěřené jí úlohy.«

»A přece jí křivdíte — jak snadno odsuzujeme a jak je těžko spravedlivě posoudit! Ne, pane Artuši, ona vás miluje divnou láskou, láskou, které se bojí, aby nebyla rozčarována životem.« —

Pod Svatojanským vrškem rozloučil se Artuš se svou těšitelkou. Dojem jejích slov potrval v něm až do chvíle, ve které uzřel do večerního nebe trčící sochy na domě Gouttièrově. Jakmile je uzřel, vstoupila znovu hrůza jak těžkou kamennou nohou v jeho vědomí.

Dveře domu byly otevřeny, schody skřípaly pod něčími kroky a kmitaly po nich záblesky bloudivého světla. Gouttièrův sluha, skloněn pod břemenem tížícím jeho bedra, zočiv Artuše, ulekl se patrně, a svítilna zakolísala v jeho ruce. Ale brzo se vzpamatoval, jeho úzce střižené oči minuly Artušovu tvář, a když Artuš se ho netázal na obsah neseného břemene, rozlezl se ochotný, družný úsměv kolem jeho rtů.

»Pán mne už zase vyhnal, řekl, že tu pro dnešní noc mé přítomnosti není potřeba, ale já tu přece přespím, mladý pane,

k vůli vám! Pán valem slábne, když jsme mu dnes odpoledne upravovali lože, sotva že jsem ho pozvedl, — jako by už tuhnout počínal.«

Artuš neodpovídal, chvatně stoupal po schodech, chvatně vkročil do prvního, lampou pod zeleným stínítkem osvětleného pokoje, jehož jedno okno bylo dosud otevřeno, večerní vítr pohrával jeho storem a černá noční obloha dívala se jím do místnosti.

Křeslo u psacího stolu bylo odsunuto, jakoby z něho byla povstala osoba, která je zapomněla přisunouti do výkroje stolu. V černém jícnu vlašského krbu bělely se v zelenavém svitu lampy listy Gouttièrova rukopisu, stuha, jíž byly svázány, ležela nedaleko pohozena na podlaze

Té chvíle ucítil Artuš divný náraz o svůj mozek; před očima se mu zamžilo, ve sluchu mu zahučelo jak vlnami, jež se mu uzavírají nad hlavou. Když nabyl opět jasného vědomí, seděl u stolu, na němž stála na noc přichystaná láhev vody a sklenice. Nevěděl, jakým podvědomým pudem sebezachování k tomu došel, že si naléval čerstvé vody a jí chvatně svlažoval hrdlo. A nyní se v něm utvrdila jistota, že zření druhé Gouttièrovy podstaty, tohoto odpoledne, v tomto pokoji nebylo toliko mátožnou představou unavených, chorých jeho čivů.

Hleděl dlouho na rozevláté listy rukopisu a kolem něho jakoby zavanul divný, tíhu jeho tělesnosti tavící vzduch, a pamětí jeho zavzněla slova Gouttièrova, že lidská duše zdravým tělem vězněna nevidí, co víří mezi předměty, co trčí nad hmotou. A té chvíle také jasně ucítil, že zákeřná nemoc počíná se ploužiti znaveným tělesným jeho ústrojím.

Únava jej drtila a ozval se silný svod jeho tělesnosti, nutící jej ulehnouti, hledati jakýs úkryt před představami horečně v plamenných oblacích hlavou jeho táhnoucími; ale potlačil celou silou své mladé vůle tento svod.

Zvedl se a vkročil k nemocnému. Obraz, který se tu zjevil jeho oku, nevymykal se ničím mezím prostého skutečna.

Gouttière, vysoce podestlán, seděl na loži. Pohled jeho šedých, v jakousi zcizenost rozšířených, zornic utkvěl na Artušově tváři, jakoby se chtěl na ní zachytiti všemi vlákny svého vědomí.

»Byl jsem tu před třemi hodinami, spal jste, můj mistře?«

Nemocný kývl mlčky hlavou.

»Necítíte bolesti?«

»Ne, ne, jen úzkost, hroznou úzkost.«

A na vteřinu pozvednutá hlava klesla na podušku, oči se nezavřely, rty pronášely chvílemi šeptaná, sotva srozumitelná slova. Jakoby se Gouttière nalézal v jakémsi polosnění.

Artuš usedl, dlel dlouho u noh lože, a bylo ticho, rušené toliko odtloukáním vteřin starých pendlovek a dechem jeho mistra, jaksi těžkým, trochu zkráceným.

»Mohla by takto přijíti smrt? Tak jednoduše, nepatrně, jako ticho v tichu zaniklé?«

V Artušově únavou vyprázdněném mozku otloukala se jen tato myšlenka, jako peruť osamělého netopýra otlouká se o prázdné stěny opuštěné věžní komnaty.

Když hodiny odtloukly desíti úhozy, povstal a puzen úzkostnou zvědavostí, šel nahlédnouti do předsíně, šel se přesvědčiti, zdali starý sluha splnil svou přípověď. Nalezl starce spícího na lehátku předsíně, a té chvíle ozvalo se v něm úsilovně jen jedno přání, moci spáti, moci zaspati tesknou hodinu odchodu drahého mu člověka.

Když se vrátil k nemocnému, viděl, že se vzchopil, že hledí široce rozevřeným okem před sebe.

»Proč jste zhasil všechna světla, Artuši, — tma mne děsí.«

Artuš upřel v bezradnosti zrak na hořící u lože svítilnu, pak v bezradnosti jal se rozžíhati svíce v girandole nedaleko nemocného.

»Co činíte, Artuši?«

»Rozžehuji více světel, mistře Gouttière.«

»Rozžehuje více světel — nevidím jich — zrak ztratil sílu světlo pít. Nevidím vás, Artuši. — Byl jsem k vám dobrý, můj žáku?«

A pojednou, neočekávaje odpovědi, se mocně vzchopil a vykřikl: »Maud, Maud, tebe vidím. — Maud, tvůj bílý šat je krví zbrocen — nebylo hříchem, že jsem tě nemohl milovati láskou pozemskou. Je toliko jeden hřích — hřích vyrvati krásnou tuchu Boha z hrudi spolutrpitele člověka!«

Po těch slovech klesl Gouttière nazpět, a slzy vydraly se z jeho očí, osleplých pro světlo života. Ztišil se na dlouho.

Minula zase hodina, když tiché zaúpění se vydralo z jeho rtů.

»Cítíte bolest, mistře Gouttière?« otázal se Artuš, skloněn nad čelo, na němž vyvstal chladný pot.

»Ne, ne, vědomí nemá více schopnosti vjímat bolest tělesnou, vím, že umírám.«

Ruce nemocného počaly trhavými pohyby něco hledati na ploše přikrývky.

»Co hledáte, mistře Gouttière?«

Umírající neodpovídal.

»Žízním, řekl po chvíli. »Žízním jako žíznil on.«

Ale když Artuš přiklonil sklenici s vodou k jeho rtům, odsunul ji Gouttière. »Hledám slovo — slovo — slovo Boží, jsoucnost v tvorbě objasňující.«

A jakoby touto větou jeho síly byly vyčerpány, klesl nazpět, a po chvíli nemohl Artuš rozeznati, zdali usnul, či zdali jej obestřela mátoha.

Zrak maje upřen na tvář Gouttièrovu, hlídal dlouhou chvíli jeho dech, a konečně semknut ohromnou únavou, kolísal nejistým krokem do vedlejší komnaty a klesl tu na lenošku, ze které k němu tak často zazníval Gouttièrův hlas.

Z jeho oka se nevydrala slza, necítil bolest, jakoby nitro jeho bylo odumřelo tomuto pocitu rozprostřenému nade vším ži-

voucím. Jen tupo bylo v jeho hlavě, a jakoby se již nikdy neměl probrati z této vědomí v okovy svírající tuposti.

Z Gouttièrovy komnaty nezazníval k němu jiný zvuk mimo tikání starých pendlovek. Mistr Gouttière skutečně spal, spal klidně, do tikání hodin nehlučel jeho těžký dech.

Artuš nevěděl, jak dlouho jej hostí měkké stěny lenošky. Nevěděl, zda bdí či spí, ale pojednou pojal jeho sluch zvláštní zvuk.

Staré pendlovky hotovily se chraptivým chrčením k odbíjení, ale poškozené péro v jejich stroji zamezovalo, aby odtloukly.

Artuš dlouho v polospaní naslouchal divnému zvuku, pak jakoby jej tesknila otázka, mohl-li by chrčivý zvuk pocházet odjinud nežli z poškozeného stroje. Byla v něm potemnělá vůle povstat a jíti se přesvědčiti; potrvala chvíli, pak zapadla do tůně mlh.

Uvědomil si teprve, že usnul, když jej jako elektrickým proudem způsobené trhnutí probudilo ze spaní. Hodiny ještě chrčely, ale na ráz chrčet ustály, a pak jasně, zvolna, slavnostně odbíjely dvanácti úhozy. Sotva dozněly, ozvalo se ode dveří vedlejšího pokoje tiché zaklepání; pak se dveře tiše otevřely, a na jich prahu stanula vysoká postava.

»Duše chevaliéra Renéa z Gouttièru opustila této chvíle tělesnou schránku svou. Není vice Gouttièra mezi živými.«

Ten, který mluvil, byl Gouttière, onen, který na Artušovi žádal, aby spálil listy rukopisu — onen a přece jiný. Bledá krása bděla v rysech tohoto, i bolestivost mocného zla, jak dlátem osudnosti v kamenné rysy vtesaná.

Artuš povstal, stanul vzpřímen proti neznámému, a ucítil, že nadešla hodina, kterou předzvídal mistr v teskných dobách svých skleslostí. Únava v něm minula, neohrožená chrabrost vlévala se horečným tokem do krve jeho žil. Jakoby se smysly jeho zostřily a zřely, co jim jindy bylo zříti nemožné.

Té chvíle zachvělo se cosi etherného v zelenavém polosvětle pokoje, a zažloutlé papíry v krbu rozevlátého rukopisu lehounce se pohnuly, jakoby do nich byl zavál čísi dech.

Jak z karrarského mramoru tesaná ruka přízraku vynořila se ze šedých záhybů jeho roucha, a dlouhé jeho prsty, na nichž planuly kameny zvláštních jasů, kameny vlahých přísvitů, připomínající láskou nyjící pohledy ženských očí, vmetly reflexy svých září v Artušovu tvář. Z temně hořícího safiru vyšlehl naň svůdný pohled, pohled komtessin.

»Láska a smrt« — hlas přízraku zněl zvukem hlasu Gouttièrova přeneseného v mladou mužnou hruď. »První je tvá — druhé zapomeň — jsi mlád.«

Jeho slova počínala v Artušovi taviti chrabré vznícení, kouzelná tíseň, jakou zakoušel při pohledu v oko milované ženy, jej obestřela, a za ni jako by chtělo vše druhé zapadnout.

Přízrak hrábl štíhlou rukou, jejíž prsty se pojednou setkly v dravčí spár, do krbu mezi rozevláté papíry.

V té chvíli ucítil Artuš na své hrudi zvláštní zachvění, a jakoby se bylo na ní ukrylo, co nemělo více moci přivinouti se ku hmotě, co se tiše mocně dotklo jeho vědomí, jako se myšlenka dotýká myšlenky.

Přízrak se znovu vzpřímil.

»Čeho hledáš?« otázal se Artuš opět neohroženě.

»Hříšnou duši, která je má.«

»Jakým právem?«

»Právem záporu, v němž žila, jehož důsledky obtěžkána bude dále nésti své vědomí.«

»Jsi ďábel, že lapáš duše v hodině tělesného zániku?«

»Jak středověký název!« Ale přízrak, jakoby nabýval přesnějšího tvaru pod Artušovým slovem. »Jsem on — on jaký býval, když vraždil Maud, a chtěl v ní dříve zničiti víru v Boha, nežli zničil ji. — Jsem on — vyvolal mne v sobě, když mu byla nepohodlnou všechna ctnost a já mu její oprávnění vyvrátil celým svým ostrovtipem. — Jsem on — vyvolal mne v sobě, když nechtěl vložiti do práce hřivnu, která mu byla svěřena, a já mu dokázal bezúčelnost práce bezúčelností celého života. Jsem on — vyvolal mne v sobě tam, kde vlastní slabost kladl na váhu hříchu toho, který slovo tělem učinil, a já obrátil jeho rčení k nucenému zlu nutnému k vyhránění dobra — nucenému zlu, jež tvoří stíny roucha, kterým tvorba se odívá. Já ukázal mu zlo, jímž vyhraněno dobro jen jako jeho protiklad.«

Artuš nemohl odporovati, nenalézal slov, jež by vyvrátila oprávněnost slov pronesených přízrakem. Slabý byl jeho duch, ale jeho vůle byla silná. Přiskočil ke krbu a rozmetl nohou listy starého manuskriptu.

»Nehledej duši svého mistra v tom, čím se více nekryje — nehledej ji v podvratných myšlenkách, jimiž se právě tak ocitl na mezích tajemna, jako by se na nich byl ocitl v plavbě po perutích zanícených věr.«

»Podvratnými myšlenkami žil,« zasyčel přízrak.

»Jimi neskončil. — Smrt mu zabránila vysloviti poslední slovo — slovo — —

Přízrak se zachechtal. »Jsi-li jeho žákem, vyslov je.«

Artuš se zachvěl, cítě svou nedostalečnost k tomuto úkolu a cítě beznadějnou únavu obplouženou touhou, moci zříti do komtessina oka, zakletého v kámen safiru; ale vší mocí vymaňoval se z tohoto oslabujícího pocitu.

»Valná část hříchu mého mistra byla toliko v jeho myšlenkách, a cítil ty hříchy v jemnosti svého vědomí, jako my je cítíme teprve pod makavou jsoucností činu.«

»Co tím chceš dokázat! Jsouť mocné myšlenky, a lépe zkojí vášně hříšníkovy duše nežli čin. Čin zůstává vždy něčím dlužen představě, již jsme o něm měli, nežli ze snu naší hlavy veplul ve skutečnost.«

Přízrak mluvil slovy, jimiž mluvíval Gouttière, a po nich nastalo chvilkové ticho v komnatě. Ticho, v němž znova mlhy po-

čínaly zakrývat Artušovo vědomí. A bylo mu, jako když sen zapadá za prah vědomí. Jen jedno ještě vnímal. Lampa pod zeleným stínítkem zvolna uhasínala — cítil, že usne, až lampa uhasne — a Gouttièrova duše bude ztracena.

»Slova nenalezneš« — šeptal přízrak. »Soucitem nevnikneš v cizí duši — neuhádneš slova jí nedořeknutá. — Dej duši a chraň se soucitu, který vede k bolesti. Nevnímá skvělých barev tvorby ten, kdo do ní pohlíží šedou rouškou soucitu.« —

Mramorová ruka mávla vzduchem, modrý safír dotkl se Artušovy tváře políbením žhoucího pohledu.

»Dám ti duši, dej mi lásku« — slova drala se na Artušovy rty. Ale té chvíle jak černá jiskra přelétla myška podlahu, ochočená myška postála, a její očko, sotva větší špendlíkové hlavičky, hledělo chvíli loudivě na Artuše; pak myška zmizela. Ozvalo se tiché zapískání v zlatě ohřbetěných svazcích knihovny, a do Artušova mozku veplula nová myšlenka.

»Z čeho vznikl zápor v duši Gouttièrově? Ze soucítění i s tvorem nejmenším. — S nejnepatrnějším tvorem cítil a cítil nucenou krutost tvora silnějšího, který pro svůj úkoj vraždil tvora slabšího, cítil řetěz krutosti, jež tvorbu obemyká, cítil útrapu nejvyššího jeho článku, myslícího člověka, a na rtech jeho ztichl výkřik: »Kořím se Tobě, ve Tvé tvorbě, Pane.«

Přízrak se přiblížil a žakroužil svým pláštěm, utkaným jak z hebkých, stříbřících se pavučin, v nichž zableskly všechny skvělé barvy, jaké klade na povrch věcí rozevláté světlo sluneční, jaké skytá oheň plápolající v temno noci požárem z rudě a zlata složeným, jaké měsíční světlo oblévá zemi, zkolebanou v luzný sen z prchavého stříbra i šerých stínův utkaný. A zjevil se před Artušovým zrakem obraz krásy světa, zasvitly na něj z prstenů mramorové ruky, vlahé, k lásce zvoucí pohledy žen. A krev jeho vzňala se požárem žádostivosti a lačná vášeň valila se v žhavých proudech jeho žilami.

Vteřina chyběla, a stříbrošedý, všecky krásy hmoty věznící plášť byl by se kolem jeho skrání ovinul. Ale tu ucítil znatelnější zachvění etherného dechu na své hrudi, a ucítil spojitost své duše s duší odloučenou od hmoty. Vypial se, zabořil prsty v měkké tkanivo, a roztrhl je lehce, jak se pavučiny trhají.

A uviděl změněný celé noční jizby vzhled.

Lampa uhasla, ale měsíc, který vyplul nad mraky; pokládal mdlá, stříbrná pole své záře na podlahu, na které odrazem okenního rámce, ponurým stínem se kreslil tmavý kříž.

A tu v jeho paměti vyplula vzpomínka pouti podél stanic Kalvarie, a nedokončená myšlenka, pojatá v posledních hodinách života Gouttièrova, veplula na povrch jeho vědomí.

Skokem vymrštil se z blízkosti přízraku a klesl ve stín kříže, k jehož hranám se kladlo tiché světlo měsíční.

»Slova toho, jehož duši moje duše chápe soucitem, slova nevyslovená, zapadlá v temnotách života, vyvstalá v hodině loučení jsou tato: Trpí svou tvorbou Bůh. Sten, jímž do vteřiny svého

zániku zakvílí zmírající pták, nalézá v jeho sluchu ozvěnu a úzkost marné otázky v oku člověka se v jeho oku zrcadlí — trpí svou tvorbou Bůh. — Pro lidský hřích, který ve hřích tvorby zapadá, stal se člověkem, a jako člověk trpěl, a jako člověk byl ďáblem pochybnosti navštíven. Jako člověk dotrpěl, a z krve jeho ran kanula v lidská srdce vlahá ruměň soucitu. Ruměň soucitu vyvstává na obloze před východem slunce, které dává vzkvésti životu, a krvavou jeho slzou zapláče slunce nad každým loučícím se dnem. Až nadejde doba, kdy tvor se k tvoru skloní velkou mocí soucitu, a kdy více nepoteče nevinné holubice krev, pak se zhroutí tohoto světa kruté zákony, a slovo, které tělem učiněno, se znovu vleje v boží myšlenku. Pak bude z okovů své tvorby vyproštěn Bůh a z konce vykvete lepší počátek. Kladu se v pokoře ke kříži, který je znamením Boha trpícího tvorbou člověka; nechť je duše toho, jemuž jsem porozuměl, soucitem oproštěna z klatby záporu!«

Dozněla slova — přízrak zmizel — —

Zachvěl se zelenavý ether v mdlé záři měsíčního světla, a žák ucítil bolest loučení s duší mistrovou.

* * *

Nad dvorkem starého domu, semknutém do čtverce prejzových střech, klenula se průsvitná podzimní obloha, a rudá větévka plané révy visela do okna, za nímž Artuš Rochus se probudil z bezvědomí dlouhé, těžké nemoci.

Probudil se, uvědomil si, že žije, a pak se v něm vznítila něha k ratolesti, jejíž rudost prozařoval azur oblohy. Po ratolesti zaujala pozornost jeho bledá ruka, která vteřinu za vteřinou vytahovala bílou nit do vzduchu.

»To jste vy, slečno Adelheido?«

»Probudil se,« ozval se tlumený výkřik, a bledá tvář sklonila se nad jeho, s tišivým úsměvem, kterým se matka sklání nad probouzejícím dítětem v úzkosti, aby se nerozteskňilo strachem probuzení ze sna do bdění.

»Byl jste dlouho nemocen, pane Artuši.«

Chtěl se vzchopit. Myšlenka nejbližší a rušivá zkalila mu radost z rudé větévky.

»Byl jsem nemocen — matka — naše malé děti — nastala tu bída —«

»Ne, ne, buďte pokojný — vše se krásně utvářelo — byla tu starost jediná — o váš život, pane Artuši.«

Vzchopil se, pohlédl kolem sebe po známé místnosti, pak pohlédl ve tvář vyšívačky bílých květů, a rázem pochopil.

Vztáhl k Adelheidě ruku a zašeptal slovo »sestro«. A pochopila i ona, že té chvíle dokonale roztál starý jeho chlad.

Pohladila konejšivě jeho čelo, cítila, že sestárla v novém období svého bytí, v němž hojivou rukou se dotýkala života i jím zasazených ran.

A jeho myšlenky se zvolna ujasnily a nalezly cestou vzpomínek spojku přítomné chvíle k minulým vztahům života. Vzpomněl komtessy a cítil, že se uklidnily příliš horečné vzněty jeho srdce a že v něm zůstal pouze odraz jich bolesti, odraz vzdalující se v modrou neurčitost snu. Pak dlouho, dlouho trval ve vzpomínkách na mistra a jasně prolínavě veplul v jeho pamět sen, v němž jeho duši zachránil, a všechna slova mluvená v zmítaném vlání hořečnosti a všechny city v nadvědomém stavu jasnozření cítěné vystouply v něm prolnuty určitostí. A sen přibíral na se ve zpomínkách jasný obraz nadskutečna, v němž myšlenkou vybojoval vítězství.

Pohlédl kolem sebe a poznal, že minulo, co bylo, a že se vrátí do nepatrných vztahů pokorného života; ale cítil, že jedno zůstane — vzpomínka snu, který se nadskutečna dotýkal, vzpomínka myšlenky, jež byla činu silnější.

Dr. Vladimír Frída:

František Liszt.

Crta jubilejní.

Dne 22. října t. r. oslavil hudební svět sté narozeniny Františka Liszta. V dějinách hudby setkáváme se málokdy se zjevem tak všestranně posvěceným a plodným jako byl on.

Jeho mládí a první leta mužná stojí výhradně ve znamení klavírní virtuosity; i jeho skladatelská činnost té doby nese na sobě stopy její. Mimořádné nadání ke hře klavírní jevilo se již v letech nejútlejších. V 10. roce vystupoval jak vskutku zázračné dítě a ve 13. a 16. letech podnikl již vítěznou cestu po Anglii a Francii. — V Paříži, kde se mu již v 14. roce dostalo přístupu do Velké Opery jako skladateli »Dona Sancha«, seznámil se s četnými vynikajícími muži, s básníkem »Podzimních listů«, s autorem »Meditací» a s aristokratickým básníkem tónů Chopinem, kteří vesměs byli hosty literárního salonu G. Sandové.

Jeho klavírní činnost neomezovala se však jen na stránku reprodukční. Velký stupeň virtuosity vlastní, pak seznání závratných výkonů Paganiniových vzbudilo v něm snahu po reformě techniky klavírní ve smyslu virtuosity tohoto fenomenního zjevu. Výsledkem toho byly »Bravurní studie dle Paganiniových capricí pro piano« a některé trapskripce písní. Jeho reformační snahy měly však ještě další hlubší význam; neboť se nesly dále k tomu, aby klavír byl dle možnosti postaven na roveň orchestru, a to zase dvojím směrem: jednak aby v úpravách klavírních byly obsaženy, pokud to lze, všechny složky polyfonní partitury a pak aby barvy orchestrové bylo co nejvíce zachovány. V tom směru je přímým nástupcem Schumannovým.

V transkripcích děl Beethovenových a Berliozových vidíme tyto snahy uskutečněny.

V 15 klavírních uherských rhapsodiích jest věrně zachycen ve zidealisované formě duch cikánské hudby, v bolně roztoužených, improvisovaně naskizzovaných »lassu« a v elektrisujících rhytmech »frišky« stupňujících se až k závratně šílené rychlosti tempa.

Za doby pobytu výmarského v letech 1847—61 stojí v popředí skladatelská činnost Lisztova, nezávislá na činnosti klavírní, prodchnuta cele programní ideou Berliozovou. Kdežto u tohoto autora přese všecky snahy hudebního novoromantismu nemůže se tvorba symfonická vybaviti zcela z područí staré formy, vytvořil Liszt ve svých symfonických básních jako nástupce a dovršitel reformních snah Berliozových díla, v nichž výhradně základní myšlenka diktuje si formu vyjádření. Z toho plyne ovšem, že dle různosti látky jest také vnější útvar rozdílný. Z 13 jednovětých symfonických básní nejznámější jsou: »Ce qu' on entend sur la montagne« dle básně Hugovovy, »Tasso, lamento e trionfo«, »Les Préludes«, »Prometheus«, »Mazzepa«, »Héroide funebre«, »Hunská bitva« a »Ideály«. Z různosti látky plyne nejen různost formy, ale též kvality. Jak vysoko stojí na př. o silný motiv se opírající Prometeus proti dílu »Les Préludes«, zhudebňujícímu prostou poesii Lamartinovou.

V oboru tvorby symfonické jsou tu mimo básně symfonie Faustovská, kreslící příznačnými motivy ve 3 větách rozdílné postavy Fausta, Markety a Mefistofela, pak symfonie Danteovská, illustrující ve 2 větách první 2 díly eposu Danteova, prvá s mužským, druhá s ženským sborem.

Ve třech objemných svazcích písňové tvorby uložena jsou díla formy i kvality nejrůznější. Od zhudebnění prostého čtyrverší podloženými akkoıdy, které činí dojem pouhé skizzy, a od písně s převládajícím recitativem, až do velkých prokomponovaných útvarů, kde doprovod klavírní vykazuje častým užíváním tremolla a oktav charakter orchestrální. Zajímavo je, že u Liszta, jenž byl takovým mistrem klavíru, vyskytují se úmyslně v klavírním písňovém doprovodu partie zcela neklavírní, na př. několikataktové jednohlasé melodické útvary povahy cellové anebo hobojové. — Hlavní význam jeho písní leží v tom, že v některých se po prvé vyskytuje princip deklamační, čímž se staly v dějinách hudby mezníkem památným.

Již z mládí jevil Liszt valný sklon k náboženskému zanícení a askesi; jeho umělecká povaha musila podstoupiti úporný boj, než zvítězila nad tímto rysem povahy. Teprve v 50. roce jeho pohnutého života došla tato struna jeho duše žádoucího rozezvučení, když přesídlil do Říma a přijal nižší svěcení.

Přímým důsledkem toho bylo, že třetí perioda jeho činnosti, vyplňující devítiletý pobyt v Římě, jest věnována výhradně hudbě církevní. I zde jeví se jeho duch reformační, uplatňující své zásady proti dosavadnímu způsobu komposice chrámové, který zavládl na počátku hudebního novověku, a opustiv velkolepé vzory Lassovy a Palestrinovy utápěl se v titěrnostech instrumentního rokoka.

Nejvýznačnější díla toho oboru jsou Missa choralis, Mše ostřihomská a »korunovační«, konečně Requiem. Těžištěm jsou ovšem obě oratoria »Svatá Alžběta« a »Christus«, která vycházejí ze slavných vzorův oratoriových a jsou protkána všemi složkami Lisztovy geniality.

Nelze konečně nevzpomenouti jeho činnosti literární, v níž hlavně snažil se propagovati programní zásady a rozšíření děl Wagnerových; dále rozbor lyriky R. Franze, hudební profil Chopinův a pojednání o cikánské hudbě jsou díla nejznámější.

Dnes, kdy valná většina hudebního světa se hlásí vášnivě k praporu programní hudby, vzpomíná se intensivně památky tohoto veleducha, jenž první pochopil a v patřičné formě v rozměrech dovedl vyjádřit tyto příští silné rozlety lidského ducha.

Karel Jaromír Erben.

Jubilejní vzpomínka.

Erben vstoupil do české literatury básnické v době jejího nejžalostnějšího úpadku. Básníci jako Mácha, Čelakovský a jejich význační epigoni byli mrtvi a na Parnasse českém nevstávali noví bohové, krásnější a mocnější bohů starých. Byla to doba přechodu a nejistého tápání ve tmách, jež později vydaly světlu Nerudu a Hálka. Erbenova »Kytice z pověstí národních« (vydaná r. 1853) značila tehdy skvělou hvězdu ojediněle svítící na zatmělém nebi.

K. J. Erben (* 7. listopadu 1811 v Miletíně) počal básniti záhy. Byla to hlavně drobná lyrika přírodní a erotická, různého ladění a ceny velmi nestejné. Erben vlastně imitoval dřívější básníky domácí i cizí, Máchu, Byrona a j. Jimi však nedosáhl pravého vyjádření básnické duše a proto nutno dívati se na tyto básně jako na pokusy bez hlubšího významu. Jsou mezi nimi též básně rázu vlasteneckého, elegického a příležitostného. Také již nalézáme mezi nimi zpracované pověry lidové (První májová noc, Zazděná) a několik překladů, z nichž největšího rozšíření došel překlad Goetheovy ballady »Erlkönig« (Král duchů) ne právě vystižný a šťastný.

Teprve když dlouhým a pracným studiem seznámil se s prostonárodní českou poesií, stal se pravým básníkem a vytvořil dílo, skutečné chef d'oeuvre, svoji nesmrtelnou »Kytici«.

Přichýlil se myslí k lidu, a vžil se záhy do jeho světa. Čelakovským byl vlastně přiveden na svou básnickou dráhu, jež vedla z lidového neumělého básnictví k vyhraněným skladbám jako »Poklad« nebo »Svatební košile«. Počal sbíráním národních písní a vydal jich v krátké době několik sešitů, v nichž novinkou byla řada ballad dosavadním sběratelům neznámých a sloužících za podklad jeho vlastní básnické tvorbě. I když vydal »Kytici«, zabýval se Erben

dále poesií národní, o čem svědčí »Prostonárodní české písně a říkadla«, dílo monumentní, vzácné a trvalé ceny, jak praví o něm Quis, dále nesčetné pohádky ze všech národů slovanských. Jimi vedle Boženy Němcové jest naším nejlepším interpretem lidových zkazek a báchorek.

Celakovský vyšel také od lidové písně; ale výsledky obou byly různy. Celakovský imitací snažil se vystihnouti českou lidovou píseň, aniž by mnohdy skutečně niterně tvořil. Proto také jeho »Ohlas písní českých« nedočkal se takového nadšeného úspěchu. Erben naproti tomu nenapodobil lidové ballady, nýbrž z daného prvku vytvořil skvostné básnické dílo, zpracoval hrubý kámen, jejž lamači lámou v dolech, v nádherné sochy, díla umělecká par excellence. Erben tímto způsobem vytvořil umělou lidovou poesii. K další metě dospěl v jeho intencích Neruda, dovršitel ballady a prosté lidové písně.

Erben zvoliv si některou pověst nebo báchorku za ideový podklad své básně, snažil se svému výtvoru vtisknouti individualitu lidu, z jehož poesie čerpal. Erben volí si rád za své reky osoby, jež dopustily se tragické viny a musí za to krutě pykati, nebo jež jsou zmítány temnou vášní. U každé básně nalézáme přísně uvědomělou morálku, nepřekročitelný zákon věrné lásky a neskonalé boží milosti, neboť básník klade vždy důraz na mravní ideu pověstí. V básních Erbenových jsou charaktery ostře vybroušeny a propracovány do samých důsledků, postup děje přesně rozčleněn a závěr řádně vyvrcholen. Erben zvláště vystihl povahu českého člověka, jenž dopouští se snadno viny, mnohdy neuvědoměle; ale uzřev velikost její, poddává se tuhému pokání a extaktické zbožnosti, aby smyl své hříchy a došel milostivého odpuštění.

Tím liší se Erbenovy básně od ballad německých, od nichž Erben sice mnoho se přiučil, ale jež také značně převýšil. U německých balladistů (Bürger, Goethe) vítězí pravidelně spodní demonické živly, kdežto u Erbena vždy nabývá vrchu oddanost a víra.

Erben vládl znamenitě perem a dovedl málo slovy vyložiti celou náladu, nějakým epithetem vystihl krajinu lépe než jiní básníci dlouhými popisy. Vládlť vzácnou oekonomií slova, jehož byl mistrem i vášnivým ctitelem. Piloval dlouho na své práci, až tvořila dokonalý, harmonický celek, kde každé slůvko, každý odstín přízvuku měl svůj význam i určení. Jeho verše jsou koncisní architektury z massivní látky, pevné struktury. U lidu poznal jadrnou stručnost, mnohdy odvážná, ale plastická epitheta, a snažil se toho všeho použíti ve svých básních. Jeho sloh je přesný, prostonárodní, epigramatický, plný obrazův a kouzla. Naučil se dramatickému dialogu, jenž pak mocně působí v jeho díle, takže některé jeho básně jsou téměř pouze dialogy. Stručné poznámky doplňují děj, který se rozvíjí účinnou dramatičností a spěje rychlým, nepřerývaným tokem. Ale nezávisí na svých vzorech a předlohách neosobitě, nýbrž všechny básně proniká jeho vlastní svérázná individualita. Znal také krásu, hloubku a hudebnost svého mateřského jazyka, takže mnohé jeho básně vybízejí takořka k zhudebnění. Dovedl takořka mluviti perem,

využil hudebnosti jazyka a někde k vůli výraznosti opustil i uměleckou formu. Leckde možno zříti nesprávný rytmus; ale veskrze pozorovati jazykovou správnost a plynný sloh.

Reci ballad Erbenových věří skalopevně v Boha a jeho svaté a nalézají v něm vždy posledního, neselhávajícího útočiště. Láska mateřská je také hybnou pákou několika prací, dítě je poutáno k matce nerozlučitelným poutem. (Poklad, Polednice, Vrba, Vodník.) »Svatební košile« náleží k nejlepšímu, co Erben veršem napsal, a nestojí nijak za Bürgerovou »Lenorou«. Kdežto Lenora si zoufá a pro ztrátu milence zavrhuje celý svět i nebe, česká dívka přeje si pouze svojí smrti. V největší úzkosti litujíc hořce své viny, dochází záchrany a odpuštění. K nejlepším balladám patří dále »Polednice« založená na lidové pověře o divých ženách. Má všechny znaky ballady, úsečnost, vystupňovanou hrůzu. »Zlatý kolovrat« je rozkošnou dialogickou pohádkou. Vítězí dobro, ctnost, pracovitost, kdežto zlo, lest, je krutě potrestána. Druhou pohádkou je »Záhořovo lože«, plné křesťanské víry a morálky. Nekonečná je milost boží a pokání, úměrné vině, smyje i nejhorší provinění. »Vodník« je znamenitá ballada vynikající živou, aforistickou, dramatickou formou a uchvacující přesným podáním.

Vliv Erbenův na pozdější básnickou generaci byl velmi značný. Nejvíce z nových básníků přilnul k němu Quis, jehož »Ballady« namnoze přímo zvučí Erbenovými tóny. Z ostatních zejména působil na Nerudu, Jar. Vrchlického i Svat. Čecha. Zdeněk Fibich použil jeho básní k svým znamenitým melodramatům a Ant. Dvořák k symfonickým skladbám. První májovou noc zhudebnil A. V. Horák.

Po roce 1853 přestal Erben básniti. Snad bylo toho ne-li příčinou, aspoň spolupříčinou, že za jeho života »Kytice« při veškeré své kráse, vůni a svěžesti nebyla dosti oceňována. Básnickou její krásu vynesl na bílý den teprve Jar. Vrchlický po smrti Erbenově (Erben † 1870). Úsudek Vrchlického přijat a rázem uznán za pravý. Teprve od té doby u nás K. J. Erben obecně platí za jednoho z předních našich básníků.

Jeho dílo — »Kytice« — jest ideálem uměleckého díla vůbec: nemá trhlin, nedostatků, nemá škvárův a strusek, aby bylo nutno z nich vybírati vlastní jádro. Co nalézá se v »Kytici« je samé jádro, samý zlatý písek. *Jiří Groulík.*

Nové písemnictví.

Z různých oborů.

Sborník světové poesie přinesl ve svazku 105. *Národní zpěvy albanské,* které z původního jazyka přeložil Dr. Josef Vinař (nákl. Ottovým, str. 112). Překladatel, známý čtenářům našim z drobných ukázek dříve uveřejněných, vykládá v přehledném úvodě o Albancích, kteří kromě Albanie žijí také v osadách, zejména v Řecku,

v Dalmacii a v jižní Italii, a nastiňuje jejich minulost, jež ovšem souvisí s jejich lidovou tvorbou básnickou. Na Balkáně, v sousedství Turkův a v jejich područí, předpokládáme rozkvetlou epiku, zejména historickou, a neklameme se. Skanderberg, Alipaša Tepelenský a několik jiných písní jest toho dokladem. K nim se druží jako samostatný, svérázný typ žalozpěvy, zabývající se vynikajícími osobnostmi. Žalná nota, jak se zdá, převládá také v písních, nemajících historického podkladu; z nich zvláště z ballad zní svérázný, osobitý tón, odlišný od lidových ballad jiných národů. Nářkovým písním, pěným nad zemřelými, věnoval překladatel zvláštní oddělení.

Tím přešel k lyrice vůbec, z níž něžným citem dýší některé písně milostné a některé vlastenecké, a řadí ve zvláštní, zajímavé oddělení písně svatební, z nichž některé jsou sborové.

Podané ukázky přímo vybízejí srovnávati tuto albanskou poesii s písněmi jihoslovanskými. Srovnání — jistě poučné — ukazuje také na straně albanské celkovou samostatnost co do látky i formy zejména v epice; naproti tomu v lyrice milostné, zvláště v některých oblíbených obrazích, jsou zjevny vlivy turecké. — Sbírce Vinařově náleží zásluha, že rozšířila náš obzor na zajímavý kmen balkánský, s nímž nás posud seznamovali buď vědečtí jazykozpytci, buď novináři.

F. V. Vykoukal.

* *
*

O práci literárně historickou pokusil se V. K. Blahník spisem, nazvaným *Karel Sabina*, výbor z jeho děl a životopisná studie (nákl. Přem. Plačka, str. 95). Spis obsahuje obraz životopisný (58 stran) a výbor z prací Sabinových. Obé dohromady, zejména však nástin životopisný, má úkol, jejž autor opětovně zdůrazňuje, »vzbuditi větší zájem o tuto postavu našich dějin literárních i politických, vyvolati spravedlivé a psychologické posuzování toho, co událo se pod nátlakem nejhorších nutností a položiti alespoň jeden kámen k rozestavené budově rehabilitace památky Karla Sabiny.« Rehabilitace Sabinova — toť jest vlastní cíl této práce i výboru, k němuž životopis Blahníkův jest jaksi úvodem. Autor praví o svých úmyslech: »Není účelem těchto řádek omývati zcela Sabinu, vzbuzovati mínění, že byl zneuznaným geniem úplně bez viny, nikoliv, rád bych jen šel v prozkoumání Sabinova případu poněkud hloub', než bylo dosud ještě zvykem.« Za tím účelem autor vybral z dosavadních publikací, jež buď Sabinovi byly věnovány, aneb se ho alespoň dotkly, co se hodilo do jeho obrazu, a sestavil vše v přehledný celek. Otázka zrady Sabinovy ovšem nejvíce ho zaměstnává a jest vrcholem jeho rozpravy. Výtek a útoků Jak. Malého jest tu stejně užito jako hlasu Sojkova a zejména vypravování Fričova. Autor dospívá výsledku, že Sabina z nouze sice vešel ve styky s policií, ale že jí nevyzradil ničeho vážného, ač by to byl mohl snadno učiniti.

Cena práce Blahníkovy záleží jen v sestavení a zhodnocení látky posud známé. Hloub autor nešel, zejména nových dokladů listinných, z korrespondence atd. buď nevyhledával, buď vyhledávati

nechtěl. Snad také skrovný rozsah knížky byl mu po té stránce překážkou. »Poznámky k Sabinově činnosti literární« jsou také příliš stručné, aby v nich mohlo být obsaženo něco podstatného, zejména celkový přehled Sabinovy tvorby a rozbor alespoň prací větších, po případě těch, které nevznikly za vnějšího tlaku, kde Sabina tvořil volně, nesháněje na kvap honoráře. »Poznámky« ty jsou úvodem k výboru ze spisů Sabinových. Také tento výbor, sestavený z několika básní a několika čísel prosaických, je dosti skrovný, jsa bezpochyby určen pro poučení kruhů nejširších, pro něž asi také je psán literární úvod Blahníkův. V úsudku tom potvrzuje nás ta okolnost, že v téže sbírce vyšla také popularisační knížka *Svatopluk Čech*, studie jeho vývoje a díla, kterou napsal Zdeněk *Kobza* (str. 16). Ale úkolu popularisačnímu by snad byl vyhověl úvod soustředěnější a za to výbor hojnější.

Forma práce Blahníkovy je zběžná, nechceme-li říci povrchní; na některých stránkách překvapuje množství mluvnických nesprávností, stylisace bývá nezřídka nepečlivá. Za příklad uveďme alespoň dvě periody. »Nebylo proneseno větší pravdy o životě Sabinově, než ta, jíž nejlépe pak charakterisoval obhájce časopisu »Vaterland«, dr. Dostál pronesl při sporu Sabina contra Vaterland, když poukázal k tomu, že skoro celá veřejnost česká Sabinu vychvaluje a doložil: »Podivno, že přes to vše jest Sabina chud«.« (Str. 18.) »Barák . . . . byl rovněž internován nejdříve do svého nahodilého rodiště do Zásmuk, kde neznal nikoho, pak do Hradce Králové až vysvětlilo se později původně měl býti do Štyrského Hradce odvezen.« (Str. 43.) *F. V. Vykoukal.*

* * *

V. Tille: *Božena Němcová.* »Zlatorohu«, sbírky illustrovaných monografií, sv. V.—VII. Stran 245. 1911.

Knihou p. Tilleovou dostává se literární historii naší především životopisného obrazu Boženy Němcové, jak se jeví v jejím literárním díle a v bohaté korrespondenci Němcové samé, jakož i v literárních údajích těch, kteří vedle Němcové žili a působili a jejichž zprávy jsou k doplnění obrazu života jejího zvláště pozoruhodny.

Dopisy Němcové plně odhalují zejména těžký a chmurý život Němcové jako ženy a matky a dále osvětlují styk s tehdejší literární representací českou. Je jistě svrchovaně včasno, že tato obsahově velice bohatá a důležitá korrespondence bude v kritické edici souborně vydána jako závěr Sebraných spisů. Poznání ženské i literární individuality Němcové, jejích světlých snah, jejího soukromého života, jenž je ve velké vnitřní souvislosti s jejím dílem, bude tím postaveno na základ nejspolehlivější a s jejího života spadne vše, co snad na ní lpělo nejasného jako dědictví po těch, kteří neměli porozumění pro těžký životní zápas její a pro její rozbolestněné, neupokojené, stále toužící nitro. Toho případným důkazem je právě přítomná kniha Tilleova, skonstruovaná vedle toho na podrobnostech

a údajích, jež vyskytují se v listech J. J. Hanušových, Helceletových, Havlíčkových, Podlipské, Světlé, z Pamětí J. Friče, J. E. Sojky, K. Světlé, V. V. Tomka, nemluvíc o četné jiné literatuře, zprávách časopisů a starších životopisech.

Na tomto bohatém a věrohodném podkladu sleduje Tille tok života Němcové krok za krokem, každý obrat životního osudu jejího jest tu podán jasně a plně, tak že po práci Tilleově opravdu možno říci, že v podstatných rysech je život Němcové jasně vyložen a doplňovati lze jej jen v detailech a věcech podružných. Zejména bude snad možno ještě lecjakou podrobnost uvésti pro literární styky Němcové, až bude probrána korrespondence všech těch, s nimiž Němcová styky udržovala, ač v této příčině je přítomná kniha velmi důkladná a podrobná, pokud jí bylo možno.

Tille vypravuje v prvé řadě život Němcové, podává »Kroniku života B. Němcové« a obsažné výklady literárního díla vsunuje jako vložky do vypravování ostatního, neopomíjeje ničeho, co slouží k poznání literárního profilu autorky Babičky. Historie jednotlivých prací — i těch posledních — je sledována v knize přítomné podrobně přesně, od prvních vnějších podnětů k nim, od prvních plánů, náčrtkův a ideových základních myšlenek k tvorbě jejich až v konečnou podobu, v jaké se dostaly na literární veřejnost. Po této stránce vyložena zejména »Babička«, k níž plán Němcová si načrtla již r. 1851, více o ní přemýšlela před koncem r. 1853, kdy se zalíbením četla ty své zápisky a dále o nich pracovala »pro úlevu vlastní zkormoucené duše«, hledajíc ve vzpomínkách na utěšené doby šťastného mládí zapomenutí všeho, co na ni dolehlo tak těžce — tenkráte po smrti nejmilejšího dítěte, nejstaršího nadaného syna Hynka. — Více než se dálo dosud, pokouší se autor kriticky rozlišiti reálný podklad obsahu »Babičky« od toho, co je výronem básnické činnosti Němcové. Rovněž při pohádkách jde o to, vytknouti, do jaké míry možno je vzíti jako čisté výrony lidové tvořivosti poetické a pokud se na nich jeví vliv básnící duše Němcové, jako zase při ostatních pracích je zajímavo zachytiti — jako při Babičce — příběhovou, zažitou skutečnost, která sloužila spisovatelce za podklad a podnět slovesného díla, a to, co nám dává poznati tvůrčí schopnosti, talent, básnickou potenci Boženy Němcové.

Přes cenné toto šetření, myslím, že hlavní obsah knihy nutno viděti v líčení života. Tím lze jedině pochopiti ráz životního díla Němcové. Co je zvláště nápadného v životě Němcové, je kontrast mezi půvabem dětství i mládí a mezi věkem pozdějším plným hořkého sebezapírání, těžkých zklamání, nedostatku, utrpení v postavení matky i ženy. Jako dítě sice neměla v rodině samé — v níž přibývalo dítek rok za rokem a matka podléhala silné tesklivosti a zamlklosti a otec dlel většinu roku mimo rodinu — zvláštní dětský ráj; ale za to babička svými procházkami po údolíčku, od myslivny ke mlýnu, svými pohádkami a vypravováními poutavých příběhů z vlasteneckých dějin dovedla uhoditi na nejsilnější strunu bytosti Barunčiny, dovedla totiž zaměstnati její živou fantasii — a dovedla v ní vyvolati takové stavy a vlnv duševní, takové dojmy, že vzpo-

mínka na ně plní Němcovou sladkým štěstím po celý život. Jako panna těšila se Němcová při neobyčejné své sličnosti záhy velké pozornosti panských úředníkův i mladých šlechticů.

Sňatkem jejím skončilo štěstí a klid života, manželství její od počátku nebylo šťastné. Němcová před známými a přítelkyněmi nikdy nevykládala o své svatbě, po níž jí náhle a neodolatelně nastala ubohá, tísnivá skutečnost, trvající a stupňující se celý další život. Němcová — jako stále hledající, intellektuelní, o svém duševním vzrůstu stále pracující žena — tvořila si o svém budoucím manželi představu jako o harmonickém doplňku sebe sama. Toho se jí však nedostalo. Nenalezla sebe ve svém choti, který sice projevoval určitý cit vlastenecký, ale jen vnější formy (nebylo to vlastenectví oduševnělé, osvícené) a který dále žil zcela jiným vnitřním životem, životem malým, beze vznětu, jaký projevovala jeho choť. Velké měla Němcová představy o svých povinnostech mateřských. Děti byly jí nad každou jinou představu. Krvavou oběť však přinesla Němcová tomuto citu vlastním životem. Hmotnými nedostatky byla tak stísněna, že nebyla s to svým dětem skytnouti to, v čem viděla jejich štěstí: všestranné vzdělání. Kromě toho úmrtím svého nejdražšího syna, své naděje a pýchy, 15letého nadaného Hynka byla těžce otřesena ve svém mateřství. A tak ani v poslání matky necítila, že splní úlohu, kterou chtěla a ke které se cítila býti povolána.

A její společenské postavení? Hmotná situace? Nic, než těžký pojem, drtící ubohou paní k ponížení.

Drtivé jsou detaily hmotného nedostatku Němcové, které Tille uvádí posléze na každé straně. Je to líčení těžké tragedie ubohé ženy, v jejíž duši vířily velké myšlenky, smělé plány a cíle, ale jíž nebyla přána čistá radost tvorby toho, k čemu se nesl její bohatý duch. Ani ta její literární činnost není volným projevem překypujícího nitra, není čímsi vědomě programovým, myšlenkovitě zceleným a spojeným, na všem je známka tíhy poměrů, jež nutí do práce, ať je pro ni po ruce vhodná vnitřní disposice nebo ne, jen aby bylo dáti dětem co jíst. Tak tvořila zejména Němcová v létech 50. Co vzácného mohlo získati české umění slovesné, kdyby bylo Němcové přáno pracovati volně, bez starostí hmotných, nezávisle na vnějšku — když i za tak těžkých poměrů dostalo od ní knihy rázu Babičky? Jaké Němcová projevovala snahy, plány a naděje, co tu bylo hned zdravé energie, jakmile jen trochu cítila snesitelnější poměry hospodářské! Nebylo jí přáno štěstí klidné práce, předčasně sestárla a předčasně zemřela. Chtěla daleko více, po větších věcech se snažila, než jí v daných poměrech bylo možno vykonati. — Kniha Tilleova zdůrazňuje charakteristickými rysy tuto stránku života Němcové, kterou stoupá význam nejen díla jejího, ale především osobnost sama. Vše je v tomto životě jasné, nic na něm není nepřirozeného, křivého. Ty literární styky, jež za života Němcové byly určitými osobami zazlívány a křivě vykládány, jsou zcela přirozené, Němcová v nich hledala osvěžení, vzdělání, případně sebe.

Kniha Tilleova je vkusně vypravena, opatřena asi 70 fotografiemi všech, kteří přišli ve styk s Bož. Němcovou. Zajisté, že se bude hojně čísti — zasluhuje toho. *O. F.*

* * *

JUDr. Mich. Navrátil: »*Kondrac pod Blaníkem.* Příspěvek k dějinám selského stavu v Čechách.«[1])

Spisovatel, původce letošní hezounké výstavky v Kondraci, osvědčuje lásku k své rodné vísce, (ve které čítá se nyní 57 pop. čísel a 358 obyvatel) také touto historickou statí, uveřejněnou prvotně v Zemědělském Archivu. Podává nám v ní zprávy (počínaje nejstarší z nich z r. 1395) o držitelích selských gruntů v Kondraci a o úrocích, které platívali své vlašimské vrchnosti zprva a v nejbližších stoletích až do bitvy bělohorské,[2]) a kterak zhoršoval se jejich osud, ba stával se nesnesitelným za války třicetileté a více než 50 let ještě po ní. Jednou z hlavních příčin jejich strastí bylo libovolné a necitelné rozšiřování práva odúmrtního od vrchnosti, která neostýchala se po smrti sedlákově zabrati jeho grunt, i když od něho byl úplně vyplacen, na škodu dětí nebožtíkových; teprve asi kolem roku 1680 povolila, aby »z umrlého na živého právo padalo.«

Podle berní rolle z r. 1654 počítalo se v Kondraci 20 sedláků a 9 chalupníků, kteří dle zprávy komise revisitační (z r. 1672) byli takovými chuďasy, že pro nedostatek dobytka a jiných potřeb hospodářských osévali toliko »malé odmezky lepší, a bližší humna.« I ten skrovný vejsevek býval jim ničen, »velikými sněhy a krupobitím,« v krajině té obvyklými; ježto doléhala na ně těžká povinnost platiti berni za sousedy zběhlé a nad to krutá robota »od pondělka do soboty« (podrobně vypočítávaná v urbáři panství vlašimského z r. 1699), zmírali hladem aneb utíkali od svých hospodářství. Co hospodářů pomřelo nebo zběhlo, viděti jest v příčině Kondrace z tabulárního výtahu o revisitaci kraje Kouřimského (z r. 1678). Ještě roku 1713 připojuje hejtman kraje vlašimského k příslušnému odstavci tak zv. Tereziánského katastru žalostivou poznámku o veliké bídě mezi poddanými, jež vrchnost prý zakládati musí jak dobytkem tak obilím, aby si je na gruntech udržela; nebylo tedy divu, že stále ještě (podle okulární visitace z r. 1717) »výměra (jejich pozemků) převyšovala výsev.«

Další ukázky z katastrů Tereziánského (z r. 1740), Josefinského (z r. 1786) a tak řeč. stabilního (nařízeného r. 1817), pojaté do spisku, poučují čtenáře o počtu i míře pozemkův a jich držitelích v Kondraci za časů pozdějších; posléze připomíná se i scelování pozemků v obci, které provedeno k žádosti občanů samých v letech čtyrycátých minulého století.

Stať užila jak mnohých pramenů archiválních (uvedených na str. 1., 2., 3. a 7.) tak i monumentálních Kalouskových »Řádů selských a instrukcí hospodářských« jakož i důkladné práce Frant. Aug. Slavíka »O popisu Čech po třicetileté válce« — pramenů, na které auktor upozorňuje »onu část české intelligence, žijící po celý

---

[1]) Praha 1911. Nákladem obec. knihovny v Kondraci pod Blaníkem, p. Vlašim. Cena 2 K.

[2]) Po této bitvě Jan Vostrovec z Královic, majitel panství vlašimského a zakladatel řádných gruntovních knih na něm, propadl (r. 1621) svůj statek.

lidský věk na našem venkově, jež má lásku a úctu k naší dávné minulosti,« tedy po výtce naše duchovenstvo a učitelstvo, aby neváhalo z nevyčerpatelných těch zřídel těžiti.

Uznávajíce milerádi záslužnost spisku Navrátilova, podotýkáme toliko, že by se byla hodnota jeho značně zvýšila, kdyby byl auktor vetkal do něho také zmínky o tom, kterak zeměpanskými nařízeními byl později zmírňován trpký osud selského lidu, a kterak posléze úplně byl vybaven nejen z roboty, ale i ze všech ostatních břemen poddanství jako jinde, tak i v Kondraci, když dovršila se první polovice 19. století. *J. B.*

Hudební rozhledy.

(Městské divadlo vinohradské: Gioconda; pohostinské hry Navalovy. — Koncerty.)

Nastudování Ponchielliovy *Giocondy* lze schvalovati z toho důvodu, že jím dána byla příležitost seznati jedno z nejznámějších děl směru, jenž může býti zván školou Verdiovou. Dosud udržovala se na repertoiru všech divadel jen díla Verdiova, jakožto nejsilnějšího italského zjevu hudebního oné doby. I bylo rozhodně zajímavo seznati autora, jehož díla kdysi těšila se takové oblibě, že byl s Petrellou pokládán dokonce za konkurenta Verdiova. Gioconda spadá do přestávky mezi Aidou a Othelem, a nese na sobě stopy nejen střední ale i většinou přechodné doby tohoto slavného mistra, nedosahujíc ovšem svého vzoru ani ve výrazu dramatickém ani v mnohotvárné invenci melodické. Libretto, které je zpracováním Hugova Angela, oplývá raffinovanými romantickými effekty.

Provedení bylo vesměs dobré. Nejlepší zpěvně i mimicky byl opět p. Lanhaus. Slečna Vronská a p. Drvota v obou hlavních rolích jevili svědomitou snahu, která v zpěvním partu byla korunována pěkným výsledkem; ovšem po stránce mimické nedostává se jim hlubších přesvědčivých akcentů. Značný pokrok jevil pan Cermák.

Komorní pěvec *Naval*, který jest nyní každoročně hostem divadla vinohradského, vystoupil letos po prvé v roli Hoffmanna. Hlas pěvcův pozbývá ovšem přirozeně každým rokem rozsahu i pružnosti, někdy jsou tyto nedostatky dosti citelné; jeho velké umění však zůstává nezměněno a jemu děkujeme průběhem večera za několik tak krásných míst, jakých neslyšíme na našich operních scénách celý čas a pro něž rádi zapomeneme ostatního.

V prvém poprázdninovém večeru *komorní hudby* sehrálo České kvartetto Arenského klavírní kvintet a nový kvartet Regerův. Práce Arenského jeví značnou routinu komposiční, nevyhledává však ve výrazu cest zvláště osobitých, tak že celkový dojem přes značné vnější effekty je dosti prostřední. Nové dílo Regerovo nezapře ani dost málo svého původce. Má všechny světlé a i stinné stránky jeho dosavadní tvory. Hlavní váhu klade na důmyslné vedení hlasů,

jehož dosahuje leckdy ovšem na úkor aestetického krásna, a na stránku harmonickou, v níž snaží se posluchače stále překvapovati hlavně častým porušováním tonality. Melodiku a rhytmiku byste ovšem marně hledali. Sám německý hudební spisovatel dr. Riemann, jenž platí dnes za autoritu prvého řádu, píše ve své »Grosse Kompositionslehre«, že právem platí melodie za nejpodstatnější jádro hudby, a že hudba bez jednoho z pěti hlavních elementů, jimiž mu jsou melodie, harmonie, rhytmus, takt a tempo, není vůbec myslitelna. Míní se tu ovšem úplné vyloučení jednoho z nich, ale i takové potlačení melodiky a rhytmiky, s jakým se setkáváme v dílech Regerových, je citelným nedostatkem. Ač nelze popříti, že i v posledním tomto kvartettu jsou místa síly suggestivní a podmanivé náladovosti, hlavně v aformní větě volné, přece jen celek působí dojmem matným, únavným.

V klavírním kvintettu a v solových číslech objevil se ruský pianista šl. *Silotti* opět umělcem seriosních kvalit; hlavně v Lisztových skladbách jevily se vlivy jeho velkého učitele.

Ševčíkovo kvartetto představilo se po prvé v novém složení. Místo výborného cellisty Vážky nastoupil bývalý professor konservatoře v Oděsse L. Zelenka. Ač jeho postavení bylo velmi obtížné, lze již nyní říci, že volba tato byla velmi šťastna. L. Zelenka, jenž byl žák Beckerův a není v oboru komorní hudby nováčkem (byl na Rusi členem kvartetta Kocianova) spojuje dokonalou techniku se zápalem mládí a disciplinovaným temperamentem uměleckým. — Tentokráte seznámili jsme se s kvartettem Tanějovovým. Ruského autora uvedlo do koncertů komorní hudby před lety České kvartetto a mimo to věnován mu v loňské saisoně za jeho osobní účasti celý večer, jenž podal jasný obraz jeho komorní tvorby. Čarokrásný a po stránce reprodukční choulostivý kvartett Dvořákův z G dur op. 106 byl jen skvělým dokladem toho, co bylo řečeno při skladbě Regerově.

V. Herold a *E. Destinnová*, kteří slavili své největší triumfy na jevišti, majíce tam příležitost uplatniti též silnou stránku mimickou, uspořádali letos pouze samostatné koncerty. Jejich kvality zpěvní byly přečasto již oceněny; program nebyl však bohužel umělecky zcelen úměrně jejich významu.

Pověst výborné školy houslové prof. Suchého znova potvrdila mladistvá jeho žačka Gerta *Schlosserova*, která se uvedla samostatným koncertem s průvodem České filharmonie. Má nejen výborně vyškolenou techniku, ale, co hlavního, i slibný temperament.

Dr. *Vladimír Frída.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Jan Hus. Historická hra o 5 dějstvích. Napsal Alois Jirásek. — Pravá láska. Dialog o 3 dějstvích. Napsal Robert Bracco.
Městské divadlo Král. Vinohradů: Neznámý tanečník. Napsal Tristan Bernard.
Poznámky: Činohra Nár. divadla od 1. července 1910 do 1. června 1911. — Čeština v operních textech.

K velké historické hře Jan Žižka přidružila se nyní nová práce Jiráskova téhož zrna, pětiaktová hra *Jan Hus*[1]). S neobyčejnóu důkladností a přesností historickou kreslené obrazy zachycují barvitě jednotlivé výseky z pohnuté doby našich dějin na začátku XV. století, jimiž velebně kráčí postava mistra Jana Husa, ucelená, neměnící se ani v nejmenším odstínu od prvého vstoupení na scénu až po žalářní výjev. Sympatie diváka, zvláště českého, samozřejmě vřele provázejí osobu Husovu po všecky akty, které vyvolávají v něm týž dojem, jaký vzbudí vždy na scéně třeba jen chronologické vylíčení osudu a utrpení veliké postavy nevinně trpící, na př. Ježíše Krista. *Jan Hus*, ač není dramatem, má přece mnoho dramatických míst (nehledíc ani k mohutné scéně soudní — v refektáři bosáckém, jež by v každém velikém díle dramatickém už svým námětem patřila k nejúčinnějším výjevům) a hojně scén dojemných, jež působí samy sebou na cit divákův. K takovým scénám patří na př. 6. výstup III. dějství, kde Ondřej Polák, krejčí, když byl marně prosil Husa, aby nejel do Kostnice, loučí se s oblíbeným kazatelem: »Milý mistře, člověče boží — bůh buď s tebou. Ale ty se již nevrátíš!«

V *Janu Husovi* je ovšem také mnoho epického, což při rozsahu a významu životního období Husova je na snadě. Třebaže látka je známa, přece jest nutno divákovi četných připomínek a vysvětlivek, kterých nelze odbýti dvěma, třemi slovy ve hře rázu téměř naučného.

Tu a tam však byly by na prospěch zkratky. Dnes přece není nezbytno až do poslední písmeny divákovi vše pověděti, zvláště jde-li o osobu známou a známé její osudy. Tak na př. v dějství IV. mohl by zcela dobře odpadnouti výstup 17., a výjev 16. jistě by získal v účinnosti, kdyby končil výhrůžkou Wallenrodovou, právě tak jako v dalším obrazu snadno bylo by oželeti celý 2. výstup. A výstup 1. (v refektáři) by se zaostřil, kdyby končil slovy Zikmundovými: »Neodvolá-li, upalte jej. Ale kdyby i odvolal, nevěřil bych mu . . .« Než to je vlastně věcí režie.

Zbývá ještě stručně povědět obsah hry a zmíniti se o výkonech hereckých. První obraz I. dějství líčí náladu a smýšlení mezi drobným lidem pražským r. 1410. V druhém obrazu zříme Štěpána Pálče, přemlouvajícího Husa, aby ustal ve své činnosti opravné, v 1. oddílu II. dějství Hus zakročuje na Staroměstské radnici, přimlouvaje se za tři mladíky k smrti odsouzené, kteří pokřikovali

[1]) Vyšlo nákl. J. Otty v Praze. 2 K.

na katolické kněze; druhý oddíl téhož dějství odehrává se v betlémské kapli, kde chystá se úklad na život Husův. Protože interdikt tíží Prahu, mistr Jan Hus, k vůli němuž vyhlášen, odchází na venkov. Po dvouletém pobytu vrací se odtamtud Hus (III. dějství) do Prahy a chystá se pak na cestu do Kostnice. Dějství IV. předvádí Husa již v předsíni komnat biskupa kostnického před poradou kleru, a pak ve shromáždění koncilu, kde Hus je ukřikován a falešnými svědky usvědčován z kacířství. Dějství V. odehrává se ve vězení bosáckého kláštera v Kostnici, kam přišel Štěpán Páleč, aby v poslední chvíli Husa přiměl k odvolání.

Hra byla slohově a v sytých barvách scénována Jar. Kvapilem, jenž udržoval většinu scén ve velkých liniích Shakespearovských představení. Vedle malebně, nikoli však šablonovitě a theatrálně aranžovaného shromáždění církevních hodnostářů v refektáři, zalitém červnovým světlem, jsou to zvláště scény u sv. Vojtěcha pod Zderazem (I. dějství) a pak v kapli betlemské, jež zvláště rázovitě byly vypraveny. Také pohřební průvod s ozbrojenými měšťany a dvořany v čele (II. dějství, výstup 18.), jenž mihne se v pozadí kaple, aranžován byl velmi obratně.

Husa hrál p. Vojan, klidně, umírněně a přesvědčivě. V prvých dějstvích vystupoval s tváří oholenou, v Kostnici už s plnovousem. Z ostatních větších úloh dlužno jmenovati Jana z Chlumu, jejž založil p. Vávra v obvyklých konturách svých bodrých zemanův a válečníků, jakož i p. Schlaghammerova Štěpána Pálče, jenž byl velmi lidsky podán. Ostatní účinkující vesměs hráli zdařile a nejeden z nich vytvořil rázovitou figurku na př. p. Hurt (Osvald Roll), Polák (provinciál Cisterciáků), jemuž více postava i maska než možnost hry získaly úspěch, Boleška (krejčí Polák) a j. v.

Braccův trojaktový dialog *Pravá láska* je spíše zajímavý obratným zpracováním, než námětem. Autor prohání třemi akty mladou vdovičku a do ní zamilovaného světáka, při čemž tři nebo čtyry episodní, zcela bezvýznamné osoby několika slovy stmelují a nastavují dialog obou zamilovaných. Místy unavuje; neboť není snadno po tři akty vléci věc, jež by stačila na aktovku. Ale jinak mnohý domácí autor lecčemus může se od Bracca naučiti. Pokud se týče námětu, dlužno jej spíše bráti ironicky než opravdově, protože hledíme-li na *Pravou lásku* jako na ironii ženské rafinovanosti, stává se snesitelným i poslední výjev, kdy vdovička, vytahujíc z cestovního vaku bílé šaty s panenským vínkem, sděluje světáku, jehož přiměla obratně k sňatku, tajemství svého prvního manželství. Mezi ní a prvým manželem, jenž skončí asi 14 dní po svatbě sebevraždou, neudálo prý se ani toho nejmenšího, načež dokazuje druhému manželi, že pravou lásku poskytnouti může jen žena panensky čistá. Pí. Sedláčková herecky snad bezděky přiblížila se tomuto ironickému pojetí. Toiletu v posledním dějství zvolila v barvách velmi harmonicky sladěnou, za to v druhém dějství oblékla se na cestu automobilem tak jako se chodí do divadla nebo salonů. Dobrým partnerem pí. Sedláčkové byl p. Deyl.

Městské divadlo Král. Vinohradů vypravením veselohry *Neznámý tanečník* podalo ukázku sentimentálních her o šlechetných milencích v moderním rouše, s přídechem Molnárovského Ďábla. Hráno bylo hladce.

*

Dle výkazu Společnosti Národního divadla o umělecké činnosti od 1. července 1910 do 30. června 1911 provedeno bylo 89 původních činoherních představení 16 českých spisovatelů, jiných slovanských činoherních 14, cizích činoherních 112. Novinek bylo 7 českých, jinoslovanská 1 (Dubrovnická trilogie), cizích 11. Nově nastudovány 2 české činohry a 5 cizích. Z původních českých novinek hrán byl nejvíce Dvořákův *Král Václav IV.* (18.), nejméně Konrádovy *Žluté růže* (2.).

*

Nově jmenovaný dramaturg Národního divadla O. Fischer pověřen dle oficielních zpráv též upravováním rukopisů zvláště po stránce jazykové. Zcela správně. S jeviště Národního divadla zaznívati má jen ryzí čeština. Bylo by však vhodno, kdyby nový dramaturg, řídě se vytčeným úkolem, ve shodě se chefem opery postaral se také o získání nových překladů některých starších operních textů aneb aspoň o řádnou jich úpravu. Staré opery znovu se studují, scénují, opatřují se do nich nové kostýmy i dekorace, ale ubohé překlady libret (začasté arci rovněž ubohých) zůstávají. Je přímo paskvilem na češtinu, dovolí-li se na scéně Národního divadla zpívati naivnosti a kostrbatosti tak úžasné, jaké bohužel nuceni jsme občas slýchati. Tu třeba zjednati nápravy dalším soustavním pokračováním v té opravné akci, jaká se prováděla k otevření Národního divadla a prodlením jeho činnosti pozdější. Jest jí třeba tím více, poněvadž i tam, kde opatří se řádný text, velmi zhusta účinkující umělci nebo kapelníci »upravují« si jej pro zpěv způsobem, leckdy pro ryzost jazyka a myšlenkový obsah hrozným. *Karel Čvančara.*

Nové rovy.

(Ig. Wurm. — H. Janovský. — J. J. Pihert. — Fr. Faktor. — Václav E. Mourek. — Jarosl. Kamper. — Miloš Jiránek.)

Dne 4. října t. r. zemřel v Olomouci zasloužilý vlastenec moravský Ignat Wurm. Narodil se r. 1825 v Klobukách, studoval na gymnasiu v Kroměříži, oddal se v Brně theologii a byl r. 1850 vysvěcen na kněze. Potom kaplanoval v Mutěnicích u Hodonína a v Dědicích u Vyškova a staral se horlivě o vzdělání a národní uvědomění venkovského lidu, nic nedbaje, pohorší-li se tím jeho představení, či ne. Jsa upřímným stoupencem Sušilovým, povzbuzoval zejména mladší kněžstvo k horlivé práci vlastenecké a neváhal také

veřejně se ho zastati, když druhům jeho z neporozumění byly činěny výtky od církevních hodnostářů. Roku 1859 založil hrabě Taroucca v Brně ústav pro zanedbanou mládež a povolal tam Ignata Wurma za správce. Wurm pracoval potom hlavně literárně. Do roku 1865 redigoval kalendář »Moravan«. Roku 1860 jal se šířiti myšlenku, aby zanedbaný Velehrad byl důstojně obnoven a povznesen k významu, který mu náleží nejen v dějinách církevních, ale v naší kultuře vůbec. Šťastnou myšlenku hlásal četnými rozpravami a prováděl ji prakticky, jak za tehdejších poměrů bylo možno, a využil ji hned také k tomu, aby i do širokých vrstev moravského lidu proniklo povědomí slovanské, které souviselo s ideou cyrillo-methodějskou. Již r. 1861 připravil pout na Velehrad a pouti ty staly se potom — zejména od tisícileté oslavy našich věrověstců — oblíbeným svátkem moravského lidu. Ke zmíněnému jubileu složil dvě sbírky písní a založil Matici Velehradskou.

Roku 1861 nastalo nové, významné období v životě Wurmově. Byl zvolen na Přerovsku za poslance na zemský sněm moravský i na říšskou radu. Na sněmě založil spolu s Drem Aloisem Pražákem a hrabětem Belcredim stranu státoprávní. Ve sborech zákonodárných, kde pobyl do roku 1891, těšil se opravdové vážnosti také u jiných stran politických. Řeči jeho, vyznačující se věcnou obsažností a uhlazenou formou, byly poslouchány velmi pozorně. Národní potřeby naše měly v něm vždy horlivého a výmluvného zastance.

Roku 1866 stal se Wurm sekretářem kapituly olomocké; v ní potom se přičinil o zavedení rovnoprávnosti v jednání konsistorním. Jsa ve stálém spojení s proslulým biskupem Strossmayerem, byl jmenován čestným assessorem biskupa Ďakovarského a konsistorním radou diecése bosensko-srěmské, potom i čestným radou řecko-katolické konsistoře ve Lvově. Doma se stal konsistorním assessorem a skutečným radou arcibiskupským, jinak zůstávaje vikářem při dómě olomouckém. Roku 1885 založil s professorem Havelkou Vlastenecké museum olomúcké. Tím se octl na poli činnosti, jež vyplnila všecek jeho další život. Byl předsedou musea a věnoval mu všechen volný čas svůj. Ještě v poslední době, kdy těžká choroba a přestalá operace podryly jeho síly, docházel do musea a těšil se z jeho rozvoje, právě jako sledoval rozvoj musejního Časopisu. V souvislosti s musejní činností byla také jeho činnost národopisná. Poznav náhodou lidové výšivky moravské, všímal si potom vůbec tvůrčí činnosti lidové, usiloval o zachování lidových krojů, tanců, zpěvů atd., poučoval o jejich ceně a budil pro ně zájem. Národopisná výstava r. 1895 postavila ho tedy právem mezi své hodnostáře a totéž učinila také Národopisná společnost, k níž se Wurm mezi prvními přihlásil jako člen zakládající. Že zesnulý, zvláště za svých let poslaneckých pečoval také o hospodářské povznesení moravského lidu, svědčí zejména záložny v Přerově, Kojetíně, Tovačově, Křelově a j., ktseré založil. Ig. Wurm byl vyznamenán zlatým záslužným křížem korunou a byl jmenován čestným členem a občanem mnohých spolků a obcí, zejména Tovačova, Kojetína, Klobouk u Brna a j.

Dne 19. října t. r. zemřel ve svém rodišti Trpoměchách u Slaného statkář Heřman Janovský ve věku 50 let. Již za gymnasijních studií v Slaném a v Praze vynikal výbornou pamětí a bystrým úsudkem a vlastnosti ty provázely ho také na studiích universitních. Věnovav se právům nabyl doktorátu, dal se na advokacii a měl nějaký čas samostatnou akvokátní kancelář v Praze, až vleklá choroba přinutila jej uchýliti se v ústraní zděděného statku. Tam trávil v osamělosti (jediný bratr před lety mu zemřel) trudná leta fysického strádání, ale bedlivě sledoval běh veřejných událostí, tím bedlivěji, že kdysi sám oddával se veřejné činnosti, zejména politické. Bylť nadaný řečník, vždy způsobilý pohotově mluviti a břitce polemisovati, a měl rozsáhlé vědomosti, kterými mohl si raziti smělou dráhu politickou. Osvědčil se také jako řečník táborový pod Řipem a později, již na odchodu v ústraní, jako vynikající člen Jednoty řepařské rozpravami novinářskými. Žije skromně a nehonosivě spravoval obezřetně a rozhojňoval zděděné jmění, aby je testamentem odkázal národu. Učiniv Ústřední Matici školskou a Hlávkovy studentské koleje svými universálními dědici, získal si upřímný vděk všeho národa, jenž jej trvale zapisuje mezi své nejzdatnější syny. Oběma dědícím ústavům dostane se společně jmění, odhadnutého přes $1^1/_2$ millionu korun.

Dne 21. října t. r. zemřel v Praze hudební skladatel Josef J. Pihert. Narodil se roku 1845 v Domousicích na Lounsku. Vzdělav se na varhanické škole v Praze byl ředitelem kůru v Hustopeči na Moravě, v Nymburce, pak biskupským kapelníkem v Senji v Chorvatsku, načež roku 1883 zřídil si hudební školu v Praze. — V mladších letech býval hudebním referentem některých listů a psal do hudebních časopisů. Od něho pochází množství drobnějších, lehkých skadeb, zvláště operetních, většinou původních, a mnoho úprav neb spracování pro orchestr nebo salonní kvartetto. Z operet na rozmanitých jevištích došly úspěchu na př. Šotek, Rinaldo, Vzdorovitá láska, Ďáblův podíl, Toman a lesní panna, Vodník, Na venkově a j. Z učitelské působnosti jeho vzešly Velká škola zpěvu a Nová praktická škola pro housle.

Dne 23. října t. r. zemřel v Česk. Budějovicích ředitel tamní reálky František Faktor. Narodil se roku 1861 v Říčanech, studoval na reálce v Písku a na české technice v Praze, kdež se oddal chemii, byl assistentem chemie na technice a zároveň suppluјícím učitelem na české reálce v Karlíně, načež stal se roku 1892 skutečným professorem na reálce v Prostějově. Po desíti letech přešel odtud na staroměstskou reálku do Prahy. Roku 1902, užívaje práva, kterého si vysoké školy technické právě vydobyly, aby směly povyšovati své příslušníky na doktory, Faktor stal se doktorem věd technických. Již od mladých let rád a hojně cestoval, aby sám své vzdělání rozšířil a tím aby prospěl také svým žákům. Vedle přírodních krás a zvlášností vyhledával na cestách místa přírodními dary proslulá, nebo závody, které ho zajímaly jako chemika. Cestuje po Evropě seznal veliké množství továren chemických; roku 1893 pobyl ve Spojených státech severoamerických, později byl v Egyptě,

Malé Asii a v Turecku, jindy v Rusku, kde zajel zejména na Ural, r. 1899 byl na Krymu, cestoval po Kavkazsku a seznal zejména petrolejovou výrobu v Baku.

V pozdějších letech věnoval pozornost hutnictví v Uhrách a v Bosně. Počátkem roku 1910 byl dosazen za ředitele do Budějovic, ale novému úřadu svému dlouho se netěšil. Na svých dřívějších působištích měl pověst učitele velmi svědomitého, žactvu upřímně oddaného a svůj obor úplně ovládajícího.

Literární činnost Faktorova byla hojná a rozmanitá. Chemii náleží v ní ovšem první místo. Tu by bylo především třeba uvésti četné rozpravy a pojednání v Listech chemických, Lékárnických rozhledech, Kvasu, Časopise českého lékárnictva, dále ve Zprávách Král. učené společnosti, ve Věstníku českých professorů a j. Samostatně vydal Cukrovarnictví (r. 1891); Klovatiny, pryskyřice, pryškoviny a jich upotřebení; Kuchyňská sůl; Z dějin chemie a chemického průmyslu na Moravě (v Prostějově roku 1896); Chemický rozbor sirné vody ve Velk. Slatenicích; Návod k praktickým cvičením v chemické laboratoři; Výroba lučebnin; Výroba kovů. Vedle toho vydal popis okresu Blovického, Popis okr. hejtmanství Prostějovského, Prostějov a okolí. Své vzpomínky z cest uložil ve spisích pro mládež, zejména v knihovně Besed mládeže, kdež od něho vyšlo: Z východních krajů, Cesta Severní Amerikou; k tomu se pojí knížky: Z krásné Italie, Millionová města evropská, Z cest po Rusku.

Českou universitu zastihla dne 24. října t. r. bolestná ztráta. Umřelť toho dne na Kr. Vinohradech universitní professor Václav Emanuel Mourek. Narodil se dne 20. srpna r. 1846 v Luhu u Přeštice, vystudoval gymnasium v Klatovech a filosofii v Praze, kde sé oddal klassické filologii a němčině, nastoupil roku 1871 po státních zkouškách na dráhu učitelskou v Českých Budějovicích a nabyl tam příštího roku místa skutečného učitele. Zabývaje se se zálibou němčinou, sestavil r. 1875 učebný plán pro němčinu na českých školách středních, jenž potom obecně byl zaveden. Také později (r. 1887) měl platnou účast na úpravě osnov pro vyučování jazyku německému na našich školách středních. Z učitelské prakse jeho přímo vyplynula roku 1882 vydaná Cvičebná kniha ku překládání z češtiny na jazyk německy pro vyšší třídy škol středních, dále r. 1884 Cvičebná kniha ku překládání z jazyka českého na německý pro třídu VII. a VIII., jakož i rozpravy Kterak jest učiti němčině na školách středních (v Paedagogiu) a O počátcích německé četby na gymnasiích (v Kroku r. 1887). — V Budějovicích Mourek horlivě se zúčastnil života české společnosti, která náš živel v městě, upícím pod úpornou vládou německou, vytrvale křísila. Byl jednatelem tamního Sokola a proslovil řeč o významu tělocviku. Že tělocviku také později se nevzdal, ukazuje jeho článek v Památníku pražskéh Sookola r. 1883 »Anglický sport«.

Záhy rozšířilo se studium Mourkovo na jazyk a literaturu anglickou a přešlo potom důsledně také na švédštinu a dánštinu. Výtěžky jeho jevily se nejprve na půdě praktické. Mourek pořídil

překlad Smilesova Charakteru (r. 1876) a Self Help (Vlastní silou), přeložil pro Šimáčkovu Libuši Thackerayův román Tržiště života, illustrovaný cestopis Anny Brasseyové Kolem světa (1882) a některé práce drobnější. Vydal Učebnici jazyka anglického pro samouky a pojednal v Encyklopedii paedagogické O anglickém jazyku a methodách jeho vyučování. Pořádal Anglicko-český slovník a po letech složil stručnější slovník česko-anglický a anglicko-český. V řadě rozprav literárních zabýval se rozmanitými zjevy literatury anglické. Mnoho prací toho druhu uveřejnil v této »Osvětě«, jejímž byl pro všechny časy upřímným přítelem a horlivým spolupracovníkem. Z těch rozprav jest Sensační román anglický (Ověta 1880), Longfellov a jeho básně (1882), Walter Scott, Historický přehled anglického dramatu (Lumír 1886), Historický přehled anglické novellistiky (Hlas Národa 1888) W. Shakespeare (Zlatá Praha), Alfred Tennyson (Osvěta 1894). — V Ottově Naučném slovníku jest od Mourka důkladný Přehled dějin anglické literatury. Dílko podstatně rozšířené vyšlo r. 1890 také samostatně.

V Osvětě uveřejnil Mourek také Cestopis královských princův anglických (r. 1888 a 1889) a Z královského denníku. Roku 1887 podnikl cestu do Anglie a pobyl zejména v Londýně, Cambridgi a Oxfordě za studiemi v knihovnách. O vědeckých výsledcích své cesty podal Zprávu ve Věstníku Král. učené společnosti, své osobní dojmy vylíčil v Osvětě (r. 1888) ve stati Z dnešní Anglie. V Cambridgi pořídil nový opis našeho Dalimila, jehož rukopis se tam chová. Práci tu potom vydala Česká akademie: Kronika Dalimilova z rukopisu Cambridgského.

Když byla obnovena česká universita, Mourek byl vyzván, aby pomýšlel na habitilaci pro jazyk a literaturu německou. Z té příčiny nabyl roku 1883 doktorátu filosofického, byl povolán za professora na akademické gymnasium do Prahy a r. 1884 habilitoval se spisem Syntaxis slovesa v evangeliu sv. Lukáše gotského překladu Ulfilova. Dráze, na kterou takto nastoupil jako pracovník vědecký, zůstal také na dále věren. Svědčí o tom jeho Syntaxis gotských předložek (r. 1890), Syntaxis složených vět v gotštině (1893) a dlouhá řada prací německy psaných pro rozmanité listy a publikace odborné. Za příklad buď uveden Fragment einer Pergamenthandschrift eines mittelfränkischen Gedichtes aus dem XIII. oder XIV. Jahrh.; Ueber die Negation im Mittelhochdeutschen; Zur Negation im Altgermanischen; Zur Syntax des Konjunktivs im Beowulf a mn. j. Zejména pilně zabýval se Mourek rozmanitými něm. památkami rukopisnými, chovanými v Čechách, rozbíral jejich jazyk a určoval nářečí, kterým jsou psány. — Na universitě zatím byl r. 1888 jmenován professorem mimořádným a roku 1894 řádným. Jeho přičiněním byl na fakultě zřízen seminář germanistický a on stal se jeho ředitelem. Roku 1900 byl zvolen děkanem fakulty filosofické, členem vědecké komise zkušební byl již od r. 1884, zkušebním komisařem pro jazyk anglický byl jmenován r. 1908.

Roku 1901 byl Mourek vyslán českou universitou do Glasgowa, kde tamní universita oslavovala 450leté trvání. Tou příleži-

tostí byl jmenován čestným doktorem glasgowské university. Roku 1906 byl zástupcem naší university na 400letém jubileu university Abendeenu. Z těchto cest vznikly jeho práce v Osvětě: Z výletu do Skotska (roku 1901), Jak si opatřil vodu Glasgow (r. 1904) a Z nového výletu do Skotska (r. 1907). — Mourek byl řádným členem Akademie Františka Josefa, řádným členem a generálním tajemníkem Král. České společnosti nauk a jednatelem Společnosti Českého musea. V těchto dvou úřadech připadal naň opětovně úkol říditi literární poroty, zejména z nadání Čermákova. Osvědčoval tam stejnou svědomitost a nestrannost jako ve funkcích jiných. Českou literaturu — nejen vědeckou — sledoval s upřímným zájmem; feuilletony kdysi v »Politik« o ní uveřejňované byly toho platným svědectvím. Literárním dějinám našim přispěl pojednáním O stycích české a německé literatury od počátků do XVI. století; byla to vlastně přednáška, kterou měl ve slavnostní schůzi Akademie r. 1895. Sem náleží také příležitostná práce jeho »Palacký jako redaktor německého Časopisu Českého musea«, psaná pro Památník Palackého roku 1898 a stať Germanština v jubilejním Památníku Akademie.

Bylo již výše řečeno, že se Mourek záhy počal zabývati také švédštinou a dánštinou. Svědčí o tom již jeho překlad známého cesovatele A. E. Nordenskiölda Plavba Vegy kolem Asie a Evropy, uveřejněný r. 1883, tedy v době, kdy i překladová literatura cestopisná u nás byla velmi chudá. Překladem tím Mourek nemálo usnadnil práci překladatelům pozdějším. Později napsal Přehled dějin literatury švédské (r. 1889), uveřejnil v »Osvětě« rozpravu Vzdělanost švédská a král Oskar II., v níž zejména rozbírá básně krále Oskara, podal v Hlase Národa Ukázky ze severského bájesloví, Ukázky ze severských pověstí bohatýrských a v »Učiteli« pojednal o vyšším dívčím školství švédském, jež seznal na své cestě po Dánsku a Skandinavii roku 1890. — Přihlédneme-li dále k četným recensím vědeckým, uloženým v časopisech domácích i zahraničních, uznáme, že činnost Mourkova byla přehojná, pestrá a vydatná.

Požehnané bylo také Mourkovo vlastní působení učitelské. Jsa muž neobyčejně konciliantní, získával si záhy srdce svých žákův a pak ochotné a obětavě podporoval vědecké snahy jejich. Jeho dobrota byla až příliš známa a bylo proti ní i hřešeno. Mourkovi to nebylo neznámo, ale jemu bylo vždy milejší ukázati se citlivým a milosrdným než plniti chladně a neúprosně paragrafy úředních předpisů. Proto skon jeho, který se dostavil beze vší předchozí nemocí, vzbudil upřímnou lítost u přečetných jeho ctitelů.

Dne 31. října t. r. zemřel na Král. Vinohradech spisovatel Jaroslav Kamper. Narodil se r. 1871 v Karlíně, vystudoval gymnasium, poslouchal práva na české universitě a potom nastoupil v »Politik« na dráhu žurnalistickou. Vládna obratně perem a maje v moci německý styl, napsal množství causerií do feuilletonu svého listu, jež vynikaly bystrostí a nehledaným i nedělaným vtipem. Se zálibou psal články literárně kritické a umělecké, zejména z oboru malířského, také do jiných listů našich, na př. Rozhledů, i do ně-

meckých, jako Magazin für Literatur a j. Z prací toho druhu vybral sbírku rozprav literárních a uměleckých, nazvanou Návštěvy. Také pilně překládal z češtiny do němčiny a z hollandštiny do češtiny; zejména vydal překlad Couperusova románu Osud a Halbeova Mládí. Byl r. 1902 mezi zakladateli »Kruhu českých spisovatelů,« v němž pak věnoval pozornost zvláště poměrům divadelním a přičinil se, aby v Uranii a na Smíchově předvedeno bylo našemu obecenstvu několik dramatikův u nás posud méně známých. Roku 1904 měl činnou účast na polemicko-reformní brožuře o Národním divadle a českém dramatě. Také v zakládání městského divadla na Král. Vinohradech měl účastenství a byl pak s počátku, než tam byla provedena změna systému a osob, jeho dramaturgem. V tom úřadě přeložil a inscenoval několik her, zvláště francouzských.

Roku 1904 vydal román Bílá láska, »románovou historii jako tisíc jiných,« v němž zvláště věnuje pozornost malebnosti Prahy. Od belletrie však upustil a věnoval se studiím literárním a uměleckým. Psal o L. Stroupežnickém (v Časopise Čes. Musea) a uveřejnil také korrespondenci Stroupežnického, o J. J. Kolárovi, o E. Bozděchovi, o Jul. Zeyerovi, o K. H. Máchovi, Fr. Turinském, o Šlejharovi, o Jos. Durdíkovi jakožto kritiku a básníkovi. Práce ty přinesl mimo Časopis musejní Obzor literární a umělecký, jejž Kamper po Jar. Vlčkovi redigoval, Česká Revue a Laichtrova Literatura česká XIX. století. Ze studií výtvarnických vydal samostatně: Václ. Vavřinec Rainer, Karel Škréta a Procházky starou Prahou (v Topičově Osení), v nichž hodlal ješte pokračovati. Byl spolupracovníkem Soupisu památek, vydávaných Českou akademií, redigoval Slavische Romanbibliothek a od r. 1909 byl spoluredaktorem Květů. Mnoho ušlechtilých plánů jeho zničila předčasná smrt.

Dne 2. listopadu t. r. zemřel v sanatoriu v Bubenči malíř Miloš Jiránek, dosáhnuv teprve 36 let věku. Byl po studiích gymnasijních žákem pražské akademie, kdež se vzdělával pod Hynaisem a záhy se octl v čele mladších horlivců uměleckých, usilujících o obrodu domácího umění. Vystavoval v »Manesu« a představil se také samostatnou výstavou u Topiče. Byl také horlivým literárním zastancem své družiny. Redigoval Volné Směry, do nichž ukládal četné práce kritické, vydal umělecké causerie Dojmy a potulky a pěknou knížku o J. Manesovi, kterou se šťastně uvedl Zlatoroh. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. listopadu 1911.

Odstoupení bar. Gautsche. Hrabě Stürgkh v čele nového kabinetu. — Obrat v Uhersku. — Italsko-turecká válka. — Revoluce v Číně.

Bar. Gautsch snažil se přiměti české poselstvo ke vstupu do vládní většiny, nabízeje mu za to dva ministry z kruhů úřednických. Nabídka ta potkala se u poslanců s odporem. Jednotný klub český usnesl se k návrhu parlamentní komise zmocniti předsednictvo k vy-

jednávání s vládou. Po několikadenním vyjednávání oznámil bar. Gautsch německo-nacionalnímu svazu svoje proposice na upravení parlamentních poměrů a zajištění dělnosti sněmovny. Předseda svazu toho podávaje zprávu oznámil, že požadavky české jsou: »Obsazení dvou ministerských křesel úředních české národnosti. Výběr osob příslušel by ministerskému předsedovi. Ve všech ministerstvech má býti jeden Čech odborným přednostou. Čeští soudcové, kteří byli při posledních jmenováních přeskočeni, budou odškodněni. Až do zákonného upravení používání zemských jazyků u soudů v Čechách budiž provedeno zlepšení nynějších poměrů. Dále žádají Čechové, aby při železničních předlohách a při provádění zákona o vodních cestách vzat byl na Čechy náležitý zřetel a konečně, aby kulturní požadavky české byly splněny.« Ač požadavky těmi osvědčili čeští poslanci věru krajní umírněnost, zaujali Němci nicméně proti nim stanovisko zamítavé. Bar. Gautsch přislíbil deputaci, jež mu rozhodnutí německo-nacionálního svazu oznámila, že resoluci svazem usnesenou pečlivě uváží a své rozhodnutí učiní. Nebylo pochybnosti, že vypukla krise, v jejímž znamení se započala dne 26. října rozpočtová debata. Prvním řečníkem byl posl. Dr. Kramář. Pravil v úvodu, že v nynější chvíli jde o něco více, než o přistoupení jedné části skupiny k dosavadní většině; že běží o to, ukázati, jest-li parlament všeobecného práva hlasovacího vůbec schopen splniti úkoly, kteréž stát na něm žádá. Pravil dále, že za daných poměrů v Rakousku vůbec a v parlamentě zvláště lze s těží pomýšleti na kabinet parlamentní, ježto Čechové musí v zájmu demokratické myšlenky trvati na tom, aby myšlenka parlamentního ministerstva nebyla kompromitována tím, že by čeští ministři opět byli vydáni v šanc nebezpečí, že budou po třech měsících některým auskultantem neb radou soudu vyhozeni do povětří. Řečník varoval před domněnkou, že Češi jsou bojem unaveni. »Nabízíme-li — pravil — ruku k politice, jež by nevylučovala celé národnosti, činíme tak proto, že chápeme vážnost doby. Dnes neběží o vládní většinu, nýbrž o parlament. Chceme vyjíti Němcům vstříc, ale žádáme, aby také oni nám vstříc vyšli, abychom se na střední cestě sešli. Nechtějí-li Němci, padá zodpovědnost na ně a nikoli na nás.

Ve schůzi dne 27. října promluvil bar. Gautsch, jenž se vyjádřil, se vzhledem k vážné situaci bude mluviti zcela otevřeně. A tak skutečně učinil. Prohlásil, že vláda, trvajíc na svém programu, který přirozeně záleží v tom, že každý rakouský národ jest oprávněn a povolán súčastniti se vlády a správy státu, obrátila se též k zástupcům českého národa. Pak pravil do slova: »Nebylo by rakouským programem, kdyby zástupci velkého, hospodářsky tak silného a vysoce vyvinutého národa měli býti z účasti v těchto úkolech vyloučeni. Odporovalo by to přímo zásadám, na nichž jsem po dobu pětadvacetileté činnosti své jako ministr nebo v podobných úřadech vždy neoblomně trval. Prohlašuji výslovně, že byla to vláda, která se obrátila k českým poslancům, a že se tito vládě nenabízeli. Vláda jest k tomu, aby byla prostředníkem a sice loyálním prostředníkem mezi velikými skupinami sněmovny, jež hodlala právě získati

k dosažení svých cílů. Bohužel nevedlo toto úsilí vlády k cíli. Než tato okolnost nemůže ničeho změniti v pevném přesvědčení, že v této sněmovně jest úspěšná parlamentní práce potud nemožnou, pokud se nepodaří přibrati zástupce českého národa k součinnosti.«

Toto prohlášení bar. Gautsche působilo na Němce jak úder hromu. Krise nabyla akutnosti. Bar. Gautsch odebral se k panovníkovi, aby mu podal zprávu. Podal demisi, kteráž byla přijata. Sestavením nové vlády bar. Gautsch již pověřen nebyl. Tvrzení německé, že upadl v nemilost, ukázalo se nepravdivým. Panovník přijal demisi jeho listem neobvykle laskavým. Dne 4. listopadu jmenován dosavadní ministr hrabě Stürgkh předsedou nového kabinetu, do něhož povoláni: dosavadní moravský místodržitel bar. Karel Heinold jako ministr vnitra, prof. civilního práva na vídeňské universitě Dr. M. Hussarek jako ministr vyučování, Dr. rytíř Hochenburger jako ministr spravedlnosti, Dr. Robert Mayer jako ministr financí, odborný přednosta Dr. rytíř Rössler-Heinlein jako ministr obchodu, odborný přednosta Otakar Trnka jako ministr veřejných prací, odborný přednosta Dr. bar. Zdeněk Forster, jako ministr železnic, rytíř Zaleski jako polský ministr-krajan a general šl. Georgi jako ministr zeměbrany. Ministr zemědělství dosud nejmenován, ježto, jak se tvrdí, místo to opět pro Čecha (prý prof. dra A. Bráfa) vyhrazeno. V ministerstvu zasedá dosud jediný Čech, O. Trnka. Němci přijali jmenování nového kabinetu velmi příznivě, hlavně proto, že Dr. Hochenburger zůstal v úřadě. Německé listy oznamovaly, že Dr. Hochenburger přijal portefeuille s podmínkou, že vláda nepodnikne ničeho proti Němcům, a že jejich država bude úplně zachována; mimo to tvrdily, že si Dr. Hochenburger vyhradil, že se v jazykové otázce při soudech nemá nic změniti.

Nový kabinet představil se sněmovně poslanecké dne 6. listopadu. Hrabě Stürgkh rozvinul svůj program. Opakoval ona tvrzení o nestrannosti svého kabinetu, která jsme až dosud od každého ministerského předsedy slyšeli. Sliboval, že vláda bude o to usilovati, aby národní rozpory byly seslabeny a že se bude snažit utvořiti většinu, z níž by nikdo nebyl vyloučen, »kdo se k součinnosti cítí povolaným«. Rozdíl mezi Gautschovým a jeho prohlášením jest patrný. Zdůrazniv ještě důležitost česko-německé dohody, kteréž podporu vlády slíbil, oznámil pracovní program. Českými radikály přerušen dotazem o podmínkách, pod nimiž Dr. Hochenburger do kabinetu vstoupil, tvrdil, že mezi ním a Drem. Hochenburgrem nějaké úmluvy není. V následující schůzi při pokračování rozpravy o státním rozpočtu vyslovil se Dr. Masaryk, že hr. Stürgkh zprávu o výhradách Hochenburgrových nevyvrátil, a že musí býti jasno. Řečník vytýkal dále, že program ministerského předsedy neobsahuje ani o rovnoprávnosti ani o otázce národnosti nic jasného. Prohlásil, že se Čechové nedají ani darem dvou ministrův uchlácholiti a že čeští poslanci nemohouce mít ani k této vládě důvěru, budou proti rozpočtu hlasovati. Čeští poslanci podali v téže schůzi dotaz o podmínkách Hochenburgrových, v němž praví: »Podmínky sdělené v časopisech jsou takové, že odnímají kabinetu ráz nestranné, vůči všem

stranám spravedlivé a jen platné zákony podmiňující vlády. Kdyby bylo pravdou, že se v užívání jazyků smí něco jen v dohodě s německými poslanci měniti anebo kdyby dle zprávy »Neue Freie Presse« bylo pravdou, že po této stránce musela by se konstatovati nemožnost působení na soudce, aby Dr. šl. Hochenburger mohl býti jmenován nejvyšším strážcem spravedlnosti v Rakousku, pak bylo by to se strany ministerského předsedy a ministra spravedlnosti tak ostentativním schvalováním protizákonného dle rozsudků nejvyššího soudu odboje německých soudců v Čechách, že byla by tím podkopána veškerá víra v právo a zákon, poněvadž muselo by se z toho usuzovati, že provádění platných zákonů v Rakousku jest podmíněno dovolením některé politické strany. Jeho Excelence dřívější ministerský předseda baron Gautsch prohlásil teprve nedávno, odpovídaje na dotaz posl. Dürycha, že následkem nálezů říšského soudu, dle nichž český jazyk není v Dolních Rakousích jazykem v zemi obvyklým, nesmějí býti v Dolních Rakousích zřizovány pro české dítky žádné veřejné školy. Zde platí rozhodnutí říšského soudu jako směrodatné pro jednání vlády patrně proto, že jde o české dítky.

Ale, pokud jde o otázku, je-li čeština v celém království Českém jazykem v zemi obvyklým, jak vyslovily to důsledně nejvyšší soudcovské instance v říši, nejvyšší soud, říšský soud a správní soud, měly by býti však dle citovaných autoritativních časopiseckých zpráv prohlášeny judikáty těchto nejvyšších soudcovských instancí se souhlasem Vaší Excelence za neúčinné. Jest zřejmo, že vláda, jež přiznávala by se k těmto zásadám, stěží mohla by se nazývati objektivní úřednickou vládou, zachovávající právo a zákon Kdyby bylo dále pravda, že jeho Excelence pan ministr spravedlnosti činil opětný svůj vstup do kabinetu závislým na tom, že při jmenování soudců v Čechách zůstane při dosavadní praxi, která proti zasloužilým, zdatným, všem požadavkům státní službě svědomitě vyhovujícím českým soudcům byla z národních důvodů nespravedliva způsobem v rakouské správní službě dosud neslýchaným, a kdyby čeští soudcové měli zvěděti, že tato nespravedlnost byla Vaší Excelencí schválena, pak musilo by to míti pro soudcovskou službu v Čechách nejzávažnější důsledky, poněvadž oprávněná nevole zasloužilých, bezvadně sloužících českých soudců dospěla k mezím, jež nesmějí býti překročeny, nemá-li státní justiční služba doznati nejtěžších škod. Kdyby bylo konečně pravdou, že Dr. šl. Hochenburger si vymínil, že bude zkoumati odbornou schopnost úředníků, kteří mají býti jmenováni pro místa ústřední, nejen pro ministerstvo spravedlnosti, pak byl by Dr. šl. Hochenburger nejen ministrem spravedlnosti, nýbrž měl by ve svých rukou též rozhodování o přijímání úředníků do všech ministerstev, a instituce ministerského předsedy byla by vedle toho celkem zbytečnou a nepatrnou, a postavení všech stran k takovému ministerstvu musilo by býti touto skutečností značně dotčeno.«

Němečtí pokrokovci slíbili hr. Stürgkhovi nejvydatnější podporu. Jejich mluvčí posl. Dr. Gross vyslovil však přání, aby se podařilo připoutati Čechy k většině. Křesťanští sociálové prohlásili, že

se nedají přičleniti do žádného smluvného poměru ani vůči vládě, ani vůči ostatním stranám.

V Uhrách se stal náhlý obrat. Technická obstrukce, kterouž opposice od 11. července proti branným předlohám bezohledně prováděla, a která veškeru parlamentní práci znemožňovala, zastavena a zahájeno vyjednávání s vládou. Prozatím ovšem zastavila opposice obstrukci jen proti branným předlohám a povolila projednání rozpočtu, ale vyjednávání s vládou dospělo tak daleko, že se očekává příznivý výsledek. Zdá se, že se opposice zalekla výhrůžky, že bude i říšský sněm rozpuštěn.

Italsko-turecká válka zuří dále. Zprávy z bojiště jsou úplně nespolehlivé a sobě odporující. Jedny tvrdí, že vojsko italské postupuje vítězně, jiné opět, že jest jeho situace velmi povážlivá. Ze všeho vysvítá, že se Italie ve svém výpočtu zklamala, že se »pouhá výprava« proměnila ve velké, dlouhé a nebezpečné válečné tažení a že Italové byli zatlačeni do nevýhodné obrany. Italská vláda prohlásila sice slavnostně annexi Tripolska, ale toto jednostranné prohlášení neměnî nic v dosavadním mezinárodním postavení tohoto území, které jest sice obsazeno, ale dosud není ho dobyto. Turecká vláda poslala velmocím notu, v níž prohlašuje, že nepovažuje annexi za platnou a nepřikládá jí žádného významu ani se stanoviska práva, ani se stanoviska skutečných poměrů. Dále se praví, že prohlášení o annexi jest dvojnásobným formálním porušením slavnostního závazku v příčině teritorní celistvosti Turecka, jejž Italie na se převzala na základě smluv.

V Číně vypukla z nenadání revoluce, která dle všeho byla dlouho a dobře připravována. Revolucionáři měli až dosud veliké úspěchy a dynastie, o jejíž odstoupení se usiluje, ocitla se v situaci krajně nebezpečné. Jménem pětiletého císaře vydán edikt, svědčící o panice ve vládních kruzích vzniklé. V ediktu praví císař: »Nedostávalo se mi politické prozíravosti. Měl jsem za rádce muže, kteří se neosvědčili a svěřoval jsem šlechtě příliš důležitá místa. Ministr železnic mne podvedl, úředníci a šlechtici zpronevěřovali peníze. Lidu bylo odňato mnoho peněz, ale nebylo nic učiněno k jeho blahu. Úředníci opatřovali pro sebe prospěchy a neřídili se mými rozkazy. Lid reptal, ale já jsem o tom nic nevěděl, katastrofa se blížila, ale já jsem jí neviděl. Celá říše je ve kvasu, duch lidu je znepokojen, duchové zemřelých císařů nemohou se těšiti v míru z obětí, jim přinášených. Všecko to je moú vinou. Naše finance, naše diplomacie poklesly hluboko. Obávám se, že budu svržen, i když se dorozumíme. Čína musí se zříci lidí, kteří ji zavádějí v záhubu. Ve dne v noci jsem znepokojen.« — Po tomto úvodu následuje zapřísáhání se císařovo, že ústavností budou zavedeny reformy.

»Times« praví, že tato pokorná mluva a tento politování hodný hlas pětiletého dítěte ke 400 milionům jeho poddaných nemá v dějinách západních zemí příkladu kromě posledních dnů římského císařství.

Adolf Srb.
